

III 2167CR

DACIA
INAINTE DE ROMANI

III 2167 CR

DACIA

INAINTE DE ROMANI

CERCETARI ASUPRA POPORELORU CARII AU LOCUITU TIERILE
ROMANE DE A STANGA DUNARII, MAI INAINTE DE CONQUISTA ACESTORU
TIERI DE COTRA IMPERATORIULU TRAIANU

DE

GR. G. TOCILESCU

Docturu in stiintele filosofice. — Licentiatu in dreptu. — Membru corresponsiandu allu Academiei Romane si allu Societatii
Archeologico din Moscua. — Eleru allu Scolei des Hautes Études d'in Paris

OPERA PREMIATA DE SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA LA 1877
DIN FONDULU ODOBESCU

Cu 38 stampe lithographiate, 4 charte, d'in care 2 cromolithographiate,
si 171 figuri in textu.

PARTEA I. GEOGRAPHIA ANTICA A DACIEI. — PARTEA II. ETHNOGRAPHIA DACIEI.

«Sequimur probabilia, nec ultra quam
id, quod verisimile occurrerit, progredi
possumus, et refellere sine pertinacia et
refelli sine iracundia parati sumus.»

Cicero.

BUCURESCI

POGRAFFA ACADEMIEI ROMANE, (LABORATORII ROMANI

No. 19. STRADA ACADEMIEI, No. 19.

1880.
www.cimec.ro

J.R. 524

Demnului

Alessandru Odobescu

Membre si Secretaru Generalu alla Academiei Romane.

*Membre allu Institutulii archeologicu din Roma, si allu Societatei
archeologice din Moscua,*

Vechiu Consiliaru de Statu.

Vechiu Ministru allu Culteloru si allu Invetiturii Publice,

Professore de archeologia la Universitatea d'in Bucuresci.

H O M M A G I U

de recunoscintia si de respectuosu devotamentu.

PRECUVENTARE

Societatea Academica Romana a publicatu anco d'in annulu 1871 unu premiu instituitu de d. Alexandru Odobescu pentru cellu mai bunu memoriu : «assupr'a popóreloru cari au locuitu tierrile románe de a stâng'a Dunarii, mai nainte de concuist'a acestoru tierri de co-tra imperatoriulu Traianu.»

Pene in sesiunea annului 1877 nu s'a presintatu ansa nici-unu manuscriptu, cu tote prelungirile in mai multe rënduri alle concursului.

Acésta laudabila staruintia d'in partea invetiatei companii, imi dede indemnulu, cá in timpu de mai multi anni, sa urmarescu cu reb-dare si fora intrerupere studiulu cestiuniloru ethnographice grele si complicate alle Daciei ante-románe:

In vér'a annului 1876 reusii a dá acestoru cercetari form'a unei disertatiuni, ce amu presentatu in limb'a germana Universitáti d'in Prag'a, pentru a fi admisu la essamenile de Doctoratu in Sciintile filosofice. Lucrarea gasi, peste ori-ce asteptari alle melle, ua aprobatiune cu atátu mai magulitóre, cu catu ea venea de la nisce illustri professori cá : dd. Höfler si O. Hirschfeld, insarcinati cu cercetarea elaboratului.

Astu-feliu incuragiatu in ántáiele-mi inecari, continuaiu studiile celle multu inlesnite prin avuti'a biblioteciloru din Prag'a si Vienn'a; si dupo ua prefacere radicale a lucrarii primitive, amu indrasnitu a respunde in fine chemarii Societatii nostre Academice. Acést'a, in

sesiunea anului 1877, bine-voi a acordá unanimulu seu sufragiu memoriului nostru purtându dreptu devisa cuvintele lui Cicerone :

« Sequimur probabilia, nec ultra quam id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, et refellere sine pertinacia et refelli sine iracundia parati sumus. »

In tratarea subiectului ne-amu silitu a ne tine, catu se pote, de program'a concursului, formulata in urmatoarele patru puncte :

« Aceste cercetari aru fi indreptate :

« 1, assupr'a geographiei antice a Daciei d'in timpii anteriori asiendiamintelorú románe dintr'ens'a ;

« 2, assupr'a originei, denumirilorú si distinctiunilorú ethnographice alle poporelorú carii au locuitu aceste tierri ;

« 3, assupr'a religiunii, institutiunilorú, legilorú, usurilorú si gradului de civilisatiune alle acellorú popore, avèndu-se in vedere si monumentele de ori-ce natura, carii s'au pututu pastrá de la dènsese ;

« 4, assupr'a vestigiilorú remase d'in limbile lorú. »

Partea *antain* presenta ua analiza in ordine chronologica a notiunilorú geographice cuprinse in autorii classici helleni si románi despre Daci'a, completate aceste notiuni prin ajutorulu monumentelorú vechi epigraphice si chartographice.

In partea *doua* se cerceteadia, prin probe *limbistice, physiologice si ethologice*, carorú rasse si grupe de poporu appartinu locuitorii anteriori colonisarii romane a Daciei : Scythi, Agathirsi, Geti si Daci.

Capitolele II, VII si VIII suntú consacrate expunerii amenuntite a opiniunilorú, ce scriitorii vechi si moderni, au emisú in acesta cestiune.

Cercetarile limbistice avèndu de obiectu aproape exclusivu terrimulu lexicalicu, amu renduitu pre cathegorii resturile d'in vocabularulu limbei scythe (cap. III) si geto-dace (cap. IX) : cuvinte transmise cu semnificatiunea lorú, cuvinte a carorú semnificatiune nu se arrètta de anticitate, numi proprii de persone, de popore, de locuri, munti si riuri, cullese d'in scriitori, inscriptiuni si d'in alte monumente.

Resultatele ce ne dete studiulu filologicu am cautatu sa le intarimu prin informatiunile hysiographice procurate de scriitorii vechimei, de craniologia si de operele de arta grece si románe, cea-ce constitue cuprinsulu capitolelorú V si X.

În capitolele IV și XI se studiadia : caracterulu nationalu și facultatile intelectuale, obiceiurile private, institutiunile și credințele religioase, institutiunile civile, politice și militare, industria și comerțulu Scythiloru, Getiloru și Daciloru ; iara capitolulu XII se ocupa cu monumentele ante-române, de ori-ce natura, aflate în Dacia și cu clasificarea lor cronologica și ethnica.

În fine capitolulu din urma (XIII) încheia aceste cercetari numai printr'ua privire retrospectiva a rezultatelor dobendite, și deschide în același timpu callea către a trei'a parte a lucrării ce am întreprinsu, către partea *istorica*, ce cugetu în curendu a o dá la lumina, cá unu supplementu la volumulu de facia.

Multumita generositatii Academiei Romane, unu numeru însemnatu de stampe, charti geographice și de figuri în corpulu chartii, executate celle mai multe la Paris, înlesnescu forte întiellererea textului, prezentandu-se cititorulu nu numai simpl'a descrițiune, déro și form'a obiectulu descriu.

Câtu pentru methodulu ce am urmatu, și isvorele cu cari ne-amu servitu în tractarea subiectulu, nu ne sfiimu a o spune, co amu cautatu totu-de-a-un'a sa nu ne departamu de preceptele adeveratulu methodu sciintificu, și sa ne folosimu de isvorele celle mai bune de informatiune ce ne au statu la îndemâna, fora a ne lasá vre-ua data a fi ademeniti de argutiile eronate, aberatiile ridicule și demonstrațiile specioase, — ori unde le-amu intalnitu — caci, pentru a dice cu barbatulu de sciintia carui'a suntu închinatē aceste modeste rode alle studiulu și alle hotaririi, — pentru `a dice` cu d. Odobescu, «scum-petatea celloru ce avému de aparatu mi-a impusu dreptulu și dato-rinti'a de a nesocoti mâniele, făcisie séu infundate, alle celloru cari, «la noi, punu sciinti'a pre căi retacite» și chiaru voescu s'o monopolisedie.

Neaparatu, nu am pretentiunea co lucrarea de facia, fiindu co a dobenditu láurii victoriei, n'a trebuitu sa aiba multe lacune și imperfectiuni învederate, peste cari judecatorii ei luminati trecura cu indulgentia, pentru a considerá numai partile celle finite și complete alle selle.

Parte d'in aceste lacune semnalate de însesi Societatea Academica, parte recunoscute de noi însi-ne, le-amu indeplinitu cu ocasiunea

revisuirii consciintioase la care amu supusu d'in nou, in timpul de mai bine de doi anni, oper'a presenta.

Adesea adaogandu, adesea stergèndu, totu-de-aun'a aplicându severitatile criticei assupr'a propriei nòstre lucràri, scimu co multe mai remànu anco de facutu, multe anco de indreptatu.

Critic'a luminata si nepartinitore va tine fora indouiala sèma de greutatile multiple cu cari amu avutu a luptà : in investigatiunca isvóreloru, in adunarea materialeloru imprasliate sub raportulu timpului si allu intregimei, in deslegarea in fine a unoru cestiuni peste cari zace intunericulu vécuriloru si gramad'a de systeme celle mai contradicutóre alle sciintiei moderne.

Ea nu va pune in sarcin'a autorului tote lipsele , nici din caus'a loru, ea va arunca sèu nesocoti acesta carte.

Paris, 15 Decembre 1880

GRIGORÉ GEORGE TOCILESCU.

TABELL'A MATERIILORU

PARTEA I-ia.

STUDII ASUPR'A GEOGRAPHIEI ANTICE A DACIEI

CUNOSCINTIELE VECHILORU SCRITORII GRECI SI ROMANI DESPRE TIERRILE PONTICE, MAI ALESU DEPRE DACI'A TRAJANA

CAPITOLULU I.

De la Homeru pene la Herodotu.

	Pagina
§ 1. Obiectulu studiului de facia.—Valorea relativa a notiunilcru geographice transmise de antichi asupr'a tierriloru dunarene	25
§ 2. Prinele traditiuni geographice alle Greciloru despre tierrile de la Marea-Neagra suntu detorite contactului cu Phenicianii. — Navigatiunea Argonautiloru	26
§ 3. Cunoscintiele geographice alle lui Homeru despre nordulu Thracioi, despre Hipemolgi, Abieni si Cimmeri	27
§ 4. Hesiodu mentionedia cellu d'anteiu riurile Istros si Ardescos, pre Scythii hipemolgi, galactopaghi, pre Arimaspi etc.	28
§ 4. Fundarea coloniiloru grecesci la Marea-Négra si intinderea cunoscintieloru geographice despre tierrile scythice. — Poem'a orphica despre navigatiunea argonautica.	29
§ 6. Datele Geographice in fragmentele poetiloru Cyclici: Arktinos Milesianulu Alcaeus, Poesandros d'in Kameiros in Rhodos si Aristeas	30
§ 7. Expeditiunea lui Darius regele Persiloru contra Scythiloru d'in Europa contribue la respandirea cunoscintieloru despre tierrile si populatiuniile de la Dunare si Marea-Neagra. — Lyricii, thragicii si comediantii greci vorbescu mai desu despre densele.	30
§ 8. Logographii Hecateu de la Miletu si Hellanicos d'in Mytilene asupra Scythiei europene.	32
§ 9. Resumatulu capitolului I-ia	33

CAPITOLULU II-lea

Herodotu.

- § 1. Method'a critica istorica a isvóreloru in ce privesco geographi'a vechia lasa anco forte multu de doritu. — Litteratur'a asupra cartii a IV-a d'in *Istoriile* lui Herodotu. 33
- § 2. *Istoriile* lui Herodotu suntu in capulu celloru mai pretioase isvóre alle istoriei antice. — Esactitatea descrieriloru selle geographice si istorice 34
- § 3. Caracterulu episodicu allu cartii a IV-a. — De unde a cullesu Herodotu informatiunile cuprinse in cartea IV-a; cunosciintele sele autoptice; isvórele scrise, comunicatiuni verbale 35
- § 4. Conturulu si intinderea Scythiei dupo He. odotu. — Este form'a Scythiei unu patru-lateru? — Theori'a lui *Niebuhr* despre conturulu Scythiei 39
- §§ 5 si 6. Hotarele Scythiei. — Ce portiune d'in Tiarr'a-Romauesca facea parte d'in Scythi'a. 40
- §§ 7 si 8 Istru si afluentii sei. — Diferitele identificatiuni alle afluentiloru Dunarei: Porata, Tiarantos, Ararus, Naparis, Ordessus, Maris, Atlas, Auras, si Tibisis, cu numirile celloru de astadi 43
- § 9. Natur'a muntosa a Ardealului reese d'in textulu herodotianu. — Descriptiunea Scythiei data de Herodotu este correcta in trasurile iei principale 48
- § 10. Productiunile minerale, vegetale si animale alle Scythiei 50
- § 11. Comericiulu Scythiei 51
- § 12. Populatiunile Scythiei si determinarea territoriulu locuitu de fle-care d'in elle 52
- § 13. Agatirsii locnitori ai Transilvaniei, Syginii, ai Temesiauci. — Cestiunile nesigure ce ne lasa analys'a datelorui lui Herodotu despre tierrile nostre 53

CAPITOLULU III-lea.

Daci'a dupo urmasii lui Herodotu.

- § 1. Descriptiunea Scythiei de cotre Hippocratu 54
- § 2. Ephoros de la Kyme numesce cellu d'antein pre Carpidi la Istros, pre Aroteros si pre Nouri. — Carpidii nu suutu de confundatu nici cu Calipidii, nici cu Agatirsii; ei suntu acciasi cu Καρπιδιοι, Carpicii lui Ptolemeu 55
- § 3. Intreprinderile resboinice alle lui Alessandru Cellu Mare la Dunare descopera pre Geti in campiile Tierrii-Romanesci. — Arrianu despre acesta expeditiune 56
- § 4. Aristotelu despre Scythi'a, muntii Rhipei si Arcynieni, granelle de la Marca-Negra: animale, paseri, reptili si pesci d'in Scythi'a 57
- § 5. Polybios d'in Megalopolis descrie structur'a deltii Dunarei, pretiuindu pre susu pnterea de aluviune a fluviulu. — Ellu asiedi'a la gurele Istrulu pre Bastarni 58

CAPITOLUL IV-lea.

Romanii.

§ 1. Romanii ne procura sciinție mai determinate asupra Geographiei Daciei, gratia operațiilor lor războinice la Dunare	58
§ 2. Caesar despre muntii Daciei. — Elu numește cellu d'antelu riuu <i>Danubius</i> si pre <i>Daci</i>	59
§§ 3 si 4. Poeții Horatiu si Ovidiu despre Geti si alte popóre de la Dunare	59
§ 5. Datele geographice ale lui Strabo despre Daci'a.	63
§ 6. Pomponiu Mella despre Scythi'a europeană, despre Agatirsi, Neuri etc	65
§§ 7 si 8. Pliniu-cellu-Betranu si Tacitu despre geographi'a Daciei.	65

CAPITOLUL V-lea.

Ptolemeu.

§ 1. «Divinnu geographu» este cellu d'antelu care tratédia Dacia ca un unitate teritorială deosebită, in marginele-i naturale, si cu numeroșe numi de poporațiuni si locuri intr'ensă necunoscute pene la densulu.—Hotarele Daciei.	67
§§ 2, 3 si 4. Muntii, riuurile, locuitorii si cetățile Daciei.	68
§. 5. Cestiunile de resoluțiu la analys'a geographiei Daciei a lui Ptolemeu.	70
§ 6. Un mare parte d'in datele lui Ptolemeu despre Daci'a vinu directu de la Marinus Tyrianulu.—Chipulu de lucrare allu acestuia este de totu curiosu	71
§ 7. Tabl'a ethnografică a Daciei data de Ptolemeu nu corespunde cu raportațiile in ființa d'in timpulul seu, ci cu starea Daciei înainte de cucerirea lui Traianu.—Ptolemeu séu Marinus nu a utilizat isvorele topographice romane despre Daci'a, ci numai cetațiunile alle calatoriloru.	72
§ 8. Prin ce mijloce se potu fixa orasiile Daciei indicate de Ptolemeu.	75
§ 9. Cifrele longitudinilor si latitudinilor insemnate de Ptolemeu suntu departe de a fi esacte.—Rezultatele la cari au ajunsu <i>Guno</i> si <i>Gooss</i> in studiulu comparativu allu gradeloru lui Ptolemeu si allu celoru in realitate, pentru Daci'a.—Nu potu fi vorba de catu de ună conformitate aproximativă a pozitinniloru geographice.	76
§ 10. Chartele ce insocescu tractatulul geographicu allu lui Ptolemeu suntu desemnate anco d'in timpulul acestuia, dupo cello facute de Marinus de la Tyru ; éro Agathodæmon le-a refacutu mai tardiu numai.—Controvers'a cestiunei. — Cea mai vechea representațiune chartografică a Daciei lui Ptolemeu se afla in manuscrisul de la Vatopedi d'in muntele Athos, si de aceia o reproducem in <i>fac-simile</i>	78
§ 11. Caracterulu autenticu allu <i>Tablei Peutingeriane</i> , desemnata sub imperatulul Alesandru Severu dupo modeluri si mesuratori mai vechi, unele datându ch'aru de la <i>Orbis Pictus</i> de sub porticululu lui Augustu.	78

§ 12. Muntii si riurile Daciei dupo Tabl'a Pentingeriana	86
§ 13. Cele trei rețele principale de drumuri in Dacia; determinarea pozitiei cetatilor, castelelor sau mansiunelor Daciei de pre Tabl'a Pentingeriana prin ajutorulu indicatiunii distantieloru d'in charta. a dateloru lui Ptolemeu, a geographulu Ravennatu, si mai cu s'ema a inscriptiunilor romane.	81
§§ 14 si 15. Ce alte numiri de localitati romane in Dacia resulta d'in tablele cerate descoperite in Transilvania d'in monumentele epigrafice si d'in Cosmographia Annonymulu Ravennatu	92
§ 16. Cetatile Daciei in Ptolemeu, si identificatiunea leru cu cele de astadi	95
§ 17. Lista ptolemeiana a triburilor dace nu corespunde relatiunilor factice d'in epoca candu a fostu scrisa (circa an. 150 d. Chr.). ei unoru relatiuni d'intr'ua epoca anterioara multu cuceririi Daciei. — Poporele invecinate cu Dacia. dupo Tabl'a Pentingeriana si Ptolemeu. — Tabl'a Pentingeriana reprezenta doue epoce: 1 ^o , secolulu I-in allu erei crestine, candu s'a facutu chart'a primitiva dupo <i>Orbis Pictus</i> allu lui Agrippa de sub porticulu Octavia; 2 ^o , secolulu allu IV-lea candu s'a insemnatu pe acelasi originalu: statiunile si caile ce le lega intre densele. — Pene la desemnarea linieloru cu statiunile lor, pre originalulu chartii primitive a Daciei se citea numele locuitorilor ei, a celoru siesse afluenti dunareni, si cate-va cetati dace. cari, d'in lips'a de spaciu, s'au stersu d'in localu lor pentu a fi scrise aintrea.	97

CAPITOLULU VI-lea.

Topographia ante-romana a Daciei.

§ 1. Trebuie a se deosebi in nomenclatura topica pastrata de scriitori partea anume ce se pare a fi anterioara cuceririi romane.	101
§ 2. Numi de munti si de riuri d'iu epoca ante-romana.	101
§ 3. Cetati ante-romane. Elle continua si dupo cucerire a'si pastra numele lor, unele fiindu reintocmite dupo systemulu romanu. — Numi de cetati, statiuni sau mansiuni d'iu epoca romana.	102
§ 4. Poporele Daciei inainte de Romani.	104

PARTEA II-a

ETHNOGRAPHIA DACIEI

ORIGINEA, DENUMIRILE SI DISTINCTIUNILE ETHNOGRAPHICE ALE POPORELORU DACIEI INAINTE DE ROMANI.

CAPITOLULU I-ii

Cea mai vechea populatiune a Daciei si descoperirile archeologice si «preistorice.»

- § 1. Dosbaterea problemei despre patria si limba primitiva a Indo-Europeiloru — Parerea despre nascerea acestora in platoulu eranicu aproape de Hindukush este totu atatu de pucina istorica ca si aceea pentru nascerea lor in campile d'in sudulu

Europei.—Indo-Europeii se impart in doue mari nemidlocite gruppe: a *Ariiloru* in Asi'a si a *Europeiloru*. — Prim'a grup'a se sub-imparte: in Erani si Indieni, a doua: in grup'a nordica: Celti, Germani si Lettoslavi, si in grup'a sudica: greco-italici si thraeo-Illyrici. — Proba ca Europeii a formatu ua data unu singuru poporu, vorbindu aceiasi limba. 105

- § 2. Epocela de petră, bronzu si feru suntu epocel culturale seu stadii de desvoltare indistincte, alaturate seu trecendu unele intr'altele, alle unei familii de popore de aceiasi rasi.—Productele epocel de petră nu suntu de atribuitu unei populatiuni primitive de rasi finno-iberica anteriora emigrarii in Europ'a a familiei indo-europene, nici celle de bronzu seu de feru—Ariiloru Resaritului.— Ne propnemu a cercetă prin philologie, physiologie si ethologie carei'a rasse si grupe de popore apartinu locuitorii tierriloru de la Dunare: Scythii, Agatirsii, Getii si Dacii, si ce urme ne a lasatu d'in limb'a si monumentele de ori-ce natura alle lor. 108

CAPITOLULU II-lea.

Scythii.

- § 1. Importanti'a cestiunii despre originea Scythiloru.—Deosebirea intre *Scythu* că nume ethnographicu, si ca nume appellativu pentru tote poporele nomade alle Nordului si Resaritului 109
- § 2. Analys'a traditiuniloru despre originea Scythiloru. 110
- § 3. Flavius-Josephus despre Scythii. 111
- § 4. Opiniunile moderne emise pene acum asupr'a originei Scythiloru.—Combaterea argumentelor pe care se rezazima parerea despre mongolismulu lor. 112
- § 5. Theori'a lui Schafarik despre Scythii, si imposibilitatile ce se presenta. 115
- § 6. Scythii suntu Indo-Europei, anso nu Germani, nici Slavi, nici stremosi ai Slaviloru, Litvaniloru si Germaniloru, ci apartinu grupului eranicu — Opiniunile lui Donaldson, I. Grimm, Halling, Pinkerton, Schleicher, Lindner, Zeuss si Müllenhof. 116
- § 7. Combaterea theoriei lui Cuno despre slavismulu Scythiler. 117

CAPITOLULU III-lea

Probe philogice

GLOSSARU SCYTHICU.

- Greutatile ce presenta studiuu resturiloru d'in limbele celle vechi.— Unu asemenea glossaru numai d'in punctulu de vedere istoricu se pote face 119
- Cuvinte transmise cu semnificatiunea lor. 120
- Cuvinte a caroru insemnare nu s'a transmisu de anticitate 121
- Glosse date că thrase, d'eo in realitate scythe 126
- Numi proprii scythice pe inscriptiunile pontice 126
- Resultatele analizei cuvintelor scythe, si consecintiele faptulu ca Scythii suntu Erani 128

CAPITOLULU IV-lea

P r o b e e t h o l o g i c e .

- § 1. Idealizarea Scythiloru in litteratur'a greca si romána. 129
- § 2. Singurul autoru care vorbeste din propria'i cunnoscintia si de proprii Scythi este Herodotu, cea mai autentica fontana despre moravurile, credintiele si obiceiurile acestui poporu. — Traiulu, ocupatiunile, hran'a, lecuintiile si portulu Scythiloru. 131
- § 3. Constitutiunea si divisiunea politica si administrativa a regatului Scythicu.—Obiceiuri resboinice. — Productiuni industriale.—Metalurgi'a.— Armele si tacti'ca Scythiloru. 132
- § 4. Institutiuni si credintie religiöse alle Scythiloru. — Cultulu specialu allu dieului Marte, si sacrificiile umane si animale pentru dñsulu, la fie-care annu.—Ce facea cându unu Scythu, insultaiu de unu altulu, nu putea singuru sa'si resbune ia contra'i. 134
- § 5. Class'a ghicitoriloru si a Enareiloru.—Juramentulu la Scythi.—Obiceiurile la immortalarea regiloru, si descrierea unui tumulu scythicu de la Kerci. — Immormentarea la Scythii cei de obşte, si obiceiurile dupo immortalare.—Scythii béu sangele de la primulu inimicu ucisu in bataia; d'in craniile dusmaniloru mai inversiunati facea cupe de bent. — Cum se proceda la prestarea juramentului. — Ur'a Scythiloru pentru obiceiuri'e si credintiele streine 137

CAPITOLULU V-lea

P r o b e p h y s i o l o g i c e .

- Datele celloru antici in ce privesce ethnografi'a descriptiva suntu forte pucin multiamitoare. — Insemnarile physiographice despre Scythi in scriitorii vechi: Aristoteles, Galenus, Arrianu. — Lips'a de observatiune a momentului propriu ethnologicu, pentru a se dé attentiuine numai taliei, culorii perului si pelei 140
- Conclusiunile trase de Ch. de Baer d'in studiulu scheleteloru gasite in monumentur.le scythe suntu in generalitatea loru nefundate 141
- Fora unu mare numeru de mesuratori alle-craniiloru nu se pote avé na medie statistica, dupo care sa se determine ras'a la care elle appartinu 142
- Diferenti'a conformatiunei eselor fac'ali d'intre craniile scythe de la Alexandropole si scheletulu mongolicu, vorbeste contra mongolismulu Scythiloru.—Nici-unu scriitoru anticu, vorbindu despre trasurile externe alle poporului scythu, n'a observatu la acest'a nasulu turtitu, seu ceva ce aru aminti d'in typulu facialu mongolien. 142

CAPITOLULU VI-lea

A n t i c i t a t i .

- Nimica ca monumentele figurate nu revela mai cu lamurire intreg'a viatia culturala a unui poporu. — Elle trebuescu puse in capulu fontaneloru istorice. 143
- Curganele d'in Russi'a meridionale, si rezultatele sapaturiloru intreprinse la unelu d'in ele. —Tumululu de la Alexandropole seu Lugovaia Moghila — Tumululu a'in Dolgaia Moghila. — Movila de la Certamlik langa Nicopole.— Obiectele aflate in aste cur-

gane, parte suntu obiecte curatu grecesci (vase zugravite, arme, ornamente si inscriptiuni). parte reprezenta productulu unei populatiuni indigene, semi-hollenisate a Scythiloru.	143
Babele seu figurile de petra.	145
Nu aru fi permis a presupune esistentia unei culturi scythice primitive anteriore influentii culturale hellenice?	146

CAPITOLUL VII-lea.

Agatirsii.

In timpul lui Herodotu Agatirsii locuiau Transilvania. — Doue evenimente se scie numai d'in istoria astui poporu. — Scriitorii posteriori asiadja pe Agatirsi candu la apusul de Maeotis, candu, in necunoscutulu spatiu nordicu allu globului, candu in Asia, candu, in fine, in muntii Hemus. — Opiniunile anticiloru si moderniloru despre originea loru. — Probabilu, ei suntu de aceiasi origine ca si Scythii. — Traiulu, obiceiurile si portulu loru. — Cezru poporu appartinu instrumentele de petra si de bronzu aflate in Transilvania?	146
---	-----

CAPITOLUL VIII-lea.

Getii si Dacii.

1. Rapportulu de rudenie in care se afla Getii cu Dacii. — Strabone considera ambele popore ca identice, stabilindu intre densele ua deosebire cellu multu topica. — Dion Cassius, mai bine informatu, ar'etia co Dacii se numiau de scriitori numai prin eroare Getii, co intre Getii si Dacii deosebirea nu era numai topica. — Consideratiuni istorice si limbistice, cari vorbescu contra deaerversitei identitati a acestoru popore.	149
§ 2. Nationalitatea Getiloru si Daciloru. — Cestiunea acest'a s'a deslegatu candu in partea Germaniloru, candu in a Celtiloru, candu in a Slaviloru.	152
§ 3. Getii si Dacii suntu aceiasi cu Gotii. — Analys'a argumenteloru invocate de I. Grimm in sprijinulu acestei theorii, si combaterea loru.	153
Lec despre limb'a Getiloru, si cate-va etymologii dreptu mustra.	160
§ 4. Getii si Dacii suntu Celti. — Argumentele lui Simon Pelloutier, Ion Majorescu, Mükesch, Fr. Müller, Henri Martin, C. Bolliacu si B. Maniu pentru celticismulu Daciloru.	162
Opiniunea d-lui Hasdeu co Dacii d'in timpul lui Traianu era ua natiune thraco-celtica, nu este nici probata, nici probabile.	172
§ 5. Getii si Dacii suntu Slavi. — Katancsieh, Eichwald, Senkowski, Mickiewicz si Lelewel despre slavismulu Getiloru si Daciloru.	174
Theoria slavo-thraca si aparaturii jei.	176
Analys'a opiniunii d-lui M. Dr novu despre esistentia Slaviloru in districtele resaritene si nordice alle Daciei, in timpul lui Traianu.	177
Cum probeadia Is. Szaran'ewicz si Cuno co Dacii si Getii suntu Slavi	180
§ 6. Getii si Dacii nu suntu nici Germani, nici Celti, nici Slavi de origine. ei se potu asieda cu mai multa probabilitate intre poporele d'in familia thraca.	182
§ 7. Nu se pote dobandi ua idee precisa despre nationalitatea Getiloru si Daciloru; pene co	

nu se va determina nationalitatea incesi a Thraciloru : suntu ei erani ? suntu sud-europeni (greco-italici), séu, au ua positiune intermediara intre ambele grupe ? . . .	182
§ 8. Thracii suntu erani. — Lassen, Bötticher, Lagarde, Gosche, Justi etc. despre limb'a thraca.	183
§ 9. Thracii suntu indo-germani d'in grup'a sudu-européna. — Grupele limb loru indo-germanice dupo Augustu Schleicher si Fr. Müller.	184
§§ 10 si 11. Espunerea theoriei de limbi midilocitore a lui Iohannes Schmidt, si applicatiunea ei imediata de cotre R. Rösler asupr'a limbiloru familiei thrace.	186
§ 12. Combatarea theoriei lui Schmidt de cotre Aug. Fick, si precisarea locului ce trebuie sa o ceape Thracii in famili'a indogermanica.	190
§ 13. Probe cã Phrygii nu appartinu grupei de popore eranice, ci suntu indogermani europeni.— Annalys'a gloseloru phrygiene.	192
§ 14. Probe cã Thracii nu suntu nici Arii, nici midilocitori intre Arii si Europeni, ci appartinu grupei europene a Indo-Germaniloru — Annalys'a gloseloru thrace.	196
Resturile d'in limb'a thraca, prin urmare si cele geto-dace, nu prin eranic'a se potu explica.	200

CAPITOLUL IX-lea.

Probe philologice.

GLOSSARU GETO-DACICU.

in ce consta resturile d'in limb'a geto-dacica.	202
---	-----

I. Cuvinte transmise de cõtre scriitorii vechimei :

§ 1. Numiri de plante :	
a. Dioscoride.	202
b. Apuleiu.	214
c. Galienus.	216

§ 2. Numi personale gete si dace :	
a. Gete.	217
b. Dace.	219
c. Numi personale dace culesse d'in inscriptiuni.	221

List'a alfabetica a numiloru de origine daca culesse d'in inscriptiuni.	238
---	-----

II. Numi geographice transmise de scriitori, cartographi si inscriptiuni :

a. Cetati.	240
b. Numi de triburi dace	249
c. Numiri de riuri	251
d. Numiri de muntl.	255

III. Resultatele analizei resturiloru d'in limb'a geto-daca :

1. Dacii appartinu aceleiasi familii de limbi europene cá si Celto-greco-italicii, Thraciolyticii de ua parte, si Gerinano-Slavo litavicii de cea-alta parte.— 2. Limb'a daca

nu este ua limba eratica, guthica seu slavica. — 3. 4. 5. 6. Puncte comune alle Getiloru si Daciloru cu Thracii a) numi personale, b) numi geographice; c) particularitati limbistice. — Limb'a Getiloru si Daciloru este ua limba thraca. — Getii si Dacii nu suntu nici Germani, nici Slavi, nici Celti, ci numai Thraci de origine. 255

CAPITOLULU X-lea.

Probe physiologice.

- § 1. Insemnarile physiographice alle scriitoriloru vechinei despre Geti se reducu la cate-va observatiuni superficiale asupra taliei, asupra culorii perului si a pellei. — Despre Daci lipsescu si acestea. — Cate-va notitie d'in Hippocrates, Aristoteles, Galenus si Ovidiu. 258
- § 2. Materialele cello mai bune despre istoria naturale a unui poporu ajunsu la ua trepta inalta de civilizatiune, si care nu mai exista, suntu monumentele artii, busturile, statuetele si chiaru picturile. — Nu tote aceste documente au de o potriviva valoare pentru ethnographu. 260
- Lips'a unoru atari monumente artistice la Daci. — Ce informatiuni se pote trage d'in monedele dace concave despre typulu dacu. 260
- § 3. De ua utilitate physiographica mai mare suntu operile de arta grece si romane. — Printre statuetele detorite Scoliei de la Pergamos si depuse ca ofranda de catre regele Athalos, in Akropolea Athenci, un'a reprezenta pre unu resboinicu geto-dacu, seu in genere thracu, care luase parte ca mercenaru in armat'a Galliloru la luptele acestora contra regelui Pergamului. 261
- § 4. Statuetele cunoscute sub numele de «prisonieri barbari» si destinate a servi ca decoratii la arce de triumphu, la portice si alte edificii, se apropia de unu tipu comunu traditionalu si conventionalu, care nu permite a deosebi nationalitatile d'in punctulu de vedere physicu. 264
- Cari d'in aceste statue au de obiectu allu representatiunii loru pre Daci, si dateadia cu siguranta d'in epoca lui Traianu. 265
- §§ 5 si 6. Typulu dacu studiatu pre Column'a Traiana. — Descriptiunea summara a Columniei. — Realismulu istoricu cello mai pronunsiatu si mai decisivu domnesce in conceptiunea si executarea reliefulorulu. — Artistulu are intentiunea de a reproduce unu tipu nationalu dacu. 268
- Alte monumente alle plastice, basso-reliefuli si medalii, reprezentandu pre Daci cu fisionomii'a loru caracteristica. — Tendinta subjectivismului si a realismului in operele e arta d'in timpululu lui Traianu. 271
- § 7. Pene astadi nu avemu macaru unu singuru craniu, care sa se pota cu siguranta atribui Daciloru. — Trasuri generale despre typulu Geto-Daciloru deduse d'in faptulu ca acestia erau indo-europeni, apartineu deru rasei mediterrancee. 272

CAPITOLULU XI-lea.

Probe ethnologice.

- § 1. Obiectulu acestui capitolu. 273

I. Caracterulu nationalu si facultatile intelectuale alle Getiloru si Daciloru.

A. Geti.

- § 2. Scriitorii vechi despre caracterulu indrasnetiu allu Getiloru. 273
- § 3. Herodotu numesce pre Geti. pre langa cei mai viteji, si *cei mai drepti* d'intre Thraci.
— Diverse explicatiuni alle opiniunei despre sentimentulu de justitia la poporulu getu. — Cumpetarea, abtinerea de la carne, celibatulul, nu privescu intrég'a populatiune, ci anume classe sociale, pre preoti séu unele secte religiose. 275
- § 4. Mandri'a Getiloru impinsa pene la extreme; alte raporturi alle anticiloru asupra caracterulului nationalu allu acestui poporu. 276
- § 5. Despre inteligenti'a, dispositiunile naturale si ocupatiunile Getiloru. 278

B. Daci.

- §§ 6 si 7. Trasurile caracteristice alle Daciloru. — Moravurile loru, mai curate de catu alle Getiloru. — Gradulu inaintatu de civilisatiune la care ajunsesera. — Partea loru cea slaba constá mai pre susu da totu in incapacitatea loru politica. 279

II. Moravuri si obiceiuri private.

A. Geti.

- § 8. Architectur'a caseloru si orasieloru Getiloru. 281
- § 9. Interiorulu si mobilierulu caseloru. — Simplicitatea traiului si a unelteleloru usuale. 283
- § 10. Hran'a, beutur'a si obiceiurile la ospetie. 284
- § 11. Portulu Getiloru comparatu cu allu Thraciloru si allu altoru popore. si studiatu pre monumente plastice si in scriitorii. 285
- Grij'a si curatieni'a corpului si a hainelor, pré puçinu observate. — Obiceiulu Getiloru de a'si incondeiá obrazii si corpulu. 289

B. Daci.

- § 12. Architectur'a daca pre Column'a Traiana si pre alte monumente. — Lips'a locuinteloru palustre in Daci'a. 290
- § 13. Interiorulu si mobilierulu caseloru tieranesci, si a caseloru celoru nobili. 294
- § 14. Nutrimentu si beutur'a. 295
- § 15. Portulu Daciloru studiatu pre Column'a Traiana, pe alte monumente plastice si in scriitorii. 296

III. Institutiuni si credintie religioase.

A. Geti.

- § 16. Caracterulu religiunei Getiloru. 301
- §§ 17 si 18. Dionysos-Sabazius, divinitate suprema si universale la Thraci si Phrygieni. Form'a phrygiana a legendei lui Sabazius comparata cu cea thracica. 304
- Sculpturile votive de pre stancelu de la Philippi, si celle trei divinitati thrace, ce se recunoscu printre elle. 304

III 2167

§ 19. Sanctuarele înalteate lui Sabazius pre verfulu muntiloru si pre deluri. — Cate d'in aceste sanctuare suntu cunoscutu. 306

§ 20. Cultulu si adoratiunea lui Sabazius. — Serbatorile orgiastice in onorea lui. 308

§ 21. Misterile lui Dionysos-Sabazius se deosibiau mai alestu printr'na energica afirmatiune a nemuririi sufletului humanu. — Religiunea lui Bacchus cá isvoru allu ideiloru de nemurire, acest'a anco in légënulu rasei aryane, inainte de a ei desmembrare chiaru. 312

Atare idie mystica la inceputu trees in domeniulu religiunei poetice si a credintieloru ordinaru. — Monumentele cu representatiunea ospétiului funebru, a bacchanaliloru si a heroului thracu. — Inscriptiunea de la Doxato. 312

§ 22. La Thraci dogm'a victii fitóre era conceputa sub ua forma cu totul brutale si primitiva. — Obiceulu Thraciloru la nascere si immortalitate. 318

§ 23. Zalmolxis. — Herodotu despre Zalmolxis. — Fie-care d'in trasurile cultulu seu ne duce de a dreptulu la cultulu dionysiacu allu thraco-phrygianulu Sabazius, asia cá religiunea lui Zalmolxis este in fondu religiunea lui Bacchus — Sabazius cu caracterulu seu infernalu si cu ferocitatea sea primitiva. 320

§ 24. Opiniunile celloru moderni despre Gebeleizis. — In Sabazius geticu se adora doue forme alle dieului : Gebeleizis si Zalmolxis «cellu purtatoru de pele seu de mantia.» 323

§ 25. Analys'a textulu lui Hellanicos si Strabone despre Zalmolxis. — Diferenti'a între dogm'a immortalitatii sufletului la Geti si conceptiunea gréca a victii viitore, si metempsychos'a pythagoreica. 324

§ 26. Datele celloru-alti scriitoru : Lucianu, Diodoru Siculus, Suidas, Mnaseas, Platon, despre fienti'a lui Zalmolxis, suntu si mai contradicétoare si nesigure. — Singur'a fontana ce trebuiese urmata remane Herodotu, singurulu care vorbea despre Zalmolxis d'in propri'a sea informatiune. — Conclusiune despre Zalmolxis, si opiniunile celloru moderni asupr'a acestei divinitati. 327

§ 27. Este gresita parerea co Getii credeu numai intr'unu diu. — Cultulu dieului Marte, si allu dieitieloru thrace Kotys seu Kotytto, si Bendis seu Mendis. 330

Religiunea cabirica si monumentele plastice referitoare la dens'a 335

§ 28. Divinitatile thrace Molis si Atartis. — Hermes adoratulu numai de regii Thraci. — Alte divinitati streine pantheismului classicu, si cari se potu luá dreptu divinitati thrace. 336

§ 29. Cultulu si sacerdotiulu la Geti. — Sacrificiile humane. — Classa *Ktistiloru* — Pretoti, propheti. — Femeile gete, organizatore alle serbatoriloru religioase si supplicatiuniloru publice, adora pre Zalmolxis in cantece si jocuri, togmai cá Menadele thrace alle lui Bacchus Sabazius 340

B. Daci.

§ 30. Isvoarele scrise despre religiunea Daciloru. — Probe cá Dacii credeau in Zalmolx's si in nemurirea sufletului. — Reform'a pontificelului Dekeneos, cá ua reactiune a cultulu orgiasticu allu lui Dionysos-Sabazius. — Zalmolxis identificatu cu Jupiter Optimus Maximus. 344

425 R

- Cultulu lui Marte la Daci. — Cultulu apelor. 347
- § 31. Multimea de divinitati orientale de pre inscriptiunile aflate in Daci'a, si lips'a aprobe completa a divinitatiloru indigene dace, de pre dênsele. — Explicatiunea acestei lipse nu trebuie cautata in saraci'a systemului religiunei dace, sêu in stirpirea poporului dacu de catre Romani, ci in intim'a intrudere a religiunei dace cu culturile Orientului, in specialu cu alle Asici mici, aduse ua data cu colonistii in Dacia. 349
- § 32. Cercetarea monumenteloru artii pentru religiunea daca. — Idolii de la Vodastra, Calomfresci si Crâsani, comparati cu monumentele analoge aflate la Cypru, Rhodos si alte tierri in contactu directu cu Phenicianii. 354
- Symboluri religiöse pre ceramic'a de la Ziunicea, si pre monedele dace : copit'a de calu, sierpele si cultulu seu la poporele antice si la Daci; caracterulu chtonicu allu sierpelui; symbolu allu grozei pre câsci, scuturi si stéguri militaresei. 355
- § 33. Cultulu si sacerdotiulu. — Insemnetatea pontifelui sup'emu in constitutiunea S a tului dacu. — Secta Polistiloru celibatari. — Rolulu clasei preotiesci la Daci nu difera de allu preotiloru in culturile orientale; midilócele ei de a'si sustine autoritatea erau : dogm'a, philosophi'a si magi'a. — Sacrificiile impuse si celle voluntare. — Regii daci dati la vrajitorie si magie. 358
- § 34. Zalwoxis se adorá pre munti. — Nici-na urma sigura de altaru dacu nu se cunoscce in Daci'a, nici se constata pre Column'a Traiana. — Probabilu cõ in capital'a Daciei palatulu regelui se confundá cu prythanele grece, cari fora a fi temple, erau adeverate sanctuare. 360

IV, Institutiuni civile, politice si militare.

A. Geti.

- § 35. Guvernulu si organisatiunea sociale a Getiloru. 362
- § 36. Moravurile Thraciloru in comparatiune cu caracterulu Helleniloru. — Probe cõ polygami'a era mai intinsa la Geti. de cotu la ceilalti Thraci. — Missiunea moralisatore a sectei religiöse a Ktistiloru. — Occupat unile femeii gete si positiunea iei inferiora, aprobe servile. — Obiceiurile la nascere si immormentare. 363
- § 37. Institutiuni militaresei. — Resboiulu si pré'l'a, occupatiuni de predilectiune alle Getiloru. — Portulu si armele resboiniculu thracu. — Getii dupo Thueydide avéu acelési arme ca si Seythii, si erau toti arcasi calari. Armele offensive si defensive alle Getiloru. — Modulu de lupta si alte obiceiuri ostasiesci. 366

B. Daci.

- § 38. Divisiunea poporului dacu in mai multe triburi, si legaturile slabe d'ntre dênsele. — Intrég'a constitutiune politica se rezená pre asociatiuni la inceputu numai de familie, componendu mici communitati agrarii, reunite sub mai multe divisiuni territoriale. — Regalitatea cu putere absoluta, si la dens'a subordonata ideii'a theocratica. — Clas'a militara si feudale a nobililoru, *villeti* seu *tarabostei* — Clas'a poporului de josu, *capillati*, si class'a sclaviloru. 369
- § 39. Famili'a daca se deosibea pr.n moravuri mai curate, puritanice chiaru, de Getii polygamici. — Cum trebuiescu explicate versurile lui Horatiu despre virtutile casnice alle femeii dace, si despre modulu de lucrare allu pamentului. — Nu e adeverate cõ Daci'i nu cunoscceau proprietatea privata, si cõ nu avéu locuinte fixe, nestandu mai multu de unu annu in acellasi locu. — Nu e de cugetatu nici la systemulu de asselemente (*dreifeldsystem*). 371

- § 40. Femeile dace pe Column'a Traiana — Ce se știe d'in institutiunile politice si administrative ale Daciloru. 374
- § 41. Institut'unile militarești. — Isvóre. — D'in ce se compunea armat'a daca. — Semnulu distinctiv allu oficeriloru de soldatii de rendu — Exploratori, pentru a recunoscã fort'ia si positiunile inamiculu. — Corpulu de lucratori si meserii trebu nciosi lucrari:loru tehnice, procurarii materialulu de resboiu si aparatulu pentru asediu si aparare. — Serviciulu de ambulantiu. 375
- § 42. Costumul militareșcu allu soldatulu pedestru, allu calaretiulu si allu oficeriloru. — **Armele ofensive** : sabi'a 'ncovoiaita ca fataganulu ; s. bi'a lunga si drepta (spatha) ; sabi'a solida, scurta, cu doue taisuri intogmai cá sabi'a romána ; pumnale ; cutitu mare, lungu cá unu satir ; entite mai mici cu verfulu ascutitu, seu recurbatu ; lancele, sulitia, arcu si sageti ; prastia ; topore ; buzdugane și maciuci. — **Arme defensive** : cascã, *lorica hamata*, thorax, *lorica squamata* ; șcutu si diferite ornamente alle selle 376
- § 43. Stegulu (vexillum) si stindardulu (signum) dacu. — D'in ce era facutu balaurulu dacu, si prin ce se deosibea de stindardulu scythu. — Instrumente'e musicale : trompet'a drepta (tuba), bucinulu (buccina curba) si cornulu gallicu (karnyx). 382
- § 44. Pe ce se rezemá tactic'a daca — Stratagemele de resboiu. — Dacia adoptasera multe d'in tactic'a si arhitectur'a militareșca a Romániloru. — Fortificatiuni in giurulu lagareloru, si fortificatiuni permanente, facute intogmai dupó principiile arhitectonice románe. — Ziduri construite cu pietre polygone si trunchiuri de arbori, lucrare de signuru propria daca. — Comparatiune intre zidari'a daca de la Sarmizegethus'a, asia cum se vede pre Column'a Traiana, si zidari'a gallica, asia cum este descrisa de Cesar, si cum s'a gasitu in fiantia la Mursecint si Bibracte in Franci'a. 386
- § 45. Modulu cum procedau Dacia la asediu si la apararea cetatiloru. — *Berbercele* (aries), *falces murales*, *terebrate* si alte aparate ofensive si defensive. — Rënduial'a armatei in *testudo*. — Constructiunea de galerii coperite pre langa ziduri, cu destinatiune a 'nlesni apararea. — Machini de resboiu enigmatiche : niste carre cu trei rote, avendu cöse si verfuri de feru, asediate de Daci pre zidurile Sarmizegethusci. — Ce aruncau Dacia asediati in cetate, asupr'a incongiuratoriloru. — Ballistele si catapultele erau cunoscutu si intrebuint'ate de Daci. — Descriptiunea catapultei — Carrele cu patru rote de resboiu 389
- § 46. Serviciulu medicalu nu puté lipsi in armat'a daca. — Obiceiulu ambasadoreloru daci de a ingenuchia si a depune la picioare scuturile, candu espunéu obiectulu misiunei loru. — Obiceiulu Daciloru cá inaintea unei espeditiuni resboinice, sa bea apa d'in Dunare si sa jure cõ nu se voru intorce de cõtu mortu seu biruitori. 392

V. Industri'a si comerçulu Getiloru si Daciloru dupo antici.

- § 47. Ceea-ce caracter'asa mai cu sãma civilisatiunea poporulu europénu primitivu faça de civilisatiunea poporulu indo-europénu este desvoltarea insemnata ce s'a datu agriculturii de cõtre poporulu europénu. — Agricultur'a presupune na locuinta statornica, iar acésta, — ilei'a de proprietate, fie privata, fie communa. — Insemnetatea agriculturii la Geti si Daci. — Aplicarea acestor'a de a locui in sate, si

puțin'a dezvoltare a orasielor. — Economîa loru' agricola si influenț'a sea asupra legaturiloru' celorlu'-alte alle vietii.	393
§ 48. Mai toțe plantele alimentarii cari cresc in climatele temperate s'a raspanditu de timpuriu in Daci'a. — Granele se pastrau in silos seu gropi de pamentu, cum se obiceiuesce pene adi in unele parti alle Romaniei si aiurea. — Vi'a, plantele textile si leguminoase.	395
§ 49. Crescerea vitelor, pastor.'a. si economîa domestica	399
§ 50. Arhitectur.'a sta in legatura strinsa cu institutiunile politice si religioase, cu obiceiurile nationale si alle administratiunei interioare alle unei tieri. — D'in ce cauze arhitectur.'a nu puté inflori la Geti si Daci. — Arhitectur.'a militara si civile daca pre Column'a Traiana. — Arhitectur.'a religioasa.	401
§ 51. Procedeele de constructiune si materialele usitate de Geti si Daci. — Remastie de asiediaminte, cetati vechi si zidarii ante-române, in Transilvani'a si Romani'a	403
§ 52. Despre olari'a daca nici unu' anticu nu face vre-ua mentiune. — Studiulu' armelor dace de pe basso-relievurile Columnei Traiane d'in punctulu' de vederc' allu' tehniceii si allu' artei. — Coifulu' aflatu' intr'unu' vechiu' bratuu' allu' Senci, si coifulu' de la Berra. — Vase de metalu' dace pe Column'a Traiana. — Artea monetara la Daci.	405
§ 53. Exploatatiunea minelor si-a industrielor metallurgice	408
§ 54. Commerciulu' si caile de comunicatiune	410

CAPITOLULU XII-lea

Monumentele antice alle Daciei inainte de Romani

§ 1. Obiectulu' capitolului. — Importanti'a monumentelor antice pentru istori'a culturale a nuii poporu. — Rolulu' archeologiei este de a aduce istoriei unu' supplementu si unu' controlu.	412
§ 2. Collectiunile principale unde se pastreadia monumentele antice alle Daciei. — Pucinetatea sapaturiloru' si cercetariloru' sistematice. — Litteratur.'a archeologica a Daciei.	413
§ 3. Epocel culturale alle Europei centrale. — Intre ello nu este nici synchronismu, nici correlatiune	416

A. Daci'a inainte de metale

§ 4. Urmele civilizatiunei umane correspondetore epocelor paleolithice si neolithice, in Daci'a, si in genere in basinulu' Dunarei. — Epoc'a paleolithica. — Urme de civilizatiune umana in epoc'a quaternara se constata si in bassinulu' Dunarei. — Epoc'a neolithica. — Classificatiunea uneltelor de petra aflate in Transilvani'a si Romani'a, si indicatiunea localitatiloru' unde s'au gasitu : 1° dalte, topore; 2° petre de ascutitu si lustritoare; 3° ciocane seu ternacope; 4° maciuci seu buzdugane; 5° as-h'i de cremena, custuri si cutite-radietore; 6° matce (nuclei seu bulgari de cremene; 7° verfuru de lanci, darde si sageti; 8° herestraiasie; 9° rijnit'e; 10° bulgari de cremene pentru prastie, si 11° petre de afundatu plas'a seu navodulu pescarioru; capete de drugi, pisaloge, bolduri si burghiuri.	417
---	-----

- § 5. Materialulu din care suntu fabricat^o uneltele de petra provine mai totu d'in rocele Carpatiloru. — Afara de instrumentele de obsidiánu, ce suntu importáte, restulu a fostu facutu chiaru in tiarra. — Unelte de osu 424
- § 6. Nu tot^o uneltele de petra si de osu apartinu epocii neolithice séu epocii numite in genere prehistorice. — Localitatile d'in Transilvani'a si Romani'a unde uneltele de petra s'au afluu amestecáte cu cele de bronzu. — Opin unea d-lui Lindenschmidt ce toporele-ciocáne gaurite suntu facute cu instrumente de metálu, si dupo modele metallice. — Ciocanulu-toporu de serpentina de la Rotbavu. — Probe despre intrebuintiarea armelor si uneltelor de petra si in epoc'a metaleloru 426
- § 7. Deco in Daci'a a existatu ua epoca pura a petrei. — Cum s'a pusu cestiunea de dd. Goos si Bolliacu, si cum aru trebú sa fie pusa 427
- § 8. Vodastra. statiune pr. istorica 429
- § 9. Turdasiu, statiune a epocii de petra pura. 432
- § 10. Alte localitati cari pastreadia urme de asiediemintele celei mai vechi populatiuni a Daciei 433
- § 11. Concluziunile ce se potu trage d'in aflari^o uneltelor de petra in Daci'a. 433

B. Daci'a dupo cunoscuti'a metaleloru.

- § 12. Divisiunea obiectelor metallice ante-románe descoperite in Daci'a 434
- § 13. 1. a) *arme offensive* : Sabii de bronzu cu séu fora ornamente, si localitatile unde ele s'au afluu. — Sabii de feru de form'a celoru gasite in locuintele lacustre. — Pamnale. — Lanci. — Verfuri de sageti. — Buzdugáne. — Dalte, topore, palstabe, celte, ciocanu-topore si localitatile unde s'au gasitu 435
- § 14. 1. b) *arme defensive* : Lorica. — Grumajeri. — Coifuri. — Scuturi si discuri rotunde. 445
- § 15. Instrumente pentru intinderea arcului. — Port-panache. — Verfuri de coifu. — Cornuri de resboiu. — Care de bronzu. — Obiecte pentru hamutulu cailoru 448
- § 16. 2. *Obiecte de podoba* : Fibule : fibula cu arcu, fibula cu spirale. — Braciari divizate in cinci gruppe. — Coláne (torques). — Anele. — Cercei si torte. — Cingători. — Obiecte pentru atarnátu. — Ace. — Nasturi. — Lantiri. — Spirale cylindrice si óble. — Margele séu perle. — Palariutie 450
- § 17. Localitatile unde s'a gasitu obiecte de podoba, de bronzu, argintu si auru, in Transilvania si Romani'a 460
- § 18. 3. *Instrumente si alte unelte de casa* : Cutite. — Seceri. — Cose. — Dalte masive, dalte gole. — Tarnacope si ciocáne. — Fêrestraie si alte obiecte : carligi de unditia clește, chei si clantie, forfecii, ace grose de insirátu, sule, fuse, cuie, tuburi de foale etc. 463
- § 19. 4. *Vase de bronzu* : ciubare, urciuru, sána mare cu ornamente de argintu pre densele, caldári, cupe de bronzu, de arama si de auru ; vasu de arama cu trei picíore si doue manusie ; talere 465
- § 20. 5. *Obiecte de natura sacrale, amulete, symbole si producte alle artei* : Basinulu séu vasulu de bronzu pro rote de la Orast'a. Figuri de lebede, semnificatiune symbolica religioasa. — Amulote : toporasie de bronzu ; dinti gauriti de mistretiu ; trunchi de bronzu cu forma semi-lunara identici pene la unu punctu cu idoli semi-lunari de pamentu d'in locuintele lacustre. — Pater'a cu manusie de la Valasutu in Transilvani'a, si frumosulu ciocánu de bronzu de la Baracska, cá urme d'in productiunile artistice alle industriei prerománe in Daci'a. 467
- § 21. 6. *Representatiunea figurata a animaleloru si a omului*. Figuri turnate in bronzu :

1. Capricra; 2. Lupu; 3. Caisiori; 4. Balauri. — Cocosii de bronzu nu appartinu epocii preromâne in Daci'a. — Figuri de animale lucrate in reliefu pre tinichea de bronzu seu cu aculu: capra, callu, armasaru, ursu, câne si cerbu; idem facuti de pamentu: vaca, mistretiu, capriora, cerbi, câni si cai. — Fragmentulu unui brtu de placa de argintu de la Ciora, cu reprezentatiunea a doue figuri umane . . . 469

C. Originea bronzului si a industriei metallurgice in Daci'a

- § 22. Theoriile emise asupra originii bronzului in tierrile occidentale si septentrionale alle Europei 470
- § 23. Theoria despre esistentia unei culturi primitive a bronzului european 471
- § 24. Theoria despre originea pheniciana a bronzului. — Theoria lui Ferd. Wibel, dupo care civilizatiunea bronzului trebuie socotita ca ua trépta de dezvoltare a locuitorilor primitivi. — Obiectiunile lui Sir John Lubbock la ambele aceste theorii . . . 473
- § 25. Obiectiunile d-lui Lindenschmidt contra theoriei despre cultura indigena a bronzului, si espunerea thesei despre originea mediteranea, mai cu séma d'in Itali'a, a bronzului European 474
- § 26. Espunerea theoriei dupo care versta bronzului d'in nordulu Europei se détoreadia unui currentu directu orientala, d'in Caucasu 476
- § 27. Greutatile clasificatiunei ethnice si chronologice a monumentelor antice d'in Daci'a, si in ce conditiuni ea s'aru pute face 479
- § 28. Vase, arme, obiecte de ; odoaba si alte multe d'in Transilvani'a, cari, dupo stylu si executiune, trebuescu socotite dreptu producte alle tehniceei statelor d'in bassinulu mediterraneu 480
- § 29. Conclusiunile ce ne dá stud'ulu comparativu allu bronzurilor Daciei. 488
- § 30. Comerciulu Etruscilor cu nordulu Europei, si câile ce legau Daci'a cu Itali'a, Dalmati'a, Macedoni'a si Thraci'a. — Depositete de bronzuri alle comerciantilor streini gasite in Ungari'a si Transilvani'a. 483
- § 31. Cându inceteadia importulu fabricatelor etrusce in Daci'a, si incepe a se respandf productete industriei sudice? 491

D. Monedele pre-române aflate in Daci'a

- § 32. Vergelle de aur batute cu ciocánulu, anelo, suluri de drotu si cornuletie servindu dreptu monede, si localitati d'in Ungari'a si Transilvani'a unde elle s'au aflatu . 492
- § 33. Tetradrachmele thasice gasite in Transilvani'a si Romani'a. 493
- § 34. Monedele regilor macedoni, staterii de aur ai lui Philipu II, Alesandru cellu mare, Lysimachus si Seleucus I; monede d'in timpul stapenirii diadochiloru; tetradrachme de la Amphipolis macedonica 494
- § 35. Monedele de la Apollonia si Dyrrhachion aflate in Transilvani'a si Banatu; idem de la Corkyra, insula Pharus, Panormus, Egyptu, Scodra, Issa, Valentia, Hipponium, tribulu epiroticu Molosii. — Distaterii Cizicului aflatu la Gallati. — Localitati unde s'au gasitu denari de ai republicei române si dejai imperiului pene la Traianu. — Tetradrachmele primei Macedonii. — Monedele de aur alle lui ΚοΣΣΑΝ 495
- § 36. Conclusiunile trase din afarile monedelor de mai susu in Daci'a. 497
- § 37. Imitatiuni dupo tetradrachmele de argintu alle lui Philippu II regele Macedonie. — Afarile mai insemnate in Transilvani'a, Banatu, Ungari'a si Romani'a. — Alte varietati de imitatiuni alle aceleiasi tetradrachme philippice. — Imitatiuni dupo monedele lui Alesandru cellu mare, Philippu III Arrhidenu, Cassander, Phi-

- hippu IV, Demetrius II, dupo tetradrachmele de la Rhodos, monedele massaliote, tetradrachmele amphipolitanice si denarii romani 498
- § 38. Imitatiunile diferitelor monede grecesci constatate in Dacia nu sunt de atribuitu Getiloru seu Daciloru, ci numai Celtiloru. Probe despre acest'a 501
- § 39. *Monedele concave dace* divisate in patru gruppe. 504
- § 40. Localitatile d'in Transilvania unde s'au aflatu monede concave dace 506
- § 41. Analiza chimica a metalului d'in care suntu batute aceste monede probeada batera loru in Transilvania d'in argintu transilvanu, si probabile de cotre poporul dacu. — Alte monede ce se mai atribuescu Daciloru. — Monedele cu legenda ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ suntu false. 507
- E. Ceramic'a Daciei**
- § 42. Importanta si clasificatiunea ceramicii Daciei 509
- § 43. Ceramic'a preistorica d'in epoca petrei. — *Vodastra*: vase mari spre conservarea substantelor alimentare; vase de fertu la focu; vase de beutu; cupe, cano, bardace si tesuri de beutu; vase mici de atarnatu spre luminare; vase mici cu capace; tiparii, strachine si gavano seu patelle; strecuratori; vasu imitandu trunchiulu unui corpu de animalu; capace mari; linguri; instrumente de tiesutu; idoli; mesciore si vase mici pentru sacrificii seu pentru jucarii de copii; obiecte de insiratu; buzdugane; cilindre, bule conice pentru prastie; greutati de aduncitu in apa; pyramide seu conuri si obiecte ce nu se potu defini. — Strachini smaltuite si lulele. 510
- § 44. Lutari'a de la Turdasu. — Formele, materi'a si ornamentatiunea. — Semnele de pe vase, si incercarile pentru interpretatiunea loru. — Rote sclivisite cu desemnuri pre elle. — Figuri de lutu. — Prasnoluri, greutati la plasa, pyramide conice, anele, vase mici pentru jucarii si palniore. — Fragmentulu unei colone cu semne pre dens'a. 513
- § 45. Olari'a de la alte siese statii preistorice: Joseni, Vallea Nandrului, Nandru, Pescerea d'in Nandru, Kirsitiu si Pescer'a d'in vallea Joajului 518
- § 46. Depositela de hârburi si vetrele pentru cocerea olariei, descoperite in Transilvania 520
- § 47. Olari'a preromana d'in alte localitati alle Transilvaniei: Gugteriti'a, Bardotiu, Bundorfu, Mediesiu, Gernoesig, Cicu-sin-Giozu, Bistriti'a, Copotiu. — Vasele largi cu trei picioare de la Balomiru si Cotlea. — Vasele d'in Ungari'a de la Kis-Terenne si Szent-András langa Crisiu 521
- § 48. Localitatile d'in Romania unde s'au constatatu produse alle ceramicii preromane. — Olari'a de la Talpa-Netotii, Calomfirescii-Tigani'a, Balacii, Zumbreasc'a si Maglavitu, Tinosu, Pisculu-Crasanii si Ziinnicea 523
- § 49. Ornamentic'a pre vasele preromane alle Daciei. — Vase de stylu primitiv caracterisate prin decoratiunea geometrica communa Indo-germaniloru d'in Europa. — Comparatiunea ceramicii dace cu a Celtiloru, Germaniloru, cu productele ceramiche d'in locuintele lacustre alle Elvetiei, cu vasele primitive alle Greciei si cu celle de la Hissarlik in Asia-mica. — Industri'a ceramicii la poporele indo-europene are na origine communa cu dezvoltari ulterioare, partiale, independente si inegali 527
- § 50. Influentia culturei mediterraneae asupra ceramicii d'in Dacia: aparitiunea plantelor, animalelor si a figurei umane in decoratiunea vaselor. — Vase de stylu orientala. — Sierpele, callulu si callaretiulu in ornamentic'a ceramicii Daciei 531
- § 51. Conclusiune 533

F. Asiedieminte preromâne si tumuli.

1. Urme de vechi locuinte, de valuri si cetati.

- § 52. Locuinti'a omului primitiv in Daci'a.—Urme de vechi asiedieminte in Transilvani'a 583
- § 53. Cetati de pamantu, valuri si siantiuri in Transilvani'a, Banatu si Romani'a 535
- § 54. Clasificarea acestora asiedieminte printre cele preromâne e numai provisorie. — Orasiile Daciei dapo marturi'a anticitatii , 540

2. Tumuli (magure, mobile si gorgane)

- § 55. Unversalitatea tumurilor. — Tumurii sunt d'in epoce diferite, si nu au servitu numai dreptu morminte. — Dificultatea de a determiná epoc'a unui tumulu. — Ua incercare de statistica archeologica a movileloru, maguriloru si gorganeloru d'in Romani'a si Transilvani'a 540

G. Systemulu de inmormentare in Daci'a preromána.

- § 56. Morminte tumularii, si morminte ordinarii. 546
- § 57. Obiceiula de a naltia mobile pre mormentu este communu mai tutoru poporeloru antice. — Herodotu despre acelasiu obiceiul la Scythi si Thraci 546

1. Morminte tumularii.

a) Tumuli cu cadavru arsu

- § 58. Diferitele positiuni ale cenusii in tumuli. — Movelele de la Sibertu, Bardotiu, Felmera, Petrifalau in Transilvani'a. — Movelele d'in Banatu. — Dolmenulu de la Pescer'a cu olele, si movelele de la Gostavetiu in Romani'a. — Movele-morminte posteriore cuceririi Daciei; — movelele de la Kaszkolz in Transilvani'a. 547

b) Tumuli cu cadavru nearsu

- § 59. Systemulu inhumatiunei s'a practicatu in Daci'a in epoc'a petrei si a bronzului. — Dificultatile de a fixá epoc'a tumuriloru cu cadavru nearsu. — Resultatulu cercetariloru d-lui Bolliacu. — Tumululu de la Rusanesci in judetiulu Romanati 550

2. Morminte ordinare fora movele d'asupra

- § 60. Tumurii se naltiau numai in onorea celloru avuti si celloru nobili.—Divisiunea morminteloru ordinare in : *morminte cu cenusie avendu diametru in forma de cazanu*; *morminte cu cenusie in forma rectanghiulara, si morminte séu cimitirulu cu urne.*—*Campulu mortiloru de la Zimnicea* 551
- § 61. Ultime observatiuni asupra systemelor de inmormentare in Daci'a 553
- § 62. Conclusiunea la capit. XII : cercetarile archeologice pentru a dá rezultate solide, trebuie sa se intemeiedie pre unu systemu bine rationatu, si pre method'a de comparatiune. — Altu-feliu nu putemu avé de catu nise propositiuni provisorie 554

CAPITOLULU XIII-lea

- Conclusiune. 554

Appendice

Doce pretinsé alphabete dacice

- § 1. Semnele de pre carámidile și petrele de la Colib'a-veche langá Slonu. 558
- List'a chartelorú, a stampelorú si a figurilorú intercalate in textu 575
- Addenda et Corrigenda 590

P A R T E A I^{iu}

STUDII

ASSUPR'A

GEOGRAFIEI ANTICE A DACIEI

CUNNOSCINTIELE VECHILORU SCRITORI GRECI SI ROMANI DESPRE TIERRILE
PONTICE, MAI ALESU DESPRE DACIA TRAIANA.

CAPITOLULU 1.

De la Homeru pene la Herodotu

§ I.

Tierrile d'între Tis'sa si Dnistru. Dunare si Carpati,—mai înainte de a fi cucerite de Romani si prefacute in provincia sub numele de *Daci'a*, cumu si in urma dupo cucerire, cându armele poporului-rege nu mai fura in stare se apere oper'a pripita a imperatului Traianu, si se retrasera d'incolo de Dunare,—si-au primenitu fórte desu locuitorii, fiindu puse tocmai in drumulu emigratiuniloru celoru mari ale popóreloru desghinate de uriasulu trunchiu asiaticu, sj revérsate cá unu potopu d'in partile Caucasice in Europ'a.

Aceste soiuri diferite de barbari, ce vinu si disparu unii dupo altii, in anticitate ca si in evulu-mediu, fie-care nimicindu nascénd'a cultura a predecessoriloru loru, lasara urme mai multu sau mai pucinu simtitore, dupo cumu traiulu loru in vaile Dunarei avu mai lunga sau mai scurta durata. Interesulu istoriei este acumu, de a regasi asternuturille succesive ale aceloru popóre ce s'au gramaditu unele d'asupr'a altor'a pe pamentulu tierriloru de cari ne ocupamu, si cu mediulócele la indemàna, ea se constate treptele ori-carei civilisatiuni, si se ne faca marturi la acele momente critice in viati'a umanitatii, cându rassele inculte si pucinu inzestrate pieru cu sgomotu sub alluviunea celoru pecetluite cu unu geniu mai mare, si ua fortia mai insemnata.

Studiulu de facia avendu sa imbratisiedie numai ethnografi'a ante-romána a Daciei, incepemu cercetarile nostre cu analis'a in ordine chronologica a notiuniloru geografice transmise de autorii clasici helleni si romani despre tierrile de la Dunare si Marea Négra. Aceste notiuni suntu neaparatu de ua valoare relativa, servindu numai cá ua

caracteristica a modului de vedere geograficu d'intr'ua anume epoca; anse tocmai prin acést'a ele castiga deosebita importantia, coci ne dau mediu-loculu de a intielege, a pretiui si folosi mai bine si mai corectu datele scriitoriloru.

§ 2.

Mai tote notițiile ce aflămu in litteratur'a greca pene la Herodotu despre partile Pontului se raporta la timpuri intunecosse, candu alte semintii de catu cele hellene, plantându colonii la tiermurile Marei-Negre si ale riuriloru mari d'impregiurulu ei, semená cultur'a si religiunea asiatica pe unu pamentu locuitu de niste populatiuni barbare si feroce.

Phœnicianii «principii marei si ai pamentului» dupo cumu i numescu profetii ebrei(1), paru a fi imbrazdatu de timpuriu valurile neospitalierulu Pontos (*Pontos ἄξεινος*), fundandu aci, inainte de Milesiani, colonii totu attātu de numerosse ca in cele alte tierri comerciale unde se stabilisera. Este adevratu co despre acést'a ne lipsescu date precise ale scriitoriloru vechimei(2); anse vedemu pe colonistii greci, co in mai pucinu de unu secolu dupo gonirea Cimmeriloru d'in locurile pontice de cotre Scythii emigrati d'in Asi'a, iau in stapenire mai multu de ua sata pietie coloniale la Pontu si Bosphoru. Aru fi fostu imposibile ca intr'unu timpu asia de scurtu Milesianii se fundedie in diferite locuri attâtea colonii, si acestea se se bucare de ua stare attātu de infloritore, déco ei nu aru fi gasitu aci fundamentele vechieloru stabilimente phœniciane, si ua populatiune mai culta de catu erau poporele primitive barbare d'in vecinetate(3). Inse, paguba nereparabile pentru geografi'a vechia, exploratiuniile si descrierea tierriloru caletorite de Phœniciani n'a ajunsu pene la noi. Numai cate-va notiuni vage ce 'ntempinamu in primele traditiuni geografice ale Greciloru se dato-rescu contactului directu cu densii. Asia, *navigatiunea Argonautiloru* (XIII secolu a. Ch.), celu d'anteiu faptu insemnatu in istori'a geografica hellena, numitu de Homeru *πασαμέλουσα* «presentu amintirii tuturor'a», cantatu de Hesiodu(4), Orpheu si alti multi poeti, indica ore-cari elemente curatu phœniciane, cumu de esemplu, fictiunea transparenta a lauei de aur, pr'in care se intiellege bogati'a tierriloru aurifere d'in

(1) *Isala* XXIII, 8; *Ezech.* XXVI, 16.

(2) Numai *Amnianu Marcellinu* aréta anume co orasiulu *Tyros* de la gur'a Dnistrului este colonia phœniciana: «civitas Tyros (Tyras), colonia Phœnicum, quam præstringit fluvius Tyras.» (XXII, 8, 41). S'aru para la prim'a data co acésta notiția s'a nascutu pr'in simpl'a combinatiune a numelui de riu Tyras (Dnistru) cu alu cetatii d'in Phœnici'a, *Tyros Tyros* d'in textulu lui *Amnianu* fiindu de siguru prin erore in locu de *Tyras*, cuvintele de mai susu se raporta la orasiulu comercialu *Tyros* trecutu in stapenirea Milesianiloru, si insemnatu de unii scriitori cá ua colonia a acestor'a (*Scymn. fr. 55*). Vedi *Movers, die Phönizier*, III, p. 306, 307.—G. *Elohwald*, studiulu seu: «*despre locuintiele celoru mai vechie ginti in Russi'a meridionale*» (*Bibliotheca diia citenia, St. Petersburg*, 1838, v. 27. p. 53—93, in limb'a russa).

(3) *Movers die Phönizier* (4 volume 1841—1856, Berlin), v. III, p. 286—308 a reunitu pucinele indicatiuni ce avemu despre presentia Phœnicianiloru la Pontulu-Euxinu inaintea colonieloru Milesiace.

(4) *Schol. Apollonii Rhod. ad lib. IV*, v. 59.

jurulu Phasului, si despre care Grecii nu puteau avea atunci sciintia de catu pr'in Sidoniani(5). Totu astu-felu si *tierr'a de argintu*, Alibe, cunnoscuta lui Homeru(6) pe tiermulu sudu-osticu alu Pontului-Euxinu.

§ 3.

Homeru (X sec. a. Chr.), pusu de Strabo (7) in capulu geografiloru, avea despre nordu cunnoscintie forte marginite, coci d'incolo de Thesalia totulu era pentru elu : Thraci'a cu frigurosii sei munti(8). D'in afuentii Pontului pomenesce numai de *Partheniosu* in tierr'a Enetiloru; asemena de orasiele maritime Kytoros, Sesamos, Kromn'a si Aigialos (9); despre tiermulu nordicu, resaritenu séu apusenu alu Marei-Negre nu spune nimica ; de catu mai la nordu de Peonieni si Ciconi, — doue triburi thrace venite cá ajutóre in resboiulu Troiei(10) — asiadia poetisacdu pe Hippemolgi si Abieni, nisce triburi scythice dupo unii scriitori posteriori(11) ; iaru pre

(5) Ukert, *Über die Argonautenfahrt, Geogr. der Griech. und Röm.*, I, p. 321 seq. 1816.—Ch. Lévesque, *Études sur l'hist. anc. de la Grèce*, t. V, p. 4. 1814. — O. Müller, *Gesch. der griech. Literatur bis auf das zeitalter Alexanders*, I, 425, 1841.— Vivien de St. Martin, *Histoire de la Géographie*, Paris 1873 p. 42.

(6) Iliad'a II, 856.—Strabo, XI, 1, 19, p. 499.

(7) Strabo I, c. 2 si 6.

(8) Iliad'a II, 844; IV, 533; V, 462; IX 5; X, 434 seq; XI, 223; XIII, 301; XX, 485; XIV, 224—230. Co nordulu s'a desemnatu sub numele generalu de Thraci'a vedi anco : *Dionysophanes* ap. Schol. Apoll. Rhod. I, 826. Schol. Pind. Pyth. VIII. 5 — *Meurs* ad Apoll. Dysc. p. 95.—*Bast. Ep. crit.* p. 266.—Ukert, *Geogra. hie* I, 2 p. 282.

(9) Homeru II, 851—855. —Se incéla dero Eratosthenes si Apollodoru (ap. Strabo VII, c. III, 6; I, c. II, 19) candu dicu co Homeru nu avea nici ua sciintia despre Pontu.

(10) Iliad'a II. v. 844 seq.

(11) Iliad'a XIII v. 4 seq. Dupo ce poetulu descrie cumu Zeus a lasatu pe Hectoru si pe Troiani se petrundia pene aproape de flot'a hellena, adauga co atunci elu luandu-si ochii de la priveliscua campului de bataia, ii aruncá spre tiarr'a Thraciloru :

αὐτὸς δὲ πάλιν τρέπεν ὄσσε φαιινῶ,
νόσφιν ἐφ' ἰπποπόλων Θρηκῶν καθορώμενος αἶαν,
Μυσῶν τ' ἄγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἰππημολγῶν
γαλακτοραγῶν Ἄβρων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Cele doue versuri d'in urma a datu nascere la lungi discussiuni. Unii vedu insirate aci nu mai pucinu de catu cincii popore : Mysi, Agau, Hippemolgi, Galactophagi si Abii. Prin Mysi, dupo tota probabilitatea, se intelege Thraci. Opiniunea co Agau aru fi unu nume de poporu scythicu a fostu combatuta anco de multu de Eustathius (ad. Hom. II. XIII, 5. p. 916. Comp. *Steph Byz.* v. Ἄβριοι. Hesych v. Ἀγαυοί. *Bernhard*, ad. Dion. Per. 303. p. 595) In numirile Hippemolgiloru (mulguteri de iepe) si Galactofagiloru (mancatori de lapte,) gasindu-se obiceiuri pe cari scriitorii posteriori le impartasiescu Scythiloru, nu este fora temeiu a raportá textulu de mai susu d'in Iliad'a la poporulu numadu cunnoscutu lui Homeru numai pr'in epithete, dero numitu de Hesiodu Σκόθαι (frag. 189 si 190). Despre Abii nu se pote decide deco erá unu poporu, si anume scythicu cum pretinde Eustathius (ad. II. X II, 5 p. 916,) séu thracicu cumu voesce Didymus la Stephanu de la Byzantium (v. Ἄβριοι), séu numai unu epithetonu mai departatu, (ἄβριοι) alu acelorasi Σκόθαι, diferitele

Cimmeri fi lasa in locuinti'a Noptii vecinice si a intunericului(12), socotindu-i mai multa de unu poporu fabulosu.

§ 4.

Hesiodu (IX secolu a. Chr.) ne procura date geografice mai precise. Elu mentionedia pentru antea-ora, pare-se, riulu celu mare alu Europei, Istros(13). Printre cele alte 25 riuri ce mai enumera (14),—d'ntre cari jumetate apartinu unghiului nordu-vesticu alu Asiei-mici, —suntu : Anaurosu in Thesali'a; Strymonu si Nessosu in Thraci'a; Haliakmonu in Macedoni'a, Kaikosu in Mysi'a, si apoi imediatu riulu Ardeskos, fora indicatiunea tierrii pr'in care curge. Ukert ilu socotesece spre apusu de Marea-Né-grá(15) pe candu Halling(16) si Schuller(17) ilu identifica cu riulu Argesiu, fora cuventu intemeiatoru, pentru ce Ardeskosu alu lui Hesiodu aru puté fi totu asia de bine riulu Ἄρτισκος d'in tierr'a Odrysiloru la sudulu Dunarei(18), ca si Ὀρθησσος numitu de Herodotu in Scythi'a(19). D'in afluentii nordice ai Marei-Negre Hesiodu nu cunosce nic unulu. De Scythii «cei murgatori de iepes» face pomenire, deco cumu-va versulu pastratu de Strabone(20) : Αἰθιοπίας τε Αἴγυος τε ἰδὲ Σκύθας ἰππημολγους(21)

incercari ale grammaticeiloru posteriori de a esplicá cuventulu fiindu nesatisfactore. Vedi *Strabon* VII, 296. 300. 302. 303. 311. XII, 553. — Nicol. Damasc. ed. Orell. p. 140. Eustath. opp. ed. Tafel. XXIV, p. 224. — D'in autorii moderni, compara Niebuhr, *Kleine historische und philologische Schriften*, I 368 (Bonn 1828). — D'Anville *Memoires de l'Académie des inscriptions et belles lettres*; t. 25, Paris 1759, Ukert, *Skytien und das Land der Geten oder Daker*, Weimar 1846, p. 412. 414. — Schoening, *Fortsetzung der Allg. Welthist.* vol. 31, Gebauer 1771, p. 85.— J. Riese, *die Idealisirung der Naturvölker des Nordens*, Heidelberg 1875, p. 8—10. V. de Saint-Martin, op. cit. p. 68—64.

(12) Od. 11, 14. Comp. Cuno, *Die Skythen*, Berlin 1871 p. 250. — Despre geografi'a lui Homeru vedi Grottefend, *gegenbemerkungen über Homers geographie.* in *Allg. geogr. Ephem* v. 48; — Voss, *Krit. Blaetern. Alte weltkunde I.* — Ukert, *geogr. der griechen und Römer I*, 2 p. 310 seq. Comp. *Bemerkungen über Homer. geogr.* p. 5 seq.; *Völker, ueber Homerische geographie und Weltkunde* Hannover 1830.—Bzoska *de geogr. myth.*—Forbiger, *handb. der alten geogr.* I, noi: 41, p. 21 resuma literatur'a asupra geografii lui Homeru. — Vivien de St. Martin, op. cit. cap. VI. deosebesce ferte bine doue geografi in Homeru : una *positiva*, a lui Homeru, ce se afla in Iliad'a; alt'a *legendara*, a secolului seu, in Odysse'a.

(13) *Theogon* 339 : «καλλιῤῥέστρου»

(14) *Theogon* v. 357—345.

(15) *Skythien und das Land der Geten oder Daker*, Weimar. 1846, p. 15.

(16) *Geschichte der Deutschen* I. 67.

(17) *Siebenbürgen vor Herodot*, in *Archiv für kunde österr. gesch. Quellen*, v. XIV, Wien 1855, p. 101.

(18) Herodotu IV. 92 ... riulu Ἄρτισκος care curge διὰ Οδρυσεών, traversa tierr'a Odrysiloru.

(19) Herodotu IV, 49. 92. — Comp. Forbiger, op. cit I, p. 24, not'a 50 : «Wir kennen nur einen kleinen Nebenfluss des Istros in Sarmatia Europaea namens Ardiscus, der hier schwerlich gemeint sein kann.»

(20) Strabo VII 300 : ὅτι γὰρ οἱ τότε τούτους (τοὺς Σκύθας) ἰππιμολγούς ἔκαλον, καὶ Ησίοδος μάρτυς ἐν τοῖς ὅπ' Ἐρατοσθένους παρατεθεισῶν ἔπεσιν Ἄιθιοπίας etc.

(21) fragm. 190.

d'in caus'a scurtimei silabei a doua d'in $\Sigma\kappa\acute{o}\theta\alpha\varsigma$ n'aru puté fi banuitu de falsitate(22). Prin *Aethiopia* d'in acestu fragmentu cata a intielege pe Assyrieni, cari pene in secolulu allu VII^{-lea} a. Chr. fura puternici pe marginile Pontului.(23) Alte populatiuni ce mai insira suntu : Galactofagi(24), Arimaspi, Grifoni ($\gamma\rho\upsilon\pi\epsilon\alpha\varsigma$) etc.(25).

§ 5.

Dero cu incetulu cunnoscintiele geografice ale Greciloru despre tierrile de la Dunare se immultiescu prin stabilirea de colonii, intinderea relatiuniloru de comerciulu si de politica. Marca-Négra, ce avusesse pene aci numele de Mare-Neospitaliera, *Pontos Arctinos*, devine pr'in euphemismu Mare Ospitaliera, *Pontos Euxenos*(26). Coloniile Miletului semenate in nordulu marei, de la gurile Istrului pene la Bosphorulu Cimmerianu si Tauraisu, isi reserva pentru mai multe vécuri comerciulu maritimu aprobe esclusivu. Istrosu, Tomi, Odessus, Olbi'a, cele mai vechi d'in aste colonii milesiane, suntu dupo inceputulu secolului alu VII^{-lea}(27). Loru se datoresce respandirea unoru idei mai esacte despre tierrile Scythice, si chiaru notiunile poemei orphice despre navigatiunea argonautica in ce privesse nordulu Pontului. Acésta poema, ajunsa pene la noi in ua forma posteriora chiaru lui Onomacritu, cullegetorulu si clasificatorulu canteceloru antice (intre 500—550 a. Chr.), dero alu carui fondu este in realitate anticu(28), asiediá in jurulu Maeotidei pe : Geloni, Geti, Sauromati, Arimaspi si alte triburi; iara la extremitátile nordului pe : Pacti, Arctei, Lelioni, Scythii armati cu sageti si inchinatori ai lui Aresu, Taurii omucidi, Hyperboreni, Macrobieni, Cimmerieni etc.(29). Form'a legendei anse pastrata de Pindaru in a patr'a oda (compusa in annulu 462 a. Chr.) trebuindu a se pune in acordu cu progrésulu ideiloru geografice ale timpului, de la Phase duce nav'a in Pontulu Euxinu; de aci in marea Erithrea si laculu Tritonisu situatu in fundulu Syrtelor(30). Urmasii lui, ceva mai bine informati nu mai ingaduescu a crede ca Pontulu Euxinu comunica cu marea

(22) *Cuno* op. cit., p. 249. — *Niebuhr*, op. cit. p. 365, citeste astu-feliu versulu de susu : «*Αἰθιοπίας, Αἰγυῖας τ'ἤδ' Ἐκβάδας ἰππημολογούς.*»

(23) *Movers* op. cit., III, 105 : «in der mythischen Erdkunde der Griechen war *Aethiopen* gewöhnliche Bezeichnung für Assyrien.» Vedi acolo argumentele pe cari se intemeiadia.

(24) fragm. 189, la *Strabo* VII. 302, d'in Ephorus, cartea IV : «*Γλακτοφάγων εἰς αἶαν, ἀπήναις οἰκί' ἔχόντων.*»

(25) fragm. 191. — Despre geographi'a lui Hesiodu vedi in genere : *Woss*, *Weltkunde der Alten*, p. 16 seq. *Ukert*, *Geogr. de Gr. u. Röm.* I, 1, p. 36, si *Sickler*, *Handbuch d. alt. geogr.* p. 55 seq.

(26) *Eratosthenes* ap. *Strab.* VII, 298. — *Simonides*, epigr. 89. *Anthol.* ed. Jacob, t. 1, p. 76. — *Etym. M.* v. *ἄβξεινος πόντος*, p. 352

(27) *Scymus Chius* v. 747 si 804.—807 ed. *Ietronne*, 1840. Despre coloniile grecesci de la Marea-Négra vedi literatur'a adunata in *Forbiger*, *Handb. der Alten geogr.* I, p. 41. not'a 55.

(28) *Kuhnkenius Epist. crit.* p. 228 1782; *Mannert*, *Geogr. der Griechen und Rom.*, IV 26; *Heyne Exc. J.* ad *Aen.* VII, *Volf*, *Proleg. ad. Homer.* *Vivien de St. Martin*, op. cit., p. 45.

(29) *Orph. Argonaut.* v. 1038 sq. 1063. 1080 ed. *Gesner*.

(30) *Pith.* IV, v. 447—448, si v. 58.

Erithrea, nici mai transporta Corabi'a lui Jasonu pene la marile Nordului, ci gasescu mai comodu a face pe Argonauti sa se intorca pe Istru in Mediteran'a, pe temeulu unei vechi credintie, de care se tine si Aristotelu(31), cumu co unu bratiu alu Dunarii (negresitu afluentele seu Sav'a) s'aru versá in Adriatic'a, si aru fi datu si numele Istriei(32).

§ 6.

Fragmentele poetiloru Cyclici, de si continu pucine date geografice, ne aréta anse interesulu viu cu care se cantá si se povestea lucrurile, tierrile si popórele pontice. Arktinos milesianulu (intre 760 si 708 a. Chr.) canta in versurile sele insul'a Leuke la gur'a Istrului seu a Boristhenului, ca locuintia a lui Achilles si a cetei séle de eroi(33). Alcaeus (inceputulu secolului alu VI, a. Chr.) vorbesce intr'unu chipu mai positivu despre tierr'a Scythiloru(34). Peisandros d'in Kameiros in Rhodos (cam 735 a. Chr.) mentionédia pe Agatyrsi(35). Aristeas asicura co la marea-negra locuescu Cimmerii; spre nordu de ei, Scythii, apoi Issedonii, pene unde elu pretinde co a si caletoritu; iaru mai susu de Issedoni, Arimaspii — ómeni numai cu unu ochiu—, Grifonii cei paditori de auru, si in fine Hyperboreii(36).

§ 7.

Expeditiunea lui Dariu regele Persiloru contr'a Scythiloru d'in Europ'a la annulu 513 a. Chr. contribuí anco la respandirea cunnoscintieloru despre tierrile si populatiunile de la Dunare si Marea-negra(37). Acestea suntu adesea pomenite de cotra lyricii, tragicii si comedianii greci in productiunile loru literarii. Sophokles (n. 495+406), aduce Scythi si Colchi pe scena(38); Aeschylus (n. 525+456 a. Chr.) puno la Nordu de totu pe Hyperborei, in tierr'a caror'a Istru isi ia originea d'in muntii

(31) *De Mirabil. auscultat.*, c. CXII, Beckm.; *Hist. Anim.*, VIII, c. XV; *Schneid. Add. Justin* XXXII, 3, *Plin.*, III, 22 (18) *Strabo* lib. I, c. 3.

(32) Vedi pe largu *Ferbiger* op. cit., p. 27, 300—301.—Acesta navigatiune a Argonautiloru pe Istru o consacra Apollonius de la Rhodos in poem'a sea scrisa catre 22° an. Chr. (lib. IV, v. 282 sq.) si dupo elu, fora indoiala, parafrastulu seu Valerius Flacus. *Comp. V. de St. Martin*, op. cit. p. 55. — *F. Ritschl*, *die samlung der Homerischen gedichte durch Peisistratus* 1838. *Opusc. I.*

(33) Dupo unii Leuke se ada la gur'a Istrului. Vedi *Biblioth. der alt. Litt. u. Kunst I. Ined.* p. 34, apud *Ukert* op. cit, p. 16 —Dupo altii la gur'a Borysthenului (Dnipro). Vedi *De cyclo Graecorum epico et poetis cyclicis cr. eorumque fragm.* Coll. et interpr. est C. G. Müller, Lips 1829.

(34) *Bergk poetae lyr. Gr.* III 947: 'Αχιλλευ, ὃ γὰρ Σκυθίας μέδεις *Compara Ukert* op. cit. 18, *Cuno*, op. cit 249; — *Grote griech. gesch.* v. II p. 184 traduc. germana.

(35) *Suidas* v. Ἀγάθυροσ — *Steph. Byz.* Ἰσσηδόνες.

(36) *Herodotu* IV, 12. 13.— *Suid* v *Aristeas*. *Compara* asupr'a lui, *I. M. Schultz*, *Apparat. ad annal. crit. rer. Graec.* Kiliae. 1826. 4. p. 4. n. 9.

(37) *Herodotu* IV 89 seq.

(38) *Schol. Dion.* 10. *Schol. Apoll. Rhod.* IV, 223. 284. *Athen.* p. 189.

Rhipei(39); la sudu de acestea: Scythi'a, ua tierra intinsa, aspra si frigurosa, bogata in ferru si cai, dero locuita mai multu de popore barbare, intre care totusi se afla pacinicii si ospitalierii Gabii(40), adico Abiii lui Homeru, fora a le indicá ua locuintia precisa.(41)

(39)*Choeph.* 384 f. 183 comp. cu fragm. 150.--Pindaros (ol. 3, 14) : Ἴστρον ἀπὸ σκιαρᾶν πᾶγᾶν.

(40) fragm. 184. Prom. edit. Teubner 1860, 1 sq- 15. 20. 301 Th. 802. fr 190. *Gabii* in locu de *Abii* provine pote d'in ua falsa etymologizare a lui Aeschylos, ceva cam : γα-βιοι <cei ce se hrănescu cu rodurile pământului>. Explicatiunile celoru vechi vedi-le la Schol. si Eusth. ap. Iliad'a N. 6.

(41) Pr'intre poporele ce iau parte la suferintiele lui Prometheu inlantinitu de stinc'a Caucasului Aeschylos enumera si pe *Arabi* :

Ἄραβιας τ' ἄρειον ἄνθος, (v. 420 Προμηθεὺς δασμωτής, ed. Teubner 1860).

Mai toti commentatorii recunosc cu lectur'a Ἄραβιας «*Arabia*» este falsa, desi nu se invoescu a supr'a emendatiunei. Herman (Obs. crit. c. 1. p. 9) propuse :

Γάβιοι τ', ἄρειον ἄνθος

dero renuntia singuru la dens'a ; Wieseler (Philologus. v. 9. p. 717) si Boissonade (Philostr. Epist Paris 1842, p. 138) citescu :

Ἄβαριας τ' ἄρειον ἄνθος

lectura, ce neputendu-se justificá cu nici-unu esemplu, trebue respinsa. (Ukert, op cit., p. 415 nota). Pe observatiunea scholiastului, care cauta sa apere lectur'a Ἄραβιας, cum cu Strabo vorbesce de Trogloditi in Arabi'a, si intre Maeotis si Marea Caspica, *numindu-i pe acestia chiaru Arabi*, πῶς τὴν Ἀραβίαν Κανκάσφ συνήκισεν; ἢ ἐπεὶ Στράβων φησὶ Τρωγλοδοῦτας οἰκεῖν μετὰ τὸ Μαυροπίδος καὶ Κασπίας, οἷ εἰσὶν Ἀραβες, nu punemu mare greutate, pentru cu este facuta, dupo cumu a probatu Meinekius, de unu interpolatore multu posterioru, si nicaieri Strabo nu numesce pre Troglodytii de la Cascau: *Arabi*. Vedi *Strabo* l. XI, c. VI. edit. Firm, Didot, Paris 1853; compara jib. I, 1,27; XVI, 27. vedi *Elmsley* in *Aesch. Prom. vincit.* ed. Lips. 1828. 8. p. 183; — Dero écco cu *Arabi'a pontica* ne 'ntempina si in Euripide (n. 486 + 406 a. Chr.) Βαχαί, Teubner, I. 16., precumu si in comedi'a *Trinumus* a lui Plautu, actulu III-lea, in care vorbesce betranulu Charmides cu Sycophantele:

«*Sycoph* : Advenio ex Seleúcia, Macédonia, Asia atque *Arabia*, v. 845

Quás ego neque oculis neque pedibus umquam usurpavi meis.

Charm. quid ais? quid hoc quod té rogo? v. 930

Quós locos adisti? *Sv.* Nimium mirimodis mirabilis.

Charm. Lúbet audire, nisi molestumst. *Sv.* Quin discupio dicere.

Omnium primum in Póntum aduecti ad Arabiam terram sumus.

Charm. Eho,

An etiam in Ponto Arabiast? Sv. Est : non illa ubi tus gignitur,

Sét ubi apsinthium fit ac cumila gallinácea.

(*T. Maeci Plauti Comoediae*, ed. Teubner, 1863)

Aceste texturi impreuna cu unu pasagiu d'in Ammianu Marcellinu, si numele anticu alu Macinului de: *Arrubium*, a condusu pe d. Odobescu la ua ingeniosa hypothesa, pe care o da anse sub tota rezerv'a. cu adica acea Arabia a lui Aeschylos, Euripides, Plautu si Ammianu Marcellinu, a esistatu in realitate, si anume n'aru fi de catu *Bas arabia* de asta-di, caro 'si pastrédia pene acumu in partea a doua a numelui vechia denumire *Arabi'a*, iaro partea anteiu amintesce pote dominatiunea poporulu Bessi asupra-i.

Pentru cá hypothesa a anse sa se ridice la certitudinea unni faptu aru avé nevoia de niste probe cu unu caracteru istoric, coci datele geographice alle lui Aeschylos, Euripides, si in genere alle tragiciloru greci merita pucina credintia. Lui Aeschylos anco de multu i s'a imputatu cu deplinu cu-

D'între logographi, Hecataeu de la Miletu (n. 549+472 a. Chr.) ἀνήρ πολοπλανής «mare caletoru» dupo cumu îlu numesce Agathemeru (42), și care visitase tiermurile sudice ale Pontului pene la marea Caspica, și mai multe populatiuni thrace (43), intinde Scythi'a européna de la Istru pene la Chersonesulu tauricu, insirandu aci cá locuitori : pe Melanchleni (frgm. n. 154), Myrgetao (44), Matiketî (frgm. n. 156), Isepi (n. 158) și Edi (n. 159), éro ca orasie in Scythi'a : Karkinitis (45) (frgm. n. 153) si Kardesos (frgm. n. 157). Elu face si pe Issedoni ua populatiune scythica (46). Hellanicos din Mytilene in Lesbos, care traia pucinu inainte de Herodotu (47), a scrisu pe largu despre Scythi, dupo cum ne asicura Stephanus de la Byzantiu(48); anse cele doue scurte notitie ale acestuia nu ne permitu a dobendi ua idee macaru despre ce erá anume scrierea intrega; pote co ea formá numai unu capitolu d'in oper'a περὶ ἔθνων (49). Hellanicos numesce anco doue populatiuni in Scythi'a, ce nu ne in-

ventu predilectiunea d'a citá numi peste numi de riuri si popore (Schol. Aristoph. Ran. 926); Polybiu (II, 17) mustra pe toti Tragicii pentru acest'a; Strabo (l. VIII, c. V, 6, 8; c. VI, 6. 7. 8; lib. X. cap. III. 13; lib. XII, c. VIII; — lib. XIV cap. III, cap. X) dovedesce co ei adescea deseriau falsiu si confundau chiaru tierrile forte apropé de densii, necumu cele departate. (Vedi Plinius XXXVII, 2, «Euripidis et aliorum errorem excusandum ex orbis ignorantia» — Dio Chrysost. Or. XV. t. I. p. 448 ed. Reiske. — Hermann ad Soph. Elect. 4. — Völker mythol. Geogr. p 211. 224. — Ukert op cit. 28, 29). Aeschylus pune in vecinetatea tierriloru pontice omeni cu capete de cani, cu ochii in peptu, cu cate unu ochiu și alte monstruositati (Strabo, lib. I. c. II, 35; l VII. c. III, 6; Steph. Byz. v. Ἡμικόνες) astu-feliu co deco 'i amu atribui cunnoscintie esacte despre geografi'a aceloru parti, amu fi siliti sa admitemu lucruri pré curiose si imposibile. In asta categorie aru fi si Arabi'a de la Mare Negra, care chiaru in gur'a Sycophantelui lui Plautu se areta ca atare. — Tacerea geografiloru mari ai vechimei : a unui Herodotu, Strabo, Ptolemeu, Pomponiu Mella, cumu si a celoru alti scriitori greci si romani despre Arabi'a lui Aeschylus de la Dunare ni se pare forte ponderosa.

(42) Agathemeru I, 1 *Fragm. historicorum Græc.* ed. Müller, Paris, Didot 1841. Despre Hecataeu vedi Herodot V. 36. 135 sq; VI 137; II 143. IV. 36; II 20. 21.—D'in cei moderni : l'abbé Sévin Rech. sur Hecatée de Milet, in t. VI allu Acad. des inscr., 1729, p. 242; Fréret, *observations génér. sur la géogr. anc.*, t. XVI des *Nouv. Mémoires de l'Acad. des inscr.* 1850. p. 345; Ukert, *geogr. der griech. und Roem. I.* p. 69 1816; Reingaum, *gesch. der Erd-und Länderbild des Alten 1839*, p. 139 seq., *Excursus zur geogr. des Hecataeos*;—Forbiger, op. cit. I p. 50;—Brandstaeter, *Scythica, Regiomonti Prussorum*, 1837. V. de St. Martin, op. cit. p. 76 — 79.

(43) Frgm. n. 185 seq. in *Frag. hist. gr. I.*

(44) Frgm. n. 155, in care nume Klausen (Hecataei fragm. p. 87) vedo na eroe de scrisu in locu de *Tyrangetii* sau *Tyragetii* ai lui Ptolemeu 3,10 si *Plin. Hist. Natur. 4, 12, 26.*

(45) dupo Forbiger op. cit., póte Canikschak de adi.

(46) frgm. 168. comp. 178, 179, Müller *fragm. historicorum græc* I, 11, 12.

(47) Suidas—v. Steph. Byz.—Gell. XV 23. Dupo unii nascutu cam 496+411 a. Chr.; dupo Müller *fragm. hist. gr. I proleg.* p. XXV, la 482+394. Cf. L. Preller de vita et scriptis Hellanici. Dorpat. 1840, 4. Berlin 1864.

(48) v. Ἀμάδοκοι. Id. v. Ἀμύργιον. Comp. Strab. l. XII, cap. III, 22.

(49) Müller *Fragm. historicorum græc. I prolegomena* XXV, XXIX.

tempina la predecesorii sei : Amadokii (50) si Sakii (51); éro pe Maeoti, pe cari Herodotu ii pune la resaritu de Maëotis, deci ii scote d'in rendulu Scythiloru, elu ii numesce lamuritu Scythi (52).

§ 9.

Deco aruncamu acumu ua privire assupr'a acestoru scurte si imprastiate notitie, vedemu co, cu totu progresulu cunnoscintieloru geografice ale celoru vechi dintr'ua epoca intr'alt'a, totusi ele suntu departe de a ne puté da ua idee esacta despre tierrile cunnoscute mai apoi sub numele de Daci'a, si despre poporele ce le au cutrieratu; pentru co: seu pré vagi, seu in contradictiune unele cu altele, seu rodite de phantasie numai, in acele timpuri intunecosé ale istoriei, seu in fine ajunse pene la noi trunchiate, in sfaramaturi alterate chiaru de scriitorii posteriori, — aceste notitie ne lasa ua negura aprobe deseversita assupr'a tierriloru d'intre Carpati si Dunare, pe care abia Herodotu o risepese in parte, deschidiendu portile Istoriei Daciei.

CAPITOLULU II-^{lea}

Herodotu

§ 1.

Nu este multu timpu de candu method'a critica istorica a isvoreloru a inceputu se castige in domeniulu Istoriei antice unu terrimu fixu, pe candu in ce privesce geografi'a vechia, ea lasa pene adi anco forte multu de doritu. Acest'a se confirma pe deplinu studiandu cine-va intins'a literatura la care a datu nascere numai a patr'a carte d'in *Istoriile* lui Herodotu, literatura care ne presinta sistemele cele mai contradicutore, intemeiate numai pe simple supositiuni, si imprejurarea ciudata anco : co cu fie-care nou comentatoru apare si unu nou modu de interpretatiune a dateloru *parintelui istoriei* (1).

(50) fr. n. 170 : 'Αμάδοκοι, Σκυθικόν ἔθνος.

(51) 'Αμόργιον, πεδίων Σακῶν, Ἑλληνικόν Σκυθικοῖς la Steph. Byzantinulu.

(52) Schol. Apollon. IV 322.— Müller, Fragm. hist. gr. I 57 fragm. 92.

(1) Scrierile principale suntu : **Cellari** *Notitia orbis antiqui*; edit. Conrad Schwarz Lipsiæ 1731, tom. I, pag. 401 sq.—**Th. S. Bayeri** *De Scythiæ situ, qualis fuit sub ætatem Herodoti in Commentar. Academiæ Scientiar. Petropolitanae*, 1728, tom. 1, pag. 400 sq; séu : *de origin. et prisicis sedibus Scytharum*, in alle selle *opusculis ad historiam antiquam*, Hal. 1770 in 8.—**Elchhorn**, *Hist. ant. e gr.* I p 405 sq. — **F. V. Beer**, *Erläut. der von Herodot und Plinius gegebenen Beschreibung des alten Skythiens in Zusatz. zu Allg. Welt Historie* III, 11 sq.—**De Guignes**, *Mémoire dans lequel on entreprend de fixer la situation de quelques peuples Scythes, dont il est parlé dans Hérodote, in Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres*, tom XXXV, p. 539 seq.—**d'Anville**, *Examen critique d'Hérodote, sur ce qu'il rapporte de la Scythie*, totu acolo, t. XXXV, p. 573 sq.—**I. Pinkerton** *Dissert. on the origin and progress of the Scythians or Goths*, Lond. 1787. in—8;—**Henulke**, *De geographia Herodoti*, Göttg. 1798;—**Bredow**, *Geogra-*

Fora a ne opri asupra acestora systema, sa ne indreptam mai bine la Herodotu insusi, si cu tota atentiunea si neinclinarea catre vre ua teoria imbratisiata de mai nainte, sa analizam descrierea ce ne-o face unulu d'in cei mai insemnati geografi ai vechimei despre form'a si intinderea Scythiei, despre locuinti'a poporeloru d'intr'ens'a, si se cercam a identificá unele d'in datele sele geografice.

§ 2.

Herodotu d'in Halikarnasu in Cari'a (nascutu intre 490 si 480, mortu dupo 408 a. Chr.)(2), cu dreptu cuventus'a numitu *parinte alu Istoriei*(3) si geografiei istorice. Caletoru iscoditoru, inteligentu, bagatoru de sema, studiindu singuru cu proprii sei ochi teatrulu evenimenteloru, monumentele, obiceiurile si naravurile poporeloru, remane pe vecie in capulu celoru mai pretiose isvore ale istoriei antice (4). Cu tote

phiae et uranologiae Herodot. specim. Helmstadt, 1804. — **Manuert**, *der Norden der Erde* 1820, in-8, p. 100 seq — **Lelewel**, *Opis Scythii Herodota* in alle selle : *Pisma pomniejsze geogr. hist* Warz. 1814. — **Senkowski**, *O. I. Prmieczania K. Herodotovu opisaniu Skithii*, in *Biblioteka dlia cztenia*, t. XXVII. — **B. G. Niebuhr**, *Ueber die Geographie Herodots*, p. 132—158 si *Untersuchungen über die Geschichte der Skythen, Geten, und Sarmaten* p. 352—398 in *Kleine historische und philologische Schriften*, erste sammlung, Bonn, 1828. — **Dönige**, *Commentatio de Geographia Herodoti*, Berl. 1835. — **Bennel**, *The geographical system of Herodot*, London II, ed. 1832. — **Brandstätter**, *Scythica*, Reg. Prussorum 1837; — **Hermann Bobrik**, *Geographie des Herodot nebst einem Atlasse von zehn Karten* Königsberg, 1838, in—8. — **A. H. I. Heeren**, *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten völker der alten Welt*, Göttingen 1824, 1 Th. 2 abth. p. 263 seq. — **Halling**, *Geschichte der Skythen*, Berlin 1833 in 8; — **Lindner**, *Skythien und die Skythen des Herodot*, Stuttgart 1841. — **P. I. Schafarik**, *Slawische Alterthümer*, 2 volume, trad. germana a lui Mosig von Aehrenthal, Leipzig 1843. — **Hansenius**, *Ost-Europa nach Herodot*, Dorpat 1844. — **Nadezhdin**, *Herodotova Skythia obiasnennaia чрез sliczenie s miestnostiami*, in *Zapiski Odeskago Obsczestva Istori*, Odessa 1841, in—4, t. 1. — **Ukert**, *Skythien und das Land der Geten oder Daker*, 1846; — **Colster**, *das Land der Skythen bei Herodot und Hippokrates*, in *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogie*, Loipzig 1846, XII supplementband p. 569—632 si XIII suppl. band, 1847, p. 5—77. — **I. C. Schuher**, *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*, in *Archiv für Kunde österr geschichtsquellen*, tom. XIV, Wien. — **I. G. Cuno**, *Die Skythen*, Berlin 1871; — **George Rawlinson**, *On the Geography of Scythia*, in *History of Herodotus*, vol. III, third edition 1875, p. 201—208. — **B. P. Hasden**, *Istoria critica a Romaniloru*, II, ed. 1875, Bucuresci p. 181—215.

(2) Dyonys. Halic. de Thucyd. 820. — Diodor II 32. Euseb. ol. 78. Dupo Pamphil'a, ua collectionista de memorii istorice, ce traia in timpul imperatului Nero, Herodotu s'aru fi nascutu la 484 a. Chr. Anse si dens'a nu da faptulu ca positivu, coci in pasagiulu pastratu la Gellius Noctt. Att. XV 23 se dice «videtur». «Hellanicus Herodotus Thucydides, historiae scriptores, in isdem fere temporibus laude ingenti floruerunt et non nimis longe distantibus fuerunt ætatibus. nam Hellanicus initio belli Peloponesiaci fuisse quinque et sexaginta annos natus videtur, Herodotus tres et quinquaginta, Thucydides quadraginta. scriptum est hoc in libro undecimo Pamphilæ.»

(3) Cicero, *de legg* I, 1,5 «apud Herodotum patrem historiae».

(4) Vedi articolulu lui **Gulgniant Hérodote** in *Encyclopédie des gens du monde*, Paris. — **F. C. Dahlmann**, Herodot aus seinem buche sein leben (Forschungen auf dem gebiete der geschichte II I) Altona 1823. — **K. Wilh. Ludw. Heyse** de Herodoti vita et itineribus, Berol. 1826; Mustoxidi,

co în vechime (5), ca și aici, i s'a fostu imputatu usiurintia în admiterea faptelor, partialitate și lipsa de critica, nu ua data cercetarile moderne a constatatu esactitatea descrieriloru sele geografice și istorice (6). Este adeveratu că elu nu mulțiamese pretutindeni cerintiele unei scrieri de istoria serioasă (7), nici separa faptele istorice de povestile poporane; dero parte d'în acestea elu le raporta foro a crede însusi în ele (8), parte porta în sine, după cumu se probedia prin cercetarile mai noi, unu autenticu simburu de adeveru, deși învelitu sub trasuri fabuloase (9).

§ 3.

Descrițiunea geografică, ethnografică și istorică a Scythiei începe de la alu II-lea capitolu alu cartii a IV pene la finele acest'ă, formandu în sine unu totu absolutu circumscrisu, bine determinatu; anse în raportu cu oper'a întrega ea porta unu caracteru curatu episodicu (10). După obiceiulu seu că: mai înainte de a trată despre vre ua cucerire a Persiloru, se se ocupe cu istori'a și descrierea țării unde expedițiunea a avutu locu (11), Herodotu vorbindu despre regatulu persu nu și despre

Nove Muse di Erodoto tradotte, Milan, 1820; — Herodotus, in K. Otrf. Müller, gesch. d. griech. lit. teratur, Breslau 1841. — Will. Mure, *Crit. History of the language and literature of ancient Greece* (1850. 1854—60.) London. — Daunou *Hérodote*, in *Cours d'études historiques*. — Ad. Schöll, *Philologus* VIII 193. X 25, 410. — G. Rawlinson, *History of Herodotus*, cap. I, II și III vol. I, London 1875. — H. Stein, *Herodotus*, erster band erstes heft, *Einleitung*, 2 auflage, Berlin 1864; — K. Ablecht, *Herodotus* 1 band, *Einleitung*, p. 1—28, Leipzig 1861, etc.

(5) Aristotelu ilu numese «povestitoru de basme» μυθολόγος, *de gener. an.* III 5, comp. *hist. an.* III 22. — Cicero *de legg.* I 1, *de div.* II 56; Gellius III 10. Altii «falsificatoru alu adeverului și partialu», Photlos. *Bibl.* p. 35 la Bekk. *Ioseph adv. Ap.* I 3. Plutarch în scrierea περί τῆς Ἡροδότου κακοῦθσίας (*Moral.* p. 854—874). Comp. criticulu Dionysius d'în Halikarnass de Thucyd. 820 comp ad. Cn. Pompei. 767 sq. Comp. Gust. Lahmeyer de libellō *Plutarchet, qui de malignitate Herodoti inscribitur, et auctoritate et auctore*, Gotting. 1848, 4. — Arnold Schaefer, *Abriß der Quellenkunde der Griechischen geschichte bis auf Polybios*, Leipzig 1867. — G. Rawlinson, *History of Herodotus*, I 69—140.

(6) Asia de es. inscripțiunile cuneiforme descoperite și descifrate suntu în perfectu acordu cu indicațiunile lui Herodotu. Vedi Eug Burnouf. *Mém. sur deux inscript. cunéiformes trouvées près d'Hamadan*. 1836, in-4°. — C. Lassen, *die altpersischen Keil-Inschriften von Persepolis*, 1836, in-8°; — Jacquet, *sur le mém. de M. Lassen*, in *Nouv. Journ. Asiat.* III-a sér., 1838, t.-V, 575 sq. VI, 385 etc. — Inscripțiunea apoi dela Bisutun nu departe de Kirmanchat, a lui Darius Hystaspes confirmă pe deplinu arretarile sele despre evenimentele d'în primii anni ai domniei lui Dariu, înainte expedițiunei d'în Scythi'a. cf. Rawlinson. H. C. *Memoir on the Great Inscription at Behistun* (in *Journal of Asiatic Society*. 1846—1849). — *Idem. History of Herodotus*, I. cap. III. p. 69 sq., *on the merits and defects of Herodotus as an historian*.

(7) Rawlinson, op. cit. I cap. III, p. 83 sq.

(8) Herodotu, VII 152; II 123. Comp. III 9. IV 195; V 45; VII-239.

(9) De es. legend'a despre furnicile ce îngropa aurulu. Vedi Frederik Schlern, *über die sage von den Goldgrabenden Ameisen*, Kopenhagen, 1873.

(10) Daunou, *Cours d'histoire*, II, p. 44 dice despre cartea IV: «On peut la regarder comme l'une des plus recommandables parties de son ouvrage.»

(11) Asia suntu insirate: istoriiele Libyei, Scythiei, Lydiei (I, 95), a compatrioțiloru sei d'în Asia-mică (I, 142—150) înainte de expedițiunile cuceritoare ale Persiloru,

Dariu, ajunge la faptulul co Scythii aru fi devastatu ua data intreg'a Asia(12); pentru acesta navala voesce acumu sa si resbune Dariu (13); si pene a nu ne povesti expeditiunea regelui Persiei, istoriculu nostru s'apuca a descrie manuntitu tierrile de la nordulu Pontului, poporele ce locuescu acolo, mai cu séma pe Scythi, originea, uravurile si credintiele loru (14).

Pentru cestiunea de a sci de unde a cullesn Herodotu informatiunile sele, cata a deossebi anume :

- a) Cari d'iu datele sele se intemeiadia pe antopsie.
- b) Cari, pe isvóre scrise, si cari suntu aceste isvóre ?
- c) Cari, pe comunicatiuni verbale, si de la cine le-a priimitu ?
- d) Cari suntu numai consecintie, combinatiuni seu hypothese proprii ale sele ?

In acestu chipu, pr'in cercetarea adica a provenintiei, critic'a isvoreloru determina valórea absoluta a fie-carei date geografice(15).

Cumu co Herodotu posseda cunnoscintie autoptice despre tierrile d'in jurulu Pontului-Euxinu, nu'ncape indoiala. Dupo ce visitâ orasiu cu orasiu, amendoue tiermurile Hellespontului, Propontidei si Bosporului(16), de la Byzantiu elu trecu la Apoloni'a(17), apoi la Mesambri'a si Istri'a(18) la gurele Dunarii; de aci visitâ interiorulu tierrii d'intrâ Tyras (Dnistru) si Borysthenes (Dnipru), studiandu-lu cu d'amenuntulu(19). Mai multu timpu pare a se fi opritu la Olbi'a, cea mai in florire colonie

(12) Herodot, I 105.

(13) Herodot. IV. 1

(14) Idem IV. 2—82.

(15). Acelési cestiuni le tratédia H. Matzat despre raporturile lui Herodotu asupr'a Asiei. Vede; studiulu seu *Ueber die glaubwürdigkeit der geographischen angaben Herodots ueber Asien*, in *Hermes*, VI band, Berlin 1872, p. 392—486. — Asupr'a Egyptului vedi Max. Buedinger, *zur Egyptischen Forschung Herodots*, Wien 1873.

(16) I 57, IV 14. 86. 90. 91. 95 si a.

(17). IV 90.

(18). II 33. IV 93, VI 33. Mannert op. cit. p. 63 nuse 'ndouesce unu momentu, ca si Steinu, *Herodot* I 19, Matzat l. c. VI, 417, Abicht *Herodot* p. 8 co : Herodotu a visitatu orasiulu Istri'a. Mannert dice : «Man untersuche die beschreibung und Benennung der beträchtlichsten Flüsse, welche in den Hauptstrom fallen, die Darstellung des Ister selbst, seiner Grösse und die vergleichung mit dem Nil den er auch gesehen hat, nebst den angegebenen ursachen, warum der Ister im Winter und Sommer gleich gross; bleibt, so wird man nicht einen Augenblick an den Augenzeugen zweifeln.» Dahlmann lasa lucru nehotaritu, *Forschung* II, 1,61. — Din contra Kolster, *das Land der Skythen bei Herodot und Hippokr.* in *Neue Jahrbuch fur philologie und Paedagogie*, Leipzig 1846, XII supplementband p. 594 nu gasesce nici-ua proba pentru opiniunea lui Mannert, fiind-co Herodotu pomenesce Istri'a numai in trecetu (II 33) fora a determina loculu unde anume se afla ea si vecin'a sea Tomi. Elu pune la 'ndoiala p. 59', chiaru deco Herodotu va fi vediatu stinc'a de pe malulu resaritenu alu Nistrului cu asia dis'a urma a : piciorului lui Herakles (Herod IV 82).

(19) IV 11. 51. 53. 71 sq. Elu singuru spune curatu τὸσόνδε μέντοι ἀπέφαινον μοι ἐς ὄψιν, co a fostu in territoriulu Exampaios intre Hypanis si Borysthenes (IV 52), ceea-ce dupo Cuno op. cit. 85 aru fi Podoli'a nordica seu cea de midilocu.

in acele parti(20), situata la gur'a Hypanisului (Bugu), avendu-o dreptu centru(21) de la care elu descrie si mesora(22). Urmatoarele pasage dovedescu limpede co relatiunile sele suntu cullese la facia locului : I 105, II 103, IV 5. 7. 8. 16; IV 27. 46. 58. 60. 67. 70. 74. 75. 81. 99—100, 110(23). D'in contr'a, nimicu nu ne aréta co elu va fi trecutu pe malulu stingu alu Dunarei, asia co d'in autopsie pucinu putea cunosce despre Scythi'a si tierr'a Agathirsiloru; cea-ce si esplica relativ'a valoare a relatiuniloru sele despre regiunea Carpatiloru(24), si amesteculu de basme si legende in istori'a scythica. Nu mai amintimu co aci ii lipsea chiaru mediu-lócele ce avusese in Greci'a, Egyptu, Assyri'a, Persi'a, de a 'si intemeia cercetarile sele istorice si geografice.

Ca isvora scrise Herodotu a avutu pe Homeru, Hesiodu(25), Aristeas Prokonesia-nulu(26), pe Hecataeus d'in Milétu,(27), pote pe Hellanicus d'in Lesbos(28), Dionysios milesianulu, pe geografulu Seylax d'in Cariand'a(29), si altii. Elu insusi a pututu aflá

(20) Niebuhr, *Kl. Schriften*, p. 355.

(21). Despre caletoiriile lui Herodotu vedi mai alesu **Dahlmann**, op. cit., **Heyse**, *De Herodoti vita et Itineribus*, Berlin 1827, **Rawlinson**, op. cit. I p. 8 sq. **Bühr**, *Herodot IV* pp. 391—7. — **Colonel Mure**, *Critical History of the Language and Literature of Greece*, vol. IV pp. 246—8. — Cartea lui **J. Talboys Wheeler**, *The Life and Travels of Herodotus*, London 1855, 2 vol. in 8° este unu feliu de romantiu istorico-geograficu; alta carte **Weeler**, *The geography of Herodotus*, Lond. 1854 n'are nici-na valoare. Vedi **Kippert**, *Monatsberichte der Berliner Akademie* 1857, p. 135, 137. — **Matzat** l. c. p. 392. — Caletoiri'a la coloniile grece d'in jurulu Pontului este posteriora celei facute in Medi'a, Persi'a, Assyri'a, si posibilu, pote chiaru probabilu anteriora celei d'in Egyptu. Herodotu a visitatu Egyptulu de siguru dupo annulu 460, (coci el ne spune III, 12) c'a vediatu campulu de bataie de la Papremis, unde regele Libyiloru Inaros invinsese pe Persi la 460 (**Schäfer**, *de rerum post bellum Persicum gestarum temporibus*, Lips. 1865 p. 18. 22) si inainte de tomn'a anului 442, forte probabilu inainte de ilustrarea sea in Athena intre 446 si 444, cam la 456. Vedi **Büdinger**, op. cit. p. 10. 12. — **Kirchhoff**, *über die Abfassungszeit des herodoteischen geschichtswerkes*, *Abhandlg. der Berliner Akademie* 1868, si *Nachträgliche Bemerkungen* la acest'a, totu in *Abh. Berl. Ak.*, 1871.

(22) IV, 17, 101. Elu descrie limanulu Borysthenului Ἐλος, promontoriulu d'intre ambele riuri Dnipru si Bugu Ἰπρόλειο ἄκρη, templulu Demetrei, palaturile unui rege Scythu in orasiu, si altele. Bogati'a si chiaru trasurile caracteristice ale relatiuniloru sele vorbescu lamuritu pentru autopsie. — **Colster** l. c. p. 593 se 'ndouesce cá Herodotu sa fi visitatu coloni'a de la gur'a riului Tyras.

(23) **Comp. C. G. L. Heyse**, *Quaestiones Herodoteae* I. Berolini, 1827. p. 130—133. **Mannert** *geogr. I*, 1—71. **Ukert** *Skythien und das Land der Geten oder Daker*, 31; — **G. Rawlinson**, op. cit., I pp. 9, 11. — **Cuno**, *Forschungen im gebiete der alten völkerkunde*, *Die Skythen*, Berlin 1871. — **Colster**, op. cit., XII 585 seq.

(24) Socotimu esagerata judecat'a lui **Heeren**, *Ideen über die Politik*, despre carte'a IV a lui Herodotu asupr'a Scythiei. «Der grosse geschichtschreiber scheint hier gleichsam zu Hause zu seyn; er kennt die flüsse, die Länder, die Völker, ihre Lebensart nicht weniger als ihre Verwandtschaft.»

(25) **Abicht**, op. cit., *Einleitung* 1—28.

(26) Acest'a, φοιβάλαμπος ενόμενος pretindé in poem'a sea Arimaspea (dupo Suidas compusa in trei carti) a fi caletoiritu in Scythi'a pene la tierr'a Issedoniloru. Cf. **G. Rawlinson**, op. cit., I 48

(27) **G. Rawlinson** l. c. — I 45.

(28) **Helanikos** a scrisu Ἡερσικά mai inainte de Herodotu. **Dionys. 3**, p. 769.

(29) **Rawlinson**, l. c. I, 47. — **Abicht**, op. cit., *Einleitung* I, 28.

chiaru in Greci'a multe despre ale Scythiloru, caci cu 150 anni inainte de a scrie istori'a marea, coloniile grecesci de la tierrmurile Pontului : Pantikapaeonu, Olbi'a, Tyras, Dioskurias, Istri'a si altele, intretineau legaturi vini, de ua parte cu triburile scythice de la cari cumperau grane si alte produse naturale, de alt'a cu Greci'a — unde le trimiteau(30).—Partea cea mare anse a informatiuniloru atatu de nuoi si amenuntite Herodotu a capetat-o pr'in comunicatiuni verbale, ce singuru le numesce(31) isvorele sele principale : a) de la Grecii d'in coloniile milesiane(32); b) de la Scythii aflatori in acele colonii(33), a caroru cunnoscintia si buna-vointia de a dá relatiuni, nu ua data elu o lauda(34); c) d'in isvore persane(35); si d) d'in traditiuni locale de la Krotonu si Tarentu(36).

(30) Anco d'in timpulu resboiului cu Persii Hellad'a se indetula cu grau, materiale de constructiuni, pandia, pesce, sclavi etc. (Herod. VI, 26; VII 147; II 105. Thucyd VI, 20; VII 27. 28. II 69) de la tierrmulu nordicu alu Marii Negre. Vedi **K. Neumann**, *Die Hellenen im Skithenlande* I, 1, 71, Berlin 1855. — Herodotu comparandu Borysthenele cu Nilulu in ce privesce folosele ce ambele riuri aducu locnitoriloru, enumera intré altele si escelentulu grân de la malurile loru. (Herodot. IV 53 : σπόρος τε παρ' αὐτὸν ἄριστος γίνεται, ποίη τε, τῇ οὐ σπείρεται ἢ χώρῃ βαθυτάτῃ, IV 17 despre Σκύθαι ἀροτῆρες VII, 147). Se intielege co multi commercianti d'in Hellad'a veneau la Marea Négra in contactu directu cu Scythii, si multi d'in acestia la rendulu loru visitau Hellad'a. In Spart'a vedemu Scythii in timpulu lui Cleomene (Her. VI 84); in Athen'a se afia, dupo batali'a de la Salamis, unu corpu scythicu de soldati politienesci (numiti Τοξόται sêu Περσίνοι), care de la 300 se urca in scurtu timpu la 1200 ómeni. **Ukert**, *Skythien* p 28, 35. **Cano**, op. cit., p. 85.

(31) IV, 16.

(32) IV, 24.

(33) Herodotu singuru de trei ori dice : IV. 5.—7. 16 λέγουσι Σκύθαι, — Ἕλληνες οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες. Vedi d'in contra **Heyse** Quaest. Herod. Berl. 1827. — **Hansenius Ost-Europa nach Herodot**, 1844, § 8, 9 de si admite cu sigurantia co Herodotu fusese a) la gur'a Hypanisului; si b) in tierr'a d'intre Hypanis si Tyres, totusi in § 459 pune la indouiala chiaru deco elu va fi vedutu vre ua datã in ochii-i vr'unu Scythu. Acést'a e in adeveru ua hypercritica, care se contradice cu sine incesi, dupo cumu observa **Kolster** op. cit., p. 585. Co Herodotu nu se lasà numai pe povestele connationaliloru sei de la Pontus, si co intrebà la nevoia si pe Scythii, probeadia intre altele cuvintele sele de la finea relatiunei despre mortea lui Anacharsis, unchiulu regelui Scythu Idanthyrsos; lucrulu tinendu-se de Scythii forte in taina, Herodotu ilu putu afia numai d'in gur'a cellui mai intimu functionaru allu lui Ariapithes (IV, 76): και νῦν ἦν τις εἶρηται περὶ Ἀναχάρσιος, οὗ φασὶ μιν Σκύθαι γινώσκειν... ὡς δ' ἐγὼ ἤκουσα Τίμωνα τοῦ Ἀριαπίθεος ἐπιτρόπου εἶναι αὐτὸν Ἰδανθύρσου τοῦ Σκυθέων βασιλέως πατρῶν. Comp. **Niebuhr**, *Kleine Schriften* I 351, 355 : «auch hat er (Herodot) nirgends als in Skythika selbst sich mit einem Meyer des Ariapithes unterreden können : und seine ganze Erzählung ist theils die eines Augenzeigen, theils eines Reisenden der mündliche Berichte der Einheimischen vernommen.»

(34) IV, 24. 76.

(35) Asiã cele coprinse in cartea I 130 fine si 104 unde se ocupa mai allesu de istori'a Scythiloru in Asi'a; cele d'in I 105, suntu cullese in mare parte d'in orasiulu Askalon. Vedi **Matzat**, I. c. p. 466—467.

(36) Capitolulu intregu d'in cartea III, 129—138 relativu la Demokedes, si importanta pentru resboiulu scythicu. Vedi **Kirchhoff**, *Abfassungszeit*, p. 14. — **Büdinge**r, op. cit. p. 6.

Cerculu cercetariloru noastre fiindu mai cu seama Daci'a Traiana, vomu studiá in Herodotu cu deosebire tierrile d'intre Tiss'a si Dnistru, incependu cu Scythi'a.

Conturúlu si intinderea Scythiei. Dupo cele dise de Herodotu in cartea IV 101, IV 99,20 și 3 urmedia co form'a Scythiei este unu patrulateru (τετράγωνον), avendu doue laturi scaldate de mari : Pontulu-Euxinu la sudu, Bosporulu Cimmerianu si Maeotisu pene la Tanaisu, la estu(37). In realitate anse se pare co elu a consideratu numai ua lature a patratului cá marginita de mare; coci, dupo cumu observa Rawlinson(38), deco s'aru lasá la ua parte ua portiune d'in peninsul'a Taurica (Krimulu), tiermulu de la guril' Dunarii pene la Tanaisu aru represintá in adeveru ua linie drepta, pe care Herodotu o divide in doue parti egale : intre Dunare si guril' Borysthenului 2000 stadii (230 mile); intre Borysthene si guril' Tanaisului alte 2000 stadii (230 mile), peste totu 4000 stadii séu 460 mile(39).

Dero acésta linie este indreptata catre sudu-est, ca cumu aru atinge doue mări, d'in cari un'a s'aru puté numi cea sudica (marea negra), iaru cea-l-alta cea resaritená (Marea de Azovu). Laturea de la estu a patratului era determinata de Tanaisu celu puciru intr'ua parte, despartindu pe Scythii regali de catre Sauromati(40); cea de la nordu se hotará cu poporele : Agatirsi', Neurii, Androfagii si Melanchlenii; éro spre vestu limit'a d'intre Scyiti'a si Thraci'a era in realitate riulu Istrulu, celu puciru la gur'a sea, coci mai departe in susu, dupo cumu resulta d'in cuvintele ἐς τὰ πλάγια τῆς Σκυθίας ἐσβάλλεν aru urmá co elu nu alcatuía ua lature a patratului, ci atingea numai laturea oblicu la unu coltiu(41).

(37) Hermann Bobrik, *Geographie des Herodot nebst einem Atlasse von Zehn Karten*, Königsberg, 1838 in-8. Rawlinson III, *Essay, on the geography of Scythia*, nu iau cuventulu τετράγωνον in simtiulu restrinsu de patratu. Primúlu dice p. 84: «Skythien ist ein viereck (von Quadrate findet sich nirgends etwas». — Celu d'alu douilea, p. 204: «that he thought Scythia extended inland about the same distance as its length along the coast; and that he therefore called it square, meaning thereby not to give its exact figure, but to describe its general shape.» — Forbiger I 77 nota 21, Abicht *Herodot II* p. 250, Colster op. cit 605—607, etc., admitu unu patratu oblicu □. Cestiunea nu presinta anse nic' unu interesu. coci chiaru déco Herodotu aru fi disu «patratu» termenulu nu trebuie luat *ad litteram*.

(38) op. cit. III p. 204.

(39) Cu 40 mile adica mai puciru de cotu realitatea, pentru co de la gur'a cea mai nordica a Dunarii pene la gura Tanaisului (Donului) distanti'a in linie drepta este de 500 mile geografice.

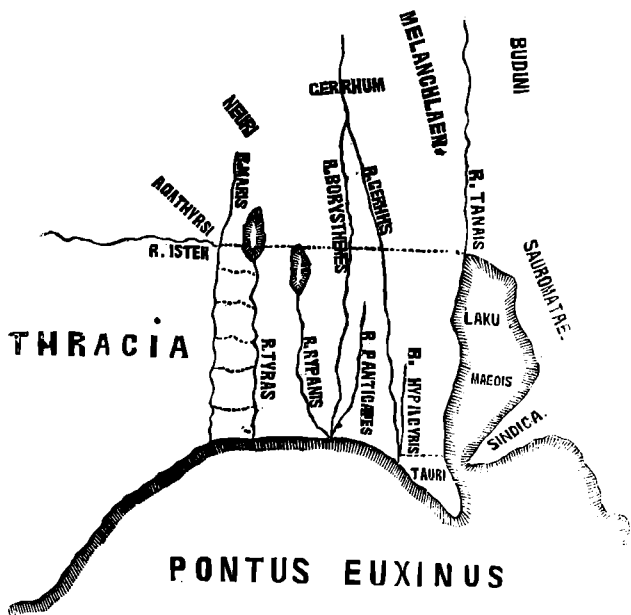
(40) Herodotu IV 20. 21 — Rawlinson l. c.

(41) Rawlinson l. c. — Bobrik. l. c. — Celebrulu Niebuhr in studiulu seu *Ueber die geographie Herodots* (Kleine Schriften, I, p. 156 sq.) sustine co, dupo Herodotu Scythi'a crá limitata de cotra doue parti de mare; tiermulu sudicu se intindea in linie drépta de la guril' Dunarii pene la Palus Maeotis intr'ua distantia de 4000 stadii; celu resaritenu asemenea de la Palus Maeotis pene la gur'a Tanaisului (Donului) totu in aceiasi departare; laturea apuséna, paralela cu cea resariténá se

Hotare. — Heeren circumscrie astu-feliu Scythia europena :

«Hotarele Scythiei dupo Herodotu suntu urmatoarele : la sudu tiermurile marei negre de la gurile Dunarei pene la Palus Maeotis; la estu Donulu seu Tanaisu pene la isvorirea sea d'in laculu Ivanu (?); la nordu, ua linie trasa de la acestu lacu pene la

formedia de cotra Dunarea de josu, care atingundu coltiulu nordu-vesticu allu Scythiei face unu cotu mare spre sudu (dupo credinti'a atribuita de Niebuhr lui Herodotu,) si in acésta directiune sudica curge pene in Marea-neagra; éro laturea despre nordu o inchipuesce printr'ua linie trasa de la i-maginar'a cotitura a Dunarii pene la gur'a Tanaisului. (Vedi anco studiulu seu *Untersuchungen über die geschichte der Skythen, Geten und Sarmaten*, op. cit., p. 352 sq. si *Vorträge über alte geschichte* 1847, p. 182. 183. Urmatoarea schitia de charta ne invederia mai bine theoria lui Niebuhr :

Acésta constructiune atatu de departata de realitate—si care a gasitu unu aparatoru in *Ide-ler*, — o intemeiadia autorulu ei pe §§ 99—101 d'in cartea IV a lui Herodotu, si mai cu séma pe comparatiunea ce face Herodotu in cartea II, 33 si 34 intre Nilu si Dunare.

Ea este lipsita anse de ori-ce fundamentu, pentru co : Niebuhr ia cuvintele lui Herodotu, *ἴστρου ἐξοῦσθαι τῷ Νεῖλω*, intr'unu intielesu prea restrinsu, pe candu adeveratulu intielesu nu este altulu de cotu co: precumu Nilulu indiumatatiesce Liby'a, totu asiá si Istrulu divide in doue parti Europ'a. A conchide anse de aci co Istrulu are ua directiune spre resaritu totu atatu de

laculu d'in care curge Tyras seu Dnistru, si la vestu ua linie de la acestu lacu pene la Dunare.»(42)

Prin urmare, Scythi'a coprindea, dupo Heeren si Rawlinson(43), d'in Russi'a meridionale: guvernamentele Khersonu, Poltaw'a, Ekaterinoslavu, Kharcovu, Kursku, Kosacii de la Donu, Voronezu, Riazanu, Orlovu, Tul'a, Mogilevu, Cernizovu, Minsku, Volhynia (in parte), Kievu si Podoli'a; apoi Bassarabi'a, Moldov'a si Tierr'a-romanesca.

§ 6

Sa vedemu anse pene la ce punctu identificarea Tierrii-romanesce cu ua portiune d'in Scythi'a antica se afla indreptatita de textulu herodotianu.

In cartea IV 99 se dice : Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ Θρηϊκή τὸ ἐς Θάλασσαν προκείται κώλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης, ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται καὶ ὁ Ἰστρος ἐκιδδοὶ ἐς αὐτήν, πρὸς εὖρον ἀνεμον τὸ στόμα τετραμμένος. — Cei ce intielegu prin κώλπος d'in acestu pasagiu unu golfu(44), ilu iau dreptu intorsetur'a nordica a tiermului Pontului Euxinu pene la orasiulu Karkinitis(45); ba Hansenius(46), fiindu co nu'lu afla in fintia asia cumu sa correspondia indicieloru lui Herodotu, este silitu se presupuna : «co Delt'a de adi a Dunarii nu esista pe atunci, ci co in locu-i se afla unu golfu, tocmai κώλπος-ulu Herodotianu. Acesta nefericita supositiune cade de la sine, coci textulu IV 47 spune lamuritu co Istrulu se versa in Mare prin cincigure, deci Herodotu cunosce Delt'a Dunarii (id. IV 89); si nu o cunosce numai densulu, dero tota anticitatea(47). — Cei ce traducu pre κώλπος prin *curbatura*, admitu co acest'a e determinata de Dunare, dera unde anume? Dupo

lunga ca si a Nilului, si co se cotesce spre miadia-di anume d'asupra punctului unde Nilulu formedia unghiulu de la media-di spre nordu, este falsu, si in contradictiune isbitore cu cele alte date geografice; coci Herodotu ne spune a) co Dunarea curgundu despre apusu se versa in Marea-negra cu gur'a spre resaritu (IV 49.99), pe candu dupo chart'a lui Niebuhr, ea curge cu gur'a spre miadia-di. Afuentii sei Prutulu Ἰσπετός curge πρὸς ἡῶν, Tiarantulu Τιαραντός se afla pucinu mai spre apusu μάλλον πρὸς ἑσπέρας; si intre aceste doue riuri vinu Ararus, Napolis si Ordesus venandu-se directu in Dunare. Deco anse unu afuente allu Dunarii se afla mai la vestu de catu altulu, neaparatu co Dunarea nu pote avea unu cursu curatu sudicu, ci celu pucinu sudu-osticu, si in orice casu afuentii Istrului, asia cum suntu indicati prin liniile punctate din chart'a de mai susu, imposibilu a se inchipui co esista intre mare si riulu Muresiu.

Vedi Brandstätter, (*Scythica*, 1837; Bobrik, (*geographie des Herodot*), p. 89; Lindner, (*Skythien und die Skyten des Herodot*); Stuttgart (1841, p. 22—32) Colster (l. c. XIII, 7) Hansenius (*Osteuropa von Herodot*); Forbiger (op. cit.) si Rawlinson (l. c. III Essay III).

(42) *Asiatic Nations*, vol. II. p. 257 nota 4, traductiunea englesa.

(43) Op. cit. 205. — Cuno 78; Colster 608; Stein 244.

(44) Larcher, *Histoire d'Hérodote*, t. III, p. 193, Paris. 1802. — Lelewel, *Kleiner Schriften*, übers. v. K. Neu, Leipzig 1836 p. 266. — Kolster. — Abicht la cap. IV, 99.]

(45) Colster, p. 609. —

(46) Hansenius, p. 12. —

(47) Ephoros (la Strab. VII, IV 15), Ovidius (Trist. II,) Strabon, Plinius IV, (XXIV, XII, 7) Pollb., — Tacitus (Germ. 1) Skollastul lui Apoll. de Rhodos (la *Katanesch Istri adcol.* 19). Ptolemeos III, X, 2-6, Solin, Am. Marcellinu. etc.

Lindner(48),—acolo unde fluviul isi indrépta cursulu cotre Sudu-estu spre marea négra, adico la Ialomiti'a; dupo Nadezdin(49),—mai susu de Galati, dupo Colster(50), la Argesiu; dupo d. Hasdeu(51), in Romani'a-mica, aprobe de Oltu; in fine Cuno(52): «intorsetur'a pe care o formédia Thraci'a se nasce prin arculu Dunari deschisu in spre nordu de la Orsiov'a pene la Galati.»—Totu Cuno(53) mai pretinde co : ἐς θάλασσαν «cotre mare» d'in pasagiulu in cestiuone, semnédia : ἐς τήνδε τήν θ. «cotre Marea Egea» care nu se attinge de Scythi'a. —Ua simpla privire a chartei ne aréta: 1° aci nu pote fi vorb'a despre vre-unu golfu, coci simtiulu testului este co : Acolo unde Thraci'a indreptendu-se cotre marea-négra, formédia ua intorsetura, acolo incepe Scythi'a, in care curge Istru, indreptendu-si cursulu cotre sudu-estu. Prin urmare κόλπος- ulu Thraciei de care e vorb'a se afla in apropierea gureloru Dunarii(54), nu mai josu de Galati, mai pucinu anco la Oltu seu Orsiov'a, ci anume acolo unde Dunarea isi schimba de na data intregulu sistemu allu gureloru salle spre resaritu. — 2°. Prin ἐς θάλασσαν se 'ntielege marea-négra, éro nu marea Egea, care vine in sudu-estulu Thraciei, coci in ultimulu casu cuvintele «cotre mare» aru fi superflue, pe candu in primulu suntu necesare, desemnandu anume partea Thraciei vecina cu Scythi'a, adico : cea care se indreptédia spre Pontulu-Euxinu.—3° Herodotu da Scythiei forma patrulatera; 4° mesurandu laturile, elu incepe de la gurele Dunarii spre estu, éro nu mai de 'nainte; 5° in cartea V 9, ne mai spune : co tierr'a de dincolo de Dunare (la sting'a fluviului) pare a fi ua pustie fora margini, si co numai de Siginia a aflatu c'aru locui acolo. Acestea aru fi in contradictiune isbitóre cu IV 99 déco Scythi'a s'aru intinde pene la Orsiov'a, coci in acestu casu aru fi trebuitu se dica in suscitatul textu V 9 : In Nordulu Istrului este tieri'a Scythiloru ; si mai departe, a Agatirsiloru (55) ; 6° Ori-candu vorbesce despre Scythi'a Herodotu se refera la tierrile d'in Nordulu Pontului Euxinu;

(48) Op. cit., p. 291.

(49) *Herodotova Skithia*, in *Zapiski Odeskago obszczestvâ Istorii*, Odesa 1841, t. I, 59.

(50) *XIII Supl. band.*, p. 14.—

(51) *Istori'a critica a Romaniloru*, edit. II, p. 210.

(52) Op. cit. p. 79.

(53) Op. cit. p. 78.

(54) Stein, ap. c. 99. — Comp. Abicht la c. 99. — **Bobrik**, op. cit. p. 72 dice co pentru elu nu este pe deplinu claru deca cuvintele τῆς δὲ Σκοθικῆς γῆς ἢ Θρηίκης το ἐς θάλασσαν πρόκειται este vorb'a de unu golfu marinu, seu ele insemnedia simplu co : in lungulu tiermului se afla mai anteu Traci'a, apoi Scythi'a.—

(55) Ukert p. 80 dice corectu : «Cum-co Scythi'a pentru Herodotu nu se afla la nordulu Thraciei urmédia anco si d'in observatiunea sea: «ce póte fi dincolo de Dunare nu se póte spune cu sigurantia; ellu tine acea tíerra de pustie, si d'in caus'a frigului nelocuita.»—Cuno, care nu néga contradictiunea (p. 79) cata s'o micsiorede cu astu-felu de argumente: a) „Lui Herodotu ii lipsea mediloculu d'a se putea servi cu carti geografice.“—Nu pare inse imposibilu co Herodotu se fi cunoscutu vre-un'a d'in cartile geografice ale predecesoriloru sei. Asia, se dice co Anaximandru de la Miletu (610—546 a. Chr.) aru fi reprezentatu cellu d'anteiu pe unu planu totu ce se cunoscea d'in globulu pamentescu (**Eratosthen** in *Strab.* I p. 7. Casaub., **Agathem.** I, c. I., **Diog. Laert.**, **Anaximander.**). Apoi Hecateu cellu vechiu d'in Miletu (549—472) a construitu ua noua charta, cea mai buna si cea mai completa descripiune a pamentului, ce s'a avutu inaintea lui Eratosthene (Agathemer. in *Prolegomenele Compendiului seu de Geografie Compendiar. Geogr.* ed. Gronovio, c. I, p. 172, 1697) si care la 504 a. Chr. se presupune cu multa sigurantia c'aru fi fostu adusa la Spart'a de cotre compa-

descripțiunea physica, topografica, ethnografica, cumu si a teatrului espeditiunei lui Darius, nu privesce de câtu aceste parti, pe candu despre regiunea de la Orsiov'a peno la Prutu ellu nu are cunnoscintia de catu de esistenti'a catoru-va afluenti ai Dunarii(56). Déro tocmai indicarea acestor'a, face contradictiunea intre IV 48 si V 9 vedita.

§ 7.

Istru si aufluentii sei. — Herodotu avea ua idee esacta despre cursulu principalu allu Dunarii(57) si intru catu-va si despre afluentii sei pene la Belgradu : Ellu dice IV 48 :

Εἰσὶ δὲ διδε οἱ μέγαν αὐτὸν (Ἰστρον) ποιεῦντες, διὰ μὲν γε τῆς Σκυθικῆς χώρας πέντε μὲν οἱ βέροντες, τὸν τε Σκύθαι Πόρατα καλεῦσι, Ἕλληγες δὲ Πυρετὸν, καὶ ἄλλος Τιαραντὸς καὶ Ἀραρὸς τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός. Ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας καὶ πρὸς ἧῶ βέων ἀνακοινοῦται τῷ Ἰστρῷ τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἐσπέρης τε μᾶλλον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρὸς τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησσος διὰ μέσου τούτων βέροντες (ἴοντες) ἐσβάλλουσι ἐς τὸν Ἰστρον. Οὗτοι μὲν αὐτιγενέες ποταμοὶ Σκυθικοὶ συμπληθῶσιν αὐτόν.

adico :

«Riurile cari marescu Istrulu suntu acestœa : cincî curgundu prin territoriu scythic : Porat'a, cumu ilu numescu Scythii, séu Piretus, cumu ilu numescu Grecii; apoi Tiarantus, Ararus, Naparis si Ordessus. Cellu d'anteiu d'in aceste riuri este mare, si curgundu in directiune spre resaritu (πρὸ ἧῶ) da Istrului apele séle ; cellu d'allu doilea Tiarantus se afla mai spre occidente (μᾶλλον πρὸς ἐσπέρης) si este mai micu. In

triotulu seu Aristagoras d'in Miletu Herodot (V 49—54). Asemeni carti Herodotu putea se le utilisiedie.—b) „Tierrile coprinse mai in urma sub numele de Daci'a era de totu necunoscuta lui Herodotu“ — c) „Acest'a tinendu natiunea Thraca dreptu cea mai mare dupo cea indiana (V 3), ii atribuia si ua tierra de enorma intindere, chiaru Illyri'a, ba anco se póte co spre N. W. ellu sa fi intinsu Thraci'a peste tóta Europa de medilocu, asia co „relativu vorbindu numai ua mica parte d'in Thraci'a române care sa se hotarasca cu Scythi'a.“ Asia ajunge Cuno la conclusiunea cumu-co : Herodotu, departe d'a se contradice, nu s'a espresu indestulu de bine; „und jener widerspruch würde eher eine ungenauigkeit des ausdruckles zu nennen sein“ ! — Colster p. 10 (13 supl. b.) intiellege prin „d'incolo de Istru“ allu lui Herodotu cursulu superioru allu Dunarii, in Ungari'a.

(56) Acœta impregiurare a determinatu pe unii a banii vre ua lacuna in textu, co paragrafe integri in care s'aru fi vorbitu despre imaginar'a Scythia de la Portile de feru pene la Galati, s'aru fi lasatu la ua parte de cotre copisti. (Lindner 43, 47.— Hasdeu 215). Acœta ipotesa nu are pentru sine nici unu sprijinu; ba anco se combate de Herodotu chiaru; déco acest'a aru fi cunoscutu regiunea Tierrei Romanesci amenuntitu, si aru fi descriis'o intr'ua parte perduta a operei sélle, de siguru co in cartea V 9, 10 ellu nu aru mai fi scrisu ceea ce se citeasca acolo. Totu ce se póte dice cu ôre care gradu de sigurantia este co : avemu aci in fatia doue isvóre de informatiuni deosebite : un'a pontica si alt'a Thraca; prim'a depusa in cartea IV nu sciú se spue lui Herodotu nimicu despre tierr'a nôstra; nici de clima, productiunile naturale, locuitori, ci numai despre afluentii Istrului; cea d'a dou'a ii dede numai câte-va notiuni vage despre dens'a, pe cari le trecu in V 9, 10, fora a tine séma de celle scrise in IV, 48.49.

(57) Herodotu scie co Istru vine d'in tierr'a Celtiloru (II 33) si isvoresce aprópe de Pyrene. Astu nume ellu l'atribue unei cetati, déro e mai probabilu co apartine unui munte : nu la Pirinei, cumu se crede in genero (Abicht. II 33, Stein etc.) ci la Brenner, de unde ese Inn, principal'a ramura superióra a Dunarii. (V. de St. Martin, op. cit. 86).

mediloculu acestor'a curge Ararus, Napolis si Ordessus si se vérsa totu in Istru. Tóte aceste riuri cari marescu Istrulu se nascu chiaru in Scythi'a (ἀδρυγενές ποταμοί Σκυθικοί)». In privinti'a indentificatiunii Poratei (la Const. Porphyrogenetu Βροῦτος), cu Prutululu de adi nu incape nici ua induoiala, coci atatu topicu catu si foneticu correspundu pe deplinu. — Tiarantus in de obgte se tiene dreptu Oltu(58). Déro elu s'a mai indentificatu si cu This'a(59), Ialomiti'a(60), Teleormanu(61), Cern'a(62), Seretu(63); — Ararus, dreptu Siretu(64), Oltu(65), Ialomiti'a(66), Moldov'a(67); — Napolis dreptu Prahov'a séu Ialomiti'a(68), Argesiu(69), Ialomiti'a(70), Berladu(71), Bistriti'a(72) Damboviti'a(73), si Ordessus in fine = Argesiu(74), Buzeu(75), Berladu(76). Pentru identitatea Tiarantului cu Oltulu vorbesce numai positiunea geografica, trebuindu între Porat'a si Tiarantu a se aflá trei afluenti *directi* ai Istrului: Ararus, Napolis si Ordessus, cari la rendulu loru nu aru potea fi de catu Seretulu, Ialomiti'a si Argesiu; pe candu d'in contr'a, pentru indentitatea lui cu Seretulu vorbesce numai asemenarea numelui, coci Tiarantus este *Siarantus*(77), *T* cu *S* cofundandu-se in

(58) Bayer, op. ed. Klotz p. 80, d'Anville, *Mém. de l'Ac. XXVIII*, 461. — Niebuhr, *Rennel Geogr. of. Herod.* p. 414), Ukert p. 184. Rawlinson, Schuller op. cit., Abicht la c. IV 48. — Gatterer, *f. Chr., Thracien nach Herodot und Thucydides*, Göttingen 1800 p. 17.

(59) Reichard, p. 302 care gasesce asemenare de numi între : Tiarantos si Tiss'a.

(60) Lindner.

(61) Goos, *Studien zur Geogr. und Geschichte des Trajanischen Daciens*, Hermanstadt 1874 p. 9.

(62) Hansenius 19. — Cuno l. c.

(63) Nadezdin, l. c. Kolster, Mühlenhof, in *Monatsberichte der Berliner Akademie*, 1866, — Desjardins, *La Table de Peutinger*, Paris; Hasdeu, *Istori'a Critica a Rom.*, Colster p. 14. -- Inainte de toti inse : Cellarius.

(64) d'Anville, Bayer, Rennel, Ukert, Lindner, Goos, Hansenius, Rawlinson, Gatterer, Abicht

(65) Mannert, Reichard.

(66) Kolster.

(67) Nadezdin.

(68) d'Anville, Bayer, Rennel, Rawlinson.

(69) Mannert.

(70) Ukert, Hansenius, Goos, Abicht, Gatterer.

(71) Lindner.

(72) Nadezdin.

(73) Kolster.

(74) Bayer, d'Anville, Rennel, Gatterer, Halling, *Geschichte der Deutschen* I, 67, Goos, Kolster, Hansenius, Abicht, Rawlinson.

(75) Lindner.

(76) Nadezdin.

(77)	Tiarantus = radecin'a	ter + suffix	antus
	»	ter + »	entus

τ cu σ se confunda in
dialectele hellenice, avemu

Siarantus = radecina	ser + »	antus
	ser + »	entus

Σερ + στος, cumu se afla

la Const. Porphyrogenet de *administrando imperio*, rec. Bekker, Bonnæ 1840, in 8, p. 171 c. 38 Cf. Mühlenhof, l. c., Hasdeu, l. c.—Rawlinson. III.—Colsetr, (XIII, 14) care presupune in Ἰσραοός

dialectele hellenice(78), inse nu si pozitiiunea geografica(79), pentru ca nu trei, déro nici chiaru unu riu nu esista, intre Seretu si Prutu, care se se verse directu in Dunare. — Kolster (p. 14) crede a inlaturá dificultatea schimbandu in textulu lui Hérodotu : διὰ μέσσω τούτων ἴοντες, pe ἴοντες in 'έοντες, pe care apoi raportandu-lu cotre ἔλκωσω ajunge la conclusiunea : co celle trei riuri Ararus, Naparis si Ordessus (dupo elu Ialomiti'a, Damboviti'a si Argesiulu) suntu mai mici de catu Prutulu, si mai mari de catu Siretulu. Inse pentru a scapá de ua greutate Kolster a creatu trei, si anco de mai mare importantia : I) lectura έοντες in locu de ἴοντες nu se justifica prin nici unu manuscriptu de vre-ua insemnatate(80); II) Ialomiti'a, Damboviti'a si Argesiu nu suntu nici de cumu mai mari de catu Siretulu; si ce este mai multu : III), Damboviti'a nu e unu afluentu directu alu Dunarii, ci alu Argesiului(81). — Altfelu de systemu de interpretatiune a lui διὰ μέσσω ne propunu criticulu rusu Nadezdin si d. Hasdeu. Pentru d-loru διὰ μέσσω τούτων ἴοντες nu au aci simtiulu obicinuitu «*medium inter hos cursum tenentes*» *zwischen*, *intre*, ci de «*his mediantibus, moyennant, mittelst* «*prin intermediulu*», asia co «*riurile Ararus, Naparis si Ordessus nu se versa, dupo Herodotu, de a dreptulu in Dunare, ci prin intermediulu Poratei si Tiarantului (Seretului)*» (82). Si in acestu chipu Nadezdin identifica pe Araros cu Moldov'a, Naparis cu Bistriti'a, si Ordessus cu Berladu, cate-si trele versandu-se in Siretu(83). — Contr'a acestui systemu se pote invoca : I, traducerea lui διὰ μέσσω, prin «*midilocire, moyennant*» nu se justifica prin nici unu textu d'in Herodotu(84)

a lui Ptolemeu form'a intermediaria intre Tiarantus si Seretu dice hotaritu : «*Altii potu (p. 14) altu-felu se decida; mie inse mi se pare asemenarea numelui intre Tiarantus si Seretu asia de hotaritóre, asia de isbitore chiaru...*»

(78) *Curtius Griech. Ethimol.* Leipzig 1869 in 8, p. 213.—

(79) Identitatea Tiarantului cu Tiss'a, Teleormanulu séu Cern'a nu are nimica in sprijinulu seu; coci in ce privese pe Tiss'a Herodotu pare a o confundá cu afluentulu seu Muresiu, pe care'lu numese Maris. (IV 48). — Cern'a este asia de neinsemnatu riuletiu, co nu e probabilu a fi pututu ajunge pene la cunnosciuti'a coloniiloru pontice, isvorulu informatiuniloru lui Herodotu. Totu astu-felu si Teleormanulu, care celu putinu nici se vérsa in Dunare. Déco Goos crede a afiá numele Teleormanului in Tiarantus lui Herodotu, noi nu vedemú in T+e+l+i+o+r+m+a+n posibilitatea unei analogii cu T+i+a+r+a+n+t+o+s. Si apoi numele *Teleormanului* este de ua data, relativu vorbindu, recenta, fiindu unu cuventu curatu comanu «*teli*»—*stultus*; «*orman*» *boscus* (*Klaproth, Vocabulaire latin, persan et coman. Mém. relatifs à l'Asie*, t. 3, Paris 1828), *Kinnam* III p. 94 : τένον ὄρμαν. — *Comp. Hasdeu, Col. Traj.* an. VIII, p. 4 : *Originile Craiovei.*

(80) Numai in editiunea lui Bekker 1845 se afla έοντες. Mai in tóte mscr. si editiunile mai bune, *Herodoti Musae* ed. Creutzer et Bähr, Lipsiae 1832; —ed. Dindorf et Müller Paris 1844; ed. Stein, Abicht, Rawlins. etc. se gasesce ἴοντες séu ῥέοντες.

Kolster dice simplu : «*Ich habe mir erlaubt, έοντες zu schreiben wie auch Hansen hat.*»

(81) Asemenarea ce face Kolster (p. 14) intre Araros si Ialomiti'a, cumu co adica cea din urma n'aru fi de cátu form'a Ἀλαλός cu reduplicatiune attica, nu e serioasa.—Altu-felu se scie co atátu Ialomiti'a cátu si Damboviti'a suntu slavismele cele mai necontestabile d'in topografi'a nóstra. Vedi *Hasdeu Ist. Crit.* II ed. p. 265—68)

(82) *Ist. Crit.* p. 183. — *Nadezdin* op. cit. p. 75.

(83) *Idem Nadezdin.*

(84) In IV 49 cu totul alt-felu se esprima Herodotu cându vorbesce despre unu afluentu alu unu riu, care se vérsa in Dunare.

său d'in vre unu altu autoru classicu grecu. Pote eo διὰ μέσου tardiu, in cursulu Evu-lui-mediu isi voru fi luatu acceptiunea : «quo interveniente vel cujus opera aliquid perficitur» διὰ μέσου αὐτοῦ, διὰ μέσου ἀνθρώπων etc.(85), coci celoru antichi ea remane absolutu necunoscuta(86); II, Chiaru déco διὰ μέσου se ia in simtiu de «medilocire», Nadezdin identifica cele trei riuri cu trei afluenti ai Seretului, pe candu Herodotu dice διὰ μέσου τοῦτων, «prin mediuloculu acestoru-a» adico si allu Prutului—*nu nu-mai allu Siretului*; — III, Este pucinu verisimile a fi ajunsu la cunnoscinti'a lui Herodotu nisce afluenti ca : Gigi'a, Sarat'a, Nirnov'a, Lapusin'a, Thigheciu, Trotusiu, Putn'a, Rimnicu, Moldov'a etc.,—pe candu mai lesne potea elu aflá despre esistenti'a unoru riuri ca Argesiu si Ialomiti'a cari se vérsa de-a dreptulu in Dunare; IV, déco numele *Tiarantus* se recunoscce in Seretu, nu se póte nega si *Ordessus* in Argesiu(87) si *Marisus* in Muresiu; si ¶, Tiarantus aru potea fi Siretu, cumu Ordesus=*Ar-gesiu*, fora a fi nevoia se se schimbe simtiulu cuvintelorु διὰ μέσου, coci Herodotu avendu cunnoscintie forte superficiale despre localitáțile Dunarii era posibilu a se in-siela, cumu s'a si insielatu in realitate.

§ 8.

Alu nieselea afluentu alu Dunarii—déro care nu e scotitu de Herodotu intre cei cinci ἀπειγνέες=adeco isvoritori de pe chiaru pamentulu scythicu, este *Maris*, despre care dice :

Ἐκ δὲ Ἀγαθόρων Μάρις ποταμός ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἰστροῦ. (VI 48). Mai toti commentatorii tienu cá cavá : «fórte verisimile» identitatea lui Μάρις cu Muresiulu de adi(88), afluentele Thisei, alu carui cursu inferioru Herodotu l'aru fi luatu dreptu ua continuatiune a Muresiului, totu asia precumu acel'a alu Saónei se numescce anco adi Rhone, éro Moldaulu (Wltava) isi pierde numele seu de la versarea Elbei intr'insulu(89). Reichard vede mai lesne in elu pe Morava (90), Lindner(91) Nadezdin(92) si d. Hasden(93)prefera pe Oltu cu argumente nu de ajunsu convingutore(94) : si acést'a o dicemu

(85) *Henr. Stephanus, Thesaurus Græcæ lingue* rec. Hase et Dindorf, ed. Firm. Didot, t. V p. 825.

(86) *Schweighæuser. Lexicon Herodoteum*, Argentorati 1824.

(87) *Rawlinson, Kolster, Stein, Abicht* etc.

(88) *Rawlinson, Stein*, la c. 49.—*Rennel, The geographical system of Herodotus* Lond. 1800 in-4, p. 414.—*Heeren, Ideen I*, 2,275, *Brandstäter; Rösler, Rum. Studien; Cuno*, p 78; *Mannert IV* 189. — *Klister. Hausentus*, 33 — *Abicht, Goos, Ukert*. etc. etc.

(89) *Goos* p. 9. — *Rawlins., Rösler Rum. St.* p. 6, *Kolster* etc.

(90) *L. c.*

(91) *P.* 138.

(92) *L. c.*

(93) *Istoria Crit., a Rom.* p. 187—188.

(94) Argumentele invocate de ilustrulu nostru istoricu se reducu la urmatóarele : (*)

1. Punerea riului *Maris* de cotre Herodotu la marginea occidentala a Scithiei, a carii intindere spre apusu nu trecea peste Carpati;

(*) *Istoria Critica a Romaniloru*, I, 185—193

si pentru cele alte riuri, a caror identificare, afora de a Poratei cu Prutulul, si a Tiarantului cu Siretulul, suntu nesigure d'in cauza co, nu se afla in textu séu in natura

2. Reversarea «Marisului» erodotianu imediatu in Dunare;
3. Textulu lui Strabone despre riulu «Maris».
4. Numele d'in vechime alu Turtucaii (de peste Dunare) : *Transmarisca*;
5. Venirea Marisului d'in tierr'a Agathirsiloru cea bogata prin aur, si
6. Insemnarea cuventului «Maris» in limb'a scytha de „hotaru.“

Contra punctului I-iu observamu : co Herodotu vorbindu despre Maris ilu citédia, nu spre a determina marginele Scythiei despre apusu, ci a indicá riurile cari marescu Dunarea. Acést'a este ideea exclusiva ce lu preocupu, dupo cumu recunnósce insusi d. Hasdeu, si de nicairi nu resulta intinderea Scythiei pene la Oltu.

La punctulu II-lea si III-lea se póte opune co : nu aru fi fostu imposibilu ca Herodotu se ia cursulu inferioru alu Thisei dreptu ua continuare a Muresiului.

Passagiulu d'in Strabone suna :

«Ψεί δὲ διαβῶν (Γετῶν) Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δαυνοῖον, ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμενον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον».

Latinesce :

„Per Getas Marisus fluvius in Danubium labitur, quo Romani res ad bellum necessarias subveherunt.»(*)

adico :

„Prin Geti'a se versa in Dunare riulu Marisus, cotra care Romanii au inaintatu tóte celle necesare pentru resboiu.“

Nu pare mai verisimile ca Strabone se se refere aci la unu afluentu alu Dunarii de josu, si anume la Oltu, fiindu co Románii, ca stapanitori ai Moesiei, puteau mai lesne trecundu Dunarea sa incépa operatiunile resboinice contra Daciloru, coci si la This'a nimicu nu-i impedicá d'a face preparative inpotriva-le.

Argumentulu alu patrulea invocatu de d. Hasdeu : co de óre ce Marisc'a este cu sigurantia riulu Argesiu, judecandu dupo statiunea Trans-marisca(**) astadi Turtucaia, de óre-ce desenintia *isca* denota unu deminutiv, éro particula *trans* : «situatiunea in faci'a unui riu», Trans-marisca semnédia : «in facia Mariscului, séu Marisului cellui micu» apoi, longa densulu trebue neaparatu se fi fostu unu Maris mare, care nu'aru putea fi de cátu Oltulu,—acestu argumentu dicu, ori-cátu de ademenitoru se pare la prim'a data, anse este departe de a decide lucrulu. — Aci nu este vorb'a de unu afluentu alu Oltului, cu numele Marisca, pentru a conchide la identitate de relatiune nominale ca : „Prutetiulu“ cotre «Prutu», «Damboviciora» catre „Dambovitia“, „Oltetiulu“ catre „Oltu“ etc. ci de doue riuri ce isvorescu d'in puncte deosebite, suntu departate unele de altele, si separate prin alte riuri. Apoi, statiunea Trans-marisca ne ocurge in monumente posteriore secolului alu patrulea, pe cându fontane sigure ne aréta co riulu Oltulu (Alutus) avea deja in secolulu I-iu dupo Christosu, numele seu actualu Aru urma atunci ca Argesiulu sa si fi luat numele de Mariscus intr'ua epoca anteriora cellu pucinu secolului I-iu, dupo d. Hasdeu chiaru inainte de Nævius (54. a. Chr.),—candu adico d-sea pretinde ca Oltulu purtá numele de Maris,—si astu-felu Argesiulu numitu prin comparatiune *Mariscus* sa-si fi pastratu multe secole in urma acestu nume, de si Oltulu incetasse d'a mai fi Maris. — Déro atunci dupo ce limba trebuie sa esplicamu pe *isca* d'in Marisca, dreptu sufixu deminutivalu? Nu Romaniloru, si mai pucinu anco Greciloru, se datorédia numele *Marisca*. Ua data anse ce nu gasimu in vre ua fontana, co Argesiulu se chemá Mariscus, conclusiunile trase d'in mentionarea unei statiuni Trans-

(*) Ed. Firmita Didot, lib. VII, cap. 3, § 13, p. 253.

(**) *Itinerariulu lui Antoninu*, 223; *Tabla Peutingeriana*, Anonym. Ravennat 4, 7 si *Notitia dignitatum* coprindu statiunea Trans-marisca. Particula *trans* semnandu mai totu-de-á-una „in facia unui riu“ amu avea : „in facia riuului Mariscus.“ Cf. *Mannert, res Traiani ad Danubium*, Norimbergæ 1799, p. 26 : syllaba *Trans* qua semper castella ultra flumen in barbarico posita signantur. Comp. „Trans-dierna“.

indiciu sificiente a stabili cu certitudine, ce anume afluenti d'in cei actuali corespundu hidrografiei Scythiei data de «parintele Istoriei», care avea de siguru numai cunnoscintie d'in audite, nu d'in observatiune personala, despre tierrile numite mai apoi *Daci'a*(95). Tóte acestea favorisa opiniunea nóstra co: divergintiele între descrierile lui Herodotu si între facta geographica de adi — cu cate-va mici esceptiuni — provinu numai d'in informatiune insuficienta a scriitorului(96).

§ 9.

Munti. — Despre formatiunea terenului la nordulu Dunarii Herodotu pare a pu fi avutu ua idee esacta, póte co nu scia chiaru de existenti'a muntiloru Carpati, pecari ni-

marisca, co trans semnedia a fi in facia de ua apa, co isca — este unu deminutivu, co Argesiulu fiindu Marisca, urmédia ca Oltulu se fia Maris — tóte acestea, pentru noi unii, suntu mai multu de cátu fortiatè, hasardate si prea pucinu verisimile.

Cátu pentru argumentulu filologicu : co Maris semnedia in limb'a scytha : „hotaru“ (Istori'a Critica, ed. II, p. 193), de la radicala sanscrita „mar“ a desparti, — etimologia intemeiata pre pretinsulu caracteru de fruntaria între Scythi'a si Agathirsi'a ce se atribue *Oltului* de cotra d. Hasdeu, — nu mai vorbimu — fiindu-co nefundamentulu lui s'a recunoscutu mai in urma de insusi autorulu.

(95) Despre afluentii de pe drépt'a ripa a Dunarii, pe cari Herodotu ii numesce d'in necunnoscintia *μεγαλοι* (**Mannert geogr.** VII p. 8 propune : *ουμεγαλοι*, vedi si **Rawl.** III) nu ne ocupamu. Vomu spune numai co Scius (IV 49), Oscius la Thucyd. (II 96) Oescus la **Plin.** (H. N. 3,26) se póte identificá dupo nume si dupo positiunea sea cu actualulu Iskr. Celle alte siése riuri Atlas, Auras, Tibisis, Athrys, Noés si Artanes trebuescu cautate între Iskr si mare, si paru a fi : Taban, Drista, Kara Lom Jantra, Osmá si Vid (**Rawlinson** p. 42 nota 4. **Stein**, **Goos** 9, **Bessel**, *de rebus Geticis*, I 4 p. 85 4—5) **Schafarick** (*Slav. Alterthümer* I 473 n. 9) schimbându pe *Βορρην* in *νοτον* d'in textulu lui Herodotu IV 49, sustine co Atlas, Auras si Tibisis suntu—Oltulu, Jiulu si Temesiulu. **Hansenius** (p. 33) lasa pe *Βορρην* la loculu seu, déro pune unu dè între *εσβάλλουσι*, citindu astu-feliu passagiulu (p. 34); *Εκ δè Ἀγαθόρων Μάρης ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρον εσβάλλουσι δè ἐς αὐτὸν Ἄτλας καὶ Ἀύρας καὶ Τίβισις. Ἐκ δè τοῦ Ἄζμου τῶν κορυφῶν τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορρην ἀνεμον διὰ Θρηκίης καὶ Θρηκίων τῶν Κρυβδέων Ἄστρος καὶ Νόης καὶ Ἀρτάνης ἐκδιδοῦσι ἐς τὸν Ἴστρον.* Si prin acést'a elu face pe cele trei riuri Atlas, Auras si Tibisis afluenti ai Muresiului, si identifica Atlas—Thisa, Auras—Samos si Tibisis—Köros (Krisiu). — **Kolster** (p. 15 seq.) care contesta lui Hansenius dreptulu de a viri unu dè in textulu herodotianu furisiédia si elu unu *τε* in locu de *δè* si iace cèle trei riuri, afluenti ai Istrului, identificându-i : Atlas—Aluta; Tibisis—Temesiu; Auras—Jiu. — **Goos** este si mai espeditivu; pentru a umple lacun'a ce a lasatu Herodotu între Tiarantus si Maris, muta riurile in sting'a Dunarii si recunnosce : in Atlas forma Gréca (?) a Alutei; in Auras pe Arabon (cumu se numesce Jiulu la Ptolemeu), si in Tibisis pe Temesiu (p. 10); totusi anse dice : „Schwierig bleibt es allerdings diesen Irrthum H. zu erklären“. De sigur! — **Gatterer** op. cit. presupune co Atlas aru fi Aluta, si Auras—Araros, adico Si-retulu.

Identificatiunea celoru l'alte riuri ale Scythiei nu intra in cadrulu nostru; pentru intielligerea materiei inainte, vomu spune co de siguru Tyras—Dnistru; Hypanis—Bug; Borysthenes—Dni-pru, si Tanais—Don; si póte : co, micul riu ce se vérsa lunga Kalantchak in mare se fie séu: Gerhan sau Hypacyris; éro Syrgis—Donez; Oarus póte Volga.

(96) Vedi **Pallas** (*Reisen* I p. 78—87 si 302—307), si **R. Murchison** (*Geology of Russia* p. 573—575) despre schimbabile geologice ce paru a fi avutu locu in campiile d'intre Marea Négra si **Pallus Maecotis**,—si **Rawlinson** III, despre ce remane probabilu a se fi schimbatu.

oairi nu-i numesce(97); ci numai ua cunnoscintia vaga despre natura muntósa a Ardélu-
lui lasa a se intrevedea raportulu seu despre Agatirsii cei gat'a de lupta la hotarele loru.

Descriptiunea Scythiei. — Descriptiunea ce da Herodotu despre Scythi'a este co-
recta in trasurile ei principale : marimea riuriloru si bogati'a loru in pesce (IV 53);
form'a in de obsce plana a tierrii (Her. IV 123 *χόρη χερσόος*); lips'a completa de padure
in Scythi'a(98), pe candu in vecinatatea hotareloru ei se afla destulla padure; esistenti'a
unui teritoriu fructiferu d'incolo de steppele Bugului (Hypanis) si Dniproului (Borys-
thenes), bunu pentru agricultura, si bogatu in animale si pasiune(99); observatiunile
asupr'a climei, mai alesu despre plóia continua si tresnetele in timpulu verei, pe
candu lipsescu cu deseversire in timpulu ernei (II 22) cum si raritatea estrema a
cutremureloru(100).—Frigulu este in culme in cursu de optu luni; marea inghiatia
ca si Bosphorulu Kimmericu; si pe ghiati'a Scythii se lupta séu trecu cu carele peste
Bosphoru la Sindi. Restulu annului patru luni temperatur'a e totu rece, d'in care cauza
boiloru le lipsescu cornele(101), asinii si catirii nu potu trai de locu(102); Regiunile
intregului nordu alu Europei suntu nelocuite, coci pe lunga marea cantitate de diapada,
pe care Scythii o asemuescu *peneloru* de care se afla plinu aerulu(103), contribue si
ventulu a face tierrile nelocuite si pustii.—In tierrile Istrului, dupo Herodotu (IV 50)
nu ploua iérn'a; cade anse multa diapada; ver'a diapad'a se topesce, si ploua desu, ceia-
ce face ca Istru se aiba totu-d'aun'a acelasi volumu de apa, fie vera, fie ierna (104).
Frigulu e si aci puternicu; si de aceia Herodotu nu crede spusese Thraciloru (V 10) co

(97) **D. Hasdeu** deduce d'in *προς βορείην* (IV 49) co pentru Herodotu Hæmus era nu numai Bal-
canii, déro si Carpatii; si de aceia, vorbindu despre afluentii d'a drépt'a Dunarii a adaogatu cuvintele
προς βορείην "contra nordu", spre deosebire de cei d'a sting'a Dunarii. Schafarik emisese deja asta
parere întemeiatu pe Steph. Byzantinulu, care, utilisându de siguru isvóre mai vechi, asiédia locuinti'a
Agatirsiloru in Hæmus (Cf. **Suidas** v. *Ἀγάθουροι*.—*Slav. Alterth.* I 473 n. 9) adico dupo Schafa-
rik, Carpatii Transilvaniei.—**D. Hasdeu** (207) si **Nadezdin** (98—100) credu co si Carpatii Galitiani
erau cunnoscuti lui Herodotu, si co acestu scriitoru ii intiellege prin cuvintele "muntii cei inalti
stincosi si nestrebatuti" (IV 23 25), d'in dosulu carora locuiau Griphonii paditori de aur. Vedi
I. C. Schullre, *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*, l. c., p. 99 ce dice despre asse-
meni hypotese, cumu si despre identificarea *Ἰλαλίη* (Herodotu IV, 13, 27) cu Transilvani'a. — Cei-
lalti comentatori (Niebuhr, Rawlins., Ukert etc.)-cugeta m'ai corectu la muntii Urali.

(98) Her. IV. 19 *φιλή δεινδρέων πάσα ἄβτη γῆ*. IV 61 *αἰνὼς ἄξυλος* IV 21. 16. 60.

(99) **Rawlins**. III l. c. — **K. I. v. Baer**, *Historische Fragen mit hülfe der Naturwissenschaften*
beantwortet. — St. Petersburg, 1873, 8. XIV si 385 p. 3 Th. — **Humboldt**, *Reise in die Aeg. Geg.*
III, 270, — *Ausland* 1872, p. 65. — **Petermann**, *Geogr. Mittheil.* 1874 p. 37.

(100) **Comp. Diod. Sic.** I. 41. III 34.—Cf. descriptiunile moderne despre acelési tierri **W. Palmer**
in **Rawlins**. III. — **Kohl** *Reisen in Südrusland*, 2 Th. p. 88, 92 — **Pallas**, **Neumann**, **Baer** l. c.
— **Sultzter**, *Geschichte des transalp. Daciens*, I b. Wien 1781; **Wolf**, *Beschreibung des Für-*
stenthums Moldau. Hermanstadt, 1805. — **Neigebauer** *Beschreibung der Moldau und Walachei*
Leipzig 1848 — **W. Wilkinson**, *Tableau de la Moldavie et de la Valachie*, Paris 1842, p. 114—
116. **Nicolas Soutzo**, *Notions statistiques sur la Moldavie*, Iassy, 1849.

(101) **Herodot** IV 29; **Hippokrates** 93, **Strabo** VII p. 312.

(102) H. IV 28. 129 **Aristot**, *hist. an.* VIII, 25; **comp** **Aristot** de *gener. anim.* II 8; **Strab.** VII
307; **Plin** VIII 68 43.

(103) **Schlern**, *le pays des plumes, remarques s. quelques passages du 4-me livre d'Hérodote*
Copenh. 1875.

(104) IV. 50. Vedi **Rawlins**. III, p. 44 www.cimec.ro

dincolo de Istru (adica in Tierr'a romanescă si parte d'in Ungari'a) ar fi ua multime asia de mare de albine(105) co nu e chipu a strabate mai incolo : «Acei ce o spunu, nu mi se paru a avé dreptate, coci se scie co aceste insecte nu sufera frigulu, ci eu credu mai curundu co d'in caus'a frigului suntu nelocuite partile nordului» (106).

§ 10.

Producte. Despre minerale Herodotu scie co aurulu provenindu d'in muntii Urali (pe cari i inchipuesce sub numele de munti inalti si riposi paditi de Griphoni, ce suntu mereu jefuiti de cötre Arimaspi(107), se afla forte desu in Scythi'a, pe candu ferrulu si argintulu lipsescu(108); d'in vegetale se cultiva cu deosebire grau(109),

(105) G. Bessel, *de rebus Geticis*, Gottinga 1854 p. 2.

(106) *Unu vechiu sciitoru hellenu, la Aelian, de natura animalium*, rec. Hercher, Paris 1858, p. 37, crede d'in contra co la Scythi frigulu e neseparaciosu pentru albine. Despre apicultur'a romana vedi I. Ionescu, *Agricultur'a romana din judetiulu Mehedinti*, Bucuresti 1868; — *Idem, Lectiuni de agricultur'a*, Buc. 1870. — Peyssonel, *Sur le commerce de la Mer Noire*, Paris, 1787. in 8 t. 2, p. 185. — *Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli 1788, in 8 p. 87. — Pe longa elementulu apicolu in naratiunea lui Herodotu, trebue a se deosebi si ua referintia la esistentia taunilor (*astrus Columbacensis* seu *Simulia Columbacensis*) seu unoru musce veninate de care este bantuita periodicese Temesian'a, si chiaru une-ori Olteni'a. Despre acesti tauni vedi Dr. Schönbauer, *Geschichte der Kolumbatschen Mücken im Banat*, Wien 1795 in 4; Grissellni, *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temesvarer Banats*. 1780. — Böhm, *Geschichte des temeser Banats*, Leipzig 1861, in 8, t. 2, p. 181, 190. — Schuller, *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*, l. cit., t. 13, p. 102, — Schott, *Walachische Märchen*, Stuttgart 1845 in 8 p. 284—5. — Hasdeu, *Istori'a Critica a Romaniloru*, I, 197—198. — Importantu este si pasagiulu, trecut u pene acumu cu vederea, din anonimulu cronicaru in *Magazinulu istoricu*, t. 5, p. 137—138 : „si iar u purcesu (Constantin Brancovenu, in anulu 1695) in susu la Cerneti, *ansc iar incetu, pentru ca sa treaca vremea unoru musce veninate ce esu primavera la Cerneti, de facu multa paguba omenloru in dobitoce*, co este intre muntii carii taie Dunarea de curmedisiu, de ese la Cladova cetate, care au facut'o Clavdie imperatulu, si la turnulu Soverinului care l'au facutu Severu imperatulu, unde suntu si picioarele podului lui Traianu imperatulu ce au facutu preste Dunare, se vedu co este o piatra gaunosa a careia gaunositura. gura este negra afumata, ca cum aru esi unu fumu d'inautru, de negresce marginile gauriloru, ear nu este fumu, ci in toti anii primaver'a ese unu feliu de musca mititica care esindu din piatra asupr'a Dunarii, multa se ineaca, co ca unu viforu intunecat u se pornesce pre Dunare in josu, si esu la campu la dobitoce pre care le musca, le veninedia, si moru, ci cu fumu de tufa, de finu, isi padiescu cati-va oameni dobitocele si pre ei, co si oamenii patimescu reu de muscele acelea, anse nu moru. Ci pentru acestea merga Domnulu incetu.“

Rawlinson III 216 n. 2 vede numai pe tauni in naratiunea Thraciloru : The mosquitoes, wich infest the valley of the Danube seem to be here indicated.“

Hansenius (*Osteuropa des Herodot* p. 119) crede co prin multime do albine din testulu herodotianu se intiellege diapad'a, cöci pene adi fulgi de diapada se mai numescu la Tobolsk : „*musce albe.*“ — Bessel. *de rebus Geticis*, p. 2. combatendu-lu recunosece ua referintia la cuantitatea mare de albine din campiile Terrii romanesci, dero in acelasi timpu si ua oratiune hyperbolica pote pentru a indica multimea de lucruri — cu care cei vechi se negutioreau in acele regiuni.

(107) IV 13. 27. cf. Rawlinson III 23 n. 3.

(108) Comp. Herodot I 215. — Sare se gasesce in diferite puncte [Her. IV 53. Dio Chrysost. or. Borysth (XXXVI. p. 43). Plin. XXXI, 39.

(109) ατος, Her. IV. 17. 18. 52. — Link, in *Abhandl. der Berlin. Akad. der Wissensch.* 1816 p. 130.

meiu(110) linte, ceapa (Βολβός, Κρόμμυα), usturoiu (σκόροδα), canepa (IV 74), anassonu; campiile Scythiei ofera erba cu prisosintia, anse de unu soiu particularu, avendu multa amaraçiune, adico pelinu, dupo cum se vede la spintecarea animaleloru jertfite(111). — Pesci se afla in cantitati mari, deosebindu-se celu de Borysthenes (IV 53) : ἀντακίους, adico morunu, fora ose (112). — Despre cai. Herodotu dice ca ei resista frigului, pe candu asinii si catirii nu potu de locu, ceia-ce aiurea e d'in contr'a, coci caii pieru la frigu, pe candu asinii si catirii nu (IV 28). Importantia cailoru la Scythi se vede si d'in aceia co laptele epeloru le servea de beutura si mancare. — Boii se nascu fora córne d'in caus'a frigului (H. IV 29). D'in animale domestice, Scythii nu crescuro porci, nici ii imola in sacrificii (H. IV 63); se mentionédia in Scythi'a si : e-puri(IV 124), vidre, castori si alte animale, ale caroru piei serva de inblanitu hainele (IV 109).

§ 11.

Commerciulu.—Commerciulu ce coloniile grece de la Marea-négra si Istru intretie-néu cu poporele d'in giuru erá unulu d'in cele mai vii(113), judecandu dupo indiciile ce ne da Herodotu. Granele fórmau neaperatu articolulu principalu, dupo care venea : sclavii, carne, piei de animale, pesce saratu, miere, céra, sare, canepa (Her. IV 74), inu si pendia (II 105); in schimbulu acestor'a grecii aducéu stofe pentru haine, vinu si altele, cumu temáie si lemne mirositóre (IV 73. 75). Ca proba de commerciulu Scythiloru este anume observatiunea d'in cartea IV 74 : co Σκόδαι ἀποτήρες semana grau nu pentru trebuinti'a-le propria, ci pentru a-lu vinde (IV 17). Pene la piciórele Uralului chiaru se pare co impinsese pe Greci si Scythi spiritulu de intreprinderi comerciale(114); si la nordu de Sauromati se si stabilisera cu locuintiele ómeni d'in coloniile de la Pontu (H. IV, 21—27). Basinulu fluvialu alu Dunarei favorisa activitatea comerciale si prosperitatea littoralului; si acésta cale, totu d'aun'a insemnata pentru viéti'a culturala a popóreloru, pare a fi fostu multu frecuentata, celu pucinu portiunea de la cataracte pene la Marea-négra, judecandu dupo raportulu lui Herodotu despre cei cincii afluenti nordici si noue sudici ai Istrului, cumu si no-

(110) Her IV. 17. *Aellan. Var. hist.* III 29.

(111) Her. IV 58. *Plinius X 37.* — *Aellan. nat. an. V. 27* : 'Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μύνδιος ἐν τῷ πόντῳ πρόβατα πιάινεσθαι ὑπὸ τοῦ πικροτάτου φησὶν ἀφινθίου. *Steph Byzant v. Αφυνθός.*

(112) Her. IV. 53. — Morunulu Dniprului are mare reputatiune; d'in elu se facu icrele. Descriptiunea sciintifica a lui, vedi in *Kirby. Bridgewater Treatise* vol I, p. 107, si *Choix de med. antiq. d'Olb.* p. 12. — *Rawlison III* nota 5. p. 47.

(113) *Baoul Rochelte hist. des colon; gr. t. III;* — *Hüllmann, Handlungsgeschichte der Griechen* Bonn 1839; — *L. Preller, über die Bedeutung des schwarzen Meeres für den Handel und Verkehr der alten Welt.* Dorpat 1842.—Herodotu VII, 147 vorbeșce despre corabiile ce transportau astu grau la Aegina si Peloponesus. —

(114) *Herodotu dice IV 24* : co pene la Argippeeni tierr'a tota se cunosce bine, coci nu e greu a afla despre ei nuvele de la Scythii si de la Hellenii d'in coloniile Pontului, cari mergu de ii visitédia.

titiele despre Sygini (V. 8—10) (115).—Raporturile cu Agatirsii nu par a fi fostu pré amicale, nici politice, nici comerciale.

§ 12.

Popórele Scythiei. — Herodotu vorbindu despre populatiunile Scythiei incepe cu cele d'íntre Tyras (Dnistru) si Hypanis (Bug): I^o *Tiritae* οί *Τορίται*, Grecii stabiliti la gurele fluviului Tyras (IV 5); II° *Borystheniti* Βορυσθενίται (H. IV 53. 79) Grecii, fundatori ai orasiului Borysthes séu Olbi'a, pe malulu dreptu alu Hypanisului lunga gur'a sa in limanulu Dniproului, adi «Stomogil» adico ua suta movile(116). Borystheniti se numia de cotre Greci si Scythii ce traiau la resaritu de Borysthenes, si la nordu de Hylaea (Her. IV, 18); ei singuri isi dicéu Olbiopoliti(117); III° *Καλλιπίδαι* la nordu de Olbi'a, caracterisati de H. prin Ἑλληγνες Σκόθαι, urmasi ai Helleniloru si Scythiloru (IV 17); IV° Alazonii Ἀλάζωνες, la nordu de Kallipidi (IV 17); V^o. Σκόθαι ἀροτῆρες mai susu de Alazoni (IV 17 Comp. IV 52). — Acést'a este prima serie si cea mai apuséna a populatiuniloru Scythice(118), coci mai susu de Σκόθαι ἀροτῆρες nu so mai afla Scythi'a, ci tiérr'a Neuriloru; éro la nordu-vestu suntu Agatirsii. — Dupo cumu se vede ea pare circumserisa la vestu de cotre Dnistru, éro la estu de Bug, si prin urmare regiunea d'íntre Tyras si Tiarantus,—portiunea tocmai ce ne interesa specialu in studiile nóstre—, remane neatinsa de Herodotu. Acésta impregiurare a facutu pe Lindner a banui vre-ua lacuna in textu, — supositiune ce nu are nimicu de întemeiatu—; éro pe Hansenius, a sustine co: póte partea de giosu a Basarabiei si Moldovei se nu fi avutu pe atunci nici-ua populatiune fixa, permanenta; pe candu in cea de susu e probabilu co, unele d'in popórele numite de Herodotu la Hypanis (cumu Alazonii, Σκόθαι ἀροτῆρες, Neurii) se se fi intinsu cu locuintiele pene acolo, coci dice elu: «nu s'aru poté altu-feliu concepe cumu, déco aru fi fostu in aceste parti alle Scythiei alte populatiuni, de catu cele indicate la Hypanis, Herodotu aru fi uitatu se le pomenésca»(119).—D Hasdeu crede anco co restitue «veritatea testuale» asiedjendu in Moldov'a centrale si in campile de la Nistru pene la Oltu pe Scythii

(115) Rougemont, *Vâge du bronze*, Paris, 1866.—

(116) Vedi Rawlínson. III exc. III. Acesta positiune a Olbiei este marcata prin ruine si sianturi, si determinata fora nici ua indoiala de monede si inscriptiuni. — Vedi Mionnet, *Description des Médailles etc., Supplément*, t. III pp 14—15.—Clarke, *Dr. Travels*, 3 edit pp 614—623; *Choix des Médailles Antiques d'Olbiopolis ou Olbia, faisant partie du Cabinet du Conseil d'Etat de Blaremborg*. Paris 1822.

(117) Comp. Stef. Byzant. Βορυσθένης.

(118) Populatiunile Scythiei la resaritu de Dnipru suntu: Scythii agricoli, Scythii nomadi, Scythii regali. — Afora d'in Scythi'a: Agatirsii, Neurii, Androfagii, Melanchläni, Budini si Geloni, (in guberniulu Tambov); Sauromatii íntre Don si Volga, Thyssagetii, Jyrcii, Argipaei, si Issedonii.—

(119) Hansenius 36, Bayer, *de Scythia situ in opuscula*, ed. Klotz, p. 86 asiadia pe Scythii ἀροτῆρες in Tiérr'a-romanesca, Moldov'à si ua parte a Transilvaniei, era pre Agatirsi in Transilvani'a apuséna.

plugari(120); éro in ua parte a Galitiei, in Bucovin'a tóta si in ua portiune a Moldovei de susu pé Neuri(121). Supositiunea lui Hansenius s'aru potea celu multu admite in ce privesce pe Callipidi, éro a D-lui Hasdeu o socotimu cu totulu contr'a indicatiuni-loru lui Herodotu. — Calipidii ocupau anume portiunea d'ntre Dnistru si Bug(122) (la nordulu Olbiei) ce cade adi in guvernamentulu Kherson; si cestiunea déco se intindea peste Dnistru in Basarabi'a si Moldov'a — nu se póte decide cu sigurantia nici afirmativu, nici negativu. Despre Alazoni anse Herodotu spune co : ei se afla mai susu de Kalipidi (IV 17), si anco si mai explicitu (IV 57) co : Nistrulu si Bogulu isi apropria cursurile loru in regiunea Alazoniloru : 'κατ' Ἀλάζωνας; acest'a are locu intre 47° si 48° paralele(123); prin urmare tiérr'a loru se póte cu certitudine identifica cu Podolia de adi(124). — Herodotu continua : «D'ncolo de Alazoni locuescu Scythii plugari (Σκῦθαι ἀροτῆρες), cari sémana grau, nu anse pentru usulu loru, ci de vendiare» (IV 17). «La graniti'a d'ntre Alazoni si Scythii plugari, mai spune Herodotu (IV 52) este fontan'a si localitatea Exampaeos «calle sacra» in limb'a Scythiloru, Ἰραὶ ὁδοί, éro mai departe se repeta : «Intre Borysthenes (Dnipru) si Hypanis (Bug) este unu cantonu, ce se numesce Exampaeos(125). Aceste indicatiuni lamurite nu permitu cu nici unu chipu a cantá locuinti'a Scythiloru plugari in campiile Tierrei-Romanesci, si in Moldov'a centrale, dupo cumu face D. Hasdeu, ci mai susu de Alazoni, in ua parte a gubernieloru de adi Kamenetz si Kievu.—

«Mai susu de Scythii Plugari, adico la Nordu, dice Herodotu, locuescu Neurii» (IV 17) «intre Hypanis si Borysthenes; éro partea septentrionale a tierrei loru nu e locuita.» Laculu d'in care isvorasce Tyras (Dnistru) formédia graniti'a între Scythi'a si tiérr'a Neuriloru (IV, 100, 102, 125.). — Dupo aceste date lamurite credemu co: nu in Galiti'a, Bucovin'a séu Moldov'a trebue a asiedia pe Neuri, ci de signu in Volhyni'a si Lithuani'a(126) —

§ 13.

Agathirsii. — Herodotu vorbindu despre porórele invecinate cu Scythi'a dice: (IV 100) ; Ἡδὴ ὦν ἀπὸ μὲν Ἰστροῦ τὰ κατόπερθε ἐς τὴν μεσόγειαν φέροντα ἀποκληῖται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρῶτων Ἀγαθύρων, μετὰ δὲ Νευρῶν, ἔπειτα δὲ Ἀνδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίων. «Încependu de la Istru si inaintandu spre interiorulu pamentului, Scythi'a e marginita mai antaiu de tiérr'a Agathirsiloru, apoi de a Neuriloru, allu treilea de a Androfagiloru, si in fine de a Melanchlaeniloru.» Intr'altu locu (IV 125) repeta co : Neurii

(120) Ist. critica a Rom. I, 206.

(121) Idem, p. 201.

(122) Herod., IV, 17.

(123) Rawlinson, III, pag. 46, nota I.

(124) Rawlinson III, Exc. III.—Colster, Lindner mai precisu: intre: Mohilevu si Bratzlavu.

(125) Herodotu IV 81. Comp. Boeck, *Corpus Inscr. Gr.* I. 111.—Potocki, *voy. dans les steps* etc ed, Klaproth, t. II, p. 158.

(126) Rawlinson, III, Exc.—Colster, Hansenius.

se învecinescu cu Agatirsii, si co acesti'a ne învoindu Scythiloru urmariti de Persi a intrá in tierr'a loru, esira la hotare armati si impusera respectu Scythiloru. A trei'a indicatiune in fine in IV, 48 : co riulu Maris vine d'in tierr'a Agathirsiloru, si se vér-sa in Istru. Dupo aceste aretari mai toti comentatorii nu se sfiescu cu dreptu cuventu de a tiene Transilvani'a ca patria a Agatirsiloru(127). — Déco acestu poporu se intindé si in Tiér'a-Romanésca si in ua parte a Moldovei, cumu presupune Hanse-nius(128), Nadezdin(129) si D. Hasdeu(130), déco adico ei umpléu golulu pe care Herodotu ilu lasa intre Dnistru si Carpati si in campiile Tierrei-Romanesci;— cum asemenea déco in actual'a Temesiara trèbue cautata patri'a Siginniloru— despre cari Herodotu dice co, suntu «singurii d'intre cei ce locuescu peste Dunare, despre cari potusem afla eu» si co hotarele loru ajungu pene la Enetii cei de lunga Marea-adriatica, (V, 8—10), si in fine: deco pe lunga Scythi'a propriu-disa numita de Herodotu «Scythi'a vechia: ἀρχαίη Σκυθική,» trebue so admitemu si ua *Scythia noua*, care se fi fostu mai probabile la sudu de gurele Dunarii, de catu la nordulu fluviului, in tierr'a adico numita Dobrogi'a, éro de Strabo: *Scythia mica*, unde Ephoros, cincii-íeci anni aprobe dupo Herodotu si asiedia pe Scythi;— remanu atatea castiuni nesigure, cá multe altele ce ne lasa analis'a datelorui lui Herodotu despre tierrile nóstre(131).

Mapp'a alaturata resuma pene la unu punctu rezultatulu cercetariloru de mai susu.

CAPITOLU III.

Daci'a dupo urmasii lui Herodotu.

§ 1.

Hippokratu (n. la 468) contimpuranu lui Herodotu, in tractatulu seu (deco va fi in adeveru oper'a sea, ceia-ce s'a contestatu de unii invetiati) περι ἀέρων, ὕδατων, τόπων(1), despre aeru, ape si locuri, da mai multe particularitati interesante asupr'a Scythiloru. Dupo elu, tierr'a pustie a Scythiloru ἡ Σκυθῶν ἐρημική(2), este ua cam-

(127) Rennel 414.—Heeren I, 1, 94.—Köppen 13. 68. Niebuhr I, 377.—Rawlins. Lindner, Colster 27, etc. etc.

(128) p. 54.

(129) l. c.

(130) l. c. p. 200.

(131) Kolster plasmuindu co Herodotu aru fi confundatu riulu Donu cu Dunarea asiedia fora multa bataia de capu pe Budini (cari e verisimilu a fi ocupatu ua parte d'in Tambovu, intre Donu si Volga) — lunga Dunare (p. 37), in Ungari'a; pe Geloni lunga Fiume (p. 38), pe Thysageti la This'a, pe Jirci in Bucovin'a, ero marele regatu alu lui Idanthyrus intre Dnistru si Argesiu (p. 40—41).

(1) Comp. *Hippocratis nomine quae circumferuntur scripta ad temporis rationes disposita* Chr. Petersen, Hamb, 1840. Comp. *Halle Lit. Zeit.* 1840 nr. 195 Ukert, 273.

(2) Aci e nevoie se observamu co in genere ἐρημός (ἐρημική) nuinsemnedia totu de ua ua «pustia,» desertu, wüste, ci ua tierra fora cultura si fora locuitori permanenti, in opositiune cu οἰκομένη.

pie intinsa, plina de pasiuni, fora arbori, scaldata de mari riuri, si locuita de Scythii numiti Nomadi (§§ 92, 93). Acesta regiune este situata sub constelatiunea Ursejoru si aproape de muntii Rhipaeni(3), de unde sufla neincetatu Boreas. Ghiati'a la muntii nici-ua-data nu se toposesce, campurile suntu acoperite in timpulu dilei de cetia. Sorele acolo pucinu timpu incaldiesce, venturile cele calde arare-ori visitedia acésta tiérra; mai totu-de-una iérna, totu-de-una humiditate, coci ver'a tiene cate-va dile numai; de aceia schimbarea ano-timpuriloru remane aprópe nesimtita. (De aq. aér et loc. § 95, 96, 99). Animalele Scythiei nu suntu mari, asia co isi potu gasi sub pamentu adepostu contra frigului (§ 97). Ca domestice elu numesce: oi, boi si cai (§ 95). Laptelc cestor'a d'in urma serva de béutura Scythiloru, séu se prepara d'in elu untu de mancare. Boii, parte se nascu fora córne d'in pricin'a frigului, la parte li se taie córnelc(4). — Hippocrate observa anume co Scythii se servea cu boii la transportulu careloru(5).

§ 2.

Ephoros de la Kyme (a carui nascere cade intre ol. 98—100(6) ne da pucine notitie geografice despre tierrile de la nordulu Dunarii, dupo cate potemu cuno-sce d'in poem'a geografica a unui autoru necunoscutu d'in a dou'a jumatate pote a secolului II a. Chr., asia numita *Perieges'a lui Skymnos de Chios*(7). D'in asta poema se vede(8) co Ephoros pune pe *Karpidi* la Istros, ca primul tribu Scythu, dupo care venia apoi: *Aroteres* (Plugarii), apoi *Neurii*, cari se intindeau pene la nordulu nelocuitu (v. 841—843).—Pe caudu Niebuhr(9) identifica pe *Καρπίδαι* d'in passagiulu lui Skymnos cu *Καλλιπίδαι* ai lui Herodotu, si in loc de εἶπεν Ἀρωτηράς propune a se citi: εἶτ Ἀλαζῶνας, — fora se observe co atatu Kallipidii catu si Alazonii traiau dupo aretarea positiva a lui Herodotu intre Bug si Dnipru, éro nu la Dunare, — d-lu Hasdeu ii tiene dreptu Agatirsi, si-i asedia in Olteni'a si Transilvani'a; éro pe Aroteres in regiunea Tierii-Romanesci de la Oltu pene la Nistru, — adico dupo d-lui, totu acellasi raportu ethnograficu d'in timpulu lui Herodotu(10). Socotimu inse: I. co: pentru Ephoru Carpидii nu erau Agatirsii, coci pe acesti'a elu ii numesce d'incolo de Tanais (Don) si Mäotis, lunga Sarmati si Geloni la nordu de Scy-

(3) **Kolster** crede co prin muntii Rhipai se intielegu aci Carpatii.

(4) **Coray** ad *Hippocrat. de aère* t. II p. 283.—*Hippocr. de remed.* IV, p. 508.—**Sprengel**, über *Hippocrates* I, 155,—**Ukert** 254.—

(5) Vedi *Histoire primitive des peuples de la Russie*, de Comte **Potocki** 1829, t. I, p. 216 seq. unu bunu comentaru despre partea acest'a a tratatului lui Hippocrate.

(6) **Suidas**, **Strabo** XIII, p. 622.—**Cic. de Orat.** II 13, 57.— Despre elu vedi **Ad. Stelkensen** de *Ehpor C. fide atque auctoritate*, Monast. 1857.—*Ch. Matthiessen, Jahrb. für philol.* suppl. b. III 877.—

(7) *Ephori fragm.* de **C. Müller**, *geogr. Graeci minores* I, prolegomena LXXVIII.

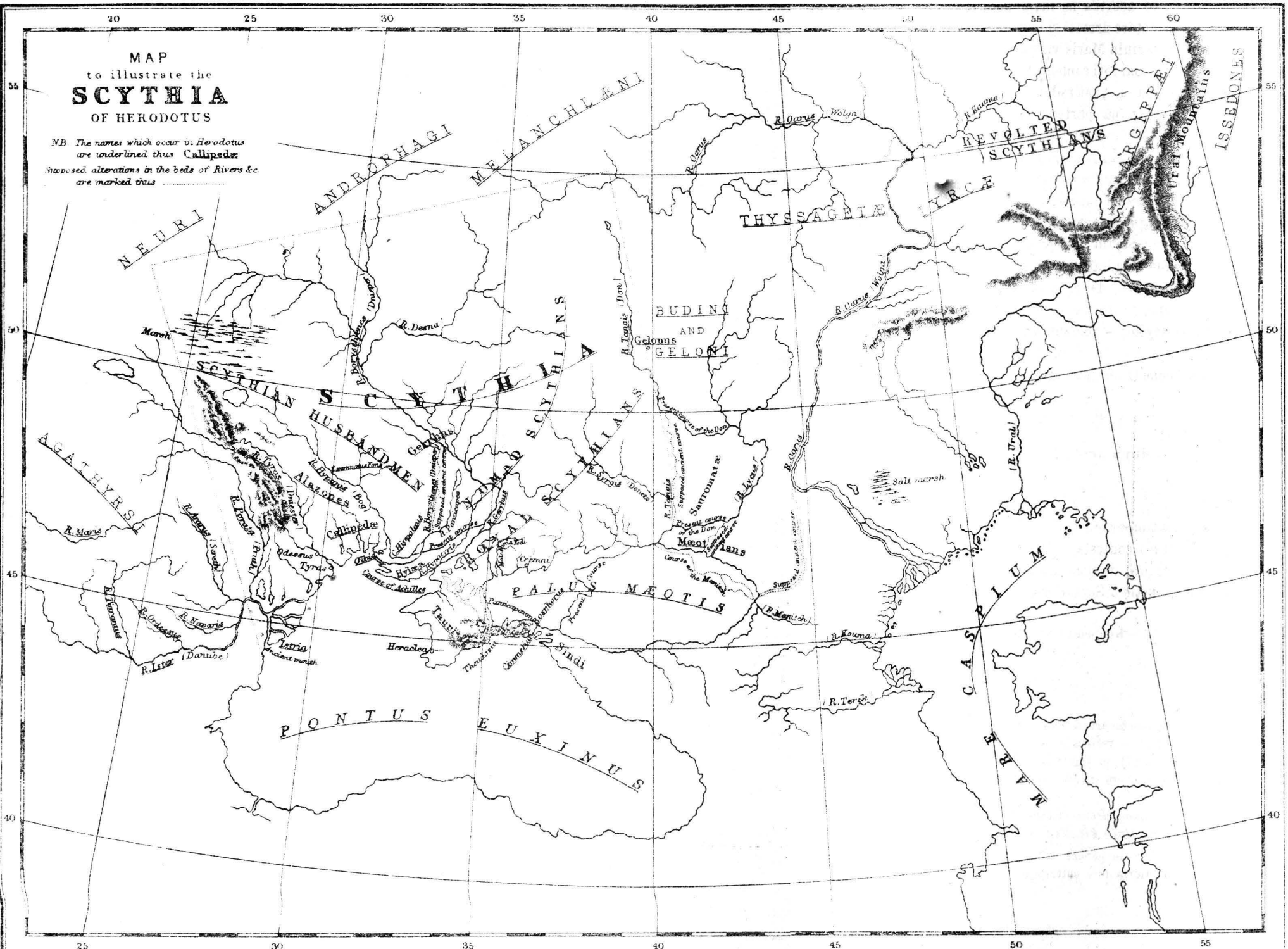
(8) V 102 seq. epitomes v. 847 sq. Letronn fr. 78 Müller, Didot.

(9) **Klein. Schrift.**, I, — 359 nota.

(10) op. cit., p. 204.

MAP to illustrate the **SCYTHIA** OF HERODOTUS

NB The names which occur in Herodotus
are underlined thus Callipede
Supposed alterations in the beds of Rivers &c
are marked thus *.....*

thi (v. 860—863); II. Scythii plugari (Aroteres) nu puteau ocupá Tiérr'a-Romanésca, coci Ephoru incepe a scrie cativa anni inainte de domni'a lui Alessandru celu Mare, si scrie chiaru dupo trecerea acestui'a in Asi'a(11); prin urmare in acelu timpu campiile Tierrei-Romanesci pene la Nistru se aflau deja in stapenirea Getiloru(12); si III. autorulu poemei geografice disa a lui Skymnos de Kios,—dupo ua notitia luata neaparatu de la Ephoros(13) cunosce dejá Scythii la sudulu Dunarii, in Dobrogi'a actuala, in jurulu orasiului Tomoi (v. 765 seq.); si, dupo d. Hasdeu, acesti Scythi erau tocmai Σκοθαί ἀροτήρες ai lui Herodotu si Ephoru. — Ukert(14) identifica, nu fora ore-care probabilitate, pe Carpidi cu Καρπιανοί, Carpii lui Ptolomäos (III 5), si in ori-ce casu, trebuie a recunosce in ei prim'a mentiune nominala a Carpatiloru.

Insemnata este divisiunea etnografica a lui Ephoros, reproducua adesea de antici-tate : In centrulu mappemundului : Grecii cu celle-alte popore ale Mediteranei, la resaritu Medii cu restulu populatiuniloru. In giurulu astei regiuni centrale : patru natiuni, cele mai mari cunoscute : la resaritu Indieni; la nordu Scythii; la vestu Celtii, si la sudu Ethiopii (Strabo 34)(15). Istrulu, dupo Ephoros, se vérsa in mare pe cinci guri(16).

Pene la espeditiunea lui Alessandru contr'a Thraciloru si Getiloru in an. 336 a. Chr., nu mai aflamu nimica de insemnatu pentru Geografi'a Daciei. Intreprinderile resboinice ale acestui'a la Dunare descopere pe Geti, cunoscuti lui Herodotu si Thucidide numai in sudulu Dunarii, pe malulu stangu alu fluviului, in campiile tierrei-romanesci. — *Arrian*, care a utilizatu in prim'a carte a scrierii sélle(De exepedit. Alex. libri septem.) mai cu sema interesantele memorii ale lui Ptolomeus Lagus (fundatorulu monarchiei grecesci d'in Egyptu) despre acésta espedițiune, ne spune co : Getii avéu unu orasiu intaritu, ua parasanga (adico $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ mile geog.) departe de Dunare(17), pe care Macedonenii cuprindiendu-lu ilu derimara, si se întórsera apoi inderetu peste Dunare(18).

(11) *Müller fragm. hist. graec. I proleg. XLVIII.* — *Brandis de temp. gr. antiqu. rat.* p. 25.— Dupo Plutarch π. στωϊκῶν ἐναντιῶν 20 p. 1048 d, Ephoros s'aru fi scusatu lui Alesandru de a nu'lu insoti in espeditiunea sea din Asia. Vedi adunarea tuturoru texteloru anticiloru despre Ephoru, in *Schaefer, Abriss der Quellenkunde der Griech. Geschichte* p. 46. 51.

(12) *Arrian Exp. Alex. I, 2—4.*—*Herodotu si Thucydide* ii cunoscua numai la sudu de Dunare, ntre cósta nordica a Hemului si Marea-Negra (*Herod. V 2. IV, 92— 94.* — *Thucid. II 96*).

(13) *Cuno 96.*

(14) *Skythien, p. 435.*

(15) Distributiunea acésta e testualu reproducua si de poem'a lui *Skim. dela Chios*, v. 169 seq. *Ephori fragm.. C. Müll.*

(16) fr. 77, d'in *Strab.* cartea VII cap. III, 15.

(17) *Exp. Alex. I, 2—4.* — Cf. *Plut. Alex. c. 11; Justin XI, 1. Frontin, Strateg. II, 11.*

(18) Positiunea acestui orasiu, cumu si punctulu pe unde Alessandru a trecutuu Dunarea nu se potu determiná cu sigurantia. Este probabilu anse co trecerea a avutu locu cam pe la Silistr'a, coci punctulu convine si cu prealabil'a intielegere ce avusesee Alessandru cu escadr'a byzantina de a veni se inlesniasca trecerea. Ori-ce punctu mai cotre apusu de Silistr'a e de respinsu, coci nu se pote concepe cum acésta escadra erá se via pene la Nicopoli, si inco mai in susulu Dunarii, cum pre-

§ 4.

Aristotelu († 322)(19) întinde Scythi'a, ca și Hippokratu, pene la extremitatea nordului(20), coci dice, vorbindu despre muntii Rhipiei : «suntu situați sub Ursa chiaru d'incolo de estrem'a Scythia,» și de aci isvorescu riurile cele mai mari după Istru. Acest'a ese d'in Pyrene, muntele cellu mai înaltu alu Celticei, și se vërșă, după ce traversă Europ'a, în Pontulu Euxinu. Ellu cunnósce și muntii Arcynieni (*Hercynia silva* de mai tardiu), adico muntii Germaniei centrale, și scie înco, co sub acestu nume se întiellige ua lungă serie de munti (prin urmăre și Carpatii) înalți, «d'in cari ese cea mai mare parte d'in riurile, ce se scurgu la nordu.» Alte notiție respandite suntu : despre grânele de la Pontus, ce nu se strică, ci durédia mai multu (Probl. XIV, 2). La Hypanis se afla ua multime de insecte Ephameri(21); scorpioni și vipere otravite suntu în tóta Scythi'a(22); în marea négra și Maeotis se gasescu multe soiuri de pesce, cu care se face unu comerčiu însemnatu(23), éro moluscii lipseacu cu totul în Pontus, aflandu-senumai crustacei(24). Intre paseri în Scythi'a numesce dropii(25), și unele păseri ce dormu în timpul iernei(26). D'in animale mentioniédia: calu(27), boi, ce în Scythi'a se nascu fora córne d'in caus'a frigului(28); oi mari, anse—ca în tóte tierrile fri-róse cu lana aspră, tare(29); porci, cari nu suferă de nimicu de câtu de muscatulu scorpioniloru, cari suntu fórté otraviti în Scythi'a. Mai primejdíosa e muscatur'a pentru porcii cei negri, și moru îndată, déco asia întiepatí, intra în apa(30). Asini nu

tindé Bessel, care asiédia trecerea pe la Portile-de feru.—Vedi **Arn. Schaefer**, *Demosthenes u. seine Zeit*, III b., I Abtheil nota. **Niebuhr**, *Kl. hist. u. ph. Schr.* I 376 se îndouesce chiaru déco Byzantíni voru fi navigatu pe Dunare mai în susu de Galati. În *Vorlesungen über Alte Geschichte*, II 429 elu pune anse trecerea lui Ales mai departe de Silistr'a. — Orasiulu getu aru urmă după acestea sa'lu cartamu la ua mica distanția de actualulu Calarasi *Barb. Bocage* propune satulu Cornatielu, éro loculu unde a înalțiatu Alessandru altarele, pe longă canalulu Borcea. Comp. **Van de Chys**, *Commentarii Geographici in Arrianum*. Lugduni Bat., 1828, p. 5.

(19) *Fragmente* : Müller *Fragm. Hist. Græc.* II 102, **Valent. Rose** *Aristoteles pseudepigraphus* Lips. 1863. Comp. **Emil Heltz** *die verlorenen schriften des Aristoteles*, Leipzig. 1865.—

(20) Notiunile geografice ale lui Aristotelu s'a culesu și commentatu în chipu eruditu de **B. L. Königsmaun**, *De Aristotelis Geographia Prolusiones* VI, 1803, in—4.—Vedi și **V. de Saint-Martin**, p. 113—125.

(21) *Hist. an.* V, 17, 14, I, 5, 7. ἐφήμερον.

(22) *Hist. an.* VIII. 29.

(23) *Hist. an.* VIII, 27, VI, 17;

(24) *Hist. an.* VIII, 27 (28)

(25) Idem IX, 42.

(26) *Arist. mir. ausc.* c. 64.

(27) *Hist. an.* IX, 34. VI 22.

(28) *Hist. an.* VII 28.—**Aelian de nat. ar.** V, 27 dice, co după Aristotelu, în tiérr'a Neuriloru boii aru avea córne pe umere. **Schneider**, în *Arist. hist. an.* III, 8, 3, p.147 observa co asemenea relatiune nu se afla la Aristotelu, și considera pasagiulu în Aelianu ca estropiatu. Totu asia și **Ukert** 254 nota 100.

(29) **Aristot.** *de gener. an.* V 3.

(30) *Hist. an.* VIII 29; Comp. **Plin.** XI, 30 (25).

sunt in Scythi'a d'in caus'a frigului (31). — La Geloni s'aru gasi anse unu raru animalu numitu Tarandus, ce'si schimba culórea perului dupo localitatea unde se afla, mare cátu unu bou, cu capulu asemanatu unui cerbu, greu de venatu(32). Pe siórecii de Pontu ó μῦς ó πόντιος ó λευκός si pe lupi nu-i uita Aristotelu(33).

§ 5.

Polybios d'in Megalopolis (n. c^a 208—c^a 127 a Chr.) geografu mare si istoricu, autorulu admirabilei sale istorii *pragmatice* *ἱστορία πραγματική* ne-au lasatu ua escelenta descripiune a structurii deltii Dunarii. Ellu pretiuése anse prea susu poterea de aluviune a riului, presupunendu chiaru co intr'unu timpu nelimitatu (*ὄταν γὰρ μὲν χρόνος ἄπειρος ἦ*) incesi marea négra se va acoperi de aluviunea Dunarii(34). — La gurele Istrului elu pune pe Bastarui (26, 9, 2).

CAPITÓLULU IV

Romanii

§ 1.

Cele ce anticitatea gréca ne-au transmisu despre tierrile de la Istru se reducu, dupo cumu vediuramu, la fórté pucinu lucru. Erá rezervatu Romaniloru a ne Ja cunnoscintie mai determinate assupr'a geografiei Daciei(1), mai alesu de candu ei incépura operatiunile resboinice la Dunare, operatiuni cari reclamau, dupo cumu se scie in genere, recunnósceri prealabile topografice si geografice(2). Deja in 148 a. Chr. Macedoni'a se reduce in provincie romana; la 118 armele romane suntu invingutóre in Dalmati'a; dupo annulu 100 in partile vecine Dunarii de josu; de la 87—65 in Pontu, Armeni'a si Caucasu; la 74 pe Dunare si in Daci'a.

(31) *Idem* VIII, 25.

(32) Dupo *Cuvier* ad *Plin. hist. nat.* t. VI, p. 453 aru fi Elanulu. — *Hesych* t. II c. 1348 dice anse co pelea lui servia de blana. — Vedi *Ukert*, op. cit.

(33) *Hist. an.* VIII, 17, IX, 50; IX 24.

(34) *Polybius* IV, 40, 41. — Cercetarile cu tóte astea au aretatu, co gurele Donului in cursu de 2000 de anni ab'ia cu ua mila germana au inaintatu spre mare. Ruinele multu timpu cautate ale coloniei grece Tanais, ce se affá la gurele Donului, nu de multu s'au descoperitu in fine la Nedvigowka, 1 mila departe de mare — Vedi *Bericht an die Akad. der Wissenschaften über das Seichtwerden des Asow'schen Meeres*, in *Bulletin de l'Acad. imp. de St. Petersb.* 1862 tome V p. 75, si *Osc. Peschel, Geschichte der Erdkunde bis auf A. V. Humboldt und Carl Ritter.* München 1865.

(1) *Strabo* I, cap. II prolegomena observa correctu, co Romanii au facutu mai bine cunnoscuta tierr'a d'incóce de Istru pene la riulu Tyras (Dnistru).

(2) Ioachim Lelewel, *Géographie du moyen-âge*, t. 1, Bieleau, 1852.

§ 2.

Cesaru este primul scriitoru romanu, care considera muntii Daciei ca ua continuatiune a padurei hercyniane, dicundu: «(Hercynia sylva) oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus. rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium, hinc se flectit sinistrorsus, diversis ab flumine regionibus, multorumque gentium fines propter magnitudinem attingit.»(3). Ellu este si cellu d'anteiu, care numesce *Danubius*(4), fluviulu, ce scalda Europ'a de la apusu spre resaritu, cunoseutu anticitatii ellene numai sub numele Istros, si totu celu d'anteiu, care mentionédia pe vecinii resariteni ai Germaniloru : pe *Daci*(5).

§ 3.

Sub Augustu atentiunea Romaniloru se îndrepta mai cu deosebire assupr'a tieriloru de la Dunare. Se vorbesce despre «iernaticii Geti»(6), despre «pustiile Getiloru»(7). — Horatiu intrebuintădia numele si «Daci, si Geti»(8).

Ovidiu (+17 dupe Chr.)(9), in *Tristele* si *Ponticete* sală scrisse in exiliu la coloni'a gréca Tomoi (lunga Küstendje(10) in Dobrogia), unde a si muritu, ne-a lasatu unu

(3) *Cæs. b. g.* VI 25.

(4) Form'a corecta a numelui este *DANUVIUS*, gr. $\Delta\nu\nu\omicron\beta\omicron\tau\omicron\varsigma$, éro nu *Danubius*, vedi **K. Müllenhof**, *Donau. Dunavz. Dunaž.* in *Archiv für slavische Philologie*, de *V. Jagic'*, I, 290—298 Berlin 1875.

(5) *Bel. Gal.* VI, 24.

(6) *Propert.* IV, 3, 9.

(7) *Virg. Georg.* III, 461 *deserta Getarum.* Comp. IV, 463; IV 349, comp. cu *Ovid. Trist.* III, 10.

(8) *Od.* I (35), 9, *Dacus asper*, II, 20, 17. III, 6, 14. IV, 15, 20. *Sat.* II, 6, 53. Totu asia **Lucan** II, 54 *Hinc Dacus premat, inde Getis* III. 95. Comp. **Seneca, Hippol.** 167. *Oedip.* 472.

(9) Vedi **Teufel, Geschichte der Röm. Literatur**, 3 aufl. Leipz. 1875, p. 522—536.

(10) Loculu acestei colonii a fostu cantatu, candu la **Stein-am-Anger** in Austri'a, candu la **Temesvar** in Ungari'a (pentru eo la inceputulu s. colului XVI **Caelius Calcagnini** raportandu eo loculu unde se află vechiulu Tomi se numia pe timpulul seu *Tomisvar*, scriitorii posteriori fura condusi a dice : eo trebue se fie *Temisió'ra*); candu la **Akkerman** in Bugiacu (laculu *Ovidului*), séu la **Kiev**. Vedi **Mommsen, Corpus Inscript. latin.**, III v. pars prior 1873 p. 23 seq. reproducu pe largu tóte povestele despre momentulu lui *Ovidiu*, si petrele *ad hoc* falsificate. — **Cantemir, Descriptio Moldaviae**, ed. Papiu, p. 9 : lacus *Ovidii*, Laculu *Ovidului* incolis, prope *Akierman*, olim *Albam Iuliam*, in Bassarabia situs, eo nomine potissimum illustris, quod prope hunc notissimus poeta romanus *Ovidius* in exilio degere jussus fuisse dicatur. — Este siguru anse eo Tomoi se află lunga **Köstendje** la satulu **Anadol-Koí** (**Mommsen** C. I. L.) séu **Tekir-Göl** la **Tuzla-burnu** (**Tomaschek, Miscellen aus der alten Geographie**, 1867, in *Zeitschrift Österr. Gymnas.*, p. 717). Cf. **Schafarik, Wiener Jahrbücher** XLVI p. 49, jahrg. 1846. — *Archaeol. Zeitung* 1850 p. 140. — **A. Papad. Vretos, La Bulgarie ancienne**, St. Petersb. 1856, si critic'a astei carti in *Zeitschrift für Allgemeine Erdkunde*, herausgg. von **K. Neumann**, N. F. I, Berlin 1854, p. 347 seq. — **Rad. Minzloff, Recensio populorum Ponticorum, quos Ovidius exsul notos habuit**, in *Bulletin de la classe des sciences histor., philol., et polit., de l'Acad. Imper. de St. Pétersbg.* t. X, 1855, p. 304—327, pune Tomi la **Mankala**. Cf. **Sommer, Taschenbuch für verbr. geogr. Kenntn.** 1832, p. 133.

tablou viu si incarcatu cu natur'a imaginativa a unui poetu, despre clim'a si populatiunile tierriloru de la gurele Dunarii si marea négra. — Frigulu estremu, care face a inghiatia tóte riurile, Dunarea, chiaru Pontulu Euxinu; diapedile impietrite de frigu, cari stau netopite cate doue ierni, furtun'a teribila, care rapesece case, turnuri; pustietatea, lips'a de arburi, campile sterpe acoperite numai de pelinu; baltile si miasmele locuriloru d'in inpregiuru(11), barbari'a locuitoriloru, acestea formédia obiectulu continuu alu plangeriloru nefericitulu exilatu(12). Lui i se pare a fi «la capetulu lumii» «in senulu muntiloru barbari ai Scythiei si Sarmatiei (*Trist.* V. 12 v. 10; *Trist.* I, 8 v. 40), la tiermurile Getiloru (*Trist.* I, X v. 14) séu Sarmatiei (*Tr.* IV el. 8, v. 16; IV, 10 v. 110), aprópe de cele siépte gure ale Danubiului (*Tr.* II v. 189) d'in colo de cari nu mai suntu de catu ghietiu si inimicu, si mari, ce 'nghiatia de frigu» (*Tr.* II v. 195, 196, comp. *Tr.* III, 4 v. 47—51), printre Bessi si Geti (*Tr.* IV, I 67, etc.). — Numele regiuniloru si natiuniloru de la Marea-négra, ce se afa in Ovidiu, suntu: Pontulu Euxinu, popórele in genere ale Moesiei si Thraciei, Scythi'a, Sarmatii, Getii, Colchii, Meterreii Jazigii, Bastarnii, Bessii, Corallii, Heniochii, Achæii, Taurii. — Numele Scythicu nu'lu da nici ua data vre-unui poporu, ci numai regiunii, marii, cerului etc., este adico geograficu, éro nu ethnograficu. Prin Scythi'a elu intielege : partea superióra de la gurele Dunarii cotre Resaritu si Nordu (*Trist.* I, III, v. 61, III, XII, 55; comp. *Trist.* IV, IX, 17).

Numele Sarmaticu ilu intrebuintiédia in sensu generalu pentru mai multe triburi, nu anse ca nume propriu de tiérra (*Tr.* III, X, 5. 34, IV. I. 94). Sarmatii paru, dupo Ovidiu, a fi fostu cu Getii nu numai vecini, déro si in legaturi strinse (*Trist.* V, 7, v. 12, 13). — *Getii* suntu pomeniti mai adesu de elu, si mai totu-d'auna insociti de unu epítetu, vorbindu despre ei ca de unu poporu, in senulu caruia traiesce : (*Trist.* V, 10, v. 38 sq.): *Getæ extremi, rigidi, duri* (*Trist.* V, I, 46), *Getes Marticola* (bis) (*Trist.* V, III, 22), *Geta squalidus, trux, pharetratus, Getæ saevi, infesti* (*Trist.* III, XIV, 42) *hirsuti* (bis), *intonsi, indomiti, male pacati* (*Trist.* V, VII, 11), *inhumani, stolidi Getæ* (V, X, 38), *ferri, pelliti*. — Ellu deosibesce pe Getii, cei d'in coloni'a Thomi (impregiurulu orasiului) amestecati cu Grecii, de cotre Getii Nomadi (*Trist.* V, 10, 11—12, V, 10, 27), de pre ambele maluri ale Dunarii (*Trist.* II, 191, III, 14, v. 41—42).

§ 4.

In cartea II, elegia unica *Trist.* citimu :

«Hactenus Euxini pars est Romana sinistri :	197
«Proxima Basternæ Sauromatæque tenent,	198
«Hæc est Ausonio sub iure novissima vixque	199
«Hæret in imperii margine terra tui;	200

(11) Comp. K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*, 2 tom. Wien 1867.

(12) *Trist.* III, X; *Pont.* III, 8; *Trist.* VI, XII, 14, 16.

«*Iazyges et Colchi Metereaque turba Getaeque* 191

«*Danuvii mediis vix prohibentur aquis.* (13) 192

Ultimele doue versuri dau nascere la mai multe intrebari : Ce cauta mai anteu departatii *Colchi* lunga Iazigi si Bastarni ? Unii sustinu, co Ovidiu a voitu intr'adinsu a pune pe *Colchi* la Dunare d'in caus'a vechei fabule, dupo care ua mana de *Colchi* urmarindu pre *Medeea* aru fi fundatu *Tomis* (*Trist.* III, IX); altii presupunu, co prin *Colchi* se intiellegu locuitorii d'in *Carpati*, pentru co ua portiune d'in asti munti numindu-se candu-va *Caucas*, urmá co lunga ei sa se afle si ua *Colchida*, si prin urmare si unu poporu *Colchi*, si stinc'a chiaru a lui *Prometheu*(14).

Socotimu anse, co nu trebue a impinge asia de departe deductiunile, nici a cere cu strictetia de la unu poetu, condusu adesea in enumerarea numeloru proprii de necesitatea metrului, ua precisiune geografica, la care nici elu a cugetatu vre-ua data. Ovidiu amalgamédia tóte popórele, ce cunósce, in giurulu *Pontului*; nu da vre-ua demarcatiune intre ele. Ce e mai multu, pentru elu tóte tiermurile marei negre suntu

(13) Celle doue versuri 191 si 192 trebuescu puse dupo 200, cumu se afla in editiunile mai noii. Vedi **Al. Riese**, *P. Ovidii Nasonis Carmina*, vol. III ed. Tauchnitz Lipsiæ 1874 si *præfatio* XXIII. In ce privesece critic'a testeloru vedi pentru *Tristia : Beiträge zur Handschriftenkunde und Kritik* von J. P. Binsfeld, *Quæstiones Ovid. Criticæ.* I Bonn 1853, 8. II Cöln 1855. 4. III *Rhein. Mus.* XIV, p. 30—40. *Observationes O. cr.*, Bonn 1860. 4. — *Ex Ponto*, editie critica O. Korn, Lips. 1868. Teubner. — *R. Merkel, Quæst. Ovid. criticæ.* etc.

(14) **Hasden**, *Istor. Critica* 278—287 pare a si gasi *Colchid'a* „cea cu lan'a de auru a *Medeei*“ „la Dunare printre bogatele nassipuri metalice ale *Oltenei*.“ Stanc'a lui *Prometheu*, camu totu acolo, coci „*Martialu* scriia unui amicu, care plecá spre Dunare, co in tiérr'a *Getiloru* o se gasésca stanc'a lui *Prometheu*“.

„Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,

Et Getici tuleris sidera pigra poli;

Ecce Prometheæ rupes, et fabula montis,

Quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis...

(**Martial.**, *Epigr.* IX, 46.

Noi marturisimu : I-ii) co nu aflamu in versurile acestea ceea-ce d. **Hasden** asigura : „in tiérr'a *Getiloru* este stanc'a lui *Prometheu*; II) chiaru dê aru fi dişu acest'a *Martialu*, critic'a istorica nu trebue se uite, co elu era unu poetu, scriindu departe in Itali'a, dupo audite numai, si III) co in ori-ce casu, fora probe suficiente, nu se potu localisa in Daci'a nisece antice mythuri : ca *Prometheu*, ca *Colchida* séu *navigati'a argonautiloru* cu lan'a cea de auru a *Colchidei*. Ambele mythuri isi au cauzele loru reale (*Movers*, die *Phönizier*, III . .) Rîulu *Phasis* d'in *Colchid'a* érá renumitu pentru tierile aurifere d'in giurulu seu, anco d'in cea mai intunecósa anticúitate (**Strabo** I, 45, VII, 499; XI 499.—**Appian** *Mithrid.* 1031. *Schol. Aristoph. Nub.* 109). Prin *Sidonieni*, primii exploratori ai tiermuriloru marii-negre, a trebuitu neaperatu se ajunga pene la *Greci* ua vaga notiune despre acele bogatii, si acesta notiune compune togmai fondulu traditiunei argonautice. Ore totu asia de renumita in auru este, séu a fostu pe atunci—camu la 1250 anni ante *Christ.* *Olteni'a* nostra ? — Apoi fondulu naratiunei argonautice, intru catu privesece calatori'a de la *Iolkos* in *Thessali'a* pene la *Phasis*, se readima pe notiuni geografice forte positive; este unu adeveratu periplu cu nomenclatur'a capuriloru, riuriloru si poporeloru confirmata prin documentele ulterioare. (Vedi *Viv. de St. Martin*, op. cit.).

Cumu s'áru potrivu atunci acestea, déco indresnetii navigatori aru fi venit cu corabi'a loru *Argos* pe *Dunare* pene la *gur'a Oltului*, ca se ia de aci „vestit'a lana de auru, si pe *Medea* cea indragostita dupo *Jason*“ ?

socotite ca ua singura tíera Pontica, si lunga Iazigii, Bastarnii, Sarmatii, potea déro se insire si pe Colchi(15).

Dupo Colchi in versurile de susu vine : *Meterea turba*, unu nume de poporu ce nu ne intempina in nici unu scriitoru alu anticitatii. Acést'a impregiurare provóca neaperatu banuiela de vre-ua eróre a manuscriptelor, in cari varietatea lectureloru este fórte mare. Asia in editio *princeps* (in acelasi timpu un'a la Bologna 1471 fol., si alt'a la Roma 1471 f, 2 vol.) se citeste *Mezea*; Lovanianu : *Vitrea*; in alte mscr : *Miterea*, *Metera*, *Metrea*, *Mecherea*, *Melta*, *Vicea*, *Metheia*, *Medii* etc.(16). Editiunea *aldina* (3 vol. 1503) si cele ce s'au tienutu dupo dins'a au : *Metereaque turba*. Acést'a variatiune pentru unu acelasi nume a autorisatu pe mai multi critici a presu-pune in locu de *Metereaque turba*=*Neureaque turba*(17), ce se recomanda in editiunile mai noi alle lui Ovidiu(18), referindu-se astu-felu la Neurii lui Heródotu(19), pe candu Mühlenhoff amintesce pre Ματῆροι lui Ptolemeu lunga Volga(20).

Ovidiu numesce pe Thraci la rip'a drépta a Dunarei, numindu pre Bessi deosebitu

(15) Ukert (p. 56) observa corectu : „Precumu Ovidiu isi permite a pune pe Colchi la vestu, asia si Lucanus (Phars. V, 411) : — — — — nec pervix velis

Aequora frangit eques, fluctuque latente sonantem
Orbita migrantis scindit Maetodia Bessi.

Rud. Minzloff, *Recensio populorum etc.* l. c., col. 319 : „ Non necessario igitur credendum est, poëtam sibi Colchos multo proprios finxisse quam revera erant.“

Pe lunga acest'a mai vine si alta consideratiune. In *Tristele* si *Ponticele* lui Ovidiu trebue deosebitu cele ce poetulu a scrisu inainte sên imediatu dupo sosirea sa la Tomi, de cele scrise mai in urma totu acolo. In primele elu vorbesce intr'unu chipu vagu despre loculu exilului seu, si poporele d'in pregiuru (asia in cartea I a *Tristeloru*, scrisa in timpulu caletoriei spre Tomi, elegia II v. 82 : „Sarmatis est tellus, quam mea vota petunt“ pe candu in eleg. III, v. 61 : Denique; Quid propro? Scythia est, quo mittimur, etc.); in celle de alu duoilea se vedu anse observatiunile sale proprie, autoptice, déro si acestea de ua valóre relativa, coci ii lipseau mediulocele de a potea culege informatiuni, dupo cumu singuru ne spune : (*Trist.* III, XIV. v. 43) :

„Saepe aliquod verbum quaero, nomenque, locumque,
Nec quisquam est, a quo certior esse queam.“

Elegi'a, care contine versurile : „Iazyges et Colchi Metereaque turba Getaeque...“—unu feliu de memoriu justificativu indreptatu cotre imperatulú Augustu, este prim'a compositiune a lui Ovidiu de la Tomi, póte chiaru se fi fostu inceputa anco pe drumu, inainte de a ajunge la loculu esilului seu; (vedi *Ovidius, opera*, Paris 1861, p. 530, ed. Th. Burette et Vernadé.), asia co insirarea Colchiloru, lunga Geti si Iazygi, nu are insemnatatea geografica, ce i se atribue.

(16) Minzloff l. c.

(17) Merula, Riese op cit., — Schrader conjecturédia : „Neurique et turba Getarum“.

(18) Riese op. cit.—Alte editii de consultatu : *Jahn* Leipzig. 1832; *Richter* 1826, *Merkel* 1868.

(19) Poetii romani aveau obiceiul a intrebuintia pentru locuitorii regiuniloru Pontice numiri vechi : Virgil (Aen. VIII, 725. — *Georg.* III 460, IV 461.) Horatius. *Od.* II, 9, 23. II, 208 III, 4, 37. — *Od.* I, 35. 40. — *Propertius* IV, 3, 764. *Katanksiech, de Istro* ejusque adcolis commentatio, Budae 1798, p. 114 deduce gresitu *Meterea* de la ἀπο τοῦ μετάρχουατ = glóte *vagabunde*. — *Zamoscius, Analecta lapidum in Dacia*, Patavii 1593, in 16, p. 60, de la μετάρχουατ «transmontanu», esplicatiune totu atatu de pucinu seriósa ca si cea d'anteu, de si d. Hasdea se intemeiadia pe dins'a a descoperi in „*Meterca turba*“ pe „*Agatirsi, Sygini* etc.“ éro in *Colchi* „pe *Caucasiani*“ „munteni d'in Carpati“ (p. 257).

(20) Über das Sarmatien des Ptolemaeus, in *Monatsbericht der Berl. Akademie*, 1866, p. 8.

totu aci (*Pont.* I, 3,57; comp. *Trist.* III, 10, 5; *Tr.* IV, 1, 67), éro malulu stangu alu riului ilu atribue mai cu séma Sarmatiloru numiti ma^l totu-d'auna alaturea cu Getii. — Despre Coralli vedi *Pont.* IV. 2. 37, ib. 8. 83; Heniochi si Achæi *Pont.* IV. 10.21 etc. Numele *Daci* nu ne 'ntempina in Ovidiu, éro Dunarii ii dice si Ister si Danubius, fora deosebire (*Tr.* II 189, 192, 203; III. X. 29; III, XII. 29).

§ 5.

Strabo (nascutu la Amasi'a, orasiu alu Pontului, in nordulu Asiei mici, camu 50 séu 60 a. Chr., mortu in primii ani ai domniei lui Tiberiu), ori-câtu de pretiôse date ne-a transmisu in oper'a sa(21), assup'a istoriei, religiunei si culturai Getiloru si Daciloru, totusi cunnoscintiele sale geografice despre tierile de la Dunarea de josu erau inco marginite, de si ne spune co: in timpulu seu tiér'a de la Istru pene la Tyras, fiindu descoperita de Romani, se potu dá acum descriptiuni mai esacte de câtu alta data, mai cu séma despre Geti, Tyrigeti (al. Tyregeti séu Tyrengeti) si Bastarni, locuitori de longa Istru, precumu si despre Albanesii si Iberii d'in Caucasu (lib. II cap. V prolegomena; comp. lib. I cap. 2). Elu nu cunosce anco numele *Karpathi*, dero raporta ca si Cesaru, co in sudulu Germaniei, la nordu de Danubiu, se intorce padurea hercyniana cotre resaritu, si tiér'a d'intre acésta padure si fluviu, cum si ua parte d'in munte esto stapanita de Geti (lib. VII, cap. III, 1), cari se invecinescu cu Suevii (locuitorii padurei Hercyniane). Strimta in aceste locuri, tiér'a Getiloru se largesce d'in ce merge cotre resaritu intindienduse la nordu peno la Tyregeti, cari locuescu la riulu Tyras. Mai lamuritu a determiná hotarele, dice Strabo, co nu se póte (VII, III, 1), ci la media-nópto de Geti suntu Bastarnii, la apusu Germanii, la resaritu Tyrigetii (VII, cap. IV comp. lib. VII cap. III) (22). — Fluviulu Dunarea peno la cataracte se numesce *Danubius*, éro locuitorii peno aci: *Daci*; de la cataracte in josu: *Istru*, éro locuitorii: *Geti*; (Strab. I. VII, cap. III, 12). Istrulu se vérsa in mare prin siepte guri, d'in cari cea mai mare se numesce Sacra (ἱερὸν στόμα), fiindu cea mai despre media-di (lib. VII, cap. III, 15). Elu numesce si riulu Marisos ca afluenté alu Dunarii, pe care mai toti comeatatorii convinu a'lu identificá cu Muresiulu (23); anso cu-

(21) Στραβωνος Γεωγραφικα, ed. Müller et Dübn. Didot Paris.— *Strabonis. rer. geogr. libri XVII*, Tauschnitz 1829. — Cartea VII e in parte pierduta, dero suplinita cu ua prescurtare de la finele secolului X d. Chr., se ocupá de Germani'a, tierile Dunarii, Epirulu, Macedonia si Thraci'a. — *Forbiger, Han. der alten geogr. t.* I p. 312 seq. (Leipz. 1842) a culesu cercetarile lui *Groskund* asupr'a tutoru fontaneloru lui Strabone, d'in fie-care d'in cartile geografiei sale. Mai vedi *De fontibus geographicorum Strabonis*, de *A. H. L. Heeren* in *Commentationes Societatis Regiæ Scientiarum Gottingensis Recentiores*, v. V an. 1819—22, Gottingæ 1823, p. 97—160. Cf. *Malte-Brun, Précis de Géographie*, I, cartea VI—IX.

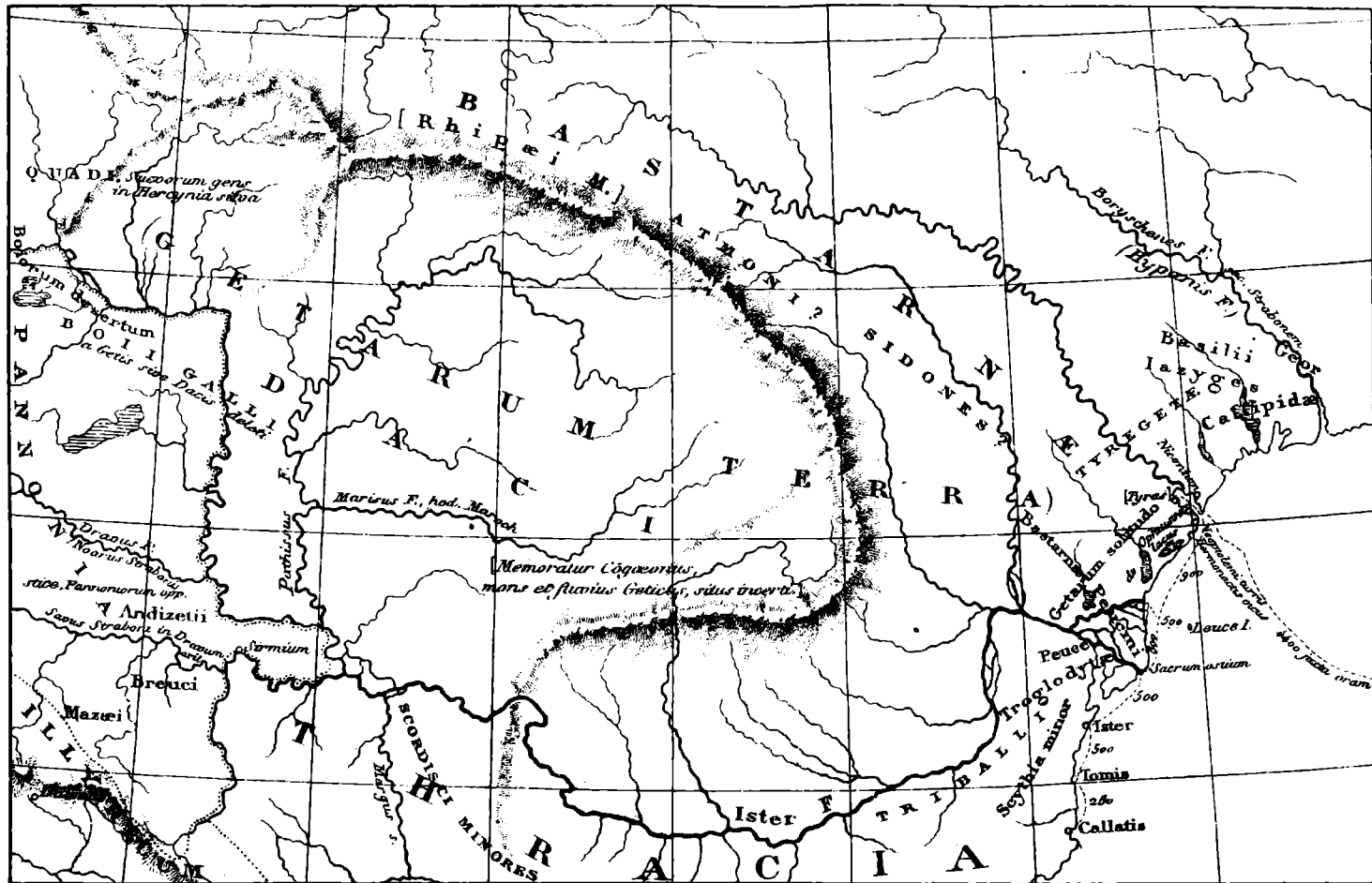
(22) Elu mai observa inca, I. II cap. V, 30, co la nordulu Istrului suntu Germanii, apoi teritoriulu Getiloru (τὸ Γετικὸν πᾶν) si alu Tyrigetiloru, Bastarniloru si Sauromatiloru; si I. VII, cap. V, 1, co de la apusu spre resaritu locuescu Germanii, Dacii, Getii.

(23) *Hasdeu, Istoria Critica* I 186—187 ilu identifica cu partea de josu a Oltului.— *Gao*, Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens, Hermannstadt, 1874, p. 11, presu-

nosce si Tiss'a sub numele stricatu de *Parisus* (la Plinius IV, 12 : *Pathissus*, la Amm. Marcellinu, *Parthiscus*) «care scoborindu-se d'in munti pe longa Scordisci... se versa in Istru (24)». Asemenea indica intre Geti si marea Pontica, mai specialu, intre Prutu si Dnistru (Tyras) : *pustietatea Getiloru* (Γετων ἐρημία), (l. VII, cap. III, 14). Aci : doue lacuri, d'in cari unulu se deschide spre mare, cellu altu este inchisu (ἄστος, l. VII, cap. III 15). De la Istru (gur'a Sacra) peno la Dnistru Strabo mensora noue sute stadii, (l. c.); la gur'a Dnistrului pune : turnulu lui Neoptolemu, si satulu (vicus, κώμη) lui Hermonactu; la drept'a riului, orasiulu Niconia, la steng'a sa, Ophiussa; éro la ua distantia de 120 stadii mai in susu de riulu Thiras, locuitorii spunu, co se afla unu altu orasiu, de siguru *Tyra* (l. VII, c. III, 16). Regiunea d'intre Istru si Borysthene o imparte astu-feliu sub raportulu ethnographicu : prim'a portiune, pustietatea Getiloru; apoi Tyregetii; dupo acestia Jazigii, Sarmatii, ce se mai numescu si Basiliu, adeco Regali, si apoi *Urgii* (Georgi séu Agricultori ?), cari cei mai multi suntu nomadi, ua parte d'in ei se ocupa cu plugari'a, si, dupo cumu se dice, locuescu si la Istru, pe ambele maluri ale lui. La nordu de Tyregeti, intre Carpati si Dnistru, suntu Bastarnii, de vitia germana, divisati in : Atmoni, Sidoni, Peucini (numiti as'ufeliu de la insul'a Peuce la gurele Dunarii) si Roxolani (intre Tanais si Borysthene) (l. VII, cap. III, 17).—In tiérr'a Getiloru Strabo ne mai spune, co se afla unu munte sacru si longa elu unu riu, numiti ambii : Cogaeonum (l. VII, c. III, 5), fora anse a indicá loculu loru cu certitudine. — La media-di de Istru suntu de la vestu spre estu : Triballi, Mysii séu Moesii; in Scythi'a minora (Dobrogi'a de adi) : Triballii, Trogloditii, Crobyzii. In muntele Haemu si d'incolo de densulu : Corallii, Bessii, Maedii, Odrysii (lib. VII, c. V, 12). Scythi'a, pentru Strabo, este unu nume genericu pentru intregulu nordu-estu allu pamentului locuitu (l. I, c. 1, 13); in Europ'a déro : tiérr'a din nordulu Pontului peno la Tanais; ca locuitori ai acestei regiuni numescu : candu pe Scythi, candu pe Sauromati séu pe Sarmati, Rhoxolani, Jazygi, Tyregeti, tinendu-i pe toti de membrii ai familiei Scythe. Elu cunósce afora de Scythi'a minora (Dobrogi'a), anco ua Scythia mica, peninsul'a Taurica peno la Borysthenes (lib. VII cap. IV; lib. XII, c. II, 3). Alaturat'a mappa resuma datule geografice alle lui Strabone assupr'a tierreloru de la Dunare.

pune co, pentru Strabon Muresiulu (Marisos) se versa in Danubiulu (cursulu superioru alu fluviiului) d'asupra izvoreloru Thissei, pe candu This'a (Pathissus), in Istru (cursulu seu inferioru).

(24) Strabo, l. VII, III, 1, 3. Ἐπεὶ δὲ δι' αὐτῶν Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούβιον, ὃ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμενον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον. καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη, μέχρι τῶν κατάβρακτων, Δανούβιον προσηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δάκων φέρεται, τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ περὶ Γέτας καλοῦσιν Ἰστρον. — Id. VII, c. V. Μέρος μὲν δὴ τι τῆς χώρας ταύτης (Illyriæ) ἠρήμωσαν οἱ Δάκοι καταπολεμήσαντες Βοΐους καὶ Ταυρίσκους ἔθνη Κελτικὰ τα ὑπὸ Κριτασίρω, φάσκοντες, εἶναι τὴν χώραν σφετέραν, καίπερ ποταμοῦ διείργοντος τοῦ Παρίσου, ρέοντος ἀπὸ τῶν ὀρῶν ἐπὶ τὸν Ἰστρον κατὰ τοὺς Σκορδίσκους καλουμένους Γαλάτας.

§ 6.

Pomponiu Mela, care scria în timpul imperatului Claudiu (25), nu cunoșce pe Găți de catu la sudu de Dunare, în Thraci'a (26), éro pe Daci nicairi nu-i pomescesce. Elu întinde Scythi'a Européna de la Thanais, séu aproximativu de la mediloculu tiermului ponticu, cotre sudu-vestu (27) peno la Istru (28); pe Agatirsi fi pune împreuna cu Sarmatii la Maeotis (29), tinendu-i dreptu Scythi ca si pe Neuri, Arimaspi, Essedoni (Issedonii lui Herdotu), Anthropophagi, Geloni si Melanchleni (II 1); éro Sarmati'a o separa de Germani'a prin Vistull'a, si o lungesce cotre sudu-estu pene la Istru (30).

§ 7.

Pliniu celu betranu (nasc. 23 dupo Chr. +81), de si nu cunoșce pe Strabone, dero a compulsatu numai în scrierea partii geografice (patru carti) d'in oper'a sa *Historia naturalis*, — care este ua adeverata encyclopedie a lucrurilor omenesci, — celu pucinu trei-dieci si trei isvore romane, si optu-dieci si doue hellene. Ellu aréta mai antéiu co, Dunarea isi incepe cursulu seu în Germani'a, în vârful muntelui Abnoba, si curge sub numele de Danubius pene în Illyri'a; aci luandu-si pe acella de Ister, dupo ce primesce în apele sele siesse-dieci de riuri, se vérsa în Marea Neagra pe siesse guri, anume: 1) gur'a Peuce, de la insul'a învecinata Peuce; 2) Naracustoma; 3) Callostoma, aprópe de insul'a Sarmatica; 4) Pseudostomon, cu insul'a Conopon Diabasis; 5) Boreostoma, si 6) Spireostoma (31). De la aceste guri în susu, locuescu, în generalu, dupo Plinius, numai nemuri Scythice: littoralulu fiindu tinutu de rase diferite, candu de Geti, (numiti de cotră Romani, *Daci*); candu de Sarmati, numiti de cotre

(25) Elu este mai vechiu de câtu Pliniu numai cu 30 de ani, coci acesta ilu pune între isvórele sale; posterioru anse lui Cornelius Nepos (III, 45, 90), care era contemporanu lui Augustu.

(26) **Pomponii Mela** *de situ orbis*, lib. II cap. 2 : „Quidam feri sunt et ad mortem paratissimi, Getae utique.»

(27) lib. I, 3 : „Gentium prima est Scythia, alia quam dicta est, a Tanai in media ferme Pontici lateris : hinc in Aegaei partem pertinens Thracia Macedoniae adiungitur.“

(28) Despre Istru dice : lib. II, 1 : „At ille, qui Scythiae populos a sequentibus dirimit, apertis in Germania fontibus, alio, quam desinit, nomine exoritur. Nam per immania magnarum gentium diu Danubius est. deinde aliter eum adpellantibus accolis, fit Ister, acceptisque aliquot annibus, ingens jam, et eorum, qui in Nostrum mare decidunt, tantum Nilo minor, totidem, quot ille, ostiis sed tribus tenuibus, reliquis navigabilibus, effluit.“

(29) lib. II, 1 : „Hominum primi sunt Scythae, Scytharumque, quos singuli oculi esse dicuntur, Arimaspoae : ab eis Issedonas usque ad Macotida. Huius flexum Bucis annis secat. Agathyrsei et Sauromatae ambiunt.“

(30) I. III, c. 5. — Cf. nota 1 Cuno, Die Skythen p. 139.

(31) *Historia Naturalis*. IV 24.

Greci Sauromati (32), si de Hamaxobi s'eu Aorsi, de vitia sarmatica; candu de Scythii bastardi (cari se tragu d'in Selavi), s'eu de Troglodyti; apoi de Alani si Rhoxolani (33). Tierole asediate mai susu, iotre Dunare si padurea Hercyniana pene la castrele de ierna panoniano, le locuescu Carnuntii; campiile, ce se intendu de acolo (campi'a Ungariei de josu), Jazygii, unu tribu sarmaticu; ero : tier'a muntossa (carpatica) pene la Tiss'a, Dacii, ce fusessera goniti de Iazygi d'in campie (34); la resaritu de Morav'a, suntu Bastarnii si alti germani (35). Pe Neuri si Agathyrsi ii arretta d'incolo de peninsul'a Taurica, alaturea cu Gelonii, Thussagetii, Budinii, etc. (36).

Pliniu de si vede, ca si antecesorii sei, in muntii Carpati ua continuatiune a padurei hercynianne, anse determina celu d'ant'euu portiunea Carpatiloru centrali prin indicarea riuriloru : Pathissus si Marus, si numesce int're Dunare si Dnistru *montes macrocremni* (unu apelativu grecu ce insemn'ia : «marii, riposii munti»), cari, dupo tote probabilitatile, suntu platoulu Transilvaniei (37). — Int're alte popore ale Scythiei elu pune si pe Auchati, locuitorii de la istmulu Kimmericu peno la isv'orele Hypanisului (IV, 26; VI, 7), despre cari vorbesce Herodotu (IV, 6), si pe cari Cuno (p. 82) ii identifica cu Σκόθαι ἀροτῆρες ai Hellefiloru.

§ 8.

Tacitu numesce, la resaritu de Germani, pe Daci si Sarmati (38), ero hotarele loru dice ce se determina parte prin munti, parte prin temere reciproca. — Pe Geti nu-i indica nicairi.

(32) IV 25. Cu tote astea, in cartea l. VI, c. V, 2, deosibesce pe Sarmati de Sauromati, dicundu anune : „A tergo ejus Epageritae, Sarmatarum populus in Caucasi jugis: post quem Sauromatae“. Contradicerile in oper'a lui Plinius provinu d'in chipulu lui de a lucr'a si a face excerpte fora sa se ingrijesca, deccu ele se contradicu. — Multe suntu si d'in vin'a copiatoiiloru.

(33) IV 25 : „Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes: variae tamen littori apposita tenuere, alias Getae, Daci Romanis dicti: alias Sarmatae, Grecis Sauromatae. eorumque Hamaxobii, aut Aorsi: alias Scythae degeneres et a servis orti, aut Troglodytae; mox Alani, et Rhoxalani.“ Cuno (*Die Skythen*, p. 124) propune, fora temeiu anso, a se citi: *teneant* in locu de *tenuere*, si a nu ved'ero in acestu pasagiu succesiunea poporeloru la litoralul, ci starea geografica d'in tim pulu lui Pliniu.

(34) IV 25 : „Superiora autem inter Danubium et Hercynium saltum, usque ad Pannonica hiberna Carnuntii (Germanorumque ibi confinium), campos et plana Iazyges Sarmatae, montis vero et saltus pulsus ab his Daci ad Pathissum annem.“ Cuvintele „Germanorumque ibi confinium“, le consideramu ca ua observatiune parenthetica, fora a le referi la ce urmedia Comp. Cuno, op. cit. 124

(35) IV. 25.

(36) IV. 26.

(37) H. N. IV 26 : „Verum ab Istro oppida, Cremniscos, Aepolium; montes Macrocremni, clarus annis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa dicebatur. etc.“ — Comp. Goos, *Studien zur Geogr. und Gesch. des Trajanischen Daciens*. p. 12.

(38) Tac. *Germ.* I : Germania omnis... a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur, cap. 43 : dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium jugum. — Cf. *Ann.* II. 63.

CAPITOLUL V.

P t o l e m e u .

§ 1.

Ptolemeu (cotre 140 d. Chr.) «divinulu (δ θεῖος) geografu», este celu d'antéiu, dupo Herodotu, care, relativu vorbindu, arunca ua viua lumina asupr'a tiereloru de la Dunare si din nordulu Pontului, si uniculu d'intre cei vechi, care traté lia Daci'a cá ua unitate teritoriala deosebita, in marginele-i naturale, si cu numeróse numi de poporatiuni si locuri intr'ens'a necunoscuté pene la densulu.(1) Elu netientindu a dá o descriutiune tieriloru, ci numai a determiná obiectele geografice, si a face catalogulu localitatiloru insemnate : cetati, riuri, munti, divide Daci'a de la Nordu cotre Sudu in cinci zone corespundietóre gradelorú 48—44, si indica astfel hotarele ei : la apusu riulu Tibiscus, care o desparte de Iazygii Metanasti, la media-nopte muntele Carpatu si cursulu superioru alu Daistrului, la resaritu rinlu Hierasus (Siretu) pene la versarea sa in Danubiu, ero la media-di Dunarea, care o separa de Mœsi'a (2). Astu-feliu Daci'a lui Traianu, dupo Ptolemeu, coprindea: Banatulu Temesianei, la

(1) Celu mai bunu textu alu lui Ptolemeu este celu datu de Willberg; traductiunea francesa de Abbé Halma, Paris 1828. — *Claudii Ptolemaei Geographia edidit C. F. A. Nobbe*, Lipsiae 1845. — *Géographie de Ptolémée, reproduction photolithographique du manuscrit grec du monastère de Vatopedi au Mont Athos* ed. P. de Sévastianoff. Paris 1867. — Literatur'a asupr'a lui veli in Forbiger, *Handb.*, pe longa care se mai adaoga : Delambre *Mém. de l'Institut nat. Sciences math. et phys.* VIII, p. 40 si 398;—Mollweide, *Monatl. Correspondenz* XI, p. 322.—Mannert, *Geogr. der Gr.*—Dr. Erhard, *Regesta hist. Westfaliae*, Münster 1847. 58. — V. de St. Martin, op. cit. p. 195—210. — A. Roscher, *Ptolemäus und die Handelsstrassen in Central-Afrika* — Wietersheim, *über den praktischen Werth der speciellen Angaben in der Geographie des Claudius Ptolemäus, insbesondere über Germanien*, in *Berichte über die Verhandlungen der königlich. Sächsischen Gesellsch. der Wissenschaften zu Leipzig*, IX vol., 1857, Leipz. p. 112—145. — A. H. L. Heeren, de fontibus Geographicorum Ptolemaei, tabularumque iis Annexarum, num II Græcæ an vero Tyriæ originis fuerint.

(2) Ptolemeu, ed. Nobbe, III, 8, 1—4. — Mommsen, *Corpus Inscriptionum Latinarum* III p. 247, la nr. XXIX si in alte parti, identifica correctu riulu Tibiscus cu Temesiulu de adi, longa care se afla mentionatu municipiulu Tibiscum; ero Hierasus cu Siretu. — Elu dice : „Terminari Daciam ab occidente Ptolemæus (3, 7. 8) scribit fluvio Tibisco, ut inter Daciam et Pannoniam inferiorem interponantur Iazyges Metanastæ. Tibiscus autem fluvius non est qui hodie dicitur Theiss, sed qui nunc est Temes, cum ad hunc, non ad illum situm sit municipium Tibiscum modo memoratum; nam Priscus (p. 183 ed. Bonn.) quiq; ab eo pendent Iordanes c. 34 et Ravennas geogr. 4, 14 quæ habent de fluviiis Tisia (vel Tiga) et Tibisia (vel Tiphesa) quamquam non improbabiler referuntur ad eosdem fluvios Theiss et Temes, tamen non ita certa sunt, ut rem decident.“ — Goos, op. cit. pp. 13, 25 si Forbiger, *Handbuch*, III 1163 sustinu, co de faptu Tibisculu lui Ptolemeu nu e Temesiulu, ci Thiss'a, ero Hierasus nu este Siretulu, ci de siguru Prutulu, si co Ptolemeu a luat Temesiulu dreptu Tiss'a; si d'in-doue riuri Siretu si Pruthu, a facutu numai unulu singuru.

resaritu de Temesiu, ua parte a Ungariei, intregulu Ardélu, Bucovin'a, ua mica parte d'in Galiti'a, Moldov'a la apusu de Siretu, si Tiér'a-Romanesca, éro regiunea d'intre Siretu si Nistru apartinea Moesiei inferióre (3).

§ 2.

Munti si riuri. — Ptolemeu de si este celu d'antéiu, care numesce muntii Carpati (III, 5), déro are ua idee falsa despre directiunea loru, coci in locu de a-i pune in legatura cu *muntii Sarmatici* (micii Carpati, pe cari ii intinde de la Sudu cotre Nordu, de la 42°30' long. si 48°30' lat. pene la 43°30' long. si 50°30' lat.), ii face se încépa sub 46° long. si 48°30' lat., in linie drépta spre resaritu (4), asiá co prelungirea loru aru atinge gur'a Dniproului. — Despre portiunea sudica a Carpat iloru, séu macaru ceva despre plastic'a muntósei Transilvanii, elu pare a nu fi avutu nici ua cunoscintia (5).

Riurur suntu : 1, *Tibiscus* (III, 78. 'Τιβίσκος, la Ravennate Tema, Const. Porphyrog. ὁ Τιμήσης), care vine d'in Carpati, 46° long., 48° 30' lat., si se vérsa in Dunare 46° long., 44° 15' lat., Temesiulu de adi. — 2° *Rhabon* séu *Arhabon* se vérsa in Dunare 49° long., 43° 30' lat., Jiulu de adi(6). — 3° *Aluta* 'Αλούτας (III 8) se vérsa in Dunare 50° 15' long., 44° lat., Oltulu(7). — 4° *Hicrasus* 'Ιέρασος (III 8) idem in

(3) **Ptolemeu**, III, 8, 10. — Cf. **Mommsen**, *Corpus Inscr. Latin.* III, p. 147 : - „Regionem Tyranam non Daciæ provinciæ, sed Mœsiæ inferiori attributam esse item ostendit Ptolemæus (3, 8 10), Daciã orientem versus terminans fluvio Hieraso (Sereth) totamque Bessarabiam, quam hodie dicimus oramque adeo maritimã universã ita secernens a Dacia, ut Tyra sit in Mœsia, Olbia vero extra provinciã in Sarmatia.“ Se incela dero I. **Marquardt**, in oper'a sa *Römische Staatsverwaltung*, Leipzig 1873, p. 152 candu dice, co dupo Ptolemeu provinci'a Daci'a se marginea spre resaritu cu riulu Tyras (Nistru), de si singuru recunosce la pag. 150, co tierr'a d'intre Dunare si Nistru erã alipita de Mesi'a inferiora.

(4) **Ukert**, op. cit. p. 602.

(5) Vedi in **Ukert** charta : *Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxino et Caucaso secundum Ptolemaeum.* — **Goos** op. cit. 13. — Cu tote acestea in III 5. 21 Ptolem. dice : Τῶν δὲ εἰρημένων (cei din urmã pomeniti Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην ὄρος) ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας πάλιν Γαλίνδαι κ. Σουδινοὶ. κ. Σταυανοὶ μέχρι τῶν Ἀλαύνων. ὑπ' οὓς Ἴγυλλίωνες, εἶτα Κοιςτοβῶκοι Τραμοντανοὶ μέχρι τῶν Πευκίνων ὄρεων. Aci muntele Peukin nu póte fi altulu de câtu partea resariténa a Alpiloru transilvanici. — Cf *Cuno* p. 41 nota; si **Müllenhof**, *über das Sarmatien des Ptolemaeus*, in *Monatsberichte der Königlich. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, 1867, Berlin. p. 1—12.

(6) **Ed. Wilberg** : ἡ καταρᾶβωνος τοῦ ποταμοῦ=ubi Catarhabon fluvius" varietatea lectiuniloru : 1° κατὰ Ῥάβωσον ποταμὸν; 2° κατὰ Ῥαβῶσον ποταμοῦ; 3° ἢ κατὰ τὸν Ῥαβῶνα ποταμὸν propune Grashof, care adaoga pe τον. 4° καταρᾶβων ποτ. in chart'a Daciei lui Ptolemeu mscr. de la muntele Athos; editiune *Sevastianoff*; si pag. XXXII, textu.—**Katanestich** de *Istro* 47 crede gresitu a fi Muresiulu, pe candu Rhabon, dupo tóte probabilitate este Jiulu. Vedi **Forbiger**, **Ukert**, **Goos** p. 31 si chart'a, mscr. vatopedianu, mai la vale.

(7) **Ukert** 603.—**Forbiger**, **Mannert** IV 203, **Goos** 31.

Istru 53° 15' long., 46° 45' lat., in faci'a Dinogetiei, Siretulu de adi(8). 5° *Danubius* Δανούβιος, care de la Axiopolis pene la gurile sale se numește Ister (III 8, 10)(9). Aceste guri in numeru de siese suntu (III, X 2—6) :

- στόμα Ἰερόν, ἢ Πεύκη
 » Ναρακίον
 » Κάλον
 » Ψευδοστόμα
 « Βορείον
 « Θιάγολα, ἡ ψιλόν.

§ 3.

Locuitori (VIII, 12' 4). Ptolemeu insira 15 triburi dace locuindu unele longa altele, in cinci serii, si anume de la apusu cotre resaritu (III 8) : Seri'a cea mai de la nordu, I° Anartii, Teuriscii, Cistobocii; II) mai la sudu: Preдавensii, Ratakensii si Kaukoensii; III) sub acestia; Biefii, Buridensii (Burodensii, Burodæensii) si Kotensii; apoi IV) Albokensii, Potulatensii si Sensii (Sinsii); in fine V) Saldensii, Keiageisii (Kiaghisii, Kiaginsii) si Piefigii.

§ 4.

Cetati in Daci'a (III, 8) :

Ruceonium	(Ῥουκκόνιον)	46° 30'	48° 10'
Docidava	Δοκίδαυα (1 Δοκίρανα ms. Sevast.)	47° 20'	48°
Parolissum	Παρόλισσον (1, Παρέλισσον).	49°	48°
Arcobadara	Ἄρκοβάδαρα	52°	48 15'
Triphulum	Τρίφουλον	52° 15'	48° 15'
Patridava	Πατρίδαυα	53°	48° 10'
Carsidava	Καρσίδαυα (Καρσίδαυα)	53° 20'	48° 15'
Petrodava	Πετρώδαυα (Πετρώδαυα, Πετρώδαυα)	53° 45'	47° 40'
Uipianum	Οὐλίπιανόν	47° 30'	47° 30'
Napuca	Νάπουκα (Ναπούκα)	49°	47° 40'
Patruissa	Πατρούισσα (Παταούισσα).	49°	47° 20'
Salinæ	Σαλίνοι (Σαλίνοι, Σαλίνα)	49° 15'	47° 10'
Prætoria Augusta	Πραιτωρία Αἰγούστα	50° 30'	47°
Sandava	Σάνδαυα (Σάνδαυα).	51° 30'	47° 30'
Angustia	Ἄγγουστία (Αἰγγουστία)	52° 15'	47° 15'
Utidava	Οὐτίδαυα	53° 10'	47° 40'
Marcodava	Μαρκόδαυα (Μαρκόδαυα)	49° 30'	47°

(8) Mommsen, Mannert IV 105, Goos 31, Desjardius, *La Table de Peutinger*, Paris.

(9) III 8; ἀπ' ἧς ἡδη καλεῖται ὁ μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῶν ἐκβολῶν Δανούβιος Ἴστρος.

Ziridava	Ζιρίδανα (Ζιρίδανα)	45° 30'	46° 20'
Singidava	Σιγγίδανα (Σιγγίδανα)	48°	46° 20'
Apulum	Ἄποβλον (Ἄτουλον)	49° 15'	46° 40'
Zermizirga	Ζερμίζιργα (Ζερμίζεργα Γερμίζεργα Νερμίζεργα)	49° 30'	46° 15'
Comidava	Κομίδανα (Κοκίδανα)	51° 30'	46° 40'
Ramidava	Ραμίδανα (Ραμίδανα)	51° 50'	46° 30'
Pirum	Πιρούμ	51° 15'	46°
Zusidava	Ζουσίδανα	52° 40'	46° 15'
Paloda	Παλοδα	53°	47°
Zurobara	Ζουρόβαρα	45° 40'	45° 40'
Lizisis (Aizisis?)	Λιζίσις (Λεγίσις)	46° 15'	45° 20'
Argidava	Ἄργίδανα	46° 30'	45° 15'
Tiriscum	Τιρίσκον	48° 30'	45° 15'
Zarmizegethusa regia.	Ζαρμίζεθέουσα Βασιλείος, (Ζαρμίζεθέουσα)	47° 50'	45° 15'
Aquæ	Ἵδατα	49° 30'	45° 40'
Netindava	Νετίνδανα (Νεντίδανα)	52° 45'	45° 30'
Tiasum	Τιάσον (Τιάσσον)	52°	45° 30'
Tibiscum	Τιβίσκον	47° 40'	44° 40'
Zeugma	Ζεῦγμα	46° 40'	44° 50'
Dierna	Δίερνα	47° 15'	44° 30'
Acmonia	Ακμονία	48°	45°
Druphegis	Δρουφηγίς	47° 45'	44° 30'
Frateria	Φρατερία	49° 30'	44° 30'
Arcinna	Ἄρκινα	49°	44° 45'
Pinum	Πινόν (Πίνον)	50° 30'	44° 40'
Amutrium	Ἄμούτριον	50°	44° 45'
Sornum	Σόρνον	51° 30'	45°

La acestea se adauga trei cetati dace numite in regiunea d'entre Prutu si Dnstru (la Ptolemeu Moesi'a inferioara (III, 10, 14) :

Tamasidava.

Zargidava.

Piobaridava.

§ 5.

Analisa geografiei lui Ptolemeu ausa nu este anco finita.

Elu scriindu cinci-dieci de anni aprube dupo cucerirea Daciei de Traianu, si utilizandu isvore d'in diferite timpuri, este cestiunea a vedea mai anteu: I° deco datele sale geografice, despre oporele si cetatile Daciei, se raporta la ua stare de lucruri posteriore seu anteriore cuceririi lui Traianu; si II° a incerca sa determinam cu ce orasie de adi anume seu localitati s'aru putea identifica cetatile indicate de Ptolemeu, esaminandu, deco gradele longitudinale si latitudinale ale sale suntu seu nu esacte.

Tractatul geografic alu lui Ptolemeu se socotesce, cu dreptu cuventu, ca ua opera a lui Marinus Tyrianulu, revediuata, indreptata séu adaogita, si in parte prelucrata(10). coci insusi Ptolemeu ne spune I c. VI : «Marinus de la Tyr celu mai nou d'in ceia cari, in timpulu nostru, au cultivatu geografi'a, pare a se fi ocupatu cu dens'a cu multu zelu, coci se vede, co elu a avutu cunnoscintia de unu mare numeru de relatiuni, afora de cele cunoscute mai inainte, si co a studiatu cu grija mai tóte scrierile anteriore, aducandu corectiunile necesarii la faptele admise d'in gresiéla ca sigure nu numai de acesti autori, déro si de insusi elu la prim'a data. Acésta se póte vedea d'in numerósele editiuni ale corectiunei facute de densulu «Tablei geografice.» Apoi mai departe dice, co elu (Ptolemeu) s'a silitu, pastrandu de la Marinus totu ce n'a avutu nevoie de indreptare, sa faca mai limpede si mai intielesu, prin ajutorulu relatiuniloru mai moderne si printr'ua renduiela mai buna a locuriloru in charta, totu ceia ce lasase Marinus intunecosu séu incarcatu (c. XIX)». Ast-felu fiindu, ua mare parte d'in datele lui Ptolemeu despre Daci'a potu fi socotite ca venindu directu de la Marinus, care pare a'si fi publicatu oper'a sa la finele secolulu I^{iu} dupo Chr., in timpulu lui Traianu(11), si a fi dispusu de unu bogatu materialu culesu parte in Alexandri'a si Tyru, unde se intalnea navigatorii si caravanele d'in tóte tierile(12). Acésta chiaru si esplia intinderea cunnoscintieloru noui, comparate cu notiunile lui Pliniu, Mela si Strabo, detaliile si numile, ce aparu prin Marinus pentru prim'a óra in geografi'a lunei antice, si de care Pliniu, celu atátu de diliginte in cercetarile sale, nu potuse avea nici ua cunnoscintia(13). Déro chipulu de lucrare alu lui Marinus este de totu curiosu. Elu gramadesce relatiuni vechi si noi fora nici ua deosebire; le léga unele de altele, numai si numai pentru a da aparintia unui lucru completu, si de a nu lasá nici ua lacuna(14). Chiaru determina cu cifre si mesura localitati ajunse la cunnos-

(10) V. de St.-Martin p 198. — Dr. Erhard; *Regesta hist. Westfaliae, Münster* 1847. 58. Cf. Cuno, 172.

(11) Cartile lui suntu adi perdate; ele esistá anse in timpulu Arabulu Masudi (955 anni d. Chr.). *Masudi* in *Kitab etenbih, Notices et extraits des Manuscrits de la Bibl. du Roi*, tome VIII, p. 147 : „J'ai vu, dit Massoudi, ces (sept) climats enlumínés de diverses couleurs dans plusieurs livres, et ce que j'ai vu de mieux en ce genre, c'est dans le *Traité de Géographie de Marin*, etc.“ De la Masudise trage opiniunea in genere co: Marinus aru fi traitu sub imperatulul Nerone. Vedi Masudi l. c. p. 169. Comp. Ukert, *über Marinus Tyrius und Ptolemäus*, in *Rhein. Museum für Phil.* Bonn 1839, VI Jahrg. p. 194. — Oskar Peschel, *Gesch. der Erdkunde*, p. 46.

(12) De la Sarmizegethus'a elu primise date despre durat'a celei mai lungi dile si despre positiunea orasiulu cotre meridianulu d'in Alexandri'a. (I. VIII, tab. 9.). —

(13) Dr. Erhard, *Regesta* etc. sustine co : tóte datele lui Ptolemeu pene la ua singura esceptiune nu trecu peste timpulu lui Traianu, sub care Marinus traia. — Ukert, 71. — St. Martin.

(14) Müllenhof, op. cit., „Für Marinus, altes und neues galt ihm ungefähr gleich. Umbedenklich verband er beides, um nur keine lücken zu lassen und den schein der vollständigkeit und der vollkommenheit der kunde überall zu wahren.“

cintia sa numai d'in svonu, si despre cari nu putea avea nici celu mai micu gradu de certitudine. Une-ori fiseadia aceluiași poporu doue locuintie deosebite. Asia, intr'unu locu ne spune, co la gurele Dunarii se afla Peucinii, éro la nordu de ei : Καρπιοι adico fora indoiéla Carpii; si apoi amendoue numele le gasimu anzo ua data repetate la nordu de Bastarni Πευκίνοι in pólele muntelui Peucnicu, Καρπιανοι = "Αρπιοι intre Peucini si Sarmati. Asemenea Koistobocii asiediati in nordu-estulu Daciei, ii pune de a doua óra la nordu de Peucini, etc.; éro Iazygii metanasti d'intre Tiss'a si Dunare, tocmai d'incolo de Dnipru la marea de Azovu, vecini cu Rhoxolanii, Hamaxobii, Agathysii, Budinii (Βωδινοι), cu alu loru Βωδινὸν ὄρος. etc. Müllenhoff a probatu co, abstractiune facandue locuitorii aprópe de Vistul'a, jumetatea apuseana a regiunei slave propriu disse pene la Dnipru, este implinita de Ptolemeu cu numi, cari invederatu nu apartinu aci, prin urmare ea este in realitate unu vacuum(15).

§ 7.

Tabl'a ethnografica a Daciei data de Ptolemeu nu coresponde cu raporturilo in fiintia d'in timpulu seu ; si cu sigurantia este de admisu cumu co, Marinus utilizase nisce fontane deja vechi pentru elu chiaru, despre locuitorii Daciei inainte de conquista. Coci, afora de *Anarti*, ce suntu numiti deja de Cesaru (*bell. gall.* 6, 25 *Anartes*) in nordvestulu Daciei; de *Cistoboci*, cari parasescu Daci'a imediatu dupo Traianu, si se asiedia la nord-estu, Bistarnii despartindu-i de hotarele provinciei(16); de *Kaukoensioi*, ce amintescu portiunea d'in Carpatii Olteniei numíta CAUCASVS(17), si pe *Kau-*

(15) Vedi studiulu interesantu alu seu, *über das Sarmatien des Ptolemæus*, l. cit.

(16) La *Dio Cas.* 71, 12 Κοιστοβώκοι; comp. *Annlian* 22, 8, 12, si inscriptiunea D. M. | ZIAY. | TIATH FIL | DACÆ. VXORI | ΠΕΡΕΟΡΙ. REGIS | COISSTOBOCENSIS | NATAPORVS ET | DRIGISA AVIÆ | CAEJSS. B. M. FECER. (unt), ap. Goos, op. cit. 70.

(17) Asia se numia in timpulu chiaru alu lui Traianu, dupo cumu resulta dintr'ua inscriptiune a unui soldatu, d'in Leg. I Minervia, ce luase parte in espeditiunea a dou'a contra lui Decebalu :

MATRONIS
AVFANIB. C
IVL * MANSVÆ
TVS * M. L. I. M.
P. F. V. S. L. M. PV
AD ALVTVM
FLVMEN. SECVS
MONT. CAVCASI

adico :

Matronis Aufanib(us), C(aius) Iul(ius) Mansuetus, m(iles) l(egionis) I M(inervia) p(i)æ f(ide)lis, v(otum) s(olvit) l(ætus) m(erito) f(eliciter), v(oto) [f](acto) ad Alutum flumen secus mont(is) Caucasi.

(Henzen 5930=Akner et Müller *Dac. Inschrift. Anhang* Nr. 17 p. 239; Fröhner, *La Colonne Trajane*, Paris 1865, *Appendice* p. 156. Comp. *Ulrichs Jahrbücher d. ver. v. Alterthumsfr. im Rheinl.* XXXVI, p. 102 seq.—*Lersch Jahrbücher*, t. V. VI, p. 316. 436).

kaland a lui Ammianu; de *Buridensi* ce se recunosc in Buridav'a Daciei d'in Tabl'a Peutingeriaua, si pôte si in Buriu lui Cassius Dio (68,8), cari tratara cu Traianu in

In *ALVTVM* d'in acest'a inscriptiune aflamu prim'a mentiune a riului Oltu. D-lu Hasdeu crede anse alu descoperi :

I). Dejã intr'unu fragmentu alu poetului romanu Cneiu Nævius, tocmai de pe la annulu 250 inainte de Christu; coci in locu de :

„Vos qui accollitis Histrum fluvium atque *Algidum*“ propune a se citi :

„Vos qui accollitis Histrum fluvium atque *Alutum*.“

Corectiunea nu se intemeiãda pe nimicu plausibile, si totu de ua data este dificilu a esplicã cumu departatulu Oltu potea ajunge la cunnoscintãa lui Nævius, tocmai in Campani'a, intr'unu timpu candu nici ua relatiune cu Orientulu, sêu cu popórele Dunarene nu incepusera Romanii. (Comp. Ukert, III, I, p. 148. — **A. Schütte** de *Cn. Nævio poeta*, p. I. Würzburg 1841.—**Mommsen**, *Röm. Gesch.* I 2 p. 873 seq. — **M. I. Berchem**, de *Gn. Nævii poëta vita et scriptis*, Münster 1861; **E. Klussmann**, *Cn. Nævii poëta rom. vitam descrip it, carminum reliquias collegit*, Iena 1843.

II). In poetulu Pedo Albinovanulu, amicului lui Ovidiu, (despre'elu vedi *Seneca* Ep. 122, 15, *Quintil.* X, 1, 90), care intr'ua lunga elegie la mórtea lui Drusu, aru dice :

„Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro

Decolor infecta testis Itargus aqua;

Danubiusque rapax, et *Dacius orbe remoto*

Apulus, huic hosti perbreve Pontus iter“.

D-lu Hasdeu modifca lector'a *Apulus* in *Alutus*, totu ca in fragmentulu lui Nævius, fora autoritatea vre unui manuscriptu. Aci anse nu mai incãpe nici-ua discussiune : intrég'a elegie *Consolatio ad Liviam Augustam de morte Drusi Neronis*, in care se cuprindu versurile de mai susu, este cu certitudinea cea mai perfecta unu productulu alu unui Italianu necunnoscutu d'in secolulu XV dupo Christ. Avemu, d'in evulu mediu si chiaru d'in epoce anteriore, ua multime de asemeni fabricate, elegii mai cu sêma, atribuite poetului Ovidiu, cumu de es : *Elegia Nux*, elegiele *de pulice*, *de pediculo*, *vetula*, versurile *de philomela*, *de medicamine aurium*, *somnium* etc. (vedi **K. Bartsch**, *Albrecht von Halberstadt und Ovid im Mittelalter*, Quedlinb. 1861 CCLX si 501 p. — **L. Müller**, *de re metr.*, p. 49. — **Hipp. Cochéris**, *La vieille, ou les derniers amours d'Ovide*, poème francais du XIV siècle, Paris 1861. — Collectiunea celoru mai multe apocriphe ovidiane vedi la **Goldast**, *Catalecta Ovidii*, Francof. 1610. — **W. S. Teuffel**, *Geschichte der röm. Literatur*, 3 aufl. Leipzig 1875, (p. 533 seq.).

Elegia Consolatio ad Liviam (vedi la **Weber** *Corpus poet. lat.* p. 1389—1392), aparuta pentru antea ora in editiunea princepsu alu lui Ovidiu d'in annulu 1471 (un'a la Bologna, alt'a la Roma), si atribuita de Scaliger (*C. Pedonis Albinovani Elegiae III et fragmenta*, Amstelædami, 1703) poetulu Pedo Albinovanulu, nu contine nimicu in sine care se vorbêca pentru autenticitate. Coprinsulu, numeroșele reminiscentie si chiaru intregi reproduceri d'in Ovidiu, Virgiliu, Tibullu, Propertius, Seneca, Suetoniu, Cassius Dio, Servius, Tacitu, anachronisme, forme gramaticale, ce nu se intrebuintiã in timpulu lui Augustu, culorea moderna a cugetariloru, tôte dovedescu falsificatulu. **M. Haupt**, in scrierea sa *Epicedion Drusi cum commentariis*, (Lipsiæ 1849) a probatu pene la evidentia acest'a. Vomu aduce aci câte-va esemple numai :

a) *Imprumuturi de la Ovidiu* :

v. 39 d'in *Consolatio* „itaque voti pars altera vestri“ e luatu d'in fastele lui Ovidiu 5, 459 : *vestri parsque altera voti*.

Versulu urmatoru : „indignas, Livia solve comas“—la Ovidiu : *am.* 3, 9, 3, „flebilis indignas, Elegia, solve capillos.“

V. 46 : „altius et vitibus exeruisse caput“...—la Ovidiu, *faste*, I, 299 : *credibile est illos pariter vitibusque locisque altius humanis exeruisse caput*.

V. 86 *pallida* (*squallida*) *promissa flere per ora coma*,—la Ovidiu, *trist.* 4. 2,34 : *squallida promissis qui tegit ora comis*.

prim'a espeditiune daca; si de *Potulatensi*, c' paru a'si fi pastratu numele in cetatea

V. 320 : Hector terruit admissos sanguinolentus equos;

La Ovid. *her.* I, 36 : hic laeër admissos terruit Hector equos.

V. 361, 362. Ecce necem intentam cælo terræque fretoque casurumque triplex vaticinantur opus;

La Ovidiu *Trist.* 2, 425 : explicat ut causas rapidi Lucretius ignis casurumque triplex vaticinatur opus.

Mai compara v.	3	—	cu met.	5,	118
	14		<i>Ex Pont.</i>	2,	1, 61
	29		<i>met.</i>	11,	310 (herod. 17, 107).
	110		<i>am.</i>	3,	12, 2 (herod. 2, 28).
	241		<i>am.</i>	3,	4, 40 (trist. 4, 33).
	250		<i>am.</i>	1,	8, 50
	265		<i>herođ.</i>	2,	63
	318		<i>am.</i>	1,	538, fast 3, 864.
	329		<i>met.</i>	11.	62
	425		<i>met.</i>	13,	181
	433		<i>met.</i>	12,	593
	459		<i>fast.</i>	6,	91
	471		<i>herod.</i>	1,	111.

Autorulu falsificatului se serva chiaru cu apocrife ale lui Ovidiu (cumu de es : epistola 20 si 14 d'in *Heroide*).

Versurile 361—364 dovedescu urme de la L. Seneca (*ad Polybium* 20, 2; *Consolatione ad Marciam* c. 3.); v. 385—391, de la Dio 54, 31, 34-36; v. 177—190, despre mórtea lui Drusu, reproducu mai adlitteram pe Tacitu, *ann.* 2, 82, unde vorbesce despre mórtea lui Germanicu, éro formele gramaticale: functam de mortuo (v. 583); nec nocuisse uli et fortunam habuisse nocendi, nec quemquam nervos extimuisse tuos (v. 47.); incassum tua nomina levantur (75—76); Halcyonum quæstus ad surdas tenui voce sonantur aquas; de asemenea v. 319, 321, 339, 340, 355, 356, 377, 378, arata invederatu, co autorulu elegiei la mórtea lui *Drusu* nu scia cumu vorbiau si scriau Latinii.

Diferite espicari pentru versurile d'in *Consolatio ad Liviam*:

... et Dacius orbe remoto

Apulus huic hosti porbreve Pontus iter

vedi-le in *Scaliger* op. cit. p. 84 sq.—Cf. **J. Mühl** *observationes de Drusi* (p. 3—13) *atque Maec. epicediis deque Taciteo Dialogo criticae*, Basel 1873.—D'in contra, **Adler**, *de Ovidii Consolatione*. Asselam. 1851, 4, si **Gruppe**, *Aeacus*, p. 157--165.

Déro se revenimu la inscriptiunea cu riulu *Alutum setus montis Caucasum*.

Fiindu cu certitudine cunoscutu co legiuneã I-ii Minervia luase parte in a dou'a espeditiune a lui Traianu contr'a Daciloru (**Spartian**, *vita Hadr.*, 3 :—Inscriptiuni vedi la **Fröhner**, op. cit., *appendice*, Nr. 2; 10; 24, etc.),—operandu ataculu tocmai d'in directiunea Oltului, resulta neindoiosu co *flumen Alutum* d'in inscriptiunea de pe altarulu inaltiatu de C. Iulius Mansuetus, este Oltulu d'in Romani'a, si co cellu pucina portiunea muntósa pe unde ellu curge, se numia in timpulu lui Traianu *Mons Caucasus*.—Carpatii sub numele de Caucasu ne mai intempine in Iornande (de reb. get. VII), Ammianu Marcellinu. (Cauca—land *Rer. Gest.* XXI, 3—4; Cf. **A. Odobesco**, *Notice sur les antiquités de la Roumanie*, Paris, 1868, p. 47 seq.) si Chronicarulu rusu Nestoru («do Pont'skago moria na polunosczuyja strany, Dunaj, Dniestr, i Kavkasijskyja gory, reksze ugor'skyja; i ottuda dashe i do Dniepra, i proczaja rieký», adico : «De la marea négra spre nordu este Dunarea, Dnistru si munti-Caucasici, adico muntii unguresci; si apoi mai departe Dnipru si celle alte riuri»). D-lu **Hasdeu**, *Istorîa critica a Romaniloru*, p. 282—286, crede alu affã si in poporulu Graukenii si stanc'a *Cauliacos* d'in Apolonia de Rodos (Appoll. Rh. IV, 320 etc.), in Colchii lui Ovidiu, in pasagiulu lui Strabone, despre Siginii, de pe longa Caucasu (lib. XI, cap. XI, 8), si in numele unui délu d'n distr. Muscelu, *Cocanu*.

Potula(18); — restulu triburilor dace numite de Ptolemeu nu ne întempina, nici cu ocaziunea resbelului lui Traianu, nici in scriitorii posteriori, nici in monumentele epigrafice, astu-feliu co nu remane de câtu séu a se contestá a loru continuare sub dominatiunea romána, séu a admite, co elle deja erau disparute séu contopite inainte de cucerire. Ua proba invederata de utilizarea in acellasi timpu a unoru fontane vechi si noi, pe cari Ptolemeu in de regula le-a combinatu falsu, este co, pe de ua parte ellu numesce intre celle 15 triburi dace pe Anartes, pe Biefi si pe Piefigii, si pe de alt'a ii insira de a dou'a ora, 'afora d'in Daci'a, in campiile Carpatiloru nordici la drépt'a Dnistrului superioru : 'Ανατορράκτοι, Βισσοι si Πιεγγίται intre alte triburi ca : 'Αυάρηνοι, Ὀμβρωνες, Βουργιωνες, Ἀροίται si Σαβῶνοι(19).

In ce privesce determinarea locuintieloru triburilor dace se vede lamuritu, co Ptolemeu séu Marinus n'au utilizatu despre elle isvóre topografice alle Romaniloru — ceia-ce aru fi potutu face — deco in adeveru tabl'a aceia etnografica aru corespunde timpului dupo cucerirea romána, ci numai relatiuni alle caletoriloru. D'in acésta cauza ellu nu indica cetatile in teritoriulu poporului chiaru, la cari appartinu elle, cum face acest'a la Albion, Spani'a, Galli'a si Itali'a, Greci'a, Asia-mica, Syri'a, Palestina'a, si in parte la Afric'a; ci mai anteiu insira celle 15 triburi dace in generalu — alle caroru positiune geografica si hotare, nepotendu a le determina matematicu, le dá ua positiune relativa prin intrebuintiarea de diferite prepositiuni (20), — si apoi totu astu-feliu si orasiel' divisate in climate séu serii, de la vestu cotre estu(21).

§ 8.

Pentru fixarea acestor'a ne-amu potea ajutá cu urmatórele :

- a) Gradele longitudinale si latitudinale indicate de Ptolemeu,
- b) Chartile geografice alle textului lui Ptolemeu,
- c) Tabl'a Peutingeriana si Anonymulu Ravennatu,

(18) *Anonymi Ravennatis Geographia* ed. Pinder et Parthey 1860, IV. 14. 7. Cf. Goos *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, in *Archiv für Siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt 1874, p. 123—4.

(19) Goos, *die Innerverhältnisse* (p. 123—125), asiedia originea tablei ethnologice, innainte chiar de naval'a Jazygiloru, in campiele d'intre Tiss'a si Dunare, vediendu in tribulu *Teuriski* ua remasitia d'in poporulu celtu Tauriskii batutu si supusu de Burivista (Strabo p. 304, Casaub.) intre anii 90—57 a. Chr.; ero in triburile dace d'in muntii Ungariei superióre — parti d'in poporulu dacu goztnitu aci de Jazygii Metanastoi (ua ramura scythá; [Zeus, *Die Deutschen und die Nachbarstämme* p. 282].).

(20) Mai in de regula : *εἶτα, καὶ* si *μετὰ* = *vest-estu*; *ὄπο* = *sudu*, cate uadata inse mai bine : la séu *longa*, de catu in josu séu la *sudu*, si *ὄπρ* = la *nordu*. Comp. *Wietersheim* l. c.

(21) Despre locuinti'a aproximativa a triburilor dace vedi chartile geografice d'in tractatulu lui Ptolemeu. — Chart'a lui Ukert, l. c. — *Geographie, reproduction photo-lithographique du Ms. grec du Mont Athos*, publiée par Victor Langlois, Paris (Didot) 1867, fol., chart'a antica, ce reproducem mai la vale. Pucinu difera de indicationile chartii vatopediane **Forbiger**, *Handbuch* III, 1102 seq.

Astu-feliu, candu este vorb'a de a se stabili identitatea unui orasiu séu localitate de adi, care are pentru sine presumtiunea istorica de ua mare vechime, cu unulu d'in celle numite de Ptolemeu, conformitatea aproximativa a positiunei geografice a ambeloru este, déco nu unu indice hotaritoru, déro de siguru unu auxiliaru de ua mare importantia(26).

§ 10.

II. Cestiunea, déco chartile, ce insotiescu obicinuitu tractatulu geograficu allu lui Ptolemeu, suntu de ellu anume facute, séu suntu cu multu posterióre, nu e desevar-situ lamurita. Viv. de Saint-Martin crede, co elle s'au fostu desemnatu anco d'in timpulu lui Ptolemeu, dupo chartile lui Marinus de la Tyru, si co unu ore-care Agathodaemon [in secolulu V dupo Chr. (27)] le-a refacutu numai (28). — Osk. Peschel sustine d'in contra, co acesta aru fi primulu autoru, ero co Ptolemeu, n'a lasatu dupo ellu nici-ua charta(29). Ne pare inse, co opiniunea lui St. Martin e mai verisimile, coci cartea intreg a marturesce esistenti'a chartiloru, pe cari studiele lui Lassen(30) le-a redicatu la rangulu chiaru allu unui documentu istoricu, rediemandu-se pe elle a constatá: co nisce triburi si caste alle Indiei de adi si-aru fi schimbatu locuintiele.

Cellu mai vechiu d'in manuscriptele cunnoscute peno acumu alle geografiei lui Ptolemeu (31), este esemplarulu descoperitu de comitele Orloff Davidoff, in annulu 1840, la monastirea Vatopedi d'in muntele Athos. Invetiatulu hellenistu Fr. Dübner(32), judecandu dupo form'a caractereloru si dupo alte indicii paleografice, ii atribue ua vechime de aproape siepte secole (la inceputulu secolului allu XII). Chartile, ce insotiescu textulu, suntu mai cu séma de unu interesu capitalu, si de aceia reproducemu mai josu, in fac-simile, representatiunea chartografica a intregi Dacii asiá dupo cum, probabilu, se schitiase in timpulu lui Ptolemeu(33).

§ 11.

III. *Tabla Peutingeriana*. — Se scie có fie-care cucerire, fie-care resboiu allu Romaniloru necesitá cullegerea unui mare numeru de informatiuni asupr'a teritoriului

(26) *Wletershelm*, p. 138.

(27) *Ukert*, *Geogr.* 345, dice co nu se pôte determiná timpulu candu Agathodaemon a traitu.

(28) *Viv. de St. Martin*, p. 209.

(29) *Geschichte der Erdkunde*, p. 52.

(30) *Chr. Lassen Indische Alterthumskunde*, p. 141, 174.

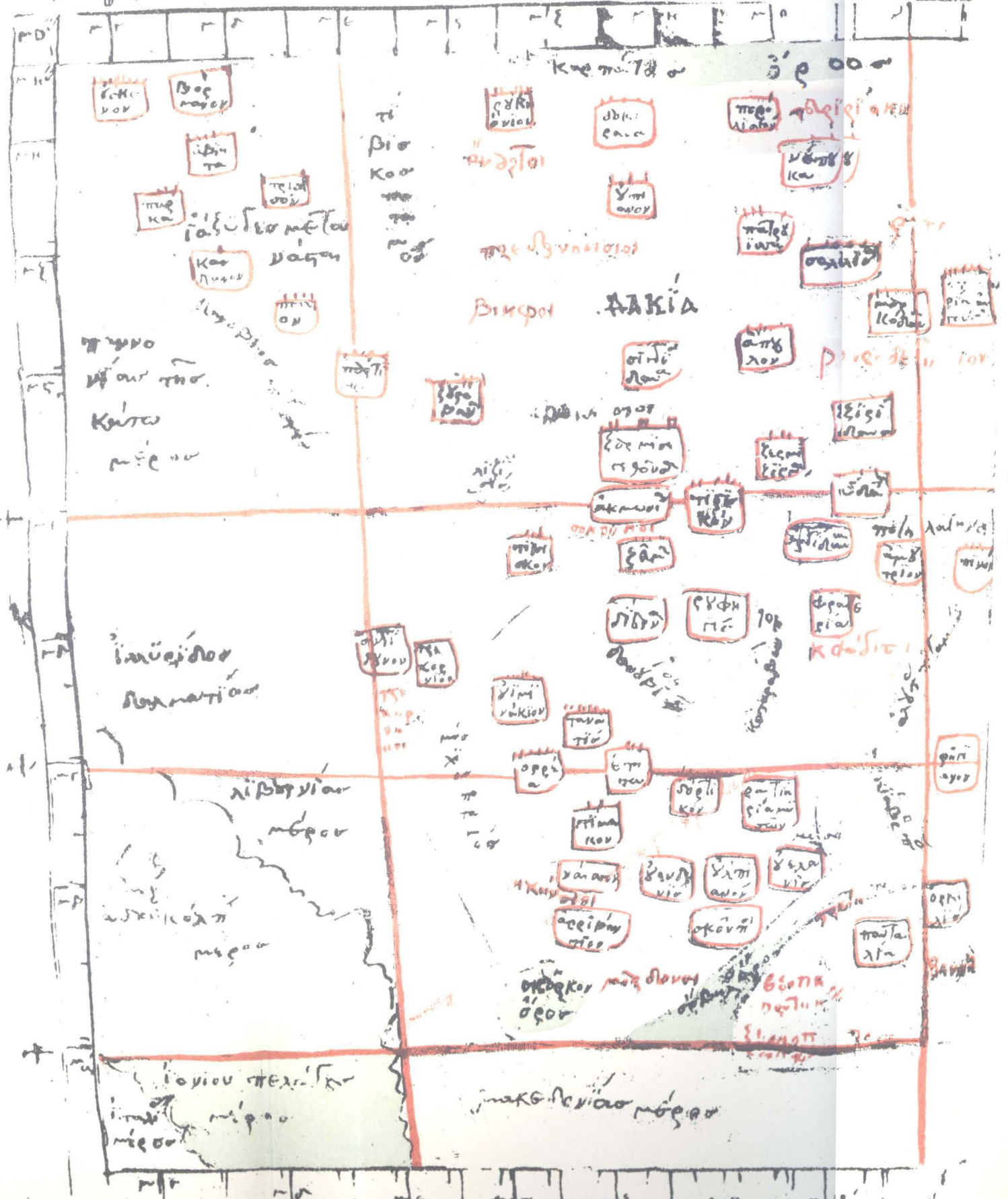
(31) Vedi list'a manuscripteloru Geographiei lui Ptolemeu, in *C. F. A. Nobbe, Claudii Ptolemaei Geographia*, Leipzig 1843, t. 1: *Editoris epistola*, p. X seq.

(32) *Victor Langlois, Géographie de Ptolémée*, préface, p. V, Paris 1867.

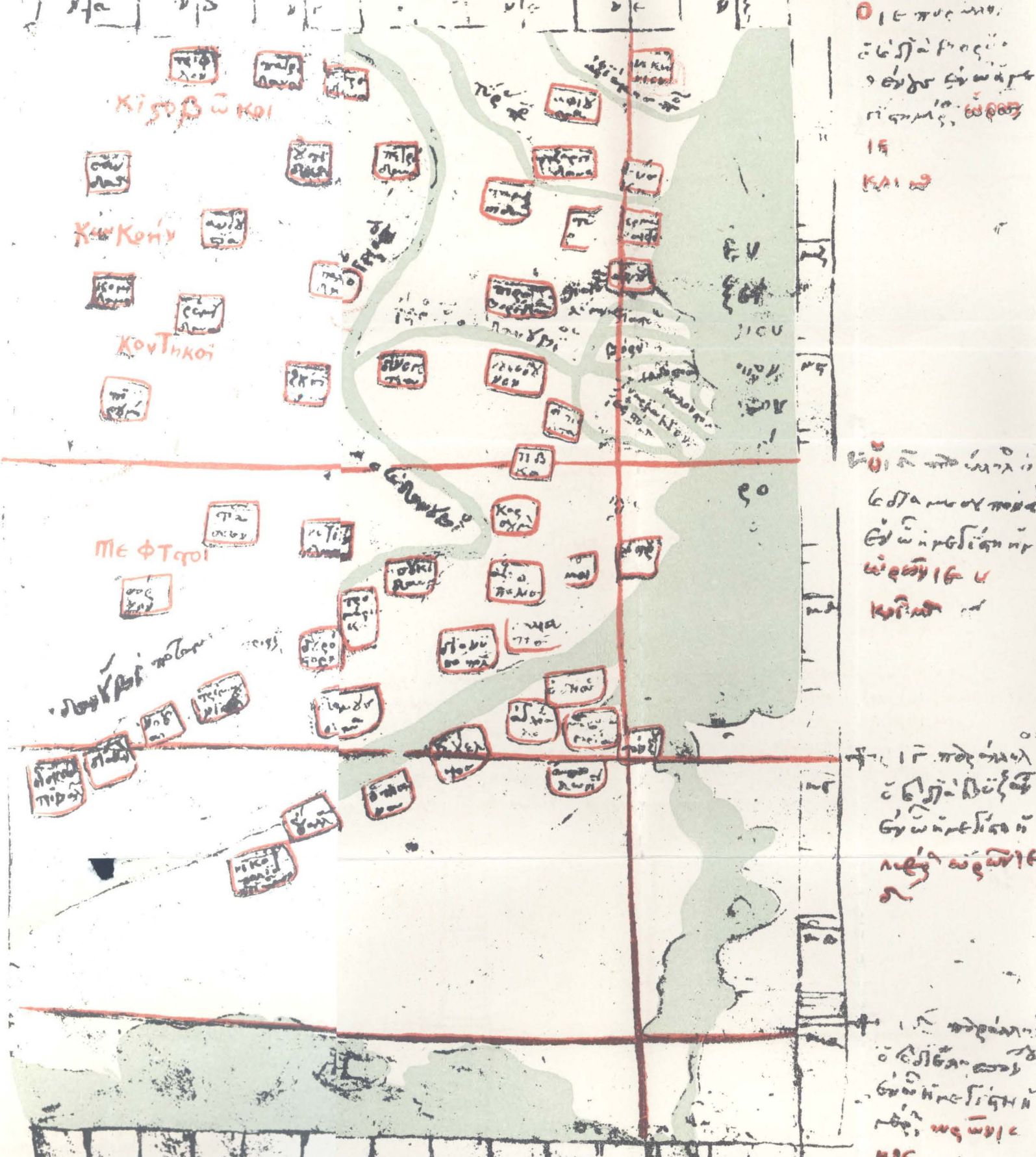
(33) *Manuscriptulu de la Vatopedu s'a publicatu, in facsimile photolithographicu la Paris, de Didot, sub titlu: Géographie de Ptolémée, reproduction photolithographique du manuscrit grec du monastère de Vatopédi au mont Athos*, 1867. 1 folio, peste totu 108 pagini. — *La pag. XXXIII* este textulu privitoru la Daci'a; ero pag. LXXVIII si LXXIX chart'a Daciei.

Ανω πινελισμα

Οι τριχοειδείς αιμοφόροι αγγείοι είναι οι μικρότεροι και έχουν το πάχος των τοιχωμάτων τους περίπου 1 μίκρον. Τα κύτταρα που αποτελούν το τοίχωμά τους είναι ενδοθηλιακά κύτταρα που έχουν την ιδιότητα να μεταβάλλουν το πάχος τους με την έκκριση και την απορρόφηση ιόντων, γεγονός που οδηγεί στην δημιουργία ενός οσμωτικού κλίματος που ελκύει το υγρό από το αίμα προς τον ιστό ή το αντίστροφο. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται διακυτταρική μεταφορά. Η διακυτταρική μεταφορά είναι η κύρια μορφή μεταφοράς υγρών και διαλυμένων ουσιών μεταξύ του αίματος και των ιστών.

Οι αρτηρίες είναι αγγεία που μεταφέρουν αίμα από την καρδιά στα όργανα. Τα τοιχώματά τους είναι πολύ παχιά και ελαστικά, γεγονός που τους επιτρέπει να αντέχουν στην υψηλή πίεση του αίματος. Η διαστολή και η συστολή τους εξαρτάται από τον ελιγμό των ινών του τοιχώματος. Οι φλεβίες είναι αγγεία που μεταφέρουν αίμα από τα όργανα πίσω στην καρδιά. Τα τοιχώματά τους είναι λεπτά και ελαστικά, γεγονός που τους επιτρέπει να συστολούνται και να μεταφέρουν το αίμα κατά μήκος της βαρύτητας. Η διαστολή και η συστολή τους εξαρτάται από τον ελιγμό των ινών του τοιχώματος.

si populatiunei cucerite, cari deveniau apoi bas'a organizatiunei regulate militare si civile, stabilirei posturilor si deschiderei calilor de comunicatiune. Asemeni documente de unu caracteru autenticu, ca si lucrarile agrimensorii intreprinse sub Augustu, si notiunile cufese d'in tóte partile lumii pentru facerea acelu *Orbis Pictus*, ce figurà sub porticulu lui Augustu(34), cumu nu mai pucinu multimea de informatiuni despre Daci'a castigate prin resbelele lui Traianu, si fundarea unei provincie romane,—au peritu cu timpulu in mare parte(35). Cãtu de pretioase pentru geografie erau aceste documente ne póte da ua idee Tabul'a Peutingeriana. Acést'a charta este numita astu-felu dupo invetiatiulu de la Augsburg, Conrad Peutinger (an. 1540), posesorulu copiei facute in secolulu XIII de unu calugaru de la Colmar(36), dupo originalulu chartii geografice desemnate sub Imperatiulu Ales. Severu (222—235)(37), séu cellu multu in secolulu allu IV-lea (38) dup. Chr. dupo modeluri si mesuratori mai vechi, unele datandu chiaru de la *Orbis Pictus*(39).

In acést'a tabela se pastré dia cea mai vechia representatiune cartografica a Daciei cu aratarea tuturoru drumurilor, orasielor, statiunilor si locurilor mai insemnate, a distantielor in mile (=2000 pasi) d'ntre fie-care d'in elle, si a altoru date necesarii pentru cunóscerea tierrii si a popóreloru d'inprejuru.

Vomu reproduce mai anteu: I) chart'a astu-feliu, dupo cumu a publicat'o in facsimile d. Ernest Desjardins in monumentóssa-i opera : *La Table de Peutinger d'après l'original conservé a Vienne*, Paris 1869 — 1874; in folio —, segmentele nr.nr. 6 si 7(40), reducundu-o in catva d'in marimea originalulu.

Apoi II) vomu da nomenclatur'a muntiloru, riuriloru popóreloru, a cetatiloru si

(34) Vedi **Müllenhoff**, *Über die Weltkarte und Chorographie des Kaiser Augustus* 1856.

(35) Vedi **Dacheröden**, *vom Verdienste der Römer um Ausbreitung und Berichtigung der Geographie*, Erlangen, 1780, in—4;—**Schreitz**, *Historia incrementorum quae geographia, apud veter. Roman. cepit*. Wetzlar 1831.—**Ukert**, *Geogr. der Römer*, I, 1 Th. 145 seq. Weimar 1816.

(36) Insusi dice : „Anno MCCLXV mappam mundi descripsi in pelles duodecim pergameni, „*Anal. Colmar.* apud *Vrstisium*, P. II, p. 8.

(37) **Conr. Mannert**, *Tabula Peutingeriana*, II ed. II p. 15.

(38) **Desjardins**, op. cit.,

(39) **Desjardins**, *La Table de Peutinger d'après l'original conservé a Vienne* Paris 1869—1874. Acesta este editiunea cea mai buna facuta dupo insusi mscr. aftatoru adi in Bibliotheca Imperiala d'in Vienna.

(40) Acést'a editiune a Tablei Peutingeriane este singur'a ce se póte utiliza, caci tóte cele-alte, incedu de la celle doue fragmente publicate, ca specimen, de Welsler (Venetia 1591), pene la editiunea d'in 1824 a lui **Mannert** (*Tabula Peutingeriana primum aeri incisa et edita a Franc. Christoph. de Scheyb*, MDCCCLII, *denuo cum codice Vindoboni collata, emendata et nova Conradi Mannerti introductio e instructa*, Leipzig, 1824. mare in—4°.—), suntu pline de erroru si neesactitati in mesurile intinerarii, in scrierea numiriloru, si de omissiuni in desemnarea drumuriloru, a riuriloru si a limiteloru.

Numai editiunea lui **Mannert** contine 387 de erroru si omissiuni insemnate, (**Desjardins**, op. cit. p. V), si numai psegmentele VI si VII (in care se afla chart'a Daciei), acestea se ridica la 50. Chart'a Peutingeriana s'a publicatu in dimensiunile originalulu, insocita de espicatiuni geografice, epigrame si numismatice savante si multu pretioase, déro cari anse se oprã in annulu 1874, tocmai la Daci'a. De attu penenci acuma n'a mai esitu la lumina nici ua fascicula.

statiuniloru militare cu mentiunea ce facu, despre fie-care d'in acestea, autorii antici si inscriptiunile; in fine III) vomu incheia cu consideratiuni particulare asupr'a chartii, si asupr'a diversitatii elementelor, ce au intratu la compunerea ei.

Vedi chart'a alaturata.

§ 12.

Munti. Alpes Bastarnice, muntii poporului Bastarnii, cari ocupa ambele muchi alle Carpatiloru centrali.

La nordu de Marea-négra, intre Dunare si Caucasu, longa isvorulu Tanaisului (Donului), se desemnédia unu lantiu de munti, ce nu-si gasesce identificatiune cu nici unulu d'in sistemele orografice in fiintia (41).

Riuri. Fluvii Danuvii se arata versandu-se in mare prin siesse guri, éro nu prin patru, dupo cumu se afla gresitu in editiunile lui Scheyb si Mannert.

Afluentii sei pe malulu stangu suntu desemnati numai, fora a fi scrisi :

1. (Fluvius Tibiscus), adi Temesiu, judecandu dupo statiunea *Tivisco*, ce se afla intre Karansebesiu si Karavanu, ambele situate longa riulu Temesiu.

2. (Apus fluvius), adi Karasiu, ce se vérsa in Dunare la Uj-Palanc'a.

3. 4. 5. 6. D'in Alpii Bastarnici se vedu scoborindu-se patru afluenti ai Dunarii.

Unii comentatori, ca Goos(42), fideli numai pe jumetate desemnului dupo care : primulu riu de la sting'a spre drépt'a traversa callea d'intre Brucla (Aiudu; ung. N. Enyed) si Salinis (Vintiu-de-susu ung. Felvincz) in Ardélu; allu douilea trece pe longa Napoca (Clusiu); allu treilea, intre Optatiava si Largiana; si allu patrulea in fine longa Porolisso (Moigrad), versandu-se cate-si patru d'a dreptulu in Dunare, le indentifica cu : riurile de adi Ampoiul (Ompoly). Somesiu, Almasiu si Streiu (Egregy). Acestea anse nu suntu afluentii Dunarii, si ua asemenea erróre d'in partea chartografulu nu s'aru potea esplicá. D-lu Desjardins face ua identificatiune ma' corecta, candu cauta celle patru riuri in Tiérr'a-romanésca si anume : dela stang'a spre drépt'a :

1. Rhabon Ῥαβών (Ptol. III, VIII, 2), Jiulu de adi;

2. Alutas, Ἀλούτας (Ptol. III, VIII, 4.—Inscriptiunea lui Mansuetus, de care amu vorbitu mai inainte), Oltulu de adi;

3. Hierasus Ἱέρασος (Ptol. III, VIII, 4), séu Ταραντός (Herod. IV, 48) adi Sirelu; si

4. Poras, séu Pyretus Πόρας, Πορετός (Herod. IV, 48) adi Prutulu(43).

7. *Fluvius Agalingus*, care vine d'in Alpii Bastarnici si se vérsa in Marea-Négra, este probabilu riulu Dnistru(44).

De pe numele statiuniloru indicate in Tabla potemu deduce numirile anco a siepte riuri, ce nu suntu liniate pe charta.

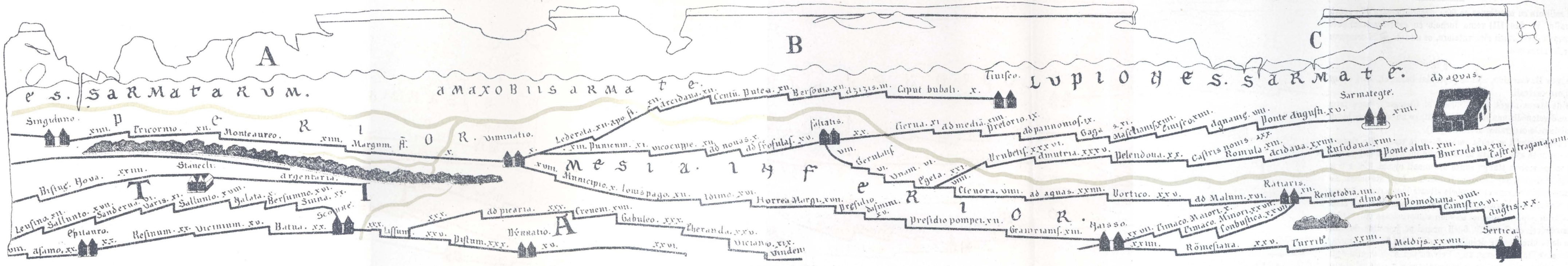
(41) **Katanesich**, *Orbis Antiquus*, I Buda 1824, p. 202. — **Desjardins**, op. cit.; XIV livraison Paris, 1874.

(42) *Studien zur Geographie*, etc., p. 20.

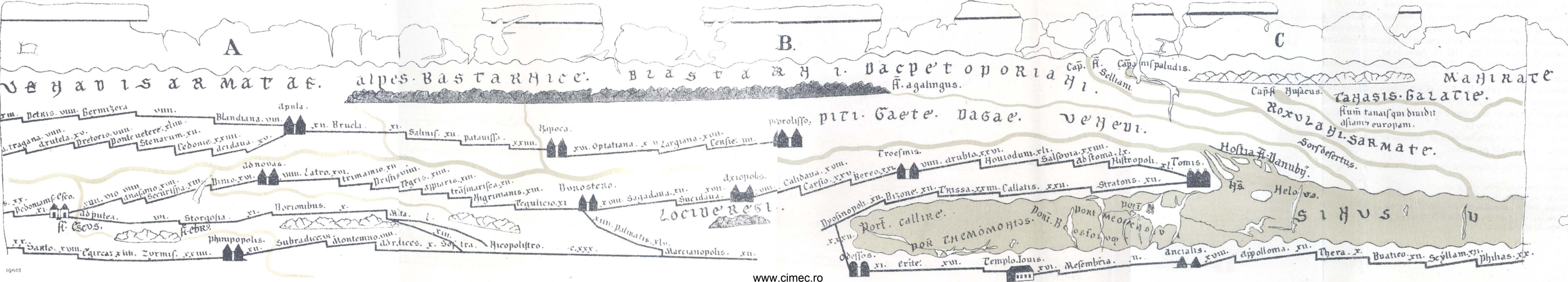
(43) Desjardins, op. cit., p. 260.

(44) **Tomasehek W.**, *Miscellen aus der alten Geographie*, in *Zeitschrift für öster. Gymnas.*, p. 706. — **Goos**, op. cit., p. 20, ilu indentifica d'in contr'a cu Ἀξιτάκος allu lui Ptolemeu, *Teligol* de astadi d'intre Dnistru si Prutu.

SEGMENT VI.

SEGMENT VII.

1. *Berzava*, afluentă allu Temesiului, longă stațiunea *Berzavia*, pastrandu-si numele peno asta-di.
2. *Bubalus* (sėu *Bugalus*), adi Bogonicu, judecandu dupo numele stațiunii *Caput Bubali*, situata pucinū mai josu de isvorirea Bogonicului, si care pare a însemnă «Isvórele Bubalului»(45), caci prin *caput* in Itinerarii se intiellege «isvoru de riu».
3. *Stenares* sėu *Stenarus* adi Weiss, judecandu dupo stațiunea *Caput Stenarum*(46).
4. *Tsierna* adi Cerna, dupo stațiunea *Tierna*.
5. *Mutria* adi Motru, afluentele Jiului, dupo stațiunea *Amutria*.
6. *Alutus*, adi Oltu, dupo stațiunea *Pons Aluti*.
7. *Mariscus*, adi Argesiu, dupo stațiunea *Trans-Marisca*, pe rip'a drėpta a Dunării in faci'a versaturii Argesului (47).

§ 13.

Tabl'a Peutingeriana ne arratta trei retiele principale de drumuri, tóte plecandu de la Dunare; un'a merge peno la Tibiscus, cea d'in medilocu traversa intrėg'a provinci'a peno la hotarele de la nordu, éro cea d'a treia merge peno la Alb'a Julia (A-pulum).

Cu ajutorulu indicatiunei distanțieloru d'in charta, a dateloru lui Ptolemeu, a geografulu Ravennatu (IX seculu dupo Chr.), si mai cu sėma a inscripțiuniloru romane, s'a cercamu a determină posițiunea cetatiloru, casteleloru sėu mansiuniloru d'in Daci'a, servindu-ne cu lucrarea clasica a lui Mommsen, *Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. III, (Berlin 1873)(48).

I. *Callea de la Viminatiu la Tibiscu.*

Acest'a calle, care nu este destulu de bine cunoscuta, pentru co inscripțiunile in aceste parti suntu de totu rare, incepe de la Viminatiu (Castolaciu). trece Dunarea si se unesce la Tibiscu cu lini'a principale de la Tsierna.

Stațiunile de pe malulu dreptu allu Dunării suntu dupo distanțiile loru in mile romane(49) :

1. *Viminatio* X millia passuum, adi Ca stolaciu.
2. *Lederata* XII » » adi *Rima*. S'a identificatu gresitu cu Uj-Palanca de la stang'a Dunării(50).

Pe malulu stangu :

(45) Idem, p. 31.

(46) Idem, p. 44.

(47) *Itiner. Anton.* 223. — *Not. Imp. Τραπεζοπολίτικας* si *Τραπεζοπολιτῆς*, la *Procop., de aed.* 4, 7. p. 292. — *Stamarisca* la *Geographulu Ravennatu*, 4, 7, — Turtucaia actuala.

(48) Acestu volumu ofera pentru Daci'a inscripțiunile de la n. nr. 786—1640; 6245—6288; tablele cerate p 921—960. Mai vedi *Additamenta ad Corporis* vol. III, in *Ephemeris epigraphica, Corporis inscriptionum latinarum supplementum edita iussu instituti archeologici Romani cura G. Henzen, J. B. Rossii, Th. Mommseni, G. Wilmannsi*, vol. II (1875) p. 287—482.

(49) Ua milla romana (millia passuum)=1^k. 481^m 50^{cm}; passus=5 piciorė; piciorulu=0^m. 296⁺,

(50) *Kataesch*, *Orbis antiquus ex tabula itineraria quae Theodosii Imp. et Peutingeri audit ad systema Geographiae redactus et commentario illustratus*, P. I. 371 (Budæ 1824. 4). — *Aschbach Joseph.*, *Über Trajans steinerne Donaubrücke*, Wien 1858 p. 11.

3. *Apo fl. XII millia passuum*; Tomaschek(51) si Goos(52) o asiedia longa riulu Karaciu (Apo fl.) pe malulu stangu alu Dunari; Ukert, pe longa Passarovici(53); pe candu Aschbach(54) și Fröhner(55) citescu in tabula Peutingeriana : *a po(nte) fl(uvii)*, éro Mannert(56) *ad pontes*.

4. *Arcidava XII m. p.*, 'Αρχίδαβα Ptolemeu III, 8. 9; Arcidaba, la anon. Rave-natu (IV 14), mai probabilu Versetiulu longa riulu Karaciu(57) de catu Sasca séu Sla-tina longa riulu Nera(58), séu Oravitia(59).

5. *Centum Putea XII m. p.*, in loculu plinu de isvóre d'ntre Stamorinu si Bu-tyin(60).

6. *Bersovia XII m. p.*, *Berzobim*, in fragmentulu lui Traianu ap. *Priscianus* 6, 13, Bersovia la Anon. *Raven.*(61) astadi Jidovin, unde s'a gasitu inscriptiuni longa riulu Berzava, ce'si pastrédia anco vechiulu nume(62).

7. *Azisis*, III m. p., gresitu in editiunea lui Mannert : *Ahihis*.— *Aizi* in fragmen-tulu lui Traianu(63), póte Αΐζις (in locu de Αΐζις) d'in Ptolemeu III, 8, Zizis la Anonym. *Rav.*(64), asta-di Ezéris longa Bogoniciu (65).

8. *Caput bubali X m. p.*, la anonym. *Raven. Gubali*, in valea-boului, la Pre-bulu(66).

9. *Tivisco* , Ptolemeu 3. 8. 10, Τίβισκον., *Raven. IV. 14 Tibis* si *Tivisco*.— Inscriptiune: *ORDO MVN. TIB.*(67), gasita la confluenti'a Temesiului si a Bistritiei, nu departe de Karansebesiu, municipiu, desemnatu pe tabla cu doue turnuri(68).

(51) *Miscellen*, l. c.

(52) *Goos*, *Studien*, p. 45.

(53) *Skythien*, etc. p. 614.

(54) L. c.

(55) *La Colonne Trajane*, Paris 1872—1874.

(56) *Geogr. der Röm.*, IV. 204.

(57) *Katancsich*, op. cit. I 372. — *D'Anville, Mém. de l'Ac. des Inscr.*, t. XXVIII. p. 444, *Tomaschek*, l. c. — *Goos* l. c.

(58) *Mannert*, *Geographie*, IV p. 205 seq.

(59) *Reichard, Thes. topogr.* — *Ukert*, l. c. 615, nu se pronuncia intre Versietiu séu Sasca.

(60) *Tomaschek* l. c. *Goos*, l. c. — *Mannert*, la Orovitia; *Katank.*, la Alibunar si Marovicza.

(61) *Edit. Pinder et Parthey*, IV, 14 p. 203.

(62) *Goos* l. c. — *Tomáschek*. : Jidovinu séu Roman-Boksán. — *D'Anville* la Bersiór'a, *Mannert* la Carasióra.

(63) *Ap. Priscianu* 6. 13 : *inde Berzobim deinde Aizi* (al. *Azi*) *processimus*.

(64) *Ravennatis Anonymi Cosmographia*, ed. *M. Pinder et G. Parthey*, Berol. 1860, IV, 14 p. 203.

(65) *Tomaschek* si *Goos* — *Ukert* l. c., 616 : Tsakova la Temesiu, séu la isvorulu Bersovei.

(66) *Tomaschek*, *Goos* si *Ukert*, l. c.

(67) *Corp. Inscr. Latin.* III nr. 155°. — Cf nr. 1548—1555.

(68) *Mommsen* l. c, la nr. 1550. — *Tomaschek* si *Goos* l. c. — *Ukert* l. c. 616, si *Forbiger Handbuch*. III, 1101 seq., ilu punu la Timisióra (Temesvár).

II. Callea de la Viminatio prin Faliatis la Tibiscu.

Acést'a calle, ce incepe de la Vimicatio si trece pe longa statiunile : Punicum, Vicco Cuppe, ad Novas, ad Scrofulas si Faliatis, se continua pe malulu stangu allu Dunarii la statiunea *Tierna*, merge pene la Tibiscum, unde se unesce cu lini'a de mai susu Apo-Tibiscum; de aci isi schimba directiunea spre resaritu pene la Sarmategte; dupo mica intrerupere, ajunge pene la Apula (Alb'a Julia), unde, dupo ce se intalnesce cu a treia retia de drumuri, cu cea care vine de la Drubetis (Turnu Severinu), se continua pene la Porolissum (Mojgradu), la graniti'a nordica a Daciei. Ea traversa astu-feliu intréga Provinci'a, si este mai bine cunnoscuta si mai lamurita de câtu lini'a precedenta.

1. *Tierna* XI m. p., *Zernensium colonia in Dacia a divo Traiano deducta iuris Italici* (Ulpian, Dig. 50, 15, 1, 8, 9) Διεργα (Ptolemeu 3, 8, 10); STATIONIS TSIER-NEN., intr'ua inscriptiune aflata la Mehadi'a, (C. I. L. III nr. 1568. Cf. n. 1560—1581), este cu tóta certitudinea Orsiov'a de adi, longa care se vérsa in Dunare riulu Cerna, ce'si pastrédia pene asta-di numele seu vechiu, de si pene acuma nu s'a aflatu aci nici ua inscriptiune, anse convinu distantiele, numele statiunei si allu riului(69).

Din erróre Revenatulu numesce acésta statiune *Drubeta*.

2. *Ad mediam* XIII m. p: la Raven. (IV, 14) : *Medilas*, asta-di cu certitudine Mehadi'a, unde s'a gasitu multe inscriptiuni(70).

3. *Pretorio* IX m. p. la Raven. Pretorich, asta-di Plugova(71) séu Damasina(72).

4. *Ad Pannonios* IX m. p. la Raven : *Panonin.*, póte aprópe de Teregovas(73).

5. *Gaga* . . s XI m. p. in editiunea lui Mannert *Gaganis*; la Raven. *Gazana*, probabilu aceiasi cu Ζεβγμα lui Ptolemeu (74), se asiédia aprópe de Slatina longa podulu Temesiului(75).

6. *Masclianis* XIII m. p. Raven. *Masclunis*, adi Muncelu-micu, ung. Kis-Muncsel (Turnulu lui Ovidiu)(76).

(69) *Mommsen*, l. c. p. 248; — *Goos*. p. 32. — *Eorbigier*, h. c. *Ukert*. l. c., *Dr. D. Detlefsen*, *Jahresbericht über die Geographie der nördlichen Provinzen des römischen Reichs*, in *Bursian's Jahresbericht über die Fortschritte der classischen Alterthumswissenschaft*, II v. 1876, Berlin (p. 796—839), p. 805.

(70) C. I. L. nr. 1560—1580. — *Katancsich*, *Istri adcol. geogr. vet.* II 232. 296.

(71) C. I. L. III p. 248. — *Goos*, op. cit., p. 33. — *Ukert* l. c. 616 : la Kornia séu Teregovas.

(72) Vedi chart'a lui Kippert la vol. III C. I. L.

(73) *Goos*, l. c. p. 33. — *Ukert*, la Fenisiu; dupo Mannert la Temesiu.

(74) La acést'a se refera pétr'a aflata la Szöny in Pannoni'a superiöra, unde se citeasca.

(75) *Goos*, l. c. 33. — *Ukert*, la Illova longa muntele Micu.

(76) *Goos*, l. c.

M	AVR. ANTON
IANO	D EX CIVITATE
ZEVGMA	QVI VIXIT
ANN	XXV ELIODO
RVS	F PATRI DVL FC
C. I. L. III 4331	

7. *Tivisco* XIII m. p. Fiindu-co de la Tibiscu la Dunare erá ua calle dupla, ne intempina pe tabla de doue ori aceiasi statiune : ua data ca statiune finale, cu turnuri desemnata, a callei ce pléca d'in Lederata; alta data aci, ca statiune pe callea de la Tierna cotre Sarmategte(77). Chartografulu, neavendu locu intre *Dierna* si *Tivisco* de a scrie tóte statiunile, a fostu silitu sa urmedie ua linia mai sudica si se scrie anco ua data *Tivisco*, fora de a mai repetá celle doue turnuri. Anonymulu Ravennatu nu lasa nici-ua indouieia asupr'a acestui faptu, coci atátu Tibisulu, de care ne spune IV 14 : «Tibis, quae coniungitur cum civitate Agmonia patriae Mysiae», catu si Tiviscum, ce'lu citédia inainte de Gubali (Caput Bubali), cadu ambele in acellasi locu, la gur'a Bistritii. De aceia Ukert(79) si Forbiger(80) se incela candu facu doue statiuni diferite Tiviscus, cautandu un'a la Timisior'a si alt'a la Kaveran.

8. *Agnaviae* VIII m. p., la Ravenn. *Augmonia* (81) Ptolemeu 3,8,10 'Αγμονία' longa Ohaba-Bistra(82).

9. *Ponte Augusti* XV m. p., asta-di Marga (83), unde s'a gasitu inscriptiunea d'in C. I. L. n. 1547, care vorbesce despre collegiulu *Utriculariorum*. Mannert o tine dreptu Zεugm'a lui Ptolemou.

10. *Sarmategte* XIII m. p. , in inscriptiuni : *Colonia Ulpia Trajana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (84), la Ptolemeu : 3, 8, 9, Ζαρμιζεγέθουσα βασιλειος; Cass. Dio 68, 9 : Ζερμιζεγεθούση; Ulpian l. c. *Sarmizegethusa*, Ravenn. : *Sarmazege*, astadi Gradiste, ung. Várhely.

11. *Ad aquas*. XIII m. p. , lini'a de legatura intre Sarmategte si Ad Aquas nu se vede pe tabla. Proba anse, co ea s'a stersu, este indicatiunea distantie XIII m. p., care se citeasca forte lamuritu, si urme netagaduite, ce se vedu peno astadi, alle unui drumu romanu. Acest'a cifra séu trebue schimbata in XXIII, séu trebue sa admitemu, co intre Ad aquas si Sarmategte a fostu notata anco ua statiune; pentru co Ad aquas, cadindu cu certitudine la Kalanu (ung. Kiskalán) de adi (85),

(77) Mannert IV, 208, 210. — Relchard, Sickler, I, 200, Mommsen, Goos, etc.

(79) l. c. p. 616.

(80) *Handbuch der alt. Geogr.* III, p. 1107, nota 61.

(81) Annon. Ravenn. designa aceiasi linie astu-feliu : IV 7 : Sarmazege, Augmonia, Augusti, si muta intreg'a linie de la Porolissos peno la Augmonia in *Mysia inferior*.

(82) Goos, l. c. — Ukert, la Kertcina séu Kristea.

(83) Mommsen, C. I. L. ad n. 1547. — Goos 34, longa Marga, la Várhely. Deco inscriptiunea d'in C. I. L. III. nr. 1351, gasita la Dev'a, si in care se citeasca : **SEX** (VUS) **VIL** (ICUS) **STATIO** (NIS) **PONT** (IS) **AVE** (USTI), se raporta la statiunea de susu, séu la vre ua alta punte, este indouiosu.

(84) C. I. L. III p. 228 seq.— nn. 973, 1445, 1452, 1456, 1175, 1443.— Nr. 3527 : natione Daqus domum... colon. Zerniegete.

(85) Nu numai apele salle thermale, dero si ua inscriptiune acolo aflata, ne arratta invederatu loculu statiunei Ad Aquas, *pagus Aquensis*, dependinte de Sarmizegethusa. Inscriptiunea suna (C. I. L. III nr. 1407) :

distanti'a de la Gradistea (Sarmategte) peno la Kalanu este de XXI m. p., pe candu in tabla se arréta numai XIV m. p. (86). *Ad aquas* probabilu este identica cu Ὑδατα a lui Ptolemeu 3, 8, 9.

12. *Petris* VIII m. p. între Kalanu (Kis-Kalán) si Cicmau (ung. Csikmó) (87).

13. *Germizera*, gresitu in editiunile anterióre alle Tablei : *Germitera*, la Ravenn. *Germigera*, Ptolemeu III, 8, Γερμιζιργα séu Ζερμιζερργα (Νερμισιργα), cu sigurantia la Cicmau (Csikmo) de adi, dupo cum probédia inscriptiunea urmatore aflata la Joaju de giosu (Al-Gyógy), numitu mai inainte Al-Diod (88).

hanc tibi MARMOREO. CAESAM. DE. MONTE. DICAVI
REGINA. VNDARVM. NYMPHA. DECVS. NEMORIS
VOTO. DAMNASTI. PERFECTA. QVEM. PRECE. BASSVS
MOENITAE. PROPTER. MOENIA. GERMISARAE.

C. I. L. III nr. 1395

In tabla statiunea Germizera este fora indicatiune de mile, si între dens'a si Blandiana se vede ua cotitura de drumu numai cu cifr'a VIII m. p., ero numele statiunei lipsesce. De la Germizera peno la Apulum se notédia pe tabla distantia de XVII m. p., pe candu in realitate de la Cicmau (Germizera) peno la Alb'a-Julia (Karlsburg) este de XXV m. p. Atunci trebue se admitemu, séu co s'a ommisu ua statiune, si acesta aru poté fi *Burticum* allu lui Ravennatu IV 7, pe care Goos ilu presupune la Vurperu (nemtiesce Burgberg, ung. Vurpód) (89), séu co trebue se adaugemu între Apulum si Blandiana, séu între Germizera si Blandiana, anco diece millie (90).

14. *Blandiana* VIII m. p., aproximativu între Joaju-de josu si Vurperu (91).

15. *Apula* XII m. p. , Ravenn. *Apulon.*, Ptolemeu : III, 8, 8 Ἄπουλον, municipiu, cu tota sicuranti'a este Alba Juli'a de astadi (Carlsburg) (92).

16. *Brucla* XII, la Raven. *Brutia*, se asiedia pe temeulu distantieloru, cumu si

I. O. M.
PRO SAL. D. N.
C. IVL. MARCIA
NVS. DEC. COL
PRAEF. PAG
AQVENSIS
GENIO EOR
POSVIT

(86) *Mommsen*, C. I. L., p. 225, 227.

(87) *Idem.* — *Goos* p. 35.

(88) *Mommsen*, III C. I. L. p. 226.

(89) *loc. cit.*, p. 35.

(90) *Mommsen* III C. I. L. p. 225. — Comp. studiulu lui *Detlefsen*, l. c. — *Tomaschek*, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.*, 1867 p. 709.

(91) *Goos*, l. c. p. 35.

(92) *Vedi Corp. Inscr. Lat.*, III, inscript. nnr. 972—1259, si *Mommsen* totu acélo, p. 182. — *Goos*, l. c. p. 35.

a obiectelor archeologice aflate în apropierea Ajudului, (Nagy-Enyei séi Strassburg) (93).

17. *Salinis* XII, Ptolem., III, 8, 7 Σαλίνας, Ravenn. *Salinis*, la Vintii de susu, Felvincz (94), ero nu la Thurda, cumu s'a sustinutu peno acum(95). Cata se observăm co dupe Tabl. Peutng. distanti'a de la Apulum la Salinis este numai XXIV mile, pe candu dupe charta distanti'a dirépta d'între Alb'a-Julia (Apulum) si Felvincz (Salinae) e cellu pucinu 27 mile.

18. *Patavissa* XXIII, Ravenn. 4, 7, *Patavissa*, Ulpian lib. I de censibus (Dig. 50, 15, 1, 8. 9) : *Patavissensium vicus*; Ptolemeu 3, 8, 7 Πατρούισσα, în inscriptiuni POT (aissa) (96), POTAISSA (97) este cu certitudine actual'a Thurda, dupo cum probédia descoperirile facute acolo, si ua petra milliara aflată la Ajton cu numele : POT (aissa)(98), ero nu Ptovis séu Tôvis (Teusiu) longa Muresiu (99), Bogaciu séu San-Craiu (St. Király) (100) séu Uiór'a (ung. Maros-Ujvár) (101), dupo cumu s'a identificatu de unii geografi moderni.

19. *Napoca* XVI , Ptolem. 3. 8. 7. Νάπουκα, Ulpian (Dig. 50, 15, 1, 8. 9) : *Napocensis colonia*, în inscriptiuni NAPOCA(102) este cu sigurantia Clusiu de adi (Kolosvár, Klausenburg), dupo cumu probédia mai multe inscriptiuni si caramidi gasite acolo cu numele COL NAPOC,—ero nu Osiorheiu (Maros-Vásárhely), Gherl'a séu Nirasteu (ung. Nyárádtő)(103).

20. *Optatiana* XV m, p., asta-di Gilàu (Gyalu, Magyar-Gorbó séu Gîrbau)(104). —Anonymulu Ravennatu indica între Napoca si Optatiana anco ua statiune *Macedonica*, alle carii ruine pôte suntu celle ce se vedu la satulu Szucság.

21. *Largiana* XVII, Raven. *Lagiana*, asta-di Zutari (ung. Zuton)(105).

22. *Cersie* III, Raven. *Certie*, asta-di Unguriasiu (ung. Magyar-Egregy, séu Romita (Romlot)(106).

23. *Porolissos* Rav. 4, 5 *Porollisum*, Rav. 4, 7 *Porolissos*, Ptolemeu 3, 8, 6

(93) C. I. L. III nr. 941 p. 178.

(94) Mommsen C. I. L. III p. 177; nnr, 933—939.

(95) Ukert, l. c. p. 619. — *Ungar. Magaz.* I, 1. *Sestini* viaggio, p. 105. 113. — Forbiger, l. c.—Mannert, etc.

(96) C. I. L. III nr. 913, 1030.

(97) C. I. L. III nr. 1627.

(98) Mommsen, C. I. L. p. 172.

(99) D'Anville.

(100) Ukert, 619.

(101) Forbiger. — Katancsich, *Istri adcol.* II 298.

(102) C. I. L. III nn. 1627, 963. 862. 869 etc. Degia Cellarius Notit. orb. antiqui I 478, Sponius *Erud. Antiqu. Miscell.* p. 168, si Reinesius nu se indoiau de identitatea Napoei cu Clusiu.

(103) Ukert. l. c. p. 619. — Mannert, Katancsich, Reichard, Forbiger.

(104) Mommsen, C. I. L. III p. 168.

(105) Idem, l. c.

(106) Idem, p. 167.

Παρόλισσον (sl. Παρόλισσον), in inscriptiuni : *patroni municipii Parol(issi)* (107), *pontifex civitatis Paralissensium*, cu sigurantia la Mogigradu (Mojgradu), unu orasiu la fruntari'a transilvano-ungara, pucinu mai la vestu de punctulu unde riulu Somesiu, lassa Ardélulu. Inscriptiunile aflate in acestu locu, mentiunea unui procuratoru imperialu, chiaru si distanti'a d'in tabla de la Napoca peno la Mojgradu, care se acorda face identitatea neindoióssa(108).

Inainte de Mommsen se inchipuia gresitu lini'a de la Salinae la Parolissum prin vallea superióra a Muresiului, séu de la Clusiu peste Gherl'a (Szamos-Ujvár) in lungulu Somesiuului de susu(109).

III. Callea de la Drubetis (Turnu Severinu) la Apulum (Alb'a Julia)

A treia linie, care incepe de la Egeta, in sudulu Dunarii, si se continua pe malulu stangu de la Drubetis inainte, este confusa pe Tabl'a Peutingeriana, si numai de la cercetarile viitoare potemu sperá vre ua lumina despre dens'a. Materialulu epigraphicu este fórté restrinsu; si inscriptiunile aflate nu continu mai nimicu siguru pentru fixarea vre unei statiuni; de aceia nu incapa mirare déco scriitorii moderni se departédia multu unii de altii in identificarea acestei linii cu nomenclatur'a geografica actuale. Pe candu unii tragu lini'a de la Drubetis (Turnu Severinu) in direptiune drépta spre resaritu peno aprópe de Rômnicu-Vâlcii(110), Kiepert o face sa tréca pe longa confluenti'a Motrului cu Jiulu; apoi o scobora pe la Craiov'a peno la Celeiu; de aci, intemeiatu pe urmele visibile alle siosselei romane, ua urca in susu in directiune paralela cu Oltulu; la Slatin'a o trece pe malulu osticu allu riului, pene la statiunea Pons Aluti, pucinu mai josu de Rômnicu-Vâlcii, unde d'in nou o muta pe malulu opusu, pentru cá se continue astu-feliu pe la Turnulu rosu peno la Pons vetus in Transilvani'a, unde o bifurca : ua linie merge spre Sarmizegetusa; alt'a urmédia rip'a drépta a Oltului peno la Odorheiu (ung. Székely-Udvarhely(111).—Goos(112), numai in trei puncte nu este de acordu cu Kiepert : unulu, co siosseau'a de la Celeiu nu trecea Oltulu la Slatin'a, ci pentru antei'a óra la Rômnicu-Vâlcii; allu duoilea, co de la Rômnicu-Vâlcii ea nu continua absolutu pe malulu dreptu allu riului, ci trece, candu pe ua parte, candu pe alt'a, peno la Turnulu-rosu, pe teritoriulu Transilvaniei, unde incepe a'si tine directiunea numai pe malulu dreptu;—si allu treilea : co siosseau'a romana se divide la Recie'a in doue ramure : un'a ce merge in lungulu Oltului la Islazu, éro cea-l'alta spre sud-vestu la Celeiu.

Directiunea data de Aschbach callei romane se combate nu numai prin piedicele na-

(107) C. I. L. III nn. 1486 si 1495.

(108) Mommsen l. c., p. 167.—Gresiescu déro Marsigli, *Description du Danube* II p. 85, Mannert, IV 216, Reichard, candu asiedia Parolissum unulu la Micaza, altulu la Muresiu, cellu d'allu treilea, la Bai'a-mare (Nagy-Bánya).

(109) Ukert 3, 2, 619, Forbiger, Mannert etc.

(110) Vedi chart'a la Aschbach, *über Trajans steinerne Donaubrücke*, Wien 1858.

(111) Vedi chart'a Daciei la C. I. L. III volum.

(112) Op. cit., p. 41.—si chart'a sa.

turale, ce aru fi oferitu construirii unui atare drumu terrenu riposu si scaldatu de atatia afluenti ai Jiului si ai Oltului, déro si prin lips'a in aceste parti de ori-ce urme de stabilimente romane. D'in contr'a, acestea suntu invederate, urmandu lini'a trasa de Kiepert, la Recari si la Bradesti, longa rip'a Jiului, unde se vedu peno adi ruine de cetati si de unu vechiu drumu ascernutu cu pétra, care nu póte fi altulu de câtu cellu care incepea la Drubetis prin Amutrium(113); apoi de la Celeiu acellasi drumu merge cotre media-nópte pene la Recic'a, trecandu prin Brestavetiu(114), Studina, Deveselulu, Comanc'a. La Recic'a(115) se unesce cu sioseau'a romana numita *Callea Troianului*(116), care, plecandu de la Islazu (aprópe de gur'a Oltului), apuca in susu spre Carpati mai in linie drépta pe malulu apusanu allu Oltului, prin satele Tii'a mare, Potlogeni, Cilieni, Rusanesci (117) Plavicenc'a, Scarisior'a, Gostavetiu (118), Slaveni(119), Stoenesci (120), Farcasiu, Dobrosloveni, Falcoiu,

(113) **A. T. Laurianu**, *Istriana*, in *Magazinu istoricu pentru Dacia*, II, 104—105.

(114) Invetiatorulu d'in comun'a Brestavetiu, respúndiendu la cestionarulu popularu de arheologia redactatu de d. Odobescu—communica co : „despre resaritu de communa si in departare ca la 1500 stanjeni, se afla drumulu lui Traianu si pe acellu drumu se afla petrisiu.“ Vedi dosarulu pastratu in bibliothec'a Societatii Academice romane.

(115) **A. T. Laurianu**, l. c. p. 92 : „Noi merseram (pe drumulu romanu de la Celeiu la Recic'a) mai patru miliare, si ajunseram, dupo ua abat ere cotre apusu, la Caracalla“.

(116) **Sulzer**, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, I, 215.

(117) Aci s'a descoperitu, in anulu 1867, ua stela cu doui lei inaltata lui Aelius Valens de catre soci'a Sira si de cotre Fortunatus libertulu seu. Monumentulu, care se pastredia in museulu nationalu d'in Bucuresci, are ua inaltime de aprópe 4 metri. Inscriptiunea noi o citimu astu-felu :

D. M.
AEL VALES *
QVI ET ES
BENVV VIX
AN LXXX *
SIRA COMIVX
ET FORTVNA
TVS LIBERT
VS. PATRON
D. M. F. C *

Cf. **Desjardins**, *Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica*, t. XL, p. 27. — **Mommsen**, C. I. L. III nr. 6281. — **Hirschfeld**, *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscriptionum Latinarum* vol. III, p 62. adico : D(is M(anibus); Ael(ius)

Vales qui et Esbenus vix(it) an(nos) LXXX; Sira Comivx et Fortunnatus ibertus, patron(o) b(ene) m(erenti) f(aciendum) c(uraverunt).

(118) Invetiatorulu d'in acésta comuna spune : „se maivedu si acumu numai remasitiile unei vechi siosele, ce se dice co aru fi fostu facuta de Imperatorulu Traianu.“ Vedi dosarulu in biblioth. Societatii Academice.

(119) Idem cellu de la Slaveni : „Se mai afla anco prin acésta comuna, ruinatu, unu drumu ascernutu cu pétra merunta, avendu directiune de la média-nópte spre média-di prin comuna, care se dice a fi fostu facutu de Imperatorele Traianu“.

(120) Invetiatorulu de la Stoenesci arréttá . „In acésta communa Stoenesci trece unu drumu ascernutu cu pétra merunta, ce vine de la Celei spre Rómnicu-Valci, adico in lungulu Oltului. Numirea o pórtă de *Drumul lui Traianu*. Acestu drumu trece prin centrulu communei, in care nu se

Strajesci, Vladuleni, S'operliti'a, Brancoveni, Pétr'a, Jenusescii, Slatióre, Dranovetiu peno la Rômniculu-Vâlcii(121). Ací se urca pe mallulu stangu allu riului pene la *Port'a Romániloru*, séu Turnulu rosiu, unde d'in nou trece pe malulu opusu(122,) si passà astu-feliu in Transilvani'a.

Vomu asiedia dero intr'unu chipu provisoriu negresitu — coci numai pentru un'a potemu vorbi cu certitudine —, statiunile d'in a treia linie a Tabulei Peutingeriane astu-feliu :

1. *Drub'tis* XXXVI, m. p. Ravenn. totu asiá; Ptolem. 3, 8, 10 : Δροβητης, *Notitia or.* p. 108 *cuneus equitum Dalmatarum Divitensium Drobeta — auxilium primorum Daciscorum Drobeta* —, astadi Turnu Severinu, dupo cumu resulta in modu siguru d'in inscriptiunea urmatore d'in annulu 145 d. Chr. de pe ua basa patrata aflata acolo si expusa in gradin'a publica d'in orasiu(123) :

IMP. CAES. D LV
HADR IANI FIL
D LVI TRAI A PART
NEPOT. D LVI NERV
PRONEP T AELIO HA
DRIANO ANTONI
NO AUG. PIO PONT MA
XIM TRIB POT VIII
IMP II COS IIII PP
RES PVBLICA MVN
HADRIANI DROBET
DEC DEC

„póte cunnósce de câtu prin sapaturile siantiuriloru si alle caseloru ce 'si facu locuitorii pre ellu. Are „ua latime ca de cinci stanjeni, ua grosime ca de ua palma si jumetate. In partea de sudu a commu- „nei este mancatu de apa Oltului ca de 150 stj.; trecendu acésta mancatura se cunnósce atátu in „malu câtu si prin viile, ce au locuitorii pre marginea Oltului, mergendu spre communa Slavenii, „printre doue randuri de maguri, peno se finesce érosi prin mancatu'r'a Oltului, longa catunulu Fon- „tanelile, la ua distantia ca de 300 stanjeni. In partea despre nordu de communa se cunnósce fórté „bine, si circula pe elu locuitorii peno in commun'a Farcasiele; ua distantia ca de 400 stanjeni. De „acestu drumu se povestesc de locuitori co a amblatu pene la *Domnulu de Roua*, care a avutu a- „manta la munti, si plecandu de acolo spre Celei, la resiedinti'a sa *Íuóptea*,—fiindu-co numai nóptea „putea ambla ca unulu ce era formatu d'in roua,—l'a apucatu diu'a si, resarindu sórele l'a topitu, si „pe loculu unde l'a topitu s'a formatu satu si i s'a datu numirea de *Potopini*, care este si pâne in „dia de astadi.“

(121) Idem de la invetiatorii d'in communele indicate.—Vedi anco chart'a lui Marsigli, in *Descrip- tion du Danube*, 1744,—si in atlasulu lui Hommann.—*Samuel Köleser*, *Auraria Romano-Dacica*, Posenii et Cassoviæ, 1780.—*Sulzer*, l. c. I. 213 seq. Wien 1781.

(122) Colonelulu Schwarz von Springsfeld, care a lucratu in annulu 1717 la drumulu facutu la Oltu de Karolu VI, constata co siosseau'a romána trece de mai multe ori pe malulu stangu allu riului. Vedi *Ung. Magaz.* III, p. 179 seq *Sulzer*, l. c. p. 212. — *Mich. Schendo*, *historico-physico-topo- graphicala Valachiae austriacae subterraneae descriptio*, in *Köleser* op. cit. : „Romanae antiquitatis testem amplissimam Traianam viam paulo post ingresso dum vel ipso in exordio lentos ali- quantisper gressus promoveremus, occurrit in praeuptis ad Orientalem *Alutae* ripam saxis votivum quoddam Romanorum excavatum altar , antri potius, quam delubri speciem elevatis numero pluribus in limine gradibus prae se ferens.“

(123) Cf. *Corp. Inscr. Latinarum* III, n. 1581, si *addittamenta* p. 1018. — Cf. nn. 1209, 1559,

2. *Amutria* XXXV, de siguru pe longa riulu Motru, coci *Amutria* = *Ad mutriam*, anse loculu anume nu se scie. Kiepert o asi'edia la confluenti'a Motrului cu Jiulu; Goos, judecandu dupo distantia d'in Tabla, ceva mai susu. (Domnulu Desjar-se dins incela multu candu crede a fi descoperitu numele astei statiuni *Mutrium* pe unu monumentu, ce se afla in museulu nationalu d'in Bucuresci.(124)

Inscriptiurea noi o transcriemu astu-feliu :

HONORI.
C. VALERIO
LONGINIA
NO. FLAMIN.
5 Q' AED II VIRO
MV. TR. IVL. HE
RCVLANVS.
AED. OP. SOCRO

La rendulu 6 d. Desjardins vede si citeste *MVTRI* = *Mutrium*, *Amutrium*, pe candu d. Mommsen(125) propuna lectur'a *MV* [ne] *R* (ario). Ua esaminare de aproape a monumentului ne a asiguratu cu trebuiescu respinse cu certitudine ambele pareri,

findu pe pétra lamuritu literile $\overset{\vee}{M} \Delta R$ adico *Mu(nicipium) Tr(oesmis)* (Igliti'a de adi, de unde s'a si adusu monumentulu de cotre d. generalu Mavros). Inscriptiurea noi o citimu astu-feliu :

Honori C(aio) Valerio Longiniano flamin(i), q(uaestori), aed(ili) II viro *Mu(nicipii) Tr(oesmis)*, Iul(ius) *Herculanus* aed(ilis) op(timo) socro.

adico :

Dieitiei Honorei. Lui Caiu Valeriu Longinianu flaminulu, quaestorulu, edilulu, duumvirulu Municipiului Troesmis. Iuliu Herculanulu edilulu, pré buzului seu socru.

3. *Pelendova* XX, mai probabilu la Bradesci(125^b) de catu la Craiov'a(126) séu Pirsteii (127).

4. *Castris novis* IXX, dupo Goos la Čacaleti.

5. *Romula* XIII, Ravenn. IV. 7 : *Romulas*, pote la Recic'a(128).

1579, 2679, 1570, 1580. — Mommsen, l. c. p. 251. — Hirschfeld, *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscriptionum Latinarum*, Wien 1874, p. 62.

(124) *Annali dell' istituto di corrispondenza archeologica*, t. XL, Roma, 1868, p. 34.

(125^b) C. I. L. III, nr. 6235.

(125) D-lu Laurianu, op. c. p. 104, descrie astu-feliu cetatea de la Bradesci :

„Aici d'in susu de satu, de laturea de cotre media-di a asia numitei Valea-rea, longa rip'a Jiului, aflaramu ua cetate de pamentu oblunga. incungiuurata cu unu siantiu aduncu de 2 stinjini, de partile oppuse riului. Siantiuulu de cotre resaritu arc ua lungime de 230, celu de cotra nordu-ostu de 100 pasi. In punctulu in care se unescu aceste doue linii se vede port'a cetatii...“

(126) Goos, op. cit. 42.

(127) Ukert, 618. — Forbiger, l. c.

(128) Despre anticuitatile aflate in acesta insemnata cetate, vedi VI. de Blarenberg, in „Muzeulu Nationalu, gazeta literaria si industriale“ Nr. 7, Nr. 24, annulu 1836. — „Curierulu ruma-

6. *Acidava* XXIII, cam in faci'a Slatinei(129).

7. *Rusidava* XIII, la afluenti'a Luncavetiului in Oltu, mai josu de satulu Slavitesci.

8. *Ponte Aluti* XIII, la Ravenn. IV. 7 numai : *Aluti*, longa Rômniculu Valcii.

9. *Buridava* XII, in faci'a Calimanesclorulu(130); dupo Kiepert, la Rômnicu(131).

10. *Castra tragana* VIII, adico *Castra trajana*, nu departe de Salatrucu.

11. *Arutela* XV, se asiedia de unii in plaiulu Lovistea, intru Pitesci si Bratovoesci(132); dupo altii, la gur'a Lotrului in Oltu(133).—De siguru anso Arutela trebue pusa in loculu tergului Resinari d'in Transilvani'a, care peno tardiu in evulu mediu si-a pastratu vechiulu nume de *Ruetel*(134).

12. *Practorio* VIII, la pasulu Cainenii, loculu *port'a Românilorulu*(135); dupo Tomaschek, la Cornetu.

nescu" d'in 1536 nr. 48; — Laurianu, op. cit., 93, 99. — C. Bolliacu, in Monitorulu Oficialu d'in 1869 Nr. 222, 223 si 224. — *Trompeta Carpatilorulu*.—Inscriptiunile aflate in ruinele de la Recic'a suntu :

Un'a in posesiunea d-lui majoru Papazoglu :

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) defensori et tutatori C(aius) Iul(ius) Se(.n)ianus cum Iul(ia) Rufina co-niuge v(otum) l(ibentes) p(osuerunt). Cf. Mommsen, C. I. L. III, nr. 1590.

A dou'a in collectiunea Museului de anticuitati d'in Buceuresci :

[N]emesi vi(ctrici) Iul(ius) Cani(nus) evoc(atus) ex v(oto) posuit.

Cf. Mommsen, C. I. L. III, nr. 1592.

A trei'a, idem :

D(is) M(anibus) Claudia Amba vix(it) annos XX. fecit in Dacia an(nos) V ; Cl(audius) M(o)ntanus imm(unis) ex n(umero) Syr(orum) Sag(ittariorum) b(ene) m(erenti) pat(er) eius fecit.

Cf. Mommsen, C. I. L. nr. 1593.

A patr'a, idem, unu fragmentu :

D(is) M(anibus) Antonius Nicanoris.

Cf. Mommsen, C. I. L. nr. 1594.

Judecandu dupo inscriptiunea de pe unu fragmentu de statua a Dianei gasitu la Recic'a, aru trebui sa conchidemu co aceste ruine apartinu unei co(Loniae) NARBOSNEI.

Neputendu vedea petr'a, care se pretinde co s'aru pastră de d. professore Z. Boerescu, reproducemu inscriptiunea dupo Mommsen, *Corp. Inscr. Latin.*, III 1588.

DIANE. L° ÎAU

CATO. IIvir. col

NARBOSNEI

FVLMS

(129) Goos, l. c.

(130) Idem.

(131) Charta la III vol. C. I. L.

(132) Goos, 43.

(133) Mommsen, Tomaschek.

(134) Vedi diplom'a regelui Ungariei Andreas d'in 1223, asupr'a careia ne-a facutu atenti d. Hasdeu, in *Urkundebuch zur Geschichte Siebenbürgens, G. D. Deutsch und Fr. Firnhaber*, Wien 1857, p. 24 : «Prima meta terre montis sancti Michaelis incipit ab oriente in pede alpium et descendit per torrentem descendentem ab ipsis alpihus versus villam *Ruetel*, etc.» Arutela socotimu a fi ad=rutellam, de unde in evulu mediu s'a nascutu *Rutel*. In documentele mai tardii in locu de *Ruete* gasimu *Rosinarium*, romanescu *Resinari*.

(135) Goos, 43, — *Jahrb. d. Central Commission z. Erh. der Baudenkm.* 1856, 26. Neigeb. op. cit. 273.

13. *Ponte vetere* XIII, la Ravenn. IV. 7 *Beterz*, longa versarea Lotriorei in Oltu, dupo Tomaschek la Caneni.

14. *Stenarum* XII, Ravenn. IV. 7 *Caput Stenarum*, longa Ocn'a (Salzburg, Vizakna).

15. *Cedoniae* XXIII, Ravenn. IV. 7 *Cedonia*, la Apoldulu mare (Grosspold), si Mercurea (Reussmarkt)(136).

16. *Acidava* XV, la Ravenn. IV. 7, *Sacidava*, la confluenti'a micului Sekasiu cu Tîrnav'a impreunata (Kockel, Küküllö) (137).

17. La *Apula* se finesce a trei'a linie d'in Tabl'a Peutingeriana.

Linia vestică de la Apulum către Muresiu este *certa et explorata* pe malul stâng al Muresiului până la hotarele Transilvaniei; ero de aci prin Aradu până la Cenade (Német Czomád)(138), aproape de versarea Muresiului în Tisza, este *incerta*.

§ 14.

Monumentele epigrafice ne procura urmatoarele numiri de localitati romane, în Dacia, si anume :

I. Tablele cerate descoperite în Transilvania la Cetate (Rosi'a, Verespatak)(139), nu mai puțin de unu-spre-diece numiri topice toate d'in districtul Abrudului :

1. *Alburnus major*(140) astăzi *Rosia* (ung. *Verespatak*)(141).

2. *Deusara*(142).

3. *Immenosum majus* (cer. X).

4. *Kartum* (cer. XI).

5. *Kavieretium* (cer. VI : *Pirusta ex Kavieretio*).

6. *Cernenum* (cer. I : *collegium Iovis Cerneni*).

7. *Marciniesi* (cer. VI : *Liccai Epicudi Marciniensis*).

8. *Sclaietis* (cer. VI : *Plani Verzonis Sclactis*).

(136) *Mitth. der Centralcomm.* 1859, 118. — *Transs.* 1858, 177. — *Archiv für österr. Geschichte* XXIV. 398. **Sacken u. Kenner K. K. Münz- u. Antikab.** 349, 112. — Goos, 44.

(137) Goos, 44.

(138) Aci e punctulu celu mai apusenu alu Provinciei, unde s'a descoperitu caramidi legionare si inscriptiunea nr. 6272 d'in C. I. L. III.

(139) Vedi **I. F. Massmann**, *Libellus avarius sive tabulae ceratae*, Lipsiae, apud T. O. Weigel. — **Dr. Detlefsen**, *Ueber zwei neu entdeckte römische Urkunde auf Wachstafeln*, Wien 1857. — **Idem**, *Ueber ein neues Fragment einer römischen Wachsurkund aus Siebenbürgen*, Wien 1857. — **T. Cipariu**, *Table cerate antice aflate în Transilvania*, în *Archivul pentru istoria si filologia* IX. — **Th. Mommsen**, *Corpus Inscript. Latinarum*, III pars II, p. 921—967. — **O. Hirschfeld**, *Nachträge zu den Wachstafeln*, în *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscript. Latin.*, p. 67. — **Wattenbach**, *Schriftwesen des Mittel-Alters*.

(140) C. I. L. III. C. I. II. V. VIII. IX. XII. XVII. XXI. C. IV. *Alburno maiore*, grec. ἐτς [Ἰ] Ἄλ]-
β[ουρ]νον μεγάλην.

(141) *Mommsen*, C. I. L. III p. 213—214.

(142) C. I. L. III 1308 cf. 1292; C. n. III, XIII.

9. *Tovetis* (cer. VI : *Batonis Pr... Tovetis*).

II. Inscriptiunile :

1. *Ampelum*, cu sigurantia Zlagn'a (ung. Zalathua, Goldmarkt, Klein-Schlatten) de adi, dupo cum probedia atatu inscriptiunile aflate acolo, in cari se citeste : ORDO AMPELE (nsium) seu AMPEIE (nsium)(143), catu si numele actualului riu *Ampoly* seu *Ampoi*(144).

2. *Samus*(145) cu certitudine regiunea Samesiului, riulu Samesiu pastrandu-si anca adi numele celu vechiu.

3. Colonia *Narbosnei*(?) la Recic'a, de care amu vorbitu mai susu.

4. Pagus *Mic... longa Hunedora* (Wajda Hunyád) unde s'a aflatu ua inscriptiune cu acestu nume abreviatu(146).

5. *Pons Augusti*(147), la Dev'a, diferita pote de statiunea cu acellasi nume notata de Tabul'a Peutingeriana in drumulu de la Sarmategte cotre Tiviscum.

6. *Colonia Malvensis*(148) si *provincia Malu(ensis)*(149), dupo d. Mommsen(150), in Daci'a resaritena, dupo altii, in Daci'a nordica(151), dupo professorulu nostru d. O. Hirschfeld inse provinci'a Malu(ensis) cuprindea Romani'a de astadi atatu câtu era ocupata de Romani(152), avendu resedinti'a pote la Recic'a seu Celeiu. Acestei pareri merita a i se da deosebita atentiune, pentru co : este forte de admisu ca : ua tîerra atâtu de indiestrata de natura, vecina cu Moesia anco de multu timpu romanisata, despartita prin muntii Carpati de Transilvani'a, formandu prin sine unu teritoriu deosebitu, si desvoltandu ua cultura româna destulu de avuta, dupo câtu ne arrata sapaturile mai multu superficiale ce s'au intreprinsu pene acumu la noi, ua tîera ca acest'a, dicu, a trebuitu neaperatu se reclame forte timpuriu ua administratiune a sea proprie, mai cu sema co muntii Carpati ingreuia supraveghiarea procuratorelui Daciei Apulensis asupra-i. Acest'a credemu c'a avutu locu cu impartirea provinciei

(143) C. I. L. III nr. 1308. 1293.

(144) Mommsen, op. c. III p. 215.

(145) C. I. L. III nr. 827 d'in annulu p. Chr. 239 : A CENS (ibus) SUBSIG (navit) SAMVM CVM REG. (ione) TRANS VALLUM...

(146) C. I. L. III nr. 1405 : GENI. PAG.

MIC. T. AVR. etc.

(147) C. I. L. III nr. 1351 : SEP VIL(ICUS) STAVIO(NIS) PONT(IS) AVG(USTI).

(148) Diplom'a militara d'in annulu 230, in C. I. L. III, p. 893 nr. 51 : M. Aurelio Deciano colonia Malvese ex Dacia.

(149) *Borghesi, Oeuvres complètes*, 3. 481 = Gruter 423, 5 : M. Macrinus Avitus M. f. Claud(ia) Catonius Vindex... p[ro]c. prov. Dac(iae) Malu(ensis).

(150) C. I. L. III p. 160 si la nr. 1464. — Marquardt, *Römische Staatsverwaltung* I, 153.

(151) *Detlefsen, Bursian's Jahresbericht*, II p. 247, cauta coloni'a Malvensis pe lini'a de la Tibi seum la Dunare, completandu astu-feliu inscriptiunea aflata la Denta, C. I. L. III nr. 1555 : D(ecurjio) C(oloniae) M(alvensis).

(152) *Epigraphische Nachlese*, p. 14. — La cursulu seu de Epigraphica in seminariulu archeologicu d'in Vienn'a. — Goos, *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, p. 136.

tóte sub Marcu Aureliu (dupe annulu 168)(153) in : *Porolissensis* (Daci'a nordica) *Apulensis* (Daci'a centrale) si *Maluensis* (Tiérr'a-Romanesca).

Celeiu pare probabilu a fi fostu resiedinti'a procuratorelui provinciei Maluensis, si ua inscriptiune, aflata de d. Bolliacu in annulu 1872(154) in acestu locu impreuna cu mai multe fragmente de statue, ne da numele procuratorelui sub care s'a inaltiatu imperatului Commodu ua statua de doui robi : Zoticus si Sa (bi) anus.

Petr'a cu inscriptiune se pastredia la museulu nationalu d'in Bucuresci, si pene acumu este inedita.

Noi o citimu astu-feliu :

COMMODO ANT /
NINO NG SVB C /
RAEL. XENOPHO /
TIS PROC AVG
ZOTICVS ET SA //
ANVS SERVI
POSVE // V //

adico :

Commodo Ant[o] nino Aug(usto) sub C(laudio) [E]racl(ito) Xenopho[n]tis proc(uratore) Aug(usti), Zoticus et Sa[bi]anus servi posue[r]u[nt].

«Lui Commodu Antoniu Augustulu, sub Claudiu Eraclitu fiulu lui Xenophonte, procuratorele Augustului, inaltiaa (statua) servii Zoticus si Sabianus.»

§ 15.

Pentru a fini cu determinarea cetatiloru lui Ptolemeu in Daci'a, ne mai remane a cercetá in *Cosmographi'a Anonymului Ravennatu*, ce date noui ne procura, afora de cele aretate pene acuma.

Anonymulu Ravennatu scriindu in secolulu VII(155), séu dupo altii in alu IX(156), a utilizatu pentru Daci'a, pe longa Iordanes, Aristarchus, Menelas si Sardatus (Ravenn. IV. 14), cu deosebire d'oue charti geographice : unu esemplaru latinu de felulu Tablei Peutingeriane, si ua redactiune greca a vre unui instruitu byzantinu.

Celle trei linii de drumuri d'in Tabl'a Peutingeriana, cari lipsescu in Itinerariulu Antoninu, reaparu in Ravennatu intr'ua parte ceva mai complete, intr'alt'a inse cu lipse si mari deosebiri.

Asia, elu nu insira in Daci'a, si anume in Romani'a-mica, mai multe localitati ca : Pelendav'a, Acidav'a, Rusidav'a si Buridav'a, dero indica in Banatu si aiurea statiuni noui, necunoscuta Tablei Peutingeriane : ca Tema (pote numai indicatiunea riului Temesiu), Canonía (pote adi Denta), Potula (adi Fényed), si Bacaucis (longa

(153) Mommsen, *Corp. Inscr. Lat.* III, p. 160.

(154) *Trompette Carpatiloru*, d'in 20 Augustu 1872, nr. 1010.

(155) *Ravennatis Anonymi Cosmographia*, ed. M. Pinder et G. Parthey, Berol. 1860 p. V.

Bega de Josu)(156), Burticum (longa Burgberg(157), si Macedonica (la Suciagu)(158).

Ua linie, care remane de totu nelamurita, este cea care, plecandu de la Phira (Tyras la gur'a Dnistrului), trecea probabil prin Moldova in lungulu Hierasului (Siretulu), hotarul orientalu, dupo Ptolemeu (III, 7) alu Daciei; apoi peste munti venea la Popolissus, cu statiunile Tirespsum (=Tiremsum V, 11 Rav.), Iscina (pote Physca lui Ptolemeu séu *portus Isiacorum*, (*Arrian. Per.* p. 21), Capora (pote Harpi, Karpi, Kilia de adi) Alincum, Ermerium (pote Hermonactus), Urgum, Sturum si Congri.

§ 16.

Cetatile Daciei in Ptolemeu.—D'in 47 orasie numite de Ptolemeu in Daci'a, abia puturamu 15 prin ajutorulu Itinerariiloru si fontaneloru epigrafice a le localisa. Pentru restu suntemu redusi mai la simple conjecturi, caci ne lipsesce pene acumu materialulu probatoriu : inscriptiunile si cercetarile seriose asupra ruineloru imprastiate in Transilvani'a si Romani'a.

Divisandu localtatile in cestiune in patru grupe, vomu asedia impreuna cu Goos (lasandu la ua parte pe Sulzer, Mannert, Ukert si Forbiger) :

Prim'a gruppa, in Transilvani'a :

1. Singidava=Dev'a.
2. Marcodava=Ufor'a (Maros-Ujvár.)
3. Praetoria Augusta=Enlaka (Enloka).
4. Sandava=Szetelaka.
5. Angusti'a=Muscelu-Gradiste.

A dou'a gruppa spre apusu pene la Tiss'a :

1. Zurobara=Timisior'a.
2. Ziridava=Bulciu.
3. Ulpianum=Oradia mare (Grosswardein, Nagy-varad).
4. Docirana=Debretzin.
5. Ruconium=Tiagu (Czege) la Tiss'a.

A trei'a gruppa spre miadia-di pene la Dunare :

1. Arkina=Bumbesci in susulu Jiului.
2. Phrateria=Pirieni.
3. Pinum=longa Slatin'a.
4. Sornum=Rusii-de-Vede.
5. Nentidava=in faci'a Turtucaii.

(156) Cf. Karl Ritter, *Geschichte der Erdkunde und der Entdeckungen* p. 131. — Mannert, intrucerea la editiunea a dou'a a *Tablei peutingeriane*, p. 41.

(157) *Tomaschek, Miscellen*, in *Zeitschrift für österr. Gymnasien*, 1867, p. 709. — *Goos, Studien zur Geografie*, p. 45 nota, asiédia Canonias si Potula, intre Versetiu si gur'a Karaciului, ero Baucacis pe malulu stangu alu Dunarii, la Posescena.

(158) Goos, p. 35.

(159) C. I. L. III p. 168.

6. Zucidava=longa Slobozie la Ialomiti'a.

7. Pirum=Pitesci.

8. Komidava=Pietroass'a.

9. Ramidava=Buzeu.

A patr'a gruppa spre resaritu pene la Prutu si Dnistru :

1. Dinogetia=Gergina, la gur'a Siretului(160).

2. Paloda=la versatur'a Putnei.

3. Utidava=la Siretu, la afluenti'a Bistritiei cu Moldov'a

4. Petrodava=Berladu.

5. Akrobadara=Grigoresci, la NE. de Suceav'a.

6. Triphulon=Botosiani.

(160) Ací s'a descoperitu pene astadi doue petre cu inscriptiuni latinesci : una, anco la 1698, in timpulu lui Duca Voda, si care a statu multa vreme lipita la palatulu domnescu d'in Iassi (*Timon, Disceptationes de Dacia, additamentum ad Imagines Hungariae, Cassoviae, 1734. in—16*). Astadi nu se scie inse unde se afla. Principele Dim. Cantemiru a citit-o singuru astu-feliu : (*Descriptio Moldaviae, ed Papiu, p. 13. Idem in Chroniculu vechimei a Románo-Moldo-Vlahiloru. I.*)

IMP. CÆSARI. DIV. FILIO. NERVÆ. TRAIANO.

AVGVSTO. GERM. DACICO. PONT. MAX. FEL. B. DICT.

XVI. IMP. VI. CONS. VII. P. P. CAL-

PVRNIO. PVBLIO. MARCO. C. AVRELIO. RVFO

Vedi in C. I. L. III nr. 777 corectiunile facute de d. Mommsen.

A dou'a petra se pastredia in museulu Societatei de istoria naturala d'in Iassi, si suna astu-feliu : (cf. C. I. L. III 778) :

ET VICTORIA

ET CONCORDIA

A· M· AVRELI· I·

ANTONINI· ET

L· AVR· VERI·

IMP· CORNELI

V S FIRMVS >

LEG· I· ITAL· ARAM

PDSVIT

adico : [Pro salute] et victoria et concordia M(arci) Aurelii Antonini, et L(ucii) Aur(elii) Veri imp(eratorum), Cornelius Firmus Centurio leg(ionis) primae ital(icae) aram posuit.

«Pentru sanetatea, si victori'a si concordia Imperatoru loru Marcu Aureliu Antoninu, si Luciu Aureliu Veru, Corneliu Firmus Centurionele legiunei prime italice, inaltia (acestu) altaru.

Acesta inscriptiune, precumu si mai multe caramidi legionare cu literile *Leg. I Ital* aflate totuaci, ne aréttá co Dinogetia (Gergina), cu tota regiunea orasiului Tyras d'intre Siretu si Nis'ru, facena parte d'in Moesia inferiora; caci in asta provincia stationá legiunea prim'a italiana. Anco de la anululu 56 sau 57 d. Chr., sub Nerone, acesta regiune fuse alipita de provinci'a Moesiei de josu, (C. I. L. II), 781 = Henzen 6429) si statú in stapanirea Romaniloru pene la imperatulu Maximinus, care in anululu 237 o lasá preda barbariloru Carpi si Scythi (vedi Capitolinu *vita Maximi et Balb. c. 16* :

7. Patridava=Tabor la Prutu.
 8. Karsidava=Balti d'incolo de Prutu.
 9. Piroboridava
 10. Tamasidava si
 11. Zargidava
- } in Bessarabi'a.

Aceste trei d'in urma Ptolemeu (III, 8 10) le numesce afora d'in Daci'a , in portiunea care administrativu apartinea Moesiei inferioare.

§ 17.

Triburile dace in Ptolemeu. Deco pentru determinarea cetatiloru d'in Daci'a raportate de Ptolemeu ne-a pututu servi intru catu-va fontanele epigraphice, tabl'a peutingeriana si Ravennatu, nu este totu astu-feliu si pentru lamurirea triburiloru dace d'in acelasi autoru. Inscriptiunile ne aretta diversele nationalitati alle colonistiloru Daciei dupo cucerirea lui Traianu : orientali, cu deosebire d'in Asia mica(161). Dalmatini(162), Pannouieni(163) colonisti d'in Itali'a de josu(164) si d'in alte provincii ale imperiului(165). Elle nu mentionedia inse directu nici unulu d'in cele 15 triburi dace coprinse in list'a ethnica Ptolemiana, de unde se conchide : co acést'a nu

sub his pugnatum a Carpis contra Moesos fuit et Scythici belli principium et—excidium eo tempore—Historicae civitatis).— Monedele orasiului Tyras incepu cu Vespasianu si inceteadia cu Alesandru Severu. (B. de Koehne. *Description du musée de feu le Prince Basile Kotschoubey et recherches sur l'histoire et la numismatique des colonies grecques en Russie ainsi que des royaumes du Pont et du Bosphore Cimmérien*, Petersburg 1857, I v. p. 83 sq.). Vedi Mommsen, *Corp. Ins. Lat.* III p. 147—148.

(161) Acesta resulta neindoiosu nu numai d'in inscriptiuni ca urmatorele : C. I. L. III nr. 860 : *Galatae consistentes municipio*, nr. 870 : *Collegium Asianorum*; nr. 1394 *Collegium Galatarum in Dacia Apulensis*, etc , dero si d'in aceleia inchinata dieiloru curatu Orientali : ca Jupiter Tavianus (C. I. L. p. 170. — nnr. 1394. comp. nr. 1503), si Erusenus (nr. 859); Deus Azizus bonus puer phosphorus (nnr. 1130 pene la 1138.—875), Glyco, Dea Syria, deus Commagenus (nr. 130), Sol hierobolus (1108; cf. C. I. Graec. 4483. 4502.) etc Cf. Henzen, *Bullet. del. Inst.* 1848, p. 129 seq.—Hirschfeld, op. cit., p. 7 sq; Goos, *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, Hermannstadt 1874 p. (108) seq.

(162) Cum de es. *Pirusti* (tabla cerata VIII, d'in anulu 159, C. I. L. nr. 944 : emit... domus partem dimidiam.... qu(a)e est Alb(urno) maiori vico Pirustar(um); nr. VI, p 936. de Dasio Verzonis *Pirusta ex Kaviereti[o]*); Dalmatini dui Aequum, (nr. 1262. 1323, 1108, 1223.) Sponium (: Dalmatus princeps adsignatus ex M(unicipio) Splono. (nr. 1322).

(163) Multe d'in numirile coprinse in tabelele cerate si in inscriptiuni, dovedescu acest'a. Cf. Mommsen C. I. L. III p. 214).

(164) Resulta d'in nomenclatur'a topica ca : Alburnus, Apulum, cari se afla si in Itali'a: muntele *Alburnus*, nu de parte de riulu Silarus, pe care'lu canta Virgiliu (Georgic. III. 146 seq.) :

Est lucos Silarum circa illicibusque virentem
 Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
 Romanum est

Apulum amintesce Apulia. — Cf Rösler, *Rumänische Studien*, Leipzig 1871, p. 45. — Goos, l. c. p. (109). — Hirschfeld l. c. p. 8 se indouiesce asupra unei colonisatiuni insemnate d'in Itali'a de josu in Daci'a

corespunde relatiuniloru factice d'in epoc'a candu a fostu serisa (circa anulu 150 dupo Chr.), ci unoru relatiuni d'intr'ua epoca anteriora multu cuceririi Daciei(166).

Amu aretatu mai susu co d'in aceste triburi, numai pentru trei gasimu ore-cari urma in inscriptiuni :

Kaukoensioi paru a fi locuitu portiunea oltena d'in Carpati numita *Caucasus*; numele *Buridensiloru* se recunoste in statiunea tablei peutingeriane *Buridava*, ero alu *Potulatensiloru* in orasiulu citatu de Ravennate : *Potula*(167).

Tabul'a Peutingeriana insira poporele invecinate cu Daci'a astu-felin :

1. Blastarni, in muntii <i>Alpes Bastarnicé</i> ;	} scrisi unulu dupo altulu in linie dreapta, la resaritu de Prutu pene la gurele Dunarii.
2. Piti	
3. Gaeté	
4. Dacae	
5. Venedi	

Pliniu numesce IV 27 (13) intre Baltie'a si Vistul'a : „Sarmati, Venedi, Sciri; si Hirri.“ Tacitu, *Germ.* c. 46, dupo ce descrie partea resaritena a Germaniei, numesce intre locuitori spre resaritu : Peucini, Venedi, Fenni. Ptolemeu asiadia pe Ὀβενέδα si Φίννοι in campiile de ambe laturi ale Dniproliu superioru si de midilocu. Cf. *Müllenhoff, Über das Sarmatien des Ptolemaeus*, l. c. p. 2.—*Ossolinski, Vincens Kadlubeki*, traduct. de Linde, p. 463.

6. *Dacpétoporiani*, d'incolo de Fl. Agalingus (Dnistru).

Scriitorii moderni identifica fora multa greutate : 1) pe *Piti* cu *Gepiti*, lasandu in sarcin'a calugerului de la Colmar omisiunea primei silabe a cuventului (168) 2) totu astu-feliu, pe *Gaete*, in locu de Gothi(169); 3) in *Dacae* ei vedu poporulu li-

(165) C. I. L. III 944. 1601. 1033. 5900. 4736. — Inscriptiunea nr. 1486 ne pastreadia mai multe numiri ethnice ale provinciei, anso d'in nefericire mutilate. Ea e inaltata : PATROINO MVNIC POROL. ET[..... IGIOE. ITEMQVE]..... ISARVM.

Soldatii, dupo terminarea serviciulu militaru nu erau tinuti in de regula a se intorce in patri'loru, ci remaneau in provinci'a unde servisera. Veteranii trebue sa fi formatu in multe cetati d'in Daci'a partea cea mai insemnata a populatiunei.

(166) Inscriptiunile a'urea au datu la lumina populatiunile indigene d'in provinciile cucerite de Romani. Asia in Dalmati'a : Varvarini (nr. 6418, Pliniu 3, 139); Maezei (nr. 6383); Daversi (la Lilius 45, 26, 14 : Daorsei, Deraniisti. In Panoni'a inferiora: Aravisci seu Eravisci (nr. 3325), Vicani *Basoretenses* (nr. 3673); in Histri'a : *Benacenses*, Sabini (4893 princeps Sabinorum), *Trumplini* (Trumplini), Voben(ensis) (n. 4910, 4924), Anauni (Ptol. 3,1,32 Ἀναώντων); Tulbiasses, Sindunni, Comenses si Bergalei. (Aci s'a gasitu inscriptiuni scrise cu caractere proprii indigene (n. 4717, 4858, 4897, un'a scrisa pe jumetate chiaru intr'ua limba indigena, si cu litere barbare. (Vedi *Mommsen*, in *Mitth. der antiq. Gesellschaft in Zurich*, VII, 210. — Cf. *Dettlefsen* in *Bursian's Jahresbericht*).—De cele d'in Galli'a si cele alte provincii ale imperiulu nu mai vorbimu.

(167) D-lu Hasdeu explica pe *Potulatensi* prin : *Potalutensi* „locuitori pe longa Oltu“, ero pe Saldensii prin „locuitori pe langa balti.“ Vedi *Cuvente d'in betrani*, Bucuresci, 1878.

(168) *K. Zeus, die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München 1837. — *Goos, Studien zur Geographie* etc., p. 19. — *Katanesch, Orbis antiquus* I, 370, intielege prin Piti pe Agathirsi „Pieti fuerit olim scriptum, qui sint Agahtyrsi Graecis dicti“

(169) *Goos*, l. c.

beru alu Daciloru, goniti de Romani d'in patri'a loru, si lôcuindu apoi pe longa isvorulu Nistrului spre resaritu. Pe acesti Daci iaru intielege Ptolemeu (III, 5.20) cându ins'ra urmatorele optu triburi : 'Αναρηνοί, Ὀμβρωνες, Ἀναρτοφράκτοι, Βοοργίωνες, Ἀρσιῆται, Σαβῶκοι, Πιτηγῆται, Βισσοί(170); 4) *Dacpetopoiani*, dupo Tomaschek(171) si Goos(172) totu Daci liberi „traitori sub patru principi,“ de la unu pretinsu cuventu dacu *petur*==patru, si de la unu altulu totuastu-feliu : *por*, domnu, principe(173). Tomaschek chiaru gasesce asto patru triburi dace : pe *Carpi*, *Kistoboci*, *Saboci* si *Piengiti*; 5) *Venedi*, adico Slavii(174); si 6) *Blastarni*, in locu de Bastarni, ocupandu muntii Carpati, cari se numescu in Tabl'a Peutingeriana *Alpes Bastarnicae*(175). Cu alte cuvinte tabloulu ethnograficu d'in Tabla corespunde aproximativu diumetatii secolului III-lea, avendu spre resaritulu Daciei pe Goti (Gaete); la spatele loru pe [Ge]piti, si la nordu pe Germanii *Lugii* numiti gresitu in tabla *Lupiones*, in locu de *Lugiones*.

Noi nu aprobamu acestu modu de vedere — pentru ca nici unu cuventu decisivu nu ne silesce a intielege prin *Gaeti* pre Gothi, prin Piti pre Gepiti, nici a lua pe *Daci* dreptu remasitiile poporului dacu ninicitu si imprastiatu de cotre armele lui Traianu, si mai puciuu anco a admite explicarea numelui de siguru coruptu : *Dacpetoporiani* prin «Daci sub patru principi.» Tabl'a lui Peutinger nu este ua opera eroita, cum amu dice, d'intr'ua singura bucata, la anulu 230 p. Chr. sub Alexandru Severu, cum sustine Mannert(176); indicatiunile ei pentru geografi'a fisica si politica nu se potu raportá la ua singura epoca, caci totulu ne dovedesce diversitatea elementelor selle; unele d'in aceste elemente datédia dintr'ua epoca anteriora chiaru mortii lui Augustu. D lu Desjardins a deosebitu celu d'anteiu si cu multa claritate, doue epoce bine precisate in acestu documentu cartograficu : 1° secolulu I-iiu alu erei chrestine, candu s'a facutu chart'a primitiva dupo *Orbis pictus* alu lui Agrippa de sub porticulu Octaviei; 2° secolulu alu IV-lea candu s'a insemnatu pe acellasi originalu : statiunile si caile ce le lega intre densele, totu sistemulu viabilitatii imperiului d'in acea epoca. Chart'a primitiva trebuia sa reproduca : 1° *geographia physica*; 2° numele regiuniloru si poporeloru principale, ambele asia cum figurau in *Orbis pictus*; si 3° pote cate-va orasie principale(177). Form'a segmenteloru tablei peutingeriane, strimte forte de la nordu spre sudu, si lungi peste mesura de la vestu spre estu, nu se datoreadia fora indouiala de catu acelu *Orbis pictus* alu lui Agrippa, care fiindu desemnatu pe unu porticu, pentru ca se arete de ua data partile septentrionale, centrala si meridionale ale lumei romane, catá neaperatu se o-

(170) Goos, l. c. 55.

(171) Miscellen l. c. p. 706.

(172) Goos, l. sus cit.

(173) Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia, Sitzber. der Kais. Akad.* LX. 385.

(174) Goos, p. 67.

(175) Goos, 56.

(176) Op. cit. p. 16.

(177) Desjardins, *La Table de Peutinger*, p. 66 seq.—253 seq.

cupe unu spaciu forte lungu in sensu orizontalu , si forte strimtu in sensu verticalu(178).

Originalulu unei asemenea charti esistandu in secolulu alu IV-lea, anronymulu, ce traia sub domni'a filorlu lui Constantinu, n'a facutu de câtu se notedie pe densulu drumurile, orasielc si statiunile cu distanti'a d'între ele; pentru acesta inse elu era silitu ca de cate ori intalnia, scriindu acestea , cu condeiulu seu vre unu nume de regiune, poporu séu riu, se le stérgea in totu séu in parte, dupo trebuintia, ca se si faca locu liberu, de unde a si urmatu : 1° lips'a de coincidentia între geografi'a fisica si insemnarea drumurilor; 2° între loculu unde suntu scrise poporele si între acelea unde suntu notate orasielc si drumurile; 3° lips'a in tabula a mai multorlu popore importante, pe cardu figureadia altele de ua insemnătate secundara , chiar de totu obscure, numai si numai co nu s'au aflatu pe loculu unde chartografulu avea se desemnedie drumurile si cetatile ; 4° lipsa de numiri a mai multorlu riuri, cari se vedu numai desemnate; si 5° multimo de numiri trunchiate. cum de esemplu : NITIOBRO[ges], CA[m]PANIA, ETRUR[i]A, REGIO TRANSPA[dana], TRUMP[i]L[ni] [*num.*]DIA, [Aqui]TANIA, etc. etc.

Aceste doue epoce, pe cari Desjardins le a deosebitu in segmentele Galliei si Italiei, trebuiescu observate in totu restulu Tablei Peutingeriane, prin urmare si la Daci'a. Deco acumu , abstragemu d'in segmentele acesteia elementulu additionalu alu drumurilor si statiuniloru, ceea-ce aru remane propriu Daciei in chart'a primitiva aru fi singura Dunarea cu siese afluenti ai sei, si acestia desemnati numai, ero nu si scrisi cu numele lor; si apoi, lantulu de munti , peste care va fi fostu scrisu pote *Alpes Bastarnicæ*.

Ore numai la atatu se se fi redusu cunoscintiele geografice ale Romaniloru in timpululu lui Augustu despre tier'a Daciloru? Unu poporu care ano d'in timpululu lui Cesaru venise in atingere cu Rom'a(179), fusese aliatu cu Antonius(180), si incaerase mai multe lupte cu generalii lui Augustu(181), nu erá ore se figuredie nici macaru cu numele : *Daci* pe *Orbis pictus* alu lui Agrippa? Caci, du, o opiniunea adusa mai susu a lui Tomaschek si Goos, *Dacæ, Getæ, Dacépétoporiani, Piti* d'in Tabla suntu afora d'in Daci'a, la resaritu de Nistru, si scrisi pentru antei'a ora in secolulu alu IV-lea? Acést'a aru fi imposibilu. Logic'a faptelorlu cere a admite co pene la desemnarea liniiloru cu statiunile lor, pe originalulu chartii primitive a Daciei se citea numele locuitoriloru ei , a cellorlu siese afluenti dunareni, si pote si cate-va cetati dace; si co acestea, d'in lipsa de spaciu s'au fostu stersu d'in loculu lor — pentru a fi pote rescrise in spaciulu liberu ce se vede la resaritu de *Porolissum*.

Atunci, cade de la sine întreg'a sistema de interpretatiune de mai susu, rediemata

(178) Mannert, p 5 si 6. Desjardins, l. c.

(179) *Applan. Illyr.* 2°, 23.

(180) In anululu 723=31 regele Getiloru Cotiso era aliatu alu lui Antonius. Vedi Dio Cass 51 22. — Mai pe largu *Mommsen, Res gestæ divi Augusti* p 88.

(181) Dio Cass. 51. 23. Liv. *ep.* 134. — Horat. *od.* 3, 8, 18. — Verg. *ge.* 2,497; Hor. *Serm.* 2, 5,53. *Od.* 3,6,13.

pe simpl'a impregiurare co numirile ethnice Daciae, Getae, Venedi etc., suntu scrise afora d'in Daci'a. Asemenea si identificatiunea ce o face gresitu Goos, a celoru patru riuri nenumite in Tabla, cu : Ampoiu, Samesiu, Almasiu si Streiu (Egredy) de astadi si acestea numai si numai pe cuventulu, co primul se afla desemnatu intre Apulum si Brucla, alu douilea inaintea Clusiului, alu treilea inaintea Zutovului, si in fine alu patrulea la Porolisum. In care altu chipu ore de catu in acelu, care se vede, s'aru fi pututu represint'a riurile Jiu, Oltu, Siretu si Prutu, pe ua charta de constructiunea celei peutingeriane, constructiune identica cu a chartiloru antice(182)?

CAPITOLULU VI.

Topographi'a ante-romana a Daciei.

§ 1.

Acumu, dupo ce amu trecut in revista totu ce anticitatea hellena si romana ne-a lasatu despre geografi'a Daciei lui Traianu, se cautamu a deosebi, in nomenclatur'a topica pastrata de scriitori, partea anume ce se pare a fi anteriora cuceririi romane.

§ 2.

Munti. — 1. *Carpathi*. Prim'a numire in *Κάρπιδαι* ai lui Ephoru. — La Ptolemeu *Κάρπατης*.

2. *Montes Macrocremni*, Carpatii Ardealului (Pliniu).

3. *Mons Caucasus* (inscriptiunea d'in timpulu lui Traianu), in Olteni'a.

4. *Alpes Bastarnicae*, (Tabl'a Peutingeriana), si

5. *Locus Caucalandensis* (Amm. Marcellinu XXXI, 4.).

Riuri. — 1. Istros; 2. Poratha; 3. Tiarantus; 4. Ordessus; 5. Ararus; 6. Naparis; 7. Maris; 8. Tyras, cate-si optu la Herodotu.

9. Pattisus (Tisia) la Pliniu.

10. Tibiscus, 11. Rhabon séu Arhabon; 12. Alutas; 13. Hierasus, tote la Ptolemeu(1).

(182) Propertius : „cogor et e tabula pictos cognoscere mundos“ IV, epis. III, v. 36; — Cf. Eumen. rhet., *Orat. pro restaurandis schol.* c. XX, XXI. — Cf. Müllenhoff, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaiser Augustus 1856.* — Desjardins, op. cit.

(1) Numirea Alutas, Alutas (Oltulu de adi) este de siguru ante-romana, caci ne intempina iutr'ua inscriptiune d'in timpulu lui Traianu. Hierasus nu este de catu form'a mai moderna a lui Tiarantus (Siretului) herodotiann. Pentru numele Tibiscus (Temesiu) nimicu nu dovedesce c'aru fi posterioru cuceririi romane. — Rhabon sau Arhabon, cumu numesce Ptolemeu riulu oltenu Jiulu, amintesce fora indoiala pe *Arabo fluvium* (astadi Raab) d'in Pannoni'a inferioara, si pe poporulu de longa densulu *Aravisci* sau *Eravisci*. (Vedi C. I. L. III nr. 3325 : NATO. TRANTONIS F. ARAVISCVS; diploma XLII (p. 884) a imperatului Antonius Pius data lui : *Ulpio Spumari f. Biausconi Eravis*(co)

Asemenea totu d'in periodulu ante-romanu, suntu urmatorele ce le deducemu d'in Tabl'a peutingeriana, d'in autori si d'in inscriptiuni :

14. Apus (Karaciu); 15. Berzava (adi totu asia); 16. Bubalus(?) (adi Bogoniciu); 17. Stenares séu Stenarus (adi Weiss); 18. Ampela (adi Ampoiu); 19. Samus (adi Somesiu); 20. Tsierna (adi Cerna); 21. Mutria (adi Motru); 22. Mariscus (adi Argesiu); si 23. Sargetia Σαργέτια (adi Strelu) longa 'Sarmizegethusa, resielinti'a lui Decebalu (Cassius Dio, 68, 14).

§ 3.

Cotati. — De si Dacii, ca si Germanii, nu aveau orasie in intielesulu románu séu celu medievalu, đero totusi locuri intarite de asia insemnătate si intindere, cá Ptolemeu se le pota numi πόλεις, si cá Romanii se intrebuintiedie masini de resboiu la luarea loru cu asaltu, nu li se potu nici de cumu contestá. Nouii locuitori ai Daciei adusi de Traianu d'in tote partile lumei, «ex toto orbe romano» dupo cum se esprima Eutropius, ocupara de siguru cetatile dace gasite in fiintia, venindu-le mai usioru acest'a de catu a umblá se fondedie pretutindeni noui stabilimente; caci se scie co orasielile nu se nascu d'in simpla vointia séu intemplanie, ci prin instinctulu naturei poporeloru primitive, cari alegeau in de regula punctele proprii, dupo situatiune, nevoia de comunicatiune, si alte consideratiuni topice. Asemeni motive anšo subsista in de-a pururea, asia co ua parasire deseversita a tutoru locuintieloru anterióre — chiaru candu acestea s'au distrusu prin man'a inimica, — pentru a se fundá altele d'in nou, este arare-ori de ganditu. De aceia vedemu — ca in tote tierrile d'in «Orbis Romanus» — co si in Daci'a orasielile mai insemnate dace continua si dupo eucerire a si pastrá numele loru, si unele reintocmite dupo sistemulu romanu, se bucura in scurtu timpu de ua stare in floritoare.

Tinemu cu invederate numiri dace urmatorele cetati, castele si mansiuni d'in Daci'a :

1. Sarmizegethusa;
2. Tibiscum
3. Drobeta
4. Potaissa (Patavissa)
5. Napoca
6. Porolissum
7. Dierna
8. Tapae (Dio Cassius 67,6 Τάπη).

ex equite; alta a lui Marcus Antoninus, lui : *Oaxtio Naevionis f. Eravis(co)*. — **Pliniu** 3,25, 118 : *Eravisci*; **Ptolemeu** 2, 15, 3 si **Tacitu**, *Germ.* 28 : „*Aravisci*.” — Este permisu a presupune co asemenea de numiri nu se datoredia aci numai intemplanii, ci locuirii pote a aceluasi poporu in doue regiuni deosebíte. Mai compara : Celeiu d'in jud. Romanati cu *Celeia* d'in Noricum (adi Cilli), si riulu si plas'a *Sabaru* d'in jud. Ilfovu, cu colonia Savari'a d'in Pannonia superiora, astadi Stein am Anger, hung. Szombathely.

9. Berzovia
10. Azizi séu Aizizi
11. Gernisara
12. Deusara
13. Amutria
14. Ampela
15. Samos
16. Zeugma (Gaganis)
17. Augmonia
18. Kartum
19. Masclianis
20. Agnavis(?)
21. Arkiuna
22. Phrateria(?)
23. Sornum,
24. Tiasson
25. Paloda
26. Cernenum
27. Burticum
28. Stenae
29. Akrobadara
30. Malvese (Malvensis).

31—55. Tote cele in dava in numeru de 23 : Acidava, Arcidava, Buridava, Capi-dava, Carsidava, Comidava, Docidava, Marcodava, Netindava, Patridava, Pelendova, Petrodava, Piroboridava, Rhamidava, Rusidava, Sacidava, Sagadava, Sandava, Singidava, Tamasidava, Zargidava si Ziridava(2).

Numiri sigure de cetati, statiuni séu mansiuni d'iu epoc'a romána socotimu a fi :

1. Apulum; 2. Alburnus major; 3. Alburnus minor (pote Abrudulu de adi); 4. Brucla (la Ravennatu *Brutia*)(3); 5. Centum putea; 6. Ad mediam (adi Mehadia); 7. Praetorium; 8. Ad Pannonios; 9. Ponte Augusti; 10. Castra nova; 11. Arutella; 12. Romula; 13. Pons Aluti, 14. Ad Aquas; 15. Blandiana; 16. Salinae; 17. Optatiana; 18. Pinum; 19. Macedonica; 20. Largiana; 21. Certia(?); 22. Praetoria Augusti; 23. Castra Traiana.

(2) Comp. Setidava in German'ia, Thermidava in Illyri'a sau Dalmati'a, si Clepidava in Sarmatia europeană.

(3) Despre numiri vedi in genere interesantulu studiu alu lui **Hübner**, *ephemeris epigraphica*, II p. 68; cf p. 40, 58 seq. cuv. **Lucanus**. — Apulum, Alburnus si Brutia (Brucla) vorbescu pentrú ua colonisare d'in Itali'a de josu.

§ 4.

Popore ante-romane :

1. Scythii
 2. Agathysii
 3. Sigynnii
 4. Getii si Dacii cu cele 15 triburi ale lor d'in Ptolemeu.
- } in Herodotu.
-

P A R T E A II^a

ETHNOGRAFI'A DACIEI

ORIGINEA, DENUMIRILE SI DISTINCTIUNILE ETHNOGRAFICE ALE POPORELORU
DACIEI INAINTE DE ROMANI.

CAPITOLULU I.

Cea mai vechia populatiune a Daciei si descoperirile archeologice si «preistorice».

§ 1.

Deslegarea cestiunei : despre cea mai vechia populatiune a Daciei se tine in legatura strinsa cu problem'a cea mare asupr'a patriei si limbei primitive a Indo-Europeilor. De ua data ce sciinti'a filologiei comparative a doveditu derivatiunea tuturor limbelor indo-europeene d'intr'ua limba comuna primitiva, prin urmare esistenti'a unei singure limbi si unui singuru poporu indo-european, s'a cerutu de la dens'a a determiná loculu unde a fostu acelu poporu, si timpulu candu a inceputu elu a se ramificá ethnograficu si geograficu. Doue pareri : un'a lungu timpu desevarsiu stapenitoare, si d'aceia si cea mai popularia, — alt'a abiá de curendu nadiuindu-se a derimá séu celu pucinu a sguduí pe cea d'anteiu — respundu la cestiune, séu mai bine disu, ua lasa nedeslegata. Dupo prim'a : poporulu primitivu indo-european si-a avutu cea mai vechia a sea locuintia in Asi'a centrale, la Belurtagh in vecinatatea platoului Pamir; de aci ua parte d'in poporele indo-europeene se scoborira : mai anteu spre resaritu la Eran, si de acolo mai departe totu spre resaritu in Indi'a; éro numerulu celu mare apucá spre apusu si impoporá mai tóta Europ'a. Acésta hipotese s'a nascutu prin scrierea lui I. G. Rhode «*Ueber die heilige Sage des Zendvolk's*», 1820, prin care probandu faptulu negatu pene atunci, co Medii, Persii si Bactrii apartinu unui'a si aceluiasi poporu *Aricu*, crediú a putea sa descopere in documentele vechi bactrice, in primul capitolu si alu douilea alu Vendidádei in ce ordine poporele Eranice incepura a ocupá provinciile Eranului; cum ele, fiindu silite d'in caus'a frigului nesuferitu, lasara *Airyán'a vaedscha* — (dupo Rhode : in partea resariténa

a Marii Caspice, la isvorele Jaxartului și Oxului, — dupo Anquetil inse, in Georgi'a la pólele Caucasului) — spre a veni anteu in Sogdian'a si cele-alte provincii nelecuite pene atunci; cum in fine totu in capitolulu Vendidâdei se indica : co faptulu emigratiunei in *Var'a* (dupo Rhode : Persepolis si tiér'a d'inpregiuru) avú locu sub Dschemschid. Opiniunea lui Rhode gasí aparatori in Lassen, Ritter, J. Grimm, si se intari mai multu prin descoperirea ce facú Sinologulu Abel Remusat in operile istorice chineze despre esistentia mai multoru populatiuni mari si mici numite *Jue tsihi* séu *Ye ta*, Usunii etc., si descrise cu ochii albastri, cu perulu rosu séu blondu. Se crediu co acesti'a aru fi ultimulu restu de origina indo-europeana, ba anco privira in ei : pe mosii Gotiloru, pe Geti alu caroru nume ilu regasira in *Justi* séu *Yeta*. Dupo Grimm, *Geschichte der Deutsch n Sprache*, p. 162 seq., Grecii si Romanii fura primii d'in Indo-Europeeni cari emigrara in sudulu Europei formandu mai anteu unu singuru poporu, si divisandu-se mai apoi in doue; loru urmara apoi Celtii, Germanii si Slavii, cari devenira stapeni pe Europ'a nordica; dupo alte pareri mai noi, Grecii s'aru fi despartitu cei d'anteiu de Indieni si Erani; Slavii, Litvanii si Germanii de ua parte, Celtii si Romanii pe de alt'a, alcatuindu primitivu doue familii de *limbi*.

Contr'a acestei opiniuni a lui Rhode in generalu admisa si respandita, s'a ridicatu puternice argumente : Dschemschid nu e de catu unu productu alu imaginatiunei, fora nici unu fundamentu istoricu; *Vara* nu e Persepolis, ci totu ua fabulosa tíera ce nu'si gasesce locu pe pamentu; nici in primulu, nici in alu douilea capitolu alu Vendidâdei nu se afla unu cuventu macaru despre emigratiunea eratica(1); in fine platoulu Pamir la ua inaltime de 15,000 pitiore, avendu longa elu munti anco cu 7000 pitiore mai susu, supusu la unu frigu estremu si uragane, nu erá propriu a fi pututu servi de locuintia neumeratului poporu, care nu numai impopuledia Eranulu, ua mare parte a Indiei si a Europei, déro anco supune si absorbe primitivele populatiuni(2). La acestea Bonfey, celu d'anteiu a adeogitu si argumente trase d'in starea primitiva culturala a Indo-Europeiloru.

Studiulu filologicu comparativu constata anume, co limb'a in partile sele esentiale era dejá formata in epoc'a separerii Indo-Europeiloru, puterea conceptiva destulu de inaintata(3), si cu tote acestea nu gasim in limba vre-ua urma macaru despre unu nûme comunu pentru leu séu tigrú — cele mai insemnate animale rapace ale Asiei pe candu esista pentru ursu séu lupu; éro pentru camila la cele doue popore indo-europeene remase in Asia, pe candu la Indo-Germanii Europei, nu. Numile apoi ale animalelor domestice cum: bou, tauru, vaca, óie, capra, porcu, câne, calu, etc., suntu a-celeasi la toti Indo-euroeenii(4), déro prin nimicu nu se probedia co patri'a primi-

(1) Kiepert in 1856 a probatu pene la evidentia acest'a. Vedi *Ausland*.

(2) Spiegel, *Das Urland der Indo-germanen*, in *Ausland*, jahrg. 1871 p. 553—58.

(3) Fr. Bopp, *Vergleichenden Grammatik des sanskrit zend armenischen griech. latein. litauisch altslaw. gotischen und deutschen*. 1859—1861. — Adolphe Pictet, *Les origines indo-européennes, ou les Aryas primitifs* 1859—1863. — Kuhn, *Zur ältesten geschichte der indo-germanischen völker* in *Weber Indischen Studien* 1850.

(4) Cuno, *Skythen* p. 26.

tiva a acestor animale a fostu Asi'a, ero nu Europ'a. Asemenea, limb'a indo-europeilor nu aréta nici ua cunoscintia cu Faun'a si Flor'a Asiei; d'in contr'a, numirile mai multor arbori cunoscuti de tote poporele indo-europeene, ca plopulu, fagulu, stejarulu, aréta mai multu resaritul Europei, de câtu Asi'a ca patria originara(5). — In sprijinulu hipotezei se mai aduce conditiunile proprii sub raportulu geograficu ca si climaticu ce insusiesce dupo unii Europ'a sudica, dupo altii(6) Europ'a resaríténa si centrale, prin intinderea si uniformitatea sea, prin legatura-i cu Eranu si cu peninsul'a balcanica, pentru nascerea unui poporu mare, homogenu in sine, cumu si pentru crescerea lui in chipu organicu.

Déco consideramu in de aproape argumentele ambelor pareri, ajungemu la concluziunea pe care déjà celebrulu philologu Whitney (*Language and the study of language*, p. 201 seq.) a espres'o in aceste cuvinte: «Originile Indo-Europeeniloru suntu pentru noi acoperite anco in celu mai aduncu intunerecu, si parerea pentru nascerea loru in platoulu eranicu aproape de Hindukush se pote considerá totu atâtu de pucinu istorica ca si aceia pentru nascerea loru in campiile sudului Europei».

Ori-unde va fi fostu inse patri'a primitiva a poporului indo-europeu, — coci filologi'a ca si ethnografi'a nu potu deslegá ua problemá, care in genere nu e de deslegatu — ajunge a consta'á unu tîmpu candu aflamu pe Indo-Europeeni deosebiti in doue mari nemidilocite grupe: a *Arriiloru* in Asi'a, si a *Europeiloru*, cu ua limba déjà diferentiata, a Europeiloru de esemplu, cu unu caracteru nou, in care monotoni'a vechia a sunetului *a* se alunga prin crearea si intrebuintiarea déjà intinsa a lui *e*(7) prin desvoltarea lui *l* d'in *r* singurulu pene aci intrebuintiatu(8), prin crearea in fine, a sute de cuvinte(9) pentru obiecte ce destainuescu unu gradu culturalu destulu de inaltu in raportu cu starea poporului primitivu. — Europeii si Arii la rendulu loru se separa: cesti d'in urma in Eranu si Indieni, cei d'anteiu in grup'a nordica: Celti, Germani si Lettoslavi, si in grup'a sudica: Graeco-italici si thraco-illyrici. — Cum co a formatu ua data in inin'a Europei, intr'unu tîmpu vechiu, ce nu se pote determiná, stremosii tuturoru Indo-germaniloru Europei, separati la resaritu de fratii loru Arii, — unu singuru poporu, vorbindu aceiasi limba, impartita in dialecte, resulta in modu incontestabilu, nu numai d'in limbile de adi europeene, cari tote presinta caracteristice indicii, pe *e* pe *l* si *o*, cumu si ua comuna visterie de cuvinte noi formate, cari tote lipsescu Ariiloru(10), déro si d'in aptitudinea Indo-Europeiloru, constatata prin istorie, de a formá mari natiuni, in limba si consciintia aceleasi: ca ariic'a, elenic'a, italic'a, celtic'a germanic'a, slavic'a.

Cele doue mari natiuni germana si slava, cata se le presupunemu cà locuiau anco

(5) Fr. Müller, *Allgemeine Ethnographie*, Wien 1875. p. 69 seq.

(6) Cuno, p. 31—33.

(7) Aug. Fick, *Die ehemalige spracheinheit der Indo-germanen Europas*, Göttingen 1873, p. 164—175 seq.

(8) Idem. p. 201—261.

(9) Idem, p. 262—391.

(10) Fick, op. cit., p. 427—432.

d'in betrane timpuri la apusu si la resaritu de Vistul'a in campiile sarmatice si germanice, cu multu inainte forte de ce Grecii si Romanii se fi luatu veri-ua cunoscintia despre Daci, Illyri, Kelti si Germani, toti acesti'a desemnati mai apoi cu unu nume comunu de «Hyperborei».

§ 2.

Cestiunea acumu carui'a poporu apartinu instrumentele de pétra, cumu si tumurile si dolmuele, pentru a usá de expresiunile tehnice, nu se pote deslegá adi cu pucinele rezultate ale cercetariloru istorice si «preistorice». Unu punctu este inse pentru noi siguru, dupo cele dise mai susu, co parerea cea de multu adoptata despre ua populatiune primitiva de rasa finno-iberica respandita in Europ'a inainte de emigrarea acf a familiei indo-europeene, traindu in epoc'a glaciale, ba anco preglaciale, chiaru in cea tertiara, si de la care aru provenf productele epocii de pétra — nu are pentru sine nimicu mai autorisatu, mai verisimile de câtu opiniunea contraria : care nu voesce a sci despre unu poporu propriu alu epocii de pétra, séu alu dolmueloru si locuintieloru lacustre, care respinge esagerat'a vechime d'atatea mii de anni a acestoru epoce, reducend'o la nisce timpuri forte aproape de cele proprii istorice, ba anco considerandu epoc'a de pétra ca identica cu cea de bronzu, ca apartinendu adico aceluiasi poporu, numai inse pe ua scara mai inferiore a desvoltarei.

Cu alte cuvinte : epocele de pétra, bronzu si feru suntu *epoce culturale* séu *stadii ale desvoltarii*, pe cari acelasi poporu — dupo impregiurarile favoritore : aptitudine mai inalta pentru civilisatiune, relatii teritoriale mai avantagióse, legaturi cu vecinetatea, comerciu etc., le trece mai iute de câtu alte popore ce inaintedia incetu, ba chiaru stationedia sutimi de anni, traindu in pasivitate.—Acestu chipu de vedere convine credemu mai bine istoricului, si gasesce punctulu de comparatiune cu parerile mai noii alle geologiei si paleontologiei, cari rupendu deseversitu cu vechile theorii alle asia numiteloru catastrofe séu epoce distrugetóre ale formatiunii globului cu lumea lui organica—nu vedu in totulu de câtu transitiiuni séu grade alle desvoltarii. — Elu anco se confirma si d'in impregiurarea co : descoperirile preistorice, in Austri'a de es., la Kamenitia hora (in Croati'a), Szihalom in Ungari'a, la laculu de Gard'a, la celebrulu Hallstatt; in Moravi'a, Bohemi'a, Galizi'a, Bucovin'a si Transilvani'a ne aréta pretutindeni objectele de pétra cu celle de bronzu impreunate la unu locu, séu celu pucinu asociate prin vecinetate (11).

Astu-feliu descoperirile archeologice ne conducu mai multu la opiniunea co : epocele de pétra, bronzu si feru suntu trepte de desvoltare indistincte, alaturate séu trecandu unele intr'altele, ale unei familii de popóre de un'a si aceiasi rasa; si nu e ne-

(11) Comp. **Liudenschmidt**, *Die Alterthümer unserer heidnischen vorzeit*, 1858. — v. **Sacken**, *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's* 1862.—Idem, *Leitfaden zur Kenntniss des heidnischen Alterthums*, 1865.—Kuhn, *zur ältesten Geschichte der indogermanischen völker*, 1845.—Kneisel, *Culturzustand der indogermanischen völker vor ihrer Trennung*, 1867.—Gaisberger, *die Gräber bei Hallstadt*, 1841.—Fr. Krones, *Handbuch der Geschichte Oesterreichs*, I, 1876, p. 140—154.

cesaru a adoptá prim'a parere co : periód'a de pétra aru corespunde rasei finno-iberice, éro cele de bronzu si de feru, Ariiloru Resaritului, cari fiindu pe ua scara mai inalta de cultura, parte nimicira, parte absorbira populatiunile primitive.

Acestea dise ca introductiune la studiulu ethnologicu de mai la vale, se cercetamu prin filologie, fisiologie si ethologie carei'a rase si grupe de popóre apartinu locuitorii tieriloru de la Dunare : Scythi, Agatirsi, Geti si Daci, si ce urme ne au lasatu d'in limb'a si monumentele de ori-ce natura ale loru.

CAPITOLULU II

Scythii

§ 1.

Cestiunea originei Scythiloru interesa de ua potriua ethnografi'a ca si filologi'a, ca si istori'a antica, pentru co de la deslegarea ei atirna in parte loculu ce trebuie datu in vechime popóreloru finice, slavice, litvane si germane. Suntu Scythii de familie mongolica, atunci emigrarea loru d'in Asi'a in Europ'a trebuie sa se fi petrecutu séu inainte, séu dupo marea divisiune a indo-germaniloru in *Arii* si *Europeeni*. In primulu casu ei trebuiau a fi supusi si contopiti de indo-europeeni; in alu doilea, ei urmau se taie lantiulu esistentu intre aceia si popórele Arice, séu celu multu sa jóce rolulu de intermediatori. Suntu anse Indo-Germani, atunci este intrebarea generale : apartinu ei Ariloru séu Europeiloru, si cea restrinsa : careia anume d'in grupele arice séu indo-europee ?

Mai anteu cata sa precisamu co avemu ací a ne ocupá cu poporulu scythu luat in simtiu restrinsu, cu *Scolotii* (1), cumu se numia singuri, cu poporulu realu adico ce a locuitu in nordulu marii negre, contr'a caruia Dariu intreprinse espeditiunea sea peste Dunare, si pe care poporu Herodotu celu d'anteiu ilu precisá, definí si descriese fidelu, separándulu de tóte popórele vecine, fie acestea streine, fie inrudite cu Scythii,

(1) Co *Σκόθαι* erá form'a elenisata a numelui *Skoloto*, cumu se numia singuri Scythii, Herodotu ua spune lamuritu in IV, 6 unde, raportandu traditiunea despre originea scythiloru, asia cumu ua povestiau acesti'a, dice co : d'in celu mai mare frate *Leipoxais* s'a trasu seminti'a *Ἀρχάται*, d'in *Αρροξαις* — *Κατίαροι* si *Τρασπεις*, ἀπό δε τοῦ γεωτάτου ἀντίων, τοῦ βασιλέως, οἱ καλέονται *Παραλάται* σύμπασι δὲ εἶναι ὄνομα *ΣΚΟΛΟΤΟΥΣ*, του *Βασιλέως* επωνομίην *Σκυθας* δε *Ἕλληνες* ονομασάν. Numele *Σκολοτο* alu Scythiloru ne intampina si in inscriptiunea cuneiforma d'asupr'a mormentului lui Darius, care insirandu tóte popórele invinse de monarchu pune si pe *εϋδρα* in singularu. *Lassen*, *Zeitschrift zur kunde des morgenlandes*, v. VI, p 95 : *Die Inschrift über dem Grabe des Darius*, a demonstratu co *ϷϷδρα* nu inseamnă nici : oras'ulu *Skodra* d'in *Dalmati'a* nici *Σκόδρα* d'in *Makedoni'a*, nici poporulu indicu *Σκοδρωι* (*Ptol.* II, III, 13. *Dionys Perieg.* 1142 unde numele e d'in eróre, cumu probédia imediatu cuventalu *πρωξανέων*, ce trebuie schimbatu in *πρωκαλέων*) — ci numai *Σκολοτο* — pe care *Persii*, fiindu-co nu au o séa *l* nu 'l putea reproduce de cátu prin *Skurada* séu *Skurda*, d'in care s'a facutu *ϷϷδρα* séu *ϷϷδαρα*, cumu *Xudra* pentru *Kurd*.

si-i circumserise teritoriulu seu propriu (2). — La toti cei-lalti scriitori posteriori, cu *Hekateos* de la *Miletu* incependu, numele *Scythu* înceta d'a fi ethnograficu, si devine mai multu unu nume apelativu pentru tôte popórele nomade ale Nordului si *Resaritului* (3), totu astu-feliu cumu in timpulu Imperatiloru romani, *Trebellius Pollio* de es., numesce *Scythi* pe *Peuci* (*Peucini*), *Grutungii*, *Ostrogoti*, *Heruli*(4), cumu *Dexippus* in allu treilea secolu intitula cartea sea despre invasiunile *Gotiloru* *Σκοθισσα*, éro *Zosimus* nu cunósce pe *Goti* altu felu de cátu sub numele *Scythu*.

§. 2.

Analys'a traditiuniloru despre originea Scythiloru. — Se analisamu mai anteiu traditiunile raportate de *Herodotu*.

Her. IV 5: *Scythii* singuri povestiau co ua mia de ani inainte de espeditiunea lui *Dariu* contr'a loru traia unu omu anume *Targitaus*, fiulu lui *Joue* si alu fetei riului *Borysthenes*, avendu trei feciori: *Leipoxais*, *Arpoxais* si celu mai micu *Colaxais*. In timpulu domniei loru cadu d'in ceru in *Scythi'a* unu plugu, unu jugu, ua secure si unu pacharu, tóte si tóte de auru. Voi fratele celu mai mare sa ia acele daruri; candu se le pipae ele ardéu ca foculu; asijderea patí si celu d'alu doilea, pene ce venindu rindulu celui mai micu aflá lucrurile recite si le luá acasa cu sine. De respectu ceilalti frati ii incredintiara domni'a. D'in *Leipoxais* se trasera *Auchatii*, d'in *Arpoxais* — *Katiarii* séu *Trasprii*, d'in *Colaxais* — *Paralatii*. — Acést'a este legend'a nationale a *Scythiloru* (4), care ca legenda nu e resunetulu unui evenimentu, ci mai multu oglind'a cugetariloru si simtiriloru unui poporu, marturi'a despre chipulu si gradulu starii sèle politice si sociale. — Ea probédia permanent'a divisiune a *Scythiloru* regali in trei triburi deosebite, si co *Scythii* nu erau lumai nomadi, déro si agricultori, stabiliti cu locuintiele.

A dou'a traditiune culésa de la grecii ponticii (IV8) consta in urmatórele :

Herakles pascundu boii lui *Geryones* a nemeritu in tiér'a numita acumu *Scythi'a*, care mai de multu era pustie. Ací silitu de geru si de ua furtuna mare intra intr'ua pescera, isi aterne pelea de leu, se invelesce si dórme. Descseptandu-se si ne mai

(2) *Herodotu IV*, 120. 64, 46, 105 etc.

(3) Se pare a fi contribuitu la acést'a natur'a chiaru a stepeloru d'in nordulu Asiei si Europei, care determinandu pe toti locuitorii catre viati'a nomada, ocupatiunea uniforma facea sa apara toti ca unu singuru poporu. Cu dreptu observa *A. v. Humboldt* (*Kosmos I*, 492) : „Die Aehnlichkeit der Sitten ist, wo die Natur des Landes den Hauptcharakter der Sitten hervorruft, ein sehr unsicherer Beweis der Stammähnlichkeit. Das Leben in der Steppe erzeugt bei Türken, bei Baschkiren (Finnen), bei Kirgisen, bei Torgod und Dsungaren (Mongolen) dieselben gewohnheiten des nomadischen Lebens, denselben gebrauch von filzselten, die auf wagen fortgeführt und bei den viehheerden aufgeschlagen werden »

— (4) *Curtius Ruf.*, VII, 8, 17 face pe Asiaticii *Scythi* se vorbésca astu felu lui *Alesandru Macedonu* : «dona nobis data sint, ne Scytharum gentem ignores, jugum boum, aratrum, hasta, sagitta et patera.» — *Humboldt*, *Central Asien I* 253, *Kosmos I* 395 crede co asta legenda s'aru fi nascutu d'in amintirea despre caderea vre unui aerolitu.

gasindu si caii trasurei s'ele furati d'in porunca divina, se luà in cautarea loru, si colindà t'ota tiér'a peno ce ajunse la locul Hylea. Ací, intr'ua subterana adânce afla ua fintia extraordinara (Echidn'a) de la capu peno la peptu femeia, éro de ací in josu s'érpe, pe care, de si inghetiatu de spaima, o întrebà de a vediatu unde-va caii sei. Ea 'i respunse co suntu la dens'a, anso nu ii va dá *πριν οί μυχθῆραι*. Dobendindu Echidn'a trei baeti cu Hercule, ii restituí caii, si 'lu rugà se-i spuna: déco se voru face copiii mari, se-i lase a stapaní acea tiéra, séu sa i tramita la densulu? Elu ii dede atunci unu arcu si unu briu, si câte va cupe de aur, dicendu-i ca se oprésca la sine pe acél'a d'in copii care va putea trage cu arculu si incinge briulu ca elu, éro pe cei l'alti sa-i gonésca d'in tiéra. Skythes, celu mai micu d'in frati, implini conditiunea tatalui, si remase rege in locul mamei s'ele; cei-l'alti doi frati Agatirsos si Geronos furasiliti a se stabili aiurea (5).—Acésta legenda prin caracterulu seu cu totulu grecescu, si incarcatu cu óre-care eruditune mitologicu-geografica (despre insul'a Erytheia la Gadeir'a, locuinta lui Geryones) in fondu e aceiasi versiune a lui Targitaus; ambele tindu a areta originea divina a Scolotiloru, si in ambele se favorisa fratele celu mai micu.

Cea d'a treia legenda nu are in sine nimicu mythicu, si ne aréta numai co Scythii au emigratu d'in Asi'a in Europ'a peste Cimмери (6), pe cându cea d'anteiu ii face autochtoni, éro a doua ii scobóra d'in Nordu.

§ 3.

Flavius Josephus cunoscutu prin scrierile s'ele biblice, deduce pe Scythii d'in Magog (Antiq. Jud. 17). Dupo Ezech. c. 38, 39 acesti'a suntu vitezi cavaleri veniti d'in departatul nordu (38—15, 39—12) armati cu arce si sageti (39—3) cu scopu numai de a jefui si a pustii (38—12 si 13). Jeremia c. IV—VI nu indica numele acestui poporu jafuitoru alu natiuniloru (praedo gentium IV—7), anso ilu descrie ca venindu d'in tiér'a Boreala, de la capetulu pamentului (VI—22), vitézu (V—16) cu arcu si sageti, iute ca vulturii si vijeliile (IV—29, VI—23, IV—13), batendu-se pe josu si vorbindu ua limba necunoscuta (V—15) (7).

(5) Comp. *Köppen, Nordgestade des Pontus*, p. 13.—*Ritter, Vorhalle* p. 64; *Ukert*, 266 nr. 13.—Aceiasi legenda se afla, cu pucine modificatuni, pe ua inscriptiune gréca. *Ukert*, 266 nr. 15.—*Diod. Sic.*, II cunosce acésta legenda, si pe Skythes; anso in locul celoru doi frati ai acestuia pune pe Palos si Napas, de unde se tragu Scythii: *παλαί* si *ναπαί* (Com. *Plin.*, VI, 19. *Steph. Byz.* v. *Ναπις* *Solln.* c. 19.—Comp. *Ukert*, 269.—Cuno 295 identificu pe *παλαί* schimbati in *Spalei* cu *Sporii* lui *Procop.*

(6) Analis'a acestei tradituni de unu caracteru istoricu o vomu face-o in partea a treia a studiulu de facia.—Compara despre dens'a *Duncker. Gesch. Alterth.* II 329 seq.—*Frérot, Mém sur les Cimmér.*, *Acad. d. inscr.*, t. XXXII, in—12, p. 223 (XIX, in—4).—*Adelung, Aelteste Gesch. der Deutschen* 1806, p. 18—24.—*Rog. de Belloguet, Les Cimmériens* p. 37 sq.

(7) *Belloguet* si alti invetiati nu se indouescu de identitatea Scythiloru cu Magog (*Les Cimmériens*, Paris, p. 24).

dimile in genere ale Scythiloru, tóte acestea potu fi cu totulu obiceiuri mongole, cumu pretinde Niebuhr (p. 362—63), Neumann si altii; ba anco aru puteasa fie asemenarea si mai intinsa, observa Rawlinson, si totusi ea nu probédia originea mongola a Scythiloru, pântru co: 1. identitate de obiceiuri adesea se gasesce la popórele cele mai departate, cari nici ua data n'au fostu in atingere (26); si II-lea, unu poporu fiindu in legatura continua cu unu altulu se nasce cu timpulu unu schimbu reciproc de obiceiuri intre densii, fora ca acést'a se fie destulu pentru a determiná ua legatura reala ethnica.

III. Argumentulu limbisticu desvoltatu cu tóte amenuntele de Karl Neumann in oper'a sea: «Die Hellenen im Scythenlande» (27), a gasitu si mai pucina aprobare. Prin sortiarea d'a demonstrà resturile limbei Scythe cu limb'a actuala mongola autorulu a ajunsu la rezultatulu de totu ciudatu co intr'ua epoca atátu de departata, mai nici ua diferentia nu se simte in ele, de si se scie co tocmai limbile nomadiloru suntu supuse la mutabilitate cu multu mai mare de câtu limbile popóreloru asiediate (statornicite) (28).

Câtu de seriósu insa suntu ethnologiile lui Neumann a probatu Schiefner (l. c) si Müllenhoff (29), primulu marginindu-se a dovedí co: resturile d'in limb'a scytha nu suntu proprii a fi supuse la ua filologica cercetare, pe candu Müllenhoff togmai prin acést'a — dupo cumu vomu vedé mai la valle, a sfaramatu in modu decisivu ori-co năzuintia d'a se mai mongolisá Scythii lui Herodotu (28).

Despre preparatiunea Cumisului la Calmuci si Nogai vedi Clarke Travels I 313.—De Hell, p. 274 tr. engl. si Dahl la Neumann, op. cit. I 281.

(26) Vedi „Ausland“ 1867 nr. 47 interesante esemple de acést'a. Ua parte d'in ele vedi la Cuno p. 298 nota.—Osc. Peschel, *völkercunde*, Leipzig 1874 p. 22—27, ne procura si mai multe.

(27) Pentru a se aprecia valórea celoru-l'alte argumente aduse de Neumann vomu indicá câte-va esemple: Scythii suntu Finezi, fiindu-co acesti'a peno adi se numescu de Slavi *Tschuzi*. Grecii cari aflara numele *Tschud* prin intermed ulu Getiloru, d'in motive euphonice facura d'in *Tschuzi* — *Scythi* (p. 140, 180). Cumu se impaca atunci Neumann cu Herodotu care spune precisu co $\Sigma\kappa\omicron\lambda\omicron\tau\omicron$ era numele propriu, domesticu alu Scythiloru, si co *Scythii* este numai form'a hellenisata a lui *Scoloto*?—Neumann pune mare greutate pe aceea co: Scythii dederu lui Dareius *cinci* sageti; si la Calmuci peno adi ua retributiune séu amenda consta totu in *cinci* sageti.—Aflamu anso si la Rusi totu astu-feliu: 5 capete de vite, 5 cai, 5 copeice, 5 haine cusute si 5 necusute, etc. In mythologi'a indica apoi, Kâmadeva si-a luat u numele de *Pantshavâna* si *Pantshaçara*, de la cele *cinci* sageti ale amorului. Vedi dictionarul lui Kowalewski, p. 1705 si 1600.—Comp. A. Schiefner, *Sprachliche Bedenken gegen d s Mongolenthum der Scythen* (Bulletin de la classe des Sciences s historiques, philologiques et Politiques de l'Academie Impériale des Sciences de St. Petersburg t. XIII, 1856, nr. 13. p. 194—206).

(28) Max Müller, *Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache*, trad. C. Böttger, Leipzig 1866. Schiefner, l. c. col. 196. — Peschel, *Völkercunde*.

(29) *Ueber die herkunft und sprache der pontischen Skythen und Sarmaten*, in *Monatsbericht der Kön. Preus. Akademie*, august 1866.

(30) Cuno p. 300 seq. nu reproduce de câtu critic'a lui Schiefner și Müllenhoff. — Câte-va esemple d'in asta critica suntu destulu de instruitóre. Asia, faptulu raportatu de Her. IV 2, co Scythii orbescu pe slavii loru, Neumann il atribue unei neintielegeri; unu scythu spuse lui Herodotu numele *tosu*, adica mongol: «smentana»; elu ause crediu c'aude greculu τὸ ὄσος (p. 282

Schafarik despre Scythii. — Schafarik în *μαέστ'ra sea opera: Antichitatile slave* (31), a emis opinionea, că Scythii după numărul lor erau poporul cel mai mare și numeros al Slavorilor aflați deja de vechi în Europă, care se întindea de la secol. V-lea, înainte de Chr., până la alu V-lea după Chr., de la Baltică până la Marea Neagră, între Carpați, Donu și Volgă de sus, până la Nowgorod, sub numele de Vendi și Serbi; erau cei Slavi între cari se socotiau și Scythii *plugari și agricoli* ai lui H., erau stăpâniți de unu tribu foarte numeros, de Scythii anume cei de origine mongolică, cari ocupau țările de la Pontul Euxin, în jurul Olbiei. (32). — Ce privește limbă a acestui micu număr de Scythii «de mirat», dice elu (p. 283) că prin orecare cunoștință a limbilor Zendă, persană și medicală, se poate observa în cuvintele scythe (numele Scythu *Skoloti* și ale triburilor lor; numele omilor, și anume alu Regilor, numele dieilor, diețiilor, localităților etc) că înrudește învederată cu persică și medicală. Si acestu «minunat fenomen» (p. 248-5), «și află explicație parțială în îndelungă locuința a Scy-

Neumann). — *Αποτίρες* a lui Herodotus sunt mongol. *arat* «omeni» «popor»; *νομάδες* = mongol. *Nomutschi* seu *numutschi* «aracasi» (Neumann 186); *γεωργοί* sunt *ὄργοι* ai lui Strabon (de și lectură *ὄργοι* Str. 306 nu e sigură; și Strabo numește *ὄργοι* longă Iazygii Sarmatilor — cari sunt de origine arică, după însuși Neumann) — și ambii se tinu de mongolul *urgha*, *lagaru*, (— Schiefner col. 196 d'în contră observă că urghă semnifică numai «cort», urghă, cortul Canului seu altor persoane superioare (Kowalewski p. 590) «pentru că pretutindeni, dice Neumann, unde Mongolii se opreau, seu se oprescu anco, aflăm căte-ua *urgha*). (Câte-va rânduri mai jos însă, fiindu că profes. Schott îi amintescă că «*uruk*» aru semnă «tribu» preferă asta etimologie «caci Asia numită *Georgi* seu *Urgi* în faptu alcatuia primulu *uruk*, prin care puteu caletori Grecii olbieni cu marfuri în țiera Issedorilor.») *Kolaxais* (*Κολάξαις*), fratele cel mai micu alu lui Targitaos, celu care rapescă (după povestea Scythilor, H. r. IV. 6) cădiutele d'în ceru daruri de aur — nu e altu de cătu «mongolul *Khulaghukhu* seu *Khulughukhu* «a răpi, a jefui», *Khulaghuktschi* seu *Khulaghatschi* «Hotiulu»; numele fratilor sei : *Arpoxais* și *Leipoxais* (după Neum. *Nitoxais*) corespundă mongol. *Urbatschi* «unu omu nehotaritu, nestătornică»; *nitsoktschi* «unu omu ce se lasă d'unu lucru» (p. 186), și în fine Targitaos — de la mong. *tarkhakh* «a se întinde, a planta» (184) — Totu asemenea etimologii : *Ἐξάμπαϊος* = mong. *jeke dsam* (mare drumu); erau fiindu că în unele (stricate) manuscrite se citește *ἄμαξάμπαϊος*, convine lui Neumann mai bine a deduce această d'în : *aimakdsam* «drumul sacrei adunări»; iar terminașinea — *παϊος* — foarte comodă, printruă simplă eroră a lui Herodotus : «La întrebarea despre numele locului ce însuși H. vizitase, primul el de la soții sei de drumu Scythi răspunsulu : *aimak dsam bui* «sunt drumurile cele sacre», etc, etc; În acestu chipu continuă Neumann în totă operă sea, d'în care cităramu căte-va exemple numai. — Este curiosu numai cumu asemenea limbistică scamotagiuri («linguistische Taschenspielerien») precumu îndreptățitu le numește Schiefner, a pututu trece în unele edișuni ale lui Herodotus, cumu de es : a lui Stein.

(31) *Slov. Staroz*, 2 vol. — traducți germană, în care s'a strecuratu mai multe erori, *Slawische Alterthümer*, de Mosig von Aehrenfeld, Leipzig 1843, 2 volume.

(32) Idem, tr. germ. I, 181, 271.

«thiloru in interiorulu Asiei, parte in vecinetatea Mediloru si Persiloru ; in zabav'a «Scythiloru prin Medi'a pe timpu de 28 ani, in fine in vecinetatea cu Sarmatii, unu «poporu medicu, cu care ei statura atâtea secole in relatiune, si si amestecara mo-
«ravurile si limb'a.»

Theori'a lui Schafarik presenta pentru noi mai multe imposibilitati :

1^{iu} Este greu a admite ca Slavii, unu poporu ce numerá milióne, se fi fostu subjugatu de ua mana de Mongoli; sa tréca apoi sub stapanirea Sarmatiloru, Gotiloru, Huniloru, fora sa se soie in timpu de 13 séu 11 secole (de la Hesiodu pene la Iordanis) nici macaru despre esistenti'a loru, ca cumu aru fi remasu atâtea milióne ua putere latentá in miscarile uriasie ale celoru alte popóre. (31).

2^{lea}. Schafarik nu 'ntemeiadia hypothesele séle pe nici-unu scriitoru anticu grecu séu romanu, ci talmacindu și restalmacindu câte-va notitie, invocandu autoritatea Chronicarului Nestoru d'in alu XII secolu, contr'a autoritatii lui Herodotu d'in alu V^{lea} secolu inainte de Chr., despre raporturi ethnice anterióre chiaru acestui'a (34); si

3^{lea}. A sustine pe de ua parte mongolismulu Scythiloru, intemeiatu pe ua pretinsa assemenare a phisicului intre ambele popóre, și a recunósce pe de alt'a : co totu ce ne remane d'in limb'a scytha «aru trebui se puna inrudirea acestei limbi cu medo-persic'a afara de ori-ce induoiála» (p. 284), si in acelasi timpu a esplicá acestu minunatu phenomenu prin imprumutulu facutu de Scythi de la Medo-persi, este —pare-ni-se, ua consecintia ce are in sine si contradictiunea sea ; caci déca totu ce scimu d'in limb'a scytha este 'mprumutatu de la Medo-persi, d'in ceea-ce nu scimu urmédia sa fi fostu limb'a scytha ua limba mongola? — Si totusi: Schafarik facuse unu pasu insemnatu in recunóscrea a adevérului, constatându originea indo-europee a cuvintelor scythe. (35)

Scythii suntu Indo-Europei. — Donaldson (36) si I. Grimm (37) au aretatu anco de multu prin analys'a cuvintelor scythice ajunse pene la noi, co : Scythii lui Herodotu suntu unu poporu indo-europeu. Cu acés'l'a in sa cestiuinea ethnografica nu e de câtu in generalitatea sea determinata, coci mai remane partea cea-i-l'alta a ei : careia anume din grupele marei familii apartinu Scythii? .

Opiniunile suntu diversu impartite :

(33) Theori'a lui Schafarik este mai pe largu combatuta de **G. v. Wietersheim**, *Zur vorgegeschichte Deutscher Nation*, Leipzig 1852, *Excurs A: Über Schaffarik's meinung: dass Slaven die ersten Bewohner des Landes zwischen den Karpathen und dem Adriatischen Meere gewesen seien*“.

(34) Wietersheim, l. c. — Cf. Cuno 304.

(35) Ua opiniune nu mai puțin hasardata este a lui **B. Kortüm**, *Griech. Geschichte* I, p. 301 seq., care vede : in Scythii Nomadi pe : Mongoli; in Scythii agricoli, pe Slavi, Sarmati si altii; in Budini si Geti pe Germani, iar in Kimmeri — unu tribu d'in famili'a kimrico-iberica. — **Kurd de Schloezor**, *Les premiers habitants dela Russie*, Paris 1846 tine ca si Schafarik de Slavi pe $\Sigma\kappa\theta\alpha\iota \gamma\epsilon\omega\rho\gamma\acute{o}\iota \epsilon\iota \acute{\alpha}\rho\sigma\tau\eta\rho\varsigma$.

(36) Varonianus, p. 30—40.

(37) Geschichte der Deutsche Sprache, Leipzig 1848.

Pe candu Halling (38), Pinkerton (39) si Grimm ii considera de Germani, Schleicher și altii, de stremosii Slaviloru, Lituaniloru și Germaniloru, intr'ua epoca candu acesti'a anco neseaparati constituia un'a si aceiasi familie; Lindner (40) Cuno (41) etc. (42.) de chiaru Slavii de adi, — Zeuss(44) si Müllenhoff(44) le dau ua origine eranică, iara Rawlinson (45) hesita a se pronunția.

Argumentele lui Zeuss sunt: a) Famili'a medo-persica eră in antichitate pe langa cea indica si semitica cea mai respandita in Asi'a, si unu numeru insemnatu d'in popórele séle erau date vietiei nomadice; b) Religiunea scythica este identica cu cea medo-persica; c) Lamurite marturii confirma originea medo-persa a acestoru popóre nomade; d) Numeróse comparatiuni alle numiloru scythice si perso-medice duc la acelasi resultatu.

Lui Müllenhoff se cuvine meritulu d'a fi completatu demonstratiunea lui Zeuss, e-saminandu in modu sciintificu tote cuvintele pastrate d'in limb'a Scythiloru, si prin acést'a, deslegandu pentru totu-d'aun'a cestiunea despre positiunea ethnografica a Scythiloru si Sarmatiloru. In desu citat'a disertatiune a sea probedia mai anteu (pag. 551 — 2) co Sauromatii pe cari Hippocrates (de aere § 89) ii numesce unu poporu scythu suntu de origina medica(46), rediemandu-si parerea nu numai pe asemenarea costumeloru (not'a 1 p. 552), déro si pe comparatiunea numeloru sarmatice si alane cu eranic'a, d'in care resulta in modu neindoiosu inrudirea ambeloru popore. Apoi (p. 553) dupo ce stabileste co Scythii si Sarmatii vorbiau aceiasi limba, inse in dialecte diferite, trece la analis'a cuvinteloru scythice, care-i da dreptu resultatu co : acesteia nu se potu esplicá mai lesne si mai completu prin alte limbi afora de cea vechia persica si de zende; co prin urmare Scythii si Sauromatii au fostu unu poporu *eranicu*, si parerea cum co Slavii s'aru trage dintr'ensii este cu totulu nefundata.

§ 7.

Cuno asupra Scythiloru. — Theori'a despre identitatea Scythiloru pontici cu famili'a letto-slavica fú mai de curendu sustinuta cu multa cheltuiala de eruditiune

(38) *Geschichte der Skythen*, Berlinu 1833.

(39) *Dissert. on the origin and progress of the Scythians or. Goths.* Lond. 1787 in 8.

(40) F. L. Lindner *Skythen des Herodot.* Stuttgart 1841.

(41) *Op. cit.*

(42) *Jordan. Orig. Slav.* T. 1—2. Fol. Windob. 1745. — Gatherer, *an Prussorum, Lituanorum cet. pop. Lettic. orig. a Sarmatis liceat repetere?* in *Comm. Soc. Scient. Gotting.* t. XII, p. 161—272; t. XIII, p. 79—137 — Fréret *Oeuvres*, ed. 12, t. V, p. 57 etc. — P. G. Eichhoff *Histoire de la langue et de la littérature des Slaves, considérées dans leur origine Indienne-leurs anciens monuments et leur état present.* — Steph. v. Horwat, *Urgeschichte der Slaven.* — Pesth 1844. — L. Georgil, *das Europäische Russland in seinen ältesten Zuständen.*, Stuttgart 1845.

(43) *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München 1837.

(44) *Op. cit.*

(45) *History of Herodotus*, III, p. 199.

(46) *Plinius*, N. H. 6, 19.

de către Cuno în oper'a sa : Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde, (erster Theil), *Die Skythen* (Berlin 1871)(47). Elu plăca de la întrebarea : «Ce au devenit imensul popor alu Scythiloru, dacă acești'a nu erau Slavi? și unde locuiau Slavii în vechime, dacă nu erau ei Scythii, cându mai alesu despre emigratiunea loru în țările ce ocupa de la alu VI-lea secolu d. Chr., sub numele de Slavi nu aflăm nici ua urma?» (p. IX). Elu mentionedia apoi co : întinderea Scythiei devine d'în ce în ce mai mare în scriitorii posteriori lui Herodot. Si «acesta împregiurare însesi serva în același timp de confirmatiune a probei apagogice trase d'în Herodot : cum putea poporul Scythu sa se întinda asia dicundu în infinitu, dacă nu era consolidata idee'a despre marimea-i imensa? Si cum se putea nasce asta idee, și cum putea sa se consolidea fora realitate?»(48)

Cu asemenea dogmatice propozițiuni stabilite *à priori*, Cuno totu le esecuta; tal-macesce și restalmacesce marturiile pentru a operá cu ele séu fora ele. Pe Indo-Scythii îi tine de Parti (p. 205), și pe acești'a de cei mai rubediti cu Slavii, pentru co numele Arsakidului Vonones amintesc pe vechiulu slavicu *vojna* «resboiu» *vojnŭ* «resboinicu»; numele parthicu Vardanes=slav. Bratanŭ (de la Brat «frate») séu=Vladoni (de la vladati «imperare»; Pacorus, de la sl. pakŭ «validus» cu sufix *orus*, etc. (p. 200). Numile reginei Amazoneloru Ori-thyia și a lui Orikos fiulu regelui Scythu Ariapeithes, le deduce d. la slav. Oriti «arme», kroat. orias «uriasiu» (p. 287). — Cum predemonstredia elu slavicitatea numeloru topografice la nordu de Pontu se vede d'în urmatoarele, p. 230 : Prin Rhipes séu Rihai desemnedia scriitorii vechi patru sisteme de munti; fiindu-co etymologi'a finica convine numai la doue, cata se preferim etymologi'a slavica de la radecin'a *rip*.!... Kimmerii suntu pentru Cuno fora discussiune Scythii, deci Slavi (p. 259), de și totu fontanele deosibescu destulu ambele popore. — «Co Scythii pontici nu erau nici de cum Persi, dice Cuno, este tacerea scriitoriloru vechi ua proba negativa de mare greutate.» (p. 320) : — Dacă ore asta tacere a scriitoriloru n'aru fi cu mai multu dreptu ua puternica dovada pentru neslavicitatea Scythiloru? — — Explicatiunea resturiloru d'în limba scythia prin slavie'a moderna e numai aparenta. Mai anteu în timpulul lui Herodot și alu lui Dareius

(47) Despre valoarea hypothesiseloru emise în asta opera, vedi recensiuinea lui Gutschmid, în *Literarischen Centralblatte* 1871 p. 1025 sq.

(48) p. IX. Cf. pp. 90, 249, 311, 313 în care repeta d'în punctu în punctu aceleasi întrebări. — Cu totu astea: I, apagogic'a dovăda despre slavicitatea Scythiloru nu esista pentru co: Scythii puteau pré bine sa se stinga, cumu s'a și stinsu, respandindu-se în regiunile departate și necunoscute d'în nordulu Asiei și Europei, séu contopindu-se în parte cu poporul Getu; II-lea, întinderea numelui „Scythia“ la scriitorii posteriori lui Herodot, nu coresponde realitatii, astu nume devenindu colectiv pentru tote poporele nomade ale nordului și resaritului, cum lamuritu spune Plin. hist. nat. IV 25 : „Scytharum nomen usqueque in Sarmatas atque Germanos; nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum, ignoti prope caeteris mortalibus degunt“; III-lea Opiniunea altmintrelea drépta, co : Slavii nu suntu veniti în locuintele de adi tocmai în timpulul istoric, caci în acestu casu amu află ore-cari notiție despre unu atare evenimentu, — nu implica necesaru identitatea Slaviloru cu a Scythiloru, cum crede Cuno, caci se pare a fi siguru, dupo cum Müllenhoff a și probatu : co poporele ce Herodot deosibesc de Scythii : Neurii, Androphagii și Melanchlânii, erau stremosii Slaviloru.

limbele slavice nu se vorbia cá acumu; alu douilea, analys'a cuvintelor scythe probédia între alte legi ale sunetelor — trecerea originarului *s* în *h* (asia în numele scythicu alu orasiului Theodosi'a: Ἀρδᾶβδα, ce e glossatu prin ἑπτάθεος, se recunosece ᾶβδα = zend. apers. hapta, siepte), — cum este în eranic'a si grec'a, pe candu limbele slavice nu cunosc asemenea transformatiune(49).

Pucin'a valoare inse a etymologiilor lui Cuno reese mai bine punendu le în comparatiune cu ale lui Müllenhoff.

CAPITOLULU III.

Probe philologicé

GLOSSARU SCYTHICU

Cercetarile asupr'a limbeloru vechi ale caroru resturi ne suntu pastrate de scriitorii streini: greci séu romani, ne presinta de la prim'a data seriosé greutati; caci resturile acestea nu suntu transmise în alfabetulu nationalu, ci prin transcriptiunea gréca séu romana, care nu putea totu-d'auna se reproduca fidelu si precisu tote sunetele limbei, ci le modelá dupe legile loru euphonice. Cel-b ulu nume Karthu-Hadath, de es. devine la Greci *Karchêdon*, iaró la Romani *Carthago*. Mai alesu Grecii erau obicinuiti a schimbá sau mutilá cuvintele streine, cum deja Strabo(1), si multu timpu dupo elu Lydus(2) cu dreptu le-a imputatu(3).

Acést'a privése neaperatu si cuvintele scythe de cari avemu sa ne ocupamu. La ele se mai adaoga si imprejurarea co multe suntu nume proprii d'in perioadele vechi ale limbei, ceea ce aduce greutate a se esplicá prin limbele moderne; la multe iarasi sensulu originariu necunoscandu-se, ethymologi'a adesea balantiadia. — Dó mare importantia suntu neaperatu cele transmise cu semnificatiunea loru; anse si atunci cestiunea totu remane, déco cuventulu, déco insemnarea lui astu-feliu cumu se da este séu nu corecta. Mai departe, *Scythu*, *Scythicu* n'a avutu totu-d'aun'a ua insemnare propria, determinata, si e intrebarea: ce întielege de es., Hesykios candu dice: *scythicu*?, si ce sigurantia potu avé numele date de scythice de cotre scriitori cá Apianu, de exemplu?

D'in acést'a resulta lamuritu: co unu atare glossaru numai d'in punctulu de vedere istoricu se pote face, si luandu de basa studiulu methodicu si systematicu alu lui Müllenhoff—cu ale carui ethymologii rare ori vomu avca a fi în desacordu,—dividemu materialulu în doue: 1-íu, Cuvinte transmise cu semnificatiunea loru; si 2-a, cuvinte a caroru semnificatiune nu se da de anticitate (scriitori, inscriptiuni, monede).

(49) **Fick**, *Die ehemalige Spracheinheit der Indo-germanen Europas*, Göttingen 1873, p. 407. — **Spiegel**, *Die Scythen im Alterthum, in Ausland*, 1871, p. 725.

(1) **Strabo**, p. 667 ed. Didot.

(2) **Lyd. de Magistr.**, III, 32.

(3) Invetiatii moderni, ca **Ch. Lenormand** *Hist. Ancienne*, III, 1, 3; **Belloguet**, *glossaire Gaulois*, 65, **Diez**, *Gr. der R. Spr.* I, 79 seq. — **Hase** etc. a doveditu mai multe asemeni metamorfose în scrierile celoru vechi.

1. *Cuvinte transmise cu semnificatiunea lor.*

Herodotu

1. 'Ενάρες adico οἱ ἀνδρόγυνοι (IV 67 comp. I 105), dupo Herodotu, care da traducerea lucrului; ἀνανδρίεις, dupo Hippokrates «nebarbatescu» care da pe aceea a vorbei, —corespunde zend. e-nairyā (comp. zend. e-vīta=ṣ-vīta), aric. a-narya «nebarbatescu» compusu d'in negativu a —si nar, barbatu. (Comp. Zeuss 294, Müllenhoff 553, Schafarik I 283. — Fick 406).

2. 'Εξαιπαῖος, i dico ἱερὰ ὁδοὶ «cài sacre», fontana si ua regiune. Traducerea lui H. e corecta. 'Εξαι—anse ofera greutate. Zeuss (295) cugeta la zerdiculu *asha, as-havan*, sanctu, si *pate* poteca, drumu; séu pers. Mahpai «circumscriptione sancta». Müllenhoff, care respinge asta ethymologie, crede co E este unu privativu a, si in cuventu sta ideea de «neviolatu, neviolabilu», cá in germanulu «heilig»; ero παῖ παθ, apers. pathi, poteca. Elu nu esplica anse pe enigmaticulu *μ* ce-lu aflamu si in alte asemeni compositis 'Αρείμπασα ('Αργίμπασα), 'Αργίμπατοι, olb. Τούμπαγος? tanait. 'Ιραμβοδστος (comp. med. pers. 'Αρτεμβάρης Herod. I, 114 sq. 9. 122. — Aeschyl. Pers.). — Rawlinson (On the Ethnography of the European Scyths), reduce εχαν séu hexan la Skr. accha, grec. ἄγια si lat. sacra (de siguru nefundatu). Dupo Cuno : form'a cuventului aru fi : Svampaios, d'in asl. svetū «ιέρως si asl. pati, ὁδός», pe care Herod. l'aru fi transformatu in 'Εξαιπαῖος.— Ethymologi'a lui Müllenhoff e fora indouiala de preferitu.

3. 'Αρμασποί, unu poporu, adico μονόφθαλμοί (IV 27) : οὐνομάζομεν αὐτοὺς Σκωθιστί 'Αρμασπούς. ἄριμα γὰρ ἔν καλέουσι Σκύθαι, σποῦ δὲ τὸν ὀφθαλμόν (comp. 3, 116). Traducerea lui Herodotu nu e corecta, caci ἄριμα nu insemna in nici ua limba «unulu» numeralu; sk. ādima primus fiindu ua formatiune tardia. Dupo Müllenhoff 'Αρμ-ασποι=zend airyaman, familiariu, supusu, si acpa, aṣp calu «avendu cai supusi, blandi» (p. 555). Rawlinson aduce gresitu pe ἄριμ — (dupe elu in locu de Φάρμα), cu skr. prathamā, zend. frath̥ma, grec. πρῶτος; éro spu cu lat. spic séu spec—radecin'a cuventului specio, specto, speculor, aspicio. Cuno (326) fora sa observe co skr. ādima e ua formatiune tardie, deduce d'in elu pe *arima*, si-lu pune in strinsa rudenie cu slaviculu «jedin» «unulu»!

4. Οἰόρπατα, denomiatiune scythica a Amazóneloru, adico ἀνδροκτένου οἶορ γὰρ καλέουσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ πατὰ κτείνειν (IV, 110). — Transductiunea lui Herodotu pare a fi si aci necorecta; coci acelasu cuventu si aceiasi forma nu potu fi de ua data unu substantivu, unu femeninu séu commune in nomin. plur., si de alta data unu verbu in infinitivu. Este de admisu co Herodotu a pusu οἶορ—in locu de οἶορ —, si οἶορο. este cu sigurantia=zd. skr. vīra barbatu, erou (Zeuss 295, Schafarik I 288, Müllenhoff. 555; Kuno 316, Rawlinson l. c.) éro—πατὰ=nominativu pluralu d'in pati zd. paiti domnu, in locu de patayō, pataya (vedi Justi, Handbuch der Zendsprache, Leipzig 1864 p. 389); asia co : οἶορπατα aru semnă, «stapanitōrele barbatiloru». Rawlinson, Zeuss si d. Hasdeu (Istoria Critica ed. 2 p. 184) se tinu de transductiunea lui Herod.

deducu $\pi\alpha\tau\acute{\alpha}$ = skr. vadha, a bate, a omori a sfaramá. — Cuno de si nu gasesce $\alpha\acute{\iota}\rho$ — in limb'a slavica, cí numai a dou'a parte a cuventului : $\pi\alpha\tau\acute{\alpha}$ in litvanulu patis «dominus», explica cuventulu, de origine slavica, fiindu-co «scimu, dice elu, co famili'a slavo-lettica se aflá de timpuri negandite in campiile Europei orientali». — Ethymologi'a lui Müllenhoff nu ne impaca in ce privesce pe $\pi\alpha\tau\epsilon\rho$, care nu póte veni in compositiune cu $\alpha\acute{\iota}\rho\acute{o}$, coci in acestu casu aru trebni sa fia : $\alpha\acute{\iota}\rho\omicron\pi\alpha\tau\upsilon\iota$, adico tocmai contrariulu : «femeile stapanite de barbati».

Hippocrates

5. Ἐνάρες, adico, $\kappa\alpha\lambda\epsilon\upsilon\omicron\nu\tau\alpha\iota\ \tau\epsilon\ \alpha\acute{\iota}\ \tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron\iota\ \alpha\acute{\nu}\alpha\omicron\delta\rho\rho\iota\epsilon\epsilon\varsigma$ (de aère § 22). Acésta esplicare e mai propria de cátu $\alpha\acute{\nu}\delta\rho\rho\gamma\iota\omicron\nu\alpha\iota$ ai lui Herodotu; cuventulu este ua formatiune adjectivale d'in zd. skr. nar, nara, homo cu privativulu *a*. Comp. nr. 1.

Plinius

6. **Temarunda** : «Maeotim Scythæ *Temarundam* vocant, quo significant matrem maris» (VI 20). [Comp. cu Herod. IV 86, $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho\ \tau\omicron\upsilon\ \Pi\acute{\omicron}\nu\tau\omicron\upsilon$ (IV 51, $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho\ \Upsilon\acute{\pi}\alpha\nu\iota\omicron\varsigma$) si Dionysios Perierget v. 163—167] Zeuss (296) intemeiatu pe lectur'a incorecta *Temerinda* deduce cuventulu d'in maghiar. tenger, mare, séu turcesculu dengis, si *inda* d'in magh. anya, turc. anja, inja. — Bötticher (Arika p. 57) = skr. tāmara, aqua, ceia ce e de respinsu, coci lipsescu probele. — E de presupusu co—unda va fi fostu ua data in skr. Comp. Müllenhoff 556 *Temarunda* = mater Unda. Cuno (246) crede a fi = slav. «tīma» numerus infinitus si litav. «undū» apa «immensa apa» séu «apa négra»

II. Cuvinte a caroru insemnare nu s'a transmisu de anticitate.*

Herodotu

7. $\tau\alpha\beta\tau\iota$, dieiti'a vetrei si a focului (Vest'a) IV 59. Dupo Zeuss (286) si Müllenhoff este ua formatiune femenina cu tenuis immuiata communa tuturoru limbелoru arice, de la *tap* a arde, a luminá. (Comp. Bopp. Vergl. Gramm. § 841 seq.—Justi p. 132, —Cuno 198, Rawlinson). — Credemu anso co $\tau\alpha\beta$ nu póte sa stea in nici unu raportu cu *tap*, coci numai in dialectele eranice mai nuoi ne intempina tab pe longa *tap* (Fick p. 406.)

8. Ἄπεια = Γῆ (IV 59), numele dieitiei pamentului, Tellus; se compara mai anteu cu lat. Op—s; radeciua anse *ap*—cu sensulu corespondietoru se afla desvoltata indes-tulu si in aric'a. (Müllenhoff 573; Zeuss 285, 762.—Rawlinson.—Fick).

9. Ἀρτίμασα (Ἀργίμασα, Ἀρεππασα IV 59), numele dieitiei Aphrodit'a. — $\acute{\pi}\acute{\alpha}\sigma\alpha$ póte fi séu d'in zd. $\zeta\pi\alpha\epsilon$ (paiti paçti) skr. paç, a se informá, a privi; séu d'in zd. paithya dominatiune, protectiune (M=hoff 571) $\alpha\rho\tau\iota\mu$ —remane anse obscuro. Rawlinson cugeta la grec. Ἄρτεμις. — Cuno (345—6) $\alpha\rho\tau\iota$ =asl. *ratl*— $\acute{\pi}\acute{\alpha}\sigma\alpha$ =litv. pati stepena, «stepena a Ræbelului».

10. Οἰτόσπορος, Scythiculu Apolle (IV 59); — $\sigma\pi\omicron\rho\varsigma$ =zd. çūra tare, majestuoso (M=hoff

571, Zeuss 289. Rawlinson; σῦρος=skr. sūrya «sóre» οἶτο=séu lat. vita si grec. αἶσα séu mai siguru αἶθος, αἶθων, vitrum, alb, germ. weiss, engl. white.

11. Παπαῖος; olb. Παπίας Παππίας, meot. bosp. Πάππος Παπᾶς Παπίας Πάβας, tanait Βάβος nr. LXXI, sarmat. Babai ap. Jordanes c. 54, 55, este n. pers. bâba, bab, aper. Bab, Babai, numele vechiu persanu alu *Dieului celui mare* si omnipotentu (Richardson ap. Zeuss 287; M-hoff 557; Rawlinson). (4).

12. Θαμμάσας, Scythiculu Poseidon (IV 59;—μασάδας, μασάδης semnédia in zd. «puternicu, cu marire, cu putere indiestratu» si θαμί=z d. zem. npr. zamí skr. gám, pamentulu (M-hoff 567).

13. Ὀκτομασάδης, principe Scythu, d'in timpulu lui Herodotu. IV 80;—μασάδης acieiasi insemnare ca sus (nr. 12).—ὄκτα, dupo M-hoff (567)=zd. ukhta, ukhdha, de la vac a vorbi (comp. zd. aokhtânâ—man; aokhta=(vak—) ukhta (unulu alu carui nume este laudatu).—Ne pare anse co ukhta nu pôte stá in legatura cu μασάδης, éro apropierea cu aockta nu e nemerita; remane déro οκτα obscuru.

14. Ἀρια-πεΐθης principe si rege Scythu (IV 76, 78).

15. Σπαργα-πεΐθης rege alu Agathirsiloru (IV 76) si principe Scythu.

16. Σπαργα-πίσης principe alu Massagetiloru (I 213).

Ἀρια=zend airya=apers. ariya Arii, ce se afla in mai multe: Ἀριοβαρζάνης, Ἀριομάρδης (Herod.) Ἀριάσπη (Ptol.); si πεΐθης=zend. paêça forma, figura, prin intercesiunea vechia persana a aricului ç prin *th*.

17. Ἀριάντας, rege Scythu d'in timpu necunoscutu (IV 81) si

18. Ἀριαράθης, ambele-si nume persice, d'in ἀρια si *ratha* trasuri de resboiu; zd. airyavanť.

19. Ἀριο-φάρνης=apers. ariyafrâna.

20. Ὀρικός, fiulu Opoiei si alu lui Ariapeithes (IV 78)=Varica, zd. vairika, séu de la vairi, cuirasa, *var* a aperá, a protege, a accoperí; séu de la vairya, vrednicu de doritu, war a dorí, a optá.

21. Κολάξαις.

22. Λιπό—séu Νιτόξαις.

23. Ἀρπόξαις.

24. Σκολότοι (IV. I).

—ξαι—ς=zend khshaja, skr. kshaja, puternicu, stapanitoru. Explicatiunea lui Ebel in *Kuhn* Zeitschrift. 6,400 co numele λιπόξαις aru semnâ «rege unsu» nu e de admisu, cá si semnificatiunea lui Κολάξαις, pentru co *kula* familie nu e unu cuventu vechiu, vedicu; si Κολα—d'in Κολάξαις este siguru c'a perdutu pe Σ de la inceputu, care se pastrédia in Σκολότοι, numiti astu-feliu de la Κολάξαις (vedi Herod. IV 6). Cuno presenta nisce ethymologii pucinu serióse. Κολαξαις=vechiu slav *kaliti* «refrigerare, temperare, a raci in apa feru rositu in focu», a calí; Lipoxais=lêpũ «pulcher»

(4) Ua inscriptiune longa Doganlũ in Asi'a-Mica e dedicata lui Papias Mantuitorulu ΠΑΠΙΑΔΙ, ΣΩΤΗΡΙ, ap. Leake (Asia minor I p. 20.—Totu aci inscriptiunea phrigica cu numele Baba (I 547).—Cf. Boeck, Inst. Ant. C. II § 6, p. 13.—Arian (ap. Eustat. ad. H. v. 429) dice co Jupiter era adoratu in Bythini'a sub numele de „Papas“.

frumosu «séu mai bine litv. lépiu» a poruncí (p. 325); Arpoxais=asl. Kotera séu Kotora lupta, pentru co d'in Arpoxais se tragu Katiaroi, pe cari Pliniu (IV 50) ii numesce Cotieri (p. 325); éro Σκολότοι=aslav. skala «pétra, stinca».

25. Παραλάται (IV 61) cei mai superiori d'in Scythii regali=séu zd. paradhâta (p+hl. péshdât) «cei mai supremi» (Justi 185) séu=zd. ratu domnu, a avé domni'a (M-hoff 562).

26. Σάβλοι, principe Scythu IV 76=radecin. zd. shu, apers. siyu=a merge, a face sa mérga.

27. Ἀνάχαρις (IV 76). Dupo Rawlinson si Leo Meyer (la Kuhn 5.162)=skranagha nevinovatu (comp. zd. agha riu) si rshi intielectu.

28. Τάξαις (IV, 120) zd. takhsh, a face sa fuga, cursieru.

29. Τόξαιρις=zd. thwakhsh, skr. tvakhsh, a face, a procurá, a fi zelosu=adjectivu thwakhsha, np. tukshâ, iute, zelosu.

30. Ὀποίη (IV 78) numele unei regine Scythe=zd. vap a tiese, de si s'aru asteptá, vâpaya=tiessetóre (Mh. 564).

31. Σκύλης (Σκυλάδης bosp).

32. Σκύθης=Çkudra d'in inscriptiunea de la Nakhs—i—Rusten.

33. Σκόπαις (IV 120) asociatu la regatu de Idarthyrsos. Dupo Cuno=vechiu slav skapŭ «parcus» nsl. skop, de unde verbulu skaponati «tenacem esse.»

34. Ταργίτας stremosinlu Scythiloru IV 5, unu compositum cu totul eranicu de la Ἄρια.

35. Ὑπάκουρις

36. Ὑπανις

} riuri scythe.

Ὑ=estè in locu de vi=Ἵστάσπης=apers. Vistâspa, Ὑδάρνης=apers. Vidarna etc. Dupo Cuno (237)=lituan. ūp e riu, Rawlinson pune Ὑπαν in legatura cu celt. apau engl. avon, éro —ης ilu tine de obscuru.

37. Τάραντος, riu in Scythi'a, la Ptolemaeu cu falsa grecisare Ἰερασός, la Ammianus : Gerasus, la Const. Porphyrog. Σέρπετος.—Dupo Rawlinson Ter+ antus; radical'a ter aceiasi cà in Tyr-as, Dnis-tr, Ter-ias, Ter-nus, Trebia (=Ter-ab-ia) Truentus (=Tiarantus, engl. Trent); éro suffix-antus ilu compara cu-ander d'in Scam-ander, Mae-ander, si cu entus séu ento d'in Tru-entus, Casu-entus, Tr-ento. Dupo Cuno (234—5) =Tiarna, Cerna; éro Pietet : skr. taranta. torinte de plóia, oceauu; Müllenhoff : zd. jar, skr. gár a murmurá séu car a merge, zd. carant mergêndu.

38. Τάναις adi Donu,=radecina tan a se 'ntinde.—La Cuno=lituanulu : twanas «valu».

39. Βοροσθένης=zd. vouru - etâna «avendu ua positivne larga». Cuno ilu identifica cu Beresa, numele mai multoru riuri si locuri in Russi'a; éro Rawlinson ii da ua forma primitiva Poros-danas, aceiasi cu Porata.

40. Τόρας=tu a fi tare, puternicu (Mh. 574).—Cuno regasesce pe Τόρ—in Dana-strus séu Dana-ster, numele mai nou alu Tyrei.

41. Πόρατα (IV 48,) gr. Πορετός, adi Protu=par, a umple, de unde paurva, insemnatu, proeminentu, bogatu. La Cuno 234—asl. plu «fluere» plutije «fluxus» si se com-

para cu Porotwa, Poritos riuri in Russi'a.—Rawlinson, si d. Hasdeu ilu deduceu de la skr. pâr, zend. pērē, in intiolesu de trecătoare. (Comp. celt. frut. rin. Zeuss, Grammatica Celtica, Berolini 1868, t I, p. 80.—Glück, Die bei Caesar vorkommenden Keltischen Namen, München 1857 in—8 p. 3).

42. Παντικίπρις, riu in Scythi'a. — Comp. παντίμαθοι, πανδιαλαιοι la Her. III 92, I. 125.

43. Σαυρομάται=zd. caora—spada, caora, clangóre, cûra lance, sulitia;—μάται este obscuru si dubiosu. La Cuno=asl. svariti «pugnare».

44. Τράσπιες, unu tribu scythien=try-αγγ-ya, «cei cari umblu cu caruti'a cu trei cai», cumu se obicinuesce asta-di in Rusi'a.

La acestea se mai adaoga anco 16 nume transmise prin Herodotu, cari séu suutu streine de limb'a scythia, séu d'in caus'a formei loru prea multu grecisata nu se mai potu cunoşce. Acestea suntu :

45. Ἀγάθουροι.
46. Ἀλαζώνες.
47. Ἀρχάται.
48. Βουδῖνοι.
49. Γελωνοί.
50. Γέβρος—ρόι.
51. Γνοῦρος.
52. Θουσσαγέται.
53. Ἰδάνθουρος.
54. Ἴθραι.
55. Καλλιπίδαι.
56. Κατιάροι.
57. Λύκος.
58. Νευροί.
59. Σύργις séu Ἰργις.
60. Τίμνης séu Τύμνης.

P l i n i u s

Notiti'a d'in Pliniu VI 20 : „Tanain ipsum Scythiae *Silin* vocant“; si mai la vale : «includente flumine Iaxarte, quod Scythae *Silin* vocant» nu intra in acestu glossaru; de óre-ce 1-iu Pliniu confunda riulu de la hotarulu Europei cu Iaxartes Tanais; si II-lea notiti'a se refera la Scythii asiatici séu Sakii, nu la cei Pontici.

61. **Graucasus** (H. N. VI, 17) : Scythae Caucasum montem, Graucasum i. e. nive candidum (appellavere) „albu de zapada“. Dupo Rawlinson aru fi adeveratulu originalu alu cuventului Cascau, si 'lu compara cu gree. κρω—in κρός, κρόσταλλος, κρωμός, de unde póte latin. cruor etc. Elu presupune co : *grau* in limb'a scythia va fi insemnatu «zapada» si *casus* «albu». Acestea suntu hypothese fora nici unu temeiu.

62. **Satrium** (XXXVII, 2) séu **Sacrium** (Schafarik Slav. Alterthümer si J. Grimm,

propunū asta lectura) „kihlibaru“; se pune in legatura cu leticul sihters séu dsinters; comp. Rawlinson.

Pseudo-Lucianicul dialogu Toxaris

Astu dialogu fiindu ua opera falsa posterióra, care tine pe Scythi si pe Sauromati totu ca vecini, separati prin Tanais, si pomenesce si de Alani, e lipsitu de ori-ce autoritate. Totusi ne da urmatórele (Toxar. 44, 57, 61) :

63. Ἀρσακόμας.

64. Μακέντης.

65. Σισίννης si

66. Γυνδάνης.

Acestea se potu compará cu numile persice d'in Herod. si Xenophontē.

67. Ἀρσαμένης = arsha (skr.) manas, grec. μένος; latin. mens «minte de respectatu» (vedi On the derivation and meaning of the proper names of the Modes and Persians in III vol. Rawlinson op. cit., p. 540) se. póte compará cu Ἀβροκόμας, Σισιμάχης Γύνδης, si Σισάμνης séu Sisenes, = zend çuc «lucere».

Plutarchus

Si glosele acestui'a de fluminibus nu suntu in genere de luatu in consideratiune. Vomū citá patru numai :

68. **Brixaba** (Plutarch. II, 1158) «fruntea berbecului»; dupo Rawlins. aru fi cuventulu compusu d'in brix «berbece» lat. berbeus séu verveus, si aba skr. kepala, germ. haupt, capu; cu perderea guturalei.

69. **Phryxa** (ibid.) «celu ce urasce reulu»;—Xa, a urí; si phry séu phru=rêu.

70. **Araxa** (II 1162) «uritoru de domnisióre»; Xa=a urí; ara=domnisióra, ua vergura. Comp. grec. Ἀρταμις, etrusc. Ari-timis (Rawlins.).

71. **Halinda** (II 1158) «unu felu de vérdia» = lat. caulis (eugl. cauli); pe—inda compar'o cu Temer-inda (Rawl).

Periplulu Pontului

Compilerulu anonymu care pe la inceputulu secolulu alu V-lea dupo Christu a descriu d'in diferite isvóre periplulu Pontului, dice la § 51 ce :

72. Ἀρδάβδα, τοντέστων ἐπτάθεος se numia in timpulu seu in dialectulu alanicu séu tauricu. ἄβδα unso=zend. hapta, gr. ἑπτα skr. saptán lat. septem, germ. sieben, siépte éro ἄρδ=zd. erødwa inaltu, ridicatu, apers. arda, lat. arduus, akelt. arduas—os. Numai compositiunea o afla Mülleuhoff strania. (p. 564).

Lexicografulu Hesychios

Lexicografulu Hesychios ne da 25 cuvinte scythice, pentru a caroru explicare ne intempina doue greutati; I-iu, nu scimu ce intiellege Hesychios prin *scythicu*, mai alesu

cându gasimu între acele cuvinte, unele cu tóta sigurantia armene; cumu de es. օրհու cu însemnare κόκνος care e arménulu angl. (Cuno 339); si II-lea, mutilatiunea séu schimbarea cu totulu a cuvintelorui transmise; cumu de es. Γατόσυρος in locu de Οϊτόσυρος (Her. IV 59); — ὄρματα. οἱ ἀνδροκτόνοι Σκόθαι in locu de : οἰδρπατα (Cuno 339).

A p p i a n u

Acestu scriitoru presinta mai multe numi proprii scythice, déro dupo parerea nóstra nu merita a fi luate in séma d'in caus'a pucinei increderi ce trebue a dá autorelui acestui'a. — Este curiosu ce Cuno se serva cu datele lui Appianu — numai atunci cându crede a fi gasitu in ele vre unu sprijinu pentru parerile séle. Asia deduce elu (343) numele scythu Σοβδάχος de la substantivulu slavonu svoboda «libertate», cu sufixulu slavicu : — akos — agos — akes.

Glosse date ca thrace, déro in realtate scythe.

73. ἄγουρου, ἄγουρους adico ἐφήβους. Cuventulu este scythicu, nu thracieu, si corespunde zend. aghru = sskr. agru, neinsuratu. D'in agru se face dupo legile phonetice baktrice : aguru, aghuru, cumu d'in çru se face çuru. (Fick 421).

74. σανάπη, σινάπη, betia. Philostephanos dice ce betivii se numescu la Thraci σανάπαι, si de aci orasiulu Σανάπη. de unde apoi Σινάπη. — Hesychiu se raporta totu la aceiasi fabula etymologica: σανάπτιν' τὴν οἰνώτην Σκόθαι (dupo Scaliger σανάπην τὴν οἰνοπότιν Σκόθαι). — In finalulu -πα se recunósce sskr. — pâ bënd, ero sana-σινω — e sskr. canas = zend. cinanh, cinô multiemire, bucurie; deci cuventulu intregu corespunde eranicului cana-pâ, canô-pa séu cinô-pa; séu zd. khshnao-pâ.

Inscriptiunile pontice

Dupo Herodotu, singur'a fontana propriu-disa pentru glossele scythice, vinu inscriptiunile pontice cele mai multe aflate in Olhî'a. Ele ne dau unu numeru însemnatu de numiri proprii scythe cari porta in sine oclu mai neindouiosu caracteru eranicu.

Luandu numai inscriptiunile d'in secolulu I si II dupo Christu (suntu publicate de Boeckh Corpus Inscript., Græc. II-a parte), aflâmu între alte numiri :

75. Ἀρσάκης = apers. Arsaka, de la zend. arshan, barbatu (Mhoff. Comp. Rawl. 540).

76. Ὀρόντης = comp. zend. aurvanť, cavaleru.

77. Σπαδάκις = comp. zend. ap. çpâdha, armata.

78. Ῥαπακέης = zend. rapaka, bucurie.

79. Οὐαρδάνης = Vardanes, nume persanu, de la sskr. vardh a cresee.

80. Ραθά γωσος, huduritoru cu trasur'a, de la ratha trasura, caru, si sskr. ghosha sgomotu, huduruiala (=zend. gaosha urechie).

81. Ἀτέας — «Cursieru», comp. sskr. atya cursieru, zend. aidhyu (d'in atyu, calaretu).

82. Χο-δαίνος = zend. hu-daêna de la hu bunu si daêna lege.

83. Χο-ράθος=zend. hu-raodha, cu frumoasă talia, zend. raodha talie, aspectu.
84. Χο-φάρνης, zend. hu-frâna.
85. Χο-φραζμος, zend. hu=pré si frâshmi exigentu.
86. Χο-δαρξος, comp. zend. qâ- (=svâ) prin sine insusi si derezi tare (Fick dupo Müllenhoff, 407).
87. Βαδάκης de la *vad* skr. vadh a bate, zd. vâdha ssk. bâdha — a bate de mórte. — Cuno ilu pune in comparatiune cu slav. badati «pungere» vaditi «accusare, incitare, séu cu rusesculu *vodoka* conducetorulu.»
88. Οδαπαδάκης
89. Δαδάκης, Δάδος } de la *dâ a da*. Comp. apers. Dâdarsi, Dâduhya.
90. Φαρνάκης.
91. Βάδαγος.
92. Δάδαγος.
93. Φάρναγος.
94. Κοῦνος (nr. 2078).
95. Κουκόνναγος.
96. Μουκόννάγος.
97. Ἀργουάναγος (2070, 2071) = osset *argh*, demnu, valore, zd. van a iubi, a pretiui.
98. Μακαγος.
99. Μναγος.
100. Ἀρσθουαχος olb.=zd. vanhu, vah - sskr. vasu, zd. Van'huarshya, bunulu intieleptu.
101. Χόνναρος Ἐβανδρος, zd. hunara, skr. sînari ebândria.
102. Ὀχόαρξάνης=zd. vohu — varežâna séu zd. hvarezâna, adica hu-varezâna, bine ispravindu. (Mhoff. 565.)
103. Κόξουρος zd. qa-cûra, forte, tare, prin sine insusi tare.
104. Κονζαίος zd. qâ-zaya, prin sine insusi armatu.
105. Ναβάζος zd. navâza nou nascutu. Dupo Cuno (320) de la vechiulu slavu *na-badati* «pungere».
106. Βαίρ-ασπος=zd. Baêvar-açpa, celu care are 10 mii cai.
107. Σατ-άσπηγος = zd. celu care are ua suta de cai; zd. Cathwaraçpa, celu ce are patru cai.
108. Βορ-ασπώ-καβος=zend. vara bunu, açpa calu si zend. kavan cunoscêtoru «cunoscêtoru de cai buni».
109. Βανάδ-ασπος (jazyg), de la zend. vanant invingetoru si açpa.
110. Φαρνά-ξαρθος coresponde numelui persenu Φαρνα-ξάρθης la Her. 7,65.
111. Καινά-ξαρθος d'in *καινα*=zend. kaêna pedépsa, si ξαρθος=khshathra domnindu, domnitoru.
112. Διδημόξαρθος
113. Δοσυμόξαρθος.
114. Ἀλέξαρθος.

115. Ἐησάγαρος (olb.) Ἐήγοδις.
 116. Ἰράμβονστος=zd. būsti p̄regatiŕe.
 117. Φαλδάρανος (tanait)=zd. darena, p̄urtatoru, tinetoriu, sskr. dhárana.
 118. Ραδαμασευς
 119. Ραδα-μασαδιος } ραδα=trasura, caru; comp. nr. 80 susu.
 120. Ραδαμφων }
 121. Ἄσπουργος de la ἄσπα calu si zend. ura «turma, siru».
 D'in numele ethnice, se mai pote esplicá :
 122. Ἰάξυρες=din zend. yazu mare, si suffixulu *g* d'in suffixu *k*.
 123. Ῥοξολανοί=zend. raokhshna, stralucitoru, stralucindu; compara Ῥωξάνι, numele societii persane a lui Alexandru.

Resultate :

D'in analys'a cuvintelor scythice adunate aci in numeru suficientu se pote lesne vedea, I. Co acestea prin nici ua alta limba indo-germana nu se potu mai lesne esplicá, de cátu prin cea eranica;

II. Co d'in aprope 60 nume si vocabule scythice transmise de Herodotu , unu sfertu celu pucinu suntu in modu deplinu si siguru : de origine eranica; ero restulu se deduce nesilitu totu de aci.

III. Atátea numiri proprii scytho-sarmate de pe inscriptiunile pontice, suntu cu totulu eranice.

IV. Co de si unele nume proprii datédia d'in període forte vechi ale limbei , si deci comparatiunea loru cu limbele eranice moderne—diferite si ele indestulu intre densele —, e dificile; co de si altele multe suntu transmise fora insemnarea loru primitiva, asia co esplicatiunea remane cáte ua data indouiosa; in fine co de si glossele scythe ne suntu transmise prin transcriptiune gréca , ero nu printr'unu alfabetu nationalu, care se reproduca fidelu sunetulu corespundiatoru —, totusi mai multu de trei sferturi d'in ele porta in sine caracterulu hotaritu eranicu.

V. Co incercarea lui Cuno, d'a esplicá prin limbele slave glossele scythe, e cu totulu hasardata, si nu reusiese aparentu nici chiaru atúnci candu calca preste legile filologiei comparate, nesocotindu relatiunile fonetice reciproce intre famili'a de limbi eranica si slavica. (Vedi Fick, Stellung der Slavolletten zu Germanen und Ariern, p. 1—61, in op. cit.); caci pe candu analys'a cuvintelor scythe ne aréta adesea pe longa proprietatile dialectice ale zendei, si urmatorele: I. grup'a caracteristica ariceii : *ks* : ξαῖ-s d'in Κολά-Αιπό-Ἄρπó-ξαι-s, fiindu=zend. khshaya=sskr. kshaya; ξαρθο-d'in numile Φαρνό-ξαρθος, Καινάξαρθος=eranicu : Khshathra (comp. npers. carkh, d'in zend. cakhra-; II. schimbarea *ce* se intempla numai in eranic'a a primitivului *Kv*=sskr. *çv*, in *çp* : scythiculu ἄσπα = zend. apers. *açpa* calu, in numele : Ἄρμ-ασποί, Ἄσπουργος, Βαιόρ-ασπος, Βανάδ-ασπος, Βορ-ασπώ-καβος, Τράσπιες;—III. Schimbarea lui *s* in *h*, proprie ierosi eranicei : ἄβδα (d'in Ἄρδάβδα, ἑπτάθεος)=zend. apers. *hapta*, siépte; — in *limbele slavice* nu se constata nimicu d'in tote acestea , ceia-ce este ua proba co nu ele suntu proprii a ne esplicá resturile d'in limb'a scythia.

VI. Co prin urmare : *Scythii erau Erani, apartinendu adica cu Medii, Persii, Baktrii la un'a si aceiasi grupa de limbe si popore.*

De aci inse ca necesare consecintie :

1. Scythii nu potu fi socotiti ca medilocitori intre Europeni si Aarii, ca cum adica limb'a loru n'aru fi nici europea, nici arica, ci intre un'a si alt'a (cumu crede Rawlinson, si J. Schmidt; *Die Verwandtschaftsverhältnisse der Indo-germanischen Sprachen*, Weimar 1872).

2. Lettoslavii nu se tragu d'in Scythii, dupa cumu crede Schleicher, caci limb'a lettoslavica aréta tote indicatiile caracteristice limbelor europene si tote diferentele d'intre acestea si Aarii (adica : europeanulu *e*, europeanulu *l* si ua comuna cuantitate de cuvinte)(5); ea este prin urmare europeană, ero nu intre Aarii si Europeni, cumu pretinse mai de curendu Johann Schmidt (op. cit.), si in fine

3. Deco Scythii suntu Erani trebuie a admite : a) eo ei au fostu cei de pe urma Aarii emigrati in Europa; b) eo grup'a primitiva letto-slavica se află degia in Europ'a la emigratiunea Scythiloru aci; si c) eo in epoc'a celu pucinu cându Scythii se intindeau spre vestu pene la Prutu, membrii d'in famili'a letto-slava : Neurii, Adrophagii si Melanchlânii lui Herodotu (dupa Spiegel, op. cit., chiaru si Agathirsii) se invecinau póte cu Scythii(6).

Astu-feliu, prin ajutorulu filologiei, ajungemu la conclusiunea definitiva eo Scythii nu suntu : mongoli séu turci, germani séu slavi, ci numai *Erani*(7).

CAPITOLULU IV

Probe ethologice

§. 1.

Idealisarea Scythiloru in litteratur'a gréca si romana. — In litteratur'a antica, de la Homeru pene la Tacitu, se constata ua idealisare a popóreloru Nordului in genere, nascuta d'in acea trebuintia ce simte natur'a umana cá fericirea, ce nu o are in sine, s'o caute aiurea, in trecutu séu viitoru, in departatele regiuni cunoscute séu necu-

(5) Fick, op cit., care combate cu multu succesu teoriile lui Johannes Schmidt din oper'a : *die Verwandtschaftsverhältnisse der Indo-germanischen Sprachen*, Weimar 1872.—Compara : Conrad Bursian's *Jahresbericht*, Berlin 1876, vol. II-lea p. 1280; și recensiuinea cartii lui Fick, *Die ehemalige Sprachereinheit der Indo-germanen Europa's*, in *Jenaer Litteratur-Zeitung*, 1874 nr. 14, de J. Schmidt.

(6) Müllenhoff op. cit., la fine. — Remâne de doritu anco culegerea cuvintelor cranice d'in limb'a rusa actuala. Schafarik citase degia 11 in limb'a rusa, trei in cea serba si ceca.—Credemu co si slavienlu bisericescu *psi-ti* a scrie, este imprumutatu de la pers. prin medilocirea Scythiloru : *ni-pis*.

(7) Contra opiniunei mongolismulu séu turcismulu Scythiloru vorbesce si imprejurarea co : Mongolii ca si triburile turce, nu se intinsesera cote vestu de câtu forte tardiu — secole in urm'a Scythiloru; ero Finezii erau degia la nordu si vestu, candu Scythii se aflau la Pont. — Comp. Spiegel, *Die Skythen des Atterthums*, in *Ausland* 1871 nr. 31, p. 721—723.

noscute. — Deja Homeru și Hesiodu vedeu în mythicile populațiuni de la Nordulu Thraciei: «mancatorii de lapte» γλακτοφαγῶν Ἀβίων, cunoscuti mai apoi sub numele de Scythi,—pe ómenii cei mai drepti δικαιοτάτων ἀνθρώπων (Iliad. 3—6). — Aeschylus fg. 192 (la Strabo VII 301) dica despre Scythii: ἀλλ' ἰπάκῃς βρωτῆρες, εὐνομοὶ Σκύθαι, éro in Eum. (703 sq.) considera Scythi'a ca locuintia a Justitiei, întrecuta fiindu numai de cotre Areopagulu athenianu (1)

Herodotu, care cunosea în de apróbe acestu poporu nu 'lu idealisa. Elu raporta co d'in tóte tierile, Pontulu Euxinu produce natiunile cele mai ignorante (IV 46). Unu singuru omu nu s'a aflatu la ele care sa fi datu semne de prudentia și de abilitate, séu sa fie instruitu. Numai natiunea scythia face ua esceptiune, si la ea, Anacharsis. «Scythii suntu d'in tóte popórele ce cunóschemu, continua Herodotu, acei'a cari au gasitu midilócele cele mai sigure pentru a'si pastrá folóssele cele mai pretióse. Afara de acést'a, nici-unu lucru altu nu admiru la ei. Aste folósse consta: a nu se lasá sa fie ajunsi de inimizii, candu voescu sa nu fie; caci n'au nici orasie, nici fortaretie. Ducu cu ei casele lor; suntu mesteri a trage cu arcu standu calare. Nu se hranescu cu fructele pamentului, ci cu vitele, si nu au alte case de cátu care. Cumu sa se póta invinge asemenea popóre?» (2).

In Ephoros se vede mai bine romantic'a idealisare a Scythiloru. Elu ii tine «de ómenii proprii pentru sentimentele oneste; d'între Scythii nomadi, mai alesu pe cei cari se hranescu cu lapte de épa, si se deosibescu de toti cei-l'alti prin dreptatea lor, pentru co: «suntu simplii în nevoile lor; nu lacomescu a gramadí avere (ὁ χρηματισταί); traescu între ei dupo ordine si lege (εὐνομοῦνται), aveudu în deobste socii si copii si rudenie, si ori-ce altu; ei suntu neatacabili si invincibili de streini, pentru co nu poseda nimicu ce aru determiná pe acesti'a se'i póta supune. Si Choerilos marturisesce acést'a. Némului scythu apartine si întieleptulu Anacharsis, pusu între cei siépte sapientii, d'in caus'a simplicitatii, bunului simtiu si inteligentii séle.» (3)—Acestu pasagiu amintescu cu totu dreptulu descriutiunea lui Platone despre timpulu primitivu alu ómeniloru naturei (legg. III 679 b.), cari nu cunoseauu nici auru, nici argintu, de aceea nici arogantia, nici nedreptate, nici ura, nici invidie, si cari aveau moravuri curate. Chiaru cuventulu lui Ephoros: Scythii εὐνομοῦνται amintescu pe εὐνομος πόλις (462). La elu Scythii suntu οὐ χρηματισταί, si Plato aréta stricatiunea ómeniloru prin χρηματισμοί (645°) (4).

Déro acésta sentimentalica idealisare isi avú si partea sea satirica, pentru a ne es-

(1) *Eum.* 703 seq. οἷον οὕτως ἀνθρώπων ἔχει, οὔτ' ἐν Σκύθαισιν οὔτε Πέλοπος ἐν τόποις.

Comp. fragm. Epiculul Choerilos la *Strabo* VII. p. 303: μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεῆ Σκύθαι ἀπὸ τὰρ ἕναίον Ἀσίδα προσφόρον. νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι, ἀνθ' ὧν ὁ πῶν ὀμιμῶν.

(2) Cf. *Curtius*, VII. 8.

(3) *Strab.*, VII, 302, 303. Comp. *Periplus Ponti Euxini* c. 49 (Müller Geogr. Gr. min. I, p. 413 comp. p. LXXIV, apoi ver. 850—857). -- *Nicolaos de la Damaskos* (Müller Fr. hist. Gr. III p. 460 sq. 123). — *Eustath.* ad *Il.* XIII p. 916.

(4) Vedi subiectulu pe largu tratatu de *Al. Riese*, *Die Idcalisirung der Naturvölker der Nordens*, Heidelberg 1875. p. 46.

prime cu Schiller(5), în Antiphanes (la Athen. VI 224^a) (6). Deja de multu Anachreon (fragm. 64) vorbese de Σκοθική πόσις, de nemesurat'a bătura a loru; éro⁵ Clearchus, unu discipolu alu lui Aristoteles (Athen. VII, p. 275, VIII. p. 322. XV. p. 701) raporta co : Scythii an cadiutu priu fericire si bogatie in totu felulu de desfrenari si luxu (Ath. XII, p. 524). «Acést'a, adaoga elu, se vede si d'in modulu cumu se 'mbraca conducatorii loru, si d'in aceea co ori unde ajungu taia nasurile ómeniloru».

În litteratur'a romána, Horatiu (7), Virgiliu (8) si Pompejus Trogus la Justinu (9), idealisa pe Scythi in chipu lamuritu. Éca câte-va trasuri : nu au nici ua proprietate limitata (Horatiu, Justin), si se succedu unii altor'a in lucrarea pamentului (Hor.); ratacescu cá nomadii pe cara (Hor.—Justin); hainelo loru suntu de blani (Virg. Just.); hran'a : lapte si miere (Just.); iérn'a o petrecu in bordee in jocuri si beuturi (Virgiliu); moravurile casatoriei suntu curate (Hor.), femeile virtuóse (Hor.); barbatii drepti, neavendu nevoie de legi (Justin).

Strabo observa (VII 301) : «Asta opiniune (despre dreptatea Scythiloru) se afla pene adi anco la Helleni; coci tinemu pe Scythi dreptu ómenii cei mai simpli, cei mai pucinu prefacuti; cu multu mai simpli si mai frugali de câtu noi suntemu». Aréta apoi co Scythii s'au coruptu prin cultur'a hellena, de care suntu stapaniti.

§. 2.

Singurul anse autoru, care vorbese din propria-i cunoscentia si de proprii Scythi, este Herodotu. Elu formédia cea mai autentica fontana in descriptiunea moravuriloru, credintieloru si obiceiuriloru astui poporu; cu elu ne vomu servi cu deosebire in schitierea celoru ce urmédia (10).

Viéti'a Scythiloru in genere este descrisa ca nomada (IV 2).—Suntu anse si Σκόθαι ἀροτήρες si γεωργοι (IV 17, 18; Strabo VII 306) (11). Ocupatiunea principala con-

(5) *Ueber naive und sentimentalische Dichtung*, XII 193 ed. d'in 1847.

(6) εἴτ' οὐ σοφοὶ δῆτ' εἰσὶν οἱ Σκόθαι σφόδρα;
οἳ γενομένοισιν εὐθέως τοῖς παιδίοις
διδάσασιν ἵππων καὶ βοῶν πίνειν γάλα,
ἀλλ' οὐχὶ τιτῶς εἰσάγουσι βασκάνους
καὶ παιδαγωγούς seq

(7) *Carm.* III 24, 9 seq.

(8) *Georg.* III 376 seq.

(9) *Justinus*, II. 2.

(10) Compara si *Ukert, Schilderung der Scythen, in Skythien*, Weimar 1846, p. 287—315.

(11) E curiosu faptulu raportatu de Arianu co nu totu-d'aun'a viéti'a Scythiloru a fostu nomada «Ei traiau mai anteu d'in grâne; cultivau pamentulu; avea case si orasie. Dupo ce anso Thracii le adusera mari pagubi, schimbara si ei obiceiurile de mai inainte, si facura juramentu : sa nu mai zidesca case vre ua data; nici pamentulu sa'lu are; nici orasie sa ridice, nici multe lucruri sa stapanesca. In locu de case ei voiau sa aiba cara, éro bogati'a loru sa stea numai in vite. Voiau numai cu carne si lapte sa se hranesca, pentru ca se póta cutriera lesne d'in tíera in tíera. Astu-feliu se facura ei d'in agricoli—nomadi» (ap. Eustat. ad. Dion. Per. 666. 549.).

stá in : resboiu (IV 134 etc.); apoi in agricultura si crescerea vitelor, care le dedea tóta avuti'a (IV. 121); mancarea : in carne, fie si de calu (12), lapte de vaca séu de épa (13), lapte acru (batutu) ὀξύγαλα (14); βούτρον (15), branza de calu ἰππάκη (16); éro beutur'a pe langa lapte, aya anco si methu, Μελόγειον facutu d'in miere, apa si unu soiu de planta (17), si vinu (18).

Despre locuintiele Scythiloru plugari nu avem nici ua relatiune. Cei Nomadi traiau cu femeile si copii loro (19) in care cu patru, adesea siése róte (20) si acoperite cu pindia (21) séu pele (22), pe candu pe josu numai ómenii seraci umblau. Ei nu aveau nici orasie, nici fortaretie(23).

Imbracamintea loro constá d'in pei(24) lucrate séu crude; d'in caus'a frigului purtau : pantaloni(25); la midilocu incingátóre (Her IV. 10) séu briu in care tinea celu pucinu câte unu pacharu (Her. IV. 10); ua sarica mare si latíosa (χλαίνα); incaltiamente proprie numita si Σκοδικά(26); éro la capu turbane séu caciuli tiuguiate (χορβάσια) (27) si chiaru fesuri.—Mormenturile scythe d'in Russi'a meridionale ne aréta adesea Scythi desemnati in costumele loro. Unii au la capu gluga tiuguiata (bonetu phrygianu), altii fesuri; pantalonii se vedu cu multe broderii si inflorati; hain'a pene la genuche cuprinsa la midilocu d'o incingátóre (28).

§. 3.

D'in triburile scythice, celu mai puternicu era asiá numitii Βασιλῆται (Her. IV, 6,

(12) Zenob. I 59.—Pind. fragm. ed. Heyne p. 126.

(13) Hippocrates de morbis IV 13.—Herod. IV. 2.

(14) Pilinus N. H. XXVIII, 9

(15) Hippocr. de morbis IV 13.

(16) Dioscorides, de mater. med. II 80.

(17) Etym. Magnus v. Μελόγειον.

(18) Plato dice : (de legg. I, p. 637); «Barbatii si femeile Scythiloru béu vinu neamestecatu, udu cu eln apoi hainele, si considera acést'a ca ua viétia escelinta.» Cf. Her. VI, 84; Aristotel. Probl. III, 7.—Nota 99 Ukert p. 299.

(19) Her. IV, 114. 46. 121. D'acci'a se si numiau ῥαρείοι, Ἀμαξόβιοι, Steph. Byz. v. Βουδινοί. Ἄβιοι.

(20) Hipp. de aere, aqua et locis § 44.

(21) Idem § 92.

(22) Justin II. 2. — In movil'a de la Alexandropolu, guvern. Ekaterinoslav, s'a aflatu sfaramaturile unui caru; bucati de ferarie, siése róte cu totulu desfigurate de rugina; rótele, unele erau resturnate, altele aveau na positiune verticala; giurulu rótei era de lemnu cercuitu pe ambele parti cu feru si sustinutu cu piróne de feru. Vedi *Recueil d'Antiquités de la Scythie*, livr. I, p. 21, (St. Pétersbourg 1866), si vignetta p. 25.

(23) Her. IV 46.

(24) Justin 4, 2.—Virgil. Georg. III 383.—Amm. Marc. XXXI, 2.

(25) ἀναξορίδας, Hippocr. § 113.—Her. VII, 64. Propert. IV, 10, 43. Pollux. X. § 168.—Hesyeh v. Σαράβαρα.

(26) Alcaeus ap. Harpocraton v. Σκοδικαί. Pollux. VII, 22.

(27). Her. VII 64, Suid. v. κόρβασας.

(28) Alaturatele desemnuri ne potu dá ua idee despre costumele Scythiloru.

110), liberii, ἐλεύθεροι, de cari ascultă cele alte. La ei se află resedinti'a regala (IV, 20. 22. 9. 71.). — In capulu tuturoru se află unu rege, unu supr'a-rege, caci divisiunea in trei a tierii (legend'a lui Targitau IV. 5) si a comandei asupr'a armatei (IV 120) este evidenta. — Regele are ua curte (IV 80) constandu d'in mai multu de 50 omeni, ce nu suntu sclavi cumperati, ci Scythi indigeni. Elu judecă (IV 120), primea impozitele (IV 78), conduceă in persona bataliile (IV 120). Tatalui urmă la tron in de regula fiulu (IV 78); inse aflamu casulu candu nefindu poporulu multiamitu de rege alegea pe frate-sen (IV.80 Comp. Arian exped. Alex. IV,15).—Regii aveau mai multe femei (IV,71 παλλακαί). — Scythii altu-feliu erau superiori prin ordinea relatiuniloru maritale — Massagetiloru (I 216).

Scythi'a era divisa in districte νομοὺς (Her. IV,62), avendu fie-care câte unu guvernatoru νομάρχης (IV 66) si unu locu de adunare a poporulu 'Αρχαίον, 'Αρχήϊον (Her. IV61). In totu anulu fie-ce Nomarches la ua sorbatore anume, amestecă viulu cu apa intr'unu crateru (IV 66), si dá sa bea numai acelor'a cari omorisera vre unu inimicu in cursulu anului; cei ce ucisesera mai multi primiau câte doue pachare. Era mare rusine a nu fi pututu cine-va sa se bucuru de acésta onore.

Dupo Lucianus (Scyth. ed. Reiz. t. I, p. 859) se deosibea la Scythi τοῦ βασιλειοῦ γένους, πιλοφορικοί si δημωτικοί séu ὀκταπόδες.

Ocupatiunea principala a Scythiloru fiindu resboiulu, ei despretuiiau industri'a si comerciulu, mai alesu clasele inalte. Se facea in tier'a loru chiaru (II 167): carre, instrumentele de casa, corturile, armele, preparatiunea pelei (IV 64); fabricatiunea sapunului si a untului, pe candu se scie co la Romani, in timpulu lui Gallienus chiaru, facerea sapunului erá cu totulu necunoscuta; ero untulu in timpulu lui Pliniu celu betranu se intrebuintiá numai ca medicina, pe candu Scythii de vécuri anco ilu avéu dreptu hraua. (Comp. Rougemont, *L'âge du Bronze ou les Sémites en Occident* 1866 Paris).

Armele de auru, giuvaeruri, utensilii domestice de feru, bronzu, gasite in kurganele (tumurile) Scythiloru, aréta co acesti'a eran forte inaintati in artea metalurgia.

In bataia Scythii suntu si pedestri si cãlari(29), vestiti arcasi ἵπποτοξόται(30).

Armele loru eran : arcu de form'a unui Σ grecu (vedi nota 27 Ukert 158), sabia (ἀκινάκης)(31), pumnalu(32), secure(33), si lanci(34) pe cari le inveniná(35). Ei obicinuitu in lupta formau ua ordine de bataia cuneiforma, pe cari Thracii o invetiasera de la densii (Arian, tact. — Aelian de milit. ord. institut. — p. 25.)(36).

(29) Her IV 134. 136. Diod. Sic. XX, 22-24; XXIII, 43.

(30) Her. IV 46. Thucyd. II 96.

(31) Her. IV 62. 69; Comp. VII, 54.

(32) Her. IV 70. — Pollux X 141; Justin II 5.

(33) σάγαρις, Her. IV 70 Comp. 5. VII. 64.

(34) ἀκόντιον, Her. IV 70, comp. IV, 3.

(35) Vedi Aelian. hist. an. IX, 15; Aristot. mir. ausc. 150. — Pliniu XI 53.

(36) Objectele descoperite la Kerci ne presinta unu calaretiu scythu cu suliti'a in mana, si unu

§. 4.

Institutiuni si credintie religiöse. «Scythii, dupo raportulu lui Her. IV 59, adorau mai anteu pe Vest'a ; apoi pe Jupiter si Tellus, ce o tinu de socia a lui Jupiter , si dupo aste trei divinitati : pe Apollon, Venus-Urani'a, Hercules si Marte. — Toti Scythii le recunosc ; cei regali sacrifica anse si lui Neptun. In limb'a scytha Vest'a se numesce *Tabiti*; Jupiter, *Papocus*, nume — care dupo parerea mea, dice Herodotu, ii convine pe deplinu; Tellus, *Apia*; Apollo, *Oetosyrus*; Venus-Urani'a *Artimpasa*, si Neptun *Thamimasadas*. Ridica statue, altare si temple lui Marte , si nu ridica de câtu lui.»

Dupo cum se vede de aci, religiunea Scythiloru constá in adoratiunea elementelor, Jupiter, tata alu dieiloru erá pote *aerulu*; Vest'a *focus*, Tellus *pamentulu*, Neptun *ap'a*, Apollo *sórele*, si Venus-Urani'a *lum'a*. — Aceste divinitati suntu de ua natura generale, caci le intempinamu la poporele cele mai diferite, fora ca sa se probeie prin ecést'a vr'ua inrudire ethnografica. Le gasimu de asemenea la Erani. Ceeace stabilesc anse identitatea ambeloru culturi : scythu si medo-persicu, suntu nrmatorele puncte comune :

1. Scythii ca si Persii nu au nici imagini, nici statue, temple, altare séu alte lucrarsiu pedestru, frumosi imbracati, fig. nr. I si II. — Fig. nr. III ne aréta doue sageti aflate prin

Fig. Nr. II.

Fig. Nr. I.

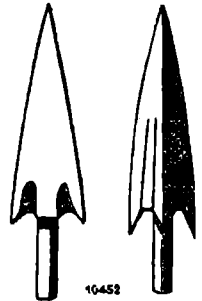
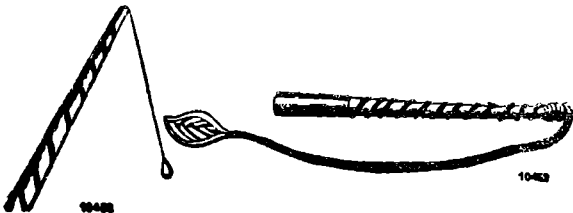

Fig. Nr. III.

Biciu scythu.

Gîrbaciu nogaicu.

Fig. Nr. IV.

Fig. Nr. V.

momenturile scythe; si a IV unu biciu astu-feliu cumu e desemnatu si cumu se gasesce si in realitate, punendu-lu in comparatiune cu gîrbaciu lu Nogailoru; si a V ua secure.

cruri sante pentru dieii lor. (Despre Scythi Her. IV 59. — Despre Persi I.131. — Comp. Zeuss 285 seq.).

2. Scythii ca si Persii adorau pe Hesti'a , ca cea mai inalta divinitate , punendu astu-filiu pe dieulu Cerului in ordine inferioara dieitiei focului (IV 59.—I 131; Comp. IV 127 : «Vest'a regin'a Scythiloru.»)

3. Numele divinitatiloru scythu au, dupo cumu s'a vediutu in partea filologica, cu totulu caracteru eranicu. — Παπαος, numele lui Zeus scythicu, e acelasi cu persiculu Babek, in isvóre mai vechi scrisu chiaru *Papek*, cu «semnificatiune parintiela»(37).— Apollo alu Scythiloru (Oitosyros) corespunde mai aproape pers. Mithra. Oitosyros (séu Oitoskyros) credemu co nu erá numele seu realu, cí unu supranume cu intielesu de «stralucitu puternicu» (-αρος=zd. çúra, puternicu, sskr. sũrya «sóre»), caci ilu aflamu intr'ua inscriptiune datu si altoru dieitati(38). — Totu aci ne intempina ua dieitia a lunei care pote fi identica cu *Artimpas'a scythica*, si cu Alitha séu Alilatu a Arabiloru(39), (semiticu 𐤀𐤍 dumnedieu, cu suffixulu femeninu 𐤍 seu 𐤍𐤍) pe care Herodotu o asimila Uraniei, si autoritatile cele mai bune o tinu dreptu luna(40). Eranii necunoscendu ua dieitia a lunei, pe care o inchipuiá mai multu fiintia barbatesca, Artimpas'a aru fi persic'a Anaitis(41), alu carui cultu erá forte res-panditu anume la Arm-eni, si prin ei se latise cotre nordu.

Numele scythe ce aflamu in inscriptiunile Olbiopolitane Φάρναγος (Φαρνάκης, Φαρνοξαρδος), Ἄρω-Φαρνες, paru a aminti pe eraniculu Pharnes adoratu si in Asi'a-mica ca ua divinitate a luminei(42).

Vr'ua urma anse despre religiunea Zoroastrica nu se vede in systemulu dieitatiloru scythice, de si aci se afla ua divinitate a vetrei si a focului — Ταβίτι. Acésta impregnare ne face a admite co : Scythii, ducó tote probabilitatile se despartisera dejá de ceilalti Erani inainte de introducerea religiunei zoroastrice la acesti'a.

Alte probe de eranismulu Scythiloru le recunóscemu in legend'a nationala, raportata de Herodotu, despre Targitau, care nu'si gasesce mai bine locul de cátu in mythologi'a eranicu. Acele obiecte de auru caduute d'in ceru ne amintescu dejá lancea

(37) Ilu gasimu forte de timpuriu si in Asi'a-mica, la Phrigieni sub numele Bab'a. Vedi inscriptiunea phrigiana pe marele mormentu alu lui Midas, la Doganlú. (Leake Asia Minor I p. 547. — Pococke Ins. Ant. ch. II § 6 p. 13).

(38) Unele inscriptiuni votive descoperite de curendu in Macedoni'a suntu dedicate lui Ἄπολλων ὀτρυδανός si ἔτρουδανίσκος. Aste supranume necunoscute pene acumu, si cari paru a fi de origine peonicu, amintescu pe scythiculu Ἄπ. Οἰτόσυρος. (Her. IV. C. I. Gr. 6013 Οἰτοσχορος, Hes. v. Ἰοῖτόσυρος). Vedi inscriptiunile in *Revue archéolog.* 1873, vol. 26-lea, p. 182 seq. sub nr. 125. 126 publicate de Heuzey.

(39) Cf. Rawlinson. *History of Herod.*, I. p. 257.

(40) Vedi Bochart, *Phaleg.* II 19, si Seden, de diis Syris, II 2 — Rawlinson, I 257 si *Essay V. On the religion of the Ancient Persians* I p. 414-420. — Spiegel, *die Scythen des Alterthumes*, I. c.

(41) Vedi despre Tanat'a séu Anaitis : Hyde, *de Religione vet pers.* p. 98. — Clemens, *Alex. admon. ad Gentes*, ed. Colon. 1688 p. 43 — Kreuzer, *Symbolik und Mythologie der alten Völker*, Leipzig 1836—42.

(42) Spiegel, op. cit.

de auru (séu plugulu) si boldulu ce dupo Vendidâd (2,14) primesce Jima ; impartirea apoi a regatului scythu in trei parti e intocmai ca aceia facuta sub Fredun; asemenea in ambele mythuri fratele celu mai micu este mai favorisatu(43). — In versiunea gréca a aceleiasi legende ne intempina totu trei frati : Agathirsu, Gelonos si Skythes, cari corespundu lui Selm, Tur si Eradsh d'in mithulu Eranicu. Echidna, jumetate femee, si jumetate siérpe rechiama in minto famili'a lui Dahak séu Zohak si cultulu siérpelui respanditu pote aci d'in Asi'a mica(44).

Dieulu Marte se adorá cu unu cultu specialu(45). In fie-care noma (Νόμους) pe piati'a, unde se aduná poporul, avea templu, ua columna formata d'in lemne gramadite, in verfulu cari'a fie-care tribu scythu plantá ua vechia sabia de feru, simulacrulu lui Marte. Lui ii jertfiau pe totu anulu cai si alte animale (nici-ua data anse porci IV 63), in numeru mai mare de câtu celoru alti diei, precumu si a sut'a parte d'in toti prisionierii. Jertfele umane se faceau astu-feliu : dupa ua libatiune cu vinu d'asupr'a capului victimei, o ucidea in asia chipu cá sangele se curga intr'unu vasu pe care'lu ducea in verfulu columnei, si stropia sabi'a cu sange. Cei de josu taiandu bratiulu si umerulu dreptu alu fie-carei victime le asverlea in aeru ; unde cadeau acolo remaneau; cadavrele zaceau in alta parte(46).

Pentru sacrificiile animaleloru se procedá asia : se legá mai anteu cu fringhie piciórele de dinainte ale victimei. Sacrificatorulu siedindu la spatele ei, dupo ce trageá d'in fringhie spre a ingenuchia animalulu la pamentu, invocá numele dieului carui'a i jertfeá. Funendu-i apoi ua stóra de gutu invertea sfór'a cu unu batiu pene ce victim'a se strangulá. Urmá apoi jupuirea si ferberea carni, ce se facea séu in cazane, séu in pantecele animalului, ardiendu-se de desub óse in locu de lemne. — Dupo ferbere se luá manuntaiete si se asverlia in aeru.

Fiindu unu Scythu insultatu de unu altulu, si simtindu-se co nu pote sa-si resbune contr'a lui, taiá atunci unu tauru, ii ferbea carnea facuta bucatiele, ero pelea o intindea pe pamentu. Asiediatu apoi aci, ridicá in susu mânele întórse — semnulu obicinuitu la Scythi cându cine-va se roga ferbinte pentru unu lucru. — Cine se opra si mancá d'in carne, fagaduia in acelasi timpu óe lu va ájutá d'in tote puterile(47).

(43) Aceste asemenari intre ambele culte s'a facutu pentru anteia óra de Spiegel, *die Skythen des Alterthums in Ausland.* 1871.

(44) Idem.

(45) Her. IV. 59.61. — Mela II, 1,13.

(46) Her. IV.62.

(47) Doue palme de mâni, deschise si inaltiate susu, se obicinuiua a se sculptá pe'mormentulu ori carui june séu juna, omoriti de ucigasi necunoscuti, in semnu co ceru resbunare. Vedi mai multe inscriptiuni, d'in cari un'a la musculu d'in Bucuresci, cu doue mâni suplicante, la d. Al. Odobescu, *Istori'a Archeologiei*, I (1877) p. 507-514. Despre imprecatiuni de asta natura vedi C. Wachsmuth in *Rhein Museum*, Neue Folge, v. 18, p. 560 seq.; ero despre cele doue mâni : Otto Jahn, *über den Aberglauben des bösen Blicks*, in *Berichte der Sächsische Gessellschaft der Wissenschaft* 1855, p. 53 seq.

Printre Scythi orá ua multime de ghicitori, mai alesu Enareii (Androgynii), cei lip-siti de putere barbatéscă,—ua bóla adusa, dupo Herodotu, d'in Asi'a (I 105. IV 62) ca pedépsa pentru co Scythii jafuisera templulu Aphroditei-Uraniei in Askalon(48),—cari pretindeau (Her. IV 67) a fi capetatu astu daru de la Venerea. Ei se serviau cu manuchiuri de nuele, pe care le puneă josu, le deslega si asiedia fie-care nui'a un'a lunga alt'a. Apoi, stringendu d'in nou nuelele in manuchiū, prediceau in totu timpulu astei operatiuni (49).—Enareii usau scórti'a de teiu, pe care o despicaū in trei, o invertiau in giurulu degetelorū, si apoi o scoteau in timpulu profetisarii.

Imbolnavindu-se regele Scythilorū, trimetea se-i aduca trei d'in cei mai vestiti ghi-citori, cari acúsau pe unulu d'in Scythi c'aru fi juratu strimbu pe Larii Palatului, unu juramentu obicinuitu printre Scythi. Déco acest'a negà faptulu, se chiamà 12 ghicitori, cari, gasindulu vinovatu, ilu ucidea pe data; déco nu, se chiamà unu numeru indouitu séu intreitu, si aquitandulu, primii acúsatori platiau cu capulu (IV 68. 69).

Déco móre regele, ne spune Herodotu (IV 70), se face ua grópa in tiérr'a Gerrhiloru, la nordu de Borysthenes, unde suntu mormenturile regali; se spinteca apoi cadavrulu si dupo ce se imple cu diferite lucruri mirositóre, ilu cósé la locu, ducaudulu intr'unu carru in provincia unde locuitorii, ca si Scythii regali, isi taia pucinu d'in urechia; isi radu perulu in giurulu capului; isi crestédia braciulu, sgarie fruntea si nasulu, si-si tragu sageti in man'a stanga(50). De aci trece cadavrulu, urmaritu de toti acesti lo-cuitori prin tóte provinciile si natiunile supuse stapanirei séle, pene in fine ajungu cu totii in tiér'a Gerrhiloru, la marginea Scythiei. Cadavrulu se depune in grópa pe unu patu de verdétia si de foi gramadite; se infige apoi in giuru sulitie, d'asupra lorū lemne asiediate si coperite de craci. Lunga cadavru se ingrópa un'a d'in concubinele regelui, pacharniculu, bucatarulu si servitorii sei cei mai fideli, toti Scythi de ori-gine, cai si cupe de auru, cu unu cuventu totu' ce avusese elu in viétia (51). Se inal-

(48) Hipp. de aere c. 6. §§ 106—109 o atribue continuei calarii, purtarii de nadragi, frigului si sfortiarilorū.—Cf. nota 66 Ukert p. 306. Se pare eo ei suferiau de acést'a prin mutilatiunea venei, cum face pene adi in Russia na secta. Vedi Potočki *Histoire primitive des peuples de la Russie*, p. 175, si Reinegg *Allgem. topograph. Beschreib. d. Caucas* I. p. 269.

(49) Comp. Teophr. *hist. plant.* V 4. — Schol. Nicander *Theriaca* 613 : Μάγοι δὲ καὶ Σκό-
δατ μωρκίνοφ μαντεβόνται ἔσολφ.—Cf. Tacitus, *Germania* c. 10;—Ammianus Marcellinus atri-bue acelasi obiceiū Alanilorū (XXXI. 2), Saxo Grammaticus, Slavilorū de la Baltica (*Hist. Dan.* XIV p. 288).

(50) Pe vasele si ornamentele gasite in Kerci (vechiulu Panticapes) se vedu mai multe chipur astu-feliu mutilate.

(51) Acestu obiceiū ilu intempinamū in Mongolia si Africa. Vedi pentru Tatari, Huc, *Voyage dans la Tartarie*, pp. 115—6.—Pentru Africani : comunicatiunea lui S. Baker data Societatii Geogra-fice d'in Londra, ap. Rawlinson III p. 61 nota.

tia apoi preste mormentu ua movila mare (52). La anulu alti 50 de servitori, favo-

(52) Despre mormenturile Scythiloru aflate la Kerci, vedi Dr. *W. Pherson Discoveries at Kertsch*. — *Idem Antiquities of Kertsch*, London 1857. — *Rawlison History of Herodotus* III 58—62; si magnific'a opera a lui *Dubois Voyage autour du Caucase* etc. Atlas, 4 sér. d'in care reproducemu interiorulu unui mormentu scythu d'in Kerci, si ua sectiune d'in elu (Dubois, Atlas 4 sér. pl. XVIII):

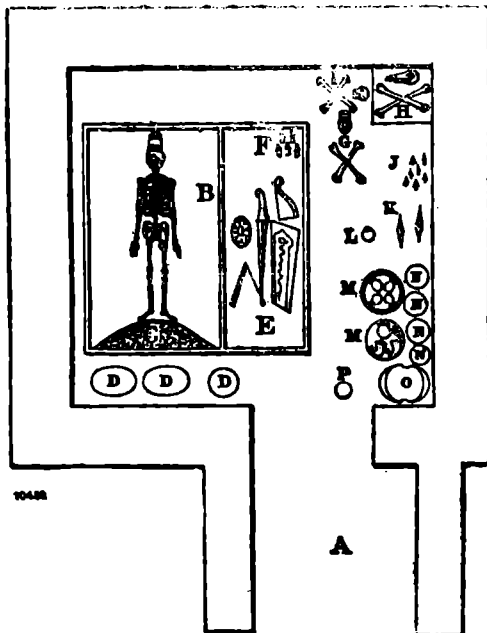

Fig. 1.

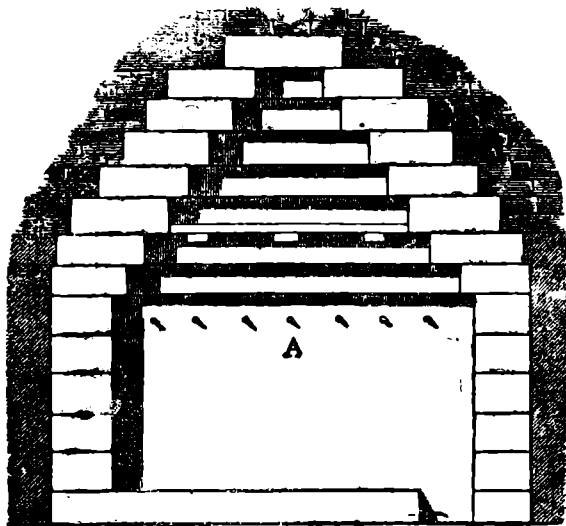

Fig 2

Acest'a este tumululu unui rege scythu, aproximativu 300—400 ante Js. Chr. Arangiammentulu corespun.de descriptiunei lui Herodotu (IV71.) D'n vestibulu A, fig. 1, se trece in camer'a sepulcraabel

riti ai regelui reposatu, se ucidu impreuna cu 50 de cai, si se ingrôpa intr'unu modu destulu de curiosu(53).

Cei-l'alti Scythi au immormentare mai simple. Cadavrulu e dusu intr'unu carru d'in casa in casa pe la toti amicii, care ospetédia convoiulu mortuaru, neuitandu a da câte ceva d'in tôte mancarile si mortulaj. Dupo 40 de zile ilu ingrôpa (54).

Intorsi de la immormentare, trebuiau sa se euretie. Pentru acést'a, facendu unu cortu inchisu bine de tôte partile, punu intr'unu vasu petre rosite la focu si ardiende si presara semintia de canepa; ei, desbracati, aspira sub acelu cortu aburulu produsu, si scotu tipete confuze. Altu-feliu, corpulu nu si'lu spala nici ua data, ci numai capulu (IV 73, 74, 75.).—Femeile se curatiau cu unu felu de pasta (alifie) preparata cu lemnul de cyparis, cedru si de tamaie pisata pe ua pétra si apoi amestecatu prafulu acél'a cu apa (IV 75).

De la primul inamicu, ucisu in bataia, Scythulu trebuia sa'i bea sangele (Her. IV 64, Mela II, 1, 9); celoru-alti le taia capetele, pe care le aduceau inaintea regelui (IV 64), facendu d'in craniile inamiciloru mai inversiunati cupe de beutu (IV 65), si mandrindu-se cu numerulu loru (55).

Cei ce voiau se faca unu juramentu urmau astu-feliu : Dupo ce versau vinu intr'unu vasu de pamentu si se raniau la corpu cu unu cutitu séu sabia, sangele cursu ilu amestecau cu vinulu, si imuiiau acolo ua sabia, sageti, ua secure si ua sulitia (IV 70); apoi, pronunsiandu ua lunga formula de rugaciuni, béu acelu amestecu d'in cupa, impreuna cu persónele mai deosebite d'in socii loru. (56)

ce contine multe si curiose lucruri: Principalulu este unu largu sarcophagu cu doue compartimente, in unulu B unu scheletu, care, judecandu dupo positiunea ce ocupa si dupo coróna de auru séu mitra de pe capu, este chiaru regele; éro in celu alaturatu F. E. se vede ua bogata ornamentatiune de auru : cincii statuete, paveza, unu biciu, resturi de arcu, ua arma. In partea drepta a compartimentulu se vedu : óse incrucisiate I G; mitra de auru pe unu capu isolatu, alte ornamente de auru si electrum, vase de auru M M, de bronzu O, D; verfuri de sageti (K) etc.

(53) IV 72 descrie modulu cumu asiédia pe fa-care calu câte unu cadavru, si 'i tinéu spendiurati in aeru. Cf. Rawlinson, III 63, not'a.

(54) IV 65.—Acestu obicei era comunu in anticitate la mai multe popóre barbare si semibarbare. In sculpturile Asiriane se vedu adesea corpuri decapitate (Lajard, Ninive et Babylon pp. 447, 456.). Obiceiulu d'a face cupe d'in craniulu inamiciloru ilu atribue Amm. Marcellinus Scordisciloru : XXVII 4 : «Hostiis captivorum Bellonae litant et Marti, humanumque sanguinem in ossibus capitum cavibunt avidius.» Humboldt, *Asie Centrale* I 244.—La triburile d'in Sudamerica si la locuitorii insuleloru Andaman, in golfulu bengalicu, veduvele obicinuescu sa pórte cu sine craniile reposatiloru loru barbati, aternate de gátu cu unu sínuru. Vedi Frederic Mouat, *Andaman Islanders* p. 327.

(55) Lucian Toxaris XXXVII si Pomponius Mela II, 1, 120 de ascemenea.—La Tatari obiceiulu e acelasi; «Si amicitiam vel foedus cum sui vel alieni generis populis faciunt, in conspectum Solis prodeunt, eumque adorant. Tum poculum vino plenum in aerem jaciunt, atque quisque eorum ex hoc poculo bibit. Tum eductis gladiis se ipsos in quadam corporis parte vulnerant, donec sanguis profuit, tum quisque eorum alterius sanguinem potat; quo facto foedus inter eos ictum est» (Abn Dolef Misaris Mohulhal, de itinere Asiatico commentarium, ed. K. de Schlözer, Berolin. 1845, p. 33; ap. Rawlinson, III p. 57.—Comp. Her. I 74 despre ceremoni'a acést'a la Lydieni si Medi; la Armeni si Iberiani vedi in Tacitus Ann. XII 47.

Acestatea suntu in scurtu obiceiurile si credintiile nationale ale Scythiloru. Ei avéu mare ura pentru cele straine, si mai alesu pentru ale Greciloru. Herod. IV 76 rapoportédia doue esemple convingetorie : pe Anacharsis si pe Scyles. Colu d'anteiu, unchiu de tata lui Idanthysus regele Scythiloru, caletorindu multu prin Greci'a si Asi'a-mica, voi sa introduca si in patri'a lui serbatórea mumei dieiloru (Cybele séu Rhea). la care asistase in Kyzikos, si o si celebra in Hylaiá, ceia-ce facú pe frate-scu, regele Saulios, se'lu omóre cu ua sagéta.(56)—Scyles ,fiulu lui Ariapthes, regele Scythiloru, neplacandu-i costumulu si obiceiurile scythe, observà si imità in tóte pe Greci, in ceremonii, imbracaminte, initiandu-se in misteriiile lui Bacchus (de siguru Bacchus Phrigianulu (Sabazius), fu denunciatu armatei, care revoltandu-se, puse unu altu rege Octomasades. Acest'a ii si taia capulu (IV 78. 80).

CAPITOLULU V.

Probe physiologicé

Cátu de pucinu multiemítóre suntu datele celoru antichi, in ce privesce ethnografi'a descriptiva, se vede lamuritu d'in impregiurarea co unu Hippocrates chiaru, medicu celebru si autoru alu *cartii de auru*.—cum numesce Blumenbach mic'a lui scriere despre influenti'a aerului, apei si situatiunei lucruriloru asupra ómeniloru,—ne-a lasatu despre Scythi ua caracteristica phisica asia de pucinu decisiva, aduncita, co pe temeiu ei. invetiati de tali'a unui Niebuhr si Schafarik, putura mongolisà Scythii lui Herodotu fora téma de eróre, pe candu filologi'a, si numai ea singura pene acumu, ne aréta adevèrulu, pronuncindu-se pentru eranismulu loru.

Insemnarile physiografice despre Scythi in scriitorii greci, afora de Hippocrates, se reducu la urmatórele : Aristoteles atribue (Problem. XIV 14) ochi albastri si facia alba tuturoru popóreloru Nordului (γλαυκά ὄμματα in oppositiune cu sudulu μελανόφθαλμοι), si peru linsu, móle, lungu (1), raru, de culóre galbena-rosia, si Scythiloru si Thraciloru de la Pontu (2). Galenus observà (3) co Scythii, Thracii, Keltii si Germanii au pelea rece si umeda, si d'aceea suntu moi, albi si fora peru, nu dice adico nimicu mai multu de câtu Aristotelu. — Pentru Arrianu (4), a fi cu ochii albastrii si cu perulu rosiiu galbuii este a fi unu Scythu (5). — Cu alte cuvinte totulu se reduce la ochi albastri si peru rosiiu, doue trasuri, si anco si acestatea impartasindu-le Scythii cu tote poporele Nordului.

Astu-feliu déro,—lipsindu scriitorilo u greci si romani acea ascutita observatiune

(56) Cf. despre Anacharsis, Diogenes Laertius vit. Anach. I. § 101—2.—Ephor. fr. 101; Nic. Dam. fr. 123.

(1) Aristot. de gener. anim., V, 3, comp. Hist. an. III, 10, Probl. X, 10, 24.

(2) Idem Prol. XXXVIII, 2.

(3) De temperament, II 6.

(4) Ap. Le. Diac. IX 6. Comp. Lucian. Toxaris c. 10.—Clem. Alex. Paedag. c. 3.

(5) Idem.

a momentului propriu ethnologicu, coci dedeu atentiune numai la ceia-ce i isbià la prim'a vedere : tali'a, culórea perului si a pielii, — suntemu redusi a intrebá ósele, ce ni le-au pastratu movilele cele inalte ale Rusiei meridionale, anticitatile de totu felulu aflate intr'ensele, figurele sculptate, bas-relievuri etc., déco ele aru puté cumva se confirme rezultatele la care ne-a dusu analys'a resturiloru d'in limb'a scytha.

D'in indiciile caracteristice ale corpuriloru omenesci, ceia-ce aru putea servi mai multu pentru deosebirea raseloru suntu neaperatu formele capului, locasiulu activitatii nóstre inalte. De aceste forme a si inceputu sa se ocupe ua sciintia a parte Cranologi'a, care pene astadi, nu a datu rezultate pe deplinu satisfacátore.

Pentru a ne formá ua idee de conclusiunile, ce se potu trage d'in studiulu scheletelorulu aflate in mormenturile scythe, vomu luá cele cinci cranii desgropate la 1855 in movil'a de la Alexandropolu, distr. Ekaterinoslav in Rusi'a meridionale, — unu tumulu funeraru, ce se crede a fi fostu alu unui rege scythu(6).

Academiculu Ch. de Baer, esaminandu-le ca naturalistu si archeologu, a ajunsu la urmatórele rezultate(7).

1. Aceste cranii ofera mari diferentie(8), formandu doue grupe cu totulu distincte : Trei : nr. 1 (pl. XVIII fig. 1—2, XXI fig. 1—2), 2(XXI—3) si 5 (pl. XVI fig. 2; XIX fig. 1—2; XX. fig. 1) trebuescu calificate : scurte si largi, avendu lungime maxima a partii inferióre a fruntii, a occiputului :

Cran. nr. 5 : 69" 6

» nr. 1 69

» nr. 2 71, 8;

érou doue nr. 3 si 4 (Pl. XVI fig. 1; XVII, fig. 1—2; XX fig. 2) suntu lungi si strimte, avendu :

Cr. nr. 4 75, 5

Cr. n. 3 appr. 75.(9)

2. D'in craniile cele lungite si forte strimte, nr. 4 este alu unui barbatu, ero nr. 3 alu unei femei.

3. Dupe tote probabilitatile, craniile cele scurte si largi (nr. 1, 2 si 5) suntu ale Scythiloru, nr. 2 chiaru alu unui rege scythu, pe candu nr. 3 — d'in craniile alungite — alu concubinei regelui, ce se scie co se îngropá ua data cu monarhulu (p. XII).

4. Craniile lungi si strimte apartinu unei populatiuni Celto-scytha, ce locuia la nordu de Scythi (p. XIII).

5. Craniile Scythiloru, comparate cu cele d'in colectiunea Academiei imperiale d'in Petersburg, presinta mai mare analogia cu ale Baksiriloru. Inse de ora ce nationalitatea acestor'a nu se póte defige, e de presupusu a fi fostu in anticitate vre unu poporu cu

(6) *Recueil d'antiquités de la Scythie*, livraison I, St. Pétersbourg 1866, p. 7.

(7) *Description des crânes, trouvés dans le Tumulus d'Alexandropol*, p. III—XVI, Supplément la *Recueil d'antiquités de la Scythie*.

(8) Vedi pl. XVI d'in op. cit., comparatiunea ambeloru grupe.

(9) *Idem*, IV.

capulu largu si destulu de giosu, nici mongolu, nici tataru, nici finezu, care se fi emigratu d'in orientu, si d'in care s'aru puté trage Baksirii (XV).

Aceste conclusiuni in generalitatea loru ne paru cu totulu nefundate :

Mai anteu : Prin ce indicii se pote recunósce d'in trci craniuri aflate unulu longa altulu , care anume apartinea regelui , care anume era alu unui betranu, si care alu unui teneru, si anco : cari ale supusiloru regelui ? Baer deosibesce craniulu regelui de ale celoru alti, prin pucin'a desvoltare a legatureloru si inegalitatiloru óseloru ce se observà la unu craniu, cari aru denotá, dupo elu, lips'a de exercitiu frecuentu si intensivu alu muschiloru, — lipsa ce s'aru potriví numai unui rege, care nu'si pune in actiune anco de micu fortele physice (p. XII—XIII). — Acést'a nu póte fi seriosu !

Alu douilea : Prin ce indicii deosebitu-a Baer craniulu barbatescu de celu'femeescu, — si anco fixandu acetui'a ua femeia cu versta de 20 ani, candu craniulu pretinsu femeescu e incomplectu; (ii lipsesce bas'a si ua parte a occiputului)? Fineti'a óseloru, proportiunile mai mici absolute ale diametreloru , mai pucin'a proeminentia a liniiloru, ce invoca Baer si-i pare a le vedé pe fragmentulu de craniu, nu ne póte de locu convinge. — De pe structur'a craniiloru d'in mormenturile antice e imposibilu a se deduce siguru sexulu, cumu aréta lamuritu acést'a Virchow(10), care se abtine, in studiulu seu asupr'a vechieloru cranii nordice d'in Copenhaga, a deosebi craniile barbatesci de femeesci; de asemenea His si Rütimeyer, (11), Bernard Davis(12), Peschel(13) etc.

Alu treilea : Aruncate intr'unu mormentu cranii de ambe sexe, se póte pré bine intemplá ca la mesuratóre se reiasa doue typuri séu forme de medilocu, pe cari sa nu le represinte doue populatiuni, ci numai familiile uneia singure(14), coci se scie co raporturile de marime ale craniiloru, chiaru in cerculu aceleiasi rase balantiédia insemnatu.(15)—Deosebirea déro de rasa intre cranii aflate sub acelasi mormentu e dubiósá, asia cumu de es. face si Baer, atribuindu acele lungi si strimte cranii (nr. 3 si 4)— Celtiloru, mai alesu candu Herodotu nu cunósce Celti in Rusi'a, ero Celto-Scythii lui Strabo (XI, c. VI, § 2) desemna pe popórele nordului in genere.

Conclusiunea este co : in lips'a unui mare numéru de mesuraturi ale craniiloru aflate in movilele scythe, nu avemu ua medie statistica , dupo care sa se póta determiná ras'a la care acele resturi apartinu. — Totusi suntu alte indicii ce trebuescu luate in séma in studiulu celoru cincii cranii de care este vorba, si anume conformatiunea óseloru faciale. Asia, se scie co positiunea ochiloru si form'a nasului ne dá sigure semne de recunósccere pentru familiile umane. Mongolulu nu se deosibesce mai bine de câtu prin positiunea oblica a ochiloru sei, si nasulu celu turtitu si viritu in frunte. Déco acumu Scythii erau Mongoli , aru trebúí se gasimu in aceste craniuri typulu facialu mongolicu, ceia-ce nu se afla. — Deschidietur'a nasale a craniiloru se

(10) *Archiv für Anthropologie*. v. 4, 561.

(11) *Crania helvetica*, Basel 1864, p. 8.

(12) *Thesaurus Craniorum*, London 1867 p. XV.

(13) *Völkerkunde*, Leipzig 1874, p. 53 etc.

(14) **Peschel**, *Völkerkunde*, Leipz. 1874.

(15) Indicele Slaviloru de adi de es., variédia intre 78,8 (la Serbi) pene la 82,1, (la Ceki); alu

vede înalta și strimta; ea denota d'ero unu nasu forte proeminentu, pe candu la scheletulu unui mongolu aru fi trebuitu ca se fia larga, in comparatiune cu înaltimea-i neînsemnata. chiaru mai larga de câtu înalta, dupo cumu se si afla in unele craniuri buriate d'in colectiunea Academiei de Petersburg (Baer p. XIII). — Ceia-ce urmédia, d'in diferentia conformatiunei óseleru faciali d'între craniile de la Alexandropolu și scheletulu mongolicu, se confirma prin impregiurarea dejá mentionata: co atâtu Hippokrates, Herodotu câtu și tóta anticitatea, vorbindu despre trasurile externe ale Scythiloru, nu observara la acestia nasulu turtitu, séu ceva ce aru aminti d'in typlulu facialu mongolicu, pe candu Herodotu, candu ajunge la Argipeanu cu descrierea, spune anume co acestia au nasulu turtitu.

CAPITOLULU VI.

Anticitati

Nimicu nu ne invederédia mai bine partea cea mai originala și mai adeverata a societatiilor de câtu antea, plastic'a, monumentele figurate. Acestea, fie chiaru in rudeti'a loru primitiva, ne revela cu lamurire instinctele cele mai tainice ale unui poporu, capriciile și gusturile séle, religiunea, symbolurile, mai scurtu intrég'a sea viétia culturale. Ele vinu a completá și confirmá marturiile literarii, adesea fórte superficiale despre anticitate, și merita cu totu dreptulu a se pune in capulu fontaneloru istorice.

Rusia meridionale poseda la tiermurile marii Negre ua nesecata comóra de anticitati ale artei helene, înfloritóre ua data in coloniile comerciale de acolo. — Alaturi de tiermulu grecescu se intinde vastulu teritoriu alu Rusiei mici și alu Cazaciloru de la Don de ua parte pene cotra Kiev; ero pe de alta parte pene la Volga, cu uriasie movili mortuarii (Kurgane) ale principiloru Scythi, prin cari se póte urmari influenti'a și barbarizarea treptata a formelor grecesci in configuratiunea nationale propria scythica a podóbeloru calului, a armelor și a vaselor de argintu.

Objectele aflate in aceste kurgane, și depuse acumu in musulu Ermitagiului Imperialu d'in Petersburg, formédia obiectulu unei publicatiuni a Comisiunei imperiale. ruse, începute la 1866, sub titlu: *Recueil d'antiquités de la Scythie*, d'incare a esitu pene acumu doue fascicule (prim'a in 1866, a dou'a in 1873) cu unu Atlante de 46 plansie (pl. 1—44, A—F). Vomu dá ua scurta aruncatura de ochi asupr'a câtor-va kurgane, mai cu séma asupr'a tumulului de la Alexandropolu séu Lugovaia Mogila, guvernám. Ekaterinoslav, pe malulu dreptu alu Dniprului(1), care coprindea, dupo tóte probabilitatile, mormentulu unui rege scythu d'in alu IV séu alu III secolu

Germaniloru între 788—814; alu Italianiloru 84-77. — Luigi Calori in Bologna, esaminandu 2442 craniuri italiene, a aflatu 1665 brachicephale cu indicele mediu 84; restulu de 777 craniuri inse cu unu indice de 77, adico Mesocephale (între 74—78).

(1) Adico tocmai acolo unde trebue cautatu Gherrosulu anticiloru.

ant. Chr. (2). După mai multe săpături în diferite direcțiuni se descoperi în fine **ua** **excavatiune** artificială în solulul tumulului : era mormentul unui calu de calăria, îngrapatu pe genuchi, avendu capulu rediematu pe **ua** mica trépta, ero la drépt'a si steng'a mai multe plăci rotunde de aur, reprezentandu figur'a unui leu, a unoru paseri indistincte, unu hippocampu aripatu, avendu josu unu pesce, unu bou, tôte încongiurate de arabescuri; mai multe alte obiecte de bronzu, aur si argintu, ce serviau neaperatu la podób'a calului (vedi pl. VII, Atlas, textulu p. 9—10), siea, **ua** tolba de lemn cu 45 sageti (pl. XII). — A dou'a excavatiune artificială alaturi de acestu mormentu, ce continea amphore cu câte-va litere pe ele, oseminte de diverse animale si fragmente de utensilii de feru si cupru, ducea la **ua** grópa patrata ce formá intrarea unei galerii subterane, de care se tine **ua** mare catacomba. Aci se aflara doue cranii cu diverse oseminte umane, mai multu de 700 mici obiecte : (pl. IX, X, VIII, XI, XII) figuri de tigri, lei, paseri, grifoni, cerbu, grifoni séu cai cu aripi afrontati etc., mai tôte de unu frumosu stylu grecescu d'in alu III séu alu IV secolu ant. Chr.; totu aci apoi : verfuri de sageti de bronzu séu osu, fragmentele unei cuirase cu soldii de feru, vase, etc. — Acest'a era mormentulu principalu alu întregului tumulu. Doue pasagie subterane ocoleau catacomb'a la estu si la vestu; **ua** spartura facuta în murulu apusanu, între deschidieturile astoru locuri, aretá mai multe amfore, vergi de cupru asiediate paralelu, **ua** cuveta de bronzu, unu scheletu uman cu faci'a cotra estu, avendu de ambele parti ale capului câte unu cercelu mare; pe gutu unu inelu în spirale; la man'a drépta **ua** braciara de feru. Alta subterana (pl. XVI) continea gramedi de oseminte de cai, plăci mici de aur, ornamente reprezentandu balauri afrontati, alte animale fantastice, unu bustu de femeia cu **ua** tolba la spate, póte bustulu Dianei; alu unei femei cu casca, póte Athena; plăci stampate cu capulu lui Dionysos si a unei Menade coronate de edera; mai multe ornamente de argintu, etc. (pl. XIII, XII) pentru cai; reprezentatiuni : unu capu umanu pusu în centru si încongiuratu de siépte capete de boi (pl. XIII fig. 3), **ua** femeé pe josu, tinendu în stang'a **ua** lance, ero în drépt'a **ua** coróna (Athena), ero josu la picióre fiindu **ua** bufaitia (pl. XIV fig. 5); doue figuri de femei aripate puse între doue bestii cornute (pl. I fig. 1-2, Aura séu Artemis; *Archäol. Zeitung*. 1854 plans. 61-64) unu magnificu coletu consistandu într'**ua** lunga panglica (pl. XV fig. 1 5) cu plăci semicirculare, ce ofería figurile stampate a diece grifoni cum ataca doi cerbi si doi mistreti; plăcile ornate cu florarii infatisiau, un'a unu balauru învingendu unu animalu indistinctu, póte unu tigr; cea-alta doi grifoni afrontati.

E curiosu co printre aceste lucruri s'a gasitu si sfaramaturile unui carru, cu siése róte (pl. 21) si mici obiecte : plăci de aur lucrate *à-jour*, nasturi de aur, perle de aur séu pasta albastra, cari de siguru faceau parte d'în ornamentatiunea carrului.— În catacomba (nr. XI) zacea la pamentu unu scheletu omenescu, cu capulu spre nord (pl. XVI fig. 2; pl. XIX fig. 1 2; pl. XX. fig. 1) avendu la stang'a doue amfore, un'a

cu inscriptiunea

ETY
MOY

, cea-alta cu monogram'a

MH

, si ornamente, între cari unu toiagu de comandantu (p. 24).

(2) *Recueil d'antiquités* II livr., p. 1-2 descriptiunea

În Dolgaja Mogila, trei kilometre departe de Alexandropolu, s'a aflatu de asemenea câte-va schelete de ómeni, copiii, avendu la capu câte ua cupa de pamentu, si alte vase, oseminte de calu si deferite animale (pl. 27-28). Unulu d'in schelete erá ingropatu intr'ua pozitiuone curbata, cu capulu spre Nordu. D'in sapaturile altoru diece kurgane, totu de lunga Dnipru in guvernamentulu Ekaterinoslav, despre care raportédia in scurtu a dou'a fascicula a operei *Recueil d'antiquités de la Russie*, resulta ua dispositiuone identica in construirea tumuluriloru, si in modulu de ingropaciune: fia-care kurganu formédia adico deosebite gropnitie, mai cu séma inse unu subteranu principalu, aduncu sapatu in pamentu. Movil'a de la Certamlik la Nicolopolu ne atrage cu deosebire atentiunea prin bogati'a ornamentatiuneloru de auru si argintu de totu felulu, prin vasele stralucite de argintu ce ne-a datu la lumina. In aceste tumuluri, dupo cumu se vede, cadavrele cailoru impodobite cu cele mai scumpe lucruri, jó'a unu rolu deosebitu. Nicairi nu se intempina mai isbitoru, de câtu in aste movile, marea influentia attica asupr'a semi-barbarei lumi helenisate a Scythiloru de la Marea-Négra.

Desgroparile, ce se facu in toti anii, continu, parte obiecte curatu grecesci in vase zugravite, in arme, ornamente si inscriptiuni, parte inse ne presenta productulu unei populatiuni indigene, semi-helenisate, a Scythiloru(3). *Babele* séu figurele de pétra, ce de ordinaru suntu puse d'asupra movileloru, au mai multu unu tipu persanu de câtu mongolu; ochii suntu mari, nasulu si gur'a ofera dimensiuni mai mari de câtu suntu de obicei la Europeni(4); typurile figureloru variédia inse, ceia-ce pare a probá ce babele nu aru fi oper'a uneia si aceleiasi natiuni.

(3) Despre movile séu kurgane vedi: **Köppen**, *Alterthum und Kunst in Russland*; Idem *O dreunostyach w Tuerskoj karelii*, in *Zurn. Min. Wnutr. djel*, 1836, 3-a brosiura; **A. G. Zwick**: *die Gräber in den Kaukasischen Don und Volga-Steppen*. — **Lippomau**, *Zastanowienie sie nad mogilami*, Wilno 1832. — **G. Etchwald**, *O czudskich Kopiach*, St. Petersburg, 1856, in *Zapiski Imper. Archeologicz Obszczestva*, t. IX, cu care se serva **Alfr. Maury**, in artic. *Des monuments de la Russie connus sous le nom de Tumulus Tchoudes*, *Revue archéologique*, Nouv. série 1868. — **E. Sebelev**, despre cate-va terguri si moghile in guvern. Tauriei (*Zapiski Odesk.*, I, 331-334;) **Spasski**, kurganele de la Dnipru idem I 593-596. — Despre babele de pétra totu in I p. 596; kurganele d'in guvern. Kievului I 609-620 etc.

Despre anticitatile de la Kerci, vedi oper'a mai recenta a lui **Carl Röttger**, *die Alterthümer von Kertsch in der Kaiserl. Eremitage photographirt und herausgegeben*, St. Petresburg 1873. — **Ludolf. Stephani**, *die Antikensammlung zu Pawlowsk*, St. Petersburg. 1872 (*Mémoires de l'Académie imper. de sciences de St. Pétersbourg*, VII sér. t. XVIII. 4. — In *Zapisk. Odesk.* III, studiulu lui Bukhtief despre tumululu de la Alexandropolu, etc. — Cf. *Compte-rendu de la Comm. impér. archéolog.* pour les années 1870-71, St. Pétersburg 1874, despre sapaturile de la Phanagoria.

Despre mommenturile scythe d'in Taurida cf. **Ch. Lenormant**, *Sur les antiq. du Bosphor. Cimerien* (*Mém. de l'Académie des Inscript. N. S. t. XXIV, I partie*). **Dr. M. Pherson**, *Antiquities of Kertsch*, Lond. 1857. — **Dubois**, v. V. — **Seymour**, *Russia on the Black Sea*. — **Pallas**, *Voyages*, etc.

(4) **Dubois de Montpéreux**, *Atlas partie archéolog.* pl. XXI, fig. 4,5, desemnédia câte-va babe, déro se insiéla cându recunosce in ele typutu mongolu. Cf. **Alr. Maury** p. 29 op. cit. — Intre descoperirile mai noi, in peninsul'a Taman-Kerci, esto unu sarcofagu de lemnu cu unu scheletu femeiescu, si cu bogate obiecte de auru, aflatu in marea movila Blisnitsa. **L. Stephani** (*die Antiken*

O aruncare de ochi numai asupra frumóselor obiecte d'io Crimea, si a mormenturilor scythe d'in Samara, asupra celebrului vasu de la Alexandropole (5) etc., ajunge, credemu, pentru a se convinge cine-va co Scythii nu erau, nu putéu fi asiatici de la nordu, si co posedau ua industrie metalurgica fórté inaintata.

Ua problema inse pentru istori'a primitiva a artei, care nu privesce numai anticitalile Scythiei déro si ale Cyprului, Rhodosului, Troiei, mormenturile etrusce si italice de la Chiusi, Orvieto, Villanuova, obiectele de bronzu si vasele de pamentu d'in Francia, locuintiele lacustre d'in Elvetia. etc., — remane inse de deslegatu : Famili'a indo-européna, mai cu séma cea greco italica nu a posedatu ea dejá ua tehnica indigena, propria, in lucrarea aramei, a bronzului, in tiesatura si olaria, inainte de a incepe influenti'a pheniciana, asiriana séu egyptiana? Precumu se constata *ua epoca de pétra* in Attic'a, Beoti'a, Macedoni'a, Daci'a, lacurile d'in Itali'a superióre etc., n'aru fi de admisu si ua cultura a epocii de bronzu, ca ceva comunu europeanu? Atunci cumu se esplica influenti'a mare a Greciei asupra tieriloru de la nordu, mai alesu asupra Scythiloru Pontici?

Cându scimu co lucrarea aramei e ua mostenire comune a popóreloru indo-germanice, si cându vedemu co anticitalile d'in Altaï, cu mormenturile numite ciudice (Kurgane, Majaki, Stanzi) si cu figurele de pétra (Baby) de d'asupra movileloru. tóte stau intr'ua legatura strinsa unele cu altele, de la Altaï pene la Dnipru si Kuban, n'aru fi permisu a suposá esistenti'a unei culturi scythe primitive, anterioré influentii culturale helene? esistenti'a unui stylu ornamentalu cu totulu particularu, care precedendu pe celu greco-asiaticu a continuatu apoi lunga elu si cu elu, producendu ua arte, ce nu e nici gréca, nici scytha, ci unu amestecu, productu alu geniului indo-europeanu si eranicu?(6).

CAPITOLULU VII

Agatirsii.

Éco unu poporu despre care istori'a are fórté pucine de disu, ero ethnografi'a si filologi'a nu potu sa-si dea cuvintele loru.

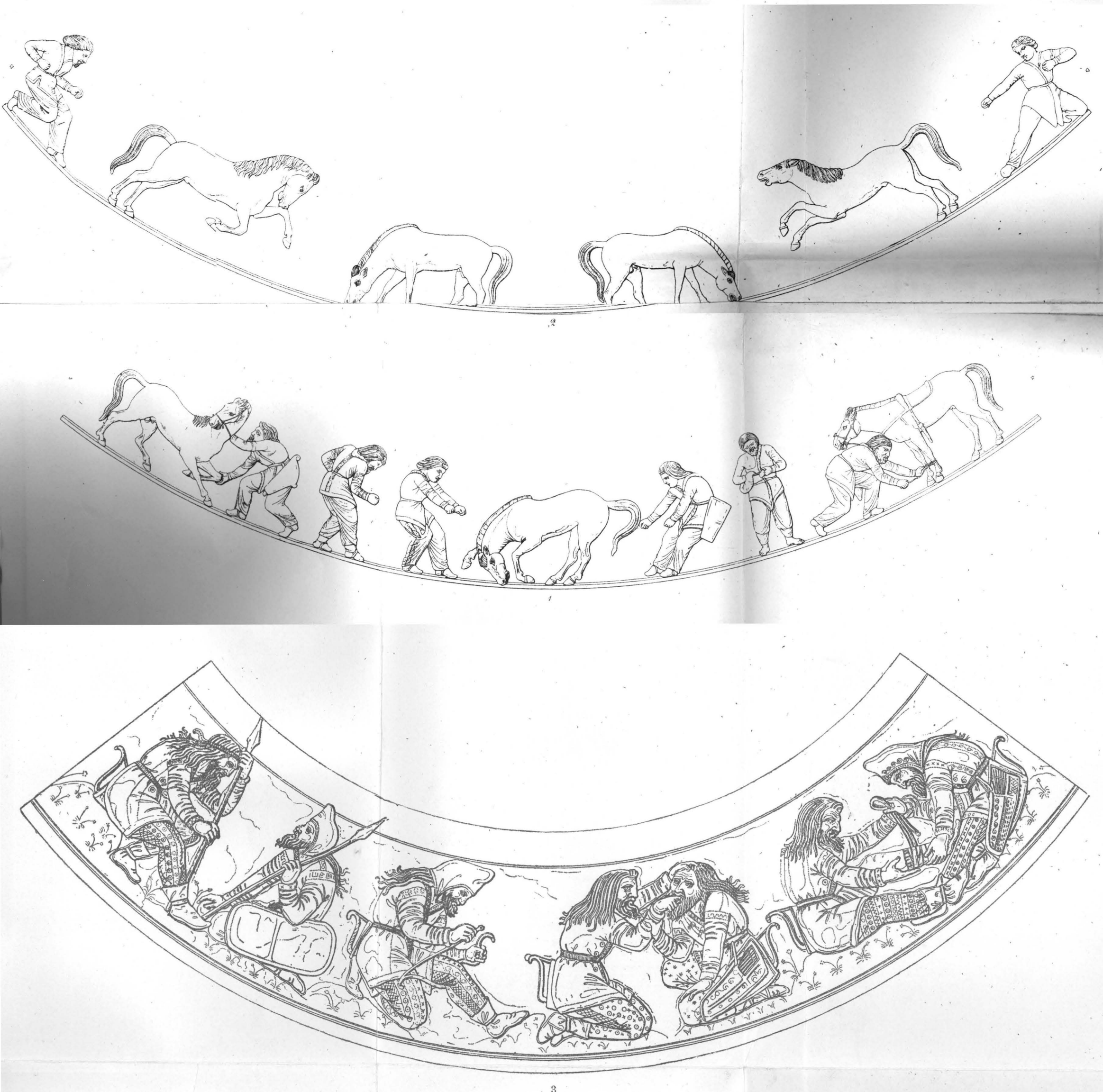
Sammlung zu Pawlowsk, St. Pétersb. 1872) crede a fi mormentulu unei preotesee demetriade, ceia-ce nu e de admisu. Vedi Cour. Bursian, Jahresbericht über die Fortschritte der class. Alterthumswissenschaft, II v. Berlin 1875.— Cf. despre thesaurulu de la Contiesci : Odobescu, Istori'a Archeologiei I 566 seq.

(5) Vedi stamp'a anesata.

(6) Cestiunea generale, agitata in timpurile d'in urma, se tratédia diferitu in scrierile mai noui : A. Conze, *zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst* I cu 2 table 1870; II, 1873. — Unger, *Ueber den Ursprung der Kenntniss und Bearbeitung des Erzes in Europa*, Leipz. 1874.— Beloch *Bronzo e ferro nei carni omrici*, Torino 1873. — G. Conestabile, *Sovra di due dischi in bronzo, antico italici del Museo di Perugia e sopra l'arte ornamentale primitiva in Italia ed in altre parti di Europa*, Torino 1874. — Hermann Geuthe, *Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden*, 1874 Francfurt. — Ludwig Urlichs, *zwei Vasen ältesten Stiles*, Würzburg 1874. — Achil Deville, *Histoire de l'art de la verrerie dans l'antiquité*, Paris, Morel 1873.

1. Vasulu de la Alexandropole. — 2. Unu diu allu Scythilor. — 3. Costumul unei Scythe (Kerci). — 4. 5. Caciule ascutite alle Scythiloru asiatici pe sculpturile de la Behistun, si pe ua placa din Cappadocia.

1 2. Scythi pe vasulu de la Alexandropole (Russia). — 3. Idem pe ua cupa gasita la Kerci (Panticapes).

Herodotu, care numește pe Agatirsi cu ocaziunea expedițiunei lui Dariu contra Scythiloru, ne spune că acestia, de temere pentru armele puternicului monarhu alu Persiei, cerura ajutoru de la vecinii lor, prin urmare și de la Agatirsi. Cesti d'in urma crediura prudentu a nu se amestecá, si refusara, mai alesu sciindu că numai cu greutate voru puté Persii se tréca peste granitiile muntóse ale lor. Cându Scythii, voindu a atrage pe inimicu in teritorii straine, ocupasera dejá tierile Melanchleniloru, Androfagiloru si Neuriloru, si erau aprópe de hotarele Agatirsiloru, se opusera acestia cu armele si-i silira a esi d'in tíer'a Neuriloru in propriulu pamentu scythicu (Her. IV 125). — D'in istori'a acestui poporu nimicu nu mai scimú alt'a, de cátu că unu rege agatirsicu, Spargapeithes (IV 78) omorise prin curse pe regele scythu Ariapeithes (cam la an. 490 a. Chr.)(1).

Ocupandu, in timpulu lui Herodotu, după tóte probabilitatile Transilvani'a de astadi, nu mai aflamu nimicu despre ei, pene la Pomponius Mela, care, urmandu unui autoru grecu, ii asedia la apusu de Maotis(2); Plinius(3) in necunoscutulu spatiu nordicu alu globului, ero Ptolomeu(4) ca si Dionysius Periget(5), candu in estrem'a média-nópte lunga Oceanulu sarmaticu, intre riurile Chersinus si Turuntus(6), candu tocmai in Asia, la Imaus; ero Suidas si Steph. Byzantinulu in muntii Hemus(7).

Despre originea loru, anticii ca si modernii nu se invoescu. După tradițiunea locale culésa de Herodotu de la Grecii Pontici (IV 10), ei aru fi frati cu Gelonii si Scythii. Scythii ii numește si Mela (II, 1, 2) si Bibius (p. 34), si de Scythii ii tinu mai multi scriitori moderni ca Zeuss (274), Dieffenbach (origines Europeae) si nu fora verisimilitate. In adeveru, in timpulu lui Herodotu, nefiindu anco Geti séu Thraci trecuti d'in cóce de Dunare, nimicu nu ne silesce a luá pe Agatirsi dreptu unu poporu deosebitu de vecinii loru Scolotii. La acést'a vine si impregiurarea că singurele doue numi pastrate de la densii suntu comune cu Scythii; 1-iu numele ethnicu 'Αγάθυρος (8) se compara cu numele Scythu : 'Ιδάν-θυρος (Her. IV 76) si cu sarmaticulu ethnicon *Aga* — mataes; II-lea numele regelui agatirsicu Σπαργαπέθης (c. 78) ne in-tempina totu astu-feliu ca nume de rege la Scythii (c. 76). éro partea-i ultima πέθης se recunósce in scythicele : 'Αριαπέθης, 'Αριπέθης (c. 78) si in Σπαρπίους (I 211), unu nume d'in poporulu Massagetiloru (Comp. Zeus 274 (9)). — Trasurile, mai de-

(1) Cf. Rawlinson, III, 70.

(2) Pomp. Mela, II, 1,2; totu aci ii pune si Am. Marcellinus, XXII, 8,30

(3) H. N. IV 26.

(4) Geogr. VI, 14.

(5) v. 314-319.

(6) Comp. Marc. Heracl. p. 56.

(7) V. 'Αγάθυροι, ἔθνος ἐνδοτέρω τοῦ Αἴμου.

(8) Pisander, ap. Steph. Byzant. dice că ei isi luasera astu nume de la unu fiu alu lui Hercules, séu ἀπὸ τῶν θύρων τοῦ Διονύσου. Comp. Suid. v. 'Αγάθυρος. — Enst. ad Dionys Perieget. 310. — După textulu d'in Stefan Byzant. Τραυσοι πληστον Κελτοίς, ἔθνος οὗς οἱ Ἕλληγες Ἀγαθύρους ὀνομάζουσιν,» emendatu de A. v. Gutschmidt, — Agatirsii aru fi numele grecescu alu poporului; anso alu loru propriu aru fi fostu: Trausii, numiti de Herodotu, Thraci.

(9) Cf. pentru originea scythia a loru pe Ritter, die Vorhalle europäischer Völkergeschichten vor Herodotus an dem Caucasus und an dem Gestaden des Pontus, Berlin 1820.

parte, ce da Herodotu despre densii : portulu celu mai desfatatu si podóbele de auru (10) conviniu d'o potriua Scythiloru, cei-i vedemu luxosu imbracati, si immormentati prin monumentele antice d'in kurgane; éro comunitatea de femei cu adaosulu i lealisoru : ἴνα κασίγητοι τε ἀλλήλων ἔωσι καὶ οἰκήῃσι ἐόντες πάντες μῆτε φρόνῃ μῆτε ἔχθρῃ χρεών-τας ἐς ἀλλήλους (IV 104) «co fiindu toti uniti prin legaturele sangelui, si nefacendu toti, ca se dicu asia, de câtu un'a si aceiasi familia, nu suntu supusi nici la ura, nici la gelosia», — se atribute si Scythiloru de alti autori posteriori lui Herodotu (11).

Zeuss (714) presupune co Agatirsii aru fi ua ramura d'in puternic'a natiune d'in e- vulu mediu a Chazariloru, pe temeiu : 1-iu, identitatea de nume intre Agatirsi si Akatziri; 2-lea, óre-ce comunitate in obiceiuri, ca zugravirea fechiei. Acestea anse suntu departe de a decide cestiunea, pentru co : a) ua teoria ethnografica pentru ua pura identitate a numeloru este totu-d'a-un'a ua procedere periculosa; b) zugravirea fechiei (12) o aflamu si la finezii Ostiaci de la Obipene adi, si in triburile Americi, fora a fi ua caracteristica ethnica (13).

Altii ii ia dreptu mosii Litvaniloru de adi.

Agatirsii erau stabiliti cu locuintiele loru, coci bogati'a de auru presupune ua es- ploatare continua a mineloru si riuriloru Transilvaniei, si ua societate deja inaintata. Nici natur'a tierii loru nu érá propria pentru viéti'a nomada.

Déco vomu crede lui Aristotele (14) ei, inainte d'a fi inceputu sa scrie cu litere, cantau legile in versuri spre a le infige mai bine in memoria, si astu obiceiu se con- tinuà la Agatirsi si in timpulu seu.

Instrumentele de pétra aflate in Transilvani'a, fia d'in epoc'a primitiva, taiate numai, nelustruite si necomplete, fia d'in a dou'a epoca, — ua dezvoltare mai departe a pri- meii període (instrumente ascutite, rotunde séu ovale, avendu unele pe ua parte unu felu de taisiu; sageti de forma piramidale etc.; silixuri lustruite, gaurite puse in des- picatura de lemnu etc.) — nu denota unu poporu pe scara de venatoru séu pescaru, ci

(10) IV, 104 — Comp. observati'a lui Ritter, Vorhalle 287 despre ἀβρότατοι ἄνδρες.

(11) D'in cei cari sustinu thracismulu Agatirsiloru, unii (Hasdeu, Istori'a Critica, Cuno) se înțe- meidia pe cuvintele lui Her. : «Câtu pentru cele-alte obiceiuri ale loru» ele au multa conformitate cu ale Thraciloru» — Anse asemenarea de obiceiuri scythe, anse nu suntu Scythi — Altii invoca e- mendatiunea passagiului d'in Steph. Byz. de mai susu, co Agathirsii s'aru fi numitu Trausi, si Trausi aru fi fostu Thraci. — Anse Suidas si Hesychios numesce pe Trausi : Τραυσοὶ ἔθνος Σκυθι- χόν. — Schuller, op cit p. 166, tine pe Agathirsi de Celti; Niebuhr de Daci (Klein Schriften I 377); ambele numai simple supositiuni.

(12) Virgil. Aen. IV, 146; Comp. Heyne Exs. II. — Mela II, 1, 2, 10. — Solinus c. 20; caeruleo picti calore fucatis in coerulum omnibus. Servius (ad Virg. Aen. IV, 146) ii numesce : «cyanea coma placen- tes» — Avienus (deser. orb. 447) : praecinctique sagis semper pictis Agathyrsi, Comp. Prisciaus Perleg. 302, ce 'i numesce numai : Picti. Dupo Strabo, se vapsiau la facie mai tóte popórele celtice. — Comp. Tacitus Agricola XII, Caesar Bell. Gall. V. 14; — Picti paru a'si fi luat u numele de la o- bicsiulu acest'a.

(13) Opiniunea lui Zeuss este totusi admisa si de Müllenhoff, Sarmatien, op. cit — si de Viv. de St. Martin, les Khazars, Nouvelles annales des voyages 20, 1851, p. 136. — Rösler, Rum. Stu- dien, o combate.

(14) Problem. XIX 28.

pe acela, care prin agricultura tinde se inaintea, avendu locuinte statornicite, óre-care gradu de spiritu publicu si de ordiue sociale. Asemeni instrumente s'a aflatu in Ungari'a la : O Szenna, Kálva-Borfö, Kis-Ferenye (Com. Neográd), Felső-Vadász (Com. Abauj-Torna), Bogscháu (Com. Krassovian), Zips etc. — In Transilvani'a la Földvár, Gireslau(15). Ori caruia poporu sa apartina ele, dupo cele ce amu disu in partea introductiva a Ethnologiei, nimicu nu ne silesce a admite unu poporu finezu seu ibericu anterioru Agatirsiloru, nici a separa objectele de pétra de cele de bronzu aflate totu in Transilvani'a, asia co loru s'aru putea atribui cu óre-care gradu de sigurantia ambele categorii de anticitati.

Ce privesce bronzulu nu incapa indoiala, coci caracteristic'a popóreloru d'in epoc'a de bronzu este bogati'a si stralucirea in ornamentatiuni, inele, brosie, arme frumusu decorate, securi, sabii, scuturi, sageti, lanci, bine esecutate.—Asemeni objecte s'au aflatu in numeru suficiente in Ungari'a, Ardélu si Bucovin'a(16).

E de respinsu anse opiniunea lui Rougemont, care, pe temelulu textului d'in Ammianus (22. 8. 30), asiédia patri'a otielului in Transilvani'a, fora sa observe co Agatirsii lui Ammian suntu la Maotis, si co prin *diamante* nu se póte intielege : *otieluri* !

CAPITOLULU VIII

Getii si Dacii.

§ 1.

In deslegarea cestiuneii despre nationalitatea Daciloru primulu punctu de hotaritu este raportulu de rudenia in care se afla Getii cu Dacii.

Strabone, care nu pare a nu fi fostu destulu de informatu, pretinde co Dacii cu Getii, si Getii cu Thracii vorbiau aceiasi limba (1). Elu recunoscendu Geti in sudulu Dunarii, si condusu de denominatiunea obicinuita atunci la Geti, considera ambele popóre ca identice, stabilindu na deosebire celu multu topica : locuitorii d'in josu de cataracte pene la mare : *Geti*; éro cei de la cataracte in susu spre Germania : *Daci*. — Cu totulu contra acestei pareri se aréta Dio Cassius, fostu prefectu alu Panoniei, care vor-

(15) Vedi Ed. v. Sacken, *Leitfaden zur Kunde des heidnischen Alterthums*, Wien 1865, p. 80.— Seldl si Keuner, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funden in der österreichischen Monarchie* 1846—47; 1855—1864, 10 brosiuri.— Dr. Römer Flöris : *Műregészeti kalauz különös tekintettel Magyar országgya őskori műregészet*, Pest 1866

(16) Sacken, *Leitfaden* p. 124 : «Im Siebenbürgen : Sáros, Földvár (Hermanst. Kr.) im Szaszvarosser Stuhle, im Koloser-Comitat, Bardocz, Féjérd, Kutsma bei Bistritz, Meschendorf bei Schüssburg Héviz, Kronstädter—Kr., Orosmezö, Vadászut, Dobokaer-Com.»... In der Bukowina : Solka und Glit, Bezirk Solka; In der Militärgrenze : Mala-Popina und Brusane, Siccaner Reg. Bez., Dresnik im Ogu-liner Reg. — Vedi despre anticitatiile de bronzu in Ardélu, studiulu lui Fr. Müller; *die Bronzealterthümer, eine Quelle der älteren siebenbürgischen Geschichte*, in *Archiv des Vereins für siebenbürgischen Geschichte* III t. N. F. Kronstadt 1858, in - 4.

(1) Geogr. VII, 3 § 10. 13 ed Müller et Dübner Paris.

bia in cunoscintia de causa. Elu dice : «Ii numescu Daci (67, 6) asia cumu se numescu ei singuri, si cumu ii numescu pe ei Romanii, de si prea bine sciu ca ei suntu numiti, bine séu ren, Geti de cotra Heleni; coci amu cunoscintia co Getii numai aceia care locuescu in susulu Hemului lunga Istru.» *Δακούς δὲ αὐτοὺς προσαγορεύω, ὡσπερ που καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι σφας ὀνομάζουσιν, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι Ἑλλήνων τινὲς Γέτας αὐτοὺς λέγουσιν, εἴτ' ὄρθῶς εἶτε καὶ μὴ λέγοντες. ἐγὼ γὰρ οἶδα Ἰέτας τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἴμου παρὰ τὸν Ἰστρὸν οἰκοῦντας.* — De aci urmédia: a) co Dacii se numiau de scriitori numai prin eróre Geti; b) co între ambele populatiuni deosebirea nu erá numai topica, cumu pretinde Strabo, éro c) limb'a daca nu erá aceiasi cu cea thraca séu geta, cumu s'a crediutu in de obicei pene acumu.

Fora a contestà unu gradu de inrudire generale între Daci si Geti, consideratiuni istorice si limbistice vorbescu contra desaversitei loru identitati :

a) Nici-unu scriitoru d'in vechime nu numesce pe Daci, Thraci ;

b) Numirile topografice ale Daciloru se deosibescu de ale Thraciloru si Getiloru d'in sudulu Dunarii; caracteristic'a—*dava* d'in numile localitatiloru Daciei lipsesce in Thraci'a, si vice-versa, compositele cu—*bria* si—*para* nu se afla in Dacia (afara de póte *Ζουρβαρα* (?) (2).

c) Dacii si Getii au fia-care istori'a loru deosebita :

Getii, numiti pentru prim'a óra de Herodotu pe cóst'a nordica a Hemului între Athrys, Oskios, Dunare si Hemu, nu se stabilira d'in cóce de fluviu de câtu dupo an. 339, candu adico Philippu alu Macedoniei distrustese regatulu Scythicu alu lui Atheas. Aci ii afla expeditiunea lui Alessandru celu Mare in anulu 334, si in timpu mai multu de 200 anni stapanescu amendoue malurile Dunarii. Cu fundarea regatului galicu in Thracia (3), pare co se desfacu si regatulu Geticu de din cóce de Dunare, remanendu Geti numai la Hemu (4). Strabo (VII 301) abia mai cunósce pustiile Getiloru «*ἐρημία Ἰετῶν*» de la Dunare pene la Dnistru, indicandu in aceste parti unu amestecu de populatiuni thraco-scythe (5).

Dacii aparu mai tardiu in istoria de câtu Getii, si anume in campiile d'între This'a si Dunare, de unde suntu goniti de cotra Iazygi, unu poporu sarmaticu—spre resaritu in munti (6).—Asupr'a despartirii loru de Geti séu in genere de Thraci, cumu si asupr'a timpului stabilirii loru in campiile de la This'a, si apoi in Transilvani'a si Romani'a, nu se póte dice nimicu hotaritu. E de respinsu anse parerea lui Grimm (G. D.

(2) Müllenhoff, artic. *Geten* in Encyclopedia germana a lui *Ersch* si *Gruber*.—*Joh. Dierauer, Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans*, p. 63 note, in I vol. din *Büdinger «Untersuchungen zur Röm. Kaisergeschichte.»*

(3) Vedi *Leop. Conzen, Die Wanderungen der Kelten*, Leipzig, 1861.—*Felix Roblon, Histoire des Gaulois d'Orient*, Paris 1866.

(4) Müllenhoff, l. c. raporta faptulu lui Oroles (Justin 32, 3) d'a fi poruncitu Getiloru sa se culce cu capulu in loculu picioroloru, si d'a servi pe femei, la Getii d'in drépta Dunarii. — *Rössler Rum. Stud.*—la cei d'in sting'a p. 23. Cestiunea nu se póte decide d'in lips'a isvóreloru.

(5) Déco prin Tyregetii lui Strabo p. 118. 128. 289. 295, Plinius 4. 26. Ptolemaeus 3, 5. 25, se intiellege Getii de la Tyras, séu numai locuitori ai Dnistrului, e dubiu.

(6) Plinius H. N. IV. 12; — *Comp. Zeuss*. p. 261. 282.—*Rösler Rum. Studien*; *Dierauer* p. 63 seq.

S. p. 192) (7), co Δῖοι lui Thucydides (II 76, 78, 96) mentionati in muntele Rhodope, aru fi *Daci*. Pe Dii ii gasimu neintreruptu numai in muntele Rhodope, aparandu-si neatarnarea contra vecinilor; intre altii contra lui Sitalkes, si mai tardiu contra Romanilor. Thucydides vorbesce si de Θράκες τοῦ Δακῶν γένους (VII 27), Thraci de familia Diica, ua confederatiune neaperatu a mai multoru triburi thrace; Bessii, alu caroru nume se contopesce cu Dii in Diobessi (Strab. VII fr. 48; Plin. h. n. IV; 11, 40). Sapaii, Măli etc. cu supremati'a Diiloru (Comp. Thracisch-pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel de Bernh. Giseke, Leipzig, 1858 p. 16, 17.—Bessel, de rebus Geticis, Gottingae 1854, p. 67 seq. — Zeuss 260 : «Der name *Daci* erscheint nicht im thrakischen Stammlande.» — Müllenhoff op. cit., Rösler, *Dacier und Romäner* p. 23).

Deja in timpulu lui Cesare si Augustu, Dacii erau ua natiune puternica, amestecandu-se in sórtea popóreloru vecine, pene chiaru la Noricum ajungendu cu armele loru. Dupo mórtea regelui Burvista puterea Daciloru incepe se decada. In nenumerate renduri mii d'intre ei fura siliti de Romani a parasi patri'a loru si a se asiedia in Moesia. Asia sub Augustu, 50,000 prin Aelius Catus (Strabo VII, 3. § 10), sub Nero : 100,000 prin prefectulu Ti. Plautius Silvanus Aelianus (Orelui nr. 750). — Decebalu diplomatu abilu si bunu generalu (Cassius Dion, l. LXVII, 6), reunindu sub sceptrulu seu tóte triburile Daciei, restabilescu unirea politica d'in timpulu lui Boerebiste, bate pe Sarmati si le ocupa tiér'a; ataca pe Romani in Moesia, guvernatorulu astei provincii P. Oppius Sabinus perdiendu batai'a si viéti'a (contra anulu 86. Iordanes, de reb. get. c. XIII ilu numesce gresitu Poppaeus). O noua victoria contra prefectului pretoriului Cornelius Fuscus (vedi Petrus Patricius, *Fragm. histor. Graec.* IV 185 fr. 4) si lupt'a de la Tape cu *Tettius Julianus* (8) aduce pacea cea rusinósa a lui Domi-

(7) D-la Hasdeu, *Ist. Critica*, vede ca si Grimm in Δῖοι lui Thucyd., pe Daci.

(8) La Fröhner, *La Colonne Trajane d'après le Xurmoulage esécuté à Rome en 1861—1862*, Paris 1872—1874. Dierauer op. cit. 68, Rösler, *Rum, Stud.* Jung, *Ræmer und Romanen*, Innsbruck 1877, p. 12, se dice gresitu : *Tertius*.

(9) Dio Cass. LXVII, 7 comp. LXVIII, 6.—Asupra Chronologiei suntu importante actele fratiloru Arvali, descoperite de curendu si publicate de Henzen, *Acta fratrum Arvalium*, Berolin 1874.—Sub anulu 89 (a) citim (p. 116) :

pr(idie) idu[s Januar(ias)] — pro salute
et vict[oria et reditu] imp(eratoris) Domi-
tiani Caesaris Augusti Ger[manici]

89 (b) XVI K(alendas) F(ebr[uar]ias) — pro salute
et redit[us] et victoria eiusdem

89 (c) IIII K(alendas) (Febr[uar]ias) — pro salute
et re[ditu] eiusdem.

Acést'a se raporta, dupo cumu d Professor O. Hirschfeld *Gött. Gelehrt. Anzeigen* 1869 p. 1508, a demonstratu, la resboiulu dacicu alu lui Domitianu. Triumfulu nu putea déro avea locu nici in anulu 91, cumu pretinde Dierauer (69 nr 1), nici in 90, cumu crede Rösler (Vorrömisch. Dacien p. 341; *Rum. Stud.*, 37), ci la finea lui 89, dupo cumu urmédia si d'in Martialu (Epigr. VIII, 8 etc.) si Eusebius. Acést'a asiédia triumfulu in anulu 2106 (p. 160 ed. Schoene), care coresponde, dupo calcululu lui Gut-

tianu (9), care nu pôte fi de lunga durata, cu suirea pe tronul a imperatului Traianu, cureritorulu Daciei si intemeiatorulu provinciei române(10).

Astu-feliu, numirea de Geti data de cotra scriitorii Helleni Daciloru lui Boerebiste si Decebalu, isi gasesce natural'a sa explicatiune. Fiintiandu ua data unu regatu puternicu getu pe ambele maluri ale Istrului, d'ntre locuitorii d'in cõce de Hemus Getii fiindu Helleniloru cei mai cunoscuti prin cultulu loru propriu si spiritulu religiosu si resboinicu, numele de getu isi lua ua acceptiune generale (11), intindiendu-se si asupra Daciloru, candu acestia se ridicara sub Boerebiste la stang'a Dunarii, de si regatul Getu, la nordulu, ca si la drept'a fluvinlui, incetase de multu a mai esistá(12).

§ 2.

Nationalitatea Getiloru si Daciloru.—Cestiunea nationalitatii Getiloru si Daciloru s'a deslegatu in diferitõ sensuri: candu in partea Germaniloru, candu in a Celtiloru, candu in a Slaviloru.

Este de totu interesulu de a analisá cu atentiune tõte aceste opiniuni, si a intrebá de argumentele pe care se intemeiadia.

schmidt (de temporum notis quibus Eusebius utitur. Kul. 1868 p. 9), cu primulu Octobru 89. Comp. Friedlaender, *de temporibus librorum Martialis* 1862 p. 9.

(10) Despre expeditiunile lui Traianu in Dacia, pe lunga Dio Cassius, Column'a traiana, si câte-va notitii, ne ajuta *Acta fratrum Arvalium* in stabilirea chronologiei. De aci se vede ca Traianu incepe primulu resbelu cu Dacii in primavér'a anului 859 (101 dup. Chr.), p. 117 op. cit. :

an. 101 VIII K(alendas) Apr(iles)}— (pro salute et reditu) et victoria
imp(eratoris) Caesaris Nervae Traiani Aug(usti) germ(anici).

Cf. carmen votorum huius anni p. 123 si Bull. inst. arch. 1869 p. 118; éro celu d'alu doilea in 105, p. 118 :

an. 105 . . . [no]n(as) Jun(ias) — [pro]itu et
reditu [imp(eratoris) C]aesa[ri]s Nervae
Trai[ani];

p. 122 : an. 105 pro itu et reditu eiusdem (unu cãrmen votorum :

[Jupiter] O(ptime) m(axime). Pétra o sparta, restulu lipsesce.

Prim'a expeditiune s'a finitu in anulul 102, nu in 103, dupo cumu sustine Fröhner (Cf. Mommsen *Hermes*, III p. 126, seq. — C. de la Berge, *Revue critique* 1868 nr. 4, p. 53.—Dierauer p. 92 nr. 3); construirea podulu incepù verisimilu in iern'a anulul 103, nu in 100 cumu crede Noël des Vergers, *Comptes rendus de l'Acad. des Inscr. et Belles Lettres*, 1866 p. 79, si Fröhner, coci inscriptiunea pe care se intemeiadia, C. I. L. III nr. 1699, se raporta la sioséu'a de pe analulu Dunarii, éro nu la podulu de la Severinu (Dierauer p. 97). Finitulu resboiului trebue asiediatu in 107 d. Chr. (nu in 106 cumu pre-tinde Dierauer). Pentru Chronologia, Cf. mai alesu Mommsen *zur Lebensgeschichte des jungeren Plinius*, in *Hermes* 1868 p. 48. 49, si C. I. L. III la nr. 550.

(11) In acestu simtiu pune si Cicero, ad Attic. 9, 10 : pe Geti, Armeni si Colchi la ua lalta. Virgil. *Aen.* 7, 603, Geti, Hyrcani, Arabi, Indi si Parti.

(12) D'in isvóre nu resulta a fi fostu vre ua data legatura politica intre Dacii de din cõce de Dunare, si Getii de la Hemus. Comp. Müllenhoff, *Die Geten*. Co la resboiulu lui Traianu cu Dacii a participatu si Getii nu se pôte negá cu teneiu. Pe column'a Traiana ei paru a figura : la nr. 21, pl. 54 - 55 (Fröhner cavalerii cuirasati); nr. 27, pl. 61—62; nr. 77, pl. 129—130, si nr. 115, pl. 181—182.

§ 3.

Getii si Dacii sunt aceiasi cu Gothii. — Este asta-di probatu pêne la evidentia co numirea de Geti data Gothiloru erà dejà generale, in cuventare emphatica, pre timpulu lui Cassiodoru, care o si intrebuintiadia in scrierile selle; (13) si co Gothulu Iornandes seu Iordanis, scriindu pre la annulu 551 d. Chr., n'a facutu de câtu sa reproduca acêsta erróre in necritic'a sea opëra : *de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis* (14) compilata mai tota dupo celle doue-spre-diece carti alle lui Cassiodoru (15). Acêst'a, utilizandu pentru istori'a gothica inainte de Theodricu datele de natura istorica d'in isvórele grece si romane (16) a inavutitu in pagub'a adevèrului annalele Gothiloru cu alle Getiloru si Scythiloru, pentru a deduce originea Amaliloru si a lui Ermanarichu de la daculu Dorpaneus; si parte prin i lentitatea suneleloru, parte prin identitatea de locuintia a amenduroru popóre, a transformatu pre Geti in Gothi.

Ua asemenea hypothesisa repëtata de Iornandes si de alti chronicari d'in evulu-mediu, admisa fora multa desbatere de cotre Hugo Grotius, Leunclavius, Chiniac (17), si in timpurile d'in urma de cotre I. K. Schuller (18), Bæcker (19), Leo (20),

(13) Asia de esemplu in *Variæ* 10, 31, Vitiges vorbindu cotre «universi Gothi» se serva si de cuvintele : «*geticus populus*». Se scie anse co dejà Ausonius († 392) Epigr. 3, 10; Idyll. VIII, 31; Claudianus († dupo 406) Carm. II, 32; C. V, 475, 562. c. VII, 75 etc.; Aurelius Prudentius, St. Hieronymus, Paulus Orosius, Rutil. Claudius Namatianus si altii, confundassera pre Geti cu Gothi numai dupo assemenarea numelui. Cf. C. Schirren, *de ratione quæ inter Iordanem et Cassiod. intercedat commentatio*, 1858. — F. R. Roesler, *Dacier und Romänen* p. 27—29.

(14) ed. C. A. Closs, Stuttgartiæ, 1866. in-8 — Despre Iornandes vedi : Wattenbach, *Deutsche Geschichtsquellen im Mittel iter*, p. 45. — I. Grimm, *über Iornands und die Geten* p. 1—19. — Seb. Freundensprung, *de Iornandæ sive Iordane*, Monaci 1837. — Ioh. Iordan, *Iordanes Leben und Schriften*, Ansbach, 1843.

(15) Despre isvórele lui Iornandes vedi, afora de Schirren, op. cit., urmatorele : Sybel, *de fontibus libri Iordanis de origine actuque Getarum*, Berlin 1838; idem, in *Allgemeine Zeitschrift für Geschichte*, herausg. A. Schmidt, b. VI; Berlin 1846, p. 516 seq., si b. VII, p. 288 *Miscelle*. — Köpke p. 44 seq. — Wlattersheim, *Gesch. Völk. Wander.*, II, 1^{er}8 seq. — B. Pallman, *die Geschichte der Völkerwanderung*, Gotha, 1863, b. I, 23—35 (Jordanis, als Quelle für das dritte und vierte Jahrhundert der Gothischen Geschichte). — Bessel, art. *Gothen* in *Encyklopädie* v. Ersch und Gruber.

(16) Vedi probele in Schirren, op. cit., si recensiuinea lui Alfred von Gutschmid in *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik*, herausg. v. R. Dietsch und A. Fleckeisen, Leipzig 1862, b. 85, p. 124—151.

(17) *Histoire des Celtes*, Paris 1771. t VIII.

(18) *Umrisse und Kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen*, 1840.

(19) Encyclopedi'a lui Ersch si Gruber, art. *Dacia*, v. 29.

(20) *Lehrbuch der Universalgeschichte* II, 23—36; *Vorlesungen über die Geschichte des deutschen Volkes und Reiches*, I, 83—105.

Wirth (21), Bergmann (22) etc., dobândí prin autoritatea lui Iacob Grimm tóte aparițiile unui adevéru istoricu nesocotitu pene atunci, si in sprîjinulu carui'a elu adusse in maéstr'a sea *Istoria a limbei Germane* (23) si intr'unu tudiu specialu : *Despre Iornandes si Geti* (24), argumente de intreita natura : limbistica, istorica si ethnica.

Sa ie analizamu unulu dupo altulu :

Grimm invoca mai antéiu marturiile lui Iornandes (25), Cassiodor (26) Orosius (27), Spartian (28), Prokop (29), Isidor (30) etc., cari numescu fora d'osebire pre Gothi prin numele poporului Getu; déro ce potu semná nisce simple afirmatiuni alle unoru scriitori, cari nu avéu cunnoscintia despre nici unu poporu d'in famili'a thraca, — contr'a netagaduitei autoritati a lui Strabon, Dio Cassius, Mela si Tacitus, cari cunnoscendu si pre Thraci si pre Germani, se pronuncia hotaritu pentru thracismulu Getiloru si Daciloru? — Sá scie obiceiulu scriitoriloru posteriori de a dá popóreloru d'in timpii loru numile celle vechi alle tiariloru ce locuescu ; astu-feliu Gothii suntu numiti candu Geti, candu Seythi; Hunii suntu numiti Massagetii; Serbii — Triballi; Bulgarii — Mysi séu Odrysi, ba chiaru Myrmidoni; Románii — Daci séu Geti; Albanesii — Acarnani; Germanii — Celti; Maghiarii — Pannoni; Cumanii — Seythi, etc. (31). Aru urmá de aci óre identitatea acestoru némuri? — De acei'a insusi Grimm este silitu a marturisi co primulu seu argumentu nu este nici cellu

(21) *Geschichte der Deutschen*.

(22) *Les Gètes ou la filiation généalogique des Scythes aux Gètes et des Gètes aux Germains et aux Scandinaves*, 1859 Strasbourg—Paris. — Despre acesta carte vedi mai la valle, not'a 77.

(23) *Geschichte der Deutschen Sprache*, Leipzig, 1853.

(24) *Ueber Iornandes und die Geten*, Berlin 1846, pag. 59, in-4. — Despre acesta scriere vedi Sybel, *Allg. Zeitschrift für Geschichte*, herausg. A. Schmidt, b. VI, Berl., 1846.

(25) *Iornandes* op. cit., cap. 9: «quos Getas jam superiori loco Gothos esse probavimus, Orosio Paulo dicente.» De aci **Ekkehardi** chronicon ap. Perz 8, 120: «Gothi qui et Gethæ».

(26) Vedi mai susu not'a I.

(27) C. I. cap. 16: «modo autem Getae illi, qui et nunc Gothi, quos Alexander evitandos pronun-
ciavit, Pyrrhus exhorruit, Cæsar declinavit».

(28) Scr. aug., Anton. Carac. c. 10 : «(Caracalla) cum Germanici et Parthici et Arabici et Aleman-
nici nomen adscriberet (nam Alemannorum gentem devicerat), Helvius Pertinax, filius Pertinacis
dicitur joco dixisse «adde si placet, etiam Goticus Maximus», quod Getam occiderat fratrem, et Gothi
Getæ dicerentur, quos ille, dum ad Orientem transiit tumultuariis proeliis devicerat». — Idem in
Anton. Geta c. 6: «Helvius Pertinax recitanti Faustino prætori et d'centi «Sarmaticus Maximus et
Parthicus Maximus dixisse dicitur» «adde et Goticus Maximus», quasi Gothicus».

(29) I, 312. Vorbindu despre poporele gothice intre care nu numera si pre Vandali si Gepidi, dice : πάλ-
λαι μέντοι Σαυρομάται καὶ Μαλάγγλαινοι ὀνομαζόντο. εἰσὶ δὲ εἰ καὶ Γετικά ἔθνη, τοῦτ' ἐκάλουν. — Ib., 2, 117
Γετικὸν γὰρ ἔθνος φασὶ τοὺς Ὀρίθους εἶναι.

(30) *Orig.*, 9, 2 : «Daci autem Gothorum soboles fuerunt, et dictos putant Dacos quasi Dagos,
quia de Gothorum stirpe creati sunt».

(31) La Theophan. ed. Bonn p. 380, Continuât. p. 196, Slavii suntu numiti *Sciti*; la Cudren (1644)
— *Huni*, iar la Simocatta (p. 119, 272) si Photius (Summaria ed. Bonn p. 9. 14) — *Geti*. Cf. Sybel,
op. cit. — Sellg Cassel, *Magyarische Alterthümer*, Berlin 1847, p. 7, 291. — Jirecek C. I. *Geschi-
chte der Bulgaren*, Prag, 1876, p. 70—71.

mai insemnatu, nici cellu mai convingetoriu d'in còte are sa mai aduca in sustinerea thesei selle (32).

Allu douilea argumentu, identitatea numeloru Geti si Gothi, primulu nefiindu de còtu ua transformare propria phoneticei Greciloru si Romániloru a cuventului Gothi, Guth — grecescului si latinescului T in *Γεταί*: Getae correspondiandu goth. TH in Guthai séu Guthôs, iaro lui E correspondiandu germanulu U séu O (33) —, nu este mai multu de tinutu in séma; coci, dupo cum a observatu Müllenhoff (34) a) : formele *Guthai*, *Guthôs* séu *Guthaus*, trebuincióse lui Grimm in problematicele selle comparatiuni, trebuescu respinse cá intemeiate pe unu textu cititu gresitu in Pliniu: *Aorsi Gaudae Clariæque*, in locu de : *aedis caugde claneæque* (35); b) admiendu schimbarea vocalei, *Getae* trebuiá sa sune in limb'a Gothiloru Kuthai, cum lat. genus, gr. γένος suna gothicu *Kuni*, vechiu-germanu-superioru *chunni*, iaro nu Guth séu Guthai; si c) a sustine co limb'a geta séu dacia, necunosându âncu caracteristic'a limbei germane «permutatiunea sunetelor» (Lautverschiebung), are dejá intr'ens'a desvoltata sibilant'a, unde in german'a persista anco guttural'a (36), este óre a probá identitatea a doue limbi si a doue popóre? (37).

Allu treilea argumentu : identitatea numiloru *Daci* si *Dacia* cu *Dani* si *Dania* in totu timpulu evului-mediu pene in secolulu XII (38) sustinuta cu citatiuni d'in

(32) *Ueber. Iorn. und die Geten*, p. 20.

(33) *Idem*, 21, 22. — *Deutsche Grammatik*, I, 86.

(34) In Ersch und Gruber, *Encyklopädie*, art. *Geten*, p. 463.

(35) In editiunea *Detlefsen*, *C. Plinii Secundii Nat. Hist.* Berlin 1866, t. I, IV, § 11 (18) acestu passagiu se citește : «Hæmi excelsitas VI passuum subitur. Aversa eius et in Histrum devexa Mœsi, Getae, *Aodi*, *Scaugdæ Clariæque* et sub iis Arraei Sarmatae, quos *Areatas* vocant, *Scythæque* et circa Ponti litora *Moriseni Sithonique Orphei vatis genitores* optinent.» In *Codex Leidensis Vossianus* fol. Nr. IV sæc. IX, si *Codex Leidensis Lipsii*, Nr. VII sec. XI. se citește anse : *aedi* in locu de *Aodi*; iar in *Codex Vaticanus latinus* sec. XI. *scaugde*, *scaudæ*, *scaude*, *dareæque* in locu de *Scaugdæ Clariæque*.

(36) *Asia de es. Berichte über die Verhandlungen der Berliner Akad.* 1849, p. 131.

(37) *Müllenhoff*, l. c. — «die Namensidentität, wird hinfällig, sobald man sieht, dass Grimms Guthai, Guthôs oder Guthans nur statt gothischen Gutôs, altn. Gotar oder Gotnar, ags. Gotan, ahd. Gozon oder Gozâ seiner Hypothese zu Liebe erfunden worden, nachdem in der Stelle bei Plinius (IV, 18) der Text der Bücher *Aorsi Gaudæ Clariæque* durch die genaue Einsicht der Handschriften in *aedis caugde claneæque* verändert worden und so einer der wichtigsten Anhaltspuncte plötzlich abfiel. Räumt man ein, dass das Getische oder Dakische noch nicht die deutsche Verschiebung der Consonanten kennt (Gesch. der deutschen Spr. 436), muss man auch zugeben, dass *Getæ*, den Wechsel der Vocale angenommen, im Munde der Gothen Kuthai lauten musste: durch Anomalien und problematische Vergleichen das beliebte Guthai rechtfertigen wollen, heisst den Beweis aufgeben; muss man nun ausser dem Mangel der Lautverschiebung — d. h. des charakteristischen Zeichens deutscher Sprache unter den ihr stammverwandten — auch noch zugestehen, um eine Gleichung deutscher und gothischer Wörter herauszubringen, dass im Getischen schon der Zischlaut entwickelt war, wo im Deutschen noch der Gutturalhaftete (s. z. B. *Berichte über die Verhandlungen der Berliner Akad.* 1849, s. 131), so gibt man offenbar auf, was man beweisen will, die Identität der beiden Sprachen und Völker, und es scheint nur noch eine sonderbare Laune, das festzuhalten, worauf in nicht eben glücklicher Stunde ein Einfall zuerst geführt hatte».

(38) *Ueber Ior. und die Geten*, p. 41.

chronicari (39), carti geographice (40), documente (41) și alte fontani (42), intarita și prin posibilitatea pretinsa a provenintiei unei forme *Dani* d'in *Daveni*, *Dacini* (43), și prin imprejurarea că pene asta-di Lapponii numescu pre *Danedi Dozh* séu *Tatzh*, iar Rusii : *Datschanin* (44), nisce forme cari s'aru fi nascutu d'in Dacus, — acestu argumentu dicu, ne aretta mai multu co, cu multa citire și phantasie, și cu ethymologii impinse in extreme, totulu se pôte demonstrá in sciintia. Se scie anse co : a fundá ua theoria ethnographica pre temeulu simplei identitati nominala este unu procedeu d'in celle mai periculóse : Iazygii de adi d'in Ungari'a suntu cu totulu altu poporu de còtu Iazyges Metanastae, cari in anticitate avussera togmai aceiasi *Barra* (45); *Wendii* nu sunt *Veneti*, cum persicii *Ἐσπράντοι* de la *Herodotu* nu suntu

(39) *Chron. de Gestis Normannor.* (10 secul) *Pertz I*, 532 : «Northmanni procedentes de Scanzia insula quæ Northwogia dicitur, in qua habitant Gothi et Huni atque Daci». — *Dudo histor. Normannor.* (finele secolului allu X) : «dacisca lingua» *Rodulfi chron. s. Trudonis* (d'in allu XII secul) p. 369: *Dacia* pentru *Dania*; «*Ogerius dacus séu rex Daciæ*»; *annales blandinienses ad a. 1287* (*Pertz 7*, 33): *Dachia* pentru *Dania*. — *Servius ad Aen.* 8, 728 : *Dani* dicti a *Dahis*, qui sunt populi *Seythiæ* juncti *Persidi*. — *Isidor*, vedi pasagiulu citatu mai susu sub not'a 18.

(40) *Ua charta d'in annulu 1120* : *Alamannia*, *Dacia*, *Gothia*, *Germania*, *Saxonia*; pe ua alt'a : *Datia*, *Iutia*.

(41) *Scrisorea archiepiscopului d'in Magdeburg Adelgot d'in an. 1110* (la *Martene et Durand I*, 626): *rex Dacorum* — *Documente alle lui Friderich I d'in 1159, 1160* (*Pertz 4*, 118, 129) *Dacia* pentru *Dania*; idem alle lui *Otto IV d'in 1205, 1212* (*Pertz 4*, 215, 221): *rex Dacia*.

(42) *Ua poema latina scrisa pre la diumetatea secolului XII, Reinardus I*, 231, 3, 299, 302, 4, 1240: *dacus* pentru *danus*, 4,593 *Dacas* pentru *Danos*. — *Grimm* aru mai fi pututu citá ua mulțime de isvore in cari ne 'ntempina *Dacia*, *Datia*, *Dazia*, cá desemnatiune normale a *Danewarcei* in totu cvulu-mediu. Vedi *Heeren, historische werke*, 1821 *Göttingen*, t. 5, p. 89 not'a. — *Novella della figlia del re di Dacia*, ed. *Wesselowsky*, *Pisa* 1866. — *Ariosto, Orlando Furioso*, canto VII, sex. 16. — *Reposatul Heliade*, crediendu că ar fi vorb'a in *Ariosto* despre propri'a *Dacia* de la *Dunare* sustine co: «in mediulu-evu *Daci'a* ora reputata in tóta *Europ'a* de disciplin'a ei ecclesiastica. *Organisarea cenobioloru* și *monastiriloru*, și *organisarea civila* și *militara* in *Daci'a* era exemplara. *Ariosto*, ce a statu in secolulu XV, cantându *cavalerii* secolului VIII d'in imperiulu lui *Carolmagnu*, can lu e vorb'a de eroi și eroine satie de alle lumii, spune că veniau in monastirile *Daciei* și se 'nchinau devotandu-se lui *Dambediue*.» Vedi *Institutiunile Romaniei, tabellu istoricu*, *Bucuresci*, 1863, in-16, p. 41. — *Istori'a Româniloru sau Daci'a și Roman'i'a* editiunea II, 29: «pe de alta parte toti chrestinii persecutati alergá in *Daci'a* spre a aflá refugiu și a si professá in pace convictiunile și credinti'a».

(43) op. cit., 42 not'a : «*Dănu* d'in *Dacinus* aru fi ca plus d'in *picinus*.»

(44) op. cit., p. 45.

(45) *Niebuhr, Kleine hist. und phil. schriften I*, 394 : «Es ist dies (essemplu cu *Iazygii*) ein erwünschtes beispiel um die nichtigkeit der folgerungen, welche aus namensähnlichkeit gezogen werden. für fälle darzuthun, wo der schein weit schwächer ist, wie man etwa in den *Geten* die *Gothen* gefunden hat.» *Rawlinson, History of Herodotus*, III *Excurs : Cimmerici*. — *Rösler, Dacier und Romanen*, p. 12 — 21. — Vedi in *Zeuss, die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, *Munchen*, 1837, pagin'a 380 esemple adunate despre mai multe popore cu același nume, anse de origini cu totulu diferite *Safaric*, *Slawische. Alterthümer*, I, 473: «Die blosse Namensähnlichkeit ohne andere historische Beweisgründe kann noch Keinen vollen Beweis für die Verwandtschaft der völker abgeben, sonst müsste man die *Kaukasische* Zichen (*grusin*, *Dzichen*) und *Lekken* (*Lesgier*, *armenisch Lechen*) ohne weiteres für Brüder unserer *Czechen* und *Lechen* erklären!»

Germanii Europei; *Μασσαγέται* si *Δάαι* n'au legatura cu *Γέται* si *Δάχοι*, Gothii si Danedii etc. (46)

Allu patrulea argumentuse dedee d'in asămenarea obiceiurilor si credintieloru, la Geti si Germani, si anume : Zalmoxis sėu Gebelēzis, dumnediulu Getiloru, este acelasu cu Odin; si precum despre cellu d'anteiu Herodotu ne spune co : a traitu intr'ua casa subterana (*κατάγειον οἶκημα*) trei anni, tinendu-lu Getii de mortu, pene ce la allu patrulea annu ellu se arretia loru d'in nou, totu asia se povestese, co murindu Freyr, fu depusu intr'ua mare movila cu usia si ferestre, si aci fu pastratu trei anni d'a rendulu, ca sa fie in tiarra pace si abundantia, pe candu poporului i se spunea co ellu anco traesce (47). Credinti'a co murindu unu getu ellu se ducea la Zalmoxes, amintesece, dupo Grimm calatoriile la Odin (48), asia co Zalmoxes cā *ἄνεμος* (49) este de comparatu lui Wuotan, cā Gebaleisis — lui Gipuchō, iar cā pileatus — lui Sidhōttr (50). Versulu lui Virgiliu (Aeneid. 3, 35), citatu si de Iornandes cap. 5 : *Grad vumque patrem, geticis qui praesidet arvis*, arretta pre Marte cā cellu mai mare dieu allu Getiloru, «ceia-ce concorda pre deplinu cu Cultulu lui Marte la popōrele Germane» (51). — D'in dialogulu lui Lucian, Scythia si Toxaris, se constata co Scyth i si Thracii adora aerulu, resuflarea cā ra causa a vietiei; sabi'a, ca ua causa a mortii heroice, jurandu si pe un'a si pe alt'a, pre candu in Edd'a se dice : animam, spiritum dedit Odinus (52). — Class'a preotiloru si a nobililoru Daci numiti *pileati* *πλορόφοι*, d'in caus'a palariei ce purtau spre deosebire de *comati κομηται* sėu *capitati*, amintescu pre Odin Sidhōttr, cellu cu palari'a larga si infundata, si pre sacerdotii Germani (53). Mai departe, Getii cultiva pamentulu in acelasu chipu cā Germanii (54); polygami'a este communa ambeloru popōra (55), ca si obiceiurile de a amestecā sāngele la incheierea unei aliantie, si de a zugravī faci'a, etc., etc.

Cātu de putinu convingetōre suntu aceste asămenari, putemu ietiellege mai ănteu : d'in observarea drėpta a lui Zeuss (56), care dice : «Celtii, Germanii, Aistii,

(46) *Massagetii* nus'a cofundatu nici-ua-data cu Getii, — *γέται* d'in *Μασσαγέται* neavendu nici-ua legatura cu poporulu — *Γέται*, fiindu ua terminatiune ca si in *Τοξαγέται*, *Θυσαγέται*, *Μυργέται* *Ματικέται* etc. iar *Dahae* totu astu-feliu Grimm considera pre asiaticii *Δάαι* de la marea Caspica cā inruditi ci Dacii, foră nici-unu temeiu anse, cāci versurile d'in Lucian. *Pharsalia* II, 296 suna: O Superi, motura l'ahas (Dacas este ua lectura gresita) ut clade, Getasque... Poetulu aci se refera la Parthi numindu-i in chipu poeticu *Dahae*. Lectur'a *Dacas* — ce se afla in unele editiuni. cum de es. a lui Hugo Grotius, este gre ita, cum probedia insasi cuantitatea, Dăci avendu prim'a vocala lunga, pe candu Dăhae (*Δάαι*) o a e scurta. Vedi editiunea lui C. F. Weber, Lips. 1821—1831, care mentine lectur'a *Dahas* pe autoritatea a patru manuscripte celle mai vechi. Cf. Seneca, *Ep.* 71, 37: *Vici? Quem videris...? non Perses nec extrema Medorum nec si quid ultra Dahas belicosum jacet, s d... etc.* Mai vedi ed. lui Iullus Kraus, Stuttgarten 1863, si F. Kortüm, *Geschichtliche Forschungen*, Leipzig si Heidelberg 1863. — Despre *Dahae* in Seneca's Oed. 472, Tyest 370, cf. edit. lui Rudolf Peiper si Gustav Richter, 1867 p. 370.

(47) Grimm, *Ueb. Iorn und die Geten*, p. 25. — (48). *ibid.*

(49) Lucian, *Toxar* 38: *ὁ μὰ γὰρ τὸν ἀνεμὸν καὶ τὸν ἀπὸνάκη.* — (50) Grimm l. c., p. 54.

(51) *id.*, p. 29. — (52) *id.* p. 30. — (53) *id.* p. 5'. — (54) *id.* p. 30. — (55) *id.* p. 27—28.

(56) l. c. 49.

Vendii si Indieni stau dupo marturiile limbei si alle mythologiei in cea mai strinsa inrudire. Ei suntu cinci frati buni. Caractere distinctive nu se afla nici in form'a corpului, nici in chipulu de vietuare alle popóreloru nóstre de la Nordu. Ací mai multu domnesce aprópe ua assemenare completa.»

Apoi, d'in faptulu co : identitatea de obiceiuri ne intampina de multe ori la popórele celle mai deosebite, si cari nici-ua data nu a fostu in atingere (57). Si in fine ce este mai multu, unele assemenari invocate de Grimm suntu numai aparente, fic-

(57) Vedi *Ausland*, an. 1867, Nr. 47 si **Oscar Peschel**, *Völkerkunde*, a IV^a editiune, Leipzig 1877, p. 23—27, ua multime de esemple. Vomu insemná cate-va numai : Zugravia l'a pielei ne intampina in tote partile lumei. Scoterea dintiloru de d'inainte nu este numai unu obiceiu allu Negriloru, ci se gasesce si in Australi'a. Stringerea capului cu scanduri la copiii cei nascuti liberi, raportata de Hipocrates (cap. 80) cá unu obiceiu allu unei populatiuni d'in pustiile Rusiei meridionale, o aflámu si la Conivosi la Ucayali in Americ'a de sudu, (Grandidier, Pérou et Bolivie p. 129) anco si in Mosquitua la populatiunea Smu (Journal R. Geogr. Soc. XXXII, 256 si Seemann, Nicaragua, Panama and Mosquitua. London 1869. p. 308.), la Tschincii d'in Columbi'a Britanica (Paul Kane, Indians of North America, p. 181), si in Normandi'a. Circumcisiunea, comuna Egypheniloru, Ethiopiloru, Kolchiloru, Pheniciloru si Syrieniloru (Herodotu II, 104), se practica in Americ'a de midiu-locu in epoc'a candu, Spaniolii cucerira acesta parte de lume, (Herrera, Historia General. Dec. IV. Libr. 9. Cap. 7); si astadi ea se obicinuesce de hordele Tecuna si Manaos (Martius, Ethnographie I, 582), de unele triburi d'in Australi'a, de Noui-Caledonieni si de locuitorii Nouiloru Hebride, cum s'ide cei d'in Tongatabu (Cook, Voyage dans l'Hémisphère austral, t. III p. 137, — Cook and King, tom. I, p. 384) d'in insulele-Amicieii si insulele Fidji. Prescrierea lepei mosaice, (Deuter. XXV, 5—10) cá Ovreiulu sa iea in casatorie pe veduv'a fratelui seu, o aflá observata Plan Carpin la Mongoli (Recueil de Voyages, tom IV, p. 613). Martius (op. cit I, 153), la triburile brasiliane Tupinab; cum se afla si la Kolusi in Nordwestulu Americ'e (Waitz, Anthropologie III, 328), la Ostjaki in Rusi'a de Nordu (Castrén, Ethnolog. Vorlesungen, p. 119) si la Papuanii Noui-Caledonii (Rochas, Nouv. Calédonie, p. 232). — Obiceiulu de a se salutá prin frecarea nasului e comunu nu numai tuturor Eskimosiloru pene la Grönland (Barrow, Artic Voyages, p. 30) ci si Australieniloru (Waitz (Gerland) Anthropologie, v. 6, p. 749), Maoriloru d'in Noua-Seelanda (Darwin, Naturw. Reisen II, 198) si Polynesiloru d'in insulele Penrhyn si Marquesas. Schimbarea numiloru cá semnu de legatura amicale intre doue persone, se obicinuesce la Polnesii, Mohawci in Americ'a de Nordu, Makololi si Zulukafirni in Afric'a de sudu (Tylor, Urgeschichte der Menschheit, p. 161. — Zambesi, p. 149), pe candu obiceiulu cá veduv'a sa porte atirnata de gutu cu ua sfora capetin'a reposatului ei barbatu ne 'ntimpina de ua potrive la ua populatiune in Americ'a de sudu, si la ua alt'a in insulele Andaman d'in golfulu bengalicu (Frederic Mouat, And man Islanders, p. 327) In campiile d'in Peru si Bolivi'a obicinuitu se arunca in stancele mari de petra de pe verfurile muntiloru cu bolovani, — ceea-ce se observa in tota lumea, in Usui, la laculu Ukerewe (Speke, Source of the Nile p. 193) la Mahratti, in Birm'a, la Mongoli, si in Alpii elvetici (Carl Vogt, Vorlesungen über den Menschen, II, 119.) Diodoru observa in Corsic'a, ar Strabo la Baskii spanioli (Geogr. lib. III, cap 4.) obiceiulu cá barbatulu, deco i se nascé unu copilu, se culcá in patu cá ua leúdia, ceea-ce se face si adi la Baski sub numele de *covade* (Lubbock Prehistoric Times, p. 580), la Dayaki in Borneo (Spenser St. John I. c. I, 160) la Mundrucusi si Manaos in Americ'a de sud, la Caribi (Spix und Martius, Reise in Brasilien v. 3, p. 1339 si Martius Ethnographie p. 392, p. 588) 'a Macuschi d'in Guyana (Schomburgk, Reisen, v. 2, p. 314), la Jivaro la Napó (James Orton, The Andes and the Amazon, London 1870, p. 172) la Negrii in Cassange (Antonio Zucchelli, Missione di Congo, Venezia 1712, VII, 15, p. 118. Vedi si Dr. Ploss «über das Männerkindbett» in 10. Jahresbericht des Leipziger Vereins für Erdkunde, Leipzig 1878. I. p. 33—48).

tive, cum buna-óra : polygami'a la Germani, — ceea-ce este in mare contradictiune cu puritatea moravuriloru germane (58), si altele.

Allu cincilea argumentu, co disparitiunea Getiloru aru remane neexplicabile, este totu atâtu de slabu, pentru co miscarile dese alle popóreloru la Dunare, amesteculu Scythiloru, Sarmatiloru, Galliloru, Romániloru cu Getii in Mœsi'a, resbóiele cuceritóre alle lui Traianu in Daci'a, si sythemulu colonisatoriu ce acestu imperatu urma-ria —, suntu destulle cause a ne lamurí absorbirea elementulu dacu si getu.

Grimm mai invoca in sprijinulu theoriei selle : co Románii nu erau indestullu de informati despre inrudirea Getiloru cu Gothii, co numele acestor'a sunându la urechi'a Romániloru cu totulu altu-felu, ei nu puté fi condusi la recunóscerea identitatii numiloru *Getu* si *Gothu* (59); co Quadrii si Marcomanii refusara lui Domitianu ajutoru contr'a Daciloru, cá unii ce nu se putéu bate cu fratii loru etc. etc., argumente de asia natura, co numai autoritatea lui Grimm le dá titlu de a nu fi trecute sub taceré (60). Vomu mai semnalá numai unulu áncu, co : prin recunóscerea inrudirii Getiloru cu Gothii se câstiga Germaniloru unu punctu de rédiamu in istori'a antica. Déro déco acestu punctu nu resulta d'in isvóre sigure, nu se intemeadia pe adevéru, póte s'rví óre intru ceva ? Ba chiaru se póte dice co, adoptandu-se cá adevératu punctulu acest'a, se restórna atunci intrég'a istoria in genere, si cea germana in parte : Déco admitemu co Gothii suntu vechii Geti, si co impreuna cu inruditií loru Daci, tardiu numai inaintara spre Nordu, si ací se metamorfosara in Danedii si Gothii Scandinaviei, sntemu siliti a ignorá legile celle mai vedite alle desvoltarii istorice a popóreloru, si in particularu a Germaniloru. Acesti'a incepu cu legaturi si obiceiuri simple, fórté pucinu formate; pe cându teori'a grimmica le pune inainté na bogata lume culturale. «In istoria, dice Waitz (61), observámu unu hotaritu si siguru p:ogresu; pe cându ací cademu dintr'ua stare intr'alt'a, de la Getii civilisati, — la selvaticii Teutoni, la retacitorii Suevi; multu inaintatii, pe jumetaté chrestinatii Gothi devinnu barbarii Scandinavi si Danedi, mai in acelasiu timpu cându Theodorich aiurea ii romaniseadia. Déco remanemu anso la Geti si Gothi, primii suntu anco de timpuriu la Dunare si in sudulu riului, cei d'ellu douilea, mai ántéiu la marea-Baltica si Vistul'a, mai tardiu la Dunare si marea-négra; áprópe mai ii vedemu cum ei inaintédia; scimu in modu precisu cum tréu ei mai ántéiu Dunarea, si nimeni d'in acellu timpu nu

(58) Tacit., *Germ.* 18 : «nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis qui non libidine sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur.» Grimm se insiela anco candu vede asemenare intre sacerdotii Germani, si theocratia absoluta ce domnesce la Daci; cum ru mai pucinu candu conchide (p. 30 op. cit.), co Getii suntu Germani pentru co cultiva paméntulu in acelasiu chipu, ca cum agricultur'a nu ar fi productulu unei anume trepte culturale. Afora de ast'a cuvintele lui Cæsar, *Belgal.* VI, 22, Tacit. *Germ.* 26 se raporta esclusivu numai la Suevi, cari ne presenta unu statu militarescu organisatu in chipu particularu, iar nici de cum la toti Germanii, cari avéu proprietati teritoriale hotarite, si agricultura regulata. Vedi **Georg Waitz**, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, I vol., Kiel 1844, p. 17, 24, 27.

(59) *Gesch. der deutsch Spr.*, I 179

(60) Vedi Rösler, *Dacier und Romänen* p. 23 seq. combatterea punctu cu punctu a acestor'a.

(61) op. cit., II, p. XIII, Kiel 1847.

cunnósce co ei aru avé aci drepturi vechi de stepanire. Nici-unulu d'in antici n u nu mesce pe Geti si pe Germani impreuna, anse Strabo deosibesce pe Geti de Suevi, si mai hotaritu anco Tacitu, pe Germani de Daci. Déco trebue anso ca nisce chronisti d'in evulu-mediu sa dea «isbitore dovéda» in cestiumi despre filiatiuma popóreloru (Grimm op. cit. p. 44), atunci stamu reu de totu cu studiile istorice; Francii aru trebui sa fie in acelasi timpu Danedi si Trojeni, si altele áncu mai multe de acestu feliu.» (62)

Cátu de adevratu este ánsce faptulu co : filologi'a, déco nu cauta a întemeiá istori'a prin utilisarea materiei întregi istorice, remane partiale, isolate, si nu póte cere de la istoria s'o ajute si s'o întemeiede, ne aretta, afora de Grimm (63), J. Leo (64) care vede in Geti impreuna cu Carl Ritter (65) na secta indiana Çivas; limb'a loru, — unu intermediariu între vechi'a sansscrita de ua parte, si limbile popóreloru indo-germanice d'in Europ'a pre de alt'a. — Si esemple nu lipsescu lui Leo (66) : Herodotu (IV, 94) dice co Gebeleisis este unu altu nume pentru dieulu Zalmoxis; γ=sskr. j, si ζ = ç; deci Γεβελειζις = skr. java — lęczya «ua fintia de care se apropia cine-va prin mesageri.» Zamolxis = sskr. cyāmalākshis (ochiu — întunecatu), goth. Hamul-augis (67). Numele *Getu* (68) = sskr. jařinas séu jōřingas «cei cari póta jařa séu jūřa, coafiura çivaitica a adoratoriloru lui Civa in Indi'a = Γεταί, Γετηνοί, Γουθηοί.

(62) «In der Geschichte bemerken wir einem bestimmten sichern Fortschritt, hier gerathen wir aus einem zustand in den andern, von den Gebildeten Geten zu den wilden Teutonen, zu den wä-üernđen Sueven; die fortgeschrittenen, halb christianisirten Gothen werden zu rohen Skandinaven und Dänen, fasst um dieselbe zeit wo Theodorich sie anderswo romanisirt. Bleiben wir bei Geten und Gothen, so sind jene früh an der Donau und südlich des Flusses, diese erst an der Ostsee und Weichsel, später an Donau und Pontus; wir sehen fast wie sie vorrücken, wir erfahren bestimmt wie sie zuerst die Donau überschreiten, und keiner weiss in jener zeit dass sie hier alte Besitzrechte haben. keiner der Alten nennt Geten und Germanen zugleich, aber Strabo unterscheidet Geten und Sueven, bestimmter Tacitus Germanen und Dacen. Sollen aber Chronisten des Mittelalters «schlagenden Erweis» bei Fragen über den zusámmenhang der vólker geben (Grimm p. 44), so wird es mit der geschichtlichen forschung übel stehen; die Franken werden Dänen und Trojaner zugleich sein müssen, und was der Art mehr ist.» Totu ářia se esprima si G. v. Vietersheim, *Zur vorge-schichte Deutscher Nation*, Leipzig 1852: «Sollte aber wirklich I. Grimm, was ich jedech kaum zu glauben vermag, die Gothen Deutscher zunge mit den Thrakisch redenden Geten (Strabo VII, § 3), die Goth'en des Ermanarich, Alarich und Theodorich des Grossen, jene Gothen, welche die Kaiser, Decius und Valens in offener Fehlschlacht erschlugen, Byzanz bedrohten und Rom eroberten, mit den *Geten*, deren Volksname zum Sklavennamen, deren streitbare Mannschaft schon zu Tibers Zeiten (Strab. VII, § 3 u. 4.) auf 40,000 mann herabgesunken war, die nachher Trajan ohne sonderliche Schwierigkeit unterwarf, immer noch für ein und dasselbe Volk erklären wollen—so müsste die Kritik trauernd, ihr Haupt bergen.»

(63) R. Pallmann, *Die Geschichte der Vólkerwanderung*, v. II, Weinb. 1864, p. 2.

(64) *Vorlesungen über deutsche Geschichte*. — *Lehrbuch der Universalgeschichte*, II. — *Einig bemerkungen über die Sprache der Geten*, in Kuhn, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* III jahrg. Berlin 1854, pp. 176—194.

(65) *Die Vorhalle Europäischer Vólkergeschichten vor Herodotus an dem Kaukasus und an den Gestaden des Pontus*, Berlin 1820.

(66) *Fünige bemerkungen*, l. c. — (67) l. c. p. 178. — (68) id. p. 179.

Γοῦθαι, séu Γοῦθῖνοι, Geti, Getini, Gothi, Gothini, Gothoni (69). «Deci, dice Leo, Getii si Gothii si au luat în realitate (!) numele de la chipul perul i, pe care 'lu pastrara în forma-i vechia givaitica». (70) — Massagetii = pe s. maza — jatô, de unde greculu Massagetae, adico Getii cei mari. — Dai, Davi, Dahae, Daci = them'a dhav, a alergá, — dhav, dhávaka séu dháca «unu omu ce alerga iute», pentru co Dacii obicinuiu a sari de pre calu în bataia, si a se luptá pre josu «Proba de ast'a, dice Leo, e co Danedii, numiti în evulu-mediu Daci, si cunoscuti anco de Rusi cu numele *Dattschanin*, ii numes e G. ografulu Ravenatu : *veloces*» (!). — Saci = them'a só interficere, conficere (71); — Κογαωνον (72) = hu (deos colere) = jôbûg.â; — Tarabostes, numele sacerdotiloru geti dupo Iornandes = sskr. dara conchilie si pust, a l. gá, adico «cei cari pórtá legaturi de capu de siocarlatu, pelarii de siocarlatu» (73); — Boerebistes = sskr. bhairava (a spaimená) si vishti (influentiandu); Duras = sskr. durása «cellu greu de invinsu»; Durpaneus = sskr. durpáni «cellu ce are mân'a grea, puternica»; *dava* séu *dave* din topographia = sskr. dáva «cincendiulu unei paduri», «ua padure!»

Cu asiá ethymologii — «*dichtung auf dem gebiet der Sprachvergleichung*» (74), coci nimicu nu se lasa neexplicatu prin sansskrit'a, — demonstradiala Leo co : Dacii aru fi Danezii, Getii — Gothii, óro Saci [unu nume reu cititu în Aurelius Victor, coci : *Sacisque*, e în locu de : *Dacisque* (75), si mai probabilu, în locu de *Sarmaticisque* (76)] — Sasi d'în Transilvani'a. (77)

(69) id. p. 180. — (70) id. p. 181. — (71) id. p. 184.

(72) id. p. 187. — (73) id. id.

(74) «*fictione în domeniulu filologiei comparate*» Rössler, *Dacien und Román*, p. 25.

(75) *Wlertershelm*, *Geschichte der Völkerwanderung*, t. III. p. 371.

(76) *Aurelius Victor*, *Cesar*. c. 13: «Trajanus quippe primus aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorumpileatis *Sacisque* nationibus, Decibalo rege ac *Sardonio*. Conjectur'a mai plausibile este *Sarmaticisque*, coci Sarmatii probabilu venisera în ajutorulu Daciloru contr'a Romániloru în resboiele cu Traianu. Cf. *Tomaschek*. *Zeitschrift Oesterr. Gymnas.*, 1872 p. 142. — *Rösler*, *Dacien und Román*, p. 26. — Este de respinsu anse conjectur'a lui *Aschbach*, *Über Trajans steinerne Donaubrücke* p 4, 1858, *Dardaniis* în locu de *Sardonio*, neputendu fi Dardanii aturci în lupte cu Románii. Nesigura mi se pare si conjectur'a lui L. Lersch (Chorographie und Geschichte, in *Jahrbücher des Vereins von Alterthumfr. in Rheinlande* XII, 1848, Bonn, p 3): *sagatistique* (ca la Cic. Font. 11) în locu de *Sacisque*.

(77) Într'e sustinetorii theoriei lui Grimm despre identitatea Getiloru cu Gothii vomu citá — afora de *Gföerer*, *Urgeschichte des menschlichen Geschlechtes*, Schaffhausen 1855 — pre *Stötensack*. *Ueber die Thraker, als Stammväter der Gothen* etc. Stendal 1860 si 1861, care o apera, anso co totulu *zadarnicu*, facendu thrace de origine — nu mai pucinu de catu 24 natiuni germane; si pre *Fr. Bergmann*, *Les gètes ou la filiation généalogique des Scythes aux Gètes et des Gètes aux Germains et aux Scandinaves*, 1859, Strash.-Paris; dupo acestu scriitoru Scythii, impartiti în Scythii orientali (Saki, Parti, Davi séu Dahae, Massa-Geti) si Scythii ocidentali (ramur'a scolota a Scythiloru Europei; Kimero-Scythii; Scythii-Heleni) — aru fi parintii Getiloru si Sarmatiloru; Getii la rendulu loru, — parinti ai Germaniloru si Scandinaviloru, iara Sarmatii — ai poporeloru leto-slavice. Despre temeiurile unei asemenea theorii, autorulu nu se îngrijesce nici de cumu; în generalu discuta pucinu; presinta faptele pe cari le deduce d'în simple aparintie, d'în comparat'uni gresite, d'în etymologii false, — într'unu chipu cu totulu dogmaticu; isvórele istorice nu le întrebuintadia de catu acolo

Getii si Dacii suntu Celti. Intr'unu timpu cându faimós'a scóla a lui Pezron, susținuta de eruditi cá Wachter, Wernsdorf La Tour d'Auvergne si Pelloutier, nu voia sa védia in tóta Europ'a de câtu Celto-Galli, socotíndu limb'a celta dreptu mama a tuturoru limbiloru, — nu este de mirare ca sa gasimu si pre Geti si Daci, celtisati, cu argumente limbistice cá celle urmatore: «Numile orasielorü si cantónelorü Dacilorü: *Sandava*, cantonu nisiposu; *Marcodava*, cantonu marginasiu; *Singidava*, cantonu invingetoru; *Argidava*, cantonu reu; *Zarmigetthus'a* (sic) cassa séu locuintia communa Sarmatiloru si Getiloru, indica destullu de lamuritu co limb'a acestui po-

unde ii convine, si atunci chiaru le intiellege pe dosu. Se pare a nu cunosce seu respectá nici severitatea criticeii, nici rezerv'a conjecturiloru; si lumin'a ce-o da ingeniosele selle combinatiuni, este ua lumina artificiala, problematica. Dapo densulu, numele Daciloru, *Dâkes* — ca sa citamu cate-va esemple —, vine d'in *lavikes*; acest'a, d'in *Davi*, iar *Davi* d'in *Tavus* «stralucitoru»; numele Getiloru *Getâ* — de la unu cuventu pretinsu scythicu *geta* «intelligent», si acest'a de la altu cuventu *kata*, *taka* cu ideea de a luá; numele *Gothiloru*, — de la *ga - vóds*, epithetu pe care Getii l'aru fi datu Sorelui cu intiellusu de framosu, banu, placutu! Dromichaites, dupo Bergmann la geti *Thrumihaitia* aru fi — get. *thrumus* (!) si *dvalms* furore, valmasiagu; Boerebista, la Geti Vairi — vistas — castigatu de herou, adica de sore; Dekeballus, la geti *Dakivalhus*, sióimu de di; Dikenaios, la geti *Diki-hnaiois*, m'cu de corpu scu de statura; Diurpaneus, la geti *Diurpahnaiois*, tristü; Gebeleizis schimbatu in *Gebleistis* bine-cuventare; iar Sarmizegethus'a, transformata in *Skalmi-thrakit-hus* «casa coperita cu piei», etc. etc. — Este curiosu co pe candu Bergmann inventedia fora nici unu scrupulu de consciintia, cuvinte gete, — pe celle transmise de scriitorii anticuitatii cá atari, parte le pcesce si ciuntesce, cumu de es. numile proprii de orasie si persóne de mai susu; parte ansa le contesta de a fi gete, cum buni-ora : tote numirile de plante d'in Dioscoride (despre care vedi mai la vale) afora de un'a singura, *tul-bela*, carei'a ii da insemnare de *placere* (vila!) — ceea ce nu e nici probatu, nici probabile. Despre cartea lui Bergmann vedi articolele d-lui *Alfr. Maury* in *Journal des Savants*, 1869. Paris.

Opiniunea despre identitatea Getiloru cu Gothii a fostu combatuta anco de la inceputu, de multi invetiati d'in Franci'a si Germani'a. Asia d'*Anville* in *Mémoire sur la nation des Gètes, et sur le Pontife adoré chez cette nation* (Histoire de l'Académie royale des inscriptions et belles Lettres avec les mémoires de littérature, tome 25, Paris 1759, pag. 34—47), p. 37 dice: «Ou sait que le nom de Goths est purement Tudesque ou Germanique, au lien que celui des Gètes a pris son origine chez les Scythes. Dans les noms propres d'homme que l'on trouve parmi les Gètes, on n'en distingue aucun qui ait quelque ressemblance avec les dénominations Gothiques. — Celles-ci sont évidemment Germaniques, ayant même leur signification marquée dans l'idiome Tudesque. On peut encore dire des noms qu'ont porté les villes dans la Dace, qu'ils ne ressemblent pas plus au Tudesque que les noms d'homme recueillis de tout ce qui se lit des Gètes. Cependant les Savans du nord, sur-tout en Suède, où l'on dispute à l'Allemagne l'honneur d'avoir produit les Goths, les Vandales, les Lombards; non contents de la gloire que les expéditions de ces peuples procurent à leur nation, veulent encore y associer le sang des Gètes, dont l'illustration est antérieure, et ils ne sont rien moins qu'indifférens sur cet article» — *Adeung*, *Mithridates* II, 357: «s konnten nur unwissende sprach und geschichtsforsercher, um des schwachen gleichlauts willen, die thracischen Geten mit dem germanischen Gothen, welche sich in der folge ihres landes bemächtigten, für ein und ebendasselbe volk halten». — *Guthre und Gray Weltgesch.*, ed Gebhardi, vol. 50, p. 92. — *Gibbon* (*History of*

poru eră vechi'a celta s'eu tudes.a.» (78) După cumu se vede, numirile de orasie dace se explica negânditu prin limb'a germăna, crediendu-se c'o este prin celt'a. (79) Asta-di gratia progresselor filologiei si ethnographiei se scie in modu siguru c'o Celtii nu suntu Teuteni (80). si, după c'ate ar'etaramu in parăgrafulu precedentu, si Getii totu asemenea.

Cei cari reluara in timpurile mai noui thes'a celticismului Getiloru si Daciloru nu ne presinta argumente mai s.riose. Reposatulu *Ionu Majorescu* intr'ua notitia publicata de L. R. v. Heufler in a ssa scriere: *Oesterreich und seine Kronländer* (81), după ce sustine c'o numele Transilvaniei: *Ardelu* este unu cuventu celticu «pe t'emeiu c'o Leibnitz (Collectanea etymologica, Hannoveræ 1717, pars. I, caput. III, cel-

the decline and fall of the Roman Empire, London 1782). — **Sellg Cassel**, *Magyarische Alterthümer*. Berlin 1847, p. 293 — 310. — **Rühs**, *Hdb. der Gesch des M. Alt.* — **Niebuhr**, *Kleine hist. und phil. schriften* I, 394. — **Gervinus** *Nationallit.* I, 25. — **Besell**, *de rebus Geticis*, Göttingæ, 1854, p. 73 seq: «Itaque confusio sola est nominum, qua commoti posteriores scriptores ex duarum gentium historiis prorsus diversis unius gentis historiam composuerunt.» — **Diefenbach L.**, *Origines Europææ*. Frankfurt am Main, 1861, p. 69: «Die Namen *Geten* und *Daken* wurden in ganz später zeit mit denen der *Gothen* und der *Dänen* verwechselt; I. Grimms geistreiche, aber gewagte Begründung wi klicher Identität dieser Völkerpaareist bekannt.» — **Müllenhoff**, l. c. — **Cuno**, *die Skythen* Berlin 1871. pag. 7: «Wie Jordanis seine Goten zu Geben, so macht d'r verfasser der *Gesta Francorum* die Franken zu Trojanern.» — **Wietershelm**, op. cit., **Pallmann**, idem, **Waltz**, l. c., **O. Abel**, *Makedonien vor König Philipp*. p. 275, etc. Se pote dice in fine, c'o theori'a lui Grimm, pe care elu o numesce: ax'a in giurulu carei'a se invertesce oper'a sea intr'ega (Geschichte d. Deut. Spr., II 800), este astadi cu deseversire respinsa pentru a nu se mai ridică d'in nou vre-ua-data, c'a multe alte sisteme vechi definitivu ingropate prin progresele Sciintiei moderne.

(78) **Simon Polloutier**, *Histoire des Celtes et particulièrement des Gaulois et des Germains*, nouvelle édition (2 vol. Paris 1771, in-4), I v. p. 29. După densulu, tote poporele Europei era la inceputu: s'eu Celti, seu Sarmati, vorbindu un'a si aceiasi limba, care era cea celta; limb'a germana nu e de cata na ramasitia d'n vechi'a limba a Celtiloru. Medii se tragu d'in Sarmati, iar Persi d'in Celti, ca si Pelasgii, Thracii, Umbrii etc. In terminatiunea topica obicinuita la Daci — d'ava elu vede pe: *au* si *gau* germanu, primul cu insemnare de *hvede*, celu alu douilea cu insemnare de *Cantonu* — Acesta celtomania desteptase anco de la aparitiunea sea, ageri adversari, de exemplu l'Abt Des Fontaines, care dice: «Car notre auteur voit des Celtes par-tout, et pour peu qu'il trouve de rapport dans un mot ou dans un usage, ç'en est ass z pour conclure que le Peuple qui employoit ce mot, ou qui avoit cet usage, étoit Celte; ce qui n'est pas, ce me semble, raisonner avec justesse.» Vedi *Observations sur les Ecrits Modernes*, tom. XXIV, p. 217 — 239. 289 — 312; 337 — 350, an. 1741.

(79) De aceiasi valoare suntu si etymologiile lui **Mone**, *Celtische Forschungen*, 1857: *Tibisiu* = *ir. uisg* apa, si *ir. di mica*; *Istru* = *ir. Uisg* si *ir. dear* mare; *Dravus* = *dear* mare, *abh* riu; ellu vede pe daciculu *dava* si in Ποτίδαια, Πάριαια etc. Idem alle lui **Hene Fr. Xav.** *Beitr. zur dac. Gesch.*, *Hermanstadt*, 1836 p. 81 seq.

(80) **I. Grimm** a avutu meritu de a dă ultimulu cuventu allu filologiei contemporene in ac'asta cestiune. Incercarile lui **Holtzmann**, *Kelten und Germanen* 1855, si alle lui **Moke**, *La Belgique ancienne et ses origines gauloises, germaniques et franques* 1855, de a desmornentă vechiulu sistemu allu identitatii Germaniloru cu Celtii, au fostu combatute cu successu de **Brandes Dr. H. B. Chr.** *das Ethnographische verhältniss der Kelten und Germanen*, Leipzig 1857; de **Gluck**, *Die bei I. Caesar vorkommenden Keltischen Namen* etc. 1857, si de **Roget**, Bon de **Belloguet**, *Ethnogenie gauloise*, (3 volume) I, 19.

(81) *Noten und Register*, Wien 1856. p. 27 seq.

tica, p. 90) trece printre alte cuvinte celtice, si Ardal, in intiellesu de tiarra : Ardal, toparchia, tractus terræ», si co Romàniî l'au mostenitu de la Daci, cari erau de siguru (!) Celti, dice ca : «Transsilvani'a este plina de numiri celtice séu gallice, d'in cari unele ne 'ntimpina pene asta-di acolo unde s'a pastratu anco romasitie celtice :

«Dev'a in Ardélu Dev'a, Devonshire in Scoti'a
Tames, Timisiu (riu) Toms, Tams, Tömse, in Angli'a
Giurgiu, Giurgevu (orasii) in tota Daci'a
de mai multe ori Giurgevu (!) ne 'ntempina de
cinci ori la Cæsar *de bell. gall.*
in Galli'a.

Buceci séu Buceti séu Boceti (munte in
Traussilvani'a) Vocetius, munte, la Tacitu, in Re-
ti'a (Elveti'a).

Maramurasiu (Marmaro) La Plin. Histor., Nat.: «Marima-
rusa» ceva mai la nordu de catu
adi, cá nume cymbricu.

Rusiav'a (Orsiova) La Ptolomeu, in Noricum: *Rims-
siava*, deci intocmai cá Rusiav'a
romanesca de asta-di.

«Mai departe nenumerate numi de localitati in tota Daci'a, cá: Galati, Galata, Galateni, Gald'a, Galtinu etc.

Clusiu (Clausenburg, in documente Clusium in Etruri'a
d'in secol. allu XII *Clus*).

Desiu (Dées) Desio in Lombardo-Venet'a
etc. etc. etc. etc.

«Amu adunatu, dice Majorescu (p. 29 op. cit.) mai multe sute de asemenea numi celtice; cercetarile melle m'au condusu anco de multu la convingerea cumu co Dacii erau Celti. Sa mai eugetamu anco co articolulu nostru *ul* ilu punemu la finele cuventului, intocmai cá Gallii in Cornwallis, si-co Paget, cându visità Transsilvani'a, remase inmarmuritu la assemenarea d'intre costumulu romanescu de la Hatiegu si cellu scoticu.»

Martin Samuel *Möckesch*, intr'ua mica scriere intitulata : «Probe pentru originea celtica a Valachiloru séu Romàniloru, mai cu séma a celloru ce locuescu in marele principatu allu Transsilvaniei» (82) isi ieá sarcin'a a demonstrá co : «Romàniî paru a fi Románi (ab origine); anse nu suntu Románi », pentru co : d'in celle 40,000 de cuvinte latine ce densulu a numeratu intr'unu dictionariu latinescu, numai 1000 cuvinte le afla in limba romàna; apo', pentru co ambele limbi difera multu in regulile loru grammatiale, prim'a avendu 24 littere, trei genuri, cinci declinari, nici unu ar-

(82) *Beweise für die celtische Abstammung der Walachen oder Rumänen, besonders derer, welche im Grossfürstenthume Siebenbürgen leben*, Hermstadt 1867.

ticolu, etc., pe càndu a doua, 41 littere, si anco scrise cu caractero cyrillice, numai doue genuri, doue declinatiuni, articolu etc. (83). Si Romàniî nefindu Romàni, nu potu fi altu-ceva de càtu : «de origine celta, si probabilu urmasii acelloru Celti, cari dupo ce devastara Rom'a in annulu 389 u. c, si Ital'ia de susu erá plina de densii, se intinsera mai departe catre ostu, suppusera Pannoni'a si tierrile alaturate (deci si Transsilvani'a), si nici-ua-data nu le a mai parasitu»(84) Ca alte cuvinte, Celtii d'in Transsilvani'a — mai numiti si Daci — traescu pene asti-di in poporulu romànu, coci : a) de la annulu 389 de la fundatiunea Romei, pene la Traianu, nu aflàm nici c a mai mica urma de invasiune in Transsilvani'a a vre-unui altu poporu, afora de Celti; b) Dacii s'a slabitu numai, éro nici de cumu nu s'a esterminat prin reboiele lui Traianu; c) Imperatulu Aurelianu a dusu preste Dunàre numai colonistii romàni, pe càndu populatiunea daca a remasu locului; d) Limb'a si portulu Romàniloru de adi suntu acellesi cu alle Celtiloru; e) Romàniî, mai cu séma boierii d'in Romania, suntu aidom'a cu *equites celtici* descrisi de Cæsar si de Polybiu; f) Romàniî se serva cá si Celtii cu littere assemenate celloru grecesci; ba auco, afora de alphabetulu cyrillicu, ei mai au nisce semne asia numite *ciocoesci*, ce nu le pricepe ori si cine, precumu Druidii si Bardii se serviau cu anume semne cunoscuta numai celloru initiati in doctrin'a loru secreta; g) numele romànescu allu Transsilvani-i, *Ardealu* este celticu (compara : Ardennen séu Artgal, Ardee, Ardea, Ardala — Hög.). Celtii venira in Europ'a d'in Persi'a, coci aci se afla numi cá : Ardaban, Ardagan, Artaxerxes, si, ce este mai multu, Celtii cari se stabilira anume in Transsilvani'a, si cari adi se numescu Ardeleani se tragu «forte probabilu» d'in districtulu persicu *Ardelan*, d'in partea nordica a provinciei Kurdistan intre Iran si Aserbidschan, care avé capital'a la Senna,— nume ce traesce pene astadi in satulu romanescu d'in Transsilvani'a Sinna séu Schinna (85); h) Precumu numele poporului : *Vulachi* amintesce tribulu celticu *Lacvi* séu Lai, *Lebeci*, totu asia satele urmatóre d'in Ardélu isi tragu numile de la triburile celte corresponditóre, si anume :

Bran	de la tribulu	Branovices
Karna	>	>
Osd	>	>
Prasmar	}	>
Praesaca		
Venetie	>	>
Galatiu	}	>
Galaté		
Boj	}	>
Boji		
Bojanu		
Boitia		
Vale	>	>

Boji. — Class'a boieriloru totu de acf vine.

Vallenses séu Nantuates

(83) ib. p. 8—30. — (84) ib. p. 41. — (85) ib. p. 35.

Scoree de la tribulu Scordisci
 Taureni > > Taurisci séu Taurini
 Volcani > > Volcae. (86);

i) Numile romanesci de locuri, riuri etc. d'iu Transsilvani'a suntu acellesi cu celle d'in tierrile locuite ua data de Celti (87); numile celtice de localitati, de persóne si de divinitati, ce gasimu in manuscriptele celtice si scriitorii vechimei, traiescu anco in limb'a Romàniloru (88); si in fine j) «Nu esista in limb'a romàna nici-unu cuventu, ba nici chiaru ua singura syllaba, care sa nu se gasesca in limb'a celta, si afora de acest'a, ori-ce propositiune celtica corespunde essactu nu numai spiritului si reguliloru grammaticale alle Romàniloru, déro chiaru presenta unu intiellesu limpede, rationalu.» (89)

In acestu chipu se compara numi de localitati in Daci'a a caroru origine e slavica,

(86) ib. p. 36.

(87) ib. p. 37 : Avrieno (Elvetià). . . . Avrig (Transsilvani'a)
 Arpas (Francia) Arpas, satu si riu in Transsilv.
 Barrau id Parrau (Perro) id
 Berry id Berrivoi si Berre id
 Hières id Hires séu Hures in Transsilvani'a
 Lot riuletiu in Franci'a. . . Lotrioare, idem in Transsilvani'a.
 Fontenay locu idem . . Fonten'a (Fintena) satu idem
 Seyssel satu idem . . Seitschel (Setschel) idem
 Puy idem Pui idem

(88) Ecce câte-va p. 37, 38 si 39 :

NUMI PERSONALE		NUMI LOCALE	
<i>Celtu</i>	<i>Romànu</i>	<i>Celtu</i>	<i>Romànu</i>
Aroana	Aroana (f)	Mag, Magh	Maag
Bran	Bran	Corbaria	Corb
Catoc	Cotoc	Lupodunum	Lupu
Cothraege	Codre	Vada	Vadu
Dobrin	Dobriu	Bratuspantium	Bratu
Dan	Dan	Vincella	Vintz
Dinu	Dinu	Ghiaz	Gelatz
Eliud	Eliad	Riusatium	Riusadului
Gabrilla	Gavrilla	Felgerias	Fagarasi
German	German	Рросиуъ	Rusiav'a
Lauri	Laurian		
Stan	Stan		
Vindilla	Vintilla		

NUMI DE DIVINITATI

<i>Celtu</i>		<i>Romànu</i>
Aventia, dieitia	bogatiei,	<i>avendu</i>
Bale	> necuratieinei	bala spurcata
Belisana	> bataliei	beli
Casses	> protectore a casseloru	cassa
etc.		etc.

(89) Esemple ce dà pe 24 de pagini ni este preste putintia si vointia a le reproduce aci; anse ce

maghiara, română, cu altele ce se dau ca antice celtice, de si parte nu ne întempina in scriitorii vechi, parte sunt cu totul moderne, si in definitiv si unele si altele nu însemneadia nimicu pentru cestiunea ethnographica a Daciloru. Asia, Maiorescu citeste in *Cæs. de bell. gall.* de cinci ori *Giurgevu, Giurgiu*, acolo unde este Gergovia (VII, 4, 34, 36, 37, 38, 41, 42, 43), si lu apropie de Giurgiu, care nu este altu de câtu numele George. — Asemenea tiarr'a Maramuresiului o transforma in «Mori-morusa» lui Plinius, fora sa observe ca la Pliniu care se întemeiadia pe Philemon, cuventulu semneadia «mare morta», si se raporta la partea oceanului septentrionalu situata la estu de capulu Rubeas (90). Deci, nu este verb'a de uscatu, ci de mare! — Ardélulu ilu deduce de la celticulu (!) Ardal, toparchia, pe cându cuventulu este totu

feliu de limba celta si-a plasmuitu curiosulu autoru, si câtu de nemerite sunt comparatiunile ce face, s'a pututu judecă d'in cele de pene aci, la cari adaogimu numai urmatórele :

<i>Celticu</i>	<i>Romànu</i>
a te (et tu)	a te (la tine)
ave (erat)	a ve
a vent	a vent (a venit)
aadun	adun
asberat	a sberatu
braz (magnus)	bratiu
brath (judicium)	bradu
brodit (judex)	brodit
caiou (monimenta)	ca jou (ca ieu)
cametha ma	camăta m'a
cedor (pubes)	ce dor
dabir	da biru
din (oppidum, dignus)	din
etc.	etc.

La pag. 66 si urmatórele, ecce cumu explica cuvintele celte pe cari Zeuss nu le pôte întiellige :

Crédume (gl. aurichalum; compos. cred-ume e criad? Zeuss, Gr. Celt. 22

= Credu me (crede me).

Carbad, Hibern. gael Zeuss. Gr. Celt. 27 = car pat (care patu)

Lach, rad, red, tar, nise, lice, maire, sine, Zeuss. Gr. Celt., 822

-- rad (verb. a rade), ridu, tare, ni (noi) se (sie) li (loru) ce;

mai re (mai reu), sine.

etc. etc.

(90) *Plin. II. N. 4 § 95* : «Morimarusam (eum) a Cimbris vocari hoc est *mortuum mare*, inde usque ad promunturium Rubeas, ultra deinde Cronium». In *Morimarusam* s'a recunoscutu anco de de multu ir. muir, Kymr : môr mare (acest'a si in Morini θαλάσσιοι, Aremoricci παραθαλάσσιοι, Moricaube mare curvum) si ir. marb, Kymr. marw mortuus. Ebel (*Zeuss gr. ed. II, 54, 129, 131, 133*) tine marisa s'eu marusa cá forma contractata d'in marvasa, cu acelasi întiellésu. Cf. Diefenbach, *Origines Europaeae*, p. 387, 356; id. *Goth. Wtb. M. 30*. — K. Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, I, Berlin 1870 p. 414. — Numele de Marmarosiu datu unei portiuni d'in Ungari'a ne'ntempina pentru prima óra la finele secolului XII. Cf. *Cod. dipl. patrius 1865, 2*, docum. d'in 1199. — *Rösler, Rum. Studien*, 1871, p. 318.

ce pôte fi mai ungurescu : *Erdély* (91). — Möckesch pe lângă alte nenumerate curiozități; pentru a caror insirare aci cerem mii de iertari cititoriloru — compara slavisme necontestabile cá: Bran, Priséca, Boi, Boia, Boian, Bratu, Boitia, Vadu, Berivoi; latinisme ca: Vale, Taureni, Fotina, Pu', Corbu, Lupu, Riu etc, cu numiri pretinse celte, toponyme vechi si noi, respandite in Europ'a, stampilate de densusu cu sigiliulu celticu, si alese dupo întemplanre! Este curiosu cum cei ce s'au ostentitu a cullege atâtea numiri locale d'in Europ'a, si a le gasi par che in catunele nostre de adi, nu au venitu la observatiunea: ce elementele topice proprii celtice in — *lanum*, — *briga*, — *bona*, — *dunum*, — *duram*, — *novio*, — *medio*, — *acum*, — *sego*, — *ebo*, — *lugo*, — *magus*, — *nemr*, — *tum* (92) lipsescu cu totul in Daci'a, pe cându daciculu sufixu — *dava* nu ne întempana pe territoriulu celticu.

Fr. Müller (93), judecându dupo instrumentele de bronzu, asia numite cu totulu impropriu *Celts* cari s'au aflat in Transsilvani'a creda ce unulu d'in poporele anterore ale acestei tiarri, si anume Dacii, au fostu de origine celtica. Contra acestei pareri a nra suntu multe de disu: a) mai anteu, unele d'in aste bronzuri vorbescu ua limba forte nehotarita, pentru a pute decide cari dint'ensele appartinu anume Agathirsiloru, cari Daciloru si cari Româniloru; b) Nu se scie siguru deco aceste obiecte suntu fabricate indigene, seu suntu venite mai probabilu, ca articulu de comerciulu de la popore mai cultivate; c) d'in imprejurarea ce pene acum nu s'a aflatu in Transsilvani'a mai de locu restu i séi urme de turnaterie (fonte), modeluri, typaruri, nici se observa in bronzuri vre-unu caracteru specificu, proprietati locale, putemu sa ne indouimu de fabricatiunea tocu acolo; d) bronzurile in castiune nu au asemenare vedita cu armele dace de pe pedestalulu Columnei lui Traianu; e) Sabia întors , gladius incurvus, arm'a caracteristica a Daciloru (94), nu o aflamu in aceste bronzuri, si este greu de admisu cu Müller, cum ce acestu soi de arme aru fi fostu cu totulu de feru, si ce va fi peritu prin oxidatiune (95). D'in contra, sabia ce gasimu in Ardélu e cu doue taisiuri, dreptu, la medilocu mai larga, cu verfulu ascutitu, proprie pentru lovitura si impunzatura, cu manerulu forte micu, cea-ce denota manile celle delicate si mici ale poporeloru Bronzului (96); si f) in fine, nationalitatea unui poporu nu se pôte deduce d'in armele si instrumentele cu cari se serva; iar d'in identitatea între

(91) De la radical'a *erdô* codru. Form'a *erdcl* se pastredia pene astadi la Turci si la Serbi, iar cea româna este pe deplinu conforma phoneticcei limbei romanesci, de es : lat. oricius, ariciu, septem, siépte. D'in Byzantini, Chalcocondylas întrebuintadia form'a Ἀρδελιον. Cf. *Rösler, Dacier und Romänen*, 32. Iiem, *Zeitschrift Oesterr. Gymnas.* 1867 p. 422.

(92) *Belloquet*, op. cit. I, 47. Paris 1858. — *Rösler, Dac. und. Rom.*, 31.

(93) *Die Bronzalterthümer in Siebenbürgen*, in *Archiv des Vereins f. siebenb. Landeskunde*. 1858.

(94) Vedi in *Fröhner, La Colonne Trajane*, si mai la vale, armele de pre pedestalu. Pe inscriptiunea a unui tribunalu allu *primei Cohorte a Daciloru* gasita la Birdoswald, in Angli'a, la anul 1852, si pastrata adi in Museul d'in Newcastle, se afla sculptata sabia dace incovoziata. Vedi C. I. L. VII. 838.

(95) *Rösler*, op. cit., 30.

(96) Vedi mai la valle despre sabiile de bronzu aflate in Transsilvani'a.

fabricatele metalice a doue popóre, nu urmeadia si identitatea lorú ethnica. Totu acest'a se póte dice si despre callu-l-altu argumentu allu lui Müller : assemenarea pretinsa a figuriloru dace de pe Column'a Traiana cu portretulu Celtiloru facutu de istorici : corpu mare, peru si barba lunga, haine cusute cu diversá culori, pe lînga gîtu cu late ánele de auru, fora casca, fora arme aruncátóre, cu scuturi mari ánse, cu sabii, pumnale si lance, tóte acestea lucrute cu auru. (97)

Istoriculu Franciei D. Henri *Martin* a emisú anco de multu ua opiniune, dupo care Getii séu Dacii, nici Gothi, nici Slavi (93), nici Galli de origine, déro fórte apropiati cu Gallii mai multu de cátu cu ori-care altu poporu, prin moravurile heroice, credinti'a despre viati'a fitóre, si probabilu chiaru prin sânge, s'aru fi contopitu cu populatiunile celtice, cum Tauriscii d'in Transsilvani'a si cu ua parte d'in marele poporu gallicu séu semi-gallicu allu Bastarniloru, in urm'a reversarii acestor'a in secolulu III a.I. Chr., de la appusulu Europei peste Greci'a, Thraci'a, Serbi'a, Croati'a, Ungari'a, Transsilvani'a si pene in Poloni'a, nascéndu-se astu-feliu d'in acestu amestecu ua populatiune mixta : *gallo-geta*, pe care armele lui Traianu o suppone desaversitu. In sprijinulu acestei theorii autorulu ei invoca : a) persistenti'a nationalitatii române pe care nu a nimicit-o nici rasele streine, nici cuceririle successive, nici violenti'a navaliriloru, nici corruptiunea moravuriloru, nici decaderea ei morale si politica, nici influenti'a religiunei, — persistentia allu caria secretu se afla in principiulu chiaru, in elementele nationalitatii române, a gallo-româniloru d'in Orientu, cari elemente suntu trei : 1. elementulu latinu, adico italicu séu gallo-românu; 2. thracu si geticu si 3. gallicu d'in Orientu; si b) resboinicii daci de pre Column'a lui Traianu, pórtá in trasurile fetiei, in costumele si in armele lorú, caracterulu unei origioi mixte, *gallo-gete*.

Fora indouiala co, pentru a admite ua teoria cá solutiune satisfacetóre si definitiva a unei probleme ethnografice, se cere asta-di ceva mai multa critica de cátu atunci cându scria autorulu de mai susu aceste lucruri : nationalitatea româna traesce pene astadi, pentru co se trage din niste stramosi *gallo-geti*? si poporulu lui Decabalu era unu amestecu de Celti si Daci, — pentru ca Români si-au pastratu individualitatea? Trasurile fetiei, costumele si armele daciloru de pe Columna suntu asia de pucinu hotarítóre in cestiunea de facia, in cátu unii putura cu deplina autoritate sa deduca d'in elle slavicitatea daciloru (99), altii originea scythica a lorú (100), altii in fine germanismulu lorú. (101)

D. C. *Bolliacu*, partasiu allu opiniunei d-lui *Martin*, (102) vine cu unu aparatu

(97) *Mommsen, Röm. Geschichte*, I, 299.

(98) *Histoire de France*, t. I ed. IV, p. 476 *Éclaircissements*. In editiunea a IV-a autorulu isi revoca opiniuna de mai inainte despre slavismulu Daciloru, ca neintemeiata.

(99) *Czertkov, O pereselenii thraküskich plemen, in Vremennik Mosk. Obsczestva Ist. i Dr.* t. 10, pl. III—VII.

(100) *Alfr. Maury*, op. cit. — Vedi mai josu.

(101) *Bergmann*, op. cit.

(102) D. *Ion Bratianu* a sustinutu acciasi teoria in 1858, in diarulu *Romanulu*. — Vedi *M. A Canini, Studii istorice asupr'a originei natiunii romane*, Bucuresci 1858.

sciintificu mai complicatu : «Co elementulu celtu a fostu mare in natiunea daca, nu mai este acum indoiala pentru mine. Ellu a intratu aci d'in primele eruptiuni celte, si s'a adaogatu sub diferite nume.» Si probele ii suntu : a) «litterele celto-grece de pre alfabetulu dacicu!»; b) «lungirea de vocale strabatendu in pronunciare pene la noi, in càtu sa silesca pre cei ce alcatuiau unu alfabetu nou limbei nostre, sa ridice numerulu littereloru pene la 42»; c) esistentia elementului celtu in limb'a romàna pentru care dà câte-va esemple numai «d'in memoria» : *séc-héd*, seceta; *mamm*, mama; *krák*, cracu; *bríz*, breazu; *sach*, sacu; *karr*, carru; *desk*, dascalu; *gólò*, golu; *ai-ta*, aide; *grik*, cricu. Tote aceste vorbe suntu celtiberiane, precumu *veselu* si altele suntu gothe. Ulphil'a ne pote procurá mai multe de aceste vorbe gothe in limb'a nostra.»(103); d) vàsculu *Gui*, cellu sacru celto-druidu exista anco in veneratiunea vaga a munte-niloru nostri mai cu séma.» e) «Celtii Gallici seu Goli-Callici «omeni mari, decisi si saraci», de unde pote si numele de *Callici*, si «podulu Calliciloru» d'in Bucuresci, aru puté avé de urmasi «pe *netotii* : inalti, pletosi si albineti» d'in Romani'a; f) Toponymi'a si onomastic'a celta in Daci'a : «Branu si Stanu, Stanu si Branu pote fi altuceva de càtu Bren perpetuatu in Daci'a? adica, Brennus latinisatu si Βρένοç grecitu? Muntele, plaiulu, cost'a lui Bran pre unde este si verfulu lui Craiu; cingatorea rosia, esiarp'a Breniloru negresitu brênu lu rosiiu; florea Brandusia, precum este si florea Craitia; vitisau'a Brandusi'a, tote acestea nu au elle ore nici-ua legatura cu Brenii Galliloru, si cu Brandusiele, societe, craitiele loru? Negresitu! Dus'i'a, Tusi'a, Usi'a; Musi'a nume de femeia si care insemneadia *frumosa*, nu suntu nici vorbe latine nici terminatiuni latine. Comanu, nume propriu la noi; Coman'a cetate, sa nu aiba óre nici ua legatura cu Comanu regele Galliloru, care a batutu atâtea monete cu numele lui?»; g) «Callulu symbolicu allu Celtiloru nu s'a perdutu de locu in Daci'a pene la conquista; ellu se vede pre tote monetele dace celle mai aduncu in vechime»; h) «Este anso unu altu lucru si mai caracteristicu gallicu, care n'a pututu veni in Daci'a de càtu cu Celtiberianii; este cocosiulu gallicu care se gasesce de bronzu forte desu in Daci'a»; i) Corbi de bronzu se gasescu desu in Daci'a, «si corbula este si ellu celtu»; j) «Crucea punctuata la capete, ce figureadia ferte multu pre monetele dace este unulu d'in symbolurile celte pentru ce ea figureadia forte desu pe monetele cele batute de Celti in alte parti»; k) «Olari'a numita celta, olari'a cenusia abunda in Daci'a, se serva cá ua proba mai multu ce in tote alle vietiei era celticulu care dominá in Daci'a»; l) Dupo armele de bronzu si de petra, si anco si d'in epoc'a de petra bruta, aflate in Daci'a, si mai alesu dupo arme, se pote vedé typulu celtu de tota vechimea in Daci'a; si in fine m) «modulu de ingropare constatatu de Lubbock si alti archeologi ce este modulu de ingropare d'in epocela de bronzu si de petra, vine si ellu, credu, sa constate despre elementulu primitivu celtu, care a dominatu in vechi'a Dacia.»

A sustine cine-va ua theoria cu asemenea argumente este a dovedi singuru nefundamentulu ei : caractere celto-grece intr'unu alfabetu dacicu despre care nu se scie

(103) *Trompeta Carpatiloru*, 1871, No. 939. Mai, vedi acelasi diariu, 1876, No. 1255.

nimic'a pene astadi, si care, de siguru, nici co a esistatu vre-ua data (104), cum n'a esistatu nici chiaru vre unu alphabetu celticu (105); «Lungimea de vocale in pronunsierea limbei romane» detorita elementului celtu care se constata in limba prin cateva esemple luate numai d'in memoria, si cari nu suntu de catu seu: cuvinte de origine latina cá: *seceta* (*l. siccitas, it. siccità, siccitate, span. sequedad, fr. siccité*) caru (*l. carrus, carrum; it. sp. port. carro, fr. char*), seu grecesci introduse intr'ua epoca tardia, cá *dasca*; seu slovenesci cá: *golu* (*slav. bis. ГОЛЪ*) *veselu* (*sl. bis. SECELA*) seu commune tuturoru limbiloru pamentului, cá *mama*. (caci pene si Negru-vest-africanu dice *máma*) (106) etc.; inventiunea unui poporu Celtu: «Gollu calicu» onoratu cu niste urmasi cá *Tiganii Netoti*, si facutu fora scirea nimenii locuitori de bastina ai acelei parti d'in Bucuresci pe unde se afla podulu Calitii — transformatu si acest'a in podulu Caliciloru; numi slavonesci cá *Stanu* (*slav. СТАНЪ, de la ста, стай, stare*) (107), cá *Branu* (*slav. БРАНЪ, lupta*) (108), ca *Dusi'a* (*slav. ДОУША, sufletu*) *Tusia*, *Usia*, celtisate impreuna cu *Musi'a*, *Comanu* (de la poporulu turcu allu *Comaniloru*) si *Brindusia* etc.; instrumente de lutu, de petra si bronzu, cari vorbescu ua limba forte confusa, atribuite fora nici-unu temeiu Celtiloru; simboluri de cai, de cocosi, de corbi, cari se gasescu ori pe unde au fostu Románii (109) si altele multe aduse in desbatere fora a avé nici cellu mai micu raportu cu cestiunea ethnographica de facia, suntu atatea lucruri minunate, la cari nu scimu ce aru trebui sa deplangemu mai anteiu: lips'a de sciintia solida seu de methoda, de critica, seu de neinfrenare a fantasiei. Écce spiritulu de sistema dusu pene a ne dá desierte apparitie dreptu solutiuni neindouíosse! (110).

Si totusi ce suntu acestea facia cu celticismele si altele de mai de una-di alle d-lui Maniu: «*Balsiu*—opidu in Romani'a si nume propriu; *Balsio* opidu in Spani'a; *Belintiu* (com. rur. in Banatu)—*Belintum* (op. in Galli'a transpadana si in Rheti'a); *Bellinte* (italia anticua); *Bujoru* (opidu in Banatu) *Bujo-du-rum* (opid in Novicum); *Branu* (opidu in Transilvani'a), *Brana* (opidu in Spani'a), *Brano-gunum* (in Bri-

(104) Vedi mai la valle.

(105) **Boget de Belloguet**, op. cit., III. 361.

(106) **Peschel**, op. cit., p. 110. — **Tylor**, *Anfänge der Cultur*, I, 176. 177.

(107) **Franz Miklosich**, *Die bildung der slavischen personennamen*, Wien 1860, p. 102.

(108) id. p. 38.

(109) Vedi mai la valle.

(110) Ací e loculu a citá disele lui **Schel ap. W. Schmidt**, *Die Geten und Daken* p. 34 (*Archiv des ver. Siebenb. Land.* IV, 1—79; 135—199). «Man gab sich vielfach die unfruchtbare Mühe, nach vereinzelt Stellen der ältesten Geschichtsbücher und durch weit hergesuchte Vergleichen ähnlicher Worte aus verschiedenen, um Jahrtausende von einander entfernten Sprachen und durch weit hergesuchte vergleichen ähnlicher Worte aus verschiedenen, um Jahrtausende von einander entfernten Sprachen Grundlinien zur Festsetzung der Stammverwandtschaft alter und neuer Völker zu entwerfen. Es kamen Systeme zum Vorschein, in denen sich immer an einen kühnen Fehlschluss ein noch verwegenerer reihte, deren mühsam gefolgerter letzter nothwendig die Wahrheit verfehlen musste, weil die ganze Reihe der Vordersätze aus einzelnen willkürlichen Annahmen oder Auslegungen bestand.»

tani'a); *Carasiu* (district. Lugosiului, com. rur. si fluviu in Banatu), *Carus* (fluviu in Gallia); *Ciresiu* (com. rur. in Banat, trans. si Romani'a), *Ciresi-um* (op. in Gal-lia);... *Corabia* (portu in Romani'a) *Corabia* (op. in Macedoni'a), *Corabis* (op. cel-ticu in Iberi'a)... *Prissaca* (com. rur. in Banatu) *Bissacu*=*Brisacu*: galicu;... *Putna* (judetiu in Romani'a cu capital'a : *Focceanu*=*Focseanu*, *Putna* (monastire in Bucobin'a, Sucev'a, unde este immormentatu Stefanu celu mare), *Pydna* (Macedoni'a unde s'a desfiintiatu imperiulu lui Alessandru celu mare, dupo infrangerea d'in anul 168 u. d. Chr.)... *Palancua* (opidu in Banatu) *Palanqua* (numele unui deputatu in Camer'a Ispaniei.)» (111)

Ne remane, pentru a incheia acestu paragrafu, sa analisamu opiniunea d-lui Hasdeu, dupo care : «Dacii d'in tempulu lui Traianu nu mai erau unu nemu curatu thracicu cá fratii loru de preste Dunare, ci ua natiune thraco-celtica» nascuta d'in contopirea loru cu populatiunile celte : Taurisci si Boii (112). Cá punctu de plecare in demonstratiunea sea, autorulu ia pasagele cunoscutu d'in Strabone (VII, 3. § 11; V, I § 6) care ne spune co Dacii, sub regele loru Burvista (Boerebiste) (45 séu 44 a. Chr.) intrandu in resboiu cu Celtii d'in Pannoni'a (Boi si Taurisci) i-au batutu pêne la esterminare. Acumu, findu co nationalitatile «se potu estermina numai dora pe chartia», resulta co cuvintele lui Strabone insemnedia *contopirea Daciloru cu Boii si Tauriscii*, iar nu stirpirea celoru d'in urma. Acést'a ua data stabilita, autorulu dá : «unulu d'in esemplele celle mai elocinti despre semi-celticismulu Daciloru» si a nume cuventulu *propedula* — *quinquefolium*, care dupo manuscriptele lui Dioscorides si Apulejus este unu cuventu dacu correspundistoriu celticulu pompedula; si cu acést'a demonstratiunea thesei sélle se finesce, cându, dupo noi, ea nici nu a inceputu; caci, negresitu, in loculu opiniuniloru personale, intuitiuniloru ingeniose si theorii-

(111) *Studii asupra scrierii profesorului Dr. I. Jung* etc. Bucuresci, 1878, p. 88—89.—La pag. 14 autorulu se gasesce in dreptu a intrebá : «Ce raporturi etnice s'aru puté admite intre S'Citii (Dahi), Ce(1)ti,-Geti,-Tsiid-t(r)aci,-Dacii, intre Myr-Geti si Meti-Keti; intre Karki-niti Scitiei și Carpi-niti Galliei?» — La pag. 46 : «*Papa-rudele* nu ne reamintescu elle ore pe fratii Arvarii ai lui Romulu fratres arvales) d'in vechime cea mai adanca?» pag. 47 : «Aveti crisove domnesci in limb'a slavina, ni se dice!! Asia este! Déru inse fiinti'a loru, marginita intre sut'a XV—XVI si detorita violenței — — —» pag. 52 : «Strainii intiellegéu prin *Cumani*, *Peucini* si *Biseni*, de asemenea pe románi, caci acei Cumani, Peucini și Biseni erau crescini la inceputulu crescinismulu in Daci'a Traiana, *de ora-ce au fostu románi.*» Cate-va specimene etymologice : *plata*, *platire*, *resplatire*, de la archaiculu latinescu «*plata*» (p. 69); *lopata* de la latinesca *palla* (ibid.); is-voru (sorginte) — *ex*, es si subst. lat. *Vorax*, séu d'in *ex* si verbulu *volo,-as,-arc*; ori *e-volvo-is*, *volutum*; *is-bucu* = prepos. s, es si subst. lat. *buca,-æ* = *Bucula*, *Bucina* (ibid.) *stina* = lat. *stabulum*, *staulu*, *stelatus* (p. 70) *cvirtopu* = lat. *virtus*; *dealu* = lat. *clinus*, = *clinu*, *declinu*; (ib.) *poiana* = lat. *Polinum* si *polina*; *odru* = lat. *codetum*; *magura* = *sinus megarensis* séu *megarus d'in Sicili'a*, séu *suburb'i'a Megara din vechi'a Carthagine*, situata pe ua inaltime! *Dumbrav'a* = lat. *Dumus* = spinu, *rubus* = vechime, si *bis* (p. 89); *svada*, lat. *svasio*, *persvasio* (p. 90); *boianu* = lat. *Bovianum*, *Uriasiu*, lat. *Urius* : *Jupiter Urius*, etc., «tote acestea arhaice — vernacule!!» — Sapienti sat.

(112) *Column'a lui Traianu*, annulu V, Nr. 5, 1874, p. 102.

loru preconcepute, se ceru fapte stabilite pe probe, cari in casulu de facia lipsescu cu totulu. Se scie co ua parte d'in poporulu celticu allu Boiloru, batuti de Romani si goniti d'in Itali'a (113) se asiediara prin pregiurulu lacului Pelso (114) de unde indata si incepura a supará pre vecinii loru Daci, cari avéu atunci de rege pre Burvista, cuceritorulu mai tuturoru tierriloru d'ntre Haimos si Carpati. Unu resboiu cruntu se iseà intre ambele popóre, Boii fiindu ajutati si de Critasiros regele Taurisciloru. La riulu Patisos (This'a) ua batalia sangerósa se dete ; Burvista remase invingetoriu (50—40 a. Chr.), nimicindu pentru totu-d'a-un'a puterea Boiloru, si devastandu-le asia de grodiavu tiarr'a [portiunea dunareana d'in Austri'a de adi] (115) in càtu chiaru ua suta anni dupo acellu evenimentu, ea nu se numiá altu-felu de càtu *pustiulu Boiloru* (116). Chiaru deco cuvintele lui Strabo ἀπόλωντο πανθενεί nu trebuescu luate ad litteram, pentru a conchide la ua stirpire desevarsita a poporulu, caci Ptolomeu anco cunosce Boii la hotarele apusene alle Pannoniei superioare, nu vedemu anse posibilitatea contopirii loru cu poporulu dacu in asiá chipu cá d'in acea contopire sa se nasca ua noua nationalitate thraco celtica, in loculu celei curatu thrace, cum erá a Daciloru. Pentru acést'a aru trebúi sa presupunemu co : Boii erau ia numeru mai mare de càtu poporulu invingetoru allu Daciloru, ceia-ce nu se atesta de nici unu scriitoru d'in vechime ; si prin urmare remane neexplicatu cum poporulu invinsu aru fi pututu influentiá asiá de simtitoriu si intr'unu timpu asia de scurtu asupr'a Daciloru in catu se le impuna incesi limb'a, credentiele si obiceiurile selle.— Este mai prudentu déro a nu deduced in pasagele lui Strabo mai multu de càtu nu continu elle, si a intiellege lucrurile dupo chipulu loru naturalu. — Esemplulu ce citeadia d-lu Hasdeu cá uniculu argumentu pentru teori'a sea, ni se pare cu multu mai pucinu convingetoru de càtu d-sea presuppone: Intre daciculu *propedula* si celticulu *pompedula* esista fora indouiala ua legatura destullu de strinsa, si cuventulu celticu isi gasesce explicare in dialectulu de adi Keltó-Kimric (*pimp, pymp, pemp*—cinci, si *dalen: delen*, foia, *pumdalen, pempdeil*, plant'a cincii foi) (117); déro nu trebue sa se uite, co multe d'in numirile de plante cuprinse in tractatulu atribuitu mediculu Apuleiu si in manuscriptele lui Dioscoride suntu pentru mare numeru de savanti suspecte Intre acelle cuvinte figureadia si *propedula*, pe care Diefenbach nu-lu admite a fi fostu dacicu, presupunendu vre-ua eróre de copistu in locu de *pempedula* celta (118). Totu asiá Cuno (119), si Rösler (120) care propune lectur'a *pnopedula* cá form'a dacica a cuvântulu. Admitindu chiaru cá probata esistenti'a vorbei prope-

(113) Tit. Liv., 36, 38—40.

(114) Strabo V. p. 212, 215. — Zeuss, op. cit. p. 246 combate pe Strabo, in sa aretarile acestuia suntuc onfirmate si de Polybiu 2,35 : Συκθεωρήσαντες, ἡμεῖς μετ' ἄλιγον. . . . κειμένων. Cf. Contzen, *Die Wanderungen der Kelten*, Leipzig 1861, p. 50 seq.

(115) Vedi chart'a lui Strabo annexata.

(116) «desertum Boiorum» Plln. H. N. 3, 24, 146. — ἔρημος τῶν Βοιῶν Strab. 5, pag. 213, 7. p. 292. 304. 313.

(117) Diefenbach, *Orig. Europ.*, p. 396. — Roget de Beloguet, op. cit., I, p. 152 edit. II-a.

(118) Diefenbach, op. cit., 396. — (119) op. cit. 341. — (120) *Römer und Dacier*, 85.

dul'a la Daci—coci nimica siguru nu ne silesce a o respinge, urmédia óre dintr'unu singuru cuventu semi-celticismulu poporului lui Decebalu? cându acestu cuventu^u puté sa fie imprumutatu pe alta cale, séu puté sa fie communu Thraciloru si Celtiloru, doue popóre cari appartinu grupului sudicu allu familiei indogermanice d'in Europ'a, si cari avéu prin urmare unu fondu primitivu communu de radecini si cuvinte?

Prin urmare thes'a co Dacii d'in timpulu lui Traianu era ua natiune thraco-celtica, nu este nici probata, nici probabile.

§ 5.

Trecemu la analis'a opiniunei despre slavismulu Daciloru. Ea nu este de câtu ua consecintia a theoriei despre autochtoni'a Slaviloru de la sudu (121).

Lassându la ua parte naivele affirmatiuni alle lui Katancsich (122), Eich-

(121) Cestiunea despre locuinti'a primitiva a Slaviloru între Elb'a si Vistul'a, cum si in sudulu Dunarej, se deslega de cotre unii afirmativu, de cotre altii anso negativu. Dupo cei d'anteiu Slavii aru fi cei mai vechi locuitori d'in epoc'a istorica a Germaniei resaritene si ai portiunei nordice d'in peninsul'a balcanica; ba chiaru—parintii Illyriloru, Celtiloru alpici, si Sueviloru; si, pentru co imaginatiunea nu are fren, Slavii aru fi identicii cu Germanii, — locuindu ua data cu totii in Hessen, pene ce primii fura goniti cu numele de *Russi* a *Pulini*, adeco Poloni. Vedi **A. W. Krahmer**, *die urheimat der Russen in Europa und die wirkliche Localität und Bedeutung der Vorfülle in der Thridreks saga*, Moskva 1862. — **Fr. Erdmann**, *Temudschin der Unerschütterliche*, Leipzig 1862. Despre locuinti'a primitiva a Slaviloru in Germani'a resaritena, si in parte, in Europ'a de sudu, vedi **Schulze**, *Urgesch. des deutschen Volkes* 1826; **Wersebe**, *Völker und Völkerbündniss der alten Deutschen* 1826; **Gatterer**, *An Russorum, Polonorum etc. populorum slav originem a Getis sive Dacis liceat repetere*, Goettingen 1791 in *Com. soc. reg. scient. Gött.* t. XI. — **Kallua von läthenstein**, *Böhmens heidnische Opferplätze*, 1836; **Kolar**, *Vechi'a italia slavica (slav.)* 1853 — **Iacobi**, *Slaven = und Teutschtum* 1856; **Landau**, *Bauernhof in Thüringen* 1862; **Hanusch**, *das Schriftwesen der böhmisch — slavischen Völkerstämme* 1867. — **Paul Ios. Safarik**, *Ueber die Abkunft der Slawen*, 1828. — Altii, rediemati pre marturiile scriitoriloru vechimei si pre filologie, admita intrarea in istorie a poporeloru de familie slavona pentru prim'a ora in epoc'a invasiunei cellei mari. Vedi **Kaufuss**, *die Slaven bis auf Samo* 1842; **Zeuss**, op. cit., **Wocel**, mai multe studii in *Ceasopsis Ceského Musea*, v. 38; **Krek**, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, 1874. — **Rösler**, *Zeitschrift. oesterr. Gymnas.* 1872, p. 300 seq.; id. *Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau* (Sitzungsber. d. W. Akad. LXXIII, p. 77 sq.); **Miklosich** in *Ienaer Litteratur Zeitung* 1875, no. 684. **Büldinger**, *Oest. Geschichte* I, 71 seq.

(122) *Istri adcolarum geographia Vetus*, pars II Budae 1827, p. 279; id. 284: «Nomen Dacorum uti Mysorum domesticum est, Getae Dacos ut pote iuniores vocabant pueros. *Djète* quippe, vox usque hodie apud Illyrios usitata, adolescentem notat. Daci Getas seniorum vocabulo honorabant: *Dako* casu vocandi honorationem quemvis, et graviorem virum adpellamus (*).» Astu-féliu, pentru co la Slavi *djete* semnedia tineru, si *dako* se dice unui omu respectabilu, Getii si Dacii suntu Slavi, adeco dupo densulu Illyrii d'in anticitate. — Scriitori cá Haner hist. eccl. Transsilv. p. 3, Loccennius in antiq. Suevo Goth. I, 1, deducu numele poporului *getu* de la Gether fulu lui Aram (Genes. X 23); altii (Aventinus Boic. I, 15 p. 12) de la unu generalu *Geta*, séu de la unu cuventu

(*) Acésta parere o emissese anco de multu **Pastorius de orig. Sarmat.** p. 54; cf. **Ionanéd.** *Reb. Get.* c. XXIII.

wald (123), Senkowski (124), fantasiile limbistice si istorice ale lui Mickiewicz (125), si chiaru alle celebrului Lelwel, care pune asiá de multu temeiu pre monotheismulu pretinsu allu Getiloru, arderea veduveloru si alte câte-va inchipuite assemenari in moravuri cu Slavii, in câtu considera prin acést'a cestiunea identitatii

gothicu *Jct* séu *Jeat*, uriasiu (Hachenberg, in Dissert. de orig. Suev. § 3) séu γεταω a face venetóre, de unde γετη séu γετια, venetóre, γετες venetóvulu (Soterius Georg de antiquis Transsilvaniae rebus libri duo M. S. tom. V, a 2 carte, mscr. ap. Schmidt, Die Geten und Daken, in Arch des ver) Sieben. Landesk. t. IV p. 20—21). Altii (Fasching in vetus Dacia, Clusiu 1725—8, p. 7) de la «γεταί quae pila sunt,» séu Guta ori Guota «utensilii de casa» (Praetorius in orbe Goth. lib. I cap. § 41 «Geta» a nasce (Loccen. in antiq. Suev. Goth. lib. I cap I, p. 2 ed. Upsala 1670), seu in fine dela Orux seu Gihon (M. de Kogalnitchan, Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens, Berlin 1837, I, p. 1). Vedi adunarea tutoloru acestoru opiniuni, cari de cari mai curiose, in Schmidt op. cit. p. 20 seq.; si totu acolo, p. 22 seq. despre numele *Daciloru*: de la unu rege *Dacus* (Hene, Beitr. zur dac. gesch. Hermanstadt p. 10, dupo Berosus cart. II); de la «dais» pugna (M. Kogaln. op. cit.); δασιος, desu, δασια, padurile celle multe si desse alle Daciei (Soterius Georg. I; I c. 1); *dakas*, la Prusieni, Lithuani si Zamogetii «omeni selbatici, fierosi si stupidi» (Praetor, orb. goth. lib. I c. 9. § 2) *dag* «muntenu» de la *dag* cuvântu turcescu cu acesta insemnare, seu δακω «mordeo» (Soter. I. c.); in fine altii de la lat. *audacia* (Lebrecht Mich., Gesch. der aborigen dacischen Völker, Hermst. 1791, p. 16) séu germ. *deutsche* (Toppeltin in orig. et occas. Transsilvanorum, Lugdun 1667 p. 24) seu terminatiunea *dava* (Hene op. cit.)—Deco la aceste mai adaogimu parerile celloru ce canta pe Geti si Daci in Asi'a, seu vedu in *Dacu*, cuv. Δάσιον, Δάων, δαίς de unde si δάσιμον, δαίμων, «tare, potentu», caba-daiu, tare, fórte, herou (I. Heliade R., Historia Romaniloru, Bucur., 1870, p. 24), si alte multe a caroru insirare este de pristosu, ne gasimu in faci'a unui buchetu de etymologii de care nu putemu vorbi mai bine de câtu Quintilianu: «foedissima pravorum ingeniorum ludibria.»

(123) *Despre locuintile celle mai vechi alle semintieloru de popore slavice, finice, turce si mongolice in Rusi'a meridionale dupo Herodot*, russesce in Библиоѳека для Чтенiя, t. 27. 1838, St. Petersburg p. 53—93: Asia la pag 58: «Insa Getii seu Dacii, cum ei se numiau de cotre Románi, erau fora indouiala unu poporu slavonu; acést'a a probat'o forte lamuritu Byzantinulu Theophilactus, si unu pré invetiatu istoricu criticu. Noi vomu intari acést'a prin aretarile lui Strabo.» Si écco in ce chipu: Pentru Eichwald espeditiunea lui Darius povestita de Herodotu, raportandu-se la *Dunare* (Tana) iar nici de cumu la Donu (Tanais), urmedia co Budinii (dupo densulu *Antii* scriitoriloru byzantini, seu mai simplu Venedii) locuia in campille Tierrii-romanesce; la nordu de acestia, se aflá, dice Strabo, pustiulu Getiloru, adica Getii din pustiá, si apoi, Tyragetii, adica Slavii de la Dnistru. Slavicitatea Getiloru se mai constata, adaoge autorulu, si din numile unui rege allu loru: *Boerevist* «unu nume curatlu slavicu obicinuitu multu timpu in Polen'i in forma-i dupla: *Borivoi*, si *Borevist* d'in care carebulu se tragea Borevici. In altu pasagiu (la Strabo) acestu rege alu Getiloru se numesce *Virevist*, in forma-i polona de adi prescurtata: Vyrvici. In amendoue numile suntu curate radecini slavo-polone seu polone.» Dupo acelasi scriitoru natiunea romána aru fi ua amestecatura de Getii cei slavi cu exilatii romani surghiuniti in Daci'a, si cu alte familii romane, d'in care cauza si limb'a slava a Getiloru se schimbá cu incetulu in *dialectu* romanicu. — Aru fi de siguru fora de folosu combaterea unoru assertiuni de acesta natura.

(124) Два примѣчанiя въ Геродоту описанiю Скиѳiн (Doue observatiuni assupr'a descriptiune Scythiei de Herodotu) in Библиоѳека для Чтенiя, t. 27, St. Petersburg 1838, p. 94—116. Incep prin a spune co: «multi critici distinsi, caror'a numai imputarea de Slavenomanie nu li se pote face convinu cu totii impreuna c' Slavii au fostu totudeaun'a locuitori indigeni si c' Dacii si Getii apartinu hotaritu familiei slave»,—numile de Daci seu Dai, Mysii, Budini, Vudini, Vendini, Vidin, Vini, Eneti, Enti, Eni, Geneti, Genti (cu perderea nasalei, Geti) nefindu de c'otu numile date de

ambeloru popóre cá decisa (126), sa videmu déco noui aparatori ai slavismului Daciloru ne presinta argumente mai serióse.

Theori'a slavo-thraca sustinuta cu atáta zelu de invetiatiu slavi : Bielowski (127), Certkovu (128), Butkow (129), Saveljev-Rostislavici (130), Archiepiscopulu Filaretu (131), Zachariev, Hadzić, Verković etc. (132), d'in cari unii vedu pre Slavi in tóta famili'a thraca, altii numai in ua parte, se intemeiadia pe simple consideratiuni topice de urmatorulu feliu : Numi cá Βαδζάνια, Βάνες, Βάβας, Βέρζανα, Κάβερζα, Κλεοβέσιτα, Δούλεβιν, Λάβουτζα, Μελιχιτζα, Μιλλάρεκα, Σκαπιζω, Στρέδηγ, Στρούας, Βέτζα, Βρατζίστα, etc. (133), ce ne intempina abia in secolulu VI-lea dupo Chr., edico cându deja raporturile ethnografice alle peninsulei balcanice se schimbasera, se iau cá probe pœntru autochtonismulu Slaviloru. Dupo densii riurile Strimon (Στρώμων)=strumen, in polonesce riuletii, giria; Nestos(Νέστος)=nume Mstá; Bargas=

Grecii pontici unuia si aceliiasi poporu slavu, care se afla anco din cea mai adinca vechime in Europ'a. Probele noui ce autorulu nostru aduce la «conclusiuniile persuasive» alle predecessoriloru sei, consista in nisce forme slavice descoperite la Strabone, si anume : sufixele *ski, skii* seu *skie* d'in Tyriskii (Strab. VII, 3) adico Tioriskie «locuitori la Dnistru, in locu de obicinuitulu Tyrii seu Tyragetæ»; Scordiskii, in locu de Scordii; Tauriskii in locu de Tauristæ seu Tauri. Ellu mai adaoga cõ aceste numi cu *ski* nu puté Grecii de la Marea Négras a le afte de la altii de cátu de la Geti, cari fiindu slavoni, intrebuintiau pe finalulu *ski*. — Si cu acest'a demonstratiunea sea este si finita !...

(125) In *Vorlesungen über slavische Literatur*, v. III p. 68, trad. germ. deduce Moesi'a de la slav. МѢЖЕ, МОЖЕ, ЛНЖЕ, «barbati» «tiarr'a barbatiiloru»; Pannoni'a = Panowanie «stapenire, dominium allu unui'a» de la *pan*, domnu; pe Lydi ii face slavi, caci *lidi* slav. semnédia ómœnii; Dacii formau unulu si acelasi poporu cu Slavii, sub stapenirea Thraciloru, — unu poporu calcetiu d'in famili'a Meziloru, numitu de Slavi *Thraci*, adeco resboinicii, cœci russesce *draka* semnecadia *batã*, resboinicu, *drat--se* «a se bate» (op. cit., p. 82).

(126) *Ciesz balwochwalcza Slavian i Polski*, Posen 1855. — Id. in *Kleinere Schriften geographisch-historischen Inhalts aus dem polnischen übersetzt*, von Karl Neu, Leipzig 1836: «Nachricht von denjenigen Völkern, welche bis zum zehnten Jahrhundert das innere Europas bewohnten.» Dupo densulu Dacii fiindu invinsi de Románi, ua parte «slavi resariteni» remasera sub stapenirea Gothiloru in tierrile dintre Dnipru pene la Istru si Haemus, sub vechiulu seu nume de Geti seu Moesi, si mai tardiu intre Dnipru si Dnistru, sub numele de Anti; pe cându cea-alta parte, «Slavii apuseni, vechii Daci», se intinsera sub numele do Wendi de la Carpati pene la Baltic'a Idem, *Dzieje Starożytności w Wilnie*, 1818; *Dzieje Polski*, 1859; *Histoire de Pologne*, Paris 1844. — Cf. Rösler, *Dacier und Român.*, 36 si recensiuenea lui *Massieu de Clerval* in *Athénœum français* despre opiniuniile ethnografice alle lui Lelewal.

(127) Wstãp Krytyczny do Dziejow Polski, We Lwowie, 1850; Rzut oka na dotychczasowã pier wotnã polskã historyã. Warszawa, 1853; *Prospetto cronologico della storia della Dalmazia con riguardo alle provincie slave contermini*, Zara, 1863.

(123) *Очеркъ древней исторii Протословень*, Moscva 1851.

(129) *Оборона дѣтониси Русской Несторовой отъ наветã скептиковъ*, Spterb 1840.

(130) *Славянскiй сборникъ*, Spb. 1845.

(131) *Святые Южныхъ Славянъ*, Cernig. 1865

(132) *Vedi litteratur'a cestiunea la M. S. Drinov, Zasedãnie Balcanckãgo poluostrova Slavjanu*, Moscva, 1873, p. 26--40.

(133) *Safarik, Ueber die Abkunft der Slaven*, Ofen 1826, p. 158—160. **Saveljev - Rostislavici**, op. cit., 258

= κρήκη (malu); Sirmus=συρξ, κυροῖ; tergurile : Dober (Δοβηρός) = cuventului anticu bulgaru : Девръ, vale sêu strimțóre; Bylazora (Βυλάζωρα),=Β'ΕΛΛΑΖΟΡΑ, alba aurora; Uscudama = Ουζκοδομαξ, casa strimta, angusta Develtu (Δεῦλος = Dziewaltow, tergu in Poloni'a. — Thracii Crovizi (Κροβύζοι) = Crivicenii rusi d'in nordulu Russeiei; M'izi, (Μοσοί), dupo Lelewel, aru fi Mazii, Mazovii, dupo Certkov — Μεζι, adico ómeni; Korallii (Κόραλλοι) aru fi Goralii «locuitori de munte»; Bessii (Βήσσοι) = Biesi «demoni»; Pelagonii (Πελάγονοι) = Poljani «câmpeni»; Odrysi = Obotriti; Triballii (Τριβάλλοι), dupo Lelewel *Drevljani*, dupo Schafarik *Srbali*, = Serbi; Dolonkii (Δόλογκοι) = Dolentii «locuitori in vâi»; Lynkestii (Λυγκήστοι) = Ljakitii, pe cari Aug. Bielowski (134) ii face a fi fostu goniti de cotre Celti d'in sudulu Dunarii, in allu treilea seculu inainte de Chr., si a fi fundatu apoi regatulul Daciloru, coci regele Boerebista este identicu cu Leško II-lea, iar Decebalu cu Semovitu etc.

Despre vre-ua marturie care se sprijino asemeni distorsiuni nu incapa vorb'a; co de exemplu, numele orasiului Byla-Zora, care dupo explicatiunea loru aru fi «alba aurora» — unu termenul poeticu ce nu se potriveste unui orasiu, si care este si unu non-sensu, coci auror'a nu pôte fi de-câtu rosia, — in forma'i primitiva nu era Byla-Zora, ci biela-zora, éro-si nu se preocupa (135). Se intiellege acumu co simpl'a asemenare de numi, si âncó si acést'a silita, nu pôte nici-ua data probá inrudirca de sange intre popóre, si cestiunea despre slavismulu Thraciloru, si prin urmare allu Getiloru si Daciloru, nu este âncó probata.

Fostulu professore de la Universitatea d'in Charcovu, d. *Marin Drinovu* sustine in oper'a sea : «despre colonisatiunea peninsulei balcanice» (136) co inainte de cucerirea Daciei de cotre Románi, in districtele resaritene si nordice alle Daciei se aflá pe lângo populatiunea in masa daca, si ua populatiune slava. Cuvintele selle suntu : a) resunetulu ce pêne adi are Traianu in cantecele si povestele Rusnaciiloru, Serbiloru si Bulgariloru; b) numele serbatoarei slavice vechi pagâne *Koleda*, nume ce'si gasesce originea numai in lat. *Calendae*, ceea-ce dà a se presupune co : imprumutarea cuventului s'a facutu prin contactulu directu allu Slaviloru cu Románii, anume in Daci'a, pre timpulu cuceriii lui Traianu; c) textulu Chronistului Nestore (+ 1115), dupo care *Vlachii*, adico Románii aru fi navalitu asupr'a Slaviloru de la Dunare, si i-aru fi dominatu. Theoria ciudata, dupo care colonisatiunea slavica a peninsulei balcanice aru fi duratu cellu pucinu *trei sute* de anni, nu ne pare multiamitóre; déro noi vomu combate aci numai punctele ce privescu pre inchipuitii slavi ai Daci'i (137).

(134) Wstap Krytyczny do dziejów Polski, cf. *Drinov* op. cit., 31.

(135) Vedi in *Drinov* op. cit., si *C. J. Jirecek, Geschichte der Bulgaren*, Prag. 1876, p. 70 ua ethymologie mai drepta : co Bilaz-ora aru fi localitatea de adi Veles-ura (ura, ure la albanesi semnându *punte*, iara Veles, numele locului).

(136) Op. cit. p. 26—40.

(137) Acesta parere o gasimu deja la *P. I. Safarik, (Slawische Alterthumer)*, care renunsiandu

1. Co Traianu este pomenitu pene astadi in cantecele si povestele slave, acést'a se détórđia aceleiasi imprejurari care a facutu atátu de popularu de es. pe Alessandru Macedonu, — anume influentii litteraturei apocriphe. Se scie cătu de cautate era in evulu-mediu romanele si povestele de origine gréca, araba séu indiana, pe cari Slavii le cunosecra prin traductiuni bulgare mai cu séma ale sectei Bogomililoru (138). Asemenea apocriphe a fostu si despre Traianu, coci îi gasimu urmele in Occidentu ca si in Orientu. Asiá se povestesc co pap'a Grigore cellu mare (590—604) s'aru fi rugatu la Dumnedieu ca sa scoatia d'in iadu sufletulu lui Traianu, si co aru fi si do-benditu acesta favore cu conditiune numai cá in viitoru sa nu mai midilocésca iertare pentru vre-unu altu pagánu (139). Pe temeulu acestei legende Dante asiadia in alu sieselea ceru allu paradisulu seu (140)

l'alta gloria

Del roman prince, lo cui gran valore

Mosse Gregorio alla sua gran vittoria.

Spaniolii lauda anco in romantiele loru pe Traianu pentru a sea dreptate si blandetie (141). In ritualulu bisericei greco-orientale se citeasca : «O Dómné, iarta-lu pe ellu, precumu ai ertatu pre Traianu, dupo midilocirea sanctulu Grigore» (142). In traditiunea serba Tiarulu Traianu are trei capete si aripi de céra (143), séu capu de

a opiniunea emisa in scrierea sea *Ueber die Abkunft der Slaven*, Ofen 1828, co Dacii si Getii suntu slavi, — sustine co unele triburi dace ca : Koistobokii, Πικυτται, Βεσσαί, cum si Karpíi, Ty-rangítii etc. erau niste popore slave. Argumentele selle suntu urmatorele : Πικυτται, *Pien-gítæ* semneadia «locuitori langa ríulu Pien'a», unu afuente allu Pripjetulu, guvern. Minsk; Biessii amintescu numele térguletiulu d'in Gallici'a Biecz aprópe de Carpati; Κοιστοβόκιοι — pe acell'a allu ríulu Kost'a (guvern. Cernigov in Russi'a); Carpii suntu Chrbati séu Chorvati, adico locuitorii Chribiloru = Carpatiloru; iarú Tyrangítii suntu tribula slavonu d'in Chronicarulu Nestore — Tiverzii séu Tiverzii (op. cit. 205—217)! Si cu tóte acestea insusi Şafarik — cate-va pagini mai in-colo (p. 473) declara lamuritu co : simpl'a asemenare de numi nu pote fi nici-ua-data ua proba fun-data pentru inrudirea de sänge intre popore. — Vedi la Zeuss, op. cit., contradicerile autorulu «Anticitatiloru slave» cu ethnografi'a si istori'a; idem Fr. Miklosich, in *Ienaer Litteraturzeitung* 1875, n. 684, si Rösler, *Zeitschr. für oesterr. gymnas.* 1872 p. 164—168.— Ne pare numai co mi-rare cumu amicu nostru d. C. Iirecek á pututu scrie : «Şafarik hat die slavische nationalität beider (d. i. karpén und Kostoboken) sehr wahrscheinlich gemacht.» (*Gesch. der Bulg.*, p. 77).

(138) Iirecek, op. cit. 435 seq. — (139) Massmann, *Kaiserchronik* III, 758.

(140) Canto XX, ap. Fröhner, la *Colonne Trajane*, 1865 p. 45.

(141) Iung Dr. Iul., *Roemer und Romanen*, Insbruck, 1877, p. 261—262.

(142) ap. Fröhner, l. c. Vedi despre legend'a lui Traianu interesantulu studiu allu d-lui Gaston Paris, publicatu in *Memorii scólei de Hautes études*, Paris 1878, si in *Rassegna settimanale*, Nr. 53, 5 genarie 1879.

(143) In povestea russa «Slovo o polku Igorovíe» (de la inceputulu secolulu allu XIII) Trojan este numitu de patru ori, si pomenese si despre unu «trop Trojanj» adico asia disulu *valu allu lui Tra-janu* in guvernamentulu Kievulu (Şafarik, *Slawische Alterthümer*, I, 521 seq.). Acelasi nume *Trojanu* se pastreadia in Balcani : térgulu Trojan, Trojanov most (podulu lui Traianu), Trojanov grad (ruine) si pasulu «Trojanova Vrata» (Kapudzik). Vedi F. Kanitz, *Serbien*, Leipzig 1868 p. 73, des-pre traditiunea de la Trojanograd. — A. Kotljarevski, in *Древности Моск. археол. общества* I Moscua 1865. — Drinov op. cit. 76—81. Iirecek, id. 74 seq.

câne ori de pisica; are avutii nenumerate, curgându-i aurulu si argintulu pe 70 de fontăni ce nu seca nici ua data; ellu este numeratu chiaru printre dieitatile pagâne slavice (144).

D'in tôte acestea deci nu se pôte deduce co in timpulu cuceririi lui Traianu, Slavii venisera in contactu cu Români, si anume in Daci'a (145).

II-lea. *Colenda* slava este unu imprumutu de la gr. *καλάνδα*, lat. *Calendae* facutu tardiu prin introducerea creștinismului la Sloveni de cotre Germani, si de la Sloveni cuventulu a pututu trece la Bulgari, si asia mai departe (146); deci nici acést'a nu permite vre-ua concludsiune pentru ethnologi'a si istori'a Slaviloru.

III-lea. Nestor, cu ua mie de anni posterioru, pôte fi ua fontăna pentru esistenti'a Slaviloru in timpulu lui Traianu? cându mai alesu *Vlachii* d'in textulu in cestiune (147) se iá de unii invetiati dreptu Celti (148) séu Franci d'in regatulu francu-resarítenu (149), iar altii, mai autorisati, dreptu Români? (150).

(144) Intr'unu manuscriptu *Chozdenie Bogorodici po mukam* (preamblarea Maicii Domnului in iadu), scrisu inainte de secol. XII. (ap. Drinov, op. cit., 76) se citește: *ТО СЕРГІИЪ ІЕ И ЧАВЪЧЬ ОКАМЕНАТА ОУТРИНА ТРОИАНА ХЪРСА, ВЕЛЕСА, ПЕРОУНА, НА БЫ ОБРАТИША*, adico co paganii facura diei si d'in omeni, si anume pe *Trojanu*, *Harsu*, *Velesu* si *Perunu*. In altu mscr. d'in secol. XVI, *Откровении Свѣтъхъ Апостолъ* «Apokalypsulu sf. Apostoli» idem: *МНАИЕ КОГЫ МНОГЫ: ПЕРОУНА И ХОРСА ДЫЛ И ТРОИАНА, И ИНИИ МНОЗИ* adico: «se inchinau mai nainte la multi diei: *Perunu*, si *Horsa*, si *Dyj*, si *Trojanu* si la alti multi».

Trajan (accentulu pre prim'a syllaba), *Trajko*, numi de botediu obicinuite la Bulgari si Macedo-romani, ni se paru a fi ua derivatiune d'in verb. v. slav. *trajati* «a tine, a durá, a trai, bulg. *trajam*, tra, tinn, staruescu, traescu, ca si subst. *troianu*, g. amada de zapada, séu de pamentu,» -- nefindu între acestea nici-unu raportu cu numele imperatului Traianu. De aceea credemu co este mai multa bogatie de imagini de cătu adeveru in urmatorele cuvinte alle d-lui Ubicini: «Il vit (le souvenir de l'empereur Trajan) dans la tradition, dans la langue, sur les monts, dans la plaine, dans le ciel même. Ainsi la voie lactée, c'est le chemin de Trajan; l'orage est sa voix; l'avalanche est son tonnerre; la plaine est son camp; la montagne est sa tour; le pic escarpé est sa vedette. Il est le Roumain, c'est-à-dire l'homme fort et vaillant par excellence» (Ubicini, *Ballades et Chants populaires*, Préface).

(145) Vedi in acestu sensu *Iung*, op. cit. 259—262.

(146) **Fr. Miklosich**, *Die christliche Terminologie der slavischen sprachen*, Wien, 1875 p. 22—23; Idem, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, cuv. КОЛАДА. — Idem, *Die slav. Elemente im Magyarischen*, Denkschriften d. Wiener. Akad. 1871, p. 2. **Drinov**, op. cit. 75.

(147) **Nestor**, «caci Vlachii napadira assupr'a Slaviloru-dunareni, si se asediara printre ei, si i stapenira cu fortia pre ei»: «Водохомъ бо нашедшимъ на словени Дунайскые, и сѣдшимъ в нихъ и насидяющимъ имъ. Cf. Nestor, ed. Miklosich, *Vindobonae* 1860, cap. III.

(148) **Şafarik**, *Slav Alterth.* Opiniunea sea a fostu anco de multu combatuta de cotre **G.v. Vickersheim**, *Zur Vorgeschichte Deutscher Nation*, Leipzig 1852, *excursus* A. — Contra ei vedi si **Drinov**, op. cit., 81.

(149) Vedi **Roesler**, *Rum. Studien.*, p. 80.

(150) **Schloezer**, *Nestor*, II, p. 80, III, 142, 144: «Diese Wlachen Nestors sind keine andre, als die wir noch jetzt allgemein Walachen nennen. . . Es sind nicht Römer, nicht Bulgaren, nicht Wälsche gemeint, sondern *Wlachen*, Abkömmlinge des uralten grossen Völkerstamms der Thraken, Daken, und Geten, die noch jetzt ihre ganz eigne Sprache haben». **A. Kunik**, in *Записки императорской академіи наукъ, томъ шестой*, St. Petersburg, 1865, p. 54—58.

Dr. Isidor Szaraniewicz, mai pretentiosu de câtu d. Drinovu, tine pre Daci si Geti dreptu Slavi, umplându cu acesti'a deja in anticitate tóte tierrile de la Carpati si d'in peninsul'a thraca pene la Hemus. Cum demonstreadia thes'a sea se pote vedé d'in urmatórele esemple : Se scie co muntii Carpati isi trage acestu nume de la locuitorii sei Carpi, precum acelasi lantiu de munti s'a mai numitu peucinicu, bastarnicu, séu ruthenicu (in evulu-mediu), dupo cum locuitorii sei erau : Peucinii, Bastarnii séu Ruthenii. Autorului de susu anso ii place a vedé in Carpati cuvântulu slavonescu крапийъ tare, mare, lungu. Riulu Πασιτικός ilu asémèna riului Axiaces, si câte-ua data riului Buzeu, aflunte allu Siretului, cum si riului Viso, aflunte allu Tisei (151); tribulu dacicu allu Preudaensiloru (sic) ilu asiadia la Prutu, iara pre cellu allu Kotensiiloru — intre Ceremusi si Prutu, adica in Pocuti'a, pentru co : «radecinile slavice alle acestoru numi Preudaensioi si Kotensioi de la *prud* (citesce pradu) curentu, si *kut* (citesce kǎstu) anghiu, nu trebuesce sa ne surprindia» (125). Localitatea de adi Putn'a, Putilla (?) o gasesce ia pregiurulu cetatii romane *Angustae* (?), si *put'* (sic) semnându in vechi'a slavona ca si in cea ruthéna actuale unu *drumu*, acestu nume nu era necunoscutu nici in vechime: es. Centum *Putea*, si *Bontai* langa Tapae! — Astu-feliu pre temeiu lu inchipuitei assemenari d'entre Porata, Poritos, Pyretos cu *Preudaensioi* — ua lectura inventata *ad hoc* in locu de Preдавensii, asiá cum se citesce in Ptolemeu (153)—, se asiadia acestu tribu cu locuinti'a la Prutu, pe cându chartile lui Ptolemeu si toti scriitorii (154) ii punu in alta parte. Asemenea pre Kotensii ii duce in Pocuti'a, pentru co in slavonesce este cuventulu *Kuty*; anso cu acelasiu temeiu aru trebúi sa i preumblamu cându la Kutná-hora (Kuttenberg), cându la Kuttenplan (in Bohemi'a), cându la Kutno longa Varsovi'a (155). Câtu pentru slavicultu Centum *putea*, unu dictionariu latinescu i aru fi pututu spune co e vorb'a despre *ua suta de isvore*, éro nu de «*ua suta de poteci*», precum, d'in litteratur'a geografiei antice a Daciei, aru fi pututu aflá co *Bontæ* la Iornandes este in locu de Pontes (Πόντες), si prin urmare nu e de cugetatu la slavicultu *путь* «drumu». Nesciindu acestea, de ce sa ne mai miramu déco acelasi autoru confunda Pannoni'a cu Pontulu-Euxinu, séu tine Pannoni'a d'in evulu-mediu la resaritu de Dunare, séu boteadia *sarea* si *hotiulu* in limb'a romana cu «*acra*» si «*ul huc*»!

Cuno, care dupo cum s'a vediutu mai inainte, sustine co Scithii era de origine slavona, mai adeogindu áncu si pre Κρόβουζοι [pe cari ii face identici cu Chrobatii de adi (156)], pre Κόραλλοι (in numele caror'a vede litavicultu Karálus, mare, puter-

(151) *Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-Völker im Alterthum und Mittelalter* Leinberg 1871, pag. 49.

(152) op cit., p. 85, 121 — (153) VIII, 12, 4.

(154) Vedi mai susu in partea anteiu a acestui studiu, si chart'a lui Ptolemeu aci anessata.

(155) Miklosich. *Die bildung der Ortsnamen aus personennamen im Slavischen*, *Denkschrift d. Wien; Akad.*, 14 vol., 1865. — Roesler, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.*, 1872, p. 166, recensiu-nea cartii Doctorelui Szaraniewicz.

(156) *Forschungen im gebiete der alten Völkerkunde*, Die Skythen, Berlin 1871, p. 231.

nicu), pre Bessi, cari suntu érosi Slavi, pentru co : in tiérr'a loru curgu riuri cu numi slavonesci (p) cá Strymon, Bargas, Syrmus, si pentru co Iordanis (c. 12) dice co Bessi numiau Dunarea *Istru*,—cuventu asemenea slavonescu, dupo d. Cuno (157); pre Sauro-mati (158) Roxolani (159) Iazygi (160) Costobocci (161), Serbi, Gabri, Rami (162) Carpi (163), Cimeri etc.,—nu este de mirare déco slaviseadia si pre Geti si Daci. Argumentele sélle pentru cesti d'in urma suntu : a) *Numi geografice d'in Daci'a* esplicate in chipulu cellu mai arbitraru prin limb'a slavona, pe care bine nu o cunnósce (164) : 1. Riulu Prutu de la radecin'a vechia slava plu «fluere», de si Herodotu observa a-nume co Scytii numescu acestu riu in limb'a loru *Porat'a* (165); 2. Dierna, Tierna, — identica cu slav. Cerna (166); 3. Tiarantos, nume slavonescu fiindu co si Dierna este slavona (167), si riuletulu de adi Cern'a e identicu cu riulu Tiarantos allu lui Herodotu; 4. Temesiu, de la rad. sskr. care se afla si in slavic'a *tim* «udu» (168) — de si *Temesiu* este ua forma noua ce ne intempina pentru prim'a óra la Const. Porphyrogetetu in allu X-lea seculu : Τιμήσης, pe cându numele cellu vechiu este Tibiscus. b) *Numi de cetati*: Sarmi-ze-getusa=«orasiu allu Sarmatiloru» (169); Kapidava comparata cu numele de riu Pantikapés si cu numele de orasiu Pantikapaeon (170) tote acestea=cu vechiulu slav. patoka «res fluida» ррѣина «mare»; Klepidava, = cu vech. slav. klepati «tundere, pulsare, sonare, klopotati «strepere» (171); Utidava = v. slav. woda, bulg. uda «apa» (172); Ramidava = poporulu sarmatu Rami (173); Setidava = Жидово (174), de si nimicu nu pote fi mai evidentu de cátu co жидово vine de la polon. Жыд «jidovu» si ovo, suffixulu adjectivalu topicu cellu mai obicei-nuitu. [Compara Iudendorf, Iudenburg in Stiri'a (175)]. c) *Numi ethnice* : Kistobo-

(157) id. p. 231—232. — (158) id. p. 328. — (159) id. p. 332. — (160) id.

(161) id. p. 330. — (162) id. p. 332. — (163) id. p. 335.

(164) Vedi recensunea lui Rösler, *Zeitsch. für oesterr. Gymnas.*, 1872, p. 291—30' : Cuno inventédia unu slavicu primitivu *banu*, de unde deduce apoi numele parthicu Artabanus, pe cându cuventulu este ua contractiune d'in βοάνας de la Byzantini, si nu ne'ntimpina inainte de alu X seculu. Miklosich, *die slavischen elemente im Magyarischen*, p. 19, Şafarik, *Serbische Schriftum*, considera cuventulu ca neslavicu. — Asemenea elu inventeadia pre slavulu *orias* «uriasiu, gigante», de unde trage numele principelui scythu (IV 78) Orikos, si allu reginei Amazoneloru Orithya — Elu crede co form'a rusa *gorodü* este mai vechia de cátu vechiulu slav. градъ, co d'in *Sporii* (numele slaviloru la Procopius) s'a facutu rus. *soboru* «adunare» pe cându acest'a vine d'in vech. slav. съборъ «adunare», σύνοδος, «conventus» unu compositum si elu d'in съ (grec, σύν) si обратя. *Lysa góra* pentru Cuno semnecadia : munte coperitu cu padure, pe cându d'in contr'a lysa góra este verfu de munte plesivru, fora de padure (cech. lysý', polon. lisy, rus. lysij, slov. lisast). etc.

(165) IV 48 : Εἰσὶ δὲ διδῶ οἱ μέγαν αὐτῶν (Ἰστρῶν) ποιῶντες, διὰ μὲν γε τῆς Σκυθικῆς Χώρας πέντε μὲν οἱ βέροντες, τὸν τε Σκύθην Πάρατα καλεῖσσι, Ἕλληνας δὲ Πυροτῶν.

(166) op. cit. p. 234. Co *Tsierna*, Διέρνα nu e nume slavonuu vedi si Jung, op. cit., p. 263—264, care observa co in Engadin este unu locu *Zernetz*, cu aceiasi radecina si cu unu suffixu slavuu pr'in aparentia, de si nu mai de slavi nu se pote dice co voru fi locuitu vre-ua data acolo. Vedi si mai departe, despre etymologi'a cuventului.

(167) Cuno, op. cit. p. 234. — (168) id. p. 247. — (169) id. p. 236. — (170) id. p. 241.

(171) id. p. 243. — (172) id. p. 242. — (173) id. p. 340. — (174) id. p. 242.

(175) Rösler, *Zeitschr. für oesterr. gymn.* 1872 l. c.

coi = iu partea finală cu slav. bokŭ «malu»(176); éro pe Anartoi ii tîne identici cu Sarmatii Ἀναρτόφρακτοι (177); *d) Limb'a dace* : D'in cele 33 numiri dace de plante transmise de Dioskorides, patru le crede invederatu de origine leto-slava : κρουστανη = lith. kregzdine; Δοχελα = lith. dagys, dagilléli; σεβα = serb. zova, sambucus nigrus : κριαδηλα, a. germ. super. friudila, lith. prietelka, rus. prijatel'nica (178); si *e) Numi personăe dace* : Oroles = v. slav. orlŭ vulturu; Zalmoxis = za «post, trans» si mrŭkati «obscurari» (179)!

Ací este loculu a ne aminti de observatiunea celebrului slavistu Fr. Miklosich, «Cu buna-vointia pôte cineva fora multa petrundere sa slavisedie chiaru Mekka si Medina» (180)

Asemeni explicatiuni limbistice ansa, chiaru deco nu aru fi numai apparínte, nu confirma intru nimicu teori'a despre slavicitatea Daciloru. Este destullu a ne aminti numai co totu cu acelési cuvinte esplicate in chipuri diferite, Dacii fura cându germanisati, cându celtisati.

§ 6.

Aruncându ua privire retrospectiva asup'a opiniuniloru analisate despre nationalitatea Getiloru si Daciloru resulta co acesti'a nu suntu nici Germani, nici Celti, nici Slavi de origine.

Ne remàne sa cercetàm u deco ei nu se potu asiediá cu mai multa probabilitate intre poporele d'in famili'a thraca.

§ 7.

Herodotu este cellu d'anteiu d'in scriitorii vechimei, care vorbesce despre Geti aretandu-i de cei mai viteji si cei mai indreptatiti, — adico adeveratii, proprii Thraci (181). Strabon de asemenea ii numesce unu tribu d'in marea familia thraca, resemàndu-se pe marturi'a lui Menandros, si mai adaoga co : Dacii cu Getii vorbiau un'a si aceiasi limba (182). De si contr'a deseversitei loru identitati Dio Cassiu se pronuncia in modu hotaritu (183), nu resulta co Dacii aru fi avutu ua positiune ethnologica deosebita de a Getiloru. Cu atari marturii ansa negresitu co nu dobèndim

(176) Cuno. op. cit. p. 330.

(177) id. p. 340. — (178) id. p. 340. — Vedi mai departe. (179) id. p. 341.

(180) Miklosich, *die slavischen Ortsnamen aus Appellativen* (Denkschriften der Wiener Akad. XXI, 1872) p. 77.

(181) Herodotu, IV, 93 : οί έται... Θρηξίων έόντες ανδρηκώτατοι και δικαιοτάτοι.

(182) Strabo 296. 303. 304. 305. — (183) Vedi mai susu cap. VIII, § 1.

ua idee mai precisă despre naționalitatea Getilor și Dacilor, pene ce nu vom vedea mai înainte ce putem ști sigur despre naționalitatea însăși a Thracilor.

Ethnographii și filologii moderni, recunoscându cu toții în Thraci unu popor indo-european, diferă numai în determinarea grupei la care ei aparțin; unii îi află din grupul aric, în specialul eranică sau baktro-persică; alții, cu grupul european, în specialul sud-european sau greco-italic; și a treia clasă de inventații le dă o poziție intermediară între ambele grupe.

§ 8

Thracii sunt Erani. Lassen, combatându clasificatiunea de limbi și popore a lui Adelung (184) în patru familii principale: 1° thraco-illyrică (aparținându-i cele mai multe popore din Asia mica la vestul de Halys, și în Europa populațiunile thrace și illyrice); II^a pelasgă; III^a greacă, și IV^a latină, — pe cuvinte ce acea clasificatiune separă limbi foarte aproape între dusele, admite o familie specială de limbi: thraco = mica-asiatică = armenă, despartită de Helleni, de Illyri (la cari aparțin Skipetarii sau Albanesii) și de vechii Italiei (Umbrii, Oskii și Latini) prin proprietăți imposibile de determinat din cauză cunoștinței insuficiente a acelei familii, care cuprinde urmatoarele limbi: armenă, cappadocică, phrygiană, limbă Bithynilor, Thynilor și Marijandinilor, și în fine limbă thracă (185). Despre cea din urmă el observă anume, unindu-se cu P. Bötticher (186) 1° ce ea schimbă pe sskr. *h* în *z*: Βιζα unu fel de grâu și ζείρα, și haina pe deasupra, reducându-se la rădăcina sskr. *vrih*, crește, și *hri* a lua; II^a ce ea nu deosibese pe *ç* de *s* cum probează numele thracu Σαραπάρι «taitor de cap», care vine de la sskr. *çiras* capu (originar *çaras*, comp. gr. *κάρη*), și sskr. *prî* în causativu cu simțiu de: a duce la capetă, a fini, zend. *përē* a sfărâma (187), și III^a, probă ce Thracii aparțin grupei arice este numele unui thracu numit chiaru Ἀρσία (188).

Lagarde (189) și Gosche (190) comparându glosele thrace și phrigiene de prin

(184) *Mithridates* II p. 399 seq.

(185) Lassen, în *Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Leipzig 1856 vol. XVI p. 329—388: *Ueber die lykischen Inschriften und die alten Sprachen Kleinasiens.* — În specialu *ueber die alten Kleinasiatischen Sprachen überhaupt* (364—388).

(186) *Arica*, scripsit Paulus Bötticher, Halae 1851, pag. 50 și 51. Autorulu reunește mai înainte notițiile istorice răspândite prin scriitorii vechime despre originea arică a unor popore din Asia mica, și europă ca: Mysi, Thraci, Armeni, Phrygi și Lydi; apoi însira glosele conservate de autori din limbă persică, phrygică, lydică, thracă și scythică. Vedeți despre acesta scriere H. Schweizer, în Kuhn, *Zeitschrift für vergleich. Sprachforsch.*, t. I, Berlin 1852, p. 476 seq.

(187) p. 365. — (188) Steph. Byz. v. Θράκη.

(189) *Einige Bemerkungen ueber éranische sprachen ausserhalb Erân's*, în *Gesammelte Abhandlungen*, p. 266—295.

(190) *De ariana linguae gentisque armeniacae indolae*, Berolini 1847 în 8, p. 20—30.

scriitorii vechi cu vorbele correspundietoare d'in armen'a, zend'a, neo-persan'a, au ajunsu la conlusiunea co limb'a thraca se cuvine grupei eranice, opiniune ce o vedemu adoptata de còtre alti invetiati cá: Justi (191), Renan (192), Tomaschek (193), Blau (194), Ellis (195), Diefenbach (196), Mordtmann (197), Fligier (198), Hasden (199) etc. (200).

§ 9.

Thracii suntu indo-germani d'in grup'a sudu-europea. Dupo August Schleicher (201) limbile indo-germanice se impartu in trei grupe: 1° grup'a *asiatica* séu *arica*, consistàndu d'in famili'a de limbi indica (vechi'a limba indica si sanskrit'a) si iranica seu eranic'a (vechi'a baktrica seu zenda, vechi'a persana, si limb'a arména); 2^{-lea} grup'a *sudvestica europea*, consistàndu d'in grec'a (còtre care mai aproape de càtu tote stà limb'a albanesa), d'in italic'a (latin'a, umbric'a si oskic'a) d'in celtic'a (vechi'a irica), si 3^{-lea}, grup'a *nordica europea*, consistàndu d'in famili'a slava, lituana si germana. Procesulu de divisiune allu acestui corpu de limbi indo-germanice Schleicher ilu presenta sub urmatorea schema (vedi pag. d'alature), in care lungimea liniiloru semneadia durat'a, iara departarea unor'a de altor'a gradulu de inrudire (202). Astu-feliu, dupo acésta schema Indo-Germanii se despartu mai anteu in doue grupe: intr'ua parte: Germanii și Slavii, intr'alt'a Arii (Indii si Eranii) Grecii (la cari se numera si Illyrii) Italii si Celtii. Mai tardiu apoi Germanii se separa de Slavi, éro Arii de catre celle alte trei familii, urmàndu mai departe fie-care grupa a se sub-impartí in acelasi chipu.

(191) *Handbuch der Zendsprache.*

(192) *Histoire des langues sémitiques*, p. 52.

(193) *Ueber Brumalia und Rosalia*, in *Sitzungsberichte der Wien. Akad.*, 50, p. 358.

(194) *Das Albanesische. als Hilfsmittel zur Erklärung der Lykischen Inschriften* in *Zeitschrift d. d. m. Gesellsch.* t. 17, Leipzig 1863, p. 652 sqq.

(195) *The armenian origin of the Etruscans*, p. 5. sqq.

(196) *Origines Europeae*, 45. 65. sqq.

(197) *Ueber die altphrygische Sprache*, in *Sitzungsberichte d. k. bayr. Akad.*, 1862, t. 1, p. 12—38.

(198) *Beitraege zur Ethnographie Kleinasiens und der Balkanhalbinsel*, Breslau, 1875.

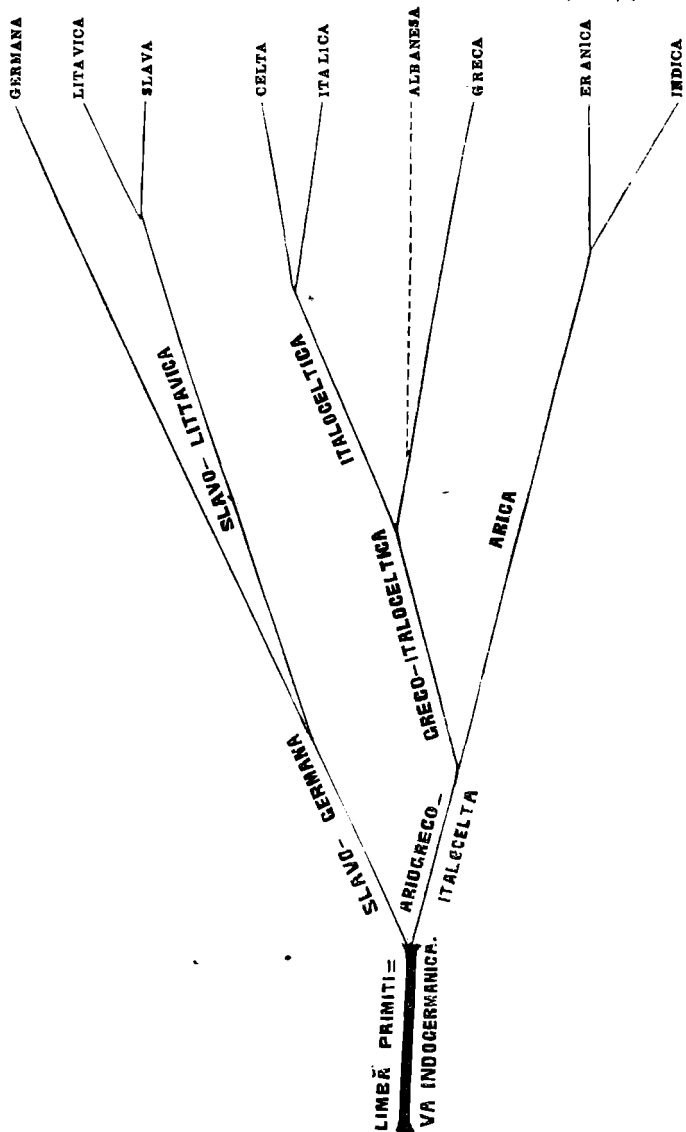
(199) *Column'a lui Traianu*, 1874 nr. 5 si 6.—1876.

(200) Despre valórea acestei theorii vedi mai la vale, § 15.

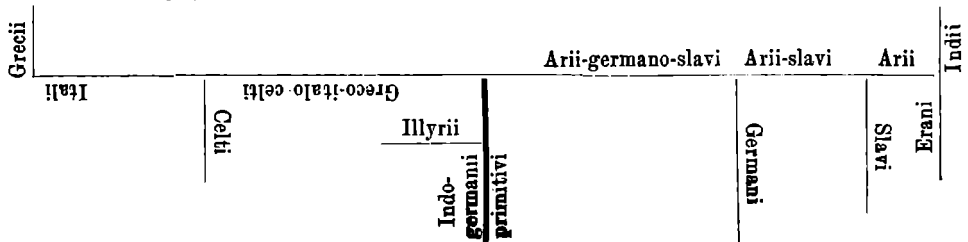
(201) *Compendium der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen*, vierte auflage, Weimar 1876, p. 5—9.

(202) op. cit. p. 9.

In contr'a acestei pareri, d. professore de la Vienn'a *Fr. Müller* (203), admite cu

(203; *Allgemeine Ethnographie*, Wien 1873. p. 70 seq. Theori'a lui Mueller se pote inchipui prin urmatorula arbore :

cei d'anteiu cari s'au despartitu de comunulu trunchiu au fostu Illyrii cari, mergènd còtre sudu occupara peninsul'a Balcanica si tierrurile peninsulei italice. Apoi cu timpulu restulu limbiloru indogermanice se facù in doue : Celtii, Italii si Grecii de ua parte ; Aarii, Slavii si Germanii de alt'a. Celtii se despartira de prim'a grupa apucându spre apusu , éro Germanii, de a doua grupa, apucându spre miadia-nopte. In fine se separa si Italii de Greci, si Slavii de Aarii, cari la rendulu loru se bifurca : in Indi si Erani (Persii de adi, Kurdii, Ossetii, Armenii (204), Belutschii si Afganii éro in anticitate celle mai multe popore d'in Asi'a mica, cá Phrygii, Cappadocii etc.): Thracii aru fi dero pre langa Basci cei mai vechi locuitori ai Europei.

§ 10.

Theori'a de limbi midilocitore a lui Schmidt. — Iohannes Schmidt in scrierea sea *Rapporturile de afinitate alle limbiloru indo-germanice* (205) renunciându la opiniunea generale sustinuta si de densulu pene atunci, co tóte limbile europene se reducu la ua singura limba fundamentale, si co limb'a primitiva a poporului indo-germanu s'a divisu mai anteiu in doue dialecte, unulu *aricu* si altulu *européicu*, emise ua noua theorie a càrii espositiune socotimu de cuviintia a o face pe scurtu aci : Schmidt e-numera mai anteiu (206) temeiriile aduse pentru deosebirea grupei *arice* de cea *européna*, temeiriuri aretate pre largu intre alti, de Lottner (207) si Fick (208), invederadia apoi (209) strins'a affinitate d'intre limbile nordeuropene (litavic'a, slavie'a

(204) Despre limb'a armena vedi studiile d-lui Fr. Müller d'in *Sitzungsberichten der phil.-histor. classe der Wien. Akad.*, 1861—1863.

(205) *Die Verwandtschaftsverhältnisse der Indogermanischen sprachen*, Weimar 1872, pagini 68.

(206) op. cit. p. 2—4. — (207) *Zeitschrift* VII, 18 seq. 161 seq.

(208) *Wörterb. d. indogerm. spr.* 1053 seqq. Aceste temeiriuri suntu :

1° Aric'a nu are *l*, pe cându limbile europene pre originarulu *r* l'o schimbatu in *l*; es. : plenus, lit. pilnas, vechiu bulg. plūnū, got. fulls, grec. πῦμα—πλη-μα;

2° In sskr. mai multe prepositiuri au sensuri diferite, pe cându in limbile europene au acellasi sensu. Es. *k* d'in «ad», pe cându grec. ἀμφί, lat. amb-, v. germ. sup. umbi, vechiu-iricu imm semneadia «circa» etc.

3° Motive istorice culturale : comunitatea numiriloru agricole, alle secerisului si macinatului, numai in limbile indo-europene. Vedi anso d'in contr'a Hehn, *Culturpflanzen und hausthiere in ihrem übergang aus Asien nach Griechenland und Italien sowie in das übrige Europa*, p. 399.

4° Mutatiunea germana a sunetelor (lautverschiebung) in unele cuvinte presupune consonantismlu limbiloru europene, éro nu allu celloru arice. Es. *k* d'in ik provine d'in medi'a lui ego, ἐγώ, éro nu d'in aspirat'a sskr. aham;

5° Tóte limbile europene suntu mai cu séma de acordu in conservarea vechiului si originarului *a*, si in fórté dés'a scoborire a lui in *e* si mai departe in *i*, pe cându vechi'a indica si vechi'a persica nu cunoscu in genere pe *e* scurtu, éro scoborirea lui *a* la *i*, numai in numeru limitatu, - anticulu baktricu *ē* (scurtu), dependinte de consunantela laturalnice, neavendu a face cu europenulu *e*, care nu atárna de densele. (Vedi G. Curtius, *bericht. d. sächs. ges. d. wiss.* 1864. p. 9 seqq). Es. cu *e* *ē*, *sex*, *sahs*, *szeszi*, *šestí*; d'in contr'a : sskr. *šas*, vechiu-baktr. *khšvas*, pe cându in gr. *ἀρόω*, lat. *aro*, igot. *arja*, lit. *ariù*, *a* s'a conservatu; si in fine

6° Visteri'a de cuvinte commune ce ne 'ntempina in mai multe lirabi europene, adunate de Fick in *Wörterbuch d. indgerm. Spr.* 355 seqq.

(209) op. cit., p. 6—9.

si germanic'a) (210) conchidiendu cu slavo-lettic'a cu neci-un'a d'in limbile europene nu stà in mai strinsa legatura de càtu cu cea germàna (211), faptu recunoscutu de mai toti filologii, si contr'a carui'a nimicu cu greutate nu s'aru puté invocá. Mai de parte, cercelàndu rapportulu slavoletticea cu grup'a eranic'a, Schmidt constata trasuri de afinitate pe cari slavice le are numai cu eranicile (212), éro nu si cu sanskrit'a, si vice-versa, trasuri pe cari limbile arice le au numai cu slavice, éro nu si cu lita-

(210) Acestoru limbi le suntu commune :

1° Contractiunea lui *-ja* in *i* lungu a unor nume feminine la nominativu singularu, mai cu sèma a participiilor feminine;

2° Idem in *i* lungu radicalu a numeriloru cardinale de la 4—10, in gotic'a, 4—9 in litav'a, si numerulu 4 in slav'a;

3° Assemenari in numerale : got. *-lif*, *-lib*, rad. *-libi* -, si lituan. *-lika* ; got. *thusundi*, pruss. ac. plur. *tusimtons*, vechiu-bulg. *тысяста*, lit. *tukstantis*, na mic;

4° Formatiunile presentelui prin midiloculu suffixuluu séu infixuluu nasal, spre a esprime rapportulu passivuluu-inchoativu, séu intransitivuluu ;

5° Transformarea lui *bh* d'in suffixele casuale *-bhi*, *-bhis*, *-bhja* (m) s. in *m* : got. *vulfa-in*, vechiu-bulgar *vľko-mũ*, lit. *vilká-mus*, *vilká-ms*, particularitate ce nu o are de càtu aceste trei limbi nordu-europene; si in fine :

6° Visteri'a de cuvinte a catoru-si trele limbi, care se acorda in multe si forte insemnate puncte, d'in 142 cuvinte si radecini constatate pene acumu numai in limbile nordeuropene, 59 suntu commune germanei, slavei si lituanei; 50, numai slavei si germanei, iar 33 numai lituanei si germanei, (211) op. cit., p. 9.

(212) Punctele commune alle slavoletticea cu eranic'a, si exclusivu numai cu dens'a, suntu dupo Schmidt acestea (p. 9—15) :

1° Schimbarea lui *s* in *h*;

2° Formatiunea nominativuluu dualu allu celloruu cu *i*-radicalu : vechiu-bulgaru *kosti*, lit. *avi* = sskr. *avi* (1), zd. *afriti* (2); si lit. *sunù* (3), v. bulg. *syny* = sskr. *sunu* (4), v. baktr. *paju* (5); assemenea a nominativuluu dualu allu femeniniloru in *a*- (lungu) radicalu : la sskr. *açve* (6), v. baktr. *date* (7) correspondente numai in slavolettic'a formatiuni cá v. bulg. *рѣче*, lit. *rankë*. (8)

3° Cea mai importanta d'in tote : Numai in limbile slavolettice palatalei sibilante arice (sskr. v. baktr. *ç*) corresponde ua sibilanta (slav. *s*, lit. *sz*), pe cându celle-alte limbi europene nu deosibeacu acestu sunetu de guttural'a tenuis (*ç*). Es. sskr. *çatam*, zd. *çatem*, v. bulg. *sũto*, lit. *szĩmtas*, ana got. *hund*, lat. *centum*, v. iric. *cét*, grec. *ἑκατόν*.

Assemenari alle slavoletticea cu aric'a, éro nu si cu germanic'a :

1° In declinatiuni : instrument. sing. *-bhi*, plur. *-bhis*; locat. plur. *-sva*; in conjugatiuni : aoristulu simplu si compus, futurulu in *-sjami*, particip. perf. activu in *-vans*, supinulu in *-tum*; (9)

2° Numai in erano-slavolettic'a este : a) genet. sg. allu pronom. de antei'a persona : v. pers. *mana* (10) v. baktr. *mana*, lit. *máno*, v. bulg. *mene*, b) pronumele *ava-*, vech. bulgar *ovũ*, c) preposit. v. bulg. *radi*, v. pers. *radij* pentru, si prep. *sam* : pruss. *sen*, lit. *sũ*, v. bulg. *sũ-*, *sũ*, v. baktr. *hanv* (11),

(1) *i* lungu. (2) *a* si ultimulu *i* lungi. (3) primulu *u* lungu. (4) ambii *u* lungi (5) *a* si *u* lungi.

(6) *e* lungu. (7) *a* și *e* lungu.

(8) Fick observa (*Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*, 1873, p. 58) cò ar trebui sa se probe-die mai anteu cò in punctulu acest'a in care Slavii si Arii suntu in acordu, ei se departeada de Germani, ceea-ce nu se pote probá d'in caus'a disparitiunel complete a dualulu in limb'a germana, si imposibilitatii de a sci cum, acest'a alcatuia formele correspondietore, pe cându avé ancu dualulu.

(9) Aceiasi observatiune cá in not'a precedentã, coci aceste forme au disparutu completu séu apròpe completu d'in german'a.

(10) *a* finalu lungu (11) cu semnulu \sim d'asupr'a lui *au*.

vie'a, de unde deduce (213) co limbile cari suntu geograficesce mai apropiate, au si trasuri comune mai multe de càtu celle mai departate, co prin urmare ua midilocire continua duce de la limbile indice, prin celle eranice, la celle slavice, si de la acestea la celle lituanice; si in fine co slavie'a contine mai multe trasuri arice de càtu litavic'a, eranic'a mai multe de càtu sanskrit'a. Aceste asemenari ànsa fiindu de asià natura co nu ne autorisa a pune pe slavoletici mai aproape de ramur'a arica de càtu de germàni, urmeadia (214) co: litavic'a pe de ua parte se 'nlantuesce in chipu nedespartibilu de german'a, pe de alt'a totu astu-feliu de aric'a, de unde dero: opiniunea unei limbi primitive slavo-letto-germàna, ca si a unei limbi primitive slavo-letto-arice, este falsa, nefindu justificata nici un'a nici alt'a prin fapte limbistice. Atunci (215) trebuie a recunnósce co: slavolettic'a nu este nici limba arica nici europena, co ea nu se póte desface nici de aric'a nici de germanic'a, fiindu numai midilocitória organica a amendoror'a. Anse deco nu admitemu ua limba primitiva nordu-européna, nu putemu admite nici ua limba primitiva européna (216), pèntu co in sudulu Europei, cá si la nordu, nu esista ua granitia între aric'a si limbile européne, — asemenarile limbei greca de ua parte cu latin'a si celtic'a, de alt'a cu limbile arice fiindu de asia natura (217) co ea nu se póte despartí nici de unele nici de altele. Totu astu-feliu si alle latinei cu celtic'a, prim'a fiindu midilocitória organica între tóte alle selle vecine: gréc'a, celtic'a si german'a; — cum asemena si celtic'a este midilocitória

hém-, sskr. sam, d) substantive collective séu abstracte in locu de numere cardinale: patí == sskr. pañkti-cincime, devatí = v. baktr. navaiti nonnime, desatí == sskr. daçati diecime (12); e) ordinalulu prívú primulu = v. pers. paruva-. v. baktr. paourva-, sskr. purva; f) sl. bogu Dumnedieu = v. pers. бага, v. baktr. bagha-, phryg. Βαγαιός (Ζεός); svatu lit. szvèntas sfantu = v. baktr. çpenta- (13);

3° Aceiasi numire a nuntii la Slavoletti si Arii (Vedi. Anexu II sub vedu) si a scrierii la Slavi si Persi: v. bulg. pisati a scrie, v. pers. ni-pis, n'j-apisam scrisseiu. (14)

(213) p. 15. — (214) p. 16 — (215) p. 17. — (216) p. 19.

(217) Assemanarile grecci cu limbile arice:

1° Schimbarea între ð-privativu (in aintea Consonantelor) si ðv-privativu (in aintea Vocalorulu) e càndu latin. in-, germ. un- remane neschimbatu si inaintea consonantelor (15); si

(12) Fick, op. citat, p. 37, probeadia co aceste numere abstracte se afla si in germanic'a: slav. pātī cinci==sskr.

pañkti, f. cincime, = an. fimt. f. cinci (de es. fimtar — dômr, judecat'a de cinci); slav. šestī siasso = an. sett f. siesse (pentru seh-ti, acest'a pentru sebs-ti, precum an. setta al siesslea = sehtan-); slav. desatī (lit. šdeszinti-s diece, sskr. daçati diecime) comp. goth. -taihund d'in sibun- taihund 70, ahtau-taihund 80, niun-taihund gen. -inihundis 90, taihun-taihund 100, in care-taihund are functiunea numeralu cardinalu, intocmai cá litavicalu deszinti-s diece, v. slav. desatī diece, si in opozitiune cu sskr. daçati decada, — Si in fine, vechinlui-slavu devatī 9 (=zend, navaiti nonnime) pote sa-i correspundia germ. dialectalu niundi-. Astu-feliu Germanii stau prin systemulu de numeratore totu atãtu de aproape de Arii càtu si Litavii si Slavii.

(13) Ansa si german. ansu- Dumnedieu = zend. ahn domnu; goth. hunsla- sacrificiu = sskr. çvātra; goth. hveit-s reflexu allu sskr. çvid a fi albu, precum lit. szvit, e reflexulu sskr. çvit a fi albu, asià co resulta si de aci na atingere de ua potriua a visteriei de cuvinte germana si slavolettica cu aceia a limbiloru arice. Vedi Fick, op. cit. 57.

(14) Fiind-co nimeni nu pole admite ca Arii si Slavii sa fi sciutu serie in epoc'a cea fórtè departe a conexiunii loru limbistice, Fick (op. cit. 57) presupune: séu co Slavii a imprunatatu cunnoscint'a artii scrierulu impreuna cu cuventulu pisi-ti, a serie, de la Persi prin midilocirea Scythiloru, séu co pers. n'j-pis si v. slav. pisi-ti nu suntu identice, primulu venindu de la radecin'a pis, lat. pinsere, cellu d'allu douilea de la ariculu piç a taiu, a zugravi, a împodobi, care se afla si in slav. pls-trū, pestritu, ant. germ. sup. fēh, pestritu, πικίλος, = sskr. peçala.

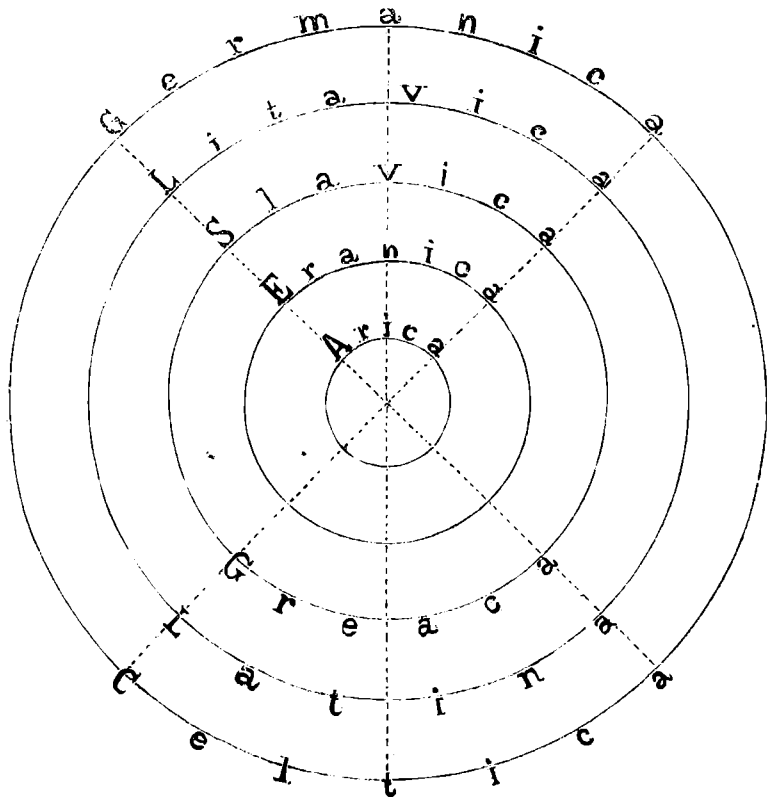
(15) Acesta coincidentia e numai aparenta, perderea nasalei provenindu d'in logile phonetice alle limbei grece, dupo cari ἐνέα = navan alaturu cu ἐνενη-χοντα (veFενη-χοντα — nonăginta), δέκα, δέκα-το-ς, ἑκα-το-ν. Vedi Fick, op. cit. p. 141.

organica între latin'a și german'a. Astu-feliu Schmidt vede pretutindeni ua continua trecere gradata a limbiloru d'in Asi'a în Europ'a, punându în locul ideii arborelui genealogicu, icôn'a undeloru cari se întindu în cercuri concentrice d'in ce în ce mai slabe cu câtu elle se departeada de punctulu centralu (218).

§ 11

Aplicatiunea imediata a acestei theorii artificioase o făcu cellu d'antoiu reposatulu R. Rösler într'unu studiu *Einiges über das Thrakische* (Cevă despre limb'a thracia) (219). Luându că punctu de plecare hypothes'a co : limb'a illyrica, thraca, geta;

2° Numai în gréc'a și aric'a se afla : a) prepositiunea *sa* în compositiuni : ἀ-δελφείος sskr. sa-garbhja; b) augmentulu și aoristulu reduplicatu, cum și alte asemenari în conjugare(16); c) infinitivă în : -ναι, -εναι, -μεναι își gasescu numai în aric'a corespundietore : ἰδ-μεναι, δό-μεναι, = ved. vid-māne (17), dá-mane(18), v. baktr. čtao-maine(19); d) suffixulu numeralu sskr. -ças, grec. -κας, -κίς, pankā-ças = πέν-τά-κίς (218) p. 27. Theori'a lui Schmidt se pote representá astu-feliu :

(219) *Zeitschrift für Oessterr. Gymnas.*, 1873, p. 105-116.

(16) Aceste'a suntu adeverate, anso nu probeada nimicu pentru thes'a lui Schmidt. (Fick, p. 142-144).

(17) e lungu (18) primul *a* și *e* finalu lungi. (19) e lungu.

daca, scytha, sarmatica si elanica aru fi numai undele pusse in miscare alle unei'a si acelleiasi inundatiuni de popore de la resaritu prin portile nordice alle Iranului, inundatiune in care und'a cu càtu inainteadia mai la apusu cu atàtu se departeadia mai multu de originarulu aricu, asià co scythic'a, sarmatic'a si slavice'a suntu mai aproape de aricu, in specialu de vechiu baktricu, de càtu dacic'a, thracic'a si illyric'a, — ellu compara mai multu séu mai pucinu nemeritu glossele si numile proprii thrace cu cuvinte si numi proprii eranice, slavice si celtice (220) spre a ajunge la conclusiune co : precum limb'a thraca are multe assemenari cu aric'a si in acelasi timpu cu grec'a si latin'a, totu asià si limb'a daca (un'a d'in idiomele celle mai inrudite cu thrac'a) — pe lângà trasurile commune de afinitate cu thrac'a, are altele nu mai pucinu cu litavic'a si slavice'a.

§ 12.

Este meritulu lui August Fick de a fi probatu intr'unu chipu stralucitu nefundamentulu theoriei de limbi midilicitore a lui Schmidt, pr'in oper'a sea : *Unitatea limbistica de uadiniora a Indogermaniloru Europei* (221), si de a fi precisatu loculu ce trebue sa ocupe Thracii in famili'a indo-germanica (222). Schmidt considerase accordulu slavicultui s, litv. sz, cu sskr. vechiu-baktr. ç fatia de k allu celloru-alte limbi indo-germanice, cá ua proprietate esclusiva a limbiloru arice si slavoletice tragèndu de aci cellu mai de capetenia argumentu allu theoriei séle, — singurulu care dupo densulu aru ajunge sa derime opiniunea unei limbi primitive europene. Forti'a probanta anse a acestui accordu foneticu se intemeiadia pe suppositiunea co limb'a primitiva nu cunoscea de càtu unu singuru k (*k*-sunetu fora deosebire de casulu càndu ariculu *k* correspunde slavo-litav. *sh*, si càndu ellu correspunde slavo-litav. *k*), suppositiuno care este cu deseversire gresita. Ascoli (223) mai anteu, si apoi Fick, probara co in limb'a primitiva indogermanica a fostu doui deosebiti k (*k* si *k*.) cari lassara urme neindouiosse in tote limbile indo-germanice (afora de aric'a si slavoletic'a, in celtic'a, italic'a, grec'a si germanic'a). D'in acesti doui k, unulu *k* = aricultui *k* si *c*, grec. si (*kF* =) $\kappa \kappa, \pi \pi, \tau \tau$, lat. *c* si *qv*, (celtic. *kv* =) iric. *c* = gallo-britic. *p*, slavoletic *k*, si german. *h* si *hv*; d'in contr'a cellu altu *k*, = ariculu ç, grec. χ (éro nu χF si celle-alte), lat. *c* (nu si *qv*), iriculu *c* = gallo-britic. *c* (nu si *p*),

(220) Vedi mai la valle.

(221) *Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*, Göttingen 1873. — Idem, in *Beitrage zur vergleichenden Sprachforschung*, t. VII, p. 358.

(222) Insusi Schmidt dandu sema de scrierea lui Fick, in *Jenaer Literatur-zeitung*, 1874 Nr. 14 (p. 201 seq.) marturisesce : «und gestehe gern zu, dass einige der Gründe, welche ich für meine Ansicht beigebracht habe, von Fick mit Glück angegriffen sind und dadurch mehr oder weniger an Beweiskraft verloren haben».

(223) *Vorlesungen über vergleichende Lautlehre*, übers. Bazzigher und Schweizer-Sidler, p. 49—78.

litav. sz, slav. s, in fine german. h (nu si hv) (224). Pr'in urmare paralelismulu aricului k cu slavoletticul k, a aricului ç cu lit. sz, slav. s nu probédia intru nimicu afinitatea aricei cu slavolettic'a, nici «rolulu de intermediatoriu» allu slavoletticei intre aric'a si limbile europene, nici neesistenti'a de uadinióra a unei unitati limbistice a tuturoru poporeloru europene, ci d'in contr'a, ellu invedereadia unitatea limbistica si ethnica de lunga durata a càtoru-va membrii d'in grup'a européna, communitatea de traiu a ambeloru grupe nordica si sudica européna (225).

Allu douilea argumentu mai insemnatu allu lui Schmidt pentru opiniunea sea despre rolulu intermediatoriu allu limbiloru slavo-lettice intre germanic'a si aric'a, este communitatea visteriei de cuvinte a Slavolettiloru si Ariloru (226). Pe càndu in germanic'a nu se afla de còtu 15 radecini si cuvinte cari ne intimpina numai in limbile arice, in limbile slavolettice d'in contra se afla 61 asemeni radecini. Fick a probatu (227) mai anteu co acestu resultatu este ilusoriu, fiindu-co in adunarea refl-xeloru de cuvinte arice d'in celle doue grupe limbistice (german'a si slavolettic'a) Schmidt a procedatu dupo principii cu totul diferite; asiá de esemplu, pe lit. tekú tekēti, a alergá, a curge, vechiu-slav. tekъ tešti a alergá, a curge, ilu aduce cá paralelu cu sskr.takati, a trage, a asvirli, a derimá, cu vechiu-baktr. tak, a alergá, a se grabi, a curge, de si radicalulu tak cu insemnare a curge serva cá basa in grec. τήκω ἐτάκην «a alergá, a se grabi», in ταχ-ός, τάχ-ος etc. (228). Apoi, Fick facèndu singuru unu registru de cuvintele germano-arice si slavoletto-arice ajunse la rezultate diametralmente contrarii celloru de susu, si anume co : germanic'a se asémene in partea-i lexica cu aric'a cellu puciuu totu atàtu còtu si slavolettic'a : còci pre càndu in germano-aric'a se constata 82 radecini si cuvinte commune, in slavolettic'a-aric'a numerulu acestor'a este de 65—70 (229). Mai departe, dupo ce aréta co nici Greciloru nu li se pote atribuí rolulu de medilocitori intre Arii si ceillalti Europeni (230) fiindu in tote punctele curati europeni, cá unii ce au alcătuitu ua dinióra parte d'in unitatea limbistica européna, autorulu cerceteadia deca unu asia rolu nu se pote ca sa fi avutu alte popore, si anume : la nordu Scythii si Sauromatii, la sudu Phrygii și Thracii cu tote semintiile mai mici : — Paeoni, Mysi, Dardani, Lydieni, Paphlagoni, Capadoci etc.

(224) op. cit., p. 60. — (225) id., p. 30—34. — (226) Schmidt, op. cit. p. 18 si Annex. II si III.

(227) op. cit., p. 40—60. — (228) id. p. 40. — (229) id. 41—56.

(230) Intre alte argumente (p. 139—160) aduce si acest'a : co raportulu radecineloru și cuvinteloru italo-arice còtre celle greco-arice este cá 1 còtre 2, iarú nu, cum voesc Schmidt, de 1 còtre 5, si prisosulu aricu in gréc'a nu probédia inrudirea mai strinsa a ei cu aric'a, ci ellu trebeu explicatu prin faptul, recunoscutu de insusi Schmidt (p. 23) co : gréc'a a inceputu a fi limba scrisa cu mai multe secole inainte de latin'a, si de acei'a, unu numeru de cuvinte commune la origina tutoru Indogermaniloru, cari putéu fi si in Itali'a, s'au pastratu in gréc'a, pe càndu in limbile italice numai de aceia elle lipsescu, fiind-ca acelle limbi s'au fixatu mai tardiu prin scrisu. Se nu se uite anco, co italic'a in genere e mai saraca in cuvinte de catu cea greaca; acést'a fiind còtre prim'a ca 2 còtre 1, urmeadia cá si numerulu cuvinteloru greco-arice se fie indouitu mai mare de còtu celle italo-arice; cea-ce relativu se pote dice : Italiei au totu atatea cuvinte arice, càtu au si Grecii; deci acesti'a nu suntu mai inruditi cu Arii de còtu cei d'anteiu.

În ce privește pe Scythi (231) elu considera cu dreptu cuventu cestiunea etnografica că deseverșitu deslegata de cōtre Müllenhoff (232) pentru eranismulu loru ; prin urmare ei nu au pututu fi medilocitori între Arii și Europeni. Cātu despre Phrygi și Thraci rezultatele la cari ajunge invetiatalu filologu suntu decisive pentru a nu hesită unu minutu macaru asupr'a locului ethnicu ce trebue datu acestoru popore : nici Phrygii nici Thracii nu suntu *Erani*, ci apartinu Indogermaniloru Europei. Pentru că cititorulu care nu are la îndemâna pretioss'a scriere a lui Fick sa se convinga dă acést'a, arretu aci pe scurtu cate-va d'in argumentele demonstratiunei selle.

§ 13.

Phrygii. — Cum co Phrygii nu apartinu grupeii de popore eralice vorbesce chiaru traditiunea celloru vechi : mai anteiu, traditiunea poporâna macedonica co va data Phrygii seu Brigii fusera vecini cu Macedonii și locuitori ai acelleiasi tierri, avēdu chiaru capital'a cea veche a Macedoniei, Aigai-Edess'a ; (233) Apoi, marturi'a istoriografului Xanthos lidianu de nascere, și deci cunnoscetoru siguru allu legaturiloru ethnice d'in Asi'a mica, precum și Arrhianu d'in Nicomedi'a (234), nu mai pucinu bine informatu, sustinu co Phrygii au emigratu d'in Europ'a. II^{-lea} Phrygii suntu in strinsa inrudire cu Thracii, dupo cum resulta și d'in marturi'a lui Strabo despre communitatea cultului Kotysei și allu edonicului Lykurgos-Dionysos ; (235) d'in faptululu anco co numele de Kotys ne intempina de va potri va că nume phrygiu și thraciu ; și ce este mai multu, Brygii (Βρύγοι) d'in Macedoni'a ai lui Herodotu (236) și Strabo (237) suntu fora indoiala resturile vechiloru Phrygi seu Brygi va diniora locuitori in Europ'a, și tocmai pe acesti Brygi Herodotu ii numesce Thraci (Βρύγοι Θρήκες).

Dera ceea-ce probeadia invederatu co Phrygii suntu indogermani europeni, éro nici de cum inruditi cu Eranii, suntu glossale phrygice, (238) d'in cari vomu indicá urmatorele :

*Αγδος unu munte, de unde numele dieitaii phrygice Ἀγδοσις = ἄγθο-ς inaltime, malu stincosu, cu suffixu -σι-ς, comp. de es. Λυγκηστής de la Λυγκά-ς, Διαστή-ς de la Δίον, nume gentilicu macedonicu.

(231) op. cit. p. 405—408.

(232) *Monatsbericht der Königl. Akademie der Wiss. zu Berlin* 1866, p. 549 seqq. Vedi mai susu cap. III.

(233) Ancō si pe timpulu lui Herodotu (VII, 73. IVII, 138, Strabo, XIV, 618) se numiá imprejurulu Edessei «gradinile regelui Midas» fiulu lui Gordias, pe care rege mythicu allu Phrygiloru, Midas ilu cunnōsce și Strabo (XIV, 680, 28) ; districtulu Mygdonia la resaritu de Axios se numiá asiá dupō tribulu phrygianu allu Mygdoniloru.

(234) **Strabo**, XIV, 618. — **Eustath.**, la *Dionys. Ferieg.* 322. Ἀρριανὸς λέγοντος, ὡς περ Φρύγας καὶ Μυσοῦς οὕτω δὴ καὶ Θράκας ἐξ Εὐρώπης διαβῆναι εἰς Ἀσίαν.

(735) X, 471. — (236) VI, 45. 185. — (237) 326. 327. 9. — (238) op. cit. p. 411—416.

αζήν acc. ἄζένα barba, mustatia, compusu d'in prefix. ἄ si ζεν = γένος barbie, lat. genu-fnus, gena, vechiu-iricu gen gura, goth. kinnus barbie; sskr. hanu maxila.

ἄκρισι-ν acc. morareasa, painareasa, idem cu prefix a, si radic. κρις = krus a pisá a striví, a faramintí, comp. lat. crus-ta cóje, prajitura, lit. krusz-ti a sfaramá in mici grauntie, in pulbere, krusz-tine ordiu curatiatu, krusza, grindina. Krus cu acestu sensu nu se afla in aric'a.

Aceiasi radicale este in Ἄ-κρισι-ία-ς, numele lui Kronos, cu care compara lit. pa-krusz-ti a scadea, a slabi, su-krusz-eli-s omu betrânu, slabanogu, in decrepitudine.

ἀρμά-ν, resboiu, de la radicalulu ar, de unde vechiu-slavon. reti disputa, lupta = sskr. r.ti, vechiu-pers. ham-arana ciocnire, lupta, lat. ad-orior. Probabilu co ἀρμά este identicu cu ὄρμη, care vine d'in ὄρ ὄρνομαι.

ἄττηγος, atagus tiapu, acelasi cu vechiu-slav. kozŭ = sskr. chaga, châga tiapu, form'a primitiva skaga, skâga. Pentru trecerea lui sk in tt prin xt vedi exemple in grecesce; comp. si thraciculu κτίστας caelebs = vechiu-slav. cistŭ=lit. skysta-s curatu.

Βαγαιος, Zeus allu Phrygieniloru; comp. v. slav. bogŭ Dumnedieu = zend. bagha = v.pers. b.aga Dumnedieu = sskr. bhaga domnu, nume allu unui dieu, si v.slav. ne-bogŭ fora avere, de unde bogŭ = sskr. bhaga m. avere, prosperitate, norocu.

Βαλὴν rege apartine mai anteu slav.bolij mai mare, mai tare; se compara cu mai pucinu dreptu lat. val-êre, vechiu-iricu fláth (= vlâ-ti-) domnie, stapenire si sskr. bala putere. Comp. Müllenhoff, op. cit. 566. — Cuno op. cit., 274.

Βάμβανο-ν. αἰδοῖον, comp. lit. bybi-s, bybeli-s demin. penis. In aric'a nu e nici-ua urma de acestu cuventu.

Βέκος pane, apartine radecinei europene bhag, a cóce d'in φώγω a frige pe grataru, german. bakan bôk a coce. Cuno (275) ilu compara cu armen. haz. — Müller (beiträge III 90) reduce cuvntulu la radecin'a persana γαc.

In Βρίγες = Βρώγες = Βρώγοι, este radecin'a europeica bhrug, lat. frug, goth. brūk-jan. germ. nord. sup. brauchen; Phrygienii se numiau déra homines frugi, omeni abili, utili.

In βρικίσματα numele unui dantiu phrygianu, βερεκόνδαι numele demoniloru, se recunosce radecin'a βρεκ a sguduí, a clativá, a vibrá, care se gasesce in ang. sax. breg-dan bragd cu acelasi intiellesu. Nu e de comparatu ariculu bhrâç a hesitá, a balantiá, a cadea, a resturná, d'in caus'a lui ç si a sensului.

Βερεκόνται, numele unui tribu phrygianu, se reduce la radec. βρεκ, βερεκ a luminá, care indica pe sudeuopenulu Κ, pe cându ariculu bhrâç a luminá indica pe ariculu ç. In german'a brêhen a straluci, brêhend = Βερεκοντ — splendidus.

γάλλαρο-ς, γέλαρο-ς soci'a fratelui, in locu de γαγΓα-ρο-ς, de la cuventulu europénu (ce nu se gasesce in aric'a) galva-s = γαλώς = lat. glôś = v. slav. zelva.

γλουρό-ς auru, pote d'in γολΓο-ρο-ς, are radec. européna ghal a fi galbenu, verde; pentru forma comp. χλοερó-ς, χλωρό-ς (d'in χολΓε-ρο-ς); pentru sensu comp. v.slav. zlato = goth. gultha — auru. In aric'a radecin'a corespondietore suna har, iar in eranic'a zar.

δάο-ς lupu = δαφο-ς e acellasi cuventu cu θώ-ς gen. θώος (pentru θωΓ = θοΓο) siacalu. Radecin'a este dhu a face sgomotu, vijelie, de unde de es. v.slav. divij, di-kŭ selbatecu.

έλομο-ς numele phrygianu allu flautului, pote i-άλεμο-ς si ant. n. jálm-r beeitulu seu mugetulu animaleloru (= elma-s).

έξι-ς (mai corectu pote έξι-ς) ariciu, = lit. eky-s = v.slav. ѣкь m. ariciu, comp. έξινο-ς v.slav. jazvŭ, v.germ.sup. igil, n.germ.sup. Igel. In aric'a nu este nici ua urma de acest'a.

έλικια pl. n. verdetiuri, legume, comp. v.slav. zlaku m. vérdia; radecin'a européna este ghal a mugurí, a resari, a inverdí; comp. lit. zel-ti, v.slav. zelo iarba, vérdia.

έμελε-ν acc. sg. sclavu, v. slav. ꙗмѣ-иѣ, ꙗм-ѣти ꙗм-ѣтеѣ a legá, a legá cu sfor'a de unde, ꙗмѣтеѣ lantiu de gŭtu; ζεμελε semneadia dero captus, prinsu. In aric'a lip-sesce radecin'a gam, a luá, a apucá.

έτνα πόρτα, de la radecin'a européna ghad a cuprinde, a apucá, d'in χανδάνω, έχадон, lat. hed-era, pre-hendere, goth. gitan, engl. to get, angs. geat = engl. gate πόρτα.

ετομά isvoru de la ζο, ghu, a versa = χο, χέω, lat. fŭ-ti-s, fu-d, fundere = german. goutan gutans a versá. In aric'a hu semneadia a jertfí, iar nu a versá.

κικλην acc. constellatiunea ursei mári la Phrygieni, care la ceillalti Indogermani — Greci si Germani — se mai numesce si Carre; de aceia putemu compará κικλη cu κόκλο-ς = angsax. hveogol, engl. wheel róta. K initialŭ s'a slabitu in C in celle doue limbi arice: in sanscrita se dice *ciakra*, și in zend *ceokhra*.

κίμερο ς' νοός vine de la radecin'a ki a cautá, a recunosce.

Kunes pare a fi insemnatu la phrygieni cane ; comp. *κύν*, lat. *canis*, vechiu-iricu ku. pl. *kun*. Platon, care observa asemenarea numelui de caine la Phrygieni si Greci, n'aru mai fi facutu acesta observatiune, deco acestu nume aru fi avutu in limba phrygiana un *ç* initialu cá in sskr. *çvan* si in zenda *çun*.

Κορύβαντες, κέρβαντες, demonii in veci dantiându, de la radecin'a européna *karbh*, *kvarbh* a inverti ; comp. goth. *hvairban*, *hvarf* a inverti ; *κέρβαντ* part. pres. = goth. *hvairband-s*.

Μαζέος, numele lui Zeus, dieul suprem, e formatu d'in radecin'a magh a puté.

Μάνης si *Μάσσης* vechiu rege si stremosiu allu Phrygiloru, *Μάνης* nume phrygianu obicinuitu, correspundu germanului Maanus, stremosiu primitivu allu Germaniloru si sskr. *manu*, *manus* omu, omu primitivu.

μίτρα legatura de capu, comp. séu lit. *mutura-s* tistimelulu femeiloru, ce 'lu porta a dou'a *çi* de nunta, séu vechiu-nordicu *motr* (adicó *mutra-*) gen. *motrs* n. con-ciur'a femeiasca, bonnetu.

νηγιάτο-ς cantecu uritu, de la *νηγία* = lat. *nēnia*, cantecu tristu, lugubru. In aric'a pu se afla nimicu correspundietoriu.

ῥου adv. susu, pentru *ῥορον* = armen. i ver, i verú, i veroi susu, d'asupr'a , d'in nou ; insa compara si lit. *virszu-s* = vech. slav. *vrŭchŭ* partea superioara, *verfu*, vech. slav. *vrŭchu* adv. susu.

Πάπα-ς numele bithynicu, deci thracicu allu dieului phrygicu Ἄττη *ç* = ἄττα, lat. *atta*, goth. *atta*, v.slav. *otiči* tata. Astu cuventu nu se constata cu certitudine in aric'a.

πικέριον untu, de la rad. *πακ* a deveni tare, a se inchiegá.

pur (u lungu), focu, comp. gr. *πῦρ*, germ. *fura* (*fŭra*), focu, armen. *lhúr* focu.

πίσκος cuferu nu e phrygicu, ci celticu imprumutatu de la Galati locuitori ai unei mari parti d'in Phrygi'a ; comp. vechiu-iricu rusc *cortex*.

σίκινυτ-ς unu dantiu comicu de origine phrygiana, = seu *σικ* = *σικ* = *σFex*, adico radecin'a européna svak a clatiná, a vibrá d'in german. *svang* a clatiná si d'in lit. *suk-ti* a inverti ; seu *σικ* este pentru *σικκ* d'in *σικκ*, si atunci *σίκινυτς* = v slav. *skokŭ* dantiu, lit. *szok-ti* a sari (pentru *skok-ti*) *szak-inti* a face sa sara, zend. *çac çacaiti* a sari.

όσχος seu σόκκος = lat. soccu-s, pantofu, comp. seu όσχος cu zend hakha talp'a piciorului, seu σόκκος (pentru σοκκος) cu germ. skóha-pantofu. *h* initialu in cuventul zendicu tize loculu lui *s* primitivu conservatu in cuventulu phrygiao.

τιάρα bonnet'a phrygiana, de la radecin'a tu a umflá.

udro-apa, comp. gr. ύδρο- de es. in άν-υδρο-ς = sskr. an-udra fora apa si germ. vatra, vech. germ. sup. wazzar, n. germ. sup. apa. — Pott (Zeitschr. VI 263) admite ua forma phrygica βέδω «apa» d'in Clemens de la Alexandria (239).

De aci se vede co Phrygii nu potu fi Erani pentru co : sunetele caracteristice alle erano aricei : *ks* la inceputulu cuventului, *c* (toea), *j* (dscha) *ç* si *h* (provenitu d'in *s*) lipsescu cu totulu limbei phrygice, pe càndu acést'a arrétta tote caracterile unitatii limbistice européne : unu *e* destullu de desvoltatu in άζέν-, βέκος, βρεκ-, έλυμος, έξίς, ζέλκια, ζέμελεν, ζέτνα ; europénulu *l* in βαλήν, βάμβαλον, γάλλαρος, γλουρός, έλυμος, ζέλκια, ζέμελεν, κίκλιν, si compositiuni européne streine aricei : ά-κρις-τις, γάλλαρος γλουρός, δάος, έξίς, ζέλκια, ζέμελεν, ζέτνα, κύρβαντες, μίτρα, νηγίατος (240).

Deco anso Phrygii se apropie mai multu de grup'a nordica de càtu de cea sudica, cestiunea nu se póte deslegá de ua cam data : pentru prim'a aru vorbi phryg. *ç* care correspunde pre deplinu lit. *κ*, slav. *z* (atàtu *ç* càtu si *z*, provenindu d'in primitivulu *g* seu *gh*) ; éro pentru cea de a dou'a, faptulu co pe càndu *k*, primitivu devine la litvani *sz* si la slavi *s*, -in limb'a phrygiana elu se pronuncia cà unu curatu *k*, -caracteru propriu grupeii sudice (Celti, Italici si Greci). Comp. phryg. *kunes*, càne cu lith. *szu v. slav. suka* ; si βρεκ = sskr. bhraç (241).

§ 14.

Pentru caracterulu curatu europénu allu Thraciloru vorbesce :

1° strins'a inrudire a loru cu Phrygii ;

(239) Ua lista de glossele phrygiene vedi la **Lagarde**, *gesammelte Abhandlungen* 1866, p. 283 sqq

(240) **Cuno**, (op. cit. p. 274—277) nu aduce nimicu altu pentru eranismulu Phrygiloru de càtu cuvintele : Βέδω (?), Βαγίος, Βάλην, γέλαρος, Βερός, si έκτιωρ, pe cari le esplica càndu bine càndu reu pentru a conchide co insusi d'in motive geographice Phrygii suntu Erani, si in specie armeni. — **Cornelius Fllgler**, *Beiträge zur Ethnographie Kleinasiens und der Balkanhalbinsel*, Breslau 1875, crede a derimá etymologiile glosseloru phrygiene date de Fick, prin constatarea unor legi fonetice, cari nu suntu celle specificu eranice, ci acelle cu totulu nordu-européne. Ellu esplica numele propriu Midas prin «sancritu midh a minti» (p. 20) de si in sancrit'a ca si in zend'a verbulu suna *mith* ; Pe κίμερος νοός ilu deduce de la pars. kamâr craniu, de si nici sensulu nici form'a cuventulu nu permite acésta etymologie ; si deco gasesce asemanare intre Βαγίος phrygicu si *bogu* slavu, afirma co Slavii l'au imprumutatu de la Erani, de si e mai probabilu co ambele cuvinte dateadia d'in period'a primitiva a unitatii indo-germanice ; etc.

(241) **Fick**, op. cit., p. 416—417.

2^{lea} locuintele Thraciloru totu-d'a-un'a in Europ'a, in imediata atingere cu Grecii si Phrigii, — departe asia-dera de alle Ariiloru, — caci emigratiunea Thraciloru bi-thynici in Asi'a-mica are locu tardiu, in timpulu dejã istoricu.

3^{lea} resturile limbei thrace, (242) d'in care voiu aduce mai multe indicate si analisate de celebrulu filologu (243), punendu-le in comparatiune cu esplicarile lui Rösler (244) :

Βρία orasiu, cetatiue intarita in *Βρέα*, *Σηλο-βρία*, *Μεγε-βρία* (grecisatu in *Μεσημ-βρία*) = radecinei var a incongiurá, comp. lit. ver-ti a deschide si a inchide = v. slav. *врѣ* *vřie-ti* a *vři*, v. slav. *вора* f. imprejmuire, *vrata* n. pl. = lit. *vartai* pl. porta, osk. *veru* acc. *portam*. Rösler compara osset. *bru*, castellu intaritu, vechiu baktr. *vare*, vara locus circumseptus, noulu pers. *bârû* arx castellum, *bâr*, *bârgâh*, residentia regesca, slav. *wari* turris, domus regia.

Βόιζα τίφη este pote unu cuventu imprumutatu. = zend. *berəzya* relativu la grâne nou-persan birinj, orediu, sskr. *vřih* orediu.

Βργχο-ν acc. chithara = v. slav. *крячати-чк*, *βομβειν* a *σουά*, a *resuna*, *κρᾶκκηκτι* idem.

γέντα n. pl. Carne correspunde a. n. *kjöt* dat. *kjötvi* n. Carne, care se reduce la ua forma *gendva* = (*γενδα* =) *γέντα*. — Rösler raporta cuventulu la gr. *ἐντ-*, lat. int. dându-i sensu de maruntaie, apoi carne.

Ζάλμολις numele dieului thracu ; *ζαλμο* — dupo Lagarde si Rösler aru fi = sskr. carman pelle, involuitu cu pelle ; *Fluk* observu correctu contr'aacestei etymologii esistenti'a lui *l* in cuventulu thracu, faptulu co thracielu si phrygiculu *ζ* provine d'in *g* séu gh, éro nu d'in originarulu *k*; ellu compara *ζαλμο* cu grec. *χλαμό-ς*. ce se raporta ca si *χλα-νίδ* si *χλαίνα* la radecin'a ghal a coperi ; éro a dou'a parte d'in *Ζάλμ-ολις* o reduce la radecin'a européna *valk* *ἐλκω*, care in limbile slavolettice are insemnare de : «a se imbracă», comp. lit. *vilk-ti* a scóte, a tiri ; a se 'mbracă, *vilk-éti* a se 'mbracă cu haina , uz *valkas* acoperementu, vechiu-slavon. *po-vlaka* f. idem. *Ζάλμολις* este déro in locu de *Ζαλμο Φολξις* si semneadia purtatoru de pelle seu mantá (Comp. «*hakul-berand*» purtatoru de mantá, unu epithetu datu in mithologi'a germana lui Wodan).

Ζετραία όλα = *ζετρα* = sskr. *ghaṭa óla*, urciuru, caci dupo cum *‡* (punctatu) indica, *ghatra* = *ζετρα* — Rösler cugeta la sskr. *hu* a jertfi !

(242) List'a glosseloru thrace vedi-o la Lagarde, *gesammelte Abhandlungen* p. 278 seqq.

(243) op. cit., p 417—423.

(244) *Einiges ueber das Thrakische* (Zeitschrift für Oesterr. Gymnas. 1873, p. 105--116).

ζιβονθίδες, nobili Thraci si Thrace. — τὸ σιῶν ποτὴ πρόλυνγρε γρεκα, ζιβονθ part. praes. act. allu un-i radecini ζιβ care se pastreadia in lit. πιβη, πιβέτια stralucí, a uminá, de unde πιβ-τι; υπ-πιβη: a ilumíná, παιβ-α-s fulgeru; ζιβονθ este dero identicu cu lit. πιβηκ, acc. πιβαντ-i luminandu, partic. praes. allu verbului zib, si insemneadia «splendidus, illustris, o è-lumínatu».

Rösler cugeta la sskr. sêv col-re. gr. σέβας σεμνός (pentru σεβός).

ζέλα-ς seu ζήλα-ς, vinu = radecin'a européna gh'al a rosi in focu, a streluci; comp. gr. χλί-ω, germ. glô-ja, glô-di cu acelasi intellésu, si gr. χάλι-ς vinu, viuu curatu, de unde χαλί-μη betivi.

θράττη-ς pétra = drasad = sskr. dr.shal pétra.

κτίστα-ς celibatari, pote preotí; κτ = sk, comp. lit. skysta-s curatu = v. slav. cistú curatu, de la radecin'a skidh a separá, ceea ce dà cuvintului κτίστα si sensulu de «separatii».

Κήμο-ς, numele unui fructu cu cója, nu e de comparatu cu κόσμος, lat. faba, ci cu sskr. çamí f. fructu cu coja çimba masculin, çimbâ femin. idem, lat. siliqua.

μανδάκη-ς unu bratiu de fênu. unu snopu de grân = radecinei sskr. math, manth a suci, gr. μόθο-ς lat. matta, lit. menture, germ. Mandel-holz etc.

πάρμη scutu micu = lat. parma. In sskr. scutu se numesco phara = zend. çpâra scutu, πέλτη scutulotu rotundu alu Peltastiloru erá imprumutatu de la Thraci; cu elu comp. germ. spilda — scandura, masa.

ρόμφαία sabia seu lancia lunga = radec. grecá ρεμβ a inverti, a vibrá, a sguduí (245)

σκάλημ numele sabiei thracé = germ.nord. skâlm f. (form'a primitiva skalma-, sabia scurta si lata. Radecin'a este skal = σκάλ-λω, lit. skel-ti a despiciá.

σάρκη θρακιστι ἀργύρια comp. sskr. kharj-ura n. argintu. Kharj este = skarg si se raporta la kharj a resuna, a zangani, vech. sl. skvrük, skriz.

Τιτανισμός, Peanulu thracu (246), jubileulu triumfalu. τιτανο = lat. tintinu-s clopotielu, tintin-âre, tintinn-îre a suná clopotulu; v. slav. tǫtínŭ m. sgomotu, larma, tǫtĭnjǫ tǫtĭnie-ti a face larma, a face parada, lit. titin-óti idem. Acesta tote cuvinte

(245) Vede alta etymologie la Hasdeu, *Istori'a critica a Romaniloru*, II, 43 seq.

(246) Strabo 331, 40.... ὁ παιανισμὸς τῶν Θρακῶν τιτανισμὸς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λέγεται κατὰ μίμησιν τῆς ἐν παισὶ φωνῆς.

vinu de la intensivulu (tan-tan) allu verbalui tan = stan in sskr. tanayitau, lat. tonâre, german. thon-jan, a tuná, thon-ra tunnetu etc.

Κότω-ς, divinitate thraca, si nume barbatescu thracu si phrygianu. Divinitatii Κότω-ς correspunde dupo sunetu si continuu numele germ. nordicu Hôdh-r (adica hathu-s), = ang sax. headhu —, headho- resboiu, in numi proprii cá : hadu-brand, hadu-wig, = Hêdwig, = vechiu gallicu catu — lupta d'in Catu-rigas, rege in resboiu; = grec. κοτώ manie, sskr. çatru dusimanu. Κότω-ς este dera «Bellona, Hadu-wig, Κότω-ς cá nume de omu semneadia «luptatoru, resboinicu».

Στρομον, riu = sskr. sru, gr. ῥο (pentru σρο) lit. sru-ta, srove, sl. stru-ja afluentu, o-strova insula, germ. strom, si suffixulu-man. (247).

— **Para**, allu douilea elementu d'in numile topice Bessa-para, Subzu-para si Druzi-para = radecin'a par a traversá, si semneadia «vadu»; comp. πόρο-ς si germ. med. var, trajectory. Asia, Bessa-para = vadulu Bessiloru. Rösler cugeta la gr. πόλις, lit. pilis cetatiue, sskr. purí orasiu, castellu.

— **Dizus**, allu donillea elementu d'in numile locale Tarpo-dizus, Ostu-dizus si Burtu-dizus = radecina d'high a construí, a cimentá, fingere, cu intielesu de «a aruncá asupr'a, a aruncá in susu»; comp. sskr. dehí, dehali terrassa, zend. pairi-daêza im-prejmuire intarita, parcu, vechiu-persanu dida (pentru diza) fortarebia, grec. τείχος τοίχος.

Acestea suntu etymologiile pe cari Fick le dà cu oare care gradu de securantia, depar-tându pe celle indoióse (248) cum si cuvintele transmise gresitu ca thrace (249). Desi

(247) Comp. Curtius, *Grundzüge der Griechischen Etymologie*, vierte auflage, Leipzig 1873, p. 354.

(248) Cum de exemplu : ἄργιλος siorece, (l suffix arréttá co acestu cuventu este europénu); βασσάρα haina lunga (kyrenaica : βασσάρα vulpe, koptic : başor idem); Βενῶδ- numele thraciu allu Artemisei; Βουβάστον, érosi nume allu Artemisei thrace (comp. Βούβαστις nume allu Artemisei egyptene); ζειρά, vitsiura (haina cu marginile imblanite) (pote de la ζερσ = lat. horrère, radecin'a ghars a 'nlemní a 'ntieleni); λέβα orasiu si πίτου-ν acc. comora (pote radecin'a pi, a umfiá, a fi umflatu; comp. sskr. pitu hrana). πορῆλλι (comp. germ. «trallala»; lit. tralal-auti a infreosia lupulu cu huiduiala).

(249) Asia : ζύμβρο-ς, aurochs, bonasus, nu e thracu, ci slavonesculu vechiu жѣбри m. aurochs, (russese si polonesce zubr, litv. stumbras, let. zumburs, zubrs). d'in cauza co documentulu grecu care raporta cuventulu la Thraci'a (vedi Lagarde, op. cit. 280) este dintr'ua epoca cându nu se mai afú resturi d'in limb'a traca. (Vedi d'in contr'a Hasden, *Columna lui Traianu* 1875 p. 101). — Totu asiá Τράλλεις, μισθοφόροι Θραῖκες τοις βασιλευσιν (imperatiloru byzantini) οί τῶς φοινικᾶς χεριαίς πλη-ροῦντες, coci prin Θραῖκες se intiellege locutorii posteriori ai vechiei Thracii. — Vorbele ἀγούρους, σκάνπη, si Σαραπάραι suntu date cá thrace d'in erróre numai, coci ἀγούρους ἐφίβους este unu cuventu scythicu = zend. aghru = sskr. agru neinsuratu; σκάνπη «multu beutorea», σκάνπαι «betivi» (Philostephanos la Schol. Apoll. Rh.) de asemenea este scythicu, dupo cum probeadia : gloss'a de la Hesy-chiu : σκάνπιν. τὴν οἰνώπιν Σκύθαι (dupo Scaliger σκάνπιν. τὴν οἰνοπόπιν Σκύθαι), si etymologia : — πκ de la finea cuventului = sskr. pā bēndu, σκνκ-, σινκ- de la inceputu = sskr. canas = zend. cinarîh,

pucine, resturile thrace sunt mai aproape de cele-alte limbi europene de câtu de limbile arice, de unde urmeada :

1° Thracii nu sunt nici Arii, nici medilocitori între Arii si Europeni, ci apartinu grupei europene a Indo-Germaniloru (250).

2^{10a} Thracii se intrudescu cu principalele familii ale rasei europene; änsë limb'a loru se deosebesc de limbile fie-cari'a d'in aceste familii prin anume caractere fonetice cari ii constitue unu locu allu seu propriu. Asia, pe cându Hellenii pastreadia totu d'a un'a guttural'a Sonora *g*, si din sonor'a aspirata *gh* facu ua surda aspirata *Kh*, Thracii schimba adesea — casi Letto-Slavii — si pe un'a si pe alt'a in *Z*. — Mai departe, Thracii pastreadia pe *k* în cuvintele in care Letto-Slavii ilu schimba in sifflanta, si intarescu radecin'a SRU «a curgã» cu unu *t* ce nu se afla de câtu in limbile germanice. Es. fluviulu Strymon (Herodoto) si germ. *strom* «torrentu».

3^{10a} Resturile d'in limb'a thraca prin urmare si celle geto-dace, nu prin eranic'a se potu esplicá, dupo cum zadarnicu a incercatu Lagarde, Rösler (251) Fligier (252) si alții.

cinô, indestullare, multiamire. Συνο-πιη = eran. cana-pâ, canô-pâ seu cinô-pâ «bëndu cu satiu». Cätu pentru Σαραπάρου de care Strabo 531, spune ca asia se numiau nisce Thraci locuitori d'assupra Armeniei, affora de imprejurarea ce nici unu altu scriitoru nu vorbesce de asemeni Thraci, — cuventulu este cu totulu persanu, = zend. çãre, çãre capu si nou-persanu paritan a taiá in bucati, dupo cum anco de multu Lagarde a recunoscutu.

(250) Schmidt, in recensiuinea ce face cartii lui Fick (in Jenaer Literaturzeitung 1874 n. 14, p. 201 seq) inclina a recunósce insusi cu Thracii si Phrygii n'au fostu midilocitori între Arii si Europeni, si dice : «Es ist also besten Falles nur erwiesen, dass ich die Stellung des phrygischen und thrakischen nicht zum Beweise meiner Theorie verwerthen könne». Despre oper'a lui Fick, vedi Conr. Bursian, Jahresbericht ueber die Fortschritte der classischen Alterthumswissenschaft, zweiter band 1876, p. 1280. — Revue Celtique, t. II, 1873—1875. Paris p. 274—278, recensiuinea d-lui H. d'Arbois de Jubainville. Acestu scriitoru este cu totulu partasiu allu theoriei lui Fick. Vedi a sea opera *Les premiers habitants de l'Europe*, Paris 1877.

(251) In scrierea *Dacier und Romänen*, p. 81 Rösler invoca pentru eranismulu Thraciloru patru cuvinte numai : *sarapara*, *basara* — cari — dupo cum s'a vedintu mai susu (not'a 249) nu suntu cuvinte thrace, — *Zalmoxis* — pe care 'lu deduce gresitu de la pers. *germ*. pelle (vedi mai susu etymologi'a lui Fick), si *briza*, care pare a fi unu cuventu imprumutatu. E curiosu a judecá despre limb'a unui poporu dupo câte-va cuvinte streine de dens'a, si a dice : «Diese Etymologien werden vorjetzt genügen, um den Platz des Thracischen dicht bei dem Iranischen festzustellen, bis etwa genauere Aufschlüsse uns zu Theil werden». (op cit p. 82). — In studiulu seu *Einiges ueber das Thrakische*, multiamindu-so cu «indicii aphoristice», d'in cari nu resulta nimicu pentru eranismulu Thraciloru, sustine aceiasi thesa. In ce chipu anso, ne pôte arrettá Georg Curtius, alle caru cuvinte ne permitemu a le traduce aci : «Pressuppunerea mea, cu numele thraciculu orasiu viniculu Ἰσμαρος aru puté sa aiba legatura cu radecin'a ἰς, o numesce Rösler in *Ztschr. f. österr. Gymn.* (Diariu pentru gimnasiile austriace) 1873 p 105 seq. «gresita» si propune d'in contra urmatoarea : «Dupa na glossa in Anecd. gr. ed. Bekker ἱσμος ὀρύμα, — Ἰσμαρος se esplicu pr'in thrak. ἱσμος padure, care se regasese in vechiulu baktricu *açma*.» Aceste pucine cuvinte continu urmautorele *siesse* gresieli : 1) In Anecdotele lui Bekker acellu pretinsu cuventu thracu se dá numai in Index de la Theognostu. Trebuia dero citate Cramer Anecd. Oxon. II p. 14 ; 2) Acolo anso nu se afla ἱσμος

4^{lea} Cestiunea deco famili'a thraca sta in legatura mai strinsa cu grup'a nordica seu sudica a Indo-germaniloru d'in Europ'a remâne deschisa. Pentru cea sudica vorbesce anso imprejurarea co primitivulu *K* nu este in limb'a thraca represintatu, cá la Arii prin *ç*, seu cá in litavic'a si slavic'a prin *sz* seu *s*, ci cá la Sud-europeni si indutitii Phrygieni, prin *K* curatu, cum acést'a resulta d'in esemplele de mai susu: $\kappa\eta\mu\sigma$ = sskr. çamí, çámíla, çimba; $\kappa\epsilon\tau\upsilon\varsigma$ thracu = sskr. çatru, vechiu gallicu catu-

ci $\iota\sigma\mu\alpha$; 3) Cum co cuventulu aru fi thracicu, nimeni nu ne spune nici cellu mai micu lucru, si co se gasesce printre celle grecesci, acésta hypóthesa nu are absolutu nici-ua probabilitate; 4) $\delta\rho\upsilon\mu\alpha$, care serva dreptu esplicare, nu este nici de cumu unu cuventu grecu. Se cunoósce numai $\delta\rho\upsilon\mu\acute{o}\varsigma$ cu pluralulu epicu neregulatu $\delta\rho\upsilon\mu\acute{\alpha}$; 5) De aceia s'a recunoscutu anca de multu, co acelle cuvinte suntu scrisse gresitu. D'in Steph. Thes. sub cuvent. $\iota\sigma\mu\alpha$ s'aru fi pututu vedé co trebue a se scrie astu-feliu $\iota\sigma\mu\alpha$, iar nu $\iota\sigma\mu\alpha$, si co 'n locu de $\delta\rho\upsilon\mu\alpha$ trebue $\iota\delta\rho\upsilon\mu\alpha$, precumu Dindorf cu dreptu fora 'ndouiala a presupusu, raportandu-se la $\iota\sigma\mu\alpha$ $\tau\acute{o}$ $\iota\delta\rho\upsilon\mu\alpha$ d'in Ethymol. Magnus si la Hesyechius. $\iota\sigma\mu\alpha$ trebue cititu si la Lykophron v. 731. Cuventulu este curatu grecescu si semneadia «intemoiare» «stabilimentu» (radecin'a $\sigma\delta$); 6) Si pentru vechiu-baktric'a $\alpha\epsilon\psi\mu\alpha$ provenita d'in radecin'a $\iota\delta\eta$ a arde, eu nu gasescu indicatu la Justi altu intiellesu, de catu intiellesulu ce are correspunditorulu sskr. $\iota\delta\eta\mu\acute{\alpha}$ -s, anume «lemau de focu». Astu-felu ori-cátu de pucina greutate se pote pune pe etymologi'a mea despre $\iota\sigma\mu\alpha$; data in trécétu si in chipu de intrebare, totusi este de doritu, cá padurea thraca se inceteze de a mai respandi mai departe umbre» (*Studien zur Griechischen und Lateinischen Grammatik*, VI band, 1873, p. 84 $\iota\sigma\mu\alpha$)). — Despre studiulu lui Rösler, vedi si *Bursian*, *Jahresbericht* II, p. 1280.

(352) **Corneliu Fligier** in scrierea *Beiträge zur Ethnographie kleinasiens und der Balkanhalbinsel*, Bres'au 1875 deossibesce trei gruppe de popore in Asi'a-mica si peninsul'a Balcanica (p. 27) 1) Poporele thracophrygice «cari formeadia membru de legatura intre Scythi si Armeni». 2) Poporele illyrice de origine indogermanica; 3) Lycii, cellu mai vechiu poporu allu Asiei-mici, si allu Helladei. Eranismulu Thraciloru ilu sustine cu etymologii cam de felulu urmatoru: Thraci'a se numia chiaru $\Lambda\rho\iota\alpha$: Steph. Byz. $\epsilon\sigma\tau\iota$ $\delta\epsilon$ η $\Theta\rho\alpha\kappa\eta$ $\gamma\acute{\omega}\rho\alpha$ η $\Pi\epsilon\rho\kappa\eta$ $\epsilon\kappa\alpha\lambda\epsilon\tau\omicron$ $\kappa\alpha\iota$ $\Lambda\rho\iota\alpha$. Ansa fiind-co nici-unu altu scriitoru nu vorbesce despre acestu nume, Fick (op. cit. 421) cu dreptu cuventu propune a se citi $\Lambda\rho\iota\alpha$ «tiarr'a lui Ares» in locu de $\Lambda\rho\iota\alpha$, de ore-ce se scie co la poeti, incepédu de la Homeru chiaru, Thraci'a este numita patria a lui Ares. — Mai departe, cuvintele $\tau\alpha\nu\alpha\tau\alpha\iota$ si $\Sigma\alpha\rho\alpha\pi\acute{\alpha}\rho\alpha\iota$ Fligier le tine de origine thraca, de si, cum s'a vedíutu mai susu, elle suntu erane. Notámu co insusi deco voru fi esistatu Thraci mai susu de Armeni'a cu numele de $\Sigma\alpha\rho\alpha\pi\acute{\alpha}\rho\alpha\iota$, «tairori de capete» — acestu qualificativu nu si-lu puté dá singuri, ci vecinii loru inimici; ei bine! acesti'a erau Erani, deci trebuiá in limb'a erana sa-i numesca astu-feliu. (Vedi *Georg Gerland* in *Jenaer Literatur Zeitung* 1875, Nr. 684 p. 793 seq). Alte etymologii: $\Theta\acute{\alpha}\mu\upsilon\rho\iota\varsigma$ pe care 'lu face identicu cu scyth. $\tau\acute{o}\mu\upsilon\rho\iota\varsigma$ — fora cuventu insa —, de la sskr. tam; Komarsary «stapenitore dupo pofta» — kam a iubi si çár a stepani (p. 8); Sitalkes = sskr. sita brazda, si armen. arkah rege; seu etymologi'a lui Diurpaneus (p. 9) etc., suntu atatea lucruri imposibile, seu cellu pucinu forte neprobabile; éro legile phonetice ce ellu le stabilesce cá nisté legi commune numai limbei thrace si cellei erance [p. 10] — nu suntu astu-feliu, coci le 'ntempinámu pe tóte si in limbile europene; de es. sskr. *h* trece in eranic'a si thrac'a in *z*; acelasi fenomenu ansa ne presenta si slavic'a; ba anco, observa Gerland [loc. citat], prin pastrarea lui *K* latia de arienu ζ Thracii stau cu multu mai departe de Erani de catu ceillalti Indogermani europeni. Cátu despre eranismulu Illyriloru, cum pretinde Fligier [p. 14] —, limb'a de adi albanesa — restulu graiului illyricu, vorbesce cu deseversire contr'a, cu tóte silintiele lui Otto Blau (*Das Albanesische als Hulsmittel zur Erklärung der Lykischen Inschriften*, in *Zeitschrift d. d. morg. Gesell.* t. 17, 1863) de a esplicá inscriptiunile lyciene cu deus'a.

CAPITOLUL IX.

Probe philologic

GLOSSARIU GETO-DACICU

Acum, dupo ce am dobenditu ua idee essacta despre rolulu ce ocupa Thracii in famili'a indo-germanica, putemu trece la analys'a resturiloru d'in limb'a geto-dacica.

Aceste resturi consista d'in numi proprii de persone, popore, locuri si numiri de plante. Parte suntu transmise de scriitorii vechimei, parte suntu cullese d'in inscriptiuni; si unele si altele constituiescu numai ua slaba parte d'in vocabularulu unei limbi perdute de vécuri, nescrisa pote nici-ua data. Nu este dero de mirare déco atari remasitie arunca ua sérbeda lumina asupr'a caracterului genericu allu totului d'in cari facéu elle parte, si deco incercarile diferite de a le esplicá prin trudnice etymologii, au remasu pene adi in cercuri mai nereusite.

Autorulu tintindu mai multu a dá ací unu registru mai completu si mai esactu de câtu cum s'a făcutu inaintea lui de aceste fragmente limbistice, le-a renditu pe categorii cu indicatiunea sumaria a etymologiiloru lui Grimm (1). Leo (2), Rösler (3). Cuno (4), etc., si a conclusiuniloru ce se potu trage d'in elle.

I. Cuvinte transmise de cotre scriitorii vechimei.

§ 1

Numiri de plante.

a. Dioscoride.

Mediculu si botanistulu grecu Pedaniu Dioscoride nascutu in orasiulu Anazarb, in Cilici'a, la inceputulu primului seculu dupo Chr. (5), elevu allu scolei d'in Alesandri'a, si medicu militaru sub imperatulu Claudiu, ne-a lasatu dupo tóte probabilitatile ua singura scriere in cinci carti: Περὶ Ἰατρικῆς Ἔλης «despre materi'a medi-

(1) *Geschichte der deutschen Sprache*, I, 204—215.

(2) **Kuhn**, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, III, 176—194, Berlin 1854.

(3) *Zeitschrift für oesterr. Gymnasien*, 1873 p. 105—116, Wien.

(4) *Die Skythen*, Berlin 1871.

(5) Vedi in Ioannis Alberti **Fabrici** *Bibliotheca Graeca sive notitia Scriptorum veterum graecorum*, editio nova, t. IV, 1795 Lipsiae, p. 673 seq. studiuu lui Io Christ. Gottl. **Ackermann**. Cf. *Pedanii Dioscoridis Anazarbei, de materia medica libri quinque*, ed. Curtius. **Sprengel**, Lip. siae 1829 (vol. 25 d'in **Kuhn**, *medicorum Graecorum opera quae exstant*), pag. IX si X, unde se combate parereea unor'a (intre altii a lui Galenus in prefaci'a glosseloru Hippocratice si γλωσσογράφου) cum eo Dioscorides aru fi traitu sub Traianu si Hadrianu, d'in cauza ce in scrierile selle se citeadia numiri dace de plante, cari nu putéu fi cunoscuté Romaniloru de câtu dupo cucerirea Daciei de cotre acestu imperatu.

cale» (6), care contine între altele, mai multe numiri de plante in limb'a latina, dacica, gallica, feniciană, egyptiana, babilonica, etrusca si dardana. De si valorea acestoru synonyme a fostu pusa la indouiala (7), unii socotindu-le cá interpolatuni, altii (8) dreptu opera a lui Pamphilus de care pomenesce Galenus (9), nimicu anso nu vorbesce hotaritu contr'a autoritatii lor, mai cu sema cându Plinius, Oribasius si Aetius citeadia unele d'in elle, imprumutandu-le fora indouiala de la Dioscoride (10), si cându, afora de acést'a, cea mai mare parte se justifica prin comparatiunea lor, cu alte elemente limbistice.

De aceea, departe de a respinge cá suspecte, acelle numiri dace de plante conservate in manuscriptele lui Dioscoride (11), elle trebuescu considerate cá singurele resturi d'in limb'a Daciloru transmise cá atari pene la noi, de si multe negresitu intr'ua forma corrupta, d'in caus'a copistiloru si chiaru a autorului, care nu puté sa intiellega seu sa reproduca fidelu nisce sunete si cuvinte cu totulu streine (12) delicatetiiloru euphonice alle limbei grece. (13).

(6) Altii ii mai atribuescu anco doue : 1. Περὶ Ἀλεξίφαρμάκων καὶ Θεριακῶν «despre Alexipharmace si theriace» ua scriere ce este allu unui altu Dioscoride, dupo cum a probatu Sprengel. l. c. p. XIV seq.; 2. Περὶ Ἐυπορίστων, in doue carti scrise cotre Andromachu, idem l. c. Vedi mai la vale not'a 26.

(7) Asiá in editio princeps Aldina, Venetia apud Aldum, 1499 in-folio, elle fura priimite in textu fora nici-ua deosebire. Anso Asulanus si Marcellus Vergilius, si dupo densii mai toti editorii le-a lasatu numai in note. In editiunile mai noui aceste synonyme figureadia in textu, anso puse in paranthesu.

(8) **Lambecius**, *Comm. de bibl. Vindob.* lib. 2, p. 593.

(9) *de fac. simpl.* lib. 6, p. 792, 793.

(10) De esemplu : synonymele lithospermei **Plin. H. N.** lib. 27. 74 suntu d'in Dioscor. 3, 158. Vedi *Sprengel* l. c. — Déco Plinius nu indica între isvorele sele si pe Dioscorides, de si cu acést'a se afla adessa in acordu, caus'a este pote co amendou i au utilizatu acele'si fontani (in specialu pe Sextius Niger).

(11) Vedi despre manuscriptele si editiunile lui Dioscoride, Sprengel, op. cit., XVII—XXI. — List'a de numi de plante cuprinsa in celle doue manuscripte viennedie este ua prelucrare cam de la finele secolului V-lea a textului grecescu allu lui Dioscorides, pe cându prelucrarea latina a lui Dioscorides in ordine alphabetica dateadia d'in secolulu IX, fiindu ua opera póte a lui Constantinus Africanus séu altu contimpurenu allu seu. Vedi **Rose**, *Hermes* VIII, p. 38 seq. 63. **Teuffel**, *Geschichte der römischen Literatur*, III editia, Leipzig 1875, p. 1091.

(12) Vedi mai susu partea II-a, cap. III, la inceputu.

(13) Proba de acést'a suntu insisi numirile latinesci la Dioscorides : asiá se dice co grec. χαμαίπιτος se numia de Romani κωριπιτου ; assemenea ἀμπέλος μέλαινα, la Romani ὄβλαμηρία ; pote co si προπεδουλα, numele dacu allu plantei numite de Celti πεμπδουλα, nu e de cátu ua errore de scrisu in locu de cea d'in urma. — D'in errore assemenea, unele manuscripte dicu co *hedera* este unu cuventu dacu. Sprengel, editiunea citata, a respinsu acést'a, cu totu dreptulu. Chiaru multimea varianteloru vorbesce lamuritu pentru corruptiunea textului lui Dioscoride. — Despre caracterulu barbaru allu numiloru thopice si personale dace, vedi Epistol'a lui Pliniu cotre Caniniu (Epistolae VIII, 4) prin care 'lu invita sa scrie in hexametre grecesci resboiele lui Traianu cu Dacii, numai déco numile celle pré barbare dace i-aru permite : «Non nullus et in illo labor ut barbara et fera nomina, in primis regis ipsius, Graecis versibus non resultent.»

Éccō aceste cuvinte in ordine alphabetica :

1. ἀνιασσεξέ. ὀνοβρυχίς, Ρωμαῖοι ὄπακὰ, οἱ δὲ βριχιλλατὰ οἱ δὲ λόπτα, οἱ δὲ ἰουγκινα-
λεμ, Δάκοι ἀνιασσεξέ. Diosc. III, c. 160. Dupo Grimm (Gesch. d.
deutsch. Sprach. I, 209) ania = germ. ahne avia, si sexe = sahs cul-
ter pl. sahsa, cutitulu bunicei (mamei-mari). — Comp. lit. anyta f.
sócrā; pruss. ane f. lat. anus f. baba.
2. ἄπρους sacerele, stinjiniei. Ζυρίς, Ρωμαῖοι γλαδιόλουμ, οἱ δὲ ἔριμ ἀγρέστεμ, Δάκοι
ἄπρους. Diosc. IV. c. 22. I. Grimm (l. c. 209) apropie cuventulu de
latinesculu aper, vechiulu-german-de-susu ēpar, v. nord. iðfur cu ter-
minatiunea deplina gothica ibrus. — Comp. vechiu-slav. v-øpr-i m.
porcu, vieru.
3. [ἄφίνθιον χωρικόν] (var. Δακοί Σκαρδία) pelinu de tiérra; cucurbetica si màrulu-
Lupului. «'Αριστολογία — — τις και τρίτη μακρά, ἥτις και κληματίτις
καλεῖται — — και δάρδανος και ἰοντίτις (var. Δάρδανοι σωπίτις). Γάλλοι
δὲ καλοῦσιν αὐτὴν θέξιμον — — Σικελοὶ δὲ χαμαιμήλον, Ἴταλοι τερραι
μάλα, Δακοὶ ἀφίνθιον χωρικόν.» Diosc. III c. 6. «*Aristolochiam* Græci
ararezan vocant. alii *teuxinon*, *teuxitemonve* — —, Daci *absinthium*
rusticum, *scardian*.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. XIX.—Diefenbach,
Origines Europææ, p. 432 dice cō Γάλλοι si Δακοὶ d'in acestu textu
suntu pote de egala valore. — Cuventulu in ori-cē casu nu pote fi
dncicu. Vedi mai josu *scardian*.
4. βλής, stiru. Βλητὸν Ρωμαῖοι βλίτουμ, Δάκοι βλής. Diosc. II. c. 143. Dupo Grimm.
(p. 204) cuventulu dacu pare a fi prescurtatu d'in grecul βλητὸν, de si
aru fi posibilu sa fi fostu unu cuventu curatu dacu blēs. Diefenbach
(l. c. 258) apropiaru d'u βλητὸν cu bleta (betula) constata asemenarea
cestui d'in urma cu albanesulu blețesa (betula).
5. βουδάλλα (var. βουδάθλα), limb'a boului si Miruti'a. βούγλωσσον, Ρωμαῖοι λογ-
γαίβουμ, οἱ δὲ λίγγουα βόβουμ, Δάκοι βουδάλλα. Diosc. IV, 126. In pri-
m'a parte a cuventului Grimm (p. 212) recunnosce gr. βοο; éro in cea
de a dou'a prē δάλλά d'in vre unu dialectu thracicu cu intiellesu de
«limb'a» Comp. *burdunculum* linguam bovis, Marcell. Burd. c. V.
p. 260 ed. Steph.
6. γονολῆτα. Μείμ passerescu. λιθόσπερμον, Ρωμαῖοι Κολούμβαμ, Δάκοι γονολῆτα
Diosc. III c. 148. Grimm (p. 208) compara goth. Kunilêta «planta cē
si lasa semintia» (kunja-nému, rudenie; lâtan a lassa, a perde) séu
gono = gr. γονη = σπέρμα si λῆται = goth. lauf-s (v. nord. lauf n.

goth. *lauba* - nom. laufs g. *laubis* m. fóia ; comp. lit. *lapa-s* foais). E indoiosu a vedé in γολονήτα pentru γονολήτα pe vechiu-slav. *golъbi* m. porumbielu.

7. δάκινα, var. δάκεινα, stirigoiu neagra. λειμώνιον, Ρωμαῖοι οὐεράτρουμ νίγρουμ, οἱ δὲ τιτιννάβουλουμ τέρραι, Ἰάλλοι ἰουμβαρρούμ, Δάκοι δάκινα. Diosc. IV c. 16, cf. ibid. c. 149. Dupo Grimm p. 209 δάκινα este numele insusi allu poporului dacu, si amintesce anglo-sax. *dāges éage* (engl. *daisy*) (comp. goth. *dag-a-s* m.) la care Diefenbach p. 370 alatura cá *cevá* curiosu numele anglo-sax. allu aceleiasi plante *tagantes helde*. — Leo (l. c.) compara δάκινα cu sskr. *dhāvanika solanum*. — Comp. lit. degu, degti a arde, dagà f. timpulu de véra. — v. slav. *ждѣгъ*, *жеми* a arde, sskr. *dah*, *dahati* a arde.
8. διέλιτα (var. διέλλεινα) maselaru, maselaritia. «Ἰσκόαμος, οἱ δὲ δισκόαμος — — Ρωμαῖοι ἰσάνα, δεντάρια οἱ δὲ Ἀπολλινάρις — — Θεσκοι φαβελώνια, Ἰάλλοι βελινεντία, Δάκοι διέλιτα.» Diosc. IV. c. 69. «*Hyoeyamos* — — Galli bellinuntiam, Daci *dieliam* (vocant).» Apul. Mad. de Herb. virt. c. IV. cf. ib. c. XIX: «Græci dicea — —, Itali Apollinarim — —, Daci *colida*.» Diefenbach (p. 259. 260) care deriva cuventulu synonymu in limb'a celta βελινεντία de la dieulu Belenus, Apollinele gallicu, càrui'a erá consacrata acésta planta «herba Apollinaris», apropia διέλιτα cu albauesulu diel sol (sore), cu insul'a Δήλος a lui Apollon, dero si cu germ. *dille*. Cf. de Belloguet, op. cit. I, 121.
9. δοχελᾶ. χαμαιπίτυς, Ρωμαῖοι Κυπριπούμ, Δάκοι δοχελᾶ (var. χοδελᾶ). Diosc. III, c. 165. «*Chamaepityn*—Itali *Ibicam*, alii *Cypressum nigram*—Daci *dochela*» Apul. Mad. c. LXVI. I. Grimm (p. 209) ilu compara cu lit. *dagys* plant'a lat. *bardana*, ciulinu ; *dagillélei*, ua planta spinossa, ceace dupo Diefenbach (op. cit. p. 329) este pucinu probabilu , éro dupo Cuno (op. cit. p. 340) si Rösler (Einiges üb. das Thrac. l. c. p. 105), d'in contr'a, siguru. — Comp. radecin'a comuna europeana *dhag*, a fi ascutitu, a intiepá, a ascutí; *θηγ-ω* ascutiu; *θηγ-αλέο-ς* ascutitu ; litav. *dėg-ti* a intiepá, *dyg-uli-s* m. inboldu, intiepatura ; gál. *dag*. britt. *dag*, *dag-er* pumnalu.
10. δόν urdica. ἀκαλόφρη, οἱ δὲ κνίδη, Ρωμαῖοι οὐρτίκα, Δάκοι δόν. Diosc. IV, c. 92. Grimm (p. 211) compara goth.-deina seu-deinô d'in *vigadeina τρίβολος* Matth. 7, 16, ua planta spinosa ce cresce la drumu, planta intiepetore, urdica ; si pre welsch. *dynad*, ags. *thona*, v. germ. super. *dona* palmes. — Diefenbach, Goth. Wörterbuch, deduce *deina* d'in *degina*, seu

degna, comp. lit. dagys, lett. dadzis m. maracine, ciulinu. — Ellu pre-supune (Orig. Europ. p. 329) co Dioscorides va fi luatu d'in erore cu-ventulu δόν dreptu daciicu, in locu de a dice co este celticu, pentru co numele kymricu allu urdicei este dynad, dynadl, danad, danadl, sg. dynadlen, danhadlen. f. — Intr'unu dialectu germanu d'in Ungari'a dene-f semneadia urdica (Diefenb. Orig. europ. p. 330). — Leo (l. c. 192) reduce δόν la rad. dû a face dureri, dûna suffering pain.

11. [ἕδρα] iedera. Κισσός — — Γάλλοι σουδίτης [Δακοὶ ἕδρα]. Diosc. II c. 210. **Ua errore invederata la unele manuscripte, caci ἕδρα lat. hederā nu pote sa fie fostu daca; de acei'a in editiunile celle bune alle lui Dioscorides δακοὶ ἕδρα suntu cu dreptu cuventu omise. (Es. ed. Kuhn. II c. 210). — Lat. hederā se raporta la radecin'a primitiva indo-germanica: gadh, gandh = ghad, ghand, a cuprinde, a tine strinsu, sskr. gadh, gandh, gadh-ya; γέν-το pentru γενθ-το, χαδ-, χανδ-άνω, ἕχαδ-ον a cuprinde. — lat. pre-hend-ĕre a cuprinde, prœd-a pentru prœ-hed-a f. preda, hed-era, f; v. pruss. sen-gid-aut a primi, — goth. git-an, gat a cuprinde, a dobendi, a reusi. Pr'in urmare si in limb'a daca a pututu sa existe unu cuventu provenindu de la comunulu radicalu gadh, insa nu in form'a latinesca de hederā. (14). Vedi Fick, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen, I p. 65, Göttingen 1874 (editiunea a trei'a). — Cf. Apul. Mad. de Herb. c. XCVIII «Cissos melas Itali hederam nigram, Galli bolus serron, Daci arborriam.»**
12. ζουόστη (var. ζουουστ-η,-ηρ) pelinoritia, pelinitia, pelinu negru. «αρτεμισία, Ρωμαῖοι οδαλέντια, οἱ δὲ σερπύλλουμ, οἱ δὲ ἔρβα ῥέγια, οἱ δὲ ραπίουμ, οἱ δὲ τερτανάγεται, Ἴάλλοι πονέμ, Δακοὶ ζουόστη.» Diosc. III, c. 117, «Artemisiam Galli ponem, alii titumen, Daci zyred, alii zomusten, Itali serpillum majūs.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. X. — Dupo Grimm (208) cuventulu dacu amintesece pe grec. ζωστήρ, fiindu-cō Artemisia (abrotanum) se mai numesece in germ. superioru cingetore, briu, [gurtel, gurteln, sunenwendtgurtel etc. — pe cari forme Diefenbach (p. 402) le reduce la gart (-radecin'a)]. Despre gürten, gurdian vedi Fick, vergl. Wrtb. III, 102, v. gordja. — Deco apropierea lui Grimm este corecta, cuventulu dacu se reduce la radecin'a fundamentale indogermanica yas a 'ncege, a pune, ζωσ-, ζών-νυμ, ἕ-ζωσ

(14) Este curiosu numai cum d. Papadopolu-Callimachu in memoriulu *Pedaniu Dioscoride si Luciu Apuleiu*, Bucur. 1879 pag. 14 si d. dr. Brindza (in acelasi studiu) considera romanescula edera cá na moscenire daca, cându acést'a este totu ce pote fi mai latinescu: hederā, it. edera, el-lora; span. yedra, hiedra; port. hera, catalan. hedra; prov. edra; vechiu-fr. hierre, yere; fr. modern. lierre.

μαι a incinge. — lit. ju's-mi, ju's-ti a incinge, ju's-ta f. briu, esiarpa. — v. slav. po-jas-ŭ m. briu, pojas-ati a incinge. Comp. yâsta in Fick, Vergl. Wrtb. I, 183, 732 yâsta, incinsu cu briu, ζωστός idem, lit. ju'sta-s, ap-ju'sta-s inbrenatu. Comp. zend. yâsta cu acellasi intiellesu.

13. καρπίθλα «κατανάγκη, Ρωμαίοι ἔρβα φιλικλά, οἱ δὲ δατίσκα, οἱ δὲ Ἰοβυς μάδιους, Δάκοι καρπίθλα.» Diosc. IV, c. 132. Dupo Grimm (p. 212) καρο = v. germ. super. haru linum; πιθλα = gr. πέταλον.
14. κερκεραφρών «τῆς ἀναγαλλίδος — — τὸ (εἶδος) φοινικιοῦν, ἄρρηγν — — οἱ δὲ χελυδόνιον — — Θουσκοι μαισιτίπως (al. μασού-υτος, -ειπος), Γάλλοι σαπάνα, Δακοὶ κερκεραφρών (al. Γάλλοι κέρκερ, Δακοὶ τοῦρα; al. Ῥωμαίοι τοῦρα; In manuscriptulu viennesu se citesco κέρκερ, Ἄφροὶ etc.)» Diosc. II, c. 209. — Dupo Grimm — ἄφρων aru correspunde numelui germanu allu plantei salus stultorum, si κερκεραφρών aru fi unu nume grecescu stricatu. Diefenbach (p. 416) compara κερκερ cu grec. κόρχορος pe care Dioscoride illu alatura lui ἀναγάλλις θήλεια, éro Leo (Einige bemerkungen über die Sprache der Geten. in Kuhn, Zeitschrift für vergleich. Sprachforschung III, 1854, p. 191) vede in cuventulu dacu κερκεραφρών pe sskr. karkaraparna; κερκερ = sskr. karkaṭā, mormordica mixta; karkaṭi, castravete, karkandhu, lat. zizyplum, gr. ζίζυφον; karkaça trestie de zaharu; karkāruka convolulus paniculatus; — éro φρων = sskr. parna, foaie, si ua planta butea frondosa. — Déco κερκερ aru fi in adöveru unu cuventu dacu, — s'aru puté referí la radicalulu primitivu indogermanicu karka (a fi tare, solidu) de unde sskr. karkara, aspru, tare; κάρκαρο-ς τραχύς Hesych = κάρχαρο-ς, aspru, tare; κόρχορο-ς ua verdetia cu foi tari, corchorus olitorius numitu in sskr. kakkhaṭa-patraka «cu foi tari». Vedi Fick, Vergl. Wrtb. I, 46.
15. κινουβουλιά. Dupo Dioscoride, aru fi numele dacu allu plantei Βρωνία λευκή. I. Grimm tine cuventulu de «gallicu» comparându-lu cu kymr. gwenwialen, cf. gadh. fionduille, vitis alba; Diefenbach (p. 298) observa dreptu co in acestu casu, fie cuventulu dacu, fie vechiu celticu, aru fi trebuitu sa incépa cu unu v=kymr. gw, iar nu cu ua guturale. Pote co in κινου se afla numele dacu allu canelui (alban. ken, phryg. *κόνες, lat. canis, vechiu-irie ku plur. kun. gr. κων-, nom. κών, gen. κωνός m. cane; lit. szú, gen. szuns m. cane, sskr. çvan, nom. çvā, gen. çunas m. cane; sskr. çuni m. cane; zend. çpan, nom. çpā, gen. çûnō m. cane; lit. szuni-s gen. szunē-s; v. slavon. suka (pentru svk-ka) f. cătia. Cf. A. Fick, Vergl. Wrtb. I 59.554.) de ó:ε-εε aceiasi planta

in germanu-nordieu-superioru se dice hunds-kürbsen, hunds-rüben
schwed. hundrofva, danes. hundebaer.

16. κοαδάμα pote κοαλάμα. «Ποταμογείτων ἕτερος, οἱ δὲ ἀλιμοκτόνον, οἱ δὲ θόρσιον, Ῥωμαῖοι βήναι [venae] φύλιουμ, οἱ δὲ ἐρβάγω, οἱ δὲ γλαδιατώριαμ, Ἄρροι ἀστειρκόχ, Δακοὶ κοαδάμα, Γάλλοι ταυρούχ» Diosc. IV. c. 99. Unu feliu de Potamogoiton, iérba de livede si de balti. Numele gallicu ταυρούχ s'aru puté rapportá mai lesne la lat. gr. taurus, tauru de càtu la kelt. tarbh. — De Belloguet (gloss. ed. II-a 161) ilu compara cu kymr. Tarw, tauru, seu tawr accoperimentu. — Pentru κοαδάμα nu putemu dá nici-ua etymologie (15).

17. κοτιάτα var. κοτήτα filiiótore. «Ἀγρωσις — — Ῥωμαῖοι γράμεν — — Ἴσπανοὶ ἀπαρία, Δακοὶ κοτιάτα (var. κοτήτα)» Diosc. IV. 30. Cu numele dacu Grimm (p. 210) compara litan. kótas lett. kâts m. tibia, pedicula, si numele barbatescu thracu Κότος; iar Leo (l. c. 192)- pe sskr. kôfi medicago esculenta (lucerna). Diefenbach (p. 231) observa co altu-feliu cotiata suna destulu de latinesce. Déco aru fi vre-ua legatura intre κοτιάτα si κότος, plant'a in cestiune aru semná cam : «iarba a voinicului», κότω-ς, κοτυτά venindu de la katu lup̃ta, sskr. çat-ru, inimicu.

18. κρουσάνη rostopasca. «χελιδόνιον μέγα, Ῥωμαῖοι φάβιονμ, Γάλλοι θάνα, Δακοὶ κρουσάνη.» Diosc. II. c. 211. Grimm (p. 204) si dupo ellu Diefenbach (p. 432), Leo (p. 191) Cuno (p. 340) Rösler (Einiges üb. d. Thrak. p. 105) ilu apropie de litav. kregzdyne, fem. plant'a : chelidonium majus, kregzdéle (si deminutivu), kregzda-zole, f. asclepias vincetoxicum, — tote de la litvanulu krégzde f. hirundo, rindunea, de unde se deduce cõ in limb'a daca rinduneau'a, χελιδων- se numiá *crusta, sskr. kshiradala. — Leo vede in krushtána thema kruç a se vaitá, a se boçi, si krushta plangere, si presupune co ua atare numire a rendunicei se legá neaparatu cu vre-unu mythu geticu despre acésta pasere. — De siguru, cuventulu dacu se reduce la radecin'a indo-germanica primitiva si comuna unitatii europene, skark, skarg, a sgíriá, a tipá, a scírtii=sskr. kharj, kharjati a scírtii ; κερχ-, κέρχει, κερχ-αλέο-ς ; v. slav. skvrŭk- a face sgomotu, boem. skvrçi-eti a trosní, a plesní, v.

(15) Se insiéla anso d. Papadopolu-Calimachu (op. cit. p. 22) cându tine cá unu restu d'iu limb'a daca cuventulu romanescu códa (lat. cauda, coda), intrebuintiatu fora indouiala si cá nume de planta : cód'a vacci, cód'a boului, cód'a lupului, callului, siorecului etc. Totu d-sea reduce (p. 22) rom. cuedta (lat. cieuta) la daciculu : colida, cycolida, cocalida : rom. salbie, jale, jale de câmpu (comp v. slavon. ЖАЛАТИ, ЖАЛНИЕ, a plange, mormontu, ЖАЛЪ durere) la daciculu σαλία, etc.

slav. skrüg-ati frëndere, skrüz-ītū m. stridor; v. nord. skark n. sgo-motu, skraek-ta a strigá, a tipá. Comp. Fick, Vergl. Wrtb. I, 242; 812; II 488, 679. (16).

19. κυκωλίδα (var. κοικοδιλά, κωκαλίδα) «στρῶχρον ἀλικάκαβον, Ρωμαῖοι βισσικάλις, οἱ δὲ ἀπολλινάρις μίνωρ, οἱ δὲ ὀράγινημ, Δακοὶ κυκωλίδα, Ἄρροι κακα-βούμ» Diosc. IV c. 72. — «Graeci Dicea, alii Stricionon — Itali Apollinarim, Daci cycolida.» Apul. Mad. de Herb. virtut. — Dupo Grimm (p. 211) cuventulu are aceiasi insemnare cá lat. cuculus, iar b'a cucului herba cuculi, kukuskraut, unu genu de plante d'in famili'a solaneeloru. — Leo (l. c.192) ilu compara cu sskr. kukóla, jujuba, iar Diefenbach (p. 419) ilu reduce la aceiasi sorginte cu cucubalum scubulum (Plin. H. N. XXVII c. 8. p. 44) cacabus, halicacabus (Plin. H. N. XXV. c. 13, p. 119; XVI, c. 31 p. 105) apropiandu-lu mai multu de vechiulu slav. ккколица f. magh. konkoly, grec. mod. κοκκόλη, poln. kkol, russ. kokol, lett. kókali, pl. litau kukálas; comp. ang sax. coccel, cocel, engl. cockle, agrostemma githago. — Pentru kuku, comunu unitatii limbistice europene, si unitatii limbistice greco-italice, vedi Fick, Vergl. Wrtb. I, 50, 535; II 64: κόκκο, κόκκω-γ; lit. kukū-ti; v. slav. kukav-ica f. cucu.

20. μαντεία muru, πνευρου. «βάτος, Ρωμαῖοι σέντις, οἱ δὲ ρούβουμ, οἱ δὲ μόρα βατι-κάνα, Δακοὶ μαντεία.» Diosc. IV. c. 37. Grimm (l. c.) considera cu-ventulu identicu cu gr. μαντεία rapportatu la βάτος, maracinele profeti-satoru. — Despre radecin'a mant in mai multe limbi, vedi Diefen-bach op. cit. p. 380, si Fick, Vergl. Wrtb. I 165; 712, radecin'a man comuna limbei primitive indo-germanice, si unitatii limbistice eu-ropene.

21. μόζουλα (var. μίζηλα), cimbrusioru, cimbru: «θύμος, Ρωμαῖοι θούμουμ, Δακοὶ μόζουλα» Diosc. III c. 38. Grimm (p. 207) compara v. germ. super. mios mies, anglsax. meos, v. nord. mosi, in simtiu nu numai de muscus, alga, dero in genere si de lanugo terrae, russ. moch, pol. bohem. mech, seu pol. macierzanka, macierza dusza, sudetu maternelu. Dupo forma numai, nu si dupo sensu anso, μόζουλα se pote compará cu alban. mòdzulă roman. mazere, macedo-romãnu μάζαρε.

(16) Apropriarea ce face d. Papadopolu-Calimachu romanescului crusta cu daciculu χρουστίνη ni se pare neacceptabilă. Cristeiu seu cãrsteiu, numele romanescu allu unei passeri, Rallus Genistarum, seu ortyometra, fr. râle, este unu cuventu imprumutatu d'a dreptulu de la vechiulu-slavonescu КРАСТЪАЛЪ, coturnix, potãrnichia. Cf. Rösler, Zeitschr. für oesterr. Gymnas., 1873 p. 106 seq. — Tomaschek, id. 1872. p. 144.

22. **ολμα**, *ebulum*, socu «*χαμαίακτη, οί δὲ ἔλειος ἀκτῆ, οί δὲ ἀγρία ἀκτῆ, Ρωμαῖο ἔβουλουμ, Γάλλοι δουκωνέ, Δακοί ὄλμα.*» Diosc. IV. c. 172. «*Ebulum Galli ducone. Daci olma.*» Apul. Mad. de Herb virt. c. XCII. — Diefenbach (p. 324) dice eo dupo forma, cuventulu dacu ὄλμα correspunde lat. *ulmus* (v. nord. *âlmr*, schwed. *alm*), iar dupo sensu anglosaxului *ellaer*, *ellen*, engl. *elder*, rhen. de josu *elhoren*, *alhorn*, *ahorn* *sambucus*. — Rösler (l. c. p. 105) ilu alatura de lat. *ebulum*. — *Ulmus* lat. se reduce la *alma* (cuventu comunu unitatii limbistice europene); v. nord. *âlm-r*, v. germ. super. germ. super. mid. *ëlm*, engl. *elm-tree*; in grec. *lipsesce*; v. slav. *il'mǔ m.* este 'mprumutatu d'in german'a. Cf. Fick, Vergl. Wrtb. I, 499; II, 25; Latin. *ebulu-s* se reduce la unu cuventu d'in limb'a comuna europeiloru abala m. *màru*; v. iric. *auel pl.* *aualeu màru*, *auallen*, *aballen màru* (arbore); lit. *obulij-s io m.*, lett. *âbol-s m*; v. slav. *jablŭ-ko* si *jablŭka f.* *màru*. Cf. Fick, Vergl. Wrtb. I. 491. Etymologi'a dér de mai susu a lui Rösler este de respinsu.
23. **ὄρμια**. ὄρμινον ἡμερον — Ρωμαῖοι γεμινάλις, Δακοί ὄρμια. Diosc. III c. 135. Dupo Grimm (p. 208) cuventulu dacu este *acelasiu* cu *cellu* grecescu.
24. **πεγρίνα** mutatore «*ἄμπελος μέλαινα, οί δὲ βρυωνία μέλαινα, οί δὲ βουκράνιον, Ρωμαῖοι ὀβλαμήνια, οί δὲ βατανούτα, οί δὲ βετισάλλα, Δακοί πριαδῆλα; οί δὲ πεγρίνα.*» Diosc. IV, c. 182. Grimm compara *πεγρίνα* cu goth. *fagreina* de la goth. *fagrs*. — Vedi Fick, Vergl. Wrtb. III, 170, *fagra* convenabilu, frumosu; v. nord. *fagr*, *fögr*, *fagrt* frumosu, goth. *fagra-s*, convenabilu, folositoriu, bunu.
25. **πόλπομ**. *mararu* «*ἀνηθον τὸ ἐσθιόμενον, οί δὲ πολγίδος* — Δακοί πόλπομ. Diosc. III, c. 60. — Nici-ua explicatiune.
26. **πριαδῆλα** (var. *πριαδιλά*) *acelasi* textu d'in Diosc. citatu la Nr. 24. Grimm (p. 215) compara cuventulu dacu cu vechiul-germanu-superioru *friudila*, *friedila*, *amica* si cu lith. *priatelka*, russ. *prijateluitscha*, boem. *prjtelnice*, pol. *przyjaciotka*. Cuno (p. 340) de *asemenea*. Cf. Fick, Vergl. Wrtb. II, 410—411 : cuv. comunu unitatii slavo-germane : *pri a iubi*, *priâya a iubi*, *priâtelya amicu*, v. slav. *prijatelj amicu*; got. *frijathva*, *amoru* = sskr. *priyatva n.*
27. **προδιόρνα** (var. *προδιαρνα*) *stirigoia* *négra*, *zîrna* «*ἐλλέβορος μέλας, Ρωμαῖοι βεράτρομ νίγρομ, οί δὲ σαράκα, Δακοί προδιόρνα.*» Diosc. IV, c. 149. — Dupo Grimm *-ορνα* = got. *-arna*, iar *prod*=*frôths sapiens*, *frathjan*,

D. Hasdeu (Istori'a Critica, edit. II., 271—4) ofera ua etymologie mai corecta cându compara *διόρνα* cu numele localu Tsierna, adi Cern'a, si cu numele romanescu de pene adi allu plantei *solanum nigrum*, zîrna (diorna — zorna — zarna). Vedi Schuhardt, Zeitschrift für romanisch. philologie, ed. Gröber, I, 482. — Totusi rom. zîrna mi se pare formalu forte aprope de v. slav. зръно, зръно, зръно, зръно, bobu, lit. zirnīs mazere, pentru a trece acest'a cu tacerea.

28. προπεδουλά (var. προποδιλά) lat. *quinquefolium*, fr. *quintefeuille*. «πεντάφυλλον, Ρωμαῖοι κικκαφόλιουμ, Γάλλοι πεμπέδουλα, (var. πομπαιδουλά), Δακιοί προπεδουλά». Diosc. IV. c. 42. «Pentaphyllon — — Galli pompedulon. Dacii *propedula*, allii *drocila*, Itali *quinquetolium*.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. II. — Leo (l. c. p. 192) deduce cuventulu dacu d'in sskr. prapada seu prapaundarika, parpa si parpaṭā. — Diefenbach (p. 396) se indouesce că προπεδουλά sa fi fostu dacicu, d'in caus'a pré marei selle asemenari mai cu séma in a dou'a parte a vorbei, cu celt. πεμπέδουλα, care se compune d'in πεμπε si δουλα: 1° Πεμπε = kimric pimp, celtocornic: pymp, celto-armoricanu pemp; sskr. pank'an, zd. pancan, goth. fimf, litav. penki, lett. peeci, v. slav. pātī, grec. πέντε, eol. πέμπε, lat. quinque. (Schleicher Compendium 399,407. Zeuss² 3035 seq. Curtius Grundzuge⁴, 458. Fick. Vergl. Wrtb. II, 672 seq.) si 2° dula seu dulon = kimr. dalen, delen, armor. delien. Compara πεμπέδουλα cu actualulu kimric pumdalen, armor. pempdeil, kimr. pumbys, brit. pempiz, pempez, — cu intiellesu de aceiasi planta *quinquefolium*. (De Belloguet, gloss. ed. II, p. 152 No. 120; Diefenbach op. cit. p. 395). — Cuno (p. 341) considera form'a προπεδουλά cá erróre de scrissu seu de lectura in locu de pompedula. — Rösler (Dacier und Romän. p. 85) propune *pnopedula cá form'a dacica a cuventului (*pnope in locu de *ponpe — comp. celticulu, velsch. pomp, armor. pemp). In fine dupo d-lu Hasdeu intre daciculu propedula si celticulu pompedula nu esista nici ua umbra de diferentia, afora de inlocuirea nasalei cu r «unu fonetismu thracicu forte marcatu in limb'a albanesa si pe care de la Daci l'au mostenitu romàni.» (Column'a lui Traianu, an. V. n. 5, p. 102). — dula d'in cuventulu dacu propedula este pote in locu de δηλα, διλα (iotr'unu manuscriptu allu lui Dioscoride gasimu chiaru acésta forma προπεδιλα)=celt. dala, dula, totu in intiellesu de foaia, d'in mai multe numiri de plante dace transmise de Dioscoride: es. πριαδήλα, diodela (*millefolium*) δουωδηλά (*origanum vulgare*), τευδιλά, φιθοφθεθελά, καροπιθλα, βουδάθλα (βουδάλλα). Comp. dochela, drocila,

κινουβουιά, μόζουλα, τουβληλά, stirsozila, κοικοδιλα etc. (Diefenbach, p. 396) (17).

29. ραθιβίδα, ochiulu boului. «ἀστήρ ἀττικὸς, οἱ δὲ ὕφθαλμον, Ῥωμαῖοι ἰγγοτάλις, Δακοὶ ραθιβίδα.» Diosc. IV, c. 118. Grimm vede in prim'a parte a cuventului : vechiulu germanu super. rad, lat. rota, lith. ratas, lett. rats. Comp. vechiu-iricu roth, rota, eskr. ratha n. caru de resboiu.
30. σαλία. «τράγιον, τραγόκερως, Ῥωμαῖοι κορνούλακα, οἱ δὲ βιτουένσα, Δακοὶ σαλία.» Diosc. IV. c. 50.—Dupo Grimm (p. 210)—vechiu nord. selja, salix caprea, dan. selje, vechiu-germ. super. salaha, saliha, salha, salhe, anglsax. sealh.—σαλία e de comparatu si cu liguriculu σαλιούγκα. Diosc. I. c. 7. Saliunca Vergil. Ecl. V, Plin. H. N. XXI c. 7, si de raportatu la cuventulu comunu unitatii limbistice europene salakâ f. livede, arkad. ἐλίκη f. unu felu de pâsiune. — lat. salix f. pasiune; ir. sail, saileach, corn. heligen, armor. halegen salix; v. germ. sup. salahâ, salhâ. cf. Fick, vergl. Wrtb. I, 796.
31. σέβα, earb'a sf. Christoforu, christoforitia, earb'a tâlharului. «ἀκτὴ, οἱ δὲ δένδρον ἄρκτου, οἱ δὲ ἡμερον, Ῥωμαῖοι σαμβούκουμ, Γάλλοι σκοβιήν, Δακοὶ σέβα (καλαμοειδέες ἔχουσι κλάδους) Diosc. IV. c. 171.—Grimm. (p. 213) compara σεβα cu vechiu-nord. sēf scirpus juncus, schwed. säf, dan. siv, v. germ. sup. semid, semida carex pentru sebid, sebita, si cu celticulu σκοβιήν (skobies, socu) si serb. zova, sambucus nigra. Cuno (p. 340) si Diefenbach (p. 418) vedu inrudire intre dac. σέβα si lat. sabucus, basc. sabicoa.
32. σικουπνοές «ἡρύγγιον, Ῥωμαῖοι καπίτουλουμ κάρδους, οἱ δὲ καρτεραι, Δακοὶ σικουπνοές.» Diosc. Grimm (p. 207) condusu de gr. ἡρύγγιον=aruncus compara v. germ. sup. sigufnâst, anglsax. sigefnaest, victoriae flatus, victoriam spirans, si vede in cuvântulu dacu numele germanu allu caprei: ziege, nord-germ. tsege.
33. σκιαρη, vérg'a ciobanului; scaiu voinicescu. «δίψακος, Ῥωμαῖοι λάβρουμ. Βένερις,

(17) Déco este adevératu cea-ce dice parochulu sasu d'in Transilvani'a, Mökesch (op. cit. pag. 40) cum eo poporulu românû de acolo numesce planta quinque folium, cinci-degete si *prepedeale*, acést'a d'in urma s'aru putea compará cu πεμπεδοῦλα, προπεδοῦλα. In lexiconulu de la Buda si cellu de la Sibiu nu se afla anse cuventulu prepedeale. — D-lu dr. Brindza (ap. Papadopolu-Calimach op. cit. p. 19) crede eo denumirea romana *drácila* data plantei Berberis vulgaris (macesiu) deriva d'a drep-tulu d'in daciculu drocila. Noi nu vedemu aci de câtu ua asemenare accidentale, macesiulu neavendu noi-ua legatura cu plant'a «quinque folium», de si chiaru d. Hasdeu compara *dracila* séu dracina (*dragina*) cu drocila daca. Vedi *Cuvente den Betrani*, I, 276.

οί δὲ κάρδουρ. Βένερισ, Δακοὶ σκιαρή.» Diosc. III. c. 10. Dupo Grimm = goth. skeirs. ang sax. sefr lucidus purus, skeirjan a limpedf, a curatf; schierling, v. germ. sup. scerilinc, cicuta, scheuerkraut, equisetum.—Leo (l. c. p. 192) ilu compara cu numile de plante sskr. kshira, kshira kanda, convolvulus paniculatus; kshiraparni, plant'a ἀσκληπιάς, asclepiade, schwalbenwurz, planta cu semintie matasosse; mai bine anso cu sskr. kara, skara, unu feliu de maracine.—Despre cuvântulu comunu unitatii limbistice germane skira, strelucitu, limpede, vedi Fick, Vergl. Wrtb. III, 335 (13).

34. τουβλιά, potróca «κενταύριον, Ρωμαῖοι φευριφούγιαμ, οί δὲ αὔρα μουλιτραδιξ, Δακοὶ τουβηλά» Diosc. III. c. 7. «Est et Centaurea minor a Graecis Elleborites vocata; Daci stirsozila, Itali febrifugiam.» Apul. Mad. de herb. virt. c. XXXVI. Dupo Grimm (p. 206) = goth. dulbila, v. germ. super. tulpila, herba multiradix, τούβελε d'in Γοθτικόν la Const. Porphyrogenetu.—Leo (l. c. p. 192) compara cuvântulu dacu cu ssk. túla, plant'a bumbacului, túlini, silk—cotton tree; vella, vèlli unu soiù de planta ce se 'ntinde. (19).

35. τοῦρα, vedi textulu mai susu No. 14. Rösler compara cuvântulu cu pers. tûr nomen herbae acris gustatu (20).

36. τουτάστρα ticva «κολοκυνθίς Ρωμαῖοι κουκούρβιτα σιλβάτικα, Δακοὶ τουτάστρα». Diosc. IV. c. 175.—Dupo Leo = tundakêri ua planta cucurbitacea. Despre suff.-αστρα comp. mai la valle riborasta. (21).

(18) **Tomaschek**, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.* 1872, p. 144 sustine cu numele romanescu allu plantei scaiu, scaiu nu pote proveni d'in daciulcu σκίαρη, ci de la grec. σκόλος: ἀκάνθης εἶδος (comp. Hesych. Et. Magn. p. 282, 19: σκόλος, σκόλοψ, unu feliu de maracine), introdusu in limb'a romana intr'ua epoca destullu de vechia ua data cu alte cuvinte grecesci; ellu citeadia pe bosniaculu škâl derivatu d'in σκόλος. Scaiu anso este na prescurtare a formei scaiete, care cu pucina schimbare a sensului aru puté veni dintr'ua forma esistenta in limb'a románica scabiete (vedi form'a scabiedo pentru scabies in Ducange, Gloss. v. scabies) in locu de scabiem (comp. rom. sgaiba cu lat. scabies), precum parete s'a facutu d'in lat. parietem.

(19) **Rösler** (l. c.) contesta, si cu totu dreptulu, credemu, vre-ua intrudire a cuvântului dacu τουβηλα cu romanesculu turbure, plant'a chaerophyllum temulum, allu carui nume vine pote d'in lat. *turbulus = turbulentus, *turbulare, turbare. Cf. **Uhae Dictionnaire d'étymologie Daco-romane** Francfort sM, 1870, p. 291. In maghiar. aceiasi planta se numesce turbulya, turbolya, n. slov. trebelje. — D-lu Papadopolu-Calimach (l. c. p. 22) cugeta la tulipinu, tulpinu, tulikina, — lemnu caneseu.

(20) D-lu Papadopolu-Calimachu compara cu τοῦρα, numile romanesci de plante tura, turitia (agrifonia eupatorium) si turta (pung'a babilii, carlina acaulis). Synonymele daciului τοῦρα anse, anagallis arvensis si anagallis caerulea (vedi Dr. Brindza, l. c.) correspondu plantei sutétia, scanteióra, rocoina, si nu se potu confundá cu celle de susu.

(21) D-lu dr. Brandza tine ca ceva probabilu, de si nu este nici chiaru de presupusu, derivatiunea

37. φριθοφθεθελά (var. φριθοφθαίθελά) «ἀδίαντον, Ρωμαῖοι κικινάλις, οἱ δὲ τέρσαι καπιλλοῦς, οἱ δὲ σουπερκίλιουμ τέρραι, Δακοὶ φριθοφθεθελά» Grimm (p. 213) vede in prim'a parte a cuventului ua fiintia mithica; iar pe φθεθελα o apropié cu gr. πέταλον (=φύλλον folium.).

b. Apuleiu.

La numirile dace de susu pastrate de contra Dioscoride, se mai adaoga anco urmatorele ajuuse pene la noi pr'in scrierea *De virtutibus herbarum seu de medicaminibus herbarum* (22), ua compilatiune facuta probabilu in secolulu allu V-lea d. Chr. dupo Dioscorides si alte isvore grecesci, cum si dupo Pseudo-Plinius (Medicina Plinii), ce a circulatu sub numele Platoniceului si Rhetorului L. Apuleiu d'in Madaur'a in Africa care a traitu si a scrisu in timpulu lui Antoninu Pius si M. Aurelius (23).

38. **Amalusta** «Graeci quidem Chamaemilon, alii Parthenion, Itali bene olentem, Daci *amalustam*, Campani amalociam, Galli oualidiam.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. XXIV. Dupo Grimm=litv. amalis emalas, lett. amuls vēscu, slov. serb. rus. omela, slovac omelo, polon. jemiola, cec. jmeli, pruss. emelno; v. slav. imela. Rösler (l. c. 105) cugeta la zend. amatare si us-ti a mirosi, lat. odor.—Diefenbach (p. 393) reduce atātu cuventulu dacu cătu si campanu si celticu la unu acelasi isvoru pe care 'lu cauta in gr. χαμαίμηλον.—*Amara* este in sskr. numele mai multoru plante: amara puṣpikā, anethum sowa; amela, amellum (μελόφυλλον, melisophyllum), amell-a-us,-o; Cf. Diefenbach p. 229.

39. **Arborria edera** «Graeci eam dicunt Cissos Melas, Galli Bolus sellon, Daci *arborriam*, Itali hederam nigram» Apul. Mad. c. XCVIII.

40. **Calox cardiatos.** vedi No. 49.

41. **Diodela** (var. diodeta) «A graecis dicitur Myriophyllos et Chiliophyllos—Itali millefolium, alii Supercilium Veneris, Galli bellicocandium, alii vi-

numelui romanescu tatrca (ce se dá fructului unei plante d'in famili'a cucurbitaceelor) de la vorb'a daca tutastra.

(22) Mai multe manuscripte se afla, mai cu séma in Breslau (secolulu IX) si in London (secolulu XI). S'a publicatu (adessea sub numele de Apuleius Barbarus) intre altele, in *Parabulum medicam. scriptores antiqui*, ed. I. C. G. Ackermann (Norimb. 1788) p. 127—294; comp. p. 22—38 295—350. Cf. Choulant, *Bücherk. d. ält. Medicin.* p. 213 seq. E. Meyer, *Gesch. der Botanik* II, p. 316—527. — L. Spengel, in *Philologus* XXI. p. 120 — 122, L. Müller, *Rhein. Muz.* XXIII p. 187—190; Val. Rose, *Hermes* VIII p. 35—39 — Tenffel, op. cit. p. 860.

(23) Vedi Tenffel, op. cit. p. 853—861.

gentiam, Daci diodela.» Apul. Mad. c. LXXXVIII. — cf. δουωδηλά (ἀμάρακον, *origanum vulgare*) Dioscoride.

42. **Dochelea** (var. *dolchea*), *discopela*, *mutatoare*: «Graeci Bryoniam Chelidonion — Itali uvam taminiam, vitem albam. — Daci *dochelea* appellavere». Apul. Mad. c. LXVI.

43. **Dracor**, *Libanotis*, λιβανωτίς, lat. *rosmarinum*. Apul. Mad. c. LXXIX.

44. **Drocila**, vedi No. 28.

45. **Lax** iarba grasa. «Graeci dicunt Andrachne — Daci *Lax*, Itali *Portulacam*.» Apul. Mad. c. CIII.

46. **Porna**, vedi No. 50.

47. **Riborasta** *manifolium* seu *personatia*, *Achiles medicinalu*. «Graece *Prosopites* aut *Prosopes* vocata est, Itali *personatiam*, Galli *betilolen*, Daci *ri-borasta*» Apul. Mad. de herb. c. XXXVII, textu ce se refera la Diosc. IV. c. 105.: «Ἄρκειον, οἱ δὲ προσωπίδα κ. τ. λ., Ῥωμαῖοι περσωνάκεια οἱ δὲ λάππαν.» (24).

48. **Scardia** «*Aristolochiam*, Graeci *Ararezam* vocant — Itali *malum terrae*, Daci *absynthium rusticum*, alii *Scardian*.» Dacicului *scardia* ii respunde formalu numele de planta germ. super. *scharte*. Comp. cuv. comunu unitatii limbistice europene kas *kasati*. a *sgîria*, a *rade* cu *radietorea*: κέ-ωρος *urdica*, lat. *car-duu-s m. scaete*; lit. *kasu*, *kas-ti* a 'ngropá, *kas-yti* a *sgîriá*; v. slav. *cesa*, *cesa-ti* a *sgîriá*, a *tunde*, a *tieselá*, a *pieptená*, sskr. *kash*, *kashati*. *Kashate*, a *rade*, a *sgîria*. Cf. *Fick*, *Vergl. Wrtb.* I, 530.

49. **Scytha** (var. *sciate*) «*Chamaeleonem* quidam Graecorum nominant, alii *Crocodrillon* — Itali *Labrum Veneris*, Daci *scithen*.» Apul. Mad., c. XXVI, In altu manuscriptu: «*Camaelaean* Itali *labrum Veneris* — Hispani *analentidium*, Daci *sciate*, alii *calox cardiatos* nominant. Apul. Madaur. I. Passagiulu se raporta la Diosc. III, 11. Vedi mai susu Nr. 33, cuv. *σκιάρη*, care este identicu cu *σχοῖαρ*, d'in Diosc. III c. 21: Ἡρόγγιον — — Δακοὶ σικοπνοῆξ, Ῥωμαῖοι κοπίτουλουμ κάρδους — — Ἰσπανοὶ κοιτοουκαπετά.» alii adunt «*σχοῖαρ λεβέννασα*». *Calox cardiatos*

(24) D-lu dr. Brandza (l. c.) dice: «Cu multa buna-vointia pöte co s'aru face sa derive denumirea româna de *Brusture* d'in vorb'a *daca riborasta*.»

comp. cu gall. calocatauos, unde asemenarea este pôte numai accidentale; cardiatos se tine, fora indouiala de carduus. Cf. *Dieffenbach*, p. 230, 276, 298.

50. **Simpeax.** (Sipeta, Porna) planta baltóssa «Arnoglosson, arnion, cynoglosson, Galli Tardos, Lotios, Hispani thasaricam, Daci *Simpeax*, Romani plantaginem latam, alii plantaginem majorem, alii septeneruiam.» Apul. Mad. de Herb. virt. c. I. Comp. «Ἀρνόγλωσσον—οἱ δὲ κωνόγλωσσον,—Ῥωμαῖοι πλαντάγω μίνορ, Γάλλοι (la alte mscr. lipsesce Γ.) ταρβηλοδάθιον, Ἴσπανοὶ θησαρικάμ.» Dioec. II, c. 152.

51. **Sipota.** Vedi numerulu precedinte.

52. **Stirsozila (var. storsura).** Vedi Nr. 34.

53. **Zyred.** Vedi Nr. 12.

c. Gallenus

54. **Ninou.** Galien dice co Dacii si Dalmatii numiau *Ninou*, plant'a veninossa Helenion, si se serviau cu dens'a a otraví sagetile, si a purgá boii (25).—Pote co Ninou este unu cuventu stricatu d'in Belinus pe care De Belloguet, Gloss. Gaulois, I, p. 150 ed. II, filu allatura cu Kimr. Bela, angl.sax. belene, caled. felen, roman. pelinu, alb. pelint, lit. pelinos, lett. pelleres, v. slav. ПЕΛΑΧИНА (ἀψίνθιον, ἀψινθος), polon. piolym, piolum, n. serb. polyn. (26).

(25) Cf. Theriak ad. Pis.

(26) D-lu Papadopolu-Calimachu considera că numiri dacico anco urmatorele trei :

1. Γεντιανή, ficerea pamentului si senzura. «Acesta plantă isi iea numele, dico Dioscoride (III c. 3), de pe Gentici regele Illyrici, cellu anteu care a inventat-o».—Cuventulu nu ni se pare ca aru puté intra in glosarul limbei dace, pentru co inventatorulu(?) unci plante va fi fostu unu rege allu Illyrici.

2. Ἀσά, *tussilago*, *farfara* seu *pustulago*, βήχιον, podbalu. Dioscorides III c. 116, spune ca Ἀσά este unu cuventu bessicu. «Dupo Herodotu, Bessii erau Thraci, prin urmare de unu nému cu Getii si cu Dacii» (op. cit. p. 16).

3. Σφέκκη. D-lu Papadopolu-Calimachu dice : «In Dioscoride mai gasimu ua planta ce si astadi «se numesce totu asia la noi, si care la Daci se numia Sfecla, Σφέκκη» si citeadia pe Dioscoride cap. 137 d'in cartea II, *de Euporistis*. Acest'a ansa este ua completa errore a invetiatiului nostru academicu : mai antein, scrieroa περί Ἐυπορίστων, *de Euporistis*, cu tota certitudinea se pote dice, co nu apartine lui Dioscorides, fiindu cellu pucinu posteriora secolului allu siéselea dupo Christosu. Sprengel op. c. I, XIV—XVII a doveditu acést'a prin urmatórele : a) Scrierea in cestiune n'a fostu cunoscuta vre unui autoru greco posterioru, seu vre unni vechiu interpretu ; b) Ea nu se afla de cötu intr'unu singuru manuscriptu, mscript. Augustanu, pe caro Moibanus, si dupo mortea sea C. Gesner, l'a datu la lumina ; c) Intr'ens'a se compara odorulu plantei χαμακίερκων (convallaria

§ 2.

Numi personale gete si dace.

a. Gete.

1. Ἀστραῖος, Photius 166 si 366.— Unu nume geticu pote, ansa cu forma de totu grecésca.
2. Γεβελείτις divinitate, Herodotu IV. 94. Leo (l. c. p. 177) ilu deduce d'in sskr. java—lêçya, ua fuintia de care se apropie cine-vá prin mesageri; iar Grimm (*Ueber Iornandes und die Geten*, Berlin 1846, p. 25) — d'in Gibuka, Giuki=dator, séu leizis=goth. leisa lais lisum. — Rösler (Einiges üb. das Thrak.) vede in partea a dou'a a cuventului: vechiu-baktr. yazata, sskr. yajata, v. pers. yazd d'in yazu mare, nou-pers. iezd-ân; eizis este dera=eizit-s, mai comparandu-lu cu numele sarmatu Ἰέζδ-αγος, si numele thracu d'intr'ua inscriptiune ΜΗΔΥΖΗΣ. Pentru partea anteiu, Γεβελ, elu compara pamphy). βαβέλιος=ήλιος.
3. Δάπιξ. Dio Cass. 51, 26: Δάπιξ Γετῶν βασιλεῖς. Comp. numele thracu Didix-Didigis (inscriptiunea Nr. 113 Albert Dumont, *Inscriptions et monuments figurés de la Thrace in Archives des missions scientifiques et Littéraires*, a III-a serie, III vol. 1876 p. 170), si Tauxix, — gis. (ib. Nr. 192). (27).

majalis) cu allu moschului, ce flu gasimu pentru antea-óra mentionatu in secolulu V-lea d. Chr. de cõtre arménulu Moise de la Choren, si in allu VI-lea de cõtre Cosma Indicopleustea; d) In cartea II, c. 63 se vorbesce de ua mesura de greutate ἔξαγιου, cu care medicii incepusera a se servi forte tardiu dupõ Constantinu cellu mare (in sec. XII si XIII); si in fine, e) Espressiunile: φασιόσιον (lib. II c. 67), σφέκλι, in locu de τρυγός (lib. II. c. 137). νηστιαός in locu de νήστις, σεσέλιδος in locu de σεσέλιος, πτέρωος in locu de πτέριδος, indica in chipu invederatu ua epoca cându dejã limb'a gréca incepuse sa barbarisedie βαρβαροφωνεῖν.

Allu douilea, admitiendu chiaru pe Dioscorides de autoru allu scrierii *de Euporistis*, in nici unu locu dintr'éns'a nu se dice cõ : la Daci se numia vre-ua planta sfecla, σφέκλι. Pasagiulu la care nu trimate d-lu Papadopolu suna : lib. II. c. 137 (t. II, p. 328, ed. Kuhn) : «ὄπὸν μήκωνος σὺν σφέκλι» iar pe latinesce : «liquor papaveris cum aceti faece illitus» adico : «licõrea de macu mestecata cu drojdii de oçietu». Σφέκλι este unu cuventu stricatu d'in σφέκλι, ce provine d'in lat. faecula deminutivu, faex, drojdia, faex vini, usta, drojdii de vinu, de unde apoi : lat. med. tartarum, fr. tartre, germ. Weinsteinalz, substanti'a sarõssa, care, in chipu de cõja, se depune pe dõgele butiloru de vinu.—Despre σφέκλι vorbesce Galenus de compos. sec. loca, lib. I, t. 4 p. 490.— Cellu d'anteiu care a intrebuintiatu form'a σφέκλι in locu de σφέκλι este Alexandru de la Tralles d'in secolulu VI-lea d. Chr. (lib II, p. 630; conf. Paul Aeg. 3, 18. 7, 13).— Fõra indouiala cõ drojdii'a de oçietu nu are nici de cum a face cu *suec'la* (lat. beta, beta rubra, fr. poirée; porrée, bette), cuventu imprumutatu de români d'a dreptulu de la vechiulu-slavonescu БѢЖКАА, БЖКАЗ, n. slav. çvekla, russ БЖКАА; comp. magh. czékla.

(27) De la numele Δάπιξ deduce d. Papadopolu-Calimaclu (op. cit. p. 24) or'ginea numelui de af-

4. Δικόμησ rege, Plutarch. Anton. c. 63 : «καὶ γὰρ Δικόμησ, ὁ Γετῶν βασιλεὺς, ὑπισχεῖτο πολλῆ στρατιᾷ βοηθῆσειν.»
5. Δρομυχαίτης rege. Pausanias I, 9, 7. Strab. Appian. Mithrid. 32, Justin 16, 1. Polyæn, Stratag. 7. 25. *Doricetes*- intr'unu codice (Polyaen, 4. 16).
6. Ζάλμολ-εις (var. Ζάλμοεις, Σάλμολεις). Herod. IV. 94, Strabo 297, 298, 304 numai form'a Ζαμολεις. Dupo Boetticher, Zeitschrift der Morg. Gesel. IV, 68 cuventulu se compune d'in ζαλμός, σαλμος=sskr. cšarman, pers. germ, cutis, corium, pele, si - ολεις=sskr. rīxa, osset. ars, armen. arg, kurd. erg, asiaco Σάλμ.—ολεις=sskr. cšarm+rīxa semneadia pelle de ursu.—Cuno (op. cit. 341) ilu deduce de la slav. za, post, trans, si mrūkatī «obscurari». Bessel, (De rebus Geticis, 44), cugeta la zend. zem, sskr. gam=grec. γη, zomar «sub lamentu», si sskr. kschi, zend. ksi «a locui» asia eo zamarski=zamolxi=cellu ce locuesce sub pamentu. Leo (l. c. p. 178), d'in sskr. cyāmalākshis, ochiu intunecatu, goth. Hamul-augis. — Adeverat'a etymologie anso este a lui Fick, vedi mai susu, glossele thrace, v. Ζάλμολεις.
7. Ζόραξος. Dio Cass. 51, 26. Dupo Leo (l. c. 193)=sskr. çura leu, si aksha organu allu simtiului, ochiu de leu, sentimentu de leu.
8. Κοθήλας rege, Satyr. fragm. la Müller.—Horat. od. III, 23.—Flor. II, 2, 28. Finalulu ηλας indicându unu deminutivu obicinuitu la Thraci (Vedi Dumont, op. cit. p. 193), Κοθήλας e deminutivulu lui Cothes, Κόθης. Despre thraculu Cotys vedi Liv. 42, 29, 51, 57, 67; 43, 4; Caes. b. civ. 3; Strab. 321 fr. 48.—Comp. daculu Cotiso, mai la vale.
9. Μηδα. Satyr. fragm. Müller. Comp. thrac. Μηδοσάδης. Xenoph. Anab. 7, 1, 5.
10. Ρώλης. Dio Cas. 51, 26. Comp. dac. Oroles.
11. Σευτης. Senthes nume getu si thracu forte comunu. Polyaen 7, 25; — rege thracu, Orelli 5433.—sacerdote getu : Iordanes 30, ed. Closs. Rösler (l. c.) cugeta la zd. zaotar, zaothra, sacrificatoru, preotu, iar Grimm (Ueb. Iorn., 48) la goth. Thirida, Thiudis, v. germ. sup. Dioto.

milie *Dabi'ja*, de si de siguru erá mai naturalu sè apropia pe cellu d'in urma de slaviulu ДАБИЖА, de la radecin'a ДАБ. Vedi Miklosich, die Bildung der Slavischen Personennamen, in Denkschriften der Wien. Akad. vol. 10, v. ДАБ, si irscriptiunea slavona ap. Heuzey, *Mission archéol. de Macédoine*, Paris 1874 p. 320, gasita la monastirea Treskavetiu in Macedoni'a, cu numele ДАВНЖИВЪ, care se traduce ad-litteram : «Sa fie viu !» (da-bi-jiv).

12. Τίρις. Polyaen 4.16; Comp. thrac. Τήρης Thucyd. 2,95; Diodor fragm. la Müller 2, 15.

b. Dace

13. Βίκιλις, descoperitorulu comoriloru lui Decebalu. Dio Cass. 68. 14. (28).

14. Βοιρεβίστας (Βορεβίστης, Strab. VII, 3 § 11; Buroistes, Burobostes, Rubobostes. Trog. Pomp. 32, Burvista Iordan. de reb. get. c. 11. Dupo Leo (p. 188) = sskr. bhairava, a ingrozi, si vishti a inspirá, ingrozitoriu. — Rösler (l. c. p. 113) vede in partea finale -βίστας, βίστης, pe pers. vista stapenitoriu (comp. numele personalu Δουτίβιστος, gentilia Βιστονία, Βιστών, Βιστ-τρος, Gest-styrum Ζερμοδιγεστος), si déco *Buro* éбу *vouru* aru semná «intinsu, latu», Burovista aru corespunde atunci dupo sensu grecului Πολοκτήμων. D. Lauriann (Istori'a Romaniloru, I, 60, ed. II) eugeta la *Boiorum victor*, iar I. Grimm (Ueb. Iornand., 48) compara Βοιρεβίστας in partea sea finale cu Ariovistus.

15. Δεκαίνεος sacerdote. Strabo VII, 3, § 11. Diceneus Iord. l. c. c. 11. Dupo I. Grimm (Ueb. Iornand., 48) aru fi = Taihuneis.

16. Δεκέβαλος rege dacu. Strabo VIII, 3, § 11. Decibalus la Aurel. Victor Caes. c. 13. — Trebell. Pollio II, 111. — Leo (p. 188) ilu reduce la sskr. Dhāvaka — bala «puterea Daciloru, Dacorum robur, Dacorum corpus». Partea finale — βαλος este fora indouiala aceiasi cu ρηγ. Βαλήν rege, care apartine mai anteu de tóte slavicultui bolij mai mare, mai forte. E mai pucinu corectu a compará lat. val-êre, v. iricu fláth (=vlá-ti) downie, si s-kr. bala putere. Vedi Fick, Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas, p. 412. — Tomaschek, Ueber Brumalien und Rosalien, (Sitzungsbericht der Wier. Akad. LX, 385); Rösler, Einig. üb. das Thrak. l. c., si Dacier und Romänen p. 87, compara Οδάρζβαλος si Δρεβάλις d'in inscriptiunile olbice (29). — Cu Dece-

(28) D-lu Papadopolu-Calimachu vede in Βικολις, Βικολις — nisce lecturi gresite in locu de Βίκιλις — numele stravechiu dacicu de *Vicolu*, pastratu chiaru si pene asta-di prin poporul romanu si cá nume propriu, si in substantivulu cunoscutu: *vicolu* (furtuna, tempestas, sturmwetter) ! *Vicolu* ansa, — in Tiarr'a-Romanéca: *viscolu* —, e fora indouiala slavonesculu: ВЛККОЛ — (verb. ВЛК-КОЛКАТИ «agitare») cum si rom. *viforu* in acelasi intellesu, este curatu slav. ВИХОРЪ, ВИХРЪ.

(29) Boeckh, *Corpus Inscriptionum Graecarum*, II, 2070. 2067, rendu 13 — 16 :

ΔΡΕΙΒΑΛΙΣ
ΡΑΠΑΚΕΟΥΣ
ΒΡΑΓΟΣΣΑΜ
ΟΥΤΟΣ z.λ.

balu este de comparatu si Regebalus tatalu lui Bargathes, Itureu de origina (C. I. L. III 4371). I. Grimm (Ueb. Iorn., 49) reduce numele Δεκέβαλος la numele poporului gothu Taifali (Tai- fiindu in locu de Dai=Dahi, Daci). Vedi mai departe *Decibalus* d'in inscriptiuni.

17. Διήγης frate lui Decebalu. Dio Cass. 67. 6. 7; comp. Διήγολις rege thracu, Strab. 624. Diodor. exc. 23, 602. Diogyris la Valer. Max. 9, 2, 4.
18. **Diurpaneus** rega dacu. Oros. VII, 10 dupo ultimele carti alle *Historiiloru* lui Tacitu. Iordan de reb. Get. c. 13 Dorpaneus, Dorphaneus. — Leo (p. 188) cugeta la sskr. durpâni «cellu ce are mân'a tare, puternica» iar Grimm (Ueb. Iorn., 50) compara goth. Daurpaneis, v. germ. super. Dorfuni.
19. Δοῦρας rege dacu. Dio Cass. 67, 5.6. — Rösler (*Dacier und Romän.* 87) compara numele Turesis. Tacitu Ann. 4,50, iar Leo (p. 188), sskr. durâsa «cellu greu de invinsu.»
20. **Comosicus** rege, Iordan. de reb. get. c. 11.
21. **Cotiso** rege. Dio Cass. 54. 36. Horat. Carm. III, 8. Florus II, 28; Sueton *Aug.* 63, acelasi cu thraculu Cotys, si get. Cothelas. Vedi mai susu, glosse thrace, etym. lui Κότω-ς «luptatoru, resboinicu.» — Radicalulu Κοτ- este desu in Thraci'a; cf. Κότως. Κοτηής γαία, Κότις. — Grimm, Ueb. Iornand., 31, apropie numelu Cotiso mai multu de v. germ. super. Huozo, de catu de Κότως.
22. **Oroles**, Justin 32, 16, Πώλης Dio Cas. 51. 26. — Grimm ilu deduce d'in vechiul-slavu orilü «vulturü.» Cuno. (p. 341) din v. slav. ralo «aratrum,» =oralo; iarü Leo (p. 193) d'in sskr. urô lêça (din alêça) «unu omu cu peptulu tare, virtosu.»
23. **Scorylo**, Frontin, Strateg. I. 10, 4. Iordan. c. 12 Corillus. — Pentru finalulu -ylo care pare a fi deminutivalu, comp. numile thrace: Cerzula (Cerezus, Κερροβλέπτης, Κερσίβαυλος, Ἀξίοκερρος) Dizala (Diza) Pollula (Poles) Lenula, Asdula (Asdus) Sintula (Sintus) Susula (Susus) Sadala, Cotela (Cothes, Κόθις) (30).
24. **Sitalcus**, Iorn. c. 10. Σιτάλκης Thucyd. 2, 97. Comp. Σιτάς Dio Cass. 51, 25.

(30) **Dumont**, op. cit p. 193. — **Tomaschek**, *Ueber Brumal. und Rosalien.* — **Rösler**, *Einig. üb. d. Thrak.*

Finalulu - ἀλκῆς se gasește in mai multe numi thrace : es. Ῥομηταλκῆς (Ῥομηταλκῆς), rege thracu.

25. Susagus, capu dacu. Plin. Ep. ad. Trajan. 74. — Pentru suffixul -ag, obicei-nuitu si in ossetic'a, — compara numile sarmate si pontice : Ἄβραγος, Ἄμναγος (31) Andagus (32).

26. Οὐεζίναις Vezinas, primul dupe Decebalu. Dio Cass. 67, 10. Leo (p. 193) cugeta la sskr. vaçi «cualitate divina, puterea dieiloru» nud si vaçin = divinu, puternicu, pré puternien.

c. Numi personale dace cullose d'in inscriptiuni.

D'in celle aprópe ua mie inscriptiuni latine gasite pe territoriulu Daciei (33), si pene acumu cunoscute, cellu pucinu ua a diecea parte d'in elle ne presinta ua serie de numi personale, cari nu suntu nici latine, nici grece, nici asiatice, ci cu tóta probabilitatea suntu thraco-illyrice. Conclusiunea imediata aru fi cà elle apartinu populatiunei indigene dace, care a continuatu a traf si dupe cucerire, adoptându limb'a si obiceiurile invingătorului. Ansa, pentru co se scie co printre nouii colonisti adusi de Trajanu in Daci'a, ua parte fu d'in Dalmati'a si Pannoni'a, urmeadia cà unele d'in aceste numi se cuviniu anume populatiunei illyrice, prin urmare trebuescu deosebite d'in list'a onomastica curatu daca.

Mai inainte de a dá acésta lista in ordine alfabetica sè consideràmú mai de aprópe monumentele epigraphice cu cari ne servimú in alcatuirea ei.

No. 1. (C. I. L. III 917).

D	M
AIA. NANDONIS.	VIXIT.
ANNIS. LXXX.	ANDRADA
BITVVANTIS.	VIX. ANIS <i>sic</i>
LXXX. BRICÉNA.	VIXIT ANIS
XL. IVSIA VIXIT ANIS XXX	<i>sic</i>
BEDARVS. VIXIT. XII POS. OBI	
TVM. EI. HERCVLANVS. LIBER	
TVS. PATRONE. BENEMER	

D(is) m(anibus). Aia Nandonis vixit annis LXXX. Andrada Bituvantis vix(it) anis LXXX, Bricensa vixit anis XL. Ius[t]a vixit anis XXX. Bedarus vixit XII. Pos(t) obitum ei Herculanus libertus patron(a)e benemer(enti).

(31) Rösler l. c.

(32) *Corpus Inscriptiunum Latinarum*, VII, Nr. 295.

(33) *Corpus Inscr. Latin.* III Nr. 786—1640; 6245—6288; — *Ephemeris epigraphica*, vol. II (1875) și vol. IV (1879).

Acésta inscriptiune gasita la Thord'a in Transsilvani'a este epitaphulu unei familii, pusu de unu libertu (iertatu de robie) Herculanus pentru patron'a sea, probabilu Aia, in samnu de recunoscintia. D'in celle optu numi asi cuprinse, numai Iusta si Herculanus suntu latinesci.

AIA, nume de femeia, nu'lu mai intampinàm in alte monumente, afara de ua singura data in Ispani'a (C. I. L. II Nr. 818 (Aia).— Aflàm anso in Pannoni'a superiòra AIO (C. I. L. III, 4597) AISIA (C. I. L. III, 4033), AIOM (C. I. L. II, 2822); AIIO (C. I. L. II 2782).

NANDO, gen. Nandonis, tata alu Aiei (iara nu sociu, caci numai in inscriptiunile familiiloru nobile si celloru imperiale, genitivulu indeplinesce lips'a cuventulu conjux). Nu se gasesce in alte inscriptiuni. Este curiosu, cum generalulu Creuly (Liste des noms supposés gaulois, tirés des inscriptions, in *Revue Celtique*, t. III, 153. 297.) face unu singuru nume propriu AIANANDONIS, fora sè observe ca in inscriptiune, intre AIA si NANDONIS se afla unu punctu. Elu anco, tine cuventulu dreptu gallicu, déro fora temeiu. Totu astu-feliu, si numile ANDRADA, ATTA, BITICENTVS, BATO, BITIVS, DRIGISA, MVCAPOVA, MVCASIVS, MVCCASENIA, NATOPORVS, PIEPORVS, SARMIZEGETHVS, SATTARA, SEVTHE, TATAZA, TIATVS, ZIA. Despre tôte acestea vedi mai la vale.

ANDRADA, nume femeescu, totu asemena. Comp. Andere, Anderesene, numi celtice de femei, si «andre, andere» in dialectele francese de adi cu sensu de «femeia». — Vedi Desjardins, Géographie hist. et adm. de la Gaule Romaine, Paris 1878, II p. 396.

BITVVAS- ntis, nume masculinu. In acesta forma nu'lu mai aflàm nicairea, ci in form'a BITVS (C. I. L. III 356^a, 6135, 104), BITHVS, (C. I. L. III 703, 707), Βίτα, Βεΐθος, ABITVS, BITIVS, BITHICENTHVS, BITHOCVS, BITITRALIS, BITHOPORVS, TRAIBITHVS, etc. (Inscriptiuni ap. Tomaschek Ueber. Brum. und. Rosal., p. 383 seq.; Heuzey et H. Daumet, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1874, inser. Nr. 68, 87; Alb. Dumont, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, in Archives des Missions scientifiques et Littéraires, troisième série, t. III (1876 p. 189), numi cu tóta certitudinea thrace si cari figurédia numai pe monumente d'in peninsul'a balcanica. Totusi vedi C. I. L. II 2984 : BITICENTVS.—Cf. Bithys fiulu lui Marte si alu Setei sor'a regelui thracu Rhesos (Tit-Liviu, XLV, 42).

BRICENA, n. fem. identicu cu Βρικέννα, fica lui Βάρδουλis- alban. bårdula «albiciosu,

cenusiu.» (Tomaschek, Zeitschrift für Oesterr. Gymnas. 1872, p. 141 -- 157). Comp. BRICCO (C. I. L. III 4724, 6010,44 in Noricum).

BEDARVS, n. masc. — Comp. **V DARVS**, **GOOSS** (Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens, in Archiv. für Siebenbürg. Landeskunde, Hermannstadt 1874, p. 128) compara cetatea Arkobadara.

Numele Bedarus se mai gasesce in inscriptiunea urmatore descoperita la Zăgai'a, aprópe de Cerneti (distr. Mehedinti), si care adi se pastreadia in Museulu nationalu de anticuitati. Vedi reproducerea esacta a monumentului pe tab. XII.

Nr. 2 (C. I. L. III, 1585, emendatiunea O. Hirschfeld, Epigraph. Nachlese, p. 57.)

INTERFECTA A LATRO

ET VINDICATA

VLCVDIVS BAEDARI

ET SVTTA. EPICADI

P. P. FIL. TIT. P.

D. I. M. VLCVDIVS

BDARI. VXL. AN. L.

•Interfecta a latro(ne) et vindicata Ulcudius Baedari et Sutta Epicadi p(arentes) p(ientissimae) fl(iae) tit(ulum) p(osuerunt).

•D(is) I(nferis) m(anibus), Ulcudius B(e)dari v(i)xi(t) an(nos) L.»

Numile VLCVDIVS m. si SVTTA f., nu ne mai intempina in alte monumente. Alaturi de SVTTA punemu SVTTO gen. SVTINIS, n. barbatescu dintr'ua inscriptiune d'in Daci'a (C. I. L. III, 1262). Compara si VTTA (C. I. L. III 3598, Pannonia superior); si VTTV Elvissonis f. (C. I. L. III, 5523 Noricum; Ephem. epigraphic. II Nr. 667). — Pe EPICADVS ilu mai gäsimu de cinci orî in tablele cerate descoperite in Transsilvani'a (C. I. L. III Tabellae Ceratae II text [Epi]cadus, si marturu; VI martur: EPICADI PLAREN||TIS QVI ET MICO; XX mart. AEPICA[DI]; si de trei ori in inscriptiunile totu d'in Daci'a : (C. I. L. III 1784, 1820, si K. Gooss, Archäologische Analekten, in Archiv für Siebenbürg. Landeskunde, 1874, p. 173). — Tomaschek (Zeitschrift für oesterr. Gymnas. 1872) sustine ca Epicadus este unu nume curatu illyricu, citându : T. Liv : 44, 30, 3 : Ettritius et Epicadus; § 13 : peditibus Epicadus equitibus Augazus praeerat; Sueton, Aug. 19 : Asinius Epicadus ex gente Parthina. — Inscriptiunea de la Lychnidus (Hahn Nr. 1) : Ἐπίκαδος Κεῦᾶ καὶ Μαχάτας Γενθίου.

Nr. 3 (C. I. L. III, 1488, la Gradistea).

D M

AEL. ANDENAE

AEL. MACRINVS

EPIDIANVS. QVI. ET

EPIDIVS. AVG.

COL. ET. MACRINIA

MARCIA. FIL

POSVERVNT

D(is) m(anibus) Ael(ii) Andenae Ael(ius) Macrinus Epidianus qui et Epidius, aug(ustalis) col(oniae) et Macrinia Marcia fil(ia) posuerunt.

Cu ANDENA nume barbatescu compara ANDVENNA BATONIS (table cerate l. c. III si t. cer. II. [Andu]eia Batonis; t. cer. VI martur ANDVNOCNES; diplom. milit. C. I. L. III. D. II : ANDEDVNIS (Varcianus) si ANDE (C. I. L. III 2824 in Dalmați'a), ANDAGVS (C. I. L. VII 295). EPIDIVS, n. m., EPIDIA n. f. ne mai oșurge in Dalmați'a (C. I. L. III 1928; 1761).

Nr. 4 (C. I. L. III 1559, la Slatin'a, între Caransebesiu si Mehadi'a.)

D M

P AELIO

ARIORTO

IIII. VIR AN M

D INTER/EC

A LATRONIB

VIX. AN. LVII

DIGNA CON

PIENTISSIMO

ET. P. AEL. FIL. ET. P

AEL. VAL. FIL. ET. V

DARVS. N. B. P

D(is) m(anibus) P. Aeli(o) Ariorto (?) IIII vir(o) an(nuali?) m(unicipii) D(robetarum?) in-[t]er[fe]c[er]e a latronib(us), vix(it) an(nos) LVII. Digna (?) con(iugi) pientissimo et P. Ael(ius) fil(ius) et P. Ael(ius) Val(ens?) fil(ius) et Udarus ne(pos) b(ene) [m(erenti)], p(osuerunt).

Acésta inscriptiune ne arréttá co P. Ael. Ariortus magistratu (quattuorvir) allu municipiului Drobetae (adi Turnulu-Severinu) are numai gentilica latina (P. Aelius), pe cându cognumele lui, ARIORTVS, ca si allu nepotului seu, VDARVS, nu este románu.—Gooss (l. c. p. 128) compara Ariortus cu numele regelui Cappadociei Ariorthus (Strabo Geogr. 537 Casaub); iar Udarus cu cetatea Utidava. Mai bine anso e de comparatu

Udarus cu Bedarus de mai susu. DIGNA, numele sociei lui Ariortus ni se pare curatu latinu (Comp. Digna C. I. L. III, 4181, 4278; Dignilla ib. 5527, 4001; Dignus 3864, 4452, Willmans, Exempla Inscriptionum Latinarum, Berolini 1873, Nr. 2261 (Dignilla), 258 (Dignus); Dignitas (C. I. L. II 87) asia co Gooss rêu ilu pune in list'a numiloru dace (op. susu cit. p. 126).

Nr. 5 (C. I. L. III, 1435 la Nagy-Osztró, in Transsilvani'a).

MERC. AVG
SACR
C. SEX. ATTA sic.
PRO SALVTE
FILIORVM

Merc(urio) Aug(usto) Sacr(um), C(aius) Sex(tus) Atta pro salute filiorum.

ATTA n. bărb., comp. ATTA n. fem. C. I. L. II 2683, 2684; ATTA C. I. L. VII 290; ATTO C. I. L. III 6010,²⁶, ATTU gen. Attunis, Nr. 4937, 4953, 6504; ATTUS, Nr. 5354, tote in Noricum; ATTIVA n. f. (4556, 1899^a), ATTUS C. I. L. VII 1336,¹¹⁴; ATTUSA n. b. C. I. L. VII, 1330,⁵.

Nr. 6 (C. I. L. III, 1156^{add.} Alba-Julia).

SVLE
FL. ATTA
LV^s VOTIV^m
L. S.

Sule. Fl(avius) Attalus votum l(ibens) s(olvit).

SVLA, numele pote allu unei dieitati topice dace, compara-lu cu numele thracu SOLA C. I. L. III. 787; seu bessicu : SVSSVLA, Orelli 3552, si cu dieitia Sol (τῆ θεῶ Σωλ) d'in Bosphorulu Kimmericu (C. I. L. III, 1156). In Britani'a s'adorá divinitatea Sul [pro salute Sulis] personificatiune femina a dieului Sore, carui'a anticii Germani ii atribuiá sexulu femeescu, si pe care Românii d'in Marea Britania illu asociá cu Minerva : Deae Suli Minervae.

ATTALVS n. b., compara C. I. L. III 4743 ATTALO g.-nis, Nr. 5029 ATTALVS Donni filius, ambele in Noricum.—C. I. L. II 3029; C. I. L. VII, 1336,¹⁰⁴; 1336,¹⁰⁵.

Nr. 7. (Hirschfeld, Epigr. nachlese).

TVRMASGADA
 MAX. MAXIMINVS ET
 IVLIANVS MAXIMINVS
 EX VOTO) POS

Turmasgada. Max(imus) Maximinus et Iulianus Maximinus ex voto pos(uerunt).

Acestu altaru, care se afla in colectiunea d-lui C. Boliacu, contine pare-se in TVRMASGADA numele unei divinitati topice a Daciloru. — D-lu Th. Mommsen ansa propune (Ephemeris Epigraph. II (1875) a citi TVR(ma) MASGADA(e). Comp. mai josu TVRME SOIE.

Nr. 8 (C. I. L. III 1270 langa Abrudu).

D M
 PLANIO B
 AEZI QVI
 ET. MAGIS
 TRO. VIX. A.
 L. MAXIMA
 C. B. M.

Di(s) m(anibus) Planio Baezi qui et magistro, vix(it) an(nis) L. Maxima c(onjugi) b(ene) m(erenti)

BAEZVS n. bărb. compara BAEZOCRVSV n. femeiescu C. I. L. III 2781 (Dalmatia).

Nr. 9—11.

C. I. L. III 1043 (Alvinez): BVBALVS. Comp. C. I. L. III 1527¹ (in Daci'a); 3095 (Dalmatia). Pentru — BALVS cf. mai josu DECIBALVS; pentru BVB—vedi C. I. L. II. 5000, BVBBVS.

C. I. L. III 1267 (Rosi'a): Ephem. Epigraphica IV, Nr. 417: CLONVS si MAMMVLVS; pe cõtu scimu nu se mai afla in alte' inscriptiuni.

Nr. 12 (C. I. L. III 835).

D. M
 AEL. DIAIES
 VIS. AN. LXXXV
 ET POSVI. AV
 RELIVS DITV
 GENIVS. FILIV
 ET. HERES PATR₁
 CARISSIMO
 B. M.

D(is) m(anibus), Ael(ius) Diaies vis(it) an(nos) LXXXV, et posui(t) Aurelius Ditugenius filiu(s)
et heres patri carissimo b(ene) m(erenti).

DIAIES, cf. DIALO C. I. L. III 4146 (Pann. super.); DIVS C. I. L. III 986 (Dacia).—
Gooss compara Diurpanes cu Diaies.

DITUGENIVS, cf. DITO n. fem. C. I. L. III 1927 Dalmatia, DITVS (Davensus) C. I. L. III
Dipl. XVI; DIVZENVS (Bessus) Dipl. I.

Nr. 13 (C. I. L. III 799).

d. m . . .	}	S. MVCAPORIS
eq. al		FRONT (oniana)
vix. ann..		III. AEL. MV[capor eq](es)
. . . &		LAE. EIVS ^D (em).

MVCAPOR cf. C. I. L. III 852 (totu in Daci'a) :

Nr. 14.

AV	rel	Muca
POR.	VIXAN	nis
IXXX	AVR	GEMElli
NVS.	VIX.	AN
	AVRELIA.	RE
	VIX.	AN.

MVCAPOR este unu nume de siguru dacu forte obicinuitu la Thraci; pentru sufix.
-PORVS compara numile thrace si dace : Μοκάπορις, MVCAPORA UXOR
Firminio Valenti (Dumont. op. cit.); BITHOPORVS, DACPETOPORIANI (To-
maschek, Ueber Brum. und Rosal. l. c.); NATOPORVS (Orelli III 510),
PIEPORVS (Orelli id) SEMPOR, 'Ρησκόπορις (Dumont. Nr. 63) 'Ρασκόπορις,
Γηναίπορις (Dumont 69) Derziparus, Zyparus etc. Vedi si TAPORVS Inscr.
Helv. 881, 950, 1018.—Pentru form'a MVCA -compara MVCAPVIS n. fem.
C. I. L. III 809 (Daci'a); MVCATER Sola, C. I. L. III 787 in Daci'a :

Nr. 15.

APOLLI
N. SAC.
SOLA
MVCATRI
VET ALE. F
RON. V. S.

Apollin(i) Sa(crum) Sola Mucatri vet(eranus) al(a)e Fron(toniana) v(otum) s(olvit).

MVCASENVS Cesorini C. I. L. III 1195 (in Daci'a); MVCASKNES (form. genetiv.) 6137; MVCARIS, 3558; Μουκατράλης (Dumont, Nr. 9. 14) MVCATRALIS (Tomaschek, Ueb. Brum. und Ros. p. 384) MVCATRA n. barbat. C. I. L. III 3394; 2009, 6335, 2; MVCCASENIA n. fem. (Inscriptions Antiques de Lyon, par Alph. de Boissieu, Lyon 1854 p. 321 : MVCCASENIE FORTV-NATE CONIVGI RARISSIME EX GER. SVP).

Nr. 16 (C. I. L. III 847. la Gyalu).

AVR. FABIVS SIG
AL. SIL. VIX. ANN.
XXVIII M XI.
AVR. REBVRVS
VET. ET FABIA
FILIO PIENTIS
SIMO P
S. ET. SIBI

[D(is) M(anibus)] Aur(elius) Fabius sig(nifor) al(ae) Sil(ianae) vix(it) ann(orum) XXVIII, m(enses) XI. Aur(elius) Reburus vet(eranus) et Fabia filio pientissimo p(osuerunt) s(uis) et sibi.

REBVRVS ne 'ntempina in inscr. C. I. L. III 5087 (Noricum), Dipl. mil. XXI [REBVRVS Severi filius (Hispanus)]; C. I. L. VII, 1336, 895—897 : REBVRVS; 1193 REBVRVS Severi f., 201 : REBVRINVS, tote in Britanni'a; Willmans, Nr. 1566. — T. CRISPIVS REBVRVS]FECIT, inscript. gasita la Nimes in Francia. Vedi plans. VI, Mémoires lus à la Sorbonne, Archéologie, Paris 1867. — Nimicu dér' siguru nu vorbesce]pentru thracismulu numelui REBVRVS. Gooss (l. c. p. 128) ilu compara cu numele regelui dacu Burivista.

Nr. 17. (C. I. L. III 1195, la Alb'a-Julia).

D M
MVCASENV
S. CESORINI
AEQVES EX^{SI}IA
GVL COS VI
XIT ANNIS-XX
RESCV TURME
SOIE. COIVX
PIENTISSIMA
POSVIT

D(is) m(anibus) Mucasenius Cesorini aequus ex singul(aribus) co(n)s(ularis?) vixit annis XX; Rescu Turme Soie co(n)iax pientissima posuit.

RESCV TVRME SOIE numele societii lui Mucasenus suntu de totu curiosse. RESCV IILU mai aflamu diminutivalu in Tabl'a Cerata I* (C. I. L. III): RESCVLVS; in inscriptiunea de la Eregli (Perinthu) (Dumont, l. c. Nr. 63 p. 144).

ΡΗΣΚΟΝΠΟΡΕΩΣΙΟΝ·ΔΗΜΟΣΚΑΙΟΙΣΥΝΕ
ΔΡΟΙΤΟΝΕΑΓΤΩΝΣΩΤΗΡΑΚΑΙΕΥΕΡΓΕΤΗΝ

Ῥησκονπόρεως υἱόν [δ] Δήμος καὶ οἱ Σύνα.
δροὶ τὸν ἑαυτῶν σωτήρα καὶ εὐεργέτην.

Assemonea, in Ῥασκος, rege thracu, Dion. Cassius, XLVII, 25, si in Ῥήσκονθος, orasiu in Thraci'a (Nicand. Ther. Schol. 460.— TVRME(a?) SOIE, comp. cu TVRMASGADA de mai susu; SOIE comp. cu SOLIA Loturi f. C. I. L. III 5487 (Noricum), si cu SOLA de mai josu.

Nr. 18 (C. I. L. III. 1322, in Daci'a).

Unu calaretiu. Inscriptiunea este de insemnatu pentru multele si variatele séle ligaturi, pe cari d'in lipsa de semne nu le putemu reproduce.

D M

T. AVR. AFER DELMATA PRINC
ADSIGNATO EX SPLONO
VIX. ANN. XXX. AVR. SAT
TARA. LIB. PATR. OPTIMO P

• •

D(is) m(anibus) T. Aur(elius) Afer Delmata princ(eps) adsignato (in locu de : ad designatus) ex m(unicipio?) Splono. Vix(it) ann(os) XXX. Aur(elius) Sattara lib(ertus) patr(ono) optimo p(osuit).

SATTARA n. barbatescu, comp. TATTARIO C. I. L. III 870,4, in Daci'a; Πασσάρα Procop. Goth. III, 39; GESARA (Ephem. epigraph. II 885) :

I O M. SILVANIUS

GESARA

V. S. L. L. M

I(ovi) O(ptimo) M(aximo), Silvanius, Gesara v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Cu Gesara comp. localitatile dace Deusara, Germisara.

Nr. 19—24.

C. I. L. III 969^{add.} MOCIO comp. C. I. L. III 6941 : Mocianus Ingenui f., 4944 Mogiancus.

C. I. L. III 1243. SECCIA, comp. SECCIO ib. 5057. 5589, 4756; SECCIVS. 5564.

C. I. L. III 1525 SISIATA, comp. SISIATA ib. 4181; STSIA Adiutoris f. ib. 5075; SISA, 3285, 4983^a; SISIV n. fem. 3659; SISES MUCASINIS 6137; SESE, SISI, Tomaschek (Ueb. Brum. und Rosal.)—SISEIA C. I. L. II, 3310.

C. I. L. III 787 SOLA n. barbat., comp. SOLA de natiune Bessu C. I. L. III Dipl. XX, si SOLIA Loturi f. 5487.

C. I. L. III 804 THEMAES. Pe monumentu se vedu sculptati patru ómeni cu barba mare, ua femeia si unu copilu, cari tinu câte unu paharu in mana.— cf. 1472 totu in Daci'a; THEMO Nr. 1346.

C. I. L. III 870^b DIZO cf. C. I. L. III 6189 DIZZACE n. barbat; 6135, DIZIAS Biti f.— Ap. Dumont, l. c. : Nr. 89^b Διζας ε̄ου Διζα; Nr. 113 Diza; Nr. 111 f. Δηζος; Διζαστος; cf. Ἀιδέσιος Διζα. Fragm. hist. graec. III, p. 609.—Disacanthus C. Inscript. Rhaen. 990.— Ap. Tomaschek : Dizana, Dizala, Diszatrális etc.—Eph. epigr. II 811 DYSSVLLA.

Idem idem EPTALA cf. C. I. L. III 3397 (Panr. inferiora).

Idem idem TATTARIO cf. C. I. L. III 1672^{add} TATTAIA (Moesia super.) 2749 TATOIA (Dalmatia); 5504 TATA (Noricum) 843 TATO (Dacia), Dumont op. c. Nr. 111° Τάτα, 116ª TATAZA; Ephem. epigr. II Nr. 428 TATO (la Germanisara in Daci'a).

Idem idem TZINTA si TZINTO

Aceste patru numi suntu estrase d'in list'a membriloru collegiului *Asianorum*, care, probabilu, pe la an. 235 d. Chr., — dat'a inscriptiunei, nu se puté compune esclusivu d'in asiatici.

Nr. 25 (Orellius III Nr. 6844).

IVL. SECVDINVS. EVOK.
COH. III. PR. SALARIOR.
XXVII QVI. VIX. AN. LXXXV.
NAT. DACVS. ATTICIA SA
BINA. COIVX. ET. IVL.
COSTAS. FILIVS. ET
HER. D. B. M. FCR.

Acésta inscriptiune arréta lamuritu co Iul. Secundinus erá de natiune dacia; de si numile ce ellu pórtá suntu románe, alle fiului si alle societi selle anso paru a fi dace : ATTICIA, comp. cu ATTICIVS d'in C. I. L. III 6496 (Noricum) :

D M
 CAPITONIO
 ATTICIO
 TITIA . ATIME
 RIAE . F . R . KAR .

COSTAS. Sa nu fie óra in locu de Constans? Comp. C. I. L. III 1194 Costas ; 1608.
 339 : Constas ; Willmans 2278 : COSTAS.

Nr. 26 (Orellius III, 510, la Roma).

D. M.
 ZIAI TIA'II FIL.
 DACAR VXORI
 PIEPORVS REGIS
 COISSTOBOCENSIJ
 NATOPORVS ET
 DRIGISA AVIAE
 CARISS. B. M. FECERVNT.

ZIAI form'a dativului, nume barbat. identicu pare-se cu DIAIES C. I. L. III Nr. 835
 in Daci'a.

TIATVS, cf. Τιόβτη, Τιόβτα, ap. Dumont, Nr. 45 si 47.

PIEPORVS }
 NATOPORVS } Vedi mai susu.

DRIGISA, nu ne intampina in alte inscriptiuni.

Nr. 27 (Ephem. epigraph. II Nr. 408 in Daci'a).
 AVREL TZOLOTVS
 EX VOTO POSVIT

Nr. 28 (Eph. epigraph. II Nr. 419).

D M
 ARRIA MAMA
 VIX ANN XXV POS
 BEVCVS SER CO
 NIVGI B M

TZOLOTVS este ua forma cu totul grecésca ;

ARRIA, comp. Willmans 1712 ;

BREVVS, comp. BREVCVS Tab. Cer. VII.

Nr. 29—35.

Volumulu alu VII-lea d'in Corpulu Inscriptiuniloru Latine, contine intre alte monumente alle Britanniei — si pe cele remase de la Cohors I Aelia Dacorum, care, infintia de Hadrianu d'in soldati daci, si stabilita in Angli'a, a continuatu a stá pene la Tetricus in lagarulu de la Amboglanna (adi Birdoswald) pastrandu-si pene si armatur'a propria daca (34). Aceste inscriptiuni in parte mutilate ne procura totusi cate-va numi, cari mai pe susu de ori-ce indouiala trebuescu socotite cá dace.

Nr. 323 (la vechiulu Perith).

. . . . A
 CADVNO
 VLP . TRAI
 EM. AL. PETR
 MARTIVS
 F. P. C.

[C. Titio].. acaduno Ulp(ia) Trai(ana), em(erito) al(ae) Petr(ianae), Martius f(ilius) p(onendum) c(uravit).

Camden cugeta gresitu la dieulu Cadanus, pe cându monumentulu de facia este, dupo cum dreptu observa d. Hübner (la Nr. 323), epitaphulu unui. . . acadunus, locuitoru d'in Ulpia Trajana, adica Sarmizegethusa.— Pentru partea finale acaduno, comp. ANDEDVNIS (Diplom. milit. II C. I. L. III).

Nr. 866=539, adi in museulu d'in Neuchatell : (35).

D
 DECIBA
 DIEPI///
 ET BRAE
 ST. AXET
 VAGERAT

(34) Acést'a urmeadia d'in numile ce a purtatu cohort'a in diferite timpuri: *Antoniana* (C. I. L. VII; Nr. 818), *Gordiana* (819), *Postumiana* (820, 822), *Tetriciana* 823. Vedi Hübner in C. I. L. VII ad titul.—Pe inscriptiunea Nr. 838 se vede caracteristic'a arma a Daciloru, sabi'a in forma de lataganu intocmai cum se represinta pe Column'a lui Trajanu si pe medalii. Noi am reprodu's'o pe Tab. P, Nr. 8.

(35) In *Lapidarium Septentrionale*, or a description of the monuments of Roman rule in the

D'in numile acf mutilate, DECIBA este fora indouiale DECIBALVS séu DECEBALVS, nume identicu cu allu regelui dacu Decebalu. Cf. Biograph. imper. Regalianus Scriptores Historiae Augustae, Regalian in *tr. tyr.* 10 : «Erat (Regalianus) gentis Daciae, *Decibali* ipsius ut fertur affinis» Idem, Plin. ad. Traian. 74 ed. Keil; Henzen, n. 5448: [Traianus] GENTEM. DACOR. ET. REGEM. DECEBALVM BELLO SVPERAVIT. Numele Decibalus ne mai intempina : 1° DECIBALE pe unu vasu de lutu (terra sigillata) gasitu la Blain in Franci'a in 1869, si despre care vedi : Witte et Longpérier, *Bullet. de la Société des Antiquaires de France* 1870, p. 113, 119—120, si 1872, p. 84 ; d. Al. Odobescu, *Despre unu vasu de lutu cu numele lui Decebalu*, Bucuresci 1873, cu unu facsimile.—Fröhner, *La Colonne Trajane*, textu ; si 2-lea In inscriptiunea afiata la Stein am Anger (Colonia Savaria in Pannonia) printre numile curialiloru celoru cinci curii figureadia si IVL DECIBALVS. Vedi C. I. L. III, 4150 ; (36).

Nr. 764 :

DEO
VITIRI
MENI
DADA
V S L M

Nr. 858 :

DADA

Deo Vitirimeni, Dada v(otnm) s(olvit) l(ibens) m(erito).

north of England, published by the Society of antiquaries of Newcastleupon-Tyne, London 1875, in f., la pag. 193 Nr. 382, rendulu allu sieselea d'in aceiasi inscriptiune se citeste : vs FRAT . . iara cá lectura a textului intregu se propune : «Diis (Manibus) . . . stipendiorum annorum decem et frater...»

(36) Gruter (533, 9) proponendu gresitu a se citi in inscriptiunea descoperita la Ebersdorf in Pannoni'a, BARGATHES DECEBALI F., a facutu pe multi se creada ca numele de Decebalu ne intempina si la Evrei, si anume la cei d'in tinutul Ithuru allu Palestinei. Asia, d. Odobescu in studiulu : *Despre unu vasu de lutu cu numele lui Decebalu*, Bucuresci, 1872. Pe pétra se citeste ansa lamuritu celle urmatóre : (C. I. L. III 4371) :

BARGATHES
REGEBALI F.
EQ. ALAE. AVG.
ITYRAEORVM. PO
MO. ITVRAEVS. AN
XXV. STIP. V. II. S. E
ZANIS. DEC. ET. BAR
AMNA. BELIABI. F.
ET. BRICBELVS. FRATER
HEREDES. POSIERVNT

«Bargathes *Regebali* f(ilius) eq(ues) alae augustae Ityraeorum, domo Ityraeus, annorum XXV, stipendiorum V, h(ic) s(itus) e(st). Zanis Dec. et Baramna Beliabi filius et Bricbelus frater heredes posierunt.»

Henzen (*Bulletino dell' Istituto di Corrispondenza archeologica*, 1848, p. 134), citindu ca si Gruter : DECEBALI, numera si pre Ityrei intre colonistii Daciei, pe cuventu co numele de Decebalu

Nr. 944.

IVL · PIP
 TINVS · CIV
 ES · DACYS

D'in nefericire numele lui Pi. tinus *caetianu dacu*, nu se pôte restitui. Totu asiá numile d'in urmatorele inscriptiuni :

findu unu nume curatu dacu, nu se pôte esplicá cá unu Ityreu se se chieme astu-feliu, de catu presupunédu ca elu se nascuse in Dacia chiaru. Alte inscriptiuni cu numele lui Decebalu rege allu Daciloru suntu false. Asia buní-óra urmatórele trei, publicate de Neigebauer, *Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Alterthums*, Kronstadt 1851, p. 205. Vedi C. I. L. III 66*, 70* si 72* :

1.

FORTVNAE
 AVG.
 OMNIPOTENT.
 VBI ERAS
 RHAMNV
 SIA
 UBI ERAS.
 QVANTVM. ABFVIT.
 NE. ROMA. LVGERET.
 SED. VIVIT. TRAIANVS
 VE TIBI DECEBALE
 MILSS. LEG. VI. ET. XIII. G.
 DEVOT. CAPITIBVS

2.

IOVI. STATORI.
 HERCVLI. VICTORI.
 M. VLP. NARVA. TRA
 INNVS. CAESAR.
 VICTO DECEBALO.
 DOMITA. DACIA.
 VOTVM. SOL
 VIT.
 ASPICE. ROMV
 LE. PATER
 GAUDETE. QVI
 RITES
 VESTRA. ISTA
 EST. GLORIA.

3.

VICTORIAE. AVG
 NONNE. DIXI. TIBI
 DECEBALE
 FVNESTVM. EST
 HERCVLEM
 LACESSERE
 NON. RECTE. FECISTI
 TVA. IPSE QVOD. IACES
 MANV
 SED. TE. VTCVNQ
 CAESAR. VICIT
 TVLIT
 TIBI. SEMPER. AVGVV
 AVGVSTALIS.

Nr. 825. ⊕	⊗	Nr. 867.	SPA. SIPTIMO SI. FINI
I O M		XXXX. SEL. XVIII. COH. I AE	
V O D A		LIA DACORVM	
M O O		H. F. C.	
I V V \ A			
V M N			
VO			

Nr. 36.

Tablele cerate descoperite in Transilvani'a la Verespatak ne procura mai multe numi personale, d'in cari ua parte appartine mai probabilu colonistiloru dalmatini adusi in Daci'a pentru exploatarea mineloru de aur, de cãtu Daciloru indigeni. Asia se indica anume : tribulu Pirustiloru : T. cerata Nr. 8 (C. I. L. III p. 944) : «emit... domus partem dimidiam... qu(a)e est Alb(urno) maiori vico Pirustar[um]»; Nr. 6, p. 936 : «de Dasio Verzonis Pirusta ex Kaviereti[o].» Acea parte de numi fiindu mai propria a figurã printre resturile limbei illyrice de cotu alle limbei thrace, vomu citã numai pe celle urmatore :

BEVSAS, genet. Beusantis n. masc. T. Cerata X : «Titus Beusantis qui et Bradua» id. T. Cer. XI, XII; XIV, XVII.

BATO, genet. Batonis n. masc. T. Cer. II, III, V, VI, VIII, XX : «Andueia Batonis; Batonis Annaei ipsius». Acelasi nume flu aflãmu in Dalmati'a la triburile : desidiaticu, breucicu, ditionicu, mezicu si araviscu. Vedi C. I. L. III 4377, 3325, 2749, 4372, 4276, 3558.

BRADVA T. C. X, XI, XIV, XXV. Comp. C. I. L. III 1172, 1945 si BRADVAVVS ib. 775=6183.

CARPVS T. C. VII : «Platoris Carpi». Cf. C. I. L. II, 3249¹, 3573, 4008.

CARES g. Carentis, T. C. XII : «Lupus Carentis». Comp. Cara C. I. L. III 2705; dativ. Carini, 1512, 1948, 4773¹, 5380.

CERDO g. Cerdonis; T. C. II. Comp. Cerdo C. I. L. III 1647, 1653¹, 1792, 1797, 2281, 2499, 2695, 3081.—Ephem. epigr. II Moesia inferior p. 297; C. I. L. II 4970,¹³⁰.

DASA n. barbat. gen. Dasantis, T. C. XX «Dasantis Loni qui et...». Comp. C. I. L. III 2768; 4276 (ge = Dasentis), si 1262 (aflata la Verespatak):

AVILLIAE PIETATIS
 DOMO AEQ
 VIX. ANNIS
 XXXX. DASA
 SVTTINIS
 CONIVG PIISS
 F. C.

DASIUS T. C. VII «Dasius Breucus» T. C. VI text : «De Dasio Verzonis Pirusta ex Kaviereti(o). — Dasius Verzonis»; XVII id. Comp. C. I. L. III 4282, 918, 2097^a, 3162^b, 4491 si 3349 (Dazanus).

GELDO, T. C. I s. Geldonis.

LICCAIUS, T. C. VI «Liccai Epicadi Marcinesii»; Comp. C. I. L. III 1665 Liccaius Vanonb. f., 3224 Liccaius... cemaes Liccavi f (Amantinus), 6480 Licco.

LOSSA T. C. XIII.

MASVRIUS. T. C. VI «S. Masuri Messi dec(urionis).»

MARCINESIS. T. C. VI «Liccai Epicadi Marcinesii.»

MICO n. m. T. C. VI. «S. Epicadi Plarentis qui et Mico». Comp. C. I. L. III 4459 MTCV, 5409 MICHV.

NICO T. C. I «Valerius Niconis et Offas Menofili questores collegi eius». Comp. C. I. L. III 2193 NICOSTRATV; 1677 NICA; C. I. L. VII 1323 NICO. — Dumont. 112. 114 Νικό. ~ .

PASSIA n. f. T. C. VI «Maximus Batonis puellam nomine Passiam... accepit». Tomaschek, citindu Passima, o compara eu alban. pássura pátura πτωρ. κήτωρ, πλοβιοις; alb. pássa páσις κήσις.

PLANIVS. T. C. VI «S. Plani Verzonis Sclaietis». Comp. C. I. L. III 1270 : PLANIVS BAEZI QVI ET MAGISTER.

PLATOR T. C. VII «S. Platoris Carpi». T. C. I; Cf. C. I. L. III 1192, 1271, 2752bis, 2773, 2788, 2751. Diplom. VII; 3149, 3825, 3304 Pletoria; 2792, 1269: Plaetoria :

D M
 PLAETORIA
 MAXIMA
 VIXIT . AN III.
 LAVIVS . VER
 ZON . NEP̄AE . B
 M. P.

Asemenea urmatorea inscriptiune gréca aflata la Ochridha (Heuzey, Mission archéologique de Macédoine p. 342, Nr. 142) :

ΑΡΙΣΤΩΝΟCΤΟΥΑΛΙ
 ΞΑΝΔΡΟΥΑΝΝΙΑCΤΗC
 ΠΛΑΤΟΡΟCΚΑΙΤΩΝΤΕ
 ΚΝΩΝΑΥΤΩΝ ΝΕΙΚΟ
 ΠΟΛΕΩCΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝ
 ΔΡΟΥΑΝΗΜΕΙΟΝ

Ἀρίστωνοc τοῦ Ἀλεξάνδρου.
 Ἀννίας τῆc Πλάτοροc καὶ τῶν
 τέκνων αὐτῶν Νεικοπόλεωc
 καὶ Αλεξάνδρου μνημεῖον.

SCLAIES. T. C. VI «Plani Verzonis Sclaietis.»

TOVES T. C. V.

VERANES T. C. II «S. Maximi Veranis» ; Comp. C. I. L. III 2394, 4082, si VERANVS in C. I. L. III Index.

VERZO T. C. VI «Dasius Verzonis» ; T. C. XVII «Verzo Beusantis» ; Comp. inscriptiunea de susu C. I. L. III 1269 ; si Nr. 1271 (la Verespatak) :

· D M ·
 PLATINO
 NIS. VERZO
 NIS. K. ANSO sic.
 VIX. ANN
 LIII. RVFV*
 PLATORIS
 CON . K . P . P . F . C.

D-lu Hasdeu (Columna lui Trajanu , 1877, p. 90) reduce numele VERZO la ua forma presupusa thraca varëzan, devenita la Albanesi ; varëzã «feciora», si care s'aru aflã si in numele VERZOVIA (C. I. L. III, 1217 [Dacia]) «pe care, dice d-sea, nu-lu gassimu afara d'in hotarele Daciei si a carui'a lectura corecta (!) aru puté sa fie «Ver-

zonis», caci in saparea pe pétra uitarea unei singure trasure preface pe N in V». — Observăm mai anteu co presupunerea unei assemeni uitari n'are nici-unu temeiu , si apoi numele VERZOBIVS (prin urmare si VERZOVIA) nă intempina afara d'in hotarele Daciei, cum probeadia intre alte urmatorea inscriptiune de la Beneventu (Italia) :

VERZOBIO | C . CAELO | C . F . STE . BASSAEO |
 DONATO | PR . CER . I . D . QQ | ADLECT . IN
 ORD | DEC . EQ . R | C . CAELIVS . DONA | TVS.
 ET . BASSAEA | IANVARIA . PARENT

Mommsen Inscr. Regn. Neapol. 1479=

Wilmanns, Exempl. Inscr. Lat. 1858

adico :

Verzobio C(aio) Caelio C(ai) f(ilio) Ste(latina) tribu, Bassaeco Donato, pr(aetori) Cer(eali) j(ure) d(icundo) q(uin) q(uenali), adlect(o) in ord(inem) dec(urionum), eq(uiti) r(omano); C(aius) Caelius Donatus et Bassaea Ianuaria parent(es).

Éccë list'a **alphabetica a** numiloru ce ni se paru de origine daca. Celle notate cu astericu (*) suntu date cá atari sub tota reserv'a. (Compara Gooss, Untersuch. üb. die Innerverhältn. Traj. Daciens, 126).

. . . . ACADVNVS	*CERDO	*MAMMVLVS
AIA	OLONVS	MARCINIESI
ANDENA	*COSTAS	*MASVRIVS
ANDRADA	DADA	MAVIDA
*ANDVEIA	DADES	MICO
ANDVENNA	*DASA	MOCIO
*ANDVNOCNES	*DASIVS	MVCAPOR
ARIORTVS	*DASVS	MVCAPVIS
ATTA	DECIBALVS	MVCASENVS
ATTALVS	DIAIES	MVCATOR
ATTICIA	DITVGENIVS	NANDO
BAEDARVS séu BEDARVS	DIVS	NATOPORVS
BAEZVS	DIZO	*NICO
BASIANVS	DRIGISA	PASSIA
BEVCVS	EPICADV S	PIEPORVS
*BEVSAS	EPIDIVS	PI.. TINVS
*BATO	EPTALA	*PLAETORIA
BITVVAS	*GELDO	*PLANIVS
*BRADVA	GESARA	*PLARES
BRICENA	*LAVIVS	*PLATINVS
BVBALVS	*LONVS	PLATOR
CARPVS	*LICCAIVS	*REBVRVS
*CARES	*LOSSA	RESCV

RESCVLVS	THEMAES	*TZOLOTVS
SATTARA	*TATTARIO	VLCVDIVS
SCLAIES	TIATVS	VDARVS
SECCIA	*TOVES	*VERANES
SISIATA	TVRMA SOIE	*VERZON
SOLA (Svla)	TVRMASGADA	ZIAI
SVTTA	*TZINTA	
SVTTINIS	*TZINTO	

II. Numi geographice transmise de scriitori, cartographi si inscriptiuni.

Ua lista completa de numile topice daće cu indicatiunea precisa a isvoreloru s'a datu in partea I^{ua}, cap. VI d'in scrierea de facia.

Ací, randuindu-le dupo alphabetu, le vomu considerá d'in punctulu de vedere etymologicu, încercându a esplicá cându va fi posibilu, compositiunea loru (37).

(37) Notámu separatu numile geographice de pe territoriulu propriu allu Getiloru; adica de a drépt'a Dunării:

Ciris, *Cira*, Dio Cass. 51, 26: Τὸ σπῆλαιον τὴν Κείρον καλουμένην.

Cogaeonus, Strab. VII p. 206 Κωγαίωνος. Unii scriitori asiadia muntele Cogaeonus la stanga Dunării, si anume «verfulu Carpatiloru despre Moldova: Kaszon séu Kaszin» **D'Anville**, (*Memoire sur la nation des Gètes, et sur le Pontife adoré chez cette nation.* in *Histoire de l'Académie royale des inscript. et belles-Lettres*, t. 25, Paris 1759, p. 38.—) recunosce in numile Kaszon—pe care'lu gasesce într'ua charta manuscripta a principelui Dimitrie Cantemyr, comunicata lui de catre Antiochu Cantemyr—, pe *Kôgajon* alu lui Strabo, si numele Caucasului—numitu in limb'a persana Koh. «En disant (p. 42) Koh-Kazon on retrouve assez clairement le Kôgajon de Strabon, supposé même qu'il n'ait pas plustôt écrit, ou dû écrire, Kô-cason.»—Muntele Kaszon nu exista insa in Romania'a; se pare co d'Anville a luat acestu nume dreptu *Ciahleu*, asia cum se numesce verfulu cellu mai înaltu allu Carpatiloru, d'in judetiulu Némtiu.—**Bessel**, *De rebus Geticis* p. 46 presupune ca pote Κωγαίωνος provine d'in καταγίαιου οικήματος, locuinti'a subterana de care vorbesce Herodotu IV, 95, co o avé Zalmolxia, Grimm (*Gesch. d. d. Spr.* I 200) regasesce Kogeonulu in Caucalandensis locus (Amn. Marcel. XXXI, 5), Katancsich (*Istr. accol.* p. 120) in Gogany la Mika (Transilvani'a), iar Gooss (*Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, XIV, 125, unde-va in Bulgari'a.—*Fora indouiala* co in lipsa de date precise, este va încercare zadarnica a voi cine-va se determine anume muntele si pescera Κωγαίωνος—in intinsulu spaciu allu Daciei si allu Thraciei.— Cf. *Rösler, vorröm. Dacien* p. 50. Vedi mai departe.

Genucla cetate, Dio Cass. 51, pe malulu dreptu seu stângu allu Dunării.

Helis cetate, Diodor 21, 12, 2. Unii o asiadia intre Dnistru si Prutu, in «pusti'a Getiloru».

Oescus, riu Plin. 3, 29, *Θασιός Thukyd. 2, 96. Σασιός Her. IV, 49, Ἴσσιός. Procop. Aed. 4, 6.

Utus, Plin. 3, 26.

Escamus. ib.

Jeterus Plin. 3, 29, Jatus, Jantrus si Athrys Her. IV, 49;

Panyus Plin. 4, 11, 18; Πανυσάς Ptol. 3, 10, 8.

Lyginus Λύγινος. Arrian. Exp. I, 3.

Cebrus, Κέβρος, Κλαβρος.

Pingus Plin. III, 26, Πικνός Procop. de aedif. 4, 6.

a. Cetati.

1. *Acidava*.—Unulu d'in elementele celle mai caracteristice in numile proprii de localitati dace este fora indouiala appellativulu *-dava* care ne 'ntempina in nu mai pucinu de 23 cetati, numai in Daci'a, pe cãndu aceiasi sufixu flu mai aflãmu afora d'in Daci'a in : Klepidava (Κληπίδαυα Ptol. III 5. 30, longa Οδύβανταύριον, Ptol. III, 5, 10 la riulu Tyras), Setidava longa isvorulu Vistulei, (Ptol. II, 11, 28), Desudava, Qui-medava (Procop. de aedif. IV, 2) Σουκίδαυα, Οβρίδαυα (pote longa riulu Utis [Vidu]); si cu vocal'a *e* in locu de *a*, in : Κομοοδέβα, Μουριδεβά, Σκεδεβά, Ζικιδεβα, Ζισοδέβα, si Δανεδέβα, tote in Thraci'a, cum si Τένδηβα in Cari'a. — Acestu *dava* se esplica in multe si diferite chipuri : Unii (38) flu apropia de numele *Davi* datu Daciloru, traducẽndu-lu prin «orasiu dacicu»; altii (39) flu deducu d'in zenciculu daqju «regiune, districtu, cercu»; Leo (40), d'in sskr. dãva «incendiulu unei paduri», déro in acelasu timpu si isolatu «ua padure, unu focu ardiatoru»; d'in contr'a Cuno (41), d'in sskr. tavás «tare» távas «tarie»; altii in fine ii dau ua sorginte turanica : dava-munte, tebamovila; =lid. taba, maced. daba, grec. θήβη=θάβα, italic. teba, egypt. tep, alban. tepe (42); pe cãndu Müllenhoff (43) mai corectu, a observatu identitatea originara a daciculu *-dava* cu thraciculu dama. Ex. Uscudama (Adrianopole), care se reduce la sskr. dam-a-s, dam(ved.) casa, zend. dem-a locuintia, gr. δόμο-ς edificiu, δῶμα, δῶ casa, lat. domus, v. slav. Домъ, v. iric. aur-dam, er-dam prodomus (44). Rösler, unindu-se cu acẽsta parere constata pr'in esemplele mai susu citate (Κομοοδέβα, Μουριδεβά etc.) scaderea lui *a* d'in δαβα, la *e* d'in δεβα, care δεβα a datu nascere lui λεβα, cu semnificatiune in limb'a thraca de *orasiu*, dupo cum asicura Hesychios : «λέβα πόλις ὑπὸ Θρακῶν» si dupo cum confirma acest'a : Ἀβρολέβα orasiu in Thraci'a, Ἀστελέβη in Lydi'a. (45) Cãtu pentru partea anteiu a cuventulu

(38) **Zamosius**, *Analecta lapidum in Dacia*, Patavii 1593 in 16, p. 16 retro : «Sergi-dava à Davis et Sargetia amne dicta» Cf. J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, I, 190.

(39) **Tomaschek**, *Ztschrift für oesterr. Gymn.* 1872. p. 141.

(40) *Einige bemerkungen ueber die Sprache der Geten*, in **Knhu**, *Zeitschrift* III, 189.

(41) *Die Skythen*, I, 243.

(42) **Hasdeu**, *Istoria Critica* II, 62—63.

(43) *Geten*, in *Encykl. v. Ersch und Gruber*, p. 459.

(44) **G. Curtius**, *Grundzüge der Griechischen Etymologie*, IV-a ed., 223.

(45) Pentru schimbarea lui *d* in *l* Rösler (*Zeitschr. für oesterr. Gymn.* 1871) mai aduce notiiti'a lui Hesychiu co la Perga se dicea λάφνη pentru δάφνη, si esemplulu co daciculu dyn (Dioscor. l. c.) maracine, corespunde gr. λίνον, corn. si armor. linad.

Acidava, nu se pote nimic'a dice siguru , de si Leo (op. cit. 189) cugeta la sskr. accha, ursu, Acidava «Bärenloh.»

2. *Agnavis.*

3. *Akrobadara*; comp. -dara cu -para d'in Βέπαρα, Βηλαιδίπαρα, Βηρίπαρα, Besapara etc., cu -sara d'in Deusara, Germisara, si cu -bara d'in Zurobara.

4. *Ampela* (Ampelum).

5. *Amutria*, numele statiunei române, imprumutatu de la numele riului Mutrium, adi Motru. Vedi mai josu Mutrium.

6. *Arcidava* (Argidava), dupo Leo=Honigloh, de la sskr. arghya, «miere selbateca»

7. *Arkinna.*

8. *Augmonia.*

9. *Azizi* séu *Aizizi* amintesce intr'unu chipu curiosu numele dieului syriacu Azizus, allu càrui cultu pare a fi venitu in Daci'a ua data cu colonistii, dupo cum probèdia monumentele ací aflate cu inscriptiunea Deus Azizus bonus puer Phosphorus (46). Aziz in limb'a syrica semneadia «vitèzu.»

10. *Bacaucis.*

11. *Berzovia*, dupo d.Hasdeu (Columnalui Traianu, 1877 p. 90)aru semnà: «cetatea fetei» de la unu cuventu thracicu vârežan, alban. vârežă «fecióra.»— Comp. numele personalu femininu VERZOVIA (C. I. L. III 1217), masculinu VERZOBIVS (Wilmanns, Exempla Inscr. Latin. Nr. 1858).

12. *Buridava*, dupo Leo (l. c. 190)=«Tagloh, glanzloh» de la bhûri «stralucitoru» si apoi : di si auru.— Comp. numele tribului Buri in Daci'a, numele thracu Buricentius (Βουρκέντιον) (47) Burus (Orel. 3558) si celtiber. Buru, capu, culme (48).

(46) *Corp. Inscr. Lat.* III, 1130—1138; 875; Cf. *Julian orat.* IV, p. 150. *C. I. Gr.* Nr. 4484, 4665. 4619.

(47) ap. *Tomaschek, Ueb. Brumal. und Rosalien.*

(48) *Luchaire, de lingua aquitana*, p. 55—56.

13. *Burticum*; Comp. thrac. Burtudizus. Rösler (49) amintescă vechiul-baktricu peretu «podu.»
14. *Canonía.*
15. *Capidava*; Cuno (op. cit. 241—242) compara gresitu Capi-dava cu riulu Pantikapés, si orasiulu Pantikapæon, cugetându la v. slav. patoka «res fluida» рѣcina, «mare.»
16. *Carsidava*; Dupo Leo (p. 190) = «Bauerloh» de la sskr. krīsh, «a ará, a ará câmpulu.» Comp. cetatea Kartum in Daci'a si numele thracu Kersobleptès, Kersibaulos.
17. *Cernenum.*
18. *Comidava*, dupo Leo = «Seeloh» de la sskr. kûma lacu, helesteu.
19. *Deusara*, comp. Germisara.
20. *Dierna*, T. P. Tierna, inscr. Statio Tsiernensis, Ulpianu (Digeste), Zernensium colonia, Ptolemeu Διέρνα, adi Orsiov'a langa riuletiulu Cern'a. Şafarik (50) Czertkov (51) Katancsich (52) Drinov (53) Jirecek (54) etc. identifica Dierna cu slav. cerna, negru, seu slav. zrno simbure (55), deducându de aci: unii co: Dacii erau slavi de origina, altii co alaturi de Daci, in districtele marginasie despre apusu si miadia-nópte locuiau ua populatiune slava anterióra cuceririi lui Traianu (56). Rösler (57) observa cu dreptu cuventu co niste etymologii gresite alle lui Şafariku, cumu bunióra, Tiarantos, Dierna si Cerna, Borysthenes si Berezina, trebuiau lasate uitării, iara nu admise, ba chiar immultite de niste invetiati cá Cuno (58). Müllenhoff (59) vede in diferitele forme alle Diernei, fora indouiala unurtsh (c). D-lu Hasdeu (60) com-
- (49) *Einig. üb. d. Thrakisch.* I. c.
- (50) *Abkunft der Slaven*, 1827, p. 177: «Da die Lage des Ortes (Tsierna) über alle Zweifel erhaben, so ist Tsierna der Angelpunkt aller slavischen erdkundlichen Etymologie».
- (51) *O pereselenii thrakiiskich plemen za Dunaï*, Moscva 1851.
- (52) Tabla peutingeriana.
- (53) op. cit.
- (54) *Geschichte der Bulgaren.*
- (55) Sulzer, *Gesch. d. transalp. Daciens* I, 141.
- (56) Vedi capitululu precedentu.
- (57) *Zeitschr. für oesterr. Gymnas.*, 1872, 291—301.
- (58) op. cit. p. 234.
- (59) Ersch u. Gruber, *Geten*, 464.
- (60) *Istori'a Critica a Romaniloru*, ed. II, v. I, 272—274.

parându mai nimeritu Dierna cu numele dacu allu plantei veratrum nigrum : *προδιόρνα*, admite că : form'a curatu daca anteriora cellei române, necum cellei slave se caracteriza printr'ua dentale, fiindu a-nume dierna séu diorna (comp. sskr. dhyama «o:i-ce lucru sumbru»), d'in care Romanii facura Tierna, Zerne, Zirna, metamorphosata apoi prin introducerea abecedarului si liturgiei lui Cirillu, in *Cærna*. D-lu Hasdeu sustine, mai departe, co diorna e contrasru d'in sskr. dhivarna «intunecata culore», pe cându slav. cerna este d'in Kersna, sskr. Kriṣṇa «negru» pr'in urmare co nu se pôte confundá dierna cu sl. cerna.—Cf. Fick, Vergl. Wrtb. I 44, seq. 523.

21. *Dinogetia*.

22. *Docidava*.

23. *Docirana*.

24. *Drobeta*, Δροβητις.

25. *Phrateria*.

26. *Germisara*.

27. *Immenosum majus*.

28. *Kartum*.

29. *Malvese*, colonia Malvese (61) provincia Malu(onsis) (62). Tomaschek este cellu d'anteiu, dupo câtu scimu, care a vediutu in Malvese, -cuvèntulu romanescu malu, albanesulu mallj «munte» irriculu meall (d'in magal) «locu riposu, inaltime, cocoasia, nodu» esplicându Daci'a Malvensis prin «ripensis» seu «montana» (63). D-lu Hasdeu (64) constatăndu in documentele maghiare d'in secolii XIII, XIV, XV multime de numi locale in Pannonia cu finalulu -mal, referitore la localitati muntose cá : mons Baros-mal (Fejér Codex diplom. Hung., t. 6, vol. 3. p. 287), Buch-mala (ib. t. 4, vol. 2, p. 442), mons Dudulla-mal (ib. t. 5, vol. 2, p. 288), Hormus-mal (ib. t. 10 vol. 7, p. 307), mons Kismal

(61) Inscriptiunea d'in Gruter 433, 5.

(62) C. I. L. III D. LI d'in anulu 230.

(63) *Zeitschr. für oesterr. Gymnas.*, 1872, p. 141—157.

(64) *Cuvente din Betrani*, I, 1878, p. 289—290.

Megyés-mal, Hurus-mal, Irugh-mal, Kerek-mali, Nyr-mal, Pruthek-mal, promontorium Rezz-mal, Ujmal, Zegmal, Wimal, mons Zevlev-mal, Tusman-mal, Mezes-mal, Medyes-mal, Arnyk-mal, Keyk-mal, Eleu-mal, Gudula-mal, Bowoz-mal etc. ajunge la conclusiunea cōtra Unguri in Panonia, termenul cu forma identica cellei dace: *malva*, care ca si romanesculu *malu*, albanesulu malli «munte», se raporta tōte la unu prototipu pan-tracicu *malva* «munte», ce se regasesce probabilmente, in anticulu nume de orasiu illiricu *Dimalum* (Tit-Liviu XXXI, 27; Polyb. III. 18. Cf. Niebuhr, Vorträge p. 305: *Dimalon* = *di dozi*, *mal*, *malli*, munte) si in *Μάλεον* d'in *Λιϋονι*'a pentru *Μάλερον* = Malava, adi *Μαλερό*. — Dupo ua comunicatiune orale a d-lui Professore Miklossich, d'in *malva* nu putea sa faca romāonii *malu*, opunendu-se la acēst'a phonetismulu limbei romane. Ori-cumu ar fi, d. Hasdeu uita a aminti co in partile muntōsse alle Gascogniei si pe totu lantiulu Pyreneiloru se gasesce aceiasi forma topica *mal*, cu simtiulu de aspru, riposu: *Malagvar* (Val d'Ossau) *Mal-Rouge*, in Luz; *Mal-Barrat*, in Lys, etc., pe cāndu la nordu de Pyrennei, ne intempina forma *mail*: *Mail-Blanc*, *Mail de la Mule*, doue stanci; *Mail-Aoueran*, munte; *Mail de Louzès*, in Ariège; *Mail-Abore* si *Mail-Arrouy*, (val d'Aspe) etc. (65) Despre Malva ca nume de riuri (*Μαλοῦας* Ptol. 4, 1, 7; Malba, Anon. Rav. 158, 9; Malvana, Plin. VI, 13, Malva, adi la Mauve affluentu allu Loirei, Malou, trei riuletie (Hérault), Malvetum, adi Mauvette), etc., — vedi *Ad. Pictet*, in *Revue Celtique*, II, Paris. — D. Cihac (*Convorbiri Literare*, 1879, p. 137) alatura cu deplina dreptate sufixulu *mal* allu localitatiloru maghiare de mai susu, cu vechiulu germanu *mal*, *malberg*, *mallobergus*, *malstatt* (Grimm, G. d. d. S. 389, Schmeller, bayr. Wörterbuch 2. 561 sq), ansa etymologi'a ce da cuventului romanescu *malu* (Dictionnaire d'Étymologie daco-romane, Éléments slaves, 183), de la v. slav. *мѣлъ* creta (*lit. molis let. mǎls* argilla, croat. melo arena) ni se pare pucinu probabile d'in cauza ca *мѣлъ* aru fi remasu in limb'a romana neschimbatu cá mai tote cuvintele slavone si in genere streine ce a petrunsu in limba, si n'aru fi devenitu *malu*. (Vedi Diez, Grammatik der Roman. Sprachen, I. 141. 138: «...das Walachische war so zu sagen noch nicht zur Besinnung gekommen, als die fremden Stoffe es zu durchdringen begannen. Wie sehr ihm noch die Principien der Assimilation mangelten, bezeugt die *allzu buchstäbliche Aufnahme des Frem-*

(65) Luchaire, *de lingua aquitana*, p. 55—56. — E. Desjardins, *Geographie historique et administrative de la Gaule Romaine*, Paris 1878, v. II p. 306.

den. *Slavische Laute und ganze Buchstabenverbindungen setzten sich unbewältigt fest.*»). — Asupr'a legaturei de sensu d'intre alb. malj = munte si rom. *mal*, vedi Miklosich, *Die slav Elem. im Rum.* p. 10. — Cf. Hugo Schuchardt, Ueber B. P. Hasdeu's «Altrumänische texte und Glossen», Halle, Max Niemeyer, 1878: «Das rumänische *mal* begegnet uns sowohl im Albanischen, als in illyrischen und dakischen Ortsnamen (Dimallum, col. Malvensis).»

30. *Marciniesi*.

31. *Marcodava*, dupo Leo (p. 190) «Reineloh» de la sskr. marjñu, curatienia, a spalá.

32. *Maslianis*.

33. *Napoca*, comp. Νάπις localitate in Scythi'a (Steph. Byz), Νάπη in Lesbos (Strab. 9, 426). Naparis afluenta allu Istrului (Herod. IV, 48); νάπη f. strimtoare paduróssa, νάπας in intiellesu de isvoru (Hesychiu), sskr. nep-a m. apa, nâp-ita m. baiasiu, zend. nap-ta, udu, umedu, (de unde Naphtha, nou-pers. nift), lat. nimb-u-s si Nept-ûnu-s? — cari tote acestea presupunu unu verbu nap (de la snâ?) a fi umedu, a fi udu. Comp. Fick, vergl. Wrth. I 127. — Rösler, Einig. über das Thrak. l. c. — Suffixul -oca d'in Napoca este suffixu obicinuitu thracu: Amadocus, Bith-ocus, Sado-cus, Παράδ-οκος, Σάρτ-οκος, etc. Pentru formatiunea *Napoca* Müllenhoff (Encykl. Ersch. und Gruber 464) compara slav. *námjesti*.

34. *Netindava*, dupo Leo (p. 190) «Krummlöh» de la sskr. nati «cotitura».

35. *Paloda*, Müllenhoff (l. c.) compara compositele slavice Poreci, Pomori, Polabany, Podgoritza, cu dac. Paloda, Patavissa, Parolissus, Pathissus (Πάρτισσο)ν.

36. *Patridava*, dupo Leo (ib.) «Schutzloh» de la patr «protectoru».

37. *Pelendava*, idem «Eckerloh» de la phalin. «purtatoru de rodu» fructiferu.

38. *Petrodava*.

39. *Pinum*.

40. *Pirum*.

41. *Piroboridava*.

42. *Porolissum*, (*Paralissum*). Rösler vede in primulu elementu pe obicinuitulu -porus, -poris d'in *Βιθυνία* (Bithynia, C. I. Gr. 3795) *Mucaporis* (Bithynia, W. Tomaschek, *Ueb. Brum. und Ros.*, p. 386), *Semporis* (Thracia, *Acta S. Philippi*, p. 550), cu schimbarea lui *r* in *l* d'in *Abrupolis* (Thracia, *Liv. 42, 13*) si cu vocal'a mai vechia *a* d'in *Derziparus*, *Zuparus*, *Paralissum* (*Porolissum*) si *Daci petoporiani* (*Dacia*, T. P.), cu intiellesu de rege, principe, sskr. *pāla*, phryg. *βαλῆν*, rege. Dupo acésta etymologie *Porolissum* aru semná : cetate regéscá. In allu douilea elementu allu cuventului, Rösler constata sufixulu thracogeto-dacu -ισ -d'in *Ἄγ-ησσ-ος*, *Ὀδ-ησσ-ός*, *Σαλμυδ-ησσ-ός* in *Thraci'a*, *Ἄγ-ισσ-ος* la *Geti*, *Patav-iss-a* in *Daci'a*.—M. Burda (in *Kuhn, Zeitschrift*, XXI, 3,470 seq.) compara *Porolissum* cu *Παρρασία*=parvatas munte si cu form'a bine cunnoscuta *Παρρασία* «tiarra muntosa, *Begland*»; iar *Fligier* (*Beiträge zur Ethnographie Klein-asiens und der Balkanhalbinsel*, *Breslau 1875*) si *Gooss* (*Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV, 113), sskr. *árâ*, *parsi* : asasu, cetate intarita. Astu-felu *Porolissum* aru semná : «*Cetatiu'i'a Domniloru*» «*Herrenburg*.» *Comp.* si cetatea *Trisson* (längă *Matra*).

43. *Potaissa* (*Patavissa*).44. *Potula*, comp. tribulu dacu *Potulatensii*.

45. *Rhamidava*, dupo *Leo* (p. 190) «*Weissloch, Schönloch*», de la râma, albu, frumosu.—Dupo *Cuno* aru semná «*orasiulu Ramiloru*», unu tribu sarmaticu (*Plin VI, 21*), pe care flu esplica prin vechiulu-slavu *ramienŭ* «*impetuosus*». —De *Belloquet* (*Gloss. gaulois 1872*, p. 18) compara numile gallice si bretone *Rama, Remi*.

46. *Ruconium*.47. *Rusidava*.48. *Sacidava*.49. *Sagadava*.50. *Samos*.51. *Sandava*.

52. *Sarmizegethusa* (Sarmategete T. P.; într'o inscripțiune d'in insul'a Lemnos Ζερμιζεγ[ε]θούσης (66). Comp. Zermizirga in Daci'a, si numile personale Ζερμιδίγεστος. Grimm (67) si Niebuhr (68) vedu in Sarmizegethusa reunirea a doue numi Sarmati si Geti, de unde deducu esistenți'a unei alianție între ambele popore.—Cuno (p. 235—236) comparându elementulu γητουση- getusa cu -γεται d'in Τυραγέται, (Strab. 306) Tyragetae (Plinius IV 82) Τυραγέται (Ptolemeu III, 5, 25) in simtiu de «locuitori de la Tyras» explica Sarmize-getusa=Sarmategetusa séu pote Sarmate-getaisa, prin «orasiulu Sarmatiloru.» Ua etymologia de totu curiosa o dà invetiatii unguri: Hus, casa, szigeth insula, deci=«*Domus insulae Sarmis*» (69) care Sarmis aru fi numele unui pretinsu rege, fundatoriu allu capitalei Daciei, si pentru a carui'a esistentia s'a si plasmuitu monede cu inscripțiunea ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ (70), de siguru false (71).

53. *Sclaietis* (?).

54. *Singidava*, dupo Leo (p. 190) «Leuenloh» de la sskr. sinha «leu».

55. *Sornum*.

56. *Stenae*, comp. riulu Stenares séu Stenarus in Daci'a (adi Weiss).

57. *Tamasidava*; De Belloguet (gloss. gaul. II. ed. 19) compara Tamesis, riu in Britanni'a, Tamasis nume indianu.—Alfr. Maury (Journal des Savants 1869, p. 356) eugeta la *thami* d'in temarunda, dupo Pliniu (H. N. VI, 20) «*mama marii, apa in limb'a scythae*»; Tomaschek (Zeitschr. für Oesterr. Gymnas. 1869), la sskr. tamasa, intunecosu, obscuru, adeogindu co Tamasidavei ii corespunde actualulu Timisiesti de langa Moldov'a, si co póte Tamasa a fostu vechiulu nume allu Moldovei; iarú Grimm, la Tamasiti, probabilu gresiala de manuscriptu in locu de lazyges. Vedi Hansen, Bemerkungen zu einigen alten Schriftstellern,

(66) Conze, *Reise auf der Insel Lesbos*, 1865, p. 5, pl. 5: Θεῶν ὑψίστου Τι. Αἴλιος Ἀρριανὸς Ἀλεξανδρὸς βουλευ[τῆς] Δακίας κολωνείας Ζερμιζεγ[ε]θούσης εὐχὴν ἀνέσθηνεν.

(67) *Gesch. d. d. Sprach.*, I 209.

(68) *Vortrage über alte Geschichte*, Berlin III, 301. 159.

(69) Apud. W. Schmidt. *Die Geten und Daken*, in *Arch. des ver. Siebenburg. Land.* IV, 59

(70) Benkö, *Transilvania, sive magnus Transilvaniae principatus, olim Dacia mediterranea dictus*, a II edit., Klausemb. 1834, p. 10.—Heue, *Beiträge zur dacischen Geschichte*, Hermanstadt, 1836, p. 8.—Neugebauer, *Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Alterthumes*, p. 39, si 290.

(71) Arneth, *Archaeolog. Analect.* Wien 1851, § 11.—Fröhner, *La Colonne Trajane*, I. text

namentlich zu Iornandes, in Programm des Dorpater Gymn. von 1845, p. 5.

58. *Tape*.

59. *Teme*, comp. riulu Temesiu.

60. *Tiasson*.

61. *Thiphulon*.

62. *Tibiscum*, cf. riulu cu acelasi nume.

63. *Utidava*, dupo Leo «Spielloh» de la fîti jocu. Rösler (Dacier und Rom.) cugeta mai corectu la unu nume identicu cu afluentele sudicu allu Dunaanii, Utus (adi Vidu). Cuno (p. 242) compara Utus cu v. slav. woda bulg. uda apa; iar De Belloguet (op. cit. p. 20): Utis riu in Gallia Cisalpina, Utivi, pers. (Herod.), Uti-dorsi, in Sarmatia Asiatica. — D-lu Hasdeu (Cuvente d'in Betrani I, 309) vede in Utidava si in riulu Utus cuventulu thracu *ut* «bufnitia» (rom. uture, serb. БУФНИА, bulg. БУКА, alb. ut), cu tôte ca noi nu intielegemu cumu unu riu isi pôte trage numele de la «bufnitia».

64. *Zargidava*.

65. *Zermizirga*, Germigera (Cosmogr. Ravenn. Tabl. Peut.). Comp. Zirmis (T. Peut.) locu in Thraci'a.

66. *Zeugma*. Comp. Zeugma in Syria, Tacit. Annal. XII, 12, Corpus Inscriptionum Graecarum Nr. 4472 Ζεῦγμα, idem.

67. *Ziridava*, dupo Leo (p 190)=angsachs. «Sveordleäh Schwertloch» de la sskr. cîri (angs. heör) sabie; dupo d. Hasdeu (Istori'a Critica, II, 64) zîri correspundiendu sskr. hari, zenticului *zairi* verde, iar dava semnandu munte, Ziridava va se dica «Munte-Verde» germ. Grünberg, fr. Vermonêt, sl. Zelenahora, it. Monteverde.— Comp. Ziras (Plin. IV, 11, 8) riu in Moesi'a de josu, Zirmis (T. Peut.) locu in Thraci'a.

68. *Zurobara*, pote -bara este identicu cu -para d'in Βεραρα, Βηλαιδίπαρα, Βηρίπαρα, Bessapara, Βόσπαρα, Δαρδάπαρα, Druzipara, Ίσγίπερα, Subzupara, Zapara, Tramupara, Scapora, Breierophara. Comp. Stymbara in

Pelagoni'a, Εἰσάβαρα in Baktria, Σόβαρα in Cappadoci'a. Cu -para nu e de comparatū alb. bulg. si macedo-rom. *fara*, urmasi, familie (vedi Miklosich, Alban. Forsch., II, 25), ci rad. *par* a traversá, vadu.

69. *Zusid'iva*, dupo Leo «Trockenloh», de la sskr. çushi «uscaciune, seceta.» (72).

b). Numi de triburi dace.

1. Ἀλβοκῆνσιοι = Ἀλβοκ-ῆνσι-οι. Acelasi suffixu -ῆς- care serva la Geto-Daci pentru formarea numiloru topice flu gassimu intrebuintiatu de densii si la celle ethnice in form'a anso nasalizata : ἦνσι-ens, cum de es : Δημ-ῆνσι-οι, Ὀβουλ-ῆνσι-οι, Ὀιτῆνσιοι (tribulu de langa riulu Utus), Παρ-ῆνσι-οι, Τρικορν-ῆνσι-οι numai la Geti ; Βουριδε-ῆνσι-οι, Καυκο-ῆνσι-οι, Κοτ-ῆνσι-οι, Ναρ-ῆνσι-οι (Naresii Plin., 3,26) Ποτουλατ-ῆνσι-οι, Πρεδαγ-ῆνσι-οι, Σαλδ-ῆνσι-οι, Σῆνσι-οι (?) la Daci.—Cu Ἀλβοκ- compara : Κοιστοβῶκ-οι. Șafarik (73) si Cuno (74) vedu in -βοκ- cuventulu vechiulavu bokŭ «tiermu» amintindu localitãti ca : Naliboki, Cetyr-boki, Bialoboki, Wisloboki.

2. *Amicenses*, Ammianus Marcel. XVII. 13. (Vedi Mannert, Geogr. der Griech. und Römer, IV, p. 199 ; Zauss, Die Deutsch. u. ihr. Nahbarst. 206).

3. Ἀναρτοι, comp. Anartes la Caesar (Bello gallico, 6, 25).

4. Ἀναρτοφρακτοι (Ptolem. Geogr. III, 5, 20).

5. Ἀρσιῆται, (Ptolem. l. c.).

6. Ἀναρτηνοι (Ptol. l. c.).

7. Βίηφοι.

8. Βίεσσοι.

9. Βουργωνες.

(72) *Suci-dava*. cetate in Mœsi'a inferiora séu superiora (Forbiger, *Handbuch der alten Geographie* v. III, Leipzig 1848, o cauta la Osenik séu Assenik (?)) amintesc numele Σούκος dintr'ua inscripiune greca aflata in Thraci'a (Vedi *Revue archéologique* 1873, p. 294) si *Suci* numele unui tribu thracieu d'in pregiurulu Philippopolei.

(73) Șafarik, *Slav. Alterthüm*. I, 209.

(74) Cuno, *die Skythen*, 330.

10. Βουριδεήνσιοι, comp. Buridava.
11. *Karpodaci* (Zosimus IV 34).
12. Καυκοήνσιοι, comp. Caucasus, portiunea Carpatina de langa Oltu (inscriptiunea Henzen 5930=Fröhner, *La Colonne Trajane*, Append. Nr. 14, reproduisa de noi mai susu, in partea I, cap. V, nota 17.)
13. Κιάργειοι.
14. Κοιστοβώκοι.
15. Κοτήνσιοι, comp. Κοινοί Dio. Cass. 71, 12.
16. Γέται, la Arrian fragm. Γετηνοί.
17. Δακοι, Δάκοι (Dio Cass. Dioscorid.) Δάκοι (Strab.), Δάκες (Eustath. Zonar) Δάοι, Dacus, Daciscus. Unii cugeta gresitu la dag «munte» identificându pre Daci cu Dahii asiatici.—Tomaschek (*Zeitschrift für oester. Gymnas.* 1869) deduce Dac- din Davac, apropiandu-lu de radecin'a eratica *du* «a cugetá, a suná, a vorbí.»
18. *Dao-petoporiani* T. Pouting.—Tomaschek (*Zeitsch. für oester. Gymnas.* 1867 p. 706) esplica cuventulu prin «Dacii de sub patru principi» (peto. por. τετράρχης).
19. Ὀμβρωνες (Ptol. I. c).
20. Πιεγγῆται, comp. pentru sufixu : Coelaetae, Dansaetae, Δενδαλήται, Σιαλέται, in Thraci'a.
21. Πιέφιγοι.
22. *Picenses* Ammian. Marcel. XVII. 13. (Mannert I. c., Zeuss I. c.)
23. Ποτουλατήνσιοι. D-lu Hasdeu (Cuvente d'in betrani, I, 256) descompune cuventulu in : prepositiunea *pot* «luga» (gr. περί séu ποτ, z'nd. paiti, armenulu pat, latinulu *pot* in *pos*-sideo) si in numele Ulata = Aluta, adeca Pot-ulatensii «Daci de luga Oltu». — Compara ansa Potula (adi Féniéd) ap. Anon. Ravennatu, si Petaissa (adi Thurda).

24. Πρεδανήνσιοι.

25. Ρατακήνσιοι.

26. Σαβῶκοι (Ptol. I. c).

27. Σαλδηνσοι. D-lu Hasdeu (Cuvente den Betrani, I 255) intemeiatu pre intiel-lesulu ce da cuventului *saldusiu* d'in doue chrisove domnesci (1580 si 1581 χοταρσα ῶκκ Κορηζυεα πο βαατο να ελαδισσα εςε ετ8χσα η ηρεξ πολιο....) de «mlaştina» si pre chart'a lui Ptolemeu care asiadia tribulu dacu allu Saldensiloru in partea de josu séu «cea baltósa a Olteniei»— explica numele Saldensii prin «Daci de la balta.»— Rösler compara Σαλδαπά (Procop. de aed. p. 308), d'in Moesia de josu. Mai vedi *Salda*, *Saldum* d'in Pannoni'a (Tabla Peutinger. si Geogr. Ravennatu).— D-lu Cihac (*Convorbiri Literare*, 1879, p. 88) tine, mai correctu, *saldusiulu* dreptu mēthatesa pentru *sladusiulu*-*slatusiul*=*slatina*, v. slav. СЛАТИНА f. ἔλος palus, aqua salsa, salsugo, n. sl. cech. slatina. Vedi de acellasi autoru «*Dictionnaire d'Étymologie Daco-Romane*, Francfort s/M, 1879, *Éléments slaves*, 346.

28. Σήνσιοι.

29. Ταυρίσκοι, Tauriscii, de la taur, tauer, inaltine, locuitori pe verfuri de munti. Despre originea celtica a Taurisciloru vedi Diefenbach, *Celtica* II, p. 139 seq.

e). Numtri de riuri.

1. *Apus* adi Karaciu,=pruss. ape riu, apu-s fontana, isvoru, litv. upi-s f. riu, riu-letiu, sskr. ap, âp, f. ap. api apa, persan âb. Comp. Aff riuletiu in departamentulu Morbihan (in Franci'a), Abūs numele vechiu allu riu-lui Dav'a in Spani'a; Abos séu Abus riu in Britanni'a-mare (Ptolemeu) Ave, riu in Portugali'a.

2. Ἄλοβτα, Aluta, adi Oltu. D-lu Hasdeu (*Istori'a Critica*, edit. II-a p. 253—255), presupune unu cuventu scythicu si agathirsicu «alt» auru, care se regasesce la turani in forma de altun, alton, altân, imprumutatu de la Scythi.—Mai lesne este a cugetá la ua formatiune analoga cu lat. lûtu-m, planta galbena, culorea aurului (d'in lût-eu-s, cu perderea lui *h* initialu, hlûtu-m d'in hultum), care se reduce la unu cuventu comunu unitatii limbistice europene ghalta, galbenu, auru, lit. gelta-s,

galbenu; v. slav. zlütü galbenu, zlato n. auru; goth. gultha=germ. super. nord. Gold. n. Comp. sskr. hâṭa-ka (d'in harta-ka) séu sskr. haris, galbenu. zd. zairi galbenu, auru. (Vedi Fick, Vergl. Wrtb. I 580. — Curtius Grundzüge der Griechischen Etymologie ed. IV^a, 202, 204), pe cându esistentî'a cuventului *alt* la Scythi nu ni se pare prin mica justificata.

3. *Ampela*, adi Ampoiu.

4. **Ἀραρος*=**Ἀρ-αρος*. Radecin'a ar=a curge; comp. Arar (Cesar, de Bello Gallico, I, XII, XIII, XVI; VII, XC; VIII, IV.—Strabon, p. 186, 189, 191, 193; Plinius, III, v. 2.—Or-elli, Inscr. 4018, 5233, 5966, 7007, 7260; Ammianus Marcellinus XV, XI: «Ararim quem Sauconam appellant») adi Saône (in Franci'a), Araonna, riuletiu in Pyrenei (Historiens de France, t. IX, p. 621) Arar (Aar), Arauris séu Araurius, Aroanna (Orvanne), Aroennis (Arronul in evulu-mediu), Arula (Aigne), Ἀρισβη orasiu in Troas si Lesbos, Ἀρ-αρος, Strabo 13, 590,) afluentu allu Hebrului).—Se pare co Araru este unu nume celticu, care denota cursulu linistitu, incetelnicu allu unui riu, apele selle line, («Arar—infuit incredibili lenitate ita ut oculis in utram partem fluat judicari non possit» Cesar, de Bello Gallico I, XII), arav, araf semnaudu in Kymr. «linistitu, incetu» Vedi Zeuss. Grammatica celtica t. I, p. 13.—De Belloguet, Glossaire gaulois, ed. 2, Nr. 100 p. 143.

5. *Arxanon*, adi Jiulu; comp. Arrabó adi Rhab, in Kymr. *araf* «linistitu».

6. *Berzava*, adi Bîrzava.

7. *Bubalus* adi Bogoniciu.

8. *Ister*, Ἰστρος, adi Dunare, dupo Iordanis, cuventu bessicu: de origine c. 12: «qui lingua Bessorum Hister vocatur.»; dupo altii, thracicu;=radecin'a sskr. sru, srav-â-mi, a curge, srav-a-s, srav-ant-i, srô-t-as, riu, gr. ῥο, σρο, ῥέ-ω, curge, ῥέ-ος, ῥό-ο-ς, ῥεῦ-μα riu; lit. srav-j-ù curge, srov-é cursore de apa; v. slav. s t-ru-ja fluentum, o-s-t-rov-ŭ insula (literariu ἀμφί-ρο-το-ς); vechiu-iricu sruth riu, vechiu-nord. strau-mr=germ. sup. nord. Strôm. Comp. Curtius, Grundzüge. 354; — Fick, Vergl. Wrtb. I 255. — Idem Die Indogermanische Spracheinheit, 423. — Şafarik (Slav. Alterth. I, 495) Cuno (Die Skythen, p. 231) credu co Istros este unu nume cu totulu slavicu, coci, de si radecin'a sru «a curge» se gasesce si in celtic'a (sura saravus), anso caracteristic'a

slaviceii este aci introducerea lui *t* între *s* și *r*. — Cu toate că sunt filologi ca Förstemann, Ztschrift, IX 277 și Kuhn, Ztschrift XIV 223, cari admitu pe *stru* ca radecina primitiva (comp. zend. thru a curge, thraota riu), anso e mai probabilu că *t* aci nu este originariu, coci d'in grupulu *str* nu puté sa se nasca *sr*, pe cându d'in *sr*, fórte lesne *str*. (esemple cech. s-t-rib-ro=v. slav. sreb-ro argintu, comp. Pott, Wurzelwörterbuch der Indogermanischen Sprachen 1867—73, I, 1373. — Curtius, Grundzüge 354), dér nimicu nu vorbesce in favórea opiniunii de susu, cu interpunerea lui *r* aru fi caracteristic'a slavei : de órege : a) pe *r* ílu gasimú dejá afará de in numele Ἰστρος, in Στροβ-μων, Στροβ-μη in Thracia, Στρομόνιον in Macedonia ; b) Limbile germanice au deupotriva *str* in : v. nord. strau-m-r, v. germ. sup. strôm, germ. nord. super. strom. m. riu. — Prin urmare nici de aci nu se pote trage vre ua conclusiune despre slavicitatea Istrului, cu care Rösler (*Dacier und Rumänen*, p. 37) compara numile de riuri : Bistritz, Bistritza, Wisternitia etc.

9. Ἰέρασος. Vedi Tiarantos, adi Siretu.

10. *Maris Mária*. D-lu Hasdeu (Istori'a Critica edit. II, 193) cugeta la unu pretinsu cuventu scythicu «maris» hotaru, pentru cu in sskr. maryá semneadia hotaru. Șafarik (Slav. Alterthümer I, 507) deriva *Maris* d'in them'a mar «apa» comparându sskr. míra, celt. mor, goth. marci, lat. mare, slav. more, lit. mares. Anso in sskr. cá si in zend. mar (mrí-j-â, mar-â-mi) semneadia a murí, mar-a-s, mrí-ti-s, morte. Sanskritulu mira-s, mare se afla numai la Grammatici. Este adeveratu cu Curtius (Ztschrift I 33 Max Müller Lect. II 320) raporta la radicalulu sskr. mar-mort, sskr. mar-u-s pustii, mar-u-t vendu, — pe lat. mare cu inruditele selle vechiu slav. mor-je; lit. már-ès golfu, goth. mar-ei, etc. Comp. Curtius, Grundzüge, 333.

11. *Mariscus*, adi Ialomiti'a.

12. *Mutria*, adi Motru. — La toate poporele d'in famili'a ariana se constata urmele unui vechiu cultu allu apelor, in Indi'a, cá si la Persi, le Greci cá si la Romani, la Celti cá si la Daci. La Celti de esemplu, gassimú apelative de riuri cá Dêva, Dîva, Dîvona, adica dieu, dieitia, divina, Nemausus, Nemesa, deus Nemausus, de la nem, ceru, si seus, divinu, sacru; Matrôna (Ces. I, 1; Auson. Mosel. v. 461.) mai tardiu Matera, Maderna, adi Marn'a; Matrona adi Meyronna, Matra adi Mo-

der, — tóte acestea de la celticulu mâtâr mama (75). Ua esplicatiune analoga cu cea d'in urma credemu co se póte dá numelui dacu Mutria, Mutrium, caci nimicu mai naturalu de cõtu appellativulu de mama atribuitu riuriloru, cá isvore bine-facettore de rodire si de viatia. In Rigveda apele (âpas) porta adesea epitetulu de mâtřitamâs, superlativulu lui mâtâr, mume prin distinctiune, per excellentiam. In Glossarulu vedicu Naighantu (I, 13), riurile se numescu mâtâras mume, iar in Avesta, matarô, mume, matarô gitayô, mume viui (Justi, Handbuch der Zend). De aceia la Indieni, Germani, Slavi si Celti, genulu femininu este predominatoru in numirile riuriloru, pe cându, d'in contra la Greci si Romani,—este cellu masculinu. Astu-felu, ne pare probabili a admite si in limb'a daca ua forma mâtâr, séu ceva analogu (zend. mâtâr f., μήτηρ dor. μᾶτηρ f. lat. mater, v. iric máthir-mama; lit. moté gen. motèr-s f. femeia, v. slav. mati gen. mater-e, v. pruss. mote muma, po-matre, muma vitrega; angs. môdar, v. germ. sup. muoter, f. muma) cu semnificatiune de muma—d'in care pote sè provina numele *Mutria*, Motrulu de adi.—Despre cultulu apelor la Daci vedi cap. XI.

13. *Naparis*, Νάπαρις comp. Napoca, si *Ararus*, Tiarantus, *Arabon*, *Stenares*.
14. *Ordessus*, Ὀρδησσός pote Ἀρδησσός—(Argesiu?). Suffixulu σx vedi in Τιβισκος. Μάρισσα in Daci'a.
15. *Pathissus* (Tissa, Τίτσα Const. Porph).
16. *Samus*, adi *Somesiu*.
17. *Sargetia* Σαργέτια, adi *Strelu*.
18. *Stenares* seu *Stenarus*, adi Weiss. Gooss (Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens, 1874, p. 44) vede in acestu nume pe *ar* in intiellesu de «riu».
19. *Tiarantus* Τιαραντός. Vedi mai susu, glosse scythe.
20. *Tsierna*, adi *Cerna*. Vedi mai susu *Dierna*.
21. *Tibiscus*, Τιβισκος adi *Temesiu*, pte deminutivulu lui *Tibisis*.

(75) Ad. Pictet, *De quelques noms celtiques de Rivières qui se lient au culte des eaux*, in *Revue Celtique*, II, (1873—1875), Paris.

d) Numri de munti

1. Ἀμάδοκα ὄρη, in Sarmati'a europa (Ptol. 3,5, 15).
2. Carpatii (Κάρπατης Ptolem.), de la poporulu Κάρπιδαι (Ephoru), Καρποδάκαι, (Zosimus 4, 34). Comp. Zeuss, Die Deutschen und ihre Nachbarstämme, 697, 699.—Numirea de Carpati, propria lantiului de munti nord-vesticu, s'a datu intr'ua epoca tardia (in secolulu alu 17-lea) muntiloru Transilvaniei.
3. Mons Caucasus (inscriptiunea d'in tempulu lui Traianu) in Olteni'a.
4. Locus Caucalandensis (Amm. Marcellinu XXXI, 4).
5. Montes Scrorum (Amm. Marcellinu XXVII, 5).

III. Resultate.

Dupo gruparea acestui materialu pretiosu, care se ridica aproximativu la 280 numi, si dupo indicarea diferiteloru incercari etymologice de pene acumu, este permisu sa tragemu cate-va conclusiuni :

1. D'in celle 51 numiri de plante dace, cellu pucinu 13 se regasescu in visteri'a comuna de cuvinte a unitatii limbistice europene : Nr. 5. 9. 12. 14. 15. 18. 19. 22. 26. 29. 30. 33 si 48; alte 13 trebuescu cu certitudine reduse la limb'a perduta a Thraciloru : Nr. 1. 2. 4. 6. 8. 10. 17. 24. 27. 28. 31. 34 si 38; iar pentru restu explicatiunile suntu mai pucinu satisfacitore. Numerile 2. 6. 12. 24. 26. 30. 31. 33. 34 si 48 se potu d'a dreptulu compará cu elementele germane, pe cându Nr. 9. 18. 19. 26 si 29, cu celle letto-slavice, 10 si 28 cu celle celtice, iara 4, 8 si 15 cu limb'a albanesa. D'in aceste asemenari ansa nu urmeadia identitatea poporului dacu cu Germanii, dupo cum crede Grimm, cu Slavii, — dupo cum crede Cuno, cu Eranii, dupo cum inclina Roesler, ci numai co Dacii : apartinu aceleiasi familii de limbi europene cá si Celto-greco-italicii, Thraco-illyricii de ua parte, si Germano-Slavo-litavicii de cea-alta parte. (76)

(76) De aceia punctele de asemenare constatate de Müllenhof (1) intre limb'a daca si cea slava : esistenti'a palatalului *c* in Δέρνα ; a lui *j* in Τιαρανός, Γερασός, Gerasus, e nasaleloru *ж* si *д* si composite topice dace cá Pathissus, Patavissa, Paloda si Parolissus, identice celloru slave : Porjoci, Pomorji, Polabany, Podgoritia etc., nu vorbescu nimica pentru ua mai strinsa inrudire a Daciloru cu Slavii, de cátu cu alte popore, si cu atátu mai pucinu : pentru identitatea loru ethnica. — Se insiéla dara d. W. Fröhner candu dice (*La Colonne Trajane*, t. 1, introduction) ca : «se pare probabilu co Dacii vorbiau unu dialectu allu limbelorlu slavice».

(1) Ersch u. Gruber, *Encyclopedie*, art. *Tieten* p. 404 : „Der Anlaut des dacischen Ortsnamens Δέρνα bei Ptolemäus, „Tierna auf der Tab. Pent., Tsierna auf einer Inschrift bei Muratori, Zerna in den Digesten, war ohne Zweifel ein „tch (ć) und nennt Herodot den heutigen Bereth Τιαρανός, Ptolemäus Γερασός, Ammian Gerasus, so sind dies

2-lea. D'in celle 26 numi personale gete si dace. Nr. 3. 11 si 12 ne 'ntempina de ua potriva la Geti si Thraci; Nr. 8 si 21 la Geti, Daci, Thraci si Phrygieni; Nr. 10, 22 la Geti si Thraci; Nr. 17 si 24 la Daci si Thraci, Nr. 16 la Daci si Phrygieni; iar Nr. 6. 14. 18. 19 porta in sine caracterulu aricu-europeu. De si multe remanu neesplicate, numi anso cá Ζάλωμοις (comp. gr. χλαμός si radecin'a europena valk Ελω) Κότω ς, (comp. v. nordicu Hödh-r, v. gallicu catu-lupta, gr. κτώ) si Δεκέβαλος (comp. phryg. βαλήν rege, slav. bolij mai mare) vorbescu in destullu pentru loculu ce ocupa limb'a daca in famili'a de limbi indo-germanice, probându in chipu invederatu pre de ua parte neeranismulu ei, pre de alt'a, negothismulu seu neslavis-mulu ei.

3-lea. D'in celle 90 numi personale cullese de pre inscriptiuni : 22 si anume : Andrada, Nando, Aia, Bricena, Bedarus, Udarus, Ulcudius, Sutta, Andena, Satara, Gesara, Sule, Turmasgada, Turme Soie, Mammulus, Mucasenus, Tattario, Tzinta, Tzinto, Ziai, Drigisa ne 'ntempina numai pre monumentele d'in Daci'a séu privitore la Daci'a; 7 si anume : Bituvas, Sola, Dizo, Mucapor, Pieporus, Natoporus, Tiatu suntu comune Daciloru si Thraciloru; Epicadus, Verzo, Epidius, Atta, Baezus, Bubalus, Diaies, Ditugenius, Mocio, Eptala precum si tóte celle cuprinse sub Nr. 36 (table cerate) se regasescu de ua potriva in Daci'a si Illyricum, adico la famili'a de popore thraco-illyrice. — Terminatiunea numiloru personale masculine in *a* cari se constatu in numile thrace, se afla assemenea in inscriptiunile d'in Daci'a, de si acestea fiindu scrise latinesce inlaturá pe càtu se póte atare terminatiune, cá de es : Andena, Andrada, Atta, Bricena, Dada (alaturi cu Dades), Sola, Satara, Gesara si Turmasgada. Suffixulu -porus, caracteristicu thracu in numile thrace Μοκάπορις, Mucapora, Bithoporus, Sempor, Ῥησκοῦπορις, Ῥασκόπορις, Γουαίπορις, Derziparus, Zyparus etc., se regasesce in daciulu Mucapor, Dacpetoporiani, Natoporus, Pieporus; totu astu-feliu : *muca-* vedi mai susu Nr. 14; *-al*, vedi mai susu Nr. 9—11, Eptala si Attalus; *-sara*, comp. Gesara, Deusara, Germisara.

4-lea. D'in 68 cetati dace, in 23 se gasesce suffixulu caracteristicu dacu -dava, a-cellasi cu thraciculu -dama; in 3 suf. -para, bara si sara, identicu cu thrac. -sara, -para (=vadu, πόρος, germ. var) -porus, -poris, communu Daciloru si Thraciloru; -is-communu Geto-Daciloru correspunde thraciculu ης. — D'in celle 19 numi ethnice, la

„augenscheinlich ebenso nur verschiedene Versuche, den Laut des französ. *j* (polnischen *Ж* böhmischen *Ж*) auszu-
drücken; denn *g* bei Ammian steht für *j* und der Spiritus asper bei Ptolemäus ist griechische Zuthat, da der An-
klang an *Ιερός* verleitet. Aehnlich ist Germigera beim Cosmogr. Ravenn. und auf der Tab. Peut., und Ζερμίζιργα
bei Ptolemäus. Aber die Ableitungsform ανός, *anus* in Tiarantus, Ierasus, und ebenso die Endung von Κοτήνιστοι,
Βουριδέτηνιστοι, Σήνιστοι u. s. w. in Dacien, Οτήνιστοι, Ὀβουλήνιστοι u. s. w. am Hämus, Ναρήνιστοι in Illyrien bei
Ptolemäus, bei Plinius aber Naresii, führt auf nasale *Ж*, *Л* wie etwa im Polnischen. Nasales *Ж* bestätigt auch noch
der Flussname *Iantrus*, *Iaterus*, *Iethrus*. Erwägt man endlich den Ortsnamen Πάρσιππον bei Ptolemäus an
der Theiss und das Schwanken des Flussnamens, der bei Iordanes und dem Kosmographen von Ravenna *Tisia*, bei Pli-
nius aber *Pathissus*, bei Ammian *Parthiscus* heisst (man Kann auch noch *Patavissa*, *Paloda* und *Parolissus* in Dacien
vergleichen), so Kommt man zu der Annahme, das mindestens die Dacier ähnliche Composita wie die Slaver in
Porject, *Pomorji*, *Polabany* etc., *Podgoritzu* etc. gehabt haben; auch *Naroca* ist vielleicht nicht anders als *náměstí*
gebildet.“

2-lea. D'in celle 26 numi personale gete si dace. Nr. 3. 11 si 12 ne 'ntempina de ua potriva la Geti si Thraci; Nr. 8 si 21 la Geti, Daci, Thraci si Phrygieni; Nr. 10, 22 la Geti si Thraci; Nr. 17 si 24 la Daci si Thraci, Nr. 16 la Daci si Phrygieni; iar Nr. 6. 14. 18. 19 porta in sine caracterulu aricu-europeu. De si multe remanu neesplicate, numi anso cá Ζάλαμολξις (comp. gr. χλαμώ-ς si radecin'a europena valk ἔλαω) Κότω-ς, (comp. v. nordicu Hödh-r, v. gallicu catu-lupta, gr. κτώω) si Δεκέβαλος (comp. phryg. βαλήν rege, slav. bolij mai mare) vorbescu in destullu pentru loculu ce ocupa limb'a daca in famili'a de limbi indo-germanice, probându in chipu invederatu pre de ua parte neeranismulu ei, pre de alt'a, negothismulu seu neslavis-mulu ei.

3-lea. D'in celle 90 numi personale cullese de pre inscriptiuni : 22 si anume : Andrada, Nando, Aia, Bricena, Bedarus, Udarus, Ulcudius, Sutta, Andena, Satara, Gesara, Sule, Turmasgada, Turme Soie, Mammulus, Mucasenus, Tattario, Tzinta, Tzinto, Ziai, Drigisa ne 'ntempina numai pre monumentele d'in Daci'a séu privitore la Daci'a; 7 si anume : Bituvas, Sola, Dizo, Mucapor, Pieporus, Natoporus, Tiatu suntu comune Daciloru si Thraciloru; Epicadus, Verzo, Epidius, Atta, Baezus, Bupalus, Diaies, Ditugenius, Mocio, Eptala precum si tóte celle cuprinse sub Nr. 36 (table cerate) se regasescu de ua potriva in Daci'a si Illyricum, adico la famili'a de popore thraco-illyrice. — Terminatiunea numiloru personale masculine in *a* cari se constata in numile thrace, se afla assemenea in inscriptiunile d'in Daci'a, de si acestea fiindu scrise latinesce inlaturá pe càtu se póte atare terminatiune, cá de es : Andena, Andrada, Atta, Bricena, Dada (alaturi cu Dades), Sola, Satara, Gesara si Turmasgada. Suffixulu -porus, caracteristicu thracu in numile thrace Μοκάπορις, Mucapora, Bithoporus, Sempor, Ῥησκούπορις, Ῥασκούπορις, Γουαίπορις, Derziparus, Zyparus etc., se regasesce in daciulu Mucapor, Dacpetoporiani, Natoporus, Pieporus; totu astu-feliu : *muca-* vedi mai susu Nr. 14; *-al*, vedi mai susu Nr. 9—11, Eptala si Attalus; *-sara*, comp. Gesara, Deusara, Germisara.

4-lea. D'in 68 cetati dace, in 23 se gasesce suffixulu caracteristicu dacu -dava, a-cellasi cu thraciculu -dama; in 3 suf. -para, bara si sara, identicu cu thrac. -sara, -para (=vadu, πόρος, germ. var) -porus, -poris, communu Daciloru si Thraciloru; -is-communu Geto-Daciloru correspunde thracicului ης. — D'in celle 19 numi ethnice, la

„augenscheinlich ebenso nur verschiedene Versuche, den Laut des französ. *j* (polnischen *Ж* böhmischen *Ж*) auszu-
drücken; denn *g* bei Ammian steht für *j* und der Spiritus asper bei Ptolemäus ist griechische Zuthat, da der An-
klang an *Ιερός* verleitet. Aehnlich ist Germigera beim Cosmogr. Ravenn. und auf der Tab. Peut., und Ζερμίζιργα
bei Ptolemäus. Aber die Ableitungsform αν-ός, *asus* in Tiarantus, Ierasus, und ebenso die Endung von Κοτήνιστοι,
Βουρδέτσηνιστοι, Σήνιστοι u. s. w. in Dacien, Οτήνιστοι, Ὀβουλήνιστοι u. s. w. am Hämus, Ναρήνιστοι in Illyrien bei
Ptolemäus, bei Plinius aber Naresii, führt auf nasale *Ж*, *Л* wie etwa im Polnischen. Nasales *Ж* bestätigt auch noch
der Flussname *Iantrus*, *Iatrus*, *Ieterus*, *Athrys*. Erwägt man endlich den Ortsnamen Πάρσιπτον bei Ptolemäus an
der Theiss und das Schwanken des Flussnamens, der bei Iordanes und dem Kosmographen von Ravenna *Tisia*, bei Pli-
nius aber *Pathissus*, bei Ammian *Parthiscus* heisst (man Kann auch noch *Patavissa*, *Paloda* und *Parolissus* in Dacien
vergleichen), so Kommt man zu der Annahme, das mindestens die Dacier ähnliche Composita wie die Slaver in
Porject, *Pomorji*, *Polabany* etc., *Podgoritzu* etc. gehabt haben; auch *Napoca* ist vielleicht nicht anders als *námisti*
gebildet.“

10 se constata suffixulu nasalisatu geto-dacu *ης ens*, acellasi cu cellu illyricu *ηνο* (Ναρήνοιοι), si cu cellu thracu *-ης*; iar' in numile de riuri, la 3, suffixulu thraco-geto-dacu *-ου*, pe càndu Nr. 1. 4. 5. 8. 13. 18 si 19 continu radecini commune europene ap, ar, arar si sru.

5-lea. Alte asemenari phonetice între geto-dac'a si limbile thrace suntu, schimbarea lui *m* in *b*: es. Τιβισκος si Τιμήσις; lui *d* in *l*; es. dac. *dăva*, deva si λέβα (Hesyehios λέβα· πόλις ὑπὸ Θρακῶν); gr. h=thrac. si dac. *Z=Zand. Z. Es. Z:ridava=zend. zairi verde*; *χέτρα=zetraia*; *χάλις, Ζεΐλα, Ζίλα*; lui *v* in *oi*: es. Βορεβίστης, Βοιρεβίστας Burvîsta; *Δουδαλός, Δοιδαλός, Μοσοι Moesi, Ζιβόιτης si Ζιβύτης*.

6-lea. Numi topice d'in sudulu Dunarei se repeta in Daci'a: Burtu-d'izus orasiu in Thraci'a; Burt-icum, in Daci'a; Padi-sara (Procop. de aed. 4, p. 308) Sapri-sara (Gruter D. XXII Nr. 7) in Moesi'a, Germe-sara, Deu-sara in Daci'a; Σαλδαπά in Moesi'a inferiôra, tribulu Σαλδ-ήνοιοι in Daci'a; Tibisis riu in Thraci'a, Tibiscus riu in Daci'a, Ziras (Pl. 4, 11, 8) r. in Moesi'a inferiôra, Ziri-dava orasiu in Daci'a, Zirmis, locu in Thraci'a, Zermizirga, Zarmizegethusa (Zermizegethusa) in Daci'a.

Asia-déra avemu de ua parte: puncte commune alle Getiloru si Daciloru cu Thracii: a) numi personale; b) numi geographice; c) particularitati limbistice; pre de alt'a, marturisirea istoriciloru vechimei co Getii ca si Dacii erau d'intr'un'a si aceiasi familie de popore thrace; — urmeadia co limb'a geta, pucinu diferentiata de cea dacă, este ua limba thraca, co prin urmare loculu ce amu constatatu co ocupa acést'a in famili'a de limbi europene se cuvine si limbei geto-dace, si co in fine, relatiunile thracei cu grupulu nordicu si cu cellu sudicu allu limbeloru arice d'in Europ'a — se impartasiesce si de limb'a geto-daca.

Dă aci anso cá necessăria consecintia :

1. Getii si Dacii nu suntu Erani; deci resturile d'in limba loru nu prin eranic'a se potu esplică;

2. Getii si Dacii nu suntu midilocitori între Europeni si Arii, deci nici limb'a loru nu a formatu mediulu d'entre limb'a sanskrita pe d'ua parte, si d'entre limbile poporeloru indogermanice pre de alt'a, dupo cum pretinse Leo (77), séu d'entre limb'a thraca pe de ua parte, si cea leto-slava pre de alt'a, dupo cum crede Rösler dupo teori'a lui Schmidt.

Astu feliu, prin sutorulu filologiei, ajungemu la conclusiunea definitiva: co Getii si Dacii nu suntu nici Germani, nici Slavi, nici Celti, ci numai: Thraci de origine.

(77) Leo, *Einige bemerkungen ueber die Sprache der Geten*, in *Kuhn, Zeitschrift* III, p. 176.

CAPITOLULU X.

Probe physiologicæ

§ 1

Insemnarile physiographice alle scriitoriloru vechi'mei despre Geti se reducu in genere la câte-va observatiuni superficiale — iara despre Daci ne lipsescu si acestea — asupr'a taliei, asupr'a expresiunei fechiei, asupr'a culorii perului si a pelii, asupr'a unor puncte adico cari nu potu servi de caractere distinctive ethnice in simtiulu strinsu allu cuventului, d'in caus'a extremei loru variabilitati nu numai in cerculu populatiuniloru unei rase, déro anco si individualu in senulu unei singure populatiuni chiaru.

Hippocrates, atatu de staruitoriu, dupo cum amu vediatu, cându vorbesee despre Scythi (1) zugravindu-ne obiceiurile loru selbaticæ, moravurile loru curiose, atatea elemente proprii pentru istori'a physica si politica a loru, nu observa nimicu propriu despre Thraci séu despre Geto-Daci, ci vorbindu in generalu despre Europeni arretta co acesti'a suntu mai curagiosi de catu Asiaticii, mai resboinici si mai muncitori (2); cei ce locuiescu ua tíerra muntosa, ridicata, si indestullata cu apa, unde anotimpurile presenta schimbari insemnate, au ua statura inalta, suntu forte proprii pentru a suferi munc'a si pentru a dá dovedi de curagiu barbatescu, au unu caracteru mindru si selbaticu; pre cându cei d'in campia, d'in tierrile jose si turmentate de calduri nabusitore, espusi mai multu la venturi reci de catu calde, nu suntu nici mari nici bine proportionati, carnosi, cu perulu negru, la facia mai multu óchesi de catu albi, lipsiti de spiritu resboinicu séu de aptitudine la munca (3).

Aristoteles (4) observ'a co Thracii de la Pontu, ca si Scythii, au peru linsu, mole, lungu, raru, de culore galbena-rosia (5); iar Galienus, in studiulu despre systemulu perosu, in a dou'a carte a tractatului seu *despre Temperamente* (cap. V) attribuesce tierriloru calde: peru negru, scurtu, cretiu, uscatu si aspru; celloru reci si umede: peru de lungime midilocie, dreptu, subtire si òrosiu, πύρραι, cum au Illyrii, Germanii, Sarmatii, si in genere toti locuitorii Scythiei, iara celloru temperate: peru mare, desu, nici de totu dreptu, nici de totu cretiu, de culore óchesia: μέλαινας μέτριως. Ellu mai adauge (6) co Scythii, Thracii, Celtii si Germanii au pelea rece si umeda, co suntu moi, albi, fora multu peru si cu ochi albastrii. — Claudianus (mortu dupo

(1) *Tractatu despre aeru, ape si locuri*, §§ 17—23.

(2) *Idem* § 23.

(3) *Idem* § 24.

(4) *Problem. XXXVIII*, 2. In Περὶ ζώων γενέσι ellu numesce pre Thraci εὐθύτριγες si μαλακότεριγες.

(5) Vedi mai susu, partea II, cap. V.

(6) *De Temp.* II c. 6: «Κελεῖται μὲν γὰρ καὶ Γερμανοὶ καὶ παντὶ τῆς Θρακίης καὶ Σκυθικῆς γενέσι ψυχρόν καὶ ὑγρὸν τὸ δέρμα καὶ διὰ τοῦτο μαλακόν τε καὶ λεῖον καὶ ψιλὸν τριχῶν.

an. 400 p. Chr.) numesce anume pe Geti «flavos» (7), ca si Hieronymus (8) si Isidorus (9) anso se scie co acesti scriitori posteriori confundara pre Gothi cu Geti, prin urmare nu se potu socoti ca isvore (10). — Clemens Alexandrinus (11) totusi insemneadia co Thracii, pene si pe dieii loru ii zugravescu cu perulu si cu ochii blondi, iar Iul. Firmicus (allu IV seculu d. Chr.) attribuia pelei acestui poporu culorea rosia (12).

Ovidiu in fine, care in lungu-i exiliu la Tomi traindu printre Geti (13) le invetiase limb'a (14) si scrisese chiaru poeme gete (15), ii descrie ca pe niste ómeni crudi, neimblanditi (ferus, dirus, durus, infestus, inhumanus, trux, truculentus, saevus, rigidus, stolidus, male pacatus etc.) cu perulu lungu nepieptenatu, barba mare pene pe

(7) *De raptu Proserp.* II, 65 : «flavi Getae».

(8) *Ep.* LVII. *ad Laetum* : «Getarum rutilus et flavus exercitus.»

(9) *Hispan. Orig.* XIX. c. 23 : «Flavent intectis capitibus Getae.» Vedi si *Orph. Argon.* v. 1031 sqq.

Ἡδὲ Γελωνὸν ἔθνος, βαθυχαιτῶν ἄπλετα φύλα,
 Σαυρομάτας τε, Γέτας καὶ Γερμαίους Κέκρυφάς τε
 Ἄρσωπας ἔτ' Ἀριμάσπας».

(10) Totu asemenea si Paulinus, episcopu de Nola († 431), in *Fragm. hist. graec.* de Müller. — Perulu blondu erá pentru Romani indicele generalu allu Germaniloru. Procop (I, 313) descrie pe Gothi : γοτθικὰ ἔθνη λευκὰ τὰ σώματά τε εἰσι καὶ τὰς κόμας ξανθοί.— Ammian, despre Alani XXXI, 2 : proceri paene sunt omnes et pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles.

(11) *Strom*, VII ; comp. Halling, *Skythen*, p. 71.

(12) I. 1 : «Si luna facit candidos, Mars rubros, Saturnus nigros : cur omnes in Aethiopia nigri, in Germania candidi, in Thracia rubri procreantur?»

(13) *Trist.* V, 10, 37 :

barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli,
 et rident stolidi verba latina Getae.

(14) *Trist.* V. 12, 55 :

Omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae,
 Omnia sunt getici plena timore soni,
 Ipse mihi videor jam dedidicisse latine,
 Jam didici getice sarmaticeque loqui.

Adelung (*Mithridates*) contesta lui Ovidiu cunnoscinti'a limbei gete, considerand'o mai multu ca úa ingónfare poetica. D'in contra I. Grimm, *Ueber Iornandes und die Geten*, p. 32.

(15) *Trist.* IV. 3, 19 :

ah pudet! et getico scripsi sermone libellum,
 structaque sunt nostris barbara verba modis,
 et placui, gratare mihi, coepique poetae
 inter inhumanos nomen habere Getas.

Trist. IV. 1, 94 :

an mea Sauromatae scripta Getaeque legent?

Trist. III. 14, 47 :

thraicio scythicoque fere circumsonor ore
 et videor geticis scribere posse modis,
 crede mihi, timeo ne sint immista latinis
 inque meis scriptis pontica verba legas.

pieptu, privire selbateca si ingrozitoare, murdari si imbracati in piei (hirsuti, intonsi, pelliti) (16).

Aceste trasuri generale, fora deplina essactitate si varietate, fiindu de siguru insuficiente, se incercamu a vede deco portretulu physiographicu allu Geto-Daciloru nu se pote completá prin medalii, prin monumente sculptate, si prin remasitiile misteriose de prin morminte.

§ 2

Materialele celle mai bune ce putemu avé despre istori'a naturale a unui poporu ajunsu la unu inaltu gradu de civilisatiune, si care nu mai essista, suntu monumentele artii, portretele, busturile, statuele si chiaru picturile. Aceste documente ansa nu tote au ua dena, otriva valóre pentru ethnographu, caci nu tote ind-plinescu conditiunile unei bune ethnographii. Asia, figurile de styly, statuele alegorice, de fantasie séu de conventiune, portretele facute pentru collectiuni seu pentru decoratiunea monumenteloru architectonice, nu potu, riguros, se socotésca intre documente de consultatu. Candu este vorb'a a reconstrui unu poporu dupo portrete, statui séu busturi, trebuescu allesse numai acelle ce au fostu facute dupo natura chiaru, prin urmare traindu persón'a ce reprezenta; si anco nu e destullu cá elle se fie recunnoscute de autentice, déro in acellasi timpu sa fie si esacte.—Pe allu douilea planu vinu portretele ce nu reproducu figur'a umana in tota intregimea ei, basso-reliefuri, medalii, medalione, monede, petre sapate etc., opere alle numismaticei, glypticei si alle artiloru conventionale. (17)

D'in nefericire Getii si Dacii nu au lasatu mai nimicu d'in asemeni monumente artistice. Este adeveratu co pe aversurile asia diseloru *monede concave* dace, batute de siguru in Transilvan'ie, avemu reprezentate cate-va capete, anso intr'unu chipu asia de nementesiugitu, cu form'a nasului si a fruntii anghiulara, verfulu nasului fininduse la unele prin globuletiu, iar buzele constandu in doui nasturei de cari se tinu doue linii curbe ce imbucá gur'a in chipulu unei furci, — asia co pentru momentulu physiograficu elle nu ne dau de cátu niste presumptiuni vage (18). Pe alte monede nasurile ne aparú cu ua lungime dusa pene la essageratiune; drepte, séu incovo-

(16) *Trist* V, 7, 17 :

vox fera, trux vultus, verissima Martis imago.

Tris V. 7, 49 :

Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis

Oraque sunt longis horrida tecta comis

.

Non coma, non ulla barba resecta manu.

Compara anca IV, 8, 83; IV. 10, 2; V. 10, 32; *Ex. Pont.* I. 5, 74; II. 7, 31; III. 5, 6; IV. 2, 2.

(17) Vedi Charles Rochet, *Essai d'une monographie du type du Romain ancien*, in *Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris*, t. III, Paris, 1868, p. 127 seqq.

(18) Vedi tab. II. n. nr. 1. 2 si 3. Idem tab. lit. I nr. 6. Despre aceste monede vedi mai departe, cap. XII.

iate, la verfu forte ascutite, si prea multu scóse afora (19). Este permisú a vedé óre in aceste diferite typuri tendinti'a artistului de a represintă efigiile regiloru daci? cum acest'a se observa pe medaliile galle, cari, de si imitatiuni alle typuriloru streine grece séu románe, tindu anso a se apropiá de typulu gallicu : prin alungirea verticala a capet'loru si prin positiunea multu resarita a nasului? (20).

§ 3

De ua utilitate physiographica mai mare suntu fora indouiala operile de arta grece si románe, de si trebuescu si acestea allese cu multa atentiune , pentru co nu tóte, si nu in acellasi gradu insusiescu conditiunile mai susu pomenite de essactitate si autenticitate.

Si pentru a incepe cu statue, vomu pune mai anteu cá punctu de intrebare — cestiunea insemnata : déco printre statuele dótorite scolei de la Pergames (21), depuse cá ofranda de cotra regele Attalos, in Akropolea Athenei (de siguru inainte de ol. 144. 4 [200 a. erei nostre]), si ajunsse pene la noi (22) in numeru de doue-spre-diece — (23) un'a, si anume figur'a d'in Neapoli (24), n'aru puté represintă pe unu getodacu séu in genere thracu. Cuvintele cari ne 'ndómna la ua atare hypothesisa suntu urmatórele : Statu'a cum se gasesce asta-di completata (amendoue bratiile si picio-rulu dreptu de la midilocu in josu, suntu moderne) infatisiadia unu resboinicu tineru mortu si lungitu intr'ua parte, a carui rana mortale nu este visibile , si care pare a se fi sfarsitu asia de incetu si linistitu, catu l'ai luá mai multu de unu omu ce dórme unu somnu dulce. Ellu pórta in picio're incaltiaminte (unu feliu de opinci), si pantaloni lungi strinsi la glesne ; capulu 'lu are accoperitu cu ua caciula resfrinta , asiá numita bonnetu phrygianu, iara lunga densulu se vede diacéudu pe pamentu ua fabia incovoiaata (25). In tóte acestea anso aru fi peste póte a nu recunnósce costumulu si armatur'a daca, asiá cum ni le arretta basso-reliefurile Columnei Trajane , si alte

(19) Vedi tab. lit. I nnr. 1 si 2.

(20) De Beloguet, *Ethnogénie gauloise' v. II.*

(21) Vedi I. Overbeck, *Geschichte der Griechischen Plastik für Künstler und Kunstfreunde.* II, p. 176, a dou'a edit., Leipzig 1870.

(22) Descoperirea acestoru statue attalce imprastiate prin muscele Europei se datoredia lui Brunn. Vedi *Arch. Anz.* 1865 p. 66. 67.—Cf. Dr. Carl Friederichs, *Bausteine zur Geschichte der griechisch-römischen Plastik, oder Berlin's antike Bildwerke* I, p. 322 seq., Düsseldorf 1868.

(23) Numerulu loru totalu a trebuitu sa fie cellu puciuu 60, pote anco si 80. Vedi Overbeck op. cit., II p. 178. D'in celle 11 ajunsse pene la noi, trei se afla in Veneti'a si suntu desemnate ap. Zanetti, *Le antiche statue nell' antisala della libreria di S. Marco* II, tav. 44—46 ; cinci in Neapole, desemnate in Mus. Borbon. IV. tav. 21 (Clarac pl. 810. B. 2028. b). VI. tav. 7 si 24 ; un'a in Vaticanu, vedi Mus. Pio-Clem. III. tav. 50 ; un'a in museulu Luvrului in Paris, ap Clarac, *Mus. des sculpt. pl.* 280 ; cf. *ibid.* pl. 810 a., 858, 858 B., 859, 868, 871, 872 ; si in fine a unu-spre-diecea in stapanirea lui Castellani la Ron'a. Gruparea acestoru statue vedi-o la Overbeck, II, fig. 95.

(24) Overbeck, II fig. 95 Nr. 10.

(25) Amu reprodudu fabi'a incovoiaata pe tab. P. Nr. 10.

monumente figurate. D-lu Overbeck inclina a vedé mai multu unu persanu, de si constata singuru ca : sabi'a incovoiata nu este specificu persana, nici caciul'a resfrinta, care in artea greca se da fora deosebire poporeloru orientale, nici despuierea pe jumetate a partii de susu a corpului, nici acellu *chytom* fora de maneci, — pe càndu tinut'a stricta a costumului persanu aru fi cerutu cá esentiale conditiune hain'a cea lunga cu maneci (26). Dr. C. Friederichs mai observa anco co : nici scutulul resboinicului nu are form'a scutului persienescu, nici caciul'a de pe capu nu are clapele lateralnice proprii caciulei tiuguat'a a Persiloru (27). De aceia d-sea se intréba deco nu cum-va acésta figura representa mai probabilu unu Gallu, caci Gallii purtau in adeveru nadragi, si póte ca 'si acoperéu si capulu cu ua caciula asemuita bonnetului phrygianu, cá si Dacii de pe column'a traiana. Contr'a acestei d'in urma hypothese anso vorbescu doue argumente : mai anteu, nimicu d'in ce constitue costumulu figurei attalice de la Neapoli — afora de *braca*—nu se regasesce in costumulu gallicu; si allu douilea, este imposibilu a admite cá artistii de la Pergamos sè fi intrebuintiatu in representarea uneia si acelleiasi grupe doue typuri de Galli asia diferite unulu de altulu; coci caracterulu de siguru gallicu ce'lu avemu in statuetele attalice d'in Venetia (28) si in cea d'in Paris (29) este esprimatu printr'unu tipu allu obrazului cu proportiuni nearmonice, partea inferiora prevalendu fruntea, printr'unu pèru aspru si sbîrlitu crescutu pe frunte si pe spate, asemenea comei calului, si representatu fora cea mai mica linie ondulata si placuta; prin ua mustatia neingrijita pe candu barb'a erá rasa; prin desemnulu plasticu allu sprincenelor care adaoge la selbatici'a privirei; prin abundantia carni obrazului si a corpului mare si latu, cu pelea grossa si tare, cu picioarele si manele ineretite si nasprite de munca si geru; mai departe, prin goliciunea completa a corpului, prin briulu, singurulu accoperementu ce-si aruncau Gallii càndu intrau in lupta, prin lantiulu de gut (torques) facutu dintr'ua bucata solida de metalu (bronzu séu auru) cu indouita impletitura, podoba specificu galla (30), si in fine prin scutulul sexagonalu (31) ce porta. Nimicu d'in tóte acestea nu se affa in figur'a neapolitana de care este vorb'a. Déco déro acést'a nu pare a fi nici persana, nici galla, remane a presupune co este thraca. Acum vine anso cestiunea la ce anume grupa de statui putea dens'a apartine. Darulu inchinatu de Attalus I la Akropolea Athénei representa patru subiecte : lupt'a *dieiloru* contra *Gigantiloru*, victori'a *Athenieniloru* asupr'a *Amazóncloru*, si asupr'a *Persiloru* la Ma-

(26) Overbeck l. c. p. 181.

(27) op. cit., p. 325.

(28) Overbeck op. cit., II fig. 95 Nr. 4 si 1; si fig. 96 a. b.

(29) id., fig. 95 Nr. 5.

(30) Despre armatur'a si costumulu Galliloru vedi *Lougpérrier* in *Bulletin archéolog. de l'Athénæum français* 1856 p. 41 seq.; sarcophagulu Amendola cu esplanctiunea lui Blackie in *Annali d. inst.* III, p. 287 seq.; De Beloguet, *Ethnogénie gauloise*, v. II.—E. Desjardins, *Géographie, historique et administrative de la Gaule Romaine*, II p. 565—576.

(31) Friederichs op. cit., 322—325; Overbeck op. cit. II, p. 179—183.

rathon, si in fine *invingerea Galliloru* de contra regele Attalos (32). D'in aceste patru grupe, prima nu putea contine figur'a in cestiune, acest'a neavandu nimicu d'in reprezentatiunea Gigantomachiei; totu astu-feliu si cea de a doua, neputendu-se lua figur'a dreptu amazona; a treia grupa de asemenea, caci, dupo cate aretaramu, nu se afla in figura nimicu caracteristicu persanu; remane atunci sa ne oprimu la cea de a patra :

Pucinu dupo moartea lui Alessandro cellu Mare, Celtii Pannoniei petrunsera in Panonia (33), Macedonia, si de aci in Grecia sub conducerea lui Kambules (Ol. 124, 4 [281 a. Chr.]), devastandu cu focu si cu sabia totulu pene la Delphi, unde suferira pierderi insemnate d'in causa frigului, a fomei si a armeloru grecesci (34). Un alta puternica trupa compusa d'in 20,000 de Galli, sub conducerea a sapte-spre-diece capi, navalescu in Thracia; infrangendu in lupte sangerose pre Geti si Triballi (35) ajungu pene la Byzantiu, jefuiescu Propontidea, si in fine chemati de regele Nicomedes I allu Bithyniei trecura in Asia (in iarna anului 279 spre 278 a. Chr.), de unde devastara Hellespontulu, Aeolis, Ionia si tiermulu continentalu, pene ce in fine se statornicira langa riulu Halys, primindu tributulu de la tote poporele si regatele de d'incece de Taurus. Numai Attalos I allu Pergamului se impotrivi a plati vreunu tributulu, si reusi chiaru a infrange intr'ua batalie mare si multu serbatorita, data langa capitala principatului seu (probabilu ol. 137. 3, 229), pre ingrozitorulu inamicu, silindu-lu a se retrage in regiunea numita Galatia, dupo numele Galliloru (36). In glorificatiunea plastica a acestei victorii se asiadia mediulu infloririi artistice de la Pergamos, desvoltarea sculpturei istorice in adeveratulu simtiu, care este impreuna cu creatiunile artei de la Rhodos, celle doue mai frumoase flori alle plasticei d'in epoca helleismului. Acesta victoria constitua dero subiectulu celei de a patra grupa, cea mai principale d'in tote, reprezentandu victoriile contr'a barbariloru de la apusu in comparatiune cu luptele si victoriile Greciei contr'a barbariloru de la resaritu, contr'a Amazoneloru, cum si victoriile dieiloru Greciei contr'a Uria-siloru. Insa togmai acum se nasce dificultatea: Dero figur'a neapolitana face parte d'in acesta grupa a Galliloru luptandu, veduramu ce ea nu are nimicu d'in typulu si costumulu caracteristicu gallicu, pe candu nu-i lipsesce nimicu d'in costumulu caracteristicu dacicu sau thracicu. Concluziunea este dero ce: statu'a in cestiune reprezenta mai probabilu unu resboinicu thracu, care luase parte ca mer-

(32) Pausania 1, 25, 2.

(33) Strabo 4, p. 187.

(34) Leopold Contzen, *Die Wanderungen der Kelten, historisch-Kritisch dargelegt*, Leipzig 1861, p. 182—208.

(35) Justin 25, 1 : fugatis Getarum Triballorumque copiis.

(36) Contzen, op. cit., 220—225.—Felix Robiou, *Histoire des Gaulois d'Orient*, Paris 1866.

cenariu împreună cu mulți connazionali ai săi, în armată a Gallilor, la luptele acestor a contra regelui Pergamului (37).

Vom mai observă în fine, că deco tipulu figurei de la Neapole, comparatu cu reprezentatiunile Daciloru pe Columna Trajana, se deosibesce prin lips'a absoluta de barba, și golliciunea unei parti d'în corp, nu trebuie să uităm că ne aflăm anco — cu tota caracteristic'a completa și individualizarea etnica a barbarilor, cu tota unirea patheticului cu a naturalisticului că ne 'ntempina pentru prim'a ora în operele artistiloru pergamici — ne aflăm anco, dicu, totu pe domeniulu artii grecesci, care numai întru atatu tine s'ema de fidelitatea istorica cătu îi permite caracterulu idealu allu reprezentatiunei selle. (38)

§ 4

Mai tardiu ansa acesta caracteristica completa și individualismu allu formei proprii artei pergamice se transforma într'ua tipica id. alisata, prin care poporele streine sunt reprezentate în generalitatea lor numai. Se știe că ua lege a artei statuare clasice fiindu simplificatiunea în operele selle, ideii generale ce Grecii și Romanii av'eu despre poporele numite de densii barbare, o traduseră în arta prin apropierea cotra unu tipu communu traditionalu și conventionalu, care tinendu mai multu s'ema de frumuseti'a plastica de cotu de adev'erulu istoricu său de culorea locale, de partea est'iora, de arme și costume de catu de form'a corpului, nu presinta indicii îndestullatore prin ajutorulu caror'a s' se pota, fora tema de erore, a se deoseb'î nationalitatile d'în punctulu de vedere physicu, mai alesu cându este vorb'a de popore legate prin communitate de rassa și de moravuri, de și prin costume; arme și alte semne și atribute, elle sunt întru catu-va caracterisate facia de Greci și de Romani (39), nu ansu și între elle.

Asia, ua serie de statue de marmura, porphiru său alte materii, classate în musele Europei sub numele communu de «priși barbari» și facute de artisti români cu

(37) Se știe obiceiulu Thraciloru în genere, și allu Getiloru și Daciloru în parte, de a servi că mercenari. Îi găsim adesea în serviciulu chiaru allu regiloru Syrii și Egyptului (Athen. 13. p. 593, Polyb. 5, 65, 10). Polyän 4, 16 povestese că în anul 260 Antiochus av'eu în armată sea la incongiurarea orasiului thracicu Kypsela multime de eupatridi thraci sub conducerea lui Tiris și Dromichaites, doue numi cari probedia lamuritu că acesti Thraci erau chiaru Geti, coci primul amintesece numele poporulu Tirizi înruditu cu Getii, iară cellu d'allu douilea este chiaru numele vechiulu rege getu Dromichaites. (Vedi Müllenhof, Encykl. v. Ersch u. Gruber. art. *Geten*, p. 456). Ce este mai multu, pe atanci regatul gallo-thracu ridicatu pre ruinele statulu Getiloru și Triballiloru (vedi Contzen op. cit. p. 209—220) fiindu aproape de finitu, atatu Galii catu și Thracii începuseră a se respand'î servindu că mercenari în armatele principiloru celoru mari ca și celoru mici. Vedi despre espeditiunile Galliloru că mercenari Gottl. *Wernsdorf de republica Galatarum liber singularis Norimbergae 1743.*— *Droysen, Geschichte des Hellenismus* 2 th. Hamb. 1843.

(38) Friederichs, op. cit. p. 326.

(39) *Dictionnaire des Antiquités* de Ch. Daremberg et Edm. Saglio, art. *Barbari*.

destinatiune a servi cá decoratiuni la arcele de triumphu, la portice si alte edificii, in Rom'a séu aiurea, ne ofera tote acellasi typu caracteristicu prin ua mantia une-ori cu ciucuri séu imblanita, incheiata cu copei pe umeru; prin ua tunica cu maneci incinsa la midilocu cu unu briu; pantaloni lungi si strinsi la glásne; incaltiaminte cu inodaturi séu legate cu nojitie; si pe capu caciula resfrinta (bonnetu phrygianu) (40) séu numai ua simpla cordea, séu cu capulu de totu голу (41), — costume identice, pare-se Daciloru, Parthiloru, Persiloru si Asiaticiloru in genere.

Da aci anso grautatea de a decide cari anume d'in aceste statue representa pre Daci, cari anume pre Parthi, Phrygieni, Marcomani etc. Pentru multe nu se scie cellu pucinu destulla de siguru originea loru. Noi amu rãprodusu pe tab. P. Nr. 7 ua statua de prinsu barbaru, pastratore in museulu de la Neapoli, mai multu spre a se vedé co atari statue nu au vre ua insemnatate superiora artistica, vre ua conceptiune libera, care sa reunésca realismulu forme si penetratiunea typlui nationalu, fiindu facute in scopu de a servi numai cá sculpturi decorative.

Suntu unele anse despre cari se póte dice co au de obiectu allu representatiunei loru anume pre Daci, si co dateadia ei sigurantia d'in epoc'a lui Trajanu. Asia, statuele desgropate in diferite timpuri in cerculu forului lui Trajanu la Rom'a. Inca la 1549 Flaminio Vacca (42) raportá despre aflarea mai multoru statue dace; la 1813 s'a datu peste altele (43) necunoscutu; in 1856 sapandu-se in zidirile de langa forulu lui Trajanu se descoperi ua serie de capste dace colossale de marmura, d'in cari trei se pastréda adi in Vaticanu (44); in fine la 1863 derimandu-se biseric'a S. Maria de pe Campo Carleo si zidindu-se ua casa in locu-i, la sapatur'a fundamentului se dede peste substructiunile arcului de triumphu allu lui Trajanu, peste 33 fragmente architectonice, peste dore bucati mai mari d'in fris'a de sub attica, peste ornamente, basso-relievuri, si unu torso allu unui prinsu dacu. D'in capetele gasite in foru, unulu, cellu mai frumosu si cellu mai nobilu, de ua conservatiune perfecta, se afla adi in museulu d'in Petersburg (mai inainte facuse parte d'in museulu Campana), si dupo tote probabilitatile, este chiaru portretulu regelui Decebalu (45). Noi 'lu re-

(40) Vedi tab. P Nr. 7 statu'a unui prinsu dacu, actualmente la Neapoli, *Mus. Borb.* Nr. 11 (Clarac 2161 G).

(41) Vedi reunite mai multe figuri de prinsu barbari, la Clarac, *Musée de sculpture antique et moderne* pl. 852 si 854 (Nr. 2161 D, 2161 E, 2161 A. 2161 B. 2161 C. 2161 G. 2161 F. 2161 H. 2162), pl. 853 (Nr. 2164, 2163). Idem, *Monumenti inediti publicati dall' Instituto di Corrispondenza archeologica*, VIII, pl. LXXXIV, Maffei, *Raccolta di stat. ant.* pl. LVI.

(42) *Memorie dei varie antichità*, Roma 1549, n. 9.

(43) C. Fea, *Notizie degli scavi nell' Anfiteatro Flavio e nel Foro Romano*, Roma 1813, p. 13

(44) In braccio nuovo, Vedi *Indicazione antiquaria* d'in annulu 1856 cu n. 9. 118. 127. Un'a d'in elle este desemnatu in *Mus. Chiaramonti* II, 47. Reproductiuni in gypsu si terracota dupo densele se afla in museulu de sculptura antica d'in Berlin, Nr. 105—107. (Vedi C. Friederichs, *Bausteine* I Nr. 829—831), si in museulu nationalu de anticuitati d'in Bucuresci ua statua si doue capete de prinsu daci.

(45) H. d'Escamps, *Marbres antiques du Musée Campana. à Rome*, Paris, 1856, fol. p. 85. —

producem pe tab. N. Nr. 1 (numai capulu este anticu). Ceea-ce dà autenticitate si ua valore deosebita acestoru capete pentru cunoscerea typlui dacu este locul desgroparii lor, in forulu lui Trajanu , care se scie co erá decoratu cu monumente inaltiate anume pentru a perpetuá amintirea gloriossa a successelor imperatului in Daci'a. Probabilu aceste capete apartinusera statueloru puse la unu monumentu triumphalu, de siguru in attic'a arcului de triumphu (*ἄψις προπαιφόρος*) inaltiatu de senatulu románu in onórea espeditiuniloru dace (46). Artistii avura, fora 'ndouiala , de modelu natur'a viua, pe prinsii de resboiu daci adusi ca sa ornedie triumphulu imperatului (47); pentru portretulu lui Decebalu , ei se servisera pote cu insusi cranulu acestui'a, transportatu la Rom'a cá cellu mai pretiosu trofeu d'in resboiele lui Traianu cu Dacii. (48)

Ua alta serie de statue antice de marmura phrygica, d'in aceiasi epoca si reprezentandu totu prinsii daci, suntu celle pusse mai tardiu in arculu de triumphu allu lui Constantinu, d'assupra partii scóse afara a celloru optu colonne, intre spaciele libere alle atticei , si se asémene sub tote raporturile cu celle d'in forulu lui Trajanu ; numai co elle suntu pucinu mai mari, si capetele ce au suntu moderne, celle adeverate fiindu, dupa cum se povestése, luate de cotra Lorenzo de Medici si duse la Florenti'a, spre a'si batte jocu de vigilentia guvernului.

Totusi unulu d'in elle se regassí neatinsu la desgroparea monumentului in annulu 1733, si dupo densulu tóte celle-alte fura completate in marmura alba, originalulu depunendu-se in museulu Vaticanului. (49)

Fröhner, *La Colonne Trajane* 1865, p. 5; idem, editiunea cea mare, t. I. — **Dieraner**, *Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans*, p. 136 (ap. **Büdinge**r, *Untersuchungen zur Röm. Kaisergeschichte*, v. I) se indouesce cá acelu capu sa represente pe Decebalu. — In *British Museum* d'in Londr'a se afla unu altu capu anticu atribuitu aceluiasi rege dacu , (Vedi *Descript. of the British Museum*, t. III, pl. 6).

(46) Vedi descriptiunea forului lui Trajanu la Fröhner op. cit., si Franz **Reber**, *Die Ruinen Roms und der Campagna*, Leipzig 1863, p. 171 seq. Arculu lui Trajanu s'a distrusu , nu se scie pentru ce, sub domni'a lui Constantinu cellu mare.

(47) Principii daci, la incheierea pacii dupo espeditiunea a dou'a a lui Traianu in Daci'a, fura siliti a se presenta la Rom'a inaintea senatului cu manele legate la spate, cá sclavi sún captivi. (Cass. Dion. LXVIII, 10.—Hist. *Petri Mag.* p. 24). Se crede co statu'a d'in Roma, (Coll. Torlonia, t. I, Nr. 41, Clarac, musée de sculpture antique et moderne. t. V pl. 854 (2162) representa unu rege dacu prinsu de resboiu; figur'a nu are barba, e destullu de expresiva; costumulu consta d'in ua tunica incinsa; ua mantia larga tinuta de ua agrafa si pantaloni largi si strinsi la glesne; pe capu nu are nimica.

(48) Dio Cass. 68, 14. Unu fragmentu de vasu in *terra sigilata* (pamentu rosiiu) gasitu, la 1869 la Blain in Franci'a, pare co se raporta la scen'a prinsiloru daci inlantiuitti, cari ornau triumphulu lui Traianu. Vedi **Witte** si **Longpérier**, *Bullet. de la Sociétt des Antiquaires de France* 1870 p. 113, 119—120, si 1872 p. 84. — **Al. Odobescu**, *Despre unu vasu de lutu cu numele lui Decebalu*, Bucuresci 1873 cu unu fac-simile. — **Fröhner**, *La Colonne Trajane*, ed. cea mare, textu. — Professorele nostru, d. O. Hirschfeld, considera lucrulu ansa cá neprobatu auco.

(49) **Reber**, *Die Ruinen Roms und der Campagna*, Leipzig, 1863, p. 428. — **Pellegrini**, *Arco di Trajano*, in *Bullet. dell' Instit.* 1863, p. 78--80. — **H. Fraucke**, *Zur Geschichte Trajan's*, Gü-

Vomul mai amintit are doue statue de prinsi Daci desgropate in Rom'a, una in iulie 1841 cu ocaziunea recludirii casei d'in strad'a Coronari num. 211, si alt'a in genarie 1859 cu ocaziunea unei sapatari in cas'a Vannutelli d'in strad'a Governo Vecchio num. 46. D. A. Pellegrini (50) care a vorbitu cellu d'anteiu despre ele, areta co prim'a, cu multu mai mare de cotu statur'a omului, este de marmura alba, ca si intacta, dupo stilu de siguru d'in epoc'a lui Trajanu; co cea de a dou'a, inalta aproape de 11 palme, cu nasulu, ua mana si patru degete d'in cea-alta mutilate, cu ua tunica cu maneci incinsa, cu incaltiaminte legata cu curele, cu mantia incopcata cu agrafu pe umerulu dreptu, si cu caciula tiuguata resfranta inainte ca bonnetulu phrygianu, dateadia d'in aceiasi epoca, si co paru a fi servitu asemenea statue nu numai la decoratiunea arcului de triumfu, dero si la sustinerea supra-ornamentarii atticee vre unui edificiu naltiatu de imperatulu Trajanu triumfatoru despre daci, cum erau statuele prisionieriloru daci, podobe pe d'in afara alle basilicei Ulpia d'in forulu trajanu, pe cari architectulu Apollodoru voia se le substitue Telamoniloru seu Cariatideloru, spre a inveda co si Dacii sustinea greutatea sclaviei loru. (51)

Typulu dacu d'in aceste monumente alle statuarei antice, este esprimat, mai cu sema in capetele colossale d'in forulu lui Trajanu, cu ua maiestrie si fidelitate rara. Ua facia lata si selbateca cu niste ochi mari coperiti de sprancene dese si bine arcate, nasulu dreptu cu narile largi, si cu verfulu mai multu rotunditu de catu ascutitu, perulu lungu crescutu pene la midiloculu fruntii, mustati lungi si barba mare latiossa, care se pare pucinu ingrijita; prin despartirea favoriteloru de barba, figur'a devine mai lata si mai patrata. Capulu dacu se pote dice co este mai multu rotundu de cotu lungu, adico co perpendicular'a scoborita d'in verfulu capului pene in jossulu barbiei (abstractiune facendu-se de peru si barba) nu intrece, seu mai de locu, in lungime lini'a orizontale trasa la umerii obrazului in figurele vedute in facia, seu d'in josulu fruntii pene la partea posteriora a capului (tiast'a), la celle ce suntu vedute in profilu.

strow, 1837, p. 604 seq.—Este de admisu co aceste statue nu suntu luate d'in forulu lui Trajanu, si anume de la arculu de triumphu allu lui Trajanu, cum crede Fröhner (La Colonne Trajane, 1865, p. 46 nota), fiind-ca nu s'ar mai fi pututu gassi aci resturile unoru statue asemenea acestor'a, si apoi, forulu lui Trajanu era completu la inceputulu secolului allu 1V-lea. Ammianu Marcellinu (rerum gestarum, XVI, 10) descriindu intrarea triumphale a imperatului Constantius in Rom'a, arretta co acest'a remase in narmuritu inaintea unui capu-d--opere atatu de uriasiu si stralucitu cum era forulu lui Trajanu: «Gigantei contextus, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendi». Presuptnemu dero impreuna cu Dierauer (op. cit. p. 136) co acelle clasice sculpturi provinu de la unu altu arcu de triumphu allu lui Trajanu, seu de la unu altu monumentu inaltiatu in Urbea Eterna spre vecinicirea invingeriloru lui Decebalu.

(50) A. Pellegrini *Scavi di Roma*, in *Bullet. d. Inst. archeol.* 1859, Roma, p. 69.

(51) La asemenea usu serviau, observa d. Pellegrini, si celle doue statue de prisionieri daci, aflatore ua data in palatiulu Farnesu, si adi in museulu d'in Neapoli. Cf. Maffei, *Raccolta di stat. ant.* pl. LVI.

Typulu dacu se pôte studiá si mai bine pre Column'a Trajana. Acestu monumentu inaltiatu in centrulu forului trajanu de cotra senatululu si poporulu románú in annulu 113 d. Chr., spre amintirea glorioseloru espeditiuni alle imperatului contr'a Daciloru, stà pene asta-dj in fiantia la Rom'a, inaltu cu subterana, piedestalulu si capitelulu, de 106 picioare, si compusu d'in 29 bucati enorme de marmura alba de Paros (in grosime de 2¼ picioré) asiediate strinsu unele de altele si scobite pre d'in launtru spre a face locu unei scari spirale cu 185 trepte, care duce pene la plat-form'a capitelului. Piedestalulu patratu este acoperitu pe catè si patru alle lui fetie cu sapaturi ce represinta gramedi de arme si vestminte alle poporului cuceritu, victorii; iar d'a lungulu stalpululu se incolacesce cá ua cordea unu brèu, *volumen*, de sculpturi, ce devine d'in ce în ce mai latu, cu ratu mai multu se ridica in susu, pentru a contrariá astu-feliu miciorarea optica nascuta prin distantia (52). Acestu brèu formeadia 23 de spirale, divisate in 124 de tabelluri minunatu lucrate, in cari ni se presenta expeditiunile contr'a Daciloru cu tote variatele loru scene: marsiuri, trecere peste riuri, poduri, lagare, magazine, casteluri, lupte, asediuri, deramari, predari si arderi de cetati intarite, fapte personale alle imperatului, si altele. Apoi vine capitelulu cam asemenatu cu cellu doricu allu Elleniloru, si in fine piedestalulu circulariu in care fusese asiediatu statu'a de bronzu a lui Trajanu cu ua lance in mân'a stànga, si cu ua victoria aripata in cea drepta (53). Ori-cine a avutu ocasiune sa studiedie cu amenuntulu la Paris (54) séu aiurea, mulagele complete dupo Column'a Trajana nu pote indestullu laudá frumuseti'a relievriloru (55), concepute si esecutate cu

(52) Figurile au josu ua inaltime de 0,50 met., anso crescú sub capitolu pene la 0,60 met. De aci vedemu grija cu care artea antica tinea séma de miciorimea optica.

(53) **Bellori**, *Colonna Trajana, disegmata ed intagliata da Pietro Santo Bartoli, con l'esposizione latina d'Alf. Ciaccone*, Roma, 1 tom. fol. obl. — **Alph. Ciaccone**, *Historia utriusque belli dacici a Trajano Caesare gesti, ex simulachris quae in Columna ejusdem Romae visuntur collecta*, Romae 1596, fol. — (Vedi textulu latinu si traducerea romana in **Th. Ciparlu**, *Archiv. pentru filologia si istoria*, 1867). **Fabretti**, *De Columna Trajana syntagma*, Romae 1683; **Morell**, *Columna Trajana a Gorio illustrata*, Amstelodami, 1752, fol. — **Fröhner**, *La Colonne Trajane expliquée*, Paris 1865, in-8; **Idem**, *La Colonne Trajane* ed. Rothschild, Paris 1872.

(54) In *Pavillon Denon* allu Luvrului se pote vedé reproductiunea galvanoplastica a Columnei Trajane, dupo mulagele esecutate in 1861 si 1862, d'in ordinulu imperatului Napoleonu III.

(55) Pentru a dá ua idee despre caracterulu artisticu si bogati'a compositionei nam reproducu cate-va din ele pre tabelurile I, III, IV si lit. X Nr. 2. Acest'a din urma (compara tab. III) ne presenta unu castelu románú pre marginea unni riu cu maluri ripóse, Oltulu séu Dunarea, incongiuratu si atacatu de trupele dace cu sageti, cu baliste si cu unu berbece, pe candu Romanii se apara cu lanci (ce nu se indica) si bolovani de pétra. De alta parte catafractari (calareti accoperiti impreuna cu caii d'in capu pene in picioré cu cuirasa [cataphracta] de soldii) daci séu sarmati, impreuna cu alte trupe dace punu pe Románi in mare periculu. D'in fericire ansa pentru acesti'a, cavaleria geta séu daca, care voesce sa treaca peste rflu inghetiatu in ajutorulu incongiuratiloru, incerca mari perderi prin ruperea ghetii si inecarea de ómeni si cai, de si de pe malu se vedu si-

inima si sentimentulu omenescu, cum si realismulu istoricu cellu mai pronunsiatu si mai decisivu, care sacrifica une-ori partea estetica a compozițiunei si cadrulu imaginei, numai ca sa remae fidelu fapteloru si istoriei, cari singure dau tonulu si mesur'a. Astu-feliu aci nu avemu ua cronica pompósa si falóssa de isbande, taiata in petra, ci ua opera specificu romána, absolutu realistica si istorica, de mare importantia si de capitale interese nu numai d'in punctulu de vedere allu anticitatii, allu architecturei, tacticei si armaturei Romániloru si Daciloru, déro si d'in punctulu de vedere ethnograficu, fiindu unu adevratu thesauru de ethnographia glyptica. Artistii au pusu ua grija deosebita vrednica de mirare in sculptarea a mii si mii de figuri, — coci numai figuri omenesci suntu 2500 — dându fie-cari'a physionomi'a sea proprie, individuale; ua silintia neobosita in reproducerea fidela a typului nationalu, a costumeloru, armeloru, insemnieloru si podóbeloru poporului invinsu; in espressiunea viua pathetica a personeloru puse in actiune, in observarea motiveloru psychologice interesante, in correctitudinea, care la unele capete atinge culmea de frumusetie a formei. (56)

Proba co artistulu are intentiunea de a reproduce unu tipu nationalu dacu este asemuirea generale a figuriloru dace, cari se deosibescu de la prim'a data chiaru de alle Romániloru, Germaniloru, Sarmatiloru etc. Ellu representa pre Daci cá pre niste voinici si robusti resboinici, cu tali'a de uriasi, cu perulu lungu, totu asia de incultu si sburlitu cá si barb'a si mustátile; ochii viui, afundati, cu privire mundra si amenintetóre, cu sprancene mari, desse si cu arcad'a sprancenara proeminenta facendu unu contrastu enormu cu typulu románu caracterisatu pe Columaa prin ua frunte *en*

lentie zadarnice ca sa-i scape. Unu pilloforu pare desperatu la acesta trista si ingrozitóre privelisce. Cei doui arbori visibili la ambele parti alle scenei despartu representatiunea de ceea-ce precede si de ceea-ce urmeadia imediatu, precum acést'a se observa in genere pre tota Column'a. (Vedi Fröhner, ed. mare ap. pl. 54—56).

Allu douilea basso-relievu (tabl. I) ne face sa assistámu la ua crancena lupta d'intre Daci si Románi. Insusi Trajanu comanda d'in verfulu unei coline; armat'a daca se impotrivesce eroicu. Se vede unu legionaru cum in mana tine spad'a, iar cu dintii, capulu unui dacu ucisu, pe cându alti doui aréta imperatului cu triumphu capetele de cūrendu taiate alle altoru doui inimici. Lupt'a se finesce cu unu macelu sangerosu; pamentulu este acoperitu de cadavre si raniti; printre acesti'a unu tineru dacu e dusu pre bratie de doui camaradi ai sei. Actiunea se petrece in timpulu unei furtune personificata prin Jupiter *tonitrualis* (Ζεύς βροντῶν) dieulu trasnetului, care d'in verfulu noriloru trasnesce pe inimici. (Vedi Fröhner, ed. mare ap. pl. 47—50).

Ua noua lupta se representa pe baso-relievulu d'in tabl. IV (Fröhner ed. mare pl. 52—63). Dacii se vedu loviti de tote partile, si de diferite trupe: calareti, pedestrii si de auxiliari germani, cari se batu goi si cu ciomege. Si aci Dacii suntu invinsi; unulu d'in capii loru, unu pilloforu, fsi implanta singuru spad'a in peptu, preferindu mórtea de cátu sa cadia viu in manele Romániloru. Pe délu se vede unu siru lungu de care dace incarcate cu arme, stéguri si vase; pe un'a d'in roti se afla legatu cadavrulu golu si ciuntitu allu unni prisionieru románu.

(56) Müller, *Handbuch* § 149, 3. 193, 6. Stark, *Archaeol. Studien* p. 38.— Overbeck, op. cit., II 378 seq. — Meier *Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen und Römern*, herausgegeben von Riemer, Dresd. 1836, Theil III, 231.— Francke, *Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen*, Güstrov 1837 p. 184, seq., 630 seq.—Dr. Carl Friederichs, *Bausteine*, 508—511.

entablement, adica ua frunte ce are ua radicatora longitudinală insemnata d'asupra sprancenelor si a arcadei sprancenare, si care mai in susu se trage treptatu inapoi, asia câtu in profilu ea are doue planuri, doue grade, iar vediuta in facia, se îngustăia multu in susu. (57)

D'in numeroșele figuri de daci si dace de pe Column'a Trajana am reprodușu pre tabl. N. O. si P. cate-va mai caracteristice, cari potu sa dea ua idee esacta despre typlu si costumulu dacu.

Artistii negasindu pote in operile de arta nici-unu modelu pentru a representă plasticu pre Daci, se aplicara, liberi de ori ce legatura traditională, a studiă si reproduce nu numai partea esteriora: armele si costumele, dero si trasurile fetii, form'a corpului, particularitatile nationale alle poporului dacu, introducendu in oper'a loru, spre completarea caracteristicii ethnice, chiaru si acelle trasuri si singularitati, cari nu puté fi frumoase, armonice. De aceia constructiunea capeteloru dace nu se conforma esactu cu proportiunile ordinare, departandu-se multu de mesurile ce ni le da celle-alte capete antice, si de regul'a care divide obrazulu, in inaltimea sea, in trei parti aprópe egale (regiunea fruntii, a nasului (58), si a gurei si barbiei). Prin dispropertiunea trasurilor fetiei, prin perulu mara, aspru si in neregula ca acoperea capulu si barb'a, prin nasulu latu si borcanatu (59), typlu dacu se departeada enormu de cellu greco-romanu, asia cum l'au fostu esprimatu artea idealizandu-lu. Se vede lamuritu co artistulu s'a silitu sa represente pre barbaru in opoșitiune cu classiculu, reunindu realismulu in forma cu insemnataea valorii intelectuale. Niste figuri ca celle d'in tab. O. Nr. 3, tab. N. Nr. 1 si 3 au cu totulu caracterulu unor portrete. Cu deosebire figur'a d'in urma cu acellu capu diformu, cu fruntea scosa inainte, cu ochii in fundulu capului, cu nasulu ascutitu la verfu si cocirjatu, cu barb'i'a scosa afara si cu trei fire in barba, precum si costumulu curiosu in care personagiulu este 'mbracatu, invedereada naturalismulu si individualismulu formei cellu mai deseversitu (60), pe care numai dora scol'a pergamica le realizase in operile loru artistice.

Catu despre femeile dace (61), dero cum-va artistulu nu le idealisa, se póte dice co suntu frumoase, suptiri in talie, nalte si majestuose, ochii mari si dulci, pleopele adunci cu arcele alungite inchidiendu-se la celle doue coltiuri oppase printr'unu unghiu asemenea ascutitu, gur'a potrivita, buzele carnose, si barb'i'a forte. (62)

(57) Charles Rochet, in *Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris*, t. III, 1868 p. 136.

(58) Leon Heuzey *Recherches sur les figures des femmes voilées dans l'art grec*, Paris 1873, in-f. p. 3.

(59) Vedi de esemplu, tab. P Nr. 2, tab. O Nr. 3.

(60) Vedi despre acesta figura si celle cu Nr. 4 si 5 tab. P, mai multe in cap. urmatoru.

(61) Tab. O Nr. 1, 2 si 4; tab. V.

(62) Figur'a Nr. 2 tab. O este ua daca care arde de viu pe unu prisionieru romanu; vedi tab. V figur'a cu tortia. (Fröhner, pl. 70). Pe figur'a Nr. 4 tab. O, ce ni se presinta intr'na inclinare a capului simpla si gratiôsa, se vede dulceti'a si majestatea obrazului mestecate cu esprusiunea tristetii.

Affora de statue si Column'a Trajana mai suntu si alte monumente alle plasticee in care gasimu pre Daci representati cu fisionomi'a loru caracteristica, bas-reliefe (63) si medalii batute de Trajanu dupo cucerirea Daciei in amintirea espeditiuniloru selle gloriosse in acésta tiarra (64). Anso nu ne vomu opri asupra-le, pentru co nu adaoga nimica nou la celle constatate pene acum despre typulu dacu.

(63) In museulu Luvrului d'in Paris se afla fragmentulu unui basso-relievu de unu caracteru frumosu, pe marmura de Paros, provenindu pote de la vre-unu arcu de triumphu naltiatu la Rom'a in onórea lui Trajanu. Este reprodusu si in **Clarac**, *Musée de sculpture antique et moderne du Louvre*, pl. 144, Nr. 349. Barbarulu ce se representa aci aparându-se energicu contra unui legionar romanu inaintea colibeii selle conice coperite cu trestia, porta același costumú cá si daciei pe basso-relievurile Columnei Trajane; typulu este forte expresivu, fruntea mergandu inapoi; barbi'a rotunda, iar pèrulu lungu lassatu pe spate. Ellu s'aru puté luá dreptu dacu (asia, **Clarac**, *Manuel de l'histoire de l'art chez les anciens*, Paris 1847, pag. 140 Nr. 349, si **Alfr. Maury**, *Journal des Savants*, avril 1867 p. 357). Altii vedu in acésta figura unu Celtu. (Asia **Lyell**, *l'ancienneté de l'homme prouvée par la Géologie*, trad. Chaper, Paris 1864).

Pe tabl. X Nr. 1 avemu inceputulu unei compositiuni sculpturale, — unica la inceputu, déro care s'a taiatu apoi in patru bucati, spre a se intrebuintiá la arculu lui Constantinu. Compositiunea incepe cu intrarea triumphala a lui Trajanu condusu de dieiti'a Rom'a si incoronatu de Victori'a, dupo care urmeadia representatiunea neintrupta a deosebiteloru scene de lupta alle Daciloru cu cavaleria romána, seu cu legiunile. D'in punctulu de vedere allu artei — aceste basso-relievuri, prin energi'a si frumuseti'a formeloru, prin darea la lumina a expresiunei pathetice in personele ce suntu in actiune, si a motiveloru interesante psychologicesce, intrece cu multu totu ce s'a produsu in artea plastica d'in acellu timpu, chiaru basso-relievurile de pe Column'a Trajana; de si fora indouiala si elle impartasiescu cu acestea acelesi scaderi : gramadirea de figuri ce produce incurcatura de linii si figuri, neobservarea legiloru pentru dimensiunea spatiului, lips'a unei conceptiuni si executiuni libere artistice, impedeate si aci d'in cauza realismului pragmaticu in principiulu compositiunali. Vedi **Overbeck** op. cit., II 381. — **Rossini**, *Gli archi trionfali*, p. 11 dice : «La mischia è si grande e si viva che nulla può vedersi di più espressivo per una sanguinosa e decisiva battaglia». — **Kugler**, *Kunstgeschichte*, Stuttgart 1856, I, p. 215. — Despre celle-alte relieve cu representatiunea daciloru puse la arculu de triumphu allu lui Constantinu vedi **Rossini** op. cit., si *Augsb. Allg. Zeitung Beilage* zu No. 112. 12 April 1862, p. 1683.

(64) D'in aceste numeróse medalii unele ne. presinta pe Daci plangèndu (Henry **Cohen**, *Description historique des Monnaies frappées sous l'Empire romain*, t. II, 1859 Nr. 75, 76) altele in attitudinea tristetií (Cohen Nr. 160, 484—487) séu a captivitátií (Cohen Nr. 77, 160, 163 217, 268, 269), calcati cu piciorulu (Cohen 155, 233, 264) séu standu in genuchie cá rugatori (Cohen Nr. 235, 266, 267, 414—433, 473). Daci'a se personifica printr'ua femeia ce siede pe ua stanca tinèndu unu stègu cu aquila; la stang'a sea, unu copilu in mana cu spice de grâu; inaintea ei, unu altulu tinèndu ua ciorchine de struguri (Cohen Nr. 332—334 *Rev. DACIA AVGVST. PROVINCIA. s. c.*). Pe alte medalii Daci'a se vede infantiuita (Cohen Nr. 74) séu ingenuchiata; inainte-i Trajanu in picióre in vestimintu militarescu, tinèndu ua hasta; Rom'a cu casca tinde mâna Daciei (Cohen Nr. 539.); Vedi **M. I. Aekner**, *Dacien in den antiken Münzen*, *Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, I band, Hermannstadt 1840, p. 69 seq., si in *Mittheilungen der K. K. Commission zur Erhaltung der Baudenkm.*, Wien, 1862 band VII p. 135—141, 161—173, 195—199, 221—223, 247—251.

§ 6

Astu-feliu, in cate-va d'in aceste monumente alle plasticei române trebue a se recunósce tendinti'a subjectivismului si realismului, caci chiaru cându figurile dace ce elle ne representa nu aru puté fi socotite cá persone determinate, anume allese d'in poporulu dacu, totusi aceste figuri remanu totu de-a-un'a cá reprezentantele celle mai bune, *per excellentiam* alle acestui'a, cá cea mai completa caracteristica, cu totulu departe de typulu idealisatu ce ne apare pe alte monumente, in cari popórele streine se representa in totalitatea loru, in niste trasuri caracteristice generale. Pe monumentele posteriore lui Trajanu, in epoc'a de decadere a anticei plastice, cum de exemplu pe Column'a si arculu de triumphu allu lui Marcu Aurelu, pe celle doue arcuri triumphali alle lui Septimiu Severu, nu avemu nici chiaru atata : originalitatea este aproape stinsa ; portrete, relievuri istorice si ornamente sculpturale, compositiunea si tehnic'a, totulu e copiatu schematicu si fara cugetare, asia co in locul maestritei colonne trajane se presenta ochiului umbr'a acesti'a ; si in schimbulu bassorelievului energicu si plinu de viatia si de arta, ni se da serbede copii, schelete ce ne insciintiadia co artea romána s'a ingropatu ua data cu libertatea si cu viati'a politica a poporului románu. (65)

§ 7

Operile de arta ansa, nefiindu cá natur'a, ne dau numai raporturile partiloru, iar nu si precisiunea rigurosa a lucruriloru. Form'a craniului dacu, fie prin mensuratiune, fie intr'altu chipu, scheletulu, culoarea, tali'a si alte particularitati corporale alle individelor, tote acestea in zadaru le ceremu de la densesle. Numai misterioasele remasitie de prin morminte aru puté completá pene la unu punctu notiunile ce ne mai lipsescu despre typulu dacu, si anume craniile ; anso d'in nefericire pene asta-di nu avemu macaru unu singuru craniu care sa se póta cu sigurantia atribuí Daciloru (66), pe cându in craniologia rezultatele nu ofera insemnătate de câtu déco se 'ntemeiadia pre studiulu unui mare numeru de cranii.

Suntemu redusi déro a ne multiumí cu cate-va trasuri generale deduse d'in faptulul incontestabilu co poporulu geto-dacu erá indo-europénu, apartinea déro rasei mediteranee caracterisata prin urmatorele : cranii mesocephale si brachycephale ; naltimea craniului scade obicinuitu cu latimea lui crescènda ; pèrulu este mai adesea carliontiatu ; typulu figurii mai multu lungu, fruntea lata si bombata, nasulu bine formatu si scosu afara ; ochii taiati orizontalu ; buzele mici si nici de cumu umflata ;

(65) Overbeck op. cit., 401—415.

(66) Cu dreptu cuventu eminentulu academicu d. V. Alesandrescu-Urechia observá mai acum diece anni : «E ua mare paguba ca toti cei cari au despuiatu sarcofage si morminte, nu pusera grija a conservá craniile. Ele suntu indispensabili la studiulu ethnografiei dacice» (*Relatiune despre ua excursiune la Recica*, ap. Al. Odobescu, *Annalele Societatii Academice Romane*, X, sect. II).

culoarea pelli la poporele nordice alba, pèrulu blondu si ochii albastrii, pe cându in Europ'a sudica totulu este mai inchisu. (67)

CAPITOLULU XI.

Probe ethnologice

§ 1

In presentulu capitolu ne propunemu a schitiá phisionomi'a morale si intellectuale a Getiloru si Daciloru, caracterulu loru nationalu ; obiceiurile, credintiele, institutiunile civile, politice, militare si religiose, si in fine gradulu loru de cultura si civilisatiune, servindu-ne cu scriitorii vechi greci si románi, si cu monumentele de orice natura cari s'a pututu pastrá de la acele popore.

Pentru cá tabloulu anse sè fie pe deplinu esactu vomu studia in deosebi pre Geti, si in deosebi pre Daci, separându notiunile privitoare in genere la Thraci, de celle ce se refera numai la Geti, seu numai la poporul dacu. Astu-feliu procedându, vomu ajunge, pe càtu se póte, a cuprinde trasurile particulare si distinctive alle fie-caruia d'in celle doue némuri thrace, cum si punctele identice ce le léga impreuna.

I. Caracterulu nationalu si facultatile intellectuale alle Getiloru si Daciloru.

A. Geti

§ 2

Herodotu, atátu de staruitoru cându descrie moravurile, credintiele si obiceiurile Scythiloru, nu este totu astu-feliu si pentru vecinii acestor'a, Geti, pe cari ellu, cellu d'anteiu fi mentioneada la sudulu Dunarii, cu ocasiunea expeditiunei lui Darius in Scythi'a (IV 93—96). Acestu rege alegându-si regiunea de la gurile Istrului cá basa de atacu contr'a cutreieratoriloru Scythi d'in intensele câmpii dintre Prutu si Volga, trecu mai anteu cu armatele sele prin territoriulu populatiuniloru thrace : Odrysi, Skymniadi si Nipsei, cari toti se inchinara puternicului monarchu, fora nici ua împotrivre. Numai Getii mai dirji d'in fire-le, si rezemati pre positiunea muntosa a tierrii loru, intrara in lupta cu densulu, déro in desiertu, coci fura batuti si constrinsi a veni in ajutorulu lui, contra Scythiloru. Acésta indrasnéla necumpenita a Getiloru face pe Herodotu a-i numi : cei mai curagiosi d'in némurile thrace : Θρηίκων έόντας άνδρειοτάτους (IV, 93).

(67) Friederich Müller, *Allgemeine Ethnographie*, Wien 1873, p. 483.—Oscar Peschel, *Völkerkunde*, vierte auflage, Leipzig 1877, p. 517 seq.

. Thucydides nici afirma nici nega acést'a, ansa d'in faptulu raportatu de Arrianu (Annab. 1, 1—5) despre fug'a Getiloru (dejá stapeni pe malulu stângu allu Dunarii, ann. 324 a. I. Chr.) d'inaintea armeloru lui Alessandru Macedonu, cum si d'in cellu raportatu de Justinu (32,3) despre pedéps'a ce le-a impusu regele loru Oroles, fiindu-co se aretara fricosi intr'unu resboiu cu Bastarnii, urmeadia co cellu pucinu de aste dati Getii nu se dovedira ἀνδρειστάτους, de si in alte ocasiuni, contr'a Odrysiloru, Macedoniloru, Romaniloru, si in resboiulu cu Lysimachu, ei desfasiurara destulla fortia si curagiu (1).

Scriitorii posteriori lui Herodotu se refera mai multu la marturi'a acestuia despre curagiulu neclatitu de morte, indrasné'l'a in lupta si in primejdii alle Getiloru Asia Mela Pomponius numesce pre Geti *omeni forte gata de morte* (2), fie co unii credu cum co sufletele celloru reposati se reintercu pentru a locuf in alte cor. puri noui, fie co altii credu, co de si nu se mai intoreu, anso nu peru, petrecendu ua a dou'a viatia in locasiulu fericitiloru, fie dupo altii in fine, co de si se stingu cu totulu, anse e mai bine a muri de càtu a trai (3). La acelési cause attribuesce Iulianu, tardiu multu dupo Mela, curagiulu Getiloru (4), cunnoscuti ca si restulu Thraciloru de buni soldati (5), de despretiuitori ai mortii, ceea-ce ne esplica si aplicarea loru pronunziata cotra sinucidere, obiceiu invehchitu la densii (6), cum si alte

(1) Paus. I, 8 dice : ἀνδρας οὐκ ἀπειρου πολέμων. Cf. Diodor XXI, 20—22; Trogus Pompejus (Epit. Just. lib. XVI).

(2) Mela II 2, 3 : «Quidam (Thraces) feri sunt et ad mortem paratissimi, Getae utique.»

(3) Mela II, 2, 3 : «Id varia opinio perficit: alii redituras putant animas obeuntium; alii, etsi non redeant, non extingui tamen, sed ad beatiora transire; alii emori quidem, sed id melius esse, quam vivo.»

(4) Iuliani Imperatoris quae supersunt (ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ) rec. Fr. C. Hertlein. vol. I ed. Teubner, pag. 420 : δι (Γέται) τῶν πάποτε μαχημώτατοι γεγονασιν, οὐχ ὑπὸ ἀνδρείας μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ὡν ἐπεισεν αὐτοὺς ὁ τιμώμενος παρ' αὐτοῖς Ζάμολξις. Cf. despre Zamolxis ib. p. 316, 4. 397 17.

La Dion Chrysost. Orat. XLVIII § 2 Getii suntu numiti : ἐχθροὶ κατάρτατοι Γέται «Getii afurisi dusimani.»

(5) De acei'a ii vedemu adesea cá mercenari in serviciulu poporeloru vecine. Thucyd. II 96 despre Thracii in resboiulu lui Sitalkes contra Macedoniloru. — Thucyd. VII, 27 despre Thracii (τοῦ Διαικού γένους) in serviciulu Athenieniloru. Athen. 13. p. 593, Polyb. 5, 65, 10 despre mercenari thraci in armat'a regiloru Syriie si Egyptului. Arrian, Exped. Alex. III, 12 etc. despre Odrysii si Thracii dusi cu Alessandru. Despre Geti in armat'a lui Antiochus la incongiurarea orasiului thracu Kypsela vedi Polyaen. Strat. IV, 16; VII. 38.—Despre Thraci auxiliari in cavaleria romana vedi Sall. Iug. 38. Plut. Lucull. 28. Appian B. C. 4, 108. In inscriptiunile pretoriane ap. Henzen Annali 1864 p. 14 seq., ne 'ntempian 2 Pannoni, 2 Moesieni si 4 Thraci. Vedi W. Harster. Die Nationen des Römerreiches in den Heeren der Kaiser, Speier 1873. 8.—R. Hassenkamp de cohortibus Rom. auxiliariis. Paris I. Göttingae 1869. 8.

(6) Solinus c. 10. 1. 2 : «Thracibus barbaris inest contemptus vitae et ex quadam naturalis sapientiae disciplina concordant omnes ad interitum voluntarium». — Idem 16, 1.—Martianus Capella, rec. Fr. Eyssenhardt, Lipsiae 1866, liber VI p. 224 : «Sequitur Thracia, cuius incolae barbari habent appetitum maximum mortis». — Eustathius, ad Dionys, v. 304 ἐταιμότερον θνησκουσι. Comp.

deprinderi tote in legatura strinsa cu credinti'a loru in nemurirea sufletului, de care vomu vorbi la locul cuvenitu.

§ 3

Herodotu numesce pre Geti, pre langa cei mai viteji, si *cei mai drepti* d'ntre Thraci (7), ceea-ce cu greutate se impaca cu portretulu ce ne-a lasatu poetulu Ovidiu despre caracterulu Getiloru, in midiloculu caror'a ellu traiá langa Marea-Négra. Dupo densulu ei suntu: aspri, nehumani, selbateci, crudi, mai crudi de catu orucare poporu pre lume (8), feroci, nepotoliti (9), mai tot-de-a-una porniti spre gálceava si versare de sànge, facèndu-si singuri dreptate in certele private cu sabi'a séu cutitulu (10), pe care 'lu avé nelipsitu la brèu; continuu dàndu navala si jafuindu orasielè pontice, pentru care cauza celle intarite cu ziduri tinéu pururea portile inchise cuprinse de groza.— Bessel (11) este inclinat a crede co poetulu descrie acf obiceiurile Sarmatiloru, iar nu alle Getiloru, de si nu esista nici-unu temeiu plausibilu pentru acést'a, si de si singuru, cate-va pagini mai inainte incerca, a esplicá altu-feliu opiniunea lui Herodotu. Dupo densulu cuvintele scriitorulu anticuitatii semneadia: séu co Getii nu infestau, cá celle-alte triburi thrace, coloniile grecesci de la marea-neagra; séu co ei crediendu in nemurirea sufletulu, avéu mai desvoltatu sentimentulu religiosu si allu justitiei; séu in fine co fabulele Greciloru despre sfin-tieni'a, linistea, dreptatea, fericirea si simplitatea poporeloru nomade alle Nordulu, se intinsera si assupr'a Getiloru, pe langa Thraci si Scythi, incepèndu dejá cu Homeru asemenea confusiune. (12)

Acésta d'in urma explicatiune ni se pare mai probabile (13) coei, dupo cum s'a pututu vedé mai susu (14), d'já Homeru si Hesiodu tinea populatiun'le d'in nordulu Thraciei cá pe omenii cei mai drepti: *δικαιοτάτων ἀνθρώπων* (Iliad. 3—6), iar scrii-

Tschukke P. *Mela* III, 2. — Pentru Geti, **Cassius Dion** LI, 26 ne arréttá co ducele getu Dapyx impre-una cu ai sei vediendu-se tradati, se ucidu voiosi singuri; asemenea Tarsas, capulu Thraciloru, inconginratu de guvernatorulu Poppäus Sabinus (sub Tiberiu) «dedit exemplum demisso in pectus ferro» (Tacit. An. l. I. 50. 51). Despre sinuciderea la Galli vedi **Apptau**, *Gall.* XI, si **Orose** V-14; Cf. **Pausan.** I, 7; **Flor.** II, 11, **Dion**, XXXIX, 43.

(7) **Herod.** IV 93: *Θρηάτων ἔδοντας ἀνδρειοτάτους καὶ δικαιοτάτους.*

(8) *Ex Pont.* II, 7, 31:

«Nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
Sed tamen hi nostris ingemuere malis.

(9) Getae extremi, rigidi, duri (*Trist.* V, 1, 46), Getae saevi, infesti (*Trist.* III, 14, 42) indomiti (*Ex Pont.* II 2. 3) male pacati (*Trist.* V, 7, 11) inhumani, stolidi Getae (V, 10. 38) ferri.

(10) *Trist.* V, 10. 43: dantur et in medio vulnera saepe» si V, 7, 48: «victaque pugnaci iura sub ense iacent» Cf. **Herodot** V, 6 despre Thraci.

(11) *De rebus geticis*, Gottingae 1854, p. 84: «Itaque Sarmatarum magis arbitror ab Ovidio descriptos esse mores, quam Γετών δικαιοτάτων».

(12) *Idem*, p. 52

(13) *Idem* **Büslér**, *das vorrömische Dacien*, Wien, 1864, in-8.

(14) *Partea* II, cap. IV, § 1; cf. *partea* I, cap. I, § 3.

torii posteriori Aeschilos, Choerilos, Hellanicos, Ephoros etc., numiau totu astu-feliu, pre Scythi, pe cându Posidonios, confundându pre acești'a cu Getii, aplica epithetulu *δικαιότατοι*, cá si celle-alte epithete d'in pasagiulu lui Homeru (15), lamuritu Thraciloru (16), iar Herodotu—Getiloru.

Prin urmare opiniunea despre sentimentulu de justitia la acestu poporu pare mai multu ua trasura d'in idealisarea Scythiloru trecuta asupr'a veciniloru loru Geti, de câtu realitatea, séu cellu pucinu, disele lui Herodotu nu privescu intrég'a populatiune geta, ci numai ua parte d'intr'ens'a, anume classe sociale, preotii séu unele secte religiose. Acést'a d'in urma se póte dice si despre cumpetarea (17), viati'a cu totulu simpla, abstentiunea de carne, nemancându de catu miere si lapte (18), celibatul, dispretinlu pentru avuti ce li se mai atribue — pentru co d'in alte isvore resulta co la dènsii domniá poligami'a (unu omu avèndu 10—12 bá chiaru 30 femei (19), pare-se anco si vitiulu beuturii vinului si a altoru spirtuose (20) si narcotice (21), cum si desfreulu de totu felulu.

§ 4

Alta trasura caracteristica este : mandri'a Getiloru impinsa pene la extreme, facendu-i se creada co lupt'a contr'a elementelor chiaru : la fulgerile si trasnetele cerului ei respundéu mániosi cu sageti, dupo cum ne spune Herodotu (IV 94) (22), in-

(15) Vedi-lu citatu mai susu partea I, cap. I § 3.

(16) ap. Strabon l. VII, cap. III; frag. 92; cf. si frg. 91.

(17) Ovid. Ex Pont. I, 2, 85 : «sitim didicere diu tolerare famemque».

(18) Strabon l. VII, cap. III.

(19) Strabon l. VII, cap. III, § 4 dupo Menander; Hecataeus Mil. fragm. 144; Heraclid. Pont. § 27 p. 17 ed. Koeler; Euripide, *Androm.* v. 217; Eustath. *ad Dionys* v. 304. — Solin, 10, 3 : honoris loco iudicatur multiplex matrimonium.

(20) Athenaeus, VI, 781, comp. cu X, 60 p. 442 dupo Theopomp. despre Thraci si Illyri. Comp. Xenophon *Anabas.* II, 3, 24; Platon, *de Legib.* I si Clement d'in Alexandri'a accusa pre Celti, Iberi, Scythi si Thraci de imtemperanti'a vinului. Despre Germani vedi Tacit. *German.* § 22 si 23. Despre Illyri, cari venéu la ospetie cu femeile loru, pentru cá imbetandu-se, se aiba cinc-i tíri a casa, si cari obicinuiau a incinge mai strinsu briurile, in timpulu bencheturii, ca se duca mai multu la betie, vedi Athenen l. s. c. Cuvintele lui Mela II, 2 : vini usus quibusdam ignotus est, trebuescu referite mai siguru asupa Daciloru de catu Getiloru. Despre beutura de ordiu thracica vedi Hellanic. ap. Athen. X 447. — Dio Cassius, XLIX, 36 despre locuitorii Pannoniei cari se hranescu cu ordiu si meu, d'in care prepara si ua beutura. Comp. Amm. Marc. XXVI, 8.

(21) Pompon. Mela II, 2 : «Eupulantibus tamen ubi super ignes, quos circumsident, quaedam semina ingesta sunt, similis ebrietati hilaritas ex nidore contingit.» Solin, c. 10, 5; Pseudo-plutarco. *de fluviis et mont. nominib.* Müller fragm. Geograph. Graec. II 611. Comp. Herodot I 202, IV, 75. — Strabon p. 297. — Dio Chrysostom. *orat.* 32 p. 680.

(22) Soidas V°. Ἀγρονομία, atribue mandri'a tuturiloru némuriloru scythice, si printre acestea ellu numera si pre Geti.

togmai precum Celtii esiau inarmati naintea valorilor ce navaliau pe tiermurile lor (23), séu spunéu lui **Alessandru Macedonu** ce nu se temu de nimicu, de câtu numai de ceru sa nu cadia pre ei (24). Apoi, obiceiulu de a se tatuá, adica a-si zugraví si face semne pe obrazu si corpu (25), ca si **Agathirsii** (26); de a se ucide—acést'a probabilu in timpurile primitive, cându moravurile erau de totu selbatece, séu si mai tardiu, la **Getii** cei amestecati cu **Scythii** — si de a ingropá impreuna cu barbatulu mortu,—femei'a ce fusese acestui'a mai favorita (27); mai departe, temerea peste mesura de diei, ospitalitatea, trimiterea la câte cincii anni, la dieulu **Zalmoxis**, a unui solu cadiutu la sorti, pe care apucandu-lu de mani si de picioére 'lu aruncá in trei lanci, ca se mora, si numai astu-feliu murindu se credé soli'a implinita (28); religiositatea femeiloru gete, nascocitorele religiunei si organizatorele serbatoriloru si rugaciuniloru publice (29); ospitalitatea si supunerea orba la preoti si regi — écece pre scurtu raporturile anticiloru asupra caracterului **Getiloru**, avendu in paragrafele urmatore a vorbí mai pre largu despre punctele atinsé aci numai in trecótu.

(23) **Aristotel Eudem.**, III 1.

(24) **Ptolem. Lag.**, fr. 2; *Hist. lui Aless. Did.*; **Arrian**, *Exped. lui Alesandru I*, 4; **Strabo**, VII, p. 250, Did.

(25) **Plut. de sera num. vind. Moral.** p. 557 p. 52 ed. Wyttenbach, nott. p. 67. **Athen.** XII. p. 524; **Dio Cass. LXVIII**, p. 765. **Dio Chrysost. X.** p. 234. **Hesych. v.** Ἰστριανὰ—Ἀριστοφάνη ἐν Βαβυλωνίῳς τὰ μέτωπα τῶν οἰκετῶν Ἰστριανὰ φησὶν ἐπιτιμῆσαι ἐστὶν οἱ γὰρ περὶ (παρὰ) τῷ Ἰστροσ οἰκοῦντες στίχονται καὶ ποικιλίας ἐσθλήτεσι χροῶνται.—**Artemidorus**, Ὀνειροκρ. I, 9, dice ce **Getii** tatuau pre sclavi, iar **Thracii** pe femeile lor: ἐστίχοντο παρὰ τοῖς Θραξίν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, παρὰ δὲ τοῖς Γέται οἱ δοῦλοι. Cf. **Herodot V.** 6 despre **Thracii** : καὶ τὸ μὲν ἐστίχθαι εὐγενὲς κέκριται, τὸ δ' ἄστικτον ἄγενε.

(26) Vedi mai susu partea II, cap. VII.

(27) **Mela II**, 2, 3 : Itaque lugentur apud quosdam puerperia. natiq̄ue deflentur : funera contra festa sunt. et. veluti sacra, cantu lusuque celebrantur. Ne feminis quidem segnis est animus. Super mortuorum virorum corpora interfici simulque sepeliri, votum eximium habent : et quia plures simul singulis nuptae sunt, cujus id sit decus, apud iudicaturos magno certamine affectant. Moribus datur, estque maxime laetum, cum in hoc contenditur, vincere. Mœrent aliae vocibus. et cum acerbissimis planctibus efferunt. At quibus consolari eas animus est, arma opesque ad rogos deferunt; paratique, ut dictitant, cum fato jacentis, si detur in manus, vel pacisci, vel decernere, ubi nec pugnae nec pecuniae locus sit, manent dominas proci. — **Herodot V**, 5 rapporta același faptu numai despre οἱ καλύπερθε Κρηστοναίων; **Steph. Byz.** v. Γετία, confirma anso arrettarea lui **Mela** ce obiceiulu se aflá si la **Getii** : νόμος δὲ Γετῶν τὸ ἐπισφάζειν τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ. — Cf. idem **Jordan. de reb. Get.** 10.—Despre acellasi obiceiulu la **Scythii** vedi mai susu partea II, cap. IV, § 5; la **Celtii**, vedi **Caesar I**, 18, VII—40, VIII—48; la **Grecii**, vedi **Pausanias IV**, 2; la **Germanii** cf. **Jacob Grimm Geschichte der deutschen Sprache**, p. 139; la **Herulii**, vedi **Procop. de bello goth.** II, 14.

(28) **Herodot IV** 94.

(29) **Strabo I**, VII, cap. III § 4 δεισιδαιμονίας ἀρχηγοί. Cf. **Herodot VII**, 111, **Pintarch. Alex. II**, *Fragm. hist. graec.* III, 293—despre rolulu sexului frumosu in serviciulu divinu la **Thracii**.

Catu pentru intelligenti'a si alte dispositiuni naturale alle loru nu putemu mai nimica dice cu precisiune. Cugetându anso la marele rolu ce a jucatu Thracii in period'a mythica a origineloru litterarii alle Greciei, la Linos, thracu d'in Eubea (30), la Orpheu (31), la Thamuris cellu orbitu de Jupiter pentru co se laudase co ellu canta mai frumosu de catu muscle (32), — la acellu cultu si poesie religiosa ce a precesu cultulu si poesi'a greca, — cugetandu dicu, la tote acestea, — nu aru fi pote temerariu se presupunemu si la Geti ua stare culturale desvoltata, corespundietore legislatiunei si religiunei bine intocmite alle loru, precum si óre-cari dispositiuni de civilisatiune. Despre musica se scie cellu pucinu atata co solii geti, inainte de a implini solii'a ce avéu, cantau cu chitare (33). Asemenea nu este fora probabilitate co agricultur'a, viticultur'a si crescerea viteloru, mai alesu a cailoru, luase insemnătate la Geti. Traditiunile sacerdotale alle Greciei attribue invasiunei Thraciloru in Elad'a cultur'a cerealeloru (34) si a vitiei (35); iar Thracii anco de pe timpulu lui Homeru erau vestiti «calareti», coci ellu ii numesce «hippopolii» (36), si Getii suntu totu astu-feliu cunoscuti de Thueydide «ἵπποτοξόται» (37), de Ovidiu (38) si altii (39).

(30) **Plutarch**, *De musica*, § 3, Opere morale ed. Didot—Duebner, p. 1333; **Asclepiade** d'in **Tragila**, fragmentu 8, si **Clarax**, fragmentu 20, Didot—Mueller, *Fragmenta historicorum Graecorum*, t. III, p. 303, 341.

(31) Iar thracu de origine, vedi **Strabon**, l. X, c. 3, §§ 16 si 17 ed. Didot.—Müller si Duebner p. 404 **Diodor d'in Sicilia** l. III, c. 65, § 6, si l. V, c. 77, § 3, edit. Didot—Mueller, t. I, p. 177. 303. Cf. **Bernhard Gliske**, *Thrakisch-pelagische Stämme der Balkanhalbinsel*, Leipzig 1858 p. 27. 41 54. 94.

(32) **Homer**, *Iliada* II, 594,600.

(33) **Steph. Byz.** v. Γετία : «νόμοι δὲ Γετῶν τὸ ἐπισφάζειν τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ, καὶ ὅταν ἐπικηρυκείουνται, καθαρίζειν. — **Athenaeus** (d'in Theopompu) XIV, 627 e : πολλοὶ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων τὰς ἐπικηρυκείας ποιοῦνται μετ' αὐλῶν καὶ κιθάρων, καταπαθόντες τῶν ἐναντίων τὰς ψυχάς. Γεταὶ κιθάρας ἔχοντες καὶ καθαρίζοντες τὰς ἐπικηρυκείας ποιοῦνται. — **Tact. An.** IV. 47 despre Thracii d'in Hemus : «ante vallum more gentis, cum carminibus et tripodibus persultabant». Cf. **Bessel**, *de rebus geticis*, p. 83. — **I. Grimm**, *Geschichte der deut. Spr.*, p. 820.

(34) Vedi **Arb. de Jubainville**, *Les premiers habitants de l'Europe*, Paris 1877. — Pentru Geti se se refere ce raporta **Arrian Exped. Alex.** I. 4 despre intinsulu câmpu de bucate allu Getiloru de a stang'a Dunarii.

(35) **Homer Iliada**, IX, 71, 72 spune co resboincii Greci se dusera in Thraci'a se gasésca vinulu. **Dionysios**, dieulu vinului la Greci, era de origine thraca. Vedi mai departe.

(36) **Homer Iliada**, XIII vers. 4, si XIV, vers. 227.

(37) II. 96 : εἰπὶ δ'οἱ Γεταὶ καὶ οἱ τᾶν ἄλλων ἄποροι τε τοῖς Σκύθαις καὶ ὁμόσκειοι πάντες ἵπποτοξόται.

(38) **Ovidiu Epist. Ex Pont.** I, 2, 84 : quoque libet longis cursibus aptus equus. **Trist.** III, 10 55 : Hostis equo pollens, longaeque volante sagitta.

(39) **Pollux**, X, 14.

B. D a c i

§ 6

Scirile anticiloru despre caracterulu nationalu, religiunea si institutiunile poporului dacu suntu cu multu mai neinsemnate de catu celle ce avemu despre alle propriiloru Geti. Cu tóta pucinetatea loru anso, cate-va trasuri caracteristice nu potu scapà atentiunei. La Daci religiunea petrunsese, cá si la Geti, formele vietiei sociale: moravuri, usuri, caracteru nationalu, totulu fiindu modelatu dupo ua idee de capetenia: cultulu dieiloru. Dogm'a nemuririi sufletului si facea curagiosi fora margini despretiuitori ori-carui pericolu, poftitori de morte, (appetitus mortis) (40), luptatori cu hotarire si cu ua intrepiditate de speriatu. Trajanu singuru marturisesce, dupo cum vediu ramu mai susu, in Cesarii lui Julianu co religiunea lui Zalmoxis (nemurirea sufletului) i-a fostu unulu d'in celle mai mari obstacule ce a 'ntempinatu in expeditiunile contra Daciloru (41). Iubindu libertatea mai pre susu de ori-ce, daculu invinsu nu stà multu la indouiala, intre morte si robie; se ucide singuru voiosu, uciendu-si mai anteu femeia si copii, si ardiendu-si casa, spre a nu lasá nimicu in mana inamiciloru. Pe Column'a Trajana vedemu nobili daci intrecendu-se care mai de care sa sorba cup'a cu otrava (42), séu sè isi víre singuri spada in pentu (43), precum face insusi Decebalu (44), séu rugàndu pe amicii loru a-i ucide (45). Terribili in mania, ei nu crutiau pe prizonieri omorindu-i cu crudime in torturele celle mai mari (46). Chiaru la femeile loru se observa curagiulu neclatitu de morte. Unu baso-relievu de pe Columna ni le arretta ardiendu de vii pe Romanii ce le cadusera in mana, cu facile, la capu si la umere, cautàndu in asia scene de groza potolirea maniei loru selbatece (47).

§ 7

Se pare co moravurile Daciloru erau mai curate de catu alle Getiloru; cellu pucinu nici-unu autoru nu le atribue polygami'a (48); d'in contra Horatiu lauda, — de

(40) **Martianus Capella**, lib. VI. p. 224, ed. Eyssenhardt.

(41) Vedi textulu d'in nota 4 de mai susu.

(42) Pl. 155—156 ed. Fröhner. Principi si preoti standu in giurulu unui vasu mare cu ua beutura veninata, bea unulu dupo altulu din cup'a omoritóre cu tóte plangerile si rugaciunile sociloru loru de arme de a renuciá la acésta hotarire. Pe cându unulu duce pacharulu la buse, unu allu douilea isi umple pe allu sen, mai multi se tavalescu in tierra in convulsuniile mortii.

(43) Vedi tabl. IV, si pl. 171—172 ed. Fröhner.

(44) *Διεργύρατο έκασόν*. **Cassius Dion**, 68, 14.— **Fröhner**, pl. 177—178.

(45) **Fröhner**, pl. 171—172.

(46) Vedi tabl. II celle siese capete de prizonieri romani iufpte in prajini pe zidulu unei cetatiu dace. Idem tabl. IV, cadavrulu ciuntitu allu unui legionaru legatu de rot'a unui caru.

(47) Vedi tabl. V.

(48) Versurile mai susu citate alle lui Menander ap. Strabo l. c. privescu numai pre Geti.

si mai multu cu scopu se bicuiasca vitiele societatii române, — castitatea familiei dace, virtutile femeiloru ce suntu fidele sociloru, si legaturile strins e alle casatoriei (49)

Cumpetarea si abtinerea de carne se observau d'in scrupule religioase si de anumite secte; beutur'a vinului fusese interdisa de regele pontifice Deceneu (50) Ei erau temetori de diei, supusi regiloru si preotiloru, ospitalieri, cu obiceiuri simple, si susceptibili de civilisatiune si de ua mare aptitudine de a imita totu ce vedé. Columna Trajana ne dovedesce co ei cunnoscéu maestri'a de asediu si de aperare, se serviau cu baliste si cu berbeci de asaltu, sciau sa ridice castre intarite si fortaretie dupo sistema romána (51). Nici in ceramica, artea metalurgica, architectura nu se gaseau inapoiati, avendu si ore-care tactica de resboiu; cursele ce le 'ntinsera Romaniloru in atatea rinduri, stratagemele de cari se servira, cum de esemplu: faptul cu taiàrea arboriloru pene in trunchiu si infigerea de arme pe densii, (52) dovedesce indestillu prudenti'a, rebdarea si tari'a loru de caracteru. Insa partea loru cea slaba constá mai pre susu de tóte in incapacitatea loru politica, lipsindu-le simtiulu si prevederea, energii'a morale, care stapanesce lumea, pentru cõ ea singura scie sa se stapanesca pre sine-insesi, acea energie care purifica strimtuulu egoismu in simtiu nationalu, reuneste partile intr'unu mare Totu, si consitue adeverat'a gloria si putere a naturei omenesce, pe care se n'ameiadia statulu. Cu aceste lipse, sfasierile din intru nu puté de catu sa aduca cu graba si inlesnire propri'a si definitiv'a ruina a regatulu dacu.

Ne mai remane in umbra, fora indouiale, mai multe parti d'in phisicomi'a morale si intelectuale a Getiloru si Daciloru, anso preferimu a ne margini la celle pucine transmise de scriitorii si monumentele vechimei, de càtu a cautá sa completàm tabloulu prin imaginatiune seu inductiuni, de cari n'amú puté da indestullu ua socotéla severa.

(49) *Horatius Carm. III. 24. 11 seqq:*

rigidi Getae,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua:
Defunctumque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius,
Illic matre carentibus
Privignis mulier temperat innocens,
Nec dotata regit virum
Conjux, nec nitido fudit adultero:
Dos est magna parentium
Virtus, et metuens alterius viri
Certo foedere castitas,
Et peccare nefas, aut pretium emori.

(50) *Strabo, I. VII Cap. III.*

(51) Vedi mai departe.

(52) *Criton, Fragm. hist. gr. IV, 374. Suidas, la cuvintele ἀρετι si γαστρι.*

II. *Moravuri si obiceiri private*A. *Geti*

§ 8

Lassându la ua parte gaurile si pescerile muntiloru, aste prime adaposturi alle omului, cari servira adesea si Getiloru cá locuri de scapare d'in naintea inamiciloru cutropitori (53), putemu dobendi ua idee despre casele gete, dupo descriptiunea ce face *Xenophonte* caseloru thrace in genere (54), co anume elle erau facute numai de lemnu, avendu in giuru-le ua imprejmuire de pari, in care se tiné oile in timpulu noptii; precum si dupo celle raportate de *Arrian* despre orasiulu Getiloru pe malulu stfogu allu *Dunarii*, ($\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ mila departe de riu), atacatu si derimatu in câte-va césuri de *Alessandru Macedonu*, co erá de lemnu si forte slabu intaritu (55). Probabilu paretii caseloru satesci se facé de gardu, coperisiulu mai adesea de siovaru, de trestie séu paie, iar casele paru a fi fostu departate unele de altele, imprastiate in câmpii, in paduri, séu pe lângá riuri.— Acolo unde lemnulu lipsiá cu totul, in câmpie, este de presuppusu co *Getii* traiau in bordeie construite mai in acelasi chipu ca si asta di. (56)

(53) *Asia Dionu Cassius* lib. LI, 26 arretta co *Getii*, atacati de *Crassus*, se retrasera cu tote vitele si lucrurile loru celle mai pretiose intr'ua spelunca mare si intarita forte numita *Cira*, de unde nu esira de cátu constrinsi prin fomete. Vedi *Tact. Annal.* I. IV, 49 despre *Thraci*.

(54) *Anab.* VII 44.

(55) *Expéd. Alex.* I, 4 : Καὶ οἱ Γέται οὐδὲ τὴν πρῶτην ἐμβολὴν τῶν Ἰππέων ἐδέξαντο. — Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐς τὴν πόλιν καταφεύγουσιν, ἢ δὴ ἀπέχεν αὐτοῖς ὅσον παρασάγγην τοῦ Ἰστρου ὡς δὲ ἐπάγοντα εἶδον σπουδῇ Ἀλέξανδρον — — λείπουσιν αὐτὸν καὶ τὴν πόλιν οἱ Γέται κακῶς τετελιχισμένην, ἀναλαβόντες τῶν παιδαρίων καὶ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τοὺς ἵππους ὅσα φέρον οἱ ἵπποι ἠδύναντο ἦν δὲ αὐτοῖς ἡ ὄρμη ὡς πορρωτάτω ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς τὰ ἔρημα. Ἀλέξανδρος δὲ τὴν τε πόλιν λαμβάνει καὶ τὴν λείαν πύσαν ὅσῃ οἱ Γέται ὑπελίποντο. — Καὶ ἐπανάγει αὐτῆς ἡμέρας σάουσι σύμπαντας ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

Cf. *Strabo*, VII, cap. III § 8.

(56) *Strabo* VII, 5, § 12 cunosce *Trogodyti* în *Dobrogea*, pe langa *Tomii*, *Callatis* si *Istru*, cum si in *Africa* (XVII, 3, § 7). Despre bordeie d'in *Romania* vedi *G. Douza*, *de Itinere suo Constantinopolitano*, *Lugduni Batavorum* 1599, in-16, p. 17; *Ph. Avril*, *Voyage pour découvrir un nouveau chemin à la Chine*, Paris 1692, in-4, p. 533—46; *William Maemichael*, *Journey from Moscow to Constantinople*, London, 1819, in-4, p. 105 apud *Hasden*, *Istori'a Critica* ed. II, p. 235. **I. Ionescu**, *Agricultura d'in Mehedinti*, p. 151.—Despre bordeie in *Francia* (in *Touraine* si la marginea *Girondei*, aproape de *Royan* de esemplu) vedi *De Bolognet*, *Ethnogenie gauloise*, t. II, *passim* si *Paul Broca*, *Les Trogodytes de la Vézère*, in *Sir John Lubbock*, *L'homme préhistorique*, Paris 1876, pag. 559—610.

D-lu *Hasdeu* dorindu cu ori-ce pretiu sa gasésca bordeiulu in poctulu *Ovidiu* aduce versulu acestuia :

Et cremat insontes hostica flamma casas,

pe care de si-lu traduce prin :

«Si foculu ce se 'naltia d'in siubrede colibe...»

anso findu-ca : 1. Veriu *Flaccu* dice : «casa à cavatione» (*Festi et Flacci de verborum significatione*

Getii locuiau si in orasie, d'in cari se cunoscu numai trei: Unulu e cellu mentio-
natu mai susu, esistentu deja in secolulu III-lea a. Christu (anu 335). Cellu d'allu
douilea numitu Helis este orasiulu unde regele getu Dromichătes aduse prinsu pre
Lysimachos regele Thraciloru (cam 295 a. Chr.) (57), si in fine cellu d'allu treilea —
ua cetate intarita cu numele Genucla seu Istriana (?) langa Dunare, a regelui getu
Zyraxes (cam 50 si 39 a. Chr.) (58).

ed. Dacrius, Amstelodami 1699, in-4, p. 69) «ce'a-ce se traduce prin bordeiu, nici mai multu nici
mai pucinu de cătu atata» si II-lea, fiindu-ca *Casa* Romulu de pe muntele Capitolinu «eră ua grota
accoperita cu paie adica érası unu «bordeiu pe care si-lu facuse Romulu pe muntele Capitolinu» «re-
mâne certu ca «insontes casae» d'in Ovidiu denota grossolanele locuinte gaurite in tierra» adico
bordeiele (vedi *Istorı'a Critica*, editiunea II-a, p. 234), si «acumu e lesne de intiellesu, de ce poetulu
numesce intr'unu locu Dobrogı'a: «tiernu cimmericu» Cimmerium litus (Pont., IV, 10) coci «Cim-
meria implica la cei vechi nu numai ideı'a unei obscuritati suterrane in genere, ci chiaru anume *bor-
deile*». — Credemu anso co este ua incercare desiarta de a schimbá intiellesulu cuventulu latinescu
casa, pentru co: I. déco etymologi'a gresita a lui Varro isi gasesce scusa in lips'a sciintiei limbistice
d'in timpuln seu, unu filologu modernu anso, care mai cu séma «consulta ua suta de fontane pentru
etymologi'a unui singuru cuventu» (vedi B. P. Hasdeu, *Elemente dacice* I Ghiuj, Bucuresci 1876,
p. 19) trebuo sa scie co: latin. *casa* se reduce la radecin'ı ska. ska-ıa, a accoperı, că- sa (=scad- ta) f.
coliba, diminutiva casü-la, cassellü-la (Vedi *Corssen Kritische Beiträge zur lateinischen Formen-
lehre*, Leipzig 1863 p. 449. — Benfey, *Or. u. Occ.* II 569; A. Vanček, *Etymologisches Wörter-
buch der Lateinischen Sprache*, Leipzig 1874, r. skad; G. Curtius, *Grundzüge der Griechischen
Etymologie*, Leipzig 1879 fünfte auflage, p. 168) (1), si prin urmare, nu mai pöte fi cestıune de
«casa a cavatione» a lui Flaccus; II-lea Cum nu se observa? co bordeile fiindu facute in pa-
mentu si de pamentu, inelıte de done palme cu pamentu, versulu de mai susu allu lui Ovidiu
mai cu gr.u s'aru puté referı la bordeie, de catu la nıse cascıore de gardu coperite cu trestie seu
sıovaru, despre cari convine a dice: «Si flacara inamica arde nevinovatele colibe»; si in fine III-lea
Cuventulu *Cimmerium* litus d'in Pont. IV. 10 se esplica si faro a fi siliti se restalmacımu casa
prin bordeiu, coci cu greu unu întregu tiernu de maro si aru fi pututu lua numele dupa cate-va bor-
deie imprasciate; pe candu mai naturalu este a dice ca: de öre-ce Ovidiu scia cum ca ua data pre
tiernulu nordicu allu marei-negre locuisera Cimmerii (inaintea Scythiloru) de aceia ellu numesce
acea regiune Cimmerium litus, dupo cum aiurea dice: *Scythicum* litus: Pont., I, 3:

Quid melius Roma? Scythico quid litore pejus?

Huc tamen ex illa barbarus ūrbe fugif?

De multu änco Bessel (*de rebus geticis*, 84) a probatu co arretarile lui Ovidiu trebuescu mai
multu interpretate d'in istoria, de catu istorı'a d'in arretarile lui.

(57) Diodor XXI. 12, 2.

(58) Dion Cassius LI, 27: ὅς δὲ ταῦτα αὐτῷ προς χωρήσεν, οὐδὲ πῶν ἄλλων Γετῶν, καὶ περ μὲθὲν
τῷ Δάπυγι προσκόντων, ἀπέσχετο, ἀλλ' ἐπὶ Γένουκλα — ἔλαθεν.

(1) D-lu Hasdeu anso Column'a Traiana, 1873, p. 7, 8 apropia de lat. *casa* pe persanulu *Kāshah*, *Kāshān*, *Kas-
hānah* culbu de pasere, *Kāweš* gaura, pesera, pe irland. *cós caverna*, grec *κῆλα* cutia si sskr. *Kaksha*, ingradire,
grota, pe cari töte le reduce la ua radicale *Kau*, a scobi, de unde apoi notiunea de gaura, cuibu, caverna, bordeiu.
Dóra sskr. *kaksha* m., *kakshá* f, cu intiellesulu fundamentalu de „ascundietore“ (Vedi *Sanskritwörterbuch, herausgeg.
von der Kaiserl. Akademie der Wissensch.*, bearbeitet von O. Böhtlingk u. Rud. Roth. Petersb. 1855-75), apoi de
pantece, scorbura, gaunasitura (kukshá-s, kukshf-s), umeru, chinga, se raporta la radecin'a kak kaucati a legá, zend
kasha m. umeru lat. *coxa* f. coxendix osulu sioldului, gr. *κοχ-ώνη* *κυσός* (Hesych) (*κοχ-ώνη* pentru *κοξ-ώνη*) do-
sulı, a. gerus. sup. habea inchiatura genuchiloru callolui, si prin urmare nu are nici de cumu á face cu lat. *casa*.
Vedi Curtius, *Grundzüge der Griechischen Etymologie* p. 151, Benfey *Wurzelleicon* II 24, Fick *Vergl. Wrb.* I,
39, 294.

Interiorulu si mobilierulu caseloru trebuie sa ti fostu de ua extrema simplicitate, ca si mâncarea si traiulu Getiloru. Scriitorii vechi s'a servitu mai alesu cu istori'a resboiului d'între Lysimachu si Geti ca sa arrette câtu de drepti, de simpli, de cum-petati si umani erau cesti d'in urma. Asia Diodor Siculus (59) povesteste cum Lysimachus regele Macedoniloru, atrasu in pustiile Getiloru (dupo Strabo [60] evenimentulu a avutu locu in regiunea la nordu de gurele Dunarii spre Dnistru) fu atacatu, batutu si facutu prisionieru cu tota armat'a sea de cotre Dromichâtes regele geticu, care in locu de a ucide pre Lysimachu îlu primí voiosu, îlu sarutà numindu-lu parinte allu seu, si-lu duse cu tota famili'a intr'unu orasiu getu Helis (Ἡλις). Aci, dupo ce jertfi dieiloru, Dromichâtes invità pre regesculu seu prisionieru impreuna cu amicii acestuia, si pre cei mai insemnati d'in Thraci, la unu ospetiu: doue mese fura pregatite; pentru Lysimachu si ai sei erà intinse covorele regesci luate 'n resboiu de la Macedoni; pentru Dromichâtes si Thracii lui — simple pături; cei d'anteiu fura serviti pre ua masa de argintu, cu totu felulu de bucate, cari de cari mai scumpe; cei d'in urma mancara numai ceva legume si carne, simplu gatite, pe mēsa de lemnu. Celloru d'anteiu li se versá vinu in pahare de argintu si de auru; celloru-alti, dupo allu loru obicei, in pahare de cornu si de lemnu. Dupa ce beura mai multu timpu, éccē cō se scola Dromichâtes, isi umple cu vinu cellu mai mare cornu de beutu, si intreba pe Lysimachu, care ospetiu i se pare regescu, cellu macedonicu sēu cellu thracicu? si cându acest'a respunde: cellu macedonicu, ellu dise: «De ce atunci iti lasi tu ua viatia asia de delicioasa, si unu regatu atātu de stralucitu, ca sa vii la noi barbarii, la noi carii traimu cá fiarrelle selbatice, intr'ua tiarra seraca, pe unu pamēntu sterpu si pustiu? De ce 'ti dusesi tu, contra naturei, armat'a in aceste locuri, unde nimeni nu pote sa stea multu timpu, sub aerulu liberu?» Priimindu apoi assicurare despre amicitia si aliantia pe viitoru a lui Lysimachu, îlu liberà, dupo ce mai anteiu l'a incoronatu cu ua diadema. (61)

Simplicitatea traiului, a hranei si a unelteloru usuale alle Getiloru, ce resulta d'in acēsta naratiune, se confirma și prin fâptulu eo: olari'a gasita in Romani'a in mare quantitate, vase mari, vase de fieru, lingure de pamentu, vase mici de aternatu spre luminare, bardace de beutu, tipsii, strachini, strecuratori, mesciore, etc., pene si instrumente de tiesutu — tote de pamentu grosu, mai bine sēu mai rēu facute si intarite (62), pe cându obiecte de bronzu sēu altu metalu nu s'a aflatu pene acumu la noi mai nici de cum, — invederēdia lamurita lips'a acestor'a d'in usulu comunu (celle de lemnu perindu negresitu prin actiunea timpului).

(59) XXI, 20—22.

(60) I. VII, cap. III § 14 (p. 212, 27; 209, 10).

(61) Cf. *Plutarchus, Demetr. c. 39*; *Pausania p. 8*; *Polyän, Stratag. f. 25*.

(62) Vedi tab. K, L si M, si descrierea loru menuntita mai la valle.

Ovidiu observa co femeile gete nu tiesu, prin urmarã nici zestrea casei nu putã fi bogata in stofe si pandieturi, — ci macina la griu (63), si caru apa cu doniti'a pe capu (64).

§ 10

Hran'a constã mai cu sãma d'in miere, legume, d'in lapte de òie si de iapa, pe care 'lu mãnca cá si vecinii loru Scyhi, ingrosiatu sãu inchiegatu cá brandia, casiu si iaurtu (65), d'in griu (66) si mein. E de presupusu co fain'a de meu si de ovediu constituia ua parte d'in hran'a nationalã a Getiloru, si o mãnca in chipulu mamaligei, ea si Celtii (67) si Germanii. Ansa carne consumau prã pucina, unele secte chiaru nici de cumu, d'in caus'a prescriptiuniloru religiose alle lui Zalmolxis (68).

Getii bãu pe langa lapte, anco si vinu, pe care 'lu sorblau nemestecat cu apa (69) d'in cornuri mari de cerbu sãu bou, ce se trecãu d'in mãna in mãna (70), in societate cu nevestele loru (71); si de si nici ua marturie nu arotta co ei abusan de vinu, anso probabilu, nu diferea multu de cei-lalti Thraci (72), cari obicinuiãu si beuturi de ordiu (73), in lips'a caror'a isi potoliau setea batiei amãtindu-se imprejurulu focului cu aburulu mirositoriu allu semintiloru narcotice aruncate pe carbuni aprinsi (74). La ospetie fie-care avã mãsa sea deosebita cu bucate (75). Ospetiele celloru mari erau insufletite si prelungite de mascarici si vrajitori, adesea anso si intrerupte prin certuri selbatece, gata fiindu Getii a amestecã cá si Celtii valuri de sange cu

(63) *Ex. Pont.* III, 8 :

Femina pro lana Cerealia munera frangit.

(64) *Ex. Pont.* III, 9 :

Subpositoque gravem vertice portat aquam.

(65) **Strabo** l. VII, cap. III § 3 despre Moesieni. μελιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῶ ζῶντας. **Vergil. Georg.** III 461 :

lac concretum cum sanguine potat equino.

(66) **Columella** VII, 2 : «quibusdam nationibus frumenti expertibus victum commodat ovillum pecus, ex quo nomadum Getarumque plurimi γαλακτόποτα dicuntur». Unu feliu de griu propriu Thraciei si Macedoniei se numia in limb'a thraca *briza*. Vedi **Galenus, de climentor. facult.** lib. I. c. 13; despre originea cuventului s'a vorbitu mai susu, partea II, cap. VIII, § 14.

(67) **Strabo** XI, 97; XVIII, 25, 34 si 44; XIX, 3, despre Aquitani. --- **Plutarch, Symp.** VIII, 9, despre femeile galate.

(68) **Strabo**, l. VII. cap. III.

(69) **Plato, de legg.** I p. 637 E. — **Xenoph. Anab.** VII, 2, 23, 3, 21—33; **Athen.** X, 60, p. 442, XI, 16 p. 781, 51 p. 476; **Plut. Alc.** 23.

(70) **Diodor.** l. c; **Xenoph. Anab.** VII, 2, 23.

(71) Cf. **Plato de legg.** I. p. 607 E.

(72) Vedi mai susu nota 20.

(73) **Hellanicu** la **Athen.** X, 447.

(74) **Pompon. Mela** II, 2.

(75) **Xenoph. Anab.** VII, 2, 3.

valuri de vinu (76). Ua descriere viua a unui ospetiu thracicu la curtea regelui Seuthes o dà Xenophonte (77) cá marturu ocularu si commesénu.

§ 11

Costumulu care predominá de la marea Caspica pene la Dunarea de midilocu erá, dupo marturi'a scriitoriloru si a monumentelor, costumulu Mediloru adoptatu sucesivu de Persi, Parthi (78) Scythi (79), Sigynni (80), Sarmati, Thracophrygi (81),

(76) **Horat.**, *Od.* 1, 27.

(77) *Anabasis* V, 3, 21.

(78) Vedi costumulu parthicu pe sculpturi si monede romane; intre altele: pe cuirass'a statuei lui Augustu (**Morelli**, *Num. Aug.* pl. XXXIII, 18; **Eckhel**, *Doct. Num.* VI, p. 101), pe ua medalia d'in annulu 18 a. I.-C., pe alt'a batuta sub Traianu in 116 dupa I.-C., cu representatiunea regelui Parthamaspates (**Pedrusi**, *Mus. Farnése*, VI, pl. XXVI, 7.), in grupele si basso-relievurile arcului lui Septimiu-Severu (vedi **Bellori**, *Veteres arcus Augustorum triumphis insignes ex Reliquiis quae Romae adhuc supersunt*, Romae M. DC. XC. in-f., pl. XV, medali'a Nr. 3: doni captivi parthi inlantiniti langa tropheele parthice; ib. med. Nr. 6: trei callareti parthi; pl. XXI, mai multi captivi parthi inlantiuuti, si sub ei armele luate cá trophee; pl. XXIV, Trajanu designa Parthiloru de rege pre Parthenaspate (basso-relievu de la arculu lui Constantinu); pl. XXXI Parthamasiris fiulu lui Pacor, regele Armenioi, depune diadem'a sea la picioarele lui Traianu. — **Suaresius**, *Arc. Sept. Sev. anaglyphu*).

(79) **Tacitu Germania**, 17 flu descrie ca: ondulosu si asemenatu portului parthicu. Veli mai susu partea II, cap. IV § 2, figurele 1 si 2 de sub not'a 36, si reproducerea anesata a scenelor de *tabunu scythicu* de pe vasulu de argintu (Hydria) cu poleiture de auru, descoperitu la Nicopole, pe Bugu (Russi'a); cum si a scenelor de pe vasulu de electru d'in mormentulu Kul-Olba, la Kerci. Compara imbracamintea si armatur'a Scythiloru de pe aceste monumente cu alle Scythiloru asiatici numiti Saci, reprezentati pe sculpturile de la Bogaz-Keni (Iazili-Kaia, in antic'a Pteria a Cappadociei) cu caciule tiuguete, vestminte strinse pe corpu si scurte, nadragi, pantofi la verfu incovoiati, pumnale, arcuri scythice, baltage si securi (sagaris, *σαγάρης* Herodot VII, 64; vedi asemenea secura sub nota 36, cap. IV, partea II) precum se póte vedé in **Ch. Texier**, *Description de l'Asie Mineure* 1859, pe fotolitografiile d'in cartea d-lui **G. Perrot**, *Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadocce et du Pont, executée en 1861*, Paris, 1872; si pe tab. IX si X d'in interesant'a opera a d-lui **Al. Odobescu**, *Cunun'a mare d'in Thesaurulu de la Novo-Cercask*, Bucuresci, 1879, vol. in-4, pagini 140.

(80) **Herodot**, V, c. 9 ed. Didot-Diendorf, p. 241

(81) Unu basso-relievu d'in Luvru (**Winckelmann**, *Mon. ined.* 185; **Clarac**, *Mus. de sculpt.* pl. 116, n. 212) reprezenta pe Orphen in costumulu thracicu: cu caciula de blana ascut'ita (alopekis) cu cisme nalte strinse in curelusie séu gaitane (embades) si cu *zeira*, mantaua propria Thraciloru. — Pe na cutia cu oglinda de bronzu aflata in Epiru (**Millingen**, *Anc. ined. monum.* II, 12; *Specim. of anc. sculpt.* II, 20; **Müller-Wieseler**, II, No. 293), heroulu phrygianu Anchis porta pe d'asupr'a unu felu de siuba cu manecile atarnate, iar de desub ua haina alle carii maneci suntu cusute cá si nadragi cu foitie subtiri si miei de auru (*πέταλα χρυσά*, brattea séu bractea, vedi **Darembert et Saglio**, *Dictiomm. des antiquités grecques et romaines*, I, p. 747, 673; bractee cu diferite ornamente s'a gasitu si in mormintele d'in Panticapea, si Novo Cercask, vedi *Compte-rendu de la Commission Archéologique de St. Pétersbourg pour l'année 1865*, si **Al. Odobescu**, op. susu citatu p. 89, si tab. V.) Acelasi portu au si Phrygienii d'in legendele lui Pelops (**Dubois Malsou-neuve**, *Vases*, pl. XXX; *Mon. d. Inst* IV, pl. XXX; *Arch. Zeitung*, 1853, pl. LIII, LIV, I.V; si

Getii și Daci, cu puține modificări. Acesta este și un'a d'in cauze care esplică pentru ce, cu toată diferența de limbi și de obiceiuri, Grecii și Români confundă mult timp aceste popoare luându unele dreptu altele. Acestu costumu se compune d'in : niște nădrăgi largi și strimți, lungi pene la glesne, ținuți la șale cu unu brâu șiu cingătoare in care se păstră cup'a de beutu (82); d'in ua căciula tiurcanăscă (bonnetu phrygianu) resfranta pe spate; d'in ua haina cu maneci strimta și scurta (σωμάτιον), peste midilocu cu cingătoare, d'in ua mantia albă șiu peștritia numita de Thraci *zeira*, care in timpulu iernei se înlocuie cu pelea și lan'a de oiă șiu capra (83), și in fine d'in ua încălțăminte cu legături, in form'a opincelor. Pantaloniulu, constatatu la Scythi d-jă de Hippocrates (ἰατροῦ) (84), care-i găsesc d'in punctulu de vedere igienicu neajunsuri pe atatu de grele catu și străni, este socotitu de Herodotu chiaru că un'a d'in partile caracteristice alle costumulu Persiloru, in opozițiune cu costumulu Greciloru (85). Getii îl împrumutara de la Scythi, ca și Grecii d'in coloniile de la marea-negru (86), ca și Germanii și Gallii (87) cari îi dădă numele de brăca (comp. nord. brök, angl. sax. brōc. etc. bracas, tegmen barbarum, indutus togatos adloquebatur [Tac. H. 2. 20], braccatus, braccus, etc.), βράχαι (88), de unde și ei fura numiti de Români *bracati*, precumu Getii suntu numiti de Ovidiu totu astu-feliu: *braccata turba Getarum* (89). Ansa acesti'a purtau pantaloniulu mai largu de cătu Dacii, judecandu dupa versulu lui Ovidiu (90):

Tantalu (Millin, *Tomb. de Canose*, pl. III). Cf. Clarac, *Musée de Sculpture antique et moderne*, 853—854, statu'a unui rege phrygianu.—Daremberg et Saglio op. cit., p. 673 seqq.

(82) Comp. mai susu partea II cap. IV, § 2.

(83) Ovidius *Trist.* V, 7:

Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis...
Oraque de toto corpore sola patent.

(84) Hippocr. § 113.

(85) Herodotu V, c. 49; cf. VII c. 61, și notele lui Rawlinson, *History of Herodotus*, London 1875, t. IV p. 55; t. 1 p. 261.

(86) Ovidius, *Trist.* V, 10, 33:

Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe
pro patrio cultu Persica bracca tegit.

(87) D-lu Iules Quicherat in recent'a sea istoria a costumulu dă că proba de costumulu celticu unu pantalonu găsitu într'ua turbiera d'in Iutland, unde se pare că fusese lasatu de unu Cimbru, pote chiaru de unu contimporeu alu acelloru Cimbrii exterminati de armat'a lui Marius, cu unu seculu înainte a erei noastre. De și Cimbrii suntu Germani (vedi *Arbois de Jubainville*, op. cit. p. 166), iar nu Celti, costumulu loru presentă anșa mare analogie cu alu Celtiloru. Pe medaliile lui Domitianu batute cu ocasiunea celebrării triumfului pentru învingerea Cătilor (84 p. Chr.) Germania cu perulu despletitu, pene in josu de midilocu gola, este îmbracatu numai cu pantaloni strimți de pândă și legati la glesne. Vedi Cohen *Médailles impér.* și W. Froehner, *les médailles de l'empire Romain*, Paris 1878 p. 17 seq.

(88) Strab. IV, 14, 3.

(89) *Trist.* IV, 6, 47.

(90) *Trist.* V, 7.

Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis,

si prin acest'a se apropiá mai multu de Sarmati. (91)

Mai cu precisiune a vorbi despre costumulu Getiloru nu ne permite nici isvoarele scrise, nici monumentele. Anso, fiindu-ca, dupa cum am observatu anco mai inainte (92), nu este prin nimica probatu co Getii nu luassera parte impreuna cu fratii loru Daci la cruntele resboie contr'a lui Trajanu, aru fi óre ua incercare cu totulu indrăsnétia de a cautá pe basso-relievurile Columnei Trajane si pe Geti? anume pe pl. 129 — 130 ed. Fröhner, care representa unu orasiu d'in Moesia superiora, si pe Trajanu primindu ua deputatiune? Costumulu de si se asémána in multe cu costumulu dacu, se deosebese anso prin unele monuntisiuri esentiale: asia, cei doi callareti ce tinu caii de capestru (unulu d'in calareti l'amu reprodusu pe tab. N. Nr. 2) au tunice mai largi cu ua cingetóre lata cá unu brúu, si in capu caciule in forma de conuri trunchiate. Altii porta tunico in cute, lungi pene la pamentu si unu feliu de corsagiu, precumu se póte vedé pe aceiasi tabela N figur'a Nr. 3. Altii in fine au peste perulu capului ua co:dea séu panglica lata (tab. N. figur'a Nr. 4) (93), iaru cei cari vorbeseu cu imparatulu suntu cu peptulu pucinu desfacutu, si imbracati cu pantaloní, ua mantia cu cinguri pe de margini, si caciula tiuguiata. — D-lu Fröhner pare co inclina mai multu a vedé aci representatu unu tribu sarmatu judecându dupo bonnetulu conicu ce se regasesce si pe pl. 181 — 182 Columna Trajana, ed. Fröhner (94) (reprodustu

(91) Cf. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I, 1870, v. *bracic*, p. 28.

(92) Partea II, cap. VIII, § 2, not'a 12.

(93) Acestia séu cei ce póta haina lunga cu cute aru puté fi luati dreptu preoti geti, de si nimica nu vorbese siguru pentru atare conjectura.

(94) D-lu Hasdeu crede a fi doveditu (*Istoria Critica*, ed. II, p. 244) co pe basso-relievurile Columnei Trajane nu figureadia nici-de cumu callareti sarmati, ci Geti, pentru co: I. «In cursulu resbellului daco-románu Sarmatii, si anume cea mai forte ramura a loru, Iazygii, se aflau nu in aliantia, ci in dusmania cu Decebalu». Pentru acest'a se citeadia ua notitia d'in Pliniu (*Hist. Nat.* IV, 12) despre nava'na Iazygiloru in campiile d'ntre Tissa si Dunare, si gonirea Daciloru d'in acelle locuri mai spre resaritu in munti; si Dion Cassius l. LXXVIII, 11, care arrétta co Decebalu, inainte de a începe se infestedia imperiulu romanu, a atacatu pe Iazygii Sarmati luandu-le inapoi acea portione de teritoriu. Aceste texturi ansa, dupo cum se vede, nu probeadia co in timpul resbóieloru cu Trajanu Iazygii se gasiau in dusmanie cu Dacii, caci faptulu rapportatu de Pliniu este anterioru chiaru domniei lui Boerebiste (mortu cam 44 a. Chr.), este cea d'antein si cea mai vechia not'ia istori a ce avemu despre poporulu dacu (Vedi **K. Zeuss**, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München 1837, p. 261, 282. — **Rösler**, *Rumänische Studien*, 1871; **Dieraner**, *Beiträge zu einer Kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig 1868, p. 63, seq., **Gooss**, *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, p. 124); iar cellu rapportatu de Dionu Cassiu a avutu locu probabilu inainte de anulu 86 d. Chr. (V. di **Clinton**, *Fasti Romani*, ad. ann. 86). — Afora de acestea. admitindu chiaru co Iazygii de la Tis'a aru fi pastratu pene tardiu maiu'a cu Dacii, nu urmeadia co si Sarmatii, vecini nordu-resariteni ai acestor'a, erau tinuti a nu veni in ajutorulu Daciloru. Se scie (**Dionu Cassius Traj.** VI, cf. **Francke**, *zur geschichte Trajan's*, 90) co Decebalu facuse aliantia cu tóte popórele vecine ba chiaru si cu Pacorus regele Partiloru (vedi **Plin.** ep. lib. X, 16) eln avé legaturi de amicie. Proba co intre acelle popóre vecine ce a luatu parte in resbóiele Daciloru contra Romaniloru se numerá si Sarmatii, este

Pellibus et laxis arcant mala frigora braccis,

si prin acest'a se apropiá mai multu de Sarmati. (91)

Mai cu precisiune a vorbi despre costumulu Getiloru nu ne permite nici isvoarele scrise, nici monumentele. Anso, fiindu-ca, dupa cum am observatu anco mai inainte (92), nu este prin nimica probatu co Getii nu luasera parte impreuna cu fratii loru Daci la cruntele resboie contr'a lui Trajanu, aru fi óre ua incercare cu totulu indrăsnétia de a cautá pe basso-relievurile Columnei Trajane si pe Geti? anume pe pl. 129—130 ed. Fröhner, care representa unu orasiu d'in Moesia superiora, si pe Trajanu primindu ua deputatiune? Costumulu de si se asémána in multe cu costumulu dacu, se deosebese anso prin unele menuntisiuri esentiale: asia, cei doi callareti ce tinu oaii de capestru (unulu d'in calareti l'amu reproduu pe tab. N. Nr. 2) au tunice mai largi cu ua cingetóre lata cá unu brfu, si in capu caciule in forma de conuri trunchiate. Altii porta tunice in cute, lungi pene la pamentu si unu feliu de corsagiu, precumu se póte vedé pe aceiasi tabela N figur'a Nr. 3. Altii in fine au peste perulu capului ua co:dea séu panglica lata (tab. N. figur'a Nr. 4) (93), iaru cei cari vorbescu cu imperatulu suntu cu peptulu pucinu desfacutu, si imbracati cu pantaloní, ua mantia cu cinguri pe de margini, si caciula tiuguiata. — D-lu Fröhner pare co inclina mai multu a vedé aci representatu unu tribu sarmatu judecându dupo bonnetulu conicu ce se regasesce si pe pl. 181—182 Columna Trajana, ed. Fröhner (94) (reproduu

(91) Cf. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I, 1870, v. *bracie*, p. 28.

(92) Partea II, cap. VIII, § 2, not'a 12.

(93) Acestia séu cei ce póta haina lunga cu cute aru puté fi luati dreptu preoti geti, de si nimicu nu vorbesce siguru pentru atare conjectura.

(94) D-lu Hasdeu crede a fi doveditu (*Istoria Critica*, ed. II, p. 244) co pe basso-relievurile Columnei Trajane nu figureadia nici-de cumu callareti sarmati, ci Geti, pentru co: I. «In cursulu «resbellulu daco-románu Sarmatii, si anume cea mai forte ramura a loru, Iazygii, se aflau nu in «aliantia, ci in dusmania cu Decebalu». Pentru acest'a se citeadia ua notiitia d'in Pliniu (*Hist. Nat. IV, 12*) despre nava'la Iazygiloru in campiile d'intre Tissa si Dunare, si gonirea Daciloru d'in acelle locuri mai spre resaritu in munti; si Dion Cassius l. LXXVIII, 11, care arréttá co Decebalu, inainte de a începe se infestedia imperiulu romanu, a atacatu pe Iazygii Sarmati luandu-le inapoi acea portiune de teritoriu. Aceste texturi ansa, dupo cum se vede, nu probeadia co in timpulu resbóieloru cu Trajanu Iazygii se gasiau in dusmanie cu Dacii, caci faptulu rapportatu de Pliniu este anterioru chiaru domniei lui Boerebiste (mortu cam 44 a. Chr.), este cea d'antein si cea mai vechia notiitia istori a ce avemu despre poporulu dacu (Vedi K. Zeuss, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München 1837, p. 261, 282. — Rösler, *Rumänische Studien*, 1871; Dieraner, *Beiträge zu einer Kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig 1868, p. 63, seq., Gooss. *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, p. 124); iar cellu rapportatu de Dionu Cassiu a avutu locu probabilu inainte de anulu 86 d. Chr. (V. di Clinton. *Fasti Romani*, ad. ann. 86).—Afora de acestea. admitindu chiaru co Iazygii de la Tis'a aru fi pastratu pene tardiu mania cu Dacii, nu urmeadia co si Sarmatii, vecini nordu-resariteni ai acestor'a, erau tintiti a nu veni in ajutorulu Daciloru. Se scie (Dionu Cassius *Traj.* VI, cf. Francke, *zur geschichte Trajan's*, 90) co Decebalu facuse aliantia cu tóte popórele vecine ba chiaru si cu Pacorus regele Partiloru (vedi Plin. *ep. lib. X, 16*) eln avé legaturi de amicie. Proba co intre acelle popóre vecine ce a luat parte in resboiele Daciloru contra Romaniloru se numerá si Sarmatii, este

de noi pe tab. P. figur'a Nr. 4 si 5) si pe Columna Antonina, pl. 33, de si singuru

urmatorulu pasagiu d'in Aurelius Victor, *Caesar*, c. 13 : «Trajanus quippe primus aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis *Sacisque* nationibus, Decibalo rege ac Sardonio.», *Sacisque* fiindu de siguru in textu in locu de *Sarmaticisque*. (Vedi mai susu, partea II, cap. VIII, notele 75 si 76).

II-lea : «Pe inscriptiunile si monetele celle autentice alle lui Traianu, ellu se numesce *Germanicus* si *Dacicus*, nicairi anse *Sarmaticus*, dupo cum n'aru fi uitatu a se intitulá deco Sarmatii «aru fi fostu alliati cu Dacii, appartenéndu ambele aceste popóre la câte ua ginte cu totulu differita».

Acest'a iarasi nu probeadia nimica, caci contingentulu Sarmatiloru d'in armat'a lui Decebalu nu era, fora indouiala, totu asia de insemnatu cá insusi poporulu dacu, pentru cá Trajanu sa se intitulé si *Sarmaticus*, pe l'nga *Dacicus*. Im; eratii nu luau titlurile de invingetori de pe numele poporeloru venite in ajutorulu inimicului, ci dupo numele poporului principalu in a carni tiarra ei séu generalii loru se luptau si invingéu.

III. «Strabone (VIII, 3, § 13 ad finem) ni arrétta co Dacii si Getii formau ua confederatiune «militara, avendu ua armata comuna, une-ori mai mare, alte dati mai mica.»

Am arretatu deja mai susu (partea II, cap. VIII, § 1) co Strabone nefindu destulu de bine informatu considera pe Geti si Daci ca unulu si același poporu, constatându cellu multu intre densii ua deosebire topica, pe cându Dionu Cassius (67, 6) fostu prefectu allu Panoniei, unde petrecuse mai multu timpu, se declara cu totulu contr'a deseversitei loru identitati. In pasagiulu invocatu d'in Strabone VIII, 3, § 13 la fine se spune, co ua data — si anume in timpulu lui Boerebiste — pe care acellu autoru ilu numesce rege allu Getiloru, — Getii si Dacii (adico locuitorii d'in josu ca si cei d'in susu de cataractele Danarei) numerá doue sute mii de luptatori, pe cându acum — cându scriá Strabo, fortiele loru se redusera aprópe la 40,000. Chiaru déco s'ar puté deduce de aci co Getii si Dacii formau ua confederatiune militara, nu urmédia se admitemu acellasi lucru si in timpulu lui Decebalu, si chiaru déco ilu admitemu, acést'a nu esclude nici de cumu possibilitatea cá Sarmatii sa fi datu ajutoru Daciloru contr'a Romaniloru.

IV. «Nu numai armele Getiloru si modulu loru de a callari se assemenau cu alle Sarmatiloru, dero «se assemena peie si zaua cea de pelle in forma de soldu de pesce, dupo cum ni spune forte lamuritu «Martialu — ; vorbindu despre poff'a lui Domitianu de a purtá ellu-insusi acésta specia de armatura, «lorica sarmatica, ellu dice :

«Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis

«Et Martis Getico tergore fida magis..» (Epigram. VII, 2).

La acésta facemu trei obiectiuni : 1. Tergus, óris insemnédia obieciuitu pielle (*δέρμα*, corium, pellis, cutis), si apoi poeticesco scutu de piele, de boá (1). Asia, Ovidius, *Metam.* 13, 347 : «Gestasset laeva taurorum tergora septem». Nu suntemu prin nimica tinuti a conveni cu *Forellini* (*Totius Latinitatis Lexicon*, t. IV, 1835), co : *Martis tergus Geticum* este *lorica, thorax*, coci celle doue versuri de susu ne presinta unu intiellesu nu mai pucinu satisfactoru, traducendu tergus prin scutu :

«Zaua imperatului nepenetrabile de sagetile sarmatice,

Si mai multu assicurata de catu *scutulu geticu* (2) allu lui Marte..»

II-lea. Chiaru déco aru fi vorb'a despre «zaua de pele in forma de soldu de pesce», ce face pe d. Hasdeu a crede co ea se purtá anume de cotra Geti, iar nu de Daci? cându Martialu, cá toti

(1) Cf. lat. scütu-m n. scutu + v. slav. štítu m. scutu in locu de skjutú, skutú. Sensulu propriu ansa este „pelle“ ; „cú-ti-s“ (=scu-ti-s). (Flek, *Die ehemalige Spracheinheit*, p. 380. G. Curtius, *Grundzüge der Griechischen Etymologie*, 1879 a 5-a edit., p. 166 : „Der Zusammenhang von σκῦ-τ-ος κῦ-τ-ος (έγκυτí), cu-ti-s ist unverkennbar.“

(2) Poetulu cugeta póte la obieciulu Thraciloru si Getiloru de a inverti in giuru-le, pe cându fugiau, scuturile loru mci si usiore, si a le tine apoi la spate (Vedi *Xenoph. Retragerea celorlu diece mii*).

dice mai josu (95) : «Imperatulu primesce ua deputatiune de Sarmati séu *Geti*». Mai cu multa sicurantia s'aru puté luá dreptu *Geti* acei calareti de pe basso-relievulu reprodustu pe tabela X Nr. 2, cari se ineca, vrendu sa tréca, unu rîu înghetiatu spre a ajutá pe *Daci* se iá unu castelu d'in mán'a Romaniloru. Se scie co *Getii* erau mai cu séma callareti, iar *Dacii* pedestrii, asia co déca se presupune co scen'a are locu la Dunare, si anume pe malulu stîngu allu seu, acei callari aru puté fi *Geti*, locuitori pe malulu dreptu allu fluviului.

Cátu pentru grij'a si curatiei'a corpului si a hainelor se para co *Getii* nu-si dau destulla ostenéla, lasându perulu si barb'a sa créscá peste mesura, in neregula; iar hainele sa fie murdare. De aceia *Ovidiu* ii numesce hirsuti, intonsi, squalidi, stolidi (96). Este de presupusu anca co sapunulu, inventatu si obicinuitu de *Scythi*, nu le remasese cu totulu necunoscutu.

poetii si scriitorii romani, nu deosibíá intru nimicu pre *Geti* de *Daci*, cându acellasi poetu ceva mai departe in aceiasi carte a VII. 30 pomenesce pe *Daci* :

«Das Parthis, das Germanis, das, Caelia, Dacis,
Nec Cilicium spernis Cappadocumque toros.»

si cându ellu amesteca pe *Geti* chiaru si cu *Sarmatii*. Asia, in cartea VII, 83, 3 numesce 'insul'a *Peuce getica*, cându in aceiasi carte, bucat'a 7 a numit-o *Sarmatica*. (Cf. *Valer. Flacc. Arg. VIII, 217*).

Si apoi in fine :

III-lea. *Getii* ca si *Dacii* putéu se pórté zale de piele, fora ca acést'a sa ne determine a contestá asistenti'a pe *Column'a Trajana* a callaretiloru *Sarmati*. Acesti'a se gasescu anume pe pl. 61—62 ed. Fröhner (*Vedi* tabl. III unde d'in eróre s'a disu : *Cuirasieri gets*) si 54—55 ed. Fröhner (*vedi* tabl. X.) dupa cum toti comentatorii de la *Ciacone* jene la Fröhner, (in editiunea cea mare), au recunoscutu, mai cuséma cându *Tacitu Histor. I, 79* raporta co: principii si nobilimea *Sarmatiloru Rhoxolani* (cari anca de la anul 69 p. Chr. sub imperatulu *Othon* pastisera *Moesi'a*) purtau in resboie zale cu soldii de feru, séu de pele, peste totu corpulu (*Cataphractarii* (clibanarii) erau in usu la armatele macedonena, parthica, persana, sarmata si romána. *Tacit Hist. I, 79* : «cataphractorum pondere. Id principibus et nobilissimo cuique tegimen ferreis laminis aut praeduro corio consortam, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum»), acoperindu cu zale si caii, (chiaru si ochii caliloru erau acoperiti cu placi rotunde cu multe gauri) asiá cum suntu callareti sarmati de pe *Columna Trajana* si cei patru catafractari de pe unu vasu de auru aflatu in comitatulu *Torontalu* d'in *Banatulu Temisianu*. *Vedi Al. Olobescu, Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask, 1879, p. 110 seq., si tabl. XXII; I. Arneth, Gold und Silber-Monumente K. K. antiken Cabinettes in Wien, 1850 Wien*). Cf. *assemenea, Amm. Marcellinus, XXII, 15, 16, Appianus Bell. Syriac. XXXIII: ἡ κατάφρακτος ἵπκος; T. Livius, XXXVII, 40; Propertius, III, XII, 12* despre acelasi portu la *Persi* si *Parthi*. Despre *Romani* cf. *C. I. L. III Nr. 99. — Orelli 804. Liv. 35, 48* : (equites) loricatos, quos cataphractus vocant; 37, 40 : tria millia cataphractorum equitum.—*Veget. 3, 17* : Loricati equites; 3, 23 : cataphracti. *Amm. Marcel. XVII, 12* despre armatur'a *Iazygiloru* : «hastae sunt longiores, et loricae ex cornibus rasis et laevigatis, plumarum specie linteis indumentis innexa; equorum plurimi castrati.»

(95) «L'Empereur reçoit une députation des Sarmates ou des Gètes qui probablement lui offrent leur alliance ou leur soumission».

(96) *Ev. pont. 1, 5, 74; IV 2, 2, 1, 2, 108.*

Spre a insufliá mai multa gróza, ei isi incondeiau obrazii si corpulu, si cu càtu li-niile erau mai lungi cu atátu si védi'a persoanei era mai mare. (97)

R. Daci

§ 12

Putemu a ne face ua idee esacta despre locuintiele Daciloru, studiindu pe basso-relievrile Columnei Trajane diferitele constructiuni dace, ce amu reprodu su pre tab. S, T si tab. II. V si VIII. Avendu a vorbí mai departe (98) despre acestea d'in punctulu de vedere architectonicu, ne vomu margini aci la cate-va observatiuni. Unele locuintie suntu simple colib' de lemmu de constructiune usiora (99); altele facute numai d'in scanduri, coperisulu avendu doue stréssini, stau pe trunchi de arbori taiati piedisii si ingropati in pamentu; suntu numai cu f'restre, si fora usi, asia co nu se puté intrá de catu cu unu chiopengu séu usia asediata orizontalu; iar in giuru au imprejmuire de uluci, destinata, dupo cum ne spune Xenophonte (100), a adeposti oile in timpulu noptii. Pe tabela II (101) figureadia in partea stanga doue colibe, d'in cari un'a pe pari nalti aproape càtu colib'a; cea-alta cu usi'a in aeru, pare cu temeli'a pe pamentu. Prim'a, intarita de giuru impregiuru de unu gardu de pari, se iá de unii invetiati (102) dreptu *palafitte* séu locuintie lacustre. De si esista óre-care analogie între colib'a de pe Columna, si între descriptiunea ce ne-a lasatu Herodotu despre locuintiele Paeoniloru thraci d'in giurulu lacului Prasias (103), socotimu ansa

(97) Vedi mai susu nota 25. Affora de Thraci, tatuarea se obicinuiá de Agathirsi, Sarmati, Celti Mossynocki si alte popóre.

(98) Vedi capít. XII.

(99) Tab. T Nr. 1. — pl. 99 ed. Fröhner.

(100) *Anab.* VII, 12.

(101) pl. 50—51 ed. Fröhner; ib. pl. 79.

(102) D-lu Fröhner a observatu cellu d'anteiu (*La Colonne Trajane*, Paris 1865, p. 91 seq. Id. editiunea cea mare, Nr. 16 pl. 50—51 si Introdunctiunea) analogiile d'entre architectur'a colibeloru dace de pe tabl'a II si cassele lacustre alle Paeoniloru thraci descise de Herodotu (vedi not'a urmatore). *Nenmann W.* (*Ausland* 1867 Nr. 27 [Philologus, t. XXVI, 734] «*Die Pfahlbauten auf der Trajanssäule*») ajunge la conclusiunea co: precum Her dotu ne descrie in locuintile Paeoniloru thraci celle d'anteiú palafitte, totu astu-foliu Columna Trajana ne presenta in tabl'a de susu cea d'anteiu representatiune plastica a loru. (Vedi si *Rückert. Die pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropas*, Würzburg, 1849. D-lu Odobescu, in congresulu archeologicu tinutu la 1870 in Copenhaga a sustinutu asemenea co acele constructiuni de pe Columna aru lasa a se banui si in Daci'a antic'a esistencia a palafiteloru séu locuintieloru lacustre (vedi *Cazalis de Fondouce, Congrès d'archéologie préhistorique*, in *Revue des cours scientifiques*, 1870, p. 169).

(103) Herodotu V, 15 si 16. arreta co Megabazos, generalulu lui Darius, dupo ce invinse pe Paeonieni, si ajunse la muntele Pangaeos, unde locuiescu Doberii, Agriani si Odomantii d'in giurulu lacului Prasias, ii fu peste putintia a invinge si pe acesti'a; d'in cauza co ei traiau in lacu ehiaru, in chipulu urinatoru: In midiloculu lacului se afa po lele de scanduri gróssr, pe pari inalti, si comunicându cu óscatulu numai prin ua singura punte strimita. «Acesti pari incrucisati, cari sustinún podelele, fusesera intr'unu timpu batuti in pamentu dupo inteliogerea de obyete a locuitoriloru acellui

impreuna cu dd. Desor (104), Joseph Haupt (105), Gooss (106) si altii co nu pote fi vorb'a despre palafitte, de cari s'a aflatu resturi in lacurile Elvetiei, Italiei de Nordu, Franciei meridionale si Germaniei (107). Pentru co, mai antein, basso-relievulu ne areta lamuritu unu oppidum dacu pe verfulu unui munte, iar la pole celle doue cascioare, si nicairi vre unu lacu; este dera imposibilu a cautá in muntii Daciei sate séu

lacu, si in urma, ii batea dupo ua reauliala, care cerna cá fie-ce barbatu, casatorindu-se cu ua femea, sa fie datoru a aduce d'in muntele Orbelu, si sa bata in lacu trei pari inercusiati; si obiceiu lu este cá fie-ce omu sa se casatoréscu cu mai multe femei. Chipulu de a locui in intru este co fie-care are colib'a sea, in care locuesce, construita pe podele, printre cari, pentru despartire, se deschide ua usia care se scobora pene in lacu. Ei lega pe micii loru copii cu ua fringhie, de frica sa nu cadia in lacu, si hranescu caii si vitele de povara cu p>scu.»

«Τὸς δὲ σταυροὺς τοὺς ὑπὸστῶτας τοῖσι ἱερῖοις τὸ μὲν καὶ ἀρχαῖον ἔστρονον κοινῇ πάντες οἱ πολῖται, μετὰ δὲ νόμῳ χροόμενοι ἰσῆσαι τοιῶδες· κομιζόντες ἐξ οὖρσας, τῷ οὐνομά ἐστι Ὀρβηλας, κατὰ γυναικα ἐκάστην ὁ γαμέων τρεῖς σταυροὺς ὑπύσθησι· ἄγεται δὲ ἕκαστος συγνάς γυναικας. οὐκῆουσι δὲ τοιοῦτον τρόπον, κρατέων ἕκαστος ἐπὶ τῶν ἱερῶν καλύβης τε, ἐν τῇ διαίτῳται. καὶ θύρης καταπακτῆς διὰ τῶν ἱερῶν κάτω φεροῦσης ἐς τὴν λίμνην. Τὰ δὲ νέπια παιδία δέουσι τοῦ ποδὸς σπάρην, μὴ κατακλισθῆ δαιμαίνοντες. Τοῖσι δὲ ἴπποισι καὶ τοῖσι ὑπόζυγιοισι παρέχουσι χόρτον ἰχθύς.»

Déco in fundulu lacului Prusias, numitu adi Tachynos, se afla resturi d'in antic'a locuintia a Páoniloru, ne lipsese pene acum ori-ce sciintia. **Lubbock**, *l'homme préhistorique*, tr. Barbier, Paris 1876 p. 162 dice: «Un de mes amis qui habite Salonique, m'a assuré que les pêcheurs du lac Prusias demeurent encore dans des huttes en bois construites sur l'eau comme au temps d'Hérodote.» — **Deville** rapporta (*Revue archéol.* 1868, vol. II. p. 412) co a vediutu langa Strymon remasitia de locuintie lacustre, cum si pe tiermurile Thraciei si in partea orientala a Macedoniei. Acelasi chipu de locuintia se regasesce la triburile d'in Sumatra. Borneo, insulele Caroline si in Nou'a-Guinea (Dumont d'Urville, *Histoire* IV, 607) cum si in insulele d'in Irland'a numite *Cran-noge* (Vedi Lubbock, op. cit. p. 163 seq.) Aspe tulu ce puté presentá unu satu pallustru vedi-lu intre alte la **Sacken**, *Über die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropas und die Quellen der deutschen Urgeschichte*, Wien 1862, fig. 9.

Compara celle de susu cu urmatorea descriptiune despre colibele de pescari pe Wolga :

«The huso enters the rivers to spawn earlier than the sturgeon, generally about mid-winter, when they are still covered with ice. At this time the natives construct dikes across the river in certain parts, formed with piles, leaving no interval that the huso can pass through; in the centre of the dike is an angle opening to the current, which consequently is an entering angle to the fish ascending the stream; at the summit of this angle is an opening, which leads into a kind of chamber formed with cord or osier hurdles, according to the season of the year. Above the opening is a kind of scaffold, and a little cabin, where the fishermen can retire and warm themselves or repose, when they are not wanted abroad. No sooner is the huso entered into the chamber, which is known by the motion of the water, than the fishermen on the scaffold let fall a door, which prevents its return to seaward; they then, by means of ropes and pulleys, lift the moveable bottom of the chamber, and easily secure the fish» (Kirby, *Bridgewater Treatise*, vol. I p. 108).

(104) ap. **Cazalis** l. c

(105) *Die dacische Königs- und Tempelburg auf der Columna Trajana*, in *Mittheilungen der K. K. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1870, Wien.

(106) *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV, 1 Heft, p. 94.

(107) Vedi **F. Keller**, in *Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zurich*, bd. IX, XII, XIII, XIV heft 1 u. 6. — **Fr. Troyon**, *Habitations lacustres des temps anciens et modernes*, Lausanne 1860. — **I. Staub**, *Die Pfahlbauten in den Schweizer Seen*, 1854. — **F. Maurer**, in

cetati lacustre (108), cu atatu mai multu co allaturi de colib'a construita pe pari, se afla, dupa cumu diseramu, alt'a ce sta d'a dreptulu pe pamentu. Si apoi, parii ceta-

«Ausland» d'in 1864/65; -- Hassler, in *Deutsche Vierteljahrsschrift*, 1865. — Virchow, *Pfahlbauten.*, — Iahn u. Uhlmann, *Die Pfahlbaualterthümer von Moosseedorf*. Bern, 1857. — Desor, *Les Palafittes ou constructions lacustres du lac de Neufchâtel*, — Paris 1865. — Lindenschmitt, *Die vaterländischen Alterthümer der fürstl. Hohenzoller'schen Sammlungen zu Sigmaringen*, Mainz 1860, p. 174. Reinhold Pallmann, *Die pfahlbauten und ihre Bewohner*, Greifswald 1866, si dara de séma despre dens'a, in *Allgem. Zeitg.* 1867, Beilage Nr. 185—188, de Felix Dahn — Rückert op. cit. — Gastaldi, *Nuovi cenni sugli ogetti di Alta Antichita trovati nelle torbiere e nelle marmiere dell' Italia*. — Stoppani, *Prima ricerca di Abitazioni lacustri nei laghi di Lombardia. Atti della Soc. italiana di scienze naturali*, 1863, vol. V, p. 154.

(108) Este curiosu co d. Hasdeu, (*Istoria Critica*, ed. II, p. 230—233) cata se esplice lips'a locuinteloru lacustre in poetulu Ovidiu priu acea co baltile dobrogiane, ca si alle unei parti d'in Romania, «nu suntu nici francamente dulci, nici francamente sarate,» caci altmintrelea poetulu trebuia neaperatu se mentionedie asemeni locuintie, déco aru fi esistatu! Iar dreptu probe co pe Columna Trajana avemu anume sate séu cetati lacustre, «tote in Temesian'a» este co «baltile d'in Temesian'a suntu atatu de inoffensive, in catu anume printre Banatieni s'au cullesu essemplele cellei mai extraordinare longevitati, buna óra de peste 160 de anni.»; apoi co, dupo spus'a lui Herodotu (V. 8--10). Siginnii avéu niste cai forte mici, si «anume regiuniloru cu palafitte appartinéu intr'ua epoca «pre-istorica» speciele animale celle mai nenunte, éra mai cu séma niste calusiei de totu in minia-«tura» si, in fine, co, Siginnii erau marfasi, cea-ce corespunde cu caracterulu industrialu alu palafiteloru. In acestu chipu esplicându lucrurile, autorulu, fora indouiala, nu póte de catu a se «maguli de a fi dobenditu urmatorele trei rezultate destulu de importante: 1. Locuintie lacustre *essistau* sub Erodotu si pene in epoc'a dacica in Temesiana; 2. Locuintie lacustre *n'au essistatu* pe tiernulu danubianu ambilateralu de la Ialomitia in giosu; 3. Locuintie lacustre *au pututu essiste* in Olteni'a, considerata ca unu territoriu intermediaru intre celle doue punturi extreme de mai susu.»

Pentru noi anso remâne constatatu: 1. co pene astadi nu s'a gasitu in Temesian'a séu Olteni'a nici-ua urma de locuintia palustra, si deci nu trebuie sa conchidemu la essistentia loru in vechime dupo longevitatea Banatieniloru séu dupo poporatiunea robusta a Mehedinului, caci atunci aru trebui sa intempnamu la totu pasulu palafitte, chiaru si pe verfulu muntiloru; nu mai pucinu anco, dupo c lle doue colibe construite pe pari ce se vedu pe Columna Trajana, alaturea cu altele fora pari cladite d'a dreptulu pe pamentu, si fora vre-unu indice de lacu séu balta impregiuru; 2. co speciele animale *mici* d'in period'a preistorica gasite in lacurile Elvetiei nu suntu de confundatu cu caii cei mici ai Sigynniloru, pentru ca: din acelle specii animale, numai vulpile si mieiu paru mai miei de catu suntu acumu, pe cându tote remasitele de callu (la Wangen s'a gasitu unu singuru dinte, la Moosseedorf numai unu osu metatarsu; la Robenhausen, unu singuru osu alu tarsului; la Wauwyl cate-va ose, si la Nidau numai mai multe osseminte), apartinu varietatii domestice (Equus caballus). (Vedi *Lubbock*, op. cit., p. 184); si déco in unele locuri, cum buni-óra la statiunea lacustra Moeringen (lacul Bienné), si la Vaudrevanges s'a gasitu cateva zabale de bronzu cu dimensiuni mici (Vedi *Al. Bertrand*, *Archéologie Celtique et Gauloise*, Paris 1876 p. 215 seq.—**I. Gozzadini**, *De quelques mors de cheval italiques*, Bologne, 1875) cari aru permite sa conchidemu ca in epoc'a lacustra caii erau de ua talia mai mica de catu cei de asta-di (partea zabalei ce se pune in gura atinge la zabal'a de la Moeringen numai noua centimetre de lungime, iar la celle de la Vaudrevanges anca nici atat'a—pe candu la zabalele cailoru moderni lungimea variadia de la 12—15 centimetre) lucrulu s'aru puté esplicá intr'altu chipu. Sigynnii cei cu cai mici si cárnii, cu perulu lungu de cincii degete (Herodotu V, 69) facéndu comerciu cu Ligurii locuitori mai susu de Marsillia (dupo ua glossa a lui Herodotu forte vechia), trebuia probabilu pentru a ajunge aci, sa traversedie

tilorū lacustre, dupo cumu observa d. Desor (109), nu se vedeu d'in apa, talp'a cladielorū asiadiata pe densii, fiindu la nivelu cu ap'a, — pe cāndu pe Columna ei suntu forte visibili.

Pe aceiasi tabla II, in intrulu cetatiuei, se afla ua mica cladire si ua curte circulara de uluci, ambele separate de pamentu prin pari (110), precum si pe pl. 79 ed. Fröhner (111) ne 'ntempina asemenea casa incongiurata de uluce facute, cá si acumu,

Helveti'a, unde puté aduce cu densii si d'in acei cai mici cari orau forte buni la trasura. (Asemeni cai sigyni Strabo (XI p. 520) ii gasesco in Caucasu. Vedi *Bertrand*, op. cit. care sustine parerea acest'a si *André Sanson, les Migrations domestiques [Revue de philosophie positive, 1872]* cari atribue caii cei mici d'in Franci'a, cai bretoni si cei limaseni mai cu sóma, unei rase orientale aduse in Galli'a de triburi asiatiche, intr'ua epoca departata).

3. Co Sigynii puté fi comercianti, fora cu tóte astea sa fie siliti a duce in pretinsele colibe lacustre d'in Temisian'a viati'a rheumatico-amphibica la care-i osindesce d. Hasdeu, fora scirea lui Herodotu séu a vre unui autoru vechiu séu modernu, nu este trebuintia de nici-ua proba. Déco Franz Maurer (in *Ausland*, 1864, Nr. 39 seq.) si Reinhold Pallmann (*Die Pfahlbauten und ihre Bewohner* 1866) vedu in palafitte nisce tarabe alle negutiatoriloru semitico-hellenici, cari si aru fi parasitu locuintiele, hainele si utensilele lorū commode pentru a se virf in visiunile aquatice alle Helvetiei si sa traiasca cá selbaticii, acést'a este ua parere de multu combatuta si de nimeni acceptata — afara dora de autorulu *Istoriei Critice* (Vedi *Algem. Zeitg.* 1867 Beilage Nr. 185 seq.). Prin urmare nu intilegemu cum «Erodotu atesta indirectamente prin importantissimulu seu pasagiū despre caii Sigyniloru present'i locuintiloru lacustre in Temisiana»; si in fine

4. Catu despre theori'a dupo care locuintiele lacustre nu puté fi de catu numai pe lacuri «francamente dulci» séu «francamente sarate» pe lacuri adica *omogene*, iarū nici ua data pe celle mixte, cata sa marturisimu, co ea este cu totulu noua : Nici Herodotu care vediuramu co descrie palafittele Páoniloru de pe laculu Prusias (V, 16), nici Hippocratu care vorbesce despre palafittele locuitoriloru de langa Phasis (t. 2, p. 61 ed. Littré, 18 si 83 ed. K. Petersen), nici Strabo si Caesar cari arretta co Belgii obicinuiāu a se ascunde d'inaintea inamicului in colibe de lemnu cladite in balti, nici Apollonius de la Rhodos (Argonauti IV, vers 635) Suidas, (v. Allobriges) etc., nici cei ce au vorbitu pe largu despre locuintiele de adi lacustre d'in Sumatra, Borneu, Nou'a Guinea, séu despre celle vechi d'in Elveti'a, Itali'a, Franci'a, Scoti'a, Irland'a, Germani'a, Austri'a, — nu scimu sa fi observatu co selbatecii lorū locuitori erau asia de inaintati cu cunnoscintiele higienice in catu se gasea in stare a face ua distinctiune pathologica intre lacuri, fugindu de celle dulci-sarate séu de celle cu apa dulce mestecata cu apa minerala, fiindu-ca lucrarea acestor'a pathogenica este febrifera si omoritóre, pentru a allege de locuitu numai acele lacuri cari suntu «francamente dulci séu francamente sarate».

(109) **Cazalis**, l. c. : «M. Desor dit que l'on pourrait en effet, à première vue, croire qu'il y a des indices de stations lacustres dans des cabanes sur pilotis, figurées sur la Colonne Trajane. Mais si l'on fait attention que les pilotis des cités lacustres ne se voyaient pas, le plancher qu'ils supportaient étant au niveau de l'eau, on doit plutôt penser que ces figures représentent simplement des vedettes comme celles qui se trouvent sur les bords du Danube».

(110) **Raph. Fabretti**, de *Columna Traiani Syntagma*, Romæ MDCXC, p. 18—19 le tine dreptu hambare séu patule pentru grane : «In eisdem Castris post num. 137 bina aedificia ex tabulis, tignis seu stipitibus suffulta, quadratum alterum, alterum verò rotundum, granaria mihi ex rimere videntur».

(111) **Fröhner**, *Colonne Trajane*, ed. mare, ap. Nr. 48 (pl. 79—81). «L'une des maisons, entourée d'une clôture de planches, est une espèce de palafitte du genre de celles que nous avons rencontrée. De nos jours encore, les huttes bâties sur piquets sont en usage dans les pays du Bas-Danube.»

de blani retezate picdisiu la verfu, semenandu picheteloru de graniceri români d'in insulele Dunarii, séu colibeloru de pe la munte, fora ca sa putemu conchide d'in nici-un'a d'in ele esistentia palafitteloru séu locuintieloru lacustre in Daci'a in timpul lui Trajann.

Colib'a conica coprita cu trestie ce se vede pe basso-reliefulu : *Daculu luptandu* conservatu in museulu Luvrului d'in Paris amintesce casele Quadiloru celle in forma de cosiu si invelite totu cu trestie de pe Column'a Antonina (112), cumu si colibele celtice, descrise de Strabo (IV, 4, 3), ce se facé d'in scanduri si d'in gardu, in forma circulara, iar coperisiulu loru immensu semená unoru cupole. (113)

Insa alaturi cu asemeni case primitive Column'a ne aréta si constructiuni pe unu planu mai nou. cum de exemplu acea casutia de pétra cu frontonu triunghiularu ce se vede pe tabl. V (114) séu c'a cu numărulu 7, tab. T facuta de bucati de pétra bine taiete, cu ua singura facia (*pignon*), cu acoperisiulu de scanduri de bradu, si cu doue etajuri, cellu de josu avendu numai usia, d'asupra cari'a este ua mezenina prin care vine lumina in etajulu de susu. Ulucile d'in prejm'a casei suntu de blani late si nalte, ascutite la verfu.

In cetati, fora 'ndoiala, casele ni se presenta mai comode, frumoase, elegante si compuse d'in mai multe camere; vedemu in elle chiaru palate, castelluri si turnuri de aperare, edificii publice, despre alu caror'a styly si tehnica vomu avé a ne ocupá mai departe, ca sí despre oppidele si cetatile intarite dace.

§ 13

Interiorulu si mobilierulu caseloru tieranâsci trebue sa fi fostu de ua mare simplicitate, ca si viati'a poporului; uneltele domestice mai tóte de pamentu, pucine de lemnu, si forte raru de metalu. De acea sapaturile facute in câte-va puncte alle Romaniei si Transilvaniei a datu la ivéla: mesciore, linguri, urciore, urciorusie, borcane, opaitie, bardace, cane, causie, gavane, covatiéle, strachini, strecuratori, tipsii, tieste, plosci, instrumente de tiesutu, de lustruitu séu de sclivisitu, tóte uneltele casei, tóte de pamentu, destullu de variate prin forme, ornamentatiuni si fabricatiune (115). — Anso cum civilizatiunea locuitoriloru nu se desvolta nicairea intr'unu chipu egalu, raporturile topice producèndu stari culturale deosebite — de si contimpurene, — asia si la Daci, class'a celloru avuti de prin oppide si cetati, erá in positiune sa si procure si utensile de bronzu, de argintu si de auru, sa mobiledie casele cu lucruri scumpe si lucraturi frumoase, avèndu gustulu bunului traiu, si chiaru óre-care aplecare cotre luxu, dupo cum dovedescu : nu numai obiectele aflate in Transilvania : cutite, cupe, vase tripodé de arama, cazane de bronzu, obiecte de podoba,

(112) Vedi I. Grimm, *Kleinere Schriften*, II, p. 142 Berlin 1865.

(113) Cf. M. Vitruvius Pollion II, 1 : «aedificia constituuntur... in Gallia... scandulis robustis aut stramentis.» Caesar V, 43 si VIII, 5.

(114) pl. 70 ed. Fröhner.

(115) Vedi tab. K, I, si M si descriptiunea loru pe largu mai la valle.

fibule, braciari, verige, totu feliulu de giuvelle — d'in care amu reprodusu mai multe pe tab. F. G. M; nu numai stralucirea si bogati'a armeloru lor decorate cu ornamente ciselate in auru argintu si pietre scumpe (vedi tab. C, D, E, F, Q si R), despre cari vomu avé a vorbi pe largu mai departe, déro dovedescu si scriitorii anticitatii cari arreta bogatiile de auru si argintu luate de Trajanu de la Daci (116), bogatii ce ajunsera imperatului a zidi intregulu foru de la Rom'a (117), si a indiestrá in drept'a si in stang'a templele d'in imperiulu seu. (118)

§ 14

Nutrimintulu poporului dacu, care ducé mai multu ua viatia de pastori si agricoli, se compunea d'in lapte, brndia, vegetale si cereale (119). Carnea, care de altmintrelea nu lipsea Daciloru, coci atatu venatulu de prin munti si padurile intinse, catu si numerósele ciredi de vite, le-o oferea cu prisosintia, se rare a nu fi fostu cu totulu interdusa d'in scrupule religióse, ca la Geti, — de si pentru vinu Strabo (120) ne spune co d'in ordinulu pontificelui dacu Deceneu ei stírpira tóte viile, si traira fora de vinu. Probabilu co acéata mesura restrictiva fusese provocata prin abusulu ce Daci, cá si Getii si toti Thracii, faceau de beuturi spirtuose, si privé mai multu poporulu de giosu, de cátu nobilimea. (121)

(116) *Ioannes Lydas, de magistratibus* l. II, 28, dice co Trajanu a luat de la Daci ciuci millione de litre de auru si dióce millióne de litre de argintu, cifre ce ni se paru camu esagerate.

(117) *Gellius, Noct. attic.* XIII, 24 : In fastigiis fori Traiani simulacra sunt sita circum undique inaurata eorum atque signorum militarium; subscriptum est: EX MANUBIIS. Quaerebat Favorinus cum in area fori ambularet, quid nobis videretur significare proprie manubiarum illa inscriptio. Tum quispiam qui cum eo erat, «ex manubiis», inquit, «significat ex praeda; manubiae enim dicuntur praeda, quae manu capta est.»

(118) Pe Column'a Trajana se vede (pl. 169—171 ed. Fröhner) mai multi soldati románi ducédu catiri incarcati cu unu numeru enormu de vase de argintu si auru (ἐκπώματα, σκευή) intre care si serviciulu de messa allu lui Decebalu (pe tab. G. fig. Nr. 15—19 amu reprodusu obiectele visibile pe Columna d'in acestu serviciu), si alte vase si obiecte (cum de esemplu unu splendidu cornu de zimbru pentru beutu) pe cari Trajanu, in timpulu expeditiunei d'in Orientu, le consacrá lui Jupiter Kasios in sanctuarulu d'in giurulu Seleuciei in Syri'a : «Κάσιος Ζεὺς, ἐνθα Τραϊανὸς ἀνέθηκε κρατῆρας, ἀργυροῦς, καὶ κέρασ βόθῳ πικμιγέθεσ κεχρωστωμένον, ἀροθίνια τῆσ κατὰ τῶν Γετῶν νίκης, καὶ βιγυράμματα ἐν τοῖσ ἀναθήμασιν Ἀδριανῆσ πεποιεμένα.» Ζητὴ τὸδ' Ἀινεάδης Κατὶρ Τραϊανὸσ ἀγάλμα.» κ. τ. λ. *Suidas, Vo Κάσιον ὄρος.* Pe pl. 171 si 172 ed. Fröhner ua capetenie daca tinc in mâna ua tava plina de giuvelle ce se gatesca a le oferi lui Trajanu ca se-i crutie viati'a; altii se vedu inaintea imperatului cum ii presinta daruri si i implora iertare.

(119) In saptaturile de la Vodastra, distr. Romanati, d. Bolliacu (*Trompeta Carpatiloru* 1876, Nr. 1255) ne spune co a gasitu semintie calcinate, lintisiora, susamu si meiu, iar intr'unu vasa de pamentu negru : seoci si melci. (Vedi fig. Nr. 20 acelasi numeru allu diarului). — Passagiulu d'in Columella VII, 2 citatu mai susu in not'a 66 se póte referi la Daci cá si la Geti.—Pe Column'a Trajana pl. 142—143 ed. Fröhner se vedu legionari románi cum secera holdele de grtu alle Daciloru, iar pe pl. 159—160 multe provisiuni de grtu ce Romanii gasira in lagérulu parasitu de Daci.

(120) l. VII, c. 3, § 11.

(121) Vedi anco si cap. urmatoru.

Portulu obicinuitu allu Daciloru pre Column'a Trajana consta din : I. *sagum* (σάγυς, *saga*) care puté tine locu de mantia si de tunica de d'asupr'a. Era ua haina diversu colorata si cu lucraturi frumose de flori, deschisa 'nainte, spintecata puciuu la spate, cu maneece lungi séu scurte, lunga pene aprópe de genuchie si stransa la talia prin ua cingetóre, semenandu kaftanului cu maneci lungi (χειριδωτὸς χιτῶν (122). Celle ordinare se facea d'in lana aspra si latioassa, si se numiau *laenae* λαίνας séu *linnae* (123). Se purtá si ver'a si iern'a, celle pentru iarna fiindu neaparatu d'in materie mai grosa, cá sa apere corpulu contra frigului.

II. Ua mantia aruncata pe spate si prinsa tíspanu cu un'a séu doue agrafe (copci) pe umerulu dreptu, cu marginile simple séu lucrate cu ciucuri. (124)

III. Nadragi (braccae βράκαι, ἀναξοπίδες) cu cute josu si bagati in incaltiaminte, care consta intr'unu feliu de opinci legate cu nojitie. (125)

IV. Ua caciula, care imiteadia bonnetulu phrygianu (126), asemenandu-se cându fesului fora ciucure (127), cându caciulei resfrante a munteniloru nostri (128), cându tiurcei cellei mari mocanesci (129), cându in fine iá form'a unui conu tepezatu (130).

(122) Pe unu basso-relievu d'in museulu nationalu d'in Pestha se vede unu specimenu de acésta haina, correspondietoriu cu totulu descriptiunei facute de Strabo IV, 14, 3. (Desjardins, *Monument. épigr. du musée national hongrois*, in f. pl. XXXII Nr. 198, monumentulu funerariu allu lui Aurelius Verus). — Pe tab. V : Supunerea unui tribu dacu, amu reprodusu unu basso-relievu de pe Column'a Trajana care reprezenta portulu ferreiloru dace, allu barbatiloru si allu copiiloru daci. Haina acestor'a este spintecata la spate si d'innainte, semanendu unei tunice femeiesci. Vedi si pl. 120 si 121 ed Fröhner.

(123) Strabo IV, 14, 3; Issidoru de Sevilla. *Origin.*, XIX, 23.

(124) Pe pl. 47—50 ed. Fröhner se vede mantia cu ciucuri pe de margini purtata de unu piloforu; iaru pe pl. 52—53 in asemenea mantia cu ciucuri suntu imbracati comatii (poporulu de josu cellu cu capulu gollu) veniti cá soli de pace la Trajanu. Mai vedi mantie cu ciucuri la comatii pe plan. 75—76, si la simpli soldati pe pl. 143. Cf si pl. 129—130.

(125) Pl. 42 ed Fröhner costumulu unui spionu dacu prinsu si dusu legatu. Acest'a, cu perulu mare, cu barba si mustati, porta : *sagum* cu maneci scurte, de nu cum-va artistulu n'aru fi vrutu se le indice sumese, spre a se vedé mai bine manile legate alle spionului; apoi, ua mantia simpla si nadragi bagati in opinci. Cf. pl. 113 ed. Fröhner, si tab. I, II, III, IV, V, VIII, si lit. N. O. P. X.

(126) Vedi bonnetulu phrygianu allu cavalerului de la Pelinna, tab. lit. V, Nr. 1; allu prisonierului dacu tab. P. fig. Nr. 7, si ib. fig. Nr. 1.

(127) Tab. I, III, IV, V, VIII.

(128) Tab. O, Nr. 3.

(129) Tab. U.

(130) Tab. P. Nr. 4, 5, — Fröhner, pl. 129—130. Compara form'a astui bonnetu cu celle de pe Column'a Antonina, pl. 3) si cu caciulele nalte si ascutite alle resboiniciloru Messapieni de pe unu vasu d'in Itali'a meridionale (Gerhard, *Apul. Vas.* I, 2 si Daremberg et Saglio *Dictionn. des antiquités Grecques et Romaines*, p. 674, fig. 793) si alle Scythiloru, despre cari vedi mai susu not'a 79.

Ea erá rezervata, dupo Cassiu Dion (131), principiloru, iarú dupo Iordanes (132) preotiloru daci, — ceea-ce in multe casuri, lucrulu trebue sa fi fostu acelasi. Numele seu technicu era *κρῆσασια* (133), numele genericu ansa *πίλος βαρβαρικός*, iarú cellu latinescu *pileus*, tiara, de unde si espresiunile *πιλοφόροι* (134) si *pileati* (135), date nobilei dace. Inclinámu a crede co acelasi rolu ce jucá la Macedoneni causi'a regale cu purpura si diadema séu legatur'a regale (136), *καυσία βασιλική*, *καυσία διαδηματόφορος*, ilu jucá fesulu *κρῆσάσια* la Daci. Erá déro unu insemniu allu puterii regale (137), unu privilegiu esclusivu allu regelui si allu principiloru d'in famili'a regale, acordatu si unui ore-care numeru de nobili si de oficierii regesci numiti *πιλοφοροι* séu *tarabosti*, adica purtatori de tiara (n. pers. târbus, caciula ascutita, pileus), la Daci, si *purpurati* la Macedoneni (138). De aceia, grij'a ce pune artistulu de a representá pe Columna unele persone cu asemeni caciule, se explica lesne, elle avendu valoarea unui insemniu ce indica ua persona de ua trépta inalta (139),

(131) I. LXVIII, 8, 9 : 'Επιπόμφει μὲν καὶ πρὸ τῆς ἤτης πρέσβεις, οὐκ ἔτι τῶν κομητῶν, ὡσπερ πρότερον, ἀλλὰ τῶν πιλοφόρων τοὺς ἀρίστους. **Petrus Patricius**, *fragm.* 5, in *Fragmenta hist. graec.* IV, 185.

(132) *De reb. Geticis*, c. 10. Graecisque consimiles, ut refert Dio.—Qui dixit primum Tarabosteos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generosi extabant : ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabantur.— Pe pl. 156 ed. Fröhner pare co figurédia preotii daci cu tiar'a pe capu.

(133) **Erotianus**, *Glosae in Hippocratem*, s. v.

(134) **Criton**, *Getica* in *Fragm. hist. graec.* t. IV, 374. — **Dion Chrysostomus**, *Orat.* LXXII, t. II, 246 ed. Dindorf.

(135) **Aurelius Victor**, *de Caes.*, c. 13. Cf. nota 94 de mai sus. — Textulu din **Paulinus**, *Carmen de Niceta, Daciae Episcopo* : «Et Getae currunt et uterque Dacus, qui colit terrae medio, vel ille divitis multo bove pileatus accola ripae» nu pote servi pentru Dacii proprii.

(136) Erá unu feliu de palarie larga de písia, particulara Macedoniloru (**Polux**, *Onomasticon* X, 162, **Eustathius in *Odysseam*, 1399) cu marginea despartita si resfrinta in susu, cu fundulu impodobitu cu anu latu ornamentu circularu, cea-ce facea pe Plautu, atribuid-o in specialu Illyriiloru, s'o compare cu ua cinperca :**

«*Sycophanta*. Advenio ex Seleucia, Macedonia, Asia atque Arabia.

Charmides. Pol ! hic quidem fungino genere est ; capite se totum tegit.

Illarica facies videtur hominis, eo ornatu advenit.»

Cu astu-feliu de palarie se representa Macedoni'a personificata pe monedele proconsulelui C. Antonius, si alle imperatului Hadrianu cu legend'a RESTITVTORI MACEDONIAE (**Cohen**, *Médailles Consulaires* pl. IV fig. 22 ; *Médailles impériales, Adrien*, No. 1078).

(137) *Καυσία διαδηματόφορος* cu care se representa primii monarhi ai Macedoniei, cum si Alessandru cellu mare remase dupo mórtea acestui'a cá insemniu allu puterii regesci in tote statele formate dupc impartirea imperiului macedonicu, de la Egyptu pene in Bactriana (**Plutarchu**, *Antoniu* 54 ; **Herodotu** IV, 8).

(138) Numiti astu-feliu pentru co purtau causia si chlamida purpuria : 'Εξῆν γὰρ Εὐμεινὲ καὶ καυσίας ἐλουργεῖς καὶ χαλμύδας διανεμειν, ἧτις ἦν διορεὰ βασιλικωτάτη παρὰ Μακεδόσιν. **Plutarchu**, *Eumene* 8. Vedi la **Heuzey**, *Mission archéol. de Macédoine*, pl. 20 causia macedona.

(139) Asia, vedemu pe pl. 82—83 ed. Fröhner unu mare demnitaru allu lui Decebalu, ingenuchiatu inaintea lui Trajanu, co porta in capu ua tiara princiaru de aceiasi forma cu tiar'a regale a lui Decebalu de pe plan. 101—104 si 177—178, si cu tiar'a ce are bustulu reprodustu pe tab. N. fig. Nr. 1. De siguru co tiar'a regale avé unu semnu distinctivu de a supusiloru regelui ; ansa pe

deosebita de clas'a de josu, *κομηται* s'eu *capillati*, pe care o arretta cu capulu golu. D'in arretarile lui Dion Cassius (140) se scie co Decebalu in primulu reshoiu trimise inaintea lui Trajanu va deputatiune alesa spre dispretiu, nu dintre principi s'eu pre-oti (pilofori), ci d'in poporulu de josu, *comati*; si numai c'andu imperatulu se apropià inving'etoru de capital'a daca, regele se induplecà in fati'a pericolului a trimite ambassadori nobili, si in celle d'in urma a veni chiaru singuru in pers'ona cu toti dignitarii sei. In conformitate cu s'pusele scriitorului grecu, Column'a ne representa prim'a deputatiune (141) fora caciule, pe c'andu celle d'in urma (142) figureadia cu *κορβασία* pe capu. Aceiasi caciula *κορβασία* serva a deoseb'í in lupta pe oficerii superiori daci de cotre soldatii de rendu, cari nu porta nimica pe capu (143). Ea se face, de pele s'eu din p'isla. (144)

Costumulu femeiloru daco consta: d'in ua tunica cu maneci, lunga pene la glesne, adesea chiaru pene la pamentu, cu mici cute, deschisa pucinu la g'utu (145), si la midilocu incinsa; pe d'asup'r'a, ua mantia cu, s'eu fora, maneci, scurta, si une-ori str'insa cu unu cordonu, si d'in ua b'ucata de materia (inu s'eu canepa) cu care elle isi inve-luiau perulu capului (146) in chipu gratiosu.

monumente acest'a nu se pote deoseb'í. Palaria regiloru macedoni avé diadema, (Plutarchus Eumene 8, Atheneu 527), adico ua esiarpa de stofa fina tiesuta cu auru, *μίτρα*, si indoita in asia chipu ca formá ua fasia ingusta, alle cari'a capete cu ciucuri cad'eu pe spate. Val. Maximus, VII, 2, 7 numesce diadema: «Candida fascia». In Orientu ansa diadem'a era de metaluri preciose. Iustinus XII, 3: «Post haec Alexander habitum regum Persarum et diadema insolitum antea regibus Macedonicis, velut et leges eorum, quo vicerat, transiret, assumit.» De siguru, aci e vorba despre diadem'a metalica c'á portu de capu regescu in Oriente, si care nu se obicinuiá la Macedoni. Vedi Al. Odobescu, *Cununa mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask*, Bucuresci 1879 p. 21, 31 seq.

(140) l. XLVIII, 8. Cf. Petrus Patricius *fragm. 5. Fragm. hist. Gracc.* V, 185.

(141) pl. 51—52 ed. Fröhner.

(142) pl. 82—83, 101—104 id.

(143) Pe unele monede imperiale Daci'a porta in capu caciul'a resfranta, ce semena bonnetului phrygianu. Asia, pe medaliile lui Traianu cu rev. DACIA. AVGVST. PROVINCIA. S. C, si alle lui Philippu Arabulu (an. 244, 245 p. Chr.) cu inscr. IMP. M. IVL. PHILIPVVS. AVG. RV. PROVINCIA DACIA AN. I. Vedi M. I. Ackner, *Dacien-in den antiken Münzen* (Mittheilungen der K. K. Comm. zur Erhalt. der Baudeukm. 1862, b. VII; 164 seq.. 222).

(144) Bucati dintr'unu bonnetu de p'isla s'a gasitu la Phangeri'a. (*Comptes rendus de la Commission impériale de St. Petersbourg* 1859, pl. XIV).

(145) Tabl. O Nr. 4.

(146) Tabl. O, si tab. V. Unele porta siortiu, si unu feliu de vestonu fora maneci, incinsu fiindu peste talia. La altele mantau'a se vede aruncata peste umeru intocmai ca ua esiarpa, iar tunica lunga si fora incingetóre. Vedi tab. V si pl. 53—54. Cf. pl. 113, 121 ed. Fröhner.— Obicinuitu se purtá multe haine unele peste altele, m'ancecele hainei d'asup'r'a fiindu mai scurte de catu alle cellei de de-subtu, și str'inse cu panglica peste cotu, s'eu ceva mai in susu (fig. Nr. 4, tab. lit. O). Une ori se puné pe spate ua mantela rotunda innodata inainte la talia (ib. Nr. 4), s'eu ua haina largá pe care o stringea in spate facendu dintr'ensa unu nodu ce-lu prindea cu unu acu (pl. 120—121 ed. Fröhner). Croial'a rocheloru dace constá d'in doue foi, un'a d'inainte si alt'a d'in deratu, ambele cusute la umere și de amendoue partile in josu, afara de gaurile manecelor; iara la g'utu tivite si cu unu siretu petrecutu ca sa se lege. Mancelele mai largi la bratiulu de susu, deveniau strimte la cellu de

Unele porta pe capu mahrama alba, altele bonnetu frumosu lucratu, in form'a aprópe

josu.—Pentru a fi mai clari reproducem dupo Karl Köhler (*Die Trachten der Völker in bild und schnitt*, Dresden 1871, erster theil, p. 76—79, fig. 76 77 si 80) tiparul unei rochi dace, (fig. 1) allu unei haine si mantele barbatesci dace (fig. 2 si 3), cu mesur'a in centimetre.

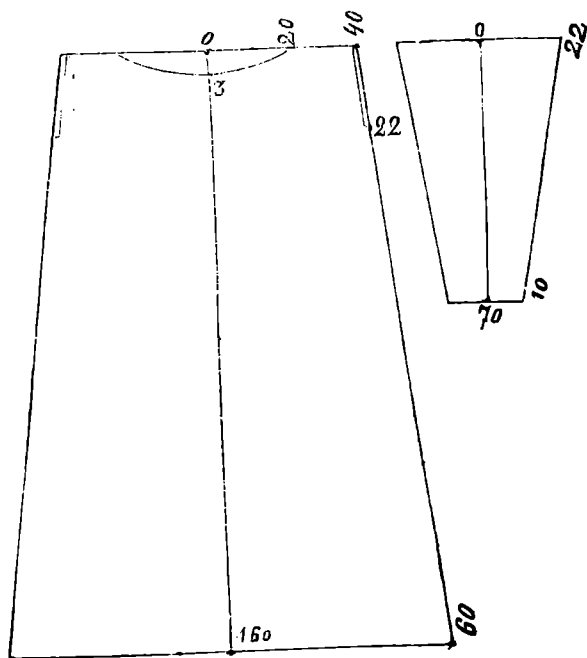

Fig. 1 : Rochia daca cu manece.

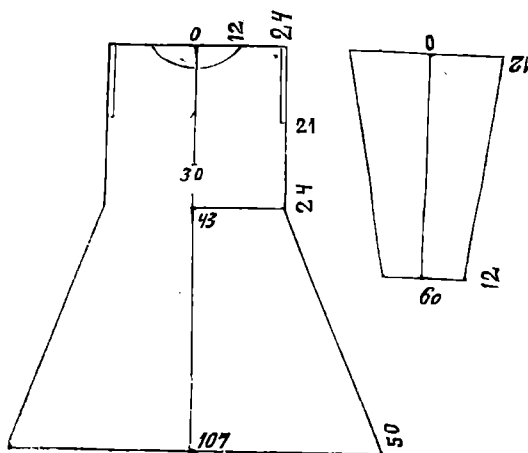

Fig. 2 : Tunica daca cu manece.

a celui de asta-di (147); altele au capellu'a legata cu ua cordea infiorata (148); altele in fine cu bucle mici de peru lasate pe frunte, suntu peptenate cu chica, perulu fiindu striusu cá intr'unu fileu si ajungendu pene pe céfa. (149)

Column'a Trajana ne mai areta femeile dace cu margele (colliere) la gutu (150),

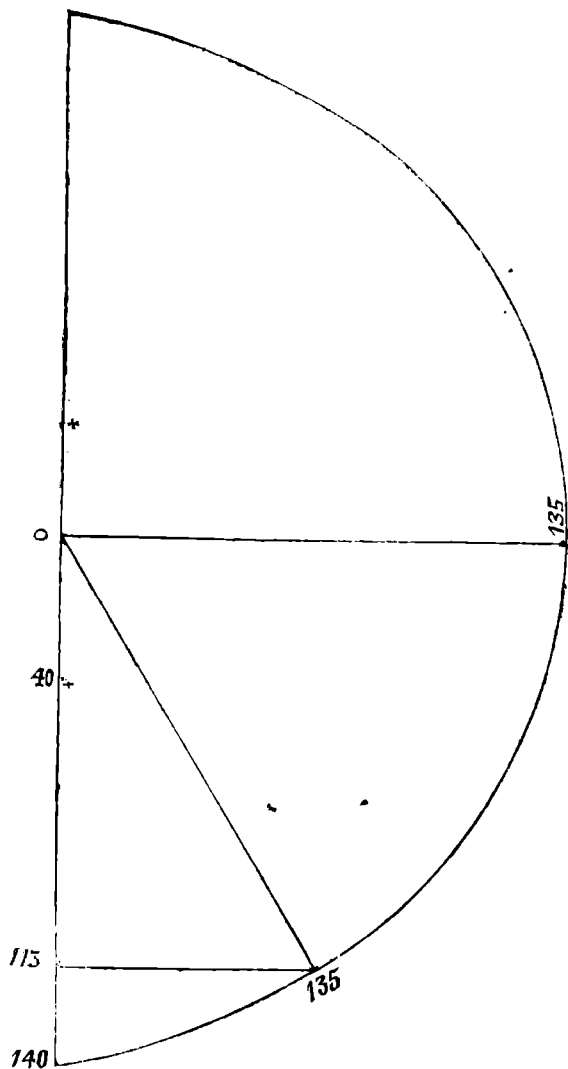

Fig. 3: Mantaua soldatului dacu, $\frac{1}{20}$ d'in marimea ei naturale (1).

(147) Tab. O fig. 1 si 4.

(148) Tab. V.

(149) Tab. O Nr. 2. — pl. 113 ed. Fröhner.

(150) Pl. 63—64 ed. Fröhner.

(1) Locurile insemnate cu cruce indica pe unde se intieau agraph'a.

cu cununii de flori pe cesiție, cu podobe la capu și la mani, cu brățari la umeru; iară giuvellele de totu felulu de bronzu, argintu și auru găsite în Daci'a marturisescu despre gustulu loru de podobe artificiale, precum și despre bogati'a și comoditatea hainelor și sculelor lor.

Îngrijirea corpului se pare mai obișnuită la Daci de câtă la Geti; perulu capului și altu barbii mai în regulă; de ordinariu anso Dacii porta barb'a și perulu lungu, fora nici uă carare, lasatu în plețe pe spate, s'eu lasatu pe frunte *à la breton* (151). Pliniu (152) le atribuie și tatuarea pe corp, unu obiceiu comunu multor popore în anticitate, care constă în însemnarea trupului cu culori storse d'în plante; ellu mai adaoga (153) că une-ori copiii daci se nascu cu semnele ce parinti si-au facutu la brăciu.

Întrebuințarea săpunului de sigură nu le rămasese necunoscută.

III. *Institutiuni și credințe religioase.*

A. *Geti.*

§ 16

Religiunea Getiloru, că tôte religiunile primitive, eră personificatiunea fortierulu mari alle naturei, a temeriloru, dorintierulu și sperantierulu omului slabu și ignorantu; uă religiune a naturei, în care divinitatea nu se consideră că ceva superioru naturei și specificu deosebitu de dens'a, ci că ceva immanentu ei, că partasia la tôte alle selle infinite transformatiuni și creatiuni, că obstiesculu sufletu allu mundului. «Nu norulu produce fulgerulu, dice L. Preller (154), ci mân'a lui Zeus intr'ensulu; nu pomulu scôte florile și rodele selle, ci dryadele intr'ensulu; nu omulu talentatu lucrédia, ci este geniulu d'în peptulu s'eu care cugeta și lucrédia printr'ensulu.» De aceia religiunile anticității trebuia să fie politeistice, neputendu concepe theocraticu fiint'a divinitatii.

Fortiele elementare mai însemnate și mai isbitore alle Naturei: aparițiunea s'orelui, ploile, fulgerulu și trasnetulu, cursulu riuriloru, crescerea și cocerea vegetatiunei erau închipuite că atatea actiuni și împrejurări schimbătoare alle fiintierulu însufletite, și se țileuiau prin figurate povestiri plătitoare între alegorie și mythu. (155)

(151) Tab. N, P, X și tab. I, II, III, IV, V și VIII. — Fröhner pl. 156, 121 etc. Monumentele ne reprezintă și Daci fora barba. Vedi tabl. P Nr. 29 Clarac, t. V pl. 854 (Nr. 2162) statu'a unui rege dacu prisionieru, cu barb'a și mustatile rase; și pl... ed. Fröhner unu piloforu idem.

(152) **Plin.** H. N. XXII, 1, 2: «Inlinunt certe aliis aliae faciem in populis barbarorum feminae, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt».

(153) **Plin.** H. N. VII, 11, 10: «Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.»

(154) *Ueber das Zwölfgöttersystem der Griechen*, disertatiune tinută la 1846 în congresulu filologicu de la Ien'a. Vedi **K. Lehrs**, *Populäre aufsätze aus dem Alterthum*, II auflage, Leipzig 1875, pag. 261 seq., că acestu modu de vedere nu se pôte aplică la religiunea antică a Elleniloru, care eră mai multă uă religiune etnica.

(155) **L. Preller**, *Griechische Mythologie*, I, dritte auflage, Berlin 1872, p. 1 seq.

Oru-catu de pucine suntu trasurile ce avemu d'iu mythologi'a Getiloru, si oru-catu de alterata le este form'a in care scriitorii vechimei le-a transmisa pène la noi, elle ne ducu totusi de a dreptulu la religiunea Thraciloru, despre cari Herodotu (156), dice co adorau numai trei divinitati, indicate dapu numile hellenice : Dionysos, Ares si Arthemis.

§ 17

Dionysos-Sabazius (157). — Divinitatea pe care Grecii o comparau lui Dionysos hellenicu, iara Thracii o numia in limb'a loru *Sabazis* (158), avé unu caracteru cu totul a parte, nesemenându mai de locu dulcelui Zeus de la Nysa (159), lui Dionysos atticu, reprezentantele productiunei si allu vegetatiunei (160), si in particularu allu vitiei si strugurelui (161). Fora îndouiala co si in nordulu Thraciei, la polele muntiloru cultur'a vitiei erá intinsa, si vinulu jucá unu mare rolu in viati'a publica si privata, in ospetie si serbatori, de la densulu chiaru luandu-si interpretii dieului furorea prophetica cu care ptrundeau viitorulu (162); inso Thracii vedéu in Sabazius

(156) Cartea V, cap. 7 : Θεοὺς δὲ σέβονται μόνους τούτους, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν.

(157) Vedi **L. Proller**, *Griechische Mythologie*, I, dritte auflage, p. 544—593. — **L. Georgii**, artic. *Sabazius* in Pauly, *Real-Encyclopädie*, VI, erste abth., Stuttgart 1852, p. 615—621. **F. Lenormant**, *Sabazius* in *Revue archéologique*, XXVIII, 301—306; 380—389 (1874) si XXIX, 43 seq. (1875), si art. *Bacchus* in **Ch. Daremberg** et **Edm. Saglio** *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, p. 591—639.

(158) Σαβάκιος, Σαβάσιος, Σαβάδιος, Σεβάδιος, Σάβος; *Sabazius*, *Sebesius*, *Sabadius*, *Sebadius*, se compara cu sskr. sabádji=onoratu, veneratu (**Lassen**, *Zeitschr. der deutsch. Morgenl. Gesellsch.*, t. X, p. 370. — **Benfey**, *Griech. Wurzellex.* I, 428 cugeta la zend. bagya «ceea-ce trebuie sa fie adoratu»), gr. σέβειν, de unde exclamatiunea εὐοὶ σαβοὶ obicinuita in serbatorile lui Sabazius (**Demosth. d. cor.** 260; **Lob. Agl.** 642. 1045 sqq.) si σάβοι, numele locurilor consacrate acestui dieu, si allu preutilorui sei. (**Plut. Symp.** 4, 6, 2; **Schol. Arist. Av.** 875) Dupo **Cicerone N. D.** 3, 23, 58 Sabazios trecea de fiu allu C'abirului, si de unu vechiu rege allu Asiei. — **Macrobius**, *Saturn.* I, 18 asigura, citandu unu scriitoru d'in primululu secolu 'naintea erei nostre, co Thracii numescu pre Bacchus si *Sabazis*. Cf. *Fr. Hist. graec.* III, p. 214. ed. Didot. Unu scholiastu allu lui **Aristophann** **Schol. Aristoph. in Vesp.** 9) vorbesce in același sensu : Σαβάκιον δὲ τὸν Διόνυσον οἱ Θράκες, καλοῦσι καὶ σαβούς τοὺς ἱερούς αὐτῶν.

(159) **Welcker**, *Aeschyl. Trilog.* p. 286. — **Aristid. Orat.** I, p. 49 : ἦδη δὲ τινων ἤκουσα καὶ ἕτερον λόγον ὑπὲρ τούτων ὅτι αὐτός ὁ Ζεὺς εἶη ὁ Διόνυσος. Despre espicatiunile diferite alle numelui Διόνυσος séu Διόνυσος vedi **Gerhard**, *Griech. Myth.* § 438, 2. — **Abrens Philol.** 23, 209 seq.

(160) Φυτικὸς, **Athen.** I, p. 13.

(161) **L. Proller**, *Griech. Myth.* I, 546.

(162) **Macrobius Saturnal.** I, 18. Numele thracicu allu lui Dionysos, introdusu mai tardiu in Grecia si adoptatu si de Románi, era si Βάχχος, ce se póte compará cu phrygianulu Βαγιάος «dumnedieu» (**Gosche**, *de ariana linguae gentisque armeniacae indole*, p. 22; **Lassen**, *Zeitschr. d. deutsch. Morgenl. Gesellsch.*, t. X p. 869; **Benfey**, *die Hymnen der Sama-Veda*, p. 85), asiá cum se mai numia Sabazius, unulu d'in principalii diei ai religiunei thraco-phrygiene. — D'in caus'a naturei cultului si a serbatoriloru dionysiace Grecii, adoptandu numirea de Βάχχος, ii atribuiru si simtiulu de : inspiratu, cuprinsu de transportu bachicu : βάχχος, de furore orgiastica. (**O. Müller**, *Kleine Schriften*, t. II, p. 24, 28 et seq. **Hen. Estienne**, *Thesaurus*, ed. Didot. v. βάχχος si βαχχέειν. —

mai multu de càtu dièulu vinului, tinendu-lu cá si Phrygienii (163), de «suveranu allu universalu» παγκόσμιος (164), de cellu mai mare dieu allu loru nationalu adoratatu pe munti, de paditoriu allu mineloru si allu comoriloru, de personificatiune a sórelui si de Liber Pater (165), in fine ca pe Bacchus d'in mysterile grece (166) imperatindu pe verfurile Pangeului, Rhodopelui séu Hemului cá unu feliu de Jupiteru barbaru. (167)

Ellu mai erá si dieu allu inspiratiunei prophetiche (168), allu exaltatiunei provenite d'in beuturi fermentate cá berea (de unde si nuuele seu illirico-panonicu de *Sabaia* séu *Sabaium*) (169) si cá vinulu, càndu cultur'a si secretulu fabricatiunei lui fura

Keil, *Philol. Suppl.* 2, 620 seq., si **Newton** *Halicarn. inscr.* No. 36, despre Δ. Βακχεύς, Βακχίος. Βάκχιος, Βάκχος pe inscriptiuni).

(163) Amu arrettatu mai susu (partea II, cap. VIII, §§ 13 si 14) legaturile éthnice dintre Phrygieni si Thraci. **Strabo** (X, p. 469—471) descrie trecerea culteloru phrygiene in Thraci'a cu numele loru divine, cu riturile loru orgiastice si instrumentele de musica alle loru proprii; si printre cei mai insemnati diei phrygieni trecuti la Thraci ellu citeadia pe Sabazius. Identificarea intre Bacchus thracu si Sabazius (**Macrob.** p. 1, 18, 11; comp. *Diod.* 4, 4, Harpokr. Hesych.) pare a se fi facutu inainte de petrunderea cultului acestui'a la Greci. Cf. **Guignaut**, *Relig. de l'antiq.* t. III, p. 976; **Mauzy**, *Rel. de la Gr.* t. III, p. 112. — Despre influenti'a thraca asupra credintièloru religioése alle Helleniloru vedi **Dr. Wilh. Heinrich Roscher**, *Studien zur vergleichenden Mythologie der Griechen und Römer.* I. Apollon und Mars. Leipzig 1873. 8°. — Despre influenti'a asiatica, vedi **E. Curtius**, *Die griechische Götterlehre vom geschichtlichen Standpunkte*, in *Preussischen Jahrbüchern*, care probeadia co atatu Aphrodit'a, catu si Artemis, Hera, Athen'a suntu numai formele diferite alle unei divinitati asiatice, si co provinu d'in Orientu.

(164) *Corpus Inscriptionum Graecarum* Nr. 3791. — *Bullet. de l'Institut. archéol.*, 1848, p. 82. — Despre assimilatiunea lui Sabazius cu Zeus, vedi inscriptiunea gréca d'in Coloe in Phrygia: Ἐποῶς ἔπε, μῆνος Δακτίου ἄ, ἐπὶ στεφανηφόρου Ἰνλύκωνος, ἡ Κολοῦνων κατοικία καθιέρωσαν Δία Σαβάζιον. Intr'unu caru trasu de doi cai sta Zeus Sabazius, caracterisatu aci prin vulturulu ce se afla pe unu calu-si prin sierpele ce se tirasca la picioarele cailoru, pe candu Mên, cu caciu'l'a asiatica si cu ua semiluna d'asupra capului, tiene unu caduceu si conduce carulu. Vedi **Keil** *Philol. Suppl.* 2, 606 seq. — **Wagner**, *Acad. roy. de Belgique, Mémoires des savants étrangers*, t. XXX.

(165) **Macrobius** I, 18, citandu pre Alessandru Polyistoru, unu scriitoru d'in primulu secolu 'naintea erei nôstre, dice: «Item in Thracia eundem haberi Solem atque Liberum accipimus, quem illi Sebadium (Sabazium) nuncupantes magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit, eique deo in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda, cuius medium interpatet tectum.» Cf. *Fr. Hist. graec.* III, p. 214 ed. Didot.

(166) **Macrob.**, I. c: Ἐὶς Ζεῦς, εἶς Ἄδης, εἶς Ἥλιος, εἶς Διόνυσος.

(167) **Heuzey**, *Mission archéologique de Macédoine*, p 30 et seq. — Monumentele epigraphice anso aflate pene acumu in Thraci'a, ne arretta co in epoc'a romána Ἀπόλλων erá mai onoratu de catu toti ceillalti diei, si apoi venea Zeus si Hera. Vedi **Dumont**, *Inscriptions et monuments figurés de la Thrace*, in *Archives des missions scientifiques et littéraires*, III série, t. III, p. 181 (Paris 1876).

(168) **Macrob.**, I, 18.

(169) **Amm. Marcel.** XXVI, 8, 2. — Despre bere cá atribuita lui Dionysos cf. **Diod. Sic.** IV, 2.

cunnoscute Thraciloru, d'in care cauza cultulu vechiu allu indigeniloru thraci se amestecà completu cu cellu dionysiacu adusu de colonii greci. (170)

Form'a cea mai simpla a legendei lui Sabazius phrygianu consta in aceea co : Zeus, adico Sabazius, (171) aprinsu de dragoste pentru mam'a sea Demeter, adica Cybela (172), luà chipulu unui tauru, si dupo ce se silf a-si satisface patim'a sea, spre a potoli mani'a Demetrei, taià testiculele unui berbece, le invelui in ua foia legata cu lana, si le introduse in pntecele ei. Diece luni dupo acea dieiti'a nascù ua fata, Proserpin'a, cu care tatalu ei facù unu baiatu cu capula de tauru. (173)

In legend'a thraca Sabazius nu mai este asociatu cu Cybel'a séu mam'a dieiloru. Dupo Herodotu (V, 7) Dionysosu thracu are de socia pe Arthemis, cu alte cuvinte ellu se unesce cu dieiti'a lunara nationale (174) numita cându Cotys séu Cotytto (175), cându Bendis, si prin urmare acestea indeplinescu rolurile Demetrei si Proserpinei d'in mythulu asiaticu, care probabilu trecèndu Hellespontulu se aplicà la dieitiele proprii alle Thraciloru.

§ 18

Acést'a se confirma mai cu séma prin sculpturile votive de pe stincele de la Philippippi (langa satulu Rakcea) unde se aflà sanctuarulu de capetenie allu lui Dionysos d'in verfulu Pangeului (176), in care trei divinitati mai insemnate se deosibesce :

I. *Sabazius* séu Bacchus thracu cu fruntea intrarmata de doue corne, ce abia incepu a se ivi (177), semenendu lui Bacchus cornutu, (dupo Greci, fiulu lui Zeus si allu Persephon-i, id-anticu cu dieulu phrygianu Sabazius) (178) cum se vede in unele busturi forte rari alle lui Bacchus (179) si pe basso-relievulu votivu de la Paros dedicatu Nimpheloru de cotre Odrysianulu Adamas (180), in care Dionysos-Sabazius

(170) Acestia propagasera inainte multu de Herodotu cultulu lui Dionysos pene in Scythi'a, la malurile Borysthenului. Cf. Herodotu IV, 79 despre regele scythu Scyles, fiulu lui Ariapithes. — Cetatea Dionysopolis langa marea-négra si legend'a populara despre numele ei probédia asemenea intinderea cultului lui Bacchus in regiunea Pontului.

(171) Clemens d'in Alexandria, *Protrept.* II, p. 14 ed. Potter; — Arnob. *Adv. gent.*, V, 21,

(172) Strabo., X, p. 471; Hesich., Vo. Σαβάζιος.

(173) Clem. d'in Alex., si Arnob. l. c. — Diod. Sic., IV, 4. — Cf. Lenormant, *Revue arch.* 1874, p. 302—304.

(174) Lenormant, l. cit. p. 381.

(175) Despre asociatiunea lui Dionysos cu Cotys vedi Aeschyl. ap. Strab., X p. 471.

(176) Heuzey, *Miss. archeol. de Macéd.*, p. 29 seq.

(177) Vedi pl. III fig. 2 d'in oper'a d-lui Heuzey susu citata.

(178) Diodor. IV, 4, 1. Vedi in *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, ed. Ch. Daremberg et Edm. Saglio, p. 681 figur'a 718, desemnatu capulu unui curiosu hermes allu lui Bacchus tineru cu cornele de tauru, aflatoru in museulu Vaticanului, la Rom'a. Idem in Visconti, *Mus. Pio-Clem.* t. VI, pl. VI, Nr. 1; Müller-Wieseler, t. II, pl. XXXIII, Nr. 376.

(179) E. Braun, *Kunstvorstellungen des geflügelten Dionysos*. — Atlas. Ot. Müller, pl. 33. fig. 387.

(180) Stuart, *Antiq. of Athens*, t. IV, o. VI, pl. V; Müller-Wieseler, *Denkm. d. alt. Kunst*, pl. I.XIII, Nr. 814.

thracu are corpulu si cornele de tauru, unu obrazu omenescu si ua lunga barba, si este insocitu de Hecate-Bendis. (181)

II. Dian'a venetóre sapata de mai multu de diece-ori (182), si care inlocuesce de siguru pe dieiti'a indigena thraca Bendis (183) séu Mendis (184), a carii calitate de venetóre se atesta de cotre Hesychius (185) si de cotre Callimachu, — care reprezenta pre Artemis conducèndu primele selle venetori pe Hemus (186). Ea erá ua divinitate lunara impartasindu alternativu viati'a sea divina intre lumea superiora si lumea infernale (187), si se asemuiá in acestu indonitu rolu Hecatei (188), Zerinthia lui Lycophon (189) Artemisei Regine (Diana Lucifera a Romániloru) carei'a ii sacrificá, dupo Herodotu (190), femeile Thraciei si Paeoniei, séu si mai multu anco ea semená Corei séu Proserpinei (191); si

III. Ua dieitia mai in vèrsta, in costumulu si atitudinea unei matrone, (192) ase-

(181) **Stuart** op. cit., IV, c. 6, pl. 51.— **O. Müller**, atlas pl. 45 fig. 814.

(182) **Heuzey**, op. cit. pl. IV, ce amu reprodusu pe tab. I. V Nr. 2 si 3. Figur'a Nr. 3 reprezenta pe Bendis cá mergendu cu pasu iute, cu rochi'a sumésa pene la genuchie, cu bratiulu dreptu intinsu inainte si tinèndu arculu, iar cu cellu stangu ridicatu ca sa apuce saget'a in tolba. Mai josu inceputulu unei inscriptiuni: coro.... restulu fiindu stersu. In figur'a Nr. 2 ea porta unu vestimentu usioru pusu d'a curmedisilulu pre ua tunica cu maneci largi. Langa unu arbore se vede cèrbulu pusu in gona de unu cane aprópe sa-lu apuce. Pe unu altu basso-relievu de la Aklani, aprópe de Philippopolis (**Dumont**, *Archives des missions scientifiques et littéraires*, 3-ème série, tome III p. 130, Paris 1876), se vede bustulu Artemisei cu perulu inodatu la céfa, cu bratiulu dreptu intinsu cá sa apuce saget'a, si mai josu inscriptiunea Ἄρτεμις cea-ceproba co Thracii, dupo obiceilulu loru generalu de a numi pe diei κύριος si pe dieitie κυρία, dedé acestu titlu si Artemisei.

(183) **J. Grimm**, *Monatsbericht. d. Berlin. Academie* 1859, p. 515 et seq., tiene numele Bendis cá identicu cu supranumele *Vanadis* «frumósa, luminósa, alba» datu Freyjei d'in mythologi'a Nordului.

(184) Vedi mai la vale, § 27.

(185) Vo. *Διολογος* si Vo. *Βενδεις*.

(186) *Hymn. in Dian.* 114. Cf. **L. Preller**, *Griechische Mythologie*, III auf. I, 237—262.

(187) Pe unu monumentu funeraru d'in Macedoni'a (ap. Heuzey, op. cit. Nr. 107. p. 236) ridicatu lui Zipa si ficei selle, se vede Apollon Citharidu si Dian'a venetore, care de siguru aci are caracterulu funerariu ce Thracii atribuiiau dieitii lunare Bendis séu Mendis.

(188) Fiica unica a Asteriei si a titanului Perses séu Perseos, vedi **Preller**, op. cit. I p. 256—260, despre acésta divinitate thraca.

(189) Un'a din formele cèlle mai vechi alle cultului Hecatei erá in Samothrac'a, unde se 'nchiptuiniá dieiti'a co locuesce in pescer'a Zerynthia. **Lycophr.** *Al.* 77 Ζήρυνθον άντρον τής κυνοσαργούς θεάς. **Steph. Byz.** Vo. Ζήρυνθος, **Suidas.** ἀλλ'εί τις si Συμοθράκη. Pe unu reliefu d'in Thases (ap. **Conze**, *Reise a. d. Ins. d. thrak. M.* pl. 10. 4) Hekate se reprezenta a doue faclii si doui cani.

(190) **Herodot.** IV, 33: οὐδα δὲ αὐτὸς τούτοιαι τούσαι ἱροῖσαι τὸδε ποιούμενον προσφερὸς, τὰς Θρηκίας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας, ἐπεὶν θύουσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ βασιλεῖν, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλκῆς ἐρδούσας τὰ ἱρά.

(191) **P. Garucci**, *Tre sepolcri con pitture ed iscrizioni appartenenti alle superstizioni pagane del Bacco Sabazio* etc. Neapol 1852.— **Heuzey**, op. cit.

(192) **Heuzey**, op. cit., pl. IV Nr. 4, 5 si 7, ua femeie in picióre, imbracata cu ua rochia lunga, capulu infasiuratu de unu velu, in man'a dréptu tinèndu unu fusu, iar cea stanga ridicata pare co aru vré sa tina ua furca. D-lu Heuzey o ia dreptu Minerva lucratore, séu dreptu Hecata an Diana Lucifera, suposandu co in locu de fusu aru tiene in mana ua mica tortia.

menea Demetrei séu Junonei, care se póte luá dreptu Cotys séu Cotytto (193) numita dejá de Eschylu intr'ua tetralogie, d'iu care avemu cote-va fragmente, *dieitia a Thraciloru Edoni* (194), identificata de Strabo cu marea dieitia phrygiana (195), cu Cybel'a greca, mama a dieiloru, si representata cá dieitate a placerei libere (Venus) liberi Cupidinis. (196)

Astu-feliu, reunirea acestoru trei divinitati : Sabazius cu cornele de tauru, Cotys séu Cotytto, dieitia matrona, si Bendis, dieitia mai tinera, ne arretta partea fundamentale a mythului phrygianu imbracatu in form'a sea thraca (197), si ne face a atribui imaginile divine de la Philippi—unei'a si aceleiasi religiuni : a lui Dionysos—Sabazius de la Pangeu. Acest'a ne explica si localizarea legendei despre rapirea Proserpinei, la malurile fluviului Zygactes (198), legenda, care de siguru este aceiasi cu cea thraca hellenisata despre rapirea si violarea Bendidei de cotre Sabazius tatalu ei, la care facu alusiune typurile celloru mai vechi monede d'in regiunea Pangeului (199) si sculpturile de pe unu kiblibaru aflatu intr'unu mormentu d'in Grecia-mare, la Ruvo. (200)

§ 19

Sabazius thracu se adorá de preferintia pe verfulu muntiloru inalti si pre coline . unde i se inaltia sanctuare in form'a unei rotonde, avendu unu ochiu (deschidietura) in midiloculu invelitorei (201). Cellu mai vestitu oracolu allu seu erá, dupo cum vedinramu, oracolulu de pe verfurile si in centrulu mineloru Pangeului (langa Philippi), cari se aflau in mare parte in stapenirea tribului thracu sacerdotalu si pro-

(193) Vedi mai la vale § 27.

(194) Σαβάζιον Κότυς ἢ τῶν τοῖς Ἡδωνοῖς. **Aschyl.**, *fr.* I. Alaturi de dens'a figurédia ua persóna divina pe care poetulu o numesce Dionysos, si care in fondu nu erá de cátu Sabazios thraco-phrygianu.

(195) Ταῦτα γὰρ εἶοικε τοῖς Φρυγίοις καὶ οὐκ ἀπαικὸς γὰρ, ὅσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρακῶν ἄποικοι εἶεν, αὐτῶν καὶ τὰ ἱερὰ ἐμείθεν μετεννήχθαι. **Strab.**, X, III, 16.

(196) **Horatius**, *Epode*, XVIII, v. 56.

(197) **Lenormant**, *Révue archéologique*, 1874, p. 382.

(198) **Applanu**, *Bell. civ.* IV, 105.

(199) **Mionnet**, *Description de médailles ant.* Suppl. t. III, p. 80 si seq.; id. p. 85. **Lenormant**, art. *Bendis*. in *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines*, ed. Daremberg et Saglio p. 687.

(200) **Panofka**, *Cabinet Pourtalès*. pl. XX : De ua parte se vede unu dieu cu privire selbateca cumapuca pe ua tinera dieitia de langa ua capriora—characteristic'a Artemisei—de alt'a unu sierpe cu buce mari, παρεια, reprezentantele lui Sabazius. Cf. **P. Foucart**, *Des associations religieuses chez les Grecs*, Paris, 1873, p. 78.

(201) **Macrobins** I, 18, 11. «...eique deo (Sebadio) in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda cuius medium interpatet tectum.» *Fragm. histor. Graec.* Didot, III, 241. Colibele antice alle Macedoniloru avé asemenea ua singura deschidietura in midiloculu invelitorii. Cf. **Heuzey**, op. cit. p. 215. Ecce cum descrie d. Dumont, (l. c. p. 184) singurulu sanctuaru ce a gasitu in Thracia : «Le seul sanctuaire intéressant est celui du dieu *Meduzeus*. C'est un parallélogramme de quinze

pheticu allu Satriiloru (202). Bessii erau paditorii naturali, sacerdotii si interpretii (203) oracolului (204), pene ce fura siliti a se retrage d'in naintea cuceririlorn Macedoniloru si a Odrysiloru, cari reusira prin M. Licinius Crassus, proconsulele

«pas de long sur dix de large, construit sur un tertre peu élevé, au milieu des arbres. Le pourtour est formé par des pierres (granit de Filibé) d'un mètre et demi de long et de cinquante centimètres de haut; elles conservent des entailles en queue d'aronde. Cette chapelle était seulement une enceinte, qui ne paraît pas avoir été jamais couverte. La table qui porte l'inscription occupait une des extrémités. On ne trouve aucun vestige d'ornement d'aucune sorte; le sol était pavé de briques. Ces ruines permettent de se figurer ce qu'était un sanctuaire rustique dans les campagnes de la Thrace gréco-romaine.»

(202) Herodotu VII, 112.—**Step. Byz.** Σάτραι. Σατράβενται. **App. b. c. IV, 106.**

(203) Idem, VII, 111 : «Satrii au la densii unu oracolu allu lui Bacchus pe muntii cei mai inalti, unde unu nému d'intr'ensii, numitu Bessii, suntu prophetii templului; si anco mai multu na preotesa da respunsulu oracolului cá la Delphi, fora ca sã existe vre ua deosebire mare» «οἱ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊόν εἰσι κεκτῆμένοι, τὸ δὲ μαντήϊον τοῦτο ἐστὶ μὲν ἐπὶ τῶν οὐρέων τῶν ὑψηλοτάτων, Βησσαὶ δὲ τῶν Σατράων εἰσὶ οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱεροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ γρούσσα κατάπερ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδὲν παικίλιότερον.» Herodotu nu cunosce deru pre Bessi cá unu poporu, ci cá preoti ai templului Satriiloru. Dupo d.Fr. Lenormant (*Revue archéol.* XXVIII, 384) numele acestoru d'in urma aru fi identicu cu allu Satriiloru, cari avéu unu locu exceptionalu prin importantia in cortegiulu si in legendele lui Dionysos thracu, precum probédia si monedele regiunei Pangelui (vedi si inscriptiunea ap. **Heuzey Miss. archéol. de Macédoine**, p. 128) pe candu altii (**Drinov ЗАСЕЛЕНИЕ БАЛКАНСКАГО ПОЛУОСТРОВА СЛАВЯНАМИ**. Moskau 1873. 8. 4. — **Iirecek, Geschichte der Bulgaren**. 58) ilu compara cu albanelulu satâr sabia, identificandu pe Satrii cu *Dii purtatori de sabia* (Διοι μαχιμοφόροι. Thucyd. II, 96), pe cari mai tardiu, cându numele de Bessi se intinse la mai tote populatiunile d'in acea regiune, (**Pin. H. N. IV, 18** : Laevo (latere Strymonis) Digeri, Bessorumque multa nomina, ad Nestum, amnem Pingaei montis ima ambientem, inter Elethos, Diobessos, Carbilessos), ii gasimu contopiti cu acesti'a in : *Diobessi*. Cf. despre Bessi **Strabo VII, fragm. 47; V, § 12, ed. Didot-Mueller** si **Dübner**, p. 282 si 264, **Plin H. N. IV, 11, 40.** — **Dio Cass. XLVII, 25. LI, 25; Polyb. XXIV, 6. Liv. XXXIX, 53; Caes. b. c. III, 4; Lucan. V, 435, Schol. Lucan. V, 441. Eustath. Il. 210. 11.** Numele Bessi se compara cu albanes. bessza 'credintia, fidelitate (**Iirecek. op. cit. 58**), si deco credemu lui Zaharievu (Географико историко-статистическо описание на Татаръ Пазарджицкж тж калъж. VIENNA 1870, p. 56), la Bulgarii d'in Rhodope s'ar afa pene astadi na traditiune dupo care vechii locuitori de la *Staro Gradiste* (langa Bielovo cellu micu, nu departe de isvorule Maritiei) s'aru fi numitu *Bezjafara* «némulu Besiloru», ceea-ce amintesce cetatea de capetenie a Besiloru : *Bessapara*.

(204) Alexandru cellu mare visità oracolu in timpulu espeditiunei selle contra Triballiloru. Asemenea si tatalu imperatului Augustu a jertfitu la acestu altaru nationalu allu Thraciloru, priimindu unu semnu prevestitoru despre viitorea marime a fiului seu. **Sueton, Augustus. 94** : «Quo natus est die, cum de Catilinae coniuratione ageretur in curia et Octavius ob uxoris puerperium serius affuisset, nota ac vulgata res est P. Nigidium, comperta morae causa, ut horam quoque paratus acceperit, affirmasse dominum terrarum orbi natum. Octavio postea, cum per secreta Thraciae exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara caerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus quod infuso super altaria mero tantum flammae emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad coelum usque ferretur, unique omnino Magno Alexandro apud easdem aras sacrificanti simile provenisset ostentum. Atque etiam sequenti statim nocte videre visus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine et sceptro exuviisque Jovis Optimi Maximi ac radiata corona, super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus.»

Macedoniei, a le luá domeniile sacrate alle lui Bacchus. Bessii dusera cu densii mai la nordu (205) cultulu dieului nationalu, si conservara influenti'a religioasa asupra Thraciloru autonomi. Asia, cându acesti'a in lupta crancena cu Romanii navalira in tiarr'a Odrysiloru coprindiendu totulu pene la Hellespontu, unu preotu allu lui Bacchus, Vologaises, se puse in capulu acestui resbellu sanctu, si aprinse fanaticismulu national-religiosu (206).

Unu altu sanctuaru in care gasimu pe Sabazius strinsu asociatu cu explotatiunile metallurgice, si adoratu ca impartitorulu si paditorulu comoriloru ascunse in pamentu (207) se aflá pe culmea muntelui Panghr-dagh, la minele de la Asyla (208). La Philippi colin'a cu stratele aurifere purtá chiaru numele de Διονύσου λόφος (209). Afora de acestea, Macrobiu (210) indica dupa marturi'a lui Alexandru Polyhistor, colin'a *Zilmissus* la Thracii Ligyreeni, cá unulu d'in principalele sanctuare alle lui Bacchus-Sabazius; iara Aristotelu adaoge co: preotii acestui oracolu inainte de a profetisá béu multu vinu (211). — Supranumele de *Tasibastenus* ce se da in doue inscriptiuni latine d'in Paeoni'a (212) lui Liber Pater, indica lamuritu co Bacchus thracu mai avé unu sanctuaru la *Tasibasta*, — localitate altu-felu cu totulu necunoscuta, — de la care dieulu 'si-aru fi luat numele. (213)

§ 20

Thiase sacrate, adico unu feliu de corporatiuni religioase, erá in specialu devotate cultului sabazicu si allu Cotythei in Thraci'a si aiurea (214). Adoratiunea erá entu-

(205) **Polyb.** XXIV, 6; **Strab.** VII, 318; **Dio Cas.** LI, 34.

(206) Despre luptele Bessiloru cu Romanii, vedi **Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia*, p. 393 seq.

(207) In timpulu lui Bellonu locuitorii d'in Siderocapsa credéu anco in esistentia unoru genii seu draci metallici, ce se presentá in chipulu unei capre cu córne de auru, si turburá sau favorisá lucrurile mineuriloru. Vedi **Heuzey**, op. cit. — Ua credintia analoga despre comori se afla si in poporul românú.

(208) **Heuzey**, op. cit. 60.

(209) **Appian**, *Bell. civ.*, IV, 106.

(210) l. c. in not'a 201 de mai susu.

(211) **fragm.** 284, Didot-Mueller, *Fragm. historicorum graecorum*, t. II, p. 190.

(212) **Heuzey**, op. cit. p. 152, inscript. nr. 87.

(213) Essemble analoge avemu mai multe. Vomú citá cate-va numai: aprobe de Philippopolis in Traci'a — unu Apollonu Ἀπολλώνης; la fruntariile Phrygiei: Zeus Μασσαλατηνός, Mên Ἀζιοττηνός, chiaru ua dieitia Τραπεζή (vedi **Waddington**, in *Voyage archéologique de Le Bas*) ce trebue apropiata de *Tasibastenus*. Cf. **Heuzey** op. cit., p. 154. — **Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia nebst Bemerkungen über den bessischen Volksstamm*; Sitzgs. Ber. d. Wien. Ak. 1868, Novbr. p. 380 s:q. compara cu *Tasibastenus* numile locale thrace Ἐπίμαστος, Ἐμαστος, Βεμάστη, Σωβόστα, Στρανβάστα si Βίβαστος, si esplica *Tasibasta* prin «coloni'a Thasiloru», basta = osset. eran. *basta*, locuintia, sskr. *vastu*, *vastja*, *vas*, a locui, a petrece.

(214) Vedi **P. Foucart**, *Des associations religieuses chez les Grecs: Thiases. Éraies, Orgéons*. Paris 1873, p. 55 seq.

siastica : ascunse de ori-ca ochiu barbatescu, in fundulu muntiloru si vailoru, nóptea la lumina a facleloru, femeile si copillele thrace numite Mimallones (215) si Clodones (216) cari indeplinéu in serbatorile orgiastice rolulu Menadeloru d'in Greci'a, imbracate intr'ua rochie lunga orientala disa *bassara* séu *bassaris* (217) séu in pele de tinera ciuta, cu sierpi in mana, pe bratie (218) pe capu (219), invertiau thirsii (toiegele) loru, cá pe nisce lanci (220), si in sunetulu tumbelochieloru, si a totu felulu de instrumente, dantiundu si kinundu, fugindu in drept'a si in stang'a, cá furiile coprinse de deliru (221), aduceau sacrificii totu soiulu de animale alle padurei, pui de ciute, de lupi, iedi etc., chiaru tauri cari inchipuiau pe Sabazius ταυρόμορφος. Asemeni animale ucidiendu-le cu securea, le sfisiá si macá in bucati crude, spre alusiune la suferintiele ce are sa 'ncerce Natur'a creatrice torturata fiindu de iarna (222), si la mórtea si pene la primavéra.

(215) *Plut. Alex.* 2; *Lukian Alex.* 6, *Athen.* V, p. 198; *Strab.* X, p. 468, care descrie serbatorile Thraciloru : τὰ Βενθίδια, Κοτύβια, Ὀρφεϊκά.

(216) *Plut.* l. c.; *Pers.* 1, 98; *Hesych.*, *Suid* si *Etym. Magnus* s. v. κλώδωνες—*Pomp. Mela* 2 2: montes interior attolit Haemon et Rhodopen et Orbelon, sacris Liberi Patris et costu Maenadum, Orpheo primum initiante celebratos. Cf. *Lobeck, Agl.* 289 sqq.

(217) *Aeschyl. Edon* fr ap. *Miller mélanges de litt. gr.* p. 62 ὅστις χιτῶνας βασσάρας τὰ Λυδίας ἔχει ποδήρεις, *Poll.* 7. 60, *Bekk. An.* 222. *Propert.* III, 17, 30; *Athen.* V, p. 198; *Artemid.* II. 37. *Hesych.* s. v.; *Steph. Byz.* v. Ὠδωνες, *Lobeck. Agl.* 293. Costumulu era d'in Asia-mica, specialu d'in Lydi'a (*Gerbard, Etrusk. Spiegel.* p. 70; *Griech. Mythol.* § 444, 5), unde titlu de *Bassareus* se da dielului nationalu asimilatulu lui Dionysos. Cuventulu *bassara*, (Βασάρα seu Βασσάρα) semnoodia *vulpe* (*Schol.* in *Lycophr.* 771. 1343; *Herod.* IV 192 Βασσάρα; cf. *Voss, Theol. Gent.* p. 405.—*Bötticher, Rudimenta Mythologiae Semiticae*, Berlin 1848 p. 15) symbolulu cellu mai importantu allu acestui dieu (*Schwenck, Rhein. Mus.* a II-a serie, t. VI, p. 549 et seq.) De aceia Bacchus se numia si Βάσσαρος si Βασσαρεύς, iara Menadele sele Βασσάραι si Βασσαρίδες. Cf. *Gieseke, Thracisch-Pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel*, Lpz. 1858, not'a 133. Vedi pe largu despre *bassara* articolulu d'in *Daremberg et Saglio, Dictionn. des antiq. grec. et rom.* s. v.

(218) *Catull.* LXIV, 255.—*Foggini. Mus. Capit.* t. IV, p. 231; *Müller-Wieseler, Denkm. de alt. Kunst*, t. II, pl. XIX n. 620.

(219) *Mém. de l'Ac. de Munich*, 1844, pl. IV, — *Müller--Wieseler, Denkm. d. alt. Kunst*, t. II pl. XLV, nr. 573.

(220) *Polyaen, Stratagem*, IV, 1.

(221) Acestu deliru avé, dupo credintiele loru, puteri minunate : purificá sufletele, vindecá corpurile, dedé puteri supra-umane; bachantele impartasiau chiaru puterea divina, facéndu se curga miere d'in thyrsulu loru, vinu si lapte d'in pétra, riuri intregi de lapte si de vinu (*Plato Ion.* 50). Femeile thrace de langa Hemos erau anco d'in vechi timpuri supuse la furorile orgiastice alle lui Dionysos si Orpheu. *Plutarch Alex.* 2, si 3 : «Mai multu de catu celle-alte, Olympias (mum'a lui Alexandru cellu mare) se dedea la aceste transporturi, si imprumutá acelu deliru divinuu unu aspect mai «barbar : ea tira in thiasuri sierpi mari inblanditi, cari adesea alunecau afara d'in edera si d'in «cosinulu mysticu, si, incolacindu-se pe thyrusuri si pe cununele acelloru fenei, bagá groza in ómeni.»

(222) Cf. *Preller, Griech. Mythol.*, I 570 sqq. Ecce cum descrie *Catull* 64, 255 unu thiasu bachicuu : «Horum pars tecta quatiebant cuspidé thyrsos, pars e divulso iactabant membra juven- «co, pars sese tortis serpentibus incingebant, pars obscura cavis celebrabant orgia cistis, orgia quae «frustra cupiunt audire profani. Plangebant alii proceris tympana palmis aut terati tenuis tinnitus «aere ciebant, multis raucisonos efflabant cornua bombos barbaraque horribili stridebat tibia can-

Serbarile pentru Dionysos thracu, pentru Bendis (223) si Cotytta avéu acelasi characteru cá serbatorile orgiastice alle religiunei phrygiene (224). Dejá Eschylu descrie cortegiulu dionysiacu care facea se resune aerulu de cantecele sele, de sgomotulu infricosiatu allu cymbaleloru si allu tobeloru, de sunetele fluereleloru cari excita delirulu (225). Eupolis indica co in thiasulu Cotyttei, cá si la Sabazius, se obicinuiá : purificatiunea p'in apa, acelasi tipete de εὐαῖ σαβαῖ (226), migdalulu, unu arbore mysticu, crescutu d'in partile genitale alle lui Atis, dupo mutilatiunea sea (227), cantece cu tambur'a si cu ρόμβος (228) si dantiuri desfrenate.— Demosthenes (229) ne a lasatu unu tablou mai completu despre ceremoniile thiasiloru : Diu'a membrii Societatii, incoronati cu popu albu si cu molotru. dantiuiaua la sunetulu tobeloru si allu syringeloru phrygiene cu siepte tieve (230), pe cându conductorulu thiasei strigandu in limb'a phrygica (231) εβοι σαβοῖ, ὄης ἀτρης, cându stringea in mani, candu miscá d'asupr'a capului serpi cu buce mari. Cosiulu cellu sacru si venturatorea mystica figurau in procesiune, cum si niste placinte sacre, ce se distribuiau in sacrificii. Nóp-tea se facea mai anteiu initiati'a precesa de purificatiune; initiatulu desbracatu fiindu de ori-ce vestmentu, purificatorulu, in pele de ciuta séu nebrida, flu stropiá cu apa d'in crateru; unu servitoru ilu frecá apoi cu pamentu galbenu si cu taritie (232);

tu. » D'in representatiunile cari punu in scena thiasulu dionysiacu vomu citá de esemplu compositiunea de pe unu vasu d'in cabinetulu Vienesu, ap. **Laborde, vases de Lamberg**, t. I, pl. LXV : **Du-bois-Maisonneuve. Introd. à l'étude des vases**, pl. XXII; **Müller-Wieseler**, t. II, pl. XLVI. no. 585.

(223) *Bendideia* Βενδιεία vedi **Darembert et Saglio** op. cit. s. v.

(224) **Strabon** X, p. 470.

(225) **Aeschyl.** fr. 2 si 3.

(226) **Eupolis**, Βάπται, fr. 10.

(227) id. fr. 7.

(228) Unu discu de arama ce se isbiá cu unu biciu in trei curele cu oscióre. **Eupolis** fr. 1 si 15 ; **Appoll. Rhod.**, I, 1139.

(229) *Pro Corona*, 259 — 260.

(230) *Aegyptia numina gaudent plangoribus, Graeca choreis, barbara strepitu cymbalarum et tympanistarum et ceraularum. Apul., de Gen*, p. 49. De aceia Aristophanu numia pe Sabazios τὸν ἀλητήρα, si pre monumentele figurate, unulu d'in attributele lui Sabazios este si syringe cu siepte tieve. Cf. **Heuzey, Mission archéol. de Macédoine**, p. 28. Despre originea phrygiana a acestoru instrumente : vedi **Strabo**, X, p. 471; **Diodor.** II, 57; **Cicero, divin.** I 50. Cá numi barbare de instrumente musicale **Strabo** indica : νάβλας (νάμβλας) σαμβύκη, βάρβιτος, μαγάδις; νάβλας, ναύλας) dupo **Clem. Alex.** aru fi instrumentu cappadocicu si de inventiune phenicianá; σαμβύκη (sambuca Pers. V, 95) se compara cu hebraiculu sabhâ (סַבְחָה) cuventu imprumutatu pôte d'in grecesce (dupo **Ben-fey, Griechisches Wurzellexicon** II 69 care comp. si sskr. çambûka); μάγαδις, inventatu de Lydieni (**Athen.** XIV 634), vedi **Bötticher, Rudimenta Mythologiae Semiticae**, Berlin 1848, p. 14. Mai multe instrumente bachice se potu vedé pe tab. X, XI si XII.

(231) Βαχχικὸν τὸ ἐπιφθέγμα κατὰ τὴν τῶν Φρυγῶν διαλεκτὸν, ἵνα οὕτως ἔγη, εὐ οἱ μύσται. **Schol. Demosth.**, 313, 26. — Εὐσαῖ σαβαῖ μυστικὰ μὲν ἐστὶ ἐπιφθέγματα, φασὶ δὲ τῆ τῶν Φρυγῶν φωνῇ τοὺς μύσταις ὁλοῦν. **Suidas.**

(232) ἀπομάττων τῶ πηλῶ καὶ τοῖς πίτύροις. — **Bekker, Anecdota**, p. 293, 13. Πηλοὶ καὶ πίτυρα μυστικὰ εἶσι ταῦτα, ὁ πηλὸς καὶ τὰ πίτυρα.

si ua data curatitu i se indicá sa repete formul'a : «*amu scapatu de reu, amu datu peste mai bine*» pe càndu asistentii intr'unu glasu dicéu de mai multe ori : ὄλολογή, ὄλολογή (233). Urmá apoi spectacolulu symboleloru rezervatu numai initiatiloru; impreunarea lui Zeus cu fiic'a sea, nascerea lui Sabazius, si sacrificiile si onorurile ce i se aducea (234). Sierpele mysticu bagatu cá unu symbolu si cá ua imagine a dieu-lui chiaru (235), càndu in cist'a mystica, càndu in cutele hainei initiatiloru (236), jucá unu rolu capitalu in mysterele lui Sabazius (237).

(233) **Lucian. Tragodopod.**, v. 30 et seq. **Etymol. magn.** : Ὀλολογή. ζωνὴ γυναικῶν ἣν ποιοῦνται ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐχόμεναι.

(234) **Diodor. IV, 4.** : « Se rapporta co a fostu si unu altu Dionysos cu multu mai vechiu de cotu «*acest'a*. Astu-feliu se povestese cō Zeus si Persephona dederá nascere lui Dionysos pe care unii «*ilu numescu Sabazios*. Nascerea dieului, sacrificiile ce i se ofera, onorile ce i se aduce, se celebré-«*dia nopte* si in taina, fiind-ca pudorea cata totu de-auna se acopere comerciulu intre celle doue «*sexe*» Μυθολογοῦσι δὲ πινες καὶ ἕτερον Διόνυσον γεγονέναι πολὺ τοῖς χρόνοις προτεροῦντα τούτου. Φασὶ γὰρ ἐκ Διὸς καὶ Περσεφόνης Διόνυσον γενέσθαι τὸν ὑπὸ πινων Σαβάζιον ὀνομαζόμενον οὗ τὴν τε γένεσιν καὶ τὰς θυσίας καὶ τιμὰς νυκτερινὰς καὶ κρυφίους παρεισάγουσι διὰ τὴν αἰσχρὴν τὴν ἐκ τῆς συνουσίας ἐπακολουθοῦσαν.

(235) ὄφις παρείας **Demosth. d. cor. 260.**, **Theophr. char. 16. Artemid. 2, 13.** Sierpele inchipuiá reinnoirea annuale a vietii Naturei.

(236) De acia **Clemens Alexandr., Protrept.** c. 2, p. 76 : ὁ διὰ κόλπου θεός. Cf. **Arnob. 5, 21** : aureus coluber in sinum dimittitur consecratus et eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis ; **Inl. Firmicus** c. 2. **Diod. 4, 39, Hesych.** v. δευτερόποιμος. *Acest'a* era unu ritu anticu obicinuitu in adoptiune seu la nascere, la greci, ca si la alte popore. Vedi **Liebrecht z. Gervas Tibl. 170.**

(237) Cultulu lui Sabazius a trecut de timpuriu si in Macedoni'a unde erá forte respanditu (**Plutarch., Alex. 2.**) Prin acestu cultu se nascú fabul'a despre unirea lui Zeuss sub form'a sierpelui cu Olympi'a spre a pune in lume pe Alessandru cellu mare. **Plutarchu, Alex., 2** ne spune : «*Se vediú «asemenea, pe càndu Olympias dormia, unu sierpe culcatu la picioarele ei. Acest'a fu, se dice, cuven-«tulu de capetenie care facú sa incetedie amorulu lui Philippu si semnele affectiunei selle ; ellu nu «se mai uni adesea cu ea, fie co se temeá de ceva vráji seu ceva fermece magice d'in partea sociéi «lui, fie cá el socotí cá sacre legaturile ce dens'a avé cu ua fiantia superioara... Se mai spune có ellu «isi perdu unu ochiu, anume pe acela cu care vediuse pe gaur'a usei, pe dieu, in chipu de sierpe, «culcatu cu nevast'a lui.» Unu basso-relievu d'in museulu Luvrulu, descoperitu de d. Heuzey in Ma-
cedoni'a (op. cit., si *Un palais grec en Macédoine*, p. 30 Paris 1872) representa symbolulu chiaru
espusu in mysterele lui Sabazios : ua femeia standu josu, tine pe genuchii sei unu sierpe enormu in-
colocaitu si inghemuitu, allu carui capu aplecatu inderatu se inaltá naintea femeii, care cu ua ma-
na pare cō mangaie reptilulu.—Temerea religiósá la vederea sierpelui o dá Theophrastu (*Caract. 16*)
ca ua trasura d'in caracterulu superstitiosulu : «*Vede ellu in locuinti'a sea unu sierpe cu bucele*
«*mari, se grabese a invocá pe Sabazios*» καὶ ἐὰν παρείαν ἴδῃ ὄφιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, Σαβάζιον καλεῖν.*

Pe unu monnmentu gasitu de d. Heuzey (*Mission archéologique de Macéd.*, p. 326) in Macedoni'a
mai susu de Troiak spre strimtoarea Pletvari cu inscriptiunea urmatore :

Τι (βέρτος) Κλαύδιος Ρούφος, οὐ-
στρανος ἐκ πραιτωρι-
οῦ, δρέκοντι τῆ
ὄψα τεμνω-
μένῳ δῶρον

adecó :

«*Tiberius Claudius Rufus, veteranu allu pretoriulu, cotra sierpele care este onoratu aci, of-
franda.*»

Aceste mystere se deosibiau mai alesu printr'ua energica afirmatiune a nemuririi sufletului humanu, unu principiu moralu comunu la inceputu intregi rase indo-europene, déro care slabitu la Grecii si Románii d'in epoc'a clasica (238), — la Thraci si in particularu la Geti, constituia fondulu si trasur'a cea mai isbitóre a religiunei loru nationale. Acést'a se intiellege usioru la unu poporu cá Thracii, unde cultulu orgiacu allu lui Bacchus ne apare originariu si aproape esclusivu, si d'in acestu cultu mysticu se tragea nou'a conceptiune a vietii fiitóre.

Chiaru deco datele scriitoriloru suntu pucinu hotaritóre in cestiunea de facia, — desi Plutarchu in *Consolatiunea* ce adressédia femeii selle pentru perderea unui copilul, ii vorbesce despre mysterele lui Bacchus care i-a 'nvetiatu pe amendou co sufletulu, asemenatu pe timpulu vietii unei paseri in colivie, este indestructibilu si inzestratu cu sentimentu dupo morte (239), — monumentele figurate ansa, alte consideratiuni mythologice arrétta neindoioasu religiunea lui Bacchus cá sorginte a ideiloru de nemurire, si acést'a nu numai la Thraci, déro in légónulu rasei aryane, inainte de desmembrarea ei chiaru. Divinitatea védica correspundietóre lui Dionysos thraco-phrygianu erá Soma (240), unu dieu care more si inviadia mai puternicu, si care cá Agui-Soma confundandu-se cu Varuna, Sórele noptii, devine dieu allu mortiloru si allu noptii (241), intogmai precum Dionysos, asimilatu lui Hades devine dieulu $\chi\theta\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ (242) monarchulu mortiloru, dieulu infernalu séu subteranu care primisce si absorbe totu. Acesta ideia mystica la inceputu trecù apoi in domeniulu re-

se vede sierpele in relievu cum se 'ndrepta cotre ua cupa in care se afla unu fructu seu mai siguru unu ou. Am reprodusu inscriptiunea pe tab. N fig. nr. 6.

(238) Ori-catu de adóneu ne confundamu in istori'a rasei indo-europene gasimu ca omulu inchiptuá mortea nu cá dissolutiune a fíntiei, ci cá ua simpla schimbare de viatia sub pamentu (Cicero. *Tusc.* I. 16. *Euripide*, *Alcest*, 163; *Hecub.* passim), in care sufletulu remanea asociatu corpului (Ovidiu, *Faste*, V, 451. *Plin.* *Scrisori*, VII, 27; *Virgiliu*, *Eneid.* III 67). Religiunea greca d'in perioda homericá si hesiodicá—ca si oveismulu d'in vechiulu testamentu,—nu cunoscea nemurirea sufletului, viati'a viitore cu recompense si pedepse. De si la Pindar, Pythagora, Empedocles si Plato ideia emigratiunei sufletului ne apare reunita cu dogm'a vietii viitore, acest'a inse nici ua data nu prinse radecini in spiritele populatiuniloru greco-italice, cumu de esemplu in Budhaisimu si in religiunea Egyptului,—remanendu numai in cerculu restrinsu allu spiriteloru mai destinse. Aristotel (de anima 407 vol. 20) combate metempsychosa d'in cuvinte physiologice. Vedi *Löhre*, *Populäre aufsätze aus dem Alterthum*, II auf., Leipzig 1875 p. 301—362 (Vorstellungen der Griechen über das Fortleben nah dem Tode). *Fustel de Coulanges* *La Cité antique*, p. 7 seq., Paris 1876, editiunea VI.

(239) *Consolatio ad uxorem*, 10; alte texte vedi-le reunite de d. **A. Maury**, *Relig. de la Grèce antique* I, p. 582.

(240) **Langlois** *Mém. sur la divinité védique appelée Soma*, in *Mém. de l'Acad. des Inscr.* nouv sér. t. XIX, 2-e partie, p. 326 et seq. **A. Maury**. op. cit. I, p. 118—122.

(241) *Rig-veda*, trad. Langlois, t. IV, p. 48.

(242) **Orph.** *Hymn.* LIII, 1 $\alpha\mu\rho\iota\epsilon\tau\eta\ \kappa\alpha\lambda\acute{\epsilon}\omega\ \beta\alpha\chi\chi\omicron\nu\ \chi\theta\acute{o}\nu\omicron\nu\ \Delta\iota\acute{o}\nu\upsilon\sigma\omicron\nu\ \epsilon\gamma\rho\acute{\rho}\mu\epsilon\nu\omicron\nu\ \kappa\alpha\acute{\rho}\rho\alpha\iota\varsigma\ \acute{\alpha}\mu\alpha\ \nu\acute{\upsilon}\mu\phi\alpha\iota\varsigma\ \epsilon\upsilon\text{-}\kappa\lambda\omicron\kappa\acute{\alpha}\mu\omicron\iota\sigma\iota\nu\ \delta\epsilon\ \pi\acute{\alpha}\rho\alpha\ \Pi\epsilon\rho\sigma\epsilon\phi\acute{o}\nu\eta\varsigma\ \iota\epsilon\rho\iota\sigma\iota\ \delta\acute{\omicron}\mu\omicron\iota\sigma\iota\nu\ \lambda\acute{\alpha}\nu\omicron\nu\ \kappa\omicron\iota\mu\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota\ \tau\rho\iota\epsilon\tau\eta\rho\alpha\ \chi\rho\acute{o}\nu\omicron\nu\ \beta\alpha\chi\chi\eta\iota\omicron\nu\ \acute{\alpha}\gamma\gamma\acute{o}\nu\ \epsilon\tau\epsilon\text{c.} **Hesych.** v. Ζαργεύς.$

ligiunei poetice si a credintiiloru ordinare, cum probédia picturile de pe vasele d'in Greci'a si Itali'a, si sculpturile numerósseloru sarcophage decorate cu scene vesele, adesea glumetie pene la licentia, cu bachanale, in care gasimu pre mortu figurandu in cortegiulu dantiuitoru allu Satyriiloru (243), in fine, cu scene inchipuitóre ospetie-

(243) Vomu citá mai anteu picturile d'in mic'a catacomba de la Rom'a, a pretiloru lui Sabazius, descrise de R. P. Garrucci (*Tre sepolcri con pitture ed iscrizioni appartenenti alle superstizioni del Bacco Sabazio e del persidico Mitra*, Naples, 1852), si anume frescurile de pe momentulu unui Vincentius, care se intitula : *numinis antistes Sabazis*. Se vede mai anteu ospetiulu celloru siepte preoti ai collegiului sabazicu, *septem pii sacerdotes*, printre cari figurédia si Vincentius; apoi scene privitóre la sórtea dupo mórt) a Vibiei, de siguru socia aceastuia : anteu se representa mórtea, *abreptio Vibies et descensio*, inchipuita prin rapirea Proserpinei; cum apoi Vibia, alaturata cu Alcestu — symbolulu ideii de inviere, — e dusa de Mercuriu 'naintea tribunalului unde judeca Pluton, *Dis Pater*, si «gingasi'a Proserpina» *Abra Cura*, cu Parcile, *Fata divina*; si in fine, introducerea Vibiei, *inductio Vibies* prin bunulu seu angeru, *Angelus bonus*, in sala banquetului celloru trecuti prin judecat'a dreptiloru, *honorum iudicio iudicati*. (Vedi asupr'a acestei catacombe: *les Mystères du syncrétisme phrygien*, in *Mélanges d'archéologie* alle RR. PP. Martin et Cahier).

D'in sarcophagele cu representatiuni bachice vomu mentioná unulu, care se pastrédia in museulu Lateranu d'in Rom'a, si este descrisu de dd. O. Benndorf sj R. Schöne sub Nr. 125 (pl. XXI, XXII, fig. 2) in oper'a *Die Antiken Bildwerke des Lateranenschen Museums*, Leipzig 1867. Compositiunea sarcophagului se póte grupá in trei scene : In midilocu se vede unu baiatu beatu incoronatu cu *corona tortilis*, rezemandu-se de unu altulu totu asia incoronatu, si de unu Paniscu ityphalicu. Ellu tine in man'a drépta ua corona ; josu se afla ua masca de Panu. La stanga, unu erotu care in joculu seu lovindu capaculu unei ciste, unu sierpe ese dintr'ensa; unu altu erotu cu ua lanterna si cu unu thyrsos pe umeru; unu centauru cantandu cu ua lyra cu trei corde. si sub ellu ua panthera incununata. (Compara acésta scena cu analogele de sub Nr. 82, 189, 198 d'in O. Benndorf si R. Schöne, op. cit., si d'in Stephani. *ausruh. Herakles* p. 100 seq.)— La coltiulu stangu allu sarcophagului ai bacchantina baténdu d'in cymbale dantiesce cu unu Panu, ce tine 'n stang'a unu pedum, iar cu piciorulu dreptu restórna capaculu unei ciste, d'in care ese unu sierpe. — La drépt'a avemu ua scena de sacrificiu : statu'a lui Dionysiu barbosu cu unu lungu chitonu, in stang'a tinéndu unu thyrsos, iar drépt'a intindiend-o spre capulu unui berbecu, cá cum aru primí sacrificiulu ce i se face. Unu tineru incoronatu sta gata sa taie gutulu berbecelui : si ua figura femeiasca tine in susu unu cosiu de fructe ; langa statu'a se vede ua radicata in chipulu unei stance, in care este infipta ua faclie aprinsa. (Acésta scena se gasesce adesea pe sarcophage. Vedi esemplele a lunate de Petersen *annali dell' Instit.*, 1863 p. 385, 386). — Despre alte sarcophage bachice cf. Nr. 373, 408, 198 d'in oper'a susu citata a dd. Benndorf si Schöne. cum si Le Bas, *Monuments d'antiquité figurée* etc., pl. 43, I—III si p. 251 seq., si *Mittheilungen des deutsch. Archaeol. Institutes in Athen*, II (1877) p. 399.

Ací in fine raportamu si sculpturile reproduse pe tab. IX—XII, de pe sarcophagulu adusu de la Reşca séu de la Celei, si pastratu adi in museulu de anticitati d'in Bucuresci. Descriptiunea exacta si eleganta ce d. A. Odobescu a facut-o cellu d'anteiu despre acestu monumentu in minunat'a sea opera *Ψευδο-Κωνσταντικός* (Bucuresci 1874, p. 77—78) ne indemna a o reproduce intréga ací, insocind-o de câte-va observatiuni :

«Pe un'a d'in laturile sale cele mari (1) suntu patru personagie in picióre, infasiurate in togele loru (2); fia-care se afla sub ua osebita arcada, formate prin duoi pilastri, la coltiuri, si prin trei

(1) Tabl. IX.

(2) In aceste patru personaje, d'in cari prim'a si cea d'a treia (de la stang'a spre drépt'a) suntu de siguru femei, vedemu pe membrii familiei mortului. Unulu d'in elle trebe si fie mortulu. — Pe unu sarcophagu d'in Lykia (*Mit-*

loru funebre, νεκρώσια, imaginea banchetului vecinicu in care trebuia sa petreacă adoratorii lui Bacchus, afirmatiunea vecinicei esistente a mortului, comunicatiunea materiale cu deusulu prin bucatele ce se oferea umbrei sele, si prin onorile ce i se aducea (244) chiaru cá unui erou diviniasatu, Κόρυτος ἦρος (245).

colonne despartitoare. Pe cea-l-alta lature mare (3), se vedu trei genii aripati, fie-care pe cote unu osebitu postamentu; geniulu d'in midilocu suna d'in cimbale si cei-l-alti duoi dantiucescu, tiindu in mani cote ua ciorchina de struguri si cote unu manuchiul de capetine de macu (4). Pe un'a d'in laturele mici, alti duoi genii. totu aripati si totu pe postamente, canta. unulu d'in flautu si altulu d'in naiu (5). Pe laturea oppusa iarasi duoi genii, déro pe unu singuru postamentu, se tinu imbraçiasati (6). Tragu ei ore impreuna unu dantiu imbinatu? séu suntu ei chipurile emblematiche ale luptei amorului, pe care Hellenii le numiau *Eros* si *Anteros*? (7). La coltiurile sarcophagului se vedu patru Victorii, purtandu foi de palme si corronne: doue mai mici. doue mai mari.

«Acum sa venimu si la bréula superioru, pe care, juru-imprejuru, se zarescu. sub stersur'a rodietóre a timpului, vre ua doue-dieci si patru animale, vre ua trei séu patru barbati, toti in pose fórte animate. si póte anco si cati-va copaci. Animalele paru a fi lei, mistreti, cerbi si tauri selbategi, atacati cu furia de cani collosali si pânditi séu isbiti de cõtra vênçtori. La unu locu, intre altele, se vede lamuritu-suliti'a cotra unu tauru, carele, cu córnel plecate, se repede asupra'i. Ore nu vomu fi avendu aicié representarea unia d'in acele scene venetoresci: care negresitu se petrecéu adesea prin padurile Daciei (8). intre colonii romani si buorii uriesi (bos urus), ce au lasatu si pene adi crestetulu loru fiorosu pe stemm'a Daciei resaritene? » (9).

(244) Despre ospetie funebre pe monumente vedi Dumont, *Sur un bas-relief funèbre du Cabinet de M. Brunet de Presle*, (in *Revue archéologique*, 1869, t. 2 p. 233 seq. p. 421 seq.) si litteratur'a acolo indicata. Idem Alfred von Sallet, *Asklepios und Hygieia, die sogenannten anathemata für heroisirte todte*. Berlin 1878. In Thracia se gasesce adesea asemeni representatiuni: Dumont in studiulu *Inscriptions et monuments figurés de la Thrace* (Archives des Missions scientifiques et

theilungen des deutsch. Arch. Instit. in Athen, II, taf. X) se reprezenta mortulu langa ua musa, si langa Aphrodita, ceea-ce indica ca era unu litteratu. — Pe sarcophagulu nostru n'arn fi permis a vedé anume in acellu personagiu d'in drépt'a (tab. IX), care pare-se co tine in man'a drépta ua punga cu bani, — unu functionaru allu fiscalu?

(3) Tab. X.

(4) In acesti trei genii suntu inclinat u vedé pe Eros, Pothos si Himeros, cu atributelu lui Dionysos, pe care adesea ilu gãsimu incongiuratu de flintie imprumutate d'in cercurile placerei, amorului si alle canteclului. Vedi in Beandorf si Schöne op. cit., Nr. 198 unu eros cu capulu plecatu spre umerulu dreptu, cu unu strugure in man'a drépta ce o tine in josu, si sustinutu de unu alta eros, ambii despiati. — Totu acolo unu erotu care salta.

(5) Tab. XI, c.

(6) Tab. XI, d.

(7) Gruppu *Eros* si *Anteros*, adica dupo insemnarea lui originara: amorulu si amorulu-reciproc allu tineretii barbatesci, se reprezenta candu luptandu pentru palmulu victoriei (Pansania G, 29, 4, unu reliefu de marmura in museulu d'in Neapole), candu alergându cu facile (unu reliefu d'in Roma), *Anteros* deosebindu-se de *Eros* prin arip'a sea fórte intinsa. (cf. Braun, *Ant. Mar.* 2, t. 5, a. b). Sarcophagulu nostru (tab. XI, d) reprezenta lupt'a pentru palmulu victoriei.

(8) Venetóre pe sarcophage formédia adesea unu subiectu de representatiune. Vedi intre altele Monum. ined. dell. *Istituto arch. di Roma*, IV, pl. 33, si *Revue archéologique* n. s. XXIX (1875) p. 22—29: *Un sarcophage d'Athienau* (Cyprus), par Georges Colonna Cecaldi. Idem, *Mith. d. d. Arch. Inst. in Athen* II, 406 (Die antiken Kunstwerke aus Sparta u. Umgebung, Nr. 235).

(9) Acestu sarcophagu, prin dispositiunea esteriura si principiulu distribuirii figureloru pe cate-si patru alle selle laturi, se apropia mai multa de sarcophagele grece de catu celle romane, cari forte rar u pre lóte partile representatiuni ia reliefu dandu lóta greutatea numai foteia de d'inainte. (Matz, in *Archaeol. Zeitung*. N. F. V, 1873, p. 11 seq., despre deosebirele d'intre sarcophagele grece si celle române. — *Mith. des deutsch. Arch. Instit. in Athen*, II, 132).

Dupo stilu si lucru sarcophagulu aretta mai multa asemenare cu operile de la finea secolului allu II-lea d. Chr., séu inceputulu cellu urmatoru.

Ua inscriptiune descoperita in Thraci'a la Doxato de cotra d. Heuzey (246) ne

littéraires, troisième série, t. III, première livraison. 1876 p. 117—200) descrie siette monumente cu banquete funebre (nr. 16. 45. 47. 48. 61. 77. 91). In insulele vecine Thraciei nu mai pucinu suntu commune: **Conze**, (*Reise auf den Inseln des Thrakischen Meeres*, 1860; Thasos. pl. IV, pl. X, fig. 1, 2, 3, 5, 7, 9, 11; Imbros. pl. XVI. fig. 5) vorbesce despre noue banquete. — G. Körte, *Die antiken Sculpture aus Boeotien* (Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen, III, 383 Nr. 148, 149, 150) despre trei banquete. — A. Milchhofer, *Antikenbericht aus dem Peloponnes* (Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen. IV, p. 134, Nr. 30—32) despre alte trei asemenea ospetie funebre. — **Duhn**, *Bull.* 1879, p. 11. Museulu nationalu d'in Bucuresei posseda doue monumente de pëtra cu reprezentatiuni analoge. Unulu, lung. 0^m,57, larg. 0,47, gros. 0,07, arretta unu omu jumetate culcatu pe patu, cu tunica, invelitu cu ua mantia, rezemandu-se pe cotulu stangu (capulu si umerulu stangu lipsescu); in man'a stanga tine ua cupa, in cea drépta ceva de mancare; ua femeia la stanga standu pe scaunu, imbracata cu peplos, capulu coperitu cu velu; la midilocu *mensa tripes*, (τρίπους) incarcata cu bucate; la celle doue estremitati doue personage in proportiune mai mica: la stang'a ua femeia, la drépt'a unu barbatu. Mai josu se citeste inscriptiunea urmatore:

Α Π Ο Λ Λ Ο Δ Ω Ρ Ο Ε
Ν Ε Ι Κ Ι Ο Υ Χ Α Ι Ρ Ε

«Ἀπολλόδωρος Νεικίου χεῖρα».

adico:

«Apollodoru, fiulu lui Nicias, salutare!».

Cellu d'allu douilea este lung. 0.68; larg. 0,35, gros. 0,09. Unu omu jumctate culcatu pe unu patu de ospetiu, imbracatu cu tunica, tine in man'a drépta ua corona. La stang'a, ua femeia cu velu pe capu, imbracata cu peplos siede pe unu scaunu inaltu. La midilocu este *mensa tripes* cu bucate; la estremitateca stanga ua femeia, la cea drépta unu omu. ambele personage in proportiuni mai mici.

Inscriptiunea suna:

ΝΟΥΜΗΝΙΟΣ ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ
ΑΝΩΝ ΖΩΠΥΡΙΩΝΟΣ ΘΥΓΑ
ΤΗΡ ΓΥΝΗΔΕ ΝΟΥΜΗΝΙΟΥ
ΤΟΥ ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ ΧΑΗΡΕ ΤΕ

«Νουμήνιος Ἀρτεμιδώρου Ἄνων Ζωπυριῶνος θυγάτηρ, γυνὴ δὲ Νουμήνιου τοῦ Ἀρτεμιδώρου, χαῖρετε (sic).»

adico:

Numenius fiulu lui Artemidoru. Anon fiica lui Zopyrion, soci'a lui Numenius fiulu lui Artemidoru, salutare voue!».

Ua data cu ospetiel: mortuare se depuné si flori pe morminte, anume rose, cari appartineu in particularu lui Dionysos si Aphroditei (Anacr. LVII); ansa mai cu séma in cultulu lui Sabazius

presenta doctrin'a mystica a vietii viitoare sub formele esteriore alle processiuinei bacchice. Bacchus sub numele de *Bromius* (247) este capulu supremu allu lumei cellei-

thracu ros'a erá unu symbolu capitalu. Acésta serbatóre a thiaselorú dionysiace constatata prin monumente epigraphice d'in epoc'a romána in regiunea vecina Pangeului unde legend'a asiadia vestitele gradini de rose alle lui Midas (Herodot VIII, 138), ce se afla in legatura strinsa cu ciclulu lui Bacchus — si numita *rosalia*, se tine pene asta di de locuitorii peninsulei Balcanice si de Románi sub numele de *rusalii*. Vedi Miklosich, *Die Rusalien* (Sitzungsberichte der Wiener Akad., 46 bd. 1864, p. 386—405); Id., *Die Christliche Terminologie der Slavischen Sprachen* Wien 1875, p. 25—26. Léon Henzey, *Le panthéon des rochers de Philippes* (Revue archéologique VI année 1865 p. 449—460); id. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de l'année 1863* p. 226; idem *Mission archéologique de Macédoine* (inscript. Nr. 87); W. Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia*, (Sitzb. Wien. Akad., 60 bd. 1869, p. 351—404). Abbé Duchesne et Bayet, *Mission au Mont Athos* (Archives des Missions scientifiques et littéraires, 3 série, t. III p. 230, 232). Rösler *Rum. Studien*, Leipzig. 1871 p. 61.

(245) De ordinaru heroulu se representa pre monumente *ex-voto*, ἀναθήματα. in chipulu unui calaretu in fug'a callului, cu chlamyd'a filfiindu, cu bratiulu dreptu ridicatu, indreptandu-se spre unu altaru de forma rectangulara (Dumont, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, Nr. 5, 6, 7, 13, 24, 27, 32, 33 b. 33 c.), séu spre unu arbure (Nr. 17 ibid.) incolacitu de unu sierpe (Nr. 22. 39 ibid). Alte monumente ni-lu arretta urmatu de unu cané (Nr. 33 a. 40. 57 ibid.) atacându cu lancea (ib. Nr. 8) unu animalu selbatecu, unu mistretiu (ib. Nr. 27. 61a. 102; Heuzey, *Mission arch. de Macéd.*, pl. III fig. 3; Abbé Duchesne et Bayet, *Mission au mont Athos*, Nr. 187, p. 327), séu unu balauru (Nr. 33a, Dumont, op. cit.). Une-ori figuredia la unu locu cu banquetele funebre de pe monumente (ib. Nr. 20. 61). Inscriptiunea ce le insoacesce incepe de ordinaru cu *Κόριος ἦρος*, domnulu herou, apoi vine la genetivu numele cellui ce a dedicatu ofrand'a, si la fine de totu cuventulu ἐυχήν.

Assemeni representatiuni se gasescu forte desu in Thraci'a; numai la Batkum d. Dumont a aflatu mai multu de diece, fora inscriptiune. (In 1875 s'a descoperitu si la Rom'a, pe Esquilin. Museulu nationalu d'in Bucuresci posseda doue atari monumente; unulu, reprodustu pe tabl. N. fig. Nr. 8, este unu fragmentu de pétra, (0^m, 19 naltime; 0^m, 24 largime) pe care se vedu picioarele unui callaretu cu partea de josu a callului in fuga; iar sub dñsulu, ritulu si copitele unui mistretiu, pe care unu cané sta gat'a sa-lu apuce. Sapatara e grosolana; josu se citesce: ΑΥΡΗΑΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ. — Unu altulu, cu totulu fragmentatu, este ua basa de marmura, ce abia mai pastré dia urmele a doue picioere, si porta inscriptiunea: ΗΕΡΩΝΙ ΙΝΒΙΟΤΟ...

D-lu Dumont (Archives des missions scientifiques et Littéraires, t. III p. 183) crede cu dreptu cuventu ca acestu cavaleru thracu nu este ua divinitate unica si totu-d'a-una aceiasi; co in unele casuri avemu unu muritoru heroisatu devenitu *κόριος* si *ἦρος*, alte ori ua divinitate de unu caracteru mai generalu, admisa in Pantheonulu thracu, alaturea de dieii cei mari, si primindu dreptu *ex voto* acele mici placi sculptate. Cf. Egger, *Note sur une stèle de marbre*, Ann. d. Instit. 1868. p. 133 seq., Beudorf in *Göttinger gelehrt. Anzeigen* 1869 p. 2063 seq. Dumont, *Revue archéologique* 1869, t. 2, p. 179—185. Despre heroi si veneratiunea lorú, vedi K. Lehrs, *Populäre aufsätze aus dem Alterthum*, Leipzig, p. 326 seq. — Unu nou esemplu de ospetiu funebru cu epitetulu *ἦρος* scrisu langa numele Heroulu ne presinta unu reliefu d'in Peloponnesu (Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen, IV [1879], art. d-lui Milchoefer) in care se vedu pe langa unu omu si ua femeia, unu altaru, unu copillu cu ofrand'a unui porcu, doue personaje cari se inchina, ua servitore si unu copillu.

(246) *Mission archéologique de Macédoine*, p. 131.

(247) *Ovid Metam.* 4, 11 :

l'alte, tinerulu copillu a carui mórte se plange, avendu sa duca pentru totu-dea-un'a ua viatia mai buna, va fi asociatu pompeloru bachice, cá sociu allu Naideloru (248), si chiaru schimbatu in Satyru va intrá in trup'a dieului prin intervenirea destinului, *Aesa*, a initiatei ce porta pe buse sigiliulu mystereloru *signata mystis*, probabilu , prin hierophantid'a séu Proserpina.

Écce acestu textu epigraphicu atatu de insemnatu sub tote raporturile (249), dupo restitutiunea d-lui Heuzey :

I

Si dolor in[[f]rac[tu]m potuit conve[[l]lere [p]ectus
 [[H]ercu[le]um, cur me flere tamen pigeat?
 Nam velut *Bacid[a]e* laudavit corpus *A[chillis]*
 Clarus Homerus, item non tua laus similis.
 Te sortita Paphon pulc[h]ro minus ore notabat, 5
 Diva set in toto cor[d]e plicata inerat.
 Sobria quippe tuo pollebat pectore virtus
 Non ætate minor, n[e]c minor inde loco.
 Nec mihi per validos rapio te morte dolores,
 Quamvis aequanimo dat nuer ut lacrimem. 10
 [cr]uciamur volnere victi

II

Et reparatus item vivis in Elysiis.
 Sic placitum est divis a[e]terna vivere forma
 Qui bene de supero [[l]umine sit meritus;
 Quæ tibi castifico promisit munera cursu 15
 Olim jussa deo simplicitas facilis.
 Nunc seu te Bromio signatæ mystidis AISE (?)
 Florigero in præto congreg[at] in satyrum;
 Sive canistriferæ possunt sibi Naidis a[e]qu[um],
 Qui ducibus tædis agmina festa trahas. 20

Bacchumque vocant Bromiumque Lyæumque.

Ignigenamque satumque iterum solumque binatrem.

(248) *Strabo* X, 468 numera Naidete printre servitorele lui Bacchus.

(249) Inscriptiunea scrisa pe marmura cu litere d'in secolulu allu III-lea, forte estrinse unele de altele, si adesea legate intre elle, presenta cate-va particularitati cum : substituirea lui T pentru D : set in locu do sed; a lui O pentru V : volnere pentru vulnere, si terminatiunea is la nominativu pluralu declin. III : *Naidis* pentru *Naides*. La rendulu 14 se pote citi : *lumine* seu *numine*, iar la rendulu 13 : *alterna* seu *acterna*. Catu pentru cuventulu AISE de la finea versului 17, nu se presinta nici-ua combinatie satisfacitoare, de si d. Heuzey (l. c.) propune patru, si anume : a) transcripitiunea gr. ἀσσι in locu de ἀσσι, destinulu, judecat'a suprema a dicitii; b) ANSER, paserea consacrata Proserpinei; c) ADSE; d) ARTE.

Sis quo[d]eunque, puer, quo te tua protulit aetas,
 Dummodo

Adico :

I

«Deko durerea a pututu sfasiá inim'a neinfranta a lui Hercule, de ce óre sa me sfiescu si eu de a plange? Coci laud'a ce stralucitulu Homeru a facutu pentru corpulu Eacidului Achille nu este assemuita cu laud'a tea. Pe tine alegendu-te Paphos te indiestrase cu unu obrazu mai pucinu frumosu, anso dieiti'a locuiá in tóte cotiturile inimei telle. Coci virtutea sobra era puternica in peptulu teu, si nu era mai mica d'in cauza vârstei telle, nici auco mai mica d'in cauza locului. Déro, prin durerile melle mari nu te rapescu de la morte, de si perderea unui fiu imi da cuventu in de ajunsu ca sa plangu. ne torturamu doboriti de asta lovitura.

II

«Si tu cu tóte astea, reinoitu in fiinti'a tea, tu traesci in Campiile Elysee. Asiá este decretatu de diei ca sa traiasca sub ua forma eterna acella care a bine meritatu de la lumin'a divina; cari daruri, hotarite uadinióra de dieu, ti le-a promisú inocentia-ti naturale in cursulu castu allu vietiei telle. Acum, séu co, in livedea inflorita, Aesa (destinulu) care presiede la mystele insemnate cu peceti'a sacra, te reunisce cá Satyru in trup'a lui Bacchus, séu cõ, Naiadele purtatóre de cosiuri sacrate (calathus) te reclama cá sociu allu loru, spre a conduce, la lumin'a tortieloru, processiuunile solemne. Ori-cum ai fi, copile, in loculu unde te-a inaltiatu vârsta tea, numai déco »

Aceste idei le gasimu dejá in Rhesus allu lui Euripide (250) :

Mum'a regelui thracu, plangendu mortea fiului seu, esclama : «Ascunsu in gaurile pamentului care ascunde argintulu, demonu care tine de omu si de dieu, va fi acolo ingropatu, déro traindu si vediendu lumin'a, prophetu allu lui Bacchus, care ca fixatu locuinti'a sea pe stanc'a Pangeului, venerabilu pentru cei cari ilu cunnoscu» ;

Astu-feliu sufletulu nu trecea, cá in doctrin'a lui Pythagoras, printr'unu siru de transmigratiuni, ei numai cellu dreptu, cellu ce a bine meritatu de la diei in timpulu vietii sélle (*de supero lumine séu pote numine*), reinviadia pentru totu-d'a-una sub ua forma noua séu eterna (alterna séu aeterna forma), si acésta renovatiune este ua recompensa pentru virtutile selle.

§ 22

La Thraci déro dogm'a vietii fiitóre erá conceputa sub ua forma cu totulu brutale si primitiva, si petrunsesse tóte formele nascènde alle vietii sociale : datine, obiceiuri,

characteru nationalu. La Trausi, locuitori in Thraci'a australe (251), cá si la ceillalti Thraci, cându se nasce unu copillu, ne spune Herodotu (252) «ruđele de aproape se «stringu impregiurulu copillulu de curendu-nascutu, si acolo plangu si gemu de re-
«lele ce ellu are sa indure, standu de vorba despre ticalosiile si nenorocirile omenesci;
«d'in contra, punendu repostatii loru in pamentu, se inveselescu si facu serbatore,
«gândindu de cote rele acesti'a au scapatu, si socotindu-i asiediati in deplina fericire.»

«Cei cari locuescu d'incolo de Creston'a, adaoga Herodotu (253), facu acestea :
«Fie-care d'intr'ensii are mai multe femei, d'in care cauza, cându unulu d'in ei trece
«d'in viatia la morte, mare certa se isca intre densele, si amicii loru se indeletni-
«cescu forte ca sa judece care d'in elle a fostu cea mai multu iubita. Aceea care ca-
«peta acesta onore este forte multu laudata de omeni si femei, apoi este ućisa de
«cotre rud'a sea cea mai aproape, pe mormentulu repostatulu, si ingropata cu ellu.
«Celle-l'alte femei tinu asemenea lucru ca ua mare restriste pentru d'ensele, d'in
«caus'a rusinei ce cade asupra-le».

(251) Tit. Liv. XXXVIII, 41.

(252) Her. V, 4 : «τὸν μὲν γινόμενον περιζόμενοι οἱ προσήκοντες ὀλοφύρονται, ὅσα μιν δεῖ ἐπεῖτε ἐγένετο ἀναπλήσαι κακὰ, ἀνηγεόμενοι τὰ ἀνθρωπίνῃ πάντα πάθει. τὸν δ'ἀπογονόμενον παίζοντες τε καὶ ἡδόμενοι γῆ κρύπτουσι, ἐπιλέγοντες ὅσων κακῶν ἔξαπαλαγχεῖς ἔστι ἐν πάσῃ εὐδαμμονίῃ». Ceea ce Nic. Dam. XVIII rapporta despre Kauasiánoi (ua errore de mscr. invederata in locu de 'Traútoi) co ei «plangu, candu cine-va se nasce, si se bucura cându cine-va more» este imprumutatu de siguru d'in Herodotu. Cf. Bessell, *de rebus Geticis*, Gotting., 1854, p. 46.—Mela II, 2 : «Lugentur apud quosdam puerperia, natiq̄ue deflentur : funera contra festa sunt, et veluti sacra, cantu lusuque celebrantur.—Hesych. h. v : τοὺς γεννωμένους ἀτιμάζουσι, τοὺς τελευτόντας κατευρημίζουσι.

253) Her. V, 5 : «Οἱ δὲ κατύπερθε Κρησιτοναίων ποιεῖσι τοιαῦτα· ἔχει γυναῖκας ἕκαστος πολλὰς· ἐπεὶ δ' ὦν τις αὐτῶν ἀποθάνῃ, κρίσις γίνεται μεγάλη τῶν γυναικῶν καὶ φίλων σπουδαὶ ἰσχυραὶ περὶ τοῦδε, ἥτις αὐτέων ἐφιλέτο μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· ἢ δ' ἂν κριθῇ καὶ τιμηθῇ, ἐγκωμιασθεῖσα ὑπὸ τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σφάλλεται ἐς τὸν τάφον ὑπὸ τοῦ οἰκιωτάτου ἑωυτής, σφαγθεῖσα δὲ συνθάπτεται τῷ ἀνδρὶ· αἱ δὲ ἄλλα συμφορῆν μεγάλην ποιεῖνται· ὄνειδος γάρ σφι τοῦτο μέγιστον γίνεται.»

Pomponiu Mela II 2 vorbindu în genere despre thraci, arréta co femeile au ua mare fortia de characteru, dorindu mai multu de catu ori-ce a fi sacrificate pe cadavrele sociulu loru séu ingropate n acelasi mormentu cu densulu, si cea care dobendesce asta favore se simte in culmea fericirei, pe candu rivalele sele, celle ce n'au fostu socotite vrednice de ua asemene onore, se bocescu desperate, aducu inaintea rugului daruri si arme strigandu cá suntu gata a tractá seu a se bate cu geniulu mortulu. Numai déco nu primescunici unu respunsu, elle remânu libere a se casători cu unu altulu.

Aceste obiceiuri se explica prin credinti'a puternica d'in anticitate co in mormentu nu se depunea unu simplu cadavru, ci ua fiintia viva, care avé deci trebuintiele si pasiuniile selle : de aceea ua data cu densulu se ingropá hainele, vasele si armele selle; peste mormentu-i se versá vinu ca sa-i potolesca setea; se punea bucate ca sa-i satisfaca foinea; se ucidea caii, sclavii si femeile sele spre a-lu servi si dupo morte. Credintie curiose, ansa cari ne 'ntempina la mai multe popóre. «Versu pe pamentulu mormentulu, dice Iphigeni'a in Euripide, lapte, miere, vinu; caci cu acést'a se inveselescu mortii» (Iphig. 162) Candu, dupo luarea Troii, fie-care grecu se 'ntorce in patria cu frumoss'a lui captiva, Achile, care este sub pamentu, cere si ollu captiv'a sea. si atunci i se da pe Polyxene (Iliada, XXIII, 166).

Xeophonte (254) ne arreta asemenea pe Odrysii cum se imbata la immormentariile resboiniciloru loru, periti in lupta.

§ 23

Zalmoxis.—Acum, dupo ce cunnóscemu cultulu lui Sabazius la Thraci, caracterulu seu funebru unitu cu allu imortalitatii, vomu puté intiellege mai bine celle ce anticitatea ne-a lasatu despre religiunea Getiloru.

Sa ascultâmu mai anteu pre Herodotu, cea mai insemnata, ca sa nu dicemu unic'a fontana de urmatu in cestiunea acést'a :

«Anso trebue sa spunu cum Getii se credu nemuritori. Ei au convingerea co nici de cum nu moru, ci co apuca drumulu cotre Zalmoxis, pe care unii ilu tinu dreptu Gebelezizis. D'in cinci in cinci anni ei trimitu la ellu cá solu pe unulu d'in tr'ensii trasu la sorti, si'i dau sarcin'a de ce le face in de obste trebuintia. Unii d'in ei se punéu la rendu, tiindu câte trei sulitie in mana ; iaru altii apucându de mâni si de picióre pe solulu loru cotra Zalmoxis, ii facéu ventu in susu d'asupra sulitie-loru, si daca ellu muria intiepatu, ei credéu co dieulu le este priinciosu ; déro daca nu more, ii spune batjocure si-lu dojenescu cá pe unu omu reu. In fine, dupo ce l'au insultatu bine, trimitu dieului unu altulu, si-i dau acea sarcina, pe câtu timpu ellu se afla anco cu viatia. Acesti Thraci tragu contra cerului darde si sageti, cându tuna séu fulgera, amerintiandu pre dieulu loru si crediendu co nu mai este unu altulu.» (255)

«Eu cumu affaiu de la Grecii cari locuescu la Hellespontu si marea négra, acestu Zalmoxis a fostu selavu in Samos si a robitu lui Pythagoras fiulu lui Mnesarcu ; apoi, fiindu liberatu si strangendu-si bogatii mari, se intorse in tiér'a sea. Thracii traiau atunci in mare ticalosie si forte aspru ; ellu anso, care invetiase chipulu de traiu allu Ionieniloru, si obiceiuri mai blande, cá unulu ce frequentase pre Grecii si convorbise cu Pythagoras, care nu erá mai pucinu invetiatu d'intre ei, puse sa se faca si sa se gatésca ua camera unde primea la bere si mancare pe capeteniiile Thraciloru, si, asupra mesei, ii invetiá precum co, nici ellu, nici densii, nici urmasii loru, nu voru murí de locu, cí co voru mergè la loculu unde, traiudu pre vecie, se voru bucurá de tote bunurile. Ellu sapá in acésta locuintia ua chilie sub pamentu, pe care ispravind'o, nu se mai arrettá Thraciloru. Scoboritu acolo, traí trei anni, pré

(254) *Hellen.* III, 2, 5.

(255) IV, 94 : «Ἀθανατίζουσι δὲ τόνους τὸν τρόπον οὕτε ἀποθνήσκουν ἐνωστὸς νομίζουσι, ἰένα τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν δαίμονα. οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι Γεβελείζιν διὰ πεντετηρίδος δὲ τὸν πάλῃ λαχόντα αἰεὶ σφένον αὐτῶν ἀποπέμπουσι ἄγγελον παρὰ τὸν Ζάλμοξιν, ἐντελλόμενοι τὸν ἄν ἑκάστοτε δέονται. πέμπουσι δὲ ἧδε οἱ μὲν αὐτῶν ταχθέντες ἀκόντια τρία ἔχουσι, ἄλλοι δὲ διαλαβόντες τοῦ ἀποπεμπόμενου παρὰ τὸν Ζάλμοξιν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον ριπέουσι ἐς τὰς λόγχας. ἦν μὲν δὴ ἀποθάνῃ ἀναπαρεῖς, τοῖσι δὲ ἕλειος ὁ θεὸς δοκεῖ εἶναι ἦν δὲ μὴ ἀποθάνῃ, αἰτιεῦνται αὐτὸν τὸν ἄγγελον, φάμενοι μὲν ἄνδρα κακὸν εἶναι, αἰτησάμενοι δὲ τοῦτον ἄλλον ἀποπέμπουσι ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζῶοντι οὕτοι οἱ αὐτοὶ Θρηκίαι καὶ πρὸς βροτηνὴν τε καὶ ἀστραπὴν τοξήουνας ἄνω πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπειλῶουσι τῷ θεῷ, οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντας εἶναι εἰ μὴ τὸν σφῆτερον.»

«multu caitu de ei, findu-ca'lu socoteau mortu. La allu patrulea annu ellu esf de «acolo, si se arrettà cá mai 'nainte : acést'a fu caus'a de'i facú sa creadia cu sigu-
«rancia co lucrurile ce densulu le spusese loru erau adeverate. Ei povestescu tóte
«aceste mystere.» (256)

«Catu pentru mine, nici credu nici nu decredu asiá multu ceea-ce privesce per-
«son'a pomenitului Zalmoxis, nici celle ce spune ei de locuinti'a lui sub pamentu ;
«anso imi dau bine cu parerea co ellu a fostu cu multi anni inaintea lui Pythagoras.
«Si apoi (in celle d'in urma) fie co sa fi fostu omu, fie co sa fi fostu vre unu spiritu
«familiaru (protectoru) Getiloru, —sa le fie de bine.» (257)

In acésta naratiune trebue a deosebi done elemente : primulu, care se pare déto-
ritu Getiloru proprii, si este continuu in § 94 ; cellu d'allu duoilea, cuprinsu in § 95,
si e détóritu Colonioloru grece de la Marea-Négra si Hellespontu.

D'in primulu resulta invederatu co Getii credéu a) in nemurirea sufletului ; b) co
cei reposati se ducu la Zalmolxis, pe tare unii Geti illu tineau dreptu na alta divini-
tate a loru anume Gebeleizis ; c) co dogm'a nemuririi era la ei atatu de generale, atatu
de puternica, in catu in sacrificiulu quinquenalu allu lui Zalmolxis, cei cari nu putéu
murí se socotiau cá niste criminali: dieulu recusandu sa-i primésca in locasiulu seu,
arrettá cu acést'a co voesce a-i pedepsí, lasandu-i in viatia, si lipsindu-i de feri-
cirile eterne alle cellei-alte lumi ; si in fine d) Getii obicinuescu in semnu de amerin-
tiare a divinitatii a respunde cu sageti la fulgerile si trasnetele Cerului.

Fie-care d'in aceste trasuri alle cultului lui Zalmolxis ne duce d'a dreptulu la cul-
tulu dionysiacu allu thraco-phrygianului Sabazius.

Vediuramu mai 'nainte conceptiunea vietii fiitóre la Thraci dedusa d'in cultulu
lui Bacchus ; la Geti aceiasi conceptiune o aflamu in legatura cu dieulu Zalmolxis.—
Thracii murindu credéu co se ducu la Bacchus, ca sa fie asociati la pompele bachice,
si schimbati in Satyri, sa intre in trup'a dieului. Getii de asemenea credu co para-
sindu pamentulu ei se ducu sa se asiedie la banquetulu fericirii fora sfirsitu allu lui
Zalmolxis. — Thracii adorau pre Bacchus si cá dieu allu Sorelui ; Getii asvirléu dupo

(256) IV, 95 : «Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τὸν Ἑλλάσποντον οἰκούντων Ἑλλήνων καὶ Πόντον, τὸν
Ζάλμοξιν τοῦτον εὐότα ἄνθρωπον δουλεύσαι· ἐν Σάμῳ, δουλεύσαι δὲ Πυθαγόρῃ τῷ Μνησάρχῳ· ἐνθεῦτεν δὲ
αὐτὸν γενόμενον ἐλεύθερον χρήματα κτήσασθαι συχνά, κτησάμενον δὲ ἀπελθεῖν ἐς τὴν ἑοῦτου· ἔτε δὲ κα-
κοβλίῳ τε ἐόντων τῶν Θρηίκων καὶ ὑπαρρονεστέρων τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον ἐπιστάμενον διαιτὰν τε Ἰάδα κα
ἡδεα βαθυτέρα ἢ κατὰ Θρηίκας, οἷα Ἕλλησί τε ὀμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσφενεστάτῳ σοφιστῇ
Πυθαγόρῃ, κατασκευάσασθαι ἀνδρῶν, ἐς τὸν πανδοκίονοντα τῶν ἀσπῶν τοὺς πρώτους καὶ εὐοχέοντα ἀνα-
διδάσκειν, ὡς οὔτε αὐτός οὔτε οἱ συμπίσαι αὐτοῦ οὔτε οἱ ἐκ τούτων αἰεὶ γινόμενοι ἀποθάνονται, ἀλλ'
ἤξουσι ἐς χώρον τοῦτον, ἵνα αἰεὶ περιόντες ἔξουσι τὰ πάντα ἀγαθὰ. ἐν τῷ δὲ ἐποίει τὰ καταλεχθέντα καὶ
ἔλεγε ταῦτα, ἐν τούτῳ κατάγειον οἶκημα ἐποιέετο· ὡς δὲ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἶκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηίκων
ἠφανίσθη, καταβάς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγειον οἶκημα, διαιτᾶτο ἐπ' ἕτεα τρία· οἱ δὲ μιν ἐπόσειόν τε καὶ
ἐπένθειον ὡς τεθνεῶτα· τετάρτῳ δὲ ἔπει ἐφάνη τοῖσι Θρηίκῃσι, καὶ οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο τὰ ἔλεγε ὁ
Ζάλμοξις· ταῦτά φασὶ μιν ποιῆσαι.

(257) IV, 96 : «Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτου καὶ τοῦ καταγαίου οἶκηματος οὔτε ἀπιστέω οὔτε ὄν πιστεύω,
τι λίγη, δοκέω δὲ πολλοῖσι ἕτεσι πρότερον τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον γενέσθαι Πυθαγόρῳ· εἴτε δὲ ἐγένετο τις
Ζάλμοξις ἄνθρωπος, εἴτ' ἐστὶ δαίμων τις Πέτσει· οὗτος ἐπιχώριος, χαρῆτος.

obiceiulu altoru popore barbare, sageti cont'a nuoriloru furtunosi, cari voiau sa intunece pe dieulu loru Zalmolxis, adico pe Sóre. — La Thraci Bacchus erá dieulu universalu, care insufletiesce lumea, fiindu in acellasi timpu Zeuss, Hades, Sóre si Dionysos; la Geti Zalmolxis pare a fi avutu ua identica universalitate. — In fine, sacrificiile umane oferite periodicu divinitatii gete amintescu caracterulu selbatecu si barbari'a primitiva, ce in unele parti alle Greciei si Thraciei pastrase cultulu lui Dionysos infernalu, amintescu acelle immolatiuni crude si sangerose facute annualu in onorea beoticului Dionysos Omestes (Ὠμηστής) (258) si perpetuate sub numele de Omophagii si Agrionii (259) la Orchomene, (260) Chios, Tenedos (261), Lesbos (262) si Creta (263); elle rechiamo pre Sabazius thraco-phrygianu, la care partea funebra erá mai accentuata, si carui'a Chrestouii si toti Thracii sacrificau pre morminte fiintie umane; in fine, pe thraciculu Zagreus dieu allu mortiloru (264), marele venatoru, ὁ μεγάλως ἀγρέων, carele impinge inaintea lui si lovesce pe cei ce ellu a hotaritu pentru imperiulu seu (265), intocmai precum Zalmolxis primesce la sine pre cei ce 'i a allesu ca sa expire in sulitie.

Ua alta asemenare intre ambele culte ne presenta mai departe allu douilea elementu d'in naratiunea lui Herodotu (IV, § 95): retragerea temporara a lui Zalmolxis in chili'a subterana, in timpu de trei anni, pentru a reapare la allu patrulea, este d'in punctu in punctu legend'a misteriosa despre scoborirea lui Dionysos in infernu (pentru ca sa caute pe mam'a sea Semele, pe care o smulse si o duse in midiloculu dieiloru in Olympu, cu numele de Thyone seu Dione) (266), care nu erá de càtu form'a indulcita si euphemica a mortii trecetore a lui Bacchus, urmata de invierea sea cu venirea primaveriei. (267)

(258) **Plutarch**, *Themistocl.* 13; *Pelopid.* 21; *Áristid.* 8; *Orph. Hymn.* LI, v. 7. Ellu se mai numia si Ὠμέδιος, Ἀνθρωποφραγίας, seu ἀγρώνιος. Vedi **Aelian**. *de nat. anim.* XII, 34, **Plutarch**, *Anton.* 24. Cf. despre sacrificiile humane in onorea lui Dionysos, **Guigniaut**, *Relig. de l'antiq.* t. III, p. 907.

(259) **Plutarch**, *Quaest. graec.* 38; *Sympos.* 8. **Antonin.** lib. 10, **Ovid.** *metam.* 4, 390 seq. **Hesych.** s. v. ἀγρώνια seu ἀγρίονια.

(260) **O. Müller**, *Kl. Schriften*, t. II, p. 28.

(261) **Porphy**, *de abstin. carn.* II, 55; ἔθρον δὲ καὶ ἐν Χίῳ τῷ Ὠμαδίῳ Διονύσω ἀνθρώπων διατρώωντας καὶ ἐν Τενέδοις. **Aelian**, *De nat. anim.* XII, 34. **Plut.** *De defect. orac.* 14; **Arnob.** *Adv. gent.* V, 19.

(262) **Clem. Alex.** *Protrept.* p. 36; **Aelian**, *var. hist.* XIII, 2.

(263) **Iul. Firm.** p. 9.

(264) **Diodor.** I, 62, 64. **Hesych.** — **Et. M.** v. Ζαχραεύς. **Comp. Heraclit.** ap. **Clem. Alex.** *Protrept.* p. 30 P. οὗτος δὲ Ἄϊδης καὶ Διόνυσος ὁτέροι μαινόντων καὶ ληναίζουσιν.

(265) **G. Hermann** *Aesch. trag.* 1 p. 331. — *Etym. Magn.* Gud. si **Cramer** *An. Oxon.* 2 p. 443, 8. — **Creuzer**, *Rel. de l'antiq.* trad. **Guigniaut**, t. III, p. 236; **Preller**, *Gr. Myth.* t. 1, p. 660 ed. III-a; **Gorhard**, *Gr. Myth.* § 433, 2 si 457, 4.

(266) Cf. **Pindar**, *Olymp.* II, 25; *Pyth.* XI, 1; **Apollod.** III, 5, 3. **Paus.** II, 31, 2, **Horat.** *od.* II, 1, 29.

(267) **Plutarch**, *De ei ap. Delph.* 9. Cf. **Preller**, t. I, p. 564.

Astu-feliu déro religiunea lui Zalmolxis este in fondu religiunea lui Bacchus-Sabazius cu caracterulu seu infernalu si cu ferocitatea sea primitiva (268). Fiindu-co Getii o 'mbratisiasera cu ardóre, ea petrunse in viati'a dilnica si in organizatiunea sociale a natiunei mai multu de càtu la ceillalti Thraci. Credinti'a in viati'a fitore erá la densii atátu de pronunciata in càtu scriitorii antiei arretta ua mirare mestecata cu ironie, dupo cum se vede d'in cuventulu ἀθανατίζοντες (269) pe care Herodotu ilu creadia intr'adinsu spre a calificá pre Geti (270) si a'i caracterisá facia de restulu Thraciloru.

§ 24

Catu despre numele ce iá cultulu sabazicu lá Geti, unulu, *Gebeleizis*, nu este cunoscutu de càtu lui Herodotu, pe càndu cellu altu, Zalmolxis, este numele cellu obicinuitu la toti scriitorii. Déco acestea suntu numile à doue divinitati deosebite séu a uneia singure si aceiasi, autorii moderni se gasescu in desacordu. Bessel (271) presuppune séu co Zalmolxis, pe care 'lu deduce gresitu de la zend. *zem* sskr. gam = gr. γη; *zēmar* = sub pamentu, erá numai unu epithetonu allu dieului Gebeleizis, adico *Gebeleizis* (272) care *locuesce sub pamentu*; séu co in religiunea geta exista dualismulu, ideia binelui si a reului, representata prin numele duplu «Zalmoxis» si «Gebeleizis». Rösler si Cless (273) considera pe Zalmolxis cá unu preotu allu lui Gebeleizis; iara G. os (274) admite co Zalmolxis, dieu allu resboiului, nu este de càtu form'a mai tinera si mai renumita a lui Gebeleizis, dieu allu Sorelui, care facú locu

(268) In acestu sensu vedi **Heuzey**, *Comptes-rendus de l'Acad. des inscript.* 1865, p. 374; idem, *Mission archéol. de Macédoine*, p. 131 seq. **C. de la Berge**, *Essai sur le règne de Trajan*, Paris 1877 p. 31. **Fr. Leuormant**, *Revue archéologique* 1874 si 1875.

(269) **Her.** IV, 93 – 94. Cf. **Heuzey**, *Miss. arch. de Macéd.* p. 131 seq.

(270) Cuventulu ἀθανατίζειν Herodotu IV, 94 ilu esplica astu-feliu: Ἀθανατίζουσι δὲ τὸνδε τὸν πρόπον οὔτε ἀποθνήσκειν ἑαυτοῦς νομίζουσι, ἵναί τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάμμοξιν δαίμονα. Dupo **Bessel**, *de rebus Geticis*, 50 ἀποθνήσκειν semneadia a muri, asia co nici corpulu, nici sufletulu nu remanu, iar ἀπολλύμενον trebue referitu la mortea corpului numai, nu si a sufletului. Scriitorii anticii posteriori lui Herodotu intiellesera anso co Getii atribuiau nemurirea numai nuntului trimisu la Zalmolxis, d'in care cauza d'in ἀθανατίζειν facura vorb'a ἀπαθανατίζειν (**Arrian**, *Anab.* I, 3. cf. **Rhusop**, *de Zamolxide secundum veterum auctoritatem*, Götting. 1852 § 33), pe carii unii o esplica prin aceia co Getii puné in numerulu dieiloru ori pe cine le placea (**Lucian**, *Conc. deor.* 9), ἀπαθανατίζοντες, cei ce dieifica, factori de nemurire. Acestu cuventu ilu aplica Getiloru, Plato, Lucian si Diodoru.

(271) op. cit. p. 44—45.

(272) Dupo unii Gebeleizis aru semna dieu allu muntelui séu allu muntiloru, Cf. **Guignaut I. D.** *Religions de l'antiquité*, t. II, part. III, Paris 1849, p. 1067: **I. Grimm**, *Ueber Jornandes und die Geten*, p. 25.—Dupo altii, Gebeleizis ar fi = datatoru de repausu. Vedi **Bähr** ap. Herodot. 94.—**Chardon de la Rochette**, *Mélanges* p. 69 seq. **Rösler**, *Rum. Studien*, 1871, p. 60 dice co Gebeleizis d'in motive etymologice este dieulu Sorelui.

(273) *Das Vorrömische Dacien*, Wien, 1864, in—8. **Cless** in **Pauly**, *Real-Encyclopädie* VI, 2, *Zamolxis*.

(274) *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegenden*, in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV, 124.

cellei d'anteiu, precumu Chronos face locu lui Saturnus, si acest'a lui Zauss; séu co Zalmolxis este numai hypostas'a lui Gebeleizis. Socotimu mai probabilu co in Sabazius geticu se adorá doue forme alle dieului, un'a mystica: Gebeleizis, cea-l-alta ordinara: Zalmolxis; si precumu Dionysos lydianu se numiá *Bassareus* de la numele hainei lungi: *bassara* séu *bassaris*, ce purtá ellu si men adele d'in Lydi'a si Thraci'a (*bassarae* séu *bassarides*), totu astu-feliu Sabazius getu se pare co'si luase numele de Zalmolxis de la mantau'a ce purtá; coci, dupo cum amu aretatu in § 14 cap. VIII de mai susu, Ζάμολξις (=Ζάμολξις) semneadia «purtatoru de pele séu de mantia» epithetu care se da si in mythologi'a germana lui Wodan: *hakulbrand* «purtatoru de mantia» (275).

§ 25

Aceste raporturi constatate intre religiunea geta si Dionysos-Sabazius paru a nu fi remasu neintrevedute, de si in modu confusu, nici celloru antici.

Deja Herodotu raporta, dupo cum vediuramu, co Grecii de la Marea-Négra si Hellespontu tinéu pre Zalmolxis, fie in semnu de batjocura, fie póte mai multu in intielesu euhemeristicu, de unu fostu sclavu allu lui Pythagoras, de la care invetiandu doctrin'a acestui'a, o respandí la Geti, si prin inelatore minuni castigá chiaru veadia dieiasca. De si parintele istoriei se indouesce cu dreptu cuventu despre acest'a, dicénu co Zalmolxis este mai vechiu cu multu de càtu Pythagoras, si co puté sa fie un divinitate a Getiloru, δαμων Ἐτέριον ἐπιχώριος, — aceiasi povestire d'in ce in ce mai amplificata o gasimu anso la scriitorii posteriori (276), incependu cu Strabone (277),

(275) Ferm'a Ζάμολξις se gasesce la Hellenicu, Plato, Lucianu, Mnaseas, Diod. Sic., Strabo, Diogeniu Laertiu, Porphyriu, Jamblich, Suidas (care da si variant'a Ζάμολξις) etc. iar la Herodotu. Ζάμολξις mai desu de catu Ζάμολξις. Cf. *Rhusop. de Zamolxide* § 10 seq. *Bötticher, Rudimenta Mythologiae Semiticae*, Berlin 1848, p. 15.—*Lorenz Diefenbach, Origines Europaeae*, p. 68, Frankf. Am Main, 1861.—Porphiriu in viati'a lui Pythagoras, dice co numele de Ζάμολξις vine de la pelea de ursu care s'a pus peste dieu la nascerea lui: τὴν γὰρ ὄρον Θράκες ζάμολον καλοῦσιν. Vedi *Hehn, Kulturpflanzen und Haustierte*, III aufl. Berlin. 1877, p. 485—486 despre acésta falsa etymologia.—Amu aretatu mai susu ca dupo unu scriitoru anticu Alexandru Polihistoru, citatu de Macrobiu I, 18, 11, altarulu de capetenie allu lui Dionysos-Sabazius era in Thraci'a pe collina *Zilmisus*. Se pare co apropiarea intre acestu nume si *Zalmolxis* este numai d'in intamplare, fora nici ua legatura intre elle. D-lu Tomaschek (*Über Brumalia und Rosalia*, p. 358) vede in prima parte a cuventului Zilmisus, numirea thracica a vinului: ζῆλα ὁ οἶνος, Hesych.; ζείλα τὸν οἶνον οἱ Θράκες, Phot.

Lex., sskr. हाल (hála) होलूक (hiluka). *Rösler, Rum. Studien*, esplica Zal-moxis prin «cu pele inchisa, bruna» si adaoghé: «Er hiess vielleicht auch Ἀβροζέλιτης, welches wir als thrakischen Personennamen kennen».

(276) Hellenicus, care cellu d'anteiu dupo Herodotu vorbesce despre Zalmolxis, se serva pare-se exclusivu cu Herodotu, dupo cum urmeadia d'in comparatiunea texturiloru :

Fragm. hist. Graec. ed. Müller, Paris 1841. I

p. 69 fragm. Hellan. 173.

Ἐλεγεν, ὅτι οὐτ' ἂν αὐτὸς ἀποθάνοι, οὐδ' οἱ μετ' αὐ-

Herodot. IV. 95.

ἀναδιόσκειν, ὡς οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ συμπόται αὐτοῦ—ἀποθάνονται—ἄλλ' ἔξουσι τὰ πάντα ἀγα-

care ne spune : co unu omu d'in natiunea geta, anume Zalmolxis, fiindu cá sclavu in serviciulu lui Pythagoras, cástigà de la densulu cunnoscintie astronomice, cum si in Egyptu, unde de asemenea caletorise. Intorsu in patri'a sea , se bucurà de ua mare consideratiune d'in partea poporului si a capetenieloru acestui'a , pentru sciinti'a lui de a predice dupo stelle si dupo semnele ceresci. In fine ellu reusi sa faca pe rege a-lu asociá la domnie , cá pe unu organu allu vointiei dieiloru. Desi la inceputu trecea numai de preotu allu dieului, cu timpulu anso deveni dieu insusi : retragen-du-se intr'ua pascera d'in muntele sacru : Kogonulu, departe de ori-ce contactu cu ómenii, nu primea la sine de cati pre rege si pre ministrii lui. Elu fu de mare ajutoru reg-lui, care castigà suppunerea orba a poporului cellu neascultatoru pene atunci, si facú sa crédia co ordinile sele suntu insisi ordinile dieesci.

Sa analysamu principalele puncte d'in acésta naratiune :

1. «Zalmoxis a fostu sclavulu lui Pythagoras» este ua opiniune de origine cu totulu gréca, care se esplica atatu prin asemanarea de siguru numai aparenta d'intre doctrin'a pytagoreica a metempsycosei, si doctrin'a nemuririi sufletului a lui Zalmolxis (278), catu si prin faptulu co idei'a vietii fitóre se gasesce nu numai la Pythagoras, déro si la Pindaru, Empedokles, Plato, reunita cu ua continua purificatiune intr'ua emigrare a sufletului. (279)

Imortalitatea ansa geta a sufletului, ca si cea druidica la Celti (280), difera esen-

τοῦ, ἀλλ' ἔξουσι πάντα τὰ ἀγαθὰ ἅμα δὲ τὰ ὀνείδιον ἐκ Ἑσπερίων ἐν τούτῳ διηγήσασθαι, οἱ δὲ Γέται ἐπόθουν αὐτὸν, τετάρτῳ δὲ ἔτει πάλιν φαίνεται, καὶ οἱ Ἑσπερίαι αὐτῷ πάντα ἐπίστευσαν.

Σά.—ἐν τούτῳ κατάγειον οἶκημα ἐποιεῖτο—ἐκ μὲν τῶν Ἑσπερίων ἤφανισθη· καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγειον οἶκημα διακίτητο ἐπ' ἕτερα τρία· οἱ δὲ μὲν ἐπόθουν τε—τετάρτῳ δὲ ἔτει ἐφάνη, καὶ οὕτω πινδάρῳ φηι ἐγένετο τὰ ἔλαγε ὁ Ζάμοξις.

Dupo Hellanicus (fr. 173 ed. Didot) Zalmolxis introduse mysterele la Geti : Ζάμοξις... τελευταίως κατέδειξε Γέταις τοῖς ἐν Ἑσπερίαι.

Ellu nu vorbesce nimica despre pretins'a relatiune d'intre Zalmolxis si Pythagoras; d'in acésta omisiune anso si d'in cate-va alte mici departari de la textulu herodotianu, nu urmeadia, precum pretinde Rhusopolu, *Zamolx*, § 16, co Hellanicus aru fi utilizatu alte fontani, sau informatiuni proprii alle selle. Cf. **Bessel**, op. cit. p. 45.

(277) VII, p. 206.

(278). Fabul'a despre conditiunea de sclavie a lui Zalmolxis se puté lesne nasce la Greci, cari a-véu unu mare numeru de sclavi geti. Vedi Strabó VII. Influéntii lui Pithagora asupra doctrinei lui Zalmolxis se atribuí si abtinerea Getiloru de a mancá animale. La Hermippus Callimachus fragm. III, 41 Pythagoras se indica cá Ἑσπερίων δόξας μιμούμενος, si cá atare ellu isi facú ua locuintia sub terana. — **Porphyrius de vita Pythagorae** sustinendu co Zalmolxis a fostu la Pythagora dice : ἦν δ' αὐτοῦ καὶ ἕτερον μεσάκιον, ὃ ἐκ Ἑσπερίας ἐκτίσαστο, ᾧ Ζάμοξις ἦν ὄνομα· ἐπεὶ γεννηθέντι αὐτῷ δορὰ ἀρχοῦ ἐπεβλήθη· τὴν γὰρ δορὰν οἱ Ἑσπερίαι Ζάμον καλοῦσι. — Asemenea si **Iamblichus de vita Pythagorae** (Kuster p. 146).

(279) **Lehrs, Populäre aufsätze aus dem Alterthum**, II aufl., Leipzig 1875, p. 303 seq.

(280) Celtii credéu in nemurirea sufletului totu asiá cá si Gëtii. Bi aruncau scrisori in flacarile cari consumau cadavrulu, crediendu co mortulu are sa le duca amiciloru seu rudelor loru mai 'nainte morti (Diodoru V, 28); bá chiaru imprumutau bani cu conditiune ca sa fie platiti dupo morte, in cea-alta lume, *apud inferos* (**Valer. Maxim**, II, 10; **Mela**, III, 2 : Olim negotiorum ratio et exac-

tialu si de conceptiunea gréca a viietii fitore, si de metempsychos'a pythagoreica, ea consistandu in credinti'a unei adeverate materiale invieri d'iu colo de acésta lume, in continuatiunea reale intr'alta lume a vietii duse pe pamentu, mórtea fiindu pentru Geti mediloculu unei lungi existentie, si acesti'a necunoscendu nici máni, nici infernu, nici purificatiunea sufletului, ci numai resurectiunea.

2. «Zalmolxis a caletoritu pene la Egyptu». Fiindu-co se sustinea co insusi Pythgora invetiase doctrin'a metempsychosei in Egyptu, nimicu mai naturalu de catu a face si pe pretinsulu seu discipulu Zalmolxis sa calatoréscu in acea tíerra, de unde se credea in genere co vine tota sciinti'a si intielepciunea.

3. «Intorsu in tíerr'a sea, Zalmolxis se bucurà de stim'a celloru de capetenie». Acest'a amintése pre : «τῶν ἀσπῶν τοὺς πρώτους» si «οἱ συμπῶται αὐτοῦ» d'in Herodotu (281). Strabo mai adaoga «d'in caus'a prediceriloru ce sciá sa le traga d'in starea cerului» ceea-ce nu se afla in Herodotu ; anso opiniunea co Zalmolxis fu primitu mai anteu in societatea regelui, apoi facutu sacerdote, si in fine dieu, se tine strinsu de raportulu herodotiannu : co unii considera acésta fíntia de omu, altii de dieu (Gebeleizis).

4. «Retrasu intr'ua pescera neapropiata, elu traia acolo.... in muntele care trece de sacru si se numése Kogaeonum.» Ací gasimu ua noua proba despre caracterulu sabazicu allu lui Zalmolxis ; acellu munte sacru Kogainon (282) unde se adorá Zalmolxis amintése pe deplinu altarele rotunde si oraculele (285) de pe verfuri de munti si déluri alle lui Sabazius in Thraci'a, de cari am vorbitu mai susu. (284)

tio crediti deferebatur ad inferos. — **Amm. Marcellin**, XV, 9, 8; **Caes. de Bell. Gall.** VI, 13. Cf. **Diod. Sicul.** V, 31; **Lucan. Phars.** I, 455—457; **Strabo.** IV, 14, 4.) Credinti'a in alta viatia si tabloulu veselieloru rezervate celloru ce muréu in lupta, facea pe Celti, ca si pre Geti, viteji luptatori, exaltandu-le virtutile resboinice, acellu curagiu descrisu in *Pharsalia* I. v. 454—457 :

«Felices errore suo quos ille timorum
Maximus haud urget leti metus ! Inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces
Mortis et ignavum rediturac parcere vitae.»

«Fericiti de a loru illusiune care ii scapa de cea mai mare d'in temeri, aceia a mortii ! De ací a ceea inclinare a sufletului lor, care fi arunca asupr'a ferului omoritoriu, si acele suflete capabile de a imbra'isiá mórtea, si acea rusine de a crutiá ua viatia care are sa revina.»

Totu de ací obiceiulu comunu Thraciloru si Celtiloru de a imolá imprejurulu rugului femeia mortului, clientii, sclavii si animalele selle, cá tote acestea sa continue a trai cu densulu : *velut una victuri* (**Mela**, III, 2 : «cum mortuis cremant ac defodiunt apta viventibus. .; erantque qui se in rogos suorum velut una victuri, libenter immitterent.» **Caes. Bell. Gall.** VI, 14; **Lucan.** I, 458—462), si cá mortulu sa gasesca in cea-alta lume mai tota cas'a sea.

(281) IV, 95.

(282) **Bessel, de rebus Geticis**, p. 46 crede cõ legend'a despre muntele Κορυμβος; si-a luat nasceru de la cuventulu καταχαιος (καταχαιος οίχηματος) d'in Her. IV, 95, care cuventu aru fi identicu prin insemnare cu Ζάμολις «locitoru sub pamentu» ceea-ce nu e admisu. **Rösler, Vorröm. Dacien**, întreba deco nu cumva κατάχαιον οίχημα a lui Herodotu nu vine dintr'ua confusiune produsa de asonanti'a identica de nume a muntelui Κορυμβος; ; mai alesu cõ langa acest'a se aflá si o subterana.

(283) Cf. **Suidas**, οἰωνοπαχίν. **Barth, Deutschl. Urgesch.** I, 173. V. 26. §. 8.

(284) **Rösler, Vor. Dacien**, a apropiatu cellu d'anteiu textele lui Herodotu si Strabo despre sub-

Datele celorlalti scriitori despre fiint'a lui Zalmolxis sunt si mai contradic-tore si nesigure.

Dupo Lucianu Scythii se credeu nemuritori sperandu co dupo esirea d'in lume ei se ducelu la Zalmolxis, dieulu scythu allu loru (285) care se indica alaturea cu 'Ακινάκης (286), de siguru Martele scythu adorat cu symbolulu unei sabii de feru ('Ακινάκης) (287). Ua notitia d'in Suidas (288) face de asemenea pe Zalmolxis scythu si invetiatoru allu dogmei imortalitatii la Thraci, dupo unii chiar si la Celti (289), pe candu altii ilu numescu grecu (290) identificandu-lu cu philosophulu Thales,

teran'a seu pescer'a lui Zalmolxis cu pasagiulu lui **Macrobius**, *Saturn. I*, 18, despre altarulu lui Sabazius de la colina Zilmissus, si cu **Herod.** VII, § 111 despre oracolulu accluiasi dieu la Bessii si Satrii d'in Haemus.

(285) *Tox.* 38 : οὐ σοι δοκοῦσιν ὁ ἄνεμος καὶ ἀκινάκης θεοὶ εἶναι ; si pucinu mai susu : οὐ μὰ γὰρ τὸν ἄνεμον καὶ τὸν ἀκινάκην. *Scyth.* 4. : Ἀλλὰ πρὸς Ἀκινάκου καὶ Ζαμόλξιδος, τῶν πατρῶιον ἡμῖν θεῶν (ai Scythiloru). D'in contr'a ansa acelasi autoru in *Jupit. Trag.* dice : Σκύθαι μὲν ἀκινάκη θύοντες, καὶ Θραῖκες Ζαμόλξιδι, δραπέτῃ ἀνδρῶπιω ἐκ Σάμου (1) ὡς αὐτοῦς ἤκοντι. Idem in *Icarom.* 16 : ὅτε μὲν ἐς τὴν Ἰετικὴν ἀποβλέψαιμι — ὅτε δὲ μεταβῆιν ἐπὶ τοὺς Σκύθας. De si in *istor. ader.* II, 17, Anacharsis se numesce Scythu, iar Zamolxis thraeu, in *Scyth.* 1. anso citimu : ὡς μάθητε οὐ Σκύθαις μόνον ἐπιγῶριον ὄν ἀπαθανατίζειν καὶ πέμπειν παρὰ τὸν Ζάμολξιν. *Deor. Concl.* 9. : οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Ἰῆται—αὐτοὶ ἀπαθανατίζουσι καὶ θεοὺς χειρονοοῦσιν ὡς ἂν ἐθελήσωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὕπερ καὶ Ζάμολξος δούλος ὢν. Acestea suntu imprumutate de siguru de la Herodotu, anso Lucianu, aci confunda. aci deosibesece pre Geti de Scythi, si in naratiunea sea mai multu se conduce de imaginatiune de catu de istoria. *Cary Gesch. der Könige von Thracien*, § 173, vorbindu despre scrierea lui Lucianu *Toxaris*, observa cu dreptu cuventu urmatorele : «Die Erzählung des Lucian hat so ziemlich das Ansehn eines Romanes. Es ist bekannt dass dieser Schriftsteller sich von der Lebhaftigkeit seiner Einbildung hinreissen lässt, und dass er seine Hauptabsicht darin setzt, seinen Leser durch seine beissende Scherze und ausserordentliche Geschichten zu ergötzen. Die Gewohnheit fabelhafte Personen redend einzuführen, brachte ihn auf Erdichtungen, und band ihn nicht so sehr an die Regeln der Geschichte.»

(286) Raoul **Rochette**, *Antiqq. grecq. du Bosp. Cimmer.* 41 sq., corrige cuventulu 'Ακινάκης in δ' Ἀκίχαρος (ap. Laert. Diog. si St. Clem. Alex. ap. Strabo XVI. p. 762) pentru Ἀχάικαρος, omu divinisatu de cotre Bosporani. **Bessel**, *de rebus Geticis* p. 48 mentine lectur'a ἀκινάκης, considerandu cuventulu Ἀκίχαρος dreptu ua formatiune stricata d'in ἀκινάκης, coci la Strabone gasimu pre Zalmolxis alaturea cu Achaicarus, iar la Lucianu — alaturi cu Ἀκινάκης.

(287). **Compara Herod.** IV, 62 : ἐπὶ τούτῳ δὴ τοῦ ὄγκου ἀκινάκης σιδήρεος ἴδρυται ἀρχαῖος ἐκίστασι, καὶ τοῦτ' ἔστι τοῦ Ἄρηος τὸ ἄγαλμα» cu **Lucian Tox.** 38 : τὸν ἀκινάκην δὲ ὅτι ἀποθνήσκειν ποιεῖ, si mai josu καὶ μὴν εἰ διὰ γε τοῦτο, καὶ ἄλλους ἂν ἔχοιτε πολλοὺς θεοὺς, σὺς ὁ ἀκινάκης ἐστὶ, τὸν αἰστὸν, καὶ τὴν λέγγην, καὶ κώκειον δὲ καὶ βροχόν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

(288) V°. Ζάμολξιν.

(289) Autorulu cartii *Philosophumena* (I. I. c. 2 si 22) atribuita lui Origene dice co : nu Pythagora a introdusu druidismulu la Celti, dupo cum sustinu alti scriitori, ci discipolulu seu, thraculu, Zalmolxis, care invetiase pe druidi intre altele si divinatiunea prin fise (socotea) si numere : ψῆφῶν καὶ ἀριθμῶν.

(290) **Dejá Hellan**, *fragm.* 173, in *Fragm. hist. graec.* ed. Müller, t. I, p. 69, illu numesce Ἐλληνικόν τινα.

(1) Cf. **Herod.** IV. 95. ἀνθρωπῶν δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ.

séu hiperboreu, identificandu-lu cu Abaride (291). Diodorus Siculus (292) ilu considera de legislatoru cá Zathraust si Moise (293) priimindu doctrin'a sea de la dieiti'a focului, Hestia (294) adoráta de Scyti sub numele Ταβρι (295); si Mnaseas ilu iá dreptu dieulu Chronos séu Saturnu (296); altii dreptu Hercule (297) séu dieitate femeiasca (298), d'in causa póte co femeile esclusivu ingrijá de cultulu seu; altii, dreptu prophetu (299), magu, rege allu Getiloru (300), sacerdote, γοήν séu mare medicu (301) etc. numindu-se si unu discipolu allu seu Astraeus, pe care Getii

(291) **Gregor. Naz. II** 6. Cf. **C. A. Lobeck**, *Aglaophamus*, I. 1829, p. 314.

(292) I, 94, ed. Paris. Did. t. I, 1842, p. 75.

(293) Cf. **Gfoerer**, *Geschichte d. Urchristenthums*, v. I, Stuttg. 1838.

(294) **Diod. I** 94 : «Παρά δὲ τοῖς ὀνομαζομένοις Γέταις τοῖς ἀπαθανατίζουσι Ζάμουλξιν ὡσταύτως τὴν κοινὴν Ἑστίαν. Νῦν σε scie autorulu de la care Diodoru imprumuta acésta notitia; altu-feliu, despre Geti nu se mai afla nici ua mentiune la Diodoru. Cf. **Diod. Sic. XIX.** — **Iamblicus de vita Pythagorae** (Kuster p. 146) dice asemenea : Ζάμουλξίς γὰρ Θραξῆ ὢν Πυθαγόρου δοῦλος γενόμενος καὶ τῶν λόγων τοῦ Πυθαγόρου διακούσας, ἀρεθεῖς ἐλευθερὸς, καὶ παραχρυσόμενος πρὸς τοὺς Γέτας, τῶς τε νόμους αὐταῖς ἐθηκε... καὶ πρὸς τὴν ἀνδρείαν τοὺς πολίτας παρεκάλεισε, τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι πείσας, ... καὶ ταῦτα παιδεύσας τοὺς Γέτας καὶ γράψας αὐτοῖς τοὺς νόμους, μέγιστος τῶν θεῶν ἐστὶ παρ' αὐτοῖς. Cf. **Iornandes. De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis.**

(295) **Herod. IV** 59. Cf. mai susu partea II, cap. IV, § 4.

(296) Mnaseas up. Phot. frag. hist. graec. III, 153. 23 : Ζάμουλξίς, ᾧ Γέται θύουσι, κρόνον νομιζόντες, ὧς φησὶν Ἡρόδοτος.» Herodotu anso nu dice nimic despre acésta. Probabilu co nu este aci vre ua errore a copistului, τράλμα τοῦ συγγραφέως, sau 'presupune Rhusopulu, de *Zamolx.* § 45, n. 3. Mnaseas neutilisandu directu pre Herodotu va fi reprodusu notiti'a d'in altu scriitoriu posterioru. Cf. **Bessel de rebus geticis**, 49; **Rhusopulu, de Zamolx. § 46 nott.**

(297) **Porphir. in vit. Pyth.** 28.

(298) **Suid. s. v. Ζάμουλξίς** θηλυκός, ὄνομα θεᾶς. Cf. *Rusop.* op cit., § 42 : εἴ τις καὶ τὴν Ζάμουλξιν θεᾶν παρὰ Σουίδᾳ προσλάβοι, οἴοντι Πυθίαν. — **C. Cless**, art. *Zamolxis*, in **Pauly, Real-Encyclopaedie der classischen Alterthumswissenschaft**, Stuttgart 1852, deduce d'in notiti'a de susu a lui Suidas si d'in urmatorea a lui Diodoru Sicul, I 94 : «profetulu Zamolxis a fostu inspiratu de cotra Vest'a» co divinitatea Zamolxis seu Ziameluks (Ziameluks, in litav. = dieulu pamentulni) erá ua fintia androgyna. Cf. **Creuzer, Symb. u. Myth.** II, 2 p. 329 seq., 359 seq.

(299) **Porphyr. vit. Pythag.** II, p. 26, 28 : ἀγαπῶν δ'αὐτόν (Ζάμουλξιν) ὁ Πυθαγόρας, τὴν μετέωρον θεωρίαν ἐπαιδεύσε, τὰ τε περὶ ἱερουργίας καὶ τὰς ἄλλας εἰς θεοὺς θρησκείας.

(300) **Plato, Charm.** 156. D : Ζάμουλξίς, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, θεὸς ὢν, λέγει. Vedi adverat'a valore a acestoi opiniuni, la Bessel, op. cit., p. 55. **Iornandes, de reb. Getic.** c. 5 dice : «in prima parte Scythiae—Filimer regem habuisse noscuntur, in secundo, id est Daciae, Traciaeque et Moesiae solo Zamolxen», ceia-ce nu se pote luá in sema, mai alesu candu acestu autoru sustine co Zalmoxis a traitu in urm'a lui Deceneu.

(301) **Plato Charm.** 156. D : ἔμαθον δ'αὐτὴν ἐγὼ, ἔκει ἐπὶ στρατείᾳ παρὰ τινος τῶν Θρακῶν, τῶν Ζάμουλξίδος ἱατρῶν, οἱ λέγονται καὶ ἀπαθανατίζειν — ἀλλὰ Ζάμουλξίς, ἔφη, λέγει, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, θεὸς ὢν, ἔτι ὄσπερ ὀφθαλμοὺς ἄνευ κεφαλῆς οὐ δεῖ ἐπιγυρεῖν ἰκθῆναι οὐδὲ κεφαλὴν ἄνευ σώματος, ὅπως οὐδὲ σῶμα ἄνευ ψυχῆς, — πάντα γὰρ ἔφη ἐκ τῆς ψυχῆς ὀρεμῆσθαι καὶ τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ σώματος καὶ παντὶ τοῦ ἀνθρώπου—θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν, ἔφη, ἐπωδαῖς τισί τας δ' ἐπωδαῖς ταύτας τοὺς λάγους εἶναι τοὺς καλοὺς.» Despre acestu midilocu secretu si cumpetatu allu Thraciloru vorbesce si **Arriano, fragmenta histor. graec.** III, 59. De aci invetiatii d'in evulu mediu deducea cum co Getii gasisera petr'a flosofale. Vedi **Bessel**, op. cit., p. 50.

ilu adorá cá invetiatoru allu loru (302), pe cându in fine Chrysostomus considera tóte acestea despre Zalmolxis cá simple *πλάσματα*. (303)

Conclusiunea in fati'a acestoru opiniuni atatu de contradicetore este co singur'a fontana ce trebuesce urmata, remane Herodotu, singurulu care vorbesce despre Zalmolxis d'in propri'a sea informatiune, pe cându toti cei-l-alti nu facu de cátu a reproduce lucruri reu intiellese, confuse, celle mai multe deduse d'in propria-le imaginatiune, séu d'in sorginti cu totulu nesigure, stricate.

Prin urmare Zalmolxis trebue consideratu cá ua divinitate a Getiloru, la care a-cestia credéu, parasindu lumea, co se ducu spre a traí in locasiulu fericiriloru nesfirsite; iara cultulu dieului in fondu nu este de cátu cultulu lui Dionysos-Sabazius communu Thraciloru, si deci si Getiloru, cari erau unu poporu d'in famili'a thraca. (304)

(302) Anton. Diogenes, ap. Photium p. 360 edit. Schott. : καὶ ὡς συναπαύρουσιν αὐτῶν Ἄστρα(ι)ω ἐπὶ Θρακίας καὶ Μασσαγέτας πρὸς Ζάμολξιν τὸν ἐταῖρον αὐτοῦ ἀπιόντι — καὶ ὅπως ἐντύχοι Ἄστραῖος Ζαμόλξιδι, παρὰ Γέτας ἤδη θεῶν νομιζομένων, καὶ ὅσα αἰπεῖν αὐτῶ καὶ δεηθῆναι Δερκυλλίς τε καὶ Μαντινίας Ἄστραῖον ὑπὲρ αὐτῶν ἤξισαν. καὶ ὡς χρῆσμός αὐτοῖς ἐκέσθεν ἐξήρασε.»

(303) Chrysost. Orat. 64, in S. Mar. Babyl t V. ed. Savil.

(304) Vedi in acestu sensu C. de la Berge, *Essai sur le règne de Trajan*, Paris 1877 p. 31, Henzey, *Mission archéologique de Macédoine*, p. 131 seq., Fr. Lenormant, *Sabazius*, in *Revue Archéologique* 1874 si 1875.—Despre parerile scriitoriloru posteriori, mai cu séma alle celloru ecclesiastici asupr'a lui Zalmolxis, vedi *Rhusopulu, de Zamolxide fabula*. Scrierile lui E. G. Groddeck *De immortalitatis, quam Getis persuasisse dicitur Zamolxes, ratione*, si, *Graecorum de Zamolxide fabulae*, Wilna, consista in cate-va extracte d'in autorii vechi despre Zalmolxis.

Ua enumerare pre scurtu a opiniuneloru celloru moderni despre Zalmolxis nu ni se pare cu totulu fora de folosu :

Cellebrulu d'Anville, intr'unu memoriu intitulatu : *«Mémoire sur la nation des Getes, et sur le Pontife adoré chez cette nation»* (Histoire de l'Académie royale des inscriptions et belles-lettres, avec les mémoires de littérature, tome 25, Paris, 1759, p. 34—47) admite că adoratiunea lui Zalmolxis este aceiasi ca a lui Talai-Lamá in vechi'a India; că legislatorulu Getiloru, care primea doctrin'a sea imediatu de la Vesta, fu divinisatu de către Geti, intr'ua epoca forte vechia, de ore-ce ei ilu tineau dreptu Saturnu; că ellu n'a pututu fi sclavulu lui Pythagora cum sustinu scriitorii greci cá Herodotu, Strabo, Diogene Laertiu, Origene, Porphyru, Jamblicu, St. Cyrillu, Suidas, — acest'a fiindu na affectatiune a Greciloru, ca sa invidiedie ori ce principiu de doctrina la natiunile ce densii le tractau de barbare; co sacerdotiulu înstituitu de Zalmolxis s'a perpetuatu la Geti, pontificele dieificatu avendu-si resiedinti'a pe muntele Kô-gajon, adico dupo d'Anville vârfulu Carpatiloru Moldovei : Kaszon séu Kaszin, anume intr'ua localitate Bogdana, situata la pólele acellui munte, si numitu astu-feliu de la titlu de Bogdanu, care è ua urmare a atributeloru pontificatului getu.

Opiniunea lui Iacob Grimm (Über Iornandes und die Geten, Berlin 1846, p. 25.—Geschichte der deutschen Sprache, Leipzig, 1853) care identifica pre Zalmolxis cu Odin, am arreat-o mai susu, in partea II, cap. VIII, § 3.

Creuzer (*Symbolik und Mythologie der alten Völker*) ilu compara cu Saturnu, si cu Molo-chulu Phenicieniloru.

Bessel, *de rebus Geticis* Gottingae 1854, p. 51 ilu considera cá dieu numai allu Getiloru, nu si allu Geto-Daciloru, cum credé Strabone, nici allu Scythiloru, cum sustine Lucianu.

Mommsen, *Römische Geschichte*, III, 303—304 (a 6-a edit. Berlin 1875) ca si Cless, (in Pauly, *Real-Encyclopädie* VI, 2) Fröhner, *La Colonne Trajane* Paris 1865, p. 32—33, (vedi si editiunea cea mare, I, introduction) ni-lu presenta cá pe unu getu de ua intelligentia superiora, care

D'in cuvintele lui Herodot: IV, 94 : οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντας εἶναι εἰ μὴ τὸν ἀφέτερον pare a resulta, ca Zalmoxis aru fi fostu uniculu dieu allu Getiloru, co prin urmare religiun'a acestor'a era monotheistica, ceea-ce este inadmisibilu ; aci acele cuvinte suntu de referitu la credinti'a Greciloru, dupo care Joe se socotea uniculu dieu in ceru, si nu trebuescu considerate intr'unu sensu pré restrinsu, nici separate de restulu phrasei (305), dupo cum facura scriitorii posteriori, mai alesu cei eclesiastici, spre a ajunge la opiniunea co : Thracii au avutu unu singuru dieu, creatorulu cerului si allu pamentulu (306). Probe suntu in sesi disele lui Herodotu co unii Geti con-

caletorindu prin mai multe tierri, in Grecia si Egyptu (1), invetiase multe lucruri folositoare, si anume intiepciunea preotiloru egypteni si a greciloru Pythagorei, se 'ntorse in patria incepundu cu formulele sele magice a vindecá bólele, a prevestí schimbarile atmosferei, a propovedaf doctrin'a nemuririi sufletului, castigá ua mare autoritate in fati'a compatriotiloru sei, fu asociatu la domnie cá rege prophetu, si intemeiá regimulu theocraticu séu preotiescu. Retrasu apoi in singuratate, intr'ua pescera din «muntele sacru» pentru a vorbí singuru cu dumnedieuu seu, ellu reaparú cá ua persóna divina, si de atunci fiinti'a sea fu adorata cá unu demonu plinu de bine-cuventare carui'a se indreptá rugaciunile, si i se facea ceremoniile, ce pene atunci se obicinuia a se aduce dieului Gebeteizis. Astu feliu din preotu allu dieului, ellu deveni iususi dieu, totu asia precum se dice de Moise si Aaron, co Domnulu a facutu pre Aaron prophetu, iarú cá Dumnedieu allu prophetului, pre Moise (2).

In fine, Tomasehek, *Zeitschrift für oesterr. Gymnas.*, 1869, p. 142, compara pre Zalmoxis cu vediculu Rudra si Ríbhús, cu germaniculu Thórr (3), pe candu Heuzey, Camilê de la Berge si Lenormant vedu in religiunea Zalmoxica—religiunea thraco-phrygianulu Dionysos-Sabazius.

(305) Bessl, *de reb getic.*, p. 44—45.

(306) Lactant. *Instit.* I. 5. *ad. Pandat.* 3. August. *adv. Faust.* XIII. 15. *Iustin. cohort.* p. 171.—Dan. Wytttenbach, *opuscula varii argumenti*, II, 423 seq., 437, Lugduni Batavorum, 1821.

(1) Unii punu caletori'a lui Zalmoxis in Egyptu cam la 566 a. Chr. Vedi Cless, l. c.

(2) Ecce ce dice Mommsen. l. c. : „Bei den Geten oder Dakern war in uralter Zeit dem König des Volkes ein heiliger Mann zur Seite getreten, Zamolxis genannt, der, nachdem er der Götter Wege und Wunder auf weiten Reisen an der Fremde erkundet und namentlich die Weisheit der ägyptischen Priester und der griechischen Pythagoreer ergründet hatte, in seine Heimath zurückgekommen war um in einer Höhle des „heiligen Berges“ als frommer Einsiedler sein Leben zu beschliessen. Nur dem König und dessen Dienern blieb er zugänglich und spendete ihm und durch ihn dem Volke seine Orakel für jedes wichtige Beginnen. Seinen Landsleuten galt er anfangs als Priester des höchsten Gottes und zuletzt selber als Gott, ähnlich wie es von Moses und Aaron heisst, dass der Herr den Aaron zum Propheten und zum Gotte des Propheten den Moses gesetzt habe.“ Cf. Kreuzer, *Symbolik und Mythologie der alten Völker*, II, 298 (edit. II).—Idem, *Commentat. herod.* p. 170.

(3) „Wie der vedische Rudra in der Sturmwolke einherfährt und Speer und Donnerkeil absendet, durch sein Brausen aber die Lüfte reinigt und daher als der ertze bester angerufen wird, wie ferner die Sangeskundigen-Maruts hinterher stürmen, die Wolkengoister, welche sich beständig aus den Seelen der verstorbenen Menschen vermehren : so galt wohl auch Zalmoxis für den Sturmgott, zugleich für den weisesten Arzt, dem Gesänge und reinigende Zauberformeln zugeschrieben wurden, und zu ihm zogen die Seelen der abgeschiedenen, um bei dem Geber alles Guten Unsterblichkeit zugeniessen. Wie ferner die vedischen Ríbhús aus ihrem Schlummer erwachen und herrliche Fluren schaffen : so hatte sich auch Zalmoxis, nachdem er allen von seinen Schätzen reichlich mitgetheilt, ein unterirdisches Wohngemach bereitet und lebte darin drei Jahre lang verborgen kam aber im vierten Jahre wieder zum Vorschein : wir erkennen in ihm den segenspendenden Naturgott, dem wie Dionysos-Sabazios Trieterien gefeiert wurden. Mit dem mörderischen Thórr endlich hat Zamolxis die winterliche Bärenhülle gemein“ (Cf. Schroëf, *Germania* 1808 214.

funda pe Zalmolxis cu altu dieu allu lora Gəbəleizis (307) și co amerintia cāndu tuna si fulgera, cu sageti divinitatea, negresitu nu pe Zalmolxis de la care le vené totu binele, ci pe dieulu fulgerului, (308) despre allu carui cultu, d'in nefericire, nu avemu nici-ua sciintia.

Afara de acest'a, Herodotu (309) observa in genere despre Thraci ec ei se inchina si lui Ares, a carui patria, dupo alti scriitori erá chiaru Thraci'a (310), terra Mavortia (311) anume in Hemus (312) unde purtá numele de Odrysius (313) si Κρηστώνης θεός (314). Acésta credintia despre patri'a lui Ares se esplica mai anteu, prin natur'a dieului, imaginea cerului turburatu prin vijelie si tempeste. si prin acést'a Ares formá unu contrastu cu Apollo, dieulu luminei si allu primaveri (315), —care Ares, nu puté a'si gasí unu locu mai potrivit de catu aspr'a Thraci'a, tíerra a Nordului si a Ventului, — in care Boreas si viforulu puternicu suntu cá la cassa loru; —apoi prin faptulu co populatiunile thrace, cá selbatece si resboinice ce erau—, trebuia sa aiba la mare veneratiune pe dieulu allu caruia nume esprima curagiulu resboinicu (316) vijeli'a resboiului (μῶλος Ἄρηος), resboiulu sangerosu allu mortii si allu raniloru (αἵματος ἄσαι Ἄρηα) incesi batai'a cu alle selle mugete si maceluri, dieulu care aduce nefericirea si stricaciunea, si numai cu multe sacrificii pote fi expiatu. De acei'a Getii cá si Dacii si toti Thracii sustinéu co dieulu resboiului se nascuse la densii (317). Vergiliu numesce chiaru lamuritu pe Marte dieu protectoru allu Getiloru :

«Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis» (318)

Ca si Martialu (319) si Statius (320), iaru Ovidiu dice de Geti: «Marticolamque Geten» (321).

(307) IV, 94.

(308) Gooss, in *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV, 124: «Wir ersehen hieraus (Herod. IV, 94), dass die Geten wie andre Barbaren die Wetterwolke abzuwehren versuchten, welche ihren Gott, die Sonne verschlingen wollte!»

(309) V, 7.

(310) Homer, *Iliad.* 13, 301, *Od.* 8. 361, *Sophocl. Antig.* 970.

(311) Vergil. *Aeneid.* III, 13; *Stat. Theb.* VII, 40.

(312) Cf. Callim. *Del.* 63 seq. 125. 133 seq., *Stat. Theb.* VII, 40—42.

(313) *Stat. Theb.* V, 173.

(314) Cf. *Lycophr.* 937.

(315) Vedi Preller, *Griechische Mythologie* I, 263 ed. III.

(316) Homer, *Iliad.* 17, 210; 18, 264.

(317) Vegetius, l. I, 28: «Dacos autem et Moesos et Thracas in tantum bellicosos semper fuisse manifestum est, ut ipsum Martem fabulae apud eos natum esse confirment.

(318) *Aen.* III. 35.—*Georg.* IV. 461.

(319) VII 2, 2: Et Martis getico tergores fida magis.

(320) Statius silv. I, 2, 53. Mars «geticus maritus» Veneris.

(321) *Trist.* V, 3, 21. *Pont.* V, 14, 14 Marticolis Getis. etc.

Sculpturile de la Philippi ilu reprezintă în form'a greco-romana : rezematu pe lance, purtandu scutul în drépt'a séu în stang'a. (322)

Fiindu-co nu se cunnosce numele nationalu getu alu acestui dieu, nici form'a cultului seu, unii autori l'au luatú dreptu chiar Zalmolxis (323), hypotesa ce nu aru paré cu totulú de respinsu, deco ne amintimu co Getii adorau pe Zalmolxis, iar Thracii — pe Bacchus Sabazius, si cá dieu allu Sórelui , si co totu asemenea gasimu pre Ares adoratu cá Sórele care radiadia d'in ceru curagiu-si putere în inimele omeniloru (324), si co într'unulu d'in culturile Asiei-Mici Zeus si Apollo suntu în același timpu venerati cá diei nationali si cá diei resboinici. (325)

Ua alta divinitate thraca Cotys seu Cotytto, (326) asociata de Thraci lui Bacchus-Sabazius, se regasesce în numele propriu getu Cotys (form'a dacica este Cotyso, cea thraca si phrygiana Cotys). Probabilu ea figurá si în mythologi'a getica alaturi cu Zalmolxis seu Marte. Am arretatu degia co pe catu se pote judecá d'in notițiile forte pucine si imprastiate despre dens'a, Cotys s'aru apropiá mai multu de marea muma a dieiloru phrygiana (Rhea Kybele), seu de Venus, dieiti'a poftei neinfranate (327), si co orgiile Cotyttei, cá si alle Kibelei, erau reunite cu misteriile bacchice. (328) Pre de alta parte ansa etymologi'a cuventului indica co avemu a face mai multu cu ua dieitate resboinica, lui Κότυς corespunzendu numele germ. Hódh-r (hathus) = celt. catu—adico lupta, gr. κοτέω manie, sskr. çatru dusimanu. (329) În acestu casu Kotys trebue comparata Bellonei seu Duellonei, soci'a seu sor'a lui Marte (330), seu si mai bine marei dieitii lunare numite de Romani totu Belonna, allu carii cultu, respinditu în tota Asia-Mica, în Pontu si în Thraci'a, avea principalulu seu focaru la

(322) Heuzey. *Mission archéol. de Macédoine*, p. 86.

(323) Fröhner, *La Colonne Trajane*, 1865, p. 32 : «C'est Mars coiffé d'une galca et rappelant la divinité scythe Ἀκονάκης (glaive).» Gooss, *Archiv des Vereines für Siebenb. Landeskunde* N. F. XIV, p. 124. «Derselbe Zamolxis ist aber höchst wahrscheinlich auch identisch mit dem Ares des Herodot. Deshalb kann Vergilius vom Nationalgotte der Geten sagen : «Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis.»

(324) Poem'a 8 d'in collectiunea de hymne homerice. Vedi Preller, *Griech. Mythol.* I, 269 ed. III.

(325) Era adoratu cá dieu si protectoru allu resboiului sub numele de Βοηδρόμιος.—Despre Appollo cu bipaltu—la Tenedos, si în Asia mica vedi Steph. Byz. v. Τένεδος, O. Müller Dor. I, 358. Despre sabia lui Appollo în Tarsos vedi Plut. def. or. 41.—Preller, *Griech. Mythol.* I 269.

(326) Aesch. ap. Strab. 10,470 ; comp. Bekk. An. 264, 20, Suid. v. Κότυς, Plut. prov. 1,78.

(327) Horatiu, *Epode* XVII, v. 56.

(328) Eupolis, în piesa Βάπται puse în scena si espuse la risulu publiculu, societatea care aduse în Attica cultulu dieitii Cotytto, care dejá numera ua multime de sectatori la Corinthu. În ceremoniile pentru acésta dieitia se urmá riturile d'in Thraci'a si Phrygi'a, orgiile nocturne si jocurile affemeiate de unu caracteru licentiosu. Vedi Eupolis, Βάπται, fr. 10. -- Initiati'a în culturile asociate alle lui Dionysos si Cotytto se numia ἱδρύφαλλος : «Εἰδρύφαλλοι εἶδος ὄψδος ὀργουμένης Ἔστι δὲ καὶ αἰδοῖον δερμάτινον καὶ τελετὴ τις περὶ τὸν Διόνυσον καὶ τῆ κοτύττου ἀγομένη. *Lex. rhet.*, p. 246,19,

(329) Vedi mai susu, partea II, cap. VIII, § 14.

(330) A. Gell. XIII, 22; Augustin. *Civ. D.* VI, 16.—Varro de l. L. 7, 49. C. I. L. I. n. 196,2.—Lactant. *Instit.* I, 21, 16 : Virtutis, quam eandem Bellonam vocant.

Comana in Cappadoci'a. Ea se reprezenta pe medalii (331) cu capulu încoronatu de radie, tinendu intr'ua mana ua maciua, si in cea-alta unu scutu, iarú preotii sei (bellonarii) si preotesele in dillele serbatorii dieitii umbláu in haine negre si cu bonete de lana négra in capu (332) armati cu ua secura cu doue taisiuri, in sunetulu trompeteloru si tobeloru. (333)

Cá dieitia a resboiulu Cotytto une-ori este reprezentata in chipu barbatescu. Acestu caracteru allu seu ambiguu si aproape androgynu ne esplica si numile proprii barbatesci de Cotys, Cotyto, Cotiso, Caturiges etc.

Cea-l'alta divinitate thraca asociata de asemenea lui Sabazius, Bendis, dieitia lunara thraca, fiica a Cotythei si a lui Sabazius, nu se constata positivu a fi fostu si la Geti, de si acestia adorandu pe Sabazius si Cotytto, urmá sa cunnósca nu mai pucinu cultulu Bendidei, allu carui caracteru orgiasticu propriu religiunei phrygiene se atesta de Strabon (334). In acestu cultu elementulu dionysiacu avé partea sea insemnata (335), d'in cauza intimei legaturi dintre Bendis si Sabazius (336), care se 'mpreuna succesivu in mythulu phrygianu (337) cu doue dieitie, un'a muma si alt'a fiica ei. Pe unu basso-reliefu de pe rocele de la Philippi Diana-Bendis a Thraciloru se pare reprezentata cu ua rochie lunga sumésa pene la genuchie, in mana drépta tinendu unu obiectu, póte ua patera, cu stang'a rezemandu-se pe unu sceptru lungu, iará de celle doue parti alle capului — d'in nenorocire mutilatu—, s' vede ua larga semi-luna, asemenea cellei sapate pucinu mai la stanga figurei, in cornele carei'a semilune se deosibescu liniamentele unei stelle (339), si alaturea urmatorea inscriptiune (340) :

«Galgesta Primilla pro filia..... ne v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)».

Cei doui ochi de d'asupr'a inscriptiunei indica co fic'a Galgestei suferea de ochi séu de orbire.—Déco dupo cuventulu *filia* admitemú restitutiunea propusa de d. Hæuzey op. cit., p. 85 : DIANAË in locu de DINE séu DANE, asociarea Bendidei thrace cu dieulu

(331) Millingen *Anc. Coins of greek cities*, pl. L, LI, p. 67. Cf. Tiesler, *De Bellonae cultu et sacris*, Berlin 1842; Marquardt, *Römische Staatsverwaltung*, III, 74,380, Leipzig 1878. — A. Maury, *Religions de la Grèce antique*, t. III, p. 170 seq., Paris 1859; Preller, *Röm. Mythologie* II., ed., Berlin 1865.

(332) Tertull. *de pallio*, 4.—Mart., XII, 57, 11.

(333) E. Saglio in *Dictionn. des antiq. grecq. et rom. art. Bellona*.

(334) X, p. 470.

(335) Cultulu Bendidei fu introdusu in Attica prin negutietorii Thraciei. Socrate asista la celebrarea primei serbatori a dieitiei in Pireu, unde se afla templulu Bendidei. Vedi Platon, la inceputulu primei carti d'in *Republica* sea. Cultulu Bendidei esistá si in Bithynia, cum atesta numele lunei Βενδιαιος. Cf. Scaliger, *de emend tempor.*, p 50; Usser, *de ann. Maced.*, p. 41; Fabric. *Menolog.*, p. 61. Ahrens, ap. Benfey, *Or. und. Occ.* II 29 seq.

(336) Vedi mai susu, § 18.

(337) Clem Alex. *Protrept.* II, p. 14, ed. Potter; Arnob. *Adv. gent.* V, 21; Diod. Sic. IX, 4.

(338) Vedi tab. lit. V, fig. Nr. 4.

(339) Vedi tab. N, fig. 5 a.

(340) Vedi tab. N, fig. 5 b.

Mên TYRANOS (341) representatu pre medalii (342) si pe monumente (343) sub figur'a unui tineru in costumu asiaticu, pe capu cu bonetu phrygianu, cu semilun'a in spate, cu ua patera séu ua maciulia de moliftu intr'ua mana, cu ua sulitia séu unu thyrsu intr'alt'a (344) — este forte probabile. Numele chiaru de *Mendis* datu de ua glossa a lui Hesychius dreptu equivalentu lui Bendis, sta in legatura strinsa cu dieulu Mên, raportandu-se cellu pucinu la aceiasi radecina europeana (345). D-lu Fr. Lenormant cu dreptu dér presupune co Mên ce-lu aflamu pre rocele de la Philippi calare (346) inchipuiesce aspectulu barbatescu allu unei divinitati de sexu ambiguu, allu carui aspectu femeninu e representatu de cotra Artemis vnetorea (347). Astu

(341) Despre cultulu lui Mên respanditu in tóta Asi'a Minora si dusu de Romani pene pe costele marii Britanice, vedi **Alfr. Maury**, *Relig. de la Grèce antique* III p. 123 seq. — **Foucart**, *des associations religieuses chez les Grecs*, p. 119 seq., **Heuzey et Daumet** *Mission archéologique de Macédoine*: p. 84; Idem, *le dieu Mên a Bayeux in Revue Archéologique*, nouv. série, 19 vol. 1869 p. 1—6.

(342) Ellu se vede pre monetele imperiale alle mai tuturoru orasieloru Phrygiei, Lydiei si Pisi-diei, si alle cator-va orasie alle Pontului, Pamphiliei si Cariei. Vedi **Le Bas et Waddington**, *Inscr. d'Asie Mineure*, Nr. 667, 668, 685. Pe ua moneda din Amphipolis (**Sestini**, *Medaglie di Fontana* pl. II, No. 11; **Müller-Wieseler**, *Denkm. der alt. Kunst*, t. II, pl. XVI, No. 177) se representa bustulu Bendidei thrace (Artemis Tauropole), cu semi-luna la umere si cu legenda ΤΑΥΡΟΠΟΛΟΣ, iaru pe reversu : figura sea completa in picioare, cu calathus pre capu, cu semi-luna in spate, tinendu intr'ua mana facia de Hecata séu Proserpina, si intr'alta ua lancia.

(343) Vedi monumentulu de la Coloe descriu in not'a de mai susu Nr. 164.

(344) **Le Bas et Waddington**, *Inscr. d'Asie Mineure*, No. 667. — *Monum. figurés*, pl. 136. dieulu tine piciorulu stangu pe unu capu de tauru. Pe doue monumente d'in Palmyra, divinitatea barbatésca lunara Aglibol, séu Jahribol cu ua mare semiluna atarnata pe umere, se compara cu dreptu cuventu cu dieulu Mên. Vedi de **Wogilc**, *Inscriptions sémitiques*, 1868, p. 63.

(345) Cuventulu μήν in sénsu de luna probédia la Greci existenti'a cultulu dieului-lunaru, care trebue sa fi disparutu anco de timpuriu. Numi cá Μηρόδοτος, Μηρόδορος, Μηρόφιλος etc., paru a proveni mai multu d'in legaturile cu Orientulu, de catu d'in cultulu lui Mên la Greci. Intr'ua inscriptiune d'in Lysimachi'a in Thraci'a, ne 'ntempina numile Bendidora si Ménophilos. Cf. **Fr. Lenormant**, *Monographie de la Voie Sacrée Éleusinienne*, t. I, p. 160, inscript. Nr. 7 :

BENΔΙΔΩΡΑ
BHPEIΣAΔOY
AYCIMAXIE
MHNOΦIAOY
ΓYNH

«Βενδιδώρα Βηρεισάδου, Λυσιμαχίς, Μηροφίλου γυνή.» Cf. ib. p. 104—106; si **Böckh**, *Inscr.* I p. 252,

(346) **Heuzey et Daumet**, *Mission archéologique de Macédoine*, p. 84 si pl. III Nr. 3; ib. pl. III Nr. 4, unde se afla la unu locu cu Dionysos si Cotys; ib. pl. 4, fig. 1.

(347) **Lenormant**, op. cit. p. 381. — Mên de si-lu vedemu deosebitu de Sabazios pe basso-reliefulu de la Coloe, anso, dupo cum ne spune Proclus, Phrigienii ilu invocá in hymnurile loru, sub acestu nume : Παρά Φρυγί Μήνα Σαβάζιον ὑμνούμενον καὶ ἐν μέσαις ταῖς τοῦ Σαβαζίων τελεταῖς. **Proclus**, in *Timaeum*, § 25. Unu basso-relieflu de bronzu d'in museulu de la Berlinu, (vedi *Mon. inéd. de l'Inst. arch.*, t. IV, pl. XXXVIII, Nr. 1; *Archaeologische Zeitung*, 1854, pl. LXV, Nr. 3; *Mém. de l'Acad. des inscr.*, nouv. sér., t. XX, 2 part. pl. VII, Nr. 6) ne presenta unu dieu calare in costumu phrygianu, cu o secura in mana, cum calca peste corpulu intinsu allu unei femei. D. Le-

caracteru ambiguu si aproape androgynu allu Bendidei resulta si d'in esplicatiunile date atributului celloru doue lance ce purta densa in mana (348), dupo unii in calitatea de sóre si luna, dupo altii (349) cá regina a Cerului si a pamentului, dupo altii in fine, numai cá venetore. (350)

Bendis se numesce si fica a lui Admetus (351), nume identicu cu 'Αδάμας, cum se designa une-ori Pluton (352), cellu ce se confunda adesea cu Sabazius thracu (353), cá rege allu lumii celei-l-alte. (354)

normant, (*Revue archéol.*, N. S., XXIX, 50) vede in ellu pre *Mên-Sabazius*. Pe monedele imperiale alle Trapezontei Mên calare intre Hesperus si Phosphorus, e insocitu in exerga de sierpele lui Sabazius. Vedi *Archaeologische Zeitung*, 1854, pl. LXV, Nr. 1

(348) D'in acésta cauza ea se numia si διλογος. Vedi poetulu Cratinus care a pusu pe scena oultulu Bendidei in comedi'n sea *femeile thrace* Θραξῆται representata cotre 443 a. I. C. (Meineke, *Fragm. comic. graec.* t. II, p. 61).—Snidas s. v. Διλογος.

(349) Cf. *Plut. de orac. def.* 13.

(350) **Lenormant**, art. *Bendis* in *Dictionn. des antiq. grecq. et rom.*, ed. Saglio et Daremberg.

(351) **Hesych.** s. v. 'Αδμήτου κόρη.

(352) **Valckenaer ad. Theocrit.** II, v. 34.—**Preller. Griech. Myth.** ed. III, v. I, 626, 656.

(353) **Eurip. Rhes.** v. 970—973; inscriptiune ap. **Heuzey**, *Mission. archéol. de Macédoine* p. 128.

(354) Ua inrudire manifesta intre Bendis thraca si Axiokersa, Proserpin'a mysterelor de la Samotraka, ne duce d'a dreptulu la religiunea Cabirica, care a lasatu ore-cari urme printre anticuitatile Daciei.

Fora a avé intentiunea sa tratamu aci pe largu cestiunea cultului cabiricu (1), ne vomu margini la cateva trasuri necesare pentru intiellegerea unei serii de monumente cabirice care se gasescu cu doosebire in regiunea Dunarii de josu.

Acestu cultu a carni origina trebue cautata in Asi'a-mica, si anume in religiunea phrygiana (Cybela Sabazius) consta in urmatoarele : Ua mare divinitate femeiasa ce se póte compará Terremame, Cybelei d'in Phrygi'a si Ida, Demetrei si chiaru Aphroditei, cu facultatea de a se duplica intr'ua dualitate de mama (Axieros) si de fica (Axiokersa) intogmai cá Demeter si Persephona, Dia si Proserpina, Junona si Minerva; iara alaturi doui diei barbatesci, fi ai sei, Cabirii, θεοι μεγάλοι, θεοι χρυστοί, θεοι δυνατοί d'in care unulu privity succesiva cá Zeus, Hades, Helios si Dionysos virilu, face cu mama sea pe Κάδμιλος personificatu in Hermes ithyphallicu. in Dionysos seu Eros; care Κάδμιλος la rendulu seu devine barbatulu mamei selle.

Cu timpulu cei doui cabiri se asimilara Dioscuriloru (2) devenindu Dioscuri-Cabiri, pe cari ua serie

(1) Vedi **Preller**, *Griech. Myth.* III ed., I p. 696—709 *Die Kabiren und Kabirmysterien*. **Fréret**, *Académie des inscr. et belles-lettres*, t. XXVII, p. 12 seq.—**I. D. Guignaut**, *Réligions de l'antiquité*, trad. de l'allemand, t. II, troisième partie, Paris 1843, p. 1072 notes — **K. Barth**, *Die Kabiren in Deutschland*, Erlang 1890. **F. Lenormant**, art. *Cabiri* in *Dictionn. des antiq. grecq. et romaines*, p. 757—774. D. Al. Od-bescu a adunatu unu pretiosu materialu asupra cestiinei si asteptamu de la studiile d-elele totu-d'auna consciintiose si solide, lumini noui asupra unui punctu d'in celle mai complicate d'in mythologi'a greca.—D-sea a bine-voitu cu amabilitatea-i cunoscuta a ne comunicá mai multe desemnuri dupo monumentele cabyrice despre cari vorbimu in not'a 354.

(2) Vedi inscriptiunea d'in Athena ap. **Gruter**, p. 319. 2, in care unu individu se intitula ἱερεὺς Θεῶν Μεγάλων, Διοσκόρων Καβείρων.—**Idem Conze**, *Reise auf den Inseln des thrak. Meeres* p. 91.—**Keil Philol.** Suppl. 2, 598—604, care citeso inscriptiunea : Θεοι μεγάλοι, θεοι δυνατοί, ἰσχυροί, καὶ Κασμίλει ἀνάξ, Πά[ε]ροι, Κόιος, Κρείος, Ὑπερείων, Ελαπετός, Κρόνος.

Ne remane a spune cate-va cuvinte despre celelalte divinitati thrace cá Molis,

de monumente dintr'ua epoca tardia, gasite in Macedoni'a (3) in Peloponnesu (4) si chiaru in Egiptu (5) ni-i arretta in rolulu loru de calareti cu imbracamintea loru obicinuita. de amendoue partile alle unei dieitii, care este de siguru Demeter. Asia de es., pe baso-relievulu de la Stobi in Macedoni'a (6) se vede Demeter hellenica cu unu largu peplosu, cu capulu incongiuratu de unu nimbu, in mana cu ua facla standu intre doni calareti affrontati (Dioscuri). Unulu d'in Dioscuri are chlamyd'a suflata de ventu, si in capu caciul'a in forma ovale, care dupo legenda era jumetatea oului maternelu (7).—Intr'ua sculptura ce decora partea de susu a listelor pentru ospetiole sacrate seu $\alpha\pi\tau\theta\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon\varsigma$ (8), dieiti'a are form'a unui idolu archaicu, cu calathos pe capu si in ambele mani symetricu lasate in josu, ramuri de fructe; iar la ua parte si alt'a doue figuri barbatesci in picioare, cu sulitie in mana lassate in josu, adica cei doni Dioscuri (gemeni divini). — Pre ua pasta de sticla d'in Museulu berlinesu (9), dieiti'a Demeter (Cabiria) se representá pe primulu planu (10) in facia, cu capulu coperitu de unu velu, standu pe unu tronu, cu manele intinse plangetore; de ambele laturi alle selle, cei doni Cabiri, fi ai sei, calari, in mana cu sulitie ce porta in verfu cote unu sierpe (11); iara la piciórele Demetrei cadavrulu intinsu allu unui allu treilea Cabiru. In allu douilea planu se vedu cei trei Cabiri asiediati la unu triclinium spre ospetare, fiindu numai doni din ei armati; inaintea loru este ua massa, si in juru totu felulu de symbole, unu cocosiu (sacrificiu infernal allu lui Sabazius), unu leu (symbolulu mumei de la Ida, asimilata Demetrei); d'asupra acestui'a unu pesce, mai departe — unu vasu de beutu, unu sierpe ce se ridicu in susu, ua cista mystica si pre dens'a ua amphora. In allu treilea planu, care are de subiectu invierea Cabyrului, se vede Cabiria; inaintea ei, ua forma barbatésca cu masc'a unui berbece, si impregiuru symboluri diferite: capu de animalu, cercu, cosiu (destinatu de siguru a pastrá phallusulu Cabirului ucisu) (12).—In museulu nationalu d'in Pestha se pastrédia trei monumente cabirice: done placi de plumbu gasite la Sirmium (Mitrovici si Vukovor) (13) si ua placa de pétra, in Transilvani'a. Compositiunea subiectului pe celle doue d'anteu este aprópe aceiasi. In primulu planu se representa sórele esindu d'in Oceanu; mai josu, doni callareti affrontati, cu mantia suflata de ventu, cu man'a ridicata in susu; intre ei ua femeia in facia tinendu cu amendoue manile ceva intr'ua siortiu; la estremitatea stanga, unu acolytu avendu coifu phrygianu pe capu, sulitia intr'ua mana, si pavedi'a intr'alta; la cea drépta ua femeia cu man'a in susu, cá cum aru blestemá seu profeti. Calaretiulu d'in stang'a calca peste unu pesce, cellu d'in drépt'a peste ua figura umana resturnata (pe un'a d'in placi ansa se vede totu pesce); ua stea lucesce peste capulu fie-carui calaretiu.—In allu douilea planu trei persone stau la ua masa; in stanga loru ua figura de omu cu capulu de berbece si unu arbore de a carui craca sta spéndiu-

(3) *Revue archéol.* juillet 1878 p. 40.

(4) *Ann. de l'inst. arch.* 1861, p. 31 pl. D.

(5) N. L'hôte, *Lettres d'Égypte* p. 48.

(6) Henzey et Daumet, *Miss. archéol. de Macédoine*.

(7) *Idem* p. 337.

(8) l. c. la not'a 357.

(9) *Denkmäler, Forschungen und Berichte als Fortsetzung der Archaeologischen Zeitung*, herg. v. Eduard Gerhardt, I. jahrg. Berlin 1849 pl. VI Nr. 9.

(10) Vedi tabl. N, fig. 7.

(11) Acest'a nu este de confundatu cu stégulu dacicu, si cu cellu obicinuitu mai tardiu in armat'a romana (*dracot* Veget. de re milit., II, 13) cum preasupune Tölken (ap. Gerhardt l. c. sub nota 364). Gerhardt vede mai correctu aci unu indiciu co prin ucidera unui cabiru s'a ucisu si unu sierpe.

(12) Tölken, *Verzeichniss der Königl. Preuss. Gemmensammlung*, III, 239, p. 114, seq., si Gerhardt, l. c. colon'a 60.

(13) *Ciméleothicae Musei Nation. Hungariae*. Budae 1825 p. 134 N 5 c. Ua placa s'a publicata de Ant. Halczsky, in *Tudományos Gyűjtemény*, Pestha 1817, caietulu III, p. 61—65.

Atartis si Hermes. Molis d'in Hesychius (355), dupo esplicatiunile d-lui Toma-

ratu unu iepure pe care unu omu ilu jupoie séu spinteca. La drépt'a commesseniloru suntu doui ómeni ce-si dau man'a cá cum s'aru despartí; unulu d'in ei pare a spune prin gestulu seu co se duce la cele trei persone, séu pare ca le aretta cum ospetédia. — In allu treilea planu, unu tripodu cu pesce d'asupra, ua insecta, unu sierpe ridicatu cu capulu catre unu vasu cu doue anse; unu leu si unu cocosiu. Cadrulu intregi representatiuni este formatu de doui stalpi cu ua arcada, care are de na parte si de alta cate unu sierpe incolacitu cu aripi. — Pe placa de piatra (14) avemu mai anteiu doue busturi (sórele si lun'a). la midilocu, unu vasu sferoidalu, intre doui sierpi cu capetele indreptate cotra gur'a lui. Apoi mai josu, unu calaretiu cu ceva indistinctu in mana, calcandu peste unu corpu humanu; la stang'a, doue persóne, iar la drépt'a trei; d'in acestea prim'a are manele pe pantece: a doua, ua mana la nasu, iar cea d'a treia, pare-se unu acolytu, tine ua facla (?). In allu treilea planu: doui ómeni, unalu tindiendu man'a spre unu trunchiu, altulu spre unu obiectu pusu pe unu tripodu.—Unu altu basso-reliefu de marmura aflu la Apulum (Alba Julia) si pastratoru adi in museulu Bruckenthal d'in Sibiu (nalt. 0,38, lat. 0,31) representa unu calaretiu barbosu cu mantia falfinda, cu tiurca in capu, in mana cu unu obiectu (pare-se unu rhytonu séu ua arma impungetore mica), calcandu unu corpu nmanu; in fatia callului ua femeia invelita pe obrazu; la stang'a unu acolytu (se vede numai unu picioru, marmura finda sparta), iar la drépt'a ua femeia, de siguru acolyta. Mai josu, de la stang'a spre drépta: leu, berbece, tripodu cu pesce, crateru cu rhytonu d'asupra, aquila cu cioculu spre crateru; capu de berbece, unu cosiu séu syrinx (?). In planulu de susu, bustulu Sórelui séu Lunei; cadrulu este ua edicula boltita, cu doui sierpi pusi fatia in fatia peste bolta.— Pe ua tablitia de bronzu gasita in Tiérr'a-Romanésca (collectiunea d-lui C. Bolliacu) avemu de asemenea numai unu calaretiu cu ua cupa in mana; inaintea callului, ua figura cu capulu de berbece; d'asupra acesteia, unu pesce; la stang'a unu altu capu de berbece si unu acolytu cu tiurca tinendu unu rhyton. Susu ua edicula, si doui sierpi cu capetele in josu.— Ua rondella de plumbu gasita de asemenea in Tiarra-Romanésca (aceiasi collectiune) representa: doui calareti affrontati; intre densi. ua femeia intindiendu cote unu obiectu la amendouii caii; sub densa: unu tripodu cu unu pesce; langa calaretiulu din stanga, care calca unu corpu humanu (?) se afla unu acolytu si unu obiectu indistinctu; langa cellu d'in drépta unu altu acolytu cu ua stea d'asupra. Mai josu: unu vasu, unu cocosiu, unu leu, si impregiurulu rondellei mai multe lucruri ce nu se potu deosebí: insecta, ua figura pare-se cu unu capu de cerbu, ceva in zigzagu (ca unu trasnetu) etc., iar pe primulu planu sórele si lun'a, si unu sierpe. — Pe ua alta placa de bronzu descoperita totu in Tiarra-Romanésca (collectiunea d-lui Majoru Papazoglu) cei doui calareti affrontati au tiurca pe capu; sub calaretiulu d'in drépta se distingu urmele unui corpu lungitu; cellu d'in stanga tine unu sierpe in verfulu unei sulitie, si calca in picíore unu cadavru; ua femeia, pe capu cu unu felu de calathos sta cu bratiile intinse intre calareti. Langa capulu callului d'in stang'a este ua stea; langa allu cellui din drépt'a ua semiluna. Mai josu: trei vase, unu tripodu si trei obiecte cá niste inele, si pe ultimulu planu: asinu, leu, cocosiu, vasu (?) corax (?). Susu, o edicula, doui sierpi, si bustulu sórelui si allu lunei. — In fine, museulu nationalu de anticuitati d'in Bucuresci posseda trei monumente cabirice, gasite in Romania: ua placa de bronzu si doue de piatra. Prima infatisiadia unu calaretiu cu tiurca, calcandu peste unu omu lungitu ce porta ua caciula de aceiasi forma tiugniata; ua femeia imbracata intr'unu lungu peplosu, cu velu pe capu, intinde mana spre callu; la stang'a unu acolytu tinendu ua capetina de omu, in drépt'a unu altu acolytu cu capulu intorsu spre femeia; apoi, unu pesce, unu capu de cerbu, patru urcióre si unu obiectu indistinctu. Doui sierpi mari formeadia ua bolta.— Pe cea d'a doua placa suntu doui calareti affrontati cu tiurci mari tiugniata, cu cate unu sierpe in sulitia, despartiti de ua femeia ce intinde bratiile spre

(14) Póte sa fie aceiasi de care vorbesce Neigebauer, *Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Alterthums*, Kronstadt 1861, Nr. 67, si in *Bullet. dell'Inst. arch.* 1868 p. 165.

schek (356) aru corespunde dietii mortii; Atartis, dietii focului, adica Hestiei helle-

densii. Calaretiulu d'in stanga calca peste unu corpu humanu; la extremitati, cate unu acolytu; mai josu, unu tripodu cu pece. Pe allu douilea planu : cinci figuri, unu leu si unu obiectu indistinctu; capetele sierpiloru se intalnescu spre gur'a vasului.— Cea d'a treia, este unu fragmentu reprodustu pe tabel'a U, in care se vede numai unu singuru cabiru calare, cu manti'a suflata de ventu, in capu cu caciul'a phrygiana, si in mana cu suliti'a de care sta alipitu unu sierpe cu capulu ridicatu spre sting'a; susu spre drépt'a este bustulu unei persóne, póte sórele ori luna, iar mai josu la spatele cabiruluu ua stea radianta. Sub piciórele calalui a fostu de siguru unu corpu umanu, care a peritu impreuna cu restulu basso-reliefului. (15)

Pentru intellegerea tutuloru acestoru monumente cata sa raportamu unu mythu ce gasimu la Iulius Firmicus Maternus despre Corybanti si despre mutilatiunea lui Attys, identicu cu cellu despre mórtea lui Zagreus : *In sacris Corybantum parricidium collitur ; nam unus frater a duobus interemptus est , et ne quod indicium fraternae mortis aperiret , sub radicibus Olympi montis a parricidis fratribus consecratur... Hic est Cabirus cui Thessalonicenses quondam cruento cruentis manibus supplicarunt* (16). Clemens de la Alexandria, rapportandu acelasi faptu adaogé : «Voesci tu sa assisti ca epoptu la mysterele Corybantiloru ? Corybantii erau trei frati; unulu d'in ei fu ucisu de cotre ceillalti doi : acesti'a. invelindu capulu mortului intr'ua materia de purpura (*φοινικίδι*), ilu dusera pe unu scutu de bronzu ca sa-lu ingrópe la pólele muntelui Olympu, dupo ce l'au coronatu.... Preotii mysterului, ce se numescu Anaectolestes (17) (*ἀνακτοελάσται*) oprescu mancarea radecineloru de çelina (*σέλινον*), fiindu ei, această planta este esita d'in sangele versatu pe pamentu alu Corybantului omoritu (18). Numiti pre Corybanti Cabiri, si aveti mysterulu cabiricu. Cabirii au omoritu asemenea pe fratele lor; insa, de asta data, ei punu intr'ua cista, phallusulu lui Dionysos, in locu de capulu acestui'a. Negutiatori de ua noua specia, ei ducu in Tyrhenia asta marfa precioása, si acolo acesti fugari deschidu ua noua scóla respectabile de religiune, nvetiandu pre Tyrhenei sa adore unu phallus intr'unu cosiu.»

Acésta fabula formeadia unu subiectu obicinuitu de representatiune si pre oglindile etrusce (cam de la a dou'a jumetate a secolului allu IV-lea pene la allu III-lea seculu antea e-ei crestine), cari ne arretta tote fasele mythului intr'unu chipu mai completu de cotu scriitorii de mai susu. Pre elle se vedu : Cei trei frati Cabiri intr'ua asociatiune pacínica si amicale; apoi, uciderea unui'a de cotre fratii sei; apoi inviarea lui de cotre Hermes, si in fine theogami'a lui, dupo ce a inviatu (19). Cabirulu inviatu se adorá si singuru, la Thessalonicu in Macedoni'a (20) si in Phrygia. Sulitiu cu

(15) Alte representatiuni ce s'ar putea raportá la cyclulu abyricu suntu : F. Lajard, *Culte de Venus*, pl. XVI fig. 3 : — 2 calareti; ua femeia intre densii; doue stelle; unu capu de omu, tripodu, capu de berbece, cupa, pece.— Bartoll P. S. *Museum Odsacalchum* : doui calareti cu sulitie, despartiti de ua femeia; sub fie-care cate unu cadavru petransu de sulitie; doui sierpi formeadia ua bolta — Montfaucon, *l'antiquité expliquée et représentée en figures*, t. II, pl. IIIV : doui callareti afrontati calcându cate unu cadavru; bustulu sórelui si allu lune; o pasere; doui acolyti; unu vasu, unu mielu si doui sierpi.

(16) *De error. profan. relig.* p. 23.

(17) Comp. Ἄνακτες, nume applicatu Cabiriloru si Dioscuriloru.

(18) Cf. Aruob. *Adv. gent.* V, 19.

(19) Vedi Lenormant, I c. p. 771.

(20) Lactant. *de falsa relig.* I, 15, e. Clem. *Protr.* p. 16, Iul. Firm. p. 15, Orph. *H.* 89; Comp. Lobeck, *Aglaophamus*, I, 257 sqq.

Pe tabl. lit. V, Nr. 1. am reprodustu ua mica stela de marmura (nalt. 41 c. larg. 39 c.) d'in Museulu Luvrului, adusa de la biseric'a d'in Critini, aproape de ruinele cetatii Pelinna séu Pelinnaeon in Thesali'a, de cotre d. Heuzey (*Miss. arch. de Mac.* pl. 26 fig. 1). Calaretiulu, cu chlamid'a ridicata de ventu, cu zá si cu casca in form'a bonetului phrygianu, representa de siguru unu herou cavaleru, unu dioscuru-Cabiru, asia cum se obicnuia la finea perioadei arcaice sa fie reprezentatu. — Cultulu Cabiriloru, originariu d'in Samothrac sa respanditu forte de timpuriu in Macedoni'a, mentinându-se pene la finele imperiului paganu, cum atesta Lactantiu si Firmicus Maternus. Summa veneratione coluerunt.... Macedones Cabirum" (Lactantiu, *Instit.* I, 14). „Hunc eundem (Corybantem) Ma-

nice (357); Hermes se adorá numai de regii Thraci, cari jurá pre densulu singuru, crediendu co se tragu d'in némulu lui (358). Ellu erá déro parintele rasei regale thrace, precum Teutates erá allu Galliloru, si Wuotan allu Germaniloru.

In lipsa de alte probe aru fi cu totulu hypotheticu de a considerá aceste divinitati adorate si de Geti. (359).

sierpe, ce Cabirulu tieu in mana, este unu symbolu allu dieului. Se scie co sierpele in symbolic'a Asiei apartine tuturoru divinitatiloru siderale si planetare, prin urmare si Cabirului phenicianu (Eschmun) adico «allu optulea» (21), care ca descoperitoriu allu remediiloru medicinei fu adesea asimilatu de cotra Greci cu Asclipios (22), celu cu simbolulu sierpelui. — Este de admisu co ua data cu asimilatiunea Cabr'iloru d'in insulele marii Thraciei cu Kabirim allu Phenicieniloru s'a introdusu si acestu symbolu. Steau'a radiata ce se mai vede pe monumentulu de la museulu bucurescenu figureadia cá symbolu allu Cabirului ucisu si pe ua oglinda etrusca alaturea cu semi-lun'a (23) cum si pre basso-reliefulu dieului Carthaginei Eschmun descoperitu in Algeria. (24)

(355) *Choeroboscus Anecd.*, ed. Bekker 3, 1192; Μενδῆς Μολῆς Ἀταρπίς ταῦτα δὲ εἶσιν ὀνόματα δαιμόνων παρὰ Θραξῖν.

(356) *Rosal. u. Brumal. in Sitzungsbericht der K. K. Akad.* bd. XI, 355, Wien, : «Darin ist Μενδῆς Nebenform von Βενδῆς, Ἀταρπίς ist die Schützgöttin des Herdfeuers, Μολῆς vielleicht Todesgöttin.» Ἀταρπίς anintesece prin sunetu pe Ἀτάρπις si Ἀσάρπις syriene. Acelasi sufixu ῖς se regasese in Βένδης Μενδῆς divinitate thraca.

(357) *Comp. zend. atar*, focu. — *Diodor.* I 94, déco nu cumva acestu autoru amesteca pre Geti cu Scythii. Cf. *Bessel, de reb. getic.* 47, 48

(358) V, 7 : «οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτῶν, πᾶρες τῶν ἄλλων πολιτείων, σέβοντα Ἑρμῆν μάλιστα θεῶν, καὶ ἰμνύουσι μόνον τοῦτον, καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμῆος ἑαυτούς.»

(359) Monumentele epigraphice si sculpturale d'in Thraci'a d'in period'a greco-romána, afara de divinitate de unu caracteru generalu admisa in pantheonulu thracu Κίρος ἦρος, heroulu thracu (despre care vedi mai susu not'a 245), si de cate-va epithete ethnice cá Λατομηγός si Ἀλσηγός date lui Apollonu (ap. *Dumont*, Nr. 33. 62 d, *Archives des miss. scientif.* 3 série, t III) ca Ἀρτακηγή datu Herei (id. Nr. 78) care la Thraci se mai numia Ἡρά βρησκωνθῆς (*Nicand. Theriac* schol. 460), — ne procura numile anco a catoru-va divinitati streine pantheismului classicu, si cari, pene la proba contraria, se potu lua dreptu divinitati thrace. Asia, doue inscriptiuni aflate la monastirea Treskavet-u in Macedoni'a de d. Heuzey (op. cit., p. 319, inscript. Nr. 125—126) suntu dedicate lui Apollonu *Oteudanos*, séu *Eteudamiscos*, nume ce se póte compará cu dieulu scythu Οἰκόσωρος, pe care Grecii ilu asimilau asemenea lui Apollonu (Herod. IV, 59; cf. Hesychius Γοικόσωρος; C. I. Gr. Nr. 6013).

cedunum colit stulta persuasio. Hic est cabirus cui Thessalonicensese quondam cruentis manibus supplicabant." (*Firmic. Maternus*, cap. VIII). Despre ua inscriptiune cotra Καβείρω καὶ παιδὶ Καβείρω aflate la Olynthu vedi *Abbé Duchesne et Bayet, Mission au mont Athos*, in *Archives des Missions scientifiques et Littéraires*, troisième série, t. III, p. 271 Paris 1876.

(21) Traducerea phenicianului Sanchoniaton p. 39 ed. Orelli

(22) Idem idem. — Vedi dieulu carthagesu Eschmun pe unu basso-relievu gasitu in Algeria ap. *Revue archéologique*, I série, t. VI, p. 16, Nr. 4. — *Daremberg et Saglio Dictionn. des antiq. grecq. et rom.* p. 773.

(23) *Gerhardt, Sixtsches Programm zum Winckelmannsfest*, 1856 p. 13 ei plani'a; *Etrusk. Spieg.* pl. C^oLV; *Daremberg et Saglio* op. cit. p. 771, fig. 912.

(24) Vedi nota de susu 22.

La unu poporu cá Getii, cari credéu atatu de puternicu si cu hotarire in dieii protectori ai loru, se intiellege lesne influenti'a nemarginita si prestigiulu de care trebuia sa se bucare preotii, in afacerile religiose ca si in celle politice, cá unii ce intrau in lumea lucrurilor occulte si in comerciu cu dieii. Strabone, dupo cum vediu-ramu, arretta pre insusi Zalmolxis cá fundatorulu acestei autoritati theocratice, de la densulu datandu la Geti si Daci asocierea pontificelui supremu la cirna tierrii,

Ecco aceste inscriptiuni :

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟ
 ΤΕΥΔΑΝΩ
 Τ·ΦΛΑΟΥΙΟΣ
 ΑΝΤΙΓΟΝΟΥΥ
 ΙΟΣ ΑΠΟΛΛΟ
 ΔΩΡΟΣ'ΕΥΞΑΛΕ
 ΝΟΣ
 ΕΤΟΥΣ ΞΞ
 ΦΛΑΟΥΙΑ
 ΝΕΙΚΗ ΝΕΙΚΑΝ
 ΔΡΟΥΑΠΟΑ
 ΛΩΝΙΕΤΕΝΔ
 ΑΝΙΣΚΩΕΝΧΗΝ

'Απόλλωνι 'Οτευδανῶ
 Τίτος Φλαούιος 'Αντιγόνου υἱός 'Απολλόδωρος
 εὐξάμενος.
 ἔτους ΞΞ.
 Φλαουία Νείκη Νεικάνδρου
 'Απόλλωνι 'Ετευδανίσκῳ
 εὐχῆν.

«Lui Apollonu Otendanos, Titus Flavius Apollodorus, fiinlu lui Antigonos, dupo votulu datu.

«In annulu 260, Flavia Neica, fiica (?) lui Nicandros, lui Apollonu Eteudaniscos, ex voto.»

In alte inscriptiuni totu d'in Thraci'a gasimu : Θεός Σουρεγέθης (?) (Dumont, l. c. nr. 2); Deo Μηδουζεί (Dumont, nr. 28, nume thracu, comp. Μηδα, fiica lui Cothela, capulu Getiloru [Ath. XIII, Nr. 557]; Μηδοκος, regele Odrysiloru [Xen. Ann. VII, 2, 32]; Μηδοσάδης, principe thracu, [Xen. Ann. VII, 1, 5]; Μηδόσακκος, principe sarmatu [Polyaen. 8, 56]; Μαῖδοι poporu in Thraci'a [Ptol. III, 11, 9]; Μηζεύς, nume thracu [Dumont, Nr. 2]; Ζεύς Βελπουρδος (Dumont, Nr. 72^a; comp. Βελλο-ῦρος, Proc. *De Aedif.* 4, 11). — Vedi si Fick in *Beiträge*, VII, 381—382 despre numele lui Μαζεύς, dieu supremu allu Thraciloru, identicu cu dieulu gallu *Mogontis* si cu cellu latinu *Maius*. Orelli, 5637.

impartirea tronului între rege și unu Dumnedieu θεός (360), adică unu pontifice rege-profetu. Platone, care ne da primul testimoniu despre esistența regilor la Geti numesce pre Zalmolxis rege (361) că și Jordanes (362), opiniune ce denota mai multu loculu însemnatu ce avé în statu sacerdotiulu getu mai influente multu de cotu la natiunile civilisate contimpurene. (863)

Nu scimu anume déco cast'a preotiloru geti numiti în fontanele grecesci ἱερεὺς (364) și γόης, se compunea d'în mai multe categorii. E de presupusu anso co acei Thraci despre cari scriitorii vechi (365) raporta co traiau fora femei, nu mancau carne, erau tinuti la mare stima că niste drepti și sancti, și se numiau Κρίσται adeco «curatii» (Comp. lit. skysta-s curatu, v. slav. cistŭ curatu) séu «separatii» (de la rade-cin'a skidh a separá) constituiá ua cathogoria preotiasca scutita de sarcini, déco nu cum-va acestu nume n'ar fi genericu, referindu-se la intrég'a classa a preotiloru.

Ei se punéu în directa comunicatiune cu dieulu a-tot-putinte Zalmolxis prin cote unu curieru ce-i trimetea la fie-care cincii anni cu sciri despre tíerra loru : unu

(360) θεός Strab. VII, 3, 5.

(361) *Charm.* 156 D : Ζάμολξις, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, θεὸς ὢν, λέγει.

(362) de reb. Getic. c. 5 : «in prim'a parte Scythiae — Filimer regem habuisse noscuntur, in secundo, id est Daciae, Thraciaeque et Moesiae solo Zamolxen». cf. nota de susu 300.

(363) **D'Anville** *Mémoire sur la nation des Gètes et sur le Pontife adoré chez cette nation*, in *Mémoires de l'Académie inscr.* XXV, 35—47.

(364) **Strabo**, p. 297.

(365) **Possidonius** ap. **Strabo** p. 296 : «Possidonius raporta co Mysi s'abtinu prin scrupulu, de a manca totu ce are viația, și prin urmare, animale; co ei se hranescu cu miere, lapte și brândia, și d'în asta pricina ei suntu socotiti că ómeni religiosi, și li se da numele de *Capnobatae*. Ellu adogc co, printre Thraci, se afla ómeni cari traescu fora femei, și cari suntu cunoscuti sub numele de *Cristae* (κρίσταις), și îi tinu de persóne consacrate divinitatii, și îi lasa sa traiasca într'ua deseversita liniste.» «λέγει δὲ τοὺς Μισοὺς ὁ Ποσειδώνιος καὶ ἐπιφύχων ἀπέχεται καὶ εὐσεβίαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ θρησμάτων μελίτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ ζῶντας καθ' ἡσυχίαν. διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας εἶναι δὲ τινὰς τῶν Θρακῶν — Κρίσταις etc.» **Bessel**, *de rebus geticis*, p. 54 și 56 presupune ua confusiune la Possidonius între κρίσται și ἐνάρεις ai Scythiloru (Herod IV, 67 : οἱ ἀνδρόγυνοι τὴν Ἀφροδίτην σφί λέγουσι μαντικὴν δοῦναι) séu εὐνοῦχοι (ap. Hypocr. *de aër. ag. loc.* I 561 sq.), ce se adorá de cotre Scythi cá demoni tütelari, cum si între καπνοβάται și Scythii cari obicinuiá, ne spune Herodotu (IV 75), cá «intrandu sub nesce acoperisiuri de písła, punu sementia de «canepa pe petre rosite în focu; și candu acea sementia începe a arde, ea respandesce unu fumu «mai tare de catu aburulu bailoru d'în Grecia. și Scythii, ametiti de acea abureala, se punu pe «urlete. Acést'a le serva loru de baie». (Cf. **Herod.** I 203). **Pape** (Gr. Lexik. s. v.) propune a se scrie καπνοπάτης séu mai bine καπνοβότης «cari devora fumulu» dupo altii «cari calca în picióre fumulu, adică cei cari se abtinu de la ori-ce alimentu preparatu la focu» (Kuhn, *Observat. in Diogen. Laërt.* lib. IX, segm. 18) séu «cei cari se hranescu cu fumulu» séu «vegetarianii» (Gooss. *Archiv. des ver. für Siebenb. Landesk.* N. F. X:V, 123). Compara Pompon. Mela (de situ Orbis lib. II cap. 2 : «locuitorii Thracieii nu cunosceau usulu vinului, ci co, mancandu, ei se asiediau împregiurulu «focului, arruncau pe jaratecu nesce semintie, și prin mirosulu loru desteptau într'insii ua veselia «analogă cu a betiei.» Cf. **J. Grimm**, *Geschichte der Deutsch. Sprach.* I, p. 819.—**Roesler**, *Einig. üb. d. Thrak.* (Zeitschr. f. oesterr. Gymnas. 1873) vede în cuventulu καπνοβάτης pe sskr. kapi, kapilas, lit. kvapas, aburu.— Amintimu anco co affinitatile religiunei gete cu orphismulu facea pote a se atribuí poporulu getu acea puritate de moravuri.

omu allesu prin sortiu si ucisu intiepatu de sulitie (366). Acestu obiceiiu barbaru allu sacrificieloru umane, ce ne 'ntempina de ua potriua la mai multe popóre alle anticitatii, la Hebrei Phoenicieni, Puni, Rhodieni, Creteni, Pelasgi (367) Celti (368) Germani (369) Greci (370) si Románi (371)—la acestia abia desfiintandu-se legalmente in annulu 97 inaintea erei nóstre (372) —, se pare co erá la Geti anco in vigore in timpulu lui Herodotu, dupo cum resulta lamuritu d'in textulu mai susu citatu (IV, 94), si co se prelungise pota pene 'n timpulu lui Ovidiu la Getii d'in stang'a Dunarii (373), fie cá immolatiune impusa, fie cá sacrificiu voluntaru allu victimeloru exaltate prin beti'a martyrului. Cu timpulu anso moravurile mai imblandinu-se se pare co asemeni jertfe sangeróse luara capetu, prin instituirea unui oraculu cu sarcin'a de a midilocf relatiunea Cerului cu pamentulu, si de a dá unu respunsu misteriosu intrebariloru unei multimi orbite de fanaticismu. (374)

Despre preotii geti se mai raporta co erá intrebuintiati si cá ambassadori si mildocitori de pace. Imbracati in haine albe si largi, isi indepliniau soli'a (375) cantandu d'in cytare, de siguru cá si ambassadorii regiloru Galliei. cari obicinuiá, dice

(366) Herod. IV, 94.

(367) Tóte aceste popóre jertfea lui Saturn, representatu cá *Baal*. séu *Moloch*, copii si chiaru ómeni. Vedi **F. W. Ghilany**, *d. Menschenopfer d. alten Hebräer*. Nürnberg. 1852. — **Dr. H. Oort**, *Der dienst der Bälím in Israël* Leyden 1864. 8. Idem, *Het menschenofer in Israël*. Haarlem 865. 8; — **Daumer**, *Der Feuer-und Molochdienst der alten Hebräer*. Braunschweig 1842. — **Friedrich von Hellwald**, *Culturgeschichte in ihrer Natürlichen Entwicklung bis zur gegenwart*, II aufl., I 227, Augsburg 1876.

(368) **Caesar**, *Bell. Gall.* VI, 16, 17. **Strabon**, IV, 4, 5. — **Pompon. Mela**, III, 2. — **Sopater d'In Paphos**, citatu de **Atheneu**, IV, 16.—**Cf. Ernest Desjardins**, *Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine*, II, 522 seq., Paris 1878. — **Mommsen**, *Römische Geschichte* ed. 6 a, t. III, 241.

(369) **Arngrim Ionaë**, *Crimogaea sive rerum Islandicarum libri III*, Hamburg, 1600—1650. — **Mallet**, *Introduction à l'histoire du Danemarck, où l'on traite de la religion, des moeurs et les usages des anciens Danois*, Copenhague, 1755.

(370) **Schaaflhausen**, *Ueber Menschenfresserei und Menschenopfer*. (*Archiv für Anthropologie*. 1871. 3. fasc.)—**Taylor**, *Anfänge der Cultur*, II bd. p. 403.

(371) **Mommsen**, *Römische Geschichte*, Berlin 1874, edit. 6, t. I, 172; I, 554; II 421.

(372) **Plinius**, XXX, III (1): «DCLVII demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso coss., senatusconsultum factum est ne homo immolaretur.»

(373) In acestu sensu **Rösler**, *Das vorrömische Dacien*, Wien 1864, **Müllenhoff**, art. *Geten* in *Encyclop. v. Ersch und Gruber*. — Versulu anso d'in Ovidiu, *ex Ponto*, IV, 9, 84: fiat an humanum victima dira caput nu e atatu de hotaritoru pentru a admite sacrificiile humane la Geti in epoc'a candu ocupau dejá rip'a stanga a Dunarii.

(374) La Bithynienii thraci cari emigrara spro Asi'a mica, se afá unu oraculu allu lui Ares. **Arrian. fragm.** III 594: και είναι παρ' αὐτοῖς χρηστήριον Ἄρεος.

(375) **Athenaeus** (d'in **Theopomp**) XIV, 627-e: vorbindu despre preotii Geti cari trataa de paccu cu regele macedonicu Philippu allu douilea: πολλοὶ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων τὰς ἐπικηρυκίας ποιοῦνται μετ' αὐλῶν καὶ κιθάρων, καταπαύοντες τῶν ἐναντίων τὰς ψυχάς. Γέται κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τὰς ἐπικηρυκίας ποιοῦνται.—**Steph. Byz.** s. v. Γέται.—**Cf. Plutarch**, in *vita Demet.* 19: Οἱ Σκύθαι πίνοντες καὶ μεθύσκομνοι παραβάλλουσι τὰς νευρὰς τῶν τόξων. — **Cf. Grimm**, *Gesch. d. d. Spr.* I, 820.

Appianu, sa duca cu densii pe unii d'in bardi (musicanti, μουσικὸς) ca sa celebre die nobletii'a, viteji'a si bogatiile principelui si alle natiunei ce ei reprezentau. (376)

Ei paru a fi fostu si judecatori intre particulari, sanctiunea sentintieloru loru fiindu cu totulu religiōsa. Pe langa preoti, mai erau si prophetii, vates, μάντις, cari preve-déu si anunciau lucrurile viitore prin socotea (fisa) si numere, φῆρων καὶ ἀριθμῶν, divi-natiune ce se dice co o invetiasera de la insusi Zalmolxis (377). Nu lipseau nici prac-ticantii artei medicale, care la Geti cá la tóte poporele rezemandu-se pre empirismu se confundá pré lesne cu vrajitori'a, magi'a, si adesea aceiasi persona indeplinea ro-lulu de preotu, judecatoru, vrajitoru, medicu si herboristu.

Afara de preoti, grija zelosa a serviciului divinu era incredintiata sexului feme-escu, dupo na datina care pare a fi fostu communa thracica. Femeile organ sau ser-batorile religioase si suplicatiunile publice, aducéu jertfe in sunetulu cimbalorulu lar-muitore si in jocuri si salturi pline de veselie (378). Cá Menadele thrace alle lui

(376) Cf. De Beloguet, *Ethnogenie gauloise*, t. III.

(377) *Philosophumena*, cartea 1, 22 ed. Cruice.

(378) **Strabo**, VII, c. III p. 297 : «Déro nu este nici-de-cum probabilu cá aceiasi ómeni sè socio-«téscu in același timpu dreptu ticalosa viati'a ce se multiamescu cu pucine femei, si sè tie de onestu «si dreptu pe cellu lipsitu de nevasta. Apoi, este ua parere cu totulu in contra credintieloru com-mune a tine de religiosi si Capnobati pe cei ce n'au socii. Caci toti credu co femeile suntu auto-«rele superstitiunei. Elle suntu cari indemna chiaru si pre barbati a fi mai cu ardore spre cultulu «dieiolru, spre serbatori si rugaciuni ; rare-ori se gasescu vre unu omu, care traindu isolatu, sè in-«griješca de asemeni lucruri. Si aci citiedu iarasi pe același poetu (Menandru), care introducendu «pe scena unu barbatu ce se plange de cheltuelile femeiloru pentru sacrificiuri ilu face sa vorbésca «in urmatorulu chipu :

«No perdu dieii de totu pre noi cestia mai cu séma ce suntemu casatoriti ; coci pentru a lucrá «n'avemu nici ua di care sa nu fie serbatore.»

Si pre uritorulu de femei, (in *Mysogina* sea) care accusa sexulu de acelési superstitiuni :

«Sacrificámu de cate cincii ori pe di ; siepte sclavi, renduiti in cercu cantau cu cymbal'a, altii urlau.»

«Astu-feliu, se invedereadia cá in contra ratiunei de a crede co la Geti celibatarii erau tinuti de ómeni religiosi.»

(οὐκ εἰκὸς δὲ τοὺς αὐτοὺς ἄμα μὲν ἄθλιον νομίζειν βίον τὸν μὴ μετὰ πολλῶν γυναικῶν, ἄμα δὲ σπουδαῖον καὶ δίκαιον τὸν τῶν γυναικῶν χῆρον. τὸ δὲ δὴ καὶ θεοσεβεῖς νομίζειν καὶ καπνοβάτας τοὺς ἐρημίους γυναικῶν σφόδρα ἐναντιοῦται ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσιν. ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονία, ἀρχηγοῦς αἰσῶνται τὰς γυναῖκας. αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν καὶ ἑορτὰς καὶ ποτισασμοῦς· σπάνιον δ'εἴ τις ἄνηρ καθ' αὐτὸν ποιητὴν, ἃ λέγει· εἰτάγων τὸν ἀχθόμενον ταῖς περὶ τὰς θυσίας τῶν γυναικῶν δαπαναῖς καὶ λέγοντα·

ἐπιτίβουσι δ' ἡμᾶς οἱ θεοί,
μάλιστα τοὺς γήμαντας· αἶ γάρ τινα
ἄγειν ἑορτὴν ἔστ' ἀνάγκη·

τὸν δὲ μισογύνην, αὐτὰ τὰῦτα κειτώμενον.

Ἐθώμεν δὲ πεντάκις τῆς ἡμέρας,
ἐκμυβάλλιον δ' ἐπὶ τὰ θεράπαινα κώλην,
αἶ δ' ὠλόλυζον.

τὸ μὲν οὖν ἴδιος τοὺς ἀγνοοῦς τῶν Γετῶν εὐσεβεῖς νομίζεσθαι παράλογόν τι ἐμφανίει). Cf. **Herodotu** VII, 11.; **Plutarch**. *Alex.* 2, 3. si *Crass.* 8 *Fragm. hist. graec.* III, 293.

Bacchus-Sabazius, si femeile si copillele gete adorau pe Zalmolxis cu cantece si danturi, dupo cum asecura anume Porphyrius (379) si dupo cum resulta si d'in va noti-tia la Hesychiu (380). De aci venea pote co Zalmolxis era veneratu si ca dieitate femeiasca. (381)

B. D a c i i

§ 30

Despre religiunea propria a Daciloru scriitorii vechimei ne lasa aprópe intr'ua completa necunoscentia. Afóra de Strabo, care identifica cu totulu pre Daci cu Getii, si nu deosibesece institutiunile, istori'a si credintiele unor'a de alle altor'a, abia cate-va notiie rasipite prin scrierile lui Vegetius, Flavius Josephus, Julianu, Hesychiu si Philargyrius, si unu neinsemnatu numeru de monumente epigraphice permitu a intrevede ore-cari trasuri principale si caracteristice d'in cultulu si religiunea daca.

Zalmolxis, divinitatea snprema si universale a Getiloru, aceiasi cu Sabazius, divinitate communa familiei thrace, precum si dogm'a nemuririi sufletului, — conse-cinti'a neaparata a cultului Sabazius-Zalmolxis —, nu puté lipsi d'in mythologi'a daca. Acést'a urmeadia lamuritu d'in textulu lui Strabo (382), dupo care pontificele dacu Deceneu s'aru fi retrasu in aceiasi pescera sacra ce o locuise ua data Zalmolxis, precum si d'in *Cesarii* lui Julianu (383), in care Trajanu citeadia religiunea Zalmol-xica cá unula d'in celle mai mari obstacule ce ellu intempinase in expeditiunile dace,

(379) § 14. 15.

(380) s. v. Ζάμολξις.

(381) Suidas, s. v. Ζάμολξις θεολογικός, ὄνομα θεός.

(382) Vedi mai la valle not'a 387.

(383) Julianu (ed. Teubner, I p. 420) éccé ce pune in gur'a lui Traianu, candu acest'a vorbesce cu Jupiter: «voi sciti, Jupiter si cei-l-alti diei, co priimindu Imperiulu lancediandu si slabitu in tote partile lui, de acea tirania care ilu lucrare-multu timpu in intru, si de dessele invasiuni alle Getiloru d'in afora, amu fostu singurulu care amu cutezatu sa atacu aceste popóre cari locuescu d'incolo de Dunare Amu subjugatu chiaru pre acesti Geti (adico Daci), cea mai bellicosa natiune d'in tóte némurile ce au existatu veri-ua data, nu numaj prin virtosi'a corporiloru loru, déra si prin acelle maxime ce Zalmolxe, care este intre densii in asia mare veneratiune, le-a sapatu atatu de aduncu in inima. Pentru co necrediendu co moru, déro co isi schimba númai locuinti'a, mergu la morte mai vesseli de catu aru merge in ori-ce alta calatoria.» : «...Ἐγὼ δὲ, εἶπεν, ὃ Ζεῦ καὶ θεοί, τὴν ἀρχὴν παρχλαβῶν ναρκῶσαν ὡσπερ καὶ διαλελυμένην ὑπὸ τε τῆς οἴκου πολλὸν χρόνον ἐπικρατησάσης τυραννίδος καὶ τῆς τῶν Γετῶν ὕβρεως, μόνος ὑπὲρ τῶν Ἰστρον ἐτόλμησα προσλαβεῖν ἔθνη, καὶ τὸ Γετῶν (sc. Δάκιων) ἔθνος ἐξείλον, οἳ τῶν πάποτε μαχίμωτάτοι γηγόνασιν, οὐχ ὑπὸ ἀνδρείας μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ὧν ἐπεισεν αὐτοὺς ὁ τιμώμενος παρ' αὐτοῖς Ἡάμολξις. οὐ γὰρ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μετακίεσθαι νομίζοντες ἐτοιμότερον αὐτὸ ποιοῦσιν ἢ τὰς ἀποδημίας ὑπομένοσιν.» Cf. Dierauer, *Beitraege zu einer kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig, 1868, p. 70 : «Der Unsterblichkeitsglaube wirdz war nur den Geten ausdrücklich zugeschrieben (Herod. IV, 94—96). Aber sicher gieng eine Lehre von so eminenter Bedeutung für die sittlich religiöse Entwicklung der Geten auch auf die Dacier über.»

d'in cauza intrepiditatii si exaltarii virtutiloru resboinice, ce Daciloru le insufá acea religiune.

Am arrettatu degia (384) dispretiulu suveranu de pericule, curagiulu peste mesura, poft'a nesabuita a mortii (appetitus mortis), cá un'a d'in cualitatile celle mai caracteristice alle natiunei dace; si asemenea calitate o constataramu si la Geti, si la Thraci, si la Celti, la tóte popórele adica, cari credéu intr'ua viatia fiitore, si in veseliile nessfirsite rezervate acolo, la ospetiulu eternitatii, celloru ce muréu séu cadéu in lupte (385). Déro religiunea lui Sabazius la Daci luase unu altu caracteru prin reform'a pontificelui Dekaeneos, prin noulu-*evangeliu* allu cumpetarii si allu vitejieii, ce acestu rege-prophetu, acestu dumnedieu introduse in tómpulu regelui-collegu allu seu Boerebiste (386). Anume se povestese despre Deceneu co se dusesse mai anteu pe tiermurile Nilului, ca se afle intielepciunea si invetiatur'a preotiloru egypteni, si la intórcere iniitiá poporulu seu in elementele physice si astronomice, si organisá cultulu. Se mai spune co intre alte ordine divine ce dete fu si stirpirea totale a viiloru, ceea-ce Dacii esecutara fora oppunere (387). In genere acest'a d'in urma se considera cá ua simpla mesura pentru indreptarea moravuriloru luata contra vitiului beuterei cellu forte respanditu la popórele thrace. Credemu anso co aci este ceva mai multu de catu ua prohibitiune; este ua reactiune contra cultului Bacchus-Sabazius, contra orgyeloru bacchice, in cari vinulu jucá rolulu principalu, in cari menadele Mimallone si Clodone dantiuiaiu si cantau invertindu thyrzii loru ca nisece lanci (388), iara preotii beti de vinu si de sgomotu prophetisau (389); ua reactiune in fine contra acellei religiuni sabazice, care desteptase si ura si persecutiune in Athica, unde poetii si dramaturgii ceréu expulsiiunea ei, cá corumpetórea moravuriloru si distrugetorea religiunei Statului (390). Acésta reforma era dictata de nou'a stare de lucruri creata de Boerebiste, care avé nevoia de luptatori aprigi, disciplinati si inspirati, ca sa reusiasca in cati-va anni a intemeiá unu statu puternicu, ce se intin-

(384) Partea II, cap. XI. § 6.

(385) Acést'a o constata deja Pomponius Mela II 2. 3.

(386) Th. Mommsen, *Roemische Geschichte*, III, 304, edit. VI.

(387) Strabo, VII, cap. III § 11 :

«...προς δὲ τὴν εὐπειθειαν τοῦ ἔθνους συναγωνιστὴν ἔτχε Δεκαίνεον ἄνδρα γόητα, (καὶ) πεπλανημένον κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ προσημασίας ἐχμεμαθηκότα τινάς, δι' ὧν ὑπεκρίνετο τὰ θεῖα· καὶ δι' ὀλίγου καθίστατο Θεός, καθάπερ ἔφαμεν περὶ τοῦ Ζαμόλξεως διηγούμενοι. τῆς δ'εὐπειθείας σημείον· ἐπέισθησαν γὰρ ἐκκόψαι τὴν ἄμπελον καὶ ζῆν οἴνου χωρὶς.» «Boerebiste spre a tine poporulu seu in supunere, avú la indemána pre Deceneu, barbatu fermeccatoru, care caletorindu in Egyptu invetiase ore-cari semne naturale, prin cari pretindea ellu ua cunnósce celle divine; si in scurtu timpu se constituí dieu, precum diseramu vorbindu mai susu in privintia lui Zamolxis; iaru dreptu semnu de supunere densului este co, Dacii se invoira a stirpi vile si a traí fara de vinu.»

(388) Polyæn, *Stratagem*. IV, 1.

(389) Macrobian, *Saturn*. I, 18.

(390) Cicero, *de Leg.*, II, 15 : Novas vero deos et in his colendis nocturnas pervigilationes sic Aristophanes, facetissimus poeta veteris comædiæ, vexat, ut apud eum Sabazius et quidam alii dii peregrini iudicati e civitate ejiciantur.»

dea pe ambele maluri ale Dunareii, si la sudu pene departe in Thracia, Illyria si tierra Norica. In ce consta anume anso noua conceptiune a lui Zalmoxis nu putem sa scif. De siguru co Dacii nu-i aduceu ca Getii sacrificii humane (391); si ua proba ca ei vede intr'ensulu pe Zeus a totu puternicu si pe Sore, mai multu de cotu pre Liber-Dionysos, suntu inscriptiunile d'in Britanni'a de la Birdoswald si Beaucastle, alle Daciloru, pre cari imperatulu Hadrianu curendu dupo cucerirea Daciei, ii duse acolo, formandu cu densii ua cohorta numita *Cohors I Aelia Dacorum*, care continua a subsiste in acelasi castru pene in secolulu allu V-lea (392). D'in celle 24 inscriptiuni votive ajunse pene la noi, 21 suntu dedicate lui Jupiter Optimus Maximus (393) si numai un'a lui Marte (394) iar doue lui Marte asociatu cu dieulu bri-

(391) Herodot. IV, 95.

(392) Vedi mai susu, cap. IX, § 2, Nr. 29—35, nota 34.

(393) *Corpus Inscriptionum Latinarum*, t. VII, Nr. 806—826, 975.

D'in acestea reproducemu urmatoarele mai complete :

Nr. 818 :
I O M
COH. I. AELI.
DAC. ANTO,
niana. . .

Nr. 819 :
I O M
COH. I. AEL'
DAC. GORDI
ANA C. P. EST

Nr. 820 :
I O M
COH. I. AEL. DAC
POSTVMI ana
C. P. MARC
GALLICVS
TRIB

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
Coh(ors) prima Aeli(a) Dac(orum) Anto[niana].

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
Coh(ors) prima Ael(ia) Dac(orum) Gordiana c(ui) p(rae)est. . .

adico : I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) prima Ael(ia) Dac(orum) Postumi[ana] c(ui) p(rae)est Mar(cus) Gallicus trib(unus).

Nr. 821

I O M
ET N AVG
COH I AEL
DAC CVI PR
GALLICVS
TRIB

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) et N(umini) Aug(usti) Coh(ors) prima Ael(ia) Dac(orum) cui p(rae)est Gallicus tr(ib)unus.

Nr. 806

I O M
COH AELIA
DACORVM
QVIB' PREEST
AMMONIVS
VICTORINVS
TRIB

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) prima Ael(ia) Dacoru[m] Postum[i]ana c(ui) p(rae)est Prob(ilius) Augendus trib(unus).

adico :
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Coh(ors) Aelia Dacorum quib(us) p(rae)est Ammonius Victorinus trib(unus).

tannicu Cocidius (395); de unde urmeadia eo Dacii adorau cu deosebire pre Tata-
allu dieiloru assimilatu divinitatii loru nationale Jupiter-Sabazius (396).

Afara de Zalmolxis, Vegetius ne arretta co Dacii se inchinau si lui Marte, pe care
'lu credé nascutu in tierr'a loru chiaru (397); iara Aufidius Modestus (398) atesta
si urme despre cultulu apelor: Dacii adico, dupo acestu autoru, obicinuiá cá, ina-
inte de a intreprende unu resboiu, se ducén la malvrile Dunarei, luau dintr'ensa apa,
si bendu, jurá de a nu se mai intorce in patri'a loru de catu dupo ce voru fi ucisu
pre toti dusmanii (399). Ua alta urma, o constataramu deja (400) cu ocasiunea ety-

Nr. 808

I O M
COH. I. AEL. DAO
ORUM C. P. EST
AVRELIVS. FAUS
TVS TRIBVNVS
PERPETVO
COS

(394) Ib., Nr. 826.

(395) Ib. Nr. 836. 827.

(396) In *Lapidarium Septentrionale*, or a description of the monuments of Roman rule in the
north of England, published by the Society of antiquaries of Newcastleupon-Tyne, London 1875,
in f., pag. 184 Nr. 366, vorbindu-se despre inscriptiunile daciloru cotre Jupiter Optimus Maximus,
se dice: «The number exceeds that found at any other camp, except, perhaps, Maryport. *Jupiter*
has evidently been a popular deity with the Dacians.» Hübner, in *Corpus Inscriptionum Lati-*
narum, VII p. 141: «Atque Dacorum tribuni in praetorio puto cum signis Jovem optimum maxi-
mum potissimum coluerunt, ut Tungri Petrianis et Hispani Uxelloduni». Numele tribuniloru cari a
comendatu cohort'a daca suntu: Lucius Maximus, Pomponius Designatus (?), Aurelius Faustus (?),
Stadius Longinus, Ammonius Victorinus, Marcius Gallicus, Probus Augendus, Julius Saturninus,
Funisulanus Vettonianus si Claudius Menander. — Despre assimilatiunea lui Sabazius cu Jupiter
vedi not'a 164 de mai susu; Orelli 1259: Jupiter Sabazius; Apuleu (*Metamorphos.*, VIII, 24):
«Omnipotens et omniparens Dea Syria et sanctus Sabadius et Bellona et Mater Idaea, cum suo A-
done Venus domina, caecum reddant.»

(397) *Vegetii* I, 28: Dacos autem et Moesos et Thracas in tantum bellicosos semper fuisse ma-
nifestum est, ut ipsum Martem fabulae apud eos natum esse confirment.»

(398) Despre Modestus vedi *Touffel*, *Geschichte der Römischen Literatur*, dritte auflage, Leip-
zig 1875, p. 106.

(399) Iunius *Phylargirius*, *Commentarius in Virgili. Georg.*, II, 497: «Aufidius Modestus le-
gisse se affirmabat, hunc morem esse Dacorum, ut cum ad bella proficiscerentur, non prius rem ca-
pesserent, quam de Istro certum modum haurientes ore in modum sacri vini iurarent, non se ad pa-
triae sedem regressuros, nisi hostibus caesis; et idcirco Virgilium familiari sibi hypallage usum di-
xisse Istrum coniuratum, apud quem Daci coniurare consueverunt.» Este curiosu blestemulu popo-
ranu românú: «batta-te Dunarea» si dicetorea de insuratore:

«Cine bate Dunarea
Nu mi'lu bate muerea»

V. Alessandri, *Poesii popolare alle Romániloru*,
p. 122, Bucur., 1866.

Nr. 812

I O M
CHO. I. AELIA
DAC. CVI. PRAE
EST. IVLIVS
SATVRNINVS
TRIBVNVS

mologiei riului Motru, nume ce'lu reduseramu la idei'a de mama, symbolulu naturei bincfacetore a riuriloru, cá isvore de fecunditate si de viatia, comparandu-lu cu celticulu mâtar, mama, d'in Matrona, Matra, Materna, adi Marne, Meyronne, cu mâtaras, matarô mume, matarô gítayô mume vii, cum se numescu fluviile si apele (âpas) in Rigveda si Avesta. Ua a treia urma se regasesce in legend'a raportata de Cassius Dion (401) si povestita pene adi de Romanii d'in vallea Hatiegului (402) dupo care

Prin *batta-te Dunarea* se 'ntiellege : *sa te innece, sa te pèrdia Dunarea*, pe candu : *cine bate Dunarea* insemeadia : *cine trece in notu Dunarea*, dupo cum resulta lamuritu d'in canteclulu poporanu *Rada*. Acést'a dice :

«Barbatu oiú luá	Ear un argatielu,	Rada 'nveseliá
Cære s'a afla	Tineru, voinicelu,	Si astu-felu graia :
Dunarea sa 'nóte	Pe locu s'apucá	« Vinu voinicule,
Ridicandú d'in còte,	De se încercá,	Argatielule !
In picióre standu,	Dunarea trecea,	Pe tine te vreu
Buzduganu purtandu.»	Si ear se 'ntorcea	Barbatu sa te ieu,
Nime nu s'affá	Din còte 'notandu	Ca-i ua dicatore
Care cutezá	In picióre standu,	De insuratore :
Din cei cazaclii	Buzduganu purtandu.	<i>Cine bate Dunarea</i>
Negustori de vii.		<i>Nu mi'lu bate muerea !</i>

Unu studiu despre *Dunarea* in povestele si cantecele poporului romanu remane inca de doritu. Despre acelasi riu in poesi'a poporana slava vedi V. Jagiel, *Dunav-Dunaj in der slavischen Volks-poesie*, (Archiv für slavische philologie, I, 299—333. Berlin 1876).

(400) Cap. IX, § 2, lit. c, numiri de riuri.

(401) l. LXVIII, 14 : « Si s'au aflatu comorile lui Decebalu, de si se ascusera sub riulu Sargetia, carele trecea pe langa palatele acestuia ; in adeveru, ellu abatusse riulu prin niste robi si fi scobise fundulu ; apoi, punendu acolo argintu si auru multu si celle-l-alte pretioase, cari n'avéu sa sufere de umediala, asiedase d'asupra-le petre si gramadise pamentu ; dupa acésta, dase drumulu riului pe la albia sea ; in pesceri ellu depusese, totu prin acei ómeni, vestmintele si alte obiecte de acelasi soi. Facendu acestea, si ucisese, de téma cá nu cumva vre-unulu dintr'ensii sa destainuiasca. Insa Bicilis, unu sociu allu lui, carele cunoscea totu ce se facuse, fu prinsu si le marturisí tote.» Compara povestea lui Tzetzes (Chiliada VI, 470—480), imprumutata de la Diodoru. Fondulu legendei este fórte vechiu, caci ne intempina intogmai mai tardiu si la Visigothi, cari aru fi ingropatu pre regele loru Alaricu si bogatiile sele celle multe in albi'a riului Busento.—(Jornandes, de orig. Goth.) Co thesaurele lui Decebalu n'au a face nici cu tainiti'a ce s'aru fi descoperitu in Istriga séu Streia pre timpulu cardinalului Martinuzzi, si care continea peste 40,000 bani de auru, toti cu efigi'a lui Lisimachu regele Thraciei (cumu sustinura Wolfgang Lazius, Benkö, *Transilvania, sive magnus Transilvaniae principatus, olim Dacia mediterranea dictus*, Vindobonae, 1778, t. I, 16 ; Timon, *Imago antiquae Hungariae*, I, c. 16, etc.) nici cu inscriptiunea plasmuita :

IOVI INVENTORI
DITI . PATRI
TERRAE MATRI
DETECTIS . DACIS
THESAVRIS
DIVVS NER
VA. TRAIANVS
VOIVM SOLVIT

Decebalu, pentru a nu lasă se cadia comobile se le în mân'a Romaniloru învingetori, le aru fi îngropatu în albi'a riuletiului Sargetia, punendu-le sub protectiunea divina a acestuia (403). Unu asemenea cultu se regasesce în léganulu communu allu familiei aryce, si la tôte popórele indo-germanice : în Rigveda ca și în Avesta, apele (âpas) suntu invocate cá divinitati binefacétore ; în vechi'a India isvórele si riurile se vedu încongiurate de unu aspectu religiosu, si personificate cá fintie supranaturale ; la Persi, asemenea stau la mare veneratiune (404), ca si la Greci, Romani, Germani si Celti. (405)

§ 31

Acestate fiindu pucinele date alle scriitoriloru vechi despre religiunea daca, se vedem ce alte elemente noui ne procura inscriptiunile romane si anticitatile gasite în Daci'a.

D'in considerarea în întregu a inscriptiuniloru date pene acum la lumina resulta unu faptu vrednicu de observatiune : pre de ua parte, multimea inscriptiuniloru religiose si a divinitatiloru orientale la cari suntu elle inchinate. Asia, pe langa culturile respandite în întregu imperiulu romanu cá Magna mater (406), Mithras (407),

precum crediura Benkő (l. c.), Gruter, 21, 8, Reichersdorf, Timon (l. c), Tröster *Dacia*, si altii, nu este trebuintia a mai dovedi. Vedi **Fabretti**, *De Columna Trajana syntagma*, Romae, 1683. — **Wilhelm Schmidt**, *Die Geten und Daken* (Archiv des ver. Siebenb. landesk. N. F. IV, 173 seq) — **Dierauer**, *Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig 1868, p. 102 not'a 4.

(402) **A. de Gérando**, *Siebenbürgen und seine Bewohner*, trad. de Julius Seybt, Leipzig 1845, I, 204 : «Keiner der gleichzeitigen Schriftsteller, und nicht wenige sprechen ausführlich von Dacien, erwähnt den Schatz des Decebalus. Erst acht Jahrhunderte nach der Zeit der römischen Eroberung entstand diese Fabel; und man hat sie so oft wiederholt und variirt, dass noch heute eine Menge Leute in Siebenbürgen den Schatz des Decebalus mit eben so viel Ausdauer und eben so wenig Erfolg suchen, als diejenigen, welche sich in den Kopf gesetzt haben, die Schätze des Darius zu finden.»

(403) **Fröhner**, *la colonne Trajane*, edit. cea mare, introductiune, p. V.

(404) **Herodot.** I, 138 : αβρονται ποταμούς μάλιστα.

(405) **A. Pletet**, *De quelques noms celtiques de Rivières qui se lient au culte des eaux* (Revue Celtique, II v.). — **I. Grimm**, *Deutsche Mythologie*. — **Karl Stumrock**, *Handbuch der deutschen Mythologie*, ed. III. — **K. Schwenck**, *Die Mythologie der Slaven*, 1858. — Despre zinele fontaneloru la Bulgari vedi **Kantz**, *Donau-Bulgarien*, I (1875) p. 80. — Co Slavii adorau riurile, déro nu sub nume de *rusalky*, cum sustinu **Tatişcev**, **A. Kaysarov**, **Hanuş**, **Th. Buslajev** si **P. I. Şafarik**, vedi **F. Miklosich**, *Die Rosalien*, *Sitzungsb. d. Wien. Akad.* 46 bd. 1864, p. 386—105.

(406) **C. I. L.** III Nr. 1100, 1101, 1102, 1582.

(407) Monumentele mithriace abunda în provinciile fructarii alle Occidentului. si mai cu séma, în Daci'a, si pare a se fi confundatu séu asociatu cu Sórele. Vedi **C. I. L.** III nnr. 828, 879, 899, 900, 901, 968, 1107—1114, 1119—1123, 1192, 1357, 1436, 1549, 1591; **Hirschfeld**, *Epigr. Natchlese*, nr. 50.—*Ephemeris epigraphica*, IV, nr. 141, 162, 163, 187.—*Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*, III, *Inscripfen'aus Rumänien*, Nr. 15; *ibid. Neue Inschriften aus Dacien*, Nr. 34. 49.

Despre monumentele mithriace descoperite în 1837 la Slavani în Judetiulu Romanati vedi **W. de Blaremborg**, în *Muzeulu nationalu*, Nr. 8 Noembrie 1837, si **Felix Lajard**, *Additions au mémoire sur deux bas-reliefs mithriaques qui ont été trouvés en Transylvanie*, în *Mémoires de l'A-*

si Jupiter Dolichenus (408) et deus Commagenus (409), intempinam in Dacia divinitati orientale cá Jupiter Tavianus (410) Heliopolitanus si Erusenus (411), Ζεὺς Σαρδενδηγός (412), Deus Azizus (413) si Bonus Puer Phosphorus (414) Sol Hierobolus (415). Glycho (416) Dea Syria (417) Adrastia (418), Dea Caelestis (419), chiaru collegii intregi : cá Collegium Asianorum (420), Collegium Gallatarum in Dacia Apulensis (421) si chiaru divinitati celte cá Suleviae (422) si Cautis (423). Pre de alta parte, lips'a aproape absoluta de inscriptiuni cu numele vre-unei divinitati indigene dace. In adeveru, pe candu aiurea epigraphic'a a datu la ivéla dieii cari compunéu pantheonulu poporeloru cucerite de Romani, cu numele loru proprii natio-

cadémie des Inscriptions et Belles Lettres de France, t. XIV (1830) p. 178—185, precum si in *Nouvelles Annales publiées par la Section française de l'Institut Archéologique de Rome*, t. II, 1838, p. 7—85. Acesta memoriu s'a reprodusu pe romanesce de d. **Odobescu**, *Annalele Societatei Academice Romane*, X, sect. II (1878) p. 250—256.—In collectiunea de anticuitati a d-lui Bolliacu se afla trei basso-relieve mithriace, si doue representatiuni cu heroulu thracu. — Cf. despre cultulu lui Mithras, **Marquardt**, *Römische Staatsverwaltung*, III (1878) p. 81—87. — **Fr. v. Hellvald**, *Culturgeschichte*, I, 170, 209, 525 (II auf. 1876). Despre confusiunea in secolulu II si III d. Chr. a cultului sabazicu cu cellu mithriacu vedi **Heuzey**, *Miss. arch. de Macéd.*, p. 153.— **Lenormant** *Revue archéol.* 1875.

(408) C. I. L. III 1301 a, 1302. Despre Jupiter Dolichenus vedi Fel. **Hettner** *de Jove Dolicheno*, Bonn 1877.

(409) Id. III 1301 b. Vedi despre culturile streine orientale **Marquardt**, op. cit. III, 74—79.

(410) C. I. L. III 860, 1088.

(411) C. I. L. III 1353. 1354. 869. Cf. **Marquardt**, op. cit. III, 82, 85.

(412) Pe unu altaru gasitu la Maros-Porto in Transilvani'a (ap. **Hirschfeld**, *Epigraph. Nachlese*, p. 30) se eitesce urmatórea inscriptiune :

ZEY. CAP
ΔΕΝΔΗΝ
ω ΡΟΥΦΟC
ΑΝΤΙΠΑ
ΤΡΟΥ ΕΥ
ΧΗΝ. ΑΝΕΘ

Epitetulu de Σαρδενδηγός ce ne 'ntempina aci pentru prima óra, deriva probabilu de la muntele Sardene séu Saidene langa Kyme in Asi'a-mica.

(413) C. I. L. III 875.

(414) C. I. L. III 1130—1138.

(415) C. I. L. III 1108.

(416) C. I. L. III. 1021, 1022.

(417) C. I. L. III 956. Cf. **Marquardt**, op. cit., III, 82, 113.

(418) C. I. L. III 944.

(419) C. I. L. III 992, 993. Cf. **Marquardt**, op. cit. III, 82, 97.

(420) C. I. L. III 870.

(421) C. I. L. III 1394, 1503, 860.

(422) C. I. L. III 1601.

(423) C. I. L. III 994. Inscriptiunea ap. **Ackner** u. **Müller** Nr. 203 cu Apolline Granus si Sirona, ca si cea cu Nr. 770 d'in aceiasi collectiune cu Nehalennia, — suntu false.

nală (424), în Dacia, și numai aici, abia deocă în inscripțiune ne revela numele unui dieu localu, și acest'a anco nu e pe deplinu siguru (425). D. Hirschfeld, constatându

(424) Asia de es., divinitățile topice ibero-askariene d'în regiunea pyreneică : Aherbelste, Alardostus (Alardossis) Baeserte, Edelas, Ilun (?) Leherenn, Lahe (dieitia), Heraus Corritseha, Boccus Harouso (Harauso), Baicorixus, Iscitt, Xuban, Ilixo, Bascieandoss, Hercul Toliandoss (Vedi E. Desjardins, *Géographie historique et administrative de la Gaule, Romaine* t. II, p. 387—395. — **Luchaire, de lingua aquitanica**, Paris 1877, in-8); divinitățile celtice : Cernunnos, Esus, Tarvos, Trigaranus, Teutates, Ognios, Taran, Belen, Nehalennia, (cf. Kern, *Revue Celtique*, II, p. 10—18) Rosmerte, Bormo și Damona, Divona, Sirona, Aventia. Bibracte (vedi *Revue Celtique* I, 306 seq. II, 21 seq., și Desjardins op. cit. II p. 505—514), Bedaius (C. I. L. III 5572. 5575. 5580. 5581) Belestis, Adsalluta (C. I. L. III 5135. 5136), Aequorna (C. I. L. III 3776, 3881—3883), Atrans (ib. 5117—5118) Cautis (ib. 4736) Epona (ib. 4806. 4810. 5193 etc.) Suleviae Montanae (ib. 5900. 1601), Sirona (ib. 5588); divinitățile hispanice : Abiafelaesuraecus (C. I. L. II 2524) Aegiamunni-aegus (2523) Aelmanius (3100) deus Aernus (2606) Andero (2772) Aracus (4991) Banderaeicus (2387) Bandiapolosegus (740) Bandiarbariaicus (454), Bandueaetobricus (2515), Bmervasecus (363) Cantunaecus (861), dei Ceccaigi (2597), Crougintoudadigoe (2565) deus Domeacusuemecus (2375), Edovius (2542) Endovellicus (127—141) Leiossa (3097), Lumiae (3098) Mogoninon (3136) Netaciveilferica (2539) Netus (365) Reuveanabaraecus (685) Roncenatiaecus (2419) Saga (731) Tameobrigus (2377) Tarmucenbaci Ceceaeici (2472) Toga (801) Togotes (893) deus Vagodonnaegus (2636) Virroreviliaegus (2575) Uvarna (2924); divinitățile britanice : Cocidius (C. I. L. VII 800—804, 806. 827, 701, 876, 643, 644, 953, 974, 914, 886 etc.) dea Ancasta (4) deus Andesco (87) Armicum (744) Mars Barreces (925) Belatucader (369) Contrebis (290), dea Harimella (1065), Maponus (332) Mariga 263 a; Mars Olludius (73) deus Matunus (995), Mogon (320) dea Ricagambada (1072) etc.

(425) Pe unu fragmentu de marmura gasitu în 1870 la Recica (adi în colecțiunea d-lui C. Boliacu) se vede unu cerbu în fuga apucatu în ghiarele vulturului : partea superioară este sparta, iar mai josu se citește următoarea inscripțiune :

TVR MAS Ç ADA
 MAX·MAXIMINVS ET
 IVLIANVS MAXIMINVS
 EX VOTO POS.

faptulu, cauta esplicatiunea lui in saraci'a systemului religiosu dacu, respectivu geto-

«Turmasgada! Max(imus) Maximinus et Iulianus Maximinus ex voto pos(uerunt).

Illustrulu nostru professore de la Vienna d. O. Hirschfeld, publicandu cellu d'anteiu acésta inscriptiune (*Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscr. Latin.* vol. III, p. 41) considera pe Turmasgada cá ua dieitate locale daca. D. Mommsen anso (*Ephemeris Epigraphica*, II, 320) propune lectur'a TVB(MA) MASGADA(e), cu tote ca monumentulu, pe care l'am esaminatu de aproape, nu indica níd-unu punctu dupa TVB, nici litter'a B dupo MASGADA, Turmasgada fiindu scrisu intr'unu singuru cuventu. Apoi, turma Masgadae remane pene adi cu totulu necunoscutu, cellu pucinu unoru inventiati epigrafisti cá dd. Renier si Desjardins, pe cari i-am consultatu intru acest'a. Inclnamu deci a crede ca Turmamasgada este unu geniu localu, ce pare a se regási si in inscriptiunea aflata la Deva in Transilvani'a (C. I. L. III Nr. 1338) :

G. T. MAZ
AVRE. D.
IONISIV
S CVR: POS

G(enio) T(urmae) Maz(gadae) Aure(lius) Dionisius cur(ator) pos(uit).

Alt' divinitate daca, asupra cari'a indouial'a cata sa fie mai mare, este Deus Sarmandus d'in urmatorele doue inscriptiuni :

Un'a gasita la Mikehaza (4 ore departe de Mediasii in Transilvania) :

DEO SAR
M A N D O
DEMETRI
VS ANTON
VOTVM LIBE
NS POSVIT

Deo Sarmando, De-
metrius Anton(inus)
votum libens posuit.

C. I. L. III 964=Orelli 2042=Ackner u. Müller,
die Röm. inschr. in Dac. Nr. 826.

Alt'a la Thord'a, unde se dice co s'aru fi aflatu la 1797 intr'unu vechiu castellu romanu :

OPT. M.
DEO SARMANDO' POPVL
ALA QVINTIL
— — L. V. MACEDO.
V. S. PR. S. DAC.

Neigebauer, *Dacien aus den Ueber-
resten des Klassischen Alterthums*, 205,
332 dupo Nic. Harkányi. Ios. Kemony,
Trauschenfels Magaz. II, 105, Ackner,
u. Müller *die Roemischen Inschriften in
Dacien* Nr. 664.

Prim'a inscriptiune admisa si de d. Mommsen in *Corpus Inscript. Latinar.* t. III Nr. 964 este autentica; anso in locu de SARMANDO trebuie a se citi SARAFIDI, precum propune d. Mommsen (III, 1, p. 7* Nr. 44*), Sarmando fiindu ua errore a lapidului. D'in contr'a Ackner si Müller (op. cit. Nr. 826. 664) si Gooss (*Untersuchungen über die innerverhältnisse des Trajanischen Daciens*, 132, si *Archiv. für Siebenb. Landeskunde*, N. F. XIV, p. 125) considera Sarmandus cá ua divinitate daca; Gooss chiaru compara particul'a Sar- d'in Sarmandus cu Sar-mizegethusa, si Zal-moxis; iar partea finale -mandus, cu Mendis, numele Arthemisei thrace. Altii (Herzog, *Revue critique* 1866, [1 an. pr. semestre] p. 172; Fröhner, *Colonne Trajane*, ed. mare, introductiune) tinu inscriptiunea de falsa. Acést'a se pôte dice cu tóta sigurantia despre cea de a doua, care invederatu este fabricata dupo cea d'anteiu, (Cf. Mommsen l. c.) cum si despre inscriptiunea cotre Zamolxis, apud Neigebauer 206, 45 dupo Nic. Harkányi, Ackner u. Müller nr. 663 :

thracu, déro fora comparatiune mai multu, in stirpirea fora de mila a vechiloru locuitori daci, si a institutiuniloru indigene (426). Ansa saraci'a religiunei dace pote proveni mai siguru d'in lips'a fontaneloru de informatiune, iar nimicirea totale a po-

ZAMOLXI

O. M.

GRT. PP.

ERMID. SIGAVVS

SAC. EIV

V. S.

Jupiter *Cernenus*, care avé si unu collegiu la Verespatak (tab. cerata I, in C. I. L. III p. 925 : «Artemidorus Apolloni magister collegi Jovis Cerneni») reprezenta pare-se divinitatea locale a Dienei séu Cernei (Tsierna) (Cf. C. de la Berge, *Essai sur le règne de Trajan*, 59), si nu are a face cu dieulu gallu cornutu Cernunnos, allu carui nume si chipu se vedu pe un'a d'in pietrele gasite in Paris, la cathedral'a Nôtre Dame, si pastratore in museulu Cluny. Cf. de Belloguet, *Ethnogenie gauloise*, I, 227, Paris, 1858.—L. Henzey, Le dieu Mên à Bayeux, in *Revue archéol.*, nouv. série, v. 19, p. 1—6, (1869), Desjardins, op. cit.

Dreptu divinitate daca se considera de unii (Gooss, l. c) si dieiti'a Sule d'in inscriptiunea de la Apulum (C. I. L. III 1156 add.) :

SULE

FL. ATTA

LVVS VOTVM

L. S

«Sule séu Sule(vis) Fl(avius) Attalus votum l(ibens) s(olvit)»

cu care Sule se compara numile : thracicu Sola (C. I. L. III 787), bassicu Susulla si Zalonius (Orelli 3552. Inscript. Regni Neapol. 2845), scythicu Saulius (Herod. IV, 76), si mai multu dieiti'a Sol (ἥ θεὸς Σῶλ) carei'a regele bosporanicu Rhoemetalkes ii dedica unu monumentu la Panticapaeum, in Chersonesulu tauricu (C. I. L. III 1156 add.; de comparatu *Compte rendu de la Commission archéologique de St. Pétersbourg pour 1860* p. 106, Gooss op. cit. 133).— Sule anse nu se apropie mai pucinu de dieiti'a Sul (Sulis) Minerva a Britaniloru (Orelli 2052, 5914. C. I. L. VII Nr. 4041, 4453, 3943, 42. Wright reunesce ambele numi impreuna, Suliminerva, *The Celt*, p. 263; de Belloguet, op. cit. I p. 239 Nr. 300 compara numile cu Kimr. sulwi, a observá, sulwy, inspectiune, exploratiune; ar. sellout-piz, a privi cu intentiune; Sul, Suliaf séu Sulivus, numele unui sfantu bretonu, Suliau; ir. Suil, ochiu, Suilbheim, care incanta prin privirea sea, care fermeca) si pre inscriptiune se póte citi Suleviis, divinitatile celte campenesci séu muntenesci, suleviã montana (Belloguet op. cit. Nr. 299) mentionate si in alte monumente d'in Daci'a [C. I. L. III 1601 : Sul(ewis) Mont(anis) T(itus) Iulius Lapid... v(otum) l(ibens) p(osuit)] si d'in Noricum (C. I. L. III 5900), asia co nu vedemu nici ua proba hotaritóre pentru dacismulu exclusivu allu dieitii Sule.

Enigmatic'a divinitate anso Acuinus dintr'ua inscriptiune de la Kiskalan (C. I. L. III, 1403) :

ACVINO

DOM

SVLARI

V. L. S

—déco nu cum-va lapicidulu d'in erróre nu va fi sapatu ACVINO DOM(estico) in locu de SILVANO domestico—remane cu totulu necunoscuta.

(426) op. cit., p. 7.

pulatiunei dace este cu dreptu contestata (427), caci vorbesce in contra-i istori'a. Se scie co Romanii candu ridicá totulu supusiloru sei, le lassá anso dieii loru, nu-i proseriá, pentru a impune pre ai loru; si atunci chiaru candu politic'a cerea ca sa scotia in masa pre toti locuitorii unei tierri!, Roma avea grija sa lase in orasiile ce despopulá cate-va familii insarcinate a aduce dieiloru tierrii onorurile obicinuite. Si acest'a o facea cá ua datorie reclamata de scrupule religiöse (428). Nu vedemu nici unu cuventu cá pentru dieitatile dace, Románii sa fi procedatu altu-feliu. Adeverat'a causa ni se pare deci a o cautá aiurea, anume in intim'a inriurire a religiunei dace cu culturile Orientului, in specialu cu alle Asiei-mici aduse ua data cu colonistii in Dacia. Poporulu invinsu dacu regasea lesne intr'ensele pre dieii lui nationali, unu modu acelasi de a concepe si de a onorá divinitatea: uniunea devení déra intima; divinitatile dace se identificara cu totulu dieiloru asiatici si ai invingetoriloru, si consimtır'a a perde chiaru numele loru. De aceia cautamu in zadaru pe inscriptiuni numele dieiloru daci; acestia se ascundu sub numi streine, si fusiunea loru este atatu de completa, pe catu izolarea si restaurarea loru, imposibile.

§ 32

Ne remane a cercetá monumentele artii pentru religiunea daca. Acestea de si pucine, caci totulu se reduce la cate-va symboluri de pre productele ceramice si alle numismaticiei, la câte-va obiecte de lutu séu de metalu cu destinatiune religiosa, la unulu séu doue basso-relievuri cu subiecte de alle cultului, totusi aru puté fi utilizate déco am scí cu precisiune originea reale a loru, epoc'a si poporulu caror'a elle apartinu. Acestea anso nu se potu determiná, in starea in care se afla la noi studiile archeologice, cari abia suntu urnite, si a pucinului materialu, ce ne-a datu pene acum la ivéla sapaturile neregulate, superficiale si mai multu ca nisce incercari, pene acum intreprinse. De aceia, in locu de linii hotarite de demarcatiune intre epoche, ne multiamimu de ua cam data a deosebi grosso modo: cea-ce ni se pare ante-romanu, si care se va numí conventionalu cu unu nume genericu: *dacicu*, de ceea-ce se pare posterioru cucerirei, si care se va numí *daco-romanu*.

Printre vasele si alte obiecte de lutaria grossolana desgropate de d. Bolliacu intr'ua localitate curiosa d'in judetiulu Romanati, anume Vodastra, pe care cu buna-séma d-sea o tine de statiune preistorica, ai carii locuitori, necunnoscèndu nici unu metalu, se servea cu arme si cu unelte de pétra lustruita si de osu (429), — printre

(427) Gooss op. cit., p. 117, 122—135. — Idem, *Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens*, p. 53 seq. — Iul. Jung, *Roemer und Romanen in den Donaulaendern*, Jnnsbruck, 1877 p. 103 seq.

(428) Boissier, *la religion Romaine* I 378 (Paris 1874).

(429) S'a publicatu sub numirea de *Ceramica dacica d'in Vodastra preistorica*, in *Trompeta Carpatiloru*, an. XIV (1876) Nr. 1255. Pe tabellele lit. L si M am reproducu obiectele mai caracteristice d'in acea interesanta stampa.

acelle obiecte dicu, figureadia niste idolasi de pamontu inchipiundu unu omu cu bratie intinse, fetisi diformi pe placi rotunde totu de pamontu (430), mesciore de lutu pe patru picioare (431) si ulcele mici (naltimea 5 cm. perim. 12) (432), cari prin micimea loru paru a nu fi pututu servi la altu-ceva de catu la sacrificiuri. Ce este mai insemnatu, pe unulu d'in idoli (433), d'in josulu capului, pe pantece, se vede aduncitu cu ingrijire si forte acuratu unu triunghiu impartitu prin midilocu, care reprezenta de siguru ua idee religioasa forte aproape de symbolulu informu, de conulu Aphroditei Astartee de la Paphos. Altu idolu fora capu (434) are peptulu bine desvoltatu si cu pantecele cá de femeia insarcinata, cea-ce ne rechiama iarasi in minte unele statne cypriote, cari infatiasiadia pre dieiti'a Astartee cu sioldulu si titiele mari, cu basinulu forte largu, ua alusiune negresitu la marea fecunditate a viuetii (435). Pre unu altu vasu de beutu (436) se observa ua titia cu doue atirnaturi in form'a partii genitale masculine, — cea-ce amintescapóte phallusulu ce priimea initiatii in mysterele aphrodisiace d'in templulu de la Paphos (437). Asemeni omuleti nu s'a gasitu numai la Vodastra, ci dupo asigurarele d-lui Bolliacu, si la Calonfiresci, si la Crasani (438). Am avé déra in aceste obiecte, niste figurine cu totulu barbare, cari formaú obiectulu cultului unei populatiuni primitive, de care nici istori'a, nici archeologi'a nu potu nimica dice mai multu. Elle nu se potu compará mai bine de cotu cu figurile de pétra calcaria, de marmura séu de pamontu, aflate in insulele Archipelagului, la Cypru, Rhodos, Theba, Athena etc., cari figuri au numai capu si bratie, si se termina print'unu rectanglu, (unele representandu pre Astartea, allu carii sexu e amintitu prin indicatiunea somara a sinului), si cari probabilu, serviau de amulete. (439)

Alte symboluri religiose alle Daciloru le recunoscemu in :

1. Copita de callu, ce se vede pre ua multime de vase mortuare si pe monete dace (440) déro a carii semnificatiune propria scapa cunoscintieloru nóstre ;

(430) Bolliacu, stamp'a citata fig. Nr. 47. 48. 50—52, 74.—Tabell'a nóstra lit. L, fig. Nr. 11 a, 11 b. 14.

(431) id. Nr. 36. 53. 66.—tabell'a nóstra lit: L fig. Nr. 18.

(432) id. Nr. 37. 38. 39.

(433) id. Nr. 48, tab. nostra Lit. L, fig. Nr. 11 a.

(434) L. P. di Cesnola, *Cyprern*, Jena, 1879. — D-lu G. Perrot, la cursulu de archeologia de la Sorbonua d'in annulu 1879 si 1880.

(435) Despre idoli de pamontu aflate la Mycene, vedi Henry Schliemann, *Mycenes*, Paris 1879, p. 61—65, 136 seq., 174 seq., 205.

(436) Tab. lit. L, fig. Nr. 9.— Bolliacu, fig. Nr. 6.

(437) Clemens, Alex. *Protrept.* 13; *Arnob.* *Adv. gent.* V, p. 159.

(438) *Trompettea Carpatiloru*, annulu XI, Nr. 1059 d'in ¹/₁₅ aprile 1873.

(439) Vedi tab. lit. K. fig. Nr. 2, vasu gasitu la Zimnicea. Cf. Bolliacu, *Trompettea Carpatiloru* Nr. 1137 (1874). Asemenea tab. lit. H fig. Nr. 3., pe réversulu unei monede dace aflate in Transilvania. Cf. E. A. Bielz, *Dakische Tetradrachmen*, Hermannstadt, 1874, taf. II fig. Nr. 1. 2. 3, taf. V fig. Nr. 2; taf. VI, fig. Nr. 2.

(440) Vedi tab. lit. K. fig. Nr. 1 si 4.

2. Callaretiulu dacu impresu pe vase si monede (441), si despre care vomu vorbi mai la vale;

3. Sierpele reprezentatu pre vase (442), monede (443) placi de plumbu si basso-relievuri (444), si chiaru facutu in metalu (445), si care pare a se fi bucuratu de ua deosebita veneratiune la Daci. De altu-mintrelea, acestu minunatu animalu, care se arretta dupo traditiunea hebraica, chiaru primei perechi om̄nesci, prin calitatile seile in parte reale, in parte inchipnite, a constituitu obiectulu unui cultu specialu, déco nu primulu cultu animalicu (446) la tote popórele, nu numai indo-germanice (447) déro si la Phenicieni, Babyloneni, Egypteni (448) si chiaru la Negrii Africei (449), si populatiunile primitive alle Americiei (450), — trecéndu prin multime de trepte alle desvoltarii, de la rudulu fetisismu pene la cellu mai supremu spiritismu, si insusindu-si atatu de multe si variate semnificatiuni (451). Insemnetatea sierpelui la Daci se pote intiellege mai cu séma d'in rolulu principalu ce jucá, dupo cum s'a vedintu mai susu, in cultulu si mysterile lui Bacchus-Sabazius,

(441) Tab. lit. H, si I.

(442) Pe tab. lit. K. fig. Nr. 5 este sierpele ce se vede pe gutulu canei (in lini'a copitei) fig. Nr. 2.

(443) Vedi tab. lit. H nr. 18; tab. lit. I nr. 6. D-lu Bolliacu, *Trompettea Carpatiloru*, 9 Sept. 1871, vede pe acésta moneda doui balauri in locu de unulu, care mi se pare invederatu, anume cellu-ce se inaltia spre burt'a callului; cellu-altu l'asi luá dreptu altu-ceva de cotu unu balauru. D. Bolliacu vede si pe aversulu monedei fig. 41 (*Trompettea Carpatiloru* 9 Septembrie 1871) unu balauru incolacitu.

(444) D-lu C. Bolliacu, *Tromp. Carpat.* 9 Sept. 1871, dice: «apoi pentru doui balauri in locu de unulu pe care ii vedu si pre ua placa de plumbu daca ce possuudu.» Probabilu co acésta placa éste unulu d'in monumentele cabirice de cari vorbiramu mai susu sub nota 354.—Vedi si tab. lit. U.

(445) Tab. lit. G, fig. Nr. 7 si 8.

(446) Böttiger, *Ideen zur Kunstmythol.* dice: «der älteste Thierdienst fast überall Schlangendienst war»

(447) Schwartz, *Der Ursprung der Mythologie*, Berlin 1860, cap. I, Die Schlangen- und Drachengottheiten.— I. Grimm, *Myth.* p. 652, Simrock, *Handbuch der deutsch. Mythologie*, despre cultulu sierpelui la Germani si poporele vecine.— R. de Belouquet, *Ethnogenie gauloise*, III, despre drachontismu la Celti.— Pentru Greci si Romani vedi litteratura indicata in Böttiger, l. c. p. 54 seq. si *Opusc. lat.* p. 179.—Panofka, *Asklepios und die Asklepiaden*; Idem, *Ueber die Heilgötter der Griechen*— Koch, *de cultu serpentum apud veteres*, Leipzig 1717.— J. Mühl, *Die Schlange im Mythos und Cultus der classischen Völker*, Basel 1867 in-4.—Preller, *Griechische Mythologie*.— Idem, *Römische Mythologie*, p. 606. Despre credintia serpiloru la poporele slavone Cf. K. Schwenck, *Die Mythologie der Slawen*, Frankfurt am Mein, 1855.

(448) La Egypteni sierpele era symbolulu nemuririi si allu sanetatii. Vedi Herodotu, II, 74.— Spanhelm *de us. et praest. num.* p. 125.

(449) Tylor, *Anfänge der Cultur* II, p. 238.— Fr. v. Hellwald, *Culturgeschichte im ihrer natürlichen entwicklung bis zur Gegenwart*, Augsburg, 1876 (II aufl.) I, 221.

(450) E. Geo. Squier, *Serpent Symbol and the worship of the reciprocal principles of Nature* Newyork 1854.

(451) Asupra originei cultului sierpelui vedi C. Staniland Wake, in *British association for the advancement of Science* d'in Brighton 1872, Cf. *Nature* VI, p. 385.— *Die Schlangenverehrung bei verschiedenen Völkern*, in *Globus*, VIII, p. 246—250.

findu symbolulu ce amintea transformatiunea lui Zeus si originea lui Sabazius, d'in legenda phrygiana. — Prin aparitiunea sea naturale si schimbulu annualu allu pelei urmatu dupo somnulu d'in timpulu iernei, sierpele pre de alta parte parendu celloru vechi co are ua viatia indelunga, co intineresce continuu, cultulu seu la unu poporu, care face d'in dogm'a vietii fitóre fundamentulu religiunei sele, si legá acésta dogma de cultulu sabazicu, devine si mai explicitu, si importanti'a sea manifesta. (452)

Déco si la Daci, cá la Illyri, Macedoni, Greci si Romani etc. sierpele era adoratú cá animalu domesticu, ca protectoru allu casei (genius loci, δαίμων ἐπιχώριος), credintia ce traesce pene adi in senulu poporulu românú (453), serbu, bulgaru (454), grecu (455), si o constata in Macedoni'a monumentele epigraphice d'in epoc'a imperiale (456), nu se póte probá prin nici unu felu de isvore. (457)

Sierpele de pe vasele mortuare dace amintesce caracterulu chtonicu allu sierpelui protectoru allu morminteloru, care in acésta calitate figureadia adesea pe vasele greco-romane (458) si pe basso-relievurile, ce 'nfatisiadia ospetie mortuare (necrodeipnia) (459); ellu reprezenta sufetele eroiloru carora este inchinatu, si le serva de symbulu. Prin fiinti'a sea, inchipiundu unu dualismu contrariu, protectiunea si prosperitatea pre de ua parte, mórtea si distrugerea pre de alta, ellu era veneratu nu numai cá unu demonu bunu (460) déro si temutu si scribitu cá unu demonu reu, κακο-

(452) Gall, *culte de Bacchus*, p. 115. — Zoega, *Klein. Schriften* tab. V. — Bauer *Symbol*. II, 1, 277.

(453) V. Alexandri, *Poesii poporane*, p. 12, 13, Bucuresci 1866.

(454) F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, I, p. 60 (1875). — Idem, *Serbien*.

(455) B. Schmidt, *Volksleben der Neugriechen*. Leo Allatius d'in Chios, *de Graecorum hodie quorundam opinionationibus epistola*, Cöln, 1645.

(456) Vedi mái sensu not'a 237. Oulu se afla adesea reprezentatu alaturi cu sierpele, Cf. Bachofen, *Gräbersymbolik*, p. 131 seq., Zoega, ed. Welcker, p. 231.

(457) Amintimu curios'a inscriptiune aflata in 1866 in Maros-Porto (Transilvania, adi in Musulu d'in Clusiu) care vorbesce de lupt'a vulturulu cu sierpi. Ea suna ap. Hirschfeld, *Epigr. Nachlese*, p. 27: «J(ovi) O(ptimo) M(aximq) Aur(elius) Martinus Bas(s)us et Aur(elius) Castor po(ntem?) Lydi circumstantes viderunt numen aquilae descidis(s)e monte supra dracones tres. Valida v[i]pe(ra) supstrinxit aquila(m). Hi s(upra) s(cripti) aquila(m) de periculo liberaverunt. V(otum) l(ibentes) m(erito) p(osuerunt).»

(458) Astu-feliu ne apare sierpele pe mormentulu lui Scipione, la Liternum. Cf. Friedländer, *de oper. anagl. in mon. graec. sepulcral.* p. 39. — C. O. Müller *Handbuch der Archäol.* 431. Sierpele tinutu in sulitie (tabelele nóstre U si N. fig. Nr. 7.) ca si acellu incolacitu pre arborele de pre exvoturile numerósse d'in Thraci'a facute heroiloru thraci reprezenta sufetele eroiloru caror'a ellu esto inchinatu, si le serva de symbolu. Cf. Schömann, II, p. 158; acelasi ap Plut. *Cleom.* 39, 2; Gerbard, *Prodromus*, p. 258 seq. — Jahn, *arch. Beilage* p. 134, *Schol. ad. Arist. Plut.* v. 733, Artemid. *Oncir.* II, 13, Spanheim *de us. et praest. num.* p. 175. — Fränkel, *Archaeol. Zeitg.* 1874, p. 150. — Pervanoglu, *Die Grabsteine der alten Griechen*, p. 82 seq. *Mittheilungen des deutsch. Archaeol. Institutes in Athen*, II jahrg. (1877) p. 459, 460, 470.

(459) Stephanl, *Ausruhenden Herakles*, p. 78 seq.

(460) Protectoru allu omului si gonitoru de ori-ce rele, sierpele se purtá si cá amuletu (Bötticher, *Technik* II, 86; Plinius *hist. nat.* XXVIII) cá ἀποτρόπιον seu φαλακτῆριον, seu facutu de auru se

δαίμων; de aceea șierpele alcatuie chipulu grozei (461), nimicirei, pustierii și allu desolatiunei pre cască, scuturi și pe stégu (462), iara Dacii facura d'in ellu stégulu loru militaru (463), dupo cum se vede pe basso-relievurile Columnei trajane. (464)

§ 33

La unu poporu eminentemente religiosu, cum era Dacii, sacerdotiulu se constituí puternicu, și luà in statu unu locu considerabilu, mai multu pôte de catu la Geti. Strabone (465) vorbesce despre demnitatea unui pontifice supremu, unui θεός, care că organu allu divinitatii, primea acelési onoruri că și dieulu alle carii vointie ellu le interpretá, și se bucurá pre langa rege de puterea unui domnitoru spiritualu. Cunoșcemu doui d'in acești pontifici, pe Deceneu, collegulu lui Boerebiste și pe Vezi-nas (466), collegulu lui Decebalu. Déco era totu-dea-una armonie între pontifice și rege, séu déco primulu reusiá une-ori a apucá puterea luméscă pe langa cea spirituale, cum facea de esemplu preotii dieului Ammon in Theba, se pôte numai presupune (467). Preotii daci, spre a'și mentine influenți'a, se deosebia prin ua puritate de moravuri cu totulu particulara, traindu fora fâmei, și abtinendu-se de la carne și vinu. Ace-

purtá la gutu (δέρατα). Nu putemu spune anume destinațiunea la daci a acelor șierpi metalici ce s'au gasitu in Ungari'a, și d'in cari doui s'a reproducu pre tabella lit. G. fig. 7 și 8. Vedi mai departe cap. XII.

(461) Asia aegid'a Minervei se vede incongiurata de șierpi.

(462) Vedi despre șierpe că insigniu militaru allu heroiloru greci Böck, z. *Sophokles Antigone* 1843, p. 226.—Hesiod, *Sc. H.* 144 seq. descrierea șierpelui pe scutul lui Herakles. Ersch u. Gruber, *Encyclopaedie sub Drachen als Fahnen*.

(463) Vedi mai la vale § 42.

(464) Pe tab. lit. Q fig. Nr. 1, tab. I, tab. lit. X, Nr. 2, și mai departe § 42, se afla reproducu balaurulu enormu cu capulu de lupu destinat prin flueraturil' selle a bagá groaza in sirurile inamiciloru. Ellu amintesce fîntiele fantastice d'in povestile și baladele poporului romanu, fîntie cari «sub nume de Balauri au trupu de șierpe și graiu omenescu, și carii, candu se lupta cu vitejii Feti-frumosi, se lovescu cu ei in buzdugane, ear candu alungu vră ua prada, o alungu cu ua falca 'n ceru și cu una in pamentu. Anso ei suntu totu-dea-un'a invinsi de cotra Feti-frumosi și taieti in multo bucati carele cerca a se impreună pene ce asfîntiesce sórele.» (V. Alexandri, *Poesii poporane*, p. 12). Cf. *Ballades et chants populaires de la Roumanie*, recueillis et traduits; avec une introduction par M. A. Ubicini, Paris 1858, p. XL. — Schott, *Walachische Maerchen* p. 295. — Grenville Murny, *Doine or the national songs and legends of Roumania*, London 1854 p. 137.

(465) VII, 3, 5.

(466) Cass. Dion. I. LXVII, 10.

(467) Cellu pncipu Iordanii raporta despre pontificele Comosicus (între 57 și 23 a. Chr. dupo calcululu lui A. v. Gutschmid *Neue Jahrb. f. Philol. und Paedag.* b. 85, (1862) p. 143) co era rege și pontifice totu de ua data. Iordan. *de rebus get.* c. 11: «dacedente vero Diceneo paene pari veneratione habuere Comosicum, quia nec imparis erat solertiae. Hic etenim et rex illis et pontifex ob suam peritiam habebatur.» Roessler; *Rumaemische Studien*, Leipzig 1871, p. 58 presupune co reunirea sceptrului cu carjea pontificale detorata lui Comosicus n'a încetatu de cotu cu renunciarea lui Duras de la coron'a regatului in favórea unui resboinicu, lui Decebalu, Duras remanendu numai pontifice.

st'a o constataramu deja la Geti, vorbindu despre cast'a sacerdotala a *Ctistiloru* (468). Flaviu Josephu (469) atesta acelasi lucru la Daci intr'unu pasagiu in care vorbesce despre ua secta Πολίσται (de siguru numai form'a corrupta a cuventului Κτισται (470) ce-o compara Esseniloru, si ai carii membri de peste patru mii ducéu ua viatia ascetica, celibatara, se ocupá cu agricultur'a, nu cunoscea proprietatea, tóte la densii fiindu in communu ; toti fiindu egali, si nimeni, saracu séu sclavu. (471)

Rolulu preotiloru daci se intiellege mai bine déco ne amintimu co cultulu dacu era orientalu, unu cultu thraco-phrighianu. In cultele orientale preotulu este unu intermediaru necessariu intre omu si divinitate ; fora ellu nu se póte face nici ceremonii, nici sacrificii ; ua iniuriere continua asupra credinciosiloru se esersa de densulu ; caci ellu cauta a castigá sufletele, a desvoltá in elle ua ardiétóre devotiune ; si pentru acést'a traesce departe de lume, isolatu, renunsiandu la totu, si nevoindu a avé grije de catu de lucrurile divine. «Unii mērgu, ne spune uzu autoru (472) pene a luá beuturi ca sa se lipsésca singuri de virilitatea lor.»

Lucianu, descriindu unu templu celebru d'in Asia, unde preotii dedéu spectacule piosse, adaogé co pelerinii, cari alērgu acolo cu miile, inainte de a plecá, isi radu capulu si sprancenile ; pe totu drumulu nu beau de catu apa si se culca pe pamentu. Unulu d'in preoti se sue de doue ori pe annu in verfulu unui phallus de trei-deci stāngeni, si remane acolo siepte dile intregi, fora sa dórma. «Poporulu este incredintiatu «co acestu omu, d'in acelu locu inaltu, vorbesce cu dieii, si co acestia asculta de a-«própe rugaciunile lui. Pelerinii ii aducu, unii auru, altii argintu, altii arama. Ei «deponu aceste ofrande inaintea lui, si se retragu spunendu-si fie-care numele seu. «Unu altu preotu stá acolo in picióre si-i repeta numile, si candu ellu le-a auditu, «se róga pentru fie-care.» (473)

Acestea ne potu dá ua idee de ce puté fi abstinenti'a si viati'a ascetica a castei sacerdotala a Daciloru. Midilócele cu cari isi sustinea autoritatea erá dogma si filosof'a, intinderea relativa a cunoscintieloru, si organizatiunea loru puternica, regulele severe alle disciplinei, in scurtu : unirea, solidaritatea, ascultarea de unu singuru capu, pontifice-prefetu, si instructiunea, — ecce secretulu influentii loru. Sin-

(468) Vedi mai susu.

(469) *Antiquit. Judaice* XVIII, 1, 5 : 'Εσσηνοὶ ζῶσι δὲ οὐδὲν παραλλαγμένως, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐμμερεῖς. ὄντες Δακῶν τοῖς Πολισταῖς λεγομένοις. Cf. *Lucian, Scyth.* ed. Reiz. t. I p. 859. *Columella* VII 2.

(470) Pentru etymologi'a cuventului vedi mai susu, partea II, cap. VIII § 14. Strabo n'are dreptu a se indoiá despre institutiunea Ctistiloru la Geti. Cf. *Roesler, Das vorrömische Dacien*, Wien 1864. — C. de la *Berge, Essai sur le règne de Trajan*, Paris, 1877 p. 31 esplica prin affinitátele religiunei Getiloru cu orphismulu, opiniunea anticiloru despre puritatea moravuriloru acestui poporu.

(471) *Roesler, Rumaenische Studien*, Leipzig 1871. *Ukert, Skythien*, Weimar 1846 p. 610.

(472) *Servius, Aen.*, VI, 661.

(473) *Lucian, Dicitia Syriaana*, 28. Cf. G. *Boissler, la religion romaine d'Auguste aux Antonins*, tome premier, p. 400, 402 (Paris 1874).

guri interpreti ai vointiei dieiloru, cu cari se aflau in dese relatiuni, nici-unu sacrificiu nu se puté face fara densii.

Déco obiceiulu barbaru allu sacrificiiloru umane, legatu strinsu de adoratiunca lui Zalmolxis, a continuatu multu timpu la Daci, nu resulta d'in nici-ua fontana istorica. Se pare anso co acellu obiceiu nu s'a parasitu multu inaintea lui Deceneu, caci la Rom'a chiaru abia déco cu anulu 97 inaintea erei nóstre, immolatiunile omenesci fura oprite (474). Catu pentru prisionerii de resboiu, destinati mai d'in nainte la morte, cá victime alle dieiloru, vedemu pre Colum'a lui Trajanu femeile dace, myrmidonele pote sabazice, cu faclii aprinse, cu fetiele selbatece, cu sufletele inflacarate si in extasu, ardiendu de vini pe capu si pe umere pre prisionerii romani (475). N'amú avé aci ore reprezentate sacrificiile umane lasate de mai 'nainte in uitare, si redesteptate acum in momentele supreme de viatia si de morte alle poporului, candu lips'a ajutorului dieiescu era mai simtita, si adoratiunea dieiloru mai ardinte?

Afora de sacrificiile impuse, la Daci, ca si la Geti si Celti, cá la tote poporele cari avéu ua religiune vivace, ua credintia puternica. ce se adresá iniméi, si era capabile a face pre credinciosu sa suferé si sa móra pentru dens'a—, era in usu si sacrificiile voluntare, provocate de exaltarea bucuriiloru unei lumi viitóre, si de beti'a martyrului.

Regii daci, déco credemu unei notitie a lui Suidas luata d'in scrierea perduta a lui Criton (mediculu lui Trajanu pe care ilu insocise in resboiulu dacicu) Γεττιχα, se dau si la vrajitorie si magie, ca sa faca pre poporu sa li se supuna, si ca sa 'i insufe temere de diei (476), caci minunatul si totu ce privesce cunnoscerea destinu-lui, au totu-dea-un'a actiune mai durabile asupr'a multimei de catu dogmele celle mai inalte.

§ 34

Despre templele si altarele Daciloru nu avemu nici ua sciintia. D'in relatiunea lui Strabo asupra muntelui Kogainon, in care se retrasesera Zalmolxis si Deceneu resulta cellu pucinu co Zalmolxis-Sabazius se adorá pe munti, ca si in Thraci'a. Déro unde va fi fostu Kogeonulu, loculu de rugaciune si asilulu profetiloru daci si geti, nu este cu putintia a decide. (477)

(474) Plin, H. N. XXX, III (1) : «DCLVII^o demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso cons., senatusconsultum factum est ne homo immolaretur.»

(475) Vedi tabl. V.

(476) Suidas s. v. Δεισιδαιμονία (Fragm. hist. graec t. IV, 374) : «Κρίτων ἐν τοῖς Γεττιχοῖς φησιν, ὅτι δὲ βασιλεῖς τῶν Γετῶν ἀπάτη καὶ γοητεία δεισιδαιμονίαν καὶ ὁμόνοιαν ἐνεργασάμενοι αὐτοῖς, μεγάλων ἤδη ἐφίενται. Αὐεεστὰ φορὰ ἰνδοῦσια λα ἀεῖσι ἀ fontana cu care s'a servitu Strabo VII, 206 care dice : συμπράτταν (Ζάμολξιν) δὲ τὸν Βασιλέα ὁρῶντα τοὺς ἀνθρώπους προσέχοντας ἑαυτῷ πολὺ πλεόν ἢ πρότερον ὡς ἐκφέροντι τὰ προστάγματα συμβουλή θεῶν.»

(477) Vedi mai susu partea II cap. IX, nota 37. — Notamu anco co : printre monumentele figurate d'in regiunea Ormeliei, in Pisidia, se afla si unu altaru circularu aprópe de Sazacu, pe un'a

Urme de altare dace aru trebui ansa sa se gaséasca pré multu in Daci'a, déco credemu d-lui C. Bolliacu, care numai de la Sinai'a preste munti pene la Pestera numera trei asemenea altare, si unu allu patrulea, in susu de Cozia, la petr'a ce se dice *méssa lui Trajanu*, in préjm'a carei'a d-sea spune c'a aflatu jumetatea unei mumie séu divinitati egyptene forte frumosu sculptata in porphyru si plina de hierogliphe (478). Cu tóte acestea d-sea nu ne areta in ce consista acelle altare, si de ce anume le numesce *dace*. — Unii scriitori (479) vedu pe Column'a trajana, anume in acei taraci rotundi de ca marime considerabile de pré baso-reliefulu reprodustu pe tab. II (480) niste monumente religioase, idoli ai cultului primitivu dacu, unu altaru nationalu care aru amintí Stoneheng langa Bath, de care vorbesce Nielsson. Altii (481) iau acele barne dreptu obelisce 'naltiate pre mormintele daciloru caduti in lupte; altii in fine (482) dreptu pyramide renduite doue câte doue, symbolulu lingamului, pentru ce Dacii credendu in sierpi erau adoratori lingamicii, câte si trele opiniuni ce nu au nimica siguru in sprijinulu loru, pe candu mai naturalu este a vedé acolo inceputulu unei constructiuni óre-care.

Mai multu suntemu inclinatí a presuppune ce in capitala, palatulu regelui se confundá cu prytaele grece, cari se scie ce fora a fi temple (483) erau adeverate sanctuare. (484).

d'in feçile carui'a se representa ua femeia, iar pre cea-alta unu sierpe cu buce mari, *παρλας ὄφις*. Dupo acésta emblema se póte raportá monumentulu la cultulu lui Sabazio. Vedi *Bulletin de Correspondance héliénique*, I p. 369.

(478) *Trompette Carpatiloru*, 9 Septembre 1871. Ua asemenea moníia cu hierogliphe nu am gassit-o in collectiunea d-lui Boliacu.

(479) *Fröhner, La Colonne Trajane*, 1865, p. 93. (In editiunea cea mare, Nr. 16, pl. 50—51 d-sea pare ce renuncia la acésta parere). W. Neumann, *Die pfahlbauten auf der Trajanssäule*, in *Ausland*, 1867 Nr. 27 (*Philologus*, t. XXVI, 734): «Hinter diesem Bilde fesselt das Auge eine andere Scene, der Kaiser Trajan steht, in Betrachtung versunken, vor einer seltsam geordneten Gruppe von Steinsäulen in denen wir ein Nationalheiligtum der Dacier werden zu erkennen haben, und die uns stets an das vor etlichen Jahren in diesen Blätter nach Nielsson behandelte Stoneheng bei Bath-erinnert haben.

(480) *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 50 si 51.

(481) *Ciacone si Fabretti Syntagma* p. 18: «et sepulchra cum obeliscis, Dacorum fortè qui in proelio ceciderunt.»

(482) J. Haupt, *die dacische Königs-und Tempelburg auf der Columna Trajana*, in *Mittheilungen der K. K. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1870, Wien, p. 142. «Die Anhänger der Drachen waren offenbar so wie überall Lingamsdiener, was in den Liedern so eingekleidet wird, dass die heidnischen Könige ihre eigenen Töchter heirathen wollen, auch neben der Mutter. (Auch im Umkreise der dakischen Burg erscheinen je zwei Pyramiden neben einander. offenbar das Symbol des Lingam. Die unersättliche geschlechtliche Lust der Götter, Daken wird ausdrücklich von den Alten hervorgehoben, sie hat sich noch auf ihre Nachkommen, die Rumänen, vererbt).»

(483) La Rom'a *regia* (palatulu regelui Numa) era in strinsa relatiune cu templulu Vestei; la Macedoneni se pare ce Βασιλειον, cas'a regale se confundá de asemenea cu prytaea greca. Vedi Heuzey, *Un palais grec en Macédoine*, Paris, 1872 p. 14 seq.—Idem, *Mission archéologique de Macédoine*.

(484) Despre vase si alte obiecte de natura sacrale, adate in antic'a Dacia, si cari s'ar puté raportá la Daci, vedi mai departe cap. XII.

IV. *Institutiuni civile, politice si militare.*A. *Geti.*

§ 35

Assupra guvernului si organisatiunei sociale a Getiloru suntemu si mai pucinu informati. Cellu d'anteiu autoru care vorbesce despre regii geti este, dupo cum veduramu mai susu, Plato, care numesce cá atare pre Zalmolxis (485). Notiuni mai sigure aflamu in timpulu lui Lysimachu, despre Dromichaetes ce se pare co insusiá puterea absoluta si hereditara peste totu poporulu getu (486), pre candu altii cá Oroles, Dapygis, Zyraze, Dicomes, erau mai multu niste capetenii usurpatóre puterei monarchice, si domnitori peste ua parte numai d'in tierr'a Getiloru. (487)

In capulu clasei sacerdotale se aflá marele pontifice, organu allu divinitatii, de la densulu crediendu-se co vinu civilisatiunea, virtutea, si tote bunurile, cá nisce daruri imediate alle Cerului. Preotii avéu si atributiuni politice; cellu pucinu vedemu co ei se ducu inaintea lui Philippu regele Macedonie ca sa incheia pace, pe candu despre rege nu se face nici-ua mentiune (488). Ei se alegéu d'in class'a resboinica, puternica si bogata a nobililoru (489) numiti póte ca la Thraci ζιβουθιδες (490) adica «pre luminati, pre straluciti». — Poporulu de rendu, suppusu orbesce preotiloru, nobilimei si regelui, era lipsitu de ori-ce dreptu, si redusu la ua conditiune aproape servile. Pe langa poporulu propriu se aflá si starea sclaviloru forte numeróssa, caci cu densii se facea unu commerciu insemnatu in Grecia si tierrile vecine (491). Zurgavirea fetiei si a corpului obicinuita de sclavii geti constituia deosebirea intre den-

(485) *Charm.* 156. D: Ζάμολξις ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, θεὸς ὄν, λέγει. Cf. *Jornandes, de reb. getic.* c. 5: «in prima parte Scythiae — Filimer regem habuisse noscuntur, in secundo, id est Daciae, Thraciaeque et Moesiae solo Zamolxen.» Memnon, c. 16. *Strab.* VII. 302, 315.

(486) *Diodor Siculus* XXI, 20—22; *Plutarchus, Demetr.* c. 39; *Pausania* I, 4; *Polyän, Stratag.* f. 25. *Justin.* XVI, 1.

(487) *Strabo* VIII, 298. 303. *Dion Cassius* l. LI.— *Trogus Pompeius epit.* XXXII.— *Plutarch, Anton.* c. LXIII.

(488) *Jornandes, de reb. getic.* c. 10, dupo marturi'a lui Dione Chrysostomu: «Philippo urbem quandam Moesiae oppugnanti sacerdotes Gothorum aliqui, illi qui Pii vocabantur, subito patefactis portis cum citharis et vestibus candidis obviam sunt egressi, paternis diis, ut sibi propitii Macedones repellerent, voce supplicii modulantes.» Cf. *Bessel, de rebus Geticis*, Gottingae, 1854 p. 20, 56.

(489) *Herodot.* IV, §5. — *Strabo*, VII, 296 indica capetenii pe langa regi: παρά τοῖς ἡγεμόσι καὶ τῷ ἔθνει.

(490) *Hesychius*: Ζιβουθιδες αἱ Θράσσαι ἢ Θράσαι γνήσιοι. Despre stymologi'a cuventului vedi partea II, cap. VIII, § 14.

(491) *Strabo*, VII, 304; *Galenus de natur. facult.* I, 17. Schol. ad Arist. *Acharn* 231. D'in caus'a acestui commerciu numele Δαφος, Δᾶος si l'έτης, *Davus* si *Geta* se intrebuintiadia adesea cá numi de sclavi in comediile mai noi attice, si in alle lui Plautu si Terentiu. Cf. *Bessel, de rebus Geticis*, 67—69.

sii si cei nobili (492), pe candu d'in contra la Thraci (493) Daci (494) si Agathirsi (495) ea era unu semnu allu nobilimoï.

§ 36

Moravurile in genere alle Thraciloru suntu in comparatiune cu caracterulu Elleniloru, fora indouiala, moravuri alle unui poporu barbaru. Acést'a resulta mai anteu d'in positiunea familiei la Thraci : polygamia (496), vinderea feteloru pentru mari-

(492) **Artemidorus**, Ὀνειροκρ. 1. 8. ἐστίζοντο παρὰ τοῖς Θραξῖν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, παρὰ δὲ τοῖς Γέταις οἱ δοῦλοι.

(493) **Herodotus** V, 6 : καὶ τὸ μὲν ἐστίχθαι εὐγενεῖς κέρριται, τὸ δ'ἄστικτον ἄγενης. — **Artemidorus** l. c. Despre acelasi obicei la Albanesi vedi **Jirecek**, *Geschichte der Bulgaren*. Prag. 1876, p. 62 : «Bei Thrakern und Illyrern hat sich das Tätowieren sehr eingebürgert; noch heutzutage ziert der albanesische Krieger die Hände, mitunter auch die Brust, mit eingetätzten Zeichen.» Cf. **R. Roesler**, *Rumänische Studien* (Leipzig 1871) 53 seq.—**Forbiger** in **Pauly**, *Realencyclopädie* VI. 2. p. 1892.

(494) **Plin.** h. n. XXII, 1, 2. Cf. VII, 11, 10. Cf. **O. Peschel** *Gesch. der Entdeckungen* p. 456.

(495) **Vergil.** *Aen.* IV, 146; **Comp** Heyne ad. l. c. et Exc. II. — **Pomp. Mella** II, 1, 10 : «Agathirsi ora artusque pingunt : ut quique majoribus praestant, ita magis, vel minus : caeterum iisdem omnes notis, et sic ut ablui nequeant.»

(496) **Herodotus**, V, 5 : ἔχει γυναῖκας ἕκαστος πολλὰς. Cf. **Strabo** VII, 3, 4 p. 297. **Arrian** (fragm. III 504) atribue introducerea polygamiei la Thraci unui rege allu loru Dolonkus ὡς ἀνεκ πολλῶν πολλοὺς ἔχοιεν παῖδας.— Proba de licentia in care traian femeile thrace nemaritate este si urmatoarea inscriptiune aflata in Thraci'a (ap. **Heuzey**, *Miss. arch. de Macédoine*, p. 137), si care este interesanta d'in mai multe puncte de vedere :

ΤΑΡΣΑΣΒΥΖΟΥΒΡ
ΒΕΤΡΡΟΠΤΩΞΡΙ
ΝΕ·ΕΤΩΝ·Π·

unu calaretu dandu cu suliti'a.

ΒΥΖΩΚΑΙΒΕΙΘΥΣ
ΚΑΙΤΑΡΣΑΣΠΑΤΡΙ
ΚΑΙΜΗΤΡΙΜΕΑΓΙΔ
ΓΝΗΣΙΟΙΣΜΝΙΜΗΣ
ΧΑΡΙΝΕΠΟΙΕΝ

Τάρσας Βίζου βρ.
βες (?) προπτος (?) Ὀχρί-
νος, ἔτων ὀγδοήκοντα.
Βύζος καὶ Βείθους
καὶ Τάρσας, πατρὶ
καὶ μητρὶ Μελεγ[ι]
γυσίσις, μνή[μ]ης
χάριν, ἐπο[τ]ισ[α]ν.

tatu (497), obiceiulu parintiloru de a'si vinde copii, ca sa fie dusi si transportati oriunde (498), cum si de a lasá in voi'a loru pe fete sa umble cu barbatii ce le placéu, de si cassatorite se tinéu sub mare paza de cotre socii loru (499); obiceiulu de a se ucide, murindu barbatulu, cea mai favorita d'in fostele selle femei, si a'i ingropá impreuna (500). Proba co la Geti polygami'a era si mai intinsa de cotu la ceillalti Thraci, suntu urmatorele versuri rapportate de Strabo dintr'ua comedia perduta a lni Menander (501):

Πάντες μὲν, οἱ Θραῖκες, μάλιστα δ'οἱ Γέται:

Ἔμεις ἀπάντων—

— οὐ σφόδρ' ἐγκρατεῖς

Ἔσμεν—

Καὶ ὑποβάς μικρὸν τῆς περὶ τὰς γυναῖκας ἀκρασίας τίθησι τὰ παραδείγματα:

— Γαμῆ γὰρ ὁμῶν εἷς, οὐ δέκ' ἦ

Ἐνδεκα γυναῖκας, δώδεκά τε πλείους τινές,

Ἄν τέτταρας δ'ἦ πέντε γεγαμηκῶς τόχοι

Καταστοφῆ τίς, ἀνομῆναιος,

ἄθλιος, ἀνομφορ, οὔτε ἐπικαλεῖν ἐν τοῖς ἐκεί.

Ταῦτα γὰρ ὁμολογεῖται μὲν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων.

«Toti Thracii, mai cu séma anso noi cestia, Getii,—caci me mîndrescu de a apai-tine nemului Getiloru—suntemu in moralitate nu togmai mustra...»

«Tarsas, fiulu lui Byzos.... originaru d'in Okhra (?) mortu in varsta de 80 anni. — Byzos, Bithys si Tarsas au inaltiatu acestu monumentu tatalui loru, ca si mumei loru Melgis, ca sa consacre memori'a parintiloru loru *legitimi*.»

Grij'a ce au cei trei fi ai lui Tarsas. — numile loru indica lamuritu co suntu Thraci— de a numi *legitimi* pre parintii loru, se explica numai, cum observa d-lu Henzey, prin desordineca ce esistá in familiile thrace.

(497) Cassatori'a era ua afacere de comerciu, cum ne spune Herodotu V, 6: «barbatii cumpera femeile de la tatii si mumele loru cu mare summa de bani» (ὠνέονται τὰς γυναῖκας παρὰ τῶν γονέων χρημάτων μεγάλων), iar Xenophonte (*Anabasis* VII, 2, 38) rapporta singuru propunerea ce-i faciú regele Odrysiloru Seuthes: «Eu iti voiu dá tie, ó Xenophonte, ua fata, si déco ai tu vre-ua fata, voescu s'o cumperu de la tine, dupo obiceiulu thracu.» «Σοὶ δὲ, ὦ Ξενοφῶν, καὶ θυγατέρα δώσω, καὶ εἴ τις σοὶ ἐστὶ θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρακίῳ νόμῳ.» Acest'a probeadia si polygami'a, caci Seuthes mai 'nante se casatorise cu mum'a fetei, ce era s'o ia Xenophonte.— Pomponin *Mela* II 2,3, «Nupturæ virgines non a parentibus viris traduntur, sed publice aut locantur ducendæ aut veneunt. Utrum fiat, ex specie et moribus causa est. Probæ formosæque in pretio sunt: cæteras qui habeant, mercede quaeruntur.» Asemenea *Sollnus* c. 16; despre Babyloneni si Henetri vedi Herodot I, 196.

(498) Herodotu V, 6: «ἐπ' ἐξαγογῆ».

(499) Idem.

(500) Herodotu V, 5. — Stephanus Byzant. v. Γατία: «νόμος δὲ Γατῶν τὸ ἐπισφάζειν τὴν γυναῖκα πρὸ ἀνδρῶν. Despre acelasi obiceiu la Indieni vedi Fr. von Hellvald, *Culturgeschichte in ihrer natürlichen entwicklung bis zur gegenwart*, I, 184 (Augsburg 1876, ed. II), la Teutoni, Val. Max. VI, 1; la Wendi (S. Bonifac. Ep. ad Ethelbald) la Heruli, Procop. B. Goth. II, 14.

(501) Strabo VII, 296. Comp. Eust. *ad Dion.* v. 304. Despre Menander vedi Otfried Müller, *Histoire de la Littérature grecque*, trad. K. Hillebrand, II p. 454, 464—470 (Paris 1865).

«Si pucinu mai josu ellu da probe despre necumpatarea loru :

«Căci nici-unulu dintre noi nu se însóra, fara ca se nu ia diece, unspre diece séu ua duzina de femei, si une-ori chiaru mai multu de catu atata. More unulu, allu carui numeru de femei n'a trecutú peste patru séu cincí, atunci densulu se tine pe pamentu de unu omu nenorocitu, care se duse fora placerile femeesci, fara hora nuptiale.»

«Acestu obiceiú este confirmatu si prin marturi'a altora.»

Poetulu negresitu se serva ací cu hyperbola pentru a ridiculísá moravurile polygamice alle Getiloru, anso nu avemu nici unu cuventu a ne 'ndoní despre veracitatea faptului, mai cu séma candu acest'a se gasesce confirmatu si de alti scriitori vrednici de credintia, cá Strabo (502), Hecateu Milesianulu (503), Heraclides, care ca cetatianu allu Odessei erá in positiune de a cunnósce bine moravurile Thraciloru, si mai cu séma alle Getiloru invecinati (504), Euripide (505), Eustathius (506) etc.

Cu tóte acestea, asta destrabalare de moravuri catá sa destepte ua reactiune in cast'a puternica a preotiloru, séu in ua secta religiósá numita *Ktistai* séu *Kapnobatai*, cari traiá fora femei, ἄγνοι, si ducé ua viatia ascetica (507) silindu-se a biciuí si a indreptá cu esemplulu vitile ruinatóre alle poporului.

Femeile gete trecéu de forte superstitiósé si devote; elle organisau serbatorile si rugaciunile publice (508). Ocupatiunile loru erau mai multu: lucrarile campului si macinatulu, de catu lucrurile casnice si tiesutulu (509). Positiunea loru inferiora, aprópe servile facia de barbati resulta si d'in urmatórea notitie ce aflamu la Justinu (510): Getii sub Oroles purtandu-se forte reu intr'una d'in bataliile cu Bastarnii, regele a poruncitu cá barbatii, spre pedépsa pentru lenea loru, sa se culce de ací ina-

(502) l. c.

(503) *Fragm.* 144 : Orasiulu Cabassis este υπερβάντι τὸν Θράκιον Αἴμον· καὶ συμφωνεῖ καὶ ἡ τοῦ γάμου ἐπίς τῶν Θρακῶν ἀκολασία. Cuvintele υπερβάντι τὸν Αἴμον conferite cu mentiunea lui Thucydide (II 96) : Γέται υπερβάντι τὸν Αἴμον etc., probeadia co e vorbá ací despre Geti.

(504) *Heraclides, Pont.*, § 27. p. 17 ed. Koeler, dice despre Thraci : γαμεῖ ἕκαστος τρεῖς καὶ τέσσαρας, εἰσὶ δὲ αἱ καὶ τρεῖςκοντα, καὶ οἷς θεράπαιναις χρῶνται, καὶ ἐκ περιουσίας οἱ γάμοι καὶ ἐκ περιόδου σύνεισιν αὐταῖς, καὶ λούει καὶ διακονεῖ.

(505) *Andromach.* v. 217 :

«Εἰ δ'ἀμφὶ Θρηκῶν χιόνι· γῆν κατάβρυτον
τύραννον ἔσχεσ ἄνδρ', ἴν' ἐν μέρει λέχος
δίδωσι πολλαῖς εἰς ἀνήρ κοινούμενος.

(506) *Eustathius ad Dyonisos* v. 304 numesce pe scurtu pre Geti φιλογύνατοι.

(507) *Posidonius ap. Strabo VII*, pag. 296.

(508) *Strabo VII* pag. 297. Cf. *Herodotu VII*, 111.

(509) *Ovidiu, Pont.* 3, 8, 9 despre femeile gete d'in Dobrogea :

«Femina pro lana Cerealia munera frangit,
Subpositoque gravem vertice portat aquam.»

Cf. *Herodotu V*, 12 despre femeile peoniene : «σεύσαντες τὴν ἀδελφεὴν ὡς εἶχον ἄριστα ἐπ' ὕδωρ ἔπεμπον ἄγγος ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἔχουσαν καὶ ἐκ τοῦ βραχιονος ἵππον ἐπέλκουσαν καὶ κλώθουσαν λίνον.»

(510) 32, 3.

inte cu capulu in loculu picioriloru candu voru dormi, si sa faca femeiloru loru tôte serviciile ce densele insemi pene aci le facusera. Acésta mesura umilitóre remase in vigóre pene ce Getii stersera prin vitejia loru rusinea patita. (511)

Despre preliminarile si formalitatile cassatorieloru gete, ca si despre obiceiurile de la nascere si immormentare, scriitorii vechi nu vorbescu anume (512). Herodotu raporta numai, dupo cum am mai spusu, co la Thracii Trausi, déco se nascea unu copillu, rudele tôte adunate plangéu in juru-i, numerandu relele si suferintiele celle multe lumesci, unu obiceiu ce 'lu gasimu pene adi la Romanii d'in Macedoni'a (513) si la Litvani (514); iarú despre immormentarea la Thracii cei bogati, acelasi autoru dice (515) co dupo ce se expunea mortulu in timpu de trei dile, mai anteu ilu plangéu, apoi taiandu totu felulu de victime petrecéu in stralucite ospetie, ingropandu cadavrulu arsu séu nearsu, si naltiandu d'asupra-i ua movila, dupo care urmá multime de exercitii.

In capitolulu XII vomu vedé déco movilele mortuare d'in Romani'a sapate si cercetate pene acum, potu sa arunce vre ua lumina sigura asupr'a modului de immormentare la Geti. (516)

§ 37

Resboiulu si pred'a era ocupatiunea cea mai de predilectiune a Getiloru (517) si

(511) **Müllenhof**, *Encyclop. v. Ersch und Gruber*, art. *Geten*, p. 456 raporta faptulu la Getii d'in Hemus; **Bösler**, *Rumänische Studien*, 23, la cei d'in stang'a Dunarii. — Póte co indétorierea barbatiloru de a serví pre femei probeadia co in vre ua batalie elle voru fi incuragiatu pre barbati si-i voru fi opritu d'in fug'a loru, cum acelasi luoru ni se raporta despre femeile Ambroniloru, Helvetiloru (Plutarchu *Marius* 19, Cesar 18) si Galliloru d'in Asi'a-mica (Eustath., *Iliad.*, VI, v. 81),

(512) Este probabilu co celle ce raporta Mella II, 2 despre uciderea unei d'in femeile gete la mórtea sociului loru, si alte trasuri despre Geti suntu imprumutate de la Herodotu V, 3—10, si aplicate pe nedreptu póte asupra Getiloru, caci Herodotu observa obiceiulu uciderii unei femei, la Thracii Crestonei. In acestu sensu, **Schott** si **Sybel**, *Allg. Zeitschrift für Geschichte*, herausg. A. Schmidt, b. VI, Berlin 1846, p. 526. — C. de la Berge, *Essai sur le règne de Trajan*, Paris 1877 p. 32, not'a 8.

(513) **D. Bolintineanu**, *Caletorii la Romanii d'in Macedoni'a*, Bucuresci.

(514) **Koesler**, *Rumänische Studien*.

(515) **Herodotu** V, 8 : Ταρσι δὲ τοῖσι εὐδαίμοσι αὐτῶν εἰσι αἶδε· τρεῖς μὲν ἡμέρας προτιθέασι τὸν νεκρὸν, καὶ παντοῖα σφάξαντες ἰρήνια εὐωχέονται, προκλαύσαντες πρῶτον. ἔπειτα δὲ θάπτουσι κατακαύσαντες, ἢ ἄλλως γῆ κρύψαντες, χωῖμα δὲ χεάντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖον, ἐν τῷ τὰ μέγιστα ἄεθλα τίθεται κατὰ λόγον μουνομαχίης· ταρσι μὲν δὲ Θρηξίων εἰσι αἶδε. Cf. **Xenoph.** *Hellen.* 3, 2, 5 despre Odrysi : θάψαντες τοὺς ἑαυτῶν καὶ πολὺν οἶνον ἐκπιόντες ἐπ' αὐτοῖς. — Asemeni ospetie funebre, acelési cu pomana d'in Sambat'a mortiloru, — obiceiú ce se tine pene adi in tierrile romane, in Rumelia, Thessalia, Bulgaria — avéu locu in fie-care annu, pentru care se asicura mai d'in 'na'inte anume venituri spre acoperirea cheltueliloru necesarii. Vedi **Heuzey**, *Revue archéologique* VI, (1865) p. 449—640. Idem, *Miss. arch. de Macédoine*, 150. **Tomaschek**, *Ueber Brumalia und Rosalia* 373.

(516) Despre movilele mortuare respandite in Peninsul'a Balcanica, vedi **Hochstetter** si **Boné**, in *Mittheilungen der anthropologischen gesellschaft in Wien* I (1871) 93—100, 156—158. — **C. Ilrecek**, *Geschichte der Bulgaren*, 53—55.

(517) **Ovid.** *ex Pont.* I, 5, 66, IV, 3, 54, 13, 22, III, 5, 28. *Trist.* V, 1, 46, 3, 22. — **Horat.**

in acelasi timpu unu midilocu de esistentia. Soldatulul thracu (518) purtá la capu ua caciula tiutiuta de pelle de vulpe trasa pe urechi; peste corpu ua tunica pene la genuche, si d'asupra-i, ua lunga mantia de resboiu diversu colorata (519) iara la picíore unu felu de cisme lungi. pene la genuche imblanite cu vulpe (520). Nu se scie déca acest'a era si costumulu militarescu allu Getiloru; anso deosebirea nu puté sa fie mare. Thucydide vorbindu despre Getii d'in drépt'a Dunarii observa co ei au acelési arme ca si Scythii, si co suntu toti arcasi calari (521). Ovidiu de asemenea ni-i arretta calareti iuti (522), aruncandu in deratu in fug'a calului (523) d'in cord'a de vena de calu a arcului (524), sagetile usiore pe care le inveniau dupo obiceiuulu Sarmatiloru (525). Pe langa lanci (526), sulitie (527) maciuci (528) si sabii (529) ei purtau

Od. III, 24, 1. *Adrian, Epigr.* I. *Anthol.* ed. Jacobs, t. I, p. 294 : ὑπέρθουσι. *Appian B. Cio.* II, 110. — Despre Thraci Cf. *Herodot* V, 6.

(518) *Herodotu* VII, 75 despre Thracii d'in armat'a lui Xerxes, co purtau mantia de vulpe; peste pulpe si in picíore pele de cerbu; cá arme : scutu, lancia si pumnalu. Compara *Xenophonte, Anab.* VII. IV. § 4, care vorbindu despre ua iarna rigurosa in Thraci'a, d'in care cauza la multi Greci d'in armat'a sea le degerasera nasulu si urechile, dice co atunci se vedíu lamuritu de ce Thracii punéu in capu pene peste urechi caciuli de blana de vulpe; de ce purtau tunice lungi pene peste pulpe, si mantale lungi pene la picíore : «οἱ Θράκες ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ ταῖς ὠσὶ, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέρνοις ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηρῖσι· καὶ ζεφᾶς μέχρι τῶν ποδῶν ἐπὶ τῶν ἱππων ἔχουσιν, ἀλλ'οὐ χλαμύδας.»

(519) De aceia *Aeschylus* vorbindu despre pupaza dice co ea porta ua tunica militara thraca. — *Aristoteles* : περοτόν ὄρνιν ἐν Θράσση παντευχία. — ποιικιλια ἐσθῆτες se pomenesce si intr'unu fragmentu allu lui *Aristophanes* ap. *Hesychios* s. v. *Ἰστρούνα*.

(520) ἡ βασσάρα era cuventulu egypténu pentru vulpe (ἀλώπηξ) imprumutatu si de Thraci. Vedi *Schol.* ap. *Lycoph.* 771. 1343. Costumulul Bacchantinelora in Thraci'a se numiá totu ἡ βασσάρα. Vedi mai susu not'a 217.

(521) II 96. Cf. *Polux.* X. 14. *Ovid.* *ex. Pont.* I, 2, 85.

(522) *Ovidiu*, *Epist.* I, 2, 84. *Trist.* III, 10, 55.

(523) Obiceiuulu de a aruncá inderetu cu sagetile erá communn popóreloru orientale, Parthiloru, Persiloru, Sarmatiloru. Vedi tabell'a III.

(524) *Ovidiu* *Epist.* 1, 2, 25. At semel intentus nervo levis arcus nervo equino. > Cf. *Lucan.* *Phars* VIII, 221.

(525) *Ovidiu* *Epist.* 1, 2, 23 : Tecta quae rigent fixis veluti vallata sagittis; ; ib. v. 83 : dant illis animos arcus pleneaque pharetrae; *Ex Pont.* III, 1, 26 : Tinctaque mortifera tale sagittae madet; IV, 9, 84 : Sintne tinctae serpentis fella sagittae; *Comp. Ex. Pont.* I, 2, 18. 85. 89. I, 8, 6, III, 8, 10. IV, 4, 52. IV, 9, 78. *Trist.* III, 10, 63, IV, 10, 110. *Trist.* V, 7, 12 :

«In quibus est nemo, qui non coryton et arcum,

Telaque vipereo lurida felle gerat.»

Comp. Horat. Od. III, 6, 16. *Sil. Ital. Pun.* I, 324. *Claudian. de tert. Cons. Honor.* 28. — *Serv. ad. Virg. Aen.* X, 169.

(526) *Ovidiu* I. 8. 137 : «Pugnabant jaculis dum Thraces, Jazyges arcu.»

(527) *Herodotu* IV, 94 Unu felu de lancia lunga se numiá in limb'a thraca βομφαία. Assupr'a etymologiei cuventului vedi mai susu partea II, cap. VIII § 14.

(528) *Xenophonte, Anab.* VII despre tierranii thraci esiti cu maciuci a sfarama verfulu de feru allu sulitieloru inimice.

(529) Thracii o numiau σκάλμη. Asupr'a etymologiei vedi mai susu partea II, cap. VIII § 14.

totu-déun'a in drépt'a, ca si fratii loru Diii d'in muntele Rhodope (530), unu cutitu intorsu (531) in form'a hangiarului albanesu si numitu sica (532); iaru d'in armele defensive, se serviau cu scutulu caracteristicu thracu numitu *parma*, de forma mica, rotunda séu patrata si pucinu bombata, cu diferite ornamentatiuni, pe care in fuga avé obiceiulu a-lu invertí in giuru-le si a-lu trece pre la spate (533).

Ovidiu descrie astu-feliu unu asemenea resboinicu (534) :

«Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago :

Non coma, non ulla barba resecta manu.

Dextera non segnis fixa dare vulnera cultro,

Quem vinctum lateri barbarus omnis habet.»

Déco nu Getii d'in campiile Romaniei, cellu pucinu fratii loru d'in muntele Hemus intrebuintiau si care de resboiu, ce le aruncau d'in inaltime. Elle paru a fi fostu deosebite de celle ce se vedu pre Column'a trajana, anume de acelle care cu trei róte, avendu nisce cóse si verfuri de feru, despre cari vomu vorbí mai la valle (535). Arrianu (536) raporta co Getii asverlira d'in verfulu Balkaniloru care armate asupra phalangeloru lui Alessandru cellu Mare.

Ei sciau sa apere si sa atace cetatile fortificate, iar intrarile strimtoriloru le in-tariá cu caravane armate. (537)

Modulu de lupta obiceiuitu pare a fi fostu hartiual'a, de si la trebuintia Getii formau, ca si Thracii, ua ordine de bataia cuneiforma, pre care o invatiassera de la Scythi (538). Candu luptau in retragere contra cavaleriei inimice, aci alérgau respanditi inainte, aci se punéu in plutóne si se aparau, reusindu prin asemenea tactica a avé catu mai pucine perderi (539). Ei facéu si atacuri nocturne, cunnoscéndu bine

(530) **Thucydide** II, 96 : «τῶν ὀρειῶν Θρακῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων, καὶ μαχαιοφόρων, οἱ Αἰοὶ καλοῦνται, Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Id. II, 98, VII, 27..... τῶν Θρακῶν τῶν μαχαιοφόρων τοὶ Διακοῦ γένους».

(531) **Ovidiu**, *Trist.* V, 7, 19 :

Dextera non segnis fixo dare cultro

Quem vinctum lateri barbarus omnis habet.

(532) Acésta arma nationale a Thraciloru (Valeriu Maximu, III, 2, 12) se compara unei secere curbate : Glossar. Labbaei : sica Θρακικὸν ξίφος ἐπικαμπές. Juvenal 8, 201 falx supina; Herodotu o numesce : ἐγχειρίδιον σμικρὸν, Thucydides μαχίρα, Ovidius culter. — Pe unu basso-relievu cu in-scriptione (ap. E. Fabretti, *De Columna Trajani Syntagma*, Romae MDCX^o, p. 236, [Cf Fröhner, *La Colonne Trajane*, appendice, inscr. Nr VI] se representa unu gladiatoru thracu M. Antonius Exocus cu sab'a in chipu de secera, si cu unu scutu micu, ornatu de spicuri si corone.

(533) **Xenophonte**, *Anabasis*, VII

(534) *Trist* V, 7, 17.

(535) Vedi tabl. lit. S fig. Nr. 4 si pl. 144—145 *Colonne Trajane* edit. Fröhner.

(536) Exped. lui Alexandru, I, 1.

(537) **Dione Cassius**, LI, 27.

(538) **Arriann**, *tactica* — *Aelian de milit. ord. institut.* p. 25.

(539) **Thucydide** VII, 30 despre Thracii in lupta cu Thebanii.

serviciulu sentineleloru, si tinendu totu-dea-un'a langa densii caii insielati si infrenati (540) gata de lupta séu fuga.

Crudi si lacomi de omoru ei nu crutiau nimicu, omorindu totu ce le esia inainte : bealani, femei, copii, pene si animalele, gasindu ua placere nespusa a innotá in macelu si sange (541). Pe prisionieri nu pare a-i fi tratatu mai bine. Unii autori ii acusa chiar de a fi qbicinuitu cá si Scythii (542) sa pastredie craniele inamiciloru ucisi (543), si sa faca d'in elle cupe de beutu.

B. D a c i i

§ 38

Dacii, cá tóte popórele de semintie thraca (544) erau divisati in mai multe triburi isolate, sleindu-se in certuri perpetue si ocupandu fie-care ua portiune de territoriu determinata si circumscrisa in partile muntóse prin natura chiaru. Ptolemeu geographulu (545) numera nu mai pucinu de 15 asemeni triburi (546). Legaturele dintre densele nu paru a fi fostu atatu de strinse, si in ori-ce casu elle datau de pré scurtu timpu, pentru cá unitatea, care face tari'a statului si constitue natiunea, sa se fi pututu pre deplinu alcatui pene in momentulu candu Daculu dede peptu cu legiunile imperatului Traianu.

(540) Xenophonte, *exped. Cyri minor.* VII, 2.

(541) Thucidide VII, 29 despre Thraci in genere; Ovidiu *ex. Pont.* II, 7, 31 despre Geti.

(542) Vedi mai susu partea II, cap. IV, § 5.

(543) Florus, III, 5.

(544) Herodotu V, 3 dice ce poporulu thracu este cellu pucinu dupo Indieni, cellu mai numerosu d'in tóte celle alte, si aru fi si cellu mai puternicu si de neinvinసు, déco aru ascultá de unu singuru stapenitoru, séu ar fi unitu; ansa asia isolatu cum este, nu póte fi de catu slabu : «Θρηίκων, δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετὰ γὰρ Ἰνδοῦς πάντων ἀνθρώπων· εἰ δὲ ὑπ' ἐνὸς ἀρχοῖτο ἢ φρονέει κατὰ τούτο, ἀμαχόν τ' ἂν εἴη καὶ πολλῶν κράτιστον πάντων ἐθνῶν κατὰ γνώμην τὴν ἐμὴν. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτο ἀπορῶν σφι καὶ ἀμήχανον μὴ κοτε ἐγγίνηται· εἰσὶ δὲ κατὰ τοῦτο ἀσθενέες.»

Cf. Herod. III. 94. — Thucydides II 97 face aceiasi observatiune despre Scythi. — Strabo (VII, fr. 46) cunnóste 22 triburi thrace, iar Herodotu numai 18 : Bessi (VII, 111), Bisaltii (VII, 113), Bistonii (VII, 110), Brygi (VI. 45), Ciconi (VII, 110), Crobyzi (IV. 49), Dersaei (VII, 110), Dolonei (VI, 34), Edoni (VII, 110), Getii (IV, 93), Nipsaei (ibid.), Odomanti (VII, 112), Odrysi (IV. 93), Paeti (ib.), Sapaei (VII, 110), Satri (ibid.), Scyrmiazi (IV. 93), si Trausi (V. 3). Fragmentele lui Hecataeus mai adaoga anco 9 triburi necnoscute lui Herodotu : Bantii, Datylepti, Desili, Diori, Entribi, Satrocenti, Sindonei, Trispli si Trizi. Thucydides mai adaoga pre Dii, Treri si Tilatei (II. 93); Strabo, pre Breni, Corpili, Maedi séu Mysi, Sinti si Triballi; Pliniu, pre Aorsi, Beni, Bottii, Brysi (=Brygi), Caenici, Carbilesi (=Carbiletii), Clari, Coeleti, Densil-tii, Dygeri (=Drugeri), Diobessi, Elethi, Gandi, Hysalti, Moriseni, Priantii, Pyrogeri, Selleti, Sithoni si Thyni (H. N. IV. 11). Afara de acestia : Timachii pe langa riuu Timok, Picensii langa riuu Pek in Serbi'a de astadi, Korallii, Paionii, Noropii etc. Vedi Bernhard Glöck, *Trakisch-pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel und ihre wanderungen in mythischer Zeit.* Leipzig 1858.

(545) *Geograph.* VIII. 1, 2, 4.

(546) Vedi mai susu partea I, cap. V, §§ 3, 7 si 17.

Intrég'a constitutiune politica se rezemá pre asociatiuni la inceputu numai de familie, componendu mici communitati agrarii, reunite sub mai multe divisiuni teritoriale (regiuni séu districte), cari erau administrate fie-care in parte.

In momentulu candu fac'l'a istoriei incepe a luminá intunereculu origineloru statului dacu, gasimu instituita ua regalitate cu putere absoluta, si la dens'a subordnata ide'i'a theocratica : anume regele are alaturi de collegu unu omu sanctu, unu θεός, prin a carui gura ese séu se inchipuíá co ese totu ce regele ordona, si alle sele ordine vestite prin servitorii divini, trebuiau ascultate cá nisce ordine ceresci. Consecinti'a unei asemeni minunate constitutiuni fu reform'a religiósá-politica intreprinsa de regele Boerebiste si de profetulu Deceneu, prin care poporulu dacu decadiutu moralicesce si politicesce, se regenerá si transformá, unitatea politica se realizá, cellu pucinu pentru catu-va timpu, prin suppunerea diferiteloru principi, cari nazuiau dupo neatirnare, si cu acést'a, fiinti'a unui statu puternicu pre ambele maluri alle Dunarei, intindiendu-se pene departe in Thraci'a, Illyria si tiarr'a Noricului, deveni possibile.

Afora de rege si cleru, de principi séu fii de principi, nobilimea constituiá ua classa militara si teritoriale, puternica, privelegiata si avuta, care adesea usurpá pe fačia autoritatea legiloru si a puteriloru constituite, dandu-se la continue si fara prevedere discordii intestine, precum se intamplá dupo mórtea lui Boerebiste, care 'si perdú corón'a si viati'a intr'ua revolta, co Daci'a fu sfasiata in patru, ba, mai tardiu, chiaru in cinci principate deosebite, guvernate fie-care de unu rege. D'in acésta classa se alegea exclusivu regii si sacerdotii ; functiunile ei era numai politice si militare. In capulu fie-carei cetati se aflá cate unu guvernatoru luatú d'intre dignitarii regelui, unii d'in acestia avendu in atributiunile loru si supraveghiarea lucrariloru agricole (547). Purtarea bonnetului pe capu, se considerá dreptu unu privilegiu exclusivu allu nobililoru, cari de aceia se numiau tarabostes (548) adico πλοφοροι, pileati, (549), precum amu dice : «boierii cu gugiumanu» ; pe candu poporulu de rendu, fiindu cu capulu голу, este designatu cu numele de *capillatus* séu *comatus*.

Dupo capillati, allu caroru rolu politiou nu puté fi de-catu nullu sub despotismulu unui guvernú theocratico-aristocraticu, si starea-i materiale, de plansu d'in caus'a estorsioniloru de totu felulu (550) cu cari nobilii isi gramadiau bogatiile de auru si argintu, isi lucrau intinsele loru domenii si dedéu ospetiele costisitóre si sgomotóse,— venea class'a sclaviloru destullu de numerósa.

(547) Suidas s. v. Βοωτίας καὶ τινῶν βοιωτίας ἐφεστώτων (*Fragm. Hist. Graec.*, t. IV, 374).

(548) Jordanes, *de reb. getic.* c. 5.

(549) Vedi mai susu notele 131—134.

(350) Este adevératu co nu avemu nici-ua marturie transuiva directu despre asemeni estorsioni, de si avutiile celle colosali alle regelui si alle nobililoru lasa a le presuppune. Thucydide (II, 97) observa despre regatulú Odrysiloru, co valórea tributului ce primea Seuthes. successorulu lui Sitalces, era de 400 talenti de argintu ; co darurile in auru si argintu ce se facéu regelui, nobililoru si favoriteloru sei, nu se ridicau la mai pucinu, fora a socoti stofele brodate séu nebrodate, si alte obiecte pretióse. «Caci, dice Thucydide, la Odrysi si la ceillalti Thraci, cei mari au stabilitu obice-

Asupra cestiunei care era fundamentulu constituirii familiei dace, déco acest'a se rezemá pre polygamie, séu pre uniunea liberu consimtitá a femeii cu barbatulu, nu suntemu de nicairi informati. Se póte presuppone anso co déco nu mai 'nainte, déro dupo reform'a politico-religiósa a lui Deceneu, dupo acellu Evangeliu allu cumpetá-rii si vitejieii, cum o numesce d. Mommsen (551), obiceiurile polygamice commune gintei thrace, nu mai domnea la Daci, si co famili'a se deosibiá prin moravuri mai curate, puritanice chiaru. Si la acest'a aru stá marture niste frumóse versuri alle poetulu Horatiu scrise in annulu 29 a. Chr., séu pucinu mai in urma, cari suna (552):

«Acolo muierea este inocinta si crutia vitregii copii lipsiti de mama. Nici soci'a «inzestrata nu cfrmuiesce pre barbatu, nici nu-si cauta aperare intr'unu amantu scli-pitoru. Marea zestre a parintiloru este virtutea si curatieni'a maritisiului, care res-«pecta ua statornica legatura, si inlatara altu barbatu, si peccatulu adulteriului este «nelegiuitu, iar pedéps'a 'i este mórtea».

Dupo acestea urmeadia ua descriere a corruptiunei si a patimei de hrapiri alle Romaniloru, pe care aru puté sa le desradecinedie acella *qui quaeret* «pater urbium» *subscribi statuis*. Anso, dupo tóte probabilitatile, poetulu cauta ací mai multu a biciuí corruptiunea societatii romane prin idealisarea virtutiloru casnice alle Daciloru, de câtu a descrie dupo altii, séu dupo celle aflate de ellu singuru, propriete loru moravuri. A-césta idealisare se constata si la Vergiliu (553) si la Justinu (554), si, precum am arret-

iulu diferitu de allu Persiloru, de a primí mai multu de cotu a dá, fiindu-i cui-va mai rusine de a refusá cea-ce i se cere, de catu de a încercá insui unu refusu. Cu ajutorulu unei puteri fora mar-gini au dusu asia de departe storcerile loru, catu nimicu la asta curte. nu se face de cotu cu da-ruri» («Κατεστήσαντο γάρ τουναντίον τῆς Περσῶν βασιλείας τὸν νόμον, ὄντα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις Θραξί, λαμ-βάνειν μᾶλλον ἢ δίδοναι, καὶ αἰσχιον ἦν αἰτηθέντα μὴ δοῦναι ἢ αἰτήσαντα μὴ τυχεῖν· ὁμοως δὲ κατὰ τὸ δύ-νασθαι ἐπὶ πλέον αὐτῶ ἐχρήσαντο· οὐ γὰρ ἦν πράξει οὐδὲν μὴ δίδόντα δῶρα»). Probabilu co in regatulu Getiloru, cá si allu Daciloru, lucrurile nu se petrecéu altu-feliu.

(551) *Roemische Geschichte* III, p. 304 ed. 2.

(552) *Carm.* III 24 :

«Illic matre carentibus
privignis mulier temperat innocens,
nec dotata regit virum
Coniunx nec nitido fedit adultero :
dos est magna parentium
virtus et metuens alterius viri
certo foedere castitas ;
et peccare nefas, aut pretium est mori.»

(553) Poetulu Vergiliu dupo descrierea frigului d'in tiarr'a «qua Scythiae g...tes Maeotique unda, turbidus et.... Hister.... quaque.... Rhodope porrecta» dice (Georg. III 376 seq) :

«Ipsi in defossis specubus securá sub alta
otia agunt terra, congestaque robora totasque
advolvere focus ulmos ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt et pocula laeti

tatu mai susu (555) ea privesce si pre Scythi, si in genere pe popóarele nordului (556), pe barbarii cari intrecu prin moravuri lumea civilisata. Justinu pune in fiçia, de es-semplu, pre Scythi cu Hellenii; Horatiu, spre a corresponde scopului seu personalu, pre Daci cu Románii. Primulu arretta co Hellenii cu nici-ua doctrina filosofica, cellu d'allu douilea co Romanii, prin nici ua buna legislatiune, n'au ajunsu scopulu sim-plu atinsu de Scythi si Daci : scopulu de a traí virtosi si fericiti. Femeile dace suntu virtuóse si se casatorescu nu pentru zestrea loru (557), pe candu cu totulu altu-felu celle románe.

Horatiu mai dice despre Daci in acelasi carmen : (558)

«Mai bine vistinescu campenii Scythi, alle caroru care transporta dupo obiceiú, «locuintiele lorú cutrieratóre ; mai bine, Getii, poporu aspru, alle caroru tiarini ne-«mesurate producu recolte pacinice, si tóte darurile Cererei; lucratorulu nici cultiva

fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni
gens effrema virum Rhipaeo tunditur Euro
et pecudum fulvis velatur corpora saetis.»

Cf. A. Riese, *Die Idealisierung der Naturvölker des Nordens in der griechischen und römischen Literatur*, Heidelberg, 1875, p. 25 seq.

(554) II 2 despre Scythi : «Hominibus inter se nulli fines ; neque enim agrum exerceant nec domus illis ulla aut tectum aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus et per incultas solitudines errare solitis... *Justitia gentis ingeniis culta, non legibus.* Nullum scellus apud eos furto gravius : quippe sine tecti munimento pecora et armenta habentibus quid inter silvas superesset, si furari liceret? Aurum et argentum non perinde ac reliqui mortales adpetunt... Haec continentia illis morum quoque iustitiam edidit, nihil alienum concupiscentibus ; quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus. Atque utinam *reliquis* morialibus similis moderatio abstinentiaeque alieni foret : profecto non tantum bellorum per omnia saecula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum et arma quam naturalis, factorum condicia raperet : prorsus ut admirabile videatur, hoc illis naturam dare, quod *Graeci* longa sapientium doctrina praeceptisque philosophorum consequi nequeunt, *cultosque mores incultae barbariae conlatione superari* ; tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio quam in his cognitio virtutis.»

(555) Partea II, cap. IV, § 1 ; cap. XI, § 3 ; cf. partea I, cap. 1, § 3.

(556) Vedi Riese op. cit. — A. Geffroy, *Rome et les barbares, Etude sur la Germanie de Tacite*, Paris 1873.

(557) Acest'a este simtiulu cuvintelorú de mai susu alle lui Horatiu : *nec dotata regit virum coniunx*, cari nu au nici o legatura cu Tacit. *Germ.* 18 despre Germani : «dotem non uxor marito sed uxori maritus offert.» Vedi Riese op. cit., p. 27.

(558) *Carm.* III, 24, 9 :

«Campestres melius Scythae,
quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
vivunt et rigidi Getae,
inmetata quibus iugera liberas
fruges et Cererem ferunt,
nec cultura placet longior annua,
defunctumque laboribus
aequali recreat sorte vicarius.»

«pământulu mai multu de unu annu, si candu densulu se odihnesce, scapatu de munca, unu altu lucratoru, la rendu-lu seu, ilu inlocuiesce.»

Aceste versuri au autorisatu pre unii a sustine co in timpulu imperatului Augustu Dacii nu cumnosceú nici ua proprietate privata, ci co in fie-care annu pământulu arabilu staperitu in communu se dividea si se dá in parte a fi lucratu membriloru cantonului séu comunitatii (559). Altii, co poporulu dacu in acea epoca anco nu renunsiase la viati'a nomada, fiindu-ca nu remanea mai multu de unu annu in acelasi locu, territoriulu vechiei Dacie fiindu ua tiarra de steppe si munti (560). Altii in fine, vedu numai ua simpla idealisare cu scopu de a marí contrastulu intre societatea barbara, déro simpla si fericita, si societatea romána civilisata, déro corrupta (561). Ori-cum aru fi, este neindoiosu co versurile de susu alle lui Horatiu amintescu intr'unu modu de mirare descriptiunea ce ne-a lasatu Cesaru (562) despre Suevi, si care s'a raportatu gresitu la toti Germanii. Precum vediuramu (563) Grimm tragea si de aci unu argumentu pentru teori'a germanismului Getiloru, pe candu este invederatu co ea se rapporta numai la Suevi, cá ua mesura proprie conforma scopului, si chiaru necessara unui statu organisatu militaresce, in care ua mie se ducéu annualu in resboiu, iaru alti ua mie lucrau pământulu, pentru ca nu cumva obicinuiti cu locuintie determinate, sa se desobicinuiasca de la viati'a resboinica (564). Déco si la Daci esistá ua asemenea institutiune este forte indouiosu, pentru co nici unu scriitoru vechiu nu o constata. Din contra, totu ce se scie despre Daci si tiarr'a loru : gradulu inaintatu de civilisatiune la care ajunsesera, natur'a vailoru manose, care inclina mai multu spre lucrarea pământului si asiedieminte stabile, multimea orasielor si satelor, agricultura'a, — isvorulu principalu allu traiului, si propria numai vietii statatore, nu admitu lips'a de proprietate, schimbarea pe fie-care annu a pământuriloru si a locuintieloru, caci locuintiele fixe, prin atare mutabilitate, nu devenéu possibile. Mai pucinu anco s'aru puté deduce d'in versurile de susu ale postului, si d'in vorbele lui

(559) Asia intre altii Gooss, *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, N. F. XIV.

(560) Fröhner, *la Colonne Trajane*, ed. mare, introductiune. — Roesler, *Das vorrömische Dacien*, Wien 1864. — Idem, *Rumänische Studien*, Leipzig 1871, p. 56 : «der Ackerbau noch nicht feste ansässigkeit bewirken können und wurde im wechsel des Bodens betrieben ähnlich wie bei den scythischen Nomaden».

(562) *Commentarii de bello Gallico* VI, 22 : «Agriculturae non student; majorque pars victus eorum in lacte, caseo, carne consistit: neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprias; sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum, et quo loco visum est, agri attribuunt: atque anno post alio transire cogunt. Ejus rei multas afferunt causas; ne, assidua consuetudine capti, studium belli gerundi agricultura commutent, ne latos fines parare studeant; potentioresque humiliores possessionibus expellant; ne accuratius, ad frigora atque aestus vitandos, aedificent: ne qua oriatur pecuniae cupiditas qua ex re factiones dissensiones que nascuntur»

(563) *Partea II, cap. VIII, § 3.*

(564) Georg Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, t. I (Kiel 1844 p. 24).

Caesar (565) cum si d'in Tacitu (566) co aru fi vorb'a numai de schimbarea pamenturilor reclamate prin asia numitulu assolementu (dreifeldsystem, dreifeldwirtschaft) care consista in a lassá ua portiune de pamentu pentru pasinnatulu viteloru, ua alt'a pentru aratu, si ua a treia de reserva, spre repaosu si ingrasiare, unu systemu care dovedesce ua trépta cu totulu superióra de cultura, si de strinsa legatura interna a communitatii. (567)

In scurtu, mai siguru se póte considerá descripiunea lui Horatiu cá ua amintire vaga, nedeslusita d'in Caesar (568) despre Suevi, cá ua idealizare a poporeloru necunoscutu alle Nordului, ua descripiune mai multu poetica si mai cu séma satirica, de catu istorica (569), cu scopulu de a place lui Augustu, care prin legi riguróse asup'ra casatoriei, sperá sa duca viati'a necasta a Romei spre caile buneii cuviintie si alle virtutiei. (570)

§ 40

Femeile dace ne aparu mai totu-d'a-una pre Column'a Trajana conducéendu câte unu copillu de mana, séu purtandu-lu in bratie (571); devotate barbatiloru loru,

(565) *De bello gallico* IV, 1. VI, 22.

(566) *Germania*, 26: «agri pro numero cultorum ab universis in vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia praebent. arva per annos mutant, et superest ager.

(567) Vedi Roscher, *Haben unsere deutschen Vorfahren zu Tacitus Zeit ihre Landwirtschaft nach dem Dreifeldersysteme getrieben*, in *Berichte über die Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellsch. der Wissenschaften zu Leipzig*, b. X, 1858, p. 67—87, cum combate argumetale lui Zimmerle, Eichhorn, Arndt, Landau, Hostmann, Zacher, cari credu a gasi la Germani assolementulu. Cf. idem Waltz, op. cit. I p. 24. 27: «Von einem öfter oder gar jährlich wiederkehrenden Besitzergreifen der Aecker und einer dann jedesmal aufs neue vorgenommenen Theilung derselben kann die Rede nicht sein.»

(568) B. G. IV. 1; VI. 22.

(569) Acest'a resulta d'in intregulu acelu carmenu (III, 24). Cuvintele *melius* v. 9, *illic* v. 17 si *altele*, probeadia comparatiunea intre Daci si Scythi de o parto, si Romani pre de alt'a.

(570) In acestu sensu Riese l. c. — Roesler, *das vorröm. Dacien*. — C. de la Berge, *Essai sur le règne de Trajan*, Paris, 1877, p. 33. Bessel, *de rebus geticis*, p. 85: «Praeterea, si ad originem harum mentionum spectamus, magis Horatius mores Romanorum negare videtur, quam mores Getarum affirmare. Quibus cum notionibus justissimorum hominum conjungebantur, quae scriptores de agricultura septentrionalium gentium acceperant. Nam per se ipsum elucet illa de accolis Thraeciae neque accepta neque dicta esse, qua de causa in nostram quaestionem non cadunt, praesertim quum ex mentione ab Horatio (Carm. IV. 15. 21) facta apparet, *Getas* apud Horatium eosdem esse, ac *Dacos*.» — Totusi Röscher l. c. p. 87 dice, citandu versurile lui Horatin: «Im höchsten Grade wäre es der Mühe werth, den Quellen dieser schönen Verse nachzuforschen. Erinnert die zweite Hälfte ebensomerkwürdig an *Tacit. Germ.* 18, 19, wie die erste an *Caes. B. G. IV, 1, VI, 22*.... Ich kann mir auch das Landbaukapitel des Tacitus (*Germ.* 26) nicht besser auslegen, als in Uebereinstimmung mit diesem Gedichte.»

(571) Vedi tabella V, si *La Colonne Trajane*, ed. cea mare Fröhner, pl. 63—64; 53—54; 118—121.

elle îi egalá nu numai la talie și corp, prin peptulu lorú forte, prin manile inasprite de frigu și de ua munca continua, déro și prin curagiulu neclatitu de morte, prin amorulu viu de patrie, diei și libertate. Pe unu basso-reliefu allu Columnei (572) le veduramu cá niste furii desperate, cu faclii in mana, ardiendu capulu și umerii nenorocitoru prisonieri romani. (573)

Déco și la Daci era obiceiulu thracicu de a se cumperá de la parinti femeia ce voia cineva a luá in cassatorie, cum se regulá drepturile reciproce alle sociloru in cestiunea bunuriloru și a copiiloru, cum se regulá moscenirile (574), cari erau ceremoniile la nasceri, cassatorii și immormentare, cari erau institutiunile politice și administrative (575) legile și altele, nimicu despre tóte acestea nu ne-a transmisu anticitatea. (576)

§ 41

Abia déco despre institutiunile militarești putemu cullege cate-va insemnari d'in autori și d'in minunatele representatiuni de pre Columna'a Trajana, isvore care se refera mai tóte la ultim'a perioda de essistentia a statulu dacicu, la epoc'a resboieloru lui Decebalu cu Romanii, candu artea resboiului facuse mari progrese la Daci, cari se instruiuau tóte dilele prin insesi alle lorú perderi.

Armat'a daca se compunea d'in infanteria și cavaleria, prim'a fiindu fora compariune mai numerósa. De aceia basso-relievurile Columnei ne arretta totu-dea-un'a pre Daci luptandu pedestru cu Románii, și numai ua singura data se represinta ca-

(572) Vedi tabella V, si edit. Fröhner, pl. 70.

(573) D-lu Fröhner (l. c. nr. 38 pl. 70) dice : co asta scena amintesce cortegiulu femeiloru celte d'in insul'a Mona : «Feminae in modum furiarum veste ferali, crinibus dejectis faces praeferabant... muliebres et fanaticum agmen» (Tacitu, *Annale* XIV, 30).

(574) Cuventulu *Mosténu* séu *mognénu* nu se póte esplicá prin elemente latine, slavice séu altele, ci numai in limba albanesa regasimu tema *mošt* in cuventulu *mošt-im*, betranu (Hahn, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, in-8; cf. Hasdeu, *Column'a lui Trajanu*, 1878, p. 642), cea-ce ne autorisa a atribuí pe mosteanu sorgintei thrace, prin urmare Daciloru. Este vrednicu de observatu co : precum la Slavi proprietatea ereditara se numesce *Пацина* de la *паци* tata, totu asia la Romani : mostenire, avere mostenita de la parinti, mosie, vine de la moșu, bunicu, betranu, adico totu principiulu filiatiei, fora de care ideia de proprietate teritoriale, de mosia, nu s'aru poté esprime in limb'a romana. Ideile juridice alle Romániloru in ce privesce proprietatea hereditaria nu se deosibéu, precum se vede, asia de multu de alle Daciloru, pentru a face sa se uite cu totulu numele indigenu allu *mosiei*.

(575) Numai despre Dacii *Pohistii* (ποχισταί) avemu óre-cari notiuni détorige lui Josephus, *Antiq. Jud.* XVIII, 1, 5. Vedi mai susu.

(576) Unii scriitori moderni sustinu, fora nici ua proba ansa, co regele la Daci venea la tronul prin libera alegere, și domnea numai prin puterea opiniei publice, nefiindu hereditate (de es. Schmidt, *Die Geten und Daken*, in *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, n. f. IV, (1 heft) p. 52), si co insemniulu dignitaru allu regelui era unu acceptru cu ua semiluna și ua códa de callu in verfu (Beger, *Thesaur. Brandenb. select.* p. 717). Neculai Costinu chronicarulú scie chiaru pecetea Daciloru cum era : «Earu pecetea Daciloru era doi lei cu gurile cascade unulu spre altulu, și de a supra lorú era coróne.» *Letopisetie*, ed 1-iu Cogălnicénu, I, p. 60—61.

valeria dăca (déco nu cumva nu s'aru luá dreptu geta) anume, cum se înéca într'unu riu, spargendu-se ghiati'a. (577)

Care era organizatiunea interna a armatei, divisiunea si numerulu trupeloru, numerulu soldatiloru d'in care se compunea fie-care trupa, cum se recrutá soldatii, si d'in ce clase anume, despre oficerii si hierarhia militarésca, anii de serviciu, disciplina, tactic'a, etc., suntu totu atatea cestuni ce trebuescu puse numai, déro nu potu gasi unu respunsu satisfactoru.

Se pare co serviciulu militarésca era obligatoriu pentru toti fora deosebire, incepdu de la ua versta destullu de frageda (578), si co nobilimei princiare apartinea privilegiulu esclusivu allu comandai trupeloru; cellu pucinu pre Columna oficerii se deosibescu de soldatii de rendu prin caciul'a resfranta, semnulu distinctivu allu clasei pilofiloru. Cu aceiasi caciula se representa si purtatorii stindardului dacu (draconele), cá si allu vexilului, de unde urmeadia co aceste insemnii se tinéu in lupta de oficieri superiori, capi ai trupeloru. (579)

Dacii avéu si exploratori ca sa cercetedie mersulu trupeloru si sa recunnósca fortii'a, miscarile si positiunile inamicului (580), precum si unu corpu de lucratori mesteri, capii carui'a era de siguru streini, romani séu greci, cu missiune nu numai sa faca lucrarile tehnice trebuincioase in ori-ce expeditiune, sa repare si sa preschimbe armele stricate, sa procure materialulu de resboiu, déro si aparatulu pentru asediu si aparare, artileri'a si sa construiasca poduri.

Unu numeru de soldati avé sarcin'a speciale sa ridice pre ranitii cei cadiuti in campulu de lupta si mortii. (581)

§ 42

Costumululu militarésca allu soldatulu pedestru se compunea: dintr'unu *sagum* cu maneci, lungu pene la genuche, incinsu la midilocu; dintr'ua mantia aruncata pe umeri si tinuta de ua *agrapha*, si d'in unu pantalonu in cute josu si bagatu in incaltiaminte. In capu nu purtá nimica, cellu pucinu in timpulu luptei, monumentele plastice ne arrétta pe soldatulu simplu cu capulu descoperitu. (582)

Aprópe acelasi era si costumulu calaretului. (583)

Oficerii purtau: *sagum* cu centurionu (584) séu *χιτώνες* cu ornamente de auru si argintu, si cu gulerulu incongiuratu de focale (585); mantia simpla agrafata pe u-

(577) Vedi tabell'a lit. X, Nr. 2.

(578) Vedi de es. pe tabell'a I (ed. Fröhner pl. 49) tenerulu ranitu in lupta, care se duce pre bratie de doi camaradi de arme.

(579) Vedi tabell'a I, și tabell'a lit. X.

(580) Vedi pl. 42 ed. Fröhner, spionulu dacu prinsu si adusu 'nainte lui Trajanu.

(581) Vedi tabell'a I.

(582) *La Colonne Trajane* ed. Fröhner.

(583) Tabell'a lit. X Nr. 2.

(584) Saga fiblatoria a Sarmatiloru se mentionédia in *Triginta Tyranni*, cap. X, 12.

(585) Tabell'a VI, tab. lit. O, fig. Nr. 3, si tab. Q.

meru (586), séu cu ciucuri pe de margini (587); pantaloni, si în capu caciula resfrinta.

Armele offensive erau :

1. Sabia incovoiata, candu scurta în form'a aproape a unei secere séu a unui cosoru (588) candu mare, întogmai cá unu iataganu (589). Acést'a este ua arma specificu negréca si neromana, ua arma orientala caracteristica Persiloru (590), Parthiloru (591) si Daciloru. Acesti d'în urma facusera dintr'ens'a arm'a loru nationale, si continuara a se servi cu d'ons'a si dupo cucerirea Daciei, dupo cum probeadia monumentulu lui Cl. Menander gasitu la Birdoswald în Angli'a, unde stationá cohortea infintiata de imperatulu Hadrianu numai d'în soldati Daci (Cohors I Aelia Dacorum). (592)

2. Spad'a lunga drépta (σπάδη) cu manerulu si téc'a frumosu lucrate în ornamente resarite (repoussées), si care servea mai alesu siefloru si calaretiloru. (593)

3. Sabia solida, scurta, ascutita si cu doue taisiuri, întogmai ca sabi'a spanica (594) introdusa în armat'a Romana dupo resboiulu allu II-lea punicu (595), proprie nu a-

(586) Tabell'a lit. O, fig. Nr. 3.

(587) *La Colonne Trajane* ed. Fröhner, pl. 47--50, 3--25.

(588) Vedi pre tabell'a VI tropheeae dace luate de Romani.—Tabell'a lit. P fig. Nr. 4 (—Fröhner pl. 182); pl. 175, *La Colonne Trajane* ed. Fröhner.

(589) Tabell'a lit. P. fig. Nr. 8. — Fröhner, op. cit., pl. 91, pl. 126, pl. 149 (doue iatagane). — Bartoll, *Veteres arcus augustorum*, pl. 45.

(590) Vedi mai susu partea II, cap. X, § 4.

(591) Pre moned'a familiei Antonia ap. Lagoy, *Recherches numismatiques sur l'armement et les instruments de guerre des Gaulois*, Aix 1849, pl. I Nr. 2, famili'a Servilia, ib. pl. I Nr. 3, famili'a Flavia, ib. pl. I Nr. 4, se vede punnalulu recurbatu.— Fröhner, *Les médaillons de l'empire Romaine*, Paris 1879.

(592) Vedi pe tabell'a P fig. Nr. 8 reproductiunea acestei sabii comparata cu fig. Nr. 4 si 10. — Cf. not'a de susu 532. Aceiasi sabia incovoiata figureadia si pre monedele provinciei Dacia, batute sub imperatii romani Philippu Arabulu, Trajanu Deciu, Valerianu etc. Vedi Eckhel, *Doctrina nummorum veterum* VII, 343 seq. Monnet, *Description de médailles antiques, grecques et romaines*, Supplément, tome II, Nr. 8 *Philippus senior*, medalie de bronzu; ua femeia în picioře (provincia Dacia), tinendu în man'a drépta sabia recurbata si în amendoue cate unu vexillum.—Nr. 9; MARCIA. OTACILIA. SEVERA. AVG. Pe reversu: PROVINCIA. DACIA. AN. I. Femeia în picioře, imbracata cu stola, în capu cu ua specia de bonnetu phrygianu, si în man'a drépta ua sabia recurbata; se mai vede unu leu, unu vulturu si doue vexilla.—M. I. Ackner, *Dacien in den antiken Münzen* (Mittheilungen der k. k. Commiss. zur Erhaltung der Baudenkm. b. VII (1862) p. 222—seq.). — Vedi pe Column'a Trajana, pl. 91—93, 97—99, 175—177 ed. Fröhner, Daci armati cu secere si cosóre. Despre secerile si alte arme gasite în Transilvani'a, vedi cap. XII.

(593) Tabell'a lit. Q fig. Nr. 1, doue spate cu cingetorele (bandulierele) loru.

(594) T. Livius, 22, 46 deosibesce astu-fellu sabia gallica de cea spanica: «Gallis Hispanisque scuta eiusdem formae fere erant, dispares ac dissimiles gladii: Gallis praelongi ac sine mucronibus, Hispano, punctim magis quam caesim assueto petere hostem, brevitate habiles et cum mucronibus.»

(595) Suidas s. v. Μάχαρα.

tatu pentru taiare catu pentru impunsatura (596), si care se purtá in partea drópta. (597)

4. Pumnalu dreptu cu tée'a ornamentata, si care se purtá la stang'a atarnatu de ua cingetore. (598)

5. Cutitu mare, lungu cá unu satiru (599), si cutite mai mici cu verfulu ascutitu (600) séu recurbatu. (601)

6. Lancia lunga (*λόγχη, λαγκίη*), ce se purtá cu verfulu inainte (602), jumetate de lemn, iar cea-alta jumetate de bronzu séu feru. (603)

7. Sulitia (hasta), unu feliu de lancia mica, care se aruncá cu man'a (604) séu cu balist'a, semenendu intru catu-va cu dardele gallice numite matras, matara (605), *madaris, μάδαρις* (606), *materis*. (607)

8. Arculu (*τόξον*), a carui forma, ce se póte vedé pre tabelile I, III, lit. X si N (608), nu difera de a arcului scythicu, comparatu une-ori cu litter'a Σ, alte-ori cu configuratiunea costei septentrionale a Pontului-Euxinu (609), erá in mare usu la Daci, ca si la Geti, si la tóte popórele asiaticé, pre candu Grecii si Romanii illu parasira de

(596) *Veget.* 1, 12. «Praeterea non caesim, sed punctim ferire discebant.»

(597) *Polyb.* 6, 23, 6.— Pentru Daci vedi *Tabell'a X* Nr. 1; tabel. IV; idem pl. 49, 66—67 ed. Fröhner. Pentru Romani cf. I. *Marquardt, Römische Staatsverwaltung*, II, 328 n. 3 (Leipzig 1876).

(598) *Tabell'a lit. O*, fig. Nr. 3.

(599) *Tab. lit. Q*, fig. Nr. 8.

(600) *Tab. lit. X* Nr. 1.— Pl. 47—50 ed. Fröhner.

(601) Idem.— Pl. 3—23 ed. Fröhner. — Cutitu mare recurbatu cu buz'a larga si cu taisiulu in intrulu curbaturei se vede pre monedele Spaniei. Cf. *Lagoy*, op. cit. pl. I, Nr. 14, 15, 16, 17. — *Revue numismatique* 1846 p. 317.

(602) *Tabell'a lit. Q*, fig. Nr. 1, patru lancia; ibid. fig. Nr. 9; tab. VI; pl. 97—99 ed. Fröhner.

(603) Dacii cunoséu si *pilum* romanu, care constá dintr'ua vergea de lemn rotunda séu rectangla, lunga de 4 $\frac{1}{2}$ picioére, si dintr'unu verfu de feru totu asia de lungu, susu cu unu carligu, iarú josu astufelu dispusu ca sa se infiga aduncu (cam 2 $\frac{1}{4}$ picioére) in lemn; ferulu se terminá une-ori la capateiulu de josu cu ua deschidietura in care intrá si se intiepena lemnulu, intogmai cá la ua casmá; pilum mai perfectionatu avé ferulu fixatu de lemnu numai cu doue tinte (*περόναι*) séu cu ua tinta si unu cuiu de lemn. Vedi *Lindenschmit Die vaterländischen Alterthümer der fürstlich hohenzollernschen Sammlung zu Sigmaringen*. Mainz 1860 tab. I si pag. 20 seq.; idem, *Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, fasc. I tab. 6; fasc. 8 tab. 6; 9, 4; 11, 5; *Revue archéologique*, n. si vol. X (1864) p. 337—349, vol. XI, p. 387 seq.—*Marquardt*, op. cit., II p. 329 seq.

(604) *Tabell'a I* (ed. Fröhner, pl. 47—50), tab. lit. X Nr. 2; tab. VI; pl. 2—23 ed. Fröhner.

(605) *Caesar Bell. Gall.* I, 26.

(606) *Strabo* IV, 4, 3.

(607) *Nonius Marcellus* XVIII, 26. Despre *mataris* vedi E. *Desjardins, Géographie historique et administrative de la Gaule*, II, p. 573 seq.

(608) Vedi si pl. 3—25 ed. Fröhner.

(609) *Strabo* II p. 332; *Schol. Theocr.* XII, 55; *Athen.* X p. 454 c; *Amm. Marcel.* XXII, 8, 37; cf. *Ovid. Metam.* XI, 229; *Millin, Monum. inéd.* I, p. 15; *Ant. Rich, Diction. des Antiq. Arcus* 2.— *Daremberg et Saglio, Diction. des antiquités grecques et romaines*, art. d-lui Heuzey, *Arcus*.

timpuriu, lassandu-lu auxiliariloru ingajati in serviciulu loru (610). Acestu arcu se compunea d'in doue corne de animalu, impreunate la basa loru, avendu la estreme-tati cate unu nasture séu carligu de metalu, de care se legá cord'a facuta d'in vena de bou (*νεοργή*, nervulu sciaticu allu boului), séu dintr'na siuvitia ingusta de cu-rea (611), séu d'in perii d'in *κόμα*'a callului (612). Córd'a lunga, atatu catu cerea cur-batur'a determinata a arcului spre a fi intinsu, era fixata la unu capeteiu allu arcu-lui, iarú la cellu-altu capeteiu se adaptá prin midiloculu unui nodu (ochiu) séu i-nelu (613). Incordarea arcului se facea incovoindu-lu cu genuchele séu strangendu-lu intre ambele picioére (614), pene ce cord'a se prindea de carligu; iarú pentru a trage cu densulu se apucá cu man'a stanga midiloculu arcului (partea formata prin reu-nirea celloru doue bratie séu cornuri alle arcului, numita grecesce *πήχους*) si dupo ce se puné crestatur'a (*γλοφίς*) sagetii pre corda, se tragea acest'a spre peptu pene ce verfulu sagetii atingea arculu (615). Sagetile terminata cu ua punta ascutita (616) avéu crestatur'a simpla (617) séu in form'a cellei cu Nr. 6 de pe tabell'a Q, unde car-ligulu era destinatu de siguru a inlesni intinderea mai cu fortia a cordei cotre peptu, in momentulu tragerii. Sagetile se pastrau in tolbe (*pharetra*), pe cari soldatii daci, cum si chiaru oficerii, le purtau la spate in timpulu luptei (618); arculu se tiné séu atarnatu afaro d'in tolba, séu intr'unu tocu separat (*τοξοθήκη*, *γωρυτός*, *corytus* (619),

(610) Vedi de es. unu arcasiu in costumulu Scythiloru, pe cari Athenienii ii intretinéu cu solda, apud Daremberg et Saglio op. cit. p. 389 fig. 470. Streinii arcasi in serviciulu romaniloru se numiau *Sagittarii*. Cf. Marquardt, op. cit. II, 333, 428.— Tabell'a lit. P, fig. Nr. 1.

(611) Eustath. ad. II. p. 421, 20; 452, 12; 1025, 31; ad. Od. p. 1851, 33; 1915, 34.

(612) Ovid. *Ex. Ponto* I, 2, 21.

(613) Acestu inelu se vede forte bine in figur'a Scythului intindiendu arculu seu, de pre vasulu de argintu d'in museulu Ermitagiului d'in St. Petersburg, ap. *Antiq. du Bosphore Cimmérien*, pl. XXXIII, si Al. Odobescu, *Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cercask*, (Bucuresci 1879) tab. XXI Nr. 1 b; cf. mai susu partea II, cap. IV, § 4, not'a 36, fig. Nr. II. Vedi tab. lit. E, fig. Nr. 11 unu instrumentu de bronzu, cu care se intindea cord'a, aflatoru in Museulu din Pestha.

(614) Daremberg et Saglio op. cit. p. 389, fig. 472 luata de pre unu vasu d'in Museulu Luvru-lui; ib. fig. 480, de pre unu vasu d'in Museulu d'in Neapole (*Mus. Borbon.* VII, 41). — Cf. Fried- richs, *Bausteine*, p. 349.

(615) Homer, *Il.* IV, 122. Tabell'a III, si lit. X ne arrétta arcasii Daci in momentulu tragerii cordei, stându cu piciorulu stangu inainte. Se obicinuiá a se trage arculu si cu unu picioru inge-nuchiatu pe pamentu, cum se vede pre monedele d'in Thasos, Olbia etc. (Mionnet, *Descr. des me-dailles*, pl. LV, Nr. 5; Id. *Suppl. t. I*, pl. VIII, n. A. — *Monum. Ined. d. Inst.* IV, pl. LIV; *Elite céram.* III pl. 55, 57; Gerhard, *Auserl. Vas.* t. I, pl. 43, etc.)

(616) Tabell'a lit. Q fig. Nr. 1, trei sageti; fig. Nr. 3, 6, 10.

(617) Tabell'a lit. Q, fig. Nr. 3 si Nr. 10.

(618) Tabell'a I, unu piloforu si cati-va soldati cu arculu in mana, si cu tolb'a la spate. — Pe 123—124 ed. Fröhner, unu resboinicu cu tolb'a pe umeru. Tolbe cu frumóse ornamente vedi-le pe tab. VI, tab. lit. Q, fig. Nr. 1.

(619) Homer, *Odis.* Eustath. p. 1846, 19; 1898, 51, 58; Serv. ad. *Aen.* X, 169. Vedi *Antiq. du Bosph. Cimmérien*, pl. XXVI, 2. frumose coryte lucrate de artisti greci pentru regii Scythi.

séu la unu locu cu sagetile intr'ua tolba cu indouita téca, cum se vede pre mai multe basso-relieve (620).

9. Prastia (σφενδόνη) cu care se aruncá petre (621) si darde de plumbu (glandes), oblunghe, cu doue verfuri (aculeus glandis) in form'a unei migdale (622).

10. Toporu mai mare séu mai micu cu códa de lemnu (623), buzdugane, ciomege si maciuci. (624)

I. Tracendu acum la armele defensive, prim'a cestiune este de a vedé déco Dacii nu int-rebuintiau casca, dupo cum a dedusu unii scriitori moderai (625) d'in imprejurarea póte co basso-relievurila columnei representa pre Daci luptandu-se séu cu capulu голу, séu cu capalu acoperitu de bonnetu, nici-ua data anso cu coifu (626). Este adevveratu co singurele esemple ce avemu de soldati daci cu casci, celle de la pl. 62 (627), 55—56 (628) si 181—182 (629) d'in editiunea Fröhner se iau de cotre comentatori (630) dreptu Sarmati veniti in ajutorulu Daciloru. Ansa lasa co acésta opiniune nu e pro nimica siguru fundata, déro chiaru de amu admite-o, Columa Trajana ne presenta pe celle patru fetie alle piedestalului sen (631) si pe pl. 107 ed.

(620) *Mus. Pio-Clem.* t. IV, pl. XLIII; Gerhard, *Ant. Bildwerke*, c. XIII. Darenberg et Sa. glio, op. cit., fig. 479.

(621) Tab. I, Dacii arunca petre in legionari. Despre petrele de prastii gasite in Romani'a vedi cap. XII.

(622) Vedi W. Wischer, *Antike Schleudergeschosse*, Basel 1866, 4. — G. Semper, *Ueber die bleiernern Schleudergeschosse der Alten und über zweckmässige Gestaltung der Wurfkörper in Allgemeinen*. Frankfurt a/M. 1859. 8. Celle romane avéu si inscriptiuni, unele cu numale legiuniloru. Vedi De Minicis *Sulle antiche ghiande missili e sulle loro iscrizioni in Dissertazioni della pontificia accademia Romana di archeologia*. t. XI, Roma 1852. 4 p. 187—256; Mommsen C. I. L. p. 188 seq. Desjardins, *Desiderata du Corpus Inscriptionum Latinarum de l'Académie de Berlin*, Paris 1874—1876 (fasc. 2, 3, 4 si 5). Cf. Zangemeister. *Monatsbericht der Berliner Academie* 1875, p. 465—479. 1876 p. 63—82. — Th. Bergk, *Inschriften römischer Schleudergeschosse*. Leipzig 1876.

(623) Tabell'a lit. Q. fig. Nr. 5. 7.

(624) Pl. 3—23 *Colonne Trajane* ed. Fröhner. Ib. pl. 53—54 betrani daci cu maciuci in mana se apara contra Romaniloru, cari ii descopera in ascúndietoreã loru. Pe verfatu unui délu se vedu trei calareti armati cu maciuci.

(625) De esemplu Roesler, *das vorröm. Dacien.* — Anso in *Rumänische Studien*, p. 54 acelasi autoru dice co Dacii purtau totu felulu de casci: «Die Dacier besaßen Schuppen-und Plattenpanzer, Panzerhemden und mannigfache Arten von Helmen. Die Mehrzahl des Heeres aber ging barhaupt, begleitet mit der gegürtelten Blouse die die Römer *sagum* nannten und darüber mit einem Mantel den eine Agraffe auf der Schulter festhielt.»

(626) Acést'a póte sa provina si d'in comoditatea artistica spre a deosebí mai bine pre Daci de cotre Romani.

(627) Vedi tabell'a III.

(628) Vedi tab. lit. X, Nr. 2.

(629) Tabell'a lit. P, fig. Nr. 5. In figur'a Nr. 4 aceiasi tabella d. Fröhner vede unu bonnetu conicu, de si pare a fi mai siguru ua casca de forma conica cu a sea mentoniera.

(630) Fröhner la pl. susu indicate.

(631) Pl. 3—23 *Colonne Trajane*, ed. Fröhner.

Fröhner (632) tóte armele luate de la Daci cá trophee, si cari figurasera in celle doue pompe triumphale alle imperatului Trajanu; si printre aceste arme se afla si cascii de form'a bonnetului asiaticu, conice, cu largi jugulare séu curele destinate a tine casc'a pe capu (mentonniere), cu partea posterióra recurbata si coperita cu soldii, cu suprafaci'a impodobita de sapaturile (ciselune) celle mai variate : amoruri, grifoni in alergare, aripi, palmete, ramuri de arbore si fructe (rincaux), cretiuri in form'a oului prelungitu (godron) si altele. (633)

Ua alta proba despre intrebuintiarea casciloru de Daci este faptulu raportatu de Critonu, mediculu lui Trajanu, care insoceise pe imperatu in expeditiunile dace, co inimicii, pentru a mascá retragerea loru, au alergatu la ua stratagema, fixandu sulitiel' loru in pamentu, si punendu-le in verfu cascii. (634)

II. Daci mai avéu : Zá dintiata, unu fellu de camasia de feru, cu marginea taiata in triunghiin, care se purtá peste tunica, anso numai de cotre oficeri (635), si constá d'in inele metalice; era déra ua cuirassa, na lorica hamata, lorica hamis conserta (636), ἀλισθηρός. (637)

III. Cuirassa de bronzu (638) intogmai cá cuirassele legionariloru romani (thorax), deschisa la peptu cá ua camesia, si se incheiá cu mari copci de bronzu.

Cuirassa de soldii de feru séu de piele (lorica squamata, θώρακας λεπιδωτός (639) purtata assemenea numai de oficeri. (640)

IV. Scutu, nedespartitu pə Columna de soldatulu dacu, carui'a 'i servea de aperare contra lovituriloru cu arm'a séu cu petre (641). Form'a lui este ovale, iaru decora-

(632) Vedi Tabell'a VI.

(633) Vedi pre tabell'a lit. R patru cascii de diferite forme si ornamente reproduse de pre pedestalulu Columnei Trajane.— Idem tabell'a VI.— Cascile Galliloru, de acioaie cu verfulu peste mesura de inaltu, erau decorate cu capetini de passeri si cu totu felulu de animale, obiaru de celle cornute. Cf. **Diodor** V, 30. Cascile rotunde parthice vedi-le de es. la **LagoJ**, op. cit., pl. I, Nr. 2, 3 si 4, si la **Fröhner**, *Médaillon de l'Empire Romain*, Paris 1879.

(634) *Fragm. hist. graec.* IV, 374; **Suidas** la cuvintele ἄρτα si γροί.

(635) Pe pl. 47—50, *Colonne Trajane* ed. Fröhner, doui d'in piloforii daci porta ua asemenea za dintiata, si ua mantia cu ciucuri pe la margini. Vedi si pedestalulu Columnei, pl. 3—25 ed. Fröhner.

(636) **Virgil.** *Aen.* 3, 467 : lorica consertam hamis. **Lucan.** *Phars.* 7, 498 : qua torta graves lorica catenas opponit. **Isidor.** *Orig.* 18, 13, 1.

(637) **Varro** o tine dreptu inventiune a Galliloru : *de ling. Latina*, 5, 116 : «Lorica, quod e loris de corio crudo pectoralia faciebant : postea subcidit Gallica e ferro sub id vocabulum, ex annulis ferrea tunica.»

(638) Pe tabell'a lit. Q fig. Nr. 2 am reprodusu ua cuirasa de bronzu care accoperea peptulu si manele.

(639) **Isidor.** *Origin.* 18, 13, 2 : Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis aut aereis concatenata. **Virg.** *Aen.* 9, 707 ; 11, 488. **Dio Cas.** 78, 37. **Ammian Marcellin** 16, 10, 8.

(640) Tabell'a III calareti imbracati de susu si pene josu impreuna cu caii loru cu cataphracta.— Cf. **Marquardt**, op. cit II p. 327.

(641) Tab. lit. T, fig. Nr. 5.— Pl. 165—166 *Colonne Trajane* ed. Fröhner : Dacii voidu se íá

tiunile ce-lu accopera suntu de ua varietate infinita, si de ua perfectiune de lucru d'in celle mai minunate, dupo cum se póte judecă essaminandu scuturile impodobite cu smaltiuri ingradite séu incrustate cu sticle colorate séu cu grenate, ce am reprodusu pe tab. Q, R, E, (Nr. 13—16), X, cum si celle de pre tab. I, IV, VI si litter'a T. Nr. 5. (642)

Motivele decoratiunei suntu : pelte de amazone, soldii, mascaroni de leu, griphoni, lei, arabescuri, symboluri siderice cá stelle, semi-lune, corone de lauri, foi de iedera, rosace, palmette, ornamente de flori, impletituri, unele simple séu sucite in spirale (en torsade), dinti de lupi, sageti etc. (643), cea-ce probeadia, co fie-care variá, dupo voia, insemniele scutului seu, aceste insemnii fiindu personale, proprii a face sa se recunósca personagele cari le purtau. Se scie co si Celtii obicinuiu de a avé fie-care pe scutululu seu ua emblema, care sa-i deosibésca (644), si co scutululu cavaleriloru d'in evulu mediu nu are alta origine.

§ 42

Nu scimu pre ce principii se intemeia divisiunea trupeloru dace, déco in organizatiunea militarésca se adoptase systemulu románú allu legiuniloru, manipuleloru si centuriiloru. Constatamu numai la Daci usulu stéguriloru (vexillum), stindarde-loru (signum) — ceia-ce probéza divisiunea armatei in mai multe corpuri — si allu semnaleloru militare.

Stégulu constá dint'r'ua bucata de pîndia patrata, diversu colorata (645) si pe la margini cu ciucuri, fixata in verfulu unei bucati de lemn, séu sulitie, cá vexillum románú si cá stégurile de biserici si de corporatiuni (646), precum se póte vedea pre tab. II, unde vexillum d'in interiorulu cetatiunii dace ne infatiasiadia cusutu pre densulu cá emblema unu sierpe, cum si pe tab. VI, I, tab. lit. P, fig. Nr. 1 si pe

ca asaltu unu lagaru romanu, se acopera cu scuturi contra petreloru, ce incongiuratii arunca asu-pra-le.

(642) Vedi cap. XII. — Unele ornamente paru a fi fostu zugravite, cum obicinuiu si Germanii Cf. Tacitu, *Germania*, cap. 6 : «scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt.»

(643) Afora de celle reproduse de noi pre tabellele indicate mai susu, vedi pedestalulu Columnei Trajane pl. 3—25 ed. Fröhner, precum si scuturile de pe pl. 48, 55, 66, 67, 83, 87, 88, 96, 143, 144, 146, 149, 150 si 170 aceiasi editiune. Idem, Bartoli, *Veteres arcus Augustorum*, pl. 44 si urmatorele.

(644) Acestu faptu e atestatu la Galli de cotre Diodoru, care vorbindu despre scuturile loru lungi catu statur'a unui omu (V, 30 : ἕπλοισι δὲ χρωῖνται θυρεοῖς μὲν ἀνδρομήκεσι), dice : [χρωῖνται θυρεοῖς] πεποικιλμένοις ἰδιοτρόπως· τινὲς δὲ καὶ ζώων χαλαῶν ἔξοχὰς ἔχουσιν, οὐ μόνον πρὸς κόσμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν εἰς δεδημιουργημένας. Cuventulu grecu ἰδιοτρόπως confirma pare-se acésta interpretatiune, co adica pre scuturile gallice figurá semne deosebite si personale proprii a face sa se recunósca persónele ce le purtá. Cf. Er. Desjardins, *Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine*, t. II (Paris 1878) p. 575.

(645) Erau vexille albe, rosii, purpurii etc. Cf. Serv. *ad Aen.* 8, 1; Capitolin, *Gord.* 8.

(646) Plutarch. *Fab.* 15 ilu descrie ca unu χιτῶν κόκκινος ὑπὲρ πῆς στρατηγικῆς σκηφῆς διατεταμένος.

pl. 92 și 104 Columna Trajana, ed. Fröhner; iara stindardulu erá unu balauru enormu (draco) cu capulu de lupu, si gutlegiulu cascatu de i se vedé puternicii sei dinti si limb'a, si fixatu pe ua palitia togmai sub gútlegiu (647). Capulu fiindu de bronzu séu de argintu, corpulu de metalu mai usioru séu de lemnu (648) imbracatu in stofa, stindardulu dacu dedea semnale prin vijitiurile sale ascutite; ellu nu trebuesce sa se confunde cu stégulu scythicu, care, dupo descriptiunea ce ne a lasatu Suidas (649) constá d'in ua materia pestritia intiepenita in verfulu unui lemnu, si care numai sufata de ventu luá aspectulu balaurului. Ellu erá prin urmare unu *vexillum* romanu, pe candu balaurulu dacu este unu *signum* romanu (650) adica unu stindardu, ca aquil'a legionara, reunitu cate ua data cu *vexillum* (651). Acestu *signum* dacu era mobilu, print'r'unu mecanismu lesne de esplicatu. putendu luá dupo imprejurari ua positiune orizontala seu inclinata, precum acest'a resulta claru d'in representatiunile Columnei Trajane. Asia, acolo unde se infatisiadia ua bataia, draconele sta orizontalu (652), pre candu pre basso-relievulu ce reprezenta supunerea regelui dacu (653), in care vedemu trei capetenii dace prosternate inainte lui Trajan si ur-

(647) Tabell'a lit. Q, fig. Nr. 1; tab. lit. X, Nr. 2; tab. IV, VI, I. — Pl. 81, 88, 92, 104, ed. Fröhner.

(648) Vedi Joseph Haupt, *Die dacische Königs-und Tempelburg auf der Columna Trajana*, in *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1870, Wien, p. 111.

(649) Suidas s. v. σημεῖα σκυδικά: Σημεῖα σκυδικά, ἃ φέρουσιν ἐν τῇ πολέμῳ ὑφάσματα (vexilla) εἰὸς βαφῆ πεποικιλμένα, ἃ εἰς ἰδεῶν μάλιστα ἄφρων εἰκασται, καὶ ἀπλήρωται κοντιων συμμετρων τὰ δε σοφισματα ταῦτα θεόντων ἢ καὶ ἄποις ἐπιβήρηκτότων των φερομένων αὐτὰ ἐξογκοῦται, ὡς μάλιστα δοκεῖν τοῖς θηρίοις εἰκνεαι καὶ τι καὶ ἡγεῖ προστὴν συγκίνησιν ὑπὸ τῆ πνοῆ διερχομενη βία.— *Amlian Marcellinu* 16, 10: «*purpureis subteminibus texti dracones, hastarum summitatibus illigati, hiatu vasto perfabiles et ideo velut ira perciti sibilantes caudarumque volumina relinquentes in ventum.*»

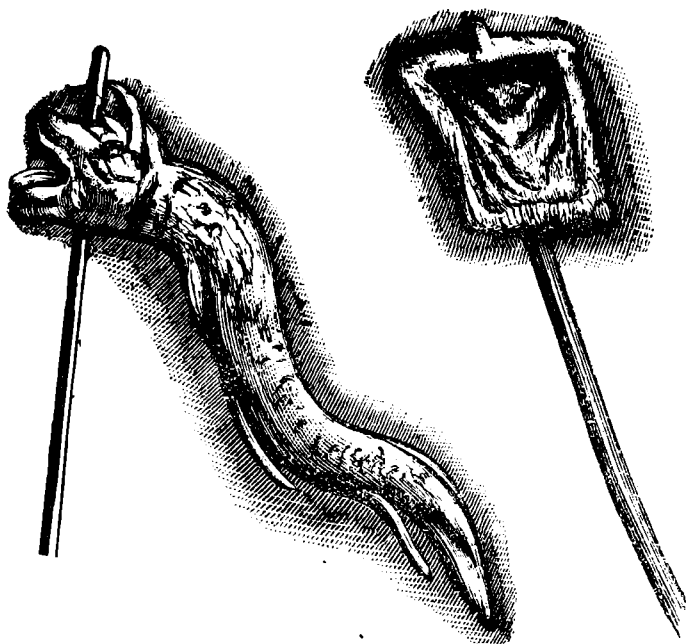
(650) In acestu sensu Rösler, *Das vorrömische Dacien*, Wien 1864, not'a 42.—In *Rumänische Studien* p. 55 acelasi autoru se unesco anso cu opiniunea lui Fröhner (op. cit. ap. pl. 51—52), dupo care corpulu balaurului aru fi fostu de stofa variatu colorata, si numai prin umflatur'a ventului, stégulu aru fi imitatu ondulatiunile unui reptilu viu, Rösler dice: «*Am stelle der silbernen Adler, welche die Legionen Roms als Hauptfeldzeichen gebrauchten, tritt der Drache auf in Gestalt eines Wolfshundkopfes. An diesen, zweifellos aus Erz getrieben, schloss sich ein Leib an aus Stoffe, der wenn ihn der durchziehende Wind aufblähte einen zischenden oder saussenden Ton von sich gab und das Aussehen einer geblähten mit dem Schweife wild umerschlagenden Schlange annahm. Dieses Feldzeichen war auch den Scythen vertraut, die es nur in etwas kunstloserer Form kannten, weil sie des Erzgusses entbehrten.*» Contr'a acestei pareri vorbescu lamuritu representatiunile plastice pe Columna Trajana alle draconelui. Vedi tab. lit. Q, Nr. 1, tabella IV, si figura de mai la valle.—Despre *signa* vedi *La Chaussé de sign. milit.* in *Graev. Thes. Ant. Rom.* X, p. 1528 seq.—*Spanhelm de praest. et usu num.* II p. 231 seq.—Habel in *Annalen f. Nassau Alterthumsk.* II, 3 p. 118.

(651) Columna Antonina, tab. 15.

(652) Vedi tabell'a I. — Pl. 81, 50—51 ed. Fröhner. — Pe tabell'a IV draconulu dacu pusu intr'unu caru presenta ua positiune orizontale, pe candu nu puté avé acésta forma déco aru fi fostu numai d'in stofa.

(653) Pl. 104 *Colonne Trajane* ed. Fröhner.

mate de ua processiune nesfarsita de daci ingenuchiati, cu manele 'ntinse si cu armele josu depuse — cei doui balauri cu vexilele loru au positiunea inclinata in chipulu ce se vede mai josu : (654)

Deco vexillum appartinea unui corpu mai micu de soldati de catu signum, nu putemu spune cu sigurantia ; mai totu-de-aun'a anso gasimu ambele insignii figurandu

(654) Cum se vede pe plansi'a 81 ed. Fröhner corpulu balaurului are d'in distantia in distantia locuri unflate si resarite, ceea ce indica ce elu era formatu d'in mai multe bucati, a caror'a reunire se operá in acelle puncte. Pe monedele provinciale alle Daciei sub imperatulu Decius apare geniulu Daciei alaturi de unu capu de balauru, de siguru imitatiune dupo stégulu nationalu allu Daciloru. (Eckhel *doctrina nummorum* VII, 343 seq.). Acestu capu de balauru degeneraadia cu timpulu in representatiunile plastice (Lagoy, op. cit.) in capu de magariu (asia de es. pe monedele lui Aurelianu geniulu Daciei tine in verfulu unei sulitii unu capu de magariu, cf. Ackner, *Dacien in den antiken Münzen*, l. c.), ceea-ce a facutu pe unii (Hanthaler, *Exercitat. faciles de nummis veterum*, Norimberg 1742, part. III tab. 5 p. 138. Part. V, tab. 13, p. 1; Beger, *Thesaur Brandenburg. select.* p. 647) sa creadia, ce stégulu intregi armate si allu natiunei dace erá unu capu de magariu. Cf. Schmidt, *Die Geten und Daken*, l. c. Draconele mai tardiu se introduse cá stindardu si in armat'a romana, avendu loculu seu alaturea cu signa ; purtatorulu unui atare dracone se numia *dracoonarius*. Cf. Vegetius I, 20, 23, II, VII, «Signiferi, qui signa portant : quos nunc draconarios vocant» II, 13.— Dupo Arrianu, *Tact.* 51 originea draconelui ca stégu trebue cautata la Scythi. — Atare draconu se representa si pre arculu de triumphu allu lui Septimiu Severu ca stégu allu Parthiloru. Vedi Bellori, *Veteres arcus Augustorum*, Romae M. DC. XC, in f., tabula B (11).

alaturea (655) si une-ori chiaru combinat⁹ (adico insignele massivu, balaurulu e impreunatu cu vexillum) (656).

Semnalele de atacu si de retragere, de plecarea si de insciintiarea a veghielor, se facea prin instrumente de musica, d'in care cunnoscemu trei feluri deosebite : trompet'a drépta (tuba) (657), buciumululu (buccina curba) (658) si cornulu recurbatu la un'a din extremitatile sele si terminatu cu unu capu de draconu séu de animalu cu coma lunga (659), intocmai cá cornulu gallicu, numitu in celtica karnyx (καρνίξ). Acestu cornu, dupo descrierea lui Eustathiu (660) si reprezentatiunile de pe monummente (661) erá de marime midilocia, construitu d'in metalu topitu, cu ua gura de plumbu prin care suffá cornistii, producendu sunete forte ascutite prin pavillionulu intorsu in asia chipu co imitatá form'a unui animalu selbatecu. Tubulu carnixului erá

(655) Vedi tabellile I, II (unde s'a omissu a se representá draconele cu vexilulu seu, cum figureadia la pl. 50—51 *Colonne Trajane*, ed. Fröhner, in interiorulu octavii d'asupra casei celei mici construite pe pari).— Pl. 81, 104 ed. Fröhner.

(656) Pl. 92, 104 *Colonne Traj.* ed. Fröhner. Si la Romani gasimu aquila cea de argintu séu de auru, alaturea cu vexillum. Vedi *Bellori Veteres arcus Augustorum*, pl. 31.

(657) Tabell'a lit. Q, fig. Nr. 4.— Tabella lit. X, Nr. 1. *Veget.* 3, 5 : «Semivocalia signa sunt, quae per tubam aut cornu aut bucinam dantur. Tuba quae directa est appellatur : bucina, quae in semet aereo circulo flectitur ; cornu, quod ex uris agrestibus, argento nexum, temperatum arte spirituque carentis flatus emittit auditum.» Uniculu esemplaru d'in tub'a romána se pastreadia in museulu de la Saumur. Vedi *Desjardins, Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine* II, 576. — D-lu Bolliacu asigura (*Trompette Carpatiloru* Nr. 1095 d'in ¹/₁₂ aprilu 1873) ce la Izlazu aru fi gasitu : doue parti alle unei trombitie dace de argintu, attributiune ce nu scimu pe ce aru puté fi justificata.

(658) *Veget.* 3, 5. — Tab. lit. X Nr. 1. Pl. 3—25 *Colonne Trajane* ed. Fröhner. — Cf. *Xenophonte, Anabasis* VII despre soldatii Odrysii cari canta cu flueru si suna cu trompeta facute d'in pele cruda de bou, si cari au sunetulu unui instrumentu cu coarda.

(659) Pl. 3—25 *Colonne Trajane* ed. Fröhner.

(660) *Eustathius, Iliados* Σ v. 219. — *Hesichus*, s. v. Καρνίξ. — *Lucan*, lib. I : «Batavique truces quos aere recurvo, stridentem acuere tubae.» — Cf. *Bartholin de tibis veterum*, Amstelodami, 1697, in 12, p. 393. — *Lagoy, Recherches numismatiques sur l'armement et les instruments de guerre des Gaulois*, Aix 1849.

(661) Pe tab. lit. N fig. Nr. 9 amu reprodustu enormulu carnix de pe ua medalia galla publicata de *Hucher, L'art gaulois*, deuxième partie, Paris 1873, pag. 63, medalia Nr. 89 ; capulu animalului este mai mare de catu allu callului chiaru ; gura este cascata, si dintr'ensa ese ua limba mare, lunga. Mai vedi unu altu carnix ibid. pag. 64. Romanii se serviau cu acestu instrumentu, ca sa indice symbolulu temerii si allu grozei, séu sa caracterise victoriile repurtate assup'r'a Galliloru, Liguriloru, assup'r'a Cimbriloru si Teutoniloru. *Lagoy*, op. cit., pl. II a reunitu 27 de medalii, (denarii consulari, monede gallice) cu carnixulu gallicu.— Vedi carnix si pre unu basso-reliefu allu arcului de triumphu de la Saint-Remy. — Cornulu gallicu s'a confundatu gresitu cu *lituus militaris* allu Romaniloru (vedi *Marquardt*, op. cit. pl. II, 535 not'a 10), care avé ua gura forte strimta de forma simpla si ordinara, nesemenandu intru nimicu cu unu capu séu gutlegiu de animalu ; si adesea si cu draconele. Asia Montfacon ia dreptu *dracone*, trompetele gallice figurate pre baso-relievrile arcului de triumphu de la Orange. Cf. *Lagoy* op. cit. — *Banduri* v. I p. 11 ; *Rasche* sub. v. *Dacia*.

facutu d'in mai multe bucati reunite, judecandu dupo punctele umflate si resarite, ce se observa pre densulu la distantie mesurate. (662)

§ 43

Tactic'a daca s'aru puté dice co se rezemá mai multu pre luptatori isolati si pre virtutea personale, de catu pre mass'a trupeloru, modulu de atacu fiindu cellu imprastiatu, si fie-care soldatu avendu in giuru-i spatiu indestullu pentru libera miscare si actiune.

D'in basso-relievurile Columnei Trajane si d'in monumentele scrise vedemu co Dacii erau destullu de inainta'i in artea resboinica, pentru cá unu Boerebiste sa cuceresca atat'a lume pene la Macedoni'a si Illyria, si pentru cá Decebalu sa se mesóre de atatea ori cu poporulu-rege, sa-lu infranga in multe renduri, si sa-lu aduca la necessitatea de a-i platí chiaru tributulu.

In luptele desperate cu Trajanu ii vedemu cum lassa pre romani sa inaintedie in interiorulu tierrii, faro a le oppune vre-unu obstacolu; cum, fiindu batuti, se refugiadia pre naltimele acoperite cu desse paduri, si de aci le prepara lovituri si smanceli biae nemerite; cum sciu sa alega positiunile inalte strategice (663) si momentele favorabile de atacu faro de veste, fie la trecerea vre-unui riu (664) fie la vre-ua strimtoare dificile; cum alérga la stratageme taindu arborii si implantandu pre densii arme, ca sa dea apparinti'a unei armate formidabile, séu sa ascuudia a loru retragere (665); séu cum taia paduri cu scopu sa intardiedie mersulu legiuniloru (666); cum se lupta cu ua inversiunare selbateca si ingrozitóre, corpu la corpu (667), adesea goi de totu (668), oficerii alaturi cu soldatii de rendu, pe candu generalii urmarescu pre cate ua inaltime peripetiile lupteloru (669), iara piloforii purtatori—de stindardu, cei anteiu cari intra in focu (670) suntu cei d'in urma cari parasescu campulu de bataia. (671)

Cu arme excellentie, cu verfurile sulitieloru si lanciloru de bronzu, totu asia de taiose ca si ferulu, protegiati de scuturile pe cari, candu erau pré incarcate de sageti, le trintea josu, ca sa apuce petre, in sunetulu terribilu allu trompeteloru si allu balauriloru, — instrumente alle unei musici ingrozitoare — Dacii luptau pene in minutele extreme, opunendu curagiu la curagiu, violenjie la violenjie, cu acellu dispre-

(662) Tab. lit. N. fig. Nr. 9.

(663) Asia de es. vedi pl. 66—67 Colonne Trajane ed Fröhner.

(664) Criton, Γενικά, *Fragm. hist. graec.* IV, 374, Suidas, s. v. ἄρτυσι καὶ ἔσσοι.

(665) Dio Cass. LXVII, 10.

(666) Pl. 91—93 Colonne Trajane ed Fröhner.

(667) De es. pl. 97—99 ed. Fröhner.

(668) Pl. 88 ed. Fröhner.

(669) Pl. 166—168 ed. Fröhner.

(670) Tabell'a lit. X Nr. 2.

(671) Pl. 156—157 ed. Fröhner.

tiu de morte, pe care'lu da numai fanatismulu religiosu si amorulu pentru patria si independentia.

Ei avéu fortificatiuni de campania si fortificatiuni permanente. Primele constá d'in intinse metereze de pamentu, de petra, séu trunchi si craci de arbori (672), de carre si palissade, cu cari incongiurau posituionile loru, cà prin niste ziduri ce impiedicau pre Romani sa le tréca, si chiaru de a recunnósce unde se afla inimiculu. Cu inteligenti'a de minunatu cu care sciau sa imiteze si sa'si aproprieze tote inventiunile streine, Dacii adoptasera multe d'in tactic'a si architectur'a militarésca romana, mai cu séma in urm'a tractatului de la 89 d. Chr., care 'ndetórá pre Domitianu a dá regelui dacu unu numeru insemnatu de architecti, ingineri militari si maestrii pentru lucrari de pace si de reshoiu (673). Unele lagare fortificate suntu intogmai dupo principiile architectonice romane: cu form'a patrata séu rectangla, cu patru séu cinci porti, cu acelési procedouri tehnice la facerea siantiuriloru, a valului si a portiloru. (674)

Fortificatiunile permanente consista in: fortaretie, *castella*, ἐπόματα (675) βω-
τίας (676), in zidurile si siantiurile ce incongiurá orasielc, si in *oppidele* de refugiu, in cari nu erau locuintie fixe, de pe verfulu si de prin fundulu muntiloru. Aceste fortificatiuni formeadia doue cathegorii deossebite: unele se póte dice co suntu copiate de pe modelulu cetatiuicloru romane, prin urmare suntu inaltiate fora nici-ua indouiala de architectii romani, cu ajutorulu si sciinti'a carora tiarr'a devenise inexpugnabile (677), gratia systemului continuu de fortificatiuni cu indoitu retransiamentu, spre intarirea orasieloru, situate mai tote pre munti aproape inaccessiblei (678). Alte fortificatiuni suntu mai vechi (679) opera de siguru a lucratoriloru indigeni, fiindu

(672) Pl. 165—166, 83—85, 89—91, 91—93, 97 ed. Fröhner.

(673) Dio Cassius LXVII, 7, comp. LXVIII, 6. — Pilius, *Paneg.* c. 11 si 12.

(674) Pe pl. 123—124 *Colonne Trajane* ed. Fröhner, de es., se observa d'asupra portii cellei mici de intrare unu feliu de casutia identica cu *propugnaculum* romanu, care servia in acelasi timpu sa apere intrarea si sa misce cataracta (cumpana cu tiepi de lemnu séu de feru, ce se atriná la intrarea in cetati).— Vegetius, IV, 4: «Sed amplius prodest, quod invenit antiquitas, ut ante portam addatur propugnaculum, in cuius ingresso ponitur cataracta, quae anulis ferreis ac funibus pendet, ut, si hostes intraverint, demissa eadem exstinguantur inclusi.» Vedi si tabell'a lit. T. fig. Nr. 5.

(675) Dion Cassius I 77, 9, 10.

(676) Crito ap. Suidas, l. c.— 91—93, 95 - 96, 168, 39—40.

(677) Joan Lydus, *de magistratibus* II, 28 dice despre Dacia: ἰσχυρὰ δὲ τοῖς, ἕπλοισι ἐστὶ τὸ νῦν καὶ πάλαι γέγονεν.

(678) Pl. 42—44, *Colonne Trajane* ed. Fröhner. Pl. 39—40 aceiasi editiune, representa pe verfulu unei stance ua cetatiuic de stylu romanu. D-lu Fröhner, op. cit. p. 7 crede co ea aru fi oper'a lui Trajanu, sub cuventu co nu este de presuppusu cá Dacii s'o fi parasitu fora lupta, déco ea aru fi fostu in puterea loru. — Argumentulu e departe de a fi convingetoru, sculptorii nerepresentandu pe Columna, de catu episodele mai principale in care Trajanu interveneá personalu, (Cf. *Dierauer Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans*, p. 110. — C. de la Berge, *Essai sur le règne de Trajan*, p. 39).

(679) Orasie dace incongiurate cu ziduri vedi pe pl. 50—51, 71—72, 72—74, 74—75, 91—93, 105, 118—120, 139—140, 143—144, 168, 181—182. *Colonne Trajane* ed. Fröhner.

incongiurate de intarituri de pietre polygone si trunchiuri de arbori (680), de ua soliditate extraordinara, caci petrele impedică actiunea focului, iara lemnulu facea pucinu eficace machinele numite berbeci. Pe tabell'a II-a se pote vedé constructiunea unui oppidum dacu, acropolea care se 'naltia pe verfulu unei stance, incongiurata de unu indoititu zidu circulariu, cu crestaturi (creneluri), si aparata de unu siantiu largu, peste care se afla unu podu mobilu (pont-levis).

Pórt'a de intrare, de lemnu, are d'assupra-i unu frontonu triangiularu (681); alte orasie dace au zidurile crenelate si intarite d'in distantia in distantia cu turnuri de lemnu (682), cum este si la Sarmizegethusa, capital'a Daciei, enormulu retransiamentu, care ocupa jumetatea unei spirale a Columnei Trajane (683). Ellu se compune candu d'in stanc'a viua a muntelui, candu d'in petre taiete, construite dupo system'a romana, candu in fine dintr'unu zidu formatu de doue séu trei straturi de petre polygonale separate intre densele prin una séu doue siruri de trunchi de arbori, zidaria daca (684), care anso era intogmai cá a Galliloru.

Caesar (685) ne-a lasatu ua descriptiune destullu de menuntita despre zidurile oppidului Avaricum (Bourges), descriptiune, care se confirma pre deplinu prin speci-menele de ziduri gallice descoferite in 1867 la Mursceint séu Mursens (arrondissementulu Cahors (Lot) [686] si la Bibracte, pe muntele Beuvray, aproape de Augustodunum (Autun) (687). Pre tab. lit. S, fig. Nr. 5, am reprodu su dispositiunea interiora a zidului de la Mursceint, in care se regasescu «acele barne drepte de ua singura bucata, asiediate in tota lungimea loru si despartite intre densele prin intervale egale de doue picioare. Aceste barne se lega pre d'in intru, prin traverse coperite cu totulu de pamentu; iaru intervalele, dintre barne si pamentu, de care am vorbitu, se umplu

(680) Pl. 145—151 ed. Fröhner.

(681) Pl. 50—51 ed. Fröhner.

(682) Pl. 74—75, 105, ed. Fröhner.

(683) Pl. 145—151 ed. Fröhner.

(684) Despre resturile anco visibile d'in aceste zidarii dace, la Gradistea in Transilvania, vedi cap. XII, §.

(685) *De bello Gall.* VII, 23 : «Muri autem omnes Gallici hac fere forma sunt. Trabes directae perpetuae in longitudinem paribus intervallis, distantes inter se binos pedes, in solo conlocantur. Hae revinciuntur introrsus et multo aggere vestiuntur : ea autem, quae diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur. His conlocatis et coagmentatis allius insuper ordo additur, ut idem illud intervallum servetur, neque inter se contingant trabes, sed paribus intermissae spatiis singulae singulis saxis interiectis arte contineantur. Sic deinceps omne opus contextitur, dum instar muri altitud expleatur. Hoc cum in speciem varietatemque opus deforme non est alternis trabibus ac saxis, quae rectis lineis suos ordines servant, tum ad utilitatem et defensionem urbium summam habet opportunitatem, quod et ab incendio lapis et ab ariete materia defendit, quae perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta neque perrumpi neque distrahi potest.»

(686) *Revue archéologique*, nouv. série, t. XVII, p. 249, april 1868 ; Cf *ibid.*, XVIII, 1868 p 72.— Er. Desjardins, *Géogr. hist. et adm. de la Gaule Romaine*, II, 119.

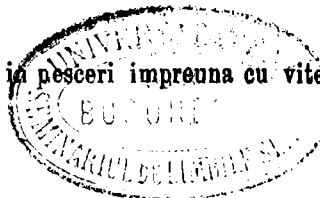
(687) *Revue archéol.*, nouv. série, t. XX, p. 398—414, *Fouilles de Bibracte*, art. de Bulliot 1869, p. 400 et seq., numerulu d'in Decembre 1869.

cu pietre mari pene la suprafacia.» Si Cesaru adaoge : «Acestoru barne astu-feliu incheiate si asiediate, li se adaoga pre d'asupr'a unu altu rendu asemenatu cellui d'anteiu, si dispusu in asia chipu cá barnele sa pastredie acelasi intervalu între ele, si nici sa se atingă un'a cu alt'a, ci separate un'a cate un'a prin aceleasi spatiuri, li se interpune fie-careia bloce dă petra bine asediate care sa le sustina; se continua astu-felu pene ce zidulu a atinsu 'naltimea voita. Acésta lucrare nu numai co nu displace ochiloru, fiindu-ca e frumósa si variata, caci bårnele alterna cu pietrile, care'si pastrédia fie-carei rendurile lor prin linii drepte, déro anco este forte oportuna si la folosulu si la apararea cetatiloru, fiindu-ca si piatr'a o apara de focu, si materi'a de berbece, care materia legata celle mai adesse-ori pe dinauntru prin barne de 40 picioru, nu pote nici sa se rupa, nici sa se descheie.»

Aceiasi dispositiune interióra trebue sa fi avutu si zidurile de aparare dace, allu carora aspectu exterioru, identicu cu allu zidulu gallicu de la Mursceint (688) se pote vedé pe tab. lit. S, fig. 3 si 4 (689). Prin rinduirea stratelor alternative, se 'ntiilige co nici incendiulu nu puté face mare reu partiloru de lemnu, nici berbecele, petreloru.

Inaltimea zideriloru variá dupo imprejurari.

La apropiarea pericolulu Dacii se ascundeau si in pesceri impreuna cu vitele loru. (690)

§ 44

Asupr'a modulu cum oi procedéu la asediu si la apararea cetatiloru, basso-relievurile Columnei ne procura cate-va pretiosse insemnari.

Asia, pre tabella lit. X (si tabella VI) se representa unu castru romanu incongiuratu de calarimea daca (ua parte cuirassata de susu si pene josu, calareti si cai), si de pedestrima, care cu sageti, cu lanci, lovescu pre Romani, pre candu trei daci de ua putere extraordinara manuiescu berbecele (*αριες*, aries), adico ua barna avendu la un'a d'in extremitatile selle unu capu metalicu (bronzu séu feru) de berbece, destinatu a sparge zidurile, langa cari se-adeuca prin ómeni séu pre rote. (691)

Afara de aries, ei póte co se serviau si cu *falces murales* prin care se scoté petre d'in ziduri, si cari erau fixate pe barne miscatore, probabilu mai mici de catu alle berbecelnu (692) si cu perforatoru de ziduri, *terebrae*, adico berbece cu unu verfu

(688) Vedi ap. Desjardins, op. cit. II p. 119, dispositiunea interióra a zidulu de la Mursceint. — Idem pl. 38 d'in *Dictionnaire arch. de la Gaule, Époque celtique*, 1875.

(689) Pl. 145 ed. Fröhner.

(690) Pl. 53—54, 105 ed. Fröhner. — Tacitu, *Annale* IV, 49 despre Thraci. — Dio Cassius, LXVIII, 14.

(691) Vitruvlu 10, 13(19). — Cf. Köchly und Rüstow, *Geschichte des griech. Kriegswesens*, Aarau 1852, p. 205. — Hübner in *Hermes* II p. 234 seq., VIII p. 450 seq. despre doui berbeci ce a ajunsu pene in dilele nóstre. — Marquardt, op. cit., II p. 509 seq.

(692) Veget. 4, 14. — Caesar Bell. Gall. 3, 14, 7, 22, 86.

ascutitu, servindu a gauri zidulu (693), cum si cu alte aparate offensive si deffensive, cunnoscute tehnicei Romaniloru si Greciloru. (694)

Contra petreloru taiate ce li se aruncá d'in retransiamente ei se aparau cu scuturi, renduindu-se in broasca tiestosa (testudo), adico fie-care soldatu strinsu unulu de altulu fsi accoperea capulu si umerii cu scutulul seu, asia co proiectilele inimicului alunecau la pamentu fora ca sa faca vre-unu reu (695), pe candu ei, spargeu portile, sapau zidurile, aruncau cu prastiile ghiulele incandescente si sageti incendiare, iaru altii cu turnuri mobile se apropia de ziduri.

Ca midilóce deffensive contra incongiuratoriloru Dacii construiau unu feliu de galeria coperita, pe langa zidu, cu destinatiune a 'nlesni apararea (696); scobiau gauri patrate in stanca d'in care se compunea zidulu, depunendu in elle unu felu de machini enigmatice de resboiu, a caroru natura nu e pre deplinu esplicata, de si scopulu loru era de a oprí pe iniamicu sa se apropie de orasiu : elle suntu, dupo cum se pote vedea pe tabella lit. S, Nr. 4, carre cu trei rote avendu la extremitatea axei secere si verfuri de feru, cari probabilu prin aruncarea loru de pe unu terimu riposu respindea mortea si desordinea in armat'a inimica, intogmai cá acele care (ce nu erau póte machini de resboiu, ci numai d'in intimplare (697) implinea acestu rol) asverlite de Geti d'in verfulu Balcaniloru contra phalangeloru lui Alessandru cellu Mare (698). Testudinele inimice de ori-ce feliu le distrugéu aruncaodu asupra-le plumbu topitu (699) taraci intariti la focu, ole si butoiasie plune de smola, de seu inflamabile, cum si prin alte materii aprindietore : sageti si sultie incendiare (malleoli si phalaricae). (700)

Contra berbecului si perforatorelui d'a ziduri, si aruncau petre enorme (701) séu

(693) Vitruv 10, 13 (19), 7. Apollodori *Polioret.* ap. Wescher p. 148 seq. Hero Byzant. p. 222 Wescher.

(694) Cum de es. : dolabrae, agger, pluteus, vineae, centones, musculus, turres ambulatoriae ; Vedi despre tote acestea Köchly und Rüstow, *Griech. Kriegsschriftsteller.* — Idem, *Gesch. des griech. Kriegswesens.* — Dureau de la Malle, *Poliorectique des anciens*, Paris 1819. — A. de Rochas d'Aiglun, *Poliorectique des Grecs.* Paris 1872. — Marquardt, op. cit. II p. 511—515.

(695) Pl. 166—168 ed. Fröhner. — Pl. 97 ed. cea mica (18-5) Fröhner.

(696) Pl. 147 ed. Fröhner. D-lu Fröhner (*Colonne Trajane* editiunea d'in 1865) crede a vedé aci unu musculus (galeria mobile), ua testudo (χελώνη χωστρε) lunga si ingusta, cu care Romanii obicinau sa se serve la minarea ziduriloru. (Isidor, *Orig.* 18, 11, 4. *Veget.* 4, 16. — Caesar, *Bell. Civ.* 2, 10). In acestu casu musculus aru fi servitu póte Daciloru cá midilocu de esire, candu cetatea era luata.

(697) Cf. Dierauer, op. cit., p. 101.

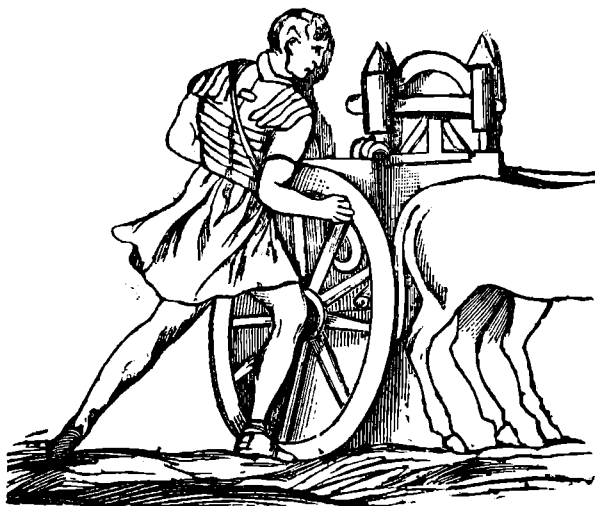
(698) Arrian, *Exped. Alexandri* I, 1. — Caesar *De Bell. Alex.* lib. IV, descriindu batali'a de la Zela mentioncacia quadrigiele armate de cose alle regelui Pharnace, cu cari se incepu ataculu contra Romaniloru : « Nondum ordinibus instructis, falcatae regiae quadrigae permistos milites perturbant » Vedi Langoy, op. cit., pl. II, 13, unu caru armatu cu ua cossa dintiata ; ce nu este de confandatu cu cele dace.

(699) Polyæn. *Strat.* 6, 3.

(700) Liv. 42, 64. — *Veget.* 4, 18. Appian. *Illyr.* 11.

(701) Pl. 150 ed. Fröhner.

aparau zidurile cu poduri de lemnarie fixe (egafodu) de cari spfndiurau perne sbucnitóre. Pe tabell'a lit. S, fig. Nr. 4 (702) se vedu mici burii petrecute in cilindre de lemn, si cari de siguru co contineau materii inflamabile si explosibile, pe cari Dacii le asiediasera d'alungulu zidurilor uriasie alle Sarmizegethusei. Portile le asigurau póte dupo modulu romanu, prin *ericii* (703); *aggerulu*, — meterez'a de apropiere (704) alcatuita d'in pamentu si legaturi de nuele (fascine, *crates*), si incongiurata de unu esiafodagiu de lemn (705) — cautau mai anteu sa-lu ardia, si déco nu reusiau, ilu sapá prin mine; turnurile asemenea le ardeau, séu le deramau prin artilerie (tormenta) asiediata pe ziduri, prin balliste (706) si catapulte (*καταπέλται*). D'in aceste masine, pe cari Dacii le imprumutasera probabilu de la Romani, basso-relievulu Columnei (707) ne arretta catapultele Daciloru, cari de altmintealea nu se deosibescu prin nimica de celle románe (708), cu tote detaliurile exterióre ce se vedu in figur'a urmatore :

Elle se compunéu :

a) d'in pedestalu, (*βάσις*, piédouche),

b) d'in unu tunu in culisou (ua culissa indouita de lemn, canalicul is, coulisseau),

(702) Pl. 148 ed. Fröhner.

(703) *Caesar, Bell. Gall.* 3, 67.— *Sallust*, ap. Nonius p. 555.

(704) *χῶμα*, *agger* vedi *Liv.* 43, 19; *Zosimus* 2, 25. *Joseph. Bell. Jud.* 3, 7, 10. Pe pl. 151—152 ed. Fröhner se póte vedé construciunea unui *agger* langa zidurile Sarmizegethusei.

(705) *Lucan.* 3, 395 seq. — *Caesar, Bell. Civ.* 2, 15. *Joseph. Bell. Judaic.* 3, 7, 8; 5, 6, 2.

(706) *Ballistae*, *πετροβόλοι*, *λιθοβόλοι* aruncau petre, ghiulele si barne de lemn. Vedi asupr'a artileriei *Marquardt*, op. cit. II p. 502—516, si litteratur'a acolo indicata.

(707) Pe pl. 91—93 *Colonne Trajane* ed. Fröhner, se vedu niste fortificatiuni uriasie alle Daciloru, si doi artileristi daci cum incarca catapultele.

(708) Pl. 89—91 ed. Fröhner, catapulte románe.

c) d'in ua arbaleta cu celle doue bratie alle selle (brachiola);

d) d'in doue cutii in forma de turnuletie (columellae) in care se puneu siurupurile de lemnu (cochleae lignee), in giurulu caror'a se infasiurá legaturile de nervi (709), si de peru de femee si animale, si a caroru torsiuone constituia forti'a motrice a masei, si cari se intindeu cu doue cuie lataretie (710); si in fine

e) d'in pilum catapultarium, de ua mare lungime si greutate (711). Catapultele serviau nu numai la apărarea cetatiloru, dero si in campulu de bataie, pentru cuprinderea séu apararea positiuniloru tari, unde se transportau in carutie cu doue rote trase de cai séu catfri. (712)

Afora de machini (tormenta) Dacii se serviau in resboiu si de carre cu patru rote, ca *redae* séu *petorita* alle Galliloru (713), atatu pentru transportarea provisiuniloru de hrana si de resboiu, a ranitiloru, a tropheeloru luate de pe campulu de lupta, dero si cá ua intaritura, ca ua fortareatia mobile, in timpulu noptii, séu dupo ua lupta. (714)

§ 45

Cotu despre chipulu cum se ingrijea de raniti si de bolnavii armatei, cum si despre organisatiunea serviciului medico-chirurgicalu la Daci, nu avemu nici ua marturie directa, de si lips'a ajutorului medicinei nu se póte admite pentru nici-ua armata si d'in nici-ua epoca, si mai pucinu pentru Daci, cari avéu mari aptitudini medicinale (715), si cunnoscéu proprietatile medicali alle unui mare numeru de plante officinale, aproape singurele resturi d'in limba dacá, ajunse pene la noi (716). — Asemenea, si midilocenele cu cari se mentinea disciplin'a la soldati si spiritulu militarescu la officeri, pedepsele si recompensele, modulu de inaintare in armata, scapa investigatiuniloru nóstre, ca si multe alte cestiuni d'in organisatiunea ostiasca a Daciloru.

(709) *Nervi torti, qui brachia continens debent.* Vitruv. 10, 10 (15). Veget. 4, 9. 22.

(710) Heron d'Alexandrie, *La Chirobaliste* restitution et traduction par Vincent, Paris, 1866. — *Poliorectique des Grecs*, Paris 1867, p. 123—134.

(711) Festi ep. p. 367: «Trifax telum longitudinis trium cubitorum, quod catapulte mittitur. — Gell. 10, 25. — Fröhner, *Colonne Trajane* 1865. p. 114. Marquardt, op. cit. II, p. 501 seq.

(712) Pl. 89—91, 91—93 ed Fröhner.

(713) Quintil., Inst. orat., I, 5. — Cesar, *Bell Gall.*, I, 51: «omnemque aciem suam redis et carris circumdederunt.» — Nonius VI, 17. — Festus, ed. Müller, p. 206. — Cf. Desjardins, op. cit., II, 576.

(714) Pl. 62—63 *Colonne Trajane* ed. Fröhner, ne presenta unu lunga siru de carre dace incarcate de arme, de stéguri militarese si de vase de diferite forme. Vedi pe tabell'a IV, form'a unui carru dacu cu patru rote, cu protiapulu si cu jugulu (iugum).

(715) Platon (*Charmid.* p. 156) vorbesce despre medicii thraci instruiti de Zalmoxis. si anume de unu medicu, pe care ilu intalnise Socrate si i dete ua formula curativa.

(716) Altu-feliu nu s'aru explicá de ce Dioscoride si Pseudo-Apuleu aru fi cullesu numile dace alle vegetaleloru; de cari amu vorbitu mai susu, partea II, cap. IX, § 1. — Cf. Jordanes, *Get.* c. XI: «Videres.... alium herbarum frugumque explorare naturas.»

Vomu amintí numai, incheiandu paragrafulu, conciliile de resboiu (concilia bellica) alle statului-majoru dacu (717); obiceiulu ambassadoriloru daci de a ingenuchiá si a sarutá manile (προσκύβουσις), depunendu scuturile la picioare, si apoi cu bratielu intinse a espune objectulu misiunei loru (718), si in fine, obiceiulu daciloru de a se duce la inceputulu ori-carei espeditiuni resboinice — la malulu Dunarii, si bëndu apa d'in fluviu sa jura : co nu se voru întórce in tiarra de catu biruitori (719). Acestu juramentu era cá unu *sacramentum* romanu, fiindu-co filu insociá ua *sacratio* (720), si se deosibea de juramentulu, ce trebuia sa'lu depue ori-ce recrutu la intrarea sea in serviciulu armatei.

V. *Industri'a si Comerciulu Getiloru si Daciloru dupo antici.*

§ 47

Ceea-ce caracteriza mai cu séma civilisatiunea poporului europeanu primitiva fačia de civilisatiunea poporului indo-europeanu, este insemnat'a desvoltare ce s'a datu agriculturii de cotra poporulu europeanu, si cunnoscinti'a cerealeloru, dupo cum resulta nu numai d'in inavutirea vocabularului seu agricolu (721) d'era si d'in istorie, caci, pre candu Herodotu vorbesca despre triburile persane remase anco in stare de pastori, cá parintii loru primitivi, pre pamentulu europeanu nu ne apare nici-unu poporu d'in famili'a indo-germana a Europei, in stare pastorale, ci tóte intra in istorie cá agricultori. Agricultur'a ansa presupune ua locuintia statornica, iara acést'a, — ideea de proprietate, fie privata, cá de exemplu cas'a si curtea. instrumentele agricole si vitele ce appartinéu unui'a séu capului unei familii, fie communa, cá de exemplu padurea si izlazulu, cari appartineu tribului, communitatii mai multoru familii.

Am arretatu dejá co versurile adesea citate d'in Horatiu, *Ode*, III, 24, 14, nu potu fi invocate spre a dovedí co Getii séu Dacii, in timpulu lui Augustu anco nu renunçasera la viati'a nomada, nestându mai multu de unu annu intr'unu locu, necunnoscendu de catu ua forma communistica, semi-nomada a agriculturii, si lipsindu-le ideea de proprietate individuale. Revenindu asupr'a aceluiasi punctu vomu observá mai anteu co incesi populatiunile resboinice, cari isi parasescu pamentulu natalu, si prefera pericolele si strapatiele resboiului, totusi cauta totu-d'a-una sa'si

(717) Pl. 171—172 ed. Fröhner.

(718) *Amm. Marcelliu*, XVII, 10 : «Pacem genibus curvatis orabat.» — XXIII, 3 : «Genibus supplices nisi». — Cf. id. XV, 5. Acestu obicei u a trebuitu sa atraga multu atentiunea Romániloru, de vreme ce'lu vedemu adesea pro Column'a Traiana representatu, (pl. 82—83, 101—104, 152—153, 164 ed. Fröhner), si de autori mentionatu (Dio Cass. LXVIII, 10 si *Excerpta* e Petri Patricii *Hist.* 4. p. 123. (Bonn, 1829) ; *Amm. Marcellinu*, l. c.).

(719) *Anfidius Modestus*, ap. *Philargyrius*, in *Verg. Georg.* II 497.

(720) *Huschke*, *Die multa und das sacramentum*, Leipzig 1874, p. 368 seq.

(721) *A. Fick*, *Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*, Göttingen, 1873 p. 288—190. — *V. Hehn*, *Kulturpflanzen und Haustiere*, ed. III, Berlin 1877, p. 58 seq., 487—495. — *Arbois de Jubainville*, *Les premiers habitants de l'Europe*, Paris 1877, p. 135.

castige locuintie statornice, începându iute și fora greutate a cultivá și semerá pământulu trebuinciosu pentru hrana de tóte dílele. Chiaru popórele pastorale cá Bașkirii, Beduinii, Tatarii și altele, pe langa crescerea viteloru, totu lucrédia cellu pucinu în apropierea casei atât'a câmpu catu sa'si póta scóte grâulu necessariu paniei de tóte dílele. Este de presuppusu déro co la Geti (722) și Daci agricultur'a jucá unu rolú însemnatu în industriile de exploatațiune, și co numai acolo unde positiunea topica și climaterica erau nefavorabile culturai pământului, acést'a se gasca subordonata economiei domestice a creșterii viteloru. De și maturii directe alle vechimei nu avemă despre acestea, anso indirecte suntu mai multe. Arrhianu descriindu expedițiunea lui Alessandru cellu Mare contr'a Getiloru, arretta co armata macedona a gasitu d'incóce de Dunare ogore întinse coperite cu grâul asia de înaltu, co s'a pututu ascunde de'naintea inamicului (723), și a reusitu prin asta stratagema sa-lu atace fora de veste. — La Daci, printre dignitarii curtii, unii avéu misiunea speciale de a îngrijí de lucrările agricole (724). — Pe Column'a Trajana se reprezenta legionari románi cum seceră holde de grâul, neaparatu semenate de Daci, coci elle se gasescu pre pământulu Daciei (725), — precum totu acolo se vedu și mari catatimi de grane, cu care erau aprovisionate lagarele armatei dace, și despre cari cu greu s'aru presupune c'ar fi fostu importate (726). — Alta proba este aplecarea Getiloru și Daciloru de a locuí în sate, iarú nu în orasie, caci, de siguru, nimeni n'aru puté lua dreptu orasie în simtiulu cum romanii, grecii și medievalii întiilegéu orasiile, tóte acelle localitati indicate de Ptolemeu și Tabl'a Peutingeriana, celle mai multe fiindu numai simple statțiuni la drumurile celle mari, la trecători de riuri, posturi neînsemnate militarești etc. (727). A emenea neînclinare cotra viați'a de orasie nu se póte esplicá presupunnendu co Dacii arú fi fostu nestatorniciti și nomadi, ci numai co ei se ocupau esclusivú cu agricultur'a și creșcerea viteloru.

Asupra castiunei care era sistemulu economico-agricolu alu Getiloru și Daciloru, și influenți'a sea asupra legaturiloru celorlu alte alle vietii, s'aru putea respunde cu siguranța co nu póte fi vorb'a nici despre asolementu, precum au dedusu unii d'în versurile lui Horatiu mai susu citate, nici despre vre ua luare în stăpénire désa și chiaru annuale a pământuriloru, și apoi iarasi va distribuire a lorú d'în nou, —

(722) Ovidiu deosibesce pre Getii nomadi, *male pacati*, de cei tatorniciti, agricoli, *pacati* (*Trist.* V. 7. 10). Cf. despre cei nomadi *Trist.* II. 191, III, 14. 41. Pucina însemnate co puneá Getii cei d'în drépt'a Dunarii pre agricultura, resulta si d'în ua legenda, dupo care regele Getiloru Charnabon era inimicu de mórtea lui Triptolemu, care intrase în serviciulu Cererei spre a invetiá tóte popórele sa traiasca cu cultura grâului. (C. I. Hyginus, *Astronomicum*, 2, c. 14.

(723) *Expedít. Alex.* I, 2.

(724) *Suidas* s. v. Βουτλιας, καί τινων βοωτλιας ἐπιστάτων. *Fragm. Hist. Graec.*, IV, 374.

(725) *Colonne Trajane* ed. Fröhner pl 142—143.

(726) *Id.* pl. 159—160.

(727) Totu asia *Waltz*, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, I, p. 17, Kiel 1844, despre cetatile germane indicate de Ptolemeu.

precum au sustinut alții, pre temeiulu acelorasi versuri, — cari aru puté se referi la impartirea pamentului între membrii unui satu, déca presupunemu nascerea unui satu cam în urmatorulu chipu : unindu-se, de esemplu, unu numeru de familii, isi allegéu mai anteu localitatea unde voiau sa se stabilésca, luau în stapenire vatr'a satului (728) si pamentulu de cultura, primindu fie-care portiunea ce-i era necesara pentru casa, curte, gradina si semenetura ; campulu întregu ilu impartiau dupa calitatile sele în mai multe parti, si acestea la rendulu lor se dividea în altele mai mici, din care fie-care membru primea ua parte, ca proprietate privata, pe candu numai folosintia campului era legata de regul'a generale séu de hotarirea obstiei (729). Asia si la Daci proprietatea a trecutú cá la tóte popórele prin trei faze succesive : *comunala, familiala si personala*.

§ 48

Tóte semintiele alimentarii cari crescú în climatele temperate a trebuitu sa se res-pandésca de timpuriu în Daci'a, celle mai multe d'în elle puténdu a se socoti cá native pre solulu nostru, ca : meiulu, ordiulu (730) ovediulu (731) fasolea si alte legu-

(728) Populatiunea rurale daca locuia fora indouiala în sate pre marginea riurilor, mai multa în partea muntósa de catu la campu (Flor. IV, 12 : «Daci montibus inhaerent». Cf. Statius, Theb. I 20 ; Silv. III, 3, 169 etc.). De cate feluri si în ce chipu erau satele organizate nu putemu sci d'în nici-ua fontana istorica ; si totusi done cuvinte pastrate în limb'a nóstra pene astadi ne autorisa intru catu-va a presuppune ca : ideea si form'a unui satu mostenescu trebue a le cautá deja la Daci. *Satu* cu tóta perfectá-i asemenare formale cu latinesculu *satus*, însementiare, seménare, seméntia, plante, generatiune, nému, provine mai lesne dintr'unu caventu dacu identicu, care traesce anco în grainulu Albanesiloru, fratii bunu cu Dacii d'în aceiasi semintie thraca, — prin form'a *qsat*, cu intiellesu de *satu*, *dorf*, *village* (Hahn, *albanesische Studien*, Jena 1854, v. *qsat*), de catu de la *satus*, pentru ca lipsesce absolutu transitiunea logica, séu vre unu casu analogu, în care ideii'a de planta, sementia sa se aplice cotra satu, pagus (de la pangerea a zidi) séu *vicus* (ὄχος gr. ce însemneadia si casa).— *Mosténu* de asemenea se regasesce în cuventulu albanesu *most-im*, betránu. D'în caus'a permanentei ereditati a proprietatii d'în tata în fiu, în nepotu si stranepotu etc. . în totu cursulu vécuriloru, numele de *mosiu* deveni la poporulu Romanu ua unitate de mesura fictiva, a carii valóre diferéindu dupo fie-care satu, represintă portiunea de pamentu cuvenita cellei a'anteiu persóne d'în care se tragea némulu întregu în momentulu candu s'a fostu întemeiatu satulu. Acésta porti, une de pamentu *mosiulu*, nemicsiorata séu neadaogata în totu timpulu, remanea unitara facia de celle-l'alte némuri partasie la comunitatea agraria, anso în senulu fie-carni némnu, ea se sub-multiplícá în litre si dramuri.

(729) Cf. Waltz, op. cit., I, 24.

(730) Ch. G. Heyne, *Opuscula Academica* I (1785), p. 345, 353 seq. 369, 370, 378, 389. Hehn op. cit., 489. Despre beutur'a facuta d'în ordiu — adica despre bere la anticii Egypteni, la Iberii Spaniei, la Liguri, la Phrygi, Armeni, Thraci, Illyri si Pannoni Celti si Germani, vedi pre largu Hehn, op. cit., 125—136.

(731) Theophrast. *h. pl.* 8, 9, 2.— Caton. *de re rust.* 37, 5. Cicero *de fin.* 5, 30, 9. -Vergil. *Georg.* I, 154 ; Ovid. *Fast.* I, 691 ; Plin. *h. n.* 18, 149. — Galen. *de alimentorum facultatibus* I, 14. — Cf. Hehn, op. cit., 489.— Heyne, op. cit. I, 379, 380.

minose. Diversele specii de grâu, *frumentum* (732) *triticum* (733), *silico* (734) *secara* sêu *brisa* (735) si pasințele sunta productele prin escelentia alle Daciei; de aceea pre medalii provinci'a Daci'a se representa cu spice de grâu in mana, semnulu abundentii semanatureloru selle (736). Meiulu, gr. *μῆλην, κέγχρον*, lat. *milium*, lit. *malnos* —dejá obicinuitu cá hrana—in speci'a numita *panicum* (de unde vine cuv. romanescu parincu si painichiu) in Orientu si Occidentu, servia si Daciloru de alimentatiune sub forma de pane, si mai probabilu in forma de mamaliga (737).— Macinatulu grâului se facea cu rijnitie sêu mori de mana (738) a caror'a pétra superiora o invertea in cantece femeile (739) sêu sclavii. Fain'a, d'in caus'a imperfectiunei mecanice a instrumentului, nu puté fi curata, ci mestecata cu pamentu si trosnindu in dinti. Este de presuppusu co cu timpulu nu remasese Daciloru necunoscuta morile de apa, in-trebuintiate anca de multu in Itali'a. — Instrumentele aratorii nu paru a fi fostu de totu primitive, mai cu séma la Daci, de si nu avemu nici-ua sciintia despre elle; plugulu, fie de lemnu, sêu de metalu, devenitu ua necesitate dupa ce pamentulu s'a curatitu de radacini si pietre, iar agricultur'a si-a perdutu caracterulu seu nomadicu, accessoriu, trebue sa fi fostu in usu si la Daci, ca si secerile de bronzu si cosele, ce avéu aprópe aceiasi forma ca celle de adi, judecandu dupo celle gasite in Transilvani'a (740). Grânele se pastrau in granare subterane, sêu in gropi asia numite

(732) Hehn, op. cit. 490—491.

(733) Heyne, op. cit. 336, 341, 355, 380. Hehn, op. cit. 494.

(734) Heyne, op. cit. I 358.

(735) Secara, lat. *secale* sêu *sicale*, se numia de Taurinii ligurici *asia* (Plin. h. n. 18, 141) de popórele nordice: *rocco*, *rugr*, do Thraci βεῖλα (Galenus, de alim. facult. I, 13 (VI. p. 514 ed. Kühn). Cf. despre βεῖλα Heyne, op. cit. t. I, 359; 360; Hehn, op. cit. 485, 491; De Candolle, *Géographie botanique*.

(736) Asia de esemplu medalia Cohen, *Descript. hist. des Monnaies frappées sous l'Empire romain*, II, Nr. 322—334: Pe reversu DACIA AVGVST PROVINCIA S. C. Dacia pre ua stanca tine unu stindardu cu aquila; la stanga sea unu copilla cu spice de grau in mana; inaintea ei, unu altulu cu ua ciocchina de strugure.

(737) Meiulu constituia alimentulu obicinuitu allu Iberiloru si Celtiloru (Strabo 4, 2, 1; 4, 5, 5; 5, 1, 12; 7, 5, 4.— Plin., h. n. 18, 101. — Caesar, *de bello civ.* 2, 22. — Polybius, 2, 15, 2), allu Meotiloru, Sarmatiloru si in genere allu popóreloru pontice (Plin h. n. 18, 100; Aelian. V. H. 3, 39) cam si in Pannoni'a (Cassius Dio, 49, 36). Poporulu scythicu allu Alazoniloru, locnitori pe langa Hypanis, semená gran, ceapa, usturoiu, fasole si *meiu* (Herod. 4, 17). In Thraci'a se cunoșce regiunea *moncatoriloru de meu*, Μελινοράγοι, meiulu ca si ὄλερα pastrandu-se in granarii subterane (Demosth. de Chersoneso p. 100 ex. Phil. 4, 16).— Cf. Hehn, op. cit. 495—496, 129, 130, 137,— si net'a de mai la vale Nr. 752. La cetatea de pe una piscu allu malului Prahovei, vis-a-vis de padurea Tinosului. d. Bolliacu in sapatarile ce a intreprinsu in 1869 a gasitu si ua mica catabine de meu carbonisatu. Vedi *Trompette Carpatiloru*, 1869, Iulie 3¹/₁₆ Nr. 740. De asemenea la Vodastra in jud. Romanati. Vedi *Trompette Carpatiloru*, 1876, Iunie 27. Nr. 1255. — Grane carbonisate s'a aflatu si la Tószeg langa Thissa.

(738) Cf. Hehn, op. cit. 493.

(739) Ovidiu, *Ex. Pont.* III, 8, dice despre femeile gete: «Femina pro lana Cerealia mu-nera frangit.»

(740) Vedi tab. lit. D, fig. Nr. 16 si 17. Idem, cap. XII.

seiroi (siros) (741) cum se obicinuésce pene adi in Tiar'a-Romanésca (742), Ungaria, Russia sudica, Ispani'a si aiurea. (743)

Vitia, allu carui productu jucá unu-rolu asia de insemnatu in religiunea geto-daca a lui Dionisos-Sabazius, si a carii cultura se respandi din Syria in Asi'a-mica, la Lydieni, Phrygieni, Mysieni si alti, si apoi in Europ'a (744), era cultivata in Dacia,

(741) **Carro**, *de re rust.*, I, 57 : «Quidam granaria habent sub terris, speluncas, quas vocant *σειρός*, ut in Cappadocia, ac Thracia.» — **Plin.** *h. n.* XVIII, 73 : «Utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia et in Thracia.» Cf. **Q. Curtius**, *Hist. Alexandri*, VII, 4. — **Tacitu**, *de mor. germ.* 16. — **Demosthenes**, *de Chersoneso* p. 100 ex. Phil. 4, 16. Asemeni gropi se facóu adunci pene la 2. 5 metri, se ingradéu cu nuele, séu se ardeu peretii spre a se iutari la focu , cum ne arréta gropile de la Lagerdorf (Mitth. der Centr. Com. 1867, LXI) cum si celle d'in Croati'a si Ungari'a de susu.

(742) **I. Ionescu**, *Lectiuni de agricultura*. p. 142. — La Cordareni, judetiulu Dorohoiu, plasa Prutulu-de-susu, se afla nisce gropi asia de vechi, in catu, candu se intampla a se cufundá verinna, se gasesce pe jumetate plina cu cóje de semintie de meiu Vedi **A. Odobescu**, *Notitie despre localitatile insemnate prin remasitie antice in districtulu Dorohoiu in Monitorulu oficala*, 1871 Nr. 152, p. 827.

(743) **Reynler**, *Be l'économie publicque et rurale des Celtes*, p. 427. — **Schaves**, *La Belgique et les Pays-Bas* I. p. 59. **Le Grand d'Anssy**, *Hist. de la vie privée des Français*, 2 ed. I, p. 26. — La Spanioli se conserva pene adi numele de *silos* cu aceiasi insemnare. Cf. **Roesler**, *das Vorrömische Dacien*, Wien 1864. — D-lu **Hasdeu** (*Istoria Critica*, ed. II, t. 1, p. 233—241) admittiendu unu fellu de solidaritate intre *siri* si intre sistem'a immormentariloru suterrane in forma de putiuri alatura cuventulu ungurescu *șir* «unu pretiosu restu retacitu pene in dilele nóstre d'in vocabularulu tracicu (!)» cu insemnare de gropi, si mai in specie de mormentu, de romanescele *siroada*, care va se dica ua cada, cuveau, si de *șirimpîu*, canalis aquarius, apeductu, eruga, «ua serie de notiuni tóte forte apropiate (!) de ideia unui granaru suterranu» si cate-si-trele apoi de arménulu *șirim*, gropa si mormentu, si de sskr. *șirā* séu *șirā*, cofa, séu unu vasu in forma de tubu «ceea-ce este identicu cu romanulu *siroada*». Si in acestu chipu «o sa avemu ua galleria etimologica destullu de bogata pentru a puté urmari originea sirului thracicu, pe care Daco-Getii avendu-lu sub diverse forme dialectice de *șira*, *șirim*, de acolo au trecut la Români *șiróda* «si *șirimpîu*, iara prin Români la Unguri *șir*.» D-lu **Hasdeu** intemeiatu pre acestu fellu de etymologii, nu se indouesce «co arheologia nu va intardia a descoperi si *putiuri mormentare*» preistorice in Romani'a ! Cu tóte acestea, *σειρός* nu este unu cuventu cu certitudine thracicu, si chiaru de aru fi, ellu nu are nici ua legatura cu *șiróda* si *șirimpâu*, *șarampâu* séu *șorompâu* pe care reu d-lu **Hasdeu** ilu scrie *șirimpîu*, spre a vedé in prima parte pe pretiosulu dacicu *șir* si armenesculu *șirim*, iar in partea-i finale radical'a *piu* cu insemnare de apa, de la sskr. *piā-mi*, a bê etc. Si apoi significatiunea propria a lui *șarampâu* séu *șorompau*, cuventu imprumutatu de la maghiarulu *saramp* & *sorompó*, *soromp*, barriera, cumpana, turc. *charâmpo* *charampo*, palisada, ingradire de pari, (Cf. **Clhac**, *Dictionn. d'etymologie daco-romane*, sub. v.) este togmai cea d'in urma : tierusi, stoboru de gardu ; comp. si croatulu si serbulu *șarampov*, unu fellu de fortificatione ; si prin urmare, nu e locu de amestecatu tierusii cu gropile de grîu si cu putiurile mormentare preistorice. Este curiosu a esplicá cuvintele maghiare d'in limb'a romana prin fictive resturi dace in cea maghiara, si intemeiatu pre elle, a scrie apoi intr'ua *Istorie Critica* paragrafe cá : *Granarele si mormintele suterrane in Daci'a !...*

(744) Vedi **Hehn**, op. cit., p. 63—84.

deja înainte de Deceneu (745). D'in plante textile vomu citá canep'a (746) si inulu (747) cari serviau nu numai dreptu hrana dér si pentru imbracaminte. Herodotu observa anume, vorbindu despre obiceiulu Scythiloru de a se curatí, dupo ce s'au intorsu de la immormentare, cu aburulu esitu d'in semintile de canepa aruncate pe pietre rosite la focu (748), co Thracii in genere sciau sa tiesse asia de bine produsele acestei plante, in catu cu greu se puté deossebi hainele de canepa de celle de inu (749). Afara de haine, ei fabricau si alte stofe, ciarsiafuri, tistimele, corturi si plase, veluri, fringhii, etc. (750). — D'in legume amintimu usturoiulu (751) cép'a (752), alimentu si in acelasi timpa condimentu essentialu allu bucatariei saracului, si lintea. (753)

(745) **Strabo**, VII, 3.— Cf. **Hehn**, op. cit., p. 508.

(746) **Canep'a** necunoscuta in Greci'a pre timpulu lui Herodotu (4, 74) era in usu la Scythi, la semintiile medo-persice, si s'a introdusu in Europa d'in Bactria si Sogdiana, d'in regiunea caespica si a Aralului. Vedi **Humboldt**, *Ansichten der Natur*, 3 ed. partea 2, p. 64.— **Hehn**, op. cit. 168. Scythii o procnrara Thraciloru, prin cari apoi se respandí printre Greci, si de la acestia-- in Sicilia si Italia.

(747) **Grisebach**, *Spicilegium*, 1, p. 118 dice despre inu; «*sponste crescit in Macedonia Thracique omni.*» Cf. **Hehn**, op. cit. p. 144—167.

(748) **Herodotu**, IV, 73 seq. Cf. **Hesych**. κάναβις: σκυθικὸν θυμίαμα ὃ τοιαύτην ἔχει θύναμιν ὥστε ξικμάζειν πάντα τὸν παρεστώτα. Acestu obiceiu amintesce haschischulu adica ametial'a prin unu extractu d'in *canabis indica* ce se useadia la Orientali.

(749) **Herodotu**, IV, 74: «Cresce si canepa in acea tiarra (in Scythia); ea semena forte cu inulu, nu mai co este mai grósa si mai mare. Prin acésta, cu multu ilu intrece. Asta planta cresce de la sine si semenata, si dintrensa Thracii facu haine, cari semena atatu de multu celloru de inu, si déco nu este cine-va tare cunnoscetoru, abia aru cunnósce déco suntu de inu séu de canepa iaru cine nu aru fi vediutu canepa vre-ua data, le-aru crede ca suntu tiesseturi de inu.»

«Ἔστι δὲ σφι κάναβις φουμένη ἐν τῇ χάρῃ, πλὴν παχύτητος καὶ μεγάλους τῷ λίῳ ἐμπερεστάτη. ταύτη δὲ πολλῶ ὑπερφέρει ἢ κάναβις, αὕτη καὶ αὐτομάτη καὶ σπειρομένη φύεται, καὶ ἐξ αὐτῆς Θρηϊκῆς μὲν καὶ εἴματα ποιεῦνται τοῖσι λιπέοις: ὁμοίωτατα. οὐδ' ἂν, ὅστις μὴ κάρτα τριβῶν εἶη αὐτῆς, διαγοιή, λίου ἢ κανναβίος ἔστι: ὅς δὲ μὴ εἶδέ κω τὴν καννάβιδα, λίνεον δοχῆσει εἶναι το εἶμα.»

(750) **Hesychius** s. v. Κάναβις: ἔστι δὲ φυτὸν τι λιῶ ὁμοιον· ἐξ οὗ αἱ Θράσσαι ἱμάτια ποιοῦσιν. «**Canep'a** este ua planta ce are ore-ce asemenare cu inulu. Femeile Thraciei facu d'intr'ensa vestminte.» — Despre asemeni fabricate la popórele antice vedi **Hehn**, op. cit. p. 145 seq.

(751) **Hehn**, op. cit. p. 181.

(752) Se pare co la Thraci cépa era d'in toti timpii hran'a indispensabile a poporului, déco credemu Comicului care descriindu ap. Athen. 4. p. 131 obiceiurile de la nunta alle Thraciloru, dice co la cassatoriá lui Iphikrates cu fica regelui Kotys, nouii-insuratí, printre alte pretiósse daruri primira si unu borcanu cu ghiatia, ua grupa cu meiu si ua óla nalta de 12 coti plina de cépa :

χίονος τε πρόχουν κέγχρων τε σiron
βολβῶν τε χύτραν δωδεκάπηχυν. .

Proba co cép'a alcatuíá unu alimentu si dupo cucerirea Daciei este ua tabla cerata gasita in 1855 la Verespatak, unde se indica pretiuln ce a costatu unu ospetiu data in ajunulu lui anteiu Maiu; printre alte lucruri da mancare, se afla si sarea si cépa «salem et cep(am)». Vedi C. I. L. III. c. XV.— Alazonii si Kallipidii d'in giurulu Olbiei la mareá-négra cultivau anco d'in timpulu lui Herodotu (IV, 17) κρόμμυα καὶ σκόροδα, cépa si usturoiu.

(753) **Hehn**, op. cit. 187 seq.

Pre langa agricultura, si in unele regiuni mai pre susu de agricultura, venea crescerea vitelor si pastori'a. Getii fiindu mai toti callaretii *ἰπποτοξόται*, se intiellege importanti'a ce se da perfectionarii rasei equine. Hergheliile de cai alle principiloru scythi si geti erau renumite. Regele Philippu, tat'a lui Alessandru cellu Mare, luâ numai de la gurele Dunarii 20,000 iepe allese, pe cari le trimise pentru prasila in Macedoni'a (754). Celtii Dunareni de asemenea lasara in urma-le ua rassa forte frumôsa si renumita de cai celtici (755). D'in contra se pare co la Sigynoi d'in Temisian'a cãii descriși de Herodotu (756) cá avendu perulu lungu de 5 degete, cá fiindu cirmi si asia de mici in catu nu putéu tine unu calaretiu, — remasesera in starea primitiva, si chiaru degenerasera cu totulu (757). Boii erau intrebuintiati in specialu pentru munca campulu si pentru transporturi, iara cãii numai pentru calaritu (758). Vacile le tinéu pentru lapte de care facea mare consumatiune in stare prospeta, si mai mare anco in stare de casiu, de brinza sarata (759) si untu (760). Oile, in ios mnatu numéru isi gaséu uau nutretiu indastulatoru pre munti, — de unde tómn'a se scoborá la campii si adapostu pentru a se reintóree cu primavér'a. Mai multu pôte de catu branzeturile de totu felulu si carnea, lan'a oiloru era pretiôsa, intr'ua epoca candu bumbaculu nu se cunoscea, si candu inulu si canep'a, singurele materii de intrebuintiatu pentru confectionea stofelor de imbracaminte, nu

(754) *Iustin.* 9, 2, 6: «(a Philippo) viginti milia nobilium equarum ad genus faciendum Macedoniae missa.» Cf. *Vopisc. Prob.* 8.

(755) «Equarum celticarum» *Hist. Aug. Claud.* 9.

(756) *Herod.* V, 9. *Strab.* XI, 11, 8.

(757) Cf. *Hehn*, op. c. t. p. 38.

(758) *Varro* 2, 5, 10 dice despre boi: «albi in Italia non tam frequentes, quam qui in Thracia ad μέλαινα κόλπον, ubi alio colore pauci» Asta rasa de boi fusese adusa de Scythi in Europa. Cf. *Hehn*, op. cit. p. 413, si 40.

(759) *Schafale Slowanské starozitnosti*, Praha, 1837, p. 350, tine *urda* si *branza* dreptu cívinte dace, fora nici-ua argumentatiune. D-lu Hasdeu, *Columna lui Traianu*, 1-74 p. 05—106. deduce brinza d'in sskr *gô*-rasa, lapte grosu, de la *gô*, vaca, rasa, sucu, care aru fi trecut in *bô-rasa*; iaru urd'a o esplica prin radical'a indo-europee *rud* zend. *urud* — a curge. Vedi contr'a unor atari etymologii *Schuchart*, *Litterarisches Centralblatt.* 20 martie 1875, p. 3-2; Idem *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 1877, t. 1, p. 481—84. A. de Cihac, *Convorbiri literare*, IX, 350—359.— Idem, *Dictionnaire* II 2^e, 537.

(760) Despre untulu la Scythi — cari ilu numia ir. limb'a loru βούτυρον (*Hippocrat. de morbis* 4, 20) vedi Herodotu 4, 2, — Hippocr. I c si *de aere*. Aeschylus fr. 102. — Thracii de asemenea sciau sa prepare untu. Deja Hecatæus dice despre Thracii Paconi de langa Strymon ca «ei se ungu cu unu felu de oliu scosu d'in lapte». Athen. 10, p. 447: ἀλείφονται δὲ ἐλαίῳ ἀπὸ γάλακτος. — Poetulu comicu Anaxandrides (olymp. 101—108) vorbesce despre ospeti cu perulu vilvo si *mancatori de untu* de la mész'a regelui thracu Kotys. Vedi Athen. 4, p. 131:

δειπνεῖν ἄνδρας βουτυροφάγας

αὐχμηροκόμας ψυριοπληθεῖς.

Despre untu vedi *Hehn*, op. cit., p. 137—143.

putéu sa apere de frigu pre locuitorulu unei clime umede si rigurose. Velintiele si covorele de lana, pfsl'a d'in care se fabricá *saga* si alte haine, suntu totu asia de vechi ca si aparitiunea primelor vestminte in tiarr'a nóstra. — Carnea de porcu alcatuia unu nutrimentu esentialu allu Daciloru, — si dupo cucerire, — si allu colonistiloru, — nu numai in stare prospeta, déra si sarata, cá slanina si siunci, cu care se facea unu comerciú insemnatu. Marimea porciloru d'in Daci'a trebue sa fi isbitu pre Románii cei obicinniti cu speci'a mica, subtire si delicata a porciloru negrii d'in Emili'a si Umbri'a. Caprele, numerose ca si astadi; d'in pelea loru si d'in a boiloru se fabricá burdufele intrebuintate atunci cu deosebire la transportulu liquidelor (a vinului mai alesu), cum si a calatoriloru peste riuri, in lipsa de poduri. Omenii cari se ocupau cu aceste transporturi si cu fabricarea burdufeloru se numiau, dupa cucerire, *utricularii* senu *utriclarii*, (de la *uter* burdufu) si proba co in Dacia ei erau la mare consideratiun, suntu inscriptiunile cari mentioneada unu templu propriu allu collegiului Utriculariloru dedicatu dieitii Nemesis (761) supranumita póte si Adrastea (762).

Femeile se ocupau si cu inmultirea passeriloru domestice, gasca, gaina, ratia (763) sociale nedespartite in toti timpii alle omului sedentaru si alle triburiloru cutriortóre; asemenea si cu crescerea albineloru, alle caroru faguri de mie:e formá unu articulu allu comerciului si allu economiei casnice. (764)

Afara de viati'a pastorale si agricole, care formeaza ua minunata preparatiune de resboiu, venetórea jucá unu rolu insemnatu in exercitiile Getiloru si Daciloru, ea fi-

(761) C. I. L. III, 1547, inscriptiune aflata la Marga (Pons Augusti) in apropiere de Portile de Feru :

DEAE. NEMESI
AEL. DIOGENES
ET. SILIA. VALERIA
PRO. SALVTE. SVA. ET
FILIORVM. SVORVM
MATER. ET. PATER
EX. VOTO. A. SOLO
TEMPLVM. EX. SVO
FECERVNT. COLLE
GIO. VTRICLARI
ORVM

(762) C. I. L. III, 944, descoperita la Mikhaza, nu departe de versarea Nyaratului in Muresiu ;

IN H D D
ADRASTIAE
COLLEG
VTRICLARIORVM

«In honorem domus divinae Adrastiae, collegium utriculariorum »

Despre Adrastea vedi **Strabo** *geogr.* 575. 586. 588.

(763) **Hohn**, op. cit. 323—325.

(764) **Herodotu**, V, 10. **Aelianus**, *De natura animalium*, II c. 7.

indu nu numai ua placere, ci si ua necesitate de aparare contr'a animaleloru selbatete (765) d'in muntii si padurile Daciei. (766)

§ 50

Se scie cata legatura strinsa are architectur'a cu institutiunile politice si religiöse, cu obiceiurile nationale si alle administratiunei interioäre alle unei tierri. Asupr'a acestorü institutiuni ansa la poporulu dacu vediuramu co marturiile scrise lipsesou cu totulu, cum nu mai pucinu si asupr'a architecturei dace. Dara acésta nu puté luá ua desvoltare originalä si independenta de inriurirea esterna — la unu poporu care nu erä destinatu a produce de a dreptulu artisti, coci insesi orasielä dace nu puté sa se desvolte, atatu d'in caus'a feodalitatii unei nobilimi militare si territoriale stapebindu mosii intinse, pre candu multimea populatiunei data la pastorie si munc'a campului, locuía in sate respicite prin munti si déluri, — catu si d'in acea co orasielä dace, cá alle mai tuturoru popóreloru barbare in simtiulu classicu allu cuventului, nu orau formate de acea asociatiune religiösa si politica a familieloru, pe care se rezemá la rasale greco-latine, constitutiunea pururea viciaie si puternica a cetatii. Cu acésta nu voimu a dice co Daciloru le lipsea unu incéputu de arta, corporatiunile de constructori indigeni destoinici ca sa cladésca niste locuintie simple séu ziduri rude in giurulu orasieloru; anso inginerii si architectii cu maestri'a ce ne lasa a intrevedea fortaretilä si edificiile de pre basso-relievrile Columnei Traiane, cu greu este a presupune ca sa fi fostu chiaru Daci. Si pentru acésta avemu marturi'a deslusita a lui Dione Cassius co Decebalu chemase architecti si ingineri d'in Rom'a, si co se 'ndetorá chiaru prin tractatu imperatulu Domitianu a-i procurá asemeni maestri. Amu arrettatu deja co architectur'a militara a Daciloru este in mare parte romana, unele cetatiui paréndu a fi fostu copiate intogmai dupo modelulu cetatiuiloru romane (767). Blockhausele asemenea suntu construite *ritu romano*. (768)

In architectur'a civile suntemu mai multu inclinati a cautá artea propria daca. Column'a ne representa, cându simple colibe facute cá pichetele graniceriloru románi,

(765) Cf. Hasdeu, *Columna lui Traianu*, 1875 p. 97, despre zimbru in Daci'a.

(766) Aristotele, H. A. 9, 36, 4 rapporta co in regiunea Thraciei numita Kedreipolis (ἐν δὲ Θρακίᾳ τῇ καλουμένῃ ποτὲ Κεδρεῖπόλαι; in scrierea de *mirab. auscultat.* 118 se cite sco: Θράκη ἢ ὑπὲρ Ἀμφίπολιν; Cf. si Pliniu h. n. 10, 23) se venéza passerile prin curui domesticiti, cari luandu in góna paserile, le facu a se pune pe pamentu, unde venetorii cu prajini le omóra séu le prindu. Déca acésta era ua inventiune a Thraciloru, si déco era cunoscuta Getiloru si Daciloru (cum crede W. Schmidt, in Arch. des Ver. Siebenb. land. N. F. IV, 1 p. 42) nu se pöte sustine cu sigurantia. Despre acelasi obicei la Indieni si Egypteni vedi Ktesias ap. Photius, si Aelian N. A. 4, 26; 5, 36. In Thraci'a Celtii invetiara venetórea cu passeri rapitóre, si o facura cunoscuta apoi Germaniloru si altoru popóre. Vedi Hehn, op. cit. p. 327—332.

(767) Vedi mai susu, cap. XI, § 12.— Partea architecturalä de pe Columna representa öre-cari a-nalogii cu figurile de traditiune antica alle unei scrieri a lui Apollodoru asupra artei de a incongiura cetatile. Vedi acestu tractatu in *Mathematici veteres* ed. Thevenot.

(768) Vedi tabell'a lit. T, fig. Nr. 7.

de scanduri, cu unu coperisiu cu doue stresini, asi'diate pre trunchi de arbori taiati in muchii si infipti in pamentu (769), cându cascioare patulatore de lemnu, cu ua ferestra d'assupra usii, imprejmuite de uluci formate d'in blani retezate piedisiu la verfu, intogmai cum se vede pene adi la curtile locuintieloru nóstre muntenesci (770); candu, in fine, orasie cu constructiuni pre unu planu mai modernu, ansa de unu caracteru localu (771) cu turnuri rotunde ce au ferestre si acoperisulu conicu terminatu intr'una verfu (772), cu cladiri de pétra cubica in colonade si frontone de styly greco-romanu (773), cu edificii publice remarcabile, palate si donjone (774). Aceste d'in urma ne indica orasiulu regescu. capital'a regatului lui Decebalu, in care regele trebuia negresitu sa aiba, ca si regii Macedoniei (775), unu mare edificiu, ua casa regale, Βασίλειον, destinata a servi cá locuintia suveranului si curteniloru sei, si care probabilu era oper'a mesteriloru streini mai alesu greci, obicinuiti in totu timpul a lucrá prin tierrile semi barbare, in Macedoni'a, Thraci'a, Scythi'a, atrasi de avutiile puterniciloru monarhi (776).—Este adevveratu co hypothesisa nu se 'ntemeia-dia pe vre ua marturie positiva si directa, ci numai pe unu faptu particuláru : aflarea de monogramme si litere grecesci pre petrele din zidari'a daca de la Gradistea (vechi'a Sarmizegethus'a (777), cum si unele edificii dace pe Columna Trajana, cari amintescu de siguru architectur'a gréca modificata póte dupo unele obicinuintie locale; — insa chiaru si in lips'a acestor'a — vorbescu faptele generale ce suntu de luatú in séma mai allesu in conditiunile vietii civile la antici. (778)

Catu despre architectur'a religiósá a Getiloru si Daciloru nu este fora interesu a a-

(769) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 1.— Tabell'a II. — Fröhner, Col. Traj. pl. 79—81.

(770) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 1, 6.— Tab II'a V.

(771) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 3; tabell'a lit. S. fig. Nr. 2, 3, 6.

(772) Tabell'a lit. T, fig. Nr. 4; tab. lit. S. fig. Nr. 3; tab. VIII.— Col. Traj. ed. Fröhner, pl. 143—144.

(773) Tab. lit. S, fig. Nr. 1; tab. lit. T, fig. Nr. 2.

(774) Col. Traj. ed. Fröhner, pl. 154—155. — Ecce plansiele d'in editiunea d-lui Fröhner, unde se representa orasie si case isolate ale da-iloru : pl. 118—120; 70; 105; 143—144; 145—151; 154; 155; 74—75; 76; 79—81; 50—51.

(775) Heuzey, *Un palais grec en Macédoine*, Paris, 1872.

(776) Anco d'in timpul lui Homeru mesterulu grecu, τέκτων, se ducea voiosu d'n tiarr'a sea, ori-unde 'lu chemá regii d'in tierrí departate. (Homer. Odysea, c. XVIII v. 3-2 seq.) P-ntru Macedoni'a avemu martur 'a anticitatii co regele Acholaos, chemase a palatulu seu intre alti ómeni insemnati cá Agathon, Choebilos si Eurip de, chiaru si pre cellu mai mare pictoru d'in acellu timpu, pre Zeuxis, insarcinandu-lu a-i decorá palatulu seu, (Aelian, h. v. XIV, 17; Cf. Plin. h. n. XXXV, 36). Titu-Liviu vorbescu asemenea de palatulu celebru de la Pella alu regiloru macedoni.— Aru fi de presupusu co si in Daci'a cu inceputulu epocii de regenerare si de marire a statului intreprinsa de Boerebiste si colegulu s u Deceneu, lucrarile de zidarii, fortificatiuni de orasie, constructiuni de drumuri, temple, etc cata a fi fostu direse de art.sti capabili veniti d'in Greci'a póte cu cét'a loru de lucratori.

(777) Ackner, in *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* I, 1844, p. 18 seq. : *Reisebericht über einen Theil der südlichen Karpathen*. — Cf. mai la valle cap. XII.

(778) Fustel de Coulanges, *la Cité antique*.

mintî textulu raportatu de Macrobiu (779), co Thracii inaltiau lui Bacchus-Sabazius — identicu lui Zalmolxis — sanctuare in forma de *rotonda*, cu ua deschidietura in midiloculu coperisiului. Faptulu pare insemnatu, caci forma rotunda, cerculu, avé pentru antici unu caracteru simbolicu si sacru, standu in relatiune cu cultulu vetre si cu constitutiunea religioasa a cetatii greco-romane. Asemenea altare circulare se aflá in mai multe parti alle Greciei. la Mantinea (780), la Athena (781), la Delphi, la Epidauru (782), la Sparta (783) la Samothrace (784) cum si la Rom'a (785). In Pisidia aprópe de Sazak s'a descoperitu chiaru unu altaru circularu care representa pe un'a d'in fetie o femeia, si pre alt'a unu sierpe cu mari buce, *παρειας ὄφις*, — emblem'a lui Sabaziosu — ceea-ce nu lasa indouiala co altarulu circularu se tineá de cultulu sabazicu. (786)

§ 51

Remane sa arretámu procedeele de constructiune si materialele usitate de Geti si Daci.

Vitruviu presupune co la originea civilizatiunei tóte popórele a trebuitu sa construiasca locuintiele loru cu stalpi verticali legati impreuna cu craci de arbori séu cu noroiu, si coperiti de trestie si de fundie; astu-felu de acoperisiu apoi se intarea cu pamentu; ellu adaoga co este lesne a'si face cine-va ua idee de atari constructiuni primitive vedédu cea-ce se obicinuesce anco in timpulu seu (finele primului secolu dupa Chr.) in Galli'a, Ispani'a, Aquitani'a si Lusitani'a (787). Asemeni colibe luau in partea superioara form'a unui cylindru in reliefu, precum se póte vedé pre Columna Antonina si in datele scriitoriloru Greci si Romani. Anume cea d'anteiu ne presenta casele Marcomaniloru si Quadiloru compuse de gardu legatu in rescruce cu fringhii inodate si in forma de cylindre co coperisulu bombatu, fora ferestre, si cu usia rectangulara. Casele Celtiloru le descrie Strabo (788) co erau de forma circulara *θολοειδεϊς*, facute d'in scanduri si nuelle impletite, *ἐκ σανίδων καὶ γέρρων*, co-

(779) I, 11.

(780) Pausanias, VIII, 9 5.

(781) Idem I, 5, 1. — Pollux, VIII, 155. — Andoetd. I, 45.

(782) Vitruviu VII. — Pausanias II, 27, 3.

(783) Pausanias III, 12, 10.

(784) Gustave Deville si Coquart au descoperitu in Samothrace unu forte frumosu templu rotundu, a carui fundatiune se atribue unei princese macedone, fica primului Ptolemeu. Vedi *Archives des Missions scientifiques et littéraires*, II série, t. IV, p. 253. — D-lu Heuzey, *Un palais grec en Macédoine*, p. 28, amintesco anco si insemnatulu edificiu circularu numitu Philippeion facutu de regele Philippu, si descriu de Pausanias, V, 20, 9.

(785) Templulu rotundu allu Vestei, unu felu de tholus. Ovid., *Faste*, VI, 19.

(786) *Bulletin de correspondance hellénique*, I p. 369.

(787) Vitruviu, II, 1.

(788) IV, 4, 3. Cf. idem, VII, 1, 3. — Iordanes, 2: «virgeas habent casas, communia tecta cum pecore, silvaeque illis saepe sunt domus.» — Iar despre Slavi, vedi Procoplu de bell. gotb. 3, 14.

perisiulu loru imenseu de paie séu trestie inchipuindu nisce cupole. Acestu modu de constructiune primitiva se constata la tóte popórele locuítóre in regiunile paduróse; acolo in sa unde materialulu de cladire lipsea, in nemarginitele steppe, locuintí'a omului era carravan'a pe patru séu siese rote, eladita ca si o casa ὄσπερ οἰκῆματτα (789) adevărata casa mobilă, casa pe róte, ἀμαξοφόροι οἰκοί, pre cum numesce Pindaru carrele Scythiloru nomadi. — Getii, anume cei cutrieratori prin baraganele Romaniei resaritene pene la Dnistru, cata sa fi avutu intr'unu timpu asemeni locuintie, imprumutate de la vecinii loru Scythi si Sarmati; pe candu in regiunea mai apuséna a tierii, traiau ca si Dacii in case de gardu cu patru pareti si cu ua feréstra d'asupra usiei, cum le vedemu inchipuite pe Columna Trajana. Se intiellege co d'in aceste fragile cladiri nimic nu puté ajunge pene la noi, cum observa si d-lu Boliacu: «Locuintiele Daciloru prin cetati fiindu numai facuts de lemn, au trebuitu sa putrediasca cu deserversire. Caramid'a si cimentulu au fostu absolutu necunoscute de Daci; caramid'a si cimentulu loru era numai bloculu uriasiu, monolithulu, ca sa me exprimú astu-felu, care constituia murulu cetatii, si acestu modu de facere de caramida si de cimentu intrebuintiatu de va fi fostu si la facerea locuintieloru private, se confundá in derimaturile cetatii. Pene asta-di in ver'o patru cincii cetati in care amu sapatu n'amu pututu gasi nimic care sa-mi póta spune ca este unu perete de locuintia privata» (790). — Cu timpulu anso, pe langa colibele strimte de lemn si pamentu argilosu si coperite cu siovaru, se construí altele mai solide, d'in piatra bruta, fora varu séu cimentu (791), si numai tardiu, gratie injuriirii civilizatiunei greco-romane, Dacii ca si Celtii invetiara a face o temelie de pétra pe pamentu; si a taiá regulatu pétr'a.

Amu vediutu dejá cu ce intentiune de soliditate ei concepú si esecutau zidurile celle mari pentru apararea cetatiloru, la cari ziduri anso lipsea mestesiugulu, caci lemnulu si hum'a inlocuiau in launtru — pétr'a, intrebuintiata numai la pardosél'a zidului. Resturile, marturii visibile ajunse pene la noi, din aste zidarii, suplinescu tacerea textelor. Asia, la Gradistea (in Transilvani'a, Vallea Hatiegului) intre riurile Valea Alba si Riulu Albu, pre ua cósta inalta de munte sta in fintia pre ua distantia de 1280—1290 pasi in circuitu, fortificatiuni de petre lungi aprópe 63 cm. si gróse 31 5. cm. renduite fara cimentu; mai josu uriasie ziduri de forma ziczacka d'in piatra regulatu taiata; pe la midilocu cu unu stratu de lemne spre mai buna intarire; in partea ostica, temeliele unui edificiu rotundu de 90' in diametru, incongiuratu de unu zidu mare grosu 2¹/₂' si facutu numai d'in petre taiate; de asemenea pe malulu nordicu allu *Vaii Albe*, la *Frécele Albe*, la Cetate (langa Kis-Oklos) la Piatr'a rosie (langa Lunca [792] si la Mejgradu (793) se vedu resturi invederatu

(789) Hippocrat, *de aere* etc. 25.

(790) *Trompeta Carpatiloru*, 1869, iulie ³/₁₅ Nr. 740.

(791) Hehn, op. cit. p. 122.

(792) *Ackner Archiv. für Siebenb. Landesk.* I 2 seq. — Neigebauer, *Dacien* 97. — Goos, *Archiv für Siebenb. Landesk.* N. F. XIII, 2, p. 239—240. — Idem, XIV, 108.

ante-române, ce ne permitu a ne face ua idee despre zidurile cyclopeene alle Daciloru, despre orasiile loru intarite pe cari basso-relievurile Columnei Trajane ici si colo le indica.

Caramid'a se pare co n'a fostu cunoscuta Daciloru, si in genere in tierrile Dunarei midilocie, inaintea Romaniloru (794). Pietrele de zidu erau fara cimentu, — acoperite pe d'in afara cu unu stratu grosu de pamentu argilosu, care se ardea pene ce se facea rosu pr'in foculu d'in giurulu zidului. La alte cetati dace zidurile se recunoscu a fi cladite cu pamentu batutu, amestecatu cu paie si nuiele, si asiediatu intre doni pereti de scandure. Palisadele de lemnu perindu prin actiunea focului, pamentulu batutu, intaritu si pirjolitulu ne presenta ua massa compacta, cum s'a pututu constata la Tinosu jud. Prahov'a (795), la Nedati pre malurile Vedei si la vre-ua alte patru cincii cetati cercetate de d. Bolliacu. Cassele d'in intrulu cetatiloru, ca si turnurile si donjonele ce se vedu pre Columa'a Trajana fiindu anso celle mai multe construite cu materialu lesne de arsu, d'in lemne si scanduri, nu este de mirare deco celle peste patru-dieci orasie cunoscute in Dacia, n'au lasatu mai nici-ua urma, rose fiindu de dintele timpului, si abia deco ici si colo se mai regasescu barnele si blocurile de pamentu intarite prin focu, si purtandu anco semnele ingradelii sapate pre densele.

§ 52

Despre olari'a daca nici-unu anticu nu ne-a lasatu vre-ua mentiune. Deco ne raportamu la obiectele de lutu, ole, vase si hãrburi descoperite in diferitele parti alle Daciei, avemu specimene destullu de variate de forme si de ornamente (796). Pene la ce gradu de certitudine se potu elle atribui Daciloru, si clasificã dupo epoce, vomu arretã in capitolulu urmatoru.

Despre industri'a metalurgica, orfaurari'a si argentari'a daca, basso-relievurile Columnei traiane ne dau ua idee destullu de favorabile. Studiindu cu atentiune armele cari impodobescu piedestalulu Columnei, invetiati (797) au recunoscutu co

(793) Gooss, *Archiv für Sieb. Land. N. F. XIII*, 237, 293. — *Torma, Neue Inschriften aus Dacien in Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*; herausgeg. von O. Benndorf und O. Hirschfeld, jahrg. III, heft 2, Wien 1879. Vedi pre largu in cap. XII despre nmele de asiedieminte ante-române, in Daci'a.

(794) Nici Germanii, dupa marturi'a lui Tacitu, (*Germ. 16*: ne caementorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem) nu cunoscẽu caramid'a senu cimentulu.

(795) C. Bolliacu, *Trompeta Carpatiloru. 1869*, Nr. 739.

(796) Vedi tab. K, L, M. — Idem, *Trompeta Carpatiloru*, Nr. 1137 (20 iunie 1874), cu ua stampa. — Idem, idem, Nr. 1255 (27 iunie 1876). — Idem, *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* n. 1., XIII, tab. XV.

(797) Ferdinand de Lasteyrie, *Essai de restitution d'un des boucliers daces, représenté sur les bas-reliefs de la Colonne Trajane*; in *Comptes-rendus des séances de l'Acad. des Inscr.*, juillet-août 1868, Paris. — Vilh. Fröhner, *La Colonne Trajane*, ed. Rotschild, Paris 1872, v. I, introduction.

elle reprezintă productul artei naționale a poporului dacu, ua arte care, sub multe privințe, aru avé mare analogie cu artele popóreloru barbare, cu a Saxoniloru, Franciloru, Gothiloru. D-lu Fröhner întemeiadia această ipoteză pre marturi'a lui Pausania (798), dupo care faurii de armaturi sarmati au cedau intru nimica artistiloru greci, precum si pre textulu lui Herodotu (799) despre armele Massagetiloru si Seythiloru.

Scuturile ovale séu exagonale erau imbracate cu auru si cu totu felulu de ornamente sculpturale renduite cu gustu si lucrate cu finetia : stelle, semi-lune, rosete, palmete, dinti de lupu, masce de leu, pelte de amazone, foi de edera, corone de lauri, séu bande largi ingradite cu incrustatiuni de sticle séu de grenate (800). Pre tabel'a lit. R se pôte vedea unu mare scutu dacu de forma ovale, la centru cu unu feliu de rondella in relievu compusa d'in mai multe cercuri concentrice cu diferite ornamente, d'in cari celle mai esterióre, in forma de pelte. In sensulu axei cellei mari, doue nervure rectilinii avédu la fie-care latura ua girlanda compacta de foi de lauru, cu ua curba neregulata, cá unu feliu de elipsa turtita la capéata; iar in sensulu axei cellei mici, unu ornamentu cu doue ramuri incovoiate de forma caracteristica barbara, adevérata ingradire intogmita d'in triunghiuri si patruletere neregulate, in care pôte sa se fi aflatu incrustate sticle séu grenate, pe cându unu siru de ornamente in forma de colti este dispusu intr'unulu d'in cercurile concentrice, iarú alte doue sire de acelasiu feliu impodobescu ambele lature alle axei cellei mari. Patru palmette symetrice lega partile ornamentatiunei aménduror'a axe.

D-lu de Lasteyrie observa co această systema decorativa se intempila pre fibulele anglo-saxone, pre armele lui Childeric aflate in mormentulu d'in Tournay, pre armele descoperite la Pouhans, si pre alte obiecte, si co ea prezenta unu amestecu de elemente alle artei classice si alle stylului barbaru, pre care Gothii mai tardiu flu dusera cu densii in tierrile pre unde 'si au intinsu cuceririle lorú. D-sea se amagesce anso stabilindu ipoteza sea despre ornamentele cu petre ingradite dupo pavezela Daciloru, pre identitatea admisa cu eróre de mai multi invetiati Germani si Francesi, intre Geti si Daci, cu Gothii si Deutschii séu Germanii, cari, acesti din urma, suntú considerati de d-lui cá unicii inventatori si practicanti ai orfaurariei ingradite.

Déco cu totu d'in-adinsulu aru fi sa se admita co acele scuturi dace au avutu pe elle asemenea splendide déra fragile ornamente, apoi mai lesne aru fi de crediutu co ei au imprumutatu artea de a le confeccioná d-la vecinii lorú Seythii Tanaiticii si Borysteniti, in a caroru tíerra pare, dupo parer'a d-lui A. Odobescu (801), a se fi nasoutu acea procedare artistica, de unde au imprumutat'o Gothii spre a o practicá

(798) I, 21, 5 : Σαυροματικός θώραξ, ἐς τοῦτων τις ἰζῶν οὐδὲν ἤσσαν Ἑλλήνων τοὺς βαρβάρους φήσαι σοφοῦς ἐς τὰς τέχνας εἶναι.

(799) I, 215.

(800) Lasteyrie, l. c.

(801) *Cununa a mare de la Novo-Cerkask*, Bucuresci 1879 p. 116 si 19.

si a o respandí prin tóte tinuturile europene, pre unde ei au trecutú ori s'au asiediatu mai in urma.

Coifurile au form'a conica a caciulei asiatice, cu jugularele séu bàerile de barbie largi, aparatorea-cefei cu soldii, si ornamentele sculptate celle mai variate : aripi, palmette, vitia sierpuita, umflaturi alaturate, amoruri séu sgriptiori in fuga (802). Unele din aceste coifuri, si mai cu séma cellu reproducu pre tab. R la drépt'a susu, au sub raportulu formei si allu decoratiunei, multa asemenare cu doue coifuri conice descoperite in Franci'a, unulu, intr'unu vechiu bratiu allu Senei, si adi pastratu in museulu Luvrului din Paris (803), si cellu-altu intr'unu cimitiru gallicu la Berru, departamentulu Marnei, adi in museulu St. Germain (804). Primulu, dupo descriptiunea d-lui E. Viollet Le Duc, se compune dintr'ua tichie de arama batuta dintr'ua singura bucata, destinata a acoperi craniulu mai susu de urechi, si avendu ua aparatóre de céfa imbracata cu ua placa de feru; peste tichie, e asternuta ua siuvitia de feru, si d'asupr'a acesti'a, alta de arama cu ornamente in relievu, iar la verfu, ua parte conica de feru, ce se termina cu unu tubu destinatu a tine crést'a impenata. Smalturi rosii si albe, despartite prin ingradeli de feru forte subtile, si rosete de auru acoperea band'a inferióra, aparatóre cefei, conulu superioru precum si celle doue jugulare; iar pre zon'a intermediara figureadia, suflata in arama poleita cu ua foitia de auru, ramure continue de palme intortochiate, sire de perle si de fire incovoiate, tóte acestea fórte fine si puçinu resarite. D-lu Viollet Le Duc, judecându dupo caracterulu de ornamentatiune, procederile de fabricatiune si stylulu ornamenteloru : alaturarea ferului cu aram'a, alipirea ferului si a ferului smantiuitu pe arama, incustatiunea cu fiertura a roseteloru de auru pe aceste smaltiuri, palmele intortochiate, cum si asemenarile coifului cu alte doue séu trei identice arme de pe pedestalulu Columnei Traiane, conchide ca atare coifu nu e de admisu a fi de fabricatiune romána, gala, franca séu garmana, ci orientale, apartinèndu vre unei capeteni d'in Orientu venita cu Atila.

Cotu d-spre coifulu de la Berru gasitu intr'unu momentu langa unu cadavru ce fusese astrucatu pe carulu seu, d-lu Al. Bertrand, d'in trei ipotese ce s'aru puté face asupra originei lui : originea etrusca, originea indigena galla, si originea séu inspiratiunea orientale, directa caucaso-danubiana, se pronuncia in favóra celei d'in urma, caci d-sea regasesce in fabricatiunea acellui coifu, lucrarea d'in ciocanu atatu de obicinuita la Gallii Dunarii; in form'a lui, aprópe form'a coifurilor conice cu maingu la verfu si cu ua aparatóre de céfa usóra representate pre basso-relievurile assyriane din palatulu lui Sargon; in motivele de ornamentatiune alle lui, flórea trifoiata, care sustine palme resturnate, si care s'a semnalatu si pre diadem'a de auru

(802) Tab. R.— Tab. VI.— *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 7—25.

(803) E. Viollet Le Duc, *Casque antique*, in *Revue archéologique* 1862, I p. 225—227.

(804) Al. Bertrand, *Archéologie Celtique et Gauloise*, Paris 1876, *Le casque de Berru*, p. 362—383. — Mai vedi despre coifuri Charles De Linas, *Les armures des hommes du Nord*, Paris 1869, si Lindenschmidt, *Die alterth. unser. heidn. Vorzeit*, Mainz 1864.

de la Eygenbilsen, si pre unu vasu descoperitu la Armstein, cum si pre colanele de auru din movilele de la Besseringen, aprópe de Trèves (805). Cestinnea asupra unei atare arte orientale *indo-caucasice*, si influenti'a ei asupra poporeloru de la Dunare, se voru desbata in capitolulu urmatoru.

Dacii pretiniau si luxulu unelteloru casnice si allu articoleloru de podoba. Pre Column'a Traiana se representa mai multi catfri incarcati cu unu enormu numeru de vase de argintu si auru de lucratura póte gréca, cari caduusera in man'a invingetoriiloru. Pre tabel'a G Nr. 15—19 am reprodu su aceste vase, probabilu serviciulu de méssa allu regelui Decebalu. Unu altu basso-relievu ne arréttá tipsii incarcate de giuvelluri, pe cari unele capetenii dace se grabescu a le oferí imperatului románu, pentru scaparea vietii loru. Doue d'in vasele dace de argintu si unu cornu de zimbru impodobitu cu petre scumpe, fura consacrate de cotre Traianu, in timpul expeditiunei selle in Orientu, lui Jupiter Cassianulu in sanctuarulu seu de langa Seleucia. (806)

Déro judecându dupo abilitatea ce lasa a se presuppune sapaturile ornamenteloru in auru si argintu de pe coifuri, platosie, scuturi si alte arme, cum si de pe hamutulul cailoru (807), nu se póte dice cu sigurantia co Dacii erau artisti, co orfaurari'a, argintari'a, frumózele-arti, cá sculptur'a si pictur'a infloreau intru cátu-va la densii, asemeni productiunii puténdu sa fie lucrate aiurea, séu si in tíerra, anso de mesterei streini, atrasi d'in coloniile grecesci de la Marea-Négra, séu d'in alte tierri.

Ori-cumu ar fi, este greu de esplicatu esistenti'a contimpurena a acelloru arme de lucratura atatu de fina si delicata, cu productiunile artei monetare, care se reduce la nisce barbare imitatiuni dupo staterel grece séu la unele monede anepigraphhe degenerate, de argintu amestecat cu mare catatime de arama, reu batute, cu margiunile nezimtiuite, si pe cari abia déco se recunnósce figur'a séu capulu omenescu, si typurile animaleloru, adesea abia schitiate. (808)

§ 53

Parte d'in anticele mine de auru si de argintu alle Transilvaniei (809), lucrate de

(805) **Bertrand**, op. cit., 382.

(806) Vedi mai susu cap. XI, not'a 118.

(807) *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 175.

(808) Tab. H si I.—Vedi si cap. urmatoru.

(809) Urme sigure despre ua esplotatiune antica a mineloru de auru d'in Transilvani'a se constata la Noesiagu (Nagyág) Boitia (Boicza), Ruda, Bradu (Brád) Tiebia (Czebe), Baia de Crisiu (Körösbánya, Altenburg); apoi, spre resaritu, la Rosia (Verespatak) Ofenbaia (Offenbánya, Offenburger); in nordu la Rognu-vechia (O-Rodna, Alt-Rodna), si in Banatul Temisorei la Sasca si Moldova. Vedi **Sam. Köleseri**, *Auraria Romano-Dacica*, Posonii et Cassoviae iterum, ed. I. Seiverth 1780 p. 1—46. — **Ackner**, *Jahrb. der Centralcommission*, Wien 1856 si 1857. — **Bernhard v. Cotta**, *Ungarische und siebenbürgische Bergorte*, Leipzig 1862. — **Gooss**, *Archiv des ver. für siebenbürg. Landesk.* n. f. XII, 1. p. 151 seq.

Romani aneo d'iu primii anni ai cuceririi (810), fusesera fora indouiala utilizate, de si nu intr'unu chipu sistematicu, mai inainte de cotre Daci, dupo cum probédia atatu martoriile celloru antiei despre vestmintele aurite si sculele de aur alle Agathysiloru (811), despre comorile regelui Decebalu, despre celle cinci milione de litre de aur, diece milione litre de argintu, fora a mai socotí vasele si alte scule pretióse (812) cadute in manele Romániloru, dupo cuprinderea Daciei, déro si d'in multimea giuvelleloru de aur si argintu aflate in Transilvan'ia si Ungari'a, de cari abunda museele d'in Viena si Pestha, cum si d'in a mondeloru de argintu, ce arcétta in descompunere elemente identice cu alle argintului transilvanu, caracterisatu prin ua cantitate mai mare de aur, adesea preste 2 la suta, ce contine.

Nu mai pucinu insemnatu erá aurulu scosu din nasipulu riuriloru aurifere, atatu de nume:óse in Daci'a, cá Oltulu (813), Ariesiulu (814), Ampoiu, Muresiu, Somesiu, Sebesiu, Motru, Lotru, Argesiulu, Demboviti'a si alte riuri mai mici cá Pianu, Topologu, etc. (815). Acestu modu primitivu de extractiune, communu la tóte popórele, e de admisu co nu remasese necunnoscutu Daciloru, si co ei sciau sa se folosésca de avuti'a metalica a tierrii loru.

(810) Se scie co Traianu adusesse colonisti d'in Dalmati'a, anume pe Pirusti, ca sa lucredie minele de aur alle Daciei (Vedi C. I. L. t. cerata VIII, VI). Cellu mai vechiu *procurator aurariorum* ce cunnóscemu in Daci'a este M. Ulpus Hermias, unu libertu allu imperatului Traianu, dupo cum resulta d'in urinatórea inscriptiune afata la Zlagna (Zalathna) si publicata in C. I. L. III, 1312 :

D. M.
M. VLPIO . AVG
LIB . HERMIAE . PROC.
AVBARIARVM . CIVIS
RELIQVIAB . EX . INDVLGENTIA
AVG . N . ROMAM . LATAE
SVNT
SALONIA . PALESTRICE
CONIVNX . ET . DIOGENES
LIB . BENEMERENTI . FECER
VIXIT . ANN . LV

ceea ce se citeasca :

D(is) m(anibus) M(arco) Ulpio Aug(usti) lib(erto) Hermiae, proc(uratori) Aurariorum, cuius reliquiae ex indulgentia Aug(usti) n(ostri) Romam latae sunt. Salonia Palestrice coniunx et Diogenes lib(ertus) benemerenti fecer(unt), vixit annos LV.

(811) IV, 104 : Ἀγάθυστοι δὲ, ἀβρότατοι ἄνδρες εἰσι, καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα.

(812) Ioannes Lidus, de magistratibus, II, 28 : εὐδαιμόνων μὲν ἢ χάρα τοῖς χρήματιν.

(813) Despre aurulu olténu vedi BAWR, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Francfort 1778, in-8, p. 8. — Sulzer, *Gesch. d. trans. Daciens*, I, 152—153. — *Ungarisches Magazin*, III, *Beschreibung der österreichischen Walachei*. — Köleseri, *Auraria Romana dacica*, ed. Seyvert, Posoni 1780, *Valachiac cis alutanac descriptio*.

(814) Urme antice despre spalarea aurului se vedu la nordu de Muresiu, pre langa Ariessiu si valele sele Lupsia, Bistra, Campenii (Topánfalva) si Vidra. Idem la Pianulu de susu (Oláh—Pian).— Cf. Gooss, *Arch. des ver. siebenb. Landes*, n. f. XII, 1, p. 153.

(815) Vedi in *Verhandlungen und Mittheilungen des siebenb. Vereins für Naturwissenschaft*

Déco si minele de feru române de la Ghelaru, si celle d'in tinutul Hatiegului si allu Hunedorei, precum si baile de arama, cariera de marmura de la Bukova (816) si celle de porphiru de la Deva fusesere deja lucrate de Daci, este pucinu probabilu, pe cându pentru extractiunea sàrii d'in Ocnele de la Salinae (langa Muresiu, la Feltintiu) si de la Tarda, Clusielu etc., vorbescu invederate urne ante-române.

§ 54

Despre comerciulu Getiloru si Daciloru cu popórele vecine scriitorii antici nu facu nici-ua mentiune sigura. Monetele anso numeróse aflate mai cu séma in partea sudica a Transilvaniei, monedele d'in timpii diadochiloru lui Alesandru cellu Mare, statereleru de auru si drachmele de argintu alle lui Lysimachos regele Thraciei monedele Thraciei si Macedoniei d'in timpii posteriori, alle Egyptului si alle stateloru maritime grece, anume alle celloru de pe tiermulu illyricu allu marei-Adriatice cá : Kerkyra, Apollonia, Dyrhachium, denarii republicei române, si in fine statereleru de auru de la Cyzicu si dariculu descoperite la Galati (817) tóte acestea probédia co relatiuniile comerciale ale Daciei pre-romane erau strénse si forte dese.

Afara de Dunare, care in anticitate nu fuse numai fortareti'a natiuniloru civilizate si drumulu principalu urmatu de popórele barbare in mersulu loru cotre Occidentu, déro si ua insemnata artera commerciale, — la gurele acestui fluviu facéndu-se, d'in adúnca vechime anco, unu comerciulu insemnatu cu granc, animale, carne si pesce saratu, miera, céra, sare, lana, canepa, lemne, si sclavi (818), — alte cái

III jahrg. p. 101, list'a tuturoru riuriloru si lucruriloru d'in Transilvania unde s'a spalatu auru.

(816) *Jahrbuch der Centralcommission* 1856, 7.

(817) Vedi mai pe largu in cap. urmatoru.

(818) Despre comerciulu Greciloru cu popórele de la marea-négra vedi Ukert, *Skythien und das Land der Geten oder Daker*, Weimar, 1846, p. 257—264. — Gránele mai cu séma alcatuiau articolulu cellu mai obicinuitu si insemnatu allu comerciulu. Numai Athena importá d'in intins'a câmpie dintre gurele Dunarii pene la Hypanis (Kuban) aprópe atát'a grán catu ea primea d'in Africa, Sicilia, Eubea si alte insule, cum si de la cóstele marii Egee. Demosthene ne spune (*Leptin*, 31) : «Gráulu importatu de la Pontulu-Euxinu atinge numai ellu singuru aprópe aceiasi cifra de medimne catu totalulu cifrei ce primimu de la tóte cele-alte pietie.» Ellu pretiucesce, dupo documente oficiale, acésta cantitate la 400,000 medimne, aprópe 207,000 hectolitru. Theophrastu, (*Historia plantelor*, VIII, 4, 5. Cf. Aristotel, *probleme*, XIV, 2) observa co gráulu d'in nordulu marei-negre era renumitu pentru duritatea sea, pastrandu-se multu timpu si nesticandu-se printr'unu drumu lungu. Vedi interesantulu studiu allu d-lui G. Perrot, *Le Commerce des Cércales en Attique au quatrième siècle avant notre ère, Athènes et le Royaume du Bosphore Cimmérien*, in *Revue historique* dirigité par mm. G. Monod et G. Fagniez, deuxième année. tome IV. 1877, Paris. p. 1—73. — Comerciulu cu sclavii nu pare a fi fostu mai pucinu insemnatu. Numele de *Geta* si de *Davus* datu forte adesea sclaviloru in comediile antice dintr'ua epoea pucinu posterióra, este ua proba pentru unii despre originea geta si daca'a celloru mai multi sclavi d'in Athen'a, de órece obiceiulu de a se designá sclavii cu numile tierriloru de unde ei se tragéu, nu póte fi contestatu. Asia gasimu : *Thracia*, (femei'a unui thracu. Aristoph., *Vespilae*, *Pacca*, *Thesmophor*). *Lidus*, *Phrygius*, *Syrus*, *Cilic*, *Mysis*, *Doriae*. Probabilu *Geta* insemneadia unu sclavu d'in natiunea Ge-

punéu Daci'a in comunicatiune cu peninsul'a balcanica : cea care incepe de la Castolaci, trecéndu prin vallea Moravei, urcă muntele Hemus pre la Sophia, si prin actual'a Rumelia si Macedonia ducea la Saloniki langa marea-Mediterana ; ua alta calle, taindu transversalu peninsul'a balcanica, facilitá comerziulu cu Appolonia si Dyrrhakion ; pre cându ua a trei'a calle de la Dunare la Sava, si de la Siscia (Sisseg) la Emona (Laibach), se reunia cu drumulu principalu, care, prin Okra si prin Alpii Julieni, ducéu in Itali'a de susu (819). Se pare co aurulu ostrasu d'in minele Transilvaniei si d'in nisipurile aurifere, cu particularitatea sea de a contine $\frac{4}{5}$ ba chiaru $\frac{1}{5}$ argintu, erá cautatu cu deosebire in tierrile mediteranee — unde se gasesce auru electronu (numitu astu-feliu din caus'a culorii selle chihlibàrii) de aceiasi compositiune cá aurulu transilvanénu, si de unde se intorcea adesea transformatu in monede (820). Acestu auru erá pusu in comerziu in vergele batute cu ciocanulu,

flora. Acestia, cá toti Thracii, avéu póte obiceiuulu de a vinde proprii loru copii negutiatoriloru streini (Herodotu, V, 6). Traci'a devenise intru catu-va ua tiarra de sclavi, precum Thessali'a era ua tiarra de negutiatori (Pentru Thraci'a vedi unu esemplu in Antiphon, p. 714—715 ed. Reiske. Pe aprópe 300 inscriptiuni de la Delphi, datandu d'in allu 2-lea si allu 3-lea secolu antea erei nóstre, publicate de Wescher si Foucart. *Inscription recueillie à Delphes* Paris 1863, si in cari se indica originea sclavului, gasimu co Thracii erau cei mai numerosi d'in Sclavi, anume 18). Catu pentru *Daos*, *Daus*, *Davus* credemu co acestu nume nu are á face cu poporulu dacu, ci mai siguru cu *Dii* d'in Rhodope pe cari Thucydide II, 96, VII, 27 ii numesce Thraci τοῦ Δακκοῦ γένους, iar scholiastulu adauga : Δίου, Θρακῶν γένος, ὡς αὐτοῦ ἐν τῇ δευτέρᾳ λέγει. Chiaru versurile ce Terentiu (*Phorm.* act. I, sc. I, v ; I) pune in gur'a lui *Davus* :

Amicus summus meus et popularis Geta.

Heri ad me venit

probedia co si Geta si *Davus* erau d'in aceiasi tiarra, d'in Thraci'a. — Numele Daciloru apare cu multu mai tardiu in istoria si nu e de confundatu cu allu *Dii*loru. Vedi in acestu sensu Ukert, op. cit., 598, nota 9. — Bessel, *de rebus Geticis*, 67. Despre comerziulu cu sclavii d'in Thracia, Macedonia, Orientululu etc. Vedi H. Wallon, *Histoire de l'Esclavage dans l'antiquité*, t. I, 1879 editiunea II-a.

(819) Despre callea comerciale care ducea d'in nordulu Adriaticei la Dunare, si prin acestu riu, la marea-négra, vorbesc scrierea pseudo-aristotelica : περί θαυμασίων ἀκουσμάτων c. 104 (ed. Bussemaker) : se afla intre nordulu marei Adriatice si Pontulu-Euxinu unu locu, in care comerciantii ce negutiatorescu pre aceste mări, isi schimba marfurile loru.—Theopomp, ap. Strabo, 7, 5, 9 dice ce la Naron se gasesce Olaria de la Thasos si Chios (Theop. fr. 140, Mueller, fragm. hist. Gracc. I, p. 302). Strabo 5, 1, 8 dice despre Aquileia co este piati'a comerciale a somintieloru illyrice d'in giurulu Istrului ; unii cumpera marfuri, vinu, ce'lu incarca in butóe, si uatu-de-lemn, altii sclavi, animale si piei. Cf. idem. 4, 6, 10 ; 7, 5, 2 ; Cicero, *pro Fonteio* 1, 2 ; Mommsen C. I. L. V, p. 75.

(820) Chimistulu Fellenberg (Mittheilungen der naturforschenden Gesellschaft zu Bern, 1864, 1865) crede co aurulu d'in care suntu fabricate obiectele de la Hallstadt, nu puté fi adusu d'in Urali, ci mai probabilu din Transilvani'a. — Sacken, *Das Grabfeld von Hallstadt in Oberösterreich*, Wien, 1868 in-4 p. 119, tine mai siguru vallea Gastein séu Rauris, situata nu departe de Hallstadt, cá locu de provenintia allu acellui de auru, de óre-ce acolo se exploată metalulu anco d'in adunca vechime (Strabo IV, 208) — D-lu Hasdeu, care canta «*Colchida* cea cu iana de auru a Medeei, printre bogatele nassipuri metalice alle Olteniei.» (*Istoria Critica*, ed. II, t. I, p. 287) sustine co nu de la Gastein, nici d'in Transilvani'a, ci numai d'in Olteni'a «*provine excellintele metallu observatu in obiectele de la Hallstadt*», pentru co «*Ardélului ii lipsesce cu desoversire ua mare artera fluvi-*

in patru muchii, ascutite la verfu; iar altele sucite in torta s'eu in suluri de drotu, sau strinse in diferite moduri, serviau dreptu monede, fiindu purtate cu lantiuri, d'in care se scotea la trebuintia cate unulu s'eu doue inele. D'in 25 localitati d'in Transilvania unde s'au descoperitu asemenea monede-vergele, vomu indicá aci numai trei: la Gradistea-mica in vallea Hatiegului s'a aflatu in 1868 unu lantiu d'in 14 vergele de auru; la Bardotiu (comitatulu Odorheiu, *Udvarhely*), in 1858. 30 vergele, si in scaanulu Osiorheului (*Vásárhely*), mai multe alte in greutate de 600 gramme. (821)

Catu despre caile de comunicatiune in interiorulu Daciei elle nu puté sa se compare, nici d'in punctulu de vedere allu constructiunei, nici allu impartirii sistematice, cu minunatele retele de drumuri asternute cu pétra, ce Románii infintiaru in Dacia dupo cucerire. Urme vedite despre unu vallu de pamentu anterioru sioseleloru románe este vallulu numitu de poporu *Brazda lui Novacu*, care, dupo cum spune traditiunea poporana: «vine togmai de unde appune sórele si se sfirsiesce la resari-tulu sórelui. Novacu a trasu cu plugulu acesta brazda, avendu injugati doi bivoli albi, cari au trasu brazda chiaru prin Oltu, mai adaogindu co Oltulu face si acumu valluri pe unde a trecutú acésta brazda» (822). Asemenea mistica brazda, care taia in doue siesulu dintre Carpati si Dunare, se constata in Romanati prin comunele: Osica de susu, Sioperliti'a, Brancovenii, Dobrunu, Viisiórz, Popanzelescii, Grecii si Vladulenii, unde e calcatu transversalu de cotre callea romána, ce vine de la Islazu in susu spre Carpati pe malulu dreptu allu Oltului. (823)

Puntile peste riurile mari trebue sa fi fostu pucine la numeru, si de constructiune usióra. Pre unu baso-relievu allu Columnei Traiane (824) se vede infanteri'a romána trecéndu cu piciorulu unu torrentu d'in Transilvani'a pucinu aduncu, d'in cauza co podulu construitu țe pari, n'aré de cátu ua simpla podéla de scanduri forá palmaru, cum suntu pene asta-di puntile de la munte.

CAPITOLULU XII

Monumentele antice alle Daciei inainte de Romani

§ 1

Obiectulu acestui capitolu este enumerarea si descrierea pe scurtu a monumente-

ale» si «in aurulu transilvanu intra cellu multu 20—30 parti curate, pe candu acella d'in cimitirulu de la Hallstadt, ni ofera peste 70» iar aurulu olténu este cu multu mai puru de catu cellu ce se gasesce in Transilvani'a si Ungari'a. (Istoria Critica ed. II, t. I, 192). «Astu-feliu, conchide el-sea, insasi chimia se pronuncia contra transilvanului si pentru oltenismulu aurulu de la Hallstadt. Unu asemenea verdictu este definitiv (!), si demonstra anco ua data co sciinti'a istorica nu spóte ajunge la ua mare dosa de certitudine, déco nu va fi strinsu legata, dupo sistem'a lui Augustu Comte, cu tóte sciintile positive, caei istori'a e omulu, éru omulu este prism'a naturei»!...

(821) C. Gooss, *Die vorgeschichtliche Zeit Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1877 p. 9.

(822) Rapportulu invetiatorului d'in Brancoveni, ap. Odobescu, *Annalele Societatei Academice Romane*, X, sect. II (1878) p. 185.

(823) Vedi Odobescu, l. c. p. 187, 218.

(824) *La Colonne Trajane*, ed. Fröhner, pl. 164—165.

loru antice înainte de Romani aflate în Daci'a, clasificatiunea loru ethnica pre periode distincte si bine lamurite, si interpretatiunea fora precipitatiune si fora spiritu de sistema a faptelor cu decurgu d'in elle.

Se întilege lesne de cota însemnatate suntu aceste marturii imediate, autentice alle trecutului, catu de mari servicii nu este chemata pe acestu teremu a aduce istoriei scrise archeologia, mai cu sêma candu ea explora niste tierri locuite de popore ce n'au lasatu annale, si unde Romaniu petrundiendu forte tardiu, abia au pututu cunoște slabu, sêu nici-de cumu, secretulu unui trecut uitate pôte de chiaru aceia caror'a ellu le apartinea. În asemenea casu, instrumentele, armele, podobeles hainelor, modulu de îngropaciune, alle unui poporu suntu decisive despre starea lui culturale, despre gîndirile si sentimentele sele, despre traiulu si calitatile lui, despre legaturile comerciale, despre trêpt'a întregi civilisatiuni ce ellu a atinsu, — ba, une-ori, chiar superiore ori-carei traditiuni scrise.

S'a pututu vedé d'in cele tratate pene aci lacunele largi ce ne lasa la fie-ce pasu studiulu cestiuniloru relative la viata sociala si culturale a poporeloru Daciei ante-romane, notiunile restrinse si necomplete alle scriitoriloru greci si romani asupra atatoru puncte, si chiaru tacerea loru absoluta asupra altora si mai numeroșe. Descoperirile facute de cati-va anni în Romani'a, si mai cu sêma în Transilvania si Ungaria, unelte, arme, giuvele, monumente de ori-ce natura si de ori-ce destinatiune, cum si celle ce stau anco ascunse sub pamentu, suntu menite a umplé gradatu lacunele, a oferí pretioșe commentarii marturiiloru incomplete alle autoriloru, a vorbi acolo unde istori'a tace, si unde numai archeologia singura are cuventulu.

Anso pentru cá aceste fora viatia, enigmatiche obiecte sa devina fontane sigure de informatiune, trebuescu mai anteu cá terremulu sa fie exploratu si lamuritu, si ca monumentele cunoscute sa fie studiate si clasate cu mai multa întregime, grija si metoda sciintifica, de cumu s'a facutu pene acuru.

§ 2

Sapaturi si cercetari sistematice s'a întreprinsu pré pucine pre teritoriulu Daciei, celle mai multe d'in obiectele cari inavutiescu asta-di collectiunile publice si particulare d'in Vien'a, Pestha, Bucuresci, Sighisior'a, Sibiu, Brasiovu, Clusiu, Mediasiu etc., détörindu descoperirea loru întâmplarii, uaei ploi usiore, plugului sêu unor lucrari în pamentu cu alta destinatiune. De aceia în desiertu întrebâmu despre împrejurârile în care s'a gasitu cellu mai mare numeru d'in aceste obiecte: indicatiunea precisa a situatiunei obiectului facia cu celle-alte aflate în acelașu locu; natur'a terenului, adâncimea si altele, ce trebuescu tinute în sêma spre a sef la ce se întrebuintia acellu obiectu, originea lui si epoc'a precum si a dobândi ua imagina adeverata a istoriei culturalei; — rezultatulu cercetariloru unor seri de fapte, de comparatiuni si de descoperiri.

Chiaru simpl'a enumeratiune a tutoloru monumentelor scose la lumina pene asta-di în Daci'a nu este posibilu facia cu multimea celloru ce au peritu si peru dil-

nica prin topire, prin perdere, séu făcã cu celle imprastiate in diferite collectiuni alle Europei, dupo ce au trecut prin diverse mani și in diverse timpuri, fora a se scif macaru unde si cum au fostu descoperite.

Pentru afarile d'in portiunea Daciei de sub monarchi'a Austro-Ungara notitiile suntu mai abundante, gratia mesuriloru de timpuriu luate de catre guvernul si societatile savante, de a se inscrie in anume publicatiuni periodice ori-ce descoperiri de obiecte antice. (1)

(1) Vomu citã mai anteu de tôte : Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie, von Johann Gabriel Seidl I heft 1840—1845. II. 1845—1846. III. 1846—1847 publicatiune facuta in *Oesterr. Blätter für Literatur und Kunst* red. Dr. Ad. Schmidl, si apoi continuata de același autoru in *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, v. II p. 159—202; v. VI p. 205—272; v. IX p. 81—168; v., XIII p. 71—144; v. XV. p. 239—336; si apoi de Friedrich Konner in același archivu, v. XXIV p. 225—423; v. XXIX p. 185—327; v. XXXIII, p. 1—162; v. XXXVIII. p. 123—338. care se opresce cu descoperirile facute pene in 1866. Apoi : M. I. Ackner, Decennial Aufzeichnung des archäologischen Funds in Siebenbürgen vom J. 1845 bis 1855.— De același. Dacien in den Antiken Münzen (in I. K. Schuller, *Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart* Hermaustadt 1840, continuatiune in *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, I. 1856, VII, 1862, Wien).— Idem, die Römischen Altherthümer, in *Jahrbuch der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, Wien 1856 — Idem, die Colonien und militärischen Standlager der Römer in Dacien, *ibid*, 1857. — Idem, Römisch-dacische Altherthümer, in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, 1811, 1845 si neue folge, IV, Kronstadt 1859. — I. Arneth, Archäologische Analecten, ed. Geier 1851. — Idem, Gold- und Silbermonumente, K. K. antiken Cabinettes in Wien, 1850, Wien. Dr. I. F. Neugebauer Dacien aus den Ueberresten des Klassischen Altherthums mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen, Kronstadt 1851.— H. Finály, Az Erdelyi muzeum egylet évkönyvei. (Annales Associatiunei museului Transilvaniei, Clusiu, 1859—1873; n. serie I—V. — Koch, Antals Erdély ösemlös maradványai és az ösembere vonatkozó leletei, in *Az Erdélyi muzeum egylet*, n. série v. V. — Archaeologiai Közlemenyek Kiadja a magyar tudományos akademia (publicatiunile archeologie alle Academie de sciintie ungare) I—IX, 1859—1875. — Archaeologiai Értesítő a Magyar tudományos akademia archaeologiai bizotságának Közlönye, 1—IX, 1869—1875. — Orbán Balázs, A Székelyföld leirása történelmi etc., Pest, 1868—71, 5 tom. — Torma Károly, Adalek észak-nyugoti Dacia föld és helyratóhoz, in XI volum din *Jahrbücher der Königl. ungar. Akademie der Wissenschaften*. — Mittheilungen der K. K. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, I—XVIII, 1856—1873. cu unu supplement din anul 1874/5.—*Jahrbuch der K. K. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1856 si 1857.—*Siebenbürgische Provinzialblätter*, I. 1805, II. 1807, III. 1808, IV. 1813, v. 1824, Hermannstadt.—*Transilvania*, periodische Zeitschrift für Landeskunde, I. 1833, II. 1833, Hermannstadt.—*Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, I—IV, 1845—1851; neue folge, I—XIV. 1853—1877. Intre studiile aci publicate, citãmu mai cu séma : Fr Müller, Die Bronzealtherthümer, eine Quelle der älteren siebenbürgischen Geschichte, n. f. III; Ludwig Reissenberger, Der neueste archäologische Fund bei Hammersdorf, n. f. X; E. A. Bielz, Dakische Tetrachmen, n. f. XI si Karl Gooss, Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens, n. f. XIII; idem Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegenden, n. f. XIII si XIV. Studiile acestea din urma alle invetiatului professoru de la Gimnasiulu sasescu d'in Sighisiora mi-au servitu cu deosebire in enumerarea si descriptiunea monumentelor antice alle Daciei, de cari trãtãtia acestu capitolu. In fine mai ment'onediu si de oper'a doctorelui Romer Floris, Műrégészeti

La noi, d'in nefericire, lipsescu mai cu totulu asemenea notitie, si multu-pușinele obiecte pre-romane d'in collectiunile Statului si alle particulariloru, figurédia mai tóte fora indicatiunea provenintiei (2). Ce este mai reu, asemeni obiecte au fostu multu timpu nesocotite, nimicite, cá unele es nu erau románe. «Suntu abia 4, 5 ani, «marturisescó d. Bolliacu, d' cándu cercetediu ceramic'a dacica; pene acumu ciuci «anni marginému cercetarile melle *numai intru celle románe*. Astu-feliu facéu si «toti cati avéu la noi gustulu anticitatiloru. *Totu ce se gasea erá románu, si totu ce «nu pué fi Románu, erá barbaru, prin urmare bunu de sfaramatu, bunu de arun- «catu*. Dovada este co in collectiunile ceramice daruite de generosulu donatoru allu «Museului fericitulu generalu N. Mavros, nu se gasesce nimicu dacicu, precumu si in celle ce se daruía sau se vindeu Museului de cotre diferiti particulari.» (3)

Kalauz Különös Tökintettel Magyaroszágra, Pest, 1866, pe care am utilizat-o in ua traductiune romána, ce a bine-voitu a mi-o pune la dispositiune d. Al. Odobescu.

(2) Despre modulu cum s'a facutu la noi cercetari archeologice cum si nomenclatur'a tiparituri-loru escutate cu anune intentiune archeologica vedi Al. Odobescu, *Annalele Societáti Académice Romane*, X, sect. II, p. 174—178.

(3) *Trompeta Carpatiloru*, annulu XII, nr. 1137, an. 1874, iunie 20. — D-lu Bolliacu, prin sapaturile si cercetarile selle archeologice intreprinse in diferite localitati d'in tiarra, intr'unu timpu aprópe de 30 anni, a facutu multu, fórtu multu pentru archeologi'a nationale. Interessanta collectiune ce d-lui a reusitu a si formá de ceramica, obiecte de pétra, de bronzu, si de alte obiecte antice d'in tiarra de la noi, aru fi de doritu sa se cumpere catu mai iate de cotre Statulu románu spre a inavuti museulu nostru cu dens'a. — Articolele archeologice alle d-lui Bolliacu suntu imprastiate in diferite numero alle *Buciumului*, *Trompetei Carpatiloru* si *Monitorului Oficialu*. Vomu enumerá ací pre celle mai de capetenie, si cari ne-au servitu in studiulu de facia: *Rinerriu archeologicu* publicatu in *Curierulu Romanescu* d'in Bucuresci, annulu 1845. — *Colletoria archeologica in Romania*, Bucuresci 1858 — *Daco-Romane*, tabella litografiata cu anticitati alle Romaniei, Bucuresci. — *Archeologi'a si Numismatica*, in *Trompeta Carpatiloru*, Nr. 699 d'in 1869. — *Ua descoperire noua*, in Nr. 737 d'in 1869, allu aceluasi diariu. — *Cetateu Tinosulu*, ib. Nr. 739 din 1869. — Rapportu cotre ministerulu instructiunei publice, in Nr. 222, 223 si 224 alle *Monitorului oficialu* d'in 1869, scrisu si in editiune separata sub títlu de *Escursiune archeologica*. — *Archeologia: Pescera de la oberșii'a Iulomitiici, Pescera cu óllele, Comor'a d'in Cumpen'a Ciocarleului, Vallea Caseloru si mormintele de pre Vulcan'a mare*, in *Trompeta Carpatiloru* Nr. 846 d'in 1869. — *Pisculu Crasani*, ib. Nr. 870 d'in 1870. — *Comorarii si archeologi'a*, ib. Nr. 928 d'in 1871. — *Archeologia*, in Nr. 929 d'in 1871 acelasu diariu. — *Numismatica*, in Nr. 942 d'in 1871. — *Ceramica*, in Nr. 965 d'in 1872. — Rapportu cotre membrii comitetului archeologicu d'in Bucuresci, in Nr. 1010 d'in 1872. — *Archeologia*, in Nr. 1059 d'in 1873. — *Ceramica Daciei. Cumpulu mortiloru de la Zimnicea*, in Nr. 1137 d'in 1874. — *Ceramica preistorica a Daciei: Vodastra* in Nr. 1255 d'in 1876. — Parte d'in aceste articole suntu reproduse de d. Odobescu in *Annalele Societatei Académice Romane*, X, sect. II, p. 243—248, 256—265, 270—289. — Trebue sa citámu anco urmatorele importante scrieri alle d-lui Al. Odobescu: *Armele si uneltele de pétra si de ósu d'in epocele preistorice aflate in Románia*, in *Revista Sciintifica*, annulu III-lea, cu stampe. — Idem, *Notice sur l'antiquités de la Roumanie*, Paris 1868 in-8. — Idem, *Studie archeologice asupra arteloru in Románia*, in *Columna lui Traianu*, au. V, Nr. 4. 1874. — Idem, *Istoria Archeologiei*, Bucuresci 1877, 1 v. in-8, p. 773. — Idem *Relatiune despre localitatile semnalate prin anticuitati in judetiulu Romanati*, in *Annalele Soc. Académice Romane*, X, sect. II, p. 173—339. — Idem, *Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask*, 1879, Bucuresci.

Cu pușinele isvóre de informatiune anso ce avemu la indemana, sa incercamu a grupá monumentele antice, anterióre Romániloru in Daci'a, a le descrie, studiá si compará cu altele de acelasiu felu aflate in tierrile vecine si aiurea.

§ 3

Am arrettatu mai 'nainte (4) co epocele culturale : a petrei, a bronzului si a ferului (5) potu fi considerate cá trepte de desvoltare indistincte, alaturate séu trecéndu unele intr'altete alle unei familii de popóre de un'a si aceiasi semintie, si co nu sontemu prin nimica tinuti a adoptá opiniunea dupo care : periodulu de pétra allu Europei aru correspunde semintiei finno-iberice, iar cellu de bronzu si de feru, Ariiloru Resaritului. (6)

Intre aceste trei periode nu este nici synchronismu (7), nici correlatiune (8) ; faptete ce s'aplica unei tierri nu potu fi admise à priori pentru alta tiarra, ci elle trebuescu adunate cu pacientia si classate in regula mai inainte de a conchide. De aceea, prim'a cestiuene, ce ni se impune in studiulu monumenteloru vechi alle Daciei, este de a vedé déco se constata si pentru acésta tiarra celle trei periode in genere admise : a petrei, a bronzului si a ferului, cu subdivisiunile lor.

(4) Partea II, cap. 1. § 2.

(5) Asta divisiune a facut-o mai anteiu archeologii daneđi, mai allesu I. I. A. Worsnac, *Leitfaden zur nordischen Alterthumskunde*, Kopenhagen 1837. — Idem, *Danemarks Vorzeit durch Alterthümer und Grabwägél*, Kopenhagen 1844. Idem zur *Alterthumskunde des Nordens*. — Nilsson, *Scandinaviska nordens urinvonare*, Lund. 1838—1843.

(6) Opiniunea dupo care er'a de pétra aru correspunde Celtiloru séu Germaniloru, cea de bronzu — Romaniloru séu Celtiloru, si cea de feru — Germaniloru, Slaviloru séu Romaniloru, este anca de multu combatuta si aprópe nitata.

(7) Asia, se scie co popórele nordice au cunoscentu mai tardiu metalele de catu celle sudice. In timpulu lui Homeru Greci'a se aflá la finea epoei bronzului (*Hesiod Op. et dies* v. 149, 150 dice despre antich Helleni : «Acestia avéu arme si case de acioaie, si pentru munca numai acioaie, caci intuneatul feru anco lipsea»), ferulu fiindu anco forte raru si totu atatu de pretiuutu catu aurulu, de si in Egyptu eilu se cunoscea cu 2500 anni cellu pucinu inaintea erei róstre, — pe cându popórele germane se serviau pene in secolulu VI, si VII, ba chiaru allu XI dupo Christ, cu arme de pétra.

(8) E contra adeverculni successiunea petrei, bronzului si ferului la tóte semintiile omenesci, fiindu co nu tóte au trecutulu prin acelési fase de desvoltare. Déco in Germani'a. (Vedi *Beiträge zur nordischen Alterthumskunde vom Verein für Lübeckische Geschichte*, 1 Heft, Lübeck 1844), Elveti'a (*Morlot Bulletin de la Société Vaudoise des sciences naturelles*, t. VI, p. 323), si Dane.narc'a (*Steenstrup in Mémoires de l'académie de Copenhague*, vol. IX, 1842 si *Lesquereux, Recherches sur les marais tourbeux*) acésta successiune s'a constatatu in chipu siguru, aiurea anso ferulu a precesu bronzulu, acest'a neþatrundiédu pretudindeni in Europ'a, inainte de ce metalurgi'a ferului sa'si fi facutu a sea aparitiune. (In acestu sensu Oppert, Lindenschmidt, Al. Bertrand. Vedi oper'a cestui d'in urma, *Archéologie Celtique et Gauloise*, Paris 1876).

A. Daci'a înainte de metale

§ 4

Daci'a înainte de a fi fostu coprină de Románi, a strabatutu doue phase diferite de dezvoltare : Daci'a inaintea metaleloru, Dacia dupo metale, fie-care d'in aceste phase sub-impartindu-se in mai multe perioade.

Prim'a phasa, disa si *prehistorica*, — pentru co histori'a scrisa nu ne-a transmisu nici-ua cunnoscinti'a despre dens'a, — séu *de pétra*, — pentru co omulu in lupta contra pericoleloru si pediciloru unei nature selbatice, nu avea de cotu armele si uneltele celle mai simple, pétra ascutita séu cornulu, ciolanele, si maciuca de lemnu — , in-cepe cu aparitiunea omului, care, in vestulu si in nordulu tierriloru Dunarii de midilocu, in Ardélu si in Románi'a, se gasesce contimpurénu cu mamthulu (*elephas primigenius*) rhinocerulu, aurochsulu (*bos primigenius*), ursulu de pesceri (*ursus spelaeus*), bisontulu (*bison europaeus*) si alte animale d'in epoc'a quaternara, — corespundietore formatiunei terrimuriloru diluviane (9). Probe numerosé despre acést'a ne ofera pescerile (10); movilele (11) si alta urme de asiedieminte, dintre cari in Transilvani'a s'a gasita pene acumu patru : la Turdasu (Tordás, cerenlu Orastia .

(9) Vedi Boucher de Perthes in *Comptes rendus de l'Académie des sciences*, t. XLIX p. 581 — Idem, *Antiquités celtiques et antédeluviennes*, Paris 1860 — Lyell, *L'homme fossile* — H le Hon, *L'homme fossile*, Paris 1878. — Iohn Lubbock, *L'homme préhistorique*, Paris 1876.

(10) Despre pescerile Moraviei de midilocu locuite de omu dejă in epoc'a preistorica, intre altele despre pescer'a Byciskála unde s'a gasitu pe langa skelete de ómeni, ósse de animale, hărburi de vase si instrumente de pétra si de osu, vedi Dr. Friedrich Ratzel, *Vorgeschichte des europäischen Menschen*, München 1874, p. 102. — Despre pescer'a de la Ostrovu in Moravi'a cf. Dr. Johann N. Woldrich, *Ueberblick der Urgeschichte des Menschen*, Wien 1871. — Despre alte pesceri cu urme alle omului prehistoricu, in Styri'a, Croati'a, Ungari'a (Nagy-Sap, Comitatulu Gran; Chotsberg [pescer'a Barathegy] unde s'a constatatu essistenti'a omului in epoc'a diluviale) Vedi Graf Wurmbrand, *Ueber die Höhlen und Grotten in dem Kalkgebirge bei Peggau*, Graz 1871. — Felix Lusehan, *Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien* I. 9. — Gooss, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegenden*, in *Archiv des Vereines für siebenburg. Landesk. n. f. XIII*, 409 seq. — Graf. Mailath, in *Archeol. Közlem.* v. IX. — Despre pescerile mai insemnate in Europ'a vedi Lubbock op. cit., Hon, op. cit.; despre alle Franciei, d'in cari mai multu de 400 au fostu explorate cf. Bertrand, op. cit. p. 62. Despre celle d'in Carpat i centrali si Transilvani'a, cari s'au cercetatu pene acumu, merita a fi mentionate cca de la Ajnacskoë, de la Igriciea (Igricze), de la Deményfalva (Comitatulu Liptau) si de la Lippoda (Comitatulu Sohla); pescer'a Almasiu (Scaunulu Odorheiu, langa riulu Homrod) unde s'a datu peste multime de ciolane de ursus spelaeus si felis spelaeus; pescer'a Oncsásia langa muntele Vlagyásia, si Ponoriciu langa Luncani, ambele in Comitatulu Hunedóra, unde asemenea s'a gasitu ciolane de ursus spelaeus, canis spelaeus si felis pardus spelaeus. Vedi Gooss, *Arch. des ver. Siebenb. Landesk. n. f. XIII*, 412, si 208—263 localitatile Transilvaniei unde s'a descoperitu fossile d'in animalele contimpurene mamthului.

(11) Asia movil'a Ioslavitiu in Moravia (vedi Dr. J. Woldrich, *Katalog der urgeschichtlichen Ausstellung der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, 1873, p. 33) Grafenegg in Austri'a de josu.

Broos) [12], la Patakfaláu (scaunulu Ođorheiu) [13], la Vintiu de josu (Alvinez, cerculu Alba-Julia) [14] si la Clusiu (15), iarú in Romani'a suntu unele localitati in cari s'a aflatu fosile antedeluviane, déeo nu la ua-lalta cu armele de pétra, déra cellu pucinu nu la mare distantia unele de altele (16), si cari facu probabilu si in Transilvania, póte si in Romani'a, convietuירה omului cu animalele fossile, in epoc'a paleolitica a petrei dure, séu prim'a epoca a petrei.

Cu mai multa sigurantia anse se constata in Daci'a a dou'a epoca a petrei, epoc'a neolitica, caracterisata in genere prin pétra lustruita, prin animale domestice si prin cereale, prin locuintie lacustre (17) si monumente megalithice. (18)

(12) Aci s'a gasitu remasitie de mancare la unu locu cu ciolane de bos spelaeus si cervus elaphus fossilis. Vedi Dr. Anton Koch in *Érd. muz. évk.* V. 126; Gooss, *Archiv d. ver. Sieb. Land.* n. f. XIII, 414.

(13) S'a aflatu unu acu de pétra la ua lalta cu hárburi nearse si cu masele de equus primigenius si bos spelaeus (Koch, l. c. 154. Gooss l. c).

(14) Aci s'a aflatu unu toporu de pétra la unu locu cu unu dinte aparatoriu de elephas primigenius. (Koch, l. c. 158).

(15) De aci provine unu ciocanu d'in córne de elaphus fossilis. (Koch, l. c. 158).

(16) Ua lista de fossilele descoperite in Romani'a o da d. G. Ohédénare, *La Roumanie économique d'après les données les plus récentes*, Paris, 1876 p. 37—39. Printre acestea figureadia : 1° Unu humerus uriasiu de elephantu; 2° Doue falci complete de elephas meridionalis; 3° Unu fragmentu de dinte aparatoru (defense) si de alti dinti de elephas primigenius; 4° Ua másea de elephas intermedius; 5° Unu craniu de Bos priscus; 6° Doui dinti de mastodons arvernensis. Mai adaogimu, ua falca de camila fossile desgropata de d. Gr. Stefanescu in depozitele enaternarii de la Milcovu, langa Slatiná, impreuna cu masselle de elefantu si de rinoceru, si despre care vedi comunicatiunea d-séle in *Annalele Academiei Romane*, seria II, t. I p. 193—196; asemenea ua falca de mastodonte descoperita in Moldov'a si daruita de d. V. Alessandrescu-Urechia Academiei Romane. Vedi *Anna'le Acad. Romane* seria II, t. I, 1880. — D-lu Bolliacu a datu de mai multe ori in cercetarile d-selle peste falci, dinti, córne si ose de diferite animale aflate la unu locu cu unelte de pétra, cum de es. la Vodastra la Pescera de la obirsia Ialomitiei; fora ansa a puté sa determine la cari anume specie apartiniu acelle resturi. — Despre *pescera cu óllele* si *pescera de sub obirsia Ialomitiei* vedi Bolliacu, *Trompeta Carpatiloru*, Nr. 846, august 1870. — Despre *Cetatea de boale* pre vallea Jiului, ua pescera incapetóre de peste trei mii de ómeni, vedi *Ackner, Archiv des verrenes für Siebenbürgische Landeskunde*, I, p. 3, Hermannstadt 1845.

(17) Ratzel, op. cit. despre pescera Vypustek in Moravi'a si despre unu depositu de conchilii in Comitatalu Gran. Urme de locuint'e palustre in Ungaria, langa laculu Nöusiedler s'a descoperitu in 1874 de grafulu Bela Széchenyi (Vedi oper'a sea, *Kökori lelet a fertótava med. ében néhány Közleményel multjáról*, Budapest 1876, si Gooss, *Arch. des ver. f. Sieb. Landesk.* n. f. XIII, 420—421.

(18) Dupo descriptiunea es face d-lu Bolliacu *pescerei cu óllele* de pe muntele Lespedei in jude-tulu Demboviti'a, pare co ne am affá in facia unui monumentu megalithicu, asemenea celloru ce intainimu de la Suedia meridionale pene in Tunisia, in Syria, Asia mica, in sudulu Indiei, etc. Anume acea pescera pare a fi unu *dolmen* d'in epoca de pétra, unu locu adica de immormentare. Ecce acea descriptiune : «Ca sa dau ua idee archeologiloru despre primul aspectu allu acestei numite pescere, le recomandú desemnulu *dolmanulu daneu* si *cerculu de petre sepulchrale* fig. 99 «si fig. 99 d'in admirabilulu uvragiu *Omulu înainte de istorie* allu lui Sir John Lubbock. Intr'a-«deveru unu asemenea lucru eu n'am intalnitú pene acum, in 14 anni de cându framéntu in tóte «verele verfurile si valle muntiloru nostri. In adeveru co aci se vede cine-va in faci'a unei cladiri

Uneltele numeroase de pétra gasite în diferite puncte ale Transilvaniei și României se pot reduce după a loră formă, la următoarele clase :

1. Instrumente *cuneiforme* : *dalte* și *topore*.

Daltele sunt latăretie și ascuțite la unu capetu, și bulbată, adică inegali, la capetulu cellu-altu; unele late cu muchie îngustă, altele sêu fora muchie, sêu cu muchia rotundită ori ascuțită; altele în fine grôse și gaurite cam pe la muchie spre a se înmână mai bine còd'a instrumentului, pe cându altele se pot împunâ lesne fora nici-unu altu maneru. Celler mari, nu trecu obicinuitu în lungime de ua schiôpa și în latime de unu latu de mană; celler mici, nici-o-dată mai lungi de trei degete și mai late de două degete, serviau virite într'unu lemnu dreptu capu de lance, sêu dreptu arme aruncătoare, și se gasescu forte desu, pe cându celler mari sunt mai rare.

Exemplare de dalte avem în Transilvani'a de la : *Bekleanu* (Bethlen, Cerculu Bistrițiu) [Erd. muz. évk. V. 139] în museulu din Clusiu; *Borza* (Borzova, Cerculu Șimlău, Szilagy-Somlyó) trei dalte, d'în cari un'a de serpentinu, aflate cu multe hârburi de ôle arse jumătate — și aschii de cremene (Erd. muz. évk. V. 139), idem în museulu d'în Clusiu; *Cerghidă-mare* (Nagy-Cséged, cerculu Alba-Julia, Karlsburg), ua dalta mare de jaspis verde-închis, în collectiunea asociatiunei de științie naturale d'în Sibiu (Erd. muz. évk. V. 130); *Disneiu* (Disznájó, cerculu Bistriției), ua dalta de serpentinu fora gaură, în collectiunea Gymnasiului d'în Bistrițiu; *Sibiu*, dalte de jaspis și serpentinu în collectiunea asociatiunei de științie naturale de acolo; *Clusiu*, unu fragmentu de dalta; *Coldău* (Kudn, cerc. Dejului, Deés), mai multe dalte la unu locu cu 100 unelte de pétra; topore, săgăti, ciocane, petre de prasă, cutite și aschii (Coch Erd. muz. évk. V. 141); *Cuciu* (Kutyfalva, cerc. Osiorheiu, Maros-Vásárhely), o dalta de calce-marnosă (Erd. muz. évk. V. 134); *Markódu* (Markód, cerc. Osiorheiu), dalta de porphyritu (Erd. muz. évk. V. 134); *Ursu-de-susu* (Fél-ör, cerc. Dej), ua dalta cu alte obiecte de pétra, în museulu d'în Clusiu (Erd. muz. évk. 139);

«de uriasiu, în adeveru cò omulu a trebuitu să fie tare în brăciile și spetele lui ca să apuce, ca să asiedă, ca să construiedă asemenea locuinția p'asemenea locuri, fora machinaria, fora unghiu fora cumpena, fora mistria; negres tu cò omenii aceia au trebuitu să fie virtosi în muschi și tari în credinția; tari în credinția, pentru cò aci repausă și se afla cenusă'a mortiloru lor. Preste petre mari, unu lespede petriou formecădă unu accoperementu preste două încaperi, una de 13 picioră lungime și 8 picioră largălu, c'ua intrare și cu ua esire impropria intrării de 7 palme, înalte și large de trei palme; bolovani mari dreptu praguri și cate unu altu bolovanu ca trépta de coboritu într'una. Întrându în intru acesti'a, pre deschidietur'a de cotre apusu, la drépt'a. este unu blocu de pétra în forma patrata, altaru negresitu, înaltime de 4 palme și totu atacea de cote 4 laturile. Pre acestu altaru numai cenusia și cioburi amestecate cu unu feliu de nisip, pre care l'an bagatu aci vijeliele negresitu pre timpi de seceta. D'aci numără această capiste, *Pescera cu ôlele*. Ôlele le-au spartu după vremei ômenii cari voru fi intratu să se adăpostesca aci, d'eco nu și ceva Români în gon'a Daciloru, sêu și unii și alții, d'în tôte undele de barbari ce va fi ratecitu p'aci hasădulu în cursu de cate-va mii de anni. .. Descoperirea cea mare este cò Dacii acelei epoe, cellu pucinu, pre cându aceste capiste isi dă offeiculu divin, Dacii 'și ardén mortii» (*Trompeta Carpatiloru*, 1870 Nr. 846).

Nirisiu (Oláh-Nyires, cerc. Dejul, *Iernei* (Szász-Ernye, cerc. Sibiu) și *Valcău* (Maghyar-Valkó, cerc. Clusiu) idem; *Mercurea* (Szeredahely, Reussmarkt, cerc. Sibiu, Hermannstadt), trei dalte, una de amfibolu, iar doue de serpentinu, in collectiunea asociatiunii de sciintie naturale d'in Sibiu; *Oena* (Vizakma, Salzburg, cerc. Sibiu), ua dalta bine lucrata cu hãrburi de vase și topóre de pétra; *Turda* (Thorenburg, Torda, cerc. Clusiuului, Klausenburg), ua dalta de serpentinu și petre pentru prastia; *Turdasiu* (Tordás, cerc. Orastia, Broos), dalte la ua lalta cu depositu de cenusie, topóre, cutite, verfuri de lanci și de sageti, cum și vase (Koch, Erd. muz. évk. V. 126 și 136).

In Romani'a, cunnóscemu numai siesse dalte mari de silexu (cremene), d'in collectiunea d-lui Bolliacu: patru gasite la *Vodastř'a* jud. Romanati (*Trompelta Carpatiloru*, an. X, 1872 No. 1010; an. XI Nr. 1059; an. XIV, 1876 No. 1255), iar doue, una négra și alta albulia, fora indicatiunea provenientiei (*Tromp. Carpat.* an. VIII, 1870 Nr. 846).

Topórele suntu ascutite la ua parte, séu de amendoua partile, séu ascutite numai de ua parte, și gogonetie ori numai rotunde de cea-alta parte, cu ua gaura la midilocu pentru punerea codei. Unele semena mai multu herestreului primitivu, de catu toporului și daltei, și nu suntu gaurite ci cu bulba spre intiepenire in lemnu.

S'a aflatu in Transilvani'a la: *Tiapu* (Abtsdorf, Apátfalva, cerc. Sibiuului), *Ag-nita* (Agnethler, Szent-A'gotha, cerc. Sibiu); *Aitonulu-mare* (Nagy-Ajta, cerc. Odorheiu, Udvarhely); *Vintiu-de-josu*, (Alvincz, cerc. Alba-Julia, Karlsburg); *Nust-fu'au* (Apa-Nagyfalu, cerc. Bistritia); *Arkita* (Erked, cerc. Sibiu); *Balomiru* (cerc. Broos); *Borcutu* (Báránykut, Bekokton, cerc. Sibiu); *Berghinu* (Berve, Blutroth, cerc. Clusiu); *Bundorfu* (Szász-Buda, Bodendorf, cerc. Sibiu); *Oroștia* (Broos, Szászváros, cerc. Oroștia); *Cetea* (Csáklya, cerc. Clusiu); *Cergaulu-micu* (Kis-Cserged, Klein-Schergid, cerc. Clusiu); *Daia* (Dálya, Denndorf, cerc. Sibiu); *Ungra* (Ugra, galt, cerc. Brasiovu), moi multe topóre de cremena și jaspis. Lungi pene la 8 cm., framosu lustruite (Erd. muz. évk. V. 134); *Sin-Gherlitie* (Szent-Gerlicze, cerc. Osiorheiu); *Bradul* (Fenyőfalva, Girsau, cerc. Sibiu); *Ghiroltu* (Girolt, cerc. Dejul); *Sibiú Aielu* (Ecz I, Hetzeldorf, cerc. Sibiu); *Catia* (Katza, Katzendorf; cerc. Brasiovu); *Covoru* (Kóbor Kivern, cerc. Brasiovu), cinci topóre, in collectiunea Gymnasiului d'in Sighisióra; *Coldau*; *Mosina* (Mesa, Meschendorf, cerc. Sibiu); *Nádásidu* (Magyar-Nádas, cerc. Clusiu); *Netusiu* (Néthus, Neidhausen, cerc. Sibiu), doue topóre de serpentinu și amfibolu, in collect. Gymnas. d'in Sighisióra; *Apoldu-mare* (Nagy-apolt, Gross-Pold, cerc. Sibiu); *Proștamare* și mica Nagy- și Kis-Ekern-ző, Gross- și Klein-Proksdorf, cerc. Sibiu); *Proudu* (Pról; Pruden, cerc. Sibiu); *Reghinu* (Szász-Régen, cerc. Bistritia); *Cohalm* (Kőhalom, Raps, cerc. Brasiovu); *Mercurea: Rotbavu* (Nádpatak, Rohrbach, cerc. Sibiu), doue topore de serpentinu, cu ua forma alésa, unulu cu ornamente in giurulu gaurii codei, in collectiunea Gymnasiului din Sighisiór'a; *Oena*; *Siardu* (Sárd, cerc. Clusiu); *Siarombercu* (Sáromberke, Scharberg, cerc. Osiorheiu); *Sighisiór'a* (Segesvár, Schásburg, cerc.

Sibiu); *Șibertu* (Șiberk, Seiburg, cerc. Brasiovu); *Șiclodu* (Siklód, cerc. Osiorhei); *Șiovardu* (Sovárd, cerc. Osiorhei); *Sin-Giorzu-Trascaului* (Torockó-Szent-György, cerc. Clusiu); *Stana* (Sztána, cerc. Clusiu); *Turdasiu*; *Odorhei* (Székely Udvarhely, cerc. Odorhei); *Uiora* (Maros Ujvár, cerc. Alba-Julia); *Vurnlocu* (Baromlaka, cerc. Sibiu); *Jiulu-Vajdei* (Zsil, cerculu Orastia) si *Siobocu* (Sobok, cerc. Clusiu).

Iaru in Romani'a: la *Severin* (Bolliacu, *Excurs. archeol.* 1869) *Vodastr'a*, topore de granitu verde negaurite, bine facute, cu bulba forte pronunziata spre intiepenire in lemnu (Bolliacu, *Trompeta Carpatiloru* Nr. 1010 d'in 1872, figur'a 8 si 9); unulu d'in elle l'omu reproducu pe tabell'a B, fig. Nr. 3; *Cetatea-Latiniloru* d'in josu de Turnu-Severinu, toporu de petra-gresia (Bolliacu, l. c. fig. Nr. 14) altu toporu de petra gauritu, (id. fig. Nr. 24); *Muntele cu comora* d'in susu de Petrositi'a, distr. Demboviti'a, toporasiu de ua petra frumoasa cu diferite culori (id. fig. Nr. 18); *Hunia-mare* (id. fig. Nr. 21), tote acestea in collectiunea d-lui Bolliacu (19), impreuna cu alte d'in localitati necunoscuta. Doue se afla reproduce pre tab. A fig. Nr. 5 (toporu de silixu venatu gasitu de d. D. Sturdza in Moldova, Cf. Bolliacu l. c. fig. Nr. 12) si tab. B, fig. Nr. 2 (Bolliacu l. c. Nr. 10) iar alte doue vedi-le reproduce in *Tromp. Carpat.* Nr. 1010 din 1872, fig. Nr. 1 si 11.

2. *Petre de ascutitu*, d'in petra fina si rosie de quartiu, pentru dregere, frecare si ascutire de silixuri si alte pietre, unele mai mari, altele mai mici, s'au gasitu in mai multe locuri d'in Transilvani'a, si in Romani'a anume la *Vodastr'a* (*Tromp. Carpat.*, Nr. 1010 d'in 1872). Totu aci intra si petrele de *schivisitu* aflate la: *Turnulu Rosiu* (reproducu pe tab. A fig. Nr. 10, de serpentinu, se pastreadia in collectiunea Gimnasiunului d'in Sighisior'a); *Proud* (in aceiasi collectiune) si la *Vodastr'a*, lustritoru de ua schiopa cu patru aduncimi formate prin frecatura (*Tromp. Carpat.* Nr. 1059 d'in 1873).

3. *Ciocane* seu *tarnacope*, gaurite pentru intiepenirea codei, de lucratura mai multu seu mai pucinu eleganta, cu unu seu doue taisiuri oppuse, la unele taisiulu e impreunatu cu partea obla a ciocanului, seu ciocanulu e impreunatu cu verfulu. De ordinaru taisiulu este verticalu, mai raru anso orizontalu. Se gasescu forte adesea asemenea instrumente. Numai collectiunea gimnasiunului d'in Seghisior'a posseda trei-dieci, adunate tote d'in prejm'a locului. (Din acestea, patru suntu reproduce de Gooss, *Arch. des ver. f. sieb. Land. v. f. XIII*, taf. I Nr. 12, 15, 16 si 17). Gaur'a de forma cylindrica, si mai mica de ua parte se facea cu unu cilindru de cornu seu de metalu gaurosu in intru.

(19) Acosta collectiune numera in 1872, doue-sute-cinci-dieci silixuri si obiecte de alte petre impartite astu-felii,— cinci topore (haches celtiques) negaurite; optu toporu-ciocane gaurite; siepte toporasie (hachettes), dintre cari unulu de 14 centimetri, forte frumoasa lucrare, gasitu de d. D. Sturdza in Moldova; diferite cutite de silixu; cutite-radiatore; sageti, unele cu dinti; herestraiasie, bulle pentru prastia, siese matce etc. (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872). Collectiunea d-lui Bolliacu s'a mai merutitu anco de atunci pene la 1876 in obiecte preistorice aflate tote in tiarr'a nostra.

S'a gassitu in Transilvani'a la : *Netusiu* (Gooss, l. c. t. I fig. Nr. 12); *langa Bistritia*, ciocanu-toporu de serpentiu (Gooss l. c. fig. Nr. 14); *Rotbavu*, idem (Gooss, l. c. fig. Nr. 15 si 16 vedi mai la valle); *Arkita* (Gooss l. c. fig. Nr. 17); *Orăștia*. *Clusiu*, unu ciocanu d'in cornulu unui cervus elaph. fossil (Erd. muz. évk. V. 127; 138); *Koldau*; *Nokrig* (Ujegyház, cerc. Sibiu); *Minsentiu* (Mindszent, cerc. Odorheiu); *Gradistea* (Moncseler Gredistie, Varhely, cerc. Oraști'a), *Nădășdu*; *Petrisiu* (Petris, Petersdorf, cerc. Bistriti'a), trei ciocane gaurite, in colectiunea gymu. d'in Bistriti'a; *Ritmanu* (Rigmány, cerc. Muresiu-Osiorheiu); *Uior'a*; *Vitielu* (Veczel, cerc. Orastia), si *Vingardu* (Weingarten, cerc. Sibiu).

In Romani'a, la : *Zidina Dakiloru* d'in muntii Mehedintiloru, ciocanu-toporu gauritu ascutitu rotundu de ua parte si ascutitu lataretiu de partea cea-l alta, pe ambele fecie, reprodu su pe tab. A fig. Nr. 2 (*Trompet. Carpat.* Nr. 846 d'in 1870; Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 29), si toporu séu tarnacopu de forte frumosu serpentinu verde *Trompet. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 2); *Peștera cu ólele*, in Jalomitióra, mai josu de Cumpen'a Ciocărlăului, ciocanu de pétra gauritu (*Trompelta Carpatiloru*, Nr. 846 d'in 1870; Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 30 si 31) desemnatu pe tab. B fig. Nr. 1; judetiulu *Vlaşca*, doue tarnacope gasite de d. Ingineru Aninosianu (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872, fig. Nr. 3 si 4). Acestea suntu in colectiunea d-lui Bolliacu impreuna cu alte doue (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872, hg. Nr. 25 si 26), unulu figurandu pe tab. A. Nr. 3.

4. *Maciuce séu buzdogane* de pétra in diferite forme si marimi, de diferite petre, rotunde, séu coltiuratu rotunde, séu in muchii rotunde, gaurite la midilocu, avendu la capataiu forma rotunjita, eliptica séu cilindrica. Unele imiteadia in totulu buzdoganele de bronzu (Vedi Gooss, l. c. t. I Nr. 7). Cella mai mici se atarnau cá obiecte de podóbe, séu serviau pentru ingreunarea fusului, cá prisneluri de fusu. Unu esemplaru de atare prisnelu, aflatu la *Kisdu* (Szász-kézd, Keissd, cerc. Sibiu) si pastratu in colectiunea Gymnas. d'in Sighisiora, s'a reprodu su pre tab. A fig. Nr. 6 (Gooss, l. c. tab. I Nr. 8 reproduce si altu esemplaru d'in museulu nationalu d'in Pestha).

Maciuce-buzdogane avemu in Transilvani'a de la *Oraștia*; *Feldiora* (Molg-Földvár, cerc. Dejul); *Sin-Giorgu* (Sztrigy-Szent-György, cerc. Orastia); *Gusteritia* Sz-Erzsébet, Hammersdorf, cerc. Sibiu), *Maia* (cerc. Muresiu-Osiorheiu), si *Sibertu*.

5. *Aschii de cremena, custuri séu cutite* de diferite marimi, unele scóse, prin lovituri nemerite, in aschii asia de subtiri in catu se póte taá cu densele forte bine óse si lemne. Altele suntu cutite-radietóra, de la 13 centimetri marime pene la 4 centimetri, bonte, pentru radiuitu.

S'au aflatu in Transilvani'a la : *Borsu*; *Piatra* (Kőfarka, cerc. Dejul); *Ureu-de-susu*; *Koldau*; *Sighisiora*; *Turdasiu*; iar in Romani'a la : *mosi'a d-lui Berendeiu*, jud. Romanati, (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872 fig. 15); *Tigani'a-Calomfiresci*, cutitu si radietore (*Tromp. Carpat.* idem, fig. 22 si 23) desemnatu pe tab. B fig. Nr. 6; *Vodastra*, custure de silexu (*Tromp. Carpat.* Nr. 965 d'in 1872), cutitu cu

maneru cu totu dintr'unu singuru silexu (*Tromp. Carpat. Nr. 1010 d'in 1872; Nr. 1059 d'in 1873*), si la *Cumpen'a Ciocârlâului* (*Tromp. Carpat. Nr. 846 d'in 1870*).

6. *Matce* (*nuclei, noyau, percuteur*) séu *bulgari de cremene* d'in cari, prin presiune séu prin isbiri, se scotéu aschiile de silexu, cutite, si verfuri de sageti, s'a gasitu la *Almasiu* (Nagy-Almás, cerc. Clusiuului) si *Bikelat* (Bikal, cerc. Clusiu) in Transilvani'a. Collectiunea d-lui Bolliacu numera siesse matce aflate in Romani'a.

7. *Verfuri de lanci, darde si sageti*, numite de tierrani *sageti de trasnetu*, suntu de amphibolu si cremene cu facieta, cu trei laturi, taisiuri coltiurose; unele cu dinti forte bine lucrate; elle se potu reduce la trei forme principale: cea mai simpla consta dintr'ua aschia triunghiulara, josu obla, susu taiata in trei muchii; a dou'a, are maneru, iar cea mai perfecta este cu verfulu lungu pene la 2" taiatu forte potrivitu si terminatu josu prin doui craci. (20)

S'a gasitu in Transilvani'a: la *Bardotiu* (Bardocz, cerc. Odorheiu), *Coldau, Turdasiu. Valáru* (Vallár, cerc. Orastia), iar in Romania, *intre Craiova si Calafatu*, fórté frumósa sagéta de silexu, albulia in galbenu, de 2 degite lungime, taiata cu maestrie pre amendoue faciele, ascutita si cu dinti in coltisiuri pre amendoue latu-rele, d'in josu scobita si prelungita in doui craci proprii a se legá séu infige in lem-nulu sagetii. (*Tromp. Carpat. Nr. 846 d'in 1870 si 1010 d'in 1872*) ce se vede pe tab. A fig. 8; *Talpa la Netoti* (*Tromp. Carpat. l. c. fig. Nr. 34*); *Severinu* (Bolliacu *Esc. arch. d'in 1869*); *Vodastra*, siepte ascutisiuri de lance admirabilu lucrate, cu dintisiuri, si sageti de silexu (*Tromp. Carp. Nr. 1010 d'in 1872, Nr. 1059 d'in 1873*); *Cumpen'a Ciocârlâului*, custura cu *bulba* pentru maneru (*Tromp. Carpat. Nr. 846 d'in 1870*); *Calomfiresci* (idem). Acestea se pastreadia in colectiunea d-lui Bolliacu cu alte sagete negre, bónte (*Tromp. Carp. Nr. 1010 d'in 1872 fig. Nr. 32 si 33*), d'in cari un'a s'a desemnatu pre tab. A Nr. 9. Aceiasi tab. la fig. Nr. 4 representa

(20) Vedi in *Lubbock, l'homme préhistorique*, Paris 1876. *Fignier, l'homme primitif*, diferite tipuri de sageti.— *Schliemann, Mycènes*. trad. Girardin, Paris 1879 pag. 354 fig. 435 da 15 ty-puri de verfuri de sageti d'in celle aflate inti'unu mormentu de la Mycene. — Reproducemu aci dupo *Lo Hon, l'homme fossile* p. 212, alte 12 forme typice constatate in statiuniile lacustre alle Elvetiei (Fig. 2).

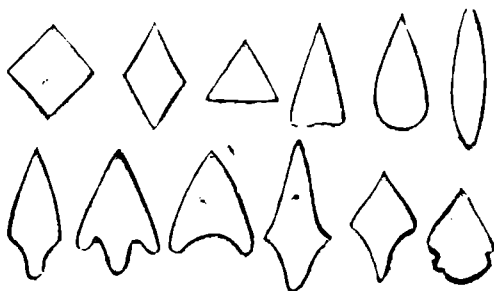

Fig. 2. Verfuri de sageti de silex, 1/2 marimea naturale.

ua sageta de cremene de la Vitusberg in Austri'a de josu (Gooss, l. c. tab. I Nr. 6), iar fig. Nr. 7, alt'a d'in Ungaria, comitatulu Beregh, unde s'a gasitu pene acumu celle mai frumoase sageti (Goos. l. c. 425 tab. I Nr. 5).

8. *Hercestraiasic* de silexu cu colti bine pronunciatii, numai la Vodastra s'a desgro-patu la unu singuru locu peste siese-dieci. (*Tromp. Carpat.* Nr. 1059 d'in 1873).

9. *Rijnitie* seu *petre de mōra*, de frecatu grāne, cu ua gaura coltiurōsa la midilocu, in care se sfaramā grāulu seu secar'a cu bolovani de pétra in marimea unui mārū. In museulu nationalu d'in Pesth'a se pastreadia mai multe asemenea risnitie aflate in Ungari'a la Szánto, Hatván, Puzta Varsány, si Szibalom. S'a gasitu si in Transilvani'a la *Clusiu* (Gooss. op. cit. 425), iar in Romani'a la *Calomfiresci-Tigania* (*Tromp. Carp.* Nr. 1010 d'in 1872. — Bolliacu, *Esc. arch.* d'in 1869). D-lu Gooss observa ca rijnitiele de basaltu ce se desgrōpa adesea in Ardēlu, chiaru prin localitati unde nu se constata asiedieminte románē, si cari consista d'in ua parte inferiōra concava, si d'in alta superiōra convexa, gaurita la midilocu in forma de trifoiu, suntu de origine cu atatu mai siguru romāna, cu catu in paināriile Pompeii s'a datu peste exemplare identice.

10. *Bulgari de cremene pentru prastie*, bine rotunditi prin ciocanela, pe margini cu ua dunga pentru curea, unele cā pumnulu, altele cā nuc'a de mari, s'a aflatu in Transilvani'a la *Goldal*, in Romani'a la : *Vodastr'a* (*Tromp. Carp.* Nr. 965 d'in 1872; Nr. 1010 d'in 1872, fig. 5, 6 si 7; Nr. 1059 d'in 1873), mai multe, d'in cari un'a e reproducu pre tab. B Nr. 5; la *Calomfiresci-Tigania* (Bolliac, *Esc. arch.* d'in 1869), la *Severinu* (idem; *Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872) si la *Cetatea-latiniloru* (*Tromp. Carpat.* Nr. 846 d'in 1870).

11. *Petre de afundatu plas'a seu navodulu pescariloru*, gaurite, latareatie, de diferite lungimi; s'a gasitu la *Zidina Dakiloru* unu esemplaru mai lungu de ua palma, de pétra veneta tare, ascutita forte potrivitu spre o parte, si gaurita regulatu spre cea-l-alta parte, catu se incupe degetulu cellu micu (*Tromp. Carpat.* Nr. 846 d'in 1870); asemenea si la *Vodastr'a* (*Tromp. Carpat.* Nr. 1059 d'in 1873).

Ací insiramu si petrele gaurite intrebuintiate ca unelte la pindiarie seu dreptu capete de druga; *pisalōgele*, *boldurile*, si *burghiurile*, d'in cari unu esemplaru s'a gasitu la *Patafulāu*, cerc. Odorheiu in Transilvani'a.

§ 5

Materialulu d'in care suntu fabricate aceste instrumente provine mai totu d'in rocele Carpatiloru, dupo eum Dr. Anton Koch (21) a probatu pentru unelte gasite in Transilvani'a. Asia, tofōrele si ciocanele suntu de acelasu serpentinu, gabbro si porphiritu verde ce se 'utempina in muntele Persiani; daltele si alte instrumente taios, d'in sista de amphibolu, gneiss amphibolicu, calce marnosa cenusie, pamentu

(21) *Jahrbücher des siebenbürgischen Museumvereins*, n. f. b, V.

sistosu tare si nisiposu, si pétra de nisipu d'in terràmulu arenosu allu Carpatiloru, ca si verfurile de cutite, sageti si lanci facute d'in ua pétra de nisipu, cu grauntele finu, cu dungi de opalu si spargendu-se in aschii, care se afla mai cu séma in nord-vestulu Ardélului. Se mai semnaleadia : ua dalta de marmura rosia, unu toporu de quarzitu galbenu, ua rijuitia de petriou de granitu, unu ciocanu de augitporphiru si instrumente de matostatu (jaspis) verde si rosii, d'scoperite tóte acestea la *Uióra*, *Trascáu* (cerc. Clusiu) si *Turdasiu*, in localitati adica unde se gasescu asemenea roce. Totu astu-feliu, topóre de trachytu, cutite si sageti de quartiu si amphibolu, topóre de jaspis amphibolicu verde-negru, ciocane de quarzita pyritosa, tóte acestea — petre ce compunu rocele Transilvaniei. In Romani'a de asemenea, uneltele suntu de serpentina, dióritu, iesm, melofiru si de ua specia de granitu verde numitu de Nemti *Grünstein*, de Anglii *greenstone* si de Francesi *ophiolite*. Déra substanti'a cea mai respandita este cremena (silex, feuerstein), care in Ardélu se afla numai sporadicu (22). Afara de uneltele de obsidianu, ce suntu de provenintia streina, pentru ce acestu mineralu lipsesce cu totul in Carpatii Transilvaniei, restulu a fostu facutu chiaru in tiarra de cotre populatiunile indigene, precum mai resulta nu numai d'in numerósele bucaii gasite neterminate séu sparte in timpulu fabricarii, déro si d'in deposite intregi, cá celle de la *Coldau* (Transilvani'a) — peste una-suta bucati sparte sau lucrate numai pe jumetate—, si de la *Vodastra* (distr. Romanati) — de unde numai in doue dile, cu cati-va ómeni s'a scosu peste trei mii silaxuri, d'in cari trei sute intacte (Tromp. Carpat. Nr. 1059).

Afora de obiectele de pétra se intrebuintiau nu mai pucina si celle de osu, d'in corne de cerbu, costele si ciolanele rumegatoriloru. Formele mai obicinuite suntu : ciocane séu topóre de cornu de cerbu gaurite la midilocu, unelte in forma de frigare, carlige de unditia si ace de ose subtire bine lustruite si ascutite cu un'a séu doue gauri, vèrfuri de lanci, sageti, pumnale, cutite, sule, radiutore, aschii si patine de alunecatu d'in ósele costale lustruite, cum si ori-ce alte instrumente de impunsu. Dintii de porcu lustruiti si gauriti se insirau si se purtau cá niste podóba.

La Vodastr'a s'a aflatu cá la vr'ua 300 obiecte lucrate de osu, d'intro cari vre-ua 17 scóse intregi : manere pentru arme si unelte de silaxu séu de alta pétra, bolduri, sule de diferite forme gaurite si negaurite, undrele cu gaura, un'a admirabile de 15 centimetri, unu acu cu gamalie de 6 centimetri, diverse córne ascutite, gaurite, intre cari mai alesu unu cornu de *cerbu-dam*, cu na gaura laga, in care s'a intiepatu ua dalta mare de silaxu, gasita intacta, correspondiendu cu na alta gaura, prin care s'a facutu legaturile spre intiepenirea armei; sageti, vre-ua doue-dieci dinti potriviti pentru podóba, precum si alte dcosebite obiecte de osu peintiallesu (Tromp. Carpat. Nr. 1059). Mentionamu anco si ciocanulu d'in córnelu unui elephas fossilis desgro-

(22) E. A. Bletz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1857, p. 57. — Gooss, *Archiv des ver. für Siebenb. Landesk. n. f. XIII*, p. 426.

patu nu departe de Clusiu (23), cum si uneltele de osu de la Turdasiu (døpre care vedi § 9).

§ 6

Trebbe anso sa observamu co nu tôte aceste unelte de pãtra si de osu appartinu epoei neolithice, sãu epoei in genere numite *prehistorice*. Multe dintr'ensele s'au aflatu alaturea cu obiecte de bronzu si chiaru de feru. Asã, in Transilvani'a bronzulu s'a gasitu amestecat cu instrumente de pãtra la : Tiapu, Arkita, Bardotiu, Beclãnu, Bundorf, Orastia, Cergaulu-micu, Feldiora, Ungra, Gusteriti'a, Atiel, Clusiu, Covorn, Coldau, Cuciu, Moșna, Ursu-de-susu, Cohalm, Mercurea, Siarombercu, Sighisiora, Sibertu si Turda (24). In Romania, la Severinu si la Cetatea Latiniloru, pe larga unelte de pãtra d. Bolliacu a gasitu altele de bronzu, sageti de feru, custure de feru, buzdugan si feru de lancia (*Excurs. arch. d'in 1869*).

Apoi multa d'in instrumentele de pãtra suntu lucrate si lustruite cu ua masã strie si eleganta, ce nu s'aru putã presupune la ómenii d'in epoc'a proprie de pãtra. De aceea d. Lindenschmidt se silescã a combate cu argumente puternice opiniunea celloru ce tinu in genere topórele gaurite dreptu contimperane cu celle in forma de petroie negaurite si numai cu doue laturi cioplite, sãu cá ua dezvoltare a acestor'a, invocãndu faptulul cunoscutu co printre popórele selbatice va atare transitiune niciãri nu se constata, chiaru la celle ce sciã sa gaurãscã materiile celle mai tari, toporulu de pãtra remanãdu anco pene asta-di fora gaura pentru cõda. Concluziunea la care ajunge invetiãtulu archeologu (25) este co acelle topóre frumóse de pãtra gaurite suntu facute cu instrumente de metalu si dupo u odelu metalice (26), cum ne pôte incredintia, intre altele, si urmatorulu admirabilu ciocanu-toporu de serpentina (27) gasitu la Rotbavn in Transilvani'a, (fig. 1), care atatu prin verfulu seu ascutitu si

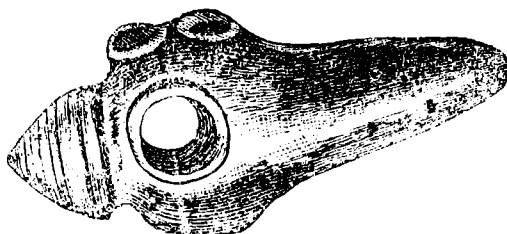

Fig. 1. Ciocanu-toporu 1/2 marimea naturale, collect. Gymnas. d'in Sighisior'a

(23) Indicarea localitatiloru d'in Ungaria, unde s'a aflatu unelte de ósse, vedi-o la Gooss, *Archiv* n. f. XIII p. 427.

(24) Pentru celle d'in Ungari'a vedi Gooss, op. cit. n. f. XIII, p. 428.

(Vedi notele cari urmãza in pagina urmãtoare).

prin umflaturile d'in giurulu gaurii manerului, cum si prin ornamentulu ce consista d'in basici, pôte trece in chipu neindoiosu dreptu copi'a unei unelte identice de metalu, d'in epoca bronzului. (28)

Acest'a nu trebue catusi de pucinu sa ne surprindia, caci avcmu numeroase marturii despre intrebuintiarea petrei in facerea armelor si uneltelor de cotre popôre, cari cunnoscêu si usau de multu timpu anco metalele. Herodotu ne rapporta co sagetile Ethiopiloru erau armate cu na pétra ascutita in locu de feru, cum s'au si gasitu in campiile de la Marathon; alle Fenniloru (de siguru Finesii) dupo Tacitu (*Germ.* c. XLVI) erau armate cu ôse de animalu séu de pesce, cu tôte co Fenii locuiau dincolo de Vistula (Ptolemeu III, 5), deci nici-de-cum departe de populatiunile ce usau arme de bronzu. Pansanias (*Attic.* XXI) observa co unele triburi sarmate nu cunnoscun ferulu, neavêndu de catu arme de pétra si de osu.

§ 7

Cu acest'a nu voimu a prejudecă intru ceva cestiunea despre esistenti'a unei epoce pure de pétra in Daci'a, unei epoca cându omulu in lipsa absoluta de ori-ce metalu, era reducu pentru necessitatile lui casnice, de resbellu si de immormentare, numai la celle trei elemente: lutu, pétra si osu.

Pentru unii invetiati cestiunea se reduce la a se sei: déco Daci'a, inainte de emigrarea popôreloru arice, cari adusera cu densele cunnoscinti'a metaleloru, se află locuita de unu poporu, care nu usă anco metalulu.

Dupo d. Gooss (29) atare cestiune nu se pôte afirmá in modu positivu si neconditionatu, de ôre-ce nu numai co probele directe despre fiinti'a unui poporu d'in epoc'a de pétra lipsescu cu totul, déra doue observatiuni vorbescu chiaru in contra-i: relatiunile geologice spunu anume co la inceputulu formatiunei cojei presente a globului, intinse lacuri de apa dulce um lea siesurile dintre ramurile departate alle Alpiloru si d'intro Carpati, cari lacuri nu putéu sa se retraga de cotu forte incetu, si prin urmare ori-ce locuintia a omului era impedicata. A doua, urmele omului d'in

(25) L. Lindenschmidt, *Die vaterländischen Alterthümer der fürstl. Hohenzoll. Samml. zu Sigmaringen*, Mainz, 1863. — Idem, *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*. — Cf. Gooss, op. cit. n. f. XIII p. 428.

(26) Proba despre acest'a sunt statiuile lacustre d'in Elveti'a. in cari celle mai frumoase topôre de pétra s'i gasitu numai in asiedimintele epocii de bronzu, pe candu in statiunile lacustre de la Wauwyl si Moosseedorf, cari appartinu absolutu epocii de pétra, nu s'a aflatu mai nici-unu poporu de pétra gauritu. iar la statiunea Wangen, printre 1500 topôre, numai 2 suntu cu gaura. Vedi **Ratzel**, *Vorgeschichte der europäischen Menschen* p. 161.

(27) Gooss, *Archiv*, n. f. XIII, tab. I fig. Nr. 15.

(28) Idem, idem p. 428.

(29) Idem. p. 429—430.

epoc'a neolithica a petrei, constatate de la nordulu si vestulu continentului nostru pene in nordulu Africeei, si atribuite in generalu Iberiloru : movilele, dolmenele si cromlechurile, cum si statiunile lacustre lipsescu cu totulu in tierrile dunarene. Aceste doue consideratiuni facu pre d. Gocss a presupune co, dupo diluviu, numai pólele sudice alle Carpatiloru centrali, pescerile varóse alle Moraviei, Alpii resariteni si póte si plaiulu transilvanéuu, erau locuite de cotre popóre pribege in stare de venetori, adico de Iberi, iar co siesurile, transformate cu incetulu d'in lacu in balta, si apoi in padure, s'au ocupatu pentru antei'a óra de cotre Arii emigranti, si co prin urmare aceste tierri nici au pututu avé ua epoca pura de pétra.

D-lu C. Bolliacu (30) admite d'in contra, in intrég'a Dacia, ua epoca de pétra contimpuréna cu epocela de pétra d'in Scandinavi'a, Britani'a, Elveti'a, Gallia etc, pe cuventu co : obiectele de pétra d'in aceste tierri se asemena cu totulu cu celle d'in Daci'a, fiindu fabricate pre acelasi tipu ; co suntu locuri in Daci'a unde s'a aflatu numai obiecte de pétra, de osu si de lutu, si din contra altele, unde se gasescu obiecte de metalu : bronzu, argintu si auru, si nici-de-cum arme si instrumente de pétra.

Am arretatu mai susu anso (partea II cap. 1, § 2), co celle trei epoce culturale alle petrei, bronzului si ferului suntu stadii de desvoltare pe cari acelasiu poporu, dupo imprejurarile favoritoare : aptitudine mai inalta pentru civilizatiune, relatiuni territoriale mai avántagióse, legaturi cu vecinatatea, commerciu etc., le trece mai ínte de catu alte popóre ce mergu incetu, ba chiaru stationédia sutimi de anni, traindu in passivitate, — si co opiniunea dupo care periodulu de pétra aru corespunde rassei finno-iberice, iaru períódele de bronzu si de feru, Ariiloru resaritului, nu are nimicu mai probabilu in sine pentru a fi admisa cá dogma. Totu-de-ua-data arrettaramu co aceste epoce nu suntu nici syncronice, nici in correlatiune, asia co pentru a constata déco ua tiarra au avutu séu nu ua era proprie a petrei, nu se cere cá monumentele acesteia sa fie contimpurene si asemenate cu celle preistorice descoperite aiurea ; nici trebue sa ne preocupamu de cestiunea deco intr'unu anume timpu cutare regiune putea au nu sa fie locuita. Varietatea a fostu totu-d'a-un'a in situatiunea Europei, si in tóte epocela istoriei. Asemenea varietati numeróse si simtitóre presenta deci si epoc'a de pétra, care difera nu numai dintr'ua tiarra intr'alta, déra chiaru intr'un'a si aceiasi. Pe candu, de esemplu, triburile Germaniei de Nordu lucrau silexulu, celle d'in centru preferéu petrele mai dure, diorit'a, nephrita, chloromelanita etc. De aceia socotimu mai conformu severitatii sciintii, a nu compromite sciinti'a printr'ua graba prematura, nici a afirmá nimicu definitiv, pene ce tóte cercetarile necessarii nu se voru face ; nici a atrage d'in fapte isolate, — conclusiuni generale si neintemeiate.

Este de ajunsu pentru momentu in cestiunea ce ne preocupa a semnalá punctele acellea in cari s'au gasitu mari quantitati de unelte de petre, de lutu si osu, unelte

(30) *Trompeta Carpatiloru*, Nr. 1059 d'in 1873.

de pétra nelustruita, topóre negaurite, si nici-unu obiectu de metalu, si a constatá co ua-diniora fusese acolo ua populatiune in necunnoscintia au in lipsa absoluta de metale.

Asemenea statiuni suntu fora indouiala *Vodastra* in Romani'a, si *Turdasiu* in Transilvani'a.

§ 8

Vodastra, statiune preistorica

Iu centrulu vastei campii dintre Caracalu si Celeiu, la ua distantia de 10 kilometri departe de Dunare, se alla comun'a *Vodastra*, plasa Baltii, distr. Romanati (31), in cuprinsulu carei'a sta ua cetate de pamentu numita *Sculienii* (32) incongiurata de ua sprancena de malu si de mai multe maguri asiediate pre locuri inalte. In vér'a aunului 1872, d. C. Bolliacu a facutu primele sapaturi in acea localitate, anume intr'unu ocolu bine ratunjitu, unu feliu de insula incongiurata de ua garla mocirlósa si lata d'in isvore, care abia se póte trecu cu piciorulu, candu este forte mare seceta. «Acestu ocolu, dice d. Bolliacu (33), in lini'a drepta prin midilocu este, de unde se «ridica d'in apa pene d'incolo, mai bine de ua-suta doue-dieci metri. Am voitu mai «anteiu se vedu cumu este facuta acésta insula, si amu sapátu la ua margine a ei, «pene in aduncime ceva mai multu de doui metri : anteiu, este unu pamentu vegetaltalu tielina; apoi unu stratu de 15—20 centimetri petrisiu diluviu, sub care «petrisiu, este pamentu galbenu. Sapandu aci, am taiátu ua vatra, intre pamentulu addusu si intre pamentulu tielina; amu constatátu co este vatra, «pentru co erá pamentu arsu rosiaticu si cu carbuni pre dens'a. Am voitu se «vedu dóco asemenea vetre, la acciasi aduncime se mai repeta, si am gasitu pene «in optu vetre asemenea, mai la acciasi aduncime, in distantia aprópe cá trei metri «un'a de alt'a, bordeie, negresitu a caroru lemnaria s'a topitu cu deseversire si n'a «remanu nici-unu vestigiu. Credu co pamentulu addusu este d'in largirea albiei garlei spre inaltiarea locului, care locu, incongiurátu de apa láta, pene unde venéu padurile negresitu, servia acésta insula naturale si facuta, de asilu familiiloru si sie-

(31) Numele acestei localitati nu póte proveni, obserua cu depliná dreptate d. Odobescu (Annal. Soc. Acad. Rom, X, sect. II p. 189), de la unu astronomu latinu, carele de acolo *vedé* astrele pe ceru, nici d'in cuvintele slavone *voda* apa si *ostrii* rapide, «de óre-ce nici apa asia de totu rapide nu este pe acolo, si nici compunerea ordinaria a cuvintelor slavone nu permite ua asemenea combinatiune cu postpunerea cualificativulu. » D-sea compara *Vodastra* cu cetatea macedona *Chalastra*, cu *Ballanstra* d'in Sirmiu, cu *Ister*, *Danaster* si cu vorb'a daca *tutastra* adica *dovleacu*, amintindu si terminatiunea latina *astra* d'in *fiastra*, -si cuventulu latinu si romanu *colastra*.—D-lu Bolliacu vedé in *Vodastra* unu cuventu slavonescu cu insemnare de *Apósa*. (*Tromp. Carpat.* Nr. 965 d'in 1872).

(32) Vedi rapportulu invetiatorului satescu d'in *Vodastra*, la d. Odobescu *Ann. Societ. Acad. Rom.* X, sect. II, p. 188 not'a 42.

(33) *Tromp. Carpat.* Nr. 1010 d'in 1872.

«floru vre-unui tribu locuindu in padurile d'in prejma. — Langa ua vatra mai mare «óre-cumu, amu gasitu ollaria mai multa, déro totu imperfecta, totu facuta cu man'a, «totu pré pucinu arsa, déco nu uscata la sóro. Am gasitu doue candele intregi cu «gaurile loru prin cari se petrecea cord'a spre acatiare.» Totu aci, d-sea dete preste multe petre late de gresia rosia si veneta, intre cari doue pentru ascutire séu frecare de silixuri, custure de silixu, petre de sil'xu rotunjite pentru prastia, doue topóre de granitu verde, cate-va obiecte de osu, si cincis-siese vase intregi cu diferite forme, réu fragmentate si facute cu man'a. (34)

In annulu urmatoru, neobositulu cercetatoru întreprinse explorarea interióra a marginiloru acelei insule, si in doue dile numai cu cati-va omeni, «d'intr'unu ocolu, «pre suprafaci'a carui'a nu erá nimicu care sa tradé depositule ascunse, s'au scosu «d'in aduncime de la unu metru pene la unu si jumetate, preste trei mii sil'xuri, a-«fora de celle lepadate ca nerepresentandu nimicu, d'in cari sil'xuri cá la trei sute «intacte : sageti, sulitie, cutite, radietori, (*hâches celtiques*), topóre-ciocane gaurite, «petre de prasteia de silixu rotunjite, petre de afundatu plas'a, bolduri etc. ; mai «multe petre de frecatu semintie, mai multe gresii de ascutitu petr'a » (35), trei-sute obiecte de lutu fragmentatu, dintre cari vr'ua-suta scóse intacte ; obiecte pentru tiesatura, pentru afundare de plase, pentru podóbe, matce, trei omuleti, vr'ua trei-sute obiecte lucrate de osu, d'intre cari vr'ua siopte-dieci scóse intregi, si trei-sute vase de pamentu, d'intre cari trei-dieci-si-cinci scóse intregi, de diferite dimensiuni si forme, facute totu cu man'a, pene si chiaru linguri de pamentu, si doue-dieci dinti ce serviau de podóba. Nimicu ansa de metalu. «Astu-feliu dero pene asta-di, dice d. «Bol-«liacu, remane constatátu eo in insul'a de la Vodastr'a nu s'a gasitu nimicu de «metal, de cotu ua singura dálta de dieco centimetri, de aráma nativa, pe care am «gasit'o in sapaturile ce amu facutu annu. — Mai e te unu lucru de observatu in a-«césta insula : obiecte de lutu pentru prastia, d'in cari amu gasitu annulu trecutú «vr'ua cincis-dieci aproape intr'unu singuru punctu allu insulei, n'am mai gasitu nici-«unulu, estimpu in nici ua parte a ei. Feresireiasie de silixu cu colti bine pronun-«ciati, de cari am gasitu annu vr'ua siesc-dieci la unu locu, forte raru s'au mai ga-«situ cate unulu in alte parti alle insulei. Topóre gaurite, fie chiaru sparte, nu s'au «gasitu de catu in partea opposita de unde s'au gasitu acestu feliu de silixuri. Olla-«ri'a cea mai bine facuta si óre-cum arsa, unu feliu de cuptoru séu ua vatra intinsa «spre ardere de vase s'a gasitu intr'ua singura parte, desi vase isolate, uscate la sóro «séu si óre-cumu cu unu inceputu de ardere, s'au gasitu pre lunga tóte vetrele bor-«deieloru, cari bordeie s'au topitu negresitu cu totul. Me hasardediu sa facu ua «conjectura : nu cumva si in acei timp, atatu de aduncati in vechime, erau specia-«litati ? Si in acesta insula, locu de retragero si asigurare, erau asiediate manufac-«turile, pre localitati fixate, cu mesteri speciáli ? — Silixuri diferite, dalte si radie-

(34) Idem Nr. 965 d'in 1872.

(35) Idem Nr. 1059 d'in 1873.

«tori, precum si vaso si 6se, am gasitu in t6to partile, fora distinctiune pronunziata. «Siepto ascutisiuri de laeco, admirabilu lucrata, cu dintisiori, de cari numai un'a «gasisemu annu si patru dalle mari, totu de silexu, ca aceia care a gasit'o d. D. Sturdza «iu Moldova si mi-a daruit'o mie, cum si doue cutite, suntu, potu dice, piesele prin- «cipali ca am gasitu estimpu in silexu.— Doue intrari se vede co au fostu in acestu «ocolu : cea mai pronunziata spre resaritu si alt'a spre appusu. In dreptulu acestoru «intrari, cari se des6mna 6re-cum pe suprafacia terr6nului, nimicu n'amu gasitu ; «mijloculu iusalei, cum si multe parti d'in ocolulu interioru, suntu anco neexplorate ; «malurile exteriore, precum si movilele-morminte alle acelloru heroi ante-historici, «suntu anco cu totulu necer6tate.»

Despre cercetarile ulterio6re d'in annii urmatori, d. Bolliacu a raportatu intr'unu ariiculu : *Ceramica preistorica u Dacici, Vodustra* (36), in care ne spune co : «in «insula nu este nici-unu indiciu de immormentare, s6u vase mortuare. Se vede co pe «morti nu'i ingropau in insula. Multime de movile si movilitie-morminte incongiura «insul'a pe d'incolo de balta. Obiecte de metalu amu gasitu aci in aduncimea pe «unde se gasesce vetrele bordeieloru, acoperite de unu metru si unu metru si jumata ; «amu gasitu mai multe obiecte de ar6ma nativa, intre cari si ua *hache* in forma de «d6lta lunga, precum si ua fasiia de auru nativu grossa, facuta d'in lovituri de cio- «canu, invertita de doue ori, d6r' fora legatura, fora lipitura, si form6ndu ua veri- «ga-inclu, in greutate de siesse grame.

«Asupr'a Vodastrei a mai fostu, este invederatu, ua alta epoca de locuintia ome- «n6sca, care s'a intinsu si sub Rom6ni, pene la Philippu Arabulu, judec6ndu de pre «cate-va monete de bronzu gasite in partea occidentala a insulei, la ua mica aden- «cime, pre unde se vedu si 6re-care remasitie de zidarii usiore rom6ne. — Sapandu «ua movila-mormentu aci, in prejm'a Vodastrei, intre oseminte putrede, pe la midi- «loculu movilei, amu gasitu ua magnifica *hache* — toporu de ar6ma rosia, patin6ta «admirabilu, plesnita la mijlocu, d'in vechime, ceia ce indica ua lovitura crancena ; «p6te co a fostu arm'a eroului ingrop6tu in ac6sta movila ; c6d'a cu deseversire mi- «stuita. — Am gasitu aci 6se de animale, c6rne de bouru, de cerbu, falci de carni- «vore si de dif-rite rumegatore. D6ro cei'a ce este forte curiosu, amu gasitu, la unu «locu, oseminte, cu cari s'aru put6 incar6a unu caru, numai 6se de cani si de catiei, «mai mistuite ; ceia-ce era d6 de ganditu d6co canii, lesne de domesticitu si prasi- «tori fiindu, nu fac6u unu elementu de hrana acelloru 6meni primitivi. Nici-unu osu «de pasere domestica n'amu gasitu aci. — Semintie calcin6te amu gasitu adunate «intr'unu vasu mare spartu, *lintesiora* pre care o man6nca ratiele selbatice pe balti «si mocirle. Amu gasitu *susamu*, de care ne spune Herodotu co se facea forte multu «si crescea forte mare p'aci ; amu gasitu si forte pucinu meu ; nici-unu bobu anse, «de gr6u, s6u de alta semintia. . . Imi propunu sa mai facu ua sapatura si mai defi- «nitiva in ac6sta insula. Regr.tu co nu s'a pututu sa mergu cu sapaturile pre li-

«nii, in directiuni hotarite. N'amu pututu urmasi, de cotu unu semi-cercu de vetre «séu de bordeie ; pentru co terrenulu n'a fostu egal, si vetrele bordeieloru nu vinu «la nici-ua suprafacia egale. Numai cenusi'a si carbunii potu indicá locurile bordeieloru.» (37)

Ceea-ce resulta in modu neindoiosu d'in aceste relatiuni alle D-lui Bolliacu, me-stecate une-ori, cata sa marturisimu, cu hypotese cam fantastice, cu observatiuni pe jumetate drepte, este co la Vodastra, — si-mi place a adduce aci cuvintele d-lui Odobescu (38), ua autoritate necontestata in totu ce se attinge de sciinti'a archeologica —, «a fostu in mijloculu unei balti, ua statiune preistorica, ai carii locuitori se serviau cu arme de p'etra nelustruita si de osu, cu vase de lutu lucrate cu man'a fora rota, cu totu primitivulu apparatusu allu epoei paleolithice d'in timpii preistorici. Ei, cá semintiile lacustre alle Elvetici, isi ingropau mortii pe cóst'a invecináta, mancaú scoici, mei si roduri paduretie alle pamentului, nu cunnoscéu nici-unu metalu, si abia déco intr'ua regiune mai laturasia a vechiei silisti preistorice, d-lui a gasitu unu obiectu de arama nativa. Noi suntemu obligati a crede pe d-lu Bolliacu in atribuirea asiediaminteloru din Vodastra unei epoei mai vechia de catu totu ce s'a gasitu pene acum la noi in tiarra.»

Ceia-ce mai romane de doritu este explorarea definitiva a acestei statiuni prehistorice, sapaturi mai sistematice in centrulu insulei, care n'a fostu pene acum cercetat, spre a se deosebi mai bine epoe'a de p'etra pura de cea metalica constatate ambele acolo.

§ 9

Turdasiu, statiune a epoei de p'etra pura

In Comun'a Turdasiu, nu departe de Orástia (Broos), pre unu locu lungu, de la resaritu spre apus de 2000 picio're, si latu de la miadia-nópte spre miadia-di de la 400 picio're marginitu la nordu de Muresiu, la sudu de callea-ferata, se afla intinse deposite de cenusia une-ori de ua grosime de la 1.25—1.60 metr., cu numero'se vetre in cari s'a gasitu obiecte de p'etra interesante, ce destainuiescu ua forte vechia origine : topóre, ciocane gaurite si negaurite, dalte, cutite, verfuri de sageti si de lance, facute d'in serpentina, amphibol, jaspis, feldspath, heliotrop si cremona, care se gasesce chiaru in bucati mari nelucrate, cu semne de ciocnire pe dens'a pentru scoterea custureloru. Apoi, instrumente de óse lustruite ; capulu unui bos-urus cu corne, ciolano de bas spelaeus, de cervus alces, cervus capreolus, capra ovis, sus scrofa, canis, vulpes si canis familiaris, capulu, ramurile si dintii de cervus elaphus fossilis ; dinti ascutiti servindu de s'el ; vase de lutu fabricate cu man'a, óle, cáne linguri de gutu etc. (39), remasitie de mancare — si nici unu obiectu de bronzu, a-

(37) Despre ceramic'a de la Vodastra vedi mai la valle.

(38) *Annalele Societatei Acad. Romane*, X, sect. II, p. 188.

(39) Vedi mai departe.

fara dóra de unu fragmentu nelucratu de bronzu si de unu toporu de aráma (40). Acésta lipsa de aprópe ori-ce metalu in ua statiune asia de intinsa, si probabilu multu timpu locuita, indica ua epoca forte vechia, ce nu se póte anso determiná cu precisiune. Judecandu dupo ua perla mare, sferoidale, de culóre verde-cenusie, gasita la Turdasiu, dd. Schuster si Gooss atribue asiedimentului de acolo, cellu pucinu ua epoca anteriora secolului allu IV inainte de Christos — candu gratia comerciului putea ajunge si in Dacia atare perle —, verisimilu ua epoca si mai vechia. D-lu Gooss ansa, d'in imprejurarea co aci s'a aflatu si ciocane gaurite, se indouesce a vedé ua epoca pura de pétra, pentru ca nu-si póte esplicá aceste unelte cá ua desvoltare alle celloru negaurite, cí cá imitatiune dupo ciocanele de metalu. In acestu chipu ansa, pare-se, d-sea impinge lucrurile pre departe tinendu-se pré strictu de theoria de mai susu a lui Lindenschmidt. Ajunge credemu, a constáta la Turdasiu ua statiune locuita de ua populatiune, ce pare co nu cunoscea bronzulu, facendu-si tóte uneltele d'in lutu, pétra si óse.

§ 10

Alte localitati, cari pastreadia urme de asiedimentele cellei mai vechi populatiuni alle Daciei, anso cari d'in lipsa de cercetari mai amenuntite — nu se potu renduí cu sigurantia in epoc'a pura de pétra, suntu in Transilvani'a: *Sibertu* (cerc. Brasiovu), *Agnit'a* (cerc. Sibiu), iar in Romani'a: *Calomfirescii-Tigani'a*, *Talpa-Netotii* si *Maglavitu*, cari au datu pene acum in mare numeru specimene de olari'a cea mai grosselana si primitiva, reu fragmentata, necópta, facuta cu man'a, precum si unelte de pétra.

§ 11

Carui poporu anume appartineu instrumentele de pétra d'in epoc'a preistorica a Daciei, nu se póte spune cu certitudine. Constatamu numai co, de si in necunoscutia de metale, acellu poporu nu era selbatecu, trairdu numai d'in productulu venetorei, ci posedá óre-cari cunnoscintie si abilitate; avea locuintie fixe; se ocupá cu crescerea viteloru si cu agricultur'a, care presuppone óre-care gradu de simtiu comunu si de ordine sociale; scia sa lucredie lutulu, pétra si osulu, si sa faca d'io elle vasele si uneltele necessarii economiei domestice, cum si armele de aparare si de atacu; fabricá care si colibe, si inventase bard'a pentru cioplitu lemnele, ferestreulu, dalt'a, arculu, sэгét'a si meseria tiessutului. Ellu avé si óre care gustu pentu po-

(40) Wilhelm Schuster, in Program'a Gymnasiului d'in Sebesiu (Mühlbach), 1866/7.—Idem, in *Siebenb.-Deutschen Tagblatt*, annulu I, Nr. 710—711. — Gooss, *Archiv für siebenb. Landesk.* n. f. XIII, 256—259; XIV, 103—105. — Koch, *Erd. muz. évk.* V. 126 si 136. — Noui cercetari la acésta interesanta localitate anco aru puté fi fructuóse.

dóbe, purtandu salbe formate d'in rotitie si margale de lutu (41) d'in arsice (42); masele si dinti, din bulgari de kihlibaru insirati, si d'in melci (43); si proba co nu- i lipsea nici viati'a spirituale nici conceptiunile religióse, este nu numai marea veneratiune ce dedea mortiloru prin ridicarea acelu uriasie movile, in care se ingropa cenusi'a, dupo arderea cadavrului, alaturea cu unelte de pétra, de ulcele séu hãrburi, si de resturi d'in ospetiulu mortuaru consistandu d'in ciolanele animalceloru, — déro si acelle figuri de lutu inchipiundu figur'a umana, idoli si idolóice, cu triumghiulu aduncitu pre densele, ce s'a aflatu la Vodastr'a, Calomfiresci si Crasani (44), si cari nu putéu fi pentru acea populatiune in starca primitiva a intelectului, de catu niste fetisi analogi vazeloru si idoloaiceloru de pamentu desgropate la Tirynth si in acropolea Mycenei (45), si cari se scie co erau representatiunea symbolica a Herei, séu analogi acelu semi-lune de lutu si pétra gasite in statiunile lacustre, si cari se considera dreptu embleme religióse (46) referitore la cultulu lunei.

B. Daci'a dupo cunoscuti'a metaleloru

§ 12

La ua data imposibilu de determinatu arme si unelte de bronzu, giuvelle de acelasu metalu si de auru, incepura a petrunde in Daci'a. Intrebuintiarea loru indica in istori'a civilisatiunei inceputulu adeveratulu progresu, si ua crescere immensa a fortieloru sociale. Aceste obiecte, la cari se potu adeogi si celle de arama, de feru si de argintu, ce se gasescu dilnicu cu deosebire in Transilvani'a, prin caracterulu loru identicu in forma, tehnica si ornamentatiune, appartinu epocii numite de bronzu, si epocii primitive a ferului, prin urmare suntu anteriore cuceririi lui Traianu, si se potu reduce la urmatoarele typuri principale: 1) arme; 2) obiecte de podóba; 3) instrumente si alte unelte de casa; 4) vase de bronzu; 5) obiecte de natura sacrale, amulette, symbole si produse ale artoi; si 6) representatiunea figurata a animaleloru si a omului. (47)

(41) Vedi de esemplu tab. L Nr. 16 *a, b, c*, rotitie de lutu aflate la Vodastra. Cf. *Tromp. Carp.* Nr. 1255 d'in 1876, fig. 107, 108, 109, 117, 128 si 130.

(42) La Vodastra d. Bolliacu a datu peste arsice, tersite pe partea de josu, frecate pe partea numita *sisi* si pe partea numita *bei*. Asemenea, si intr'unu sarcofagu de pétra si intr'unu mormontu de caramida, d'in epoca romãna, in préjma Recicai. D-sea, crede ca elle au servitu de jocu copiiloru. *Tromp. Carpat.* Nr. 1255 d'in 1876).

(43) In museulu d'in Clusiu se pastréda unu obiectu de podóba d'in epoca de pétra, constandu d'in cója unui melcu fosilu, ornata cu pietricele. (Gooss, *Archiv*, n. f. XIII, 243).

(44) Vedi mai susu, partea II cap. XI, § 32.

(45) Schliemann, *Mycènes*, trad. Girardin, p. 59 seq.; 136—141, 296 seq.

(46) Le Hon, *L'homme fossile*. 292.— Dessor, *Palafittes*. — Sacken, *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien. 1862, p. 45—46. — Trolou, *Habitations lacustres*, 1860.

(47) Vedi pentru celle urmatore Gooss, *Archiv für Siebenb. Landesk.* n. f. XIII, 466—528.

1. a) *Arme offensive*

Sabii.— Sabiile de bronzu ce se gasescu in Ungari'a si Transilvani'a suntu de ua forma forte antica, de lungime 52.6 cm. pene la 73.6 cm., rare-ori penē la 1 metru — cum este de esemplu sabi'a de bronzu de la Siarombercu, core. Osiorheiu, pastrata in museulu d'in Clusiu —; manerulu variadia in lungime intre 6—6.5 cm.; lamin'a (ferulu sabiei), la mijlocu mai grosa, une-ori avendu ua lamba semi-rotunda, este cu doue taisiuri, mai lata la mijlocu, ceva scobita spre verfu, iar la verfu forte acutita, impodobita adesea cu linii sapate paralelu cu conturnulu iei, proprie pentru taiatu si impunsu; manerulu, de lemnu sēu de osu, nu are strēja, ci apuca lamin'a cu capeteiulu lui, care este mai latu, oblu si in forma de semi-luna. Lamin'a se intiepenea intr'ensulu prin cuie; la unele, pr-lungita printr'unu cotoru, ca strabatea d'a lungulu scobitur'a manerului, si se intarea de ambele parti cu prasele de lemnu sēu de cornu; la altele in fine, lamin'a si manerulu nu alcatu'á de catu ua singura bucata, turnata dintr'un'a. Maiugulu sabiei consta dintr'unu discu cu centru scosu in reli-vu, sēu dintr'ua vergea recurbata. De ordinariu manerulu este bogatu impodobitu, cu linii finu sapate, cercuri indouite, spirale, triunghiuri si romburi, sēu cu forme de cordele, unele esite in relievu, sēu imbracatu in piele, precum se pōte vedē pre tabel. lit. C. si D, mai multe esemplare.

Asia, tab. C, fig. Nr. 1 representa ua sabie de bronzu gasita la Bistriti'a in Transilvani'a (adi in cabinetulu imperialu de antice d'in Vienna) de ua lucratura vrednica de tōta mirarea; manerulu ei micu si proportionatu a facutu pre unii inventiati (48) sa conchida co ómenii d'in epoc'a bronzului avēu mǎni prē fine si delicate, cá multe d'in popórele asiatiche, mai alesu Indieni si Arabii, a caroru sabii paru a fi fabricate pentru mǎni de femeia (49). Altii (50). mai correctu, atribuescu micimea extraordinara a manerului destinate acestei arme de a servi la impunsatura, pentru care scopu ea avē acellu maiugu d'in capetulu manerului, spre a oprí alunecarea mǎnii, pe cându la sabiile proprii pentru taiatu, manerulu este mai lungu, cá lovitur'a sa fie mai adunca si mai lata, iar sabi'a sa se manuiasca mai cu inlesnire.

Acēsta sabia isi gasesce paralel'a sea in alt'a desgropata la Covoru, cere. Brasiovului, si pastrata adi in museulu Brukenthal din Sibiu. Este lunga 65.5 cm. Mane-

(48) Dr. Eduard. Freich. v. Sacken, *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, 1862 p. 61.

(49) Pritchard, *Natural history of men*, London 1843, I, 129.— Cf. Lubbock, op. cit.

(50) Dr. Rómer Flóris, *Műrégészeti Kalauz*. Pest, 1866 p. 50.

rulu seu ilu reproducemu mai josu (fig. 3 a si 3 b) d'in cauza elegantieii formei, bo-

Fig. 3 a.

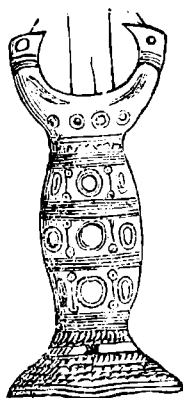

Fig. 3 b.

gatiei sapaturiloru si escellentiei tehnicei. (51)

Tab. lit. C. fig. Nr. 2 reprezenta sabi'a de bronzu aflata la versarea riuletiului Szinva in Sajo (la Miskolc, comitatulu Borsod, in Ungari'a), adi in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a, lunga 23" 7"', latimea cea mai mare 2" $\frac{1}{2}$ "', lamin'a e impodobita cu dungi marginale, iar manerulu cu dungi transversale si semicircumvolutiuni, disculu manerului avendu siese cercuri excentrice fie-care cu cate doue dungi (52). Acésta ornamentare se asémena cu aceea a sabiei reproduce pre acciasi tabella lit. C, fig. Nr. 4. Ea s'a gasitu la Pusztá Szent-György, comitatulu Bihoru-de-Nord, in Ungari'a; este lunga 23" 7"', latimea-i cea mai mare 2", cu marginele la verfu puçinu turtite, cu manerulu sapatu in chipulu ce se vede pre tab. D, fig. 4 a. Manerulu arréttá pe faci'a interna a discului cinci cercuri concentrice d'in cate cinci linii fie-care, incongiurandu bumbulu sapatu asia cum se reprezenta pre tabl. D, fig. 4 b. (53)

Ua data cu acésta sabie s'a desgropatu alte 29 sabii, din care reproducemu pre acciasi tabella trei, fig. 3, 5 si 6. Prim'a, lunga 26" 3"', latimea cea mai mare 1" 5"', are pre lamina sapaté mai multe dungi marginale, iar manerulu de amendoué partile laminei cu cate doue, josu cu cate cinci gauri pentru cuie, este la mijlocu puçinu aduncitu; pe candu a dou'a (fig. 5), lunga 27" 11 $\frac{1}{2}$ "', latimea maxima 1" 10 $\frac{1}{2}$ "', are manerulu cu marginile in susu, si cu cate trei, josu cu cate cinci gauri de cuie, iar cea d'a trei'a (fig. 6), 23" 2" lungime, 1" 10" latime maxima, este simpla. manerulu impodobitu cu inele in reliefu, si maingulu oblu. La ua a patr'a sabie (27" 4" lungime, 1" 6" latime maxima) lamin'a este batuta in manerulu, care are de a-

(51) Goos, *Archiv f. Sieb. Landesk.* n. f. XIII, tab. II Nr. 1.

(52) Fr. Kenner, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde*, in *Archiv für Kunde österr. Geschichtsquel.* XXIV. 2. p. 367.

(53) Idem, idem p. 373.

mendouă partile laminei câte două, josu câte cinci cuiu. Ua a cincea în fine, lungă 23" 11"', latime maximă 1" 9¹/₂"', este cu lamină frumoasă sapată (54) iar pe partea esterică a discului manerului se vede sapată ua serie de ânelusie și linii sierpuite în jurulu maiugului împodobitu asemenea cu ânelusie și linii drepte. (55)

Sabiile desemnate pre tabel. D, fig. 3 a, 3 b și fig. 5 s'au gasitu, una la Pered-Sütö-Abod (Comitat. Borsod, Ungari'a), și e lungă de 20", latime maximă 1" 6"', manerulu cu cordele sapate în reliefu, disculu manerului fiindu împodobitu la margine prin ua serie de arcuiri peste trei linii punctate (tab. D, fig. 3 b) [56]; cea-alta, la Buzita (Comitatulu Abauj-Torna, cerculu d'în cõce de Thiss'a), ua dată cu alte trei sabii. Ea este lungă de 24" 8"', lata la maneru 1" 5"'; lamină are prin mijlocu ua lamba lata și resarită; iar manerulu este împodobitu cu cinci și siese renduri de cote 17 impletituri sapate, fie-care rendu refecatu cu câte 2—3 dungi, ceea-ce produce unu frumosu efectu. Maiugulu și disculu suntu óble, cellu d'anteiu împodobitu cu ramuri sapate, iar cellu d'în urma, cu patru ânele concentrice de impletituri asemenea celloru de susu. (57)

Adesea anso se găsescu în Transilvani'a sabii fora nici-unu ornamentu, cum este cea de la *Sibertu*, cerc. Brasiovu (58), lungă 57.2 cm. (pastrată în colectiunea gymnas. d'în Sighisior'a), séu turnate d'intr'ua singura bucată, cum suntu: sabiile de la *Copsia-mare* (Nagy-Kapus, Gross-Kopisch, cerc. Sibiu) (în museulu Brukenthal), și de la *Prejmeru* (Prázsmár, Tartlau, cerc. Brasiovu). Cea d'în urma, gasită la unu locu cu două verfuri de lance și unu *celtu* de bronzu, cari se pastreadia în colectiunea gymnasiului d'în Brasiovu, am reproduș-o pe tabel. D, fig. Nr. 14 (59).

Localitățile unde s'a mai aflatu sabii de bronzu de formă cea mai vechie suntu :
În Transilvania :

Seleusiulu-mare (Nagy-Szöllös, Gross-Alisch, cerc. Sibiu), unu fragmentu de sabie, ua dată cu 4 *celte*, trei bucati de secere, unu ânelu, ua cantitate mare de bronzu (aes collectaneum) și alte bucati, tóte în colectiunea Gymnasiului d'în Sighisior'a.

Ungurasiu (Bálványos Várallya, cerc. Dej), ua sabie de bronzu, unu *celtu* unu verfu de lance, fragmentulu unui ciocanu toporu de arama, tóte în museulu d'în Clusiu, și mai multe vase mici de arama, în colectiunea Grafului Franz von Bethlen.

Bardotiu, cerc. Odorheiu, ua lamina de sabie de bronzu, două *celte*, două seceri, două caldari, tóte de bronzu, și alte obiecte de aur (Arch. f. ö. Gesch. XXIV. 389).

Bogata (Maros-Bogát, cerc. Muresiu-Osiorheiu), ua sabie de bronzu, două *celte*, mai multe bucati de seceri, de ferestraie unu verfu de lance, ua pereche de forfecii mici și alte fragmente de aes collectaneum, în museulu d'în Clusiu.

(54) Idem, idem p. 375 fig. 71 și fig. 72.

(55) Idem, idem p. 373--374.

(56) Idem, idem p. 368.

(57) Idem, idem p. 362.

(58) Gooss, op. cit. XIII, tab. II Nr. 3.

(59) Idem, idem, tab. II Nr. 2

Drasu (Darócz, cerc. Brasiovu), ua sabie aflata ua data cu 30 celte de bronzu (Gooss, Archiv des ver. für siebenb. Landesk. n. f. XIII, 219).

Ungra (Ugra, Galt, cerc. Brasiovu) fragmentu de sabie cu 6 celte, mai multe cutite, verfuri de lanci, si de sageti, unu ânelu, tóte de bronzu, cum si unu ciocanu-toporu 29 cm. lung. de cupru.

Ghârdale (Gerdály, Gürteln, cerc. Sibiu), ua lamina de bronzu.

Guşteriti'a (Hamersdorf., cerc. Sibiu), 18 bucati de sabii, 9 lanci intregi si mai multe alte fragmente, 3 lamine de pumnalu intregi si patru frunte, 15 polstebe, peste 100 celte, 2 fragmente de ciocanu-topóre, peste 70 seceri, 3 ciocane si alte obiecte si vase, tóte de bronzu, despre cari vomu vorbi mai departe. Aci sa descriemu numai bucatile de sabii. Lamin'a merge de la cotoru in josu in linie drépta, si apoi pucinu cate pucinu se ingustadia si se ascutiesca intogmai cá ua lance. Tóte laminele suntu cu doue taisiuri; la capateinlu loru se vedu gauri de cuiu pentru fixarea manerului, d'in care nu s'a datu peste nici unu esemplaru.

Unu fragmentu de lamina, probabilu partea superióra, are de ua latura in totu lungulu dinti mici cá de ferestrau, ceea-ce s'a observatu adesea la sabiile de bronzu (Vedi Lindenschmidt, Die Alterthümer unserer heidn'schen Vorzeit, I, heft. 8, taf. III. — Despre armele de la Guşteritia vedi L. Reissenberger, in Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, neue folge, X, heft. 1, p. 8--37, cu 4 tab. IIe).

Mercurca, ua lamina de sabia 4' lunga, ingusta si de ambele parti cu lamba scóse, in collectiunea gymnasialui d'in Sibesia.

Moşna (Mese, Meschendorf, cerc. Sibiu), maneru de sabia, ua secera de bronzu, unu celtu si unu verfu de lance.

Rebrisoara s'eu *Rebra mica* (Kis-Rebra, cerc. Bistriti'a) ua sabia de bronzu 46 cm. lung.; unu verfu de lance in forma de frundia 19 cm. lung.; 2 celte, 13 cm. lung.; unu palstabu, 18 cm. lung.; 6 topóre, 30 cm. lung., si unu celtu, tóte de bronzu si in collectiunea gymnasialui d'in Nasendu (Naszód).

Sina (Garád, Stein, cerc. Brasiovu), doue bucati de sabie, 3 celte, unu verfu de sagéta, altulu de lancie si unu cutitu. (Siebenb. Archiv. n. f. IV, tabela).

Dupâsdorsu (Tobias, Toppesdorf, cerc. Sibiu), ua lamina incovoziata de sabia de bronzu, 2 celte, si unu buzduganu.

Toria de josu (Alsó-Toria, cerc. Brasiovu), ua lamina de sabia de bronzu cu cotoru, fora maneru anso, 80 cm. lung.

Vaidasîgu (Vaidaszeg, cerc. Clusiu), ua lamina de sabia de bronzu, in musaulu d'in Clusiu.

In Ungari'a, *Cerculu d'incoco de Thiss'a*:

Zsujta (Comitatulu Abauj-Torna) ua sabie si unu coifu (Archiv für Kunde oesterr. Gesch. XXIV, 2, 366).

Bota (Comitatulu Borsod), ua sabie de bronzu, trei verfuri de lanci si alte fragmente de arme (Idem, p. 367).

Marmorosiu :

Kalinafalva, sabie de bronzu (*Arch. Ert.* I 268).

Sabii de feru, lungi si subtiri in form'a celloru gasite in locuintile lacustre (60), suntu de totu rare in tierrile dunarene; totusi unu exemplaru d'in acésta clasa impreuna cu teac'a sea frumosu impodobita si bine conservata (61), s'a gasitu intr'una mormentu la Szób langa Eipel, nu departe de malulu stangu allu Dunarii, si se afla reproducu pe tab. lit. D fig. Nr. 13. Ea este lunga 71 cm., si se pastreadia in musulu nationalu d'in Pestha.

Aci trebuescu mentionate si doue lamine de speci'a sabiiloru de bronzu, un'a de totu incovoiata, pastrata in museulu Brukenthalieu d'in Sibiu, si reproducu pre tab. D, fig. Nr. 11; alt'a, gasita in prejurulu Miercurei (cerc. Sibiu), adi in gymnasiumu d'in Sebesiu; ambele lungi 1.26 (4'), largi spre maneru 7 cm., si d'in ce in ce mai inguste spre verfu, cu lamb'a esita afara de ambele parti asia de multu in catu lamin'a are aprópe acelasu diametru horizontalu si verticalu.

Pumnale.— D'impreuna cu sabii se afla si pumnale de bronzu, unele late de forma triunghiulara si fora cotoru in maneru, cá celle gasite la Vily (Comitatulu Zemplin, cerculu d'incoé de Thiss'a) in numeru de patru. Doue suntu de form'a cellui desemnatu pre tabell'a lit. C. fig. Nr. 21, avendu lungime 11" 1"', latime maxima 1" 5"', cu lamina óbla cu doue gauri si tinte in elle, pre cându pre cotorulu cu marginile recurbate si crestate se vedu trei gauri (62). Cellu d'allu treilea pumnalu, 9" 1" lungime, 2" 3" latime maxima, cu muchia pre la mijlocu (lamba), si josu cu 2 cuie simple, se póte vedé pre aceiasi tabella C. fig. Nr. 22; si in fine, cellu de allu patrulea, de aceiasi forma cá cellu de susu, are trei lamba pe la mijlocu si nasturi bombati in ambele gauri (63). Altele si ácestea se gasescu mai adesea in Transilvani'a, suntu mai inguste, avendu cotorulu manerului propriu cá sa se aplice pre densulu prasele de lemnu senu de cornu de animale. Pe tab. D. fig. Nr. 12 se desemneadia unu atare exemplaru de la Sidiriasu (Szederjes, Neuzeeckel, cerc. Sibiu), 24 cm. lungime (64). Pumnale, aflate la Gusteriti'a (Hammersdorf), d'in cari trei intregi (65) unele suntu cu cotoru, altele an lamin'a si manerulu d'intr'una turnate; altele in fine an manerulu in chipulu urmatoru (fig. 4, 5 si 6):

(60) Asia, in laculu Neuchâtel, anume la statiunea La Thène, la Ulm, Speier si Ingelheim etc. Vedi *Lindenschmidt*, *heidnische Alterthümer* band III heft II taf. I si band III heft II taf. II.

(61) Gooss, *Archiv des sieb. Land.* n. f. XIII, tab. II Nr. 4 si 4 a.

(62) Fr. Kerner, op. cit., p. 369.

(63) Idem, p. 369—370 unde d'in eróre aceste pumnale se iau dreptu verfuri de lanci. Cf. Gooss, *Archiv f. Sieb. Land.* n. f. XIII, 469.

(64) Gooss, op. cit. tab. IV Nr. 15. Cf. Atlasu la allu douilea volumu d'in *Arch. Közl.* V, 20, VII, 26, XX, 128—130. Idem, *Catalog. gener. des VIII préhistorischen Congresses*, pag. 23 si 124.

(65) Ludwig Reisenberger, *Der neueste archäologische Fund bei Hammersdorf*, in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, neue folge, X, heft. I, p. 14—15, si tab. I fig. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Fig. 4

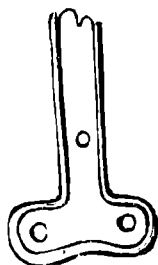

Fig. 5

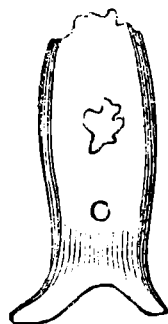

Fig. 6

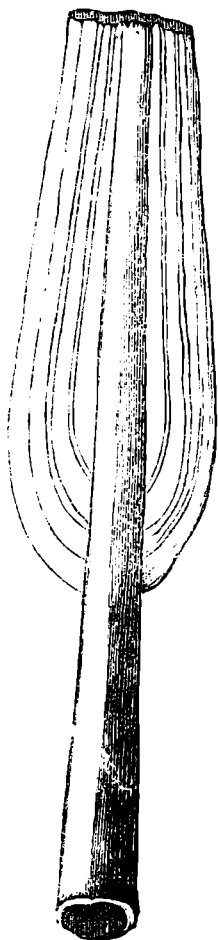

Fig. 7

Fig. 8

La Toplitia (Comitatulu Turdei s'a gasitu doue lamine fragmentate de pumnalu, unu stiletu lungu 15.5 cm., cu manerulu la capetainu in forma de bambu, si cu verfulu masivu cu siese feçie, precum si 6 seceri si 5 bucati de ferestraie.

Lanci.—Lancile presenta na varietate de forme care se poto reduce la doue typuri principale : a) lanci de arama cu form'a frundiiloru lungaretie, cu toculu rotundu si adesea ornamentatu (66), si b) lanci subtiri de bronzu, de na forma caracteristica rhomboidale, in care toculu, unde se infige si se intiepenesce prin doue cuie laterale, lemnulu se prelungesce subtiindu-se d'a lungulu armei, formandu pre d'in afora lambe profilate (67). La Guçteritia s'au aflatu 9 bucati de lanci, d'in cari cellu mai mare exemplaru (fig. 7), in forma de frundia, are unu tocu, golu pe d'inauntru, subtiatu cotre verfu cu 2 gauri in cari se petrecea cuçulu, ce fixá lemnulu lancei. De ambele latari alle tocului se vedu cote trei muchii inguste, servindu dreptu podoba a armei. Unu altu esemplaru, judecandu dupo pçina sea lungime, si dupo micimea diametrului ce are toculu acolo unde intrá lemnulu (fig. 8), este de siguru na darda, ce se așverlea, pe candu alte doue bucati (68) serviau in acelasi timpu de lanci si darde, la intiepare de aprobe, cá si la aruncare la distantia.

(66) Vedi la Gooss. op. cit. XIII. tab. III fig 12, desemnulu unei lancei, 17 cm. lung., gasite la Kiu-Terenne in Ungari'a.

(67) Vedi figur'a unei lancei d'in Ungari'a ap. Lindenschmidt, *Heidn. Alterth.* II, IV. taf. I, Nr. 6.— Gooss, op. cit. XIII, tab. III fig. 10.

(68) Reissenberger, op. cit., tab. 1, fig. 11.

Esemplare de dardă avemu de la : *Feldiőr'a* (Székely-Földvár, cerc. Clusiu), dardă minunată de bronz, 11 cm. lungă, cu tocu și cu verfu massivu în siesse muchii ; *Loenicu* (Lebnck, Leblang, cerc. Brasiovu) ; *Moigradu*, în Transilvania, și de la *Vily*, cerc. d'incóce de Thiss'a (Arch. für oesterr. Gesch. XXIV, 2, p. 370) ; iar de lanci, de la *Doboli* (Aldoboly, cerc. Brasiovu) ; *Ungurasiu*, (Bálványos, cerc. Deju) ; Brețcu (Bereczk, cerc. Brasiovu) ; *Bogata* ; *Atielu* (Hetzeldorf, cerc. Sibiu), unu verfu de lance de feru elegantu și îngustu, appartenendu grupei lanciloru de feru aflate la Hallstadt, la Szób, și la stățiunea lacustra La Thène. (Vedi Gooss, op. cit. XIII, tab. III Nr. 11) ; *Cicega-Silvasi* (Kecsed-Szilvás, cerc. Clusiu), lance de bronz în museulu Clusiuului ; *Moșna* ; *Moigradu* ; *Pasulu Oitusu* ; *Pianulu de susu* (Oláh-Pian, cerc. Sibiu) ; *Rebrisióra* ; *Sioarsiu* (Sáros, cerc. Sibiu) doue verfuri de lanci, cu unu buzduganu, trei coifuri de bronz și 30 celte ; *Stina* ; *Prejmer* ; *Varfalau* (Várfalva, cerc. Clusiu), în Transilvani'a ; iar în Ungari'a, la *Bodrog-Keresetur* (vedi mai la valle), *Felső-Dobza* și *Botd.* Arch. für oest. Gesch. XXIV, 2, p. 363, 367 ; XXIX, 2, p. 302).

Verfuri de sageti. — Verfuri de sageti în bronz suntu de ua finetia admirabile, cu doue, trei sėu patru taisyuri, și de forme variate : unele consta dintr'unu tocu cu marginile ascutite, în cari se introducea lemnulu sagetii ; altele au forma de frundie ; la unele frundi'a se termina josu de ambele parti în forma de carligu (Vedi tab. C. fig. Nr. 11). La tóte acestea cate-ua-data lemnulu sagetii are unu cracu (tab. C fig. Nr. 9 și 10).

Să gasescu în Transilvani'a în mari cantitati. Asia, la *Bazna* (Felső-Bajom, Bassen, cerc. Sibiu), s'a datu peste ua-suta sageti ; la *Mușna* (Muzsna, cerc. Odorheiu) peste unu însemnatu numeru, d'în cari trei-dieci bucati se pastreadia în collectiunea Gymnasiului d'în Sighisiőr'a, și altele, în collectiunea Gymnasiului d'în Mediesiu. D'în elle, s'a reprodușu pre tab. C, fig. 7, 8, 9, 10 și 11 cate-va typuri ; fig. 6, aceiasi tabella, reprezenta ua sageta d'în museulu nationalu d'în Pestha. Alte esemplare avemu de la : *Porceșdu* (Poresed, cerc. Sibiu) ; *Hoghisu* (Héviz, cerc. Brasiovu) ; *Archita*, sageti de 5 typuri, parte cu doue, — parte cu trei muchii ; *Cergulu-micu* ; *Ungra* ; *Halmiagu* (Halmágy, cerc. Brasiovu) ; *Moigradu* ; *Racoșiu* (Alsó-Rákos, cerc. Odorheiu) ; *Coholm* ; *Stina* ; *Gușteritia* (vedi Seidl, *Beiträge zu einer Chronik der arch. Funde*, d'în *Archiv für Kunde oesterr. Gesch.* IX p. 84).

În Ungari'a, avemu esemplare de la *Teglas* (cerculu d'incolo de Thissa), trei sageti cu trei muchii ; (Arch. f. oesterr. Gesch. XXIV, 375) ; iar ua sageta de argintu massivu descoperita în Transilvani'a se conservă în museulu d'în Clusiu. În Romani'a pene acum, nu scim sa se fi gășitu sageti de bronz, ci numai de feru : la *Cetatea-Latiniloru*, ua data cu unu buzduganu, custure de feru și feru de lance ; la *Zimnicea* (Vedi Bolliac, *Escursiunea archeol. d'în 1869*) la Horodiste (Dorohoiu) etc.

Buzdugane. — Buzduganele de bronz obicinuitu au form'a de cilindru gaunóse cu 3—4 sire de coltiuri renduite în piezu, sėu verticalu un'a peste alt'a ; unele suntu de forma sferoidale intarite peste pantece cu unu cercu în relievu, avendu cate siese

si mai multe muchii in directiunea diametrului. Trei esemplare se reprezenta pe tabl. D. fig. 6, 7 si 8. Primulu, nalt. 9.6 cm., s'a aflatu in riulu Sajó langa Sajó-Kerestur (Comitatulu Borsod, d'incóce de Thiss'a) [69]; cellu de allu douilea, nalt. 6.5 cm., provine d'in collectiunea Ackner, si are trei tortitie, ca sa intiepenésca mai bine cód'a de lemau; iar cellu d'allu treilea, nalt. 6.5 cm. este póte de arama, si s'a gasitu la *Noulu* (Ujfalu, Neudorfu, cerc. Sibiu), adi in collectiunea gymnasiului d'in Sighisior'a. Alte buzdugane s'au aflatu la : *Doboli*; *Covoru*; *Racoşiu*, *Sioarsiu* si *Dupásdorf*, unu buzduganu cu 12 coltiuri (vedi Gooss, op. cit. t. IV, Nr. 10, nalt. 6.6 cm., in collect. Gymnas. d'in Sighisior'a), in Transilvani'a (70).

Dalte.—*Topóre.*—Unu obiectu caracteristicu si multu obicinuitu in epoc'a de bronzu este dalt'a cuneforma, imitatiune negresitu dupo dalt'a de pétra. Se deosibescu doue specie : *palstabe*, séu dalte cu gaura obla si cu tórté pentru intiepenirea manerului sapatu in intru, pe care une-ori ilu incongiura de totu (vedi pe tabl. C, fig. Nr. 15 unu esemplaru aflatu la Guşteriti'a, 17 cm.; ib. fig. Nr. 20, la Magyar-Sák, in collectiunea gymnas. d'in Sighisior'a; Unu allu treilea de la Terimia-mica (Kis-Terenne) vedi-lu la Gooss, op. cit. tab. V, fig. 2); si *celtu* séu dalta cu tocu séu cu cotore, gaunósa in intru, spre a imbucá unu maneru incovoiatu séu dreptu, scurtu séu lungu, care se fixá longitudiualu, une-ori cu ua veriga de bronzu, precum se póte vedea pe tabl. C. fig. Nr. 19 (unu celtu d'in Lucska, in Ungari'a, 10.5 cm., in museulu nationalu d'in Pestha), fig. Nr. 16 (elegantu celtu d'in collectiunea Ackner, 12.7 cm. lung.), fig. Nr. 18 (celtu d'in Guşteriti'a, lung. 12.5 cm.) fig. Nr. 17 (celtu d'in *Rusu*, Oroszmezö, cerc. Deju, 11 cm. lung.); asemenea, pe tabl. D. fig. Nr. 1 (celtu gasitu cu mai multe alte, la Felső-Dobsza, lung. 4" 8", susu la taisiu lat. 2" 1"; intr'ua latura are 3 linii in relievu, d'in cari cea mijlocie este intrerupta pe ambele parti de ua gaura, si este impodobitu cu doue triunghiuri [71]; ib. fig. Nr. 2 (celtu de bronzu lung. 4" 3", aflatu la Bardotiu impreuna cu alte doue [72]).

Aceste unelte au servitu nu numai cá arme spre lovire si aruncare, déra si la lucrarea lemnului si a pamentului, la curatirea peiloru, prin urmare elle erau in acelasu timpu, radietore, topore, barde, sape si cutitóie.

Numerulu loru in Daci'a este infinitu de mare, si d'in miile de obiecte gasite, nici doue macaru nu se aséména intre elle. D-lu Gooss (73) recunnósce cellu pucinu 12--15 forme diferite de dalte d'in Ungari'a si vecinatate, cari ansa se potu reduce la doue typeri fundamentale : *indouita-dalta* (ciocanu-toporu si *dalta simpla*.

Prim'a are form'a obicinuita, gaurita pe partea ingusta a urechei (74); la unele

(69) *Arch. für Kunde oesterr. Geschichtsquell.* XXIV, 2, p. 375.

(70) Idem, XXIX, 294, buzduganu gasitu la Dömös, comitat. Gran. Altulu la Römer Flóris, op. cit. fig. 99.

(71) Idem, XXIV, 2 p. 363, despre altele gasite totu acolo.

(72) Idem, p. 389 fig. 77.

(73) Op. cit., p. 473.

(74) Vedi cá proba esemplarulu gasitu in Ungari'a, adi in museulu d'in Zurich, desemnatu

celle doue taisiuri facu intre denselo unu unghiu dreptu, forma care in Transilvani'a si Ungari'a se afla adesea turnata in arama curata, cum suntu esemplarele de la : *Ungurasiu*, *Bistriti'a*, *Budvár*, munte langa Odorheiu ; *Buzdu* (cerc. Sibiu) ; *Földiora* (Földvár, Marienburg, cerc. Sibiu), *Früna* (Frauendorf, Aszsonyfalva cerc. Sibiu), unu ciocanu-toporu de cupiu, lung. 34 cm., pastratu in museulu Brukenthal cu alte doue identice esemplare, cari in locu de a avé intr'ua parte obicinuitulu verfu ascutitu, au unu taisiu horizontalu (75) ; *Ungra*, ciocanu-toporu lung. 29 cm. ; *Hasiagu* (Hasehagen, cerc. Sibiu), altu ciocanu-toporu pastratu in colectiunea gymnas. d'in Sighisior'a, vedi Gooss op. cit. tab. V, fig. Nr. 9 ; *Coldau*, ciocanu-toporu lung. 33 cm., in museulu d'in Clusiu ; *Cohalm*, ciocanu-toporu de arama cu urechia in mijlocu, cu taisiurile scurte si verticale, identicu celui desemnatu in Catalogulu generalu allu Congresului allu VIII prehistoricu d'in P. stha, fig. 151 (mai vedi totu acolo fig. 145, 148 si 153), si celui aflatu la Mahrsdorf (Austria-de-josu) [76] ; *Turda*, ciocanu-toporu, lung. 9" ; *Guszeriti'a* doue bucati de form'a ciocaneloru-topore de ua parte cu unu taisiu verticalu, de cea-alta cu unu verfu ascutitu séu cu unu taisiu horizontalu (77) ; *Ugritia* ; *Vordu* (Verd, cerc. Sibiu), ciocanu-toporu lung. 25 cm. cu bucati d'in alte trei topóre identice, in Transilvani'a ; iar in Ungari'a, la *Mező-Kereszte*, unulu d'in celle mai mari exemplare gasite, avéndu ua lungime de 40.8 cm., si cantarindu 4.78 Kilogramme ; la *Nagy-Falu* si *Dresnicu* (78).

Aceste topore, prin form'a semilunara a laminei amintescu armele-topore de pre Column'a Trajana ; unele suntu acoperite cu frumoase podobe, cum de esemplu, unelt'a gasita la Kis-Terenne, 12 cm. lung., reproducu pre tab. C. Nr. 14.

Totu in acésta grupa se asiadia esemplarele de la *Nagy-Lucska*, *Felső-Dobsza* (tab. D. fig. Nr. 9, lung. 2", 11", la taisiu lat. 1", 4", naltimea muchiei 1" 7"), in Ungari'a ; de la *Simosdeu* (Somosd, cerc. Muresiu-Osiorheiu), lung. 19 cm. (ap. Gooss, op. cit. tab. V, fig. 14), si de la *Tisfaláu* (Czófalva ; cerc. Brasiovu), frumosu ciocanu de aur reproducu pe tab. D, fig. Nr. 15 (adi in cabinetulu imperialu de antice d'in Vienna), in Transilvani'a. (Vedi Arneht, Sitzungber. der Wiener Acad. VI, 280).

Asemenea si acelle ciocanu-topore a caroru urechia ese afara de amendoue laturile, intocmai cá unu tabu ; lamin'a lunga si cu elegantia resarita formeadia la capetain unu discu, allu carui centru reese printr'ua figura conica, printr'unu verfu ascutitu séu printr'unu allu douilea taisiu in chipu de frundia (tab. C, fig. Nr. 13 ; vedi si Gooss, op. cit. tab. V, Nr. 10 si 11). Numeróse esemplare s'a gasitu in Ungari'a : la Solt si Secsó. Fel'ó-Dobsza (vedi tab. C, fig. Nr. 23), Kis-Terenne, Znio-Varallya,

ap. Gooss op. cit. tab. V, 8, dupó Lindenschmidt, *Heidn. Alterth.* II heft. III, tab. II 1 si 2.

(75) L. Reissenberger, op. cit. p. 14.

(76) *Sitzungsberichten der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien*, b. LXXIV, tab. 2, fig. 69.

(77) L. Reissenberger, op. cit. p. 14, tab. II fig. 11.

(78) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.* XXIV, 2, p. 371. — Idem XXIX, 2, p. 338.

Borsa, Iood, (ua singura data siesse esemplare) Rosza-Pallag, Hadhász (19 bucati ua data), si in Transilvani'a, la Moigradu, Rogna vechia (Rodna, cerc. Bistriti'a) *Hododu* (Hadad, cerc. Simleu); frumosu toporu cu unu bumbu in forma de discu si cu umbo ascutitu, in museulu d'in Clusiu; *Rebrisoro*, 6 topore lung. 30 cm., de aceiasi forma, in collectiunea gymnas. d'in Nasaudu.

D'in allu douilea tipu, dalte-topore simple, de form'a actuale se cunoscu mai multe esemplare; in collectiunea gymnasiului d'in Sighisiora: unulu de la Odorheiu (Vámos-Udvarhely cerc. Muresiu-Osiorheiu); altulu de la Hasiagu; in museulu d'in Clusiu: de la Pogacea (Pogáca, cerc. Bistritia); Racosiu; Voia (Voj, cerc. Clusiu); in museulu Brnkenthal, unu toporu de provenintia necunoscuta; in collectiunea gymnasiului d'in Reghinu (Szász-Régen, cerc. Bistriti'a) unu toporu aflatu la Rusii (Russ, Maros-Oroszfalu, cerc. Bistritia), Vurmloc (cerc. Sibiu).— Asemeni esemplare mai avemu de la: *Sin-Avramu* (Szent-Abraham, cerc. Odorheiu), lung. 14 cm.; de la Tetény (Comitatulu Pesthei), de la Clusiu, unu toporu de bronzu, lung. peste 40 em. (79). Valasutu (Valaszut, cerc. Clusiu), topore cu muchi'a in forma disculara cu unu umbo ascutitu.

Insemnamu aci localitatile unde s'a mai aflatu dalte, ciocanu-topore, palstabe si celte de bronzu:

In Transilvania:

Celte la Doboli, Seleusiulu-mare, Arkita, Ungurasiu, Bardotiv, Brețcu, Beclénu, Bundorfu, Bogata, Feiuru (Fejérd, cer. Clusiu, mai multe in Cabinet. imper. de antice d'in Vienna); Firtusiu (Firtos-Várallya, cerc. Odorheiu), Fagarasiu, Feldior'a, Fiscutu (Füzüt, cerc. Bistritia), Ungra, Cicu-Sin-Giorzu (Csik-Szent-György, cerc. Odorheiu); Gușteriti'a, peste 100 celte, cea mai mare parte cu urechie, celle fora urechie cu doue gauri in care se petrecea cuiulu pentru fixarea mai bine a manerului; unele impodobite cu linii convergente si divergente (80); Atielu; Harastesiu (Harasztos, cerc. Bistritia); Ilioșva (Also-Illosva, cerc. Deju), peste 50 celte (Archiv für Siebenb. Land. n. f. III. 341); Clusiu, doue celte; Covoru; trei; Mediesiu; Cicega-Silvasi; Moșna; Mezöség, mai multe celte in museulu d'in Clusiu; Mica (Mikefalva, cerc. Muresiu-Osiorheiu); Mojgrád, Pasu Oituzu; Gradistea, Noul, diece celte; Fodora (Oláh-Fodorháza, cerc. Deju); Pianulu-de-susu; Poian'a (Polyán, cerc. Brasiovu); Rebrisoro, 2 celte, 13 cm. lung.; Ruștioru (Rosz-Csür, Reusdörfchen, cerc. Sibiu); Rusi (Rösz, Reussen cerc. Sibiu); Sioarsiu, 33 celte; Sieica-mica (Kis-Selyk, Klein-Schelken, cerc. Sibiu), doue celte; Sioveniu séu Cisieru (Sövény-szeg, Schweischer, cerc. Brasiovu); Simignea (Semesnye, cer. Deju); Glodu (Sósmező, cerc. Deju); Simleu (Szilágy-Somlyó, cerc. Simleu); Sfina, trei celte; Sin-Giorzu-Trascaului; Prejmer; Dușadofu, doue celte; Turda, idem; Tordatu (Tordátfalva, cerc. Odorheiu); Ghimerici séu Vișkír (Fejéregyház, Weisskirch, cerc. Brasiovu);

(79) Vedi si la Gooss, op. cit. tab. V, 13 figur'a unui toporu d'in Ungari'a.

(80) Reissenberger, op. cit. p. 13, tab. II fig. 1—10. Cf. Fr. Müller, Die Bronzealterthümer, in Archiv des Verreins für Siebenb. Landes. n. f. III, cu tabelle.

Vordu (Werd, cerc. Sibiu), doue celte; Volcanu (cerc. Sibiu); Zau (Záh, cerc. Muresiu-Osiorheiu); Zabenitia (idem) si Valasutu, patru celte.

Palstabe, la : *Giulatelecu* (cerc. Deju); *Atielu*, doue esemplare; *Panadia* (Panád cer. Alba-Julia); *Guşteritia*, 15 bucati, cu tortele mai multu spre mijloculu uneltei taisiulu pucinu curbatu, si capetăiulu opusu taisiului este la unele taiata dreptu séu in form'a unui arcu forte oblu, pe candu la altele ellu este mai in forma de semicercu. Unu esemplaru fragmentatu (fig. 9 a, vediutu iu facia, fig. 9 b, vediutu la ua parte) este de ua forma si lucratura eleganta, cu ornamente imprejurulu tórteloru, cercuri concentrice alcatuite d'in puncte, si linii incrucisiate (81). — De la *Jecudu-Unguriscu* (Magyar-Zsákod, cerc. Muresiu-Osiorheiu) provinu doue frumóse pallstabe (adi in collectiunea gymnasialui d'in Sighisior'a).

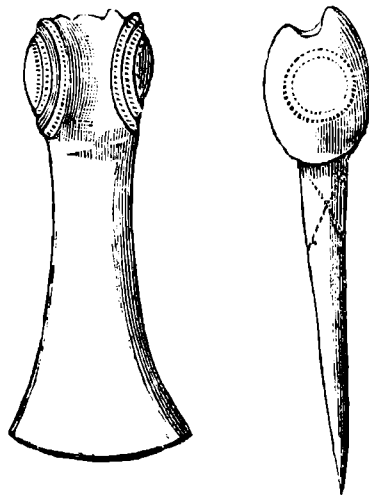

Fig. 9 a.

Fig. 9 b.

Ciocanu-toporc si *dalte* la : Kicegea (Kécsed, cerc. Clusiu); Clusiu, toporu a carui muchia se termina cá unu ciocanu, si unú altu toporu cu muchia ascutita; Ursude susu, idem; Noulu, Turda, Várfalau si Guşteriti'a, unde s'a afluu trei ciocane cu tocu séu cotoru, identice celteloru fora torta (82). Museulu Brukenthal posseda si doue ciocanu-topore de bronzu forte frumose d'in Transilvani'a.

In Romani'a pene asta-di pe catu scimu, nu s'a afluu de cotu ua singura dalta de arama ourata la Vodastra (*Tromp. Carpat.* Nr. 1010, 1255).

§ 14

1. b) *Arme defensive*

Lorica. — Ne putem face ua idee de ce puté fi loric'a séu platosi'a de bronzu in

(81) Reissenberger, op. cit. p. 13, tab. I fig. 13, 14, 15, 16. Esemplare de palstabe identice, vedi in *Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften*, v. 48 p. 312.

(82) Idem, op. cit. p. 16, tab. II fig. 12, 13.

tierrile dunarene, dupo esemplarul gasitu intr'ua movila la Unter-Glein (cerc. Marburg) in Styria, si desemnatu pre tabell'a E, fig. Nr. 4 si 5 (adi in collectiunea Io-hanneum d'in Gratz, 47.2 cm. nalt.). Ea consta d'in doue bucati, un'a pentru peptu, si alt'a pentru spate, batute fie-care dintr'ua singura placa de bronzu, a carei'a margini, afara de locurile d'in golulu pantecelui, suntu captusite cu unu drotu tare de bronzu; pe langa margini se afla frumosu lucrata in relievu ua banda, care devine in partile de josu tripla. Peptulu cu țitiari bine marcati prin mici placi cu unu nasturelu in mijlocu, cum si omoplatele, suntu scose afara, iar spre brău, platosi'a se ingusteada. Pe omoplate si pe marginile de sub bratiulu stăngu suntu cate patru tubulatie ce serva a legá amendouo partile prin curelusie; iar sub bratiulu dreptu, cate 24 gauri de șnuru, cari se adapta unele asupr'a altor'a, ceea ce si explica de ce in acestu locu lipsese drotulu de bronzu. (83)

Grumajeri. — Grumajeri s'a aflu in prēja Tatrei in numeru de trei, bine lucrati. Ei incongiura gătulu cu ua banda subtire de tinichea de bronzu impletita intr'uuu inelu de 21 cm. in diametru; inderatu grumajerulu se inchide printr'ua siuvitia elastica de drothu, avendu capetăile de susu in form'a unui discu spiralicu, si se pôte largi si inchide dupo cum se deschide s'eu inchide siuviti'a. Esemplarulu desemnatu pe tab. E, Nr. 8 ($\frac{1}{3}$ d'in marimea originalului) provine de la Istenmező (Comit. Heves; altulu identicu s'a aflu la Erdő-Kövesd); iar cellu cu Nr. 9 aceiasi tabella, de la Vász-Szent-Lászlc ($\frac{1}{4}$ d'in originalu), in Ungari'a.

Coifuri. — Coifurile au mai adesea form'a conica, cum se vede pre tab. E, fig. 12 ce reprezenta unu coifu gasitu la Haydu-Böszörmény, in pusti'a Sz.-György in Ungari'a, ua data cu unu altu coifu si cu 27 sabii (84), ce se pastreadia in museulu nationalu d'in Pestha. Doue coifuri intögmai s'a desgropatu la Stoarsiu in Transilvania. Unulu in parte sfaramatu (85) se pastreadia in collectiunea Asociatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu, altulu, in stăpénirea unui particularu d'in Hanovr'a (86). Unu allu treilea, ceva mai conicu, impodobitu cu triunghiuri si linii, provine d'in Endröd, (Comit. Bekes, in Ungari'a); iar unu allu patrulea s'a aflu la Zsojta (cerc. d'incoce de Thiss'a) [87]. Unele suntu pe alocurea suflate cu auru, d'in'nainte cu aparatoru nasal, iar de laturi cu niste umflaturi de form'a coltiloru, destinate a apară obrăjii. Altele, in fine, de form'a mai noua, semibombata, ce se vede pe tab. E, fig. 6 si 7, nu s'a gasitu pene acum in Daci'a. (88)

(83) Fr. Kenner, *Beitraege zu einer Chronik der archäologischen Funde*, in *Archiv für Kunde österr. Gesch.*, XXIV, 2, p. 262—264.

(84) Idem p. 373.

(85) *Transilvania, periodische Zeitschrift*, b. II, 1833, Hermanstadt.

(86) *Archiv für Kunde oesterr. Gesch.*, XXIX, 320.

(87) Idem, XXIV, 2 p. 366.

(88) Fig. 6 si 7 reprezenta doue coifuri aflate ua data cu alte 28, la Negau in Styria (adi in museulu imperialu d'in Vienna). Nr. 7 porta pe margini ua inscriptiune etrusca. La Cilli s'a aflu alte doue coifuri cu inscriptiune etrusce; asemenea si la Judenburg si Hallstadt. Vedi

Scuturi. — Scuturile de bronzu suntu rotunde, la mijlocu intarite cu unu drotu mai grosu, sub conexitatea buricului avendu ua torta. Trei asemenea esemplare s'a desgropatu unele d'asupra altor'a in 1860 la Klein-Glein in Styri'a. Unulu, reprezentatu pre tabel. E, fig. Nr. 1, in diametru 31 cm., aduncime 6.5 cm., are la mijlocu unu buricu ce consista dintr'unu accoperementu rotundu bombatu, rezematu pe cinci cuie lungi esite afara, are disculu dintiatu; de marginea sea atarna mai multe perechi de clappe de foaia de bronzu de 2 cm. lung., impodobite pre margini cu linii punctate, iar in mijlocu cu besicutie (fig. 10).

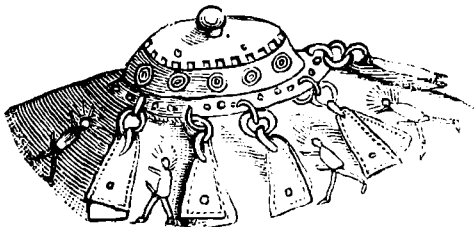

Fig. 10.

Ornamentele, ce se potu vedé pe susu-citat'a tabela E fig. Nr. 1, si in flgur'a de mai susu, suntu sapate cu aculu, si acopera suprafaci'a scutului, in patru bande circulare imprejurulu punctului centralu, si separate intre elle cu doue linii paralele punctate (0.6 cm. latime), cari, la rendulu loru, se separa printr'unu siru de besicutie. Prim'a banda contine 19 figuri de ómeni, 9 inaintandu spre drépt'a, iar 10 spre stang'a; aceste figuri ithiphalice ce intempinamu adesea in anticitatile nordului, representa dupo unii (89), soldati tinendu in man'a drépta toporulu, iar liniile ce incongiura capulu cá unu nimbu, indica coifulu cu ua lunga aparatore a cefei. A doua banda are 28 cruci, a treia 36 rote cu 4 spitie, a patra 28 paseri. De marginea scutului atarna clappe de tinichea asemenea celloru de la buricu. Celle-alte doue scuturi (90) se deosibescu de primul prin aceea co: buriculu sta pe unu tubu de tinichea, si ornamentulu este numai pre doue bendi: pe prim'a se vedu cinci lebede indouite, pre a dou'a 12 rote cu 6 spitie.

In cathgori'a scuturiloru trebue a numerá si *discurile rotunde* cu cari se acopera buriculu si amendoué partile sinului, dupo cum se vede reprezentatu pre unele lorice (91) si vase antice. Elle suntu de totu sclivisite, séu lucrate in reliefu cu unu umbo ascutitu séu cu trei umflaturi; au urechie séu gauri pentru şnurulu, si pe margini, adesea ornamente lucrate cu aculu, cum ne arréta esemplarele de bronzu gaste la Kis-Terenne, (vedi tab. D, Nr. 2, diametru 10.5 cm.), Tata, Esseg. etc., si de

Sacken, *Leitfaden zur Kunde des Heidnischen Alterthumes*, Wien 1865, si atlasulu la VI volumu d'in *Sitzungsberichte der K. Akademie in Wien*.

(89) Fr. **Kenner**, op. cit., XXIX, 2, p. 238.

(90) Idem, p. 239.

(91) Vedi un'a la **Lindenschmidt**, *Heidn. Alterth.* I, III, tab. I, 3.

auru de la Wand (vedi tab. D. Nr. 3, diam. 10.5 cm.) O Szöny, si Szegedin. Diametrulu loru variadia intre 8—15 cm. — Discuri s'a aflatu si la Coldau (13 cm. diametru), si la Rus (cerc. Deju), discu de ua placa tare de bronzu cu unu diametru de 5.2 cm., si cu ua urechia turnata in bronzu pusa pe partea concava. Marginile discului suntu crestate si rupte. (92)

§ 15

Instrumente pentru intinderea arcului. — Mai mentionamu anco printre arme instrumentele pentru intinderea arcului de formele ce se vedu pre tab. E fig. Nr. 10 si 11. Unulu consta d'intr'ua placa de bronzu de fie-care parte cu cate trei colturi lasate in josu; cellu altu are doue urechi, in cari se potu bagá indicele si degetulu mijlociu, si trei dinti cu cari se apuca cord'a arcului. Ambele instrumente se pastreadia in museulu nationalu d'in Pestha.

Port-Panache. — La Rusu (Oroszmezö, cerc. Deju) in Transilvani'a s'a descoperitu unu obiectu de bronzu, 12.1 cm. lung., care s'ar puté lua dreptu port-panache. Ellu se pastreadia in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a, si consta (fig. 11) din-

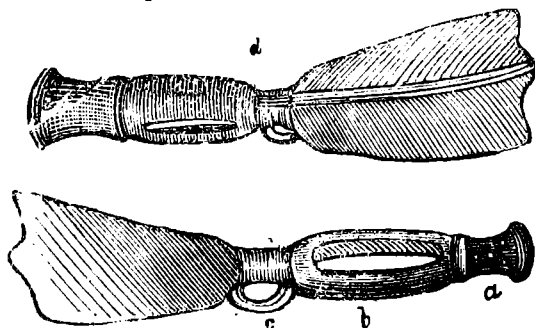

Fig. 11.

tr'unu maneru *a*, ce are capătăiulu incongiuratu de ua bulba, langa care se vedu gauri mici rotunde. Cotorulu manerului intra intr'ua bara *b*, taiata in patru muchii, care se ingusta si are la capătiulu de josu ua urechia rotunda turnata *c*; bar'a intra apoi intr'ua foaie care se latiesce in susu, se incovoia in afara si se termina in forma semi-lunara. Acésta forma este originara, dupo cum probeadia marginile foiei. (Compara fig. 11 *d* care representa obiectulu despre partea esterna). Unu allu douilea obiectu identicu aflatu totu aci se pastreadia in museulu d'in Clusiu (93), iaru altulu mai simplu s'a gasitu la *Bogata romanésca* (Oláh-Bogáta, cerc. Deju).

Versu de coifu. — Unele obiecte gaunose de form'a palniei lungi pene la 8 cm. (vedi tab. G, Nr. 11, $\frac{1}{2}$ marimea obiectului aflatu la Guşteriti'a) se iau de unii ar-

(92) Fr. Keuner, op. cit. XXXIII. 1. p. 93

(93) Idem, p. 94.

cheologi dreptu verfurii de coifuri, séu ornamente pentru coifu (94), pe candu d. Sacken le tine dreptu cercei séu atarnatori. S'a gasitu in mare numeru la Perjes si Kis-Terenne, in Ungari'a.

Cornuri de resboiu late d'innainte si impodobite pe d'asupra, avendu si tortu pentru lantiu, ca sa se acatie de umeru.

Care de bronzu, d'in cari s'a gasitu in Ungari'a, la Abos (comitatulu Sarosi; adi in museulu d'in Liverpool, reprodusu de Gooss, op. cit. tab. IV, 13 a, 13 b, si Lindenschmidt, Heidn. Alterth. b. III, heft. IV taf. 1), si in Transilvani'a la Arkalia (Arok-Allya, Kallesdorf, cerc. Bistritia) perechi intregi de rote. Anume perechi'a d'iu Transilvani'a (fig. 12 a si b) este cu patru spitie, si unu diametru de 79 cm. La ua róta prim'a spitia are unu inelu bulbatu in reliefu, a dou'a doue, a treia si a patra cate trei asemenea inele; cea-alta rota are doue spitie cu cate unulu, un'a cu cate doue, si alt'a cu cate 3 inele bulbate.

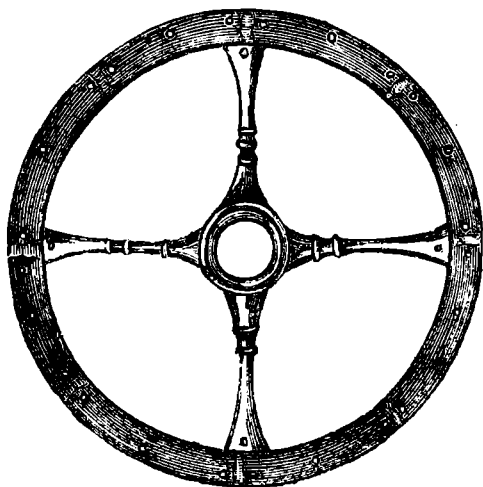

Fig. 12 a.

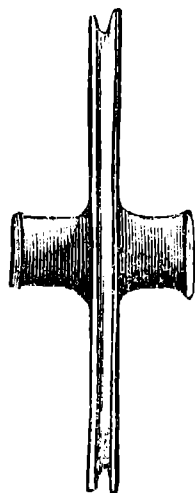

Fig. 12 b.

Ua data cu rotele s'a aflatu si siette inele de la caru séu de la hamutulu cailoru. Aceste obiecte se pastreadia in museulu nationalu d'in Pestha (95).

Aci aru mai fi anco sa intre si *trambiti'a daca de argintu*, ce d-lu Bolliacu dice co aru fi gasitu la Izlazu (*Tromp. Carpat.* Nr. 1095); ansa in lipsa de ua descriere mai amenuntita a obiectului, noi hesitamu a ne pronuncia.

Obiecte pentru *inhamarea* calului se gasescu adesea in Ungari'a si Transilvani'a. Asia, la Romos, cer. Orastia, unu lantiu lungu 20—24" cu multe si diverse podobe. In museulu Cnsiului se pastreadia doue frumoase capestre impodobite cu figur'a unui calu avendu intre picioare doue lebede intorse facia in facia. Asemenea friuri de bronzu

(94) Reissenberger, op. cit. p. 25.

(95) Gooss, op. cit. tab. IV Nr. 14 a, 14 b. — Arnoeth, *Sitzungsber. der Wien. Akademie*, ph. clas., VI p. 282. — Atlas, tab. XIX.

séu de feru cu lantisiore de bronzu, zabale, pinteni de bronzu cu verfuri mari (s'a gasitu atari pinteni la Kis-Terenne in Ungaria, si la Orheiu [Burghallen, Várhely cerc. Bistritia]), séu de feru, fora rotila (că cei de la Atielu) figureadia in mai multe colectiuni alle Transilvaniei.

§ 16

2. Obiecte de podoba

Fibule.— Incepemu enumerarea obiectelor de podoba cu fibulele, cari se gasescu adesea in tierrile dunarene. Celle mai multe ansa datându d'in epoc'a romána séu si mai tardiu, ne vomu ocepá aci numai de celle pentru cari putemu gasi paralele in epoc'a ante-romána, anume de acelle fibule la cari arculu, mai multu séu mai pucinu latu, si aculu, suntu dintr'ua bucata si impreunate printr'ua spirale, iar nu prin comisura (balamá).

Aceste figure bogate in forma se potu reduce la doue grupe : un'a cu arculu bine pronunciatu, *fibul'a cu arcu*; alt'a, la care spiralele ornamentative, cari suntu numai unu accessoriu, reesu cá parte essentiala, *fibula cu spirala*.

Materialulu primei grupe este bronzu, feru, si in Transilvani'a forte adesea argintu; iar cá esemplare putemu citá : fibulele de bronzu de la *Seliștatu* (Seligstadt, cerc. Sibiu) (fig. 13), si de la *Sidiriásiu* (Szederjes, cerc. Sibiu) [96], fibulele de ar-

Fig. 13

gintu de la Pociaga (Podsága, cerc. Clusiu). d'in cari un'a vedi-o reproducu de Arnetl, *Gold-und Silbermonumente* (tab. G. IX. f. n. 97), Moigradu, de la Cioara (cerc. rasti'a) [vedi Atti d. Acad. di Torino, XI gli ornamenti spiraliformi, fig. 19], si de la Heturu (Marienburg, cerc. Sibiu) (ap. Gooss, op. cit., tab. VII, 7, lung. 5.3 cm.). fibule de auru de la Pianulu-de-susu. cum si altele de la Osztrapataka (comitat.

(96) Vedi mai departe.

Scharosch), Aziel, Sieica-mica (reprodusa pre tab. F fig. Nr. 17), Kis-Terenne (fibula de feru, tab. F fig. 5 a si 5 b.), Szób (ap. Gooss, op. cit. tab. VIII, fig. Nr. 4 si 5; ib. fig. Nr. 2) etc. Arculu este mai multu séu mai puciuu r.șaritu, la mijlocu mai multu umflatu, une-ori asiediatu pre ua bucata de tinichea, cu frumose podobe de nasturei, séu cu lucratura ingradita. Verfulu sen interioru formeadia ua gaura in care intra aculu; la unele fibule, arculu se intorce spre stang'a intr'ua intorsatura ce se termina une ori in forma de bumbu (vedi mai la valle figur'a fibulei de la Si-diriasiu).

In a dou'a grupa intra fibulele cu un'a, doue, trei séu patru, ba chiaru siepte spirale. Frumose esemplare de ua simpla spirale impletita d'in drothu flexibilu de bronzu, s'a aflatu la Téth (Comitatulu Rab; vedi R. Flóris, Műregés. Kal., Nr. 85), Madacska (vedi Archaeol. Közl. VII, 25). Miskolcz, cre. d'in caca de Thiss'a, (Arch. für Kund. oester. Gesch. XXIV, 367. fig. 58), fibula de bronzu, lung. 5" 3"', diametru spiralei 1" 3"' (fig. 14).

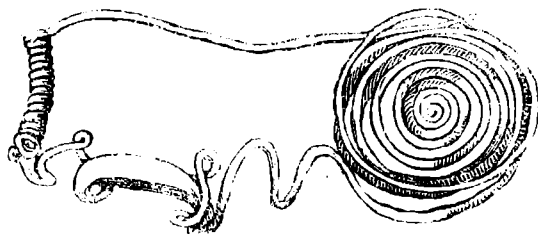

Fig. 14.

Cá tyru pentru fibule de mai multe spirale, se póte citá esemplarulu gasitu la Oragtia (Szászváros) in Transilvani'a, lung. 20 cm., si desemnatu pre tab. F, fig. Nr. 1 si 2. Ellu este cu doue spirale óble, alle caroru puncte mediale esu afara, un'a spre a alcatui aculu, cea-alta, gaur'a acului, pe cându arculu este formatu d'in optu impletituri. Alte trei fibule analoge provinu de la Coldau, si se pastreadia in museulu d'in Clusiu. Modele cu patru, cinci si chiaru siepte spirale gasite la Kis-Terenne, si Felső-Dobsza, vedi-le la Flóris, op. cit. Nr. 81, 84 si la Gooss, op. cit. tab. VII Nr. 10, si pag. 484—485.

Dintr'ua epoca tardia, si pote nu ante-romána, suntu fibulele ce consista d'in discuri diversu ornamentate, séu d'in placi cu unu arcu, terminandu se adesea de ua parte intr'unu capu de animalu, de cea-alta parte cu ua placa patrunghiulara séu semirotunda, si la margini cu bumbi, cum suntu fibulele desemnate pre tab. F, fig. 11 si 12, si descoperite la Sieica-mica in Transilvani'a. Elle suntu de argintu, 73.39 gramme, impodobite cu linii spirale in reliefu aurite; in miclele gradòle se affá paste rosii de sticle, cari mai tote au cadintu. (97)

(97) Fr. Kenner, op. cit., XXIV, 2. p. 392. — Sacken. *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, 1862, p. 96.

Braciari. — Braciarii de bronzu, auru si feru se potu clasificá in urmator-le cinci grupe principale :

1. Braciari cu arcu masivu, in afara rotundu, iar in intru in genere turtitu. Suntu inchise séu deschise ; in ultimulu casu arcurile au capatáile cu care se inchidu une-ori subtiite, alte ori mai grose in form'a capului de animale. Ornamentatiunea obicinuita consta d'in linii drepte, romburi si triunghiuri, si d'in inele insirate cá ua salba. Acésta forma, ce pare a fi un'a d'in celle mai vechi, este respandita prin tóta Ungari'a si Transilvani'a.

2. Braciari allu caroru arcu masivu are buqbi, ciubuce, ouisore insirate un'a intr'alt'a, si despartite une-ori prin bucati cylindrice (vedi R. Flóris, op. cit., Nr. 76 si 77), séu arcu are besici, au colti, cum este esemplarulu de la Maghierusi (Szász-Magyarós, Manyersch, cerc. Sibiu), 10 cent. diametru (fig. 15), déco cum-va nu s'ar luá mai síguru dreptu unu lantiu de gátu (torques).

3. Braciari turnate góle pre d'in intru, cu noduri ovale bagate cate ua data prin comisura unele intr'altele, cum este esemplarulu de bronzu de la Atielu, cerc. Sibiu 7.5 cm. diametru, cu doue comisure (fig. 16), adi in Cabinetulu imperialu de antice

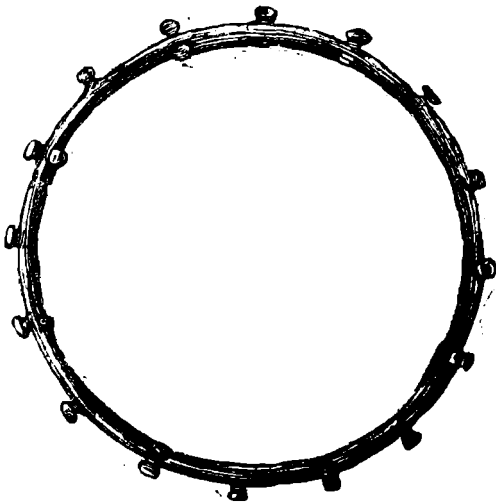

Fig. 15.

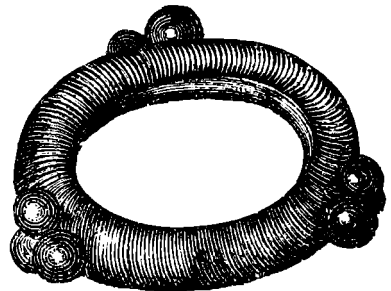

Fig. 16.

d'in Vienn'a, cum si altulu gasitu la Szentes (Ungari'a ; vedi Sacken, Grabfeld von Hallstadt 70. Gooss, op. cit. tab. VIII. 12 ; Arch. Ertés. VII. 82. V. 262.

4. Braciari d'in incovoitura in forma de banda, in de regula fora legatura intre elle, terminate prin discuri spiralice, si ornate cu sapatari si coltisiori. Dreptu mostra póte servi braciara de auru gasita la Simleu, 6.5 cent. diametru, si desemnata in reductiune pre tabell'a F, fig. Nr. 15. Ea consta dintr'unu arcu cu patru faciete, si cu margini dintiate ; ambele capatáie cu cate trei bumbisiori alcatuescu fie-care pentru sine ua roseta spirale, care, prin liniile pre dens'a sapatate, presenta aspectulu unor rotile de drothu. Esemplare cu totulu asemenate s'a aflatu la Acsád (Arch.

Közl. VII. 181), la Bellye (desemn. la Gooss, op. cit. tab. VIII Nr. 10) in Ungari'a, si la Pipe (cerc. Muresiu-Osiorheiu), in Transilvani'a, braciara de aur, 66.5 galbeni greutate (Katalog des Antikenkab. p. 345. (98)

5. Braciari, ce consista din intorsaturi de drothu spiralice. Unele suntu lungi pene la 13 cm., si la capatâiu se termina in mici discuri in spirale; altele se compunu dintr'ua bucata subtire cu noduri si muchii, lata de 1.2 cm., cu cinci invertituri, cari subtiindu-se d'in ce in ce, se termina in forma de melci. (Vedi unu esemplaru de la Kis-Terenne ap. Gooss, tab. VIII, fig. 13); si in fine, altele dintr'ua singura bucata, cu capatâile infasiurate pre discuri, cum este braciara de la Sin-Gierza Trascaului, cerc. Clusia, (adi in museulu d'in Clusia).

Merita a fi mentionate anca : braciara de drothu de argintu aflata la Heturu (Marienburg, cerc. Sibiu), si desemnata pre tabell'a F, fig. Nr. 4 (grossimea drothului 3"', diametrulu fie-carei intorsaturi 4''); bracierile de la Eelsö-Dobsza, cerc. d'incoace de Thiss'a, d'in cari un'a (fig. 17), rotunda, cu extremitatile trunchiate, diametru 1" 10"', grosime 7"', este pe partea esterna ornata cu linii transversale si cu triunghiuri (fig. 18); alt'a (fig. 19), diametru in lung. 2" 7"', diam. in latu 1" 11"', are partea de susu si de josu obla, cea d'in afara si d'in intru boltita : bracierile de la Czecke (fig. 20) si de la Pusza Bazsi (fig. 21), si in fine cele de la Gugteriti'a, turnate massivu, de forma ovale, si cari se potu reduce la patru forme,

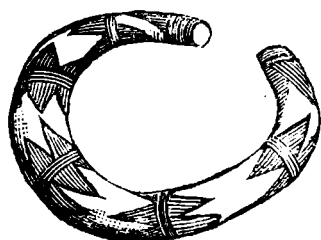

Fig. 17.

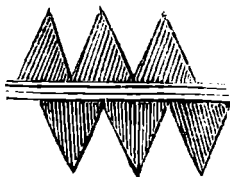

Fig. 18.

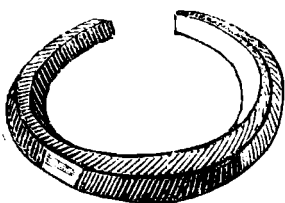

Fig. 19.

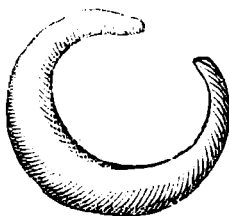

Fig. 20.

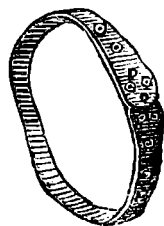

Fig. 21.

cea mai simpla (fig. 22) consta d'intr'unu drothu cylindricu, incovoialu ovalu, cu capatâile impreunandu-se a dou'a forma (fig. 23), dintr'unu drothu, de doue ori impletitu, fara nici-ua sapatara; a treia (fig. 24), care judecându dupo marime, (2 1/2 zol-

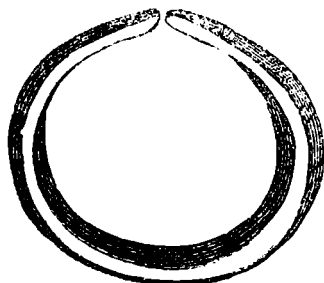

Fig. 22.

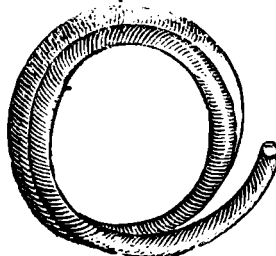

Fig. 23.

Fig. 24.

luri lata, si 2 zol. si 3 linii inalta), a trebuitu sa fie va braciara de barbatu, a avutu ornamente diverse, trasuri si linii, ce in parte au disparutu; si, in fine, a patr'a forma consta d'in trei obiecte anelare, grose si massivu turnate, d'in cari unulu (fig. 25), cu faci'a interna turtita, cea esterna bombata, si acoperita de ornamente:

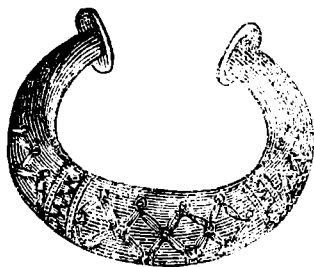

Fig. 25.

mai multe bande transversale, intre cari se intindu unghiuri daepte diagonalu divise cu linii punctate si cu cercuri concentrice la punctele de contactu alle diagonaleloru, si cu semi-cercuri la mijloculu fie-carei laturi a unghiului dreptu, ua ornamentatiune ce ne intempina pene asta-di in Transilvani'a pe chimirurilo de pelle alle Romàniloru. (99)

Colane.— Colane (torques) de bronzu se gasescu adesea in Transilvani'a. Numai Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a posseda 25 bucati de la 10 - 23.8 cm. marime, cu provenintia d'in scaunulu Orasti'a (Broos) [100]; iar museulu d'in Clusiu: cinci torques gasite la *Bogat'a romanésca* si 17 torques cu crestaturi, 11—19 cm. in diametru, frumosu gravate gasite la *Coldau*. Insemnàmu anca torquele de auru de la Szarvasszó (Maramuresiu), ce amu reprodustu pre tabel. F, Nr. 7. (Vedi si alt'a gasita totu acolo, ap. R. Flóris, op. cit. fig. 67), si acelle inele massive de ua grosime insemnata, cu unu diametru pene la 18.5 cent., cu cate alte siese inele transversale, si cari serviau de siguru dreptu inele de lupta. (Esemplare se afla in Cabinetulu de antice d'in Vienn'a, si in museulu nationalu d'in Pestha. Unulu este desemnatu ap. Gooss, op. cit., tab. VIII, fig. 15).

Inele. — Inelele consista d'in drothlu ce 'nfasiura degetulu de mai multe séu mai pucine ori, si adesea se finesce in forma de discu, séu imiteadia formele de braciari. Unele inele sémena intogmai ineleloru sigilizarii, judecàndu dupo celle aflate la Puzsta Vid, Comitatulu Biharulu-de-Nordu, (Vedi desemnulu ap. Kenner, op. cit., XXIV, 374 fig. 73) — déco cum-va acestea nu voru fi de ua data mai recenta. Printre inelele de bronzu de la Gústeriti'a semualamu unulu (fig. 26) de form'a drothlului impletitu.

Fig. 26.

(99) Despre celle-alte doue, vedi Reissenberger, op. cit. p. 19—20, tab. IV, Nr. 2 si 3. Umii esplica atari obiecte cá mesuri de greutate si cá suplinitoare de bani in epoc'a primitiva a relatiuniloru comerciale (Lindenschmidt, Die Alterthümer etc. I, h. 6, tab. IV) séu cá inele de juramentu, intrebuintiate la depunerea juramintelor. Vedi Reissenberger, l. c.

(100) Sacken, und Kenner, *Catalog* p. 316, Nr. 1677, 1678, 1615—1738.

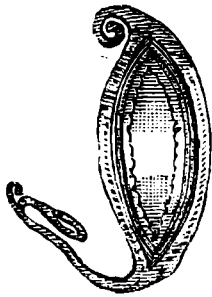

Fig. 27.

Fig. 31.

Cercei si tórtē.— Cercei si tórtē de aur si de bronzu presenta diferite forme, si suntu séu impodobite cu besicutie si alte ornamente, séu cu sapaturi, cum se vede pre cercelulu gasitu la Gușteriti'a (fig. 27), pre cellu gasitu la Bardotiu (vedi tab. F. fig. 14) cu alte 24 obiecte de forma annulara (101), d'in cari unulu s'a reprodu su pe tab. F, Nr. 8, iar doue se reproducu aci (fig. 28 si 29); pe esemplarele de la Borsa (Comitat. Maramuresiu) (102) si de la Vitielu (cerc. Orasti'a) (103). Pentru podob'a urechii se servea

si cu simple inele de cari se atarná séu alte inele, cum este esemplarulu de la Gușteritia (fig. 30) si celle de la Bardotiu (fig. 29), séu piaci dispuse in chipulu ce presenta unu altu cercellu de bronzu de la Gușteriti'a (fig. 31).

Fig. 28.

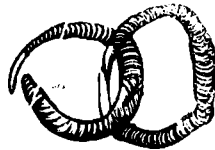

Fig. 29.

Fig. 30.

Cingetori.— Cingetori de foaia de bronzu suntu cu séu fora lemnu_oru scórtia pre d'in intru, late intre 5—22.5 cm., incheiate prin carlige cu pafale de drothu in spirale, si diferitu impodobite cu sapaturi si figuri in reliefu. Unu frumosu esemplaru cu numeroase modele lucrate in linii forte finu punctate (fig. 32) s'a gasitu la Guște-

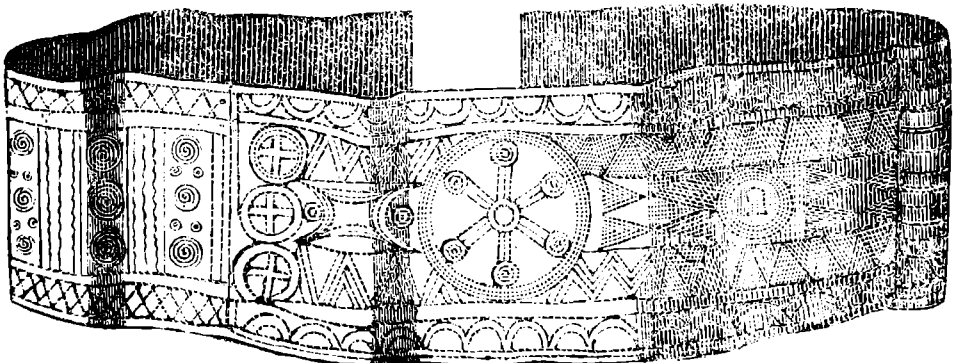

Fig. 32.

(101) *Arch. für Kund. oesterr. Gesch.*, XXIV, 2 p. 289, fig. 76

(102) *Idem*, XV, 317.

(103) *Idem*, XXXVIII 300.

riti'a. Unu altu fragmentu de cingetore de argintu desgropatu la Cióř'a in Transilvani'a cu mai multe alte giuvele reprezenta doue figuri omenesci, si 'si gasesce muștra in obiectele de la Hallstadt (Vedi mai la valle reproductiunea fragmentului).

Alte esemplare provinu de la Felső-Dobsza, Budfalva, Garam Kövesd, Kis-Szécse etc. (104).

Obiecte pentru atarnatu. — Cá obiecte pentru atarnatu si cá meruntisiuri se gasescu in Transilvani'a mai adesea simple rasteie de drothu, de comunu cu forma triunghiulara, atarrate la lantiuri de argintu impletitu si inele, cum se póte vedea pre tab. F, fig. 6, inelulu de drothu de argintu de la Somesiu-caldu (Hév-Szamos, cerc. Clusiu) cu 9 rasteie atarnate de acelasiu metalu, si care de siguru serviá de podóba la unu lantiu de argintu gasitu alaturea in doue lungi fragmente (unulu are lungime 16", greutate 40.75 gramme, cellu altu 14" lung. 34 gramme greut.) lucrate d'in impletituri de drothu in modulu desemnatu pre tab. F, fig. 13.

Cá atarnatore serviau si acele obiecte de foaia de auru góle pre d'in intru, pre d'in afara cu besicutie de drothu finu de auru, susu cu urechia lata si scobita in capetu, ce s'au aflatu la Miercurea si la Orsiova (105), si d'in care unulu este reprodusu pre tabell'a F, fig. 16 (106); cum si acelle pláci, lung. 21 cm., de forma triunghiulara, la capetaiu cu unu capu de animale grotescu, josu cu 10—12 lantisiore, ce se pastreadia in museulu d'in Pesth'a, cu provenintia d'in Transilvani'a (107), si multe altele servindu la ornarea cureleloru, chimirului, scuturiloru, etc. De la Gușteriti'a merita. in fine, a se mentioná ua bucata de parura (fig. 33) de drothu de bronzu impletitu, avendu la unu capetu unu verfu ce se infiea in vre-na gaura correspundietore óre-care. (108)

Fig. 33.

Acc. — Ace de bronzu pentru podób'a capului se afla in mare numeru in Daci'a, si multe de ua lucratura ingrijita, si de ua bogata compositiune, mai alesu la gamalie.

Se deosibescu : ace cu gamalie conica si cu ua umflatura ce incepe imediatu dupo capu, si descresce d'in ce in ce spre verfu, ambele parti fiindu ornate cu circumvo-

(104) Idem, XXIX, 303; XXIV, 362.

(105) Idem, XXIV, 2, p. 398 si 404.

(106) Mai vedi oelle aflate la Pilin si Kis-Terenne ap. *Archaeol. Közlem.* VII. 75. — *Kop. Atlas*, XV, 68, 69, etc.— Gooss, op. cit. tab. VI fig. 4 si 5.

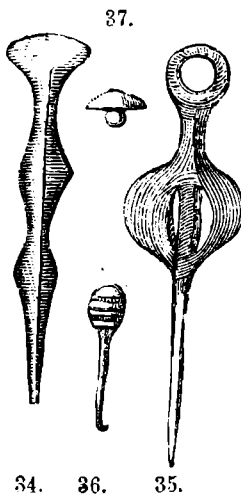
(107) Sacken, *Hallst. Grabfeld* p. 56.

(108) Reissenberger, op. cit. p. 24, tab. IV Nr. 16,

lutiuni paralele; apoi, ace cu verfu in forma de discu; ace cu gamalii convexe, adesea de unu mare diametru, cu verfu spiralicu simplu séu duplu. Unele au ua lungime pene la 80 cm. (109), as'a co nu este probabilu cá sa fi servitu pentru capu.

Pe tabell'a C fig. Nr. 24 am reproducu unu acu de bronzu, 5" 2'" lung., aflatu la Felső-Dobsza (110). Aci d'amu figur'a unui acu de bronzu (fig. 34) de la Kis-Terenne, 22 cm. lung.; unui altu de la Dresnicu (fig. 35), cu ua maciulie prelungita intr'unu inelu (111), si a unui altu treilea (fig. 36) de la Gușteriti'a, cu gamali'a cilindrica, ornata cu trasuri si puncte insirate orizontalu. (112)

Nasturi. — Nasturi de bronzu taieti in form'a crucei, nasturi convexi de la 1.5 pene la 3.3 cm. diametru, cu cate doue gauri s'a aflatu la Tolesva in numeru de 392 bucati; asemenea la Pilin si Kis-Terenne; nasturi semi-rotundi, de la 0.8—1 cm. diametru cu carligu la mijloculu partii convexe, s'a gasitu la Felső-Dobsza, ua singura data 292 bucati; la Csege si la Kürthön; nasturi in forma de discu cu urechiesie provinu de la Kis-Terenne (Kep. Atl. Nr. 124), de la Mușna, cerc. Odorheiu, si Gușteriti'a (fig. 37).

Lantiuri. — Lantiuri de argintu ante-románe constandu d'ia inele bagate unele intr'altete, d'in drothuri impletite simplu (vedi tab. F Nr. 13) lantiu de la Somesiu-caldu), séu cu patru faciete si cu ciucuri de drothu s'a aflatu in Transilvani'a la Cióra

(109) In musculu d'in Pestha se pastrendia doue ace lungi de 80 cm., d'in Comitatulu Liptau. Vedi *Archaeologiai Értesítő*, III, 123. Patru ace mari s'a gasitu la Vác-Szent-László (*Arch. Ert.* IV, 196), 35 bucati la Noleso, 12, la Rev. (*Arch. für Kunde oesterr. Gesch.* XXIX, 296); 100, in Comitatulu Liptau; 2 de auru impletite, de la Miava (*R. Flóris*, op. cit. n. 68).

(110) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.* XXIV, 2. p. 365. Vedi si la Gooss, op. cit., tab. IX, Nr. 11—16.

(111) *Archiv für Kunde oesterr. Gesch.* XXIX 2. p. 334.

(112) *Reissenberger*, op. cit., p. 22, tab. IV fig. 13. Vedi ib. Nr. 12, 14.

(lantiu lung. 43.4 cm.), *Opretu* (Alparét, cerc. Deju), două lantiuri (113), *Cerbelu* (cerc. Orastia), si *Mediesiu*; iar de aur de la *Tiufulau* (Czofalva), *Slatina* (Banatulu Temisianeii), si *Gradistiór'a* (Kis-Várhely). Cellu de la Tiufulau (114) se compune d'in cate-va bucati de form'a fig. 38 (in museulu nationalu d'in Pestha); cellu de la Slatina (fig. 39), d'in 9 bucati fara urma proprie de lucratura, ci numai drothu de aur turnatu (115) in greutate de $28\frac{1}{2}$ galbeni (in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a); iar cellu de la Gradistiór'a (fig. 40) d'in 14 bucati de aur nelu-

Fig. 38.

Fig. 39.

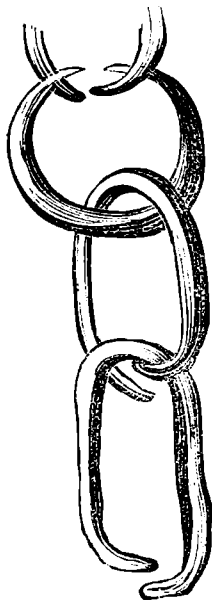

Fig. 40.

cratu, grose la mijlocu, subtiri la capetãie, infasiurate in neregula si bagate unele intr'altele. Ellu contine metalu curatu 0.995, d'in care aur 0.736, argintu 0.259, unu aliagiu, ce ne'ntempina in Transilvani'a, si ne da ua idee de *electrum* transilvanénu, care la $\frac{3}{4}$ aur contine $\frac{1}{4}$ argintu. Lantiulu s'a cumperatu de Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a cu 1900 florini (116). — Alte lantiuri compuse d'in bucati de aur nelucratu serviau dreptu moneda in primele timpuri alle comer-ciului.

Spirale. — Spiralele suntu de doue feluri : cilindrice si óble.

Primele, cu unu diametru de pucine milimetre erau intrebuintiate cá margele (vedi Gooss, op. cit. tab. IX, Nr. 4), cum s'a aflatu la Tolesva, Blocksberg, la Pilin

(113) *Arch für Kunde oesterr. Gesch.* XIII. 133.

(114) Vedi ua parte desemnatu ap. Képes Kálauz sub. Nr. 48.

(115) *Arch. für K. oesterr. Gesch.* XV, p. 330.

(116) *Idem*, XXIX, 322.

(Sacken, Hallst. Grabfeld, p. 85); celle mai mari pene la 13 cm. înaltime, unele de drothu de argintu (asia celle de la Mediesiu [Arneth, Gold u. Silbermonum. 98]), Olpretu (Arch. für oest. Gesch. XIII, 133) si Cerbel (Erdély Muzeum 1874, 18) — cá braciari. Se gasescu spirale cilindrice ansa, d'in ce in ce mai strimte spre unu capetăiu, cari prin lungimea loru de 3—6 cm., si prin imprejurarea eo se incheia la ambele extremitati cu spirale óble, elle nu putéu servi cá bratiari (Vedi unu esemplaru la R. Flóris op. cit. fig. 86, séu la Gooss, op. cit. tab. IX, 10; altulu in Atlasulu volumulei II d'in Archäol. Közlem.). Spirala de bronzu, de la Guşteriti'a cu 20 incovaituri, mai strimte spre capete (fig. 41), lung. 20 zoll., pare a fi fostu ua podóba la capu, séu la gátu. (117)

Fig. 41.

Spiralele óble se intrebuintiau mai adesea la podóba fibuleloru, acóloru si altoru obiecte. Cá giuvelle de bratiu, de pėptu séu de capu, cá agraphe, se gasescu duple spirale in forma de cehalari impreunate cu ua manusia (vedi Gooss, op. cit., tab. IX, 6), séu cu ua spirale mai mica asiediată rectangularu (id. IX, 7).

In asta cathogoria intra frumóssele spirale de auru reproduse pre tab. F, Nr. 9 si 10, si gasite cu alte 12 la Szarvaszo (Archaeol. Közl. V, 37) in Maramuresiu. Elle consta d'in bande de tinichea de auru, cari se micşioreadia cu cetu mergu spre centru, se finescu in drothu impletitu, si suntu impodobite cu triunghiuri gravate si cercuri ciselate. Diametrulu variadia intre 5—8 cm., iar greutatea totale este de 60.7 galbeni.

Margele.—Margele de pamentu, de colora rosie, alba si verdiuie, de diferite forme si marimi, margele de fild siu, de conchilii d'in melusculu Tridacna (fig. 42) mar-

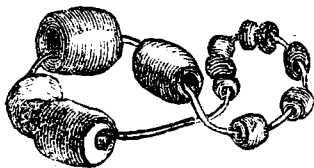

Fig. 42.

gele de chalcodon, de cristalu de muste, de pétra strelucitóre si de stiela, perle de bronzu, de chihlibaru si de auru — s'au aflatu in mai multe locuri alle Ungariei si Transilvaniei (Vedi Archaeol. Értés. III, 60. 61; II, 65; I, 105 R. Flóris, op. cit. Nr. 47 si 62; Archaeol. Közl. VII, 182; IV, 166, 168; II 293. 301. 309. Gooss op. cit., p. 492—493. Intre elle, merita mentione obiectulu de la Pestisiu de susu (Fel-

(117) Reissenberger, op. cit., 23—24. tab. IV Nr 15.

Pestes, cerculu Orastia), facutu d'in partea inferioara conica a unui moluscu fossilu, avendu patru siruri de gaurice, in cari de siguru erau puse petricele colorate (Vedi desemnulu in Archaeologia Értésitő IV, p. 44, adi in museulu Clusiuului). Asemenea, perl'a cilindrica de sticla colorata 5 cm. lung., de la Mojgrad, alt'a identica de la Turdasiu; perlele de sticla, porose cu diverse colori si cu linii ondulate d'in colectiunea Asociatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu (fig. 43), si perlele de bronzu de la Benefalva si de la Gușteriti'a (fig. 44).

Fig. 43.

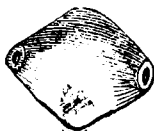

Fig. 44.

Palariutie.—Amintimu in fine palariutile de bronzu si de auru de form'a tutulus, cu unu umbo ascutitu gasite la Tiufalâu (vedi tab. F, fig. 3), Tisza-Szöcs si Kis-Terenne (Gooss, op. cit. tab. VI, 7), si totu feluulu de bucati de garnitura séu de podoba, cá bunióra obiectulu de bronzu de la Gușteriti'a (fig. 45), ce pare a fi fostu purtatu la gâtu cá amuletu séu ornamentu. (118)

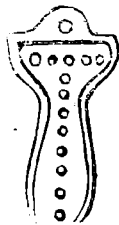

Fig. 45.

§ 17

Ecce localitatile unde s'au gasitu obiecte metalice pentru podoba :

In *Transilvani'a* :

a) *obiecte de bronzu* :

Tiavu, unu inelu impletitu, unu obiectu necunoscutu totu de bronzu.

Seleusiulu mare, unu inelu.

Scaunulu Orastia (Broos), unu caru de bronzu, 25 torques frumöse 10—23 cm. diametru, in Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a, unu altulu in museulu d'in Clusiu.

Cerghielu micu, fibule.

(118) Idem, p. 26, tab. IV Nr. 26.

Deva, cercelu, 3.8 cm. diametru.

Gușteriti'a, inele, braciari, cercei, perle, nasturi si ace.

Atielu, braciara cu doue comisuri, braciara góla pre d'in intru impodobita cu besici.

Kicegea, doue braciari.

Clusiu, inelu.

Coldau, 17 torques, 2 braciari massive de picioare, 9 si 10 cm. diametru, cu sapat-uri ornate, fragmente dintr'ua alta braciara, 8 inele, de la 8—13 cm. diametru; trei fibule minunate d'in spirale duble cu umbo, doue lungi 18 cm., a trei'a 13 cm.; unu discu cu gaura la mijlocu, 13 cm. diametru, ua manusia impletita si fragmentu de inelu.

Maghierusiu, braciara, 9 cm. diametru.

San-Mihaiu de josu (Also-Szent-Mihályfalva, cerc. Clusiu), braciara.

Mojgrád, braciara, perla cylindrica de stiela colorata, lunga 5 cm.

Noulu (Uj-falu), torta, tuburi de bronzu.

Fizesiulu Gherlei (Or-döngöz-Füzes, cerc. Deju), pláci de bronzu si obiecte semi-lunarii de atarnatu.

Valasutu, inelu cu sapat-uri.

Bogata-romanésca, doue braciari cu besici rotunde massive, 9 braciari impletite, 5 torques si unu port-panache, in museulu Clusiuului.

Rus, doue inele 5 cm. diametru, doue port-panache.

Proștea-mare, fibula, perle de stiela.

Romos, inele mai mari si mai mici, lantiu lungu 20—24".

Sioarsiu, fragmentu de fibula.

Sibertu, inelu.

Seliștatu, fibula.

Șimleu, trei inele, braciara d'in trei impletituri.

Trascau, doue braciari, doue inele mici.

Dupásdorfu, doue fibule, fora comisura.

Vitielu, nasturi.

Vord, acu mare de forma disculara cu inele concentrice in relievu.

Vurmlocu, fibula, braciara.

b) de argintu :

Tiapu, acu de argintu.

Olpretu, lantiuri si alte obiecte.

Córa, 4 braciari cu 7.8 cm. diametru, 5 annexe de forma disculara si tubulara, lantiu 43.4 cm. lung., 6 fibule, 2 torques 13.3 cm. si 11.8 cm. diametru, 3 spirale de drothu 2 cm. diametru, si ua tabla de placa de argintu 13.1 cm. lata, 15.7 cm. nalta, cu reprezentatiuni sapat-e.

Gura-Vaii, cerc. Orastia, : lantisioru, cercellu cu atarnaturi, drothuri.

Crasna, cerc. Simleu, spirale dubla de drothu tare, ce se termina cu unu umbo gaussianu de forma globulara.

Craciunelu (Karácsonfalva, cerc. Sibiu), fibula ornata cu bumbi.

Marcasicu (Markaszkék, cerc. Simleu), doue torques, diametru 4.5 si 5.5 zol., d'in drothuri de argintu impletite, cu capataile in forma de capu de sierpe.

Heturu, braciara.

Mediesiu, doue fibule, mai multe braciari, atarnatori, spirale etc. (Catalog. des K. Antikenk. 377, 79; Arneht, Gold-und Silbermonum. 98).

Mojgradu, doue fibule mari, una mai mica, unu lantiu cu unu inelu, lung. 70 cm.

Pociaga, doue fibule mari (Arneht, Gold-und Silbermon. (G. IX. S. Nr. 97), unu lantisiuru.

Somesiulu-caldu, inelu cu 9 rasteie, 3 lantiuri.

Sicica-mica, fibula.

c) de aur :

Akisiu (Arkos, cerc. Simleu), agraphu, diametru in latime 6.3 cm.; in partea ingusta 5.2 cm., capetaile in forma de discuri sapate cu linii spirale.

Olpretu, vergele sucite cá inele cu capataie ascutite, greutate 85 ducati.

Bardotiv, 25 verige, ce au servitu cá moneda.

Bistritia, lantiu de verige ascutite la verfu.

Bundorf, spirale.

Tiufalau, discuri, lantiuri, etc.

Deju, collanu.

Gherla (Szamos Ujvár), bucati de aur.

Madarasiu-de-ampie (Mező-Madaras, cerc. Muresiu-Osiorheiu), vergea.

Ashilau (Eskül cerculu Clusiu), lantiu d'in siese verige in patru muchii; tablitia de aur, etc.

Gradistiora, lantiu d'in 14 bucati.

Joaju de josu. (Al-Gyogy, cerc. Alba-Julia), cercellu.

Gușteriti'a, vergea de aur.

Benefalau, scaunulu Muresiu, giuvelle de aur.

Craciunelu, drothu de aur.

Cașholz, veriga de aur, 1½ ducati greutate; drothu.

Sieica-mare, spirale.

Partosiu, cerc. Alba-Julia, veriga.

Gradistea, inelu.

Fodora, 2 verige.

Olostelicu (Olosztelek, cerc. Odorheiu), inelu.

Pipa, braciara, 66,5 ducati greutate.

Mercurca, atarnatore.

Apoldu-mare, braciara, lantiu de 18—20 veriga.

Sieica-mica, inelu de drothu.

Sibertu, cercellu.

Siunabu, (Somaly, cerc. Simleu), unu lantiu grosu.

Simleu, agraphe.

Siomfalau, (cerc. Muresiu-Osiorheiu), drothu.

Toteşdi, cerc. Orastia, lantiu de auru d'in 14 veriga.

Varfalau, bucati mici de auru.

Vitiely, 2 cercei, unu acu.

Vulnoiu, patru inele deschise, 1.5—1 zoll.

In Romania :

Cetatea de la Slonu, braciara de bronzu.

Cetatea Latiniloru, obiecte de bronzu.

Cetatea Nedatiloru, idem.

Zimnicea, idem de bronzu ; collieru de electrum sdrobotu ; braciara de electrum , cercelusiu, agrafu.

Vodastra, fasia de auru nativu ; veriga-inelu de auru.

§ 18

3. Instrumente si alte unelte de casa

Cutite. — Cutitele de bronzu aflate in Transilvani'a au obicinuitu forma curba , form'a secerii cu taisiu convexu, manerulu cu præsele de cornu s'eu de lemnu, s'eu turnatu massivu in bronzu, cum se p'ôte vedé pre tabel. D, fig. Nr. 18, frumosulu cutitu de la Ungra (Galt, cerc. Brasiovu), 21.5 cm. lung. (adi in museulu Brukenthal), ce'si gasesce paralele in cutitele de la Füzés-Abony (Archeol. Közl. IV, 166), Ugh (ib. 163, 173), Szuszkó (id. IV. 160), Kis-Dobrony, etc. in Ungari'a. (Vedi si la R. Flóris op. cit. Nr. 110 unu cutitu ce se asemena cu cellu d'in collectiunea Asociatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu). Esemplarele aflate la Guşteriti'a, in Transilvani'a, au lamin'a mai multu drépta, s'eu numai pucinu întórta (fig. 46). De la Kis-

Fig. 46

Terenne provine unu interesantu cutitu duplu, cu doue taisiuri, ce se asémena multu cu celle gasite in laculu Garda, si la Pilinu, si care p'ôte ca servea dreptu bicu.

Cutite de bronzu s'a mai aflatu in Transilvania : la *Stina* (Stein, Garád, cerc. Brasiovu) si la *Odorheiu* (cerc. Muresiu-Osiorheiu).

Seceri. — Secerile suntu de forma variata, ausa lesne de recunoscutu, cu muchi'a grósa, taisiulu une-ori curbatu aprópe cá unu semi-cercu, alte-ori merge in linie drépta doue d'in trei parti, pentru cá in a treiá parte sa reiasa cu unu unghiu obtusu.

Conturnulu muchiei este in de regula paralelu cu taisiulu ; la unu genu ansa de seceri, respanditu in Transilvani'a, muchi'a alcatuesce cu manerulu unu unghiu dreptu, care coprinde taisiulu cellu in forma de arcu. Esemplarele de la Gușteriti'a, in numeru de 70 bucati complete (119), unele au unu carligu massivu, forte ascutitu pentru fixarea códei, iar altele, unu tocu, cá ua casmá. Pre tabel. D, fig. Nr. 16 si 17 suntu doue seceri de bronzu aflate la Bardotiu ; alte typuri le da d. Gooss, op. cit. tab. X, Nr. 12—17 si R. Flóris, op. cit. Nr. 49 si 50.

Seceri de bronzu s'a mai aflatu in Transilvani'a, la : Seleusiulu mare, Bogata, Hendorfu (cerc. Sibiu), Kicegea, Copotiu (cerc. Odorheiu), Moșna, San-Mihaiu-de-josu, Noulu (Ujfalú). Fizesiulu Gherlei, Sioarsiu, Siarpatocu (cerc. Sibiu), Sibertu, Simleu, Topliti'a (6 seceri), Vișkir (11 seceri) si Vordu (mai multe).

Cóse. — Cóse de bronzu se pastreadia in colectiunea Asociatiunei de sciintie naturale d'in Sibiu, iar de feru in a Gymnasiului d'in Bistriti'a. Ua cósa de feru cu tocu s'a aflatu la Petrisiu, (cerc. Bistriti'a).

Dalte. — Dalte de bronzu massive, cu urechie séu cu tocu, 12 cm. lung., s'a aflatu la Vulcanu (Wolkerdorf, cerc. Sibiu) [fig. 47] si la Gușteriti'a (120). — Dalte góle pre d'in intru cu tocu in care se intre ua códa drépta, cu taisiulu latu jum. zoll. forte ascutitu si curbatu, proprii pentru facerea de dungi strimte in lemnu, séu de scobituri provinu de la Gușteriti'a (fig. 48 si 49). La un'a manerulu se intarea printr'unu inelu ; la cea-alta prin urechi (tórte) de amendoue partiile.

Fig. 47.

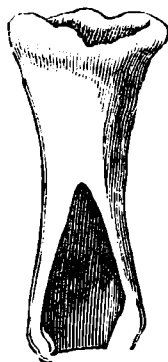

Fig. 48.

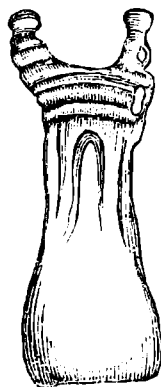

Fig. 49.

Tarnacope si ciocane. Unu frumosu tarnacopu de bronzu, 32 cm. lung., cu gaur'a

(119) Idem, p. 15, tab. III Nr. 1—4.

(120) Idem, p. 16, tab. III Nr. 7.

pentru maneru óbla si cu tórtle late incongiurandu cód'a , identicu cu unu esemplaru de la Hallstadt (121) s'a aflatu la Guşteriti'a, (tabel. G, fig. Nr. 21), si este propriu pentru a face gauri adunci si a scóte bolovani mari de pétra séu de sare.

Ciocanu de form'a unui celtu, gasitu la Noulu (Ujfalú, cerc. Sibiu), si pastrata in collectiunea Gymnasiului d'in Sighisior'a, se reprezenta pre tabell. D, fig. 10; altele mai mari de form'a palstabului cu tocu s'a aflatu la Guşteriti'a (fig. 50 si 51).

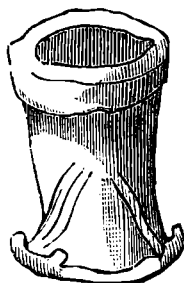

Fig. 50.

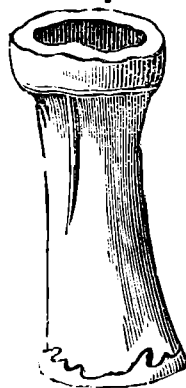

Fig. 51.

Ferestraie si alte obiecte. — Ferestraie in form'a lantietei, lungi pene la 21 cm., si dintiate pre amendoué laturile, provinu de la Guşteriti'a (tab. G, Nr. 20) [122], Bogat'a, Topliti'a in Transilvani'a, si de la Ujhely in Ungari'a (Sacken, Sitzungsberichte der Kais. Akademie in Wien LXXIV. taf. II fig. 47). — Mai citamu : carlige de *unditia* de pesce, totu de la Guşteriti'a (tab. G, Nr. 12), *cleşte* de bronzu intogmai cá celle de adi (tab. G, Nr. 13) aflatu la Brusane, 3" 1" lung., de placa elastica de bronzu d'intr'una lucratu, si impodobitu cu patru inele sapate cu aculu; *chei* si *clantie* (Arch. Köz. VII, Arch. Értés. VI. 283), *fórfeci* (s'a aflatu la Bogat'a in Transilvani'a), *ace* gróse de insiratu cu urechia eliptica (Kep. Atl. V. 14 R. Flóris Nr. 46), *sule* (de la Kis-Terenne, in Kep. Atl. XV. 75), *fuse*, *cuic*, tuburi de foale (tab. G. Nr. 3 a si 3 b) etc.

§ 19

4. Vasc de bronzu

Frumosulu *ciubaru* de bronzu reprodustu pre tab. G. Nr. 1, provine de la Haydu-Böszörmeny in puszta Szent-György (Ungari'a), unde s'a descoperitu ua data cu ua caldare, ua cupa, ua casca si 27 sabii. Ellu consta d'in doue foi, iar ornamentatiunea, d'in cote doue siruri de convexitati infasiorandu partea cea mai umflata a vasului, intre care, de amendoué partile, este unu cereu cu centrulu scosu afara cá unu umbo.

(121) Sacken, *Grabf. v. Hallstadt*, taf. XXVI. 16, si pag. 123.

(122) Reissenberger, op. cit. 17, tab. III Nr. 8, 9.

Șnururi de perle fine, lucrate în reliefu, însoțesc ornamentațiunea și cele patru perechi de lebede puse față în față, (d'în ele se vedu numai căpetiniile și gâturile), care umplu câmpulu liberu dintre cele două briuri. Manusiele suntu batute pe pantecele vasului cu tinte turtite. — Fragmente de vase asemenea acestui'a sa aflatu la Gușteriti'a (123), la Hallstadt, în Elveti'a Irland'a și Schleswig: (124)

Aprope de Cerbellu (cerc. Orasti'a) s'a desgroptatu unu *urcioru* de bronzu fara manusia, 22—23 cm. nalt, și 12—13 cm. diametrulu cellu mai mare, cu 491 denari ai familiilor române, nici-unulu nefindu posterioru lui Iuliu Cesar; și nu departe de acolo, la două ore spre sudvestu de Hunedoar'a, ua *câna* mare acarei manusie se jôte vedé pre tab. G, Nr. 2 a și 2 b. Atatu ochii capului de leu — de ua forma atatu de arhaistica — de pe manusia, catu și unghiulu-gurei, asemenea și ochii și gur'a celloru doi delphini, cum și foai'a de palmeta dintre delphini, suntu lucrate în argintu și aplicate. (Despre asemenarea canei cu altele aflate la Herculanium, cum și cu unele vase etrusce d'în Italia, vedi mai departe).

Caldari de tinichea subtire de bronzu, pucinu umflate josu, și adesea cu unu umbo, avendu un'a séu două manusie, și fiindu diferitu gravate pe pantece și la margini, s'a aflatu în Ungari'a la Galya-Völyer (Arch. Ert. III, 88), Kis-Várda (A. E. V. 19), Haydu-Böszörmény, (ap. Gooss. op. cit. tab. XI Nr. 8), Tetény langa Dunare, iar în Transilvani'a la Dupâsdorf (numai două manusi resucite) și Bardotiu, două caldari, d'în cari un'a s'a reproducu pre tabell'a G, Nr. 14. Ea are unu diametru de 11", adâncime de 4", iar pre margini porta urmatorea ornamentatiune (fig. 52); pe candu ua alta caldare, mai mica, desgroptata în același timp și locu cu acést'a (9" diametru, adâncime 5") are boldurile d'în fig. 53. Technic'a ambeloru amintesc în multe obiecte de la Hallstadt.

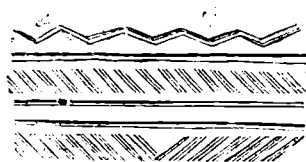

Fig. 52.

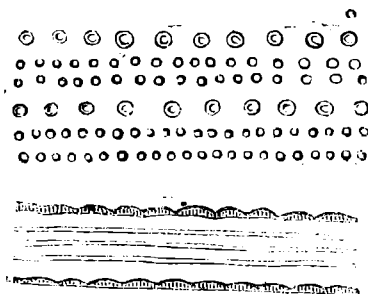

Fig. 53.

(123) Idem, op. cit., p. 22. — Gooss, op. cit. p. 498.

(124) Lindenschmidt, *Heidn. Alterthüm.*, III band, 1 heft, p. 9. fig. 1, ciubaru de la Siem în Schleswig.

Cupele de bronzu si de arama variadia in diametru de la 11—17 cm., iar in inaltime 5—8 cm., si suntu turnate dintr'ua singura bucata, unele fiindu lustruite, ornate simplu cu cate-va sire de perle, iar altele cu muchii. S'a gasitu esemplare la Ungurasiu (Bálványos-Várallya, cerc. Deju) [vedi Arch. Köz. II. 253], Marcasiu (Marka zék, cerc. Simleu), cupa 2 $\frac{1}{4}$ " nalta, si circa 5" lata, in Transilvani'a; iar in Ungari'a la Madaeska (13 cm. diametru, 7.5 cm. inaltime, ap. Kep. Atlas VIII. 36) si la Haydu-Böszörmény, d'in cari doue s'a reprodu su pre tab. G, Nr. 9 (13.5 cm. diametru, in museulu nationalu d'in Pestha) si Nr. 10 (13.2 cm. diametru, de la Madaeska).

D'in Comitatu lu Biharei provinnu acelle cupe de tinichea de auru cu manusie, lustruite si impodobite cu sapatu i, ce se pastreadia la Vienn'a in Cabinetulu imperialu de antice.

In fine mentionamu frumossulu vasu turnatu in arama cu trei picioie si doue manusie, ce s'a gasitu la Cotlea (Feketehalom, Zeiden, cerc. Brasiovu) pe partea muntelui despre Zernesci, 11" nalt., 8" latimea cea mai mare a pantecelui, in greutate de 8 $\frac{1}{4}$ pfunduri, reprodu su pe tabel. M. Nr. 3, si pastratu in colectiunea gymnasiumului d'in Brasiovu. (Vedi si mai la valle). Asemenea si talere de bronzu pucinu adunci si cu margini late, ce s'a aflatu in Transilvani'a (Vedi Gooss op. cit., p. 499 despre doue talere gasite de unu romanu) si in Ungari'a (la Magacs, Arch. Köz. II 309, si Csernai harság, Muz. Iegyzk. 1856).

§ 20

5. Obiecte de natura sacrale, amulete, symbole si producte alle artei.

Priore obiectele ce paru a fi appartenutu cultului religiosu, séu a fi fostu in vrea legatura cu conceptiunile religiose alle poporeloru Daciei, merita a se numerá mai auteiu de tote : *bassinulu séu vasulu de bronzu pre rote*, d'in Cabinetulu de antice d'in Vienn'a, gasitu la Orasti'a (Szászváros, Broos) in Transilvani'a, si reprodu su pre tab. G. Nr. 4. Este unu caru de bronzu pe patru rote cu cate patru spitie, avendu unu vasu cu capacu d'in intregu turnatu. Celle patru capetáie alle dricului carului, prelungite d'asupra osieleru suntu mai susu incovoiate si incoronate cu bucati in forma de capu de paseri; de vasu si de capacu se tinu asemenea cate patru bucati in forma de capu de pasere, asia co d'in acelési directiuni avemu, cote patru capete de passeri de forma forte grossolana esite d'in vasu, d'in capacu si d'in driculu carului, peste totu 12 bucati, d'in cari 6 se vedu inainte, si 6 inderatu : Inaltimea carului intregu este 9.7 cm., a vasului 7.25 cm., iar lungimea obiectului 16 cm. (Vedi Sacken und Kenner, Catalog des Münz. und Antikenkab. Nr. 205). Acostu vasu, de origine orientale, pare a fi fostu unu vasu fumatoriu, analogu acelloru ce se mentionadia in templulu lui Salemonu. Pene acum s'a aflatu in regiunea la nordu de Alpi anco alte diece asemenea basinuri, d'in cari doue in Austri'a. (Vedi despre celle de la

Judenburg si Radkesburg in Styri'a, Mittheilungen des hist. Vereins für Steiermark III, 67, 77, 79).

Figurile de *lebede* de drothu rotundu de bronzu, cari probabilu avéu ua semnificatiune symbolica-religiósa, se gasescu nu numai cá appendice la basinuri si alte obiecte, déro si isolate, cum suntu de exemplu celle 13 lebede de la Swijan (125) in Bohemi'a (fig. 54. 55. 56), alte doue gasite la Guşteriti'a si reproduse pre tab. G, Nr. 5 si 6, si ua alt'a la Odorheiu, cea d'in urma de siguru fiindu rupta de la vre unu obiectu mai mare.

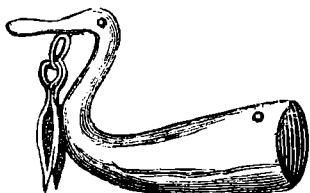

Fig. 54.

Fig. 55.

Fig. 56.

Cá amulete potu fi considerate toporasiile celle mici si alte corpuri de bronzu (cum s'a aflatu la Pilinu), dinti gauriti de mistretiu (de es. cei de la Gambo, Kep. Atlas, II 108), cum si trunchi de bronzu cu forma semilunara, cum s'a aflatu la Kis-Terrenne (Kep. Atlas XXII. 132, 153), si cari amintescu pene la unu punctu idolii semi-lunari de pamentu d'in locuintile lacustre (fig. 57, idolu de la Ebersberg cantonulu Zurich jum. marime).

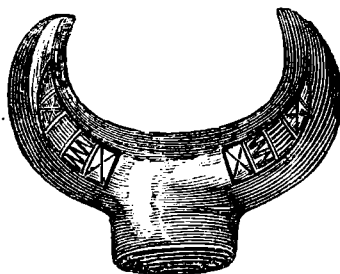

Fig. 57.

Cá urme d'in productiunile artistice alle industriei pre-románe aflate in Daci'a vomu indicá pater'a cu manusia lung. 13.5 cm. aflatu la Valasutu in Transilvani'a impreuna cu alte obiecte (126). Disculu ei repausa pre spatele si capulu incoronatu allu unu cerbu culcatu, iar manusi'a lunga de 6 cm., se termina in forma de capu de berbece. Asemenea merita a fi semnalatu si unu frumosu ciocanu de bronzu de la Baracska, a carui muchie se termina in form'a gutului si a capului unui callu (Vedi Kep. Atlas la II volumu d'in Arch. Kózl. IX, 40).

(125) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.*, XV, 281.

(126) *Idem*, XIII, 135.

6. *Representatiunea figurata a animaleloru si a omului.*

Printre obiectele pre-române aflate in tierrile noastre ne intompina representatiuni de animale si ua lucratura mai multu séu mai pucinu grosolana, si cari séu suntu turnate de totu in bronzu, séu numai taiete in tinichea, sapate, lucrate cu aculu, séu in reliefu.

In prim'a cathegoria intra :

1. Caprior'a aflata la Racosiu in Transilvani'a (Arch. Ert. III 288) cu gutulu lungu, gur'a si urechile peste mesura de mari, picioarele de d'irainte pucinu ingenuchiate si fora proportiune, pe candu celle de d'inderatu suntu mai bine tinute, iar articulatiunea bine indicata (fig. 58).

2. Lupu turnatu in intregulu de bronzu, ce s'a gasitu la Pilin, avendu capulu in josu, cód'a lunga incarligata, pe unu postamentu in forma de paru (fig. 59). Ellu a facutu probabilu parte d'intr'unu ornamentu la marginea vre unui vasu de bronzu, cum avemu mai multe esemple printre obiectele de la Hallstadt.

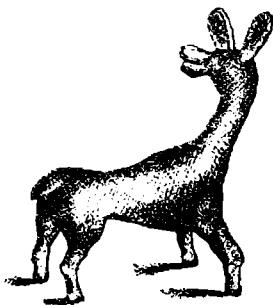

Fig. 58.

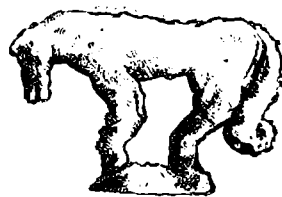

Fig. 59.

3. Caisiori turnati in bronzu, mai multu séu mai pucinu schidoli, se gasescu adesea in Daci'a (127), une-ori chiar caisiori-indouiti asemenea cellui de la Vir (128). Museulu d'in Clusiu poseda unu frúu cu representatiunea de iepé, mîlzi si doue lebede.

4. Balauri de bronzu de unu tipu forte archaicu, facuti d'in bronzu invertitu in spirale, cu lungime aproximativa 4.5 cm., si imbracati cu tinichea de auru forte subtire si aplicata cu precisiune, se potu vedé pre tabell'a G. Nr. 7 si 8 (gasiti la Pilin; unu altulu s'a aflatu in Comitatulu Neutra in Ungari'a).

(127) D-lu Bolliacu, *Tromp. Carpat.* Nr. 936 d'in 1871, dice : «Cine a facutu ua catu de mica collectiune de obiecte antice gasite in Daci'a si in acea collectiune sa nu fie si cati-va caisiori care mai schidolu de catu altulu si in diferite dimensiuni? Sa se observe in museulu nostru, pentru ce numai eu am datu cati-va si mai amu alti atatia in collectiunea mea.» — Asemeni caisiori aflati la Kaschau vedi Arch. Közl. VII. 26.

(128) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.* XXXIII. 60. — Geoss, op. cit. tab. XII fig. 7.

Catu pentru cocosii de bronzu (tab. M 13 a 13 b), pe cari d-lu Bolliacu îi crede veniti in Dacia cu celtiberianii (129), multu timpu inaintea Româniloru, nu-i mentio-năm u aci, de ôre-ce se scie pozitivu ca asemeni cocosi ne 'ntempina pretutindeni unde s'a intinsu dominatiunea româna, servindu capetele de cocosiu in bronzu cã insemnii militare, cum s'a gasitu de mai multe ori priu ruinele si mormenturile romane. (130)

D'in figurile de animale lucrate in reliefu pe tinichea de bronzu, s'eu cu aculu, indicăm u : capre, callu armasaru, ursu, cane si cerbu (Gooss op. cit. tab. XII. 9) asemenea si vaca, mistretiu, capriore, cerbi, câni si cai facuti d'in pamentu cu mare nedibacie, si cari se afla adesea si in tierrile nostre (Gooss op. cit. tab. XII, 4 si 5.— Arch. Ert. III 127. — Arch. Kôz. VIII, 23. Catal. gener. allu congr. VIII prehist. p. 118 seq.)

Pentru representatiunea figurei umane avemu unu esemplu de totu interesulu pre fragmentulu unui briu de placa de argintu (vedi stamp'a aci alaturata fig. 60), ce s'a aflatu la Cioara (Also-Csora, cerc. Orastia) in Transilvani'a, impreuna cu ua multe alte obiecte de argintu. Pre ua bucata inalta de 15.7 cm., lata 13.1 cm., se vedu doue figuri de resboinici esite in reliefu, d'in cari un'a este numai pre jumetate conservata. Conturnele principale suntu trase prin cercuri punctate, partile interne, gur'a si ochii prin linii sapate, iar parulu prin cuie, cã nisce *cunei* de amfiteatru; in giurulu capului se afla ua coróna de perle. Campulu acestoru figuri este plinu de grupe de cate trei cercuri nereglatu imprastiate, intre cari suntu sapate clape in forma de foi cu cõda. Costumulu persõneloru consta d'in urmatoarele : la gûte, aparatore metallica; pre fîtiarulu dreptu si pre buricu cate unu discu — chipulu primitivu pentru apararea peptului, inainte de intrebuintiarea platosieloru—; la mijlocu, cingetore ornata, iar peste peptu borduri in forma de esiarpe, de cari atarna, la ua figura ua sabie, la cea-alta ua clapa. Atari borderi se vedu si la umere si deschidietur'a maneceloru, cum si la glesne. Nadragii cei largi si opincile legate pre picioru, amintescu figurile dace de pre Column'a lui Traianu, pr. cum man'a stanga ridicata d'asupra capului, si positiunea ce are piciorulu d'in stang'a, indica pre unu omu, ce aru vrea sa jóce, si rechiama figurile asemenea de pre briurile de la Hallstadt. (131)

C. Originea bronzului si a industriei metallurgice in Dacia

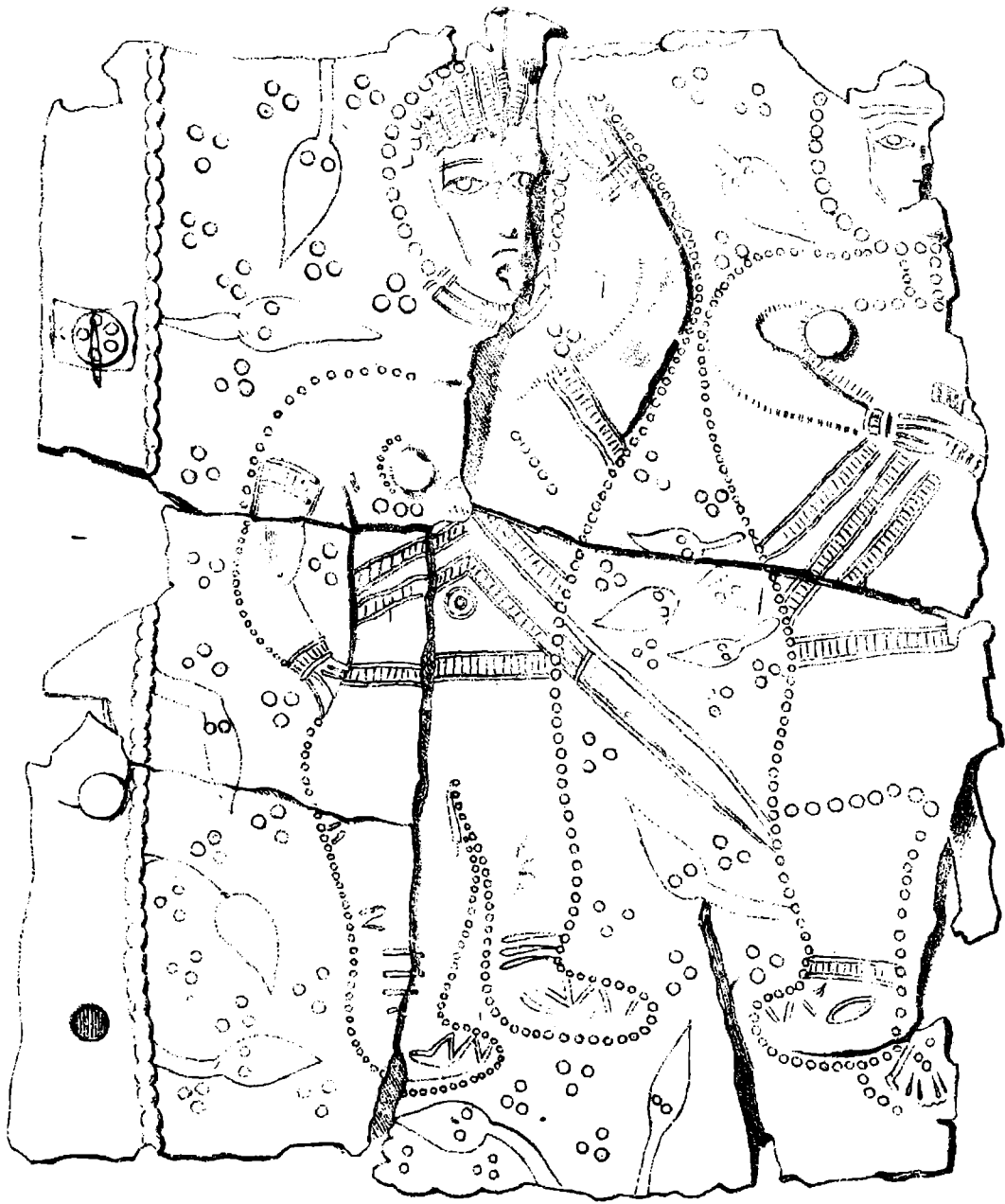
§ 22

Originea bronzului si a industriei metallurgice in Dacia se tine in legatura strînsa

(129) *Tromp. Carpat.* Nr. 936 d'in 1371 : «Este anso unu altu incru si mai caracteristicu gallicu, care n'a pututu veni in Dacia de catu cu Celtiberianii; este cocosinlu gallicu care se gasesce de bronzu fõrte desu in Dacia. Am trei in collectiunea mea de diferite dimensiuni.»

•130; L. H. Jettelès, *zur Geschichte des Haushuhns*, in *Zoologischer Garten* 1873 p 55—63, 88—97, 130—133.

(131) Sacken, Hallst. Grabfeld, taf. XI 6. — Despre originea de fabricatiune a acestui brâu metallicu vedi mai la valle.

Reproduct. din Stabilimentul Societ. Sander & Teich, Bucuresti, 18649.

Fig. 60 Fragmentul unui briu de tinichea de argintu aflatu la Ciora in Transilvani'a.

cu originea metallurgiei in tierrile occidentale si septentrionale alle Europei. Acésta cestiune anso, in care este vorb'a de a sa sci, déo obiectele de bronzu si de altu metalu gasite in acelle tierri suntu facute chiaru acolo, séu suntu fabricate streine (etrusce séu pheniciane) aduse d'in afara cá articole de commerciu, — acésta cestiune, dicu, desparte pre invetiati si archeologi in doue câmpuri oppuse : unii admitu ua cultura nordica européna a bronzului, fie cá rezultatulu si cá prob'a desvoltarii gradate si pacifice a locuitorilor primitivi, independenta de ori-ce alta iniuriere ; fie cá ua importatiune d'in Orientu a Indo-Europeniloru ; altii atribuescu Phenicianiloru, Etruriloru séu unui currentu d'in Caucaasu, civilisatiunea verstei de bronzu a Europei.

§ 23

Cei pentru originea orientale a bronzului, cá Thomson, Worsaae, Schreiber, Tröyon, Franks, v. Sacken, Le Hon, Hildebrand, invoca in sprijinulu theoriei loru urmatoarele argumente :

1. Obiectele de bronzu descoperite intr'unu asia mare numeru si in asia multe localitati nu putéu fi importate, ci trebue sa admitemu co erau facute chiaru in tiarra ;

2. De si bronzurile d'in diferite tierri presenta uniformitate in typulu principalu, totusi elle au deosebiri locale forte pronunciate atátu in forma, catu mai cu séma in ornamentatiune, fie-care tiarra impartesindu unele particularitati caracteristice, constante, si fiindu in imprejurari, cari la altele lipsescu ;

3. Este fora analogie casulu cá unu poporu sa'si indestulledie tóte trebuintiele selle in arme si unelte numai d'in streinatate ; mai cu séma cându acellu poporu se pricepea in exploataciunea minelor, in extractiunea metalului, ellu aru fi fostu in stare sa lucrede macaru uneltele pentru trebuintiele díloice, si pentru mine ;

4. Anticitatile bronzului d'in Europ'a centrale au unu caracteru specificu, anume in ornamente, ceva primitivu, semi-barbaru, ua lipsa de stylu, ce nu ne intempina la unu poporu care se afla in posesiunea unui stylu artisticu perfectionatu ;

5. Urme de numeróse fonderii cu rude nelucrate de metalu puru, de arama si césitoru, typaruri séu calapoduri, modele, obiecte de fonderie neterminate, altele cu aceeaasi tehnica reparate, hârburi de ulcele pentru topitu, de graphita, arama, sgure si bronzu topitu, tóte acestea probeadia fabricatiunea locale a uneltelor metalice (132) ;

6. Chiaru aliagiulu bronzului vorbesce pentru acest'a, analys'a chimica a obiectelor d'in mai multe locuri (in Elveti'a apuséca si la Hallstadt) constatându amesteculu nickelului si cobaltului (133), asia cum se afla in acioai'a d'in préjma localitatiloru (134) ;

(132) Dr. Eduard v. Sacken, *Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, 1865 p. 77.— Idem, *Leitfaden zur Kunde des Heidnischen Alterthumes*, Wien, 1865 p. 134 seq.

(133) Schrötter, *Sitzungsber. d. hist.—phil. Cl. d. kais. Akademie d. Wiss XXXVII*, p. 179.— Wocel, *ibid.* XI, p. 723 ; XVI, p. 169. (Vedi nota 134 in pagina armatore).

7. Tóte bronzurile Occidentului, care au precesu verst'a de feru, suntu compuse numai d'in arama si cositoru (ua parte cositoru pentru noue parti arama), pre cându bronzurile antice alle Egypteniloru, Greciloru si Etrusciloru continu plumbu, afara de cositoru, plumbulu nefiindu cunoscutu in Occidentu de cotu in verst'a de feru (135);

8. Phenicianii n'au pututu, in primele timpuri alle verstei de bronzu, procurá locuitoriloru d'in Europ'a occidentale cositorulu si aram'a, de óre-ce epoc'a de bronzu reprezenta cellu pucinu trei-spre-diece secole de vechime, pre cându, dupo datele istorice, epoc'a máxima cându vasele pheniciane putéu sa vie pene la colonele lui Hercule si sa patrundia pentru antei'a-óra in Oceanu, nu trece preste 3500 anni antea erei nóstre. Si apoi, plumbulu mestecatu cu bronzurile Egypteniloru trebuia sa fie cunoscutu Phenicianiloru. De ce atunci acestia aru fi vendutu Europeaniloru cositorulu, asia de raru si asia de greu de procuratu, iar nu plumbulu, mai puçinu raru si mai puçinu scumpu?

9. Etruscii, de asemenea, fiindu posteriori primei parti a verstei de bronzu d'in tierrile meridionale alle Germaniei, Gallieloru si Elvetiei, nu putéu importá acolo bronzulu. Apoi, ei cunoscéu deja ferulu si bronzulu amestecatu cu plumbu, pre cându bronzurile Elvetiei nu continu nici-ua-datá plumbu, cellu pucinu in proportiune intentionata (136);

10. Atátu aram'a càtu si cositorulu se exploatau de Europeani, dupo cum numeróse urme de antice exploatațiuni au fostu in mai multe parti semnalate (137); si in fine:

11. Prim'a introductiune a bronzului nedatorindu-se nici Phenicianiloru nici Etrusciloru, conchidu partisanii acestui systemu, usagiulu bronzului fora amestecu de plumbu, fiindu respanditu simultaneu in Germani'a, Franci'a si Elveti'a, cu analogii de forme insemnate; cultur'a bronzului standu in legatura perpetua cu agricultur'a, crescerea vitelor si cu obiceiulu predominatoru allu arderii mortiloru; intre epoc'a de pétra si cea de bronzu neesistându ua epoca pura de arama (138), ceea-ce aru fi trebuitu sa aiba locu, déco locuitorii epocii de pétra aru fi gasitu de la ei singuri mijlócele de a reduce metallele, caci ei aru fi intrebuintiatu aram'a, unu metalu de ua raritate mai mica, si de unu aspectu mineralogicu mai lesne de recunoscutu; in fine, cultur'a bronzului arrettându-se pretutindini ca si desoversita si egal respandita fora sa lase a se intrevedea treptele unei desvoltari si perfectionamentu, séu ua imprastiare gradata, — cultur'a bronzului se datoreadia emigratiunei unui poporu, care

(134) In acestu sensu vedi Sacken op. cit., Sophus Müller, care resuma opiniunile de adi alle archeologiloru scandinavi, in oper'a sea: *Die nordische Bronzezeit und deren Periodentheilung*. Aus dem Dänischen von I. Mestorf. Iena 1878, 8°.

(135) H. Le Hon. *L'homme fossile en Europe, son industrie, ses moeurs, ses œuvres d'art*, cinquième édition, Paris 1878, p. 244.

(136) Idem p. 251.

(137) Sir John, Lubbock, *L'homme préhistorique*, trad. Barbier, Paris 1876, p. 63.

(138) Idem p. 53.

deja in patri'a sea primitiva sciá sa lucrede acestu metalu, si care, gratia superioritatii armelor selle, supuse cu inlesnire pre ómenii d'in epoc'a de pétra, aduse cu densulu uneltele de bronzu, si le respandi in nou'a lui patrie. Acestu poporu anso, ce vine in Europ'a cá invingtoru si cá magistru, n'ar fi altclu de cotu unu poporu d'in famili'a Indo-germaniloru, care deja in patri'a sea asiatica cunoscea bronzulu, anume Celtii. (139)

§ 24

Theori'a care atribue comerciului phenicianu civilizatiunea verstei bronzului se sustine de professorulu Nilsson (140) cu argumente care se potu reduce la urmatoarele siepte : 1) niicimea manereloru sabiei si a bracieriloru etc., cea-ce indica co acestor apartinéu unei rase cu man'a mai mica de catu a poporeloru europene d'in epoc'a nóstra ; 2) caracterulu cu totulu particularu, semiticu, cu semnificatiune simbolica, allu ornamentatiunei unelteloru de bronzu ; 3) descurile gasite in movilele verstei de bronzu, cá de esemplu, pre monumentulu de la Kivik, aprópe de Christianstad ; 4) cultulu lui Baal constatatu in Scandinavi'a prin monumente, prin serbatoarea Baldersbal séu foculu lui Balder celebrata in Seani'a, in tóta Norvegi'a si in Bretani'a mare, si prin multe numi de localitati scandinave ; care conserva numele lui Baal, cá : Baltic'a, Beltu mare si micu, Belteberga, Baleshaugen etc. ; 5) órecare methoduri particulare pentru a face recolte, secerându gráulu cu totulu aprópe de spicu ; 6) asemenea pentru a pescuí, si in fine 7) intrebuintiarea careloru de resboiu. Dupo Nilsson Phenicianii aru fi respanditu chihlibarulu galbenu d'in Nordu in Sudulu Europei, prin costele mediterranei, si aru fi stabilitu ua colonie la Cadix (Gades), de unde corabiile loru plecá sa aduca cositoru d'in insulele Cassiteride (Comitatulu Cornouailles). (141)

Chimistulu si archeologulu Ferdinand Wibel (142) crede d'in contra, co civilizatiunea caracterisata prin intrebuintiarea bronzului trebue socotita cá ua trépta de desvoltare a locuitoriloru primitivi ; co acea civilizatiune 'si-a luatú inceputulu in sudulu Angletterii, de unde s'a respanditu apoi in celle alte parti alle Europei ; si co bronzulu anticu se dobendea, nu prin alliagiulu aramei si cositorului, ci d'a dreptulu, cu unu mineraiu continendu celle doue metale.

Sir John Lubbock (143) observa contr'a theoriei lui Wibel : 1) asemenarea perfecta intre armele si celtetele de bronzu gasite in punctele celle mai estreme alle Europei, asemenare ce nu póte fi rezultatulu unui accidentu ; 2) particularitatile de de-

(139) Sacken op. cit.— Le Hon op. cit. p. 253.

(140) *Die Ureinwohner des Skandinav. Nordens*. Aus dem Schwedischen, Hamburg. 2 ausgabe 1866.— **Fred. de Rougemont**, *L'âge du Bronze ou les Sémites en Occident*, Paris 1866.

(141) Sir George **Cornewall Lewis**, *Examen historique de l'astronomie chez les anciens*, 1862.— Lubbock op. cit. p. 55—64.

(142) *Die Cultur der Bronzezeit Nord-und-Mittel Europa's*, Kiel 1865.

(143) Op. cit. p. 52—55.

taliu ce presenta fie-care tiarra in forme si ornamente ; 3) mineraiulu de arama nu provinea dintr'ua singura localitate, si descoperirile de tipare in Irland'a, Scoti'a, Angli'a, Elveti'a, Danemarc'a si aiurea, probeadia co artea de a turná bronzulu se cunoscea si se practicá in mai multe tierri ; si 4) este cu totulul neprobabilu — si pentru acest'a se invoca autoritatea barbatiloru competinti : dr. Percy, Jenkins si Lefeaux (144)—, cá bronzulu anticu, atatu de uniformu, sa se fi pututu produce prin amesteculu impreuna allu mineraiulu de cupru si de cositoru, pre candu mai siguru este a admite productiunea lui prin aliagiulu détoritu fusiunei directe a celloru doue metale. D-sea crede co fabricatiunea bronzului s'a introdusu d'in Orientu, iar nu s'a inventatu in Europ'a, si co aram'a, numai dupo descoperirea faptului co, déco i se adauga ua mica cantitate de cositoru, ea devine mai tare si mai utile, a inceputu sa se intrebuintiede.

Contra theoriei lui Nilsson acelasu autoru obiecteadia : 1) ornamentatiunea armeloru si unelteloru de bronzu consista mai totu-de-a-un'a in desemne geometrice, pre candu caracteristic'a ornamentarii semitice suntu animalele si plantele ; 2) modulu de ingropaciune d'in epoc'a de bronzu difera cu totulul de allu Phenicianiloru, asia co hypothæs'a esplica numai presentia bronzului, iar nu si verst'a bronzului, caracterisata prin altu-ceva afara de intrebuintiarea acestui metalu ; 3) Phenicianii cunoscéu forte bine ferulu ; 4) micimea maniloru ne intempina la Hindustani, cá si la Egypteni, si in fine 5) chiaru atribuiu fapteloru invocate de Nilsson tóta semnificatiunea co autorulu le da, resulta numai co : Phenicianii au lasatu urme de locuinti'a loru in Norvegi'a. Trebuescu anso alte probe pentru a admite introducerea prin ei a bronzului in acésta tiarra.

§ 25

Savantulu archeologu germanu dr. Lindenschmidt, in mai multe scrieri alle selle (145), mai cu séma inso in doue studii publicate in *Archiv für Anthropologie* d'in 1876 si 1877 (146), considera theori'a despre ua cultura indigena a bronzului, cá arbitrara si rezemata pre têmeiuti nesciintifice :

Ellu arretta co este ua erore insemnata a se considerá loculu unde s'a aflatu bronzurile cá basa fundamentale in judecat'a obiectului cercetarii, fora a esaminá mai anteu in chipu seriosu caracterulu obiectului gasitu, posibilitatea cá ellu sa se fi fabricatu in loculu descoperirii selle, raportulu seu cu starea de cultura anteriora si posteriora, si mai pre susu de tote, cu aparitiunile uniforme in domeniulu vechieloru tierri culturale, tóte acestea, momente care suntu cu multu mai importante de catu

(144) Id., p. 556—557.

(145) *Die vaterländ. Alterth. der Hohenzoller'schen Samml. zu Sigmaringen*. Mainz 1860 p. 153 seq.— *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, Mainz 1858, 1870 si 1876.

(146) *Zur Beurtheilung der alten Bronzefunde diessets der Alpen und der Annahme einer nordischen Bronzecultur*, in *Archiv für Anthropologie* VIII Nr. 9. Braunschweig 1876. — *Zur Bronzefrage*, idem 177. Ambele studii s'au reprodustu si in *Correspondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine*, Darmstadt, 1876 p. 23 seq., si 1877.

loculu aflării d'in intemplare allu unoru unelte miscatore. Precum unu geologu nu pôte stabili esistenția unni depositu de carbuni fora a arrettá mai anteu in ce relațiuni se gasescu terrenurile servindu dreptu regula alle regiunei; precum unu ethnologu, afláadu arme de focu la niscu triburi selbatece, nu conchide, de la acestu singuru faptu allu posesiunei loru, co suntu si fabricate acolo, totu asia de pucinu n'aru trebui sa se lase la ua parte atatu de completu, totalitatea starii culturale conditionata si tinuta in locu prin raporturi geographice si climatice, a poporeloru de d'incóce de Alpi. Bronzurile cari se gasescu la acestia suntu de ua fabricatiune asia de perfecta in forma si tehnica, in catu dupo intregulu loru caracteru nu pota fi altu-feliu socotite de cotu cá niste producte alle unei industrii forte desvoltate, si cá articole de commerciu importate, anume d'in sudu, d'in tierrile maritime alle Meditteranei, mai ca séma d'in Itali'a, cu care nordulu era in mai dese comunicatiuni, de cotu cu Orientulu prin tierrile de la Marea-négra. Incercari cu totulu primitive de imitatiune, niste obiecte imperfecte de fabricatiune locale, nu potu prin nimicu justificá admiterea unei *culturi nordice a bronzului*.

Mai pucinu anco urmele de fonderii cu bucati nelucrate de metalu, typarurile, sgurele gasite in diferite tierri, si cari continu feru, plumbu, nikel si cobaltu, elementele togmai alle bronzului d'in regiunea Dunarii, cáci asemeni bucati de bronzu se putéu pré bine stringe pentru a se utilisá de industri'a streina, cum de esemplu, de cotre industri'a etrusca, care 'si cumperá d'in diépt'a si d'in stang'a nu numai zinku si arama, déra cu deosebire bucati nelucrate de bronzu (aer collectaneum), cari se topiau pentru facilitarea transportului in barre. Aceste barre, ce se gasescu adesea si in Ungari'a si Transilvani'a, continu ua cantitate forte mica de cositoru, d'in cauza co se scie, dupo cum a observatu celebrulu chimistu Wibel, co prin topirea barreloru de bronzu cositorulu dintr'ensele devine d'in ce in ce mai pucinu, perdien-du-se de la 30 pene la 12, ba chiaru pene la 5 procentu.

Argumentulu mai departe ce se invoca de partisanii theoriei despre productiunea indigena, anume caracterulu cellu barbaru allu unoru obiecte, mai cu seama in representatiunea figuriloru de animale si d'in omu, nu este mai valabilu, pentru co, chiaru la acelle obiecte form'a este asia de regulata, turnatori'a asia de completa, ammesteculu materialului atatu de uniformu, poleial'a si lustrual'a afátu de desvoltate, cum nu se pôte gasi de catu la productele unei industrii de vechia traditiune, si a unei fabrice cu activitate neintrerupta; si déco langa tecnic'a completa se observa unu feliu de barbarisare in desemnu si in producerea formei, acest'a proba-dia si mai multu co avemu inainte-ne niste obiecte alle industriei etrusce, care, se scie co, dupo ce multu timpu imitasse styly mustreloru orientale si grecesci, deca-diuse intr'unu feliu de selbatacire, ce se recunnóce in numeróse producte d'in epoc'a ultima a vietii ei culturale, cum-suntu celle de la Marzabotto, Villanova si d'in tierrile dunarene.

Opiniunea acelloru cari admitu co Grecii si Etruscii au fostu numai maestrii ai poporeloru nordului, si co acestia imitandu-i au ajunsu cu timpulu la perfectiunea

armelor, carelor, vaselor și podobelor de bronz, a caror tehnică fină ne minunează pene astăzi, această opinie, nu este mai multă fundată. Ea presupune că vechii locuitori ai țărilor de dincolo de Alpi și ai țărilor dunărene se găsesc în timpul importării producțiilor streine deja pe treptă aceea a perfecțiunii tehnice, care o făcea posibilă imitarea formelor importate, fapt care este în contradicție cu istoria, cu descoperirile (asa de exemplu chipul grosolan, cu care sunt reparate prețioase vase din momenturile de la Hallstadt, într-o țară care, relativ vorbind, era foarte civilizată), și cu experiența, căci, mai înainte, se știe că de pucina influența esersă raportul comercial asupra culturii popoarelor; apoi, metalurgia nordică abia după ce a intrat în posesia culturii române, și înainte în evul mediu, a devenit capabilă să atingă acele trepte ale abilității omnilaterale, care se recunoște în orice unelă română de bronz și de fier, că tradiția unei culturi de mai multe mii de ani.

Mai rămâne opinia despre introducerea bronzului în Europa de către Celți, ciniune pe care d. Lindenschmidt o numește un *circulus vitiosus*, după care mai înainte se statua, pe temelul unelțelor de bronz găsite în țară, că populația primitivă celtică, care la rândul ei trebuie iarăși să probeze originea celtică a unelțelor de bronz. Ansa invasiunile popoarelor numai în cazuri foarte rare s'au vădit însoțite de răspândirea culturii; chiar însemnarea emigrației indo-germanice în raport cu bronzul și cu țesătura: cari semintii s'au grupe de semintii trebuie să socotească că valuri purtătoare de bronz la toate culturile și la toate popoarele arice, — va rămâne atât timp nedecisă, pene când și filologul va putea să ofere ceva mai mult decât pretensiuni contradictorii despre explicația sskr. *ayas*, decât este bronzul și fierul.

Deci, conchide invetițatul arheolog, nu găsim niciieri un punct de reazam pentru admiterea unei culturi nordice a bronzului; și decât bronzurile sunt considerate că produse indigene, se atribuie atunci verșei copilăreșii a poporului, maturitatea experienței tehnice, se statuează ca excepție cu totul de neconșcut în procesul civilizației, care aru stă în cele mai isbitore contradicții cu legile naturale ale vieții popoarelor. (147)

§ 26

Ua teorie nouă ansă susținută în cele patru din urma conșturi preistorice de către mai mulți arheologi că: Worsaae (148) Desor (149), Gozzadini (150), Con-

(147) Mai vede pentru această teorie C. I. Wiberger, în *Archiv für Anthropologie* 1870 p. 10. — Hermann Genthe, *Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden*. Frankfurt a. M. 1874. — *Das Ausland*, Stuttgart 1879 Nr. 12. *Die Bronze = Alterthümer des europäischen Ostens*, p. 235.

(148) *La Colonisation de la Russie et du Nord scandinave, et leur plus ancien état de civilisation* (Mémoires de la Société des Antiquaires du Nord, 1873 et 1874 traducție) Copenhague 1875.

(149) *Le bel âge du bronze lacustre en Suisse* 1874.

(150) *Di un'antica necropoli a Marzabotto nel Bolognese*, 1865. — Idem, *di ulteriori scoperte nell'antica necropoli a Marzabotto*, 1870.

nestabile (151), Bertrand (152) etc., atribue versta bronzului d'in nordulu Europei unui currentu séu unei civilisatiuni directu orientale, transplantate in Europ'a occidentale prin vallea Dunarii, fora a fi traversatu nici Greci'a, nici Etruri'a, si care se regasesce in tierrile transalpine, in Itali'a superióra, precedendu influentiei hellenice si etrusce.

D-lu Al. Bertrand, directorulu museului de la St. Germain, cauta focarulu acestui currentu in Caucasu si in tierrile d'inprejuru, cu deosebire in Colchidea si in betren'a Chaldea, — tiermurile orientale si septentrionale alle Marei-negre, muntii Thraciei, costele orientale si meridionale alle marei Caspice, Armeni'a de susu fiindu ultimele statiuni spre Europ'a alle civilisatiunei bronzului, in drumulu iei d'in orientu spre occidentu. D-lui crede co aproximativu intre 20—16 seculu a. Chr., óre-cari triburi heroice d'in versta de bronzu, silite a parasi Caucasulu s'au suitu pucinu cate pucinu pene in climatele aspre unde se gasescu in mare abundentia armele de bronzu (153), si co civilisatiunea, plecându d'in centrulu comunu allu Caucasului, urmà prin vallea Dniproului si a Dunarei, de ua parte callea spre Danemarc'a si Suedi'a, de alta parte, callea spre Ungari'a, ducendu in acellasiu timpu acelle frumóse sabii de bronzu in form'a foi de salcia, in Ungari'a, in Alpi, Elveti'a, Itali'a de susu, in Franci'a, Meklemburg, Danemarc'a, Suedi'a, Angli'a si Irland'a.

Bronzurile Suediei si Ungariei aru representá déra desvoltarea separata a unei a-celeiasi industrii venita d'intr'unu *centru comunu*. Pentru aflarea acestui centru comunu, d. Bertrand argumenteadia astu-feliu: Bronzulu are ua origine orientale; anso unde s'a asediatu densulu apoi, cá sa radiedie de acolo asupra Europei intregi? A cautá astu focaru in Greci'a este unu anachronismu; Greci'a, apoi, nu e ua tiarra metallurgica, si influenti'a ei n'a petrunsu in Galli'a mai de locu, abia intindiundu-se pene in Narbones'a. — In Siberi'a? — Nu è nici macaru de gânditu. — In Etruri'a, aru fi mai rationabilu; anso cá Thyrrhenianii — Etrusci sa fi intinsu comer-ciulu loru, cam cincii séu siese secole antea erei nóstre, de la Alpi pene la Oceanu si la Baltic'a, sa fi condusu corabiile loru pene in tierrile scandinave si pene in centrulu diverselor tierru unde Etruscii avéu comptuare, si sa fi respanditu pene in fundulu tierriloru celloru mai departate nu numai armele loru, déra si giuvellele si uneltele casnice, totu-d'a-un'a cu greutate de impusu pre callea commerciale la populatiuni semi-barbare, este unu faptu pré extraordinaru, neverisimile chiaru. Apoi, intre anticitatile etrusce hellenisate si románisate, si intre anticitatile danese, irlandese, litvane, celle d'in vallea Dunarii, d'in Croati'a, Ungari'a, Rheti'a si chiaru Istri'a, nu e nici-unu raportu, asia co influenti'a etrusca in locu de a fi crescutu s'aru fi mic-sioratu cu timpulu pentru a dispare togmai in momentulu candu raporturi mai regulate intre nordulu si miadia-di allu Alpiloru erau stabilite. Poporulu etruscu n'ar fi pututu, cu ua arte pre ua trépta forte nedesvoltata, se eserse ua influentia puter-

(151) *Sovra due dischi in bronzo antico-italici del museo di Perugia*, Torino 1874.

(152) *Archéologie Celtique et Gauloise*, Paris 1876.

(153) Museulu d'in Copenhag'a posseda adi peste 700 sabii de bronzu, 200 afate numai in Suedi'a

nica prin exportulu productiuniloru sele artistice in Nordu, pe candu mai tardiu, cu ua cultur'a si arte cu multu mai inaintate, gracia legaturiloru selle cu Asi'a-mica si cu Greci'a, ellu sa fi incetatu aprope ori-ce influentia. (154)

Unulu d'in marele argumente alle partisaniloru thesei phenico — séu greco-thyrhiane consista in perfectiunea unoru bronzuri aflate in statiunile lacustre, cari bronzuri, fiindu co nu putéu fi fabricate acolo, trebue sa fi fostu aduse d'in focarulu civilisatiunei basinului mediterraneu, de la Sidon, Tyr, Cypru, Adria, Populoni'a séu Marsilia. Anso, dice d. Bertrand, mai erau si alte puncte de civilisatiune afara de Greci'a si de Etruri'a. Erau tierrile Caucasului, unde Strabon (XII. p. 549) indica cá unulu d'in centrurile metallurgice celle mai vechi, — tiarr'a Chalybiloru, alle careia mine de argintu erau renumite anco d'in timpulu lui Homeru (II. II, 856). Ezechiel (XXVII, 13), 600 a. I. Chr., dice co Tubalu si Mosochu, doue tierri d'in Caucasu, trimitéu in timpulu seu la Tyru vase de acicaie, productulu industriei loru. Callea cea mai scurta, mai naturale d'in tiarr'a Chalybiloru séu a muntiloru Phrygiei, fie la marginile Balticei, fie la pólele Alpiiloru, este vallea Dunarii pre de ua parte, vallea Dnibrului si a Vistulei pre de alt'a.

Déro ceea-ce demonstra mai multu, dupo partisiunii acestei theorii, civilisatiunea primei verste a metaleloru in Europ'a printr'ua influentia orientala directa si primitiva, este homogenitatea bronzuriloru antice d'in tierrile occidentale si septentrionale: ornamente si giuvelle de acelasiu caracteru, s'aru puté dice de aceiasi fabrica, arme offensive si defensive, obiecte d'in hamutulu cailoru, si altele, gasite in puncturi extreme alle Europei — alle caroru raporturi reciproce nu ne suntu revelate de istorie—, se asémene asia de multu intre densele, in catu este imposibilu a nu recunosce co reproducu typuri originala commune, conservate multu timpu fora nici-ua alteratiune. D-lu Bertrand (155) citeadia anume scuturile, sabiile, zabalele de calu si unele braciari de bronzu, cum de esemplu cea aflata intr'ua movila d'in vallea Dnibrului la Boryzov (fig. 61) langa Minsk, aprópe identica cu altele d'in statiunile lacustre alle Elvetiei (fig. 62, statiunea Mœringen). Acésta uniformitate dis-

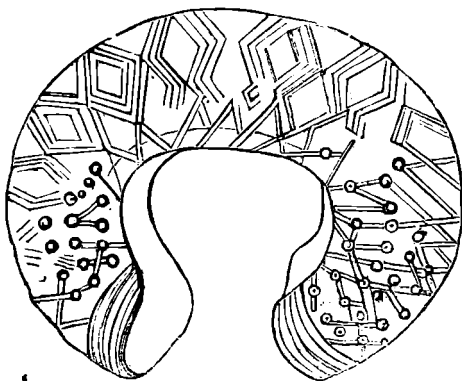

Fig. 61. Boryzow (vallea Dnibrului).

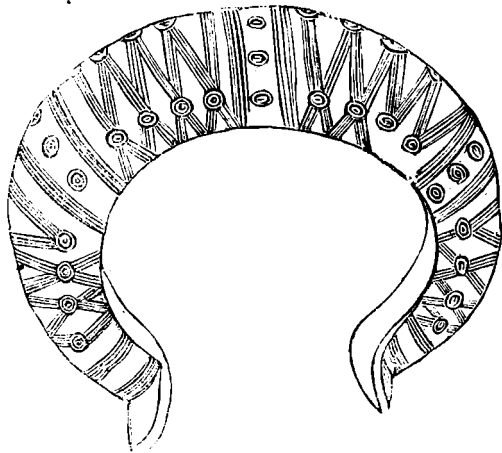

Fig. 62. Statiunea Mœringen (Elvetia).

(154) A. Conze, *Zur Geschichte der Anfänge Griechischer Kunst*, Wien 1873, p. 31.

(55) Op. cit., p. XVI, fig. 81, 83, 82; www.dme.ro

pare numai tardiu, făcându locu varietatiloru locale d'in ce în ce mai simtitoare : in lucru, in alliagiu si in ornamentatiune.

Artea de a lucrá bronzulu prin fusiune, artea de a turná bucatile, este in basinulu Mediterranei, dupo marturisirea unanima a autoriloru greci si latini, ua arta relativu recenta ; la inceputu se lucrá bronzulu cu ciocanulu, si pentru impreunarea diverselor parti alle obiectelor mai mari se întrebuintiá procedeulu prin tintuire, pre candu in nordu se întrebuintiá procedeulu prin fusiune. (156)

§ 27

Dupo cum se vede d'in acésta espunere, pentru fie-care theorie avemu argumente si contra-argumente, probe aparente si hesitatiune. Fie-care opiniune, sustinuta de mari autoritati, merita consideratiunea cea mai seriósa, si multe d'in argumentele aduse trebuescu studiate cu de-ameruntulu inainte de a fi apreciate dupo adeverat'a loru valóre. Ua solutiune definitiva a cestiunei anco nu s'a datu. Ori-care aru fi anso solutiunea, ea intr'atař'a numai atinge anticitatile de bronzu aflate in Daci'a, pre catu timpu acestea o voru confirmá ; caci verst'a bronzului, cá si a petrei, nu se potu aplicá apriori la întregulu tierriloru europene, mai pucinu anco la ua tiarra particulara.

Anso cate dificultati nu-su legate de clasificarea ethnica si chronologica a monumentelor antice d'in Daci'a, aci unde populatiunea s'a primentu de mai multe ori, rase si civilisatiuni diferite s'au scursu si s'au amestecat in cursulu vécuriloru ? Fora descoperiri bine constatate, si fora ua comparatiune intinsa, cum s'aru puté recunósce ceea-ce appartine siguru, séu cellu pucinu probabilu, unei epoce séu unei natiuni determinate ? ce este unu productu indigenu, si ce se détoreadia importului, care clasa de monumente appartine epocii románe, si care epocii preromane ? Si apoi, asta epoca pre-romana in cote alte periode nu trebue impartita ? caci de siguru, nu tóte monumentele ce n'apartinu epocii románe suntu dace, precum nu Dacii numai au fostu singurii locuitori ai acestoru tierri inaintea Romaniloru.

De aceea ua judecata generale nu se póte dá asupra tuturoru monumentelor luato in blocu, ci urmeadia sa se studiedie fie-care cathégorie in parte, si sa se compare dupo forma si tehnica cu productele d'in tierrile vecine si d'in tierrile culturale. Pentru acésta anso se cere ua lunga esperientia, posedarea unei litteraturi costisitoare si intinse, ua cercetare attentiva a collectiuniloru si museelor d'in Europ'a, si, mai pre susu de tóte, ua judecata sigura, si unu gustu allesu, conditiuni grele de in-susitu si de indeplinitu.

Cu restrinsele mijloce de cari dispunemu sa încercámu totusi a esaminá caroru corrente se datoreadia diversele monumènte allé civilisatiunei prerománe in Daci'a.

(156) Herodotu, Pliniu cellu betranu si Pausanias despre Cypselus, co a fabricatu (in secolulu VII a. I. Chr.) anco cu ciocanulu statu'a lui Jupiter ce o oferi la Olympi'a. Faimos'a sea lada era lucrata in acelasu chipu (*Elid.* c. XVII—XX).

Printre obiectele metalice descoperite in Transilvani'a, acolo unde se constata mai multu urmele epocii de bronzu (157), se afla unu insemnatu numeru dintr'ensele, cari prin uniformitatea stylului si a executiunei trebuescu socotite dreptu produse alle tehnicei statelor d'in bassinulu mediterraneu (a caroru centruri erau Sidonu, Tyru, Cypru, Adria, Populoni'a si Marsillia), in specialu alle tehnicei vechi-italice incependu de la celle cu stylulu asyro-phenicianu, de la celle de formatiune proprie etrusca, si pene la fabricatele italice d'in epoc'a romana.

Asia, vasele de bronzu descrise mai 'nainte si reproduse pre tab. G, Nr. 1, 2, 9, 10 si 14, cum si celle ce s'au gasitu sfaramate la Gusteriti'a, correspundu pre deplinu in forma, tehnica si ornamentatiune typuriloru etrusce desgropate la Vulci, Caere, Cervetri, Praeneste, Bomarzo si Marzabotto (158), cum si celloru de la Hallstadt. Anume ciuberulu de pe tab. G, Nr. 1 este de comparatu cu cellu de la Certosa (159), de la Monceau-Laurent (160), de la Hallstadt (161), de la Siem (162) si d'in Elveti'a si Irland'a. Cup'a cu Nr. 9, acciasi tabela, este aproape intogmai cu cea gasita in Meklemburg, si reprodusa mai josu (fig. 63) dupo Lindenschmidt (Alterth.

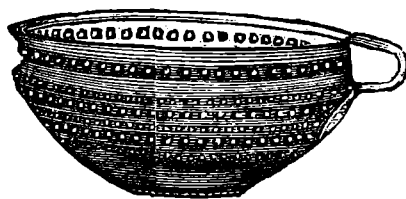

Fig. 63.

(157) In Romani'a pene acumu s'au aflatu pré pucine obiecte antice de metalu d'in period'a preromana. Obiecte de bronzu s'au gasitu, pe catu scimu, numai la Cetatea Latiniloru (Bolliacu, Escursiune archeologica d'in annulu 1869, p. 57), la Nedati (unu feru de plugu de bronzu, ua secera, Tromp. Carpat. Nr. 846), la cetatea de la Slonu (ua braciara, Trompeta Carpatiloru Nr. 939), la Islazu (marginea intréga a unui vasu de bronzu, Tromp. Carpat., Nr. 1095), si la Crasani (maneru de ua arma in bronzu, Tromp. Carpat., Nr. 860). In collectiunea d-lui Bolliacu, a d-lui Papazoglu, precum si in collectiunea Statului d'in museulu nationalu d'in Bucuresci trebue sa figuredie unu óre-care numeru de bronzuri gasite in Romani'a. Amintimu anco doue manere de spada de bronzu in form'a de pasere rapitóre cu cioculu incovoiatu, de provenintia romana, ansa din ua epoca posterióra doxinatiunei románe in Dacia, unulu in museulu d'in Copenhaga (ap. I. I. A-Worsaae, Nordiske Oldsager i det Kong. Museum i Kjöbenhavn, 1859, p. 80, Nr. 336; idem la C. Engelhardt, Vimoso Fundet, 1869, tab. 4. fig. 1), si cellu-altu in museulu d'in Bucuresci (ap. d. Odobescu, Cunun'a mare d'in thesaurulu de la Novo-Cerkask, Bucuresci 1879, pag. 71, tab. XII. fig. 4 a si 4 b; ib cellu de la Copenhaga, fig: 3 a si 3 b). La Vodastr'a s'a gasitu ua veriga-inelu de auru nativu, unu hache-toporu si alte obiecte de arama curata. (Tromp. Carpat. Nr. 1059, 1255).

(158) *Museo Etrusco Greg.* tab. VI.— *Annall. de l'inst. arch.* XXXVIII, 1866.

(159) G. Conestabile, *Congrès de Bologne* p. 263 et seq. — I. Gozzadlui, *Renseignements*

unserer heidn. Vorzeit, t. II, fasc. III, tab. 5, Nr. 2); can'a cu Nr. 2 a si 2 b isi afla paralela in vasele de la Herculaneum (comp. de esemplu pl. 22 d'in oper'a lui Wilhelm Zahn, *Auserlesne Verzierungen*, Berlin 1844), si in alte vase d'in Itali'a (de es. vasulu d'in museulu princiariu d'in Sigmaringen, ap. Lindenschmidt, op. cit. I, fasc. II, tab. 3 Nr. 2, 1, 3). Caldarea cu Nr. 14 aceiasi tabella G, aminteste vasele analoge de la Hallstadt, si d'in necropolele etrusce.

D'in arme, verfulu de lance de la Atielu (Hetzeldorf) in Transilvani'a (desemnata ap. Gooss, Arch. für sieb. Landeskn. n. f. XIII, tab. III, Nr. 11) se póte compará cu esemplare identice d'in mommenturile etrusce, si d'in statiunea La Thène, anume cu *hasta velitaris* etrusca (Lindenschmidt op. cit. II, IV, 1, 3); verfulu de lance d'in Ungari'a (ap. Gooss op. cit. tab. III Nr. 10), de asemenea cu altele d'in Irland'a (ap. Lubbock, op. cit. fig. 36); lancile de la Bodrog-Keresztur (Arch. für Kunde oester. Gesch. XXIX, 302), 6" 6''' lung., 1" 9''' latimea maxima a foii (fig. 64), totu astu-feliu cu celle de la Maru'a in Franci'a (fig. 65) si Marzabotto in Itali'a (fig. 66);

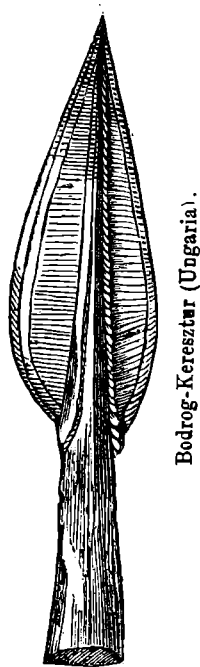

Fig. 64.

Fig. 65.

Fig. 66.

sur une ancienne nécropole à Marzabotto, près Bologne, p. 13, Bologne 1871.— Lindenschmidt, *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, t. II, suplem. la a III-a fascicula, pl. V, si t. III, suplem. la I-a fascicula.

(160) A. Bertrand, *Archéologie celtique et gauloise*, Paris 1876, pag. 310 seq.

(161) Sacken, *Das Grabfeld von Hallstatt in Oberrösterreich und dessen Alterthümer*, Wien 1868.

(162) Lindenschmidt, op. cit., III, I, 9 fig. 1.

form'a buzduganeloru de la Keresztur (tab. D, Nr. 6 si de la Dupasdorfu (in Transilvani'a, ap. Gooss op. cit. tab. IV, Nr. 10) este respandita in Itali'a, si 'si afla paralela in esemplarele reproduse de Lindenschmidt (op. cit. I, VIII, 2 Nr. 5, 6, 7; comp. mai allesu Nr. 5 aflatu la Waltenhofen in Bavari'a cu buzduganulu de la Dupasdorf), si in celle gasite la Marzabotto (ap. I. Gozzadini, Renseignements sur une ancienne nécropole à Marzabotto, près Bologne, 1871; cf. tab. XIX, 18); coifurile de pe tab. E, Nr. 6, 7 (acest'a avendu pre densulu chiaru inscriptiune etrusca) si 12, cum si altele aflate la Sioarsiu in Transilvani'a, semena cu celle mai vechi coifuri etrusce. Asia, compara de exemplu, Lindenschmidt op. cit. I, III, 2 Nr. 2, si I, IX, 1 Nr. 2 (coifu de la Selsdorf in Meklenburg) cu esemplarul de noi reprodusu pre tabel. E, Nr. 12; idem Lindenschmidt I, III, 2 Nr. 1 (aflatu la Canosa) Nr. 4 (aflatu la Paestum) si Nr. 5, cu tab. E, Nr. 6 si 7, si cu altele de la Hallstadt (Sacken, Das Grabfeld von Hallstatt, Wien 1868); platosiele de pe tab. E, Nr. 4 si 5 aminatescu pre celle de la Lindenschmidt op. cit. I, III, 1, Nr. 1, 2, si d'in Museo Etrusc. Gregor. tab. XLIV si XLV; idem discurile rotunde de pre tab. E, Nr. 2 si 3, pre cellu de la Karlsruhe (ap. Lindenschmidt op. cit. I, III, 1, Nr. 3), iaru rotele de la Arkalya (fig. 12 a si 12 b), sa se compare cu fragmentele de asemenea care, gasite cu diferite bronzuri de stylu archaicu, intr'ua necropola de la Perugia (Lindenschmidt, III, IV, 1); sagetile de pre tab. C, Nr. 7—12 suntu pre deplinu identice cu celle de la Marzabotto; asemenea si instrumentele pentru intinderea arcului (tab. E, Nr. 10 si 11 sa se compare cu celle de la Marzabotto, ap. Gozzad., op. cit., tab. XIX, 7 si 8).

Scutul reprodusu pre tab. E, Nr. 1, cu totulu doosebitu de parm'a romana si de aspis, scutul grecescu, isi gasesce mustra dejá in sculpturile assyriane, de es. pre unu relievu d'in allu VII secolu a. I. Chr. representandu luptele cu care, gasitu la Nimrud, in palatulu lui Sardanapal V (adi in museulu Luvrului). Form'a si ornamentatiunea sa ne autorisa anso a-lu uumerá printre obiectele de fabricatiune etrusca, pentru co mai acelasu scutu ne presenta ua figura de la Marzabotto (ap. Gozzadini, tab. XVI, 9), si pentru co podobeleselle: figurile de resboinici, crucile, rotele si passerile de stylu barbaru, ne intempina adesea pre bronzurile etrusce, dupo cum se póte vedé in British Museum, collectiunea bronzuriloru d'in necropolele antice alle Italiei (163). Intrebuintiarea figuriloru de passeri cá ornamente pre vase si unelte, ce o gasimu la Greci deja in epoc'a lui Homeru, (Ilias XI, 633, despre cup'a lui Nestor ornata cu porumbai), cá si la Etrusci (de exemplu, ua fibula etrusca de stylu forte vechiu ap. Mus. Etrusc. Gregor. tab. 85; mai vedi Lindenschmidt op. cit., I, XI 1, 3, 4, passeri pro fibule de auru si de bronzu aflate la Caere, si d'incóce de Alpi pene la Holstein; Idem, II, III, 5 Nr. 4), este unu obiceiu phenicianu; iaru atarnatorile de clappe servindu dreptu ornamente si la lantiuri, suntu elemente phenico-

asiatică. (Comp. anco Schliemann, *Troianische Alterthümer*, si atlasulu ed. F. A. Brockhaus).

Sabiile de bronzu d'in Transilvani'a si Ungari'a reproducu aceiasi forma de origine orientala ce se intempina aproape in tota Europ'a, in Itali'a de susu, in Hanovra, Danemarc'a, Irland'a, Gallia, Grecia, etc. Este destullu cá elle sa se compare cu esemplarele de la Vaudrevanges (fig. 67) (164), de la Mycene (fig. 68) (165), de la Magny-Lambert (166), d'in statiunea lacustra de la Laibach (167), de la Mainz, Bremervörde, Regensburg si Mecklenburg (168), in fine cu celle d'in Irland'a, Suedi'a, Danemarc'a si Elveti'a (169), pentru ca cine-va sa se convinga de acest'a. Pre

Fig. 67. Sabi'a de la Vaudrevanges (Francia).

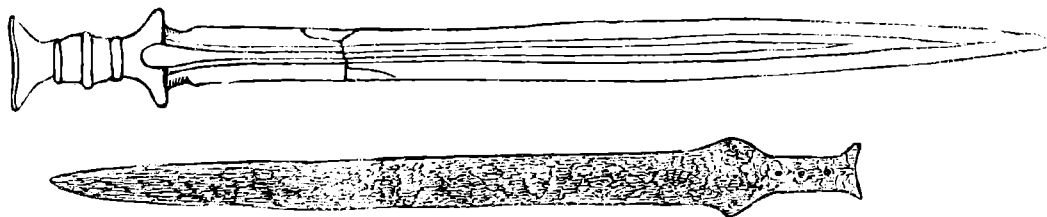

Fig. 68. Sabia de bronzu, Mycene.

cupele pheniciene aflate in Cypru (adi in museulu Luvrului), cum si pre cup'a de la Curium (reproduse cate-si trele de d. Ch. Clermont-Ganneau, *La coupe phénicienne de Palestrina*, Paris 1880, pl. II, III si IV), sabi'a cu care Hercule lupta contra leului séu scriptionului este cu totul identica tipului european, ceea-ce dovedesce, fora indouiale, relatiunile dese alle Nordului cu statele culturale alle Mediteranei (cf. Lindenschmidt, op. cit. II, I, 3, si Gooss, *Arch. f. sieb. Land. n. f. XIII*, 521).

Sabiile de feru de cathogori'a cellei de pre tab. D, Nr. 13, suntu identice cu sabiile gasite in statiunea La Thène, la Ulm, Rheinhessen, Speier, Ingelheim, in Schleswig (170), Galli'a si Ungari'a (171). D. F. von Pulszky (172) le iá dreptu sabii cel-

(164) Al. Bertrand, op. cit., p. 221 figur'a 39.

(165) H. Schliemann, *Mycenes*, trad. J. Girardin, Paris 1879, p. 222 fig. 221.

(166) Bertrand, op. cit., p. 287.

(167) *Mitth. der Centr. Commiss. n. f. II heft, taf. 1.*

(168) Lindenschmidt, op. cit., I, I, 2 fig. 5, 6, 7 (comp. cu tab. nostra C Nr. 1), II, VIII, 1 fig. 4 (comp. tab. D. Nr. 5) si fig. 5 (comp. tab. D, Nr. 3 a si 3 b).

(169) Comp. Lubbock, *L'homme préhistorique*, trad. Barbier, Paris 1876, fig. 22, 23, 24, 29 cu tab. C, Nr. 2, 3, 6, 5, 4. — Wocel, *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*, Prag 1845, pl. III Nr. 8, 9.

(170) Lindenschmidt, op. cit. III, I, 1; III, II, 2.

(171) In Museulu d'in Pestha se afla patru esemplare bine conservate : de la Szob (reprodusu de noi pre tab. D, Nr. 13), de la Bacska, Pilin si Azod.

(172) *Monuments de la domination celtique en Hongrie*, Paris 1879, pag. 17—20.

țice, pre candu d. Lindenschmidt, judecându dupo marcă latina de pre unele esemplare, le considera că fabricate in Itali'a.

Pumnalele de pre tab. C, Nr. 21 si 22 s'au constatat si in laculu Laibach, si imprejurulu Neapolei, si in (Irland'a comp. fig. 32 d'in Lubbock, op. cit.), si 'si afla mustra in pumnalulu unei statue de fildesi de la Niniveh (in museulu Luvrului; cf. Lindenschmidt op. cit. II, XI, 3 Nr. 3). Cutitul de pre tab. D, Nr. 16 se pôte compară cu celle gasite la Bahusen (ap. Lindenschmidt II, VIII, 2 Nr. 7) si la Hallstatt, iar cellu de la Gușteriti'a (fig. 46), cu altulu ap. Lindenschmidt, (l. c. Nr. 13); de asemenea si ciocanu-toporele de pre tab. C, Nr. 13 si 14 suntu aproape de aceiasi forma cu celle de la Lindenschmidt (op. cit. I, IV, 2 Nr. 13 si 10), si cu celle aflate in statiunile lacustre.

D'in obiectele de podobe, braciar'a de pre tab. F, Nr. 15, se asemena cu alt'a (173) gasita la Kyritz in Mecklenburg (fig. 69), ambele parendu prin technic'a loru deserversita a avé ua communa origine. Braciarile de la Gușteriti'a (fig. 25, [174] si

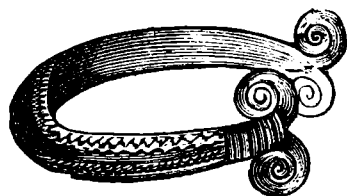

Fig. 69.

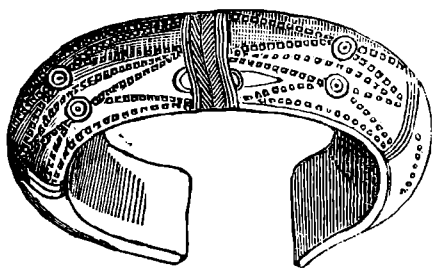

Fig. 25.

Arch. f. sieb. Landesk. n. f. X tab. IV, Nr. 2, 3), de la Felső-Dobsza (fig. 18) se potu compară cu celle d'in statiunea Neufchâtel, fig. 70; comp. si Troyon, *Habitations lacustres*, pl. XI, fig. 28 si fig. 18).

Fig. 70.

Inelele de drothu duplu de auru, ce se gasescu adesea in Ungari'a, si la Hall-

(173) Lindenschmidt, op. cit., I, V, 4, Nr. 6.

(174) Clisieulu care figureadia mai 'nainte sub Nr. 25 fiindu d'in erróre acolo pusu, ellu trebuindu sa figuredis sub Nr. 70, reproducemu aci ambele clisieri.

stadt (175) 'si afla paralele in altele pheniciane de la Tharsos si Sardini'a (176). Fibulele de bronzu si de argintu aflate in Transilvani'a se potu compará prin forma si tehnica cu celle italice, in parte cu celle etrusce : asia de esemplu, fibule cá celle de la Pociaga, cerc. Clasiu (ap. Arneth, Gold- und Silbermonumenten G, IX, S, 97, si G ooss, op. cit. XIII, tab. VII, Nr. 6) ne intempina si in Collegium Moncalieri, si in alte collectiani alle Italiei, cum de esemplu la Turin (177), precum si in necropolele etrusce de la Kaltern in Tirolu ; fibule de form'a cellei gasite la Sidiriasiu (Szederisjes, cerc. Sibiu) (fig. 71), suntu respandite pretutindeni unde s'au intinsu relatiunile commerciale intre vestu si nordu : in Franci'a (comp. fig. 72¹), fibula de la

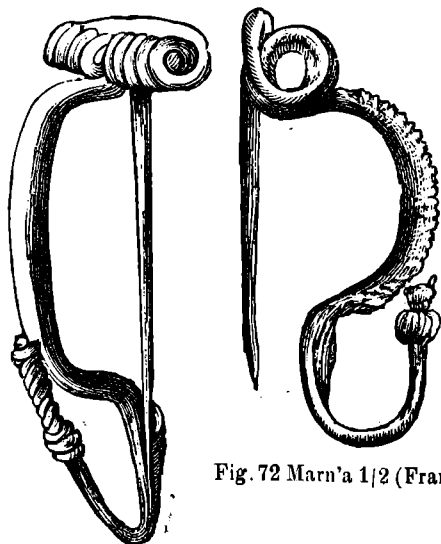

Fig. 72 Marn'a 1/2 (Francia).

Fig. 71 Szederisich (Ungari'a).

Marn'a), cá si in Itali'a (necropolele Etruriei de la Caere, Vulci, [Museo Etr. Gregor. tab. LXVII—LXIX] si Villanova, unde s'a gasitu 675 bucati [Gozzadini, la necrop. d. Villan. 43]), in Britania (Franks, Horae ferale, plate XXI, 3, 4), Elveti'a, Ungari'a (Pulszky, Monuments de la domination celtique en Hongrie, p. 23—25), Bohemi'a (Wocel, Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde, tab. III fig, 3), in tota tiarr'a Rhinului (Lindenschmidt op. cit. II, VI, 3 Nr 1—8 si 10—11 ; II, III) pene la Holland'a, in regiunea Elbei, in Kurland (Kruise, Necrolivonica tab. 33) si in Danemarc'a (Worsaae, Abfildninger, in partea despre : Broncealderen sub Nr. 176) [178].

(175) Sacken, op. cit., tab. XVII, 16.

(176) Genthe, *Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden*, Frankf. a M. 1874, p. 48.

(177) Angelo Angelucci in *Atti della Reale Accademia delle Scienze di Torino* vol. XI.

(178) D-lu de Pulszki (op. cit., p. 26) recunosce ca anticele fibule etrusce, asia cum s'au gasitu de esemplu imprejurulu Perugiei si s'a publicatu de Comitele Carlo Connestabile, suntu bas'a taturoru acestoru forme imitate de Celtii italieni, si respandite de densii de la Oceanu pene la Du-

Fibulele-spirale de pre tab. F, Nr. 1 se potu pune in paralela cu esemplarul d'in museulu Wiesbaden (ap. Lindenschmidt I, III, 6 Nr. 4), iaru celle de la d. Gooss (op. cit. XIII, tab. IX Nr. 6) in forma de ochelari, cu altele asemenea de la Rheinessen si alte localitati (Lindenschmidt, I, III, 6 Nr. 2; comp. ib. 3 si 5; II, XI, 1 Nr. 3 si 4).—Asemenea, diferitele spirale cylindrice si óble, ce serviau cá ornamente la peptu, la capu si la bratiu, se afla si in Itali'a (179), si esemplare analoge s'a gasitu chiaru la Mycene (fig. 73). [180]

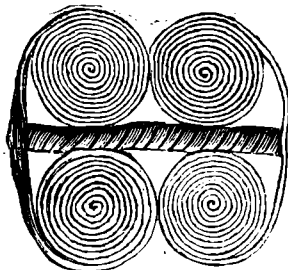

Fig. 73. Mycene.

Catu pentru fibulele de pre tab. F, Nr. 11 si 12, elle sontu si prin forma si prin ornamentatiune si lucru identice celor descoperite in mormenturile franco-alamane (ap. Lindenschmidt I, II, 8 Nr. 5 si 7; I, X, 8 Nr. 2 si 5), prin urmare dateadia dintr'ua epoca post-romana.

Mai indicãmu anco printre productele industriei etrusce importate d'in Etruri'a intr'ua epoca mai recenta: frulu gasitu in Comitatulu Sohl (adi in museulu d'in Clusiu), ce 'si are parall'la sea in Itali'a; statuetele de animale, de ómeni si de paseri aflate in Transilvani'a si Ungari'a: lupi (fig. 59), capriore (fig. 58), caisiori, lebede, passeri fantastice, une-ori indouite, obiecte cu atarnatori in forma de capete de animale etc., si cari ne 'ntempina adesea si la Hallstadt (Sacken, *Das Grabfeld von Hallstatt* p. 86), si in Ital'ia superioara, la Caere (Museo Etr. Gregor. tab. XCVII), pre fibulele de la Perugia, Marzabotto (Gozzadini, op. cit. tab. XV, 2, 3, 12), cum si la Hissarlik (Schliemann, *Troianische Alterthümer*; idem, *Troia und seine Ruinen*) la Mycene (Schliemann, *Mycènes*, Paris 1879), si in museele Kircherianum d'in Rom'a, in museele d'in Perugia, Florenti'a, Bologna, si Loutra (M. Kemble, *Horae ferale*s, plate XXXIV), etc.

Nu trebuie sa uitãmu anco fragmentulu de tinichea de argintu de la Cicar'a (fig. 60), cu representatiunea a doni resboinici, lucrare in care se recunnóce directiunea barbarisanta ce luase artea in Itali'a superioara, cate-va secole antea eroi nóstre, dujo cum resulta d'in mai multe alte aflari contimpurene de giuvelle de argintu in Tran-

narea inferioara.—D-lu Lindenschmidt. d'in contra, le considera, mai indreptatitu póte, cá producte ale industriei etrusce.

(179) Idem, *Gli ornamenti spiraliformi in Italia e specialmente nell Apulia*, Torino 1876, (estrasu d'in *Atti della Reale Accademia delle Scienze di Torino*).

(180) Schliemann, op. cit. pag. 273 fig. 299. Cf. ib. alte esemplare analoge, fig. 297, 298.

silvani'a (181), si d'in comparatiunea cu reprezentatiuni analoge de la Hallstadt (Sacken, op. cit., taf. XI, 6).

In fine, incheiamu paralelismulu bronzuriloru si unelteloru nostre cu frumósá patera de la Valasutu, cu bassinulu séu vasulu de bronzu pre rote (tab. G, Nr. 4), de la Orasti'a, in Transilvani'a, a carui origine phenico-etrusca nu póte fi pusa la indouiala (182), iar intrebuintiarea ici cá unelta fumatore s'a constatatú intr'unu momentu d'in Caere (183), si, in celle d'in urma, cu obiectele de arama curata: ciocanuto-pore, braciari, si alte unelte gasite in diferite puncte alle Daciei, si cari se potú compará cu obiecte analoge de la Hissarlik. Asia, d. Gooss (op. cit. XIV, 147, 623) compara ciocanu-toporele desemnate in *Antiquités préhistoriques de la Hongrie*, VIII, 1877, Nr. 14—17, 22, 24, 25 cu celle de la Schliemann (*Antiq. Troyennes*) fig. 949, 1535, 1912, 2195, 1590 a, 1533, 1536, 1537; toporele (ib. fig. 1, 2, 3, 6) cu fig. 692, 2097, 2098, si tab. 193 si 194 d'in Schliemann; pumnale (ib. Nr. 20, 21) cu fig. 3499 si 3501, braciara de la Turdasu (ap. Gooss, op. cit. XIV, 607, Nr. 4), cu cea de la Schliemann fig. 712, si vasulu totu de arama cu trei picioare aflatu la Cotlea, cerc. Brasiovu (tab. M, Nr. 3), cu celle desgropate de d. Schliemann la Hissarlik, ceia-ce si face pre d. Gooss a presuppune eo locuitorii Trojei d'in perioada pre-hellenica, Phrygienii avéu aceiasi limba, acelasi modu de traiu, aceiasi industrie si aplecari artistice cá fratii lorú Thraci d'in Dacia (op. cit. XIV, 622—624), cari, priimindu mai anteu pre calle commerciale uneltele de arama, incercara mai tardiu sa le imitedie, fora a creá ansa ua perioada aborigena a aramei. (184)

(181) Vedi Gooss, op. cit., XIII, 508—509. si mai susu cap. XII, § 16.

(182) Écce cum descrie *Biblia* (I, regii, cap. 7 vers. 27—33) asemenea basinuri turnate de Hiram de la Tyru, pentru templulu lui Solomonu: «Si ellu mai facu diece pedestale de arama: de patru coti lungimea unui pedestalu, si de patru coti latimea lui, si de trei coti inaltimea lui. Si faptur'a pedestaleloru era astu-feliu: avea privaze, si privazele erau incheiaturi. Si pe privazele dintre incheiaturi erau lei, boi, si cherubimi; si de-asupra pe incheiaturi era unu basenu, si de desubtulu leiloru si a boiloru erau ghirlande, facute sa spenziure. Si fie-care pedestalu avé patru roti de arama si osie de arama; si celle patru unghiuri alle lui avéu umerare, si umeralele ei erau versate sub spalatore, alaturea cu fie-care ghirlanda. . . . Si sub privaze erau patru roti, si osiele rotielorú se uniau cu pedestalulu. . . Si faptur'a rotielorú era ca cea a rotielorú de trasura; osiele lorú, si obediele lorú, si spitiele lorú si butucii lorú, erau totu versate. Si erau patru umerare la celle patru unghiuri alle fie-carui pedestalu; umerarele erau trase d'in pedestalu. . . Asia facu ellu celle diece pedestale »

Originea pheniciana a basinului de la Orastia resulta si d'in asemenarile lui cu alte diece gasite la Judenburg si Radkersburg (Styria), Oberkehle (Schlesi'a) Frankfurt si Peckatel (Meklenburg) Ystadt (Suedia) — tóte statiiuni pre callea commerciale a Etrusciloru de la Aquileja in directiunea orasielorú Cilli, Petau, Steinamanger, Carnuntum. Despre aceste vase vedi *Mittheilungen des hist. Vereins für Steiermark* III, 67, 77, 79. — Weinhold, *Die heidnische Todtenbestattung in Deutschland in Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, ph. cl. XXIX p. 192. — Gooss, op. cit. XIII, p. 503—504.

(183) Genthe, op. cit. p. 61.

(184) Remane numai a se sci déco asemenea arme si unelte de arama curata suntu de fabricatiune locale, si anume d'in *epoc'a aramii*, pre care unii invetiati cá Desor (Le bel âge de bronze la-

Concluziunile dera la care ajungemu prin studiulu comparativu allu bronzuriloru Daciei, este :

I. Co cea mai mare parte d'in elle nu potu fi de fabricatiune locale. Technic'a loru superiöra denota aplicatiunea unei esperientie artistice ajunse la perfectiune, ua abilitate de cautatu numai la ua scöla excellenta, si la ua industrie de secolu desvoltata, pre cându in Daci'a pre-romána lipsea ori-ce industrie vrednica de acestu nume, si Daci'a, ca si tierrile dunaröne, in totu cursulu timpului istoric, a avutu mai multu unu rolu receptivu de cotu activu in desvoltarea culturale a lumii ;

II. Co armele de bronzu nu suntu aduse de Románi in Daci'a, pentru co elle nu au aceiasi forma , nici aceiasi ornamentatiune , cá celle romane , pe candu se asemena forte cu armele gasite in tierru cá Danemarc'a si Irland'a, unde Romanii nu dominasera. Apoi, bronzulu romanu contine ua mare proportiune de plumbu, care lipsesce aproape completu in bronzurile Daciei d'in verst'a de bronzu. Afaro de acest'a, sabiile romaniloru erau de feru , cum probeadia chiaru cuventulu *ferrum* synonymu cu *sabi'a*. (185) ;

III. Asemenarilo isbitore d'intre unele obiecte d'in Transilvani'a si altele gasite in tierru departate nu se potu esplicá de catu prin proveninti'a loru communa de la ua singura fabrica ; iar deosebiriile, candu esista, suntu de cathegori'a cellorlu ce caracterisa diversele calitati de aceiasi marfa d'in aceiasi fabrica.

Dei obiectele in cestiune suntu aduse la Dunare prin relatiunile comerciale cu sudulu Europei, relatiuni forte dese, cari se confirma si prin alta ordine de fapte.

Si mai anteiu, legaturile cu Itali'a paru a fi fostu intinsö, mai cu deosebire cu Etruscii. Acestu poporu, deja cunoscutu cá poporu maritimü sub numele Tuirsa intr'ua inscriptiune a regelui egypténu Ramses II (1407--1341 a. I. Chr.), si intr'alt'a

custre en Suisse, Neuchâtel 1874) si F. v. Pulszky (Antiquités préhistoriques de la Hongrie, VIII, 1877), credu a o constată in Ungari'a si tierrile invecinate, inainte de cunoscorea bronzulu. Contra acestei theorii vorbesce mai 1-ü : pucinetatea uneltelorü antice de arama ; 2° pucinele unelte gasite, departe de a avé forme primitive, cum aru trebui sa fie, déco fabricatiunea lorü aru fi anterioara epocii bronzului, d'in contra au forme imitate dupo mustre d'intr'ua epoca, relativu vorbindu tardia ; 3° Celle mai multe d'in aste obiecte nefindu annalisate, se presupunu a fi de arama numai dupo proprietatile phisice si colorea aparenta a metalului ; 4° Este posibilu cá d'in lips'a cositorului, unelte, mai cu séma acelea a carorü intrebuintiaru nu cerea sa fie asia de tari si taiöse , se fabricau numai d'in arama pura. Acést'a anso nu probeadia intru nimicu esistenti'a unei epoci a aramei pure in Ungari'a séu aiurea. (Védi Lubbock op. cit. p. 53, Gooss op. cit. XIII, 520).— D-lu Cesaru Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 1255) admite co «si déco nu s'aru puté probá ua epoca generale a aramei inainte negresitu a bronzului, in Daci'a a fostu ua epoca, care s'aru puté dice a *arámei*, confundáta negresitu si p'aci cu a petrei lustruite, si mai in urma si cu a ferului chiaru.» (185) Lubbock, op. cit. p. 19—20.

a lui Ramses III (dupo 1288) [186], stapenu de timpuriu allu marei Egee (187) si allu Marei mediterane, avendu de maestrii ai sei pre Egypteni, Phenicieni, Assyrieni si Helleni, escelá in fabricatiunea metaleloru, indestullandu in mare parte armat'a romána in timpulu Republicei cu arme si instrumente de bronzu (188), si intretinea raporturi commerciale intinso si neinterupte cu tote tierrile in nordulu si sudulu Europei (189), trimitiendu chiar in Greci'a productele fabriceloru selle (190). Asemeni obiecte cu stylulu curatu etruscu s'au aflatu pre totu lungulu Rhinului, in Galli'a, Istri'a, Croati'a, Styri'a, Moravi'a, Ungari'a, Bohemi'a, Wurtemberg, Bavari'a, Litvani'a, Danemarc'a, Irland'a si Suedi'a (191). Amintimu cu deosebire vasele de bronzu d'in mormenturile germane de la Grächwyl, Dürkheim, Hallstatt, bronzarile si productele ceramice d'in regiunea Oderei si a Vistulei. (192)

Articolulu principalu, care se dá Etrusciloru in schimbu pentru productiunile lor, era chihlibarulu galbenu de la Baltic'a, d'in peninsul'a Samerland si de la gurile Vistulei, Je unde se transportá pre trei cai forte insemnate in anticitate : 1) pe callea Rhinului peste Alpi la Etrusci si la Massaliotii phenicieni ; 2) pre callea d'in Germani'a orientale peste Carpati si prin Pannonia la Hatria langa marea Adriatica (193), si 3) pre callea de prin vallea Dniproului, care ducea prin Kiev la Olbi'a si la costele Crimeii, de unde, prin marea négra, comerciantii comunicau in acelasiu timpu cu insulele Greciei si cu vallea Dunarei.

Ua alta calle commerciale insemnata legá tierrile Dunarei cu Itali'a, callea care la Aquileja suá Alpii-julici intindiendu-se in directiunea Laibachului, Cilli, Petau, Steinamanger, Oedenburg, pene la Dunare langa Carnuntum (Petronnell). De la Laibach ua alta vechia calle se indreptá pe Sava in josu la Dunare, allu carui cursu inferioru navigabilu si pentru mari corabii, ducea pene la Marea-négra. Cu Macedoni'a si Thraci'a tierrile dunarene erau puse in legatura strinsa printr'ua calle multu umbata, care, mergèndu in susu prin vallea Moravei urcá pe la Nisch si Sophi'a in vallea Maritiei ; iar d'in creierii Transilvaniei, ua alta calle ajungea prin Portile-deferu la Dunare, si apoi de la Castolaciu pre malulu dreptu, prin Niss'a (Naissus) si Trenonitia (Theranda) la Scodra, si de aci mai departe spre sudu la Dyrhachion

(186) E. de Bongé in *Revue archéologique* 1867. — Brugsch *Geograph.* II pl. X 22, 23.

(187) Strabo, p. 477.

(188) Asia de esemplu Arretium procurá pentru armat'a lui Scipione 30,000 scuturi, totu atatea coifuri, 50,000 sulitie aruncatore, totu atatea lanci, si armamentele pentru 40 de corabii.

(189) Vedi Genthe, op. cit.

(190) Mommsen, *Römische Geschichte*, 6 editiune, I, 140, 141, 144, 196—198, 238—239, 478.

(191) Lindenschmidt, op. cit., III, V, 1, 2, 3. — Worsaae, *Nordische oldsager i det kong. Museum i Kjöbenhavn*, pl. 71, 74, 80. — Jahn, *Etrusk. Alterthümer gef. in der Schweiz*, in *Mitth. d. antiq. Ges. zu Zürich* VIII. 5. — Gerhard, *Archäolog. Zeitung*, 1854 p. 185.

(192) Archeologulu polonesu I. N. v. Sadowski a probatu originea etrusca a obiecteloru de bronzu si a vaseloru zugravite constatate in regiunea Oderei si a Vistulei. Vedi *Das Ausland*, 1879 Nr. 15, p. 293.

(193) Genthe, op. cit., p. 102 seq.

(Durazzo) si Appolonia (Avelone), unde se întâlnea cu renumit'a calle commerciale de la Salonichi. Intre Montorit'a si Istri'a, nu departe de muntele Delphion, avé locu la anume termine, unu renumitu tergu, in care commerciantii de la Pontus schimbau marfurile de Lesbos, Chios si Thasos cu vasele de lutu de pe tiermurile Marei-adriatice. (194)

Introducerea marfuriloru se facea, in timpii mai vechi, prin commerciantii etrusci pene in regiunea Alpiloru, unde anco s'au gasitu monede etrusce ; de aci commercianti indigeni séu streini le ducea prin Oera si Nauportus (Laibachul de sus) la Emon'a (Laibach), si apoi in josu pe Sav'a transportandu-le pe burdufe pene la Dunare, si de aci pre vase plutitoare la Marea-négra. Pe langa càile mari comerciale erau anume statiuni de unde debitantii in detaliu cumperandu marfuri le imprastiau pene in vaile si locurile celle mai departate. Depositete de bronzuri alle unoru ascmeni commercianti s'au gasitu adesea in Ungari'a si Transilvani'a (195). Asia, pentru a citá pre celle mai insemnate : la Haydu-Böszörmény (Comitatulu Biórei), s'a aflatu in 1858 unu coifu de forma etrusca, unu ciubàru, ua caldare si ua cupa de bronzu, impreuna cu 27 sabii asediate regulatu cu verfurile fatia in fatia (Arch. für oesterr. Gesch. XXIV 373.— Sacken, Grabf. v. Hallst. 93); la Hadház (Comitatulu Szabolcs), ua urna cu 19 ciocanu-topore (Hampel, Szab. muz. p. 22); la Kis-Dobrony (Comit. Beregh) optu braciari, ua spirale obla, ua alta braciara de drothu in trei muchii, patru verfuri de lanci, unu cutitu, unu celtu, ua secera si alte obiecte (Gooss op. cit. XIV p. 54); la Felső-Dobsza, unu depositu de 14 kilograme constàndu d'in lame de pumnalu, palstabe, celte, trei topore, unu ciocanu-toporu, optu braciari, siese spirale oble si discuri de peptu cu umbo si ureche, ace de capu etc. (Arch. für oest. Gesch. XXIV, 139). Iar in Transilvani'a : intr'ua padure de langa Mojgrád, unu mare numeru de celte, in parte topite (Magyar Tudom. Akad. évk. XIV); la Rebrisoar'a : ua sabie, unu verfu de lance, doue celte, unu palstabu si siese daltetopore ; la Romos : mai multe braciari mari si mici, si unu lantiu ; la Orasti'a : 25 torques ; la Bogata-romanésca : doue braciari, cincii torques, unu port-panasiu ; la Coldau : ciocanu-toporu de cupru, 17 torques, doue braciari de picioare, optu inele, trei fibule, fragmente de lantiuri etc. ; la Dras : 40 celte de bronzu, etc.

In schimbu, locuitorii Daciei dedeu miere, céra, brinzeturi, gràne, piei, animale, sclavi, si cu deosebire bogatiile minerale : *auru* d'in riurile Ariesiu, Ampoiu, Crisiu, Pianu, Oltu etc., dupo cum probeadia nu numai urmele de exploataciune numeroase, déra si monedele si uneltele de bronzu aflate acoloa ; *arama*, constatata prin bucati topite continèndu pucinu cositoru, cum de es. la Gugteriti'a (1.26 procent cositoru) ; *sare* pentru extractiunea carei'a se intrebuintiá tarnacope de bronzu (de es. cellu de la Gugteriti'a, tab. G, Nr. 21) si ciocanu-topore de arama ; si in fine *bucati de bronzu*, asia numite *aes collectaneum*, de care vorbesce Pliniu, co alcatuía unu insemnatu commerciu, consistandu d'in grama-lirea la unu locu a totu-feliulu de

(194) Idem, cap. VIII.— Gooss, op. cit., XIV, 50—51.

(195) Gooss, op. cit. XIV, 52—67.

fragmente d'in obiecte stricate de bronzu, si tozirea loru in bucati mari, ca sa fie transportate mai usioru. Atari bucati s'a gasitu in mai multe locuri d'in Transilvani'a : la Noulu (Ujfal, cerc. Sibiu) 10 celte fragmentate, unu fragmentu de secera, unu inelu, sine topite, patru celte sfaramate si alte franturi de secere, sabii etc., Bogata : franturi de secere si alte bucati topite in greutate de 5600 gramme si patru ciocanu-topore de arama curata. Depositulu anso cellu mai insemnatu prin intinderea, bogati'a in forme si vechimea sea este cellu de la Guzteriti'a langa Sibiu, despre care am vorbitu mai susv, descoperitu la 4 Iulie 1870 intr'ua groapa de 1.26 metr. in diametru. cu paretii si fundu spoite cu pamentu galbenu. Aci se afla aruncate unele peste altele urmatoarele obiecte : *arme* : 18 bucati de lamine de feru, doue lamine intregi de pumnale si cincii sparte, noue lanci intregi si mai multe fragmente, preste ua suta celte, cincii-spre-diece palstabe, ciocanu-topore ; *instrumente si alte unelte* : siette-diece secere intregi cu multe fragmente, cutite, tarnacope, trei ciocane siesse daltitie, doue dalte, trei herestraie intregi cu 19 alte bucati ; *obiecte de podobe* : braciari fragmentate, inele, cercei, bumbi, perle, cingetori ; *vase* : fragmente de ciubare, caldari si cupe, atarnatori, si ua data cu tote aceste sfaramaturi : 336.000 gram. de metalu topitu cu 21—26 cm. diametru si 2.6—5 cm. 'naltime, in bucati nici un'a mai grea de 5060 gramme. Totu aci s'a datu si preste doue corpuri cu bratie ciuntite lucrate numai d'in cositoru curatu (196) ; unulu (fig. 74) e lungu de 6 cm., gros. 2.1 cm., si lat. 2.1 cm., in greutate aproximativu 36 gramme, precum si preste alte mai multe bucati de acelasiu metalu.

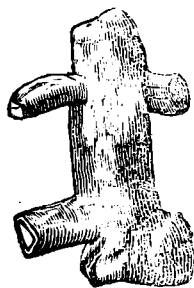

Fig. 74.

§ 31

Cu nimicirea anso politica a Etruriei de cotre Romani inceta si Importulu fabricatorulu etrusce in Daci'a, si anco aci, se pare, mai de timpuriu de catu in Ungari'a apusena si in Noricum, ceea-ce explica pre de ua parte lips'a aproape totale a obiecteloru de stylvu etruscu d'in epoc'a tardia, caracterisata prin forme incarcate pene la esageratiune ; iaru pre de alti'a abundenti'a denarului familieloru romane in Transilvani'a, unde venea prin callea sudica de la Dyrrhachium si Apolloni'a, cum si a monedeloru macedone si illyrice.

(196) Despre raritatea obiecteloru antice de cositoru vedi **Lubbock**, op. cit., 52—53.

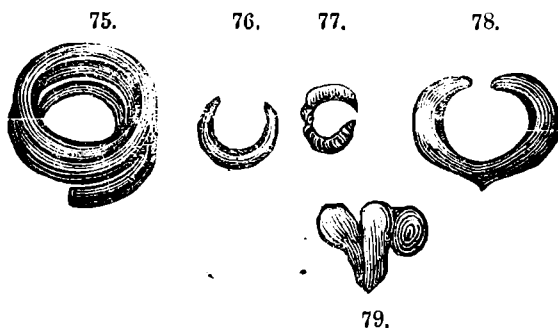
Cu încetarea importului etruscu anso se încheia și epoc'a bronzului în Daci'a ; pe lângă armele, uneltele și giuvelele de bronz începu să apară și cele de fier ; argintul devine frecvent, moneda propriu-disă intră în transacțiunile comerciale. Cu timpul formele cele vechi dispară cu totul ; altele noi, produse ale industriei sudice, se răspândesc în chipul celor de bronz, locuitorii Daciei primindu-le în schimb ca și pre cele d'antelui, așa că în momentul când Românii venira la Dunare, produsele epocii de bronz erau de multu îngropate și uitate. De aceea, armele și munițiunea de război, vasele și uneltele Dacilor de pre Column'a Traiana, nu au nici cea mai mică asemănare cu cele vechi-etrusce. (197)

Trebue să observăm anso, încheiând acestu paragrafu, că pene nu s' va debândi jalone indicatorii sigure, adică unu întregu de afari locale, nu se va pute formulá, în totu ce privește atributiunea monumentelor preromane ale Daciei, de cotu propozițiunii provisorii. Le dăm și noi cu acestu titlu.

D. Monedele pre-romane aflate în Daci'a

§ 32

Relatiunile comerciale ale Daciei a trebuit să necesite de timpuriu pentru regularea schimbului unu semn-de valoare că surrogatu alu monedei, anume bucati cântărite de aur în forma de inel, unu mijlocu forte vechi și obicinuit de mai multe popore ale anticității (198). Aceste bucati găsite în mare număr în Ungari'a și Transilvani'a consistă d'în vergele bătute cu ciocanulu, obicinuit în patru muchii, pre la mijlocu mai grose, iar la capetele mai subțiri, d'în bucati sucite în tortă cu împletituri sau creștături (fig. 29), d'în suluri de drohtu de aur, ce se tăia după trebuință (fig. 75), în fine d'în cornuleții (fig. 76—79) și d'în inele înșirate în lanțu (fig. 38).

(197) Gooss, op. cit., XIII, 511—528.

(198) Dejá în Biblie se menționează, Moise I, 24 v. 22 : «Si după ce camilele încetară de beutură luă omulu acela un verigă de nasu de aur, grea de jumătate de siclu ; și două brățări pentru mâinile ei, grele de două sicli de aur.» — La Români se constată asemenea : În comor'a aselor,

Localitățile mai însemnate priu asemenea obiecte suntu celle urmatore :

In Ungari'a : Szarvaszó (Comitatulu Marmarosiu), unu thesauru de auru in greutate de 9 pfundi ; 15 spirale, 646 perle , 86 inele crestate, cu unu diametru de la 32—33 mm., 18 mai mici cu 16 mm. diametru, si 2 inele mari ; Borsa (Comitatulu Marmarosiu), mai multe cornuletie si inele de auru ; Matoes (Comit. Szathmaru). vergea de auru. (199)

In Transilvani'a : Cerculu *Simleu* : Catielulu-romanescu (Oláh-Keczel) 14 vergele mici ; Vulnoi, patru inele deschise de la 4—5.2 cm. diametru ; Siomal, lantiu grosu de auru. Cerculu *Deju* : Olpretu, vergea de auru 85 galbeni greutate ; Gherla, inelu ; Fodor'a, 2 vergele. Cerculu *Clusiu* : Eskül, lantiu d'in bucati de auru 6.5—12.5 galbeni greutate ; Varfalau, duplu cornuletii de auru. Cerculu *Brasiovu* : Tiufalau , mai multe bucati de lantiu (fig. 38). Cerculu *Muresiu-Osiorheiu* : Langa Osiorheiu 7 vergele de auru ; Madarasiulu-de-campie idem ; Siomfalau, drothu de auru impletitu ; Craciunelu idem. Cerculu *Odorheiu* ; Bardotiu (200), 25 impletituri inelare de diferite cualitati, intre care si ellectron, (fig. 28, 29 ; tab. F, Nr. 8). Cerculu *Sibiu* : Fundatur'a langa Gugteriti'a, ua vergea de auru ; Cagholtz idem, greutate 1—5 galbeni ; Sieica-mare, drothu impletitu, 11 galb. greutate ; Agnita, cornuletii ; Bunderdu, impletitura in chipu de torques, 22 galb. greutate ; Apoldulu-mare, lantiu d'in 18—20 inele ; Gugteriti'a, vergea de auru. Cerculu *Orastia* : Gradistiora , lantiu d'in 14 verige (fig. 40), de form'a cea mai primitiva , 2.931 pfund de monede. Cerculu Alba-Juli'a : Partosiu, vergea de auru in forma inelara.

In Banatu : Slatina, lantiu d'in 9 bucati, 28 $\frac{1}{2}$ galbeni greutate (fig. 39) ; Dalcii, doue inele de auru bagate unulu intr'altulu, greutate 13.9 gramme de drothu de auru impletitu ; Dosu-Schurvaloj, drothu de auru ; Birkis langa Lugosiu, 5 vergelusia de auru, greutate 245 ; Ulliciu, drothu de auru, greutate 4 galbeni. (201)

§ 33

In allu IV secolu anso inaintea erei nostre, déco nu mai inainte, incepu sa petrunzia in Daci'a moneda propriu-disa, anume d'in peninsul'a balcanica.

Thasiinii de pre costele sudice alle Thraciei, explotatori ai unoru bogate mine de auru si de argintu, batura de timpuriu tetradrachme de argintu cu capulu lui Bac-

unciale de la Taro langa Parma se gasi doue braciari de argintu. Cf. **Mommsen**, *Römische Münzen* not'a 42. — Pre monedele celte se representá asemeni inele. Celle de bronzu serviau numai cá numeraru (billionu) ; celle de argintu suntu forte rari. Vedi **Kliss**, *Die Zahl und Schmuckringelder*, Pesth 1859, care a cantaritu unu mare numeru d'in elle si-a stabilita ore-cari raporturi intre densele.

(199) Pentru alte localitati d'in Ungari'a vedi **Gooss**, op. cit., XIV, p. 63—64.

(200) *Arch. für Kunde oesterr. Gesch.*, XXIV, 389.— **Sacken**, u. **Kenner**, *Catalog. des Münz- und Antiken-Cabinets*, p. 277, 374 seq., 345, Nr. 35.

(201) **Gooss**, op. cit. XIV, p. 64—67.

chus si cu Heracles, cari servira multu timpu dreptu unica moneda currenta Odrysi-
loru, Paconiloru si Thraciloru (202), si d'incöce de Dunare, Getiloru si Daciloru.

Aflarile in mare cuantitati de tetradrachme thasice in Transilvani'a si Romani'a
nu lasa vre-ua indoiala despre acést'a.

Asia, s'a gasitu, in Transilvani'a, — nu citamu de catu pre celle mai insemnate :
la Petrosiani (cerc. Orasti'a), mai multe sute, d'in care 200 se pastredia in Cabine-
tulu imperialu de antice d'in Vienna (Seidl, Beiträge zu einer Chronik der archaeo-
logischen Funde, s. abdr. IX vol. Arch. f. oesterr. Gesch., p. 86), celle-alte impra-
stiandu-se; la Ghelentiu (Gelenze, cerc. Brasiovu) intr'ua ola 200 esemplare; la
Casholtiu (cerc. Sibiu) peste 100; la Noerigu (Leschkirch, cerc. Sibiu) ua tetra-
drachma de la Thasos cu unu ΚΟΣΜΩΝ de auru, ua tetradrachma a lui Alessandru-
cellu-mare si ua drachma de la Dyrrhachion; Sin-Martinulu Homorodului (Homrod
Sz.-Márton, cerc. Odorheiu), ua tetradrachma thasica cu mare suma de monede alle
famieloru románe; Pianulu-de-susu, cate-va tetradrachme thasice cu 26 drachme
d'in Apolloni'a si 23 d'in Dyrrhachion. Celle thasice au pre ua parte capulu lui Bac-
chus incoronatu cu lauri; iar pre cea-alta: ΗΡΑΚΛΕ ΟΥΣ ΣΟΤΗΡΟΣ, Hercule
golu, standu, cu drépta rezemata pre maciuca, la stang'a, pelea de leu; alaturea mo-
nogram'a AM. Josu ΘΑΣΙΩΝ (Seidl op. cit. p. 85); Sovatu cerc. Deju), 10 tetra-
drachme thasice cu doue d'in primulu districtu allu Macedoniei: ΜΑΚΕΔΟΝ ΩΝ
ΠΡΟΤΩΝ (Arch. f. oesterr. Gesch. XXXIII, 122); Tisa (cerc. Orastia) 50 tetra-
drachme thasice, 2 monede barbare de argintu, 19 drachme d'in Apolloni'a, 37 d'in
Dyrrhachion, 837 monede alle famieleroru romane, si 11 denari imperiali.

In Romani'a: langa Bucuresci pre mosi'a Popescii 20 tetradrachme thasice, unele
cu legenda distincta: ΗΡΑΚΛΕΟΣ ΣΟΤΗΡΟΣ ΘΡΑΚΩΝ (Tromp. Carpat. Nr. 696);
la Giurgiu mai multe esemplare (idem); la Turnu-Severina, mai multe monete alle
regiloru Thraciei si Macedoniei, si ua mare catatime de monete alle Pontului si alle
orasieloru d'in Asi'a-mica gasite de d. Gr. Miculesc: in 1866 la sapatur'a unui putiu
(Bolliacu, Escursiune archeologica d'in annulu 1869, p. 52).

§ 34

Cu tetradrachmele insulei Thasos concurá in Daci'a mondele regiloru macedoni,
staterii de auru ai lui Philipu II, Alessandru cellu mare si Lysimachus. Frumose e-
semplare d'in monedele acestor'a si alle lui Seleucus I s'a aflu: la Kis-Jenö (Comit.
Aradu) ua data cu imitatiuni barbare dupo alle lui Philippu II (Arnth, Gold-und
Silbermon. p. 8). D'in monedele lui Alessandru: la Ungurei (Gergelyfája, Gergers-
dorf) tetradrachme; la Guşteriti'a, statere de auru; Proştea-mare, idem; Petrosie-
nii, tetradrachme, in Transilvani'a, iar in Romani'a, la Giurgiu, mai multe sute d'in

(202) Regele Peoniei Audoleon, cum si Seuthes III incepura dejá a bate moned'a loru proprie.
Cf. *Fickel doctr. num.* n. II. 60; II, 55.

care 250 venira in man'a d lui Bolliacu si suntu in unare parte de ua perfecta conservare (Tromp. Carp. Nr. 600).

Fora comparatiune cu multu mai abundante suntu in Daci'a monetele de auru alle lui Lysimachu. Deja Wolfgang Lazius (Republica Romana comment. ed. Francof. p. 927) vorbesce despre aflarea in timpulu seu, pre langa riuu Strellu, à 40,000 de lysimaci (Köleseri Auraria p. 28 edit. nova, Arneth, Gold-und Silbermon. p. 7); alte mai multe mii se desgropara intre 1800—1806 la Culmea Aniesiului langa Muncel (Gradistea-noua; Arneth, op. cit. p. 89). Unele au pe ua parte : capulu cu coifu allu Minervei, prin reversu : ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ; victori'a standu, in drépt'a ua cununa de lauri; in stang'a, tridentu; in mijlocu unu capu de leu. Greutate obicnuita 3 galbeni; pre altele, capulu lui Lysimachos cu diadema si unu cornu de berbece; Minerv'a standu, in drépt'a ua mica victorie; in staog'a rezemata pre unu scutu, ua lance; diverse monograme (M. I. Ackner, Dacien in den antiken Münzen, in Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, t. I si VII); altele in fine porta legend'a : ΛΥΣΙ· séu ΛΥΣΙΜΑΧΕΩΝ, capulu lui Apollo, unu leu; pre reversu : Hercule fora barba, victoria, unu capu de leu.

Monede d'in timpulu stapanirii diadochiloru se gasescu mai cu séma in sudulu Ardélului : la Rehau (Rehó, cerc. Sibiu) doue monede de bronzu ptolemaice, cu capulu lui Ammon (Ptolemeus basileos si vulturu pre trasnetu) (Th. Mommsen, Geschichte des römischen Münzwesens, Berlin 1860 p. 694); la Gusteriti'a doue monede de bronzu de la Erythrea in Ioni'a (Transilvani'a, periodische Zeitschrift, Hermanst. 1833, t. II 249; Mittheil. der Centr. Comis. 1856, p. 85; Archiv f. oesterr. Gesch. XXIV, 401); la Seleusiulu-micu (cerc. Sibiu) si Boiu-mare (Nagy-Bun, cerc. Deju) tetradrachme de la Amphipolis macedonica.

§ 35

Numeróse suntu si drachmele de la Apollonia (Avelone) si Dyrrhachion (Durazzo) in Illyri'a.

Vomu citá aftarile mai insemnate.

In Transilvani'a : Gura-vàii langa Baia-Crisiului, peste 70 drachme de la Apollonia (aproximativu d'in timpulu resboiului illyricu 168 a. I. Chr.) cu ua vaca si vi-tielulu sugèndu pre ua parte, pre reversu doue stele lungaretie in interiorulu unui patratu, iaru inscriptiunea gréca pre ambele lui feçie contine numele orasiului si alle magistratiloru sei. (Seidl, Beiträge zu ein. Chronik, s. ab. VI vol. Arch. f. oesterr. Gesch., pag. 34.— Idem v. XV, 321); Pianulă-de-susu, 25 drachme d'in Apoloni'a, 23 d'in Dyrrhachion (Seidl, op. cit., p. 84—85); Sebesiulu-de-susu (cerc. Sibiu) peste 470 bucati d'in Dyrrhachion (Seidl, op. cit., p. 85); Nadaşdu (cerc. Clusiu) 11 denari de argintu idem (Seidl, l. c.); Somesiulu-caldu, 318 drachme idem, si 120 denari ai familielor române anteriori annului 50 a. I. Chr. (Catalog des Wien. k. Antikenkab., p. 337, 69—71, si Arch. f. K. oesterr. Gesch., XXIV 377—383); No-

krigu, ua drachma d'in Dyrrhachion; Rehau, mai multe idem; Ocna (cerc. Sibiu) idem; Sighisiora, idem; Tissa, 19 drachme d'in Apolloni'a, 37 d'in Dyrrhachion.

In Banatu: Potok, 20 monede grecesci, d'in care mai bine conservate: 4 d'in Apolloni'a, 3 d'in Dyrrhachion.

Monede alle altoru cetati d'in Illyri'a si d'in insulele selle, s'a gasitu la Cisnedia (Heltau, cerc. Sibiu) 498 bucati de bronzu d'in Corkyra in 11 varietati, 2 bucati d'in insul'a Pharos (Lesina) si 2 d'in Panormus in Sicilia (Archiv für Siebenb. Landesk. n. f. IV, 1 p. 19 seq.); la Zengg, esemplare d'in Corkyra, d'in Amphipolis si d'in Egiptu (Arch. für K. oesterr. Ges. h. XXXIII, 124); la Potocu, esemplaru d'in Skodra (bronzu, capu incoronatu cu lauru; reversu: corabie si pesce. ΣΚΟΔΡΙΝΩΝ [ΣΚΟΔΡΕΙΝΩΝ?]) si d'in Issa (capulu Minervei; reversu, tiapu, inainte-i ua pasere. ΙΣΣ); la Kilvara (Kirva, cerc. Simleu) moneda de argintu d'in Valentia Hipponium in Calabria (aversu: capu Venerii; reversu: duplu cornu allu abundantii); in Comitatulu Aradului: monede alle tr'bului epiroticu Molosii (Archaeol. Közl. III 173); in Romani'a, la Galati 15 distateri de ai Cizicului (Tromp. Carpat, Nr. 696 d'in 1869).

In Transilvani'a se afla adesea si denari romani d'in timpul republicei, ba chiaru coi mai rari nummi incusi si denari consulari cu dioseuri si biga. Fora a notá aci sutele de localitati in cari s'au gasitu isolatu asemeni denari, ne marginimu cu celle mai insemnate: Maróda (Comitatulu Aradu) 10 denari anteriori lui Iuliu Cesaru; Fríva (cerc. Sibiu), 563 bucati de la anii 217—49 a. I. Chr.; d'in acestea 9 esemplare denari consulari d'in annulu 217 a. Chr., in greutate de 4.07—3.50 gramme; 550 denari ai 87 de familii cu 151 specii, si in fine 4 nummi incusi; Apoldu-mare, 500 denari, 38 bucati anteriori an. 154 a. I. Chr., 246 d'in period'a, pene la a. 81 a. I. Chr., 97 bucati anteriore anului 50 si 61 bucati pene la anulu 45 a. I. Chr., 12 denari d'in anulu 38 a. Chr., (Archiv für oest. Gesch. XXIX, 311—310); Cerbel (cerc. Orastia) intr'unu urciorasiu de bronzu, pe langa alte obiecte de argintu, 491 denari nu posteriori lui Iuliu Cesaru (Erdélyi muzeum 1874, 8); Boiu-mare, denari ai familieloru romane; Ibigdorf (cerc. Sibiu) peste 40 consulari si familiari (Archiv f. Sieb. Landesk. n. f. II 442); Ungureii, ua cantitate enorma, «ua caciula plina» de denari familiari si consulari; Sepsi-sin-Giorzu (cerc. Brasiovu) preste 50 bucati, unele d'in timpul lui Augustu si Vespasianu (Arch. f. K. oesterr. Gesch. XXIX, 330); Guşteriti'a, multe monede consulare; Someşiu-lu-caldu, 127 bucati, d'in cari 9 denari consulari cu dioseuri si 11 denari familiari, unulu d'in an. 201; 44 anteriori an. 121; 62 intre 121—69 a. I. Chr. (Arch. f. oesterr. Gesch. XXIV, 377), Kilvara, 132 bucati; Crisiu (cerc. Sibiu) mai multe bucati in Collectiunea Gymnasiului d'in Sighisiora; Sîn-Martinulu Homorodului, 14 bucati intre 89—79 ante I. Chr. (Gooss, op. cit., XIII p. 235—236), ua bucata d'in anulu 47 a. I. Chr.; Gradistea, in vallca Aniesi 500 bucati, intre care 148 familiari, 15 ai lui Iuliu Cesar, 10 ai lui Augustu, 2 ai lui Antonius si Lepidus, 4 ai lui Germanicus, 3 ai lui Agrippa, 2 ai lui Tiberius, 2 ai Agrippinei, 16 ai lui Caligula, 4 ai lui Claudius, 69 ai lui Titus, 119 Domitianu, 15 Nerva, 2 Trajanu fora titlu de *Dacicus*, deci anteriore resboieloru cu Dacii

(Mitth. der Centr. Commiss. 1856, 99); Rehau mai multe bucati (Arch. f. Sieb. Landesk. IV, 32, 33); Şiole (cerc. Sibiu) idem; Sighisiora idem; Siasia (Soospatak, cerc. Alba-Julia) 84 bucati; Slimnicu (cerc. Sibiu, mai multe; Tissa, 83 monede familiare si 11 denari imperiali (Arch. f. Sieb. Landesk. n. f. XI 467); Muresiu-Osiorheiu, denari romani d'in 189, 120 si 85 a. I. Chr. (Arch. für Sieb. Landesk. n. f. II, 442); Passulu Vulcanu : 47 familiari, 2 Augustu, 1 Tiberiu, 1 Germanicu, 2 Galba, 1 Otho, 3 Vitellius, 29 Vespasianu, 8 Titus, una Julia soci'a lui Titus si 5 Domitianu (Mitth. Centr. Com. 1856, 153; Arch. für ö. Gesch. XV 325; XXIV, 386); Tiboda (cerc. Odorheiu) 16 denari d'in timpulu republicei, si 186 ai triumviriloru (Mommsen op cit., p. 771); Sf. Andreiu (Szent-András) in Comitatulu Temesiu, 75 bucati; Jidovinu (Banatu) 111 bucati (Arch. Köz. VII, 146 seq.)

Mai circulau in Dacia :

1. Tetradrachmele primei Macedonii, batute cu argintu d'in minele de la Amphipolis, in scutulul periodu de la 158—146 a. I. Chr., si d'in cari s'au gasitu in mai multe parti alle Transilvaniei, cum de esemplu : la Ocniti'a (Sz. Akna, cerc. Bistriți'a) tetradrachma, capulu Dianeii cu sagéta si tolba, pre scutulul macedonicu; reversu : intre ua corona de stejaru ua maciuca, la drépt'a MAKEΔONΩN, la stang'a ΠΡΩΤΗΣ (Arch. f. ö. Gesch. XXIV, 391); Proştea-mare, idm (Mitth. der Centr. Comm. 1858, 335); Rehau; Sovatu (cerc. Deju) doue esemplare, si Boiulu-mare (cerc. Odorheiu) mai multe.

2. Monedele de aur, greutate intre 8.54 si 8.21 gramme; aversu : unu consulu intre doui lectori, in segmentu : ΚΟΣΩΝ; in campu BR(utus); reversu : aquila standu pe unu sceptru, in ghisar'a d'in drépta, ua corona, batute de principele thracu Cozon, partisanulu republicaniloru d'in Rom'a, dupo modelulu philippiloru de aur, in annulu 42 a. Chr., pucinu inainte de batali'a de la Philippi (Arneth, Synopsis numorum graecorum (Vindob. 1837 p. 16) et romanorum (Vindob. 1842 p. 32). Elle s'au conservatu mai alesu in Transilvani'a si Banatu, la Muscelu-Gradistea dandu-se peste mai multe mii, d'in cari ua mie au fostu topite de monetari'a d'in Alba-Julii'a (Archiv. für Sieb. Landesk. n. f. I, 2 p. 20; Arneth, op. cit. p. 89; Bulletino dell' Instituto di Corrispondenza archeologica, 1848 p. 33 seq.; Eder, Antiquar. Erörterungen neulich in Siebenbürgen gefundner Gold-münzen in den Ruinen des Muncseler Gebirges in Schedius Zeitschrift, v. IV.—Xav. Hene, Die Ruinen am Muncseler Gebirge in Gredistje 1803). Esemplare s'a mai gasitu la Nocrigu, Friua (Neigebauer, Dacien aus den Ueberresten des klassischen Alterthums, 254), Gradiştea (Varhely) [Neigebauer, op. cit. 39, 123], Visidia (in Banatu, Arch. f. oesterr. Gesch. XXXIII, p. 111) etc.

§ 36

D'in afarile pene aci indicate vedemu mai ¹⁰⁾ : co a fostu ua perioda in Dacia in care monedele macedonice si thasice erau singurele monete currente; si co asta perioda incependu cu multu mai inainte de impartirea Macedoniei, a continuatu si

lupo dens'a; 2°) De la anulu 158 a. Chr., elle vinu in concurentia cu tetradrachmele confederatiunei amphipolitane; 3°) Cotre finele secolului III-lea a. Chr., monedele macedonice se amesteca cu celle d'in Apollonia si Dyrrhachion, cari prin numerulu loru cellu mare marturescu despre strinsele relatiuni comerciale cu celle doue orasie; 4°) Cu timpulu aceste monede se amesteca cu denarii familieloru române veniti pre callea de la Apollonia si Kastolaciu, pene ce in fine denarii dobenscu superioritatea. Apoi incepu denarii imperiali sa apara, cei familiari esindu d'in circulatiune ua data cu prefacerea Daciei in provincie romána. Anso si dupo cucerire denarii familiari se adunau si se vindéu dupo greutate, — fiindu mai buni de cotu denarii cei redusi de cotre Nerone —, precum se constata prin aflarea de la Tiboda langa Odorheiu, unde s'a datu peste doue ulcele ingropate alaturea, intr'un'a fiindu 534 denari de la Vespasianu pene la Marcu-Aureliu (167 dupo Chr.), in cea-alta 16 denari ai republicei, si 186 ai triumviriloru (Mommsen op. cit. p. 771; Gooss, op. cit. XIV, 75—76).

§ 37

Ua alta grupa de monede ce se intempina in Daci'a consista d'in imitatiuni dupo tetradrachmele de argintu alle lui Philippu II (359—336 a. I. Chr.) regele Macedoniei, a caroru typu amintesce victoriile acestuia in jocurile olympice, avédu pre aversu capulu lui Jupiter laureatu si cu barba, iar pre reversu, unu calaretiu tinédu palm'a victoriei, cu numele regelui ΦΙΛΙΠΠΟΥ.

Imitatiunile difera intre densele sub raportulu greutatii, allu stylului si allu escutiunei, unele fiindu mai grose, altele mai subtiri, mai largi si cate-ua-data scobite, greutatea variandu intre 9—17.5 gramme; unele apropiandu-se de frumosulu typu grecescu, ce le-a servitu de modelu, altele d'in contra, destainuindu ua arta ajunsa la ultim'a trépta a degenerarii si a barbariei. Aceste diferentii se esplica prin diferentia timpului in care au fostu batute. Celle ce imiteadia mai multu modelulu grecescu, si reproducu cu fedilitate inscriptiunea gréca ΦΙΛΙΠΠΟΥ (tab. H Nr. 10), séu cellu pucinu primele littere alle numelui, paru a fi fostu batute intre 359—336 a. I. Chr., àdeca in timpulu domniei lui Philippu II; celle posteriore, printr'ua alteratiune succesiva, incepu sa fie d'in ce in ce mai barbare (203), mai alesu in reproducerea calaretiiului pre reversu, si a inscriptiunei devenita cu totulu necitateia, ceia-ce probeadia mai anteu co imitatorii nu cunnoscéu litterile grecesci, luandu-le chiaru dreptu ornamente, si co ei tinéu a reproduce numai pentru ochii poporului barbaru si ignorantu, typlulu pre care acesta se obicinuise a-lu vedé mai adesea reprezentatu pre monede; si allu douilea, co ei pu avéu dreptu modelu originalulu chiaru, ci nisce rele copie, imitate d'in ce in ce mai reu.

(203) Gooss, op. cit., XIV, p. 77 combate cu dreptu cuventu opiniunea lui Fichler, dupo care bucatile celle grosolane aru fi mai vechi, iar celle mai bune, aru fi mai noi, cá productiuni progressive alle unei epoce tardie, observandu co pre bucatile mai bune ne intempina littere grecesci, iar pre celle mai rele, littere latinesci, ceia-ce in tierrile dunavene aru fi trebuitu sa fie d'in contra.

Esemplare de atari barbare imitatiuni s'a gasitu in Transilvani'a la : Dredatu (cerc. Bistriti'a) ; Stoiana (Eszteny, cerc. Clusiu) ; 22 bucati (Seidl, op. cit. I, 27) ; Firtusiu (cerc. Odorheiu) [Neigebauer op. cit., 257 ; Mittheil. der Centr. Commiss. 1858, 259] ; Cerbal (cerc. Orastia) ; Cicu-sfu-Giorzu (cerc. Odorheiu) [Orbán II, 39] ; Lușca (cerc. Bistriti'a) ; 34 bucati : aversu, capulu lui Jupiter, reversu callu, ua data cu ua moneda a imperatului Hadrianu (Seidl, op. cit. I, 27) ; Reghinu (cerc. Bistriti'e) ; copi'a unei tetradrachme a lui Philippu, pe care se citește anco numele seu ; Rehau (Arch. f. Sieb. Landesk. n. f. XI, 462) ; Sighisior'a (idem V, 391) ; Rekișdorf (Rimfalva, cerc. Sibiu) 20 bucati bine conservate si batute, aversu : capulu lui Jupiter incoronatu cu lauri despre drépt'a ; reversu : calaretiu despre stang'a, in mana tinèndu ua ramura, sub callu ua corona ; inscriptia retrograda : VII ΠΙΛΙΦ ; Lekintiu (Lchnitz cerc. Bistriti'a) ; Siplacu (Széplac, cerculu Deju) 112 bucati (Mommsen op. cit. 697) si Petrosianii (cerc. Orastia), peste 200 bucati descoperite in 1867, ua data cu tetradrachme autentice alle lui Alessandru cellu mare. Imitatiunile de la Petrosiani suntu de argintu forte bunu, desemnulu siguru, claru si resaritu, iar conservatiunea inegala, pre unele citindu-se inscriptiunea intréga, pre altele abia cate-va litere, pre candu la celle mai multe se vedu numai trasuri si puncte. Tóte au fostu taiete cu unu instrumentu (tab. H, Nr. 9) anco d'in anticitate, iar nu la desgroparea loru in 1867, cum presupune d. Bielz (Arch. des Vereins f. Siebenb. Landesk. n. f. XI 467), de ore ce taietur'a este patinata, avèndu aceiasi culore cá feciele monedei. Asemenea operatiune avusese de scopu póte sa probodie calitatea argintului acelloru monede, séu sa indice esirea loru d'in circulatiune (Gooss, op. cit., XIII, 245 ; XIV 78).

In Banatu s'a gasitu la 1840 (nu se indica locul) 40 bucati (Seidl, Chronik 23) ; in Ungari'a la Kis-Jenö (Comitatulu Aradu) (Arneth op. cit. p. 8), Muncaciu, 31 bucati ; Kovászo si Bacsa, Lapujto 79 bucati ua data cu altele mai mici (Tab. H. fig. 11 si 15) etc. (Vedi alte localitati d'in Ungaria la Gooss, op. cit. XIV p. 77—78) ; iar in Romani'a : pre malulu stangu allu Oltului, la Slatin'a, 500—600 bucati, imitatiuni fora arta dupo stateri macedonici, avèndu pre reversu unu calaretiu si ua stea ; la Filiasiu, pre ua valle ce se chiama Racarelulu, ua mare suma de tetradrachme dacice d'in celle mai primitive (Tromp. Carpat., Nr. 696 ; excursiune archeologica d'in 1869 p. 41) si in alte localitati, d'in cari d. Bolliacu 'si a alcatuitu ua frumoasa si bogata collectiune (*Daco-romane*, tabella litografiata. — Trompetta Carpatiloru Nr. 939 cu plansia). Pre tab. H, Nr. 10 amu reprodustu unu esemplaru d'in acésta collectiune (Tr. Carp. Nr. 939 fig. 48) ; este ua tetradrachma de argintu, imitatiune nu pre deplinu reusita dupo tetradrachmele lui Philippu II. Pe aversu se vede capulu lui Jupiter, pre reversu : calaretiulu cu palm'a victoriei ; legend'a anco citeatia ; sub callu unu semnu ce se iá ordinaru dreptu feru de lance (comp. si tab. H, Nr. 14).

Se constata in Dacia si alte varietati de imitatiuni alle aceleiasi tetradrachme philippice, d'in ua epoca mai tardia. Elle de si se tinu prin greutatea de 10—14.3 gramme anco de originalu, anso in stylu se departeada cu totulu. Aci vedemu pre aversu capulu lui Jupiter impodobitu cu 2 pene la 5 corone de perle, cu capelur'a

mai îngrijita, anso foro barba, une-ori reprezentatu chiaru in facia; iaru pre reversu unu calaretiu fora dibacie lucratu (vedi de esemplu tab. H, Nr. 16), séu numai calululu singuru (Tr. Carpat., Nr. 939 fig. 38); aci capulu lui Jupiter devine bucalatu si disformu (tab. I, Nr. 6, 4, 3), iar pre reversu, d'asupr'a, de desubtulu séu alaturea calului ori calaretiului, mici symboluri accessorii: rota cu mai multe spitie, séu ua spirale, triquetrum, unu punctu, ua trasura, unu discu, unu ciocanu, unu balauru (tab. I, fig. 16; tab. H, Nr. 18), na stelutia (tab. I, Nr. 3, 5), ua craca de pomu (tab. I, Nr. 4) si alte semne (tab. H, Nr. 14, 8). Monedele ce au pre aversu séu reversu monograme latinesci (tab. H, Nr. 4: TI; Gooss, op. cit., XIII, tab. XIV fig. 4: pre ua parte ATF; pre cea-alta: MAC), fura batute probabilu sub influenti'a denarului románu, d'in timpulu anterioru anului 154, de óre-ce se scie co pene atunci in Rom'a nu apare pre monede vre-unu nume intregu, ci numai simple monograme (Gooss, op. cit. XIV, 79).

Moned'a de pre tab. I, Nr. 7 s'a aflatu cu alte ua suta bucati in Banatu, avéndu tote pre aversu unu capu spre drépt'a, cu nasulu multu resaritu si ascutitu, iar pre reversu unu calaretiu cu coifu, si callulu cu botu de pelicanu; greutatea este 14. 3 gramme. Esemplare identice vedi la Ioachim Lelewel, *Études numismatiques; type gaulois ou celtique*, Bruxelles 1841, pl. III, Nr. 16, si la d. Bolliacu *Tromp. Carpat.*, Nr. 939 fig. Nr. 51.— De acésta specie de monede se apropie cea de pe tab. I, fig. 5, cu deosebire ce aci avemu doue capete in locu de unulu, reversulu anso fiindu aproape acelasu (Altu esemplaru identicu vedi la Fröhner, *La Colonne Trajane*, ed. Rothschild, introduction, p. VIII).

In Daci'a se gasescu si imitatiuni dupo staterii, tetradrachmele si drachmele lui Alesandru-cellu-mare (204), alle lui Philippu III Arrhideu cu capulu lui Apollon imberbu si figur'a calaretiului, care au fostu batute pene la 317 ante Chr. (205), alle lui Cassander, Philippu IV, Demetrius II (206), in fine dupo tetradrachmele de la

(204) Neumann, *rei nummariae* etc. Budae 1801, p. 39; Stephan Zamosius *Analecta lapidum pop. et reg. num. vet.* par. I, p. 150; Schönwiesner, *Notitia Hungaricae veterum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, Patavii 1598 cap. XI, vorbesce de siese imitatiuni dupo monedele de auru alle lui Alesandru-cellu-Mare.

(205) D-lu C. Bolliacu posseda in collectiunea d-selle, intre alte bucati, siese monede de auru gasite in Daci'a, cinci d'in elle fiindu imitatiuni. S'au publicatu in *Tromp. Carpat.*, Nr. 939 fig. 31—35. Nr. 34 pórtu pe aversu unu capu teneru spre drépt'a, cu perulu buclatu, de siguru capulu lui Apollon; pre reversu IIIII'; cá typhu, ua biga spre drépt'a condusa de unu auriga. cu peru mare, in mana cu unu stimulus; urechile cailoru suntu forte lungi, semenându mai multa a corne. Nr. 33 (= tab. I Nr. 13); aversu, capulu lui Appollon, peru carlontiatu; reversulu aprópe cá cellu precedentu; sub callu anso ua lira. Nr. 92, capu teneru imberbu, cu ua globula pre obrazu: Apollon pote tatuatu; reversu, unu sgriptioru. Nr. 31 (= tab. I, Nr. 10), figura cu doue capete incongiurate cu perle, de siguru ua copie a effigiei lui Janus de pre monedele Campaniene. Cf. Hucher, *L'Art gaulois II*, p. 69 Nr. 99. — Nr. 35, pe aversu capu imberbu spre stang'a; reversu, calaretiu. Vedi si tab. H Nr. 13 (= Tr. Carpat., Nr. 939 fig. 45). Alte imitatiuni de monede gasite in Daci'a vedi pe tab. I, Nr. 1, la d. Bolliacu l. c., si la d. Fröhner, op. cit., introduction p. VII.

(206) *Arch. für Siebenb. Landesg.*, n. f. XI, 466.

Rodos (207) monedele massaliote (208), tetradrachmele amphipolitanice, si denari romani. (209)

§ 38

Este acum cestiunea de a vedé déco aceste diferite imitatiuni suntu de atribuitu locutoriloru Daciei, anume Getiloru si Daciloru, séu suntu venite d'in afara ca si originalele ce le-au servitu dreptu modelu, si in acestu casu, de unde anume.

D-lu Odobescu crede co, in acelle imitatiuni «dupo tóta probabilitatea, noi posse-
«demu monet'a Getiloru, si prin acest'a cunoscemu, dupo typurile ce suntu imprimate
«pre acei bani, gradulu in care ajunsese la densii cultur'a arteloru plastice» (210).
D-lu Cesar Bolliacu sustine aceiasi parere, si pentru co nu'si pote esplicá intr'altu
chipu asemenarile dintre imitatiunile aflate in Daci'a cu celle d'in tierrile locuite de
ras'a celta, ajunge la conclusiunea — pe care am incercatu s'o combatemu mai susu
(partea II, cap. VIII, § 4), co : «elementulu celtu, in diferite nuantie alle lui, abundá
«in Daci'a si compunea fondulu typului dacu; celto-grecii, Getii, imitau mai bine
«séu mai reu typulu si caracterele grece; iara celto-iberianii, Dacii de susu, imitau
«éra typulu si caracterele latine, neperdiendu nici-unii nici altii symbolurile celte
«primitive, commune si unor'a si altor'a, mai multu anso Daciloru de susu.» (211)

Contra acestei opiniuni s'aru putea obiecta : mai 1-^{iu}) co baterea monedei de cotre
Geti aru probá la densii esistentia unui gradu inaltu, — relativu vorbindu —, de
civilisatiune, deja in timpulu lui Philippu II (359 a. I. Chr.), aru probá co ei cun-
noscéu minele, separatiunea chimica a argintului de celle alte metale, cum si artea,
adesea forte inaintata, de a sapá unu tiparu, ceea-ce nu concorda pre deplinu cu celle
ce ne-a lasatu asupra-le isvorele scrise alle anticitatii; 2°) co analys'a chimica a
acestoru monede nu indica provenienti'a locale a metaleloru d'in cari suntu elle fa-
bricate, pre candu este naturalu a presupune co Dacii si Getii, batédu monede, ar
fi utilizatu metalulu ce le sta la indemana, si 3°) co esemplare d'in aceste imitatiuni
nu se intempina numai in Daci'a, ci cu multu in mai mari cuantitati, elle s'a aflatu

(207) *Tromp. Carpat.* Nr. 939. fig. 59, av. Apollo in facia; reversu, calaretiu.

(208) *Idem*, fig. 40, imitatiune dupo monedele Marsiliee d'in a 5-a, 6-a si 7-a perioda. Pe tab. I, fig. 14 se representa ua drachma de argintu a Marsiliee (collectiunea Bolliacu); pe aversu se cite-
tesce :

MASSA ||
ΑΙΙΤΩΝ

pre reversu, capulu Diane. Vedi alte esemplare identice la *Hucher, l'Art. gaulois*, II p 116. —
De la Sausage, Numismatique narbonnaise.— *Ern. Desjardins, Géographie historique et admi-
nistrative de la Gaule Romaine*, Paris 1878 p. 161—162.

(209) Asia de esemplu la Reghinu, cerc Bistriti'a, imitatiunea unui denaru familiaru; aversu :
capulu Romei X ANNI T(iti) F(ilio) T(iti) N(epoti) [PRO]CO[n]S(ule), reversu : intr'ua corona de
perle doue figuri dantiuescu cu braciele ridicate. *Gooss*, op. cit., XIII, 248.

(210) *Columna lui Traianu*, an. V, Nr. 4, 1874 p. 81.

(211) *Tromp. Carpat.*, Nr. 939.

si in tierrile vecine, in Moesii, Pannoni'a, pre totu lungulu tiermuriloru dunarene, chiaru si in Gall'a, ceea-ce aru presupune niste relatiuni comerciale forte desvoltate, universale chiaru, alle Daciloru cu celle-alte popore.

Atunci isi face locu ua a dou'a opiniune, care ni se pare cu multu mai acceptabile, pentru cuvintele ce vomu arretta indata, co anume Celtiloru se datoreadia mai tote acele monede imitate dupo staterii si drachmele macedonene, ce se gasecu prin Daci'a.

Sa scie co Celtii, care in timpulu lui Ephoros (junietatea secolului IV) ocupá vallea superiora si medie a Dunarii pene la Portile de feru, se intinsera mai anteu despre partea Greciei intrandu in relatiune de comerciu cu Macedonii, a caroru moneda, tetradrachm'a thasica, nu numai o introdusera la densii, imitand-o, dera anco d'in monedele altoru orasie grecesci nu imitara de catu pre alle celloru care batéu moneda dupo titlulu macedonénu. Mai cu séma philippii se respandira mai in tota Europ'a, si de aceea 'i gasimu in originalu séu imitatiuni dupo densii, pretutindeni unde comerciulu grecu s'a intinsu prin mijlocirea Celtiloru (212). Nu e de mirare dera de a-i afá si in Daci'a, ca si in Ungari'a (213), Styri'a (214), Bohemi'a, Elvati'a, Franci'a. Ce e mai multu, micelc symboluri accessorii ce se observa pre campulu reversului imitatiuniloru de la Dunare, se recunoscú tóte pre diferitelc monede batute mai in urma de cotre diversele populatiuni alle Galliei propriu-dise (215), fie-care populatiune avendu emblem'a sea particulara care o caracteriza facia de c. lle-alte. Asia, de esemplu, rot'a de pre moned'a tab. H, fig. 4 se scie co era emblem'a Redoniloru (de la rheda = caru Galliloru); spiculu de gráu, allu Edueniloru (breton ed = gráu), trei pisici, a Tricassiloru (= tri si Kaz) etc. — Monedele gasite in Daci'a si publicate de d. Bolliacu (Tr. Carpat. Nr. 939, fig. 31 [216], 32, 33 [217], 34, 35 si 45 de auru, precum si fig. 36, 37, 38 si 39 de argintu, suntu intogmai cu celle batute in miadia-di a Galliei. Tab. I, Nr. 10 se asemena forte cu fig. Nr. 95 d'in Diction. archéol. de la Gaule (vedi si E. Hucher, l'Art Gaulois, ou les Gaulois d'après leurs médailles, Paris, p. 100), callulu de pre reversu avédu d'asupra acelasiu ornamentu, numai co, in locu de roseta, se afla in facia-i unu arbore. Acsiasi moneda se asemena in totulu si cu cea d'in Galli'a publicata de d. Hucher, l'Art Gaulois, deuxième partie, Paris 1873, p. 69 Nr. 99, pre aversu avédu dous capete incongiurate de perle, — copi'a negresitu a effigiei lui Janus de pe monedele campaniene imitate de celti; pre reversu, unu callu, sub picioarele caruia se vede unu astru cu 8 radie, d'asupra-i unu semnu indistinctu, si inainte-i unu spicu de gráu. — Tab. I, fig. 13 amintéscú moned'a Nr. 282 d'in Diction. archéol. de la Gaule, cum si mo-

(212) Fr. v. Pulszky, *Monuments de la domination celtique en Hongrie*, p. 11.

(213) Despre afarile d'in Ungari'a vedi Gooss, op. cit., XIV, p. 77 si 80.

(214) Idem, op. cit. XIV, p. 80.

(215) F. de Sauley, *Revue archéologique* 1863.— Idem, *Académie des Inscript.* 1868, vol. IV, noua serie p. 427—431.

(216) Tab. I, Nr. 10.

(217) Tab. I, Nr. 13.

ned'a de auru a Aulerciloru Diablinti (Celti) ap. Hucher, op. cit. p. 12, presentandu typulu lui Apollonu macedonicu, si pe reversu, sub callulu androcephalu, unu geniu fora aripi, de desubu ua roseta (218) incongiurata de perle. Reversulu de pre medali'a d'in Daci'a tab. I, Nr. 1 (ap. Bolliacu Tr. Carp. Nr. 939 fig. 49; unu altu esemplaru la Fröhner, op. cit.), amintesce reversulu unei medalii celte (Nr. 34 d'in Dictionn. archéol. de la Gaule, unu omu in picioare incongiuratu de perle). Imitatiunile drachmeloru de argintu alle Massaliei gasite in Daci'a (Tr. Carp. Nr. 939, fig. 40), ca si a denariloru romani (219) si a philippiloru cu monograme latine batuti sub influenti'a monedei române, nu potu fi atribuite de cotu Celtiloru. Arborele de pre tab. I, Nr. 4 se gasesce adesea pre monedele capiloru celti confederati (vedi Hucher, op. cit., II p. 51); tab. I, Nr. 7 figureadia intogmai la Lelewel op. cit. Nr. 16, iar tab. I, Nr. 12 idem la Nr. 15.

Pre langa aceste comparatiuni, care s'ar puté immulti (vedi alte comparatiuni intre monedele Galliloru Pannoniei cu alle celloru d'in Gallia, la Hucher, op. cit. p. 24 seq.), trebue sa amintimu co imitatiunile monedeloru macedone se gasescu adesea la unu locu cu monedele proprii alle triburiloru celte Boi (220) si Pannoni (221) cum de es. la Lapujto (Comit. Neograd), unde ua data cu 79 bucati imitate dupo celle

(218) Roseta vedi si pre Nr. 154 d'in *Dictionn. archéol. de la Gaule*.

(219) Gooss op. cit. XIV p. 87—88 mentioneadia imitatiunile dupo monedele lui Marcius Censorinus (87—81 a. Chr., Eckel 246), dupo monedele familieloru române Titia (89—84 a. Chr.), Plautia (49—45) a. Chr.), Roscia (74—50 a. Chr.), Annia 81—70 a. Chr.) Crepusia (87—81 a. Chr., tab. H, Nr. 12), Calpurnia (89—80 a. Chr.) etc.

(220) Acestor'a se atribue as'a numitii talerasi de auru cu curcuben (Regenbogenschüsselchen) adica monede concave de auru si electron de la 7—6.3, si de la 2—1.7 gramme greutate, pre partea concava cu protuberantia eliptica, séu inelu cu noduri si trei puncte (tab. H, Nr. 6, 7); pe partea convexa, cate unu capu de passere incongiuratu de eraci, séu unu inelu, puncte (tab. H, Nr. 5), lire, sierpe si ua semi-luna cu radie (vedi Gooss, op. cit. XIV, 83 — Tab. H, Nr. 17 (dupo Fröhner l. c.) este unu esemplaru aflatu in Daci'a). Aceste monede anepigraphe suntu anteriore annului 58, inainte de ce adica Bojii imprastiati sa fi fostu asiediati de Cesaru in Galli'a

(221) Acestoru triburi panonice suntu de atribuitu monedele de la Iahrendorf (tab. I. Nr. 11) si celle cu numile Ainorix, Atta, Avis, Boio, Bussumarus, Cobrovomarus, Coisa, Conge, Caunos, Devil, Eiccaio, Elvionar, Evoirix, Fariaio, Lavomarus, Nemet. Nonnos, Sobisovomarus, Suicca (ap. Gooss, op. cit. XIV, 84—86), cum si celle mai recente, batute dupo systemulu románu: d'in auru, argintu si bronzu, pre aversu unu capu, pre reversu unu callu in fuga, cu inscriptiunea *ADNAMATI*, *ADNA*, *ADNAM ADNAMA*. Idem, tetradrachme si denari cu inscriptiunea *NIATEC*, pe aversu capu de femeia cu peru inodatu: pe reversu, unu mistretiu petrunsu de darda; pre alte esemplare, protuberantie elyptice, semi-luna cu radie, imitatiuni dupo aversulu denarului románu allu lui T. Carisius, si reversulu denarului lui C. Hosidius (c. 54 a. Chr.). Vedi despre acestea si Ad. Duchalais, *Description des médailles Gauloises*, Paris 1846, p. 349.—Mionnet, *Supplément, incertaines des Gaules*.—Asemenea si denarii cu legend'a *MAVIS*, aversu: capulu unui geniu cu diadema si sceptru, séu pe Juno Sisipita coperita cu pele de mistretiu; reversu: sceptru impletitu cu lauri, globu si stea, séu tanjala, globu, tridentu si trasnetu, imitatiuni facute dupo aversulu monedeloru lui L. Papius (81—69), ale familiei Roscia (74—50 a. Chr.), si reversulu monedei lui Cn. Corn. Lentulus d'in an. 74 a. Chr., in timpulu domniei lui Caligula. (Gooss, op. cit. XIV, 90).

philippice, s'a datu preste 22 de form'a celloru reproducute pre tab. H, Nr. 11 si 15; si chiaru monede celte, constatate in Daci'a, cum de esemplu : numeroșele denare si tetradrachme cu typuri diferite si cu legenda BIATEC gasite la Joajulu-de-susu (Fel-Gyogy, cerc. Alba-Julia) in numeru de 40 bucati de auru (Hene, Beitrage zur dak. Gesch. p. 22), seu cu celle de pre tab. I, Nr. 12 : pe aversu doue capete alaturate, iaru pre reversu unu calaretiu tinendu la spate ua ramura cu trei craci, monda in care este imposibilu a nu recunoscce copia unui denaru d'in timpulu republicei române, allu gintei Fufia, emisu de monetarii Fufius Calenus si Mucius Cordus cam la an. 62 a. Chr., avendu pe aversu capulu laureatu allu Honorii alaturea cu capulu cellu cu coifu allu virtutii. (222)

Este probabilu dero co Galii de la 390—250 a. Chr., avéu artisti capabili de a copi'a ua moneda gréca, introducendu anso caracteristic'a galla; esageratiunea arcadei sprincenare, scoterea afara a nasului, systemulu globulosu allu extremitatiloru nasului si buzeloru, tatuagiulu pre chipurile lui Apollonu grecu, imbracarea aurigei cu hain'a vergata a Galliloru, si altele (223) proprii numai Celtiloru.

Loru este de atribuitu, cu ôre-care reserve pôte, imitatiunile diferite alle monedelor grece constatate in Daci'a.

§ 39

Esista anso ua grupa de monede, cari judecandu dupo proveninti'a loru, nu putéu fi batute de cotu in Transilvani'a; suntu asia numitele *monede concave dace*. (224)

De si elle amintescu ôre-cumu medaliile d'in insul'a Jersey (225), si unele gasite in Franci'a (de es. fig. 80, aflate in departamentulu Vaucluse) (226), si de si imiteadia in parte copiile tetradrachmeloru lui Philippu II, regele Macedoniei, anso elle suntu mai subtiri, multu concave, nezimtiute, au unu tiparu grosolanu, culore galbena-cenusie, si cenusie-alba, cu unu diametru de la 40—36 mm., si subtirime de la 1—2 mm.

(222) Vedi mai susu not'a 215.—F. de **Sauley**, *Annuaire de la soc. numismatique*, 1868.—**Pfaffenhoffen**, *Rev. numismatique*, 1869 pl. I si p. 285.—**Lelewel**, op. cit., pl. I, 4 si pl. III, 15, a figuratu doue typuri d'in acésta medalie.

(223) Eugène **Hucher**, *l'Art gauloise ou les Gaulois d'après leurs médailles*, Paris 1868.

(224) E. A. **Bielz**, *Dacische Tetradrachmen*, ein beitrage zur Münzkunde Siebenbürgens mit 6 tafeln abbildungen, in *Archiv für Siebenb. Landesg.* n. f. XI, 454—468, a descriu cellu d'anteiu aceste monede.—Vedi si Gooss, op. cit., XIV, 80—82.

(225) Le Baron de **Donop**, *les Médailles Gallo-Gaëliques*, Hannover 1838, cu 32 plansie.

(226) Idem, tab I, Nr. 1, moneda de auru. Av : capu cu bogata cappelura, spre drépt'a; spirale dubla in loculu urechii; 'naintea capului unu semnu frontal, si ua dubla spirale in faci'a capului.—Rev : Patrupedu cu capu de omu, spre drépt'a d'asupr'a cod.i unu altu capu de omu : patrupedulu se tins cu hatiuri; unu toiagu avendu la capatâiulu de susu unu cercu cu 12 puncte in giurulu unui punctu centralu, sta intre ambele capete; josu sub pantecele animaluii unu rondu ombilicalu cu patru trasuri punctate.

Se potu impartii in urmatoarele patru grupe :

I. Pe partea convexa unu capu ce se apropie de diformitate, fruntea si nasulu de forme unghiulare, verful nasului cá ua globula, gur'a alcatuita d'in doue trasuri cá ua furca, si terminate prin doi nasturei, ce indica buzele; obrazulu se termina cu ua barbia scosa afara in forma rectangulara; doue cerculetie cu ua proeminentia rotunda la mijlocu, inchipuescu ochiulu in unghiulu d'entre nasu si frunte (fig. 81) [227]; perulu se reprezenta prin mai multe intorsaturi cu nasturei inaintea nasului, d'asupra si in josulu capului; iaru gutulu, séu partea neterminata a bustului, printr'ua furca d'in doue linii cu cinci nasturei. Ua corona de perle departata cu 2—4 milimetre de margine incongiura in chipu neregulatu figur'a. Pe reversu, unu callu cu indicatiunea unui calaretiu de form'a cea mai monstruosa; callulu n'are nici urechi, nici coda, gutulu e scurtu; in loculu comei se vedu 8—9 perle; picioarele subtiri au nasturei la genuchi, si articulatiuni bifurcate in locu de copite; calaretiulu se figureadia prin cate-va linii neregulate, divergente, ce se termina susu cu unu caduceu; 'naintea callului, unu dreptu-unghiu taiatu la mijlocu in lungu printr'ua linie, sub pantecele callului unu arcu (care une-ori lipsesece [228]), iar mai josu: ua dupla-linie cu trei nasturei, dupo unii maciuca, dupo altii inchipuirea terrenului pre care sta callulu.

Cá varietate la acesta grupa se potu numerá monedele (tab. H, nr. 1), cu aversulu

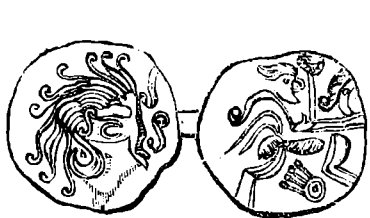

Fig. 80.

Fig. 81.

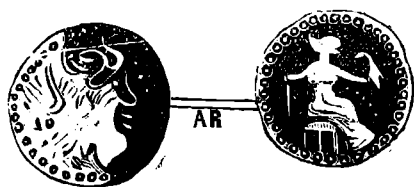

Fig. 82.

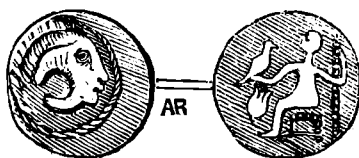

Fig. 83.

aprove acelasiu, cu deosebire numai co aci capulu este mai impodobitu, obrazulu cu-falc'a mai semi-circulara; barb'a reprezentata prin trasuri intorse cu nodule; rever

(227) Dupo Bielz l. c. tab. I, fig. 1.

(228) Idem, tab. III.

sulu intr'atata numai difera co la unelă callulu e intorsu spre stang'a, cându atunci, in locu de unu picioru de d'inainte, se afla trei linii imprumutate cu ua a patr'a ; la altele , spre drépt'a , candu atunci in loculu piciorului dreptu de d'inainte , se afla cate-va scurte linii (229); calaretiulu se inchipuesce prin trei linii cu nodule in verfu, d'asupr'a caror'a este ua maciuca cu séu fora trei noduri, si mai suu unu semi-cercu de asemenea cu trei noduri ; diverse figuri trianghiulare indica cod'a callului (230); sub botulu lui, este numai ua linie mica, séu unu patratu simplu marginitu cu nodule, séu taiatu printr'ua linie pre la mijlocu. (231)

II. In a dou'a grupa (tab H, fig. 2) intra imitatiunile dupo tetradrachmele thasice, pe aversu fiindu cu ore-care arta impresu capulu lui Bacchus cu corona de epheu, si cu cornulu de berbece in céfa, cu fruntea lata ca si obrazii, barbi'a proeminenta; ochii indicati prin doue puncte, séu printr'unu cercu intre obrazu si nasu (232) ; pre reversu calaretiulu totu asia de grosolauu lucratu , inchipuitu prin mai multe linii divergente, si ornatu cu ua corona de radie; gutulu si botulu callului suntu in form'a ciocului de pelicanu, cá la tab. I, Nr. 7, iar picioarele lui triunghiulare.

III. In a trei'a grupa recunoscemu (tab. H, Nr. 3) imitatiunile dupo tetradrachmele confederatiunei amphipolitane a Macedoniei, batute de la 158—146 a. Chr. Pre aversu capulu Dianei, cu diadema si ua corona de perle si cu siepte scuturi lungaretie beotice ; pre reversu, maciuc'a nodurosa a lui Hercule, si calaretiulu (care lipsesce pre monedele primei Macedonii), inchipuitu prin linii, unu nodu si unu semi-cercu dintiatu d'asupr'a (tab. H, fig. 3). Acésta bucata se gasesce si cá drachma.

Varietati pre reversu cu roseta alle aceleiasi grupe vedi-le la d. Biel op. cit., tab. VI, Nr. 2 si 3.

IV. A patr'a forma (fig. 82 [233]) este ua imitatiune a drachmei lui Alessandru-cellu-Mare, pe partea convexa capulu lui Hercule cu pelea de leu, pre cea-alta Zeú; etophorulu (Jupiter aetophorus) tronându, cu unu vulturu in man'a drépta, care se regasesce si pre medalii'a (fig. 83) aflata in préjm'a Bucegiloru, judetiulu Prahova, (Tr. Carpat. Nr. 939 fig. 41) [234], si pre cea de pre tab. I, Nr. 2 (235) cum si pre alta la d. Bolliacu (Tr. Carp. Nr. 939 fig. 44).

§ 40

Localitatile d'in Transilvani'a unde s'a aflatu monede d'in aceste patru grupe, suntu :

(229) Idem.

(230) Idem, tab. II, III.

(231) Idem, tab. III.

(232) Idem, tab. IV.

(233) Bielz, op. cit., tab. V, 3.

(234) Vedi altu esemplaru identicu de provenintia dacica la d. Fröhner, op. cit., p. VIII, rendulu 4. — Idem, altu esemplaru la Ant. v. Fr. v. Prokesch-Osten, *Inedita meiner Sammlung autonomer Altgriechischer Münzen*, Nr. 9 (Denskschrift. der Wien. Akad. ph. cl. IX p. 302).

(235) *Tromp. Carpat.* Nr. 939 fig. 50 si 44. Altu esemplaru identicu la Prokesch-Osten op. cit., Nr. 19, si la Fröhner l. c.

Petelea (Birk, cerc. Bistriti'a), mai multu de 200 bucati, doue diferite imitatiuni dupo drachmele amphipolitanice (236), 60% cu capulu lui Hercule si 40% cu allu Dianeii, avendu diametru 32—35 mm. si greutate 10 gramme (237);

Alba-Julia, tetradrachme dace, diam. 30 mm., greutate 9¹/₂ — 10 gramme (fig. 81, si Bielz op. cit., I, 2);

Cujiru, cerc. Orastia, langa muntele Cetatea, mai multe sute (238) de diferite marimi si typaruri, intre cari unele imiteadia medus'a orasiului Larissa (fig. 81, si Bielz, op. cit. I, 3; II, 1 si 3; III, 2 si 3; IV, 1—3 si V, 3; VI, 3; Archaeologiai értesítő III, Pest 1870, Nr. III, p. 88—99);

Vallea Casiloru langa Rehau, tetradrachma daca dupo cea thasica (Bielz, op. cit., IV, fig. 1), la unu locu cu ua tetradrachma barbara de argintu de forma vestu-celtica;

Sibisielu (Sebeshaly, cerc. Orastia) 395 bucati tetradrachme cu capulu barbosu, cu Dionysos thracicu si cu Dian'a (ap. Bielz, op. cit. II, IV, 1, 2; V, 2), diametru de la 34—36 millimetre, si greutate 11—13 gramme; si drachme, diametru 20—22 mm. (Bielz, op. cit. VI, 1) si greutate 2¹/₂ — 3 gramme.

Asemenea monede s'a mai aflatu in mai multe locuri necunnoscute alle Transilvaniei, si se pastreadia in Cabinetulu imperialu de antice d'in Viena cu insemnarea : *in Transilvania eruti*. (Bielz, op. cit., III, 1; IV, 2, 3; V, 1). Esemplare se mai afa la Lelewel, op. cit., tab. II fig. 7—9 compara Nr. 7 cu Bielz IV, 2; Nr. 8 cu Bielz III 2; Nr. 9, cu Bielz, II, 3) si la d. Fröhner (op. cit. rendulu allu douilea, prim'a medalie, pag. VIII).

§ 41

Ua noua proba co aceste monede au fostu batute chiaru in Transilvani'a ne o dà analys'a chimica a metalului d'in care suntu turnate.

La ua suta parti de greutate intra :

	auru	1.41 %
	argintu	18.75 »
arama, plumbu si alte		
metale neprecioase	79.84 »	
	<u>Totalu</u>	<u>100.00 »</u>

anume :

	argintu	33.82
	arama	54.42
	plumbu	9.40
	<u>Suma</u>	<u>97.64</u>

(236) Bielz, op. cit. tab. VI, 2, 3.

(237) Idem, p. 463.

(238) Dupo Dr. Rómer Flóris, *Kalauz*. Pest 1870 p. 16, doue mii esemplare, ceia-ce pare d-lui Bielz (op. cit. p. 461) ua erore in locu de 200.

transportu	97.64
auru	0.28
Parti accessorii si perdere	2.08
Totalu	100.00

Catatimea insemnata a aurului face probabile provenienti'a transilvana a argintului, d'in care nu se sciá a se estrage aurulu ; celle-alte parti accessorii sunt de atribuitu amestecarii argintului cu ua quantitate de bronzu, cam 61.95 % , argintu fiindu 33.82 % , si cupru 4.23 % (239)

D'in imprejurarea anco, co atari monede se gasescu arare-ori, si numai in Transilvani'a, se pote deduce co elle erau puçinu respandite, servindu mai multu in transactionile interiore alle tierrii care le batusera.

Catu despre eçoc'a candu elle au fostu puse in circulatiune, si de ce poporu anume, putemu dice cu sigurantia numai, co : acésta data nu e anteriora annului 340 înainte de Chr., (domni'a lui Philippu II), — imitatiunile amphipolitanice, nu anteriore annului 148 a. Chr., — nici posteriora annului 100 dupo Chr.; si cu ore-care gradu de probabilitate, co in acesti bani noi posedemu monet'a Daciloru, si prin urmare mijloculu de a cunosce gradulu de cultura allu arteloru plastice la densii si de a lamuri cestiunile symbolice si artistice ; acele monede ne dau , mai departe, probele preciose co Dacii cunosceú anco de multu ferulu, altu-feliu nu aru fi pututu sapá typarulu monedei, co ei cunosceú argintulu, care nu apare inaintea epocii de feru, lucrau minele, avéu legaturi comerciale in intru asia de întinse in catu monedele aduse d'in afara ne mai indestullandu trebuintiele, ei fura siliti a bate anco de timpuriu monet'a loru proprie, ceea-co alte popore, cá Hunii si Avarii n'au facutu niciua-data, iar Germanii si Slavii, cu totu contactulu loru cu imperiulu romanu si byzantinu, facura pré tardiu. (240)

Daciloru se atribue si unele imitatiuni de auru anepigraphæ dupo tetradrachmele de argintu alle lui Lysimachu (241), cum si falsii lysimaci de auru mentionati de Zamosius (242) Schönwiesner (243) si Eckel. (244)

Monedele de care vorbesce F. X. Hene (Beiträge zur dacischen Geschichte, Hermanst. 1836, p. 16, tab. I, fig. 2), co s'aru fi gasitu in 1826 la Turda in numeru de doue bucati de auru cu inscriptiunea ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣ(S)ΙΑ, cum si altele de care spune d. Neugebauer (245) co s'ar fi gasitu la Gradistea in Transilvania, si care au pe aversu : ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑΕΩΣ· unu capu; pe reversu : unu templu, in intru unu altaru, d'asupra caruia foculu arde, de ua parte ua figura umana, pre de alt'a unu asiuu; josu :

(239) Bielz, op. cit., p. 463—465.

(240) Se scie co pene la Carolu cellu mare Germanii nu avéu monede, iar Slavii chiaru pene intr'allu XI secolu.

(241) Mommsen, *Röm. Münzwesen* p. 697.— Duchalais, op. cit, p. 359, 360.

(242) *Anal. dac. Antiq.* CXI.

(243) *Notit. Hung. rei num.* p. 251.

(244) *Doctr. Num.* I, 61.

(245) *Bullettino dell' Istituto di Corrispondenza Archeologica*, per l'anno 1848 p. 50.

doue cutite, de auru, valoare trei galbeni, séu altu esemplaru de argintu, pe aversu : doue capete, pe rev. ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΙΑ, broasca tiestosa, d'asupr'a unu scutu si pe ellu ua lance, de amendoue partile cari'a se afla litera Σ, — tóte acestea suntu invederatu nisce falsificatiuni modernæ. (246)

E. Ceramic'a Daciei

§ 42

D'entre produsele industriei umane nimicu cá ceramic'a nu inlesnesce a urmari printre epoce inaintarile progresive alle inteligentii unei societati, unui poporu, si mesur'a aplicariloru omului cotre lucrurile artistice. (247)

Lutulu, accessibilu totu-dé-un'a, lesne a se modelá fiindu mole, si totu asia de lesne a se uscá la sore séu la focu, s'a intrebuintiatu anco de timpuriu in fabricatiunea a totu felulu de obiecte necessariu usului casnicu. De aceia artea olariei a fostu cunoscuta tuturoru poporeloru ce au unu nume in istorie; ea a lasatu urme numeroase pre pamentulu Daciei, si aceste monumente stravechi, anteriore multu cuceririi lui Traianu, trebuescu, pre catu natur'a si conditiunile descopeririloru ne permitu, studiate si classate de pre némuri si epoce, de pe formele si destinatiunea loru, de pre stylulu, ornamentatiunea, si caracterulu localu allu provenientii loru.

Dupo epoce, ceramic'a Dacici pre-románe se pote divide in ceramica preistorica correspundietore epocii inainte de cunoscerea metaleloru, epocii pure de piatra, séu neolithice; si in ceramica preistorica correspundietore epocii dupo cunoscerea metaleloru, epocii bronzului, si primei periode a epocii ferului.

Dupo natur'a intrebuintarii, ea se póte classificá: in ceramica domestica, in ceramica cineraria séu mormentale si in ceramica religioasa; séu, in 1° vase pentru pastrarea liquidelor si obiectelor de hrana; 2° vase de lutu si de versatu liquidulu, si 3° vase de beutu.

Dupo stylu si ornamentare, in 1° vase de stylu primitivu, cu decoratiune geometrica, si 2° vase de stylu orientalu cu representatiunea figurei umane si animale.

Dupo materie, ceramic'a Daciei face parte d'in ceramic'a cu pasta mole, adico ce se pote rade cu unu verfu metalicu séu cu ua piatra dura; si deosebimu: vase cu pasta mole, máta, foro nici-ua lustruiala, si vase d'in pasta mole, sclivisita, luciosa, fie sclivisirea totale, fie numai partiale.

Catu despre classificatiunea ethnica, ea ni se pare cá si imposibile, in faci'a pugineloru elemente de comparatu, ce ne ofera cate-va sapaturi si descoperiri intamplatore de pene acum.

(246) Arueth, in *Sitzungsberichte der phil.-hist.-Classe der k. Akad.*, VI, 307.

(247) Jacquemart, *Histoire de la Céramique*, Paris 1873.—Birch, *History of ancient pottery*, London 1858.

Sa vorbim mai anteu despre ceramic'a epocii de pétra, anume despre afjarile de la Vodastra in Romani'a, de la Tordasiu, Vallea Cernei si vallea Joajului in Transilvani'a.

Vodastr'a (248) trebue a se pune intre localitatile ce au datu celle mai multe si mai interesante specimene de olarie domestica, cu caracteru primitivu, cu forme variate si ornamente originale. De aci d-lu Bolliacu a scosu preste 300 vase, d'in care aproape 50 intregi, acoperite de ua coja de varu care cu anevoie se potescote, olarie grosolanu lucrata, reu fragmentata, facuta numai cu man'a, caci nu se vede nici-unu semnu de vre-ua rotunjitura prin rota. «In la-intru, dice d. Bolliacu (Tromp. Carp. Nr. 1010), se vedu vasele cá invertite pre vre-unu instrumentu de lemnu pote, séu si totu de pamentu uscátu, de care instrumente se gasescu forte multe, — éro de-a-fora tieluite numai cu man'a.» Elle suntu reu copte, unele chiaru uscate numai la sore; iaru ornamentele, — candu acestea esista—, suntu impresse cu degetulu, cu unghi'a séu cu unu instrumentu de pétra, si suntu séu rotunde, aduncite in pasta, séu in zigzaguri si cadrilatura esacte, in trasuri perpendiculare, in renduri de impunsaturi regulate séu neregulate, in briuri in relievu cu crestaturi, séu in briuri mai aduncate, cum si cu semne caracteristice pre densele cá titi'a cu doue atarnaturi, analoga triunghiulu aduncitu in pasta de pre idolasii de lutu aflati totu acolo.

Lutari'a de la Vodastra, de diferite forme, dimensiuni, si pentru diferite usuri alle vietii intime si sociale, se póte imparti astu-feliu (249) :

1. Vase mari spre conservarea substantieloru alimentare, *amphore*, si spre tinutu apa, *hydrie*. Tab. M, Nr. 1 representa unu borcanu (nalt. 25 cm. perimetru 76 cm.) cenusiu, ovoidu, strimtu la gura, cu doue manusi si cu vargi concentrice trase cu degetulu de susu pene josu; unu altulu de aceiasi culore, ornatu cu impunsaturi regulate cu doue manusi mari, figureadia pre tab. L, Nr. 1; alte cinci se potu vedé pre stamp'a publicata de d. Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 1255, fig. 16, 17, 18, 23 si 24.

Fig. 84.

2. *Vase de fertu la focu*, cum de esempla, frumosulu vasu de pamentu roscatu (nalt. 12 cent., perim. in largimea cea mai mare 63 cm.), cu doue manusie (tab. L, Nr. 3), d'in argilu subtire, sclivisitu, cu ornamente rotunde aduncite in pasta; vasulu roscatu cu patru boldurimanusi, si cu trasaturi inegali, de pre tab. L, Nr. 2, (nalt. 12 cm. perimetru 53); vasulu cenusiu (fig. 84) de 18 si jum. centimetri inaltime si 47 perimetru la gura, de pamentu negru, cu

(248) *Trompeta Carpatiloru* Nr. 965, 1010, 1059, 1137, 1255.

(249) D'in acestea d. Bolliacu desemnandu pre ua stampa (Tromp. Carpat. Nr. 1255) 133 bucati,

scoici si melci asiediate spre a ferbe impreuna ; vasulu de pamentu cenusiu sclivisitu (fig. 85) ornatu de crestaturi cu unghi'a, cu ua manusic-boldu. cu alt'a gaurita (nalt. 12 cm. perimetru peste briu 49 cm.); vasu de pamentu negru (fig. 86) cu multe

Fig. 85.

Fig. 86.

semne co a fertu la focu ; altulu (fig. 87) cenusiu, cu patru manusi (nalt. 15 cm. perimetru 60). Mai vedi pe stamp'a citata a d-lui Bolliacu fig. 4, 25, 70 a, 70 b, 89, 90, 98, 125, 126. 88.

3. *Vase de beutu*, cá celle de pre tab. L, Nr. 6 (nalt. 15 cm. perim. 46) de pamentu negru curat, doue manusi rupte, cu ornamente d'in zone orizontale punctate, si in josu de briulu cellu mare, d'in zigzacuri si cadrilatura forte esacte; tab. L, Nr. 9, vasu de beutu cu doue manusi-boldu si cu ua titia cu doue atarnaturi (nalt. 10 cm. perim. 46); tab. L, Nr. 10 (nalt. 7 cm.) idem, de pamentu cenusiu, cu ua manusia gaurita, cu ua bordura lata in reliefu langa buze, si aduncaturi cu unghi'a; tab. L, Nr. 4 (nalt. 11 cm., perim. 45) cu doue manusi, trasuri cu degetele, pre ua parte de la drépt'a spre stang'a, si pre cea-l'alta de la stang'a la drépt'a; altu vasu de beutu (fig. 88), de pamentu roscatu, cu doue manusi boldu (nalt. 12 cm. perim. 58),

Fig. 87.

Fig. 88.

am allesu d'in ello cate-va mai caracteristice, ce se potu vedé pre tab. L si M, Nr. 1, cum si figurile intercalate in textu Nr. 84—94, 108 si 112.

cu ua bordura pre sub buze si cu trasuri perpendiculare aduncite cu degetulu. Alte esemplare vedi pe stamp'a mai susu citata fig. 11 , 12, 60, 64, 67, 68.

4. *Cupe, cáne, bardace si teasuri de beutu*, cá celle de pre tab. L, Nr. 5 (nalt. 18 cm. perim. 47) , Nr. 8 (nalt. 5 cm. perim. 22) in forma de potiru , si Nr. 13 (nalt. 6 cm. perim. 16) cu doue manusi lipite de corpu, si cu doue dungii facute in relievu. Mai vedi la d. Bolliacu l. c. fig. Nr. 10, 13 a, 13 b, 18, 27, 28, 31, 32, 34, 35, 69, 71, 78, 79, 83, 87, 99, 101, 116.

5. *Vase mici de atarnatu spre luminare*: fig. 89, strimta la gura, de pamentu cenusiu, cu doue manusi gaurite (nalt. 10 cm. perim. 34). Alte esemplare, la d. Bolliacu l. c. fig. 77, 81, 82.

6. *Vase mici cu capace*, ap. d. Bolliacu l. c. fig. 123 (gavanasiu de pamentu cenusiu), cu bordura pronuntiata (nalt. 8 cm.) si 124 (idem fora bordura si fora manusie).

7. *Tipsii, strachini si gavane séu patelle*, cá fig. Nr. 7, tab. L, tipsie mica de pamentu rosiatecu, cu ua singura manusie gaurita pentru atarnatu, cu margine regulata si impodobita cu crestaturi potrivite (nalt. 6 cm. perim. 51); alta tipsie mai mare (fig. 90), rosiatrica, cu bordura lata , cu doue manusi preste dens'a, impodobita cu impunsaturi; nalt. 10 cm. perim. pe sub manusi 82 cm.— Strachina roscata (fig. 91) pucinu adunca, pe picioare-bolduri (nalt. 4 cm., perim. 45). Mai vedi la d. Bolliacu l. c. Nr. 33 (tipsie), Nr. 118—119, (gavane).

8. *Strecuratori* , cá palni'a-strecuratore de pamentu rosiatecu, tare (nalt. 7 cm. perim. 27), de pre tab. L, fig. 12; altu esemplaru d. Bolliacu l. c. Nr. 59.

9. *Vasu imitandu trunchiulu unui corpu de animalu* (nalt. 11 cm. perim. 45), de pamentu cenusiu, servindu pote de cupa de beutu (fig. 92).

Fig. 89.

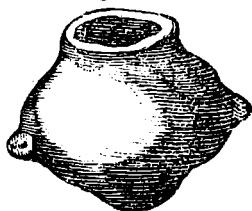

Fig. 91.

Fig. 92.

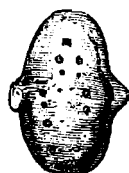
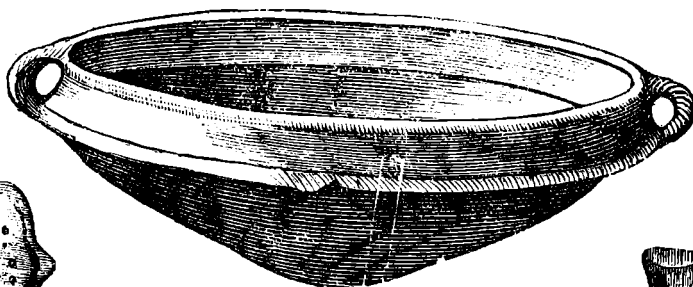

Fig. 93.

Fig. 94.

10. *Capace mari*, ap. d. Bolliacu l. c. fig. 61, 62, 63, 91, unele cu patru resuflatori (ib. fig. 100).

11. *Linguri*, cá cea de pre tab. L, Nr. 17 (lung. 9 cm. perim. 10), la d. Bolliacu, l. c. fig. 103, 104, ceia-ce probeadia lips'a instrumentulului de metalu ca sa scobésca lemnulu.

12. *Instrumente de tiesutu* (Bolliacu, l. c. Nr. 127, 120, 121, 122), de lustruitu séu sclivisitu (id. 44, 75) si de insiratu (id. 95, 109).

13. *Idoli*, cá cei de pre tab. L, Nr. 11 a, 11 b si 14 si fig. 108 si 112; mai vedi la d. Bolliacu, l. c., Nr. 52.

14. *Mesciore pentru sacrificii, séu pentru jucarii de copii*: tab. L, Nr. 18 mesciora census pe patru picioare lustruita d'asupr'a, nalt. 6 cm. Alte esemplare la d. Boliacu. Nr. 53, 66.

15. *Vase mici de sacrificatu séu pentru jucarii de copii*: tésuri (Bolliacu l. c. 37, 40) cupe (Nr. 38) ulcele (Nr. 39, 97, 128 a si tab. L, Nr. 20).

16. *Obiecte de insiratu*: tab. L, Nr. 16 a, 16 b, 16 c.—La d. Bolliacu l. c. Nr. 72, 107, 108, 117.

17. *Buzdugane* (fig. 93) de pamentu galbuiu, tare, pe la mijlocu cu noue cuie d'in acelasiu pamentu, si cu gauri preste totu neregulate (lung. 8 cm. perim. 17).

18. *Cylindre* cá fig. 94, (nalt. 9 cm. perim. 30), gaurite, mai largi la capataie.

19. *Bule conice pentru prastie* (aprope ua suta, lung. 8 cm., perim. 13 si 14), si sururi gaurite si infundate, la d. Boll. Nr. 49, 57 (bule), 46 (solu, lung. 8 cm., perim. 12)

20. *Greutati de aduncitu in apa*.

21. *Pyramide séu conuri* peste cari se punéu vasele de lutu mole a se coce la focu pre vetre deschise, cá tab. L, Nr. 15, si la d. Bolliacu l. c. Nr. 94, 96.

22. Obiecte ce nu se potu defini (Boll., l. c. 41, 43, 55, 56, 65, 84, 106, 110, si tab. L, Nr. 19).

Ua data cu acestea d-lu Bolliacu ne spune co a aflatu si cioburi d'in doue strachini smaltiuite cu smaltiu forte grosu, negru, albu si verde, colorea négra fiindu incrustata in desemnuri cu linii drepte si linii curbe, cum si unu numeru de lulele negre, albe si galbui (Boll. l. c. Nr. 73, 111—115), obiecte probabilu cu multu mai moderne de catu vasele si uneltele delutu si de pétra preistorice alle Vodastrei. (250)

§ 44

Olari'a de la Turdasuiu, mai pucinu numerosa si variata, de cotu cea de la Vodastra, nu este anso cu acést'a mai pucinu interesanta. (251)

(250) Al. Odobescu, *Fumuri archeologice scornite d'in lulele pre-istorice*, in *Columna lui Traianu*, an. IV Nr. 4.— Cu tóte acestea s'a gasitu nu numai in movilele d'in Americ'a de nordu, asemenea lulele, (intr'ua movila pene la 200 de ua esecutiune perfecta; Cf. Lubbock, op. cit. p. 246—247), déra si in morminteleforte antice d'in Britani'a-mare, Galli'a, Germani'a. Vedi *Bellefouet, Ethnogenie gauloise*.

(251) Gooss, op. cit., XIII, 257—259; XIV, 601—611.

Formele ce ne 'ntampina suntu : ole, vase, căne si cupe de beutu, strachini si talere, pachare conice cu picioru rotundu cännelatü, vase semi-globulare cu patru picioare, altele mai mici ovale, patru-unghiulare si optu-unghiulare, vase cu manusi 'nalte in form'a capeteloru de animale (252), tóte lucrute cu man'a, grele, multe avendu partea de susu separata de cea de josu printr'ua sectiune ascutita, iar in locu de manusie, — bolduri rotunde si patrute. Materialulu acestoru vase si hãrburi este argilulu cu nisipu si pietrisiu amestecatü, iar colorea predominanta : cenušie, rosia-tica si rosiiu-inchisa ; la unele peretii suntu forte grosolano facuti cu grauntie neregulate de quarzu ; la altele, suntu multu mai fini, mai potriviti si mai subtiri. Ornamentatiunea consista la celle d'anteiu : d'in simpla scliviseala, séu apasaturi cu degetulu prelungite une-ori in trasuri verticale ; la celle de allu douilea : d'in punsaturi cu unghi'a, cu unu osu séu lemnü ascutitu, ori in fine cu va corda legata imprejuru ; unele suntu zugravite ; liniile mai adesea paralele séu dispuse in triunghiuri si rhomburi, nici ua data nu suntu curbe. S'a constatatü peste trei-dieci modele de ornamentatiune, d'in care reproducemu aci dupo d. Gooss (op. cit. XIV, 602) urmatorele :

Fig. 95.

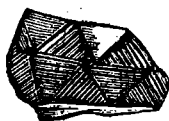

Fig. 96.

Fig. 97.

Fig. 98.

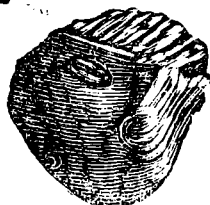

Fig. 99.

Fig. 95 este unu hãrbu cenušiu-inchisu, impodobitu cu linii paralele intre care se afla triunghiuri implinite cu linii oblice. Fig. 96, unu altu hãrbu rosiiu, are mai multe siruri formandu rhomburi intre doue trasuri paralele. Fig. 97 reprezenta unu hãrbu avendu la marginea de susu ua corona de apasaturi circulare, de unde se cobora linii oblice alcatuindu triunghiuri paralele. In fine, fig. 98 este unu hãrbu rosiiu-inchisu, cu unu briu la margini si doue triunghiuri, alle caroru verfuri se infasiora in cate doue volute, ornamentatiune zugravita cu ua colorea rosia-inchisa. Totu in asia chipü este si ornamentatiunea cu linii paralele incliuete de pe vasulu aflatu

(252) Esemplare analoge s'a aflatu la Hissarlik (Schliemann, Antiq. Troyennes, fig. 540, 1893, 2299, 2521, 2952).

la Turdasiu (ap. Gooss, op. cit. XIV 602 Nr. 12). Pre unele hãrburi se observa ty-parulu impletituriloru de trestii, peste care fusese pusu vasulu anco in stare umeda (ap. Gooss, l. c. Nr. 5 p. 602, 603). Altele (fig, 99), nalt. 8.5 cm., lat. 9.5 cm., reprezenta unu capu umanu in reliefu, cu nasulu sfaramatu, ochii in lungu tiaati si fora gura si frunte, ceea-ce amintesce armele de la Hissarlik (ap. Schliemann, Antiq. Troy. fig. 767, 768, 878, 1275, 1427, 2893). Vedi despre altu fragmentu cu identica reprezentatiune, gasitu la Turdasiu, Gooss, op. cit., XIV, 610.

Vasele de la Turdasiu anso ne intereseadia si mai multu prin semnele constatate pre densele. d'in care reproducemu (fig. 100) cate-va mai josu (dupo Gooss, op. cit. XIV, pag. 605 taf. III).

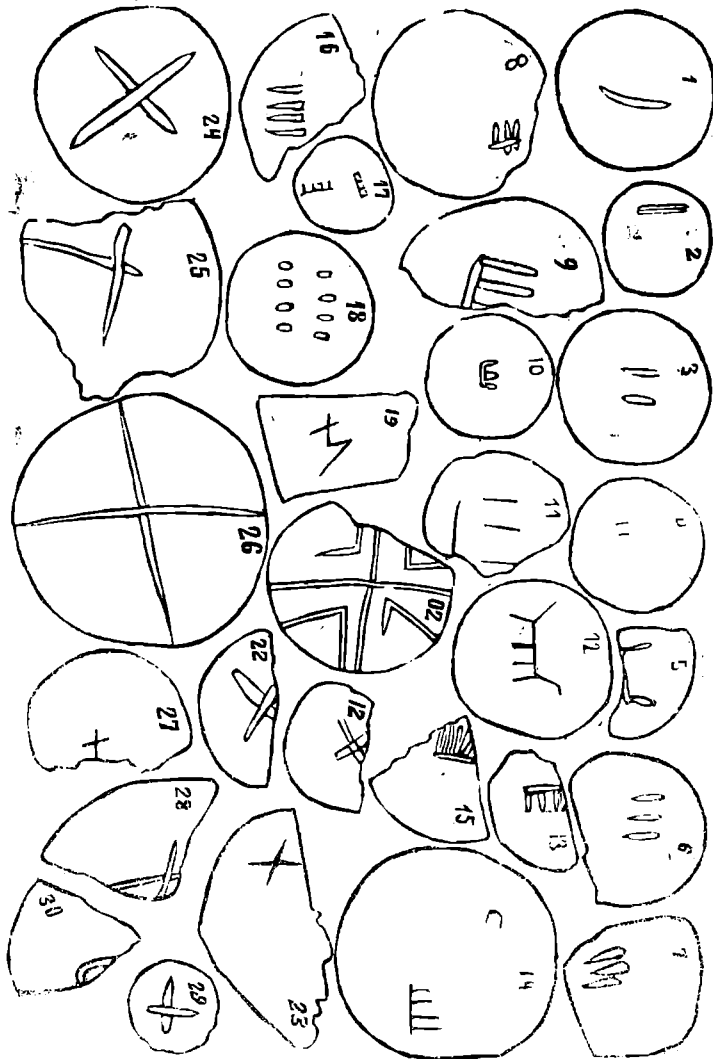

Fig. 100.

Asupra semnificatiunei acestor'a invetiatii nu sunt de acord. Pre cându profesorele Schaafhausen le iá dreptu semne de mesura, pre unele aflandu-sǎ in realitate cifrele 1, 2, 3, 4, 5, 8, iar dr. Voss, dreptu semne alle fabricantiloru, invetiati cá Kopermitzky, Jaquinot, Woldemar Schmidt, Kollmann si Gooss (op. cit. XIV, 604) le considera cá symbole religiose, puse pe vasele intrebuintiate la sacrificiulu domestic sǎu la immormentare. Asia, Nr. 9, 13, 14, 15, 17 (correspondietore ornamenteloru trojanice, Nr. 279, 281, 2534, 2541, 2605, 3150, 3413 d'in oper'a Antiq. Troyennes, a d-lui Schliemann) aru representá vetro de sacrificiu cu limbi de flacari asupra-le. Nr. 11 asemenatu carousseleloru (adica niste obiecte de lutu in form'a rotii cu capetina intrǎga) de la Hissarlik (ap. Schliemann op. cit., Nr. 3229) precum si Nr. 20 (comp. Nr. 39, 2623, 2867, 3358 ap. Schliem. (aru avé iarasi ua semnificatiune religioasa, ca si crucea de pre Nr. 22, 24, 25, 26, 27, 28 si 29, ce se regasesce pre carousselele trojanice si pe Vulcani (adica rote de lutu cu jumetate capetina) (ap. Schliem. op. cit. Nr. 241, 301, 316, 450, 456, 538, 539, 549, 551, 2413, 2513, 2642, 2806, 2892, 2948, 2983, 3092, 3116, 3273), cum si pre vasele de la Mycene, cruce cu semnele celloru patru cuie, *suastic'a* formata de doue bucati de lemnu incrucisiate si fixate cu patru cuie, la punctulu de intalnire allu caror'a se producea prin frecare foculu sacru, prin ajutorulu unei a trei'a bucati de lemnu (Schliemann, Mycènes, trad. Girardin, p. 132; Jacquemart, Histoire de la Céramique p. 29). In Nr. 12, in fine, professorele Finály vede representatiunea unui callu. (Compara carousselele de la Schliemann, op. cit., Nr. 34, 36, 245, 257, 288, 298, 2393, 2423, 3143, 3318, 3323, 3413 cu figuri de antilopi, iepuri etc. Cu forma mai caracteristica figureadia callulu si pre ua butelie etrusca de la Radenbach, ap. Lindenschmidt op. cit. III. V. 2 d, si pre alt'a de arama, de langa Waldalgesheim, ap. Lindenschmidt, op. cit. III, I : 2).

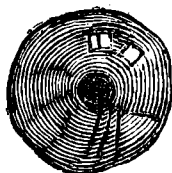
Printre alte obiecte de lutu descoperite la Turdasiu merita atentiune :

1°. Rotele scivisite cu desemnuri pre elle, reproduse mai josu (dupo Gooss, op. cit. XIV, 607, taf, IV, 1, 2, 3) care amintescu carousselele si vulcanii de la Hissarlicu, de la Terramare, d'in statiunile neolithice d'in giurulu Bologniei (adi in museulu d'in Moden'a, publicate de profess. Bianconi), cum si de la Villanova (collect. comitelui Gozzadini), obiecte in forma de rote cu ornamente diverse : insecte, arbori, flori, cerbu, capre, iepuri, paseri, sore, luna si stelle. Fig. 101 se asemena cu figurele de la Schliem. 161, 176, 344; fig. 102, cu fig. 452 si 166; iaru fig. 103 cu fig. 2631. Gooss (op. cit. XIV, 604) amintescu anco doue roti gasite la Turdasiu, un'a identica cu fig. de la Schliem. 336, 2451, 3226 si 385; alt'a, cu cincii manuchi de radie, fie-care d'in cate trei linii indouite, si cu marginile ornate cu ua corona de perle, identica cu fig. 391, 26 d'in Schliemann. Atari rote de pamentu, fora ornamente ansa, s'a aflatu si la Vodastra (Tr. Carpat. Nr. 1255 fig. 117).

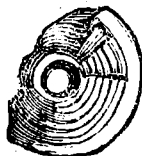
2°. Figuri de lutu : trunchiulu unui omu cu capulu sfaramatu (fig. 104) cu bratiile indicate prin bolduri, si cu vestmintele, prin linii (nalt. 6.5 cm., latimea d'asupra umeriloru 7.5 cm); trunchiulu unei femei asemenea (ap. Gooss, op. cit., XIV,

607, taf. IV, 5); unu idolu, nalt. 8 cm., lat. 3 cm. (fig. 105), cu capulu tiuguiatu la spate, ochii arrettati prin doue puncte, iaru gur'a printr'ua linie curba sub nasu. Celle doue mâli, d'in care cea drépta tine unu obiectu discularu, cea stanga are numai patru degete, suntu un'a langa alt'a pre pantece; mai josu se afla ua cruce aduncu sapata; iaru in spate unu zickzacku si unu semnu in form'a lui V. Unu altu idolu (fig. 116), nalt. 5 cm., lat. d'asupra cotului 3 cm.), are bratiile gaurite si in

101

102

103

104

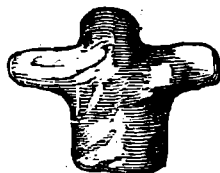
105

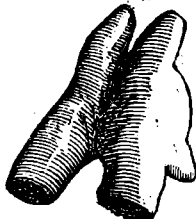
106

107

110

111

112

112

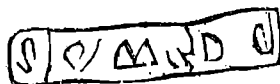
113

109

114

115

form'a manusiei. Mai vedi la Gooss, op. cit. XIV, tab. IV, 11, unu idolu, ochii indicati fiindu prin doue linii orizontale; nasulu, printr'unu micu relievu; gur'a lipsindu cu totulu, perii capului, separati in triumphiuri.

Asemeni omuleti diformi 'i intalnimu nu numai la Vodastra, Calomfiresci, Crasani in Romani'a (253), la Vallea Nandrului in Transilvani'a, déro si la Mycene, la Cypru si la Hissarlicu in Asi'a mica. Sa se compare de esemplu, trunchiulu de alabastru de la Vallea Nandrului (fig. 107) cu cellu de la Vodastr'a (fig. 108), de la Hissarlik (ap. Schliemann op. cit., Nr. 563, 562, 564, 566, 578, in care d. Schliemann recunosce idolii iliaci ai dieitii Minerva $\Theta\epsilon\alpha\ \gamma\lambda\alpha\upsilon\kappa\omega\pi\iota\varsigma\ \ 'A\theta\eta\nu\eta$ [254]) si de la Mycene (Schliemann, Mycènes fig. 212); idolii fig. 104 cum si cellu de la Gooss op. cit. XIV, tab. IV, 5, sa se compare cu fig. 537 si 565 de la Schliemann, Antiq. Troy.; figura de lutu (fig. 109), ce servia pote de manusie la unu vasu (nalt. 8.5 cm., lat. 7 cm.), pre capu cu noue gauri pentru introducerea de ace séu de podobe de pene, este aproape aceiasi cu idolii de la Tyrinthu (Schliemann, Mycènes fig. 10) si de la Mycene (id. fig. 90—92). Unu idolu aflatu la Turdasiu de cotre domnisioara de Torma (255) nalt. 5.5 cm., correspunde figuriloru de la Schliemann, Antiq. Troy. 604, 3472, 2743. Obiectulu de lutu representandu capulu unui animalu cornutu (fig. 110) 'si afla paralele in capetele de boi si cai de la Schliemann (Ant. Troy. fig. 2952 si 2521; Mycènes fig. 58, 114—119), ca si fig. 111, cu care sa se compare mai multe d'in Schliemann (Ant. Troy. fig. 334, Mycènes fig. 118), si alte esemplare de la Pilin (Antiquités préh. de la Hongrie, tab. XIII, 10—15). Trunchiulu de idolu (fig. 104) de la Turdasiu sa se compare cu idolulu fora capu de pamentu censusu (fig. 112), nalt. 9 cm. perim. 21, cu peptulu bine desvoltatu, si cu pantecele cá de femeie insarcinata.

Capetele de lutu (fig. 113, nalt. 5 cm., lat. 6 cm.; si fig. 114, nalt. 4.5 cm., lat. 5 cm.) cu sicse gauri spre aceiasi destinatiune cá la fig. 109, au servitu de siguru de manusi la niste vase.

3°. Prasneleri, greutati la plasa, pyramide conice, inele, vase mici pentru jucarii, si palniore identice cu cele de la Schliemann Antiq. Troy. Nr. 3292 si 3295, servindu pote la turnatori'a bronzului.

4°. Fragmentulu unei colonne (2.5 cm. nalt.) cu diferite semne pre dens'a, d'in care unulu semana literei B (fig. 115) si amintesce carousselele de la Troja (ap. Schliemann, Nr. 3001 si 2633).

§ 45

In alte siese statiuini prehistorice d'in vallea Cernei si vallea Joajului (256) s'a a-

(253) Vedi mai susu part. II, cap. XI, § 32, si tabell'a L, Nr. 11 a, 11 b si 14.

(254) Professorele Max Müller (*Akademy* d'in 10 Ienuariu 1874) nu admite cá epitululu home-ricu datu Minervei, de $\gamma\lambda\alpha\upsilon\kappa\omega\pi\iota\varsigma$ sa semnede <chipu de bufnitia>. Schliemann, din contra admite atare semnificatiune, presupunédu co mai anteu dieitii'a a primitu astu titlu cá dietia Aurora; apoi i s'a atribuitu faci'a de bufnitia. Cf. *Troia und seine Ruinen*, Rostock, 1875 p. 16.

(255) Gooss, op. cit. XIV, 610.

(256) Idem, op. cit., XIV 612—620.

flatu, pre langa unu mare numeru de unelte de pétra : nuclei, sageti, cutite, cutitoaie, ferestraie, ciocane, dalte etc., — si vase de lutu cu form'a cea mai primitiva. Aceste siese statiuni suntu : Joseni (Zsoszán), Vallea Nandrului (Nándorválya), Nandru (Nándor), Pescerea d'in Nandru (esplorate cate si patru de cotre domnisoara de Torma), Kirsitiu (Kersetz) si Pescer'a d'in vallea Joajului.

Olari'a de la Joseni, Pescer'a Nandrului si Kirsitiu presenta acelasu caracteru cá cea de la Turdasu.

In Vallea Nandrului, pre langa ua cupa 8 cm. nalta, cu manisie si ornamente facute cu degotulu, se constata pre hàrburi d'in lutu mai finu, mai framentatu si mai bine coptu de catu cellu de la Turdasu, pene la 15 mustre pentru podobe, multe conuri gaurite cu semne pre densele, vergela lungi pentru schivisarea pote a uneltelorü de pétra si de osu, cu diametru patratu d'in pamentu arsu, séu numai uscatu, unu toporu de lutu, si vase in miniatura cu si fora manisie, unele pentru joculu copiiloru, altele, identice cu celle troyanice (Schliemana Nr. 1226 si 1116), servindu dreptu mesura la turnarea bronzului topitu.

La Nandru, afara de olari'a cu ornamentele constatate in vallea Nandrului si Turdasu, s'a aflatu noi specimene cu linii curbe si besicutie, semi-cercuri in reliefu cu puncte centrale apazate, aduncaturi mai mari prin mijloculu unü instrumentu concavu, nasturei de form'a linteï in cercuri séu in grupe de cote trei si mai multi, impresi dupo facerea olei in pasta anco umeda.

Reproducemu mai josu ornamentele dupo trei hàrburi (fig. 116, 117, 118), care potu servi dreptu probe caracteristice acestei statiuni (257). Numeróse suntu si inelurile séu margelele de pamentu gasite totu aci.

Fig. 116.

Fig. 117.

Fig. 118.

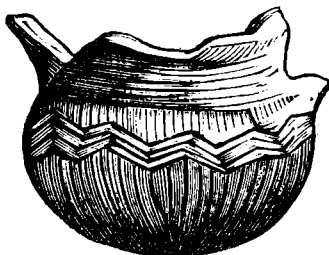

Fig. 119.

In pescerea d'in vallea Joajului (cerc. Alba-Julia, Gyogy) in fine, printre oseminte de bos primigenius si bosurus, si oseminte de omu, s'a datu peste multe vase iden-

(257) Idem, op. cit., XIV, 602, tab. II, Nr. 3, 6, 11.— Ibid., Nr. 8.

tice cu celle de la Pilinu (ap. Antiq. préh. de la Hongrie IX, 1, 3). Unulu, cu pantece secunde si cu manusi ridicate, este ornatu cu trei siruri duple de zickzackuri, d'in care pleca in susu si in josu mai multe linii oblice; altulu, cu manusi asemenea ridicate, are ua basa forte mica; unu allu treilea (fig. 119), ua cana roscata, (marim. 9 cent., diametru cellu mai mare 11 cm.), cu manusi'a rupta, impodobita la margine prin linii mici oblice, sub care se 'nfasiora patru şnure paralele, cu briulu d'in trei linii in zickzackuri, in josulu caror'a alte linii grupate in patru triunghiuri sferice se intalnescu tote in punctulu mijlociu allu basei, systemu de ornamentatiune, care, dupo dr. Klopffleisch, s'aru fi regasindu pre momiiile egyptene (258). Liniile suntu d'in impunsaturi facute cu ua sula de osu, iaru aduncaturile umplute cu calce séu pamentu albu, cum acést'a s'a constatatu si pre vasele de la Turdasiu, vallea Nandru-lui, pe celle d'in Ungaria si de la Hissarlik (Schliemann, fig. 724—738). Unu allu patrulea vasu d'in Joasulu-de-josu (Al-Gyogy) este cu totulu asemenea cellui precedentu, numai co pe pantece suntu siepte triunghiuri implinite prin linii cu impunsaturi, iaru verfurile triunghiurilor, indreptate spre punctulu centralu allu basei, alcatuscu ua stea cu siepte code.

§ 46

Afara de aceste optu statii preistorice, in nenumarate alte localitati s'a constatatu depozite intregi de hãrburi necercetate in de aproape, vetre ce au servitu la cocerea olariei, cu ramasiie de cenusie si carbuni, chiaru cu acelle pyramide trunchiate séu conuri inalte pene la 17 cm., gaurite la verfu, cá prin mijloculu unui instrumentu ascutitu, sa se pota elle randui si espune in directiunea unde batea ventulu, spre a se afştia carbunii aprinsi d'in giuru-le; in fine vase, care prin stylulu ornamentarii loru, si prin parallelismulu cu productele analoge d'in alte tierri, appartinu de siguru epoei anteriore civilisatiunei romãne in Daci'a.

Printre depozitele de hãrburi si vetrele semnalate in Transilvani'a, vomu citã cá mai principale :

Agnit'a, cerc. Sibiu, vetre, conuri trunchiate si remasitie de vase de diferite forme, celle mai multe de lucratura barbara; *Doboli*, cerc. Brasiovu, urne de pamentu rosaticu, cu pareti grosi, urciore, cane si cupe gaurite cá pentru filtratu; *Arkita*, cerc. Sibiu, vetre, ulcele si canutie de culoare rosie inchisa; *Borcutu* (Bekokten, Báránykut, cerc. Sibiu), depositu de hãrburi cenusie, carbuni, grosu $\frac{3}{4}$ "', la aduncime de 94 cm. sub pamentu, cu mii de conuri trunchiate, multe anco neutilisate, si obiecte de lutu cylindrice, 13 cm. nalte si 10.5 cm. diametru, pre la mijlocu pucinu mai inguste, asemenea celloru de la Szent-Andras (langa Crisiu, fig. 120), pre la mijlocu pucinu

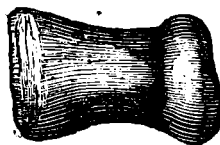

Fig. 120.

mai inguste, ceea-ce face a se presupune ca aci aru fi fostu fabrica de asemenea unelte ; *Gvșteriti'a*, vetre, vase, pyramide trunchiate, jucării de copii, talerasie, canutie, si unu mistretiu de lutu ; *Lovnicu* (Leblang, Lebnek, cerc. Brasiovu), vetre, 4' latime si 6' lungime, si unu campu intinsu de hãrburi ; *Bundorfu*, cerc. Sibiu, locu de arderea olariei, lung. 68 pasi, forte largu, aduncu pene la 4', plinu numai de cenusie, de tiãndari de talere, hãrburi si totu felulu de ciolane ; *Boiu-mare*, cerc. Deju, vetre si hãrburi ; *Sebesiu*, vetre cu cenusie, pamentu arsu, carbuni, in aduncime de 2—3', si hãrburi ; *Netusiu*, cerc. Sibiu ; *Sin-Avram*, cerc. Odorheiu, mari deposite de hãrburi si lutu arsu ; *Proștea-mare*, mai multe conuri trunchiate ; *Mercurca* idem ; *Sibertu*, idem ; *Simleu*, depositu de cenusie cu carbuni de lemn, si 11 conuri trunchiate ; *Crisiu* (Deutsch-Kreuz, Szaaz-Kereztur, cerc. Sibiu), tuburi de lutu cilindrice manusie ; *Sinc'a-mica*, trunchiuri de lutu in numeru de 23 gaurite la unu capetu (tab. M, Nr. 14), analoge pote conurilor trunchiate, sãu trunchiurilor cu desemne lung. 6 cm., gasite in necropolele de la Villanova, Marzabotto si Vulci (Gozzadini, *la necropole de Villanova* p. 38 seq.), pe care d. Gozzadini le tine dreptu obiecte simbolice egyptene. (259)

§ 47

Vasele gasite intr'unu mare numeru de localitati d'in Transilvani'a suntu asia de variate in forma, ornamente si fabricatiune, in catu clasificarea loru pre epoce, specie si graduri de cultura, este ca si imposibile.

Ne vomu margini a semnalá cate-va mai interesante, ocupandu-ne neaparatu numai de celle ce se paru ante-románe :

Vasele mai multu sãu mai pucinu cilindrice, cu manusi mici la margini sãu la periferie pentru petrecerea unui șnur, ori cu bolduri massive, adesea gaurite, cu pantecele mari si grose, mai allesu in josu, cu bas'a forte ingusta, sãu ascutita, sãu cu unu picioru conicu sub basa, d'in care cauza nu potu stá pre pamentu de catu intr'ua parte ; ori vifite in ceva anume, amintescu esemplare analoge d'in mormenturile de la Pilinu, d'in statiunile lacustre d'in Elveti'a, olari'a de la Villanova si Boloni'a.

La Gușteriti'a printre alte vase merita a se mentioná ua cupa eleganta (fig. 121, diam. 21.5 cm.) de form'a cupeloru de bronzu etrusce de la Hallstadt ; ua ulcica (tab. M, Nr. 10), cu ornamente simple consistandu d'in ua serie dupla de puncte si linii oblice (260), cum si vasele desemnate pre tab. III, 1, 3 ; V, 4 d'in *Transilvani'a*, period. Zeitschr. II, 1833.

Hãrburile de la Bardotiu suntu forte bine arse si ornate cu linii simple, triunghiuri, cercuri si ellipse (261). Urn'a descoperita la Bundorfu este cu largi pantece,

(259) Gooss, op. cit. XIII, 208—263 ; XIV, 142.

(260) *Archiv für oesterr. Gesch.*, XV, 327. — I. C. Schuller, *zur Frage über den Ursprung der Romanen und ihrer Sprache*, Hermannst. 1855 p. 19 nota 33 credea a fi descoperitu pre asta urma, ca si pre celle de la Bistriti'a, tab. M, Nr. 5 si 9, seunnele unui alfabetu celticu.

(261) *Arch. für Siebenb. Landesk.* n. f. IX, 18. Orban, I, 223. — *Erd. muz. évk.* V, 184.

ornamente trase cu graphita, si are patru bolduri pentru apucatu. Cea de la Mediesiu (16.5 zoll. nalt.) este forte frumoasa si bogatu impodobita. La Gernesig (cerc. Muresiu-Osiorheiu) se pastreadia in museulu d'in Clusiu, 14 vase de lutu cenusiu si roscatu inchisu, reu copte si facute numai cu man'a, urne 25 cm. nalt., strimte la gutu, cu doue bolduri de apucatu ; altele 16 cm. nalt., cu picioru ingustu si gutulu conicu ; urne 14 cm. nalt., cu gutulu lungu si elegantu ; ole , cupe si cane cu linii verticale in parallela si triunghiuri trase cu graphita (Gooss, op. cit. XIII, 222 — 223). Urnele de la Cicu-sin-Giorzu (cerc. Odorheiu), nalt. de la 11—13 cm., au picioru si gutu cilindricu, si doue manusie ; celle d'in prajm'a Bistritiei (cercu Bistriti'a), desemnate pre tab. M, Nr. 5 (nalt. 5'', perimetru 5 $\frac{1}{2}$ '') si Nr. 9 (nalt. 6'', diametru 6 $\frac{1}{4}$ '') s'a aflatu ua-data cu segmentulu unui mare si largu vasu (tab. M, fig. 2) nalt. 1', diametru 1' 1'', ornatu cu cinci linii in zigzackuri, ornamentatiune streina stilului d'in epoc'a, pura a bronzului, fiindu posterioru acesti'a. Urcioru frumosu , de si lucratu numai cu man'a, s'a aflatu la Copotiu, cerc. Odorheiu.

In fine, trebuie sa mentionam si ua grupa interesanta de vase constatata pene aci numai in Daci'a : acelle vase largi cu trei picioare, cum este es-mpularulu impodobitu cu meandre de la Balomiru (cerc. Orasti'a) [262] si cellu de arama de la Cotlea (Zeiden, cerc. Brasiovu) reprodusu pre tab. M, Nr. 3, (11'' nalt. 8'' la mijlocu, 5'' la margine) cu doue manusi (263). Intogmai acestor'a d. Schliemann a gasitu la Hissarlicu, in patri'a antica a Phrygiloru, preste 30 vase de pamentu cu trei picioare la mare aduncime (264), cum si la Mycene (265), ceea-ce aru fi, dufo d. Gooss (op. cit.

(262) Arch. Köz. VI, 164, VII, 187.

(263) D. C. Bolliacu, Tromp. Carpat. Nr. 846 raporta co la Pescer'a cu olele d'in obarsi'a Ialo. mitiei : «tradiutiunea spune co suntu bestrani cari au apucatu aci multe ole intregi : erau uncle pre trei picioare si in marimi deosebite.»

(264) Schliemann, *Troia und seine Ruinen*, p. 13.— Idem, *Troy and its Remains*, ed. John Murray.— Atlas la *Antiquit. Troyen*.

(265) Idem, *Mycènes*, trad. Girardin, p. 134.

XIV, 147) anco ua proba despre raportulu de inrudire allu Phrygiloru cu Dacii. (226)

Interesante si prin form'a si prin stylulu ornamentarii suntu vasele de la Kis-Terene in Ungari'a : urciurusiele (fig. 122, nalt. 5.5 cm.; fig. 123, nalt. 7.5 cm), cu podobe canelurate oblice séu conturnate ; can'a (fig. 124, nalt. 5.2 cm.) cu triungiuri lataretie in chipu de frundia ; cup'a fig. 125, nalt. 4 cm. cu bolduri in relievu cu form'a identica cupeloru d'in necropol'a de la Villanova (267) ; vasulu de luat u apa (fig. 126, nalt. 5.5 cm.) asemenea celui gasitu la Boiti'a (cerc. Orastia) de pamentu rosiatricu, ornatu cu linii paralele (adi in Museulu d'in Clusiu). Totu astu-feliu, ul-cic'a de la Szent-András langa Crisiu (fig. 127, nalt. 9.5 cm.) cu meandrele si spiralele bagate unele intr'altele ; si vasulu de la Müglitz in Moravi'a (tab. M, Nr. 11) cu discu rotundu cá unu umbo, ce amintesce grup'a de vase d'in movilele de la Elb'a (ap. Lindenschmidt, op. cit. II, I, 1).

§ 48

Localitatile d'in Romani'a, pre unde sapatu si cercetari mai multu séu mai pu-cinu seriose a constatatu producte alle ceramiciei pre-románe suntu, dupo cum ne a-sicura d. Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 1137) :

Distr. *Ifovou* : Ceramica-Tanganulu pe malulu Colintinei , Florestii langa laculu Colintin'a despre Bucuresci ;

Distr. *Ialomiti'a* : Orasiulu de Floti, Pisculu Crasanii ;

» *Demboviti'a* : Mormintele, de la Puciosa peste munte spre Nordu ; Comóra, d'in susu de Petrositi'a ; Peşter'a cu olele pe muutele Sieaoa, peste apa langa dru-mulu cu florile ; la Ocolulu-cu-Petroiu, d'in josulu pesterei, pe partea drépta a Ia-lomitiiei.

Distr. *Prahova* : Pe Teleajenu, la Coliba-Vechie (?) ; pre Prahova, la Tinosu.

» *Vlasca* : Talpa-Netotii, pe malulu dreptu allu Vedei ; Stoenescii-Oprisanu ; Gorganu, pe Calniste spre Singureni ; Voi-vodi, Draganestii ;

Distr. *Teleormanu* : Orbesc'a, Calomfirestii-Tigani'a ; Alesandri'a, Frumosa, Zam-bresca, Balaci, Zimnicea ;

Distr. *Romanati* : Izlazulu, Vodastra ;

» *Doljulu* : Hunia, Maglavitu, Cetatea.

» *Mehedinti* : Cetatea Latiniloru, Zidina Dachiloru, Mortalogi.

D'in acestea, olari'a de la Talpa-Netotii, Calomfirescii-'Tigani'a, Hunia, Maglavitu, Balacii si Zambresca, este mai inaintata in privinti'a artei de cotu cea pe care o ve-diuramu la Vodastra, anso mai primitiva de catu olari'a de la Pisculu-Crasanii, Cer-nica-Tanganu, Tinosu, si cu deosebire de la Zimnicea, de si la tote—afara de Zimni-

(266) Despre alte localitati unde s'a constatatu vase de lutu antice in Transilvaani'a vedi Gooss, op. cit. XIII, 208—263.

(267) *Gozzadini*, necrop. d. *Vill.* fig. 7.

cea —, lutulu este anco fasonatu numai prin mana, si arderea nu e in genere de catu forte imperfecta.

Vasele de casa de la Talpa-Netotii se apropie mai multu de celle de la Vodastra, fiindu forte grossolane, cu forma neregulata, reu arse, de culore candu régru, candu rosietica, si d'in lutu cu petricele prin ellu, luatu d'in intamplare (Tromp. Carpat. Nr. 739).

Caracteristic'a celloru scoase de la Calomhrescii-Tigania, Balacii, Zambresca si Maglavitu, de dd. Bolliacu (Escurs. archeol. d'in 1869, p. 5; Tromp. Carpat., Nr. 860, 1137, 1010) si Butculescu, suntu ornamentele, mai multu séu mai pucinu grossolane in relievuri, si niste bine, care incingu vasele cu multa elegantia.

Celle de la Tinosu, pre Prahov'a, de culore rosiiu-viu si mai inchisu, cenusiu si cá faci'a paiului-de-grâu, porta pre code si buze ornamente si impletituri de diferite grade de desvoltare artistica. Elle suntu d'in lutu allesu, bine fragmentatu si bine arsu, indicându ua industrie ore-care. Intre altele, s'a gasitu doue ulcele cu ua forma ciudata, cu ua manusie si cu ua gaura in chipu de tiurloiu la mijlocu, cu substantie intr'ensele carbonisate (Tromp. Carpat., Nr. 739).

Vasele si uneltele de lutu de la Pisculu-Crasanii, ua localitate de pe malulu Ialomitiei, esplorata de d. Butculescu (Tromp. Carpat., Nr. 860 si 1255) trebuescu divisate in loue epoce: celle de lutu galbenu suntu imperfecte, facute cu man'a; celle de lutu negru cenusiu, mai bine fasonate, lutulu mai bine fragmentatu, formele mai elegante si variate, vasele mari cu buze forte grose si late ra'ându a fi fostu trecute chiaru prin rota. Caracteristic'a olariei de aci suntu buzele tare resfrante, pantecel de forme unghiulare, ascutite pre la mijlocu, manusile subtiri si forte incovoiate, scaunele inalte conici, strecuratorile cu gaurele cá de ciuru, forte frumese si forte bine gaurite, si ornamentatiunea cu linii in zigzacku, si cu flori in relievu. (268)

In fine remane sa vorbimu despre ceramic'a mortuara secca de d. Bolliacu dintr'ua necropola antica de la Zimnicea, intre siantiurile esteriore alle cetatii-vechi, si orasiulu de asta-di (Tromp. Carpat., Nr. 1010 si 1137).

«Tote vasele acestei localitati, dice d-sea, suntu largi la gura, comparativu mai allesu cu olari'a gréca, in care s'aru puté gasi unele cu ore-care asemanare. Celle mai multe au forma butoiosa, si celle-Palte, afara de ureiore, suntu celle mai multe in forma de patella si in forma de patina, déco am pntea sa intrebuintiamu aci termeni d'in nomenclatur'a ceramiciei române... Argilurile, humele ce au servitu, mai multu séu mai pucinu nisipose, suntu calcalifere; ceea-ce face de prindu aceste vase ua coje galbue, batendu mai multu séu mai pucinu in cenusiu, care coje, se spála forte anevoe, fiindu fiarta cu pasta, precum este patiu'a verde cu bronzulu. Se împartu in trei colori: lutu negru, lutu rosiiu, lutu galbuiu; mai multu ansa negru. Aceste trei colori variadia: negru pene in cenusiu si pene in cafeniu, rosiiu pene in spalacitu, si galbenulu pene in albu.» (Tr. Carp. Nr. 1137).

(268) Compara cu acestea, fig. 138—140, vase gasite in dolmenele si tumuli d'in Galli'a.

Se deosibesce doue cathegorii de vase : de pasta tare, si de pasta mole. Celle de pasta tare, négra suntu de lutu allesu, framentatu, rotunditu si arsu cu ingrijire; form'a loru este eleganta, ornamentele sapate séu afundate prin pressiune d'in faci'a, séu scose in relievuri prin pressiunea d'in launtru, intr'unu tiparu. Celle de pasta molle suntu reu arse, aproape numai uscate la sore, facute cu man'a fora ajutorulu rotei; lutulu e amestecat cu petrisiu, form'a, ovalu borcanata, fora altu ornamentu de catu patru torte (Tr. Carp. Nr. 1137, fig. 22), séu unu brâu esitu, pre la mijlocu, séu spre gura, alcatuindu ua torda cu cate patru scosaturi massive pentru apucare (ib. fig. 21 si 25, allu carui brâu s'a reprodu su pe tab. M, Nr. 12). [269]

Cate-va specimene d'in collectiunea d-lui Bolliacu potu dá ua idee despre bogati'a in forme si ornamentatiune a ceramicei de la Zimnicea.

Asia, pre tabell'a K, Nr. 1 se representa ua urna de lutu gresu, cenusiu, de ua forma eleganta, nalt. 67 centimetri, perimetrulu la partea cea mai grosa, de 1 metru si 60 centim., grosimea buzai, de 23 milim., diametrulu gurei de 23 cent., capacitatea 53 ocá licuidu, séu 68 litri, 264 gramme. Intre doue brâuri, unul in aduncu cu 11 stelutie cu cate siesse radie, altulu in relievu, cu 12 mai mari cu cate siette radie, figureadia stampatu de siese-ori cu unu relievu usioru, unu calaretiu de ua infatisiare strana, si structura rudimentara : callulu avèdu corpulu prelungu si capulu micu, iar callaretiulu, fiindu forte menuntu in proportiune cu animalulu. Despre acestu ornamentu interesantu, care se 'ntempina in diferite dimensiuni si totu tiparitu pre esitura impinsa pe d'in dosu in pasta molle, si pre alte trei fragmente aflate la Zimnicea, d'in care unulu e reprodu su pe tab. K, Nr. 4, — vomu vorbi mai pre largu in § 50. (270)

Vasulu de pre tab. K, Nr. 2 este in forma de cána mare, cu ua manusie lata impodobita de susu pene josu cu ua torda, pre gutulu cánei : unu ornamentu ce s'aru puté luá dreptu copita de callu, si in lini'a copitei unu sierpe in form'a ce se vede pre tab. K, Nr. 5. (271)

Tipsia cu pedestalu (tab. K, Nr. 3), de esecutiune perfecta, de form'a unui crateru, séu vasu de libatiune, are trei manusi in torde, ua buza intinsa dreptu si alt'a spre imbucáre cu unu gavánu de oseminte, carui'a 'i serviá dreptu capacu.

Unu urciurusiu cu ua manusie lata (fig. 128), unu altulu cu unu brâu in zigzackuri sculptatu in pasta molle (fig. 129), si unu allu treilca cu ua bánda de intipariri de form'a ciuliniloru sub unu ciubucellu, care despárte gutulu de corpulu vasului

(269) Mai vedi urna mortuara in *Tromp. Carpat.* Nr. 1137 fig. 23.

(270) Mai vedi in *Tromp. Carpat.* Nr. 1137, fig. 2, unu vasu elegantu, usiure, cu unu brâu bine desemnatu si cu doue torte alipite de corpu; fig. 3, borcanu cenusiu inchisu in form'a vasului de pre tab. K, Nr. 1, fora ornamente de catu unu simplu brâu; fig. 6, cu doue manusi, buzele cu doue muchii.

(271) D. Bol'acu asicura co atatu copit'a catu si sierpele si ornamentulu manusiei, suntu facute deosebitu in barbotina si alipite apo' pe pasta mole, ceea-ce ni se pare indouiosu.

(fig. 130) suntu lucrato cu multa ingrijire si vedescu in technic'a si form'a loru artea gréca.

Totu astu-feliu si gavanasiulu cu doue torte compuse fie-care d'in cate trei suluri (fig. 131). [272]

Fig. 129.

Fig. 128.

Fig. 130.

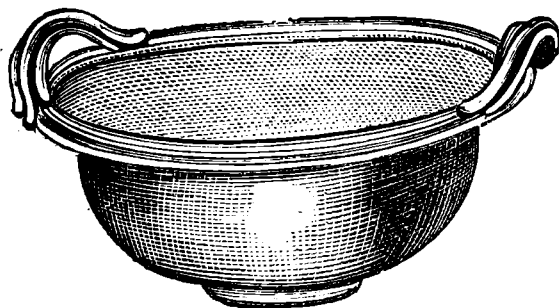

Fig. 131.

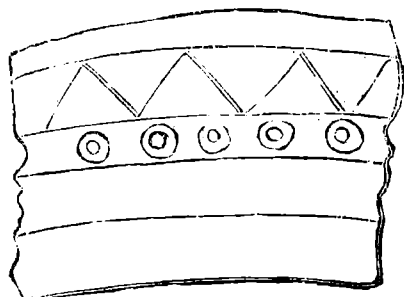

Fig. 132.

Preștab. M. Nr. 15 se reprezenta unu bardăcu cu doue esituri masive, între care d. Bolliacu vede doue copite de callu in barbotina (comp. altu bardacu cu ua floricia intiparita de mai multe ori pre buze in Tromp. Carp. Nr. 1137 fig. 19); pre aceiasi tabella Nr. 8, unu vasu micu in form'a unei caciule de marinaru, cu ornamentele sapate in pasta molle (tab. M, Nr. 4); in fine, pre aceiasi tabella, Nr. 16, ua adeverata plosca fora gutu, putendu sa țontina cá la una oc'a apa, si care este asia cumpanita co gaur'a vine totu in susu ori-cum vei intorce-o pre fundulu ei. Acestu

(272) Compara alte urciore *Tromp. Carpat.*, 1137, fig. 11, 12 si 15; Nr. 8 reprezenta unu gavanu mare cu doue manusi-torde, bine puse.

obiectul s'a gasit in cetate impreuna cu altele intregi si cu cioburi, a caroru ornamente suntu desemnate pre tab. K, Nr. 6, 7, 8, 9 (manusie la unu vasu) si fig. 132. (273)

Proba co tote aceste vase suntu de fabricatiune locale, este co intr'ua parte a necropolei de la Zimnicea s'a descoperitu chiaru vetrele unde se ardea olari'a, cu vase goale fora ose séu cenusie langa dansele. Ecce cum descrie d. Bolliacu un'a d'in aceste vetre, pre care nu scimu pentru ce le iá d-lui dreptu locu destinatu pentru arderea cadavreloru, locu pre care se ridicá rugulu :

«In ua parte a acestui campu de morti, amu datu de unu feliu de vatra, adeca unu ocolu de pamentu rositu si intaritu de focu ; aci am pusu multa precautiune la sapatu. «Acésta vatra, aproape la mai bine de unu metru aduncime sub pamentu intielenitu, amu crediutu ca pote sa fie fostu loculu destinatu pentru ardere, locu pe care se ridicá rugulu. Ua coja eá de diece centimetri grosime de pamentu nefragmentatu, déru intaritu negresitu de focu si de materii scurse pre densulu. In preajm'a acestei vetre amu gasitu cate-va vase si cioburi de olarie forte bine lucrate si cu multe ornamente torde, rosasse in spiti, si alte ornamente, in relievu si in aduncu, de flori naturali si de typaruri de flori repetate. In aceste vase nu a fostu nici ose nici cenusie ; intr'unele numai ceva carbuni si unu feliu de dospitura pre care am adus'o cu unele d'in aceste vase admirabile ce nu le sdrobise apesarea pamentului ; vase religiose negresitu.» (Tromp. Carpat., Nr. 1010).

Fie-care punctu d'in acésta descriptiune convine fora nici-ua indouiala, unui locu unde s'a fabricatu si arsu obiecte de lutu, dupo cum atari locuri de fabricatiune s'a constatatu adesea in Transilvani'a si aiurea, pre cându nimicu nu iudica esistenti'a acolo a unei *ustrine*.

§ 49

Remane cestiunea ornamentarii de pre vasele pre-románe alle Daciei, si a influentieloru sub care industri'a ceramicee s'a desvoltatatu, de la vasulu de lutu grosu de lucratura barbara, constatatu la Turdasiu si Vodastra in epoc'a pura a petrei, pene la perfectiunea si supleti'a vaseloru fine de la Zimnicea, d'in epoc'a bronzului si a primei periode a epocci ferului.

Studiate d'in punctulu de vedere allu artei si allu stylului ornamentalu, vasele Daciei, amu disu, co potu fi divisate in doue cathogorii : vase de *stylu primitivu*, si vase de *stylu orientalu*.

Caracteristic'a primei cathogorii este decoratiunea geometrica, alle carei motive nu suntu impreunate de la figur'a viue, fie vegetale, fie animale, ci ea consista d'in combinatiuni geometrice, linii in diferite directiuni : drepte, oblice, in zickzacku. li-

(273) Mai vedi Tromp. Carpat. 1137 fig. 17 : ua semi-luna plina din pasta tare, cu patina cenusie, cu doue gauri spre a se puté atarná ; fig. 27 si 28 molete ce au servitu si la tiesatura, si la pescarie, si dreptu ornamente.

nii orizontale, paralele, triunghiuri, zone circulare, coltisiuri, puncte, meandre, cercuri simple séu concentrice bagate unele intr'altele, cu ua cruce séu punctu in centru, rosace si spirale. Ua atare ornamentica nu este proprie ceramiceii primitive a Daciei; ea ne intempina de o potriva la tóte poporele indo-germanice alle Europei, originea ei détorindu-se mai anteiu trebuintiei innascute a omului de a cautá frumosulu, elegantia in celle mai imperfecte producte alle maniloru selle, si apoi, tehniceii tiessaturiei, brodariei, impletituri ei esersate mai cu osebite de sexulu femeescu, cum se vede pene asta-di la multe popore europene. Acésta ornamentica, resultant'a tehniceii tiesutului si a lucrarii metallului, cunoscute deja de cotre indo-germani, inainte de separatiunea loru (274) asemenea nu este unu inceputu de arta, ci unu stylu determinatu, care se readima pre ua lunga practica, pre ua traditiune industriale; ea amintesce ornamentic'a de pre bronzurile d'in nordulu Europei, inelele concentrice, cu unu punctu la mijlocu séu ua cruce, liniile in zickzacku; triunghiuri etc., dupo cum ne aréta fig. 133, ce presenta principalele desemnuri de ornamentatiune alle varstei bronzului. (275)

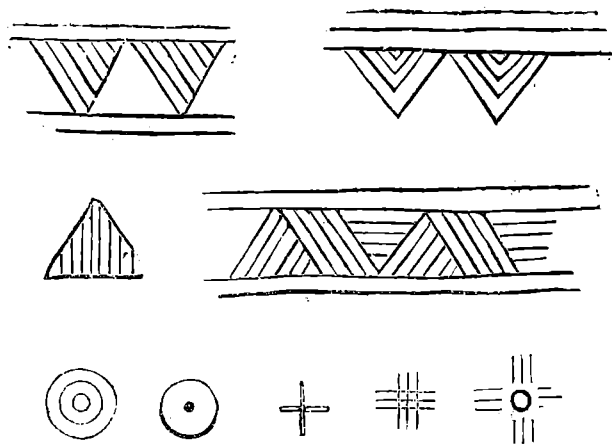

Fig. 133.

Cu totulu acelasu systemu, acelasu gustu in desemnele ornamentali, aceleasi forme isolate, desemne lineari, aceiasi esclusiune absoluta a ori-carei forme stilisate de planta (276), a ori-carei littero si figuri omenesci, caracteriza productele ceramiceii primitive a Daciei, ca si productele ceramiceii, si in genere artistice alle poporeloru nordu-europene, d'in epoc'a anteriora a atingerii strinsu a acestora cu civilisatiunea asiatico-mediterranea.

(274) Pietet, *Origines Indo-Européennès*, Paris 1839, II, p. 155 seq. — Bruno Kneissel, *Culturzustand der indogermanischen Völker vor ihrer Trennung*, 1867 p. 17 seq.

(275) Dupo Le Hon, *L'homme fossile*, pag. 291.

(276) Numai isolatu s'a gasitu pe unele vase de la laculu Constanciei ramuri si foi. Vedi Troyon, *habitations lacustres*, Lausanne 1860, pl. VII, 35 p. 42.

Si acésta asemenare nu e numai in ornamente, déra si in forme.

In olari'a de la Vodastra de esemplu, d. Bertrand, directorulu museului gallo-románu de la St. Germain, a recunoscutu anco de multu (277) caracterele incontestabile alle vasselloru gallice. Formele si ornamentatiunile de pe olari'a de la Pisculu Crasánii, d. Al. Odobescu observa, ca nu le-a mai vediutu de catu la vase provenite d'in tierri celtice, cá Bretanni'a si Irland'a (278). D-lu C. Bolliacu vede, pucinu cam esagerándu, in intreg'a ceramica a Daciei, caracterulu celto-gallicu. Fora a contestá acésta asemenare, cautámu, d'in contra, se o probámu prin comparatiuni. Vasulu de la Zimnicea (Tromp. Carpat. Nr. 1137 fig. 23) este aproape acelasiu cu cellu d'intr'unu cimitiru de la Colonia (ap. Cleuziou, de la Poterie Gauloise, Paris 1872, fig. 29); cellu cu Nr. 3 d'in acelasiu numeru allu *Trompettei*, cu esemplarulu de la Cleuziou, fig. 30, iaru vasulu de la Vodastra (fig. 25 d'in Tromp. Carpat., Nr. 1255), cu fig. 41 d'in Cleuziou, etc. Pentru ornamente: desemnulu de pre vasulu de la Vodastra (tabel. L, Nr. 3) ne 'ntempina pre urmatorulu (fig. 134) de provenintia d'in turbierile Sommei in Franci'a (279); cellu de pre tab. L, Nr. 1, sa se compare cu

Fig. 134.

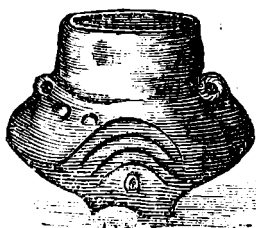

Fig. 135.

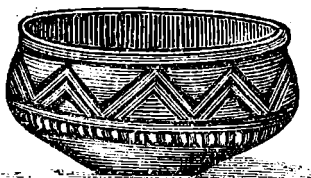

Fig. 136.

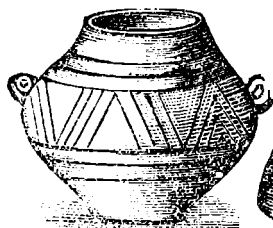

Fig. 137.

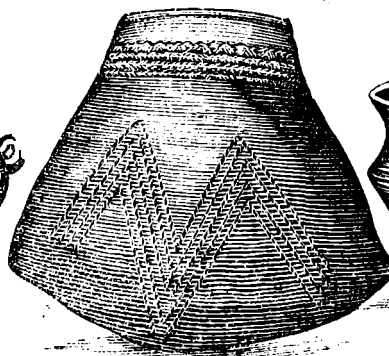

Fig. 138.

Fig. 139.

Fig. 140.

fig. 73, 31 si 67 d'in Cleuziou; cellu de pre tab. L, Nr. 6, idem cu fig. 13 d'in

(277) G. Obédénare, *la Roumanie économique*, Paris 1876 p. 357. — Mortillet, *Promenade arch. à l'exposit. univers. de 1867*, Paris.

(278) *Columna lui Traianu*, an. V Nr. 4 (1874) p. 80.

(279) Cleuziou, *de la poterie gauloise*, fig. 43, nalt. 8 cent., largimea 4 cent.

Cleuziou; fig. 192, idem cu fig. 135 (= fig. 49 Cleuziou) [280]. Sa se mai compare anco fig. 136 (281), 137 (282), 138 (283), 139 (284) si 140 (285).

Comparatiunile anso nu trebuescu marginite numai la lumea celta: acelasi asemenari in forme si ornamentica, ba chiaru in tehnica, le regasimu de o potrivea pe vasele d'in mormenturile celei mai vechi populatiuni a Rhinului (286), cá si pe vasele de la Villanova, Marzabotto (287), pe cele d'in locuintile lacustre alle Elvetiei (288), pre vasele primitive alle Greciei (289), ba chiaru pre celle desgropate la Hissarlik in antic'a Phrygia. (290)

Este adeveratu co mai adesea identitatea stylului artisticu la mai multe popore nu probeadia si inrudirea loru ethnica, ci numai commerciu si communitatea de cultura intre densele; anso candu acésta inrudire este stabilita, acea asemonare de stylu ne duce la conclusiunea sigura co locuitorii fabricanti ai vaseloru primitive aflate in Daci'a, se gasiau pre aceiasi trépta culturale cu cei d'in nordulu, ca si cu cei d'in sudulu Europei, si acést'a, — inainte de separatiunea loru, anco de candu toti membrii familiei indo-germanice d'in Europ'a avéu ua patrie communa, ua tehnica aceiasi a tiesaturei si a impletituriloru, precum si ua communa provisiune de forme artistice, si unu systemu acelasiu in intrebuintiarea loru. Atare situatiune ne-o presenta si intregulu de limbi indo-europene; precum anco de multu s'a recunnoscutu pentru aceste limbi ua origine communa, asia trebue sa admitemu si pentru industri'a ceramicea ua origine communa, cu desvoltarile ulterioare partiale, independinte si in-

(280) Cupa facuta cu man'a; nalt. 6 cent., larg. 10 cent. Provenintia: Bayay.

(281) A. Brogniart, *Traité des arts céramiques*.

(282) Gasitu intr'unu mormentu germanu; in museulu de la Sèvres in Franci'a.

(283) Provine d'intr'unu tumulu de la Hinkel, aproape de Monsheim, si nu departe de Worms, unde nu s'a gasitu de catu arme si unelte de pétra, si nimicu de metalu. S'a publicatu de Lindenschmidt, op. cit., de d. Desjardins, *Géographie hist. et adm. de la Gaule romaine*, II pl. VII Nr. 2, si in *Dict. arch. de la Gaule, Époque celtique*.

(284) D'in cimitirulu gallicu de la Saint-Étienne au temple (Marn'a in Franci'a), ap. Desjardins, op. cit., pl. VII Nr. 4.

(285) D'in cimitirulu gallicu de la Lépine (Marn'a), ibidem.

(386) Lindenschmidt, op. cit., II, VII, 1.

(287) Gozzadini, *la necrop. d. Vill.* fig. 1, 2, 3, 7, 26, 16.

(288) Desor, *Pulafittes*.— Le Hon, op. cit. p. 293.

(289) A. Conze, *zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst*, (Sitzungsb. der k. Akademie der Wissensch., ph. cl. LXIV, p. 505—534) pl. I—IX.

(290) Sa se compare de esemplu fig. 95 cu Schliemann fig. 742; fig. 96 cu Schliem. 738; fig. 97 cu Schliem. 578; fig. 118 si la Gooss op. cit. XIV, 602 Nr. 12, cu Schliem. 722; vasele de la Nandor, cu Schliem. 1226, 1116, 3292, 3295; conurile trunchiate d'in Transilvani'a si Romani'a, cu celle de la Schliemann 824; pálnii—cu Schliem. 591; vasele de lutu, cu Schliem. 803, 822, 833; ornamentele harburiloru d'in statiunile d'in epoc'a petrei d'in Transilvani'a cu Schliem. 578 b. 727, 735, 738, 742, 3016, 2361; idoli de la Turdasia si Vodastra cu Schliem. 537, 562—566, 578. Vedi Gooss, op. cit. XIV, 621 despre alte asemenari dintre armele si uneltele de arama si bronzu d'in Transilvani'a si celle d'in Hissarlik.—Schliemann, *Troia und seine Ruinen*, p. 21 constata asemenarea isbitore intre obiectele gasite la Szihalom in Ungari'a, si celle de Hissarlik.

gale (291). Pe candu, de esemplu, Greci'a, grația influenții orientale exercitate de Egypteni, Lydieni, Cappadoci, Phrygi, Babiloni prin intermediul Feniciloru (292), ese mai iute d'in starea primitiva perfectionandu totulu, facendu d'intr'unu vasu unu obiectu de arta, receptacululu unui subiectu, unui tablou imprumutatu de la poesi'a ei, de la mythulu, istori'a si moravurile ei, unoru scene d'in viati'a publica si privata, formeloru disailoru si heroiloru ei — poporele Daciei, ca si alle Nordului Europei in genere, remanu anco mii de anni cu artea simpla, cu zestrea indo-germanica, pre care n'o adaoga in nimica, pene ce incepe procesulu de influenția allu marei mediteranee, cultur'a si artea asiatica, sa creedie ua noua lume de forme artistice.

§ 50

Care sa fie partea de influenția a acestei culturi asupra ce-amiceii Daciei este ua cestiune anco greu de resolvatu. Se constata numai faptululu co in anume localitati vasele suntu mai cu maestrie lucrate, lutulu mai subtire, si mai bine arsu, si, ce este mai insemnatu, noui elemente, streine decoratiunei primitive, incepu sa apara in ornamentic'a loru : plantele, animalele si figur'a umana (acesti'a anso numai cá decoratiune, iar nu cá subiectu), mai scurtu vorbindu, elementulu imitatiunei obiecteloru naturei. Asemenea vase le-am numitu de stylu orientalu séu asiaticu, pentru co ni se paru cu totulu in gustulu si obiceiurile orientale. Asia, plantele ne 'ntempina pre productele Assyriei, Fenicieii, Etruriei, si Egyptului (293), pre candu lipsescu cu totulu in ceramic'a primitiva indo-européna. Cu timpulu anso Grecii, imitandu modelele aduse de Fenicieni in Cypru, Mycene, Rhodos, adoptara decoratiunea florale, care, numai tardiu forte, in timpulu lui Alesandru-cellu-Mare, a pututu trece la poporele de pre malululu stangu allu Dunarii, unde o constatamu pre vasele de la Zimnicea (vedi tab. K, Nr. 8, frundi'a ce semena a fi lotus egypténu. Alte vase cu ornamente de flori naturali si de tiparuri de flori repetate, gasite totu aci, suntu in colectiunea d-lui Bolliacu).

Dintre animale, sierpele figureadia pre vasulu de la Zimnicea reprodusu pre tab. K, Nr. 2 si Nr. 5, si pare a avé acelasu caracteru chtonicu cá pre vasele greco-románe (294). Cá unu restu neindouiosu d'in ornamentic'a vechia a Daciei este sierpele care se pune de tinichea pene asta-di pre verfulu caseloru de la tiarra si d'in orasio, totu asia precum in Germani'a de nordu, capete de callu si de paseri (mai adesea lebede) in metalu, ultim'a remasitia d'in ornamentic'a nordica, orneadia verfulu caseloru tierranesci. (295).

(291) A. Conze, op. cit. — G. Connestabile, *Sovra di due dischi in bronzo antico italici del Museo di Perugia e sovra l'arte ornamentale primitiva in Italia ed in altre parti di Europa*, Torino 1874. — Al. Bertrand, op. cit.

(292) D-lu G. Perrot, la cursulu de Archeologie de la Sorbonn'a, semestrulu 1879—1880.

(293) Vedi de esemplu la Cleuziou op. cit., fig. 4, 7, 8, 23, 24, 25, 26, vase ornate cu lotus.

(294) Vedi mai susu, part II, cap. XI, § 32.

(295) Ch. Petersen, *Jahrbücher für die Länderkunde der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg*, III, 1860. — Conze, op. cit. II, Wien 1873.

Figurile capeteloru de ómeni si de animale intrebuintiate cá ornamente pre pan-tecele si pre manusile vasselorú de la Turdasiu, ne 'ntempina adesea pre vasele de bronzu si de lutu vechiu-hellenice si etrusce, cum si pre cele desgropate la Hissar-lik (296) ;

În fine, calaretiulu, cá si stelluti'a de langa densulu, de pre vasulu Nr. 1, tab. K, trebuescu mai anteu comparate cu acelasiu tipu de pre monedele de argintu gasite in mai multe renduri in Daci'a, imitatiuni negresitu dupo staterii macedonici ai lui Philippu. Prin acésta apropiere dobendimu ua data aproximativa a fabricatiunei va-sului : ea n'a pututu avé locu multu inaintea lui Alessandru-celú-Mare, si in tim-pulu acestui'a noi scimu co locuitorii de pre mallulu stángu allu Dunarii, erau Getii. Loru aru fi déro de atribuitu, dupo tota probabilitatea, olari'a de la Zimnicea ; si prin ea putemu judecá despre gradulu in care ajunsese cultur'a arteloru plastice la densii.

Figur'a callaretiului arretta in esecutiunea ei, nu ua incercare nesigura, nu ua mana, care hesita, ci unu ce bine hotaritu, unu modelu ua-data gasitu si adoptatu ca sa se repete fora nici ua modificatiune, ua esecutie in fine care presupune ua lunga practica, ua traditiune manufacturale determinata.

Allegerea cu predilectiune a callului (297) si calaretiulu cá tipu de ornamentare in artea plastica, se esplica lesne la unu poporu, cá Getii, care, in dessele loru lega-turi cu vecinii Scythi, adoptasera multe de la acesti'a : si arme si obiceiuri, fiindu cá si densii, toti arcasi si calareti, dupo cum ni-i descriu Thucydide (II, XCVI), O-vidiu si altii. (298)

Se scie ce rolu insemnatu jucá callulu la poporele iranice si in particularu la Scythi cei *ἰπποτοξόται*, ai caroru principi intretinéu la gurele Dunarii (299) si pre steppele Rusiei meridionale, mii de erghelii. Ei tinéu a vedé cá ornamentu favoritu pre va-sele loru scene de calarie, cum putemu a ne incredinti'a de pe colossalulu vasu de ar-gintu reprodustu mai susu pre o stampa alaturata la partea II cap. VI, si care s'a des-coperitu in movila disa Certamlik-Kurgan, langa orasielulu Nicopolu (distr. Ekate-rinoslav). Pre acestu capu-d'operá de orfaurarie, cam d'in allu IV seculu a. I. Chr.,

(296) Comp. Museo Gregor. tav. XCVII ; Lindenschmidt, op. cit. II, III, 5 Nr. 1 ; Sacken, Grabf. v. Hallst. taf. XXIII 6 ; Schliemann, fig. 2952 si 2521.

(297) Callulu cá elementu decorativu ne 'ntempina si pre vasele primitive grecesci. In *Cabinet des médailles* d'in Paris, pe o amphora Nr. 749 se vede unu callu, si o passere d'asupra-i ; pe altu vasu la Stackelberg, *Gräber der Hellenen*, taf. IX ; Cf. Ross, *archäol. Aufs.* I p. 33, suntu cai si porci ; cf. Conze, op. cit. I, taf. IV, VII si IX ; asemenea si pre vasele celle mai vechi d'in acropo-lea Mycenci, cum de esemplu pe vasele d'in *Ann. d. Inst.* 1872 p. 131 seq., vechi, cellu pucinu 1200 ani a. I. Chr. ; Cf. Schliemann *Troia und seine Ruinen*, p. 18. Callulu figureadia si pre va-sele si monedele publice (*Revue archéol.* n. s. XV, 1867 pl. 1) si pre obiectele de la Hallstadt (Sa-cken op. cit. taf. VIII, 2 ; XV, 5).

(298) Vedi mai susu part. II, cap. XI § 5.

(299) *Helu, Culturpflanzen* p. 36 seq.

artistulu cu ua mana sigura si ferma reprezenta mai multi Scythi cum prindu cu arcanulu si impedece niste calusiei selbateci.

De la calaretiulu de pre vasulu de la Zimnicea pene la caii reprezentati cu ua perfectiune rara de pre vasulu de la Nicopolu, distanti'a este forte mare, anso, ua idee analoga, dupo cum observa d. Odobescu (300), a inspiratu pre argintarul elenu ce a lucratu pentru vre-unu rege scythu acea capu-de-opera, ca si pre ollarulu barbaru de la Zimnicea.

§ 51

Acest'a este totu ce putemu spune despre ceramic'a pre-romána a Daciei. Noui aflari si sapaturi mai sistematice pote co voru dá la lumina materialuri interesante, care sa permita a intregi istori'a unei industrii, in care se reflecta mai bine de catu in ori-ce, viati'a intima a unui poporu.

Olari'a pre-romána in Daci'a incepe cá pretutindeni cu vase grossoláne cá celle de la Turdasu si Vodastra, pentru a fini cu altele mai perfecte, purtându pre elle espresiuinea sentimentului religiosu si reprezentatiunea symboleloru mai veneráte si a gusturiloru predominante, cum suntu vasele de la Zimnicea.

Déco ea nu a attinsu unu gradu mai mare de perfectiune si de eleganti'a, este co in Daci'a, cá in alte multe parti, olari'a a remasu totu-de-a-un'a modesta, ceramistii satisfacendu in genere trebuintile dilnice alle masei poporului, pre cându class'a avuta, la care instinctulu luxului si gustulu frumosului erau desvoltate, prefereau metalele preciose, giuvellele si vassele metallice.

F. Asiedieminte prerománe si tumuli (maguri, movile si gorgáne)

1. Urme de vechi locuintie, de valuri, si cetati

§ 52

Celle mai dese si mai sigure urme ce au lasatu vechii locuitori ai Daciei pre-románe suntu numerocele deposite de hãrburi, pre langa obiectele de lutu, pétra, osu si metalu, descoperite in localitati unde ua-diniora fusese asiedieminte mai multu séu mai pucinu intinse, si care tradeadia situatiuni culturale diferite, de si contimpurene, si dependinte de influenti'a relatiuniloru topice.

Locuinti'a omului primitivu a trebuitu sa fie in Daci'a, ca si aiurea, de ua mare simplicitate, constandu d'in ua sapatura rotunda in pamentu si spoita cu argilu; in mijlocu, ua gáura de form'a unui cazanu servindu dreptu vatra, iaru d'asupra, ua coliba d'in pari si gardu cu grosi pereti de pamentu batutu, arsu si intaritu cá ua caramida, precum se pote judecá dupo remasitiile constatate intr'unu mare numeru de localitati: bucati de pamentu arsu cu urmele ingradelii si alle lemnairei pre den-

(300) *Columna lui Traianu*. an. V, Nr. 4, p. 81.

sele, vetre pline de cenusie, de carbuni si de piramide conice peste care se punéu vasele, ce se gasescu in mii de cioburi.

Asemeni locuintie erau asiediate totu pre inaltime, pre verfuri grele de suitu, pre culmi de déluri si de munti, cum si pre vai d'alungulu garloru, in apropiere de munti, unde la timpu de pericolu locuitorii alergau sa se adapostéscu.

Chiaru si in pesceri ne 'ntempina urmele locuintii omului in epoc'a cunnoscintiei metalleloru; proba: aflarile obiectelor de bronzu in pescerea de la Sfin-Giorzu Trascaului, cerc. Clusiu, (Orbán Szekelyf. V, 192) cum si in cea de la Corana langa Dresnicu, unde s'a data preste cinci spirale cilindrice, mai multe celte, doue seceri, siepte inele, doue spirale in forma disculare cá ornamente pentru bratiu, unu acu si ua fibula de tinichea de bronzu lung. 47 cm. (Arch. f. K. oesterr. Gesch. XXIX, 334).

Punctele mai insemnate in care s'a constatat urme de vechi asiedieminte pre-románe, unele pote posteriore cuceririi, suntu in Transilvani'a:

Dealu-Dobiloru langa Boiulu-mare (Nagy-Bun, cerc. Deju), unde s'a aflu mai multe vetre, deposite de cenusie, hãrburi de lutu, ose de diferite animale domestice, bucati de pamentu arsu, tinichea de bronzu, si imprejuru, monede alle Macedonici amphipolitanice si denari ai familielor románe;

Sibertu, cerc. Brasiovu, mai multe vetre pene la 3 metri in quadratu asternute cu petre late, séu avéndu pereti grosi de pamentu batutu, si langa elle: piramide trunchiate, cenusie, cioburi, ose de animale, topore gaurite de serpentina, unu cercellu de auru, lucratura barbara, si ua sabie de bronzu;

Bundorfu, cerc. Sibiu, vatra lunga aproximativu 68 pasi, forte lata si coperita pene la 1.26 metr. cu cenusie in care se gasescu hãrburi de lutu, ciolane de animale si dinti mari de mistretiu;

Turdasiu, cerc. Orastia, de care amu vorbitu mai susu; pre ua intindere de 2000 pasi de la resaritu spre apusu, si 400 pasi de la Nordu spre Sudu, se afla deposite isolate de cenusie, adesea forte adunci, de la 1.25—1.60 metr. inaltime; numerulu obiectelor de pétra, de osu si de lutu descoperite aci trece preste 6000 (301); cá obiecte de metalu s'a gasitu numai unu ciocanu-toporu de arama, ua braciara totu de arama (302), si fragmente de bronzu, cupru, feru si plumbu;

Agnita, cerc. Sibiu, vetre, piramide conice de lutu si hãrburi de vase de diferite forme, unu celtu si ua veriga de bronzu;

Simleu, cerc. Simleu, la polele dealului *Magur'a*, straturi grose de cenusie cu carbuni de lemn. piramide conice, si obiecte de bronzu;

Cetea, (Csáklya, cerc. Clusiu), depositu de hãrburi, ose de omu si monede de alle lui Cesaru si Augustu.

Asemenea deposite se constata si la Gușteriti'a Bradu (Girlsau cerc. Sibiu) Henn-

(301) Deák Gerős, in *Magyar Polgár*, 1875. Teglás Gábor, a *kőkorszaki ember nyomai Hunyadmegyében*.—Gooss, *Arch. f. Siebenb. Landesk.* n. f. XIV, 592—612.

(302) Gooss, op. cit. p. 607 fig. 4.

dorfu, Mediesiu, Rustioru (Rosz-Csür cerc. Sibiu) si Sîn-Mihaiu-de-josu (Also-Szent-Mihályfalva, cerc. Clusiu). [303]

§ 53

Asiedimintele vechi suntu une-ori incongiurate de siantiuri si intaritari pre ver-furi, culmi si pe plaiuri, constituindu asia numitele *cetati de pamentu*.

Zidurile acestor'a suntu cladite cu pamentu batutu amestecat cu paie si nuele, si asediatu intre doui pereti de scânduri, palisade, care negresitu perindu, pamentulu dintre elle batutu, arsu si intaritu dainuesce anco cá ua masa compacta.

Atari cetati se observa in Transilvani'a, la :

Arkita (Arkeden, cerc. Sibiu), cetatiuie cu doue valuri inalte pene la 2 metri ;

Ciomortanu (Csomortány, cerc. Odorheiu) unu valu 240 pasi in cercuitu, si in interiorulu seu, spre verfu, unu altulu mai micu ;

Daia (Dalya), ua movila incongiurata cu sianturi si numita de poporu *Cetatiuie* (Arch. f. Sieb. Landesk., n. f. II 388) ;

Dealu-negru, unu verfu de munte, 5000' inaltime, intre Surianu si Godianu, intaritu cu unu iatreitu vally de pamentu ;

Friua, cerc. Sibiu, trei siantiuri, fie-care 120' in quadratu si incongiurate cu triple valuri, unde s'au gasitu multime de monede de auru cu legenda ΚΟΣΩΝ si denari románi de la an. 217 pene la 49 a. Chr. (Neigebauer, Dacien 254 ; Jahrb. d. Centr. Comm. 1856, 20) ;

Galamfalau-mare, Nagy-Galamfalva, cerc. Odorheiu) valuri antice, si cioburi multe de vase (Orbán I, 29 seq.) ;

Atielu, cerc. Sibiu, ua poiana pre ua inaltime numita *Bratei*, incongiurata de valuri si gropi, lunga 32,000 stanjeni patrati, cu multime de hârburi, obiecte de bronzu si de feru ;

Craciunelu, cerc. Muresiu-Osiorheiu , cetate de pamentu 160 pasi in cercuitu , in care s'a aflatu multe cioburi grose de forma primitiva (Orbán I, 186) ;

Kisd, ua inaltime incongiurata de gropi si de unu valu inaltu catu statur'a de omu, pre ua lungime de 48 pasi si latime 24 pasi ; la nordu de Kisd , unu verfu de munte (Hühnenburg) asemenea intaritu cu valuri si gropi. (Arch. f. Sieb. Landesk. n. f. II, 441, 388) ;

Lazu, cerc. Sibiu, mai multe movile, un'a numita *Cetate* si intarita cu unu valu rotundu ;

Malomfalau, cerc. Olorheiu, unu locu inaltu incongiuratu de ziduri de pétra cioplita 'naltime 3°, lungime 50 pasi, latime 25 pasi.

Asemenea la Coboru, cerc. Brasiovu ; intre Poplaca si Resinariu, cerc. Sibiu ; la délulu Uroiú (Arány, langa Muresiu) ; Petrila, cerc. Orastia ; verfulu Paringului numitu verfulu lui Petru, idem ; si Radosiu (Radeln, cerc. Sibiu), se vedu remasitie de valuri antice si siantiuri de pamentu, care anso suntu anco neesploráte.

În fine amintim unele importante ruine pre-române de care am vorbit mai sus (cap. XI, § 51) de la Uj-Gradistea (Muncel Gradistea), Vallea Alba, Feciele Alba, Cetate (langa Ocolisielu, Kis-Oklos), Piatra rosie (langa Lunca), fortificatiuni dace, cu caramidi grose, petre mari puse unele preste altele fora cimentu, care amintesc basso-relievurile de pre Colum'a Traiana, si fortificatiunile Thraciloru, asia cum le descrie Tacitu, (Annale cap. 46, 49) : pre costele muntiloru, aparate de verfuri intarite, unde ei, la vreme de pericolu, se retrageu cu femej, copii si vite, si de unde nu esiu de catu numai constrinsi prin sete si fome. Ruinele de la Muncel-Gradistea suntu insemnate si prin multimea de monede de auru de alle lui Coson, Lysimachu, si prin denari romani anteriori cuceririi lui Traianu.

Anca ua remasitie de cetatiuie daca in Transilvani'a trebe sa o recunoscemu impreuna cu dd. Torma (304) si Gocoss (305), la Mojgradu (anticulu Porolissum) mai susu de Pometu, pe plaiulu Magur'a, unde se vedu siantiuri cyclopic compuse d'in valuri de pamentu, si pre alocurea chiauuru temelie de zidu.

D'in Banatu amintim numai : *Duplai*, fortareatia incongiurata de mai multe valuri despre ua parte chiaru cu cinci valuri ; si verfulu de munte de la *Blumenthal* (Arch. Ért. I, 14 ; Arch. Kősz. IX, 43 asemenea intaritu cu valuri de pamentu.

In Romani'a :

Distr. Romanati :

Vodastra, cetatea de pamentu numita si Sculieni, de form'a unui pentagonu, largimea 1600 stanj. patriati, naltimea 3 stanj. (306), incongiurata de ua sprancena de malu semenata cu movile, si avendu doue intrari, un'a mai pronunciatu spre resaritu, si alt'a spre apusu (307). Aci s'a gasitu mai multe vetre de pamentu rosaticu si cu carbuni la aceiasi aduncime, si in distantia aproape ca 3 metri un'a de alt'a (308), arme si unelte de petra, osu si vase de lutu, despre care s'a vorbitu mai susu ;

Izlazu, doue cetatiuie de pamentu imprejmuite cu siantiu, un'a in mahalao'a *Racoviti'a* si alt'a in *Verde'a*, cu trei siantiuri paralele, lungi 72 stanjeni si adunci a-stadi ca de 2 palme (309) ;

Tii'a-mare, doue cetati ca de 70 stanj. largimea. (310)

(303) Idem, XIV, p. 102—105 ; XIII, 208—263.

(304) *Adalék észak-nyugoti Dacia föld és helyirathoz*, p. 15 seq. ; Idem in *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*, herausg. v. O. Benndorf u. O. Hirschfeld, III heft. 2.

(305) Op. cit. XIII 293—294 ; 237 ; XIV, 112

(306) Rapportulu invetiatorului satescu d'in Vodastra, ap. Odobescu, in *Annalele Soc. Acad. Romane* ; X, sect. II p. 188.

(307) *Tromp. Carpat*. Nr. 1059.

(308) Idem Nr. 1010.

(309) Rapportulu invetiatorulu de la Izlazu, ap. Odobescu l. c. p. 180. *Tromp. Carpat*. Nr. 1095. — *Laurianu*, in *Magaz. ist. pentru Dacia*, II 89.

(310) Idem de la Tii'a-mare, ap. Odobescu l. c. p. 181. — Alte cetati de pamentu constatate in distr. Romanati (vedi studiulu d-lui Odobescu, l. c.), nu le insiramu aci, elle fiindu mai probabilu romane. Indouiala avemu chiaru si pentru colle de la Izlazu si Tii'a-mare fiindu-ca nu suntu anco cercetate.

Distr. Teleormanu :

Calomfirescii, cetate pre ua magura, ocolulu centralu fiindu de 40 metri lungulu si 16 largulu, incongiurata cu unu blocu de pamentu arsu. Aci s'a gasitu custuri de silexu, unelte si vase de lutu (Bolliac, Esc. Arch. din 1869 p. 6);

Frumosa, cetate de pamentu regulata, patrata, cu trei siantiuri si cu ua intrare forte bine vadiuta, unde s'a aflatu cate-va barne putrede la aduncime de unu metru, 2 fragmente de colona de pamentu arsu si hãrburi de lutu (idem pag. 7);

Zimnicea, cetate intarita cu pamentu ridicatu d'in immense si profunde siantiuri, lung. 200, latime 150 pasi, insemnata mai alesu prin olari'a desgropata acolo (*Tromp. Carp.* Nr. 1010, 1137; Laurianu in *Magaz. istor. pentru Dacia*, II 69);

Voivodi, pre ua movila, urme de olarie grosa cenusie, si fragmente de silexuri (Esc. arch. 1869 p. 11).

Distr. Doljiu :

Vallea-Bea, unu siesu pre unu piscu, cu multe cioburi de d'iferite vase cenusii si rosii (Boll. Esc. arch. d'in 1869 p. 41);

Bradescii, cetate de pamentu oblunga, incongiurata cu unu siantiu aduncu de 2 stanj., lung. spre est. 230, spre N. E. 100 pasi (Laurianu, Mag. ist. II 104).

Hunia, cetate de pamentu d'in susu de Calafatu.

Distr. Mehedinti :

La Turnulu-Severinu, se constata ua epoca preromãna, judecãndu dupo aflarile de acolo : petre rotundite pentru prastie; fragmente de custure de silexu—, topre de pãtra, hãrburi, monete de alle regiloru Thraciei si Macedoniei, si ua mare catatime de monete alle Pontului si alle orasieloru d'in Asi'a-mica (Esc. arch. 1869 p. 52);

Cetatea-Latiniloru, langa satulu Oreaviti'a pre siesulu unui dealu incongiuratu de unu siantiu, cu multime de vase, obiecte de bronzu si feru (idem p. 54—59);

Zidina Dakiloru (311) de partea stanga a schitalui Topolniti'a, in verfulu unui piscu inaltu, ua zidarie uriasa. «Cu mari greutate, dice d. Bolliacu, amu pututu urcã, si nici-ua alta cetate daca pene aci, cu ua asia intindere si taria, pre ua asia inaltime, n'am intempinatu. Aci 'si pote face ua idee cine-va, pentru ce Grecii numiau pre Daci : «Aquilele Daci» (οἱ ἀετοὶ Δάξοι. In adeveru co cuibu de aquile pare acesta cetate a Daciloru. Aci pãtr'a este rupta d'in muntii vecini si aruncata pre acestu piscu cu fortia de titanu; apoi asediata prin gramadire si inolestata printr'unu cimentu cá si pãtr'a. Ostenel'a si timpulu nu ne-a iertatu sa facemu sapature.» (Esc. arch. d'in 1869, p. 60—61).

Pisculu lui Iãcobu, (I. Ionescu, Agricultura romana d'in jud. Mehedinti, 1868 p. 574).

(311) Numele de *Zidina Dakiloru* aru fi unic'a amintire ajunsa pene la noi despre poporul in-vinsu de Trajanu, si aru probã intre altele permanenti'a colonistiloru romãni in Daci'a Trajana. Este anso adeveratu co poporul numesce acele ruine *Zidina Dakiloru*, dupo cum sustine d. Bolliacu ?

Distr. Dembovitî'a :

Vallea Caselorû d'in susu de Sierbanesci, pre drépt'a Ialomitiei, ua incongiurare a unui maiu cu ua zidarie formata de petrîsiu maruntu de garla, fragmentatu in huma si de ua grosime de unu metru, pre alocurea si mai multu (*Tromp. Carpat. Nr. 846*) ;

Comór'a, sub verfulu ce se chiama *Cumpen'a Ciocarlaului*, zidire cu ua circumferintia de preste 100 pasi, d'in bucati mari de pétra potrivite si lipite cu cimentu de varu puru si pucinu nisipu, ceea-ce indica epoc'a posteriora cuceririi, de si acolo s'a gasitu si fragmente de aschii de silexu ;

Pescer'a cu olele pre muntele Lespedei, allu carui aspectu d. Bolliacu 'lu compara cu *dolmenulu danesu si cerculu de petre sepulchrale* (fig. 135 si 136 d'in I. Lubbock, *l'Homme préhistorique*, trad. Barbier Paris 1876 p. 101 si 102) (*Tr. Carp. Nr. 846*, vedi mai susu not'a 18).

Distr. Vlasca :

Talp'a-Netotii, (Nedati?) pre malurile Vedei, cetate de pamentu ocolita cu unu singuru blocu largu de pamentu de diferite inaltimi, care dupo ce fusese asediata prin garduri si stinghe de lemn, s'a fostu arsu de tote partile, si intaritu cá ua caramida. Dá aci provinu mai multe obiecte de bronzu : ua secera (in colectiunea d-lui Bolliacu), unu feru de plugu de bronzu (collect. Statului), si olarie forte primitiva (*Tr. Carp. Nr. 846*; *Escurs. arch. 1869 p. 57*) ;

Stoienescii-Oprisanu si *Gorganu*, hárburi si vase intregi ;

Petrosianii, cetate de pamentu pre rip'a Danarii, in forma de patratu oblungu, incongiurata de unu siantiu si de unu valu de trei parti ; (312)

Cetatea *Tinosulu* pre uru piscu allu malului Prahovei, langa Puchenii-mici, conservata numai intr'ua parte, pre celle-alte trei parti fiindu surpáta de apele Prahovei, este incongiurata cu unu valu cá de doui metri de pamentu arsu. Obiectele antice ce s'a gasitu suntu : fragmente de olarie rosie, cenusie si negrisiora, carbuni, ua mica catime de meiu carbonisátu, petre de rijntie, vase cu substantie carbonisate, si, intr'unu stratu mai superioru allu suprafecii, unu feru de lance, si ua mica unelta in forma de cutitoaie (*Tromp. Carpat. 1869 Nr. 739 si 740*).

Distr. Ialomitî'a :

Pisculu Crasani pre malurile Ialomitiei dá josu, unde se gasescu multime de cioburi, vase intregi, diverse obiecte, unu maneru de ua arma de bronzu, vetre si semintia de inu carbonisata (*Tromp. Carp. Nr. 860*).

Distr. Muscelu :

Idova séu Uriasi'a, langa Campu-lungu, ruine ce formeadia unu dreptu-unghiu, avendu laturea despre nordu de 115 pasi, si cea despre estu de 160 pasi, cu trei porti, intr'ua campie inchisa intre déluri si numita Gradiste (Bolliacu, *Curierulu Romanescu*, 1845 Nr. 85 p. 339).

(312) *Laurianu*, in *Magaz. istor. pentru Daci'a*, II 68.

Distr. Dorohoiu :

D'in asiediemintele vechi semnalate in acestu districtu (313) vomu mentioná pre celle urmatore cá mai interesante, de si, trebuie sa recunoscemu, pentru elle, ca si pentru alte multe indicate mai susu, co fiindu anco neexplorate, nimica siguru nu autorisa a admite originea preromána a loru :

Berezna (langa Dirsc'a), unu siantiu cá de 70 prajini (468 m. 30) lungulu, de 6 stanjini (13 m. 38) latulu, si 2 stanjeni (4 m. 46) adunou, cu ua curmatura la mijlocu ;

Zamka, unu delu la apusu de Ternauc'a, cetate de pétra, d'in care se vedu anco ore-care urme ;

Ibanescii, pe verfulu unei magure, ruinele unei cetatiui, coprindiendu cá vro-ua 40 stanjini, cu unu siantiu circularu care anco are 1½ stanjini inaltime si 30 stanj. lungime ;

Corlatenii, pe unu delu numitu Cetatiui'a, ua platforma quadrilatera de 53 m. 62 lungime si 40 m. 14 largime, incongiurata cu siantiuri da pamentu ;

Hudescii-mici, intaritura formata d'in doue randuri de siantiuri ; avendu 67 m. 30 in lungu, si 33 m. 65 in latu, iaru siantiurile 2 m. 23 in latime si 1 m. 67 in aduncime ;

Horodisce, cetate de pamentu, unde s'a aflatu ua catacomba cu ua multime de oseminte omenesci, si cate-va sageti de feru.

Afora de acestea, mentionámu cetatile de pamentu de care vorbesce Principele Dim. Cantemyru (314) si le considera dreptu cetati dace (315) :

Urnele cetatii *Smedorova*, pre malulu resaritenu allu Siretului ;

Cetate de pamentu, unu miliaru de locu mai josu de Barladu, pre malulu Barladului ;

Cetatea *Craciun'a*, la piciorulu muntelui Vrancei ;

Cetatea de langa Prutu unde Cantemyr a constatat fundamente de muri si de turnuri zidite cu peatra arsa, de form'a unui cercu lungaretiu ;

Sirulu de pietroaie, séu *Chiaile Bicului*, langa Kisineu, pietre mari asiediate in linie, drépta, cá cum aru fi puse acolo de mana de omu ;

Cetatea *Orchei*, pre malulu apasenu allu lacului Orchei, identificata de Cantemyru cu orasiulu dacu Petrodava ;

Benderu, identificatu cu Zargidava ;

Cetatea *Cozminu* langa ap'a Cucurului, si in fine

Suciava, identificata cu Sandava.

(313) Odohe. cu, in *Monitoru oficiale*, 1871 Nr. 152 *Notitie despre localitatile insemnate prin remasitie antice, in districtulu Dorohoiu.*

(314) *Descriptio Moldaviae*, ed. Papin cap. IV, cap. 12—24.

(315) Idem, p. 24 : «Si vero quis adhuc a Dacis veteribus, rebus illorum sub Deceballi regno satis florentibus, eas constructas esse existimaverit, post a Romanis occupatas, suisque coloniis sedes dadas, huic equidem contradicere non auderemus.»

Multe d'in asiediemintele aci indicate suntu, d'in caus'a naturei loru indouiose, si a pucineloru cercetari sistematice intreprinse pene acum in anticele monumente alle Romaniei si Transilvaniei, numai provisoriu classificáte printre celle pre-románe.

Exploratiuni mai seriose voru constatá pote originea romána séu medievala a catoru-va dintr'ensele; anso in acelasu timpu elle voru descoperi urme cu multu mai importante d'in asiediemintele vechi alle Daciei, care se urcá, dupo marturi'a anticitatii, la numerulu de preste 40, fora a socoti orasiulu intaritu allu Getiloru situatu pre malulu stangu allu Dunarii, la distantia de ua parasanga (cam pre langa Calarasi, vedi partea I, cap. III § 3 not'a 18); nici orasiulu lui Dromichetes, anume *Helis*, d'in pustiile dintre Nistru si Prutu, nici cetatea intarita forte de langa Dunare, *Gezuela*, a regelui Getiloru, *Zyraxes*; nici in fine orasiela si fortaretiele dace cu turnuri si donjone, cu pari inalti, grosi, ciopliti si ascutiti servindu de contra-fortu intre bloculu de caramida si siantiulu d'in care s'a scosu latulu pentru facerea blocului, de pre basso-relievurile Columnei Trajane (Vedi mai susu cap. XI, § 50 si 51).

2. Tumuli (*Magure, movile si Gorgáne*).

Nu este tiarra in Europ'a, s'aru putea dice in tota lumea, care sa nu fie mai multu séu mai puciu presaráta de movile in tote formele si dimensiunile, despre care istori'a nu ne spune nimica, nici asupra epocii candu au fostu inaltiate, nici asupra scopului pentru care s'a inaltiatu. Elle se 'ntindu de la costele Atlanticei pene la muntii Uralului, peste steppele celle mari alle Asiei de la fruntariile Rusiei pene la Oceanulu pacificu, preste campiile Siberiei pene la alle Industanului; elle se gasescu in Afric'a in numera insemnatu, iaru in Americ'a cu miile si chiaru cu diecimi de mii. (316)

Daci'a este si dens'a semenáta in totu intinsulu seu, d'in malurilo Dunarii si pene in culmile Carpatiloru, cu siruri de movile care mai mari, care mai mici, ce'si intindu ramure de alte movile in tote directiunile.

Neaparatu co nu tote suntu d'in aceiasa epeca, nici tote appartinu acelorasi populatiuni; nici tote correspundu la uniculu scopu de a fi servitu dreptu morminte. Unele suntu de ua data mai recenta, inaltiate in memori'a ore-caroru evenimente mari, unoru batalii; altele suntu hotare puse intre mosiile particulariloru; altele in fine, si acestea anco d'in adunca vechime, au fostu semne la drumuri si la vaduri, dupo care se calaudiau poporele in desulu loru cutrierátu pre lunc'a reslatiata a Dunarii. Celle mai multe anso movile'si gorgáne suntu morminte omenesi d'in epocela candu se *inhumá* séu se *incinerá* cadavralu.

Cumu nu cunoosemu nici-ua diferentia esteriora care sa ne permita a deosebi cu

(316) Lubbock, *l'homme préhistorique*, trad. Barbier, Paris 1876, p. 100.

certitudine, care movila appartine verstei petrei, care verstei bronzului si care ferului; care anume acopera cenusie omenéscă, si care oseminte; care este semnu de hotaru, si care semnu allu cailoru, urmeadia co atari monumente trebuescu despicâte si explorate cu amenuntulu in interiorulu loru cá pre nisce «archive tacute care pastreadia in negrulu loru pamentu documente istorice alle tierrii nostre, d'in timpii pre candu istori'a nu se sciea cu condeiulu.» (317)

Pene asta-di asemeni cercetari nu numai co nu s'a intreprinsu la noi, déro nu posedamu macàru date aproximative despre numerulu si numirile tutuloru movileloru, maguriloru si gorganeloru d'in Romani'h.

Elementele unei atari statistice archeologice, atatu de necessarii d'in mai multe puncte de vedere, incepusera a se cullege prin intermediulu officialu allu ministerului de Instructiune Publica, dupo unu cestionariu redactatu de d. Odobescu, si impartitu pre la invctiatorii comuneloru urbane si rurale d'in tiarra. Respunsurile acestor'a, in mare parte pline de interesu, suntu anco neutilizate, afara de celle privitore la judetiile Dorohoiu si Romanati, care au formatu obiectulu a doue studii pretiose alle invetiatului nostru archeologu, unulu tiparitu in *Monitorulu officialu*, Nr. 152 d'in 1871 sub titlu : *Notitie despre localitatile insemnate prin remasitie antice. in districtulu Dorohoiu*; si altulu, in *Annalele Academiei Romane*, t. X, sect. II (1878 p. 173—339) sub titlu : *Relatiune despre localitatile semnalate prin anticuitati in judetiulu Romanati*.

Ne permitemu a reproduce aci d'in tabellele sinoptice ce insocescu studiile d-lui Odobescu partea relativa la tumulii :

TABELA COMPARATIVA

de tumuli (magure, movile, terratie de pamentu) d'in districtulu Dorohoiu.

No. de ordine	Comuna s'eu Catunulu	Plasa	Namirea tumuliloru	Situatiunea loru	Periferia la baza in metri	Naltimea in metri	FORMA	SEMNE PARTICULARE
1	Ibanesci	Prutul-de-susu	Magur'a-mare	S. V. de satu, pe delusiu	4760	557	Verfulu trunchiatu cu na suprafacia plasa de forma rotunda, de 1,115 metri imprejuru.	Inaltiatu cu nisipu, petre mici si stanci. Pe dens'a se afla urmele unei cetati cu stantieri, precum si doue movile (No. 15 si 16) situate la N. si la S. de cetato.
2	Svoriste	Berhomete	Magur'a Holia	V. de satu, langa padure	1284	140	Verfulu trunchiatu	
3	Idem	Idem	" Cammeghilo	S. V. de satu	1070	227	Idem	
4	Dersca	Idem	Magura	S. de satu	?	?	Mare	Formata de petrisiu cu doue movile (No. 17 si 18) inaltiate pe dens'a.
5	Broscautii	Coziula	Bortosa	N. de satu, pe unu siesu	134	6,60	Gaurita la verfu	
6	Hilisielul Iul Curt	Prutul-de-susu	Bortosa (Radicatura de pamentu). Mormontulu vriasului (Radicatura de pamentu)	Intru Ibanescii si Pomirla pe locu numitu Siesulu Jijiei.				
7	Cotiusca	Prutula-de-josu	Movila Crucii	V. de Satu	160	3,35	Tiugniata	
8	Idem	Idem	" Bortosa	E. de satu, pe mosia Ghireonii	587	20	Oonica	
9	Idem	Idem	" Armasului	S. de Satu, pe mosia Putiurenii pre delu	421	22,30	Gaurita la verfu	Pe langa ea trece drumulu Lisnovetului.
10	Idem	Idem	" Iul Caldare	N. V. de satu, pe mosia Putiurenii	417	22,30	Conica	Pe langa ea trece glehulu Stefanescii.
	Suhareulu	Prutul-de-susu	Movilele Codrei		122,50	17,84	Conica	
11			anteia		100,85	22,30	?	
12			a doua		56,75	13,38	?	
13			a treia		55,75	13,38	?	
14	Ibanescii	Idem	Movila	S. E. de Magura-mare No. 1.	116	13,38	Tiugniata	
15	Idem	Idem	Idem	Pe platforma Magurei No. 1 la N. de cetate	?	6,60	?	
16	Idem	Idem	Idem	Idem la S. de cetate	117,50	9	?	Inaltiate pe magur'a No. 1.
17	Dersca	Berhomete	Movila	Pe verfulu Magurei No. 4	?	2	?	Idem p. Nr. 4, si prabusite la mijlocu.
18	Idem	Idem	Idem	Pe costa Magurei No. 4	?	2	?	
19	Pericul-Negru	Idem	Movila	E. de satu, pe muchia unui delu in prandu	?	2,23	Lata	
20	Idem	Idem	Idem	N. de movila No. 19.	?	?	Mare	Alte movile mai mici pre langa dens'a.
21	Movila Hortianului.	Herti'a	Movila	?	?	?	Mare	S'a gasitu ua sabia mare de foru intr'enea.
	Pomerla	Prutul-de-susu	Movile :					
22			anteia	E. de satu,	36,68	6,60	Verfulu ovalu si gaurita	Asiediate catesi trele in directiune drepta.
23			a doua	pe loculu numitu	9	4,60	Verfulu ovalu	
24			a treia	Euginanulu	9	4,50	Idem	
25	Cordareni	Idem	Movila	S. de satu	40	?	?	
26	Idem	Idem	Idem	S. de No. 24, pe muchia unui hirtopu.	31	?	?	

NB. I. Magurele fiindu de mari dimensiuni in ocolulu bazei (de la 4760 m. pene la 1070 m.) si in naltime (557 m.—227 m.), verfulu loru e trunchiatu si presinta d'asupra na suprafacia plasa de diforitu marimi; pe ele suntu une-ori inaltiate movile mai multu sau mai pucina considerabile si suntu chiaru sapate cetati si stantieri.
 II. Terratiile s'eu radicturi de pamentu suntu destulu de intinse (160 m.—135 m. in periferiu); d'ero au ua naltime mica in proportiune cu intinderea loru (3.m. 35—6m.69 inaltimo).
 III. D'in 18 movile citate, se observa ca marimea loru variada, in circonferintia la baza de la 587 m.—9m.; in naltime, de la 22 m.30—2.m.; form'a in generalu e conica sau tiugniata cu verfulu rotundu sau ovalu.

TABELA SYNOPTICA

DE TUMULII ANTICI D'IN JUDETIULU ROMANATI

COMUNA	△ (TUMULI MAGURE SI MOVILE)				
	a). Denumirea	b). Dimensiuni		c). Forma	d). Situatiunea
		Nalt.	Perimet.		
P l a s ' a B a l t ' a					
Ianc'a	Magure in siru				
	Mag. <i>Jidov'a</i>	4 st.	7 st. in diam.	Conu trunchiatu.	N.
Grojdibodulu	> <i>Rusanésca</i>	9 st.	42 st.	Verfu ascutitu.	O. (650 st.).
	> <i>Mare</i>	9 st.	42 st.	Verfu rotundu.	O.
	> fora numire	1 1/2 st.	12 st.	Verfu rotundu.	V.
	> <i>Cazaciloru (vechime Percinu)</i>	5 st.	45 st.	Verfu rotundu.	V. (150 st.) in catunulu Hotaru.
	> <i>Ascutita</i>	9 st.	45 st.	Verfu rotundu.	N. (350 st.) id. intre Grojdibodu si Hotaru.
	> <i>Tempa</i>	5 st.	29 st.	Verfu rotundu.	
Gur'a Padinel	Mag. : <i>Uisei, Goleloru, Cazaciloru, Dragoiu, Slanului, Nicolici.</i>	O.
	Mag. : <i>Voimi, Manea, Boldulu-mare Boldulu-mic, Neicai, Florilor, Strechia, Istrate.</i>	N.
	Trei maguri cu nume necunoscute.	V.
Vodastr'a	Mag. <i>Ieteloru</i>	5 st.	225 st patr. la base.	Verfu de conu trunchiatu.	S. V.
	> fora numire	6 st.	625 st patr. id.	Verfu rotundu.	in centrulu communei.
Amarescii de josu	Mag. <i>Sapata</i>	8 st.	50 st.	Verfu trunchiatu	
	> <i>Visiei</i>	15 st.	50 st.	Verfu tiugniatu.	
	> <i>cu Vitia</i>	12 st.	55 st.	Verfu rotundu	
	> <i>Basicutii</i>	5 st.	20 st.	Verfu tiugniatu.	
Amarescii de susu	Mag. <i>Sapata</i>	20 st.	50 st.	Verfu sapatu.	O.
Ghizdavescii	Mov. <i>Cornei</i>	1/2 st.	7 st.	Verfu trunchiat.	N. pe locul numitu <i>Motca.</i>
Marotinu'lu de susu	Mag. <i>Gunoiu'lu Batisici</i>	3 st.	10 st.	Verfu rotundu	N.
	> <i>Turcului</i>	15 st.	60 st.	Verfu rotundu	V.
	> <i>Grindulu Tur-sanului.</i>	8 st.	12 st.	Verfu trunchiat.	S.
P l a s ' a O i t u l u d e j o s u					
Garcovulu	Magurele : <i>Titirei, Verde, Ciolacului, Tigai.</i>				N } direct. de la O spre V. in dist. de 400 st. V. (500 st.)
	Mag. <i>Ciganului</i> . . .				

COMUNA	△ (TUMULI MAGURESI MOVILE)				
	a). Denumirea	b). Dimensiuni		c). Form'a	d). Situatinea
		Nalt	Perimet		
Potlogeni	Mag. mare fora numire.				V. (700 st).
Rusanescii	Mag. Ieni		43 st.	conica	la V. (1700 st.) de c. Rusanescii de josu.
	Mag. lui Ionu Ciobanulu.	8 st.	40 st.	conica	la V. (1700 st.) de c. Jiienii.
P l a s ' a O c o l u l u					
Scarisor'a	Mag. cu cruce	7 st.	30 st.		S. V.
	» lui Gârdu	7 st.	30 st.		V.
	» lui Stoianu	7 st.	30 st.		N. V.
Farcastele	Mag. fora numire.	4 st.	10 st.		la V. de comuna
	» »	2 st.	7 st.		Farcasienii de sus.
	» Farcasianului	3 st.	10 st.		la S. de Farcasienii de mijlocu.
Recl'a s'eu Antin'a	Mov. lui Alesandru				
Deveselulu	doue mobile	6 st.	20 st.		S.
	ua movila	6 st.	20 st.		N.
Radomirulu	Mag. de la Stancila numita si mag. de viile Hagiului.	2 st.	31 st.		S.
	Mag. Dolani	2 st.	35 st.		
	» Maiugului (numita si magura Aparatore)	3 st.	40 st.	Form'a piramida	N.
	» Dumbravei	2 st.	30 st.	Verfu trunchiat	
Diosci	» Diosceniloru		41 st.	Verfu tiuguiaatu	O.
	» Hârca		18 st.	idem	N. S.
	» Basicutia		9 st.	idem	N.
Cucaletii	» Turcului	5 st.	27 st.	Verfu trunchiat	N.
	» mare	4 st.	24 st.		S.
	» mica	3 st.	18 st.		
	» Corni	4 st.	15 st.		
	» Bardiei	6 1/2 st.	34 st.		
	» Purcelei	4 st.	17 st.		
Zanóg'a	» lui Capatina	3 st.	1.40 st.	Verfu de 2 st.	O.
	» mare	4 st.	50 st.	Verfu de 2 st.	V.
Vilsiór'a	Mag. mare de asemenea marime.	la S. 48 st.			S.
	Mag. (fora numire)	la mij. 44 st.	480 st.	Form'a ovale	in centrulu comunei.
		la O 34 st.			
P l a s ' a O l t u l u d e s u s u					
Sloperliti'a Slatióre Dranovetin Strajescii	Mai multe magure	3 st.	1.12st	Verfu ascutitu	N.
	Ua magura	1 1/2 st.	30 st.		O.

Pentru celelalte județii din România suntem aproape reduși la câte-va numiri de movile ce găsim în *Dictionarul topografic*, al lui Frundiescu :

Distr. *Teleormanu* : *Movile* : Nég'a, l'étr'a, Plugaru, Popi, Putintei, Malai, Movila mare, Flor'a, Gaunos'a, Capra, Grapavi, Serbi, Brentieni, Recotesci, Tarnava, Tebosiu, Zugurlicu, Kehai'a, Voivod'a, Gorganu ; (318)

Distr. *Mehedinti* : Saratu, Pisculu-cu-nisipu, Picatura, Paringa, Becénu, Bîfnzo, Magur'a-cu-fontan'a (319), Pisculu-lui-Iacobu, Cioaca lui Nistoru, Piscu-cu-radeci-nele (320), Gostila, movila de zidu de piatra cu morminte vechi ocolite fie-care cu piatra (321), Magur'a-Vatasascu, (322), magur'a de la Ciotari'a, de la conaculu lui Ciobleanu (323), magur'a Teisieli (324), magur'a-Parcalabului, magur'a Laculu-Buciumului, a Porcarului (325) etc.

Distr. *Vlasca* : *movile* : Toporu, Velcu, Balanóie, Flocosu, Gogosiari ;

Distr. *Ilfovu* : Orboiesci, Movila-mare, Gurbanesci, Hanu, Dobreni, S. rbi, Stupu, Tufe, Movila lui Toporu ;

Distr. *Ialomița* : Tiganca, Tóderu, Turcóica, Turev, Rentiu, Samura, Saratican'a, Scumți, Serbu, Balabanu, Barba, Bidi, Batila, Chiritia, Coconeti, Copuzu, Crudu, Cunga, Danescu, Davidu, Gemene, Grindulu-petrei, Lalopoli, Lunga, Macesci, Movila-mare, Medinu, Mocanu, Murga, Neacsu, Peleténe'a, Vulturulu, etc.

Distr. *Brail'a* : Nairic'a, Ogialu, Olacu, Plopu, Porumbu, Premogile-Putiv, Movila-mare, Edu, Hagi, Cadisoaie, Cióra, Bon, Coceni, Domati, Babonetiu, Brazda, Bularca, Saupaieu, Singura, Spalata, Stefanu-voda, Taratic, Tigana, Timpu ;

Distr. *Buzeu* : Ulmu, Stefu, Sapata, Belicu, Biscupu, Bugieni, Gemene, Genoiu, Greci, Maici, Banulu, Oai'a ;

Distr. *Ramnicu-Saratu* : Preutésa, Cremene, Buga, Betran'a, Baba, Unchiasulu Avramu, Secetosa, Rubla, Sulegata, Spatarulu ;

Distr. *Putna* : Racovitia, Boșani ;

- » *Falcu* : Râbiie. (326)
- » *Vasluiu* : Burcelu ;
- » *Botosiani* : Movila-rupta ;
- » *Tecuciu* : Movila-Russului ;

(318) *Tromp. Carpat.* Nr. 1010. Totu lungulu malului Dunarei de la Zimnicea la Turnu-Magurele este mesuratu cu movile în departare de 3—4 sute metri un'a de alt'a.—Idem Bolliac, *Esc. arch. din 1869*, p. 4 și 11.

(319) **Frundiescu**, *Diction. topogr.* p. VII.

(320) **I. Ionescu**, *Agricultur'a romana d'in judetiulu Mehedinti*, p. 573—574.

(321) Idem p. 583.

(322) Idem p. 670.

(323) Idem p. 673.

(324) Idem p. 676.

(325) Idem p. 677—678.

(326) **D. Cantemir**, *Descriptio Moldaviae*, ed. Papiu, p. 14.

D'in movilele d'iu Transilvani'a vomu cit'a :
 Bardotiu, optu movile de la 2—6' nalt, si 6—1' nalt. si 6—12° diametru ;
 Felmera, doue movile ;
 Istvanhaza, (Istvánháza ; cerc. Muresiu-Osiorheiu), mai multe movile mari ;
 Kileni (Kilyén, cerc. Brasiovu) idem ;
 Petrifalau (Petersdorf, cerc. Sibiu), peste 100 movile ;
 Slimnicu (Stolzenburg, cerc. Sibiu) ua movila mare cu numeróse hàrburi de form'a
 cea mai primitiva ; si
 Zabola (cerc. Brasiovu), ua mare movila. (327)

G. Systemulu de immormentare in Daci'a preromana

§ 56

Mai remane pentru a incheiá acestu capitulu, sa arretámu in scurtu rezultatele ce ne-au datu pucinele sapaturi de pene acum asupra modulu de immormentare allu populatiuniloru preromane d'in Daci'a.

Ne vomu ocupá mai anteu de mormintele tumularii, adica in forma de movila séu gorgánu, deosebindu-le in tumuli cu cadavre nearse (humatio), si in tumuli cu cadavre arse (crematio), si apoi despre mormintele sietie ordinare, fora nici-ua ridicatura d'asupra-le.

§ 57

Obiceiulu de a inaltíá movile pre mormenturi a fostu dupo marturisirea antici-tatii classice unu obiceiu practicátu de mai tote poporele vechi cunnoscute in istoria. (328)

La Scythi si la Thraci, caci acesti'a stau in raportu mai strinsu cu Daci'a, acestu obiceiu se atesta de Herodotu (IV, 71 ; V, 8), si se confirma prin esistenti'a acelloru nenumerate kurgane si movile care se vedu pene asta-di semenate pre totu siesulu Russei-meridionale (329), de unde se intiadu in Bucovin'a, in Galiti'a resariténa (330), pre totu lungulu siesuriloru de pre ambele maluri alle Dunarii, apoi in Thraci'a, Macedon'a, Thesali'a, si pre tiermurile Propontidei (331), unele fiindu isolate, altela, in grupe de 10—100, nalt. de la 1—2 m., diam. 6—12 m.

(327) Gooss, op. cit. XII, 208—263.

(328) Vedi Lubbock, op. cit., p. 105—108. — C. Ritter *Vorhalle europäischer Völkergeschichten*, Berlin 1820, p. 253. — Wocel, *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*, Prag 1845 p. 26—31. — Weinhöld, *die heidnische Todtenbestattung in Deutschland*, in *Sitzunsb. der philos-hist. classe*, XIX, 134, 168.

(329) Pe langa literatur'a indicata la not'a 3 de sub cap. VI, mai vedi M. Grabowski, *Ukraina dawna i terazniejsza* (Ucrain'a vechia si moderna), t. I, Kijów, 1850, in-4.

(330) Despre kurganele d'in Bucovina si Galitia resariténa vedi Koperutski, *Czaszki z kurbanów pokuckisch*, Krakow 1870.

(331) Vedi mai susu cap. XI not'a 516. — Despre movilele d'in Dobrogea vedi K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*, Wien, 1867 p. 55.

Anume despre Thraci parintele istoriei dice (V, 8) ca la cei bogati, dupo ce se sepunea mortulu in timpu de trei dile, la vederea fie-carui'a, si i se facea sacrificii de totu feliu, plangendu-lu si tanguindulu, se dede apoi stralucite ospetie, dupo care corpulu séu se ardea, séu se ingropá ridicându d'asupra-i ua ridicatura de pamentu mare, in giurulu careia se facea totu felulu de exercitii si de lupte in onorea repositulu, d'in care celle mai mari erau luptele singulare. (332)

D'in acestu textu urmeadia mai anteu, ca Thracii ardéu (333) séu inhumau cada-vrele, si ca peste mormenturile celloru bogati, ei obicinuiu sa inaltie movile (334). Cercetarile catoru-va tumuli in Transilvani'a si Romani'a constata la locuitorii pre-románi ai acestoru tierri, adica la Geti si Daci, cu totulu aceleasi obiceiuri de im-mormentare, ca la cei-lalti Thraci, ceea-ce nu este de mirare, fiindu-co si unii si alti suntu membrii ai aceleiasi familii de popore thrace.

1. Morminte tumularii

a) Tumuli cu cadavru arsu

§ 58

Acoperirea cu pamentu a remasitielor cadavrului dupa ardere peste vatr'a unde au fostu depuse, si inaltierea apoi a unei movile d'asupra, este unu procedeu forte simplu si primitivu. Nu totu-de-a-un'a anso cenusia se depunea directu in pamentu; une-ori ea se incongiura cu petroie, d'asupra caror'a alte siruri de petre mai mici se asiediau spre mai buna intarire a locului; alte-ori ea se pastrá in ladi de lespedi de pétra patrunghiulare si rotunde; alte-ori in fine in urne puse a) directu pe pamentu si incongiurate séu nu de petre; b) pe unu patu de petre; c) intr'ua lada de pétra; d) intr'ua camera de pétra, si e) intr'ua movila boltita.

Aceste diferite dispositiuni nu indica diferinti'a de timpu si de locu, caci le gasimu practicate simultaneu si in aceleasi localitati. Asia, la Sibertu (335), in Transilvani'a, intr'ua movila inalta 8' 3" diametru 10°, la aduncime de 8", s'a constatat fragmente de lespedi de pétra, hârburi de forma grossolana si resturi de ciolane omenesci calcinate; intr'alt'a, unu vasu bine conservatu cu pamentu rosiiu-inchisu, nisipu si cenusie; in ua a trei'a, peste ua vatra de pamentu argilozu arsu si batutu, ua urna sparta, ose calcinate, fragmentulu unui inelu de bronzu si hârburi; intr'ua

(332) Vedi cap. XI not'a 515.— Cf. Henzey, *Mission arch. de Macédoine*.

(333) Arderea se obicinuiá la tote poporele de familie indo-européna.

Despre Celti vedi Cassar *B. G.* VI, 19; Pomp. Mela, III, 2; despre Germáni, Tacitu *Germ.* II, 27; despre Heruli, Procop, *B. Goth.* II, 14; despre Litvani, Slavi, Greci si Romani cf. Iacob Grimm, *Ueber das Verbrennen der Leichen*, Berlin, 1850.

(334) Filgie, *zur prähist. Ethnologie* p. 16 seq. tine mormenturile tumularii cá modulu caracteristicu de immormentare alla Thraciloru. Totusi tumuli ne 'ntempina si in a'ara de domeniulu Thraciloru.

(335) Gooss, op. cit., XIII, 252; XIV, 156—157; Gleim, *ibid.*, XI, 311—315.

a patra : cenusie, unu obiectu de bronzu si silexuri ; la na a cincea movila, in par-tea-i sudestica, cam 2 picioare de la punctulu centralu alu movilei, se dede intr'ua aduncime de $1\frac{1}{2}$ picioare peste ua lespede de pétra lunga $1\frac{1}{2}$ picioare (fig. 141) cu

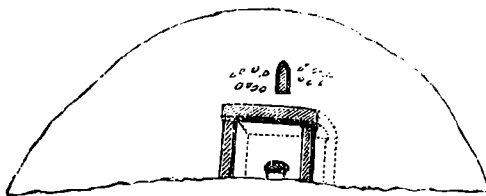

Fig. 141.

alte fragmente de pétra ; si dupo curatirea terrenului umplutu cu mici carbuni, la aduncime de 2', peste ua camera de pétra, lunga 2' 8'' si lata 2' 5'' consistandu d'in 4 lespedi in parte crepate, si acoperita de ua a cincea lespede sparta in doue bucati. In intrulu camerei mortuare, intr'unu coltiu, se afla ua urna fora manusie plina de substantia terrosa cu cenusia pre pamentu, carbuni de lemnu si unu silexu lu-cratu. (336)

Asemeni movile-momenturi s'a constatat si langa Bardotiu, cerc. Odorheiu (337) in numeru de optu, 'nalte de la 2—6', si in diametru 6—12°. Trei d'in elle fiindu despicate s'a gasitu : in prim'a, ua lada, in a dou'a, doue, in a treia chiaru trei ladi de pétra, constandu d'in 7—10 lespedi rotundite pre la margini, lungi de la 3' 3"—4', late de la 1' 9"—2' 4'', si adunci 1—3' ; pre la incheiaturi erau lipite cu pamentu galbenu nisiposu ; alte lespedi le servéu dreptu acoperamentu. Aceste camere erau pline cu cenusie si resturi de cioláne calcinate, renduite cu grija unele peste altele ; langa ua lada s'a gasitu ua urna bine conservata. In celle-alte movile s'a datu numai preste cenusie, carbuni si hãrburi bine arse ornate cu cercuri imprese, figuri elliptice si triunghiuri (338). Unelte de pétra, intre care unu verfu de cutitu de jaspis galbenu, aschii de quarzu albu si de opalu s'a aflatu in cate si optu movi-lele (339).

La Felmera (Felmern cerc. Brasiovu) spargendu-se doue movile in 1867, un'a con-tinea pre pamentu golu cioláne calcinate omenesci si cenusie, cea-alta, numai cenusie depusa intr'ua lada lung. 2' 6'', lata 1', formata d'in patru lespedi de pétra si cope-rita cu ua a cincea lespede (340). La Petrifalau (Petersdorf cerc. Sibiu) suntu peste 100 movile in grupe de 4—12, nalt. in diametru 0.63—1 metru, une-ori chiaru 2 metri ; circuitulu variadia intre 8 si 22 metri ; in interiorulu loru pre terrenulu natu-

(336) Despre alte affari cu totulu identice acesteia, in Germani'a de nordu, vedi Weinhold, op. cit. p. 186—187 si tab. III Nr. 12 si 15.

(337) Gooss, op. cit. XIII, 212 ; XIV 157.

(338) *Arch. f. siebenb. Landesk.* n. f. IX 18.

(339) Orbán I, 223 ; *Erd. Mus. évk.* V, 134.

(340) Gooss, op. cit. XIII 220.

ralu suntu vetre, une-ori pardosite cu pétra; iarú preste vetre, cenusie, carbuni, ose de omu si hãrburi. (341)

In movilele d'in Banatu, cum de esemplu celle de la Dobrovatiu, Deliblatu, Mibunaru, Versietiu, Beskereculu-mare, Török-Becsã, Beodra, Nagy-Kikinda si Szanad, cenusi'a este mai ad-sea depusa directu in pamentu; in celle de la Palanca si Hatzfeld ea se afla, in urne cu pantece largi si anexe cornularii de forma anticã; intr'ua movila de la Alibunaru, urn'a principale plina de cenusie era insocita de alte patru mai mici. (342)

In Romani'a, afara de *Pescer'a cu olele* d'in distr. Dambovit'a, care dupo descripiunea d-lui Bolliacu (Tromp. Carpat. Nr. 846) este unu adevratu dolmenu cu urne pline de cenusie omenesca, avemu sa citamu numai doue movile de la Gostavetiu, distr. Romanati, esplorate de d. D. Sturdza. «1° La un'a d'in movile, dice d-sea (343), peretii laterali ai locului unde s'a pusu mortulu erau arsi. In la-intru, ua lampa grosolãna, hãrburi, carbuni de lemn, churmale si nuci carbonisãte, obiecte stricãte de feru si bronzu, ose arse; la extremitati, remasitie de lemn putredu.—2° La patru puncturi, locu arsu de pamentu, carbuni, hãrburi lemne grose nearse putrede, remasitie arse de haine de lana.» (344)

Inclinamu a crede co aceste movile dateadia d'in ua epoca posteriora cuceririi lui Traianu, judecãndu dupa lamp'a grosolãna si obiectele de feru ce s'au gasitu langa oseminte.

Atari movile de transitiune de la modulu barbaru de immormentare la cellu românú, movile care, de si pastreadia in form'a lorú esterna si in dispositiune chipulu anticu preromãnu, anso prin obiectele de langa remasitiile mortului, indica influenti'a epoei romãne, s'au constatatú adesea in provinciile romãne (345), prin urmare si in Daci'a. Asia, la Kaşkolz, cerc. Sibiu, pre ua intindere de 1000 pasi se afla 400—600 movile mortuare inalte de la 0.3—2 metri, circuitu de la 25—60 pasi, un'a avendu chiaru 6 metri de 'aaltime si 70 pasi in cercuitu. Cercetarile intreprinse acolo a constatu co in fie-care movila se afla vatr'a unde s'a arsu cadavrulu, la unele cenusi'a fiindu d'a dreptulu pre pamentu, la altele, depusa intr'ua urna coperita cu unu capacu, si imprejurú, unu cercu de ole mai mici, de ulcelu, de cape cu trei picioare si talere; vase, unele reu arse altele anso bine fasonate, cu pereti forte subtiri, cu ornamente lineari, séu cu besice in reliefu concentrice renduite paralelu pre corpulu vaselorú. Aflarea de ua parte, a frãgmentelorú de stiela, hãrburi de terra sigilata, si trei monede de bronzu, d'in care un'a a Corcyrei, doue alle lui Traianu si

(341) *Archiv für siebenb. Landesk. n. f. VI 437 seq.*

(342) *Mitth. der Centr. Com. von 1865, XXI, 1867 LXI; Gooss op cit., XV, 158.*

(343) *Note manuscrite asupra unor anticuitati d'in judetiulu Romanati, culesse la 1872, de d-lu Dimitrie Sturdza, ap. Odobescu. Analele Soc. Acad. Rom., X, sect. II p. 232.*

(344) D-lu Bolliacu, *Tromp. Carpat. Nr. 939* asigura co cenusie omenesca a gasitu adesea in ulcele facute cu man'a fora rota, si mai multu uscãte de cotu arse.

(345) *Sacken, in Sitzber. der kk. Akad. LXXIV, 614.—Gooss op. cit. XIV 160—161.*

Antoninus Pius, a braciariilor, ineleloru si fibuleloru de bronzu, cum si a sagetiloru de feru, caracterulu vaseloru pre de alt'a (346), probeadia co nicropol'a de la Kas-kolz este de atribuitu populatiunei indigene a Daciei, care a continuatu multu timpu dupo cucerire acelasu systemu de immormentare, adico arderea mortiloru, care la Románi, in secolulu allu douilea, incetase de a mai fi in usu. (347)

b). Tumuli cu cadavrulu nearsu

§ 59

Unu altu systemu de immormentare practicátu in acelasu timpu si de acelasu poporu in Daci'a, — de si in proportiuni cu multu mai neinsemnate—, este inhumatiunea scheletului intregu.

Este adeveratu co pene adi nu avemu nici-ua afiare cu totulu sigura despre ua movila-mormentu cu scheletu d'in epoc'a pre-romána, anso systemulu inhumatiunei nu se pote tagadui co nu a fostu practicátu in Daci'a in epoc'a petrei si chiaru in epoc'a bronzului, ua data cu acel'a allu arderei.

Textulu amintitu mai susu d'in Herodotu (V, 8) este forte lamuritu intru acést'a.

Fiindu-co anso inhumatiunea a devenitu cu totulu generale in epoc'a ferului, urmeadia co numai obiectele ce insocescu remasitele mortului aru puté autorisá pene la unu punctu renduirea acelloru mobile-morminte intr'ua epoca anteriora ocupatiunei románe; si anco si acést'a, nu cu deplina sigurantia, pentru co, de esemplu, tumuli cu obiecte esclusivu de pétra potu sa datedie d'in epoc'a bronzului, pétr'a fiindu atunci in usu communu, pre candu bronzulu, cá dispendiosu, se gasea in manile unui numeru mai restrinsu de omeni.

Cu aceste reserve, admitemu cá l'in ua epoca anteriora Romániloru in Daci'a : movilele-morminte in care d. Bolliacu a gasitu adesea oseminte omenesci, séu depuse directu pre pamentu fora patu macaru, cadavrulu fiindu cu faci'a la resaritu, si asediatu siediendu, séu in genuchi (348) —, ceia-ce, dupo Lubbock (349) este ca-

(346) Elle sémena multu cu celle d'in mormintele de la Ober-Bergern in Austri'a de josu descrise de d. Sacken (op. cit. taf. III, 71 si 72), cu alle primitivei populatiuni románisate d'in tiarr'a Rhinului (ap. Lindenschmidt, op. cit., I, VI, taf. VI.

(347) *Blätter für Gemith und Vaterlandskunde* 1844, 28. — *Transs.* d'in 1844 Nr. 56 si 57; d'in 1845 Nr. 26 si 27; *Arch. f. sieb. Landeskr.* IV, h. I. 29; idem n. f. V, 240, XIV, 161; *Arch. für oesterr. Gesch.* XXIV, 400. — *Mitth. der Centr. Com.* 1861, 335.

(348) Tr. Carp. Nr. 939 : «Éta ce potu constată d'in doue movile ce am spintecatu in patru cu mai multa ingrijire in excursiunea ce am facutu estimpu : cadavrulu a fostu asediatu siediendu, si cu faci'a la resaritu. Unulu d'in doue mi s'a parutu ca aru fi fostu asediatu in genuchi, totu cu faci'a la resaritu, anso nu potu afirmá acést'a pentru co indata ce aceste putrede osseminte dau de aeru, se farama, si anco n'am pututu ocoli localitatea, cu tote precautiunile, nesciindu exactu in care parte a movilei, de si totu-d'a-un'a spre centru, a fostu asediatu cadavru. Ceea-ce este siguru este co cadavrulu n'a fostu lungitu ci siediendu, pentru co sirulu spinarii, in amendoue ossemintele ce am gasitu acum, erau perpendicularu asediate in pamentu si tiest'a d'asupra osseloru si fluerile piciéloru orizontali, care indica co cadavrulu n'a fostu in picióre.»

racterulu epocii neolithice a petrei, pre cându inhumatiunea cadavrului lungitu caracterisa epoc'a ferului—; iaru in jurulu cadavrului, aschii séu custuri de silexu, topore de petra (350), hache—toporu de arama rosie (351) si dalta de bronzu (352).

Une-ori anso alaturi de scheletu nu se mai afla nimicu, cum de es. in tumulu de la Rusanesci, distr. Romanati, explorátu de cotre d. Sturdza : Acestu tumulu «se inaltia cá la 4 pene la 5 metri d'asupra suprafeciei pamentului; pre scorti'a lui d'a dreptulu (adico fora grupa), erá scheletulu, cu capulu intorsu spre appusu».

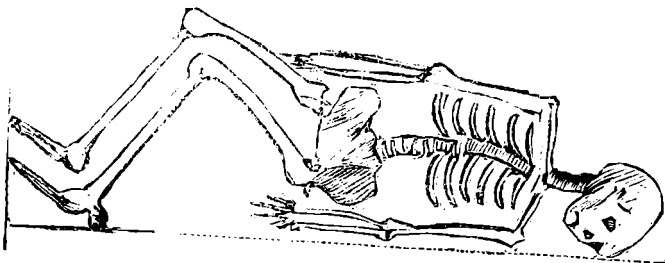

Fig. 142.

«Sub scheletu, se cunoscea de pre colórea pamentului, co tierrina nu fusese scormonita; ea continea mai multu urme albe de calcariu. Alaturi cu scheletulu, carele erá allu unui barbatu corpulentu, nu s'a mai aflatu nimicu.» (353)

2. Morminte tumularii fora moville dasupr'a

§ 60

Se intiellege co tumulii necessítandu pentru constructiunea loru multa munca si cheltuiala, nu se inaltiau de cotu in onorea celloru avuti si celloru nobili precum Herodotu observa anume la Thraci. Mormintele ordinare si multu mai respandite erau celle sapate in pamentu.

Se deosibescu in Transilvani'a trei categorii :

1° *Morminte cu censusie avendu diametru in forma de cazanu*, cum suntu celle d'in necropolea de la Muşna (cerc. Odorhuiu) [354], Petrifalau, Lunca (Langendorf, cerc. Sibiu) [355] si Netasiu (cerc. Sibiu);

(349) Lubbock, op. cit. p. 144.

(350) *Tromp. Carpat.* Nr. 939; Nr. 846; Nr. 1010.

(351) *Idem* Nr. 1255 : «Sapându ua movila-mormentu, in préjm'a Vodastrei, intre oseminte putrede, pe la mijloculu movilei, amu gasitu ua magnifica hache-toporu de arama rosia, patinata admirabilu, plesnita la mijlocu, d'in vechime, cei'a-ce indica ua lovitara crancena; pote co a fostu arm'a eroului ingropátu in acésta movila.»

(352) *Tromp. Carpat.* Nr. 846.

(353) D. Sturdza, l. c. p. 232.

(354) Gooss, op. cit. XIV, 162.

(355) *Arch. Köz.* VI, 172.

2°. *Morminte cu cenusie în forma rectanghiulara*, cum suntu celle constatate în Sebesiu, unele adunci de la 2—3' cu cenusie, pamentu arsu, carbuni si hârburi, altele, — 3' aduncime, 3' latime si pene la 12' lungime, cenusi'a pe fundu grósa pene la 3", cu hârburi bine arse si subtiri de ole, talere, ulcele, in mari cantitati, ornáte cu linii, siruri, rhomburi, triungiuri, puncte etc., morminte anteriore ocupatiunei române, de ore-ce preste densele trece s'oseau'a romána anco pene adi conservata (356); si in fine

3°. *Morminte séu cimitiru cu urne* in care se depunéu remasitiile cadavreloru arse, cum suntu celle d'in giurulu Cicului-sin-Giezu, cerc. Odorheiu, cu urne de 11—13 cm. naltime, cu picioru scurtu massivu, cu gutulu cilindricu si cu done manusie. (357)

In Transilvani'a alte cimitire cu urne, care anso d'in lipsa de cercetari nu se potu determiná dé o suntu ante-románe, se cunnoscu la : Mediasiu, Bungardu (Baumgarten, cerc. Sibiu), Hambach (Hahnenbach, cerc. Sibiu) si Varheghiu (358);

In Romani'a, c'a mai insemnata necropola antica este, fora indouiala, *Campulu mortiloru de la Zimnicea*, despre care d. Bolliacu relateadia urmatorele (Tr. Carp. Nr. 1010) :

«Banuiamu de unu orasiu dacu in jurulu acestei cetati, d'in afor'a siantiuriloru, in josu spre orasiulu Zimnicea de acum; pentru co multe vestigiuri dace totu gasissemu pre acolo d'in alti anni, si mai allesu annulu trecut. M'amu pusu déro sa facu cercari atatu spre malulu Dunarii cotu si pre partea oposita; m'amu opritu spre centru, intre loculu unde este acum tirulu militaru si intre casarma, pentru co amu datu aci de vre-ua done vase mormentali, cu cenusie si ósse calcinate intr'ensele.

«Observandu mai bine loculu d'in cetate spre orasiu, amu vedutu co orasiulu dacu a urmátu sa fie pre partea stanga care este si mai radicata, si co pre partea drépta despre Dunare, a trebuitu sa fie locu destinátu pentru immormentari.

«Amu adunatu déro omenii ce'i avému, pre ua singura linie, si 'i-amu pornitu de la tiru spre casarma pre partea stanga, de vale de unde amu presuppusu co a trebuitu sa fie orasiulu. Indata la mai multe locuri, s'au ivitu diferite urne... In tota lucrarea mea de ua septemna la Zimnicea, in acestu campu de morti, n'amu gasitu de cotu unu singuru scheletu nearsu, allu carui craniu l'am scosu intregu de sub ua mare jumetate de urna cu care era acoperitu, pre candu urne cu ossa calcinate, pre jumetate arse, amu scosu 63 d'in care optu amu pututu sa le scotu intregi, intacte. Tote urnele ce descoperiamu erau numai cu cenusie si ossa calcinate, adunatura de ose de corpuri arse pre rugu... Unu lucru forte straniu; celle mai multe d'in aceste urne... se vede unu lucru extraordinaru : intr'ua urna este bagata alt'a; in aceea, alt'a; in a treia, ua a patra, si in cea de a patra, ua a cincea cu gur'a in josu. Osementele in acestu felu de urna suntu in era de a cincea, printre care osemente amu gassitu si obiecte petrecute si elle prin focu, precum voiu arrettá mai la valle... Ua alta obser-

(356) W. Schuster, *Mühlb. Gymn. Progr.* 1874; Gooss, op. cit. XIII, 238—239

(357) Gooss, op. cit., XIV, 174.

(358) *Iahrb. d. C. Com.* 1856, 32.— Gooss, XIII, 261.

vatiune amu facutu ; unele d'intr'aceste urne ce gasému — celle simple, — erau asiediate dreptu in susu, si tote celle culcáte, cu mai multe urne un'a intr'alta. Apoi in aceste urne culcate amu gasitu si obiecte de podobe femeiasci, adeco unu colieru de electrum sdrobotu, ua braciara de electrum in trei bucati disformáte óre-cum de focu, déro conservandu'si anco tota ciselur'a in linii si in torde cu totulu in modulu bijutariei numita celta.... Alte cate-va mici obiecte s'a gasitu prin aceste urne cu vase arse, precum : unu cercelusiú intr'un'a, unu felu de agrafu si unu acu de osu intr'alt'a, tote trecute prin focu, si tote obiecte de parura femeiasca, ceea-ce 'mi da ideia co arderea corpnrilor se facea cu tote podobe le loru, ideia confirmáta cu vr'ua doue bucati metalu topitu gasitu intr'ua urna in care si unu obiectu de feru,—agrafu séu legatura, spre inchiaierea vre unui colieru ca s'a topitu.»

D-lu Bolliacu observa (Tromp. Carpat., Nr. 1137) co bagarea de urna in urna nu se puté face de catu in chipulu urmatoru : «se adunau osciorele, mai mistuite de flacari, cu diferitele obiecte remase, se punéu intr'ua urna mica, in jurulu carei'a, pusa cu gur'a in josu, se fasoná ua alta urna, in past'a carei'a se gravá ornamente si simboluri ; apoi acestea, dupo ce se useau prin evaporare séu la sore, caci indicu de cócere la focu nu se vede nici de cum, se fasoná in jurulu loru ua a trei'a urna care se uscá si acest'a totu astu-feliu, apoi ua a patra, si apoi ua a cinea.»

Punerea in urn'a principale cu oseminte, a altoru vase mai mici s'a constatatú anco si in necropolea de la Piliu in comitatulu Neogradu (359), in movil'a de la Alibunaru in Banatu (360) si in cimitirulu de la Apoldu-mare in Transilvani'a, unde in fie-care urna mare se gasea alt'a mai mica. Acestu d'in urma cimitiru a servitu locuitoriloru si in epoc'a romána, judecându dupo caramidiele románe ce accoperea unele vase. (361)

§ 61

Astu-feliu constatámu in Daci'a trei cathogorii de morminte : movile si mormen-turi-sietie cu resturi arse séu nearse alle cadavreloru, si cimitire cu urne continédu cenusie omenésca. Locurile de ingropaciune se allegéu mai cu séma pre inaltimi ; mortii se ingropáu séu se ardéu cu hainele si cu podobe le loru. Arme si unelte le manuale : cutite, sageti, ciocane, dalte si alte obiecte de pétra, séu de metalu, cum si vase pentru beutu si mancátu, insociau cadavrulu séu cenusi'a reposatului, fie d'in credintia co elle avéu se-i serve in regatulu necunoscutu allu mortii, fie d'in sentiménu de pietate pentru co elle le utilisase in timpulu vietii, asia co lucrurile ce se gasescu ua data cu mortulu, suntu nu numai mijloculu cellu mai importantu pentru a fixá chronologi'a acestoru monumente, déro anco elle ne presenta unu portretu viu despre viati'a poporeloru.

(359) Gooss, op. cit., XIV, 165.

(360) *Mith. der Centr. Com.* 1865, XI; 1867, LXI.

(361) *Arch. für oesterr. Gesch.*, XXIV, 399; *Mith. der Centr. Com.* 1867, 105.

Dupo arderea cadavrului se adună osele si cenusi'a, adesea in vase deosebite, adesea anso intr'unu singuru vasu, si apoi acoperite cu altu vasu, cu ua pétra, séu cu unu capacu, se punéu in pamentu preste unu patu facutu d'in argilu si petre, séu intr'ua camera de lespedi, asupra carora apoi se aruncá numai pamentu, séu se inaltia ua movila. Harburile, ce de multe ori se gasescu risipite in interiorulu movilei, nu suntu d'in vasele de langa mortu, ci d'in celle ce assistentii aruncásera dupo ospetiulu funebru.

In multe movile se afla si mai multi ingropati si la diferite epoce. D-lu Bolliacu ne spune (362) co esplorându ua movila a datu mai anteu preste unu pátu de caramidi mari compusu d'in cote siese renduri, peste care se aflá intinsu cadavrulu; si sub unu asemenea patu sapându cá la $\frac{1}{4}$ metru, a gasitu unu altu cadavru fora ulcele séu lampionu, ci numai ua dalta de bronzu si alt'a de pétra, ceea-ce dupo d-sea aru fi unu indice co acolo fusese unu mormentu dacu.

§ 62

Incheiamu acestu capitolu cu urmatorele cuvinte alle d-lui Ales. Odobescu, care am dorí sa se traduca catu mai iute in fapta :

«Pentru ca sa putemu reusi a avé rezultate solide, pre care sa se întemeiedie cu sigurantia sciinti'a, aru trebui cá cercetarile archeologice ce facemu in tiarra sa procedá dupo unu sistemu bine rationatu, in care sa fie prevediute de mai 'nainte tote faptele ce esperenti'a a inregistratu prin alte tierri, pentru cá astu-feliu sa avemu in veci in vedere punctele de comparatiune, si sa putemu constatá, totu de ua-data, si analogi'a rezultatelu dobendite aci cu acelea obtinute aiurea, si elementele a-deveratu noue ce se voru ivi pe solulu nostru.» (363)

Pene atunci trebuie sa ne multumimu cu rezultate provisorii, pre pretiulu chiaru de a fi gresite, caci, dupo cum observa d. A. Bertrand, «pre asemenea terimu ori-ce exploratiune de buna credintia este profitabile sciintiei; anso a cutezá cineva sa se espuna a se insielá este un'a d'in virtutile archeologului. Noi damu esemplulu.» (364)

CAPITOLULU XIII

Conclusiune

Studiile ce amu intreprinsu in partea a dou'a a operei de facia au avutu dreptu principalu scopu a determiná caroru rase si gruppe de popore appartinu locuitorii cunoscuti ai Daciei : Scythii, Agatirsii, Getii si Dacii.

(362) *Tromp. Caapat.* Nr. 846.

(363) *Columna lui Traianu, a. V, Nr. 4.*

(364) *Archéologie celtique et Gauloise, Paris 1876; Préface* : «En pareil terrain, toute exploration faite de bonne foi est profitable à la science; mais oser s'exposer à se tromper est une des vertus de l'archéologie: Nous donnons l'exemple.»

Pentru acést'a avuramă recursu la trei feluri de probe, cu care ethnogeni'a se serva în descoperirea adevărului: 1° probe limbistice; 2° probe fiziologice, si 3° probe ethologice séu ethopeice; cu alte cuvinte, probe trase d'în comparațiunea a) limbei, b) a tipului physicu, si c) a tipului moralu si intellectualu.

Prim'a categorie de probe, limb'a, caracterulu cellu mai persistentu si mai demonstrativu allu ori-carei nationalitati, ne-a arrettatu în modu neindouiosu, credem, co: Scythii erau Erani, appartenèndu adica cu Medii, Persii, Baktrii, la un'a si aceiasi grupa de limbe si popore.

În adevèru, cuvintele si numile proprii scythe si sarmate, transmise de scriitori si monumente, prin nici-ua alta limba indo-germana nu se potu esplicá mai lesne si mai completu de catu prin vechi'a persica si zend'a. Pentru a reaminti aci numai cate-va exemple, s'a vediatu co în numile proprii scytho-sarmate de pre inscriptiunile pontice, unu elementu caracteristicu ce intra cá termenul primaru séu secundaru este substantivulu *ασπα* «calu», a carui forma zenda este *ασπα*, pre cându celle-alte limbi indo-europene, séu nu au *p*, exemplu sskr. *असुवा*, lat. *equus*, séu déco au unu *p*: gr. *ἵππος*, galliculu *epos*, nu sufera ua siflanta 'naintea lui *p* (1). Cuvintele scythe în care *ασπα*, calu, intra cá elementu de comparațiune sunt: *Ἄσπ-ουρῆος* «cellu ce are ua herghelie de cai», *Βαιόρ-ασπος* «cellu ce are diece mii de cai», *Βορ-ασπώ-καβος* «cellu ce cunoșce caii cei mai buni», *Βανάδ-ασπος* «cellu ce triumfeadia prin callulu seu», *Σαρ-άσπης* «cellu ce are ua suta de cai» cum si numile ethnice: *Ἄριμ-ασποι* «cei ce au cai blândi, supusi» si *Τράσπιες* «cei care umbla cu caruti'a cu trei cai». Asemenea se recunșce prefixulu zendu *hu* (sskr. *su*) «bine» în prim'a sillaba a numiloru compuse scythe: *Χό-δαυος* «cellu ce are ua lege buna», *Χο-ρόαθος*, «cellu ce are frumoșa talia» *Χό-φραξμος*, «cellu ce devine forte folositoru», *Χο-φάρνης*, *Χο-δαρξος* «tare prin sine însusi» etc. Cuvintele scythe transmise de Herodotu cu semnificatiunea lor, cá buni-ora: *Ἐναρῆες*, adico *οἱ ἀνδρόγονοι* (Herodotu, IV, 67) séu *ἀνανδριῆες* (Hippokr. de aere § 22), *Ἐξάμπατος* adico *ἱραὶ ὁδοὶ* «câi sacre», corespundu: primulu la zend. *e-nairyā*, aric. *a-naryā* (a negativu, si *nar*, barbatu), allu douilea, la *e* (primitivu *a*) si *πα* (=path., vechiu-pers. pathi, poteca).

Analys'a cuvintelor scythe mai arretta, pre langa proprietatile dialectice alle zen-dei, si urmatorele: 1° grupp'a caracteristica aricea: *ks*; 2°, schimbarea primitivulu *kv* în *cp*; si 3° schimbarea lui *s* în *h*, cate-si trele proprii numai eraniciei (cap. III).

Resultatulu filologicu, precisu si de ua apreciațiune în acelasiu timpu imediata si positiva, cautaramu sa-lu confirmam prin probe ethologice si fiziologice.

Primele, — de si forte inferiore în rezultate sigure si concludente de ore ce poporele cello mai streine unele de altele, prin diferentia de rasa, de timpu si de tiarra, ne presenta une-ori ua conformitate isbitore de obiceiuri si credintie, pre cându triburi alle aceleiasi rase si locuindu aceiasi regiune potu sa arrette în dispositiunile

(1) A. Fleck, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, 2 ed., p. 2.

loru morale si intelectuale, varietati insemnate—, totusi constataràm (cap. IV) pre langa ore-care trasuri de moravuri, care suntu mai pucinu speciale cutarei rase umane de catu proprii mediului in care Scythii erau chemati sa traiasca, si stari sociale d'in care ei anco nu esisera, constataramu trasuri de caracteru particulare Scythiloru si Eraniloru acelasu portu, acelasu modu de viatia si de ocupatiuni, acelasu institutiuni si credintie religioase. Buni-ora, H-rodotu observa despre Scythi ce suntu in mare parte nomadi, ellu cunosce anso si Scythi agricultori; acelasu autoru dându ua lista de diece triburi persane, observa ce siesse din elle cultiva pamentulu, iaru patru suntu nomade (cartea I, c. 125; VII, 85). Asemenea, cultulu scythu si cultulu medo-persicu presenta urmatorele puncte comune: 1° lips'a de imagini, statue, temple, altare séu alte lucruri sancte pentru dieii loru (Herodotu, IV, 59; cf. I, 31); 2° adoratiunea Hestiei, dieiti'a focului, cá cea mai inalta divinitate, findu pusa mai pre susu de dienu Cerului (Herodotu IV, 59; I, 131; IV, 127); si 3° caracterulu cu totulu eranicu allu numiloru ce porta divinitatile scythae.

Chiaru si in legend'a nationale scythica rapportata de Herodotu despre Targitau recunoscuramu dovedi necontestabile pentru eranismulu Scythiloru (cap. III § 4).

Allu treilea genu de probe (cap. V), cu tota saraci'a insemnariloru physiographice ce ne-a lasatu scriitorii anticitatii, caror'a le lipsea acea ascutita observatiune a momentului propriu ethnologicu, dându atentiune numai la ceea-ce 'i isbia la prim'a vedere la tali'a, culorea perului si a pelei, — cu tote rezultatele pucinu satisfactore ce au datu pene acum studiulu cranieloru aflate in mormenturile scythe d'in Russi'a meridionala, — totusi elle ne ducu cellu pucinu la conclusiunea: ce Scythii nu potu fi de origine mongola, cum au sustinutu mai multi istorici moderni, de ore-ce, mai anteu, nici Hippocrates, nici Herodotu, nici tota anticitatea, vorbindu despre trasurile externe alle Scythiloru, nu observara la acestia nasulu turtitu séu ceva ce aru aminti d'in typulu facialu mongolicu; si allu doilea, craniele d'in mormenturile scythe de la Alexandropole au ua deschidietura nasale inalta si strimta, care denota unu nasu forte proeminentu, pre cându la scheletulu unui mongolu ea aru fi trebuitu sa fie larga forte, chiaru mai larga de câtu inalta.

La acésta serie da probe vine sa corrobore die si marturi'a, — de si mai pucinu clara sub unele privintie, si mai pucinu afirmativa a monumentelor figurate (cap. VI): Scythii n'au avutu ua arta nationale care sa reproduca si sa perpetuedie typulu loru physicu; anso unu numeru de monumente d'in celle ajunse pene la noi (2) esecutate de artistii greci pentru principii scythi si pentru suveranii Bosphorulni, reprezenta adesea Scythi cu trasurile loru caracteristice, si cu costumulu loru nationalu; aceste trasuri nu semena in nimica cu typulu rasei mongole; pre elle nu regasimu nici umerele obrazului esite afara, nici ochii mici oblici si carpiti, nici nasulu pleostitu si grosu, nici saraci'a systemului parosu, care tote deosebescu ras'a mon-

(2) Vedi stamp'a anesata la cap. VI; idem fig. 1 si 2 de sub not'a 36 a cap. IV.

gola; ei elle amintescu mai multa profilulu Persiloru de pre monumentele de la Persepolis.

Astu-feliu credemu a fi demonstratu prin limba, typlu moralu si typlu physicu, cō Scythii, *Scelotii* lui Herodotu si Hippocrates, nu erau mongoli séu turci, germani séu slavi, ci unu poporu d'in grupulu eranicu; cō prin urmare: emigratiunea loru d'in Asi'a in Erop'a a avutu locu dupo marea divisiune a Indo-Germaniloru in Arii si Europeni; cō ei au taiatu lantiulu intre unii si altii; cō membrii d'in famili'a letto-slava, cá Neurii, Androphagii si Melanchlenii lui Herodotu, membrii d'in famili'a thraça ca Getii, Dacii, cum si d'in famili'a finica si mongolica, cá Budinii si Argimpei, se invecinau cu Scythii, fiindu pote chiaru confundati de multi scriitori greci sub numele devenitu mai in urma cu totulu vagu de Scythi.

Catu pentru Agatirsi, d'in pucinele date ce a lasatu asupra-le anticitatea (Herod. IV, 104, 78, 125), dupo traditiunea locale cullésa de Herodotu de la Grecii pontici (IV, 10), dupo marturi'a lui Mela (II, 1, 2) si Bibius, in fine dupo celle doue numi, singure cunnoscute: numele ethnicu 'Αγάθουρος ce se compara cu cellu scythicu 'Ιδάνθουρος (Herod. IV, 76), si cu sarmaticulu ethnicu *Agamataes*; si numele regelui agatirsicu *Σπαργαπέθης* (IV, 78) ce se intempina totu astu-feliu cá nume de rege la Scythi (IV, 76), iar partea-i ultima *-πέθης* se recunoscce in scythicele 'Αριαπέθης, 'Αριπέθης (IV, 78), — d'in tote acestea, dicemu, amu conchisu (cap. VII) cō Agatirsii erau unu poporu de origine scythica.

Pentru deslegarea cestiunei asupra nationalitatii Getiloru si Daciloru, amu analisatu mai anteu cu atentiune opiniunile moderne despre germanismulu, celticismulu si slavismulu celloru doue popore (cap. VIII, §§ 2—5), si dupo ce le-am respinsu cá neintemeiate, am cautatu sa probamu cō Getii si Dacii se potu asiediá cu mai multa probabilitate intre poporele d'in famili'a thraça.

Anso ce putemu sci siguru despre nationalitatea incesi a Thraciloru?

Toti invetiatii suntu de accordu a recunoscce in ei unu poporu indo-europeanu unii anso 'i afiliadia cu grupp'a arica, in specialu eranca; altii cu grupp'a europeana, in specialu sudu-europeana séu greco-italica, alti in fine, le dau ua positiune intermediara intre ambele grupe (cap. VIII, §§ 8—11).

Credemu a fi reunitu tote probele (cap. VIII, §§ 12—14) in favorea opiniunei:

1° Cō Thracii nu suntu nici Arii, nici mijlocitori intre Arii si Europeni, ci appartinu gruppei europene a Indo-germaniloru;

2° Cō Thracii, impreuna cu cea-alta ramura, Ilyrii, alcatuescu ethnologicu, religiosu si limbisticu ua masa centrale de la care pleca vine ramificate in tote directiunile, spre nordu si sudu, apusu si resaritu, spre Greci, Phrygi, Armeni si semintiile iranice; spre Lituslavi, Germani si Celti, in fine spre Scythi si Sarmati;

3° Cō Thracii se intrudescu cu principalele familii alle rasei europene; ause limb'a loru se deosibescce de limbile fie-careia d'in aceste familii prin anume caractere phonetice, care 'i constituescu unu locu allu seu propriu; si

4° Co cestiunea deco famili'a thraca sta in legatura mai strinsa cu grupp'a nordica séu sudica a Indo-Germaniloru d'in Europ'a remane deschisa.

Aceste rezultate obtinute, cautaramu sa demonstramu originea Getiloru si Daciloru prin celle trei cathogorii de probe cunnoscute.

Annalys'a resturiloru, — aproximativu 280—, d'in limb'a geto-daca : numi proprii de persone, de popore, locuri si numiri de plante, parte transmise de scriitorii vechimei, parte cullese d'in inscriptiuni (cap. IX), constata punctele comune alle Getiloru si Daciloru cu Thracii : a) numi personale ; b) numi geographice ; c) particularitati limbistice. La acest'a mai venindu si marturisirea istoriciloru vechimei, co atatu Getii catu si Dacii erau dintr'un'a si aceiasi familie de popore thrace, urmeadia co locul ce veduramu mai susu co ocupa Thracii in famili'a européna, se cuvine si celloru doue popore, si co prin urmare Getii si Dacii nu suntu nici Eraui, nici mijlocitori intre Europeni si Arii, nici Germani, nici Slavi, in fine nici Celti, ci numai Thraci de origine.

Cercetarile physiologice (cap. X) si ethologice (cap. XI) nu au facutu de cotu sa confirme evidenti'a ethnologica rezultata d'in probele limbistice.

Independentu de cestiunile care se léga strinsu de ethnogeni'a Daciei pre-románe, si care au formatu obiectulu cercetariloru de pene aci, ua serie de alte cestiuni nu mai puginu insemnate, remanu anco de studiatu.

Istóri'a ne atesta aparitiunea la Dunare in diferite timpuri a diferite elemente allu caroru efectu a fostu de a aduce continue metamorphose, stingeri si amalgamari ; ras'a indigena s'a amestecatú cu rase streine ; si in acestu amalgamu de triburi, de idiome si de credintie diverse, cellu ce nu privesce de aproape crede a vedea totu-de-a-un'a acelasi poporu, fiindu-ca acelasiu nume persista, séu acelasiu teritoriu, fiindu-co locuitorii representa totu de-a-un'a aceiasi rása.

Acele cestiuni anso tinendu-se mai multu de domeniulu istoriei, le reservu unu locu mai nemeritu in a treia parte a operii de facia, in *partea istorica*, ce speru si dorescu a o dá catu de curendu publicitatii.

APPENDICE

DOUE PRETINSE ALFABETE DACICE

I

Semnele de pre caramidile si petrele de la Colib'a- vechia langa Slonu.

„Warum in die Ferne schweifen
Sieh das Gute liegt so nah!“

§ 1.

In anii 1869 si 1871 d. C. Bolliacu, facându cercetari la Colib'a-vechia de la Slonu, in jud. Prahova, unde se sustinea de cotre cautatorii de comori că aru fi ua culla cu bani sub unu zidu , a constatáu pe petrele si caramidile d'in zidu littere , symboluri si caractere, pre cari, dupo ce le-au comparáu intre densele, suprimându pre celle indouite, cum si pre cele ce i s'a parutu neinsemnatoare, le-au reunitu pre unu tabellu lithographicu in *Trompett'a Carpatiloru*, nr. 939 d'in 1871, «cu scopu, spune d-lui, ca sa fie cunnoscute la alte aflári spre comparatiune, cá decö descifrându-se cuvinte prin inscriptiuni, sa se pota fixá valoarea loru si classá intr'unu alfabetu».

Venerabilulu archeologu credea cu totu d'inadinsulu a fi datu preste symboluri, caractere si littere dace «adica celte, celt-iberiane si celto-grece cu elementu forte micu gothu primitivu», si nu se indouia, că prin ajutorulu acestor'a, a semneloru de pre monedele aflate in Daci'a, si a altoru descoperiri, nu s'aru putea alcatuí *alfabetulu Daciloru*.

Câti-va anni mai in urma, d. B. P. Hasdeu, studiandu acelési semne (1), ajunse la conclusiunea că d. Bolliacu «a datu preste urmele unui alfabetu barbaru in re-
«giunea Prahovei, despre care anso cellu multu se pote dice că este ua grafica «*mongoloida*» «dero in ori-ce casu ellu nu e dacicu».

(1) *Istori'a critica a Romaniloru*, vol. II, pag. 21—23, § 5: unu alfabetu mongoloidu in Dacia.

Ne propunemu sa dovedîmu cõ ambele aceste pareri nu suntu fundâte, si cõ in semnele zidariei de la Slonu. reproducuse pre tab. Z, este de cautâtu cu totulu altuceva de câtu elementele vre-unui alfabetu, fie dacu, fie mongoloidu, fie cunnoscutu sêu necunnoscutu.

§ 2

D-lu Bolliacu invoca in sprijinulu opiniunei sêlle ore-cari asemanari, pre cari anso nu le indica anume d'între semnele de la Slonu : 1°) cu vechile caractere hellene; sêu archaice; 2°) cu celle celtiberiane mai alesu; 3°) cu litterile de pre monedele dace; si 4°) cu litterile d'in inscriptiunea verigei de auru de la Petroass'a.

Primulu elementu de comparatiune, alfabetulu vechiu hellenicu, abia deco ne dâ pentru celle 62 semne alese de pre petrele si caramidile de la Slonu, patru apropieri mai multu sêu mai pucinu fericite. Asia : tab. Z rendulu 1, semnulu 25 aru puté semanâ litterei grecesci α ; tab. Z rendulu 2, semnulu 4, unui Y; semnulu 8 unui ϵ ; semnulu 26, unui κ (2).

Pentru allu douilea elementu : « caracterele celtiberiane » trebue sa marturisimu cõ elle n'au esistatu si nu esista de catu in imaginatiunea catoru-va celtisti, car s'au apucâtu a compune alphabete celtic, bretonic — armoricane etc., dupo nisce grossolane si false inscriptiune (3), ba chiaru dupo simple semne decorative (4), si ornamente pre vase (5). Celtii se serviau in affacerile loru publice si private cu littere grecesci, dupõ cum atesta lamuritu Cæsar (6), care vorbesce intre altele (7)

(2) Vedi Kirchoff, *Studien zur Geschichte des griechischen Alphabets*, Berlin, 1864. F. Lenormant. *Études sur l'origine et la formation de l'alphabet grec*, in *Revue archéologique*, 1867 si 1868. — Idem, artic. *Alphabetum in Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, sous la direction de Ch. Daremberg et Edm. Saglio.

(3) Cum buna-ora amiralulu Thévenard, *Mémoires relatifs à la marine*, 1800, t. II p. 117 seq. da unu alfabetu compusulu d'in semne cari «dupo mai multe cercetari analitice si comparative» s'a gasitu a fi «littere initiale celtice». Unele semne suntu luate dupo ua cruce de petra de la Plouzané, altele de la castelulu Lezascoët aproape de Douarnenez, altele d'in Finister si Morbihan. — Chier de Frémenville, *Antiquités de la Bretagne* (Côtes-du-Nord), Brest 1837 pag. 34. reproduce ua inscriptiune cu caractere curatu latine medievale, luându-le anso dreptu «caracterele alfabetului antichiloru Bretoni armorici. — Mai vedi si hrosiur'a lui Duchatellier, *des Alphabets celtiques*, 1841. — *Diction. hist. et géogr. de la Bretagne* 1845, t. II p. 348.

(4) *Revue archéologique*. sept. 1866. *Recueil de signes sculptés sur les monuments mégalithiques du Morbihan*, par M. de Cussé.

(5) Asia de esemplu I. C. Schuller, *Zur Frage über den Ursprung der Romanen und ihrer Sprache*, Hermannstadt 1855, p. 19 not'a 33. crede a fi descoperitu pe vasele reproducuse de noi pre tab. M, nr. 5, 9 si 10, semne celtice, pre candu acelea suntu numai ornamente simple consistându d'in ua serie indouita de puncte si linii oblice.

(6) *Bell. gall.* VI, 14 : «Neque fas esse existimant ea litteris mandare, cum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Graecis litteris utantur.»

(7) *Bell. Gall.* I. 29 : «In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt litteris Graecis confectae et ad Caesarem relatae, quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat. qui numerus domo exisset eorum, qui arma ferre possent, et item separati pueri, senes mulieresque.»

despre registre scrise cu littere grecesci, ce s'au gasitu in lagarulu Helvetiloru, si continéu date asupra numerului populatiunei. Nici Gallii, nici druidii loru, nu avéu dero unu alfabetu propriu, fie runicu, fie altulu (8).

Comparatiunea mai departe cu litterile de pre «monedele dace» nu'si arc mai multu locu, pentru cõ mai anteu, acelle monede nu suntu dace, dupo cum an ar-retatu mai susu (9), ci probabilu imitatiuni facute de Celti; si alu douilea, pre acelle monede ne'ntempina numai monogramme grece séu latine, diformate, ansõ totu-de-a-un'a lesne de recunoscutu.

Cátu pentru inscriptiunea de pe verig'a de la Petross'a, «pe care, dice d-sea, de la aflarea ei si pene asta-di arnu crediut-o si o credu anco *daca*» nu ne remâne de cotu sa spunemu cu atati filologi ai tierriloru germanice: Iulius Zacher, J. Haupt, Wilhelm Grimm, Massmann, Lauth, C. Petersen, C. Müllenhof, R. Neumeister, Fr. Dietrich, G. Stephens, cu archeologulu nostru d. A. Odobescu (10), co acea inscriptiune este netagaduitu scrisa cu rune anglo-saxone, si cõ prin urmare ori-ce comparatiune cu semnele de pre caramidile si petrele de la Slonu nu este posibilu.

§ 3.

Déro se admitemu cõ asemenarile inchipuite de d-lu Bolliacu esista in realitate. Urmeadia ore cõ d-lui a descoperitu unu alfabetu dacicu? candu prim'a cestiune care aru fi trebuitu sa-lu preocupe era epoc'a cellu pucinu aproximativa a ruineloru de la Slonu? Suntu acestea ante-române? Suntu d'in epoc'a Româniloru? Suntu d'in versta medievale? D-lui ne spune cõ zidari'a de la Slonu este numai d'in petre si caramidi cu *cimentu* (11). «Caramid'a si cimentulu, observa totu d-sea, intr'unu altu studiu (12), *au fostu absolutu necunoscutu de Daci*». Deci, çhiaru dupo d. Bolliacu, ipotes'a despre epoc'a ante-româna a monumentului trebue inlaturata; atunci nici semnele de pre densulu nu mai potu fi *dace*. Zidariile d'in epoc'a româna suntu lesne de recunoscutu prin form'a si fabricatiunea caramidiloru forte rosii si late, prin caracterele imprese pre elle, prin natur'a cimentului mestecátu cu bucati de curamida (13), prin obiectele gasite impregiuru. La Slonu n'avemu nici-unulu d'in aceste indicii; d'in contr'a, totulu vorbesce pentru ua epoca mai tardia, cellu puçinu medievale.

(8) Rog. de Belloguet, *Etnogénie gauloise*, II, 361; care constata cõ pre nici-ua inscriptiune celtica, pre nici-ua medalie gallica nu se afla vre-ua urma de unu alfabetu celticu.

(9) Cap. XII § 38.

(10) Vedi Al. Odobescu, *Studie asupra tesaurului de la Petros'a in Column'a lui Traianu* 1876, 1877.

(11) *Tromp. Carpat.*, nr. 939: «petrele si caramidele d'in zidu, dupo cari se luá lesne unu *cimentu mole*».

(12) *Tromp. Carpat.*, nr. 740. — Cf. mai susu cap. XI not'a 798 si § 51.

(13) Ed. Fr. v. Sacken, *Leitfaden zur Kunde des Heidnischen Alterthumes*, Wien 1865, *anhang*.

Acum cestiunea se reduce la punctulu de a se sci : deco semnele descoperite de d. Bolliacu potu avé unu caracteru graphicu, potu alcaturî vre-unu alfabetu, sêu deco elle nu suntu cu forte mare certitudine märei sêu semne alle lucratoriloru (*steinmetzzeichen, marque d'ouvriers*), obiceiuite in imperiulu romanu, imperiulu byzantin, si aproape in totu evulu-mediu.

D'in cele 62 semne de la Slonu, d. Hasdeu gasesce numai vr'ua cinci-spre-diece distinctive, cari sa nu se pota confundä unele cu altele, si sa ofere unu caracteru graphicu probabili. D'in aceste 15, *siesse* le identifica (?) cu semnele de pe niste bucati de cositoru descoperite in Russia sud-vestica la Drohiczyn in fluviulu Bugu (14); *cinci*, cu semnele luate izolätu si descompuse de pre petricic'a desmormentata in Podolia intr'ua movila langa tergusiorulu Daszow (15). Conclusiunea aru fi «arheologicesce», dupä d-lui, cö ruinile de la Slonu se detoreadia aceluiasiu poporu, care a facutu sa gravedie cositorele de la Drohiczyn sêu de la Daszow : ansö pentru co «unele semne de pre petrele si caramidiele d-lui Bolliacu suntu par'cö fotografite dupo alfabetulu mongolicu» si anume se constata peste totu 9 coincidentie. — cu acest'a *alphabetulu mongoloidu* in Dacia este descoperitu !...

Ansö mai anteu, ce se face cu restulu de la 15 semne pene la summ'a totale de 62? — Chiaru scadiendu pre cele duble : rendulu I (tab. Z) semn. 2, 7, 10, 12, 15, rendulu II, semn. 2, — totu mai remänu anco 56 neespicate,

Semne cá :

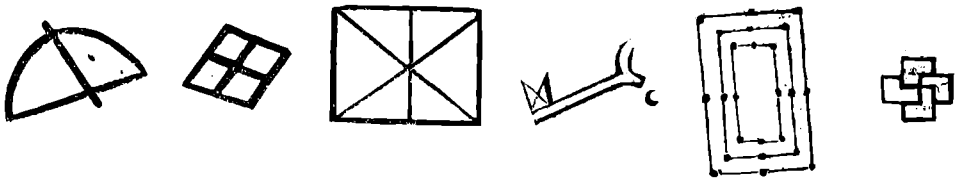

Fig. 143.

n'a pututu nici-ua data figurä intr'unu alfabetu propriu disu.

Semne: cá

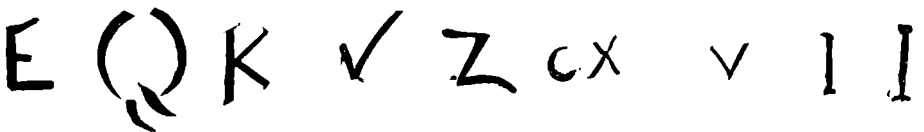

Fig. 144.

identice cu totulu littereloru latine, ce aru cautä intr'unu alfabetu mongoloidu ?

Dupö d. Hasdeu noue semne de la Slonu suntu par'cö fotografite dupo alfabetulu

(14) Tyszkiewicz, *Drewnost. Trudy Moskovskago Archeologiceskago Obsczestva*, Moskva, 1865 — 1867, in 4, I p. 115—22, pl. VI si VII.

(15) Vedi tab. Y nr. 2.

mongolicu». Ca sa judece cititorulu de atare «fotografice» punemu facia in facia semnele de la Slonu cu litterile mongolice :

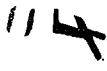

Semne de la Slonu	Litere mongolice	Semne de la Slonu	Litere mongolice
			
			
			
			
			

Fig. 145.

si intrebănu, unde este mai mare asemenare, între semnele de mai susu (fig. 144) si caracterele lăline, si între acestea de mai josu (fig. 145) si caracterele mongole? Pe cându la celle d'anteiu nu se constata vre-ua deosebire, între celle de allu douilelea abia deco unulu séu doue ofera ore-care apropiere.

Atunci, de ce petrele si caramidile nostre aru purtá littere din alfabetulu mongolicu, iarú nu d'in cellu latinescu? Unde este mai mare coincidentia? Unde, mai mare probabilitate?

Si apoi, prin ce migratiuni ethnice séu cellu pucinu culturale, alfabetulu mongoloidu a ajunsu pene in creeri Carpatiloru?

D-lu Hasdeu ne respunde cõ acest'a s'aru détora unei invasiuni turanice d'in e-vulu-mediú. Pecenegiloru, Cumaniloru séu Mongoliloru.

Pecenegii, Cumanii, barbari cá cei mai barbari d'in cati cunosce istori'a, si cari au remasu in aceiasi stare de selbatacie pene la a loru deseversita stirpire, si cari n'au traitu vre-na data intr'unu statú constituitu in regula (16), cum sa ne inchi-puimu cõ avéu unu alfabetu? cõ ei, ratacitori prin pustiile dintre Bug 1 si Oltu, incercára trebuint'a de a fixá printr'unu procedeu materialu ideile si amintirile lorú, ba anco cõ ei obicinuiu sa sape pe petre si pre caramidi littere d'in acellu alfabetu, ba chiaru inscriptiuni intregi? Ce autoru ne spune cõ Mongolii lui Batu-hanu, in cutrieraturile lorú cu focu si sabia, au petrunsu pene la pisculu de la Slonu? cõ acolo ei popasindu, se apucara de fabricatu caramidi cu semne mongolice

(16) A. L. Schlözer, *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. II, p. 450—504.

pre densele, lucrara lespedi de piatra cu sapaturi pre densele, naltiaara zidarii, cari sa ajunga pene in dilele noastre, si sa dea atātu de lucru «arheologiloru» si «istoriciloru critici» de la noi ?!

Prin urmare aceste semne nu suntu nici littere dace, nici mongoloide, si ori-ce incercăre de a regasi in ele urmele vre-unui alfabetu este zadarnica si hasardata.

Remane sa vedemu déco elle nu suntu mai probabilu semne (marci) pe materiale destinate la constructiune.

§ 5.

Unu obicei romānu si byzantinū, care s'a continuatu multu timpu si in evulu-mediū, era de a sapā séu imprimā numi séu semne ore-cari pe materialele intre-buintiate in constructiunea unoru edificii, mai cu séma pe petre si pe caramidi.

Asia, la Rom'a, ua bucata anco in fiantia d'in zidulu lui Servius (la coltiulu stradei del Macao si del Volturmo) se compune d'in lespedi si petre cu semnele reproduse pre tabell'a Y rendulu 8 (semn. 1-21). Pe unele siruri de lespedi se afla numai litter'a E séu A in diferite positiuni $\Gamma \Xi$, A $\triangleright \nabla$, ceea-ce probeadia cō atari semne serviau de indicii la renduirea petreloru in constructiune (17). La unu altu edificiu de pe Palatinu s'a constatatū semnele de pre tab. Y rendulu 8 (semn. 22-34) si 9 (semn. 1-9, combinatiuni numai de linii drepte, cari negresitu imita ore-cum form'a litteriloru latinesci (IEHZA), de si n'au cu elle nimica in comunu.

Atari semne d'in epoc'a romāna se gasescu si la Pompei (18), la Perugia, la Bruzza (19) etc.

In Transilvani'a la Muscelu-Gradistea, pre unele lespedi lucrate de petre d'in zidulu cetatii, Ackner a observatu urmatōrele monogramme si semne asemenāte litteriloru grecesci (20) :

A	K	E
Δ	N	E \triangleright
E	C	IN
Z	B A	ΠB
	A	ΠΘ

La Constantinopole in timpulu imperiului byzantinū se zidé aproape esclusivu cu petre si caramidi purtāndu pre elle numele, mai tardiu monogramma imperatu-

(17) *Hermes*, X 127, Berlin 1876, *Steinmetzzeichen auf der servianischen Wallmauer*, de Iordanes; Idem, *Hermes*, VII p. 482: *Miscellen*; cf. *Bullettino municipale*, 1875 nr. IV.

(18) *Fiorelli*, *Gli scavi di Pompei dal 1861 al 1872*, p. s. X: «le note dei quadratari, che in molti casi sono imitazioni degli elementi dei primitivi alfabeti italici».

(19) *Hermes*, VII, 485. Cf. C. I. Rh. nr. 831.

(20) *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, I band, 2 heft, Hermannstadt 1844.

lui (21), séu a inaltiloru dignitari, a clerului, mai obicinuitu anso, signatur'a lucratoriloru cari taiasera petr'a. D. A. Choisy a constatat pe monumentele de acolo mai multu de 700 semnături, littere esecutate mai bine séu mai reu, aci isolate, aci grupate cate doue, séu chiaru imbucate in forma de monogramme (22), si cari serviau dreptu titlu lucratorului, la regularea salarielor, fiindu in acelasiu timp unu elementu authenticu de comptabilitate (23).

Atari semne se gasescu si pre monumentele evului-mediu, la cathedralele de la Reims si Strasburg; pre zidurile de la Coucy si Aigues-Mortes in Franci'a (24).

Pentru cele d'in Germani'a collectiunea architectului Rudolf Redtenbacher, reprodusa pre tab. Z rendulu 3—15, si tab. Y r. 1—5, ne permite a arunca ua ochire asupra desvoltarii acestoru semne industriale. Elle incepu sa apara pe zidurile medievale pucinu inainte de $\frac{1}{2}$ secolului allu XII (tab. Z r. 3 semn. 1—6 de la Nossen an. 1162—1197), si se continua pene dupo secolulu XVII.

Form'a loru, fie a celloru simple, fie a sigleloru obicinuite la Romani si Byzantini, ia nascere nu d'in littere, ci d'in semne allese dupo voia, cari de la XII pene la finea secolului XIV se intrebuintadia cu indouitu intiellesu : parte servindu dreptu indicii pentru asiediarea lepedelor, parte dreptu semne personale, unele imiteadia formele de pentagramma, stea, cruci, inima, crinu, unelte, capulu cuiului, ciocanu, cose incrucisiate, mistrie, toporu, capu de pasere etc. (25). Intre densele figureadia si *littere*.

In scurtu, semnele pre caramidi si petre suntu cu totulu voluntare si fora nici-ua semnificatiune interna, adeco simple figuri, neavendu intru nimico a face cu *littere singulares*; elle suntu semne personale, indicii la asiediarea petreloru, si elemente de comptabilitate si de controlu.

Acelesi forme, acelasiu scopu tehnicu, aceiasi semnificatiune au si semnele de pre petrele si caramidile de la Slonu : semne arbitrare, unele d'in linii drepte diversu combinate, altele d'in curbe, altele imitandu unelte casnice; printre densele littere mestecate; unele repetandu-se pre mai multe bucati, cu unu cuventu, totu ce ne'ntempina pre zidariile medievale d'in restulu Europei.

(21) Sub Constantinu si fiii sei se sapá numele intregu allu imperatului pre caramidi ; dupo Theodosiu II, numai monogram'a lui ; sub Justinianu incepe sa dispara monogram'a, si inainte de numelle scrisu grecescu allu imperatului se pune numai litterile BA de la inceputulu titlulu BASILEVS. Vedi Fr. Schneider, *Marken an Baumaterialien*, in *Correspondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine* 1877, nr. 2.

(22) Tab. Y rendulu 2, semn. 10—19.

(23) *Revue archéologique*, 1876, 1 vol. p. 245—248, despre marcile de la theatru de la Salonica, si d'in Constantinopole; ib. p. 356—359; vol. II p. 315.

(24) S'au publicatu in *Annales archéologiques* de Didron, II, p. 250; III, p. 31, cf. I pag. 251.

(25) Mai vedi pre tab. Y semne analoge constatate la Danzig (rendulu 6 semn. 1—16), Praga (rend. 6 semn. 17—30), Klingenberg langa Moldau (rend. 7). Ofen (nr. 1) cum si marci familiare germane (tab. Y nr. 3—12). Alte semne de uvrieri vedi in *Mittheilungen der k. k. Central-Commiss. der Baudenkmal.*, II, p. 99; VII, 52—53, 245. Cf. Homeyer, *Haus- und Hofmarken.*—I. Hanuš, *Zur slavischen Runen-Frage*, in *Arch. f. k. oesterr. Gesch.* XVIII.

Ce este mai multu, aproape nu remane semnu d'in celle de la Slonu, care sa nu se repete intogmai aiurea. Numai in colectiunea Redtenbacher (tab. Z. Y) gasimu preste 45 semne identice cu celle de la Slonu (26).

Aceste asemenari potu fi detorite intamplarii; in ori-ce casu vinu si elle sa probedie cõ semnele de la Slonu suntu semne de lucratori obicinuite in evulu-mediu; si prin urmare, acelle ruine, departe de a fi ante-române, dateadia dintr'ua epoca mai recinte, cându obiceiulu de a imprime semne pre caramidi si petre se practică in Europ'a, cu deosebire de cotre mesterii germâni, caror'a pote se si detoreadia zidari'a de la Slonu.

Semnele lucratoriloru potu servi pururea de fidela calaúdia criticeei archeologice si istorice-culturale, cu conditiune numnai că acést'a se fie adeverata critica, si sa nu căute in elle *alfabete dacce, mongoloide*, si cote alte lucrari imaginare!...

II

Alfabetulu dacicu allu lui Dekenen.

„Amicus Plato, sed magis amica veritas.”

§ 1.

D-lu Bolliacu credea a fi datu in ruinele de la Slonu peste urmele unui alfabetu dacicu.

D-lu Hasdeu descopera «ceva cu multu mai pozitivu», chiaru alfabetulu dacicu allu lui Dekenen (1).

(26) Compara de exemplu tab. Z r. 1, semn. 8, 9, 10, 11, 12 cu semnu allu 11 d'in rend. 4, si cu semnu finalu d'in acelasiu rendu;

Idem rend. I, semn. 5, 6, 7 si 28; rend. II semn. 2, cu rend. 3 semn. 1;

» » I, » 13, 15 cu rend. 15 semn. 8;

» » I, » 14, 27; rend. II semn. 5, cu rend. 4 semn. 8;

» » VIII, » 6, 8, 23, 36; rend. IX semn. 23 etc.;

» » I, » 23 cu tab. Y r. 6, §. 12;

» » II, » 4 cu » r. 10 s. 3, 17;

» » II, » 10 cu » r. 10 s. 4;

» » » » 15 cu » r. 10 s. 20 21;

» » » » 8, 9, 11, 13, 14, 24, 26, 27, cu r. 7 s. 24; r. 7 s. 16; tab. Y r. 8. s. 9, 10

32; tab. Z r. 7, s. 5; r. 16, s. 24; r. 4, s. 5; r. 7 semnu ante-finalu; r. 5 s. final;

Idem rend. II, semn. 25, cu r. 9, s. 28, 29;

» » » » 22, 23 cu r. 6, s. 24;

» » » » 31 cu r. 8, s. 10;

» » » » 17 cu r. 9, s. 34;

» » » » 7 cu r. 11 s. 11;

» » » » 28 cu r. 13 s. 15;

» » I, » 25 cu tab. Y r. 4 s. 33;

» » II, » 36 » » r. 7 s. 9, 10;

etc. etc. etc.

(1) *Istoria critica a Romaniloru*, vol. II p. 23--38, § 6 *Alfabetulu dacicu allu lui Dekenen*.

Dupo d-sea acestu rege-profetu allu Daciloru in timpulu lui Boerebiste (100 anni a. l. Chr.), caletorindu prin Egyptu aru fi invetiatu si transplantatu la Dunare unu alfabetu egypteanu, pre care amestecându-lu cu ua séma de caractere feniciene, ellene, zendice si alteje, l'a respanditu apoi printre concetatiunii sei. Statulu dacu s'a nimicitu; provinci'a romána Daciá, cu ua noua societate, cu unu nou poporu, cu ua noua civilisatiune, i-a luatu locul; alfabetulu lui Deceneu anso, supravie-tiundu tuturoru schimbariloru ocurese la Dunare, tuturoru straturiloru de cultura impuse territoriului, a trecutu intactu la Románi, cari illu scriáu anco in annii 1500. De la Románi, in evulu-mediu, ilu imprumutára Secuui, scriíndu lu anco pene in di-
lele noastre. Si astu-feliu, unu alfabetu remasu necunnoscutu in timpu de 2000 de
anni, se scote asta-di la lumina d'in intunericulu vécuriloru !

Unde suntu probele ?

§ 2.

Unu chronicaru maghiaru de pre la finea secolului XIII Simonu Kézai, vorbindu despre Secui, adico de acei maghiari asediati dupo Ladislaus I (1071—1095) in Transilvani'a (2), dice cõ acestia, traindu in vecinetate si amestecâti cu Români (Blachi), se vede cõ de aceia se serva cu litterile Româniloru : «Zeculi... cum Blac-kis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Blackis commixti litteris ipsorum uti perhibentur» (3).

Schaffarik (4), Tomaschek (5) si alii intiellesera d'in textulu de mai susu cõ Ro-mâni, scriíndu pene mai de-una-di cu littere cyrillice, neaparatu cõ nu putéu sa imprumute Secuiloru unu altu alfabetu de cotu alfabetulu ce ei insisi ilu cunnoscéu, *alfabetulu cyrillicu*.

Contra acestei interpretatiuni critic'a sanetosa nu are nimicu a oppune; anso d. Hasdeu vede altu-feliu lucrurile :

«Acelle *litteræ Blackorum* unde ore sa mai fie astadi? Cumu sa fi fostu elle ?
«Ecce ua cestiune cotra care se applica pe deplinu principiulu duplicatelor in
«procedur'a gjuridica : déco la Románi a peritu d'in intemplare acellu alfabetu,
«cúta sa consultamu essemplarulu incredintiatu Sacuiloru, si pe data ce se va gasi
«unu *alphabetum Sicularum*, care sa nu fie ellenu, goticu, cirillicu, árabu séu vre-
«unu altulu cunnoscutu, pote fi cine-va sicuru, cu textulu cellu necontroversabilu
«allu lui Kézai in mâna, cumu-cõ a scosu la lumina abecedarulu cellu vechiu allu
«Româniloru. Ei bine, unu assemenea alfabetu essista.» Ellu figureadia intr'unu
manuscriptu d'in 1702, adi in bibliothec'a evangelica d'in Brasiovu, si e reprodu su
de noi pre tabell'a Y rendulu 10, ua data cu alte monogramme secuiesci d'in ace-
lasiu manuscriptu (tab. Y rend. 11) allu preotului Stefanu Lakatos, care asigura cõ

(2) Dr. Fr. Krones. *Handbuch der Geschichte Oesterreichs*, I. 563 seq.

(3) Endlicher, *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849 in-8 p. 106.

(4) *Slowanské starozitnosti*, Praha 1837, in-8 p. 609.

(5) *Zeitschrift für oesterr. Gymnasien* 1872 p. 141—157.

pre la 1700 Secuii întrebuintiau aceste semne încrestandu-le pre betie, de la drept'a spre stang'a.

«Eccē dero *litteræ Blackorum*, esclama d. Hasdeu, pe cari cu multu înainte de annulu 1250, dupo cum ni-o spune Kézai, Săcuii le-au fostu împrumutātu de la «strabunii nostri in cursulu unei îndelungate vecinetati in creerii Carpatiloru.»

Despre esistențiã pretinsului alfabetu secuiescu allu lui Lakatos, critic'a destēpta are totu dreptulu sa se îndouiasca. Pene adi nu se cunnosce de cotu unu singuru monumentu, si acest'a togmai d'in 1668, si nu se scie pene la ce gradu este autenticu, si anco nu in întregime scrisu cu acelle caractere. E verb'a despre inscripțiunea lapidara d'in biseric'a sacuiasca de la Enlaka in Transilvani'a (tab. Y, rend. 12); d'in summ'a totale de 25 littere alle instructiunei numai 15 se regasescu in alfabetulu lui Lakatos. Turotz, pre de alta parte, vorbesce despre nisce antice littere scythice adduse de cotre Huni d'in Asi'a, si pre cari Sacuii anco nu le uitasera încrestandu-le pre betie (6). Timonu considera de fantasmagorie totu ce s'a vorbitu si s'a scrisu asupr'a litteriloru scythice, gasite la Secui, dicēdu cō littere noui pote plasmui ori-si-cine si in secolulu nostru (7). Bel descopera in elle niste caractere semitice (8), Pray, caractere germãne (9).

Apoi, chiaru admitiēdu cō alfabetulu lui Lakatos este autenticu, nimicu pene aci nu probeadia cō ellu aru fi anume acelle *litteræ Blakorum*, alfabetulu adico împrumutatu de cotre Secui, de la Români pe la annii 1200, asia cō «principiulu dupplicãteloru d'in procedur'a giuridica» ce se invoca de d. Hasdeu, nu 'si pote gasi nici-ua applicatiune in casulu de facia.

Ori-cumu aru fi, sa mergemu mai departe.

§ 3

Întrebuintiat'a vre-ua data Români alfabetulu in cestiune?, de cându si pene cându?

Aceste trei cestiuni d. Hasdeu le deslega prin ajutorulu — mirabile dictu! — *allu unei singure littere* d'intr'unu documentu de la 1492 : anume, prin form'a ce are in cuventulu *Cesar* d'intr'ua scrisore a lui Vladu Tiepesiu cotre Sasi (10), lit-

(6) *Thwroc.* lib. I, cap. 24 in *Scriptores rerum Hungaricarum*, ed. Schwandtner, Vindobonae, 1766, in-4, t. I p. 96.

(7) *Imago novae Hungariae, Cassoviae, 1734*, in-16, Additamentum p. 2 : «De literis Scythicis « apud Siculos repertis, multa legi, multa audivi, sed suspectae mihi fuerunt idcirco, quia quid « illis notatum, quid expressum fuerit, nemo recensuit, nemo explicuit. Nihil certe adhuc ex illis « didicimus; et nescio, an unquam quicquam ex illis in lucem prolaturus sit. Novas notas sin-gere etiam hoc seculo quisque potest ».

(8) *De veteri literatura Hunno-scythica*, Lipsiae, 1718 in-8.

(9) *Dissertationes in annales Hunnorum*, Vindobonae 1775, in f., p. 61 nota.

(10) Actulu se incepe asia (ap. Hasdeu, *Istori'a critica*, v, II p. 28):

« Vlad dei gratia Woywoda partium Transalpinarum.

« Circumspecti amici et vicini nobis honorandi. Dabimus scire, quod Thwrcchi deponerent pa-

ter'a *C*, care aru fi scrisa, dupo cate spunē Eder (11),—caci d. Hasdeu n'a vediutu originalulu —, astu-feliu :

«Noi amu vediutu in alfabetulu lui Lakatos, dice d-sea, cō sonulu romanescu *gī* «este represintatu prin semnulu :

«In actulu d'in 1492 vorb'a esaru se citesce dero *Gesaru*, confundându-se «*ce* si *ge*, intocmai cā in sprancēna pentru sprangēna.»

«In acellu cuventu scrib'a lui Tiepesiu n'a facutu de cotu a pune d'in iutiala in «loculu litterei latine *C* pe acea romanēscă, »

La acēstu modu de argumentare obiectāmu cō litter'a *C* d'in cuventulu *Cesar* ori-cumu aru fi fostu scrisa, — caci variatiunile paleografice suntu dese, litterile, d'in caus'a rapiditatii scrisului, se modifica si se schimba, mai multu sēu mai pu-cinu —, si ori cātu aru semenā ea cu ua littera d'in alfabetulu lui Lakatos, nu are nimicu de communu cu acēst'a, caci *ce* se confunda cu *ge* in cuvinte ca *sprancēna* pentru *sprangēna*, fiindu-ca vine de la lat. *super in gena* (12); nici-ua data ansō, in *Cesar*; asia cō scrib'a lui Tiepesiu, chiaru presuppunēdu cō d'in iutiala uitāndu cō scrie latinesce, s'aru fi ispititu a pune in loculu lui *C* litter'a correspundietore d'in acellu enigmaticu «alfabetu nationalu», erā neaparatu sa puna semnulu , care in alfabetulu lui Lakatos ecuivaleadia litterei *et*, iaru nici-de cumu pe , care ecuivaleadia ungurescului *gy*, ceea-ce se citesce *dī. Diesaru* sēu chiaru *Gesaru* nici s'a disu, nici s'a scrisu vre-ua data, in locu de *Cesaru*.

«Intr'ua diploma cu littere cirillice, continua d. Hasdeu, cu greu se putea com-mitte unu atare qui-pro-quo, caci limb'a si scrierea slavica erau de secolu respan-dite in tota Romani'a danubiana, prē cāndu latinesce, d'in contra, scriēndu-se

tientiam cum Domino Rege. Cesar dedisset Woywodatum de Zendere uno familiari, qui vocatur Alibek, altero autem, qui nominatur Markovichi, dedisset Woywodatum de Bodon, et nunc sunt cum bellis maximis; sed nescimus, ad quas partes volunt transire. Nos timeamus. ut ad Hatzak aut ad Transilvaniam non debeant transire. Pro eo etc.»

D. Hasdeu d'in caus'a cuvintelorū «cum bellis maximis», «nos timeamus, ut ad Hatzak aut ad Transilvaniam non debeant transire» crede cō scriitorul actului era unu neaosiu Romānu prē pu-cinu dedatu cu latinēsc'a. Acesta latinesca anso se scriā si in Ungari'a, si in Poloni'a, si in Transilvani'a ca si aiurea. «Cum bellis maximis» o putē dice ori-cine scriindu latinesce, nu numai unu Romānu care aru fi luat cuventulu *oste* sau *osti* dreptu armata si reshoiu totu-de-ua data; «cum bellis maximis» nu e pentru «maximo cum exercitu», ci insemneadia «cu mari preparative de reshoiu».—*Timeo ut non*, pentru *timeo ne* ne intempina adesca in latinitatea decadintiei.—*Debeant transire* n'are nimicu de neregulatu in sine, si nu e in locu de *intendo*.

(11) In manuscriptulu d'in Bibliothec'a Evangelica d'in Brasiov nr. 26 *b*, *Exercitationes diplomaticae*, Hermannstadt 1802, in-4.

(12) Cf. *Cihac*, *Dictionnaire d'Étymologie Daco-romane*, I p. 107; 1870.

«numai prin esceptiune in cote unu actu internationalu, gramaticulu simtia ua fi-
 «resca tentatiune de a 's'i dá in petecu. Ceva analogu se observa actualmente mai
 «allesu in Germani'a, unde rare-ori Némtiulu intr'ua scrisore cu caractere latine nu
 «vèra cote-ua littera gotica, dupo cum si la noi putini suntu in stare pene asta-di
 «de a scri cu ortografia latina fora a lasá sa se stracore cote uá slova.»

Intrebámu cum déco «limb'a si scrierea slavica erau de secolu respandite in tota
 Romania Danubiana», acellu qui-pro-quo nu se comitea mai lesne cu unu semnu
 cirillicu, adico, scrib'a lui Tiepesiu cum nu se ispatea mai usioru de a pune in locu
 de C latinescu, litter'a correspundietore d'in alfabetulu slavicu?

Pene asta-di nu s'a descoperitu nici-unu actu romanescu scrisu cu alfabetulu lui
 Lakatos. D'in nici-ua fontana istorica nu resulta cõ Români pene la 1500 avéu
 pre longa grafic'a oficiale, adica cea slava, «unu alfabetu nationalu rezervatu tran-
 sactiunilorú particulare», unu alfabetu cá cella allu lui Lakatos. care se scriá de la
 drept'a spre stang'a. Unu asemenea alfabetu nationalu, nici ua urma n'a lasatu
 despre a lui esistencia, pre cându d. Hasdeu observa cõ : «difficultatea de a uitá
 «cu totulu ua grafica nationala e atatu de mare, incatu in Angli'a buna-ora, unde
 «s'au fostu intrebuintiatu antein caracterele runice, de si s'a introdusu apoi serie-
 «rea latina asia numita anglo-sassona, totusi littera *th* a remasu cea vechia fora
 «nici-ua schimbare, supravietuindu astu-feliu cá unu marturu isolátu allu unei
 «culture anteriore».

Cum de nu s'a retinutu d'in acellu alfabetu nationalu ua singura littera macaru
 in graphic'a cirilica intrebuintiata de Români pene mai de-una-di?

Nici-unu autoru vechiu séu nou, românu séu strainu, nimeni pene la d. Hasdeu
 n'a facutu despre densulu nici cea mai scurta mentiune.

Prin urmare nu vedemu cum «semnulu in documentulu d'in 1492 este mai
 «elocinte de cotu ua intrega dissertatiune, pentru a probá cõ pene pe la 1500, cellu
 «pucinu in Munteni'a, Români nu uitaserá anticulu alfabetu, pe care cu mai multe
 «vécuri inainte l'au fostu imprumutátu Sacuiloru.»

Descoperirea este cu totulu strania si neasteptata, si probele pe cari autorulu ei
 se intemeiadia asteptámu sa fie altele de cotu ua nenorocita littera C lungita la unu
 capetaiu mai multu de cotu de ordinariu.

Deco tote cestiunile s'aru deslegá in asia chipu si cu asia usiurintia, atunci n'aru
 mai fi cestiune de deslegátu. Deco fie-care d'in diversele forme ce iá ua littera sub
 condeiu lu unui scriitoru aru probá esistenti'a cote unui alfabetu, la ce numeru in-
 finitu de mare s'aru urcá alfabetele?

D-lu Hasdeu anso nu se opresce aci.

§ 4.

De unde luat-au Români alfabetulu lui Lakatos?

Pentru a responde si la acesta cestiune, d-lui allegé «ua calle totu atatu de posi-

«tiva in starea actuala a scientiiei : *paleografiia comparata*» si prin cate-va probe ir-
resistibile», crede a dovedi cõ celle mai multe elemente alle alfabetului «se perdu
in anticitatea cea mai profunda».

Semnele lui Lakatos sunt in numeru de 32 plus 23 monogramme ; d'in acestea
tote pentru 14 dupo ua tortura nemilostiva a loru, cãci pe unele le ciuntese, pe
altele le restorna, sãu le adaoga coditie si linii supplementare (13), d. Hasdeu ga-
sesce in fine originea fie-carei'a in parte : cutare semnu i se pare a fi ua ieroglifa
d'in vechi'a grafica egypteana; cutare altele, ua littera fenicianã, sanscritã, bengã-
lica, zendica, umbricã, himiariticã, protoebraicã, protoellenicã, albanesã etc. Con-
clusiunea ce trage d'in acesta cutrierare fora tielu pre terminu cellu vastu si allu-
necosu allu paleografiei comparãte, este in adeveru cam neasteptãta : «Cu ua
«perfecta certitudine» dice d-lui, «sare in ochi prin evidentia» mai adaogã, cõ alfa-
betulu in cestiune este dacicu ; cõ de la Daci l'au mostenstu Romãniã «adico Daco-
«latinii, productu directu allu amestecului Daciloru cu elementulu italicu» ; de la
Romãni l'au imprumutãtu Secuii.

Derõ Daciloru cine l'au datu ?

Fiindu-cõ nũ e cestiune care sa o lasã fora respunsu, istoriculu nostru criticu
descopera si pe parintele alfabetului dacicu, «luãndu de asta data dreptu calauze
«doue fontane istorice dintre celle mai ponderose : pre Strabone si pre Dione Cri-
«sostomu» :

Strabone ii ofera pasagiulu urmatoru :

«Boerebiste spre a tine poporulu seu in suppunere, avũ la indemãna pre Dece-
neu, barbatu fermecatoriu, care caletorindu in Egyptu *investiase ore-cari semne na-
turale*, prin cari pretindea ellu a cunosce celle divine» (14).

Ori-cine intiellege d'in acestu passagiu cõ este vorb'a de niste *semne prevestitore*
de anguru, *προσημασία* (de la verbulu *προ-σημαίνω*, a dã unu semnu mai d'in ainte,
a desemniã mai d'inainte, a esplica, a prevesti viitorulu) pe cari Deceneu le inve-
stiase in Egyptu. Numai d. Hasdeu starue a esplicã cuventulu *προσημασία* prin «ca-
ractere grafice» prin «litere», acceptatiune imposibile de admisu, caci in nici-unu
autoru nu se intimpina (15) pentru a deduce apoi introducerea in Daci'a a hiero-
glifelor egyptene, pre cãndu numai hieroglife nu suntu litterile lui Lakatos.

Gotulu Iornãndes, «care desfigura tote dupo obiceiũ», dice referindu-se la mar-
turi'a lui Dione Crisostomu, cõ Deceneu dedese Daciloru legi scrise «leges con-
scriptas». 16)

Èccẽ cum se demonstreadia si paternitatea lui Deceneu asupra alfabetului pre-
tinsu dacicu !...

«Istori'a ca si fisic'a, observa d. Hasdeu la finele studiului seu, devine sciintia

(13) *Istori'a critica a Rom.*, II p. 30—31.

(14) Strabo, VII, cap. 3, § 11.— Cf. mai susu cap. XI § 30, not'a 387.

(15) Herodotu VI, 27; Xenophonte *Cyr.* I, 6, 46; *mem.* 1, 4; Pausan. 4, 26, 3, 20, 2; Diod. 5, 7.

(16) *De reb. Get.* cap. 11.

numai cu pretiulu de a suprima cu deseversire elementulu subiectivu allu imaginatiunei». (17)

Suprimati elementulu imaginativu in demonstratiunea alfabetului dacicu allu lui Deceneu, si ce se mai allege de dens'a ?

§ 5.

In resumatu, d. Hasdeu crede ca alfabetulu ce se dice ca l'aru fi imprumutatu Sacuii de la Romani nu este cellu cirillicu, cum sustinu Schaffarik, Tomaschek, si cum urma naturalu sa fie, ci unu alfabetu nationalu allu Romaniloru, care nu e nici latinu, nici cirillicu, ci unu alfabetu dacicu ; si care, de si nu se mai intrebuintadia adi de Romani, traesce anso esemplanulu incredintiatu Securiloru. Acestu esemplanu se notedia pentru prim'a ora de Stef. Lakatos in 1702 ; caracterile sele «s'au cristalisatu atatu de bine in cursu de doue mii de anni» in catu «unele d'in «ele indica intr'ua stare de admirabile conservatiune, ca si candu aru fi copiate astadi dupo inscriptiunile celle mai archaice, tocmai perioadele primordiale d'in istori'a alfabeteloru semitice si ariane» ; unele semne suntu chiaru d'in grafic'a cea mai vechie egypteana.

Supravietuirea cu atat'a puritate la Romani si apoi la Sacui, a alfabetului in existinta se explica : «1° Se scria forte pucinu ; 2° Caracterile trebuiau increstate». (18)

Intrebuintiarea lui de cotre Romani pene la 1500 se probeadia printr'ua singura littera latina ce s'a parutu lui Eder a ave ua forma insolita, intr'unu actu d'in 1492.

De la Deceneu, parintele alfabetului, pene la 1492 suntu cellu pucinu siesse-spre-diece sute de anni ! In acestu restimpu de vecuri, alfabetulu a trebuitu sa se scrie de Daci, sa se scrie de Romani, sa se scrie de Sacui, de cotre acesti'a pene chiaru dupo 1700 ; nici unii n'au lasatu macaru ua linie, macaru unu cuventu, care sa ajunga pene la noi scrisu cu acelle caractere ! Nici chiaru de la fericitul grammaticu allu lui Tiepesiu, ellu care «scriindu latinesce numai prin esceptiune in cote unu actu internationalu simtia ua firesca tentatiune de a'si da in petecu» adica de a lasa sa se stecore, d'in caus'a unei lungi deprinderi cu densele, littere d'in alfabetulu currentu in secolulu lui, alfabetulu adica dacicu allu lui Deceneu, — nici de la ellu, dicu, nici de la contimpuranti sei, nu a remasu vre-unu asia documentu, de si acte cu cirillica avenu d'in acellu timpu cu sutele si miile.

Alfabetulu lui Deceneu descoperitu de d. Hasdeu, se compune d'in 33 littere. Acestea citite de la drept'a spre stang'a asa cum se scriau, avemu :

a-b-c-d-e-f-g-h-i-j-k-l-m-n-o-p-q-r-s-t-u-v-x-y-z.

«Nu este in fondu, esclama d-sea, mai nici-ua deosebire de ordinea celloru-l'alte alfabete ariane seu semitice».

(17) *Istoria crit. a Rom.* II, 32.

(18) *Idem.* II, 37.

Pene la descoperirea d-lui, reamanem convinsi, cã nu exista alfabetu propriu-disu anterioru cellui phenicianu ; cã tãte alfabelele cari au lasatu monumente sãu cari s'au conservãtu in usu pene in dilele nostre, procedu de la alfabetulu phenicianu cõmpusu d'in elementele tachigraphice alle Egypteniloru ; si cã nici-unu alfabetu anticu nu numerã mai multu de 22 litere : hieraticulu egypteanu avã numai 21 ; cellu phenicianu si grecu-cadmeanu, 22 ; phrygianu 19, etruseu 20, etc. (19). Numai alfabetulu lui Deceneu apare cu 33 sunete, cu unu systemu de vocalisatiune asia de delicãtu si de complicãtu, cu elemente luate de la tãte alfabelele abia adi cunoscute, descifrate si completate, si intr'ua ordine aproape aceiasi cu a alfabetului latinu, in cotu, nu scimu de ce aru trebui mai anteu sa ne minunãmu : de inaltulu gradu de cultura gramaticala, de rafinementulu insemnãtu in studiulu limbagiului, la care ajunsese preotulu Daciloru Deceneu ; de imprejurarea cã alfabetulu sãu creatu pentru limb'a dacia s'a perpetuat intactu in forme si sunete, aplicandu-se unei limbi romanice, cã cea romãna, si unei limbi turanice, cã cea maghiara ; de possibilitatea mosceniri lui de cãtre colonistii lui Traianu, pe care n'a fostu in stare cultur'a romãna de atatea secole sa-i deprindia cu alfabetulu latinu ; de scrierea unui alfabetu in timpu de aprãpe douã mii de anni, fora se lase unu monumentu macaru de unu singuru cuventu, si fora sa fie mentionatu in vre-ua fontana istorica ; in fine de atatea si atatea lucruri predemonstrate si afirmãte cu «evidenti'a ce sare in ochi» cu «probe irresistibile», cu «cea mai viue lumina», cu «perfecta certitudine» cu «dilemme» etc., sãu cu faptululu cã cellu ce plasmuesce asia relle rationamente crede cu tota seriositãtea a fi descoperitu unu alfabetu, care «cãta sa 'si ia loculu nu numai «in paleografi'a universale, ci mai cu sãma in istori'a universale a culturei!».

Critic'a nu pote de catu se protestedie, ori-cãtu de mare stima s'aru detorã eruditiunei si talentului, caci : *amicus Plato, sed magis amicus veritas !*

§ 6.

«E unu ce tristu, unu ce umilitoru pentru noi, dicea mai de-una-di d. Odobescu, de a constatã cum cã, in mai multe materii sciintifice, cultur'a nostra se afla ancã atatu de inapoiata, in catu omãni cari se credu a fi corifeii eruditiunei la noi, emittu in publicu idei si scrieri pe cari abiã le-aru fi pututu produce secolii de multu trecuti, prin celle mai multe d'in celle-l-alte parti alle lunei civilizate.

«Ideile si notiunile gresite pe cari le respandescu in publicu asemenea archeologi (si istorici), acelea suntu pirulu si buruiãna pe cari gradinarulu cata sa le desradacinedie, sa le lepede si sa le sterpeasca de pre tiarrin'a necultivata.» (20)

Acesta fu si scopulu notitiei de facia.

(19) Lenormant. art. *Alphabetum* in *Dictionn. des antiq.* ed. Daremberg et Saglio.

(20) *Istoria Archeologiei*, I. pag. 181. 185, Bucuresti 1877.

Post-scriptum. Revista *Romania* ce se publica in Paris de dd. Paulu Meyer si Gaston Paris, dându sema despre aparitiunea, foii *Roumanie contemporaine*, unde figuredia si ua parte d'in memoriulu d-lui Hasdeu despre pretinsulu alfabetu dacicu : *Alphabet dacique; Comment écrivirent les Roumains jusqu'au XVIe siècle*, p. 75—85, dice :

«Ajoutons que tous ces travaux, autant qu'on peut les juger dès à présent, paraissent assez dénués de critique et trop imbus des préjugés auxquels les Roumains auront décidément bien de la peine à renoncer.» «Se adaogemu cǎ tote aceste lucrari, pe cǎtu se pote judecǎ de pre acuma, paru destullu de lipsite de critica si pré adapate cu prejuditii, la cari Româniî vor avé negresitu multa greutate ca sa renuncie».

L I S T ' A

CHARTILORU, STAMPELORU SI FIGURILORU INTERCALATE IN TEXTU

A. Charti

	Pag.
1. Chart'a Seythiei dupo Herodotu. — Reproductiune de pre chart'a d'in Rawlinson, <i>Hist'ory of Herodotus</i> , III.	54
<p>NB. Pentru cá sa se evite ori-ce dificultate in reproducerea mapai, s'a conservatú — fora scirea nostra — indicatiunile in englesese. De aceia suntemu siliti a le reproduce aci :</p> <p>« Numile cari ne intempina la Herodotu suntú subliniate cá vorb'a: <i>Callipedae</i>. « Schimbările supposate in albiele riurilor etc. suntú insemnate prin</p> <p>« Seythii agricoli (Scythian Husbandmen)</p> <p style="padding-left: 20px;">» nomadi (nomad Scythians)</p> <p style="padding-left: 20px;">» regali (royal »)</p> <p style="padding-left: 20px;">» revoltati (revolted »)</p> <p>Budini si Geloni (Budini and Geloni)</p> <p>Munt' Urali (Ural Mountains)</p> <p>Gur'a antica (Ancient mouth)</p> <p>Drumulú lui Achilles (Course of Achilles).</p> <p>Vechiulu cursu presuppusu (Supposed ancient course)</p> <p>Cursulu actualu (Present course)</p> <p>Balta sarata (Salt marsh).»</p>	
2. Chart'a Dacici dupo Strabone (Strabo ed. Didot., chart'a)	64
3. Chart'a Daciei lui Ptolemeu. — Fac-simile photolithographieu de pre manuscriptulu de la Vatopedi publicatu de d. Victor Langlois, <i>Géographie de Ptolémée, reproduction photolithographique du manuscrit grec du monastère de Vatopedi au mont Athos</i> , 1867, la pag. LXXVIII si LXXIX.	78
4. Chart'a Daciei dupo Tabl'a Peutingeriana. — Fac-simile photolithographieu de pre manuscriptulu de la Vienn'a publicatu de d. Ernesto Dsjardins, <i>la Table de Peutinger</i> , Paris 1869—1874, in—f., segmentele nrr. 6 si 7.	79

B. Stampe

1. Monumente figurate alle Seythiloru:	146
<p>Nr. 1. Vasu de argintu (hydria) cu poleitura de auru si cu scene de tabunu scythicu reprezentate pre band'a de pre pantecele lui (nr. 1. 2), descoperit in movil'a Certamlík-Kurganu de langa Nicopole, distr. Ekaterinoslav, in Russi'a</p>	

(Pe stampa d'in errore se dice *Alexandropole*).—Reproductiune de pre *Comptendu de la Commis. Impér. Archéol.* 1864 pl. I. III ;

Fig. Nr. 2. Unu dieu allu Scythiloru (Rawlinson, op. cit., III pag. 50);

» Nr. 3. Costumulu unei femei scyte. — Tumululu de la Kerci (Rawlinson op. cit. III p. 68);

» Nr. 4. Caciula ascutita a Scythiloru asiatici pre sculpturile de la Behistun (Rawlinson op. cit., IV pag. 62).

» Nr. 5. Idem, pre ua placa d'in Cappadoci'a (Rawlinson op. cit., IV p. 62).

» Nr. 3. Representatiuni pre pantecele unui vasu (aryballos) de electru d'in mormentulu Kul-Olba de la Kerci.— Reproducere in marime originalului, de pre *Antiquités du Bosphore Cimmérien*, p. XXXIII.

2. Fragmentu d'intr'unu brtu de placa de argintu de la Cioar'a in Transilvani'a.—In Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'a (Arneth, *Gold u. Silb. monum.* pag. 79; Gooss, *Arch. für Siebenb. Landesk.* XIII. tab. XIII.) 470

3. Tabell'a A

Obiecte preistorice aflate in Romani'a si Transilvani'a.

Fig. 1. Toporu séu tarnacopu de serpentina verde. — In polele muntelui cu *Zidina Dakiloru*, jud. Mehedinți. — Collectiunea Bolliacu. (Trompeta Carpatiloru nr. 1010 fig. 2).

» 2. Ciocanu — toporu gauritu. — Idem.—Idem. (Tr. Carp., 1010 fig. 29).

» 3. Ciocanu—toporu de dioritu.—Moldov'a.—Colectiunea Bolliacu (Tr. Carp. 1010 fig. 26).

» 4. Sageata de silexu.—Vitusberg (Austri'a de josu); marime naturale (Gooss, op. cit., XIII, tab. I nr. 6).

» 5. Toporu de silex venetu.—Moldova.—Col. Boliacu (Tr. Carp. 1010 fig. 12).

» 6. Prisnelu de pótra. —Kisd, Transilvani'a—',₂ mar. nat.—Collectiunea Gymnasiului d'in Sighisiora, (Gooss. op. cit., XIII, tab. I 9).

» 7. Sageata de silexu.—Comitatulu Beregh, Ungari'a.—Marime naturale. (Gooss op. cit. XIII tab. I. 5).

» 8. Idem cu dinti. — In nisipuri de la Craiova spre Calafatu. — Coll. Bolliacu (Tr. Carp. 1010 nr. 13).

» 9. Idem de silexu negru bonta. — Coll. Bolliacu (Tr. Carp. 1010 no. 32).

» 10. Petra de lustruitu de serpentina. — Passulu Turnu-rosiu.—¹/₂ marime nat.—Coll. Gymnas. din Sighisioara (Gooss. op. cit XIII, I. 13).

4. Tabell'a B.

Obiecte preistorice aflate in Romani'a

(Colectiunea C. Bolliacu)

Fig. 1. Ciocanu de petra gauritu. — Gárl'a de la polele muntelui cu peșter'a cu olele di'n susu de Petrositi'a (jud. Domboriti'a).— (Tromp. Carp. 1010. 31).

» 2. Toporu negauritu de granitu. (Idem 1010. 10).

» 3. Idem negauritu de granitu verde. — Vodastra, jud. Romanati, (Idem. 1010. 9).

» 4. Sageata de silexu negru bonta. (Idem 1010. 88).

» 5. Bulla de cremene pentru prastie.— Vodastra.— (Idem 1010. 7).

» 6. Cutitu si radictóre de silexu.— Tigani'a, jud. Teleormanu. (Idem 1010. 22).

5. Tabell'a C.

Arme si alte obiecte de bronzu aflate in Transilvani'a si Ungari'a

Fig. 1. Sabie de bronzu.— Bistriti'a in Transilvani'a.— Cabinetulu imperialu de antice d'in Vienn'u (Sacken, *ueber die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's*, Wien, pag. 60).

- Fig. 2. Sabie de bronzu. — Mikloz, Ungari'a. — Idem (*Arch. für oesterr. Gesch.* XXIV. 367).
- > 3. Idem. — Puszta Szent György, Ungari'a. Idem (ibid. p. 373).
 - > 4. Idem, idem, idem (ib. p. 373).
 - > 5. » » » »
 - > 6. » » » »
 - > 7—11. Verfuri de sageti de bronzu. — Muşna, Transilvani'a. — $\frac{1}{2}$ din marimea naturale. — Collect. Gymn. d'in Sighis'ora si Mediesiu (Gooss. op. cit. XIII. IV nr. 1—5).
 - > 12. Verfu de sageta. — $\frac{1}{2}$ marime. — Museulu nationalu d'in Pestha (Gooss op. cit.. XIII. VI. 6).
 - > 13. Ciocanu — toporu. — Ungari'a. — $\frac{1}{2}$ mar. (Idem. XIII, V. 18).
 - > 14. Toporu frumosu impodobitu. — Kis-Terenne, Ungari'a. (Idem. XIII. V. 15).
 - > 15. Palstabu. — Gusteriti'a, Transilvani'a. — (Id XIII, V. 3).
 - > 16. Celtu. — Idem. — Collect. Asociatiunei de sciintie naturale d'in Sibin (Idem. XIII. V. 7).
 - > 17. Celtu. — Rusu, Transilvani'a. (*Arch. oesterr. Gesch.* XXXIII. 93).
 - > 18. Idem — Gusteriti'a, Transilvani'a. — (Gooss XIII. V. 5).
 - > 19. Idem. — Lucska, Ungari'a. — Museulu nationalu d'in Pestha (Gooss. op. cit. XIII. V. 6).
 - > 20. Palstabu. — Magyar — Sák. — Collect. Gymnas. d'in Sighisiora (Gooss. XIII. V. 1).
 - > 21. Pumnalu de bronzu. — Vilck, Ungari'a. (*Arch. oesterr. Gesch.*, XXIV. 368).
 - > 22. Idem. — idem. — (ibidem).
 - > 23. Ciocanu — toporasiu. — Felső-Dobsza, Ungari'a (*Arch. oesterr. Gesch.* XXIV. 361).
 - > 24. Açu de capu de bronzu. — Idem. — (ibid. 365).

6. Tabell'a D.

Arme si alte obiecte aflate in Transilvani'a si Ungaria

- Fig. 1. Celtu de bronzu. — Felső-Dobsza (*Arch. f. k. oesterr. Gesch.* XXIV. 363 fig. 46).
- > 2. Celtu. — Bardotiu (Idem p. 389 fig. 77).
 - > 3a. 3b. Sabie de bronzu. — Pered. — Sütö-Abod, Ungari'a (*Arch. f. oesterr. G sch.* XXIV. 368 fig. 59).
 - > 4a. 4b. Sabie de bronzu. — Puszta Szent-György, Ungari'a. — (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV 373 fig. 70)
 - > 5. Idem. — Buzita, Ungari'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV. p. 362 fig. 43).
 - > 6. Busduganu de bronzu. — Sajó-Kerestur, Ungari'a (Idem. p. 363).
 - > 7. Idem cu trei tortitie. — Siarosiu, Transilvani'a. — Collect. Asociatiu nei de Sciintie naturale în Sibiu. (Gooss, XIII. IV. 8).
 - > 8. Idem pote de arama. Noulu, Transilvani'a. Idem (ibid. XIII. IV. 9).
 - > 9. Toporu. — Felső — Dobsza, Ungari'a. — *Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV. 364. fig. 48).
 - > 10. Ciocanasiu de form'a unui celtu. — Noulu. Col. gymn. d'in Sighisiora (Gooss. XIII, X. 10).
 - > 11. Lamina de bronzu de specia sabiiloru de bronzu. — Museulu Brukenthal'd'in Sibiu (Gooss XIII IV. 11).
 - > 12. Lamina de pumnalu de Bronzu. — Sidiriasiu, Transilvani'a (Gooss. XIII. IV. 15).
 - > 13. Sabie de feru. — Szób langa Eipel. Ungari'a. — Museulu nationalu d'in Pestha. (Gooss XII. II 4).
 - > 14. Sabie de bronzu. — Prejmaru, Transilvani'a. — Collect. Gymnas. d'in Brasiova (Gooss. XIII. II. 2).
 - > 15. Ciocanu de auru. — Tufalâu, Transilvani'a. — Cab. imperialu de antice d'in Vienn'a $\frac{1}{2}$ marime nat. (Gooss. XIII. V. 12).
 - > 16) Seceri de bronzu. — Bardotiu, Ungari'a. (*Arch. für oesterr. Gesch.*, XXIV. 390 fig. 77. e. f.)
 - > 17)

Fig. 18. Frumosu cutitu turnatu masivu in bronzu. — Ungra, Transilvani'a. — Museulu Brukenenthal (Gooss. XIII. X. 11).

7. Tabeli'a E.

Arme defensive () aflate in Transilvani'a si Ungari'a*

- Fig. 1. Scutu de bronzu — Klein-Glein, Styria. — Collect. Johaneum d'in Graz. (Gooss. XIII. III. 9).
 > 2. Discu rotundu de bronzu. — Kis-Terenne, Ungari'a. (Gooss. XIII. VI. 11).
 > 3. Idem rotundu de aur. — Wand, Austri'a de josu. (*Sitzber. der Wiener Akad.* XLIX. 126).
 > 4) Lorică de bronzu. — Unter-Glein, Styri'a. — Collect. Johaneum d'in Graz (Gooss. XIII.
 > 5) III. 5a. 5b.).
 > 6. Coifu etruscu de bronzu. — Negau, Styri'a. Cabin. imperialu de antice d'in Vienn'a. —
 1/8 mar. nat. (Gooss. XIII. III. 6).
 > 7. Idem, cu inscriptiune etrusca. — Idem, idem. — 1/8 m. n. (Gooss. XIII. III. 4).
 > 8. Grumajeru. — Istenmezö, Ungari'a. — 1/8 m. n. — Museulu nationalu d'in Pesth'a (Gooss.
 XIII. III. 3).
 > 9. Grumajeru. — Vász-Szent-Lászlo, Ungari'a — 1/8 m. n. (Gooss. XIII. III. 1).
 > 10. Instrumentu pentru intinderea arcului. — 2/5 m. n. — Museulu nation. d'in Pesth'a (Gooss.
 XIII. III. 7).
 > 11. Idem, cu doue urechi. — 3/5 m. n. Idem. (Gooss. XIII. III. 8).
 > 12. Coifu de bronzu de forma conica. — Haydu-Böszörmeny, Ungari'a; — 1/8 m. n. — Muse-
 ulu nation. d'in Pesth'a (Gooss. XIII. III. 2).
 > 13.—16. Scuturi dace reproducute de pre basso-relievurile Columnei Trajane (Fröhner, *La*
Colonne Trajane d'après le surmoulage exécuté à Rome en 1861—1862, Paris 1872 —
 1874, ed. Rothschild, pl. 96, 143. 55).

8. Tabell'a F.

Fióule, braciari, verige si alte giuvelle aflate in Transilvani'a si Ungari'a

- Fig. 1) Fibula cu doue spirale oble. — Orastia, Transilvani'a (Sacken, *Ueber die vorchrist. Cul-*
 > 2) *turepoch. Mitteleuropa's*, Wien 1862, pag. 64).
 > 3. Palariutia de aur de form'a tutulus. — Tiufalán, Transilvan.'a. (R. Flóris, *Műrégészeti*
Kalauz, Pest, 1866, p. 41 fig. 69).
 > 4. Braciara de drothu de argintu. — Heturu, Transilvani'a. — Cab. imper. de antice d'in Vi-
 enn'a. — (*Arch. f. oesterr. Gesch.*, XXIX. p. 320 fig. 59).
 > 5a. 5b. Fibula de aur. — Pianulu de susu; greutate 4 galbeni (=14 grame). (*Arch. f.*
oesterr. Gesch. XXIX. p. 321 fig. 60. 61).
 > 6. Inelulu de drothu de argintu cu noue rasteie atarnate de acclasiu metelu. Somesiu-Cladu.
 Transilvani'a. (*Arch. f. K. oesterr. Gesch.* XXIV. 383. fig. 75a.).
 > 7. Torque de aur. — Szarvasszó, Maramuresiu. — (Rom. Flóris. op. cit., p. 40 fig. 66).
 > 8. Vergea de aur servindu pote dreptu surrogatu allu monedei. — Bardotiu, Transilvani'a.
 (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV. 389 fig. 76 lit c).
 > 9) Spirale de aur. — Szarvasszó, Maramuresiu (R. Flóris, op. cit. p. 41 si 42 fig. 71 si 72).
 > 10) Spirale de aur. — Szarvasszó, Maramuresiu (R. Flóris, op. cit. p. 41 si 42 fig. 71 si 72).
 > 11. Fibule de argintu aurite, d'in epoc'a tardia. Sieic'a-mica. — Sacken, *Ueb die vorchr.*
Culturepochen p. 96).
 > 12. Idem, idem. *Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIV, p. 393 fig. 8?).

(*) Pe tabella d'in errore typographica se citecece *offensivae*.

- Fig. 17. Lantiu de drothu de argintu. — Somesiu-caldu, Transilvani'a (*Arch. f. oeterr. Gesch.* XXIV. p. 384. fig. 7. b.).
- 14. Cercellu de auru — Bardotiu, Transilvani'a (Idem 389, fig. 76a).
 - 15. Braciara de auru d'n incovaitura in forma de banda. — Simlău, Transilvani'a (Idem XV. 324 fig. 63).
 - 16. Obiectu de foaie de aur, cu besicutie de drothu finu, servindu dreptu atarnatore. — Orsiova (Idem XXIV. p. 405 fig. 84a.).
 - 17. Fibula cu arca. — Sieic'a mica. — (R. Flóris, op. cit., p. 64 fig. 111).

9. Tabel'ă G.

Vase si alte obiecte de bronzu aflate in Transilvani'a si Ungari'a. Vase dace de metalu (15-19) pre Column'a Trajana

- Fig. 1. Ciubaru de bronzu. — Haydu Bözörmeni, Ungari'a. — Museulu nat. din Pestha (Gooss. op. cit. XIII. XI. 7).
- 2a. 2b. Manusi'a unei cărne de bronzu — Aprope de Hunedora, Transilvani'a. — Collectiunea Gymn. d'in Sighisiora, (Gooss. XIII. XI. 3a. 3b.).
 - 3a. 3b. Tuburi de fole. — Noulu, Transilvani'a. — Collect. Gymn. Sighisior'a, $\frac{1}{2}$ marimea nat. (Gooss. XIII. X 9a. 9b.).
 - 4. Bassinu séu vasu de bronzu pe rote. — Orastia, Transilvani'a. Cabin. imper. de antice d'in Vienna (Gooss. XIII. XI. 9)
 - 5) Lebede de drothu de bronzu. — Gusteriti'a, Transilvani'a. — $\frac{1}{2}$ marime nat. --
 - 6) (Gooss. XIII. XI. 1. 4).
 - 7) Balanri de bronzu de unu tipu forte archaicu, imbracati cu tinichea subțiré de auru. —
 - 8) Pilinu, Ungari'a. — (Gooss. XIII. XI. 3a. 3b.)
 - 9. Cupa de bronzu. — Haydu. — Bözörmeny, Ungari'a. — Museulu nationalu d'in Pestha, (Gooss. XIII. XI. 5)
 - 10. Idem fora manusie. — Madacska, Ungari'a. (Gooss. XIII. XI. 2.)
 - 11. Verfu sau atarnatore de coifu. Gusteriti'a. — $\frac{1}{2}$ m. nat. (Gooss., XIII. XI. 8)
 - 12. Carlige in bronzu de unditia de pescu. — Gusteriti'a. — $\frac{1}{2}$ m. n. (Gooss. XIII. X. 7).
 - 13. Clește de bronzu. — Brusane, Ungar.'a. — (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XXIX. p. 332 fig. 64).
 - 14. Caldare de tinichea de bronzu. — Bardotiu, Ungari'a. (Idem XXIV. p. 390 fig. 78).
 - 15)
 - 16)
 - 17) Vase de metalu, serviciulu pote de masa allu regelui Decebalu (Fröhner, *La colonne Trajane* ed. Rothschild, p¹. 170).
 - 18)
 - 19)
 - 20. Ferestreu in form'a lantietei, cu dinti pre amendoué laturile. — Gusteriti'a. — $\frac{1}{2}$ m. n. (Gooss. XIII. X. 5.)
 - 21. Ternacopu de bronzu. — Gusteriti'a. — Museulu Brukenthal. — $\frac{1}{2}$ m. n. — (Gooss. XIII. X. 2).

10. Tabel'ă H

Numismatic'a preromána a Daciei

- 1. Tetradrachma concáva dacica. — Transilvani'e. — (Bielz. *Arch. für Siebenb. Landesb.* XI, tab. II. 3.)
- 2. Idem. imitáta dupo tetradrachmele thasice. Idem (Idem, tab. IV. 2).
- 3. Idem cu capulu Dianei, dupo tetradrachmele confederatiunei amphipolitanice a Macedo. niei. Idem (Idem, tab. V. 2).

- Fig. 4. Tetrdrachma imitáta dupo a lui Philippu II. — Coll. Gymnas, d'in Sighisiora (Gooss XIII, XIV. 5.)
- » 5. Moneda barbara. — Lapujtö, Ungari'a. — (Gooss, XIII. XIV. 16.)
 - » 6. Talerasiu de auru cu curcubeu (monede concáve) (*Arch. für oest. Gesch.* XXXVIII. 188.)
 - » 7. Idem idem.
 - » 8. Imitatiuni de tetrdrachma — Daci'a. — Cabinetulu de medalii d'in Par's. — (Fröhner, *La colonne Trajane*, ed. Rothschild, Introduction.)
 - » 9. Tetrdrachma imitáta dupo a lui Philippu II. — Petrosiani, Transilvani'a. — Collect. gymnas. d'in Sighisiora (Gooss. XIII. XIV. 1).
 - » 10. Tetrdrachma de argintu imitáta dupo a lui Philippu II. — Collect. Bolliacu (Tromp. Carp. nr. 939 fig. 48).
 - » 11. Moneda barbara. — Lapujtö (Ungari'a) (Gooss. XIII. XIV. 17).
 - » 12. Imitatiunea unei monede familiare románe, reversulu dupo moned'a familiei Crepusia (Gooss, XIII. XIV. 12).
 - » 13. Imitatiune de auru dupo tetrdrachm'a lui Alesandru cellu mare. — Daci'a. — Collect. Bolliacu (Tromp. Carpat. 939 fig. 45).
 - » 14. Tetrdrachma imitáta dupo a lui Philippu II (Gooss. XIII. XIV. 2.)
 - » 15. Moneda barbara — Lapujtö (Gooss, XIII. XIV. 18.)
 - » 16. Imitatiune dupo tetrdrachme philippice. — Daci'a. — Collect. Bolliacu. — (Tromp. Carpat. 939 fig. 55).
 - » 17. Moneda barbara. — Daci'a — Cabinetulu de medalii din Paris. (Fröhner, op. cit. introduction).
 - » 18. Moneda daca. — Idem. idem.

11. Tubell'a I.

Numismatic'a preromána a Daciei

- » 1. Tetrdrachma barbara. — Daci'a. — Coll. Bolliacu (Tromp. Carpat, 939 fig. 49).
- » 2. Idem (Tromp. Carp. 939 fig. 56.)
- » 3. Imitatiune dupo tetrdrachme philippice. — Idem (Tromp. Carp. 939 fig. 56.)
- » 4. Idem (fig. 52.)
- » 5. Tetrdrachma dacica de argintu. Idem (fig. 57.)
- » 6. Imitatiuni dupo tetrdrachme philippice; capulu lui Jupiter bucalatu si disformu — Idem (fig. 54.)
- » 7. Tetrdrachma dacica de argintu. — Banatu. — Romani'a. — Coll. Bolliacu (fig. 51).
- » 8. Tetrdrachma pannonica cu numele principelui Jantumarus (Gooss. X II. XIV. 10.)
- » 9. Tetrdrachma antica gréca. Collectiunea Prokesch Osten (*Denkschriften der Wiener Akad.*, IX, p. 402. nr. 9).
- » 10. Imitatiune de auru dupo tetrdrachm'a lui Alessandru cellu Mare. — Daci'a. — Collectiunea Bolliacu (Tr. Carpat. 939 fig. 31.)
- » 11. Moneda pannonica. — Jahrendorf. (K. Flóris, op. cit., p. 71 fig. 117),
- » 12. Tetrdrachma de argintu cu numele principelui Biates. — Daci'a. — Pannoni'a. — (Tromp. Carp. 939 fig. 47).
- » 13. Imitatiune de auru dupo tetrdrachm'a lui Alessandru cel'u-mare. — Daci'a. — Collectiunea Bolliacu (Tr. Carp. 939 fig. 33.)
- » 14. Drachma de argintu a Marsiliei. — Collect. Bolliacu (Tr. Carp. nr. 939 fig. 43).

12. Tabell'a K.

Ceramic'a Daciei. Zimnicea

(Collectiunea C. Bolliacu)

- Fig. 1. Urna, nalt. 67 cent., perimetru la cea mai groasa parte de 1 metru 60 cent., capacitatea 53 oca, cu unu calaretiu reptatu de siese-ori intre celle doue brane (Tromp. Carpatiloru 1137, 1.)
- > 2. Căna mare cu ua manusie ornata cu ua torda; pe gütulu canei unu sierpe, si unu ornamentu in form'a copitei callului (id. 4.)
 - > 3. Tipsie cu pedestalu (id. 7.)
 - > 4. Calaretiulu de pe vasulu nr. 1 (id. 36.)
 - > 5. Sierpele de pe vasulu nr. 2 (id. 34.)
 - > 6. Ornamentu sapat pe unu vasu (id. 30.)
 - > 7. Idem (id. 37.)
 - > 8. Idem (id. 31.)
 - > 9. Idem pe manusi'a unui vasu (id. 32.)

13. Tabel'a L.

Ceramic'a Daciei. Vodastra

(Collectiunea C. Bolliacu)

- Fig. 1. Bo cănu cenusiu ovoidu pentru conservare cu doue manusi mari (Tr. Carp. 1255 fig. 21.)
- > 2. Vasu roscätu cu patru bolduri-manusi (idem 26.)
 - > 3. Idem forte frumosu, d'in pamentu subtire (id. 1.)
 - > 4. Vasu de beutu. cenusiu, imitändu unulu in altulu (idem 15.)
 - > 5. Cauna cenusia (id. 14.)
 - > 6. Vasu de beutu de pamentu negru curatu, doue manusi rupte (id. 5.)
 - > 7. Tipsie mica cu ua singura manusie gaurita pentru atarnatu (id. 105.)
 - > 8. Cupa de beutu in forma de pot ru (id. 76.)
 - > 9. Vüsu de beutu cu doue manusi — boldu si cu ua țitia cu doue atarnaturi (id. 6.)
 - > 10. Ipem cu ua manusie gaurita. (id. 9.)
 - > 11a. 11b. Idoli de pamentu, unulu avendu pre pantece unu triunghiu impartitu prin mijloc. (id. 48. 51.)
 - > 12. Palnie — strecuratore (id. 58.)
 - > 13. Vasu rosiaticu cu doue manusi llpate (id. 30.)
 - > 14. Fetisiu diformu pe pedestalu (id. 50.)
 - > 15. Instrumentu de pamentu rosiaticu gauritu (id. 92.)
 - > 16.a. 16.b. 16.c. Rotitie de pamentu (id. 130- 128 86.)
 - > 17. Lingura de pamentu cenusiu, cu cod'a ei d'in acelasu pamentu (id, 102.)
 - > 18. Mesciora cenusie pa patru pieiore lustruita d'asupra (id. 36.)
 - > 19. Instrumentu de pamentu rosiatecu (id. 84.)
 - > 20. Vasu micu de pamentu cenusiu, ganritu pene la unu locu (id. 85.)

14. Tabell'a M

Vase și obiecte de lutu, de bronzu si de ardăna afl'te in Romani'a si Teansilvani'a

- Fig. 1. Borcanu cenusiu, ovoidu, cu doue manusi. Vodastra. — Collect. Bolliacu (Tr. Carp. nr. 1255. 22.)
- > 2. Urna. — Bistriti'a, Transilvani'a, (*Arch. für oesterr. Gesch.* XV. 327 fig. 67.)

- Fig. 3. Vasu turnatu in arama cu t e j pieiøre si doue manusie. — Cotlea, Transilvani'a — Collect. gymn. d'in B. asiovu (Gooss. XIII. XI. 6).
- > Ornamentu de pe vasulu fig. 8.
 - > 5. Ulcica. — Bistriti'a, Transilvani'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XV. 327 fig. 66),
 - > 6. Coau trunchiatu servindu la arderea olariei. (Gooss, XIII. XV. 20).
 - > 7. Vasu d'in epoc'a romãna. — Clusin, Transilvani'a. (nalt. 14 cent., diametru la gu a 10 cent. avendu trei manusi duple) (*Arch. f. oesterr. Gesch.*, XXXVIII, p. 306 fig. 55).
 - > 8. Vasu micu in form'a caciulei de marinaru. — Zimnicea. — Collect. Bolliacu (*Tromp. Carpat.* 1137. n. 26).
 - > 9. Ulcica. — Bistriti'a, Transilvani'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XV. 327 fig. 65).
 - > 10. Idem. — Gușteriti'a, Transilvani'a (*Arch. f. oesterr. Gesch.* XV. 327 fig. 69)
 - > 11. Ola. — Mùglitz, Moravi'a. — (Idem, XXXIII. 85).
 - > 12. Ornamentu pre unu vasu de la Zimnicea. — Coll. Bolliacu (*Tromp. Carpat.* 1137 nr. 25).
 - > 13a. 13b. Cocosi de bronzu si de lutu. — Romani'a. — Coll. Bolliacu (*Tromp. Carpat.* 939).
 - > 14. Trunchiu de lutu. — Sieic'a mica, Transilvani'a. — (Gooss XIII XV. 27).
 - > 15. Unu bardacu cu doue esituri masive intre cari suntu doue ornãmente ce sãmãna à doue copite de calu. — Zimnicea — Coll. Bolliacu (*Tromp. Carpat.* 1137 nr. 13).
 - > 16. Plosca fora gũtu cu ua gaura in pãnteccele ei. — Zimnicea. — Collect. Bolliacu (*Tr. Carpatiloru* 1137. 16).

15. Tabell'a N

- Fig. 1. Bustulu unui rege dacu, probabilu alu lui Decebalu. — Marmura antica gasita la 1863 in forulu lui Traianu la Rom'a. — Adi in museulu Ermitragiului din St. Petersburg. (Fröhner, *La Colonne Trajane* 1865 p. 5).
- > 2—4. Figuri geto-dace pre Column'a Trajana. — Reproductiune de pre pl. 129 — 130 Colonne Trajane, ed. Rothschild.
 - > 5a. 5b. Ua inscriptiune cõtre dieiti'a Bendis, pre stincele de la Philippi (Heuzey, *Mission archéol. de Macédoine* p. 85).
 - > 6. Inscriptiunea unui pretorianu despre ofrand'a facuta sierpelui. — Troiacu (Heuzey op. cit. p. 326).
 - > 7. Cultulu cabiricu; ua parte d'in representatiunea de pre ua pasta de sticla d'in museulu belnesu (*Denkmäler, forschungen und Berichte*, herausg. v. Eduard Gerhardt, I jahrg 1849).
 - > 8. Fragmentulu unui basso-relievu cu representatiunea heroului thracu. — Museulu nationalu d'in Bucuresci.
 - > 9. Cornulu gallicu (carnyx). — De pre ua melallic la Hucher, *Art. Gaulois* II p. 63 medall'i'a nr. 89.

16. Tabell'a O

- Fig. 1—4. Typulu dacu pre Column'a Trajana. — Reproductiune dupo basso-relievurile Columnei, pl. 54. 113. 120 si 124, *la Colonne Trajane*, ed. Rothschild.

17. Tabell'a P

- Fig. 1. Auxiliari daci in armat'a romãna pre Column'a Antonina (Daremberg et Saglio, *Diction des antiquités grecques et romaines*, p. 588 fig. 673).
- > 2—6. Figuri dace pre Column'a Traiana. — Reproductiune dupo basso-relievurile Columnei, edit. Rothschild, pl. 48, 182

Fig. 7. Statu'a unui prinsu dacu. — Museulu d'in Neapoli. (Clarac, *Musée de sculpture antique et moderne* 2161 G.).

- » 8. Sabie daca pre unu monumentu d'in Birdoswald in Angli'a. alu lui Cl. Menander tribunu allu Cohortei I Aelia Dacorum. (*Lapidarium Septentrionale*, London, 1875 pag 95, sub No. 389).
- » 9. Trophée dace (*La Colonne Trajane décrite par W. Froehner*. Paris 1865 p. 134).
- » 10. Sabie orientale pre un'a d'in statuete depuse de regele Attalos, in acropolea Athenei (Overbeck, *Geschichte der Griechischen Plastik für Künstler und Kunstfreunde*, II, Leipzig 1870 fig. 95 nr. 10).

18. Tabell'a Q

- » 1. Arme si vestminte dace de resboiu pre pedestalulu Columnei Trajane, faciad'a laterale. — De pre unu desemnu fotografatu allu lui Leonu Ginain. 1854. *Façade laterale; detail au quart de l'exécution*.

Fig. 2. Lorica.

- » 3. 6. 10. Sageti

- » 4. Trompeta dreapta

- » 5. Toporu

- » 7. Sapa

- » 8. Satru

- » 9. Sapoiu

Reproductiune de pre pedestalulu Columnei Trajane, pl. 7—25
ed. Rothschild.

19. Tabell'a R

Scutu si cascii dace pre Column'a Trajana (ed. Rothschild).

20. Tabell'a S

Fig. 1. 2. 3. 6. Architectur'a daca pre Columna Trajana (*La Colonne Trajane* ed. Rothschild: fig. 1=pl. 75; 2=105; 3=147; figur'a 6=nr. 98 *Colonne Trajane décrite par Froehner* 1865 p. 142).

- » 4. Ua parte d'in zidulu capitalei lui Decebalu aparatu cu machini de resboiu si butoias'e pline de materii aprindietore (*La Colonne Trajane décrite par Froehner* 1865 p. 141 pl. 93).
- » 5. Dispositiunea interioara a zidului do la Mursceint, Francia (Desjardins. *Géogr. hist. et adm. de la Gaule Romaine*, II, 119).

21. Tabell'a T

Fig. 1. 2. 3. 4. 6 7. Architectur'a daca pre Coium'n'a Trajana (*La Colonne Trajane* edit. Rothschild: 1=pl. 81; 2=98; 3=143; 4=157; 6=79; 7=26).

- » 5. Dacii cum se apara in fortu contra Româniloru (*La Colonne Trajane décrite par Froehner* 1865 p. 117).

22. Tabell'a U

Fragmentulu unui basso-relievu relativu la cultulu cabiricu — In museulu nationalu d'in Bucuresci.

23. Tabell'a V

Fig. 1. Ca'aretiulu de la Pellin'a. stells 41 c. nalt., 39 c. larg. — Museulu Luvrului, Paris, (Heuzey, op. cit. pl. 26 fig. 1)

Fig. 2—3. Dian'a venatore — Stâncele de la Philippi (Heuzey, op. cit. pl. IV fig. 3 si 2).

- > 4. Divinitatea thraca Bendis (Mendis) asimilata dieului Mên.—Stâncele de la Philippi (Heuzey. op. cit., pl. IV. fig. 1).

24. Tabell'a X.

1. Ua lupta între cavaleri'a româna si Dacii. — Baso-relieuv d'in timpulu lui Trajanu pusu la arculu de triumphu alu lui Coostantinu. Repro-luctiune dupo Overbeck, *Geschichte der Griechischen Plastik*, II, p. 381).
2. Dacii ataca lagarulu de iérna alu unui micu corpu de Romani. — Basso-relieuv de pre Colum-n'a Trajana (Reproductiune dupo Overbek, op. cit. II, p. 379).

25. Tabell'a Z.

Semne pro petriile si caramidole de la Slonu. — Romani'a. — (Tromp. Carpat., 939).

Semnele lucratoriloru pre zidarii germane, de la 1200 pene la 1500. *Correspondenzblatt des Gesammstvereins der deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine*, Darmstadt 1878 nr. 1).

26. Tabell'a Y

Mârci familiare constatate in Danzigu (*Zeitschrift für deutsche Mythologie*. red. J. W. Wolf, I 185—189).

Idem, la Praga (Altstadt) (*Mittheil. der C. Comm* I. 245).

Idem, la Klingenberg, langa Moldau (idem I 216).

Idem, ale lucratorioru români pre zidulu lui Servius si pre alte edificii vechi d'in Rom'a (*Hermes* X volum, Berlinu 1876)

Idem, alle lucratoriloru byzantini (Révue archéol., Paris 1876. I. p. 245—248; 356—359).

Alphabetum Sicularum (Hasdeu, *Istori'a critica* II p. 25).

Inscriptiunea d'in biseric'a de la Enlaka in Árdélu (idem. II 33).

Fig. 1. Pétra cu semne ce nu potu fi de catu semne de lucratori. — Ofen, Ungari'a *Archiv für oesterr. Gesch.* XV, pag. 293 fig. 35).

- > 2. Ua petricia descoperita intr'ua movila de langa targusiorulu Daszov in Podolia (Hasdeu, op. cit. II p. 22).

Fig. 3—12. Marci familiare (*Mitth. d. C. Commiss. der Baudenkm.* I. 23—29).

27. Tabell'a I-IU

Lupt'a între Români si Daci aprope de Tapae (Fröhner, *La Colonne Trajane* 1865 p. 92 pl. 15).

28. Tabell'a II

Luarea unei cetatiui dace. (Idem p. 92 pl. 16).

29. Tabell'a III

1. Dacii attaca lagarulu de iarna allu unui micu corpu de Români (idem p. 97, pl. 22).

2. Cuirassieri in armat'a daca (idem p. 102, pl. 27).

30. Tabell'a IV

Ua bataia între Români si Daci (idem p. 102 pl. 28).

31. Tabell'a V

1. Suppunerea unui tribu dacu (idem, p. 102, pl. 29).

2. Femeile dace ardu de viui pre prisionierii români (idem p. 106 pl. 38).

32. **Tabella VI**

Tropheele dace luate de Románi (idem p. 120 pl. 64).

33. **Tabell'a VII**

1. Podulu lui Trajanu de la Turnu-Severinu (idem. p. 132 pl. 77).

2. Resturile d'in podulu lui Trajanu de la Turnu-Severinu (idem pag. 133).

34. **Tabell'a VIII**

Dacii dau focu Sarmizegethusei (idem p. 142, pl. 97).

35—38. **Tabell'a IX—XII**

Sarcophagulu de la Reșca sên Celeiu. — Museulu nationalu d'in Bucuresci.

Monumentulu epigraphicu de la Zagaia, jud. Mehedinti — Museulu nationalu d'in Bucuresci.

C. Figuri intercalate in textu

1. Conturnulu Scythiei lui Herodotu dupo theori'a lui Niebuhr	40
2—7. Turnuri si alte semne de statuni principale pre Tabl'a Peutingeriana (<i>La Table de Peutinger</i> , ed. Desjardins).	82, 84, 85, 86
8. Fig. nr. I Calaretiu Scythu. — Kerci (Rawlinson op. cit. p. 46)	134
9. » » II Arcasiu scythu, idem (idem p. 40)	»
10. » » III Sageti de bronzu aflate in mormenturile scythe (idem p. 72).	»
11. » » IV Biciu scythu comparatu cu girbaciulu nogaicu (idem p. 3).	»
12. » » V Secure (idem IV, p. 62)	»
13. » 1. Interiorulu mormentulu de la Kerci allu unui rege scythu (idem p. 59).	138
14. » 2. Sectiunea mormentulu de susn (idem p. 60)	138
15. Dviziunea limbilor indogermanice dupo Aug. Schleicher	185
16. Idem dupo Fr. Müller	»
17. Idem dupo theori'a de limbi mijlocitore a lui I. Schmidt	189
18. Fig. 1. Rochie daca cu manece (Karl Köhler, <i>die Trachten der Völker</i> , Dresden 1871, fig. 76)	299
19. Fig. 2. Tunica daca cu manece (idem fig. 77)	»
20. » 3. Mantau'a soldatulu dacu; 1/20 d'in marimea ei naturala (idem fig. 80).	300
21. Inscriptiunea pre unu baso-relievu cu representatiunea ospetiiului funebru.— Museulu nationalu d'in Bucuresci	315
22. Idem idem	»
23. Inscriptiunea de pre unu altaru allu divinitati Turmasgada, in colec. d-lui C. Boliacu.	351
24. Idem de pre unu monumentu allu unei familii thrace (Heuzey, <i>Miss. archéol. de Macédoine</i> , p. 137)	363
25. Signum dacu cu capulu de lupu si corpulu de balauru, pre Colum'a Trajana (<i>La Colonne Trajane</i> ed. Rothschild pl. 104)	384
26. Vexillum dacu idem (idem)	»
27. Catapulta romána idem (Fröhner, <i>Colonne Trajane</i> 1865 p. 114)	391
28. Fig. 1. Ciocanu-toporu, 1/2 m. n. — Rotbavu, Transilvani'a.— Collect. gymnas. d'in Sighisiora, (Gooss XIII, I. 15)	426
29. Fig. 2. Verfuri de sageti de silexu; 1/2 m. n. (Le Hon, <i>l'homme fossile</i> p. 212)	428
30. » 3a. 3b. Manerulu sabiei de brozu Covoru, Transilvani'a. — Museulu Bruckenthal d'in Sibiu. (Gooss XIII. II. 1a. 1b.)	436

31. Fig.	4.	} Manere de pumnale de bronzu. — Gușteriti'a. — Museulu Brukenenthal. —	
32. >	5.		(Reissenberger, <i>Archiv fur Siebenb. Landeskr.</i> X tab. I. 6. 7. 8).
33. >	6.		
34. >	7.	Lance de bronzu. — Gușteriti'a. — Museulu Brukenenthal (id. X tab. I. 9).	440
35. >	8.	Darda. — Idem, idem (id. X tab. I, 12).	>
36. >	9.a. 9.b	Palstabu de la Gușteriti'a; 9 a vedutu in fac'a; 9 b vedutu la ua parte. — Idem (id. X tab. I. 16 a. 16 b)	445
37. >	10.	Buricul de scutul d' la Klein-Glein in Styri'a (<i>Arch. f. oesterr. Gesch.</i> , XXIX, p. 237 fig. 14)	447
38. >	11.	Port-panache. — Rusu, Transilvani'a (Idem. XXXIII. p. 94 fig. 88).	448
39. >	12.a. 12.b	Rote de bronzu — Arkalia, Transilvani'a. — Museulu nationalu d'in Pestha. (Gooss. XIII. IV. 14 b; 14 a).	449
40. >	13.	Fibula de bronzu de la Seliștatu, Transilv. — Collect. gymn. d'in Sighisiora (Gooss. XIII, VII. 1)	450
41. >	14.	Idem de la Miskolcz, Ungari'a (<i>Arch. f. oesterr. Gesch.</i> , XXIV. 367 fig. 58).	451
42. >	15.	Braciara. — Maghieri, Transilv. — Collect. Gymnas. d'in Sighisior'a. (Gooss. XIII. VIII. 16).	452
43. >	16.	Idem de bronzu. — Atilia — Cabin. imperialu de antice d'in Vienna (Gooss, XIII. VIII. 17.	>
44. >	17.	Idem. — Felső-Dobsza, Ungari'a; — <i>Arch. f. oest. Gesch.</i> XXIV. 364 fig. 51)	453
45. >	18.	Ornamentulu de pe braciara fig. 17.	>
46. >	19.	Braciara. — Felső-Dobsza, (id. XXIV 364 fig. 51)	>
47. >	20.	Idem. — Czecke, Ungari'a (id. XXIV. 370 fig. 63.)	>
48. >	21.	Idem. — Pusztá Bazsi, Ungari'a (id. XXIV. 371 fig. 64)	>
49. >	22.	Idem. — Gușteriti'a. — Museulu Brukenenthal. — (Reissenberger op. cit., X, tab. III. 10).	>
50. >	23.	Idem. — idem (id. X tab. III. 12).	>
51. >	24.	Idem. — idem (id. X tab III. 14).	>
52. >	25.	Idem. — idem (id. X tab. IV nr. 1).	484
53. >	26.	Inelu de bronzu. — idem (id. tab. IV nr. 4).	454
54. >	27.	Cercellu. — Gușteriti'a, marime naturale (Gooss. XIII. VIII. 2).	455
55. >	28.	Idem. — Bardotiu, Ungari'a. (<i>Arch. f. oesterr. Gesch.</i> XXIV. 389 fig. 76 b.)	455
56. >	29.	Idem, idem (id. XXIV. 389 fig. 76 g)	>
57. >	30.	Torte. — Gușteriti'a. — (Reissenberger, op. cit. tab. IV. 8).	>
58. Fig.	31.	Cercellu de bronzu. — Gușteriti'a. — Marime naturale (Gooss. XIII. VIII. 1)	455
59. >	32.	Cingătoare de bronzu (brlu). — Gușteriti'a. — ¹ / ₂ d'in ma imea naturale. — (Gooss. XIII. VI. 1).	455
60. >	33.	Bucata de bronzu servindu dreptu ornamentu. — Gușteriti'a. — Museulu Brukenenthal. — (Reissenberger. op. cit. tab. IV. 16)	456
61. >	34.	Acu de bronzu. — Kis-Teröne, Ungari'a. — (Gooss. XIII. IX. 16)	457
62. >	35.	Idem. — Dresnicu. — (<i>Arch. fur oesterr. Geschichte.</i> XXIX. p. 333. fig. 65)	457
63. >	36.	Idem. — Gușteriti'a. — Museulu Brukenenthal. — (Reissenberger, tab. IV fig. 13).	457
64. >	37.	Nasture de bronzu. — Gușteriti'a. — Idem (idem. IV. 11).	457
65. >	38.	Lantiu de auru. — Tiufalău, Transilvani'a. — Museulu nation. d'in Pestha. — Marime natur. — (Gooss. XIII. VIII. 7).	458
66. >	39.	Idem. — Slatina, Banatu. — Cabinet. imper. de antice d'in Vienna. — Greutate 28 ¹ / ₂ galbeni (<i>Arch. fur oesterr. Gesch.</i> , XV, p. 330)	458

67. >	40. Idem. — Gradist'or'a, Transilvani'a. — Cabinetu imper. de antice d'in Vienn'a. — (Gooss, XIII. VIII. 18).	458
68. >	41. Spicala de bronzu cu 20 incovaieturi. — Gușteriti'a. — Mus.ulu Bruken-thal. — (Reissenberger, op. cit. tab. IV nr. 15).	459
69. >	42. Margele de cenchili d'in molusculu <i>Tridacna gigas</i> . — Marime naturale. — (Gooss. XIII. IX. 1)	459
70. >	43. Perla desti la porosa cu diverse culori si cu linii ondulate. — Gușteritia. — mar. nat. — Collect. asociat. de Sciintie nat. d'in Sibiu. (Gooss, XIII, IX. 3)	460
71. >	44. Perle de bronzu. — Gușteriti'a. — (Gooss. XIII, IX. 2)	460
72. >	45. Obiectu de bronzu ce pare a fi festu purtatu la gātu ca amuletu séu podoba. Gușteriti'a. — Musculu Brukenthal. (Reissenberger, op. cit., tab. IV. 26 .	460
73. >	46. Lamina de cutitu de bronzu. — Gușteriti'a. — $\frac{1}{2}$ marime (Gooss. XIII. X. 4)	463
74. >	47. Dalta de bronzu massivu, cu urechie séu cu tocu. — Vulcanu, Transilva-nia. — Collect. asociat. de sciintie natur. d'in Sibiu. — (Gooss, XIII, X. 3)	464
75. >	48} Dalte gole pre d'in intru. — Gușteriti'a. — Museulu Bruken-thal. (Reis-	464
76. >	49} senberger, op. cit. tab. III. 14. 15).	
77. >	50} Ciocane de form'a palstabului cu tocu. — Gușteriti'a. — Museulu Bru-	465
78. >	51} kenthal. — (Reissenberger, op. cit., III. 12. 11)	
79. >	52. Ornamentatiunea pre ua caldare de bronzu de la Bardot'u, Transilvani'a (ab. G. nr. 14) (<i>Arch. f. oesterr. Archiv.</i> XXIV, p. 390 fig. 79).	466
80. >	53. Idem pre ua alta totu de la Bardotiu (id. XXIV. p. 390 fig. 80)	466
81. >	54} Lebede de drothu rotundu de bronzu. — Swijan, Bohemi'a. (<i>Arch. f. k.</i>	468
82. >	55} <i>oesterr G sch.</i> , XV, p. 281	
83. >	56}	468
84. >	57. Idolu de la Ebersberg, cantonulu Zurich., $\frac{1}{2}$ marime. Le Hon, op. eit., p. 292)	
85. >	58. Caprio: a de bronzu. — Rucosiu, Transilvani'a. — Museulu nationalu d'in Pesth. — (Gooss, XIII, XII. 1)	469
86. >	59. Lupu de tinich'a de bronzu. — Pilinu. $\frac{1}{2}$ marime (Gooss, XIII, XII. 2)	469
87. >	61. Braciata de bronzu. — Intr'ua movila d'in vallea Dniproului la Boryzov, Russi'a. — (Bertrand). <i>Archéologie celtique et gauloise</i> . Paris 1876).	478
88. >	62. Idem d'in statiunea lacustra Moeringeu, Elveti'a (idem)	478
89. >	63. Cupa de bronzu. — Meklemburg. — (Lindenschmidt, <i>Alterth. unserer heidn. Vorzeit</i> , t. II, fasc. III, tab. 5, nr. 2).	480
90. >	64. Lance de bronzu. — Bodrog-Keresztur, Ungari'a (<i>Arch. fur k. oesterr. Gesch.</i> XXIX. 302).	481
91. >	65. Idem. — Marn'a, Franci'a; $\frac{1}{8}$ marime, (Bertraud op. cit.)	481
92. >	66. Idem. — Marzabotto, Itali'a; $\frac{1}{8}$ marime (Bertrand, op. cit)	481
93. >	67. Sabi'a de la Vaudrevanges, Franci'a. (Bertrand, op. cit. p. 281 fig. 39)	483
94. >	68. Sabi'a de bronzu de la Mycene (H. Schliemann, <i>Mycènes trad.</i> I. Girardin, Paris 1879, p. 222, fig. 211)	483
95. >	69. Braciara. — Kyritz in Mcklemburg (Lindenschmidt, op. cit. I. V. 4, nr. 6)	484
96. >	70. Idem. — Neufchâtel (Le Hon, op. cit., pag. 290).	484
97. Fig.	71. Figura de bronzu. — Sidiriasiu, Transilvani'a. Marime naturale (Gooss. XII VII. 3).	485
98. Fig.	72. Idem. — Marn'a, Franci'a. $\frac{1}{2}$ marime (Bertrand op. cit)	485
99. Fig.	73. Spirale. — Mycene (Schliemann, op. cit., pag. 273 fig. 299)	485
100. Fig.	74. Figura cu bratie ciuntite de cositoru. — Gușteriti'a. — Museulu Bruken-tha'u. — (Reissenberger, op. cit. X, tab. IV, 22).	491

101. >	75. Inelu de drothu de aur, servindu drepta moneda (Goos, XIII. VIII. 8)	492
102. >	76.)	
103. >	77. { Cornuletie de aur, idem ca moneda. — Borsod, Marktschelken si La-	
104. >	78. { pujto. — Marime naturale (Gooss. XIII. VIII. 3. 4. 5. 6).	492
105. >	79.)	
106. >	80. Moneda de aur gasita in Franciá, departamentulu Vaucluse (Bareu de Donop. <i>les Médailles gallo-gaeliques</i> , Hannover 1838, pl, I nr. 1)	505
107. >	81. Moneda concava daca (Bielz, <i>Archiv für Siebendurg. Landesk.</i> XI. tab. I fig. 1	505
108. >	82. Idem, imitatiune dupo drañm'a lui Alessandru cellu-mare (Bielz, idem. tab. V fig. 3).	505
109. >	83. Medalia cu Jupiter aetophorus, gasita in prėjm'a Bucęgiloru, — Collect. Bolliacu (Tromp. Carpat. nr. 939 fig. 41)	505
110. >	84. Vasu cenusiu, cu scoici si melci. — Vadastra. — Collect. Bolliacu (Tromp. Carpat, nr. 1255. fig. 20).	510
111. >	85. Vasu de pamentu cenusiu, sclivisitu, c'unu brfu ih relievu.— Vodastra.— Collect. Folliacu (Tromp. Carp. nr. 1255 fig. 3)	511
112. >	86. Vasu de pamentu negru, sclivisitu, numai cu ua mannsie beldu, si cu alt'a lunga gaurita. Idem. Idem (idem fig. 2).	511
113. >	87. Vasu cenusiu, cu patru manusi, xentra fiertura — Idem, idem (idem fig. 7)	511
114. >	88. Vasu de beutu, cu doue manusi boldu. Idem, idem (id fig. 8).	511
115. >	89. Vasu strimtu la gura de pamentu cenusiu, cu doue manusi gaurite pentru atarnatu. — Idem, idem (id. fig. 80).	512
116. >	90. Tipsie rosatiaca, cu margine lata, cu doue mannsi. Idem, idem (id. fig. 29).	512
117. >	91 Strachino roscata, pre piciore bolduri.— Idem, idem (id. fig. 42)	512
118. <	92 Cupa de beutu, imitându trunchiulu unui corpu de animalu. Idem idem, (id. fig. 10)	512
119. >	93 Maciua de buzduganu de pamentu galbuiu, la mijlocu cu noue cuie d'in a-celasiu pamentu.— Idem, idem (id. fig. 45)	512
120. >	94 Cilindru gauritu, mai largu la capataie, Id. id. (id fig. 54)	512
121. >	95.)	
122. >	96. { Hârburu cu diferite ornamente.—Turdasu, Transilvania (Goos, op. cit.,	
123. >	97. { XIV, pag. 602 nr. 1 9. 2. 10. ,	514
124. >	98.)	
125. >	99. Capu de lutu in relievu. — Idem (Goos. op cit., XIV, tab. IV. 9)	514
126. >	100. Semne constatate pre vasele de la Turdasu (Gooss. XIV, pag. 610)	515
127. >	101.	
128. >	102. { Rote sclivisite cu desemnuri pre densele.—Turdasu. (Gooss, XIV. 607.	
129. >	103. { tab. IV. 1. 2. 3)	517
130. >	104. Trunchiu humanu de lutu.— Idem (idem. XIV. 607 tab. IV. 6).	517
131. >	105. Unu idolu de lutu — Idem (idem, XIV. 607, tab. IV 13)	517
132. >	106. Idem, idem (il. XIV. 607. tab. IV. 8)	517
133. >	107. Trunchiu de alabastru, — Vallea Nandrului, Transilvani'a (Gooss. l. c, tab. IV. 7)	517
134. >	108. Trunchiu de lutu de la Vodastra (Tromp. Carp. . 1255 fig. 47).	517
135. >	109. Figura de lutu. — Turdasu — (Gooss l. c. tab. IV. 10)	517
136. >	110. Figura reprezentandu capulu unui animalu cornutu.— Idem (id. tab IV 15)	517
137. >	111. Alta figura de lutu. — Idem (id. tab, IV. 16)	517

138.	Fig. 112.	Idolu fora capu, de pamentu cenusiu, cu peptulu bine desvoltatu și cu păitecele că de femece insarcinată. — Vodastra. (Tr. Carpat. 1255 fig. 74).	517
139.	» 113.	} Capete de lutu. — Turdasiu (Gooss. op. cit. XIV, tab. IV. 12. 14)	517
140.	» 114.		
141.	» 115.	Semne pre un fragmentu de colona de lutu. — Turdasiu (Gooss, XIV. pag. 599 nr. 5).	517
142.	» 116.	} Ornamente pe harburile de la Naudru, 'Transilvani'a (Gooss XIV. p. 602. 3. 6. 11).	519
143.	» 117.		
144.	» 118.		
145.	» 119.	Ua cănna roșcătă cu manusi'a ruptă, — Pescer'a d'in vallea Joajului, Transilvani'a (Gooss. XIV. p. 602. 4)	519
146.	» 120.	Obiectu de lutu cilindricu. — Szent-Andras langa Crisiu (Gooss. XIII, XV. 23).	520
147.	» 121.	Cupa de lutu. — Gușteriti'a. — (Gooss, XIII. XV. 17).	522
148.	» 122.	} Vasse de la Kis-Terene in Ungari'a (Gooss. XIII. XV. 10. 11. 14. 16. 19).	522
149.	» 123.		
150.	» 124.		
151.	» 125.		
152.	» 126.		
153.	Fig. 127.	Ulcica. — Szent-András (Gooss. XIII. XV. 9)	522
154.	» 128.	Urciorusiu cu manusia lata. — Zimnicea. — Colect. Bolliacu (Tromp. Carpat. 1137 nr. 10).	526
155.	» 129.	Idem, idem (idem, nr. 13)	526
156.	» 130.	Idem, idem (idem nr. 14).	526
157.	» 131.	Gavanasiu cu doue torte. — Idem, idem (idem nr. 9).	526
158.	» 132.	Ornamentu pre unu vasu de la Zimnicea. — Idem, idem, (id. nr. 29)	526
159.	» 133.	Principalele desemnuri de ornamentatiune alle verstei bronzului (Le Hon, op. cit. pag. 291)	528
160.	» 134.	Vasu de beutu de pamentu negru sclivisitu, cu manusi si ornamente; nalt. 8 centim., larg. 4 centim. — Turbierile Sommei, Francia (Cleuzion, <i>de la Poterie Gauloise</i> pag 63 nr. 45 Paris 1872)	529
161.	» 135.	Cupa de forma orientala, pamentu negiciosu, facuta cu man'a; nalt 6 cent larg, 10 cent. — Bavay, Franci'a (Cleuziou, op. cit. pag. 75 fig. 49)	529
162.	» 136.	Vasu gallicu forte caracterisatu (Cleuziou, op. cit. pag. 81 fig. 14),	529
163.	» 137.	Vasu gasitu intr'unu mormantu germanu. — Museulu ceramicu d'in Sèvres, Franci'a (Cleuzion, op. cit., pag. 34 fig. 22)	529
164.	» 138.	Vasu d'in epoc'a dolmeailoru. — Aprope de Monsnoim si Worms. (Desjardins, <i>Géographie historique et administr. d: la Gaule romaine</i> . II. pl. VII. 2).	529
165.	» 139.	Vasu d'in epoc'a gallica. — Cimitiru gallicu de la Saint-Étienne au Temple (Marn'a, Franci'a) (Desjardins op. cit., pl. VII.4).	529
166.	» 140.	Idem. — Cimitirulu gallicu de la Lépine (Marn'a) (Desjardins. op. cit., pl. VII. 6)	529
167.	» 141.	Camera mortuara cu cenusie umana in interiorulu unei movile de langa Sibertu, Transilvania. (Gleim, <i>Archiv für Siebenburg. Landeskunde</i> n. f. XI, fig. 2)	548
168.	» 142.	Dispositiunea cadavrului in tunululu de la Rusanesci, esploratu de d-lu	

	pag. 232)	551
167. > 143.	} Semne pe cărămizile și petrele de la Slonou	562
170. > 144.		
171. > 145, Semne de la Slonou comparate cu litere mongole.		

ADDENDA ET CORRIGENDA

NB. D'in erro ile typografice de litt. re. de accentuatiune in citatiunile latine si ellene, de cifre si de intillesu strecurate in acestu volumu, indreptamu pre celle mai insemnate; pentru restu reclamamu ingaduinti'a cititorului.

PARTEA I-ia

Cap. I. Pag. 29 not'a 26. Jacobs. — P. 31 r. 1, acesti'. — P. 32 la finele notei 41 se adage: Editiunile mai noi, de es. N. Wecklein (*Aeschylus Prometheus*, II auf. Leipzig 1878). propunu lectur'a versului de mai susu astu-felu: Ἀριεὺς τ' ἄρειον ἔθνος «floreu Arieniloru Persici», intemeiandu-se pre Coeph. 423 Ἄριον, la care Scholiastulu observa: Περσικόν, Hesych. Ἀραίης πόλους, Περσικῆς. Ἄρειοι γὰρ ἔθνος Περσικόν. Foră indoniala, Ἀρίας ἄρειον este unu jocu de vorbe etymologicu obicinuitu la cei vechi. Comp. Esch. frgm. 305. τοῦτον δ' ἐπόπτην ἔποπα τῶν αὐτοῦ κακῶν, si Eum. 156 ἄναιδος ἔξ ὀνειδέων, Pers. 995 ἄρειον τ' Ἀγγέριον. —

Cap. II. P. 40 r. 3 de josu in susu: ἐξισοῦσθαι. — P. 43 r. 6: *asluentii*. r. 10: Ἕλληγες. — P. 44 r. 1 finalu: Colstar — P. 46 r. 20. IV. — P. 47 r. 15 δ' αὐτῶν. r. 16, πρὸς τῶν. — P. 48 r. 18 de josu in susu: Κεουζῶρον. — P. 49 r. 19 d. j. in s.: Schuller. — P. 51 r. 11 d. j. in s.: Πόντωρ. r. 6 d. j. in s., schwarzen. — P. 52 r. 14 d. s. in j.: Σκόθα. —

Cap. III. P. 56, Du o rendulu 16 trebue § 3. — P. 57 r. 6, Dupo *muntii* sterge virgul'a; r. 13 frigarose. —

Cap. IV. P. 59 r. 9 se adage: Prim'a apparitiune istorica a numelui Dac loru are locu in anul 109 a. I. Chr., candu ei fura batuti impreuna cu Scordiscii de cotre Minucius Rufus. Frontin, strat. 2, 4. 3. di e: «Minucius Rufus imperator, cum a Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero» etc. — P. 63 r. 2 d. j. in s., Gooss. — P. 65 r. 4 d. j. in s., Essedones. — P. 65 r. 18 d. j. in s., copiatoriloru. —

Cap. V. P. 68 r. 13 d. j. in s.: ἀνατολικότεροι. — P. 72 r. 9: cu al'u loru Βουδόνον, seu Βωδόνον, — P. 73 r. 11 de j. in s., Mai vedi *Hermes*, 1878 p. 237. — P. 74 r. 16 de j. in s., Caucasi. — P. 76 r. finalu: In locu de *Cerneti* trebue *Orsiova*. — P. 79 r. 21 de s. in j., cuvintele «reducendu-o in cat va d'in marimea originalului» se se st-rga. — r. finalu: *De atunci pene acuma*. — P. 81 r. 5 de j. in s.: Vidi si volum. IV (1875) p. 60 — 78, — si *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*, herausg. v. O. Beundorf und O. Hirschfeld, jahrg. III heft. I, *Inscriften aus Rumänien*, v. Gr. Tocilescu; heft 2 (Wien 1879): *Neue Inscriften aus Dacien*, v. Torma, p. 86—122 — P. 83 r. 2, Viminatiu r. 16, Ravenatulu. — P. 85 r. 5, Germihera; r. 6, Ζερμί-Ζερφα. — P. 86 r. 1, alu obiecteloru — P. 88 r. 11 de j. in s., libertus. — P. 89 r. 6 d. j. in s. antiqui. — P. 90 r. 3 si 4: Desjardins se incela mu'tu. — P. 91 r. 4 d. j. in s.: Ruetel. — P. 93, r. 1, La celle 9 numi topice d'in tablele cerate mai adauga anco doue: 1) *Resculus* d'in tab. cer. I

(C. I. L. III), care nu e nume de persona cum a sustinutu d. Mommsen, ci localitatea de adi Zuturj cerc. Simlău. Intr'ua inscripțiune publicata de D. Torma, *Arch. epigr. Mittheil.* III h. II nr. 13, si aflata la Almasiu langa Huedinu se citește in lini'a 7 : a R[esc]ul (o) vico Af(icae); 2) Vicus Aficus identicu cu *Bologa*. cerc. Clusiu. — Pag. 94 r. 9—21 sa se sterga, si sa se puna in locul lor urmatorele : Ea are 0.72 nalt.; 0.50 latime; 0.25 grosime. Inscriptiunea consta d'in 8 linii; in prim'abia se mai vedu urme d'in partea inferioara a doue litere :

..... 𐀀 𐀁
 COMMODO ANT/
 NINO AVG SVB C/
 RA CL. XENOPHON
 TIS. PROC AVG
 ZOTICVS ET SA I/
 ANVS SER //VI//II
 POSVE//N//I

= [Imp. Caes. M. Aur.] Commodo Ant[on]ino sub c[ui]ra Cl[aud]ii Xenophontis proc[ur]atoris Aug[usti] Zoticus et Sa[vi]anus ser[ui] vi[ci]i posue[ru]n[t].

Despre procuratorele Cl. Xenophon cf. C. I. L. III, 6575; despre Salvianus, idem Corp. 1. L. III 6575. — P. 97 r. 12 d. j. in s., d'in. — Splonum.—P. 98 r. 14-13 d. j. in s., Livius. — P. 99 r. 4, Dacpe-toporiani. — r. 17 d. j. in s., Octavia seu porticulu Pollei (Plinius n. h. III, 3, 17). — P. 101 r. finalu, Antoninus. — P. 103 r. 4 d. j. in s., Asmenea si *Desudaba* in Maedica (Liv., 44, 26, 2; Plut. arch, *Aemil* 9. comp. c. 12. 13) intre gurele Dunarii si muntele Hemus. Cf. G. Zippel, *die römische herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig 1877, p. 170. —

PARTEA II.

Cap. I. P. 106 r. 11, Deutschen. — P. 107 r. 15. Theodoru Go sche, (*die Arier*, ein beitrage zur historischen Anthropologie, Iena 1878) pare a fi demonstratu definitiv cu patri'a Ariiloru este de cautatu mai multu in Europa de cotu in Asia. Ellu lasa limb'a si se ocupa de tipulu physicu allu majoritatii unei natiuni. Dupo densulu, omulu s'aru fi nasentu in nordulu Europei. de unde s'a scoboritu prin vallea Dniprului la Marea-Neagra. De aci ua parte a ocupatu peninsula balcanica (Thraci, Illyri, Pelasgi, Helleni), alta parte a trecut in continentulu asiaticu pre trei cai : 1) peste B sporu (semintiile arice alle Asiei-mici, Phrygi, Armeni etc.) 2), prin port'a Caucasului (Medi, Irani, Indii si 3), prin port'a Uralului. Vedi Spiegel, in *Ienaer Literaturzeitung* 1879 nr. 19. — J. Darmesteter, *Ormazd et Ahriman, leurs origines et leur histoire*, Paris 1877. Dupo acesta teorie Indi'a n'aru fi punctulu de plecare aliu culturei indo-germanice, ci punctulu extremu ceilu mai saritenu allu acesti'a, si ceea-ce se gasesce acolo d'in bunulu anticu indo-germanicu, aru fi importatu in Indi'a, iar nu de acolo in lumea indo germanica —

Cap. II. P. 109 r. 9 d. j. in s., ὄνομα. — P. 113 r. 17 fundatu.—r. 19, 22. — r. 23: 23.—P. 114 r. 20: 30 in locu de 28. — r. 11 de j. in s. gegen das. — P. 116, r. 10: 33 in locu de 31.—r. 12, ci talmacece si restalmacece. — Dupo rendulu 24 trebue § 6.

Cap. III. P. 121 r. 10, ἀδρόγυνοι. — P. 127 r. 4, Χάδαρχος. — r. 25, Ὀχιάρχος. — r. 6 de j. in s.: Φαρβό-Ξαρθος. — P. 128 r. 2, Ἰρζάβουστος. —

Cap. IV. P. 131 r. 3 de j. in s., care. — P. 137 r. 5 de j. in s., chipuri. — P. 139 r. finalu : sepulchrale.—P. 139 r. 5, Cifra 54 trebue stersa.—r. 16, 54 in locu de 55.—r. 21: 55 in locu de 56.—r. 5 si 4 de j. in s., profuita. Tum: — P. 140, r. 9, imbracaminte; — r. 2 de j. in s., Leo. — P. 143 r. 4 de j. in s., 78, 8. —

Cap. VI. P. 145 r. 6: *Russie*. — P. 146 r. 2. Trebue *Nicopole* in locu de *Alexandropole*. A-

cestu vasu de argintu auritu, s'a gasitu sub un tumulus la 1863, in districtulu Ëcaterinoslav, la 20 verste spre nordu de tergulu Nicopol. Ellu este unulu d'in cele mai frumoase ornamente alle mu-seului Ermitagiului d'in St. Petersburg. Are form'a unei amphore (vedi stamp'a anesata); susu e represintatu unu sriptioru devorandu unu cerbu, si de desubu ua frisa care representa ua scena de tabanu scythicu; ia pantecele e imp'd bitu cu palmette si coltisiuri de cellu mai frumosu styly, printre cari, se joca paseri si animal fantastice aripate. Figurile Scythloru n'au nimicu d'in ty-pulu rasei mongole; nici umerii obrazului nu suntu sco-i afara, nici ochii nu suntu mici si ciuruti. nici nasulu pleostitu, nici perulu nu lipsese. Totulu amintese mai multu profilulu Persiloru de pre monumentele de la Persepolis. Costumulu in care suntu imbracati: tunic'a scurta de postavu grosu seu de pelle, strinsa la mijlocu cu ua cingatore pantaloni largi bagatii intr'u incaltiaminte scunda, barb'a si perulu lungu, totulu se regasesce pene astadi la tierranii rusi d'in Russia-mare. Vedi L. Stephani, *Comptes rendus de la Commission archéologique pour les années 1863 et 1864*. — Cf. Wl. Stassof, *Chambre sepulcrale avec fresques découverte en 1872 près de Kertch*. St. Petersburg 1875. gr. 4°. — P. 146 r. 4: in locu de: «si cõ posedau ua industrie metalurgica, forte inaintata» trebue: «pentru cã artistii greci isi dedeu osteneal'a a studia cu amenuntulu detalurile costumului, typlului physicu si vetii intime alle Scythiloru, si le representa cu fidelitate». —

Cap. VII. P. 146 r. 3 de j. in s., Genthe. — P. 147 r. 20—21 de j. in s., Ἀγαθῶρος. — P. 148 r. 4—5: χρέονται. — r. 15 de j. in s., Anse asemenarea de obiceiuri nu probead'a identitatea originei a doue popore. Herodotu dice cõ si Neurii, Androphagii au obiceiuri, anse nu suntu Scythi. — r. 13 de j. in s., numescu. — r. 10 de j. in s., Exc. — r. 9 de j. in s.: colore.

Cap VIII. p. 149 r. 17 de j. in s., necunoscendu. — r. 16 de j. in s., Greci. — r. 2 de j. in s., si mai la valle cap XII. — P. 150 r. 3, caci ama cunoscintia cõ Getii suntu numai aceia. — P. 151 r. 18 de j. in s., surmoulage exécuté. — P. 152 r. 2 si 1 de j. in s., se se sterga cuvintele, la nr. 21, pl. 54—55 (Fröhner cavalerii cuirasat); nr. 27, pl. 61—62. — Idem vorbele, si nr. 115, pl. 181—182. — P. 153 r. 17 de j. in s., Mittelalter. — P. 154 r. 8 de j. in s., Μεγάλλαντοι. — P. 155 r. 12 de j. in s., der — P. 157 r. 3, argumentu sã deduce. — r. 20—21, capillati. — P. 158 r. 13, America. — r. 8 de j. in s., iar. — r. 5 de j. in s., Martius. — P. 160 r. 20—21: wandern. — P. 162 r. 14 de j. in s., On in locu de om. — r. 13 de j. in s., lien. — r. 4 de j. in s., Aelung. — r. finalu, Guthrie. — P. 167 r. 2 de j. in s., XII in locu de III. — P. 163 r. 4: Fontina. — r. 7, pareche. — r. 20 de j. in sus: bronzuri. — r. 16 de j. s., impunsatura — r. 16 de j. in s., denota dupo unii manile. — r. 13 de j. in s., erdel. — r. 6. 5 de j. in s., Pe inscriptiunea unui tribunu alla primei Cohorte. — r. 3 de j. in s., Vedi-o reproducua pe tab. P nr. 8. — P. 173, r. 6. isca. — P. 178 r. 19, la opiniunea. — r. 9 de j. in s., Memoriile. Scolei de Hautes Etudes (Mélanges publiés par la Section historique et philologique, Paris 1878, pag. 261—298). — P. 179 r. 19 si 20 in locu de, «sa inchinau mai nainte la» trebue «inchipuindu-si». — r. 20 Horsu, Di'u, si Trojanu si alti multi. — P. 194 r. 4, γαλ Fa-ρο-s. — r. 20, ЖѢМ-ІЖ. — P. 197 r. 13, Βρία. — r. 15, Βρύγγο-v. — r. 15. v. slav. БРАКА. — r. 15. БРАКНАТИ. — P. 198 r. 3, luminã. — P. 201 r. 6, Mai vedi Victor Hehn, *Kulturpflanzen und Haustihere*, 3 aufl. Berlin 1877, p. 485—487.

Cap. IX. P. 217 r. finalu, fa- in locu de af-. — P. 229 r. 2, Resculus d'iu tabel'a cerata I, pare a fi unu nume de localitate judecandu dupo o inscriptiune publicata de d. Toma in Arch. epigr. Mittheil. III, h II nr. 13, in care se citesce, a B[esc]ul (o) vico 18 Af(icae). — P. 238 r. 5: CAELIO. — P. 239 r. 1, sterge numele *Resculus*. — P. 244 r. 21, compara si vechiulu-riecu *meall col-lis*, locus editus, si numile gallice Mellosæctum, Mellodunum, adi Melun (Glück, *Die bei Cäsar vorkommen den Keltischen Namen*, p. 138 seq. — P. 246 r. 14, Berg. — r. 4 de j. in s., Dupõ Carl Gooss *Arch epigr. Mittheil.* I heft 2, Wien 1877 acestu nume aru veni de la unu tribu dacu Saci menti-onatu de Aurelius Victor (Caesares c. 13): Dacor: pileatis *Sacisque nationibus*. — P. 254 r. 6]de j. in s., iaru in prim'a parte a cuventului, unu elementu thracicu ce se regasesce sub formã Stenas de

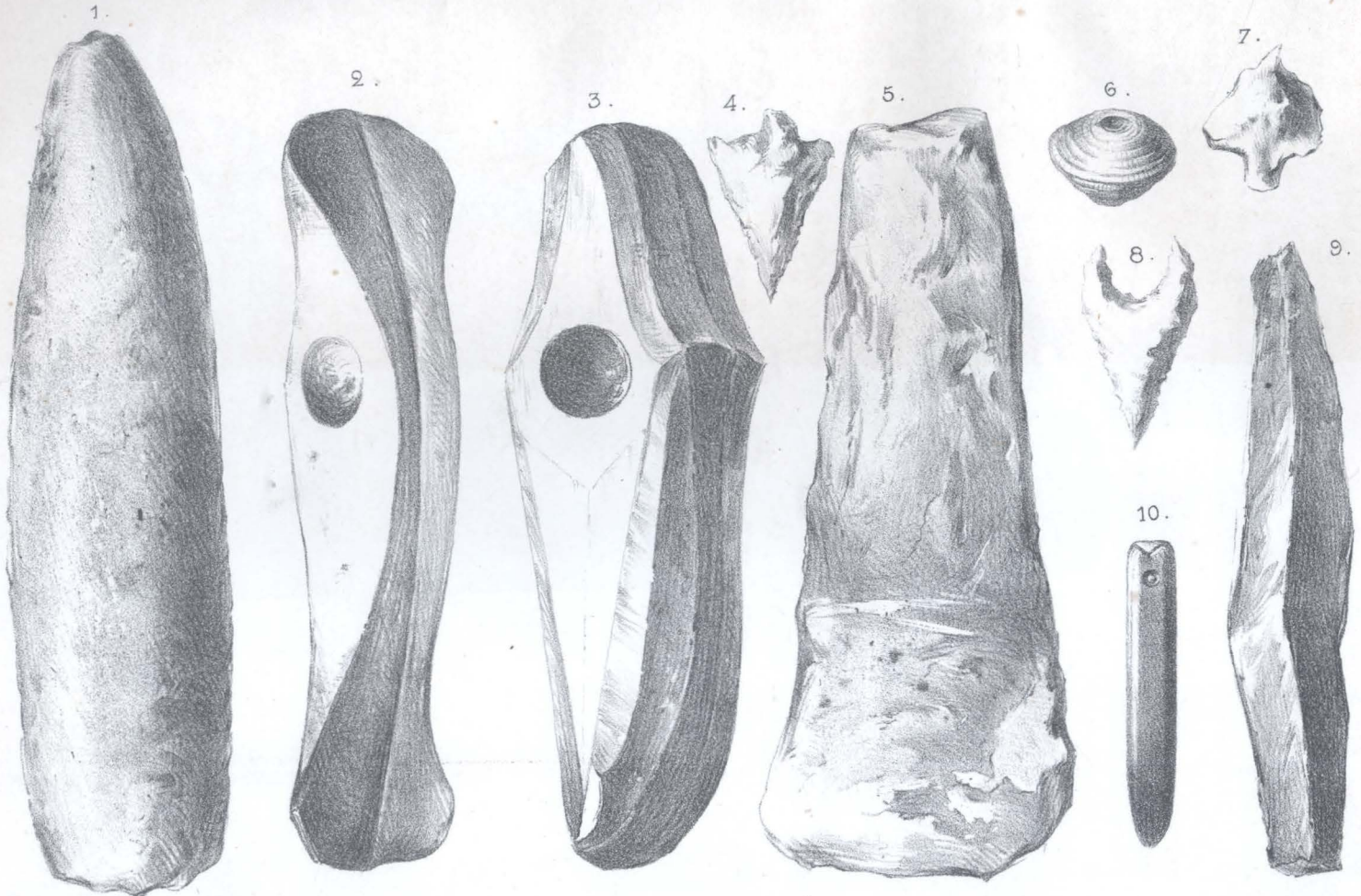
doze ori in Macedoni'a, si cá nume de riu in form'a Stina (Ravenatu 405,10) in Sicili'a (Goosa, Arch. epigr. Mittheil. I heft 2).—

Cap. X. P. 266 r. 22, Dierauer. — P. 269 r. 10, pl. 62—63.

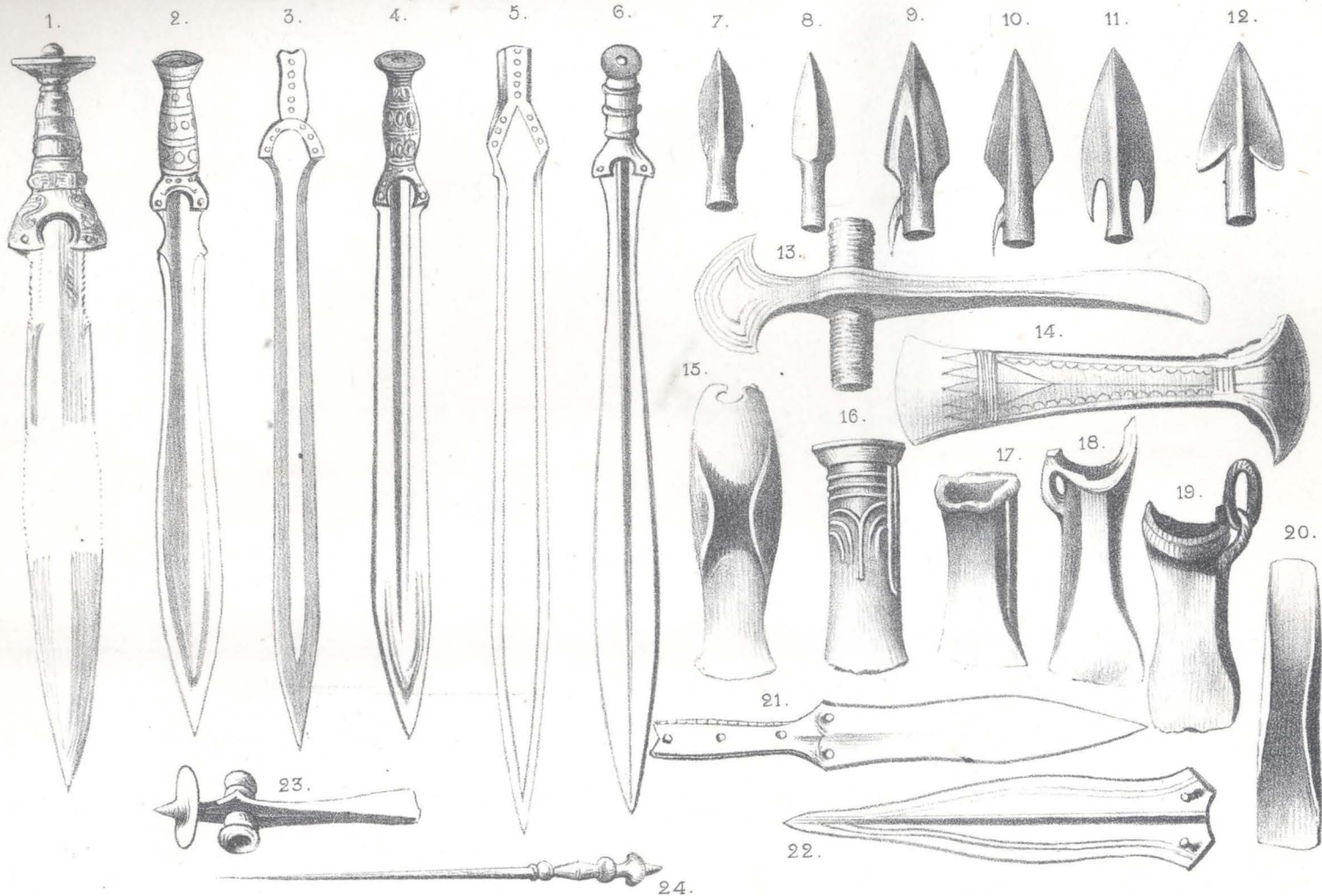
Cap. XI. P. 277 r. 19, Ἀριστοφάνης. — r. 20, Ἰστρου. — r. 22, Ἰτίαις. — P. 280 r. 25. Despre Dacia se dice cã erau si multu vorbitori, flecar'. Numenius, ap. Eusèb, Preparat. evangel. XIV, 7 amintesce τῆς Δακικῆς στομαλιθήρας. — P. 301 r. 4. Figurile de femei dace pre Column'a Trajana, au d'asupra manii nise dunge, cari potu fi betelielie maniceloru camasei, s'eu mai probabilu, braciari, περιχώρια; unele porta περιβραχιόνια, unu felu de cercu oblu ce se punea intre um'ru si cotu, pre susulu bratiului. Vedi *La Colonne Trajane* ed. Rothschild pl. VI, VII. 54. 76. 105. 184. — D-lu Bolliacu crede cã nu a braciara de bronzu ce a gasitu la Colib'a-vechia de la Slouu, distr. Prahova, aru fi tocmai braciari'a ce stringea camasi'a femeiloru dace pe Columna Trajana; ea se putã stringe la capete spre a se ajustã pe bratiu *Tromp. Carpat.* nr. (939). — P. 302 r. 12 de j. in s., Δώνισος. — P. 319 r. 19 de j. in s., τῆς αὐτῶν. — r. 18 de j. in s., ἀνδρῶν. — P. 323 r. 18 de j. in s., Θρηάκων. — r. 12 de j. in s., Ἰδὸν καὶ. — P. 322 r. 13 de j. in s., ἔθρον. — P. 323 r. 18 de j. in s., νοαῖζουσι. — P. 328 r. 15, τοῦς. — r. 4 de j. in s., λόγους. — P. 338 r. 19 de j. in s.: Pote ca divinitatea figurata sub trasurile unui personagiu calare tinendu in mana unu feliu de darda s'eu sulitia, si allu carui cultu era torte raspanditu in Phrygi'a si Pamphilia, (vedi de csemplu sculpturele de la Khodja-Tach la confiniile Pisidiei si alle Phrygiei (Bull. de corresp. hellén. I, 366; IV, mai 1880 pl. IX si X, pag. 291—295 art. d-lui Max Collignon), se fie țenbirulu inviatu. Se cunnõse mai multe marmore ex-voto cu dedicatiunele θεῶς σώζων (Bull. de corresp. hellénique t. II p. 170, n. 2; Id. m ibid. nr. 4; III p. 334 nr. 1; t. III, p. 346, nr. 29) datu pote unui dieu localu. — P. 338 r. 19, de j. in s., cabyricu. — P. 343 r. 14, γυναικῶν. — P. 355 r. 22, de stersu cifr'a 439. — r. 25, trebue 430 in locu de 440. — P. 356 r. 1, impresu pre vase (440). — P. 358 r. 20 de j. in s., trebue 43 in locu de 42. — P. 360 r. 11 de j. in s., Locuri de devotiune consacrate prin pietatea poporana s'a descoperitu in peninsul'a balcanica, la rocele sculptate de la Philippi (Heuzey, *Mission archéol. de Macédoine*), si la Marginea Phrygiei si Pisidiei, la roc'a sculptata de la Khodja - Tach, ceea-ce esto anco ua proba despre asemenarile dese dintre obiceiurile religioase alle Phrygiei si alle Thraciei. M. Collignon, *Bul. de corr. hellénique* IV, (1880) p. 291—295. — P. 361 r. 10. Despre Stoneheng vedi Lubbock, *L'homme préhistorique*, trad. Barbier, Paris 1876 cap. V. — P. 364 r. 9, καὶ γὰρ αὐτοῦς εὐχομαί. — r. 10, ἐκείθεν εἶμαι τὸ γένος. — P. 368 r. 19 de j. in s., μαχηταφόρον. — r. 18 de j. in s., τοῦ in locu de τοι. — P. 377 la not'a 592. Cu sabi'a curba se representa si gladiatorii thraci. Asia de csemplu, monumentulu thracului Priscus, naltiatu de feme'a sea Elea (Maffei, *Museum Veron.* p. 444, 2); allu thracului Exocus (ap. Fabretti *Syntagma* p. 256). Mai vedi figuri de gladiatorii thraci: statu'a lui Fonditanus in museulu Luvrului (ED. 285), alta statueta de bronzu in un'a d'in salile museului Napoleon III nr. 609); figuri pe zidurile de la Pompei (P. Garucci, pl. XI, 1—3. — P. 382 r. 14, § 43. — r. 15 de j. in s., in locu de cap. XII trebue, cap. XI § 52. — P. 386 r. 3, § 44. — P. 389 r. 20, § 45. — P. 392 r. 15, § 46. — r. 26, continere. — P. 393 r. 2 de j. in s., 288—290. — P. 394 r. 11 de j. in s., statornicitã. — r. 8 de j. in s., de morte allu lui. — P. 396, r. 23, nordice. — de. — P. 397 r. 6, Varro. — r. 13. De l'économie. Schayes. — P. 398 r. 18, Δύναμις. — r. 13 de j. in s., Hohn. — r. 4 de j. in s., de mancare. — P. 399 r. 20—21, faciendum in Macedoniam. — r. 28, p. 380. — P. 400 r. 12 de j. in s., FECERVNT. — P. 403 r. 4, vetrei. — P. 404 r. 6 de j. in s., Mojgradu. — P. 407 r. 16 de j. in s., germana. P. 411 r. 28, Orientulu etc.; vedi. — r. 11 de j. in s., incareã. — r. 9 de j. in s., Chimistulu. — r. 5 de j. in s., allu acellui auru. — P. 412 r. 2: cá in locu de cu. — r. 9 de j. in s., transilvanismului. —

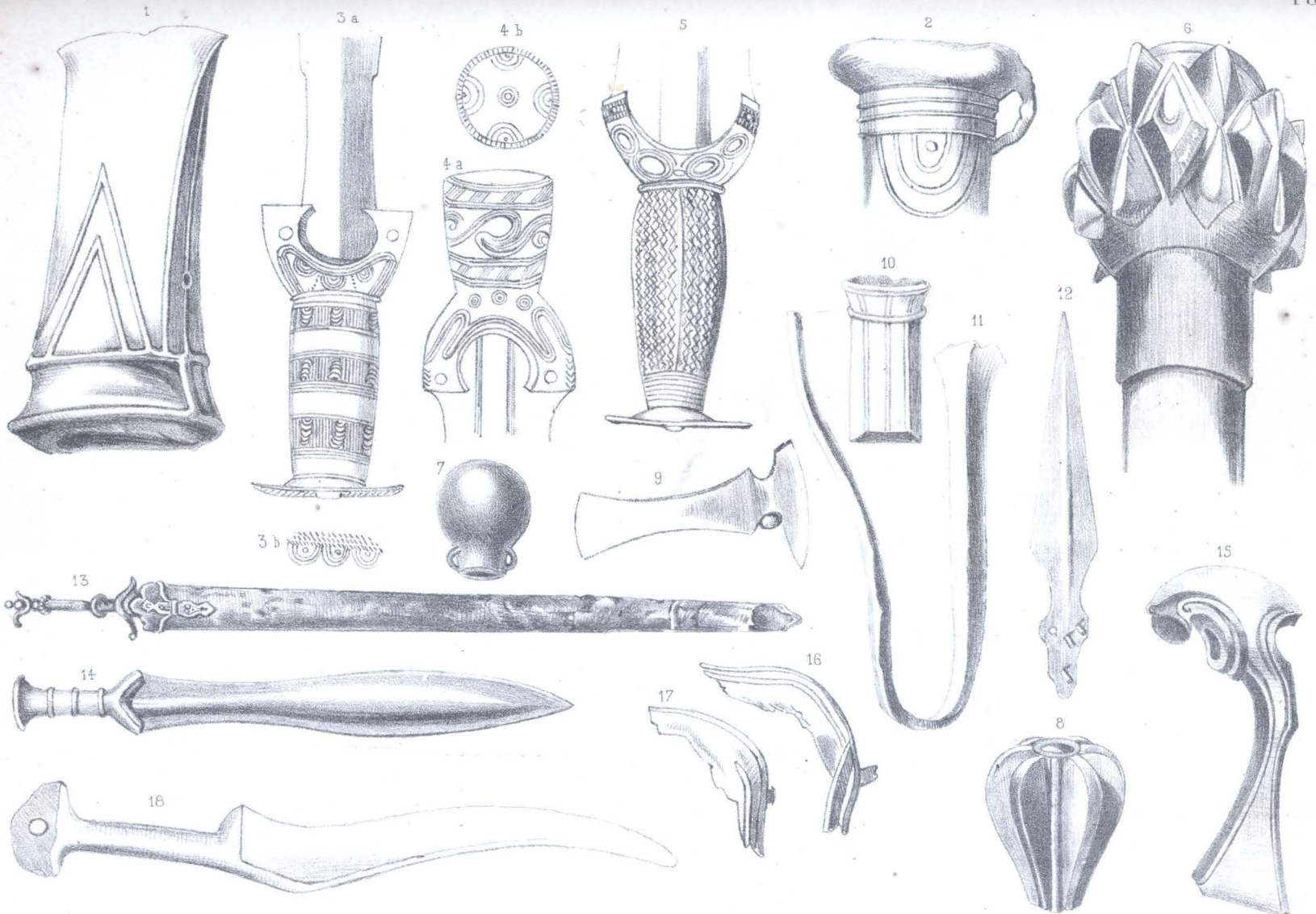
Cap. XII. P. 413, r. 17, trebuesce. — P. 417 r. 22 si 23, europäischen. — P. 418 r. 3, déco. — r. 15—16, primigenius. — 420 r. 4, Vizakna. — P. 422 r. 20 *fig.* in locu de *hg.* — P. 424 la finea § 4, asemenea si prisneluri, cum este csemplarulu aflatu la Kisdu in Transilvani'a (tab. A nr. 6). — P. 427 r. 22, poporu in locu de toporu. — r. 25, umplea. — r. 4 de j. in s., des. —

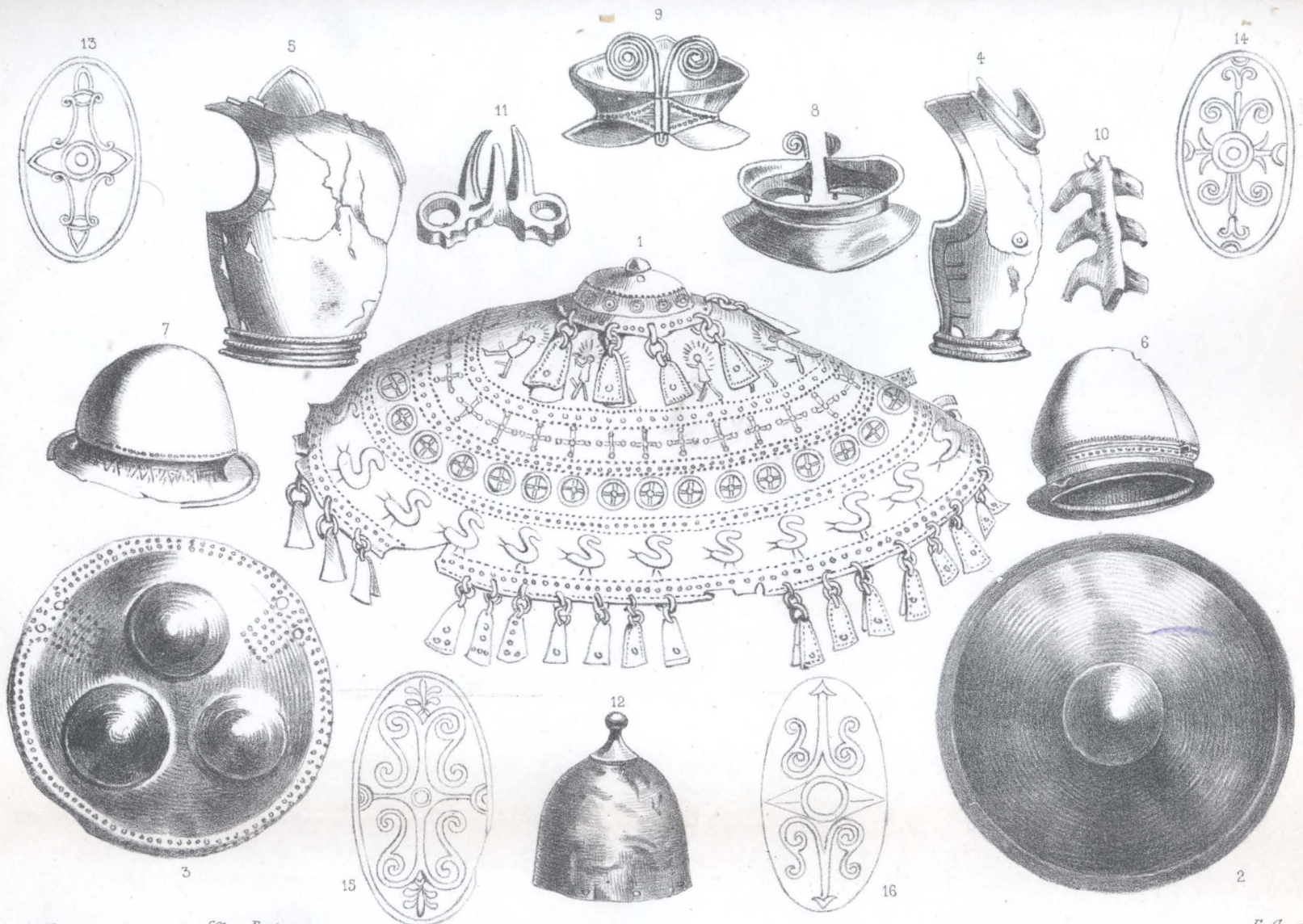
P. 428 r. 5, nici a trage. — P. 432 r. 4 de j. in s., linguri de lutu. — P. 433 la finea § 9. Ved despre noule sapaturi la acesta localitate studiu d-lui Gooss, in *Archiv. für Siebenb. Lanu-desk.* n. f. XIV p. 592--626. — P. 435 r. 26, destinatei. — P. 441 r. 15. In colec-tiunea de bronzuri a d-lui Bolliacu se afla unu frumosu verfu de lance lungu cá unu tesácu si ascu-titu de amendone laturile, de provenientia d'in jud. Romanati — P. 441 r. 15 de j. in s., 12 in locu de G. — P. 442 r. 11, cuneiforma. — r. 7 de j. in s., p. 366 fig. 55 in locu de p. 375. — P. 446 r. 13, lu sa se stérge. — r. finalu, inscriptiuni. — P. 447 r. 2, convexitatea. — P. 448 r. 9, coltiuri. — P. 450 r. 4 de j. in s., Orastia. — r. 2 de j. in s., Piannulu-đe-susu (tab. F. fig. 5 a si 5 b), cum si alte etc. — P. 451 r. 2, cuvintele tab. F. fig. 5 a si 5 b, sa se sterga. — P. 453 r. 13, Felső-Dobsza. — r. 3 de j. in s., impreunandu-se; a dou'a forma — P. 456 r. 4 de j. in s., VIII. — P. 463 r. 4, Osior-heiu. — P. 465 r. 4, pastratu. — P. 469 r. 4, de animale de ua lucratura. — P. 475 r. 13 de j. in s.: si de omu. — r. 6 de j. in s., stylulu — P. 478 r. finalu, (155). — P. 485 r. 16 de j. in s., Sidiriasiu in Transilvania in locu de Szederisch (Ungaria). — P. 491 r. 4, sine topite, tuburi etc.; la Seleu-siulu-mare, mai multe bucati topite, patru celte sfaramate etc. — P. 494 r. 3, mari. — P. 495 r. 2 696 in locu de 696. — r. 9, pro in locu de prin — P. 497 r. 22, lictori. — P. 501 r. 7 de j. in s., Saussaye. — P. 502 r. 6, gasescu. — P. 504 r. 22, allata. — P. 506 r. 2, impreunate, iarú nu im-prumutate. — r. 22, Bielz. — r. 4—3 de j. in s., autonomer. — P. 516 r. 4, Kopernitzky. — P. 520 r. 2, scunde. — P. 521 r. 12, in locu de *manusie* citese *massive*. r. 2 de j. in s., urna. — P. 522 r. 2, De la Gernesig. — P. 524 r. 7, Calomphirescii — P. 527 r. 5 de j. in s., in locu de *impreunate* citese *imprumutate*. — P. 532 r. 18, calaretiului. — P. 539 r. 15, de. — r. 23; urmele. — r. 1 de j. in s.: auderemus. — P. 540 r. 10 de j. in s.: epoc'a. — P. 541 r. 9; Romania. — P. 547 r. 7 de j. in s.: Caesar. — P. 550 r. 2; necropol'a. — P. 551 r. 20 de j. in s.: In locu de: 2 Morminte tu-mularii fora movile d'asupra, trebuesce: 2 Morminte ordinare fora movile d'asupra. — P. 553 r. 7 de j. in s.: pentru ce ele se utilisase. — P. 554 r. 11 de j. in s. arheologiei. P. 560 r. 18; in-scriptiuni. — P. 561 r. 12 de j. in s.: caramida. — P. 563 r. 1.: «fotografire». — P. 566 r. 12. lacuri. — P. 568 r. 11.: in locu de *instructiunci* trebne *inscriptiunei*.

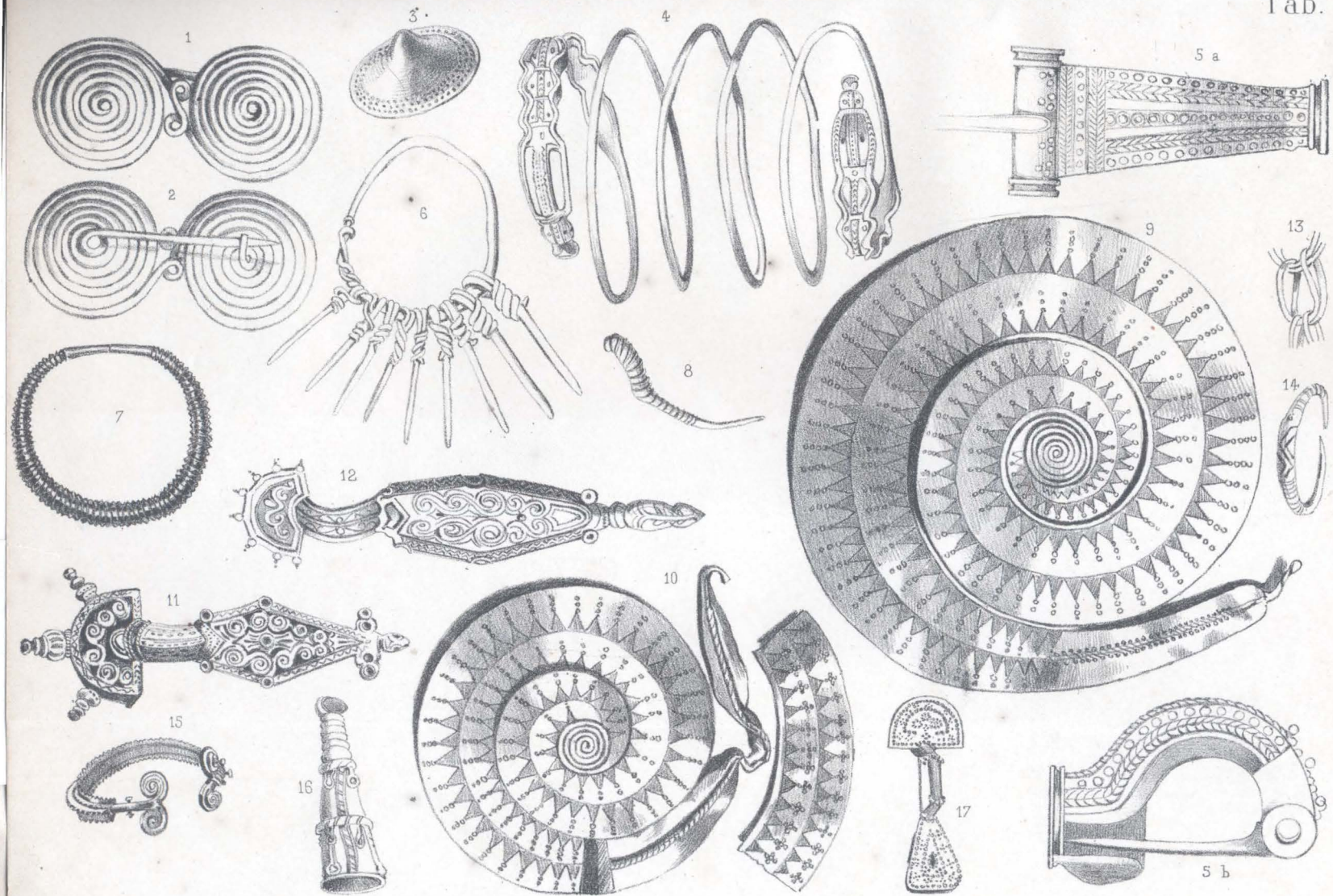

A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

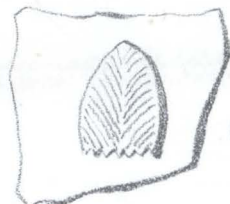
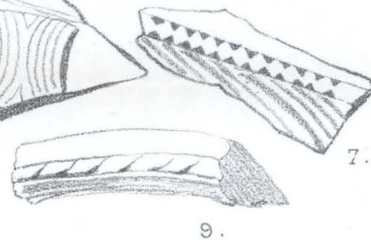
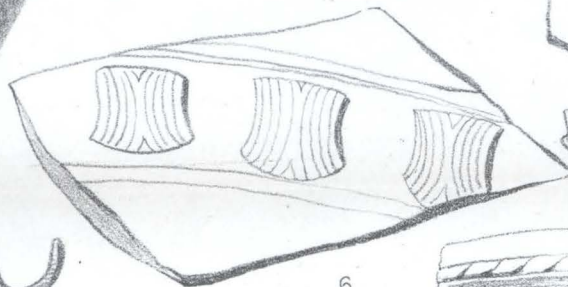
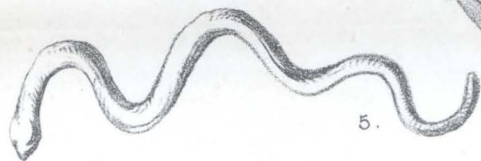
VASE SI ALTE OBIECTE DE BRONZU AFLATE IN TRANSILVANIA SI UNGARIA.

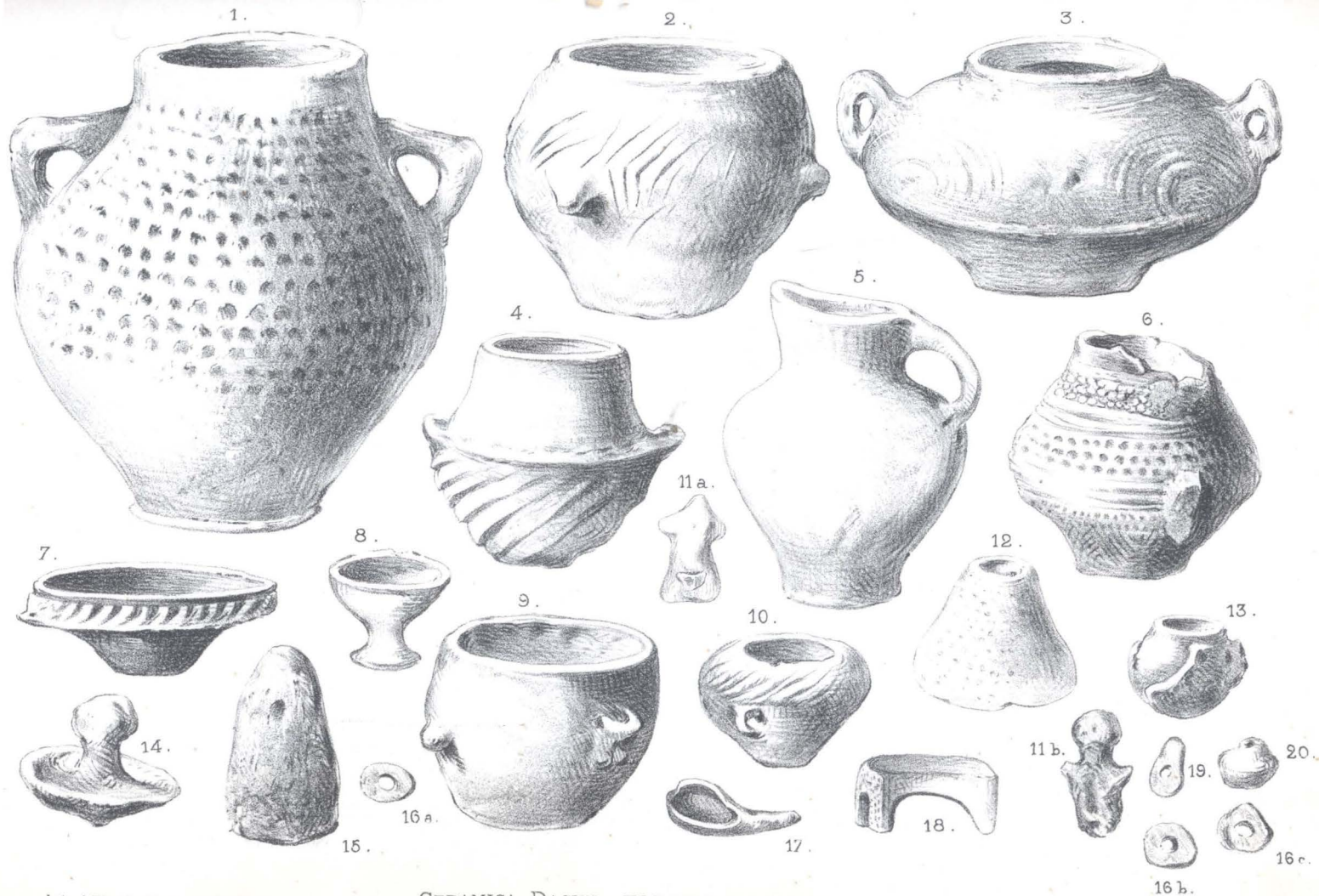
VASE DACE DE METALU ROMANA TRAJANA.

F. Guillon, del.

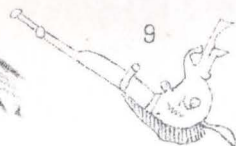

VASE SI DIVERSE OBIECTE DE LUTU, DE BRONZU SI DE ARAMA AFLATE IN ROMANIA SI TRANSILVANIA

CALGEST
 TA·PRIAL
 LA·PRO
 FILIA ENVE
 V.S·L M

1. BUSTUL UNUI REGE DAC, PROBABIL AL LUI DECEBAL — 2-4. FIGURI GETO-DACE PE COLUMNA TRAJANA
 5a.b. UA INSCRIPTIUNE CATRE DIEITIA BENDIS — 6. CULTUL SIERPELUI — 7. CULTULU CABIRIC — 8. HEROUL THRAC
 9. www.cimec.ro

1

2

3

4

Lith. A.Thornley, 14, rue Soufflot. Paris.

TYPULU DACU PE COLUMNA TRAJANA

www.cimec.ro

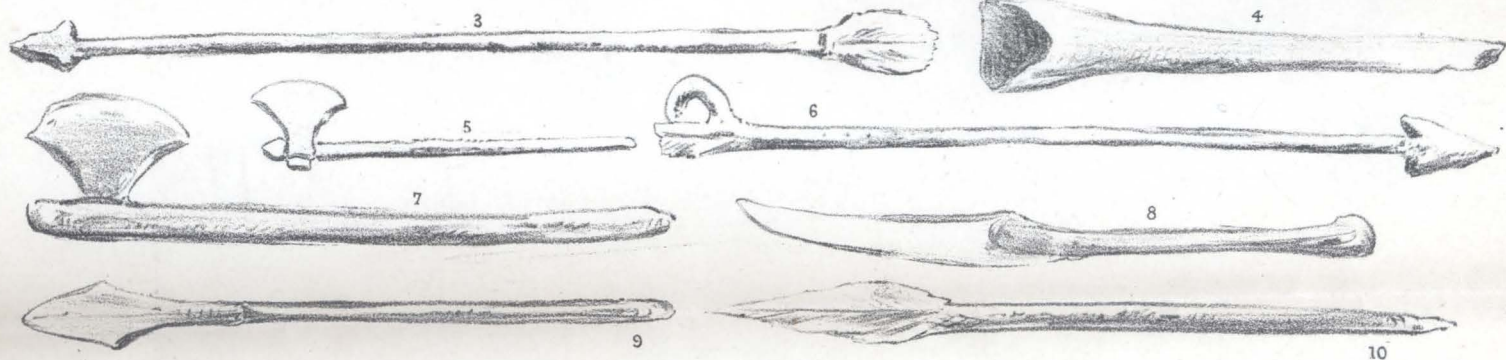
G.W.Thornley, del.

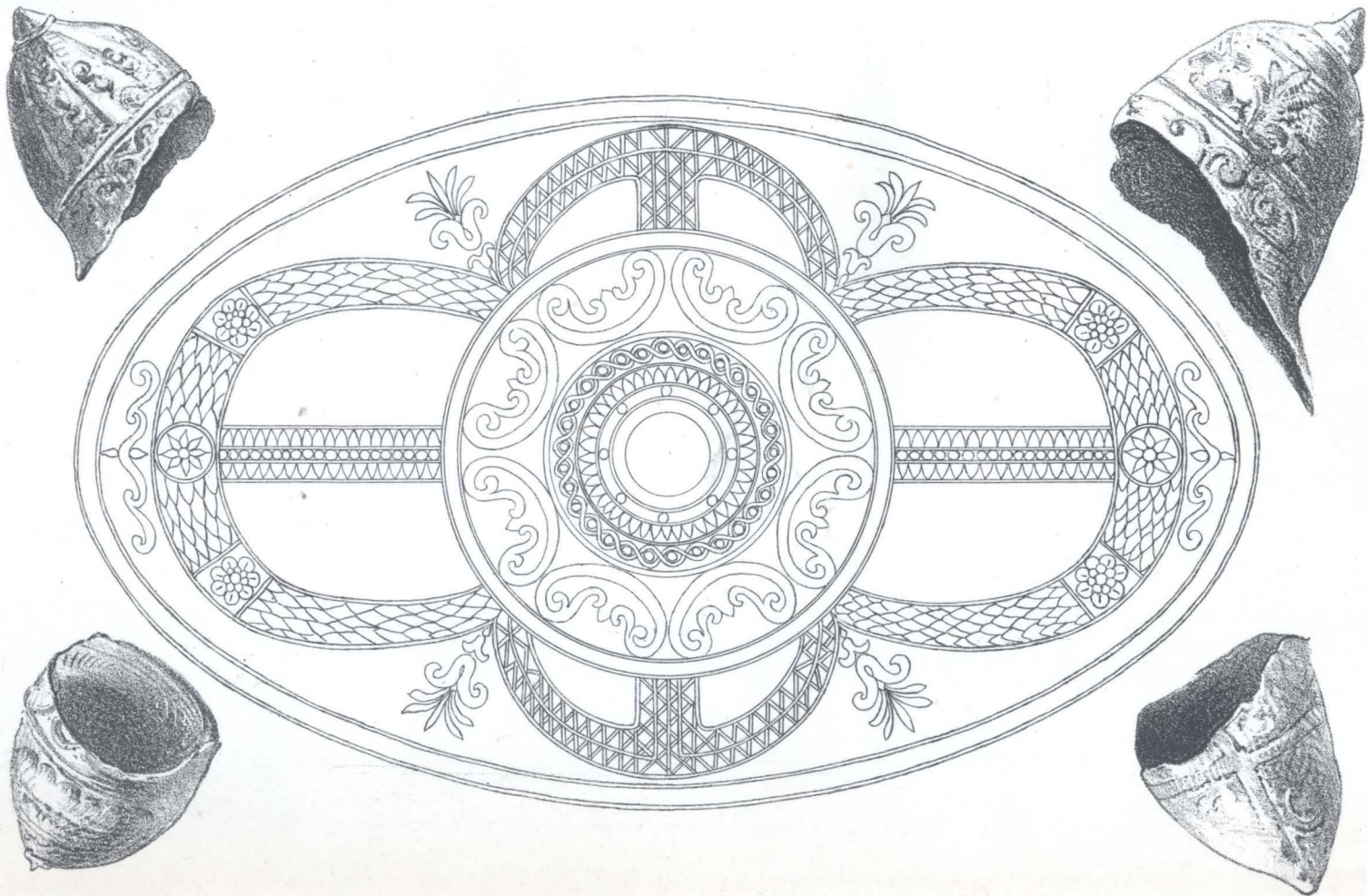
www.cimec.ro

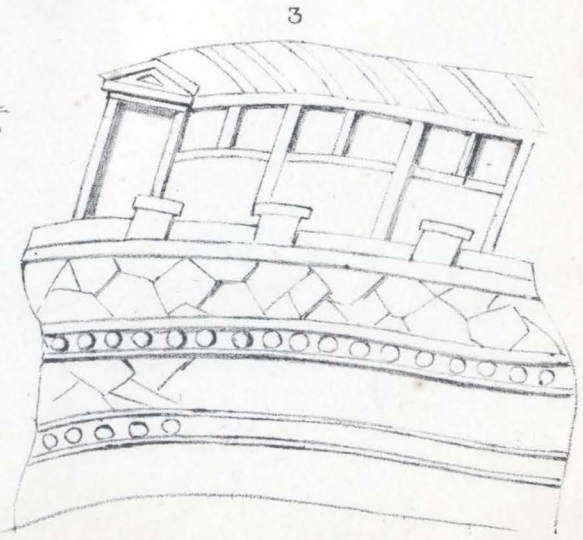
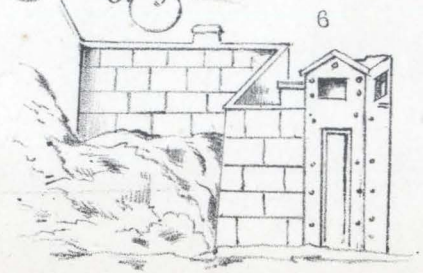
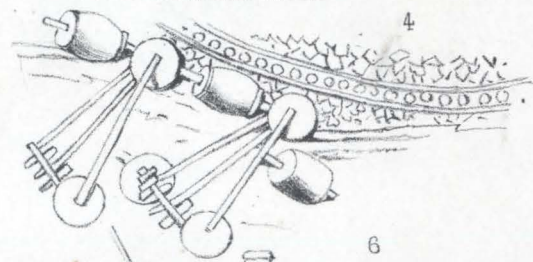
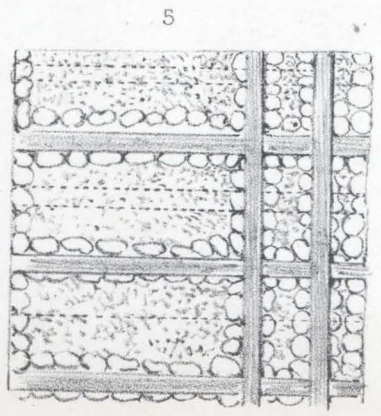
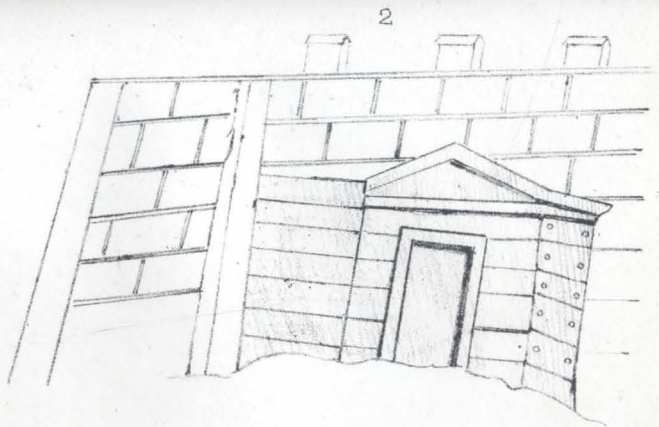
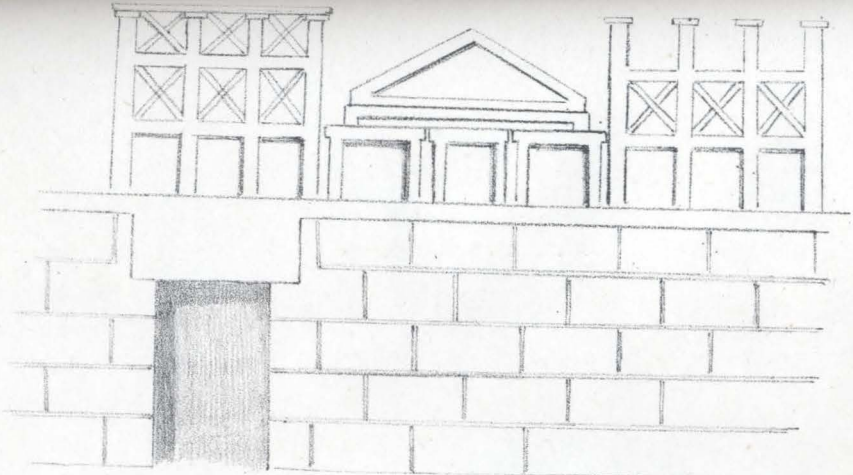

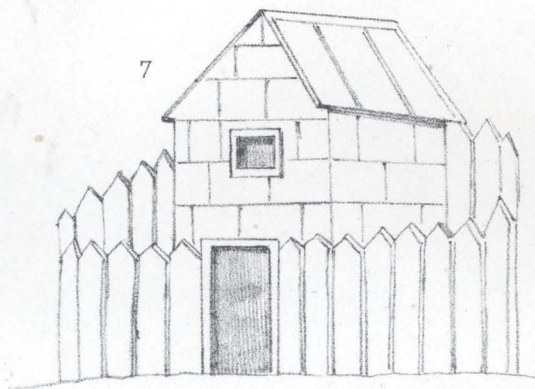
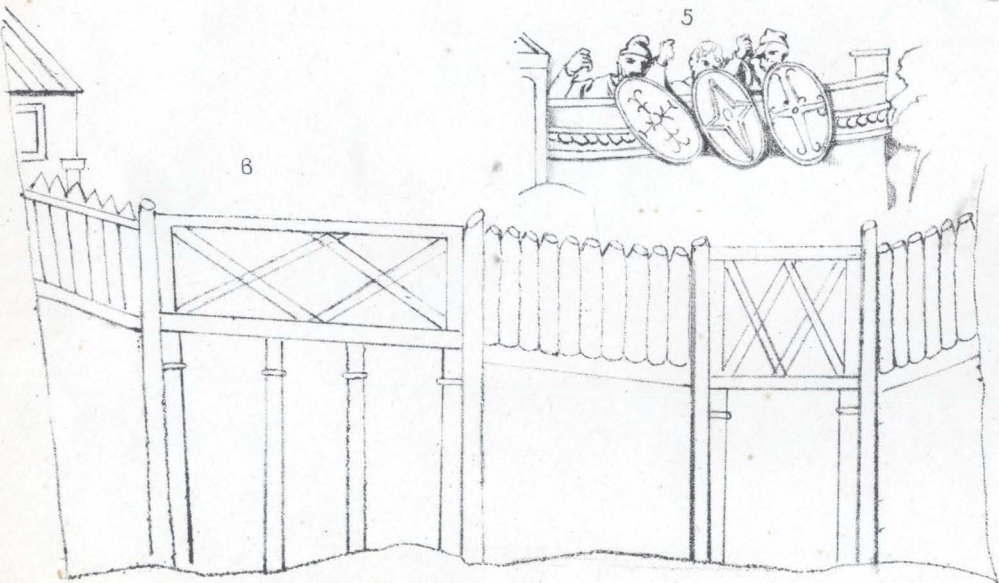
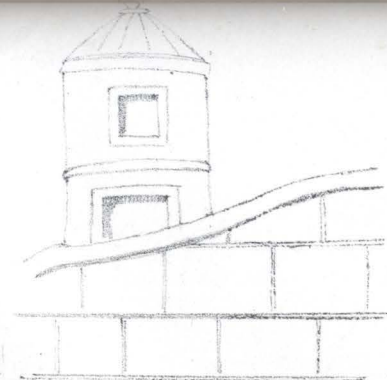
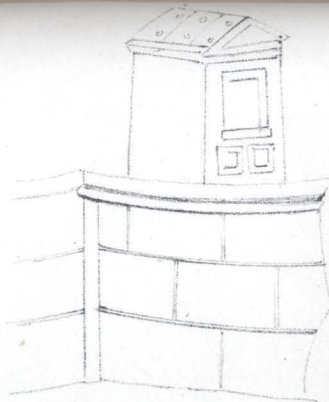
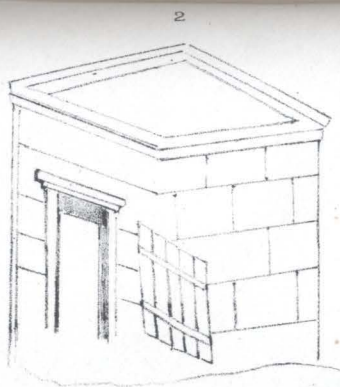
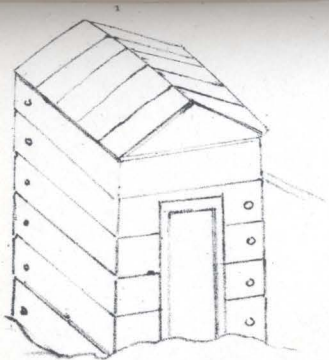
1. AUXILIARI DACI IN ARMATA ROMANA — 2-6. FIGURI DACE PE COLUMNA TRAJANA

7. STATUA UNUI PRINS DAC — 8. SABIA DACE PE UN MONUMENT DIN BIRDOSWALD IN ANGLIA — 9. TROPEE DACE

CULTULU CABIRILORU IN DACIA
(Muzeu. antic. din Bucur.)

2. 3. DIANA VENETÓRE
(Philippi)

1. CALARETIULU DE LA PELINNA
(Museulu Luvrului, Paris)

4. DIVINITATEA
THRACA BENDIS (Mendis)
ASSIMILATA DIEULUI MËN

1

1. LUTTA INTRE CAVALERIA ROMANA SI DACII (Bas-relief din timpul lui Trajan pus la arcul de triumpfal lui Constantin)

2

2. DACII ATACA LAGARUL DE IERNA AL UNUI MIC CORP DE ROMANI (Bas-relief dupa Columia Trajana)

Handwritten symbols in a decorative, stylized script, likely representing a form of shorthand or a specific dialect.

Semnele lucratoriloru pe zidarii germane, de la 1200 pënë dupã 1500.

A large block of handwritten symbols in a Germanic script, used by masons between 1200 and 1500. The symbols are arranged in several lines, with some variations in style and complexity.

5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

Semnele lucratorilor romani pe zidulu lui Servius si pe alte edificii vechi din Roma.

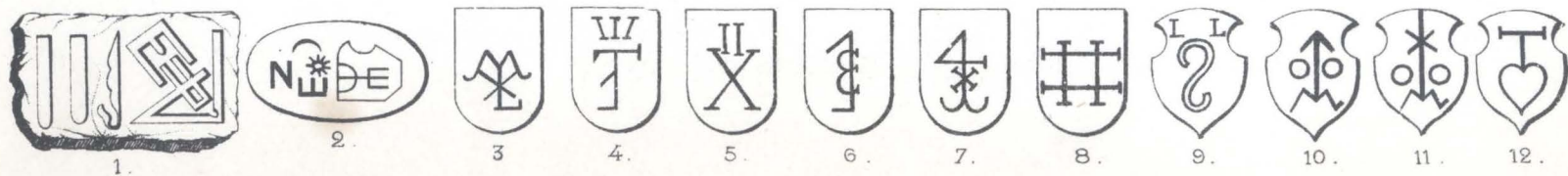
1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Semnele lucratorilor byzantini .

ALPHABETUM SICULORUM .

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

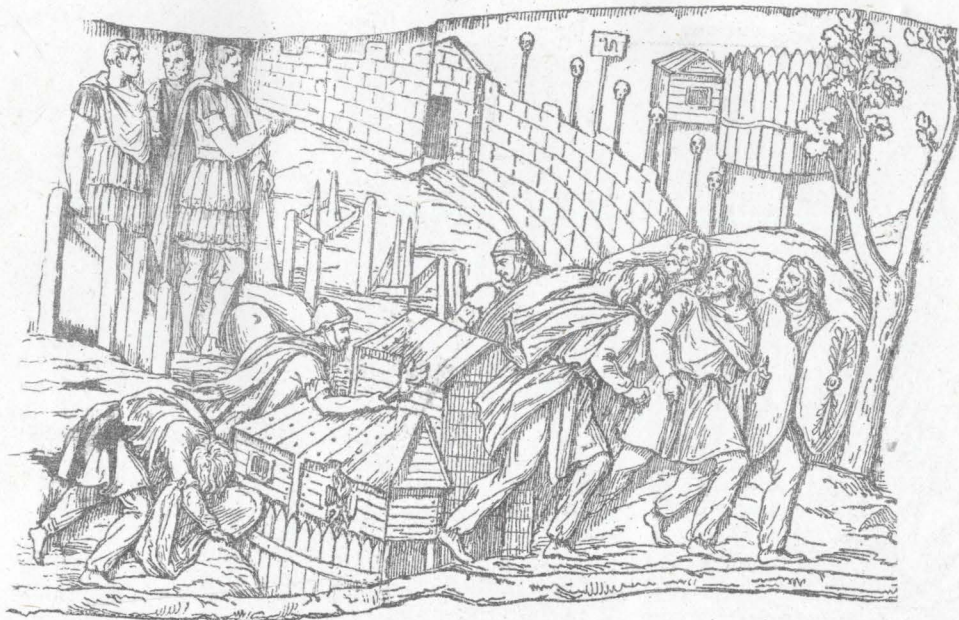
INSCRIPTIUNEA DIN BISERICA DE LA ENLAKA IN ARDEL (1668).

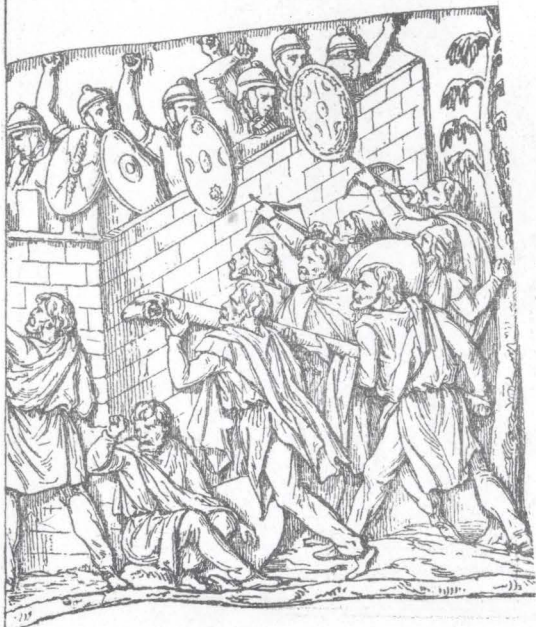

Lith. A. Thornley, 14, rue Soufflot, Paris.

Lupt'a între Romani și Daci aproape de Tapae.

Lill. G. Menberg.

Dacii attacka lağărulu de ierna allu unui micu corpu de Romani.

Tab. III.

Cuirassieri Geti.

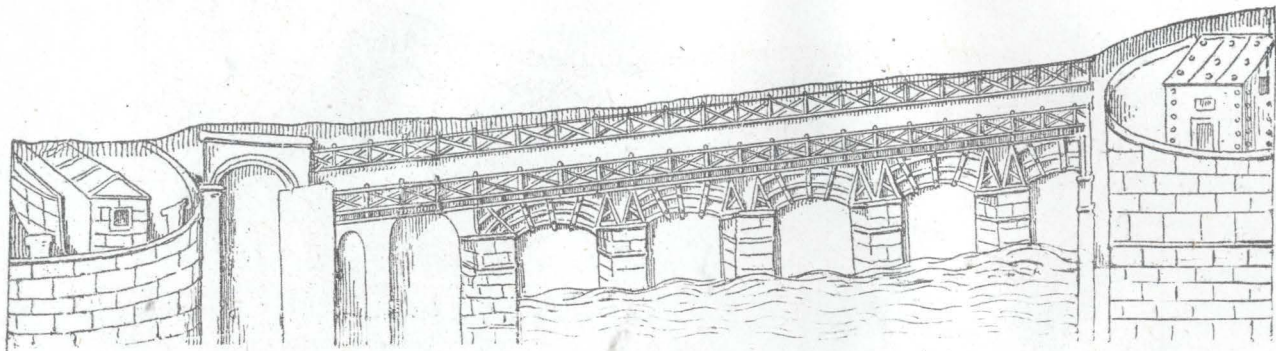
Supunerea unui tribu dacu.

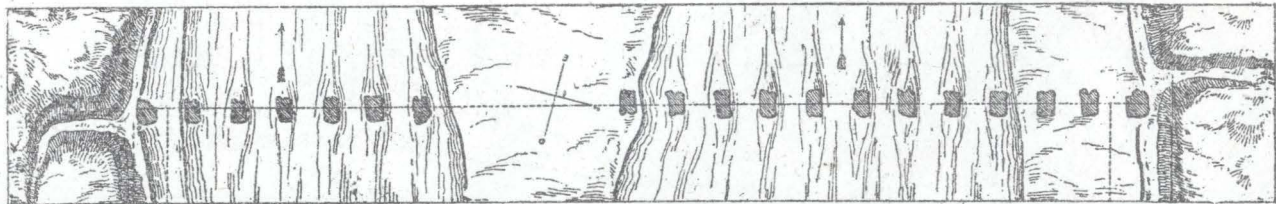
*Femeile dace ardu de viui
pe prissonierii romani.*

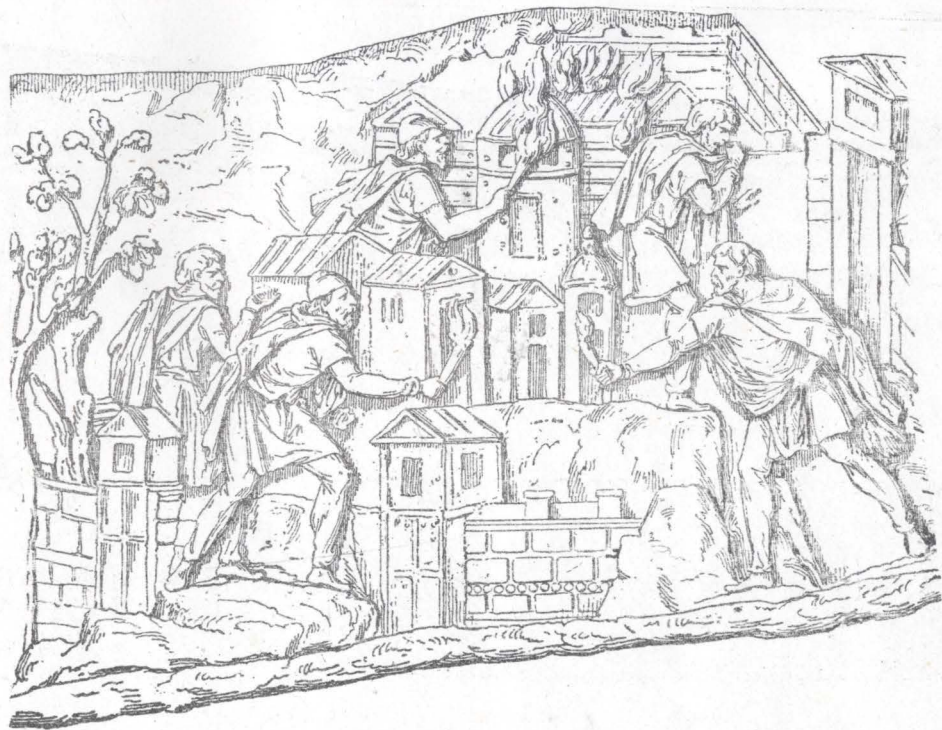
Trophee de la bataille de Romani.

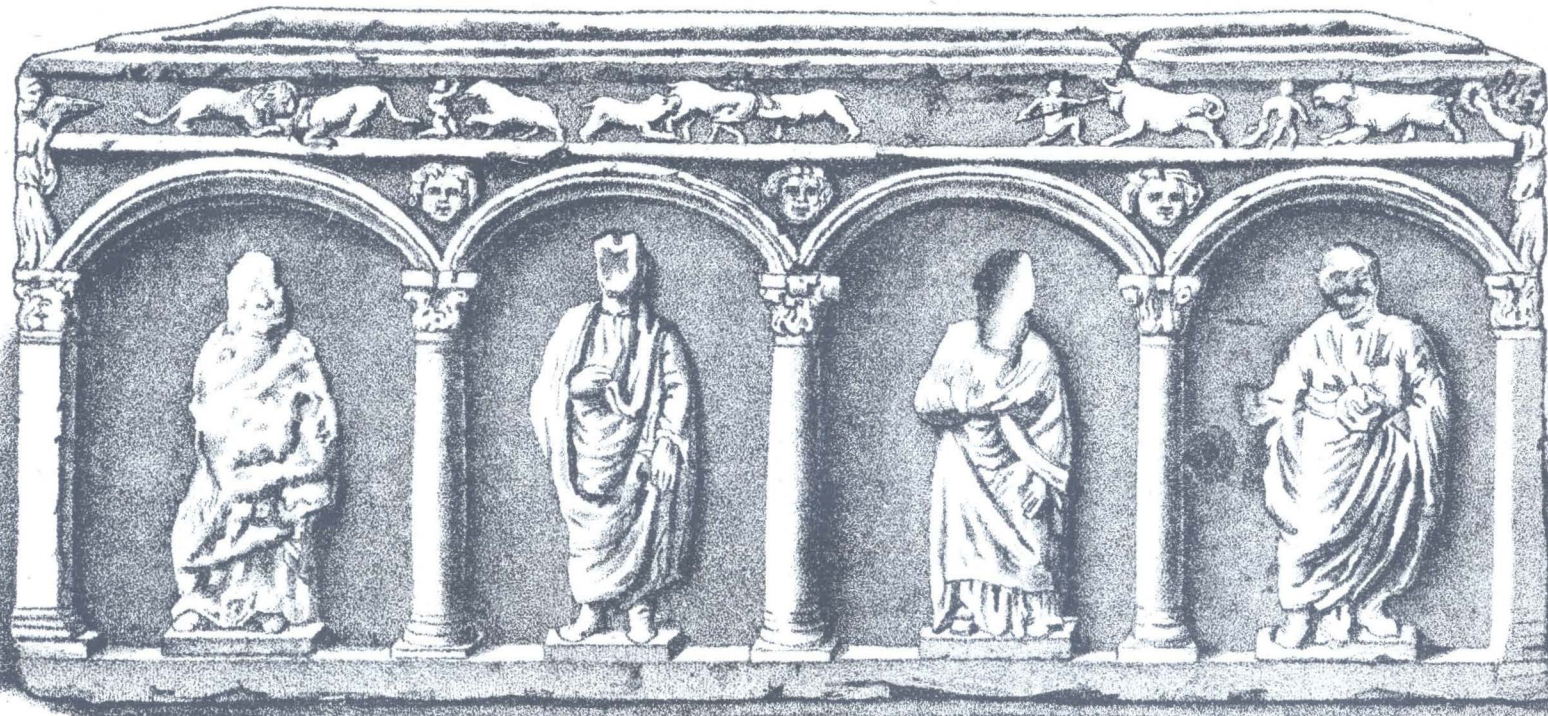
Podulu lui Traianu de la Turnu Severinu.

Resturile din podulu lui Traianu.

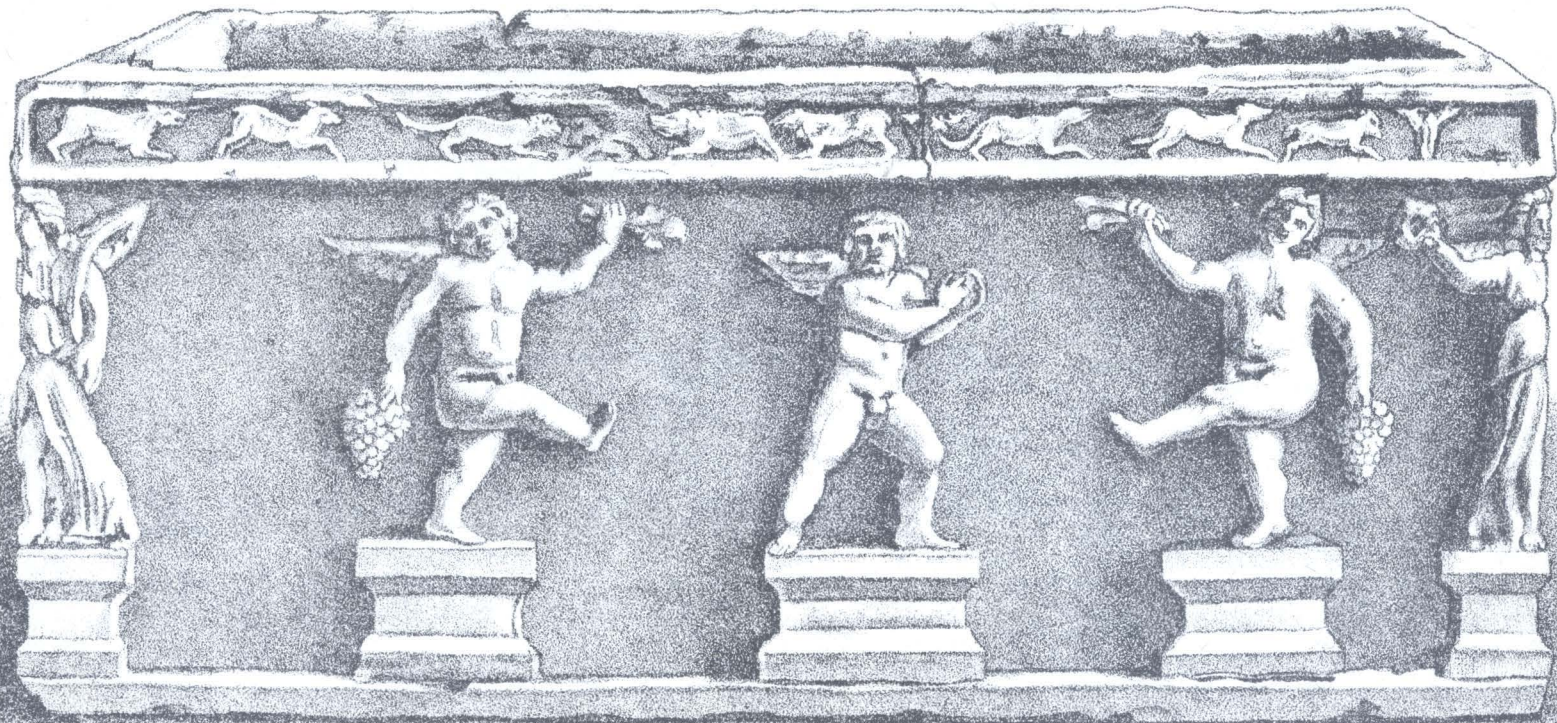

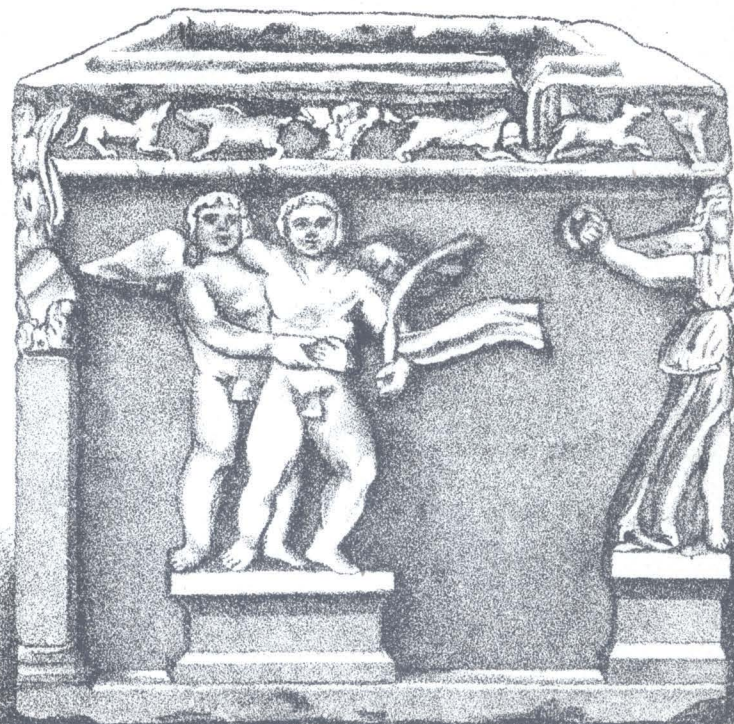
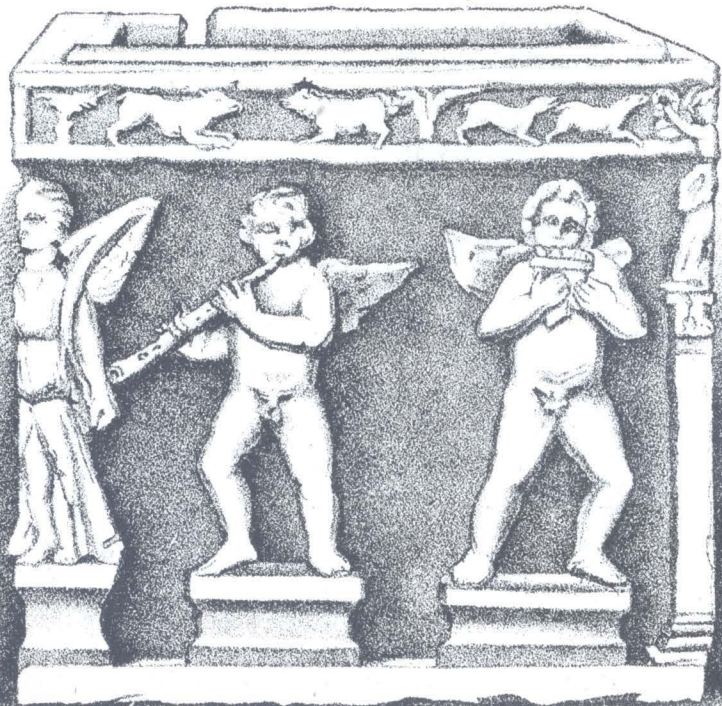
Dacii dan facu Sarmizegethusei.

Unu sarcophagu daco-român de preste 'Oltu (Reșca seu 'Celei) *Facia a.*

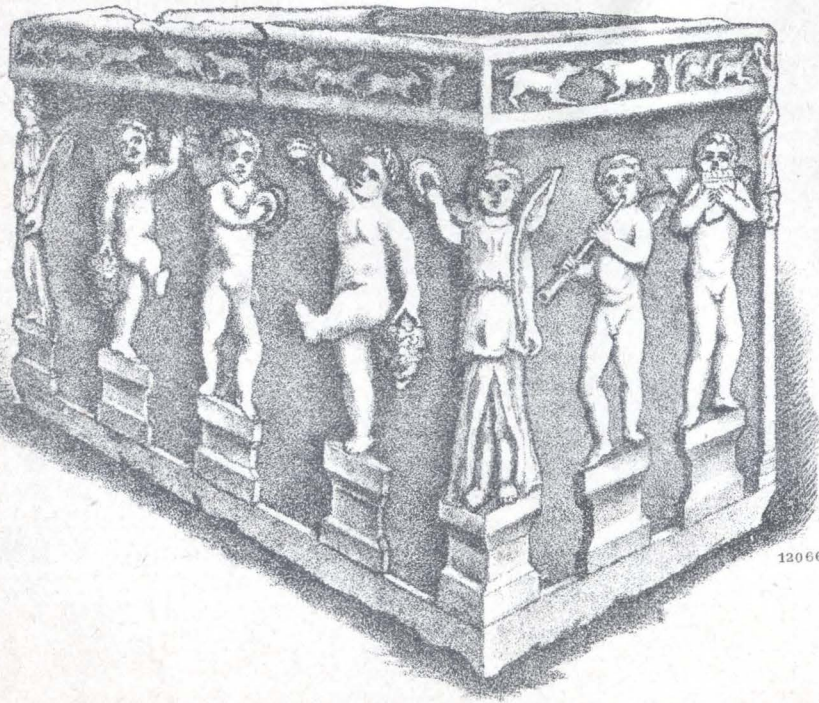
[Museulu naționalu de anticități din București]

12066

Unu sarcophagu daco-romănu de www.cimec.ro (Reșca seu Celei) Focile e și d.

12066

